

K. MARX - F. ENGELS

DE LA

Karl Marx
Friedrich Engels

Karl Marx
Friedrich Engels

Dela
Deveti tom

Urednik
dr Ivan Brabec

Prevodilac
Zvonko Tkalec

Institut
za međunarodni
radnički pokret

Prosveta
izdavačko preduzeće

KARL
MARX
FRIEDRICH
ENGELS

DELA

TOM 9

BEOGRAD 1977

Predgovor

Deveti tom dela Marxa i Engelsa obuhvata njihove radove nastale u razdoblju od novembra 1848. do jula 1849. i objavljene najvećim delom u »Neue Rheinische Zeitung« u tom razdoblju.

Pošto su u prethodnim radovima detaljno osvetlili prvi i drugi čin poraza revolucije (poraz juskog ustanka pariskog proletarijata 1848. i pad revolucionarnog Beča 1. novembra iste godine), Marx i Engels u ovim člancima razmatraju treći čin pomenute drame revolucije — *državni prevrat* u Pruskoj koji se pripremao od početka novembra iste godine i koji je označio nastupanje kontrarevolucije.

Osnovni teorijski i praktični problem ove faze bio je za Marxa i Engelsa kako sprečiti najezdu kontrarevolucije i — podsticajem novih revolucionarnih inicijativa — obezbediti tok i uspešan ishod revolucije. Zato se to pitanje i provlači kao crvena nit kroz sve Marxove i Engelsove članke sakupljene u ovom tomu.

Analizu situacije u Nemačkoj Marx počinje razmatranjem berlinske krize. Suštinu krize on svodi na sukob dvaju suvereniteta — suvereniteta krune i pretenzija Nacionalne skupštine na suverenitet — i zaključuje da je u slučaju takvog sukoba veće pravo na strani veće moći. »Obe sile mogu svoje pravo da dokažu samo *pobedom*, svoje nepravo samo *porazom*« — ističe Marx u članku *Berlinska kriza*. Sukob krune i Nacionalne skupštine — precizira on dalje — ne predstavlja običan pravno-politički, nego specifičan *socijalno-klasni* sukob, koji — zbog specifičnih istorijskih okolnosti — dobija specifičnu pravno-političku formu. To je sukob *dva tipa vlasti* — stare kraljevske, tj. feudalno-apsolutističke, i moderne buržoasko-demokratske vlasti. Marx istovremeno ukazuje i na socijalno-klasne subjekte ovog političkog konflikta. Iza krune stoje junkeri, birokratija i vojska, a iza Nacionalne skupštine buržoazija i antifeudalne, ekonomski i politički ugnjetene mase. Prema tome, Marx ovu borbu revolucije i kontrarevolucije razmatra i osvetljava sa stanovišta i u duhu novog, materijalističkog shvatanja istorije.

Opisujući političku situaciju tokom ovih prvih meseci, Marx

pokazuje kako se kriza stvorena sukobom dvaju suvereniteta razvila do takvih razmera da je vlada pribegla raspuštanju građanske garde i drugim sličnim merama. Karakterišući takvu vladu kao veleizdajničku Marx pretpostavlja da je u ovim uslovima sukob Skupštine i vlade neizbežan i naglašava da je *«dužnost Rajnske provincije da pohita u pomoć berlinskoj Nacionalnoj skupštini ljudstvom i oružjem»*.

Predviđajući teškoće na koje će revolucija nailaziti i naslućujući moguće obrte i neočekivane peripetije u ishodu događaja, Marx uvida i ističe značaj pripremljene revolucionarne škole za snalaženje u predstojećoj borbi. *«Možda ćemo još proći i kroz tešku školu, ali je to pripremljena škola — cele revolucije.»*

U sukobu vlade i Nacionalne skupštine Marx vidi odlučujući sukob, od koga u stvari zavisi sudbina revolucije, i ukazuje da kritična faza borbe zahteva primenu radikalnih i najefikasnijih mera. Jedna od tih mera koju sam karakteriše kao najefikasniju je odbijanje plaćanja poreza, jer plaćanje poreza predstavlja materijalno obezbeđenje kontrarevolucije. *«Izglednajte neprijatelja i uskraćujte poreze! Ništa nije gluplje no veleizdajničkoj vladi davati sredstva za borbu protiv nacije, a sredstvo nad sredstvima je — novac»* — precizira Marx u svom članku *Vlada je optužena*.

Odbijanje plaćanja poreza treba, po Marxovom mišljenju, da bude propraćeno organizovanjem brojnih zborova, skupova i mitinga, predstvom kojih bi se objašnjavao revolucionarni smisao toga bojkotovanja i obezbedila mu se masovna podrška. Istovremeno on odvrća od nasilnog odupiranja eventualnoj prinudnoj naplati poreza, smatrajući da bi takvi individualni otpori bili neefikasni i da bi u datim uslovima išli na štetu revolucionarne kohezije. Međutim, kad je nekoliko dana kasnije sama Nacionalna skupština donela odluku o uskraćivanju poreza, Marx formuliše nov stav, stav da *«nasilno uterivanje poreza treba svuda svakom vrstom otpora suzbiti»* i istovremeno sugerise druge radikalne mere koje treba preduzimati. Pristalice revolucije, ističe on, treba da prisile sve organe postojeće vlasti, a posebno okružne i sreske načelnike, kao i gradonačelnike, da se izjasne da li priznaju Nacionalnu skupštinu i da li prihvataju izvršenje njenih odluka. U slučaju da ih ne prihvataju ili da sabotiraju njihovo izvršenje, njih treba svrgnuti i tretirati kao veleizdajnike. Konkretizujući taktiku odbrane revolucije u uslovima nastupanja kontrarevolucije, Marx u članku *Eichmannova naredba* istupa sa zahtevom da se postojeća, tj. reakcionarna vlast zameni revolucionarnom vlašću. Tom svom stavu on daje i potrebno teorijsko obrazloženje: *«Tamo gde kontrarevolucionarne vlasti hoće da nasilno sprečavaju formiranje i vršenje dužnosti tih odbora bezbednosti, treba sili suprotstaviti svaku vrstu sile. Pasivni otpor mora imati kao svoju podlogu aktivni otpor. Inače liči otporu kojim se tele otima kasapima.»*

Predviđajući direktne napade neprijatelja revolucije u cilju odbrane starih pravnih propisa, Marx formuliše stav da *«radi odbrane*

od neprijatelja treba svuda organizovati landšturm« (dobrovoljnu miliciju). Onima koji ne raspolažu potrebnim sredstvima da sami kupe oružje, oružje treba da kupi opština ili da se u tu svrhu sakupe dobrovoljni prilozi. Tamo gde organi vlasti odbiju da prihvate i sprovedu ove odluke treba ih smeniti i na njihovo mesto formirati opštinska veća — komitete bezbednosti. Pledirajući takođe za zamenjivanje onih opštinskih veća koja se odupiru Zakonodavnoj skupštini, Marx, u duhu revolucionarnodemokratske platforme koju je ranije formulisao i koje se i dalje dosledno držao, zahteva da se opštinska veća koja se smenjuju zamene »novim, izabranim opštim narodnim glasanjem«.

Na komitete bezbednosti koji su nastajali iz revolucionarne akcije Marx i Engels su gledali kao na klicu nove privremene revolucionarne vlasti, koja se, po njihovom mišljenju, jedina mogla pozitivno obračunati sa starom, činovničko-birokratskom vlašću. Ovaj program političkog delovanja, koji su Marx i Engels formulisali u svojim člancima objavljenim u »Neue Rheinische Zeitung« i u proglasima Rajnskog okružnog odbora demokrata, predstavlja primer stvaralačkog iznalaženja taktike koja je na nivou zadataka revolucije i koja odgovara strateškim zadacima obezbeđenja revolucije u uslovima nastupanja kontrarevolucije.

Kao što su od Rajnske provincije tražili bezrezervnu podršku berlinskoj Nacionalnoj skupštini, tako su oni i od same Skupštine zahtevali odlučno i dosledno revolucionarno držanje i delovanje. Nacionalna skupština je — isticali su Marx i Engels — na to obavezna zato što ju je rodila sama revolucija i što je ona reprezentant modernog građanskog društva, nasuprot feudalno-apsolutističkom društvu. Ona je na to obavezna zato što ju je sam narod neposredno izabrao i što od nje s pravom očekuje da bude branilac njegovih interesa. Međutim, umesto očekivanog odlučnog delovanja, pruska Nacionalna skupština se zadovoljila apelom koji se u stvari svodio na verbalizam i pasivno suprotstavljanje. Ovo je potkopalo otpornu snagu pristalica revolucije i olakšalo ofanzivu kontrarevolucije. Kolebljivo držanje pruske Nacionalne skupštine dovelo je u stvari i do pobeđe kontrarevolucije, koja je 5. decembra 1848. godine raspustila i samu Skupštinu. Time je i treći čin drame revolucije bio završen.

U člancima pisanim posle raspuštanja Skupštine — posebno u člancima *Buržoazija i kontrarevolucija*, *Montesquieu LVI*, *Berlinski »National-Zeitung« primarnim biračima*, *Camphausen*, *Državni udar kontrarevolucije* i dr. — Marx podrobnije analizira tok revolucionarnih procesa u Nemačkoj i ukazuje na osnovne uzroke koji su doveli do pobeđe kontrarevolucije u Pruskoj. Pobeđu kontrarevolucije u Rajnskoj oblasti on u tim člancima objašnjava pre svega slabošću i kukavičlukom same Nacionalne skupštine, koja se, uprkos snažnoj podršci naroda, zadovoljila pasivnim otporom. »Nacionalna skupština bere sada plodove svoje dugotrajne slabosti i kukavičluka. Dopustila je da se zavera protiv naroda mesecima priprema, da jača i snaži, i zato

sad pada kao njena prva žrtva» — istakao je Marx u članku *Državni udar kontrarevolucije*. U istom članku on konstatuje da i sam narod okajava velikodušnost koju je prema Skupštini ispoljio u periodu od marta do maja i izražava nadu da će pouku koju je sada dobio umeti da iskoristi u budućnosti.

Drugi uzrok pobjede kontrarevolucije Marx i Engels vide u tome što Nacionalna skupština nije uspjela da uspostavi kontakt sa drugim provincijama i da obezbedi njihovu podršku.

U okviru pomenutih radova poseban značaj ima Marxov članak *Buržoazija i kontrarevolucija*, jer se u njemu ne samo objašnjava celokupnost revolucionarnih procesa u Nemačkoj i osvetljavaju uzroci koji su doveli do pobjede kontrarevolucije u Pruskoj, nego se istovremeno daje i *tipologija* tako reći svih evropskih buržoaskih revolucija i istovremeno ukazuje na njihovu prednost nad martovskom revolucijom u Nemačkoj. »*Pruska martovska revolucija* ne sme se brkati ni s *engleskom* revolucijom od 1648, ni s *francuskom* od 1789«. U revoluciji od 1648. buržoazija je ostvarila savez s novim plemstvom protiv monarhije, protiv feudalnog plemstva, kao i protiv vladajuće crkve. U revoluciji od 1789. francuska buržoazija je bila u savezu s narodom i s njim istupila protiv monarhije, protiv plemstva i vladajuće crkve. Ništa od toga — ističe Marx — nije donela martovska revolucija u Pruskoj, jer se buržoazija svojim držanjem sama izolovala od mogućih saveznika. Uz to, umesto da ta revolucija bude evropska u pravom smislu, ona je ostala »slab odjek evropske revolucije, i to u jednoj zaostaljoj zemlji«. Umesto da bude »*primarna*«, ona je — naglašava Marx — ostala »*sekundarna*«. Umesto da bude nacionalna, tj. nemačka, ona je ostala »*provincijsko-pruska*«. Ukazujući na ovaj izrazito polovičan karakter martovske revolucije u Nemačkoj, Marx ističe da osoben karakter te revolucije proizilazi iz osobenog karaktera i načina konstituisanja osnovnog nosioca revolucije, tj. nemačke buržoazije. Razvijajući se »*mlitavo, kukavički sporo*«, ona je, kad je postala subjekt revolucije, tj. kad je stala nasuprot feudalizmu i apsolutizmu, »*videla da je i sama ugrožena od proletarijata*«. Ta protivrečnost odlučno je delovala na držanje buržoazije i na sudbinu same revolucije, jer je buržoazija više vodila računa o obezbeđenju klasnog interesa nego o sudbini same revolucije.

Druga okolnost koja je odlučujuće delovala na sudbinu revolucije bila je nezainteresovanost buržoazije za sudbinu svojih prirodnih saveznika. Umesto da se valjano pobrine da oko sebe okupi sve prirodne saveznike, ona je protiv sebe okrenula ne samo gradski proletarijat, gradsku demokratiju i feudalce, nego »*čak od feudalaca podjarmljenu seljačku klasu*«. Umesto da seljaštvo razumno politikom privuče na svoju stranu, ona je u svom klasnom egoizmu otišla toliko daleko da je i seljake učinila »*orudem u ruci feudalne kontrarevolucije*«. Ukazujući na specifični put razvitka nemačke buržoazije i na njenu osobenost u poređenju sa francuskom i engleskom buržoazijom — na njenu

zaostalost, na egoizam i lokalizam, Marx i Engels ističu da se pruska buržoazija u jednome ipak »približila britanskom idealu, u *bestidnom zlostavljanju radničke klase*«.

Pri izvlačenju pouka iz istorije pruske buržoazije uopšte, kao i istorije nemačke buržoazije u periodu od marta do decembra 1848. godine napose, Marx ističe da ta istorija »dokazuje da u Nemačkoj čisto *buržoaska revolucija* i osnivanje *buržoaske vladavine* u obliku ustavne monarhije nisu mogućni«, nego da se alternativa svodi na »feudalno-apsolutističku kontrarevoluciju ili socijalno-republikansku revoluciju«.

Marx podvrgava oštroj kritici kukavičko držanje berlinske Nacionalne skupštine, koje je, u krajnjoj liniji, imalo za rezultat poraz revolucije i pobedu kontrarevolucije. Bitan propust Skupštine on je video u tome što se ona »odrekla revolucije« i »sankcionisala *teoriju sporazuma*«. Odgovornost Skupštine pred narodom koji ju je izabrao i pred istorijom sastoji se u tome »što nije ostala na tlu revolucije, nego je pošla putem legalnosti«. A njena jedina šansa bila je da na silu odgovori silom. Opređeljujući se za legalnost, ona je morala da podlegne — zaključuje Marx.

Kritikujući Skupštinu zbog kolebljivosti, nedoslednosti i spremnosti na kompromis sa snagama reakcije, Marx i Engels teorijski utemeljuju i opravdavaju pravo naroda na samostalnu revolucionarnu inicijativu i na vlastito nastavljanje revolucije. Pošto se Skupština odlučila na »pasivan otpor«, njeno ponašanje, ističe Marx, »nije za narod uopšte merodavno«. Naprotiv, narod zadržava prava koja je bio preneo na Nacionalnu skupštinu. Pošto ona ne vrši svoj mandat, on se gasi, i u toj situaciji »narod stupa na pozornicu i deluje na osnovu svoje suverene vlasti«. Opravdavajući revolucionarnu inicijativu naroda, Marx je pisao: »Kad kruna pravi kontrarevoluciju, narod s pravom odgovara revolucijom«. Ovim stavom Marx ne samo što detaljnije obrazlaže pravilnu taktiku da na silu treba odgovoriti silom, koju je ranije formulisao, nego iznalazi i adekvatna sredstva prirodne i efikasne samoodbrane naroda.

Pored razmatranja toka revolucionarnih zbivanja u Nemačkoj, Marx i Engels su u svojim člancima koji se objavljuju u ovom tomu brižljivo pratili i revolucionarne procese i perspektive revolucije u drugim evropskim zemljama. Oni su često ukazivali na tesnu povezanost i međuzavisnost revolucionarnih procesa u različitim zemljama. S druge strane, razmatrajući revolucionarne procese u *globalnim* razmerama, sve više su dolazili do uverenja da najrazvijenije kapitalističke zemlje postaju glavni centri i odlučujuće poluge predstojeće socijalne revolucije, jer su u njima date za nju sve potrebne pretpostavke. Avangardna uloga pripadala je tada Francuskoj. »Oslobodenje Evrope, bio to ustanak ugnjetenih nacionalnosti za nezavisnost ili rušenje feudalnog apsolutizma, uslovljeno je pobedonosnim ustankom francuske radničke klase«, istakao je Marx u članku *Revolucionarni pokret*. Međutim, glavnu smetnju tom revolucionarnom ustanku francuskog

proletarijata predstavlja konzervativna Engleska, čija moć leži u svet-skoj industriji i trgovinskoj hegemoniji. Mogućnost rušenja engleskog konzervativizma i otvaranja revolucionarnih perspektiva za evropske narode Marx i Engels su u datoj situaciji videli u svetskom ratu, koji bi čartističkoj partiji stvorio potrebne uslove za ustanak i osvajanje političke vlasti. Tek kad čartisti budu na vlasti, tek tada će »socijalna revolucija stupiti iz carstva utopije u carstvo zbilje«. Tada će Engleska stupiti »na čelo revolucionarnog pokreta« — pisao je Marx u pomenutom članku. Ovaj i drugi slični tekstovi pokazuju da su Marx i Engels, u svom revolucionarnom žaru, precenjivali revolucionarne perspektive, kao i zrelost i spremnost zapadnoevropske radničke klase za ustanak protiv kapitalističke vladavine. Dodajmo da istorija nije potvrdila ni njihovo očekivanje da će najrazvijenije kapitalističke zemlje biti glavni nosioci revolucionarnih procesa i metropole revolucije.

Očekivali su da će nova revolucionarna inicijativa poteći iz Francuske i da će ona podstaći i druge na akciju, ali su u isto vreme s velikim interesovanjem pratili borbu i ostalih evropskih naroda. S posebnom pažnjom pratili su i podržavali borbu ugnjetenih naroda za nacionalno oslobođenje. Veliko interesovanje pokazali su naročito za borbu Poljaka za svoju nezavisnost. Nezavisna Poljska imala je ogroman značaj i sa stanovišta šireg evropskog preobražaja. To je po Marxu i Engelsu bila čak jedna od pretpostavki pobede evropske demokratije.

Sa puno interesovanja i simpatija pisali su o revolucionarnoj borbi Italijana za oslobođenje. U nizu članaka, posebno u člancima *Revolucionarni pokret u Italiji*, *Proglašenje republike u Rimu*, *Novi rat u Italiji i Ugarskoj*, *Poraz Pijemonteza* i dr., Marx i Engels su pratili ratne uspehe Italijana i isticali revolucionarni značaj njihove oslobodilačke borbe. U članku *Rat u Italiji i Ugarskoj* Engels ukazuje na značaj taktičke elastičnosti i ratnog oduševljenja za uspešan ishod pomenutog rata. Pri razmatranju taktičkih mera nužnih za obrt situacije i za pobeđu nad Austrijancima, Engels ukazuje na mogućnost partizanskog rata i na njegov izuzetan značaj. Umesto da Austrijancima suprotstavlja nagomilane regularne armije i umesto da tim armijama rukovodi klasičnom taktikom, italijanski narod treba da se masovno digne na ustanak i da postojeći rat pretvori u revolucionarni partizanski svenarodni rat. Ovo je, nastavlja Engels, utoliko potrebnije što su južne padine Alpa, koje su Austrijanci delimično bili napustili, »pogodne u najvišem stepenu za nacionalni partizanski rat«. Ističući da je za ishod borbe odlučujuće pre svega držanje samih Pijemonteza, Engels ukazuje i na opasnost izdajničke politike od strane kraljevske vlasti i zaključuje da »protiv izdaje, kukavičluka vlade ima samo jedno sredstvo: revolucija«.

S velikom pažnjom i naklonošću Marx i Engels su pratili i borbu Mađara za oslobođenje. U nizu radova, a posebno u člancima *Borba u Ugarskoj*, *Kölnische-Zeitung o borbi Mađara*, *Rat u Italiji i*

Ugarskoj, Ugarska i dr., oni su isticali značaj borbe protiv habsburške monarhije i odavali priznanje Mađarima za inventivnost ispoljenu u toj borbi. Prednost Mađara u ovom pogledu videli su u tome što su oni uspjeli da pronađu niz mera posredstvom kojih su obezbjedili revoluciji podršku seljaštva. S druge strane, oni su osetili značaj primene partizanske borbe i pretvaranja klasičnog rata u opštenarodni revolucionarni rat. Marx i Engels su isticali i ispoljeni heroizam i revolucionarnu odlučnost Mađara. Praćenjem i podržavanjem oslobođilačke borbe ugnjetenih naroda oni su potvrdili svoju internacionalističku opredeljenost i ukazivali na internacionalizam kao klasnu platformu proletarijata.

Razmatrajući perspektive revolucije u Evropi posle poraza revolucije u Nemačkoj, Marx i Engels su isticali da perspektive evropske revolucije zavise ne samo od revolucionarnih subjekata u pojedinim zemljama nego i od ishoda borbe protiv njenih inostranih protivnika — posebno od borbe protiv feudalno-apsolutističke Rusije. Pošto su i dalje u ruskom carizmu videli glavnog zaštitnika monarhističkih režima Evrope, oni ističu da rušenje carizma predstavlja kako neophodni uslov revolucionarnog objedinjavanja Nemačke, tako i uslov revolucionarnog preobražaja ostalih evropskih zemalja. Među člancima posvećenim ruskom carizmu, njegovoj spoljnjoj politici i panslavističkoj ideologiji koja je podržavala ruske aspiracije, posebnu pažnju zaslužuju Engelsovi članci *Demokratski panslavizam* i *Pobeda u Mađarskoj*.

U članku *Demokratski panslavizam*, jednom od najobimnijih radova u ovom tomu, Engels podvrgava oštroj kritici panslavizam kao ideologiju i kao osnovu praktične politike. Polazeći od jednog Bakunjinovog teksta, u stvari programskog dokumenta u kome se iznosi suštinska pozicija panslavista, Engels ukazuje na apstraktnost i sanjarski zanos koji ne odgovaraju zadacima revolucionarnog vremena. On podvrgava kritici i moralizam koji je panslavizmu svojstven i koji je došao do izražaja i u pomenutom programskom dokumentu. Nalazeći da demokratski panslavizam sadrži »političku romantiku i slovensku sentimentalnost«, Engels ističe da su svi ti elementi »prepreka stvarnom oslobođenju naroda«. Ocenjujući neposredne političke tendencije panslavističke ideologije, on konstatuje da se tu radi »kako o potpori Rusiji i od nje zavisnim slovenskim narodima, tako i o potpori austrijskoj monarhiji zavisnoj od Rusije i sastavljenoj od velikog broja slovenskih naroda«.

Obračun sa panslavizmom kao nacionalističkom i konzervativnom idejnom platformom dao je Engelsu povoda da se još jednom osvrne na držanje i ulogu Južnih Slovena u 1848. godini i na istorijsku perspektivu malih slovenskih naroda. S pravom kritikujući reakcionarnu ulogu Južnih Slovena u 1848. godini, on ni ovom prilikom nije u potrebnj meri ukazao na sve faktore koji su doveli do raskoraka

nacionalno-oslobodilačkin težnji Južnih Slovena i revolucionarnih interesa evropskih naroda.¹

Pored kritike reakcionarne uloge austrijskih Slovena Engelsovi radovi sadrže i niz ne samo jednostranih nego i pogrešnih ocena istorijske sudbine tih naroda. Engels ih uvrštava u »narode bez istorije«. Uz to, on predviđa da će oni nestati kao samostalni narodi. »Osim Poljaka, Rusa i u najboljem slučaju Slovena u Turskoj, nijedan slovenski narod nema budućnosti«, kaže Engels. Svoju tezu o narodima bez istorije Engels je ilustrovao na primerima uzetim iz istorije. On je i samo pokoravanje slovenskih naroda od strane Nemaca tretirao jednostrano — ukazivao je na fakt kulturne emancipacije i prosperiteta tih naroda u okviru šire i kulturnije zajednice, a prelazio je preko fakta germanizacije kojoj su slovenski narodi bili izloženi i nacionalne asimilacije koja im je predstojala. Uz to, tretirajući savremeni istorijski razvoj isključivo po modelu ekonomske centralizacije, koja za dopunu ima političku centralizaciju, Engels je postao žrtva i jedne druge jednostranosti. »Sada je pak politička centralizacija, zbog ogromnog napretka industrije, trgovine i komunikacija, postala još hitnija potreba nego što je bila u 15. i 16. veku. Što se još da centralizovati, to se centralizuje. I sada dolaze panslavisti te zahtevaju da... ukinemo centralizaciju koju tim Slovenima nameću svi njihovi materijalni interesi.« Engels, međutim, previđa da su kapitalističkom razvitku svojstvene dve protivrečne tendencije: tendencija centralizacije, ali i tendencija diferencijacije i autonomizacije, tj. tendencija nacionalnog osamostaljenja i konstituisanja samostalnih nacionalnih država. Osim ovom metodološkom ograničenošću, Engelsova jednostranost u tretiranju istorijske sudbine malih slovenskih naroda objašnjava se i nedovoljnom ulogom malih naroda u velikim istorijskim zbivanjima 18. i 19. stoleća.

Naporedo s analizom borbe između revolucije i kontrarevolucije na evropskom tlu, Marx i Engels su brižljivo pratili i politička zbivanja koja su se u Nemačkoj odvijala posle pobede kontrarevolucionarne krune nad pruskom Nacionalnom skupštinom. U nizu članaka posvećenih ovoj novoj političkoj fazi Marx i Engels su nastojali da u narodu očuvaju duh borbe i da ukažu na značaj napora za očuvanje preostalih demokratskih tradicija. Poseban značaj oni su pridavali borbi za održavanje preostalih tradicija u oblasti štampe, narodnih zborova i parlamentarnih debata. Razmatrajući u članku *Tri nova nacrt zakona* zakonske projekte sa kojima je vlada izašla pred novoizabrani drugi dom pruske Skupštine, Engels je istakao da su ti projekti sasvim u duhu oktroisanog ustava i da je njihov zajednički cilj da narodu oduzmu i ono poslednje što je još preostalo od 1848. godine. Razmatrajući ista pitanja u člancima *Hoencolernski opšti plan reformi* i *Hoencolernski nacrt zakona o štampi*, Marx ističe da su novi zakoni o slobodi štampe i pravo na udruživanje »inspirisani opsadnim stanjem«. Raspravljajući

¹ Podrobnije o tome vidi u predgovoru 8. toma ovog izdanja.

u članku *Sednica Drugog doma u Berlinu 13. aprila* o zakonskim nacrtima kojima je dom imao da se pozabavi, Engels je tri podnesena zakonska nacrtu nazvao »zakonima za zapušavanje usta«. On u pomenutim člancima podvrgava oštroj kritici i nedosledno držanje samih poslanika, uključujući tu i držanje levice. Umesto da se u Skupštini bori za spasavanje onog što se još spasti može, levica — naglašava Engels — pravi ustupke i ide linijom prilagodavanja situaciji. On razobličava i njeno naivno verovanje u parlamentarne tribine i njene iluzije da se parlamentom može da postigne čak i ono što samo revolucije mogu da obezbede.

Sa gledišta borbe za očuvanje demokratskih tradicija poseban značaj ima Engelsov članak *Debata o zakonu o plakatima*. Ustajući protiv nastojanja vlade da se ograniči štampa u plakatima, Engels ističe da treba »nadasve čuvati pravo radnika na besplatnu literaturu predstavljenu u plakatima«, jer plakati u toj situaciji »više od svega pomažu da se revolucionarna strast održava među radnicima«. Braneći legalnost plakata u ime revolucionarnog entuzijazma i revolucionarnog školovanja radničke klase, Engels istovremeno osvetljava klasni smisao borbe reakcije protiv plakata. On ističe da je borba protiv plakata motivisana željom gospode da »mirno uživaju u svojoj pobedi«, s jedne, i da se obezbede od revolucionarnih potresa proletarijata, s druge strane. »Plakati su glavno sredstvo delovanja na proletarijat; proletarijat je po celom svom položaju revolucionaran; . . . upravo od proletarijata preti glavna opasnost, i zato na stranu sa svim što bi moglo da održava revolucionarne strasti u proletarijatu!«

Nove okolnosti koje su nastale u političkom životu Nemačke i Evrope u proleće 1849. godine — zaoštavanje klasne borbe u Nemačkoj, revolucionarni rat u Ugarskoj i jačanje revolucionarnog pokreta u Francuskoj — tražile su i izmene u organizacionim oblicima političkog delovanja. Do ovog perioda Marx je svoju političku aktivnost ispoljavao kroz »Neue Rheinische Zeitung«, kroz kelnsko Demokratsko društvo i kelnsko Radničko udruženje. U novoj situaciji on je, zajedno sa svojim najbližim saradnicima, došao do zaključka da se treba ne samo distancirati od sitnoburžoaske demokratije nego poći i putem *samostalnog* organizovanja proletarijata. Zato on sa svojim saradnicima 14. aprila 1849. godine daje zvaničnu izjavu da napušta Rajnski okružni odbor demokrata. U toj izjavi, koju je napisao Marx, potpisnici su svom demaršu dali i ubedljivo teorijsko opravdanje: »Smatramo da sadašnja organizacija demokratskih udruženja obuhvata odviše mnogo heterogenih elemenata da bi bila moguća uspešna delatnost u korist stvari. Štaviše, mišljenja smo da treba dati prednost tešnjoj povezanosti radničkih udruženja, jer se ona sastoje od jednakih elemenata . . .«

U nastojanju da sačuva proletarijat od buržoaskih uticaja i od predizborne demagogije u kojoj je bilo reči o brzom rešenju socijalnog pitanja, Marx je u članku »*Kölnische Zeitung*« o izborima istakao da »svaka klasa ima svoje vlastito socijalno pitanje« i istovremeno

ukazao na specifični karakter proleterskog socijalnog pitanja. Okolnost što proletarijat, sitna buržoazija i seljaštvo glasaju za podareni kraljevski ustav, nikako ne znači da se oni time opredeljuju za postojeće stanje, jer njima, u stvari, »najviše odgovara forma demokratske republike«. U ovom članku Marx je ukazao na specifičnu ulogu proletarijata kao okosnice revolucionarnih procesa i istinskog subjekta revolucije. Karakterišući sitne građane i seljake kao radikalne, demokratske klase društva, Marx proletarijat tretira kao »specifično crvenu klasu«, čime ga uzdiže na nivo bitnog subjekta revolucije. Socijalna ili crvena republika — to je jedino pravo rešenje pitanja proletarijata, istakao je Marx u pomenutom članku.

Kad je bilo reći o taktici koju radnička klasa Nemačke treba da sledi u oseci revolucije, Marx i Engels su upozoravali da se vlada orijentiše na provokacije kako bi radnike podstakla na eksploziju koja bi se odigrala u vreme za koje su oni najmanje pripremljeni, a koja njoj samoj dolazi u najpogodniji momenat. U članku *Želje za opsadnim stanjem* Engels upozorava radnike da se ne daju zavesti na meteže i na prevremene akcije, jer bi se u tom slučaju našli u situaciji da »vade kestenje iz vatre za buržoaziju i ujedno za vladu«. To bi bilo utoliko bezumnije što bi postali oruđe svojih neprijatelja, i to u vreme kad će im se možda ukazati skora prilika »da istupe sa svojim vlastitim zahtevima«. Protiv oktroisanja ustanka od strane vlade Engels se izjašnjava i u članku *Pitanje radnicima*.

U okviru ovih osvrta na problem ustanka Engels je formulisao i jedan značajan stav koji se tiče same teorije revolucije. »Revolucije se mogu praviti samo pri velikim događajima: a kad se prihvataju vladina izazivanja, može se u najboljem slučaju dospeti do pobune.« Ovde je ne samo izraženo jasno razlikovanje revolucije i pobune nego je, makar i implicitno, ukazano na značaj revolucionarne situacije za izbijanje same revolucije.

Razobličavajući »kanibalizam kontrarevolucije« u članku *Uklanjanje lista »Neue Rheinische Zeitung« proglašenjem opsadnog stanja*, Marx — kao i ranije — kontrarevoluciji suprotstavlja revolucionarni teror. U revolucionarnom teroru Marx vidi i sredstvo za »skraćenje užasnih smrtnih muka starog društva i krvavih porođajnih muka novog društva«.

Oštra kritika kontrarevolucije i buđenje nade na obnovu revolucije u Nemačkoj, koji su provejavali u Marxovim i Engelsovim člancima objavljenim u »Neue Rheinische Zeitung«, navodili su kontrarevolucionarnu vladu da ne samo cenzurom otežava uslove izlaženja pomenutog lista nego da taj organ revolucionarne demokratije i sasvim uguši. Zahvaljujući hrabrim Marxovim i Engelsovim otporima cenzuri i zahvaljujući njihovim argumentovanim odbranama na procesima list je uspevao da se do maja 1849. nekako održi, ali maja 1849. vlada odlučuje da se s ovim listom konačno obračuna. Pod izgovorom da list u novije vreme istupa sa idejom socijalne republike, da daje podršku

ustancima koji su sporadično izbijali u Rajnskoj provinciji i da glavni urednik lista Marx nezakonito boravi u toj provinciji jer je ranije napustio prusko podanstvo, Okružna uprava je — u cilju ugušivanja lista — 11. maja 1849. godine donela odluku o proterivanju Marxa i ostalih urednika iz Pruske.

Pobijajući neosnovane optužbe protiv lista i odluku o proterivanju urednika, Marx je u članku *Uklanjanje lista* »*Neue Rheinische Zeitung*«, objavljenom u pretposlednjem broju, dao istinski revolucionarni pledoaje. On je tu izjavio da urednici lista nikada nisu krili svoje nazore, da je linija lista bila i ostala uvek ista, da je smisao štampe viden u tome »da podriva sve temelje postojećeg« i da je socijalna republika oduvek figurirala kao »crvena nit lista« i dodao da kontrarevoluciju očekuje osveta revolucionarnog terora. Na prigovor da je povredio prusko gostoprimstvo, Marx je odgovorio da je on sa saradnicima, u stvari, »spasao revolucionarnu čast našeg zavičajnog tla«.

Policijski progon »*Neue Rheinische Zeitung*« i proterivanje Marxa i drugih urednika iz Pruske značili su praktično prestanak izlaženja pomenutog lista. U članku *Kelnskim radnicima*, koji je kao neka vrsta poruke i oproštaja izašao u poslednjem, crvenom broju novina, Marx i Engels sa ostalim urednicima zahvaljuju radnicima na ukazanim simpatijama i poručuju im da će poslednja reč urednika novina »biti svuda i uvek: *Oslobodenje radničke klase*«.

Pored Marxovih i Engelsovih političkih spisa, spisa posvećenih analizi revolucionarnih procesa u Nemačkoj i zapadnoj Evropi uopšte, u »*Neue Rheinische Zeitung*« objavljen je i Marxov tekst o najamnom radu i kapitalu koji je nastao na osnovu predavanja koja je na tu temu Marx održao tokom decembra 1847. u Nemačkom radničkom društvu u Briselu. Ta predavanja i odgovarajući tekst — kako je u uvodu rečeno — nastali su iz potrebe da se radnicima objasne ekonomski odnosi koji predstavljaju materijalnu osnovu postojećih klasnih i nacionalnih borbi. Polazeći od tog osnovnog cilja, Marx je imao nameru da prouči širu ekonomsku problematiku, da — kako sam kaže — »u tri velika područja« izloži odnos najamnog rada prema kapitalu, zatim da razmotri sudbinu srednjih slojeva u kapitalizmu, tj. dokaže njihovu neizbežnu propast, i najzad, da osvetli trgovinsku dominaciju Engleske i njeno ekonomsko podjarmljivanje ostalih evropskih nacija.

Ovaj ambiciozni plan Marx nije uspeo da u celini realizuje, jer su revolucionarna zbivanja 1848. ne samo dovela do Marxovog proterivanja iz Brisela, nego i do nove orijentacije u njegovoj intelektualnoj aktivnosti. Redigovani tekst posvećen najamnom radu i kapitalu izašao je u »*Neue Rheinische Zeitung*«, u brojevima od 5, 6, 7, 8. i 11. aprila 1849.

Značaj pomenutog Marxovog teksta sastoji se, pre svega, u tome što se u njemu zahvataju bitna ekonomska pitanja i što se ona obrađuju i izlažu u preglednoj i sistematskoj formi. Njegov značaj sastoji se i u

tome što Marx iznalazi niz novih i dubljih rešenja za ekonomske probleme koji su tu predmet analize.

Izlaganje odnosa najamnog rada i kapitala Marx je započeo analizom najamnine, jer je najamnina bitna tačka za osvetljavanje tog odnosa. Pobijajući tradicionalno shvatanje buržoaske političke ekonomije da najamnina predstavlja radnikov udeo u robi, Marx ističe da ona, naprotiv, predstavlja »deo već postojećih roba kojim kapitalist kupuje određenu sumu proizvodnog rada«. To je — dodaje Marx — *cena određene robe, tj. cena rada*. Marx tretira rad kao robu koju radnik prodaje kapitalisti i ukazuje da je taj rad *otudeni rad*, jer se tu sama životna delatnost degradira na puko sredstvo za održavanje fizičke egzistencije. Marx unosi još jedan moment u proces analize najamnog rada i kapitala, moment istorizma. On ukazuje da rad nije uvek bio roba i da je on to postao tek u kapitalističkom načinu proizvodnje. Osobeno radnikovog položaja u postojećem načinu proizvodnje sastoji se u tome što radnik umesto pojedinačnom kapitalisti pripada celoj buržoaskoj klasi.

Polazeći od najamnine, Marx ne samo što dolazi da samih osnova produkcionih odnosa buržoaskog društva nego i pokazuje da se ti proizvodni odnosi temelje na eksploataciji najamnog rada od strane kapitala. Razmatrajući pojam kapitala, on ukazuje na neodrživost tradicionalnog određivanja kapitala kao nagomilanog rada i istovremeno precizira da kapital nije stvar, nego društveni odnos proizvodnje, konkretno »buržoaski produkциони odnos«. Suma roba postaje kapital samo tako što se ona kao moć jednog dela društva »održava i uvećava razmenom za neposredni živi rad«.

Analizirajući pojam kapitala i sam kapitalistički produkциони odnos koji ga karakteriše, Marx ovde formuliše niz stavova koji će ostati trajna tekovina njegove ekonomske teorije: stav da je »postojanje klase koja ne poseduje ništa do radne sposobnosti nužna pretpostavka kapitala«, zatim stav da »tek vlast nagomilanog minolog, opredmećenog rada nad neposrednim živim radom čini od nagomilanog rada kapital« i, najзад, stav da se kapital sastoji u tome što »živi rad služi nagomilanom radu kao sredstvo da održi i uveća svoju razmensku vrednost«.

Pri razmatranju šta se događa u razmeni između kapitalista i najamnog radnika Marx dolazi do zaključka da radnik u razmenu za svoj rad dobija životna sredstva, a kapitalist »stvaralačku snagu kojom radnik ne samo nadoknađuje ono što je potrošio nego daje nagomilanom radu veću vrednost negoli ju je dotle imao«. Ovim Marx počinje da autentično osvetljava tajnu samooplođenja kapitala. Ovaj i drugi slični tekstovi koji se tu susreću pokazuju da je Engels bio potpuno u pravu kad je istakao da je Marx u vreme držanja predavanja nemačkim radnicima u Briselu dobro znao ne samo *odakle* potiče nego i *kako* se stvara višak vrednosti.

Razmatrajući mehanizam kapitalističkog načina proizvodnje, Marx pokazuje da je revolucionisanje sredstava za proizvodnju imanentni

zakon kapitalističke proizvodnje. Istražujući, kako sam kaže, opšti zakon koji određuje opadanje i povećanje najamnine i profita, Marx ističe da po tom zakonu najamnina i profit stoje u obrnutom odnosu. »Profit se povećava u istoj meri u kojoj najamnina pada, a pada u istoj meri u kojoj najamnina raste«.

Porast kapitala i razvitak proizvodnih snaga Marx tretira kao inherentnu zakonitost buržoaskog društva i pokazuje kako razvitak materijalno-proizvodnih snaga izaziva sve veću eksploataciju proletarijata i opadanje životnog standarda radničke klase. Ispitujući podrobnije to pogoršanje životnih uslova, Marx ukazuje i na osnovne vidove u kojima se to osiromašenje ispoljava.

Pored krupnog naučnog značaja na koji smo ovim ukazali, ovaj Marxov rad — kako je to istakao Engels u predgovoru za nemačko izdanje od 1891. godine — ima i neke nedostatke. Osnovni nedostatak, sastoji se u tome što Marx u ovo vreme još upotrebljava termine klasične političke ekonomije i u svojim analizama polazi od prodaje rada, što je sa stanovišta kasnijih Marxovih otkrića pogrešno.

Iz Marxove i Engelsove rukopisne ostavštine u ovaj tom ušao je i Marxov rukopis *Najamnina*, koji je sam Marx datirao: »Brisel, decembar, 1847«. Ovaj rukopis tesno je povezan sa Marxovim predavanjima o najamnom radu i kapitalu i po svoj prilici predstavlja skicu plana za obradu šire tematike koju je Marx mislio da obuhvati.

Iako rukopis nije pisan za štampu, on je značajan jer se u njemu ne samo detaljnije razmatra problem najamnine nego daje i kritika tako reći svih glavnih shvatanja ovog problema u građanskoj ekonomskoj nauci.

Pri razmatranju uloge porasta proizvodnih snaga na radnikovu najamninu Marx formuliše značajan stav da deo kapitala utrošen na nabavku mašina i sirovina znatno brže raste nego onaj deo koji je namenjen plaćanju radnika. On tu činjenicu karakteriše kao »opšti zakon« i dodaje da »to nužno proizlazi iz prirode odnosa rada i kapitala«. Ovaj Marxov stav može se bez sumnje tretirati kao zametak njegove kasnije teorije organskog sastava kapitala.

Razmatrajući minimum najamnine, Marx ukazuje da u toku razvoja najamnina opada dvojako: »prvo: relativno, u odnosu na razvoj opšteg bogatstva, drugo: apsolutno, tako što količina roba koju radnik dobija u razmenu postaje sve manja«. I ovde Marx inicira svoje učenje o dvojakom osiromašenju radničke klase, o njenom apsolutnom i relativnom osiromašenju, koje će detaljnije obraditi u kasnijim radovima.

U vezi sa problemom radničkih asocijacija Marx kritikuje ekonomiste i socijaliste koji su se *ekonomskim* argumentima suprotstavljali stvaranju pomenutih asocijacija. Braneci radničke asocijacije, Marx ističe da su one »sredstvo ujedinjavanja radničke klase« i da su potrebne kao oruđe političke emancipacije, tj. »pripremanja za obaranje celog starog društva«.

Marx se u ovom rukopisu osvrće i na brojne projekte za olakšanje ekonomskog položaja radničke klase — na projekte stvaranja štednih kasa, zavođenja proizvodno-tehničkog obrazovanja kao i primene Malthusove teorije o ograničenju rađanja. Kritikujući ove projekte, on je ukazao ne samo na njihovu praktičnu neefikasnost nego i na njihov klasni smisao, koji se sastoji u tome da se radnička klasa zavede na odricanje od klasne borbe. Osvrćući se na Malthusova shvatanja, Marx ukazuje na to da se njihova slabost sa teorijskog stanovišta sastoji u tome što Malthus društvene pojave preobražava u prirodne pojave. Reakcionarnost Malthusovih shvatanja Marx vidi u tome što on bedu proletarijata, koja nastaje iz prirode sistema, predstavlja kao vlastitu krivicu proletarijata jer ne ograničava natalitet.

Govoreći o istorijskom mestu kapitalističkog načina proizvodnje, Marx ukazuje na značaj razvitka materijalnih proizvodnih snaga koje je taj način proizvodnje podstakao i snažno ubrzao, a istovremeno ističe progresivnu ulogu najamnog rada kao pretpostavke stvaranja materijalne baze novog društva i društvenog blagostanja.

Pored radova koji su ovde razmatrani, ovaj tom sadrži manje priloge, govore i članke. U njima se, pored ovih ključnih tema o kojima smo govorili, tretiraju i neki drugi značajni problemi odnosa klasnih snaga i taktike klasne borbe.

Marxovi i Engelsovi radovi objavljeni u ovom tomu odlikuju se bogatstvom sadržaja, dubinom misli i revolucionarnom inventivnošću.

dr DRAGUTIN LEKOVIĆ

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

DELA

NOVEMBAR 1848 – JULI 1849

KARL MARX i FRIEDRICH ENGELS

Članci iz lista
„Neue Rheinische Zeitung”

9. novembar 1848 — 19. maj 1849

Karl Marx

Berlinska kriza^[1]

* *Keln*, 8. novembra. Čini se da je situacija jako zapletena, a u stvari vrlo je jednostavna.

Kralj, kao što ispravno primećuje »*Neue Preußische Zeitung*«^[2], stoji »na najširem temelju« svojih »nasledenih, milošću božjom osveštenih« prava.

Na drugoj strani *Nacionalna skupština* ne stoji ni na kakvom temelju, ona tek treba da konstituiše, da položi temelj.

Dva suverena!

Srednji član među njima je *Camphausen*, teorija sporazuma.^[3]

Čim dva suverena više ne mogu ili neće da se sporazumeju, pretvaraju se u dva neprijateljska suverena. *Kralj* ima pravo da baci rukavicu Skupštini, *Skupština* ima pravo da je baci kralju. *Veće* pravo je na strani *veće moći*. Moć se okušava u borbi. Borba se okušava u pobjedi. Obe sile mogu svoje pravo da dokažu samo pobjedom, svoje nepravo samo porazom.

Kralj nije dosad bio *ustavni* kralj. On je *apsolutni* kralj koji se za ustavnost odlučuje ili se ne odlučuje.

Skupština nije dosad bila *ustavna*, ona je *ustavotvorna*. Ona je dosad težila da konstituiše ustavnost. Ona može od svoje težnje odustati ili ne odustati.

Obadvoje, i kralj i *Skupština*, zasad su se podvrgli ustavnoj ceremoniji.

Zahtev kralja da se, protiv skupštinske većine, formira Brandenburgova vlada koja je njemu po volji, zahtev je *apsolutnog kralja*.

Pretenzija Skupštine da putem *direktne* deputacije zabrani kralju formiranje Brandenburgove vlade pretenzija je *apsolutne Skupštine*.

Kralj i *Skupština* ogrešili su se o ustavnu konvenciju.

Kralj i *Skupština* povukli su se svako na svoj prvobitni teren, kralj svesno, *Skupština* nesvesno.

Prednost je na strani kralja.

Pravo je na strani moći.

Pravna fraza je na strani nemoći.

Rodbertusova vlada bila bi nula u kojoj se plus i minus parališu.

Naslov originala:

Die Berliner Krisis

[•Neue Rheinische Zeitung⁽⁴⁾,

br. 138 od 9. novembra 1848]

Karl Marx

Kontrarevolucija u Berlinu

* *Keln*, 11. novembra. *Pfuelova vlada* bila je »nesporazum«; njen pravi smisao je *Brandenburgova vlada*. *Pfuelova vlada* bila je *oznaka sadržaja*, *Brandenburgova vlada* je *sadržaj*.

Brandenburg u Skupštini i Skupština u Brandenburg^[5].

Tako glasi nadgrobni natpis vladarske kuće Brandenburg^[6].

Caru Carlu V divili su se što je naredio da bude sahranjen za života^[7]. Uklesati lošu dosetku u svoj nadgrobni kamen — to je više nego Carlo V skupa sa svojim kodeksom krivičnog prava^[8].

Brandenburg u Skupštini i Skupština u Brandenburg!

Jednom se jedan pruski kralj pojavio u Skupštini. To nije bio pravi Brandenburg. Markiz od Brandenburga koji se prekjuče pojavio u Skupštini bio je pravi pruski kralj.

Stražarnica u Skupštini, Skupština u stražarnici! — to znači: *Brandenburg u Skupštini, Skupština u Brandenburg*!

Ili će možda *Skupština u Brandenburg* — kao što se zna, Berlin leži u provinciji Brandenburg — zagospodariti . . . *Brandenburgom u Skupštini*? Hoće li Brandenburg u Skupštini tražiti zaštitu, kao nekad Capet u jednoj drugoj Skupštini?^[9]

Brandenburg u Skupštini i Skupština u Brandenburg je mnogoznačna izreka, dvosmislena, bremenita sudbinom.

Poznato je da narodi neizmerno lakše izlaze na kraj s *kraljevima* nego sa *zakonodavnim skupštinama*. Istorija ima čitav katalog neuspelih pobuna naroda protiv nacionalnih skupština. Ona daje samo dva velika izuzetna slučaja. Engleski narod oličen u *Cromwellu* rasterao je *Dugi parlament*, francuski narod oličen u *Bonaparti* Zakonodavno telo. Ali *Dugi parlament* već je odavno bio postao trup, a *Zakonodavno telo* je odavno bilo postalo *leš*.

Jesu li *kraljevi u pobunama protiv zakonodavnih skupština* srećnije ruke od naroda?

Charles I, James II, Louis XVI, Charles X su portreti predaka koji malo obećavaju.

Ali u Španiji, u Italiji ima nasmejanijih predaka. A nedavno u Beču?

Ipak ne treba zaboraviti da je u Beču zasedao kongres narodá i da su slovenski narodni predstavnici, izuzimajući Poljake, prešli u carski tabor s muzikom na čelu^[10].

Rat bečke kamarile sa Rajhstagom bio je u isto vreme rat slovenskog Rajhstaga s nemačkim Rajhstagom. U berlinskoj Skupštini, naprotiv, ne prave raskol Sloveni, nego samo sklavi¹, a sklavi, sklavi nisu partija, oni su u najboljem slučaju komora jedne partije. Odbegla berlinska desnica^[11] ne donosi u neprijateljski tabor snagu, ona ga zaražava svojom smrtnom slabošću, izdajom.

U Austriji je slovenska partija pobedila sa kamarilom; sad će se s kamarilom boriti za plodove pobeđe. Ako pobedi berlinska kamarila, ona ne mora deliti pobeđu sa desnicom, niti je mora iskorištavati protiv desnice; daće joj napojnicu i — nogom u tur.

Pruska kruna je sa svoga gledišta u pravu kad prema Skupštini istupa kao apsolutna kruna. A Skupština nije u pravu, jer ne istupa prema kruni kao apsolutna Skupština. Ona je pre svega morala narediti da se ministri uhapsu kao veleizdajnici, kao veleizdajnici narodnog suvereniteta. Morala je svakog činovnika koji sluša ma čija naređenja osim njenih proskribovati, staviti van zakona.

Međutim, može se desiti da se politička slabost s kojom Nacionalna skupština istupa u Berlinu pretvori u provincijama u njenu građansku snagu.

Buržoazija bi silno volela da mirnim putem feudalno kraljevstvo pretvori u građansko kraljevstvo. Pošto je feudalnu partiju lišila grbova i titula koji vredaju njen građanski ponos, a tako isto i prihoda koji povređuju građanski način prisvajanja i pripadaju feudalnom vlasništvu, ona bi silno volela da stupi u brak sa feudalnom partijom pa da zajednički s njom porobljava narod. Ali stara birokratija neće da se spusti do sluškinje buržoazije, kojoj je dosad bila despotski uča. Feudalna partija neće da dopusti da njena odličja i njeni interesi planu na oltaru građanstva. I, konačno, kruna gleda u elementima starog feudalnog društva čiji je ona najviši izražaj, svoje pravo domaće društveno tle, dok u buržoaziji gleda tuđe veštačko zemljište koje je nosi samo pod uslovom da zakržlja.

Opojnu «milost božju» buržoazija pretvara u otrežnjavajući pravni titulus, vladavinu krvi u vladavinu papira, kraljevsko sunce u građanski luster.

Kraljevstvo nije dopustilo da ga buržoazija obrlati. Njenoj položičnoj revoluciji odgovorilo je celom kontrarevolucijom. Gurnulo je buržoaziju natrag u naručje revolucije, naroda, dovikujući joj:

Brandenburg u Skupštini i Skupština u Brandenburg.

¹ robovi

Ako i priznajemo da od građanstva ne očekujemo odgovor primeren situaciji, ipak, s druge strane ne smemo propustiti da primetimo kako i kruna u svojoj pobuni protiv Nacionalne skupštine traži utočište u licemernoj polovičnosti i sakriva glavu pod ustavnim pokrovom u istom trenutku kad pokušava da taj neugodni pokrov zbaci.

Brandenburg uspeva da mu *nemačka Centralna vlast naređuje* da izvrši svoj državni udar. *Gardijski pukovi ušli su u Berlin po naređenju Centralne vlasti*. Berlinska kontrarevolucija događa se po naređenju nemačke Centralne vlasti. *Brandenburg naređuje Frankfurtu* da mu da to naređenje. On se odriče svoga suvereniteta u trenutku kad ga želi utvrditi. Gospodin Bassermann zgrabio je, razume se, obema rukama priliku da igra slugu pod vidom gospodara. Ali on ima to zadovoljstvo da i gospodar sa svoje strane igra slugu.

Kako god pala kocka u Berlinu, *dilema* je postavljena, *kralj ili narod* — a narod će pobediti s poklikom: *Brandenburg u Skupštini i Skupština u Brandenburg*u.

Možda ćemo još proći kroz tešku školu, ali to je pripremna škola — *cele revolucije*.

* *Keln*, 11. novembra. *Evropska revolucija* opisuje *krug*. U Italiji je počela, u Parizu je uzela evropski karakter, u Beču je bila prvi odjek februarske revolucije, u Berlinu odjek bečke revolucije. U Italiji, u Napulju, evropska *kontrarevolucija* zadala je svoj prvi udarac, u Parizu — junski dani — uzela je evropski karakter, u Beču je bila prvi odjek kontrarevolucije, u Berlinu se završava i kompromituje. *Iz Pariza će kukurikanje galskog petla još jedanput probuditi Evropu*^[12].

Ali u Berlinu se *kontrarevolucija kompromituje*. U Berlinu se *kompromituje sve, čak i kontrarevolucija*.

U *Napulju* lazaronsvo, povezano s kraljevstvom, protiv buržoazije.

U *Parizu* najveća istorijska borba koja je ikad vođena. Buržoazija, povezana s lazaronsvom, protiv radničke klase.

U *Beču* ceo roj narodnosti koji u kontrarevoluciji naslućuje svoju emancipaciju. Uz to tajna podmukla akcija buržoazije protiv radnika i Akademске legije^[13]. Borba u samoj građanskoj gardi. Najzad — napad od strane naroda, koji daje povod za napad od strane dvora.

U *Berlinu ništa od svega toga*. Buržoazija i narod na jednoj strani — podoficiri na drugoj.

Wrangel i Brandenburg, dva čoveka bez glave, bez srca, bez cilja, sami brkovi — to je suprotnost Nacionalnoj skupštini, koja zanoveta, pravi se mudra i nije sposobna da se odluči.

Volja! Makar i volja magarca, vola, brkova — *volja* je jedini rekvizit protiv bezvoljnih zanovetala martovske revolucije. *A pruski dvor, koji nema volje, kao što je nema ni Nacionalna skupština, obraća se dvojici najglupljih ljudi u monarhiji i govori tim lavovima: Predstav-*

ljajte volju. U Pfuela je još bilo zrnce mozga. Ali pred *apsolutnom glupošću* rezoneri martovskih tekovina uzmiču preneraženi.

«Uzalud se s glupošću bore i sami bogovi!»⁽¹⁴⁾,

uzvikuje zburnjena Nacionalna skupština.

A ti Wrangeli, ti Brandenburzi, te zaticane glavurde, koje mogu *hteti* jer nemaju vlastite volje, jer hoće kako im se *naređuje*, koji su preglupi da bi ih zburnila naređenja davana drhtavim glasom, ceptavom usnom, pa i oni se *kompromituju* pošto ne dolazi do *razbijanja lobanja*, jedinog posla kojim su ti *zidolomi* dorasli.

Wrangel ne ide dalje od izjave da zna samo takvu Nacionalnu Skupštinu koja sluša naređenja! *Brandenburg* dobija lekciju iz parlamentarnog ponašanja pa dopušta, pošto je zburnio Skupštinu svojim surovim, odvratnim podoficirskim žargonom, da «tiranin bude nadtiranizovan» i podvrgava se naređenju Nacionalne skupštine time što *moli* najponiznije Nacionalnu skupštinu za reč koju je još malo prehteo da *uzme*⁽¹⁵⁾.

«Radije bih bio uš u ovčijoj vuni

Nego takva hrabra glupačina!»⁽¹⁶⁾

Mirno držanje Berlina nas *uveseljava*; o njega se razbijaju ideali pruske podoficirštine.

Ali Nacionalna skupština? Zašto ne izriče mise hors de loi¹, zašto ne proglasi Wrangela za lice van zakona, zašto nijedan poslanik ne ode među Wrangelove bajonete da ga progna i održi govor soldateski?

Neka berlinska Nacionalna skupština prelistava «Le Moniteur»⁽¹⁷⁾, «Le Moniteur» iz 1789 - 1795.

A šta u ovim trenucima radimo *mi*?

Mi uskraćujemo poreze. Wrangeli i Brandenburzi shvataju — jer ta bića uče arapski od Higlana⁽¹⁸⁾ — da pašu sablju i da primaju uniformu i platu. No *odakle* dolaze sablja i uniforma i plata, to oni ne shvataju.

Ima samo još jedno sredstvo da se kraljevstvo pobedi — naime do *epohe antijunske revolucije u Parizu*, koja će biti u decembru⁽¹⁹⁾.

Kraljevstvo ne prkosi samo narodu, ono prkosi i građanstvu. Pobodite ga dakle na građanski način.

A kako se pobeđuje kraljevstvo na građanski način?

Tako što se izgladnjava.

A kako se izgladnjava?

Uskraćivanjem poreza.

Razmislite dobro! Niko od pruskih prinčeva, niko od Brandenbura i Wrangela ne proizvodi — *vojnički hlebac*. Vi, vi sami proizvodite vojnički hlebac.

¹ stavljanje van zakona

* *Keln*, 13. novembra. Kao što je nekad francuska Nacionalna skupština kad je našla svoju službenu prostoriju za sednice zatvorenu, morala da svoje sednice nastavi u *Loptalištu*¹, tako pruska Nacionalna skupština u *Streljani*^[20].

U izveštaju lista *«Kölnische Zeitung»*^[21] nema odluke o proglašenju *Brandenburga za veleizdajnika* koja je donesena u *Streljani* i koju smo mi, prema našem berlinskom dopisniku, saopštili u jutrošnjem vanrednom izdanju.

Međutim, upravo smo primili pismo jednog člana Nacionalne skupštine u kojem se kaže *doslovno*:

«Nacionalna skupština je jednoglasno (242 člana) izjavila da je Brandenburg tom merom (raspuštanjem građanske garde) počinio veleizdaju i da se svako ko u provođenju te mere aktivno ili pasivno sudeluje ima smatrati veleizdajnikom.»^[22]

Dumontova verodostojnost je poznata.

Time što je Nacionalna skupština proglasila *Brandenburga za veleizdajnika* prestaje **poreska obaveza sama od sebe**. *Veleizdajničkoj vladi niko ne duguje porez*. Sutra ćemo naše čitaoce opširno informisati **kako se u najstarijoj ustavnoj zemlji Engleskoj**, u sličnim sukobima vrši **uskraćivanje poreza**^[23]. Uostalom, *sama veleizdajnička vlada* pokazala je narodu pravi put **uskraćujući odmah Nacionalnoj skupštini porez** (dnevnice itd.) i pokušavajući je **izgladneti**.

Pomenuti poslanik piše nam još:

«Građanska garda neće da preda svoje oružje.»

Dakle, borba je, čini se, neizbežna, i dužnost je Rajnske provincije da pohita u pomoć berlinskoj Nacionalnoj skupštini ljudstvom i oružjem.

Naslov originala:

Die Kontrerevolution in Berlin

[«Neue Rheinische Zeitung»,

br. 141, drugo izdanje br. 141 i

br. 142 od 12. i 14. novembra 1848]

¹ Salle du jeu de paume (aneks palate Luvr)

Friedrich Engels

Bivša kneževina^[24]

** *Iz Republike Nešatel*. 7. novembra. Zanimaće vas da jedanput čujete i nešto iz male zemlje koja je donedavna uživala blagodati pruske vladavine, ali je prva od svih zemalja podložnih pruskoj kruni digla zastavu revolucije i proterala prusku očinsku vladu. Govorim o bivšoj »Kneževini Nojenburg i Valendis«^[25], u kojoj je g. Pfuel, sadašnji predsednik vlade, kao guverner svršavao svoje prve administrativne studije i u kojoj ga je narod u maju ove godine smenio, još pre nego što je u Poznanju mogao steći lorovike, a u Berlinu kao predsednik vlade požnjati votume nepoverenja. Ta mala zemlja uzela je sad ponosnije ime »République et Canton de Neuchâtel«¹, i valjda nije daleko čas kad će u Berlinu poslednji nešatelski gardijski strelac četkati svoj zeleni mundir. Moram priznati da sam osećao humorističko zadovoljstvo što sam se pet sedmica posle svog bekstva od pruske Svete hermandad^[26] opet mogao nesmetano šetkati po teritoriji koja je de jure još pruska.

Uostalom, Republika i Kanton Nešatel očigledno se nalaze u znatno ugodnijem stanju nego blagopokojna kneževina Nojenburg i Valendis; jer na nedavnim izborima za švajcarsko Nacionalno veće^[27] republikanski kandidati su dobili više od 6000 glasova, a kandidati rojalista, beduini², kako ih ovde zovu, skupili su ih jedva 900. I u Velikom veću sede gotovo sami republikanci, a samo je Le Pon, malo planinsko selo u kom gospodare aristokrati, poslalo kraljevsko-prusko-kneževsko-nojenburškog bivšeg državnog savetnika Calame-a kao svog predstavnika u Nešatel, gde je pre nekoliko dana morao da položi zakletvu vernosti Republici. Umesto starog kraljevskog »Constitutionel Neuchâtelois« izlazi sad — u La Šo-de-Fonu, najvećem, industrijski najrazvijenijem i najrepublikanskijem mestu kantona — »Républicain Neuchâtelois«^[28], koji je, doduše, pisan vrlo rdavim francuskim jezikom švajcarske Jure, ali inače nije loše uređivan.

¹ »Republika i Kanton Nešatel« — ² ovde u smislu: putujući propovednik u pustinji

Jurska industrija časovnika i manufaktura čipaka Traverstala, koje su glavni izvori života te male zemlje, počinju opet da rade sve bolje, pa se montanjarima^[29], uprkos snegu visokom već jednu stopu, polako vraća stara vedrina. U isto vreme beduini snuždeno tumaraju, badava izlažu na pantalonama, bluzi i kapi pruske boje i uzalud uzdišu za povratkom poštovanog Pfuela i dekretâ koji su počinjali: »Nous Frédéric Guillaume par la grâce de Dieu«¹. Pruske boje, crne kape sa belim rubovima, visoko gore u Juri. 3500 stopa nad morem, isto su onako pokunjene i isto im se onako dvosmisleno ljudi smeškaju kao i kod nas na Rajni; da se ne vide švajcarske zastave i veliki plakati: »République et Canton de Neuchâtel«, čovek bi pomislio da je kod kuće. Uostalom, radujem se što mogu izvestiti da su *nemački radnici* u nešatelskoj revoluciji, kao i u svim revolucijama od 1848, igrali odlučujuću, vrlo časnu ulogu. Zato ih aristokrati i mrze koliko najviše mogu.

Naslov originala:

Das Exfürstentum

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 140 od 11. novembra 1848]

¹ »Mi, Friedrich Wilhelm, po milosti božjoj«

Friedrich Engels

Nove predstavničke ustanove — Uspesi pokreta u Švajcarskoj

** *Bern*, 9. novembra. Od prekjuče su ovde okupljeni novi zakonodavni organi Saveza — švajcarsko Nacionalno veće i Veće kantonâ^[27]. Grad Bern je učinio sve što je god mogao da ih dočeka što sjajnije i što potkupljivije. Muzika, svečane povorke, gruvanje topova i zvonjenje zvona, iluminacija, ništa nije nedostajalo. Sednice su bile otvorene odmah prekjuče. Nacionalno veće, izabrano opštim pravom glasa i prema broju stanovništva (Bern je poslao dvadeset, Cirihi dvanaest, najmanji kantoni po dva do tri poslanika), sastavljeno je u pretežnoj većini od radikalno obojenih liberala. Izrazito radikalna partija zastupljena je vrlo jako, a konzervativna partija ima samo šest do sedam glasova na više od stotinu. Veće kantonâ, koje se sastoji od po dva poslanika za svaki celi kanton i od po jednoga za svaki polukanton, po sastavu i karakteru prilično je slično poslednjem Saveznom saboru^[30]. Prakanтони su u njega opet poslali nekoliko pravih zonderbundovaca^[31], a zbog posrednih izbora reakcionarni element u Veću kantona, mada u izrazitoj manjini, ipak je jače zastupljen nego u Nacionalnom veću. Uopšte, Veće kantonâ je, ukidanjem vezanih mandata^[32] i nevaženja glasova polukantona, podmladeni Savezni sabor potisnuto u pozadinu stvaranjem Nacionalnog veća. Veće kantonâ igra nezahvalnu ulogu senata ili doma perova, ulogu kočnice pretpostavljanog neobuzdanog novatorskog poleta Nacionalnog veća, ulogu naslednika zrele mudrosti i brižne promišljenosti otaca. Ta dostojanstvena i stalozena ustanova ima već sada istu sudbinu kao i njene sestre u Engleskoj i Americi i nekad u Francuskoj. Još pre nego što je Veće kantonâ dalo neki znak života, štampa ga gleda popreko i zaboravlja ga zbog postojanja Nacionalnog veća. O njemu ne govori niko živ, a ako i postane predmet razgovora, biće gore po njega.

Nacionalno veće, iako treba da predstavlja celu švajcarsku «naciju», odmah je na prvoj sednici dalo prizor ako ne uskokantonskog duha, a ono ipak prave švajcarske nesloge i sitničarenja. Da bi se izabrao

predsednik, moralo se triput glasati, iako su ozbiljno dolazila u obzir samo tri kandidata, k tome još sva trojica iz Berna. To su bila gospoda Ochsenbein, Funk i Neuhaus; prva dvojica predstavnici bernske staroradikalne partije, a treći — predstavnik staroliberalne, polukonzervativne partije. Na kraju je izabran g. Ochsenbein sa 50 od 93 glasa, dakle s neznatnom većinom. Što su Cirišani i drugi moderados^[33] protiv g. Ochsenbeina istakli mudrog i vrlo iskusnog Neuhausa, da se razumeti; ali što su mu kao konkurenta stavili, i držali ga u dva glasanja, g. Funka, koji pripada istoj nijansi političke boje kao i Ochsenbein, dokazuje koliko su se partije još uvek malo sredile i disciplinovale. Svakako su radikali na prvom turniru partija odneli pobeđu izborom Ochsenbeina. Pri izboru potpredsednika, na što se zatim prešlo, apsolutna većina postignuta je tek u petom glasanju! Suprotno tome, staloženo i iskusno Veće kantonâ je odmah u prvom glasanju gotovo svim glasovima izabralo za predsednika ciriškog moderata Furrera. Već ta dva izbora dovoljno pokazuju koliko je različit duh obaju domova i kako će se oni ubrzo razići i doći u sukobe.

Sledeći zanimljivi predmet debate biće izbor glavnog grada Saveza. Zanimljiv Švajcercima, jer su mnogi od njih u tome materijalno zainteresovani, zanimljiv inostranstvu, jer će upravo ta debata najjasnije pokazati u kojoj meri se istrošio stari lokalpatriotizam, uskokantonska ograničenost. Bern, Ciriš i Lucern konkurišu najžešće. Bern bi hteo da obešteti Ciriš saveznim univerzitetom, a Lucern saveznim sudom, ali uzalud. Bern je svakako jedini podesni grad kao prelazište nemačke Švajcarske u francusku, kao glavni grad najvećeg kantona, kao nastajuće središte celog švajcarskog pokreta. No dokažite to Švajcercima fanatizovanim za glavni grad svoga kantona! Lako je moguće da će radikalnije Nacionalno veće glasati za radikalni Bern, a staloženo Veće kantonâ za staloženi, visokomudri i pametni Ciriš. Onda će zaista biti teško znati šta da se radi.

U *Ženevi* je poslednje tri sedmice vrlo nemirno. Na izborima za Nacionalno veće reakcionarni patriciji i buržuji, koji iz svojih vila drže sela oko Ženeve u gotovo feudalnoj zavisnosti, sa svojim su seljcima progurali sva tri kandidata. Ali Biro je poništio izbore jer je glasačkih listića bilo predato više nego što ih je bilo podeljeno. Tek to poništenje umirilo je revolucionarne radnike iz Sen-Žervea, koji su već u gomilama prolazili ulicama vičući: «Aux armes!»¹ Držanje radnika u toku daljih osam dana bilo je toliko preteće da su buržuji više voleli da uopšte ne glasaju nego da izazovu revoluciju s obavezanim, već kroz pretnje najavljenim prizorima terora. Utoliko više što je vlada zapretila da će dati ostavku ako reakcionarni kandidati ponovo produ. Dotle su radikali izmenili svoju kandidatsku listu, uneli u nju manje strčea imena, nadoknadili propuštenu agitaciju i dobili na novim izborima 5000 - 5500 glasova, skoro hiljadu više nego što su

¹ «Na oružje!»

imali na prošlim. Tri reakcionarna kandidata gotovo su ostala bez glasova, još je najviše dobio general Dufour koji je doterao do 1500. Osam dana kasnije održani su izbori za Veliko veće. Grad je izabrao 44 radikala, a selo, koje je biralo 46 članova Velikog veća, izabralo je gotovo same reakcionare. «Revue de Genève»^[34] još se prepire s buržoaskim listovima oko toga da li su sva ta 46-orica reakcionarni, ili će pola tuceta glasati za radikalnu vladu. To će se uskoro videti. Situacija u Ženevi može da postane vrlo zamršena, jer ako vlada, koju narod ovdje bira direktno, bude morala da odstupa, onda bi se na ponovnim izborima lako moglo dogoditi ono što se dogodilo na ponovnim izborima za Nacionalno veće, pa će reakcionarnoj većini u Velikom veću stajati nasuprot radikalna vlada. Uostalom, izvesno je da ženevski radnici samo čekaju priliku da novom revolucijom obezbede ugrožene tekovine iz 1847.

Sve u svemu, Švajcarska je znatno napredovala u poređenju s početkom četrdesetih godina. Ali ni kod jedne klase taj napredak nije tako upadljiv kao kod radnika. Dok kod buržoazije i naročito u staropatricijskim porodicama još prilično opšte uzevši vlada duh starovremenske lokalne ograničenosti, koji je u najboljem slučaju uzeo modernije oblike, švajcarski radnici su se značajno razvili. Pre su se odvajali od Nemaca i šetkali se u najapsurdnijoj nacionalnoj gordosti »slobodnih Švajcaraca« žalili se na »strane probisvete« i u celom savremenom pokretu ostajali pasivni. Sad se to promenilo. Otkad posao ide slabije, otkad se Švajcarska demokratizovala, a naročito otkad su male pučeve zamenile evropske revolucije i bitke kao junska u Parizu i oktobarska u Beču — otkad su švajcarski radnici sve više prilazili političkom i socijalističkom pokretu, bratimili se sa stranim radnicima, naročito s nemačkim, i svoje »slobodno švajcarstvo« obesili o klin. U francuskim i u mnogim krajevima nemačke Švajcarske Nemci i nemački Švajcarci zajedno su, bez ikakve razlike, u istom radničkom udruženju, a udruženja u kojima su u većini Švajcarci odlučila su da se priključe zasnovanoj i delom ostvarenoj organizaciji nemačkih demokratskih udruženja. Dok najradikalniji radikali službene Švajcarske sanjaju u najboljem slučaju o jednoj i nedeljivoj Helvetskoj republici^[35], neretko se od švajcarskih radnika čuje mišljenje da će u evropskoj oluji koja dolazi sva samostalnost male Švajcarske verovatno brzo otići do vraga. I to govore sasvim hladnokrvno i ravnodušno, bez ijedne reči žaljenja — ti proleterski izdajnici zemlje! Saosećanje za Bečane bilo je veliko kod svih Švajcaraca koje sam video, no kod radnika se penjalo do pravog fanatizma. O Nacionalnom veću, o Veću kantonâ, o popovskom puču^[36] u Frajburgu nije se čulo ni reči, ali Beč, Beč su imali u ustima svi, od zore do mraka. Bilo je kao da je Švajcarcima, kao prije Tellova¹ vremena, Beč opet glavni grad, kao da

¹ Wilhelm Tell — junak iz narodnih priča o oslobodilačkom ratu Švajcaraca protiv Habsburgovaca krajem 13. i početkom 14. veka.

opet pripadaju Austriji. Na stotine fama se širilo, o njima se diskutovalo, u njih se sumnjalo i verovalo, one su ponovo opovrgavane, svi mogući slučajevi bili su pretresani; i kad je na kraju definitivno bila potvrđena vest o porazu herojskih bečkih radnika i studenata, o premoći i varvarstvu Windischgrätza, ona je na te švajcarske radnike delovala kao da je u Beču odlučeno o njihovoj vlastitoj sudbini, kao da je podlegla stvar njihove vlastite zemlje. Doduše, to raspoloženje još nije opšte, ali se svakim danom sve više širi među švajcarskim proletarijatom; a što ono u mnogim mestima već postoji, to je za zemlju kao što je Švajcarska ogroman napredak.

Naslov originala:

Die neuen Behörden—Fortschritte in der Schweiz

[•Neue Rheinische Zeitung.

br. 143 od 15. novembra 1848]

Karl Marx

[Cavaignac i junska revolucija^[37]]

* *E. Girardin* je jadan u svojoj apologiji imperijalističkog kretena *Louis-a Napoléona*, »malog konstabla«^[38]; on je dobar u svom napadu na *Cavaignaca*, sablju gospodina *Marrast-a*. Od 7. novembra on iz broja u broj donosi filipiku protiv *heroja evropske buržoazije*, koja se bila zaljubila u njegovu arapsku noćnu kapu^[39]. Neverna kakva već jeste, žrtvovala ga je *sipehsalaru*¹ *Jelačiću*, koji je sada *lav* evropske prljave trgovine.

Saopštavamo našim čitaocima u celosti acte d'accusation² lista »*La Presse*«^[40]. Mi smo *junsku revoluciju*, suprotno svim evropskim listovima velikog i malog formata, shvatili onako kako ju je potvrdila istorija. Nama je stalo do toga da se s vremena na vreme vraćamo njenim glavnim momentima i glavnim akterima, jer je *junska revolucija središte* oko kojega se okreću evropska revolucija i kontrarevolucija. Udaljavanje od junske revolucije značilo je, kao što smo se izrazili dok je ona bila u toku, približavanje zenitu kontrarevolucije, koja je morala da obide Evropu. Vraćanje na junsku revoluciju je pravi početak evropske revolucije. Dakle, nazad *Cavaignacu*, *pro-nalazaču opsadnog stanja*.

[**Neue Rheinische Zeitung*,
br. 142 od 14. novembra 1848,
drugo izdanje]

¹ vrhovnom zapovedniku — ² optužnicu

Poziv demokratskog okružnog odbora Rajnske provincije^[41]

P r o g l a s

* *Keln*, 14. novembra. Rajnski Okružni odbor demokrata poziva sva demokratska udruženja Rajnske provincije da odmah sazovu članstvo i da u svim mestima svoga susedstva prirede narodne zborove kako bi celokupno stanovništvo Rajnske provincije podstakli na uskraćivanje poreza kao na najcelishodnije sredstvo suprotstavljanja nasiljima vlada vršenim nad Skupštinom pruskih narodnih poslanika.

Ljude treba odvraćati od svakog nasilnog odupiranja eventualnom izvršnom uterivanju poreza, ali im treba preporučiti da u prinudnim prodajama ne sudeluju ponudom.

Radi dogovora o preduzimanju daljih mera, Okružni odbor smatra da je potrebno da se sazove kongres delegatâ pojedinih udruženja, na koji se delegati pozivaju u četvrtak, 23. o.m., u 9 časova pre podne (u dvorani kod Eysera u Komödienstraße, ovde).

Keln, 14. novembra 1848.

U ime Okružnog odbora:
Karl Marx **Schneider II**

Naslov originala:

*Aufforderung des demokratischen
Kreis Ausschusses der Rheinprovinz*

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 143 od 15. novembra 1848]

Karl Marx

Vlada je optužena^[42]

Grad Brandenburg neće da zna za vladu Brandenbura i šalje adresu zahvalnosti Nacionalnoj skupštini.

Cela zemlja priznaje u svojim adresama samo vlast Nacionalne skupštine.

Vlada čini novu veleizdaju time što je, suprotno Habeas-Corpus-Actu^[43], bez odobrenja Nacionalne skupštine proglasila opsadno stanje, a samu Nacionalnu skupštinu bajonetima isterala iz Streljane.

Nacionalna skupština ima svoje sedište u narodu, a ne u krugu ove ili one gomile kamenja. Bude li isterana iz Berlina, ona će zasedati u nekom drugom mestu, u Breslavi, Kelnu ili gde joj to bude po volji. Ona je tu odluku donela na svojoj sednici od 13. o.m.^[44]

Berlinci se rugaju opsadnom stanju i ne daju da ih iko njime na bilo koji način ograničava. Niko ne predaje oružje.

Iz različitih krajeva pohitali su naoružani ljudi u pomoć Nacionalnoj skupštini.

Gardisti odriču poslušnost. Vojnici se sve češće bratime s narodom. Šlezija i Tiringija digle su se listom.

A mi građani dovikujemo vam: Šaljite novac demokratskom Centralnom odboru u Berlin. Kontrarevolucionarnoj vladi, naprotiv, ne plaćajte poreze. Nacionalna skupština je izjavila da je uskraćivanje poreza pravno osnovano. Odluku o tome nije još donela iz obzira prema činovnicima. *Kura gladu* naučite te činovnike da upoznaju snagu građanina i učinite ih same dobrim građanima.

Izgladnujte neprijatelja i uskraćujte poreze! Ništa nije gluplje no veleizdajničkoj vladi davati sredstva za borbu protiv nacije, a sredstvo nad sredstvima je — *novac*.

Naslov originala:

Das Ministerium ist in Anklagezustand versetzt

[*Neue Rheinische Zeitung,

poseban list uz broj 143 od 15. novembra 1848]

Extra-Blatt

zu Nr. 143 der Neuen Rheinischen Zeitung.

Wittwech, den 15. November.

Das Ministerium ist in Anklagezustand versetzt.

Die Stadt Brandenburg will nichts wissen von dem Ministerium Brandenburg und schickt eine Dank-Adresse an die Nationalversammlung.

Das ganze Land erkennt in seinen Adressen nur die Regierung der Nationalversammlung an.

Das Ministerium begeht neuen Hochverrath, indem es im Gegentage zu dem Habeas-Corpus-Aet ohne Genehmigung der Nationalversammlung den Belagerungszustand ausgesprochen und die Nationalversammlung selbst mit Bajonetten aus dem Schützenhause vertrieben hat.

Die Nationalversammlung hat ihren Sitz im Felde, nicht in dem Umkreis dieser oder jener Straßhäfen. Vertriebt man sie aus Berlin, so wird sie in einem andern Orte tagen, in Breslau, Köln oder wo es ihr gutdünkt. Sie hat in ihrer Sitzung vom 13. diesen Beschluß gefaßt.

Die Berliner moquiren sich über den Belagerungszustand und lassen sich in keiner Weise durch denselben einschrecken. Niemand heeret die Waffen ab.

Von verschiedenen Gegenden sind Bevollmächtigte der Nationalversammlung zur Hilfe geeilt.

Die Garden verweigern den Gehorsam. Die Soldaten fraternisiren immer mehr mit dem Volke.

Schlesien und Churingen sind in vollem Aufstande.

Wir aber, Bürger, rufen auch in Schiedt Geld dem demokratischen Centralausschuß nach Berlin. Jacht dagegen keine Steuern an die centralrevolutionäre Regierung. Die Nationalversammlung hat erklärt, daß die Steuernemehrung rechtlich begründet ist. Sie hat sie auch nicht beschließen aus Rücksicht für die Beamten. Die Hungersur wird diese Beamte die Macht des Bürgers kennen lehren, und sie selbst in neuen Hingern machen.

Hungert den Feind aus und verweigert die Steuern! Nichts überdies als eine bedauerlicheren Regierung Mittel zum Kampfe gegen die Nation zu bieten und das Mittel aller Mittel ist — Geld.

Das Vaterland in Gefahr.

Samst. Wittwech den 15. November Mittags halb 1 Uhr

Versammlung

der Landwehrmänner und Reservisten aller Waffengattungen einschließlich deren Offiziere im Eiserthene Saale.

Die Orchest. Postf.

Post 3. B. Dief, unter Nummer 17.

Posebani list uz br. 143 „Neue Rheinischen Zeitung“
od 15. novembra 1848, sa člankom *Vlada je optužena*

Izjava

Keln, 16. novembra. »Kölnische Zeitung« u svom broju od 16. novembra¹ dovodi »Proglas Rajnskog okružnog odbora demokrata«² u potpuno izmišljenu vezu s nekakvim »Uveravanjem« o uskraćivanju poreza koje je tobože razaslala u provincije krajnja levica pruske Nacionalne skupštine. Potpisanima nije ništa poznato o vesti koju su proneli članovi krajnje levice da je Nacionalna skupština već donela odluku o uskraćivanju poreza.

Karl Marx Schneider II

Naslov originala:

Erklärung

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 145 od 17. novembra 1848]

¹ U »Neue Rheinische Zeitung«: 15. novembra — ² Vidi u ovom tomu, str. 19.

Karl Marx

Ispovesti lepe duše^[45]

* *Keln*, 16. novembra. Prorekli smo desnima šta ih čeka ako kamarila pobedi — *napojnica* i *udarci nogom*¹.

Prevarili smo se. Još borba nije odlučena, a oni od svojih principala već dobijaju *udarce nogom* ali ne i *napojnicu*.

»*Neue Preußische Zeitung*«^[2], vitez landverskog krsta »s Bogom za kralja i otadžbinu«, *službeni organ sadašnjih vlastodržaca*, proglašava u jednom od svojih poslednjih brojeva poslanike *Zweiffela* (višeg javnog tužioca u Kelnu) i *Schlinka* (večnika apelacionog suda u Kelnu) za — pogodi štioče — za »*revolucionarne želuce*« (»*Neue Preußische Zeitung*« piše »želudce«). Ona govori o »*neizrecivom siromaštvu misli* i *nemanju misli*« te gospode. Ona nalazi da su čak i »*Robespierre-ove tlapnje*« daleko iznad domišljanja te »*gospode iz centralne komisije*«. *Avis à Mess[ieurs]*² *Zweiffel et Schlinck!*

U istom broju toga lista *Pinto-Hansemann*^[46] se proglašava za jednog od »*vođa krajnje levice*«, a protiv vođa krajnje levice ima, prema istom listu, samo jedno sredstvo — *preki sud* — *konopac*. *Avis à M[onsieur] Pinto-Hansemann, bivšeg ministra vlade dela i konstablá!*^[47]

Za jedan oficijelni list »*Neue Preußische Zeitung*« ima odviše naivne otvorenosti. Različitim partijama kazuje suviše glasno ono što je u registrima Santa casa^[48] pod pečatom.

U srednjem veku otvarali su Vergilija^[49] da bi proricali. U pruskom brimeru 1848.^[50] otvaraju »*Neue Preußische Zeitung*« da bi sebi uštedeli trud predskazivanja. Navešćemo nove primere. Šta sprema kamarila katolicima?

Čujte!

U br. 115 lista »*Neue Preußische Zeitung*« kaže se:

»*Isto tako nije istina da je država*« (naime kraljevsko-pruska država, država landverskog krsta u svom premartovskom periodu) »*poprimila jedan uskoko-konfesijski karakter* i da je s tog jednostranog stanovišta vodila verske poslove. **Doduše, taj prekor bi, da je istinit, izražavao odlučnu pohvalu. Ali on**

¹ Vidi u ovom tomu, str. 8. — ² Na znanje gospode

nije istinit, jer je poznato da je naša vlada izričito napustila staro i dobro stanovište evangeličkog upravljanja.»

Poznato je da je *Friedrich Wilhelm III* pretvorio veru u jednu granu vojne discipline, da su disentera urazumljivali policijskom batinom. Poznato je da je *Friedrich Wilhelm IV*, kao jedan od dvanaestorice malih proroka, hteo, preko vlade *Eichhorn-Bodelschwingh-Ladenberga*, nasilno obratiti narod i nauku u *Bunsenovu veru*. Poznato je da su čak i pod *Camphausenovom* vladom Poljake pljačkali, prljili i kundačili koliko zato što su Poljaci toliko zato što su katolici. Glavna stvar Pomeranaca bila je uvek da u Poljskoj Bogorodičine slike *probadaju*, a katoličke sveštenike *vešaju*.

Progoni disenterajućih protestanata pod *Friedrichom Wilhelmom III* i *Friedrichom Wilhelmom IV* su isto tako poznati.

Prvi je zatvarao u tvrđave protestantske pastore koji su odbacivali obrednik i dogmatiku što ih je sam on izmišljao. Taj čovek bio je veliki pronalazač na području vojničkih uniformi i obrednikâ. A onaj drugi? Eichhornovo ministarstvo? Dovoljno je navesti Eichhornovo ministarstvo.

No sve ovo nije bilo ništa!

«Naša vlada je izričito napustila staro i dobro stanovište evangeličkog upravljanja.» Čekajte, dakle, restauraciju Brandenburg-Manteuffela, katolici Rajnske provincije i Vestfalije i Šlezije! Pre su vas kažnjavali šibama, sad će vas bičevati škorpionima. Upoznaćete »staro i dobro stanovište evangeličkog upravljanja izričito«!

A onda Jevreji, koji su od vremena emancipacije svoje sekte bar u licu svojih uglednih predstavnika svugde stupili na čelo kontrarevolucije, šta čeka njih?

Nije se ni čekalo na pobeđu pa da budu bačeni nazad u svoj geto.

U *Brombergu* vlada obnavlja stara ograničenja slobode kretanja i tako otima Jevrejima jedno od prvih prava čoveka proglašanih 1789. da se slobodno kreću iz mesta u mesto.

To je »jedan« aspekt upravljanja rečitog *Friedricha Wilhelma IV* pod auspicijama *Brandenburg-Manteuffel-Ladenberga*.

U svom broju od 11. novembra »*Neue Preußische Zeitung*« bacila je liberalno-konstitucionalnoj partiji kao mamac *blagostanje*. Ali je već tada sumnjičavo vrtela glavom nad konstitucionalistima.

«Zasad još naši konstitucionalisti silno zaziru od toga da se zajednički u udruženjima ili u svojim javnim organima priznaju reakcionarima.»

A onda dodaje umirujući i tačno:

«Svaki pojedini» (liberalni konstitucionalista) »već odavna ne krije da sad nema drugog spasa nego u zakonitoj reakciji«, tj. u tome da se zakon učini reakcionarnim ili reakcija zakonitom, da se reakcija pretvori u zakon.

U broju od 15. novembra »Neue Preußische Zeitung« već ne okoliši toliko sa »konstitucionalistima« koji hoće da reakciju pretvore u zakon ali se opiru vladi Brandenburg-Manteuffela, jer ona hoće *kontrarevoluciju* sans phrase¹.

«Treba», kaže ona, »*ordinarne konstitucionaliste prepustiti njihovoj sudbini!*»

S kim te uhvate, s njim će te i obesiti!

Na znanje ordinarnim konstitucionalistima!

A u čemu je *ekstraordinarni konstitucionalizam Friedricha Wilhelma IV* pod auspicijama Brandenburg-Manteuffel-Ladenberga?

Službeni vladin organ, vitezica landverskog krsta s Bogom za kralja i otadžbinu, odaje tajne *ekstraordinarnog konstitucionalizma*.

»Najjednostavniji, najdirektniji i najbezopasniji lek« je, razume se, »da se Skupština premesti u neko drugo mesto«, iz glavnog grada u u stražarnicu, iz Berlina u Brandenburg.

Međutim, to premeštanje je, kako odaje »*Neue Preußische Zeitung*«, samo »*pokus*«.

«Treba», kaže ona, »*učiniti pokus da se vidi hoće li Skupština premeštanjem u neko drugo mesto steći, uporedo s ponovnim postizanjem spoljašnjeg slobodnog kretanja, i unutrašnju slobodu.*»

U Brandenburg u će Skupština biti *spoljašnje slobodna*. Više neće biti pod uticajem bluza^[51], biće samo još pod uticajem brkajlija kojima se sablja po kaldrmi vuče.

A unutrašnja sloboda?

Hoće li se Skupština u Brandenburg u *osloboditi* od predrasuda i zazornih revolucionarnih nastrojenja 19. veka? Hoće li *njena duša* biti dovoljno slobodna da feudalno pravo lova, svu budavu starež ostalih feudalnih tereta, staleške razlike, cenzuru, poresku nejednakost, plemstvo, apsolutno kraljevstvo i smrtnu kaznu za kojom gine Friedrich Wilhelm IV, pljačku i rasipanje nacionalnog rada od strane

»bledih nitkova,

koji izgledaju kao vera, ljubav i nada!^[52],

od strane izgladnijelih krautjunkera², gardijskih potporučnika i inkorporisanih konduktivnih lista³, — hoće li Nacionalna skupština čak i u Brandenburg u biti dovoljno *unutrašnje slobodna* da sve te članove stare mizerije ponovo proglašuje *službenim članovima vere?*

Zna se da je kontrarevolucionarna partija istakla konstitucionalnu parolu: »*Dovršenje izrade ustava!*«

Organ vlade Brandenburg-Manteuffel-Ladenberga s *prezrenjem odbija da tu masku* nosi i dalje.

•Stanje stvari — priznaje *službeni organ* — dospelo je do tačke gde nam čak

¹ pravu, bez okolišenja — ² seoskih (provincijskih) plemića — ³ uverenja o vojničkoj sposobnosti i dobrom vladanju

ni dugo željeno dovršenje izrade ustava više ne može pomoći. Jer ko još može duže kriti sebi da će se dokument koji je diktiran narodnim poslanicima, *paragraf po paragraf*, pod pretnjom točka i vešala i koji su ti poslanici od krune iznudili, samo dotle smatrati obavezujućim dok ga može održavati najdirektnija prisila.»

Dakle, ponovo *ukinuti, paragraf po paragraf*, krzljava narodna prava koja je izvojevala Nacionalna skupština u Berlinu — to je zadatak Nacionalne skupštine u Brandenburgu!

Ako ne *restaurira* potpuno, *paragraf po paragraf*, svu starež, e, onda ona dokazuje da je u Brandenburgu, doduše, stekla »slobodu spoljašnjeg kretanja«, ali ne i *unutrašnju slobodu* koju zahteva Potsdam.

A kako treba postupiti vlada protiv duševne okorelosti, protiv *unutrašnje neslobode* Skupštine preseljene u Brandenburg?

»Trebalo bi je *raspustiti*« — dovikuje »*Neue Preußische Zeitung*«.

Ali *narod* je, pada joj odjednom na um, možda *unutrašnje još neslobodniji* od Skupštine.

»Mogla bi se pojaviti nedoumica«, kaže ona sležući ramenima, »*neće li novi primarni izbori dati još jačnije rezultate od prvih.*«

Narod bi na primarnim izborima imao *slobodu spoljašnjeg kretanja*. A *unutrašnju slobodu*?

That is the question!^[53]

Paragrafi Skupštine proizašle iz novih primarnih izbora mogli bi po opakosti nadmašiti stare.

Dakle, šta da se radi protiv »starih« paragrafa?

Vitezica landverskog krsta zauzima borbeni stav.

»*Pesnica ih je rodila*« (stare paragrafe počev od 19. marta), »*pesnica će ih i oboriti* — i po Bogu i po pravdi.«

Pesnica će uspostaviti »dobro, staro upravljanje«.

Pesnica je poslednji argument krune; *pesnica* će biti poslednji argument naroda.

Pre svega neka se narod odbrani od prosjačkih gladnih *pesnica* koje mu iz džepova vade civilne liste — i topove. Razmetljive *pesnice* će omršaveti čim ih on prestane toviti. *Neka narod pre svega uskrati poreze* — pa će kasnije izbrojati na kojoj strani ima najviše *pesnica*.

Sve takozvane martovske tekovine *smatraće se obavezujućima samo dotle dok ih najdirektnija prisila može održavati. Pesnica ih je rodila, pesnica će ih i oboriti.*

To kaže »*Neue Preußische Zeitung*«, a što kaže »*Neue Preußische Zeitung*«, rekao je Potsdam. Dakle, nema više iluzija! *Narod mora dokrajčiti martovske polovičnosti, ili će ih dokrajčiti kruna.*

Naslov originala:

Bekenntnisse einer schönen Seele

[»*Neue Rheinische Zeitung*«,

br. 145 od 17. novembra 1848]

Karl Marx

»Kölnische Zeitung«

* *Keln*, 16. novembra. Uredništvo lista »Kölnische Zeitung« u broju od 16. novembra karakteriše samo sebe na ovaj genijalan način:

»Pri našem neprestanom kolebanju između straha od današnje anarhije i straha od sutrašnje reakcije živo se sećamo Lutherove reči: 'Čovek je kao pijan seljak; popne li se na konja s jedne strane, pada s njega s druge strane.'«

Strah je patos lista »Kölnische Zeitung«.

Naslov originala:

Die »Kölnische Zeitung«

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 145 od 17. novembra 1848]

Karl Marx

Više nikakvih poreza!!!

* *Keln*, 16. novembra. Iz Berlina nisu stigle novine osim »*Preußischer Staatsanzeiger*«^[54], »*Vossische Zeitung*«^[55] i »*Neue Preußische Zeitung*«^[2].

Razoružanje građanske garde provedeno je u četvrti tajnih savetnika^[56], ali samo u toj četvrti. Radi se o istom bataljonu koji je 31. oktobra¹ mučki ubijao radnike-mašinograditelje^[57]. Razoružanje ovog bataljona je dobitak za narodnu stvar.

Nacionalna skupština bila je opet isterana oružanom silom iz Kelnske većnice^[58]. Tada je prešla u hotel »*Mielenz*«, gde je najzad jednodušno, sa 226 glasova, donela sledeću odluku o *uskraćivanju poreza*.^[59]

»Brandenburgova vlada nema prava da raspolaže državnim novcem i da naplaćuje poreze dotle dok Nacionalna skupština ne mogne u Berlinu slobodno nastaviti svoje sednice.

Ova odluka stupa na snagu 17. novembra.

Nacionalna skupština, 15. novembra.»

Dakle, od današnjeg dana porezi su ukinuti!!! Plaćanje poreza je veleizdaja, uskraćivanje poreza je prva dužnost građanina.

Naslov originala:
Keine Steuern mehr!!!

[»*Neue Rheinische Zeitung*«,
br. 145 od 17. novembra 1848.
Vanredni prilog.]

¹ u »*Neue Rheinische Zeitung*«: 21. oktobra

Karl Marx

Eichmannova naredba

* *Keln*, 18. novembra.

«Pozivi na uskraćivanje poreza koji dopiru u javnost obavezuju me da povodom njih uputim provinciji poverenoj mome staranju ozbiljnu opomenu.

Pošto je kralj javno objasnio važne razloge za premeštanje Nacionalne skupštine iz Berlina, pošto je veliki deo poslanika priznao pravo krune i pošto se nemačka Nacionalna skupština, kao i Centralna vlast u Frankfurtu, složila s tim priznanjem, ja nemam nameru da se svojim glasom pridružujem sudu koji se među stanovnicima Rajnske provincije stvara o tom aktu državne vlade.

Ali moj službeni položaj nalaže mi da svim sredstvima koja mi stoje na raspolaganju odbijem svaki nasrtaj na zakone i na njihovo izvršavanje, bez kojih ne može postojati nijedna država. Takav nasrtaj sadržan je u pozivima da se više ne plaćaju porezi, neophodno sredstvo za održavanje reda i pravde, porezi koji su raspisani zakonitim putem i koji se mogu izmeniti samo silom zakona.

Prema mojim iskustvima sa poštovanjem koje stanovnici Rajnske provincije imaju za zakone i koje živi u njima, ja se ne mogu nadati da bi oni izvršili neku povredu zakona tešku po posledicama, nego se, naprotiv, pouzdajem da će se oni, na čast sebi i na opšte dobro, nepokolebljivo odupreti takvim iskušenjima. Ali u nepredviđenim slučajevima u kojima bi to pouzdanje ipak bilo iznevereno, očekujem od svih provincijskih i mesnih vlasti da će svom snagom koju im daje zakon podržavati plaćanje poreza i da će svoju službenu dužnost vršiti bez ikakva kolebanja.

Keln, 17. novembra 1848.

Oberprezident Rajnske provincije
(potpis) Eichmann.*

Tako je glasio odgovor bivšeg ministra i oberprezidenta *Eichmanna* na proglas Rajnskog odbora demokratâ¹.

Da li je g. Eichmann pišući tu svoju poslanicu Solunjanima već znao za odluku *Nacionalne skupštine o uskraćivanju poreza*?²

¹ Vidi u ovom tomu, str. 19. — ² Vidi u ovom tomu, str. 27.

Eichmann je ranije predstavljao Brandenburg-Manteuffele u krilu Pfulove vlade. Sad ih predstavlja na čelu Rajnske provincije. Eichmann je *kontrarevolucija na vlasti* u Rajnskoj provinciji.

Naredbe g. Eichmanna imaju, dakle, istu vrednost kao i naredbe g. Brandenburga. *Stavljanje pod optužbu zbog veleizdaje* najdostojnije će, prije ili kasnije, zaključiti karijeru g. Eichmanna, vrlog muža — koji je u svojim mladićkim godinama s neumornom i gorljivom revnošću slao »veleizdajnike« u tvrđave.

Gospodin oberprezident Eichmann deklarirše se gore navedenom naredbom kao *otvoreni neprijatelj Nacionalne skupštine*, sasvim suprotno od g. oberprezidenta Pindera u Šleziji, koji je, kao što je poznato, rojalista. Gospodin Eichmann je, dakle, *prestao biti oberprezident*, kao što je njegov naredbodavac Brandenburg prestao biti ministar. *Gospodin Eichmann se svrgnuo sam*. Činovnici koji izvršavaju njegove kontrarevolucionarne zapovesti čine to na sopstveni rizik.

Ako stanovnici Rajnske provincije hoće da podrže Nacionalnu skupštinu na delotvorniji način nego što su gole adrese, ako neće da se tupo i bez otpora priklone pred knutom, onda moraju prinuditi *sve organe vlasti, posebno okružne načelnike i sreske načelnike, gradonačelnike* i gradske organe vlasti da dadu *javnu izjavu* o tome da li priznaju Nacionalnu skupštinu i hoće li da izvršavaju njene odluke, *oui ou non?*¹ U slučaju odbijanja ili, štaviše, direktne akcije protiv tih odluka, treba te činovnike proglasiti 1. *svrgnutim*, 2. *veleizdajnicima*, a umesto njih treba imenovati privremene odbore bezbednosti, naređenja kojih se samo i jedino imaju smatrati pravovaljanima. Tamo gde kontrarevolucionarne vlasti hoće da nasilno sprečavaju formiranje i vršenje dužnosti tih odbora bezbednosti, *treba sili suprotstaviti svaku vrstu sile*. *Pasivni otpor mora imati kao svoju podlogu aktivni otpor*. *Inače liči otporu kojim se tele otima kasapima*.

Naslov originala:

Ein Erlaß Eichmanns

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 147 od 19. novembra 1848]

¹ da ili ne?

[Poziv Rajnskog okružnog odbora demokrata na uskraćivanje poreza]

Proglas⁸⁰

Keln, 18. novembra. Rajnski okružni odbor demokrata poziva sva demokratska udruženja Rajnske provincije da usvoje i provedu sledeće mere:

1. Pošto je sama pruska Nacionalna skupština donela odluku o uskraćivanju poreza¹, nasilno uterivanje poreza treba svuda svakom vrstom otpora suzbiti.
2. Radi odbrane od neprijatelja treba svuda organizovati landšturm. Za one koji nemaju sredstava treba oružje i municiju nabaviti na opštinski trošak ili dobrovoljnim priložima.
3. Svuda treba pozvati organe vlasti da se javno izjasne hoće li priznati odluke Nacionalne skupštine i provoditi ih u život. U slučaju odbijanja treba imenovati komitete bezbednosti, i to po mogućnosti sporazumno s opštinskim većima. Opštinska veća koja se opiru zakonodavnoj Skupštini treba zameniti novim, izabranim opštim narodnim glasanjem.

Keln, 18. novembra

U ime Rajnskog okružnog odbora demokrata
Karl Marx Karl Schapper Schneider II

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 147 od 19. novembra 1848.
drugo izdanje]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 27.

Friedrich Engels

Izbori za Savezni sud — Razno

** *Bern*, 18. novembra. Juče sam vam javio imena osam prvoizabраних saveznih sudija^[61]. U nastavku jučerašnje zajedničke sednice još su imenovani: *Folly* iz Frajburga (jedan od tamošnjih poslanika Nacionalnog veća, izbor kojih je bio poništen), dr Karl *Brenner*, ured[nik] bazelskog lista »Schweizerische National-Zeitung«^[62], i adv[okat] *Jauch* iz Urija, čime je Savezni sud dobio potpun broj od 11 sudija. Za predsednika je imenovan *Kern*, za potpredsednika dr K. *Pfyffer*.

Kao što znate, Nacionalno veće je poništilo izbore u kantonu Frajburg jer su na glasanje bili pušteni samo oni birači koji su bili spremni da polože zakletvu na novi savezni ustav. Drugog dana Veće je potvrdilo svoj votum gotovo jednodušnim (73 protiv 13) odbacivanjem Funkova predloga da stvar rešavaju *oba* veća. Ali, ako izuzmemo bernski lokalni trač koji je ta odluka izazvala, ona je dala povoda i vrlo žučnim diskusijama među radikalima nemačke i francuske Švajcarske. Stvar je u ovome: savezni ustav određuje da prvo Nacionalno veće biraju svi Švajcarci koji su navršili najmanje 20 godina a inače su birači u svome kantonu. U svemu ostalom su ceo raspored, regleman i bliže odredbe prepušteni pojedinim kantonima. Zakletva koju je zahtevala frajburška vlada je uslov izbornog prava i u nekim drugim kantonima; u tim kantonima svaki švajcarski građanin koji prvi put vrši svoje izborno pravo mora položiti zakletvu na kantonski ustav. Jasno, sastavljači novog ustava imali su *nameru* da na izborima osiguraju opšte pravo glasa; ali prema *doslovnom tekstu* u pravu je frajburška vlada, a prema okolnostima, u kojima ima pred sobom neprijateljsku kompaktnu većinu pod vlašću popova, ona je morala ili zahtevati zakletvu, ili dati ostavku. Nemački radikali se čvrsto drže namere zakonodavca, a francuski, s radikalima Vata na čelu, oslanjaju se na slovo ustava kako bi spasli frajburšku vladu i toliko poželjnih pet radikalnih glasova u Nacionalnom veću. Oni proglašavaju odluku Nacionalnog veća indirektnim odobravanjem pobune frajburškog biskupa^[36], koje mora, to je sasvim tačno, povući za sobom pad radikalne vlade Frajburga i uspostavu zonderbundovske vlade u tom kantonu. Oni nazivaju bernske i ostale nemačke radikale »teoretičarima«, »fabri-

kantima praznih apstrakcija», «doktrinarima» itd. Tačno je da se radicali nemačke Švajcarske, većinom advokati, često odveć pridržavaju svog juridičkog stanovišta, dok su stanovnici Vata i Ženevljani, obrazovani u revolucionarnoj francuskoj školi, bolji političari, i još ponekad uzimaju olako.

Najodlučniji list toga francuskošvajcarskog pravca je lozanski »Nouvelliste Vaudois«^[63], »organ revolucije proglašene permanentnom«, kako ga nazivaju konzervativci i čak umereni liberali. Taj list, koji, uostalom, nije pisan bez duha i lakoće, pobada bez okolišenja zastavu crvene republike, izjašnjava se za junske ustanike u Parizu, naziva Latourovu smrt u Beču »grandioznim činom suverene narodne pravde« i izruguje se s gorkom ironijom pijetističko-reakcionarnom listu »Courrier Suisse«^[64], koji zbog takvih užasa lelećući prevrće očima. A taj »Nouvelliste« je organ moćne partije u vladi Vata, moglo bi se gotovo reći organ vladine većine; a ipak u Vatu sve ide potpuno u redu, narod je miran i oduševljeno pristaje uz vladu, kako to ponovo dokazuju upravo izbori za Nacionalno veće.

Prema poluslužbenom saopštenju lista »Revue de Genève«^[34], Ženeva će zaključke dijecezanske konferencije o frajburškom biskupu (njih zacelo odavno znate^[65]) ratifikovati uz neke sitne ograde, uslovljene starim konkordatima. Ostali kantoni dijeceze već su ih ratifikovali. Čim sve ratifikacije stignu, javlja dalje list, biskup Marilley će biti pušten na slobodu, jer je kanton Frajburg izjavio da će obustaviti krivičnu istragu provedenu protiv njega zbog saučesništva u nedavnom pokušaju ustanka.

S napetošću se očekuje izbor saveznog grada. Ako ne bude izabran Bern, a neki bi hteli videti predznak toga u okolnosti što ni za predsednika ni za potpredsednika Saveznog veća nije izabran Bernjanin, ovde će izbiti pokret koji će imati za posledicu Ochsenbeinograd, većinu radikalnog pravca (Stämpfli, Niggeler, Stockmar itd.) i reviziju tek uvedenog saveznog ustava. Naime, prema ustavu oba veća moraju da budu raspuštena i izabrana nova u svrhu revizije ustava čim to zatraži 50 000 švajcarskih građana koji imaju izbornu pravo. Sam Bern može lako skupiti taj broj potpisa, ne računajući mase koje bi došle iz naprednih romanskih kantona, podstaknute perspektivom jednodomnog sistema i većom centralizacijom. Ali su sva nagadanja o rezultatima glasanja švajcarskih veća čisto gubljenje vremena; bezgranična rasepkanost, ta nužna istorijska posledica federativne republike, neopisiva zbrka interesa i nepojmljiva ispremetanost određujućih motiva čine besmislenim sve razgovore o verovatnosti i mogućnosti.

Naslov originala:

Wahlen für das Bundesgericht — Verschiedenes

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 150 od 23. novembra 1848]

¹ pravo

Karl Marx

Gradsko veće

* *Keln*, 20. novembra. Kelnsko opštinsko veće poslalo je u Berlin peticiju u kojoj usrdno moli kralja da smeni vladu, kako bi spasao kraljevstvo.

Gradsko veće Kelna, odnosno g. Dumont i kompanija, obraća se kralju, dok se cela Rajnska provincija odvrća od kralja da bi se obratila Ustavotvornoj skupštini. Gospodin Dumont, odnosno Gradsko veće, hoće da spase kralja, dok Rajnska provincija misli samo na to da spase sebe. Kao da je spasavanje kralja spojivo sa spasavanjem Rajnske provincije! U momentu kad kraljevi i carevi spasavaju sebe opsadnim stanjima i bombardovanjima, Gradsko veće hoće da spasava kralja. Ko je pozvao Gradsko veće da spasava kralja i podnosi peticiju, koja je najservilnija tvorevina kelnskih dembela? Posle svega što je bilo između kralja i kelnskog Gradskog veća, ovo poslednje ne moli ništa drugo nego nove udarce nogom.

Da je Gradsko veće Kelna više gledalo na odluku berlinskih poslanika¹ nego na autokratsku volju i na spasavanje kralja, već odavno bi bilo naredilo da vojska zaposedne kapije grada Kelna kako bi sprečilo ubiranje poreza i ispunilo volju Skupštine. Stoga kelnsko Gradsko veće mora smesta biti smenjeno. Svi sudski i poreski organi koji svom energijom ne sprečavaju ubiranje poreza moraju se tretirati kao veleizdajnici.

Ako grad Keln ne smeni svoje gradsko veće i odmah ne pošalje u Berlin dva nova poslanika umesto odbeglih^[11], zaslužuje — *knutu*.

Naslov originala:

Der Stadtrat

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 148 od 21. novembra 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 27.

[Proglas demokrata Rajnske provincije]

P r o g l a s

* *Keln*, 20. novembra.

Demokrati Rajnske provincije!

Umesto oberprezidentu Eichmannu, poznati viši javni tužilac Zweiffel je, preko istražnog sudije **Leuthausa**, poslao vašem odboru^[41] nalog da se sutra pojavi pred sudom zbog javnog pozivanja na pobunu.

Očekuje se skandal; komandantura Kelna je preduzela sve mere; po naređenju koje dolazi od jedne veleizdajničke vlade treba da u Kelnu bude tom prilikom proglašeno opsadno stanje.

Osujetite tu nadu. Štogod nas zadesilo, držite se mirno.

Kongres će se održati pod bilo kojim okolnostima^[66].

Rajnska provincija pre će proliti i poslednju kap svoje krvi nego se pokoriti vladavini sablje.

Karl Marx Karl Schapper Schneider II

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 148 od 21. novembra 1848,
drugo izdanje]

Karl Marx

O proklamaciji vlade Brandenburg-Manteuffel povodom uskraćivanja poreza

* *Keln*, 21. novembra. Vlada Brandenburg-Manteuffel razaslala je svim kralj[evskim] okružnim upravama naređenje da porez uteruje nasilnim merama⁶⁷⁾.

Vlada Brandenburg-Manteuffel, koja stoji na tlu nezakonitosti, preporučuje prinudna sredstva protiv onih koji odbijaju da plate porez, a blagost prema onima koji nisu u mogućnosti da ga plate.

Ona, dakle, uspostavlja dve kategorije neplatiša: jedni su koji ne plaćaju zato da ispune volju Nacionalne skupštine, drugi su koji ne plaćaju zato što ne mogu da plate. Namera vlade je i suviše jasna. Ona hoće da pocepa demokrate; ona hoće da navede seljake i radnike na to da se ubroje među one koji ne plaćaju zbog neimučnosti, kako bi ih odvojila od onih koji ne plaćaju zbog zakonitosti, i time ove druge lišila pomoći onih prvih. Ali taj plan će propasti; narod uvida da je solidarno odgovoran za uskraćivanje poreza, kao što je pre bio solidarno odgovoran za njegovo uterivanje.

Borba će odlučiti između sile koja plaća i plaćene sile.

Naslov originala:

*Über die Proklamation des Ministeriums
Brandenburg-Manteuffel in betreff der
Steuerverweigerung*

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 149 od 22. novembra 1848]

Karl Marx

Javno tužilaštvo i »Neue Rheinische Zeitung«

* *Keln*, 21. novembra. Ko stoji na pravom tlu, oberprezident Eichmann ili urednici lista »Neue Rheinische Zeitung«? Ko treba da stupi na tle zatvora, urednici ovog lista ili oberprezident Eichmann? To pitanje ima sad da reši Zweifelovo javno tužilaštvo. Da li će Zweifelovo javno tužilaštvo stati na stranu Brandenburgove vlade, ili će javni tužilac Zweifel, kao stari saradnik lista »Neue Rheinische Zeitung«⁽⁶⁸⁾, stati na stranu svojih kolega? To pitanje ima sad da reši publika.

List »Neue Rheinische Zeitung« je insistirao na obustavi poreza pre odluke Nacionalne skupštine¹; bio je zakonit pre zakonodavne vlasti. A ako je preticanje zakonitosti neka nezakonitost, onda je uredništvo lista »Neue Rheinische Zeitung« punih šest dana stajalo na nezakonitom tlu. Gospodin Zweifel je za tih šest dana mogao voditi istragu, no sedmog dana morao je sa svojom istražnom revnošću počinuti.

Ali sedmog dana, nakon što je delo stvaranja završeno i nakon što je g. Zweifel slavio subotu, a Nacionalna skupština uskraćivanje poreza proglasila zakonom, obratio se prezident Eichmann g. Zweifelu da povede istragu protiv onih koji su isprovocirali uskraćivanje poreza. Ko je isprovocirao uskraćivanje poreza? Uredništvo lista »Neue Rheinische Zeitung«, ili Nacionalna skupština u Berlinu? Koga g. Zweifel treba da hapsi, svoje stare kolege, poslanike u Berlinu, ili svoje stare saradnike, urednike lista »Neue Rheinische Zeitung«, ili prefekta g. Eichmanna. Gospodin Zweifel nije dosad još uhapsio nikog.

Stoga predlažemo da neki drugi Zweifel uhapsi g. Zweifela zato što pre subote nije uhapsio urednike lista »Neue Rheinische Zeitung«, a posle subote g. Eichmanna.

Naslov originala:
*Die Oberprokuratur und die
»Neue Rheinische Zeitung«*

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 149 od 22. novembra 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 19 - 21.

Karl Marx

Državno tužilaštvo u Berlinu i u Kelnu

* *Keln*, 21. novembra. U Berlinu državno tužilaštvo polaže oružje pred *veleizdajnikom*. Glavni državni tužilac g. Sethe umesto da udovolji zahtevu Nacionalne skupštine da izvrši svoju dužnost prema veleizdajniku Brandenburg — daje ostavku.

Rajnski okružni odbor demokratâ, koji nastoji da zakonitoj odluci Nacionalne skupštine dade što veći publicitet i koji poziva na to da se osujete planovi jednog *veleizdajnika*¹, kelnski javni tužilac progoni zbog — *bune* (?!).

»Ko ima silu, taj ima i pravo«. — Predstavnici *prava* svuda stoje na strani *sile*.

Naslov originala:

Die Staatsanwaltschaft in Berlin und in Köln

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 149 od 22. novembra 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 27.

Karl Marx

Frankfurtska Skupština^[69]

* *Keln*, 22. novembra. Frankfurtski parlament je odluku berlinske Skupštine o uskraćivanju poreza kao protivzakonitu proglasio ništavnom^[70]. Time se izjasnio za Brandenburga, za Wrangela, za specifično prustvo. Frankfurt se preselio u Berlin, a Berlin u Frankfurt. Nemački parlament je u Berlinu, a pruski parlament u Frankfurtu. Pruski parlament je postao nemački, a nemački — brandenburško-pruski. Trebalo je da se Pruska utopi u Nemačku, a sad nemački parlament u Frankfurtu hoće da se Nemačka utopi u Prusku!

Nemački parlament! Ko je posle teških događaja u Berlinu i Beču govorio o nemačkom parlamentu! Posle smrti Roberta Bluma niko živ više nije mislio na život plemenitog Gagerna. Posle vlade Brandenburg-Manteuffela ni davo više nije mislio na nekog Schmerlinga. Gospoda profesori koji su »pravili istoriju« za svoje lično zadovoljstvo morali su dopustiti bombardovanje Beča, ubistvo Roberta Bluma, Windischgrätzovo varvarstvo! Gospoda kojoj je kulturna istorija Nemačke toliko prirasla srcu prepustila su praktičnu primenu kulture jednom Jelačiću i njegovim Hrvatima! Dok su profesori pravili teoriju istorije, istorija je nastavljala svoj burni hod i malo je marila za istoriju gospode profesora.

Prekjučerašnja odluka uništila je frankfurtski parlament. Bacila ga je u naručje veleizdajnika Brandenburga. Frankfurtski parlament je počinio veleizdaju, i mora mu se suditi. Ako se digne ceo jedan narod da protestuje protiv akta kraljeve samovolje, ako se taj protest vrši potpuno zakonitim putem, uskraćivanjem poreza, a Skupština profesora — bez ikakvog prava — to uskraćivanje poreza, tu pobunu celog jednog naroda, proglašava protivzakonitim, onda je ta Skupština van svakog zakona, ona je veleizdajnička.

Dužnost je svih članova frankfurtske Skupštine koji su glasali protiv takve odluke da istupe iz tog »preminulog Bundestaga«. Dužnost je svih demokrata da te »Pruse« koji budu istupili biraju u nemačku Nacionalnu skupštinu u Berlinu kao zamenu za »Nemce« koji su isпали.

Nacionalna skupština u Berlinu nije »deo«, ona je potpuna jer je sposobna da donosi odluke. Ali brandenburška Skupština u Frankfurtu postaće »deo«; jer posle istupanja 150 poslanika, koje je postalo nužno, istupiće zacelo još mnogi drugi koji ne žele da konstituišu jedan frankfurtski Bundestag. Frankfurtski parlament! Boji se crvene republike, a dekretuje *crvenu monarhiju!* Mi nećemo *crvenu* monarhiju, mi nećemo da se purpurnocrvena austrijska kruna vine nad Prusku i zato izjavljujemo da je nemački parlament počinio veleizdaju! Ali ne, iskazujemo mu preveliku čast; dajemo mu političku važnost koju je davno izgubio. Nad njim je već izrečena najstroža presuda — neobaziranje na njegove odluke i — zaborav.

Naslov originala:

Die Frankfurter Versammlung

[«Neue Rheinische Zeitung»,

br. 150 od 23. novembra 1848]

Karl Marx

[Opsadno stanje svuda]

* *Keln*, 22. novembra. Prorekli smo kelnskom Gradskom veću udarce nogom kao odgovor na peticiju poslanu kralju¹. Prevarili smo se. Doduše, udarce nogom je dobio, ali ne od kralja, nego od Manteuffel-Brandenburga⁽⁷¹⁾. Tant pis!² Rekli smo, dalje, da je posle odluke frankfurtskog parlamenta dužnost levice da iz njega istupi³. Kako čujemo, istupila je ne samo leвица nego je istupio i levi centar da bi formirali demokratski Centralni odbor. Tant mieux!⁴

Opsadna stanja — to su tekovine martovske revolucije. Diseldorf u opsadnom stanju! Neki grad se opseđa da bi bio osvojen. Nad svim gradovima Pruske biće malo-pomalo proglašeno opsadno stanje da bi bili ponovo osvojeni. Cela Pruska mora biti ponovo osvojena, jer je cela Pruska otpala od Pruske. Kako se opsadno stanje provodi u delo? Razoružavanjem građana. Kako se grad kao što je Keln, koji je već razoružan, ponovo stavlja u opsadno stanje? Tako što mu se pre toga vraća oružje. Staviti Keln ponovo u opsadno stanje znači dati Kelnu oružje u ruke. Živelo opsadno stanje!

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 150 od 23. novembra
1848, poseban list]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 33. — ² Utoliko gore! — ³ Vidi u ovom tomu, str. 39. — ⁴ Utoliko bolje!

Friedrich Engels

Nemačka Centralna vlast^[72] i Švajcarska

* *Keln*, 24. novembra. U komedijama prošlog stoleća, osobito francuskim, nikad ne manjka sluga koji publiku uveseljava time što svakog časa dobija batine, bubotke i, u scenama od posebnog efekta, čak i udarce nogom. Uloga tih slugu zacemento nije zahvalna, ali joj se može još i pozavideti ako se uporedi s ulogom koja je u našem frankfurtskom Rajhsteatru stalna: s ulogom ministra Rajha za spoljne poslove. Sluge u komediji imaju bar jedno sredstvo da se osvete — duhovitost. A ministar Rajha!

Budimo pravedni. Godina 1848. ne donosi ruže nijednom ministru spoljnih poslova. Palmerston i Neselrode bili su dosad srećni što ih ostavljaju na miru. Poletni Lamartine, koji je svojim manifestima do suza ganuo čak i nemačke stare device i udovice, morao se, postidjen, prebitih i raščerupanih krila, odsrucati u stranu. Njegov nasljednik Bastide, koji je još pre godinu dana u listu »Le National«^[73] i u opskurnoj »Revue nationale«^[74] kao službena ratna truba iskaljivao najkrepesniji bes zbog Guizot-ove kukavičke politike, lije sad svake večeri tihe suze pri lektiri svojih oeuvres complètes de la veille¹ i pri oporoj misli da se svakim danom sve više srozava do Guizot-a čestite republike. Ipak svi ovi ministri imaju jednu utehu: ako im je išlo loše u velikom, mogli su uzeti revanš u malom: u danskim, sicilijanskim, argentinskim, vlaškim i drugim udaljenim pitanjima. Čak i pruski ministar spoljnih poslova g. Arnim imao je, kad je zaključio neugodno primirje s Danskom, zadovoljstvo da bude ne samo onaj kome se podvaljuje nego da i sam nekome podvali. A taj neko bio je — ministar Rajha!

Zaista, ministar Rajha za spoljne poslove jedini je od svih koji je igrao sasvim pasivnu ulogu, koji je primao udarce a da nije dao ni jedan jedini. Od prvih dana stupanja na dužnost bio je odabrano grešno jagnje na koje su sve njegove kolege iz susednih država izlivala

¹ sabranih dela iz predvečerja [revolucije]

žuć, na kome su svi uzimali revanš za sitne neprijatnosti diplomatskog života, od kojih su i oni morali poneti svoj deo. Kad je bio tućen i mućen, nije ni pisnuo, kao jagnje koje vode na klanje. Gde je taj ko može reći da ga je ministar Rajha ma i prstom taknuo? Uistinu, nemačka nacija nikad neće g. Schmerlingu zaboraviti što se s takvom odlučnošću i doslednošću usudio nastaviti tradicije starog Svetog Rimskog Carstva.

Treba li da hrabrost trpljenja koju je razvio g. von Schmerling potvrdimo još i spiskom njegovih diplomatskih uspeha? Treba li da se vratimo na putovanje g. Maxa Gagerna iz Frankfurta u Šlezvig, na onaj dostojni pandan nekadašnjeg »Sofijina putovanja iz Memela u Saksoniju«^[75] Treba li da opet iznesemo na videlo celu ovu poučnu istoriju danskog primirja? Treba li da ulazimo u neuspelu ponudu za posredovanje u Pijemontu i na diplomatsko studijsko putovanje Heckschera sa stipendijom Rajha? Nije potrebno. Činjenice su i suviše sveže i rečite da bi ih trebalo i pominjati.

Ali sve ima svoje granice, pa na kraju i najstrpljiviji čovek mora jedanput pokazati da je dlakavog nosa¹, kako kaže nemački čifta. Veran toj maksimi klase koju naša gospoda državnici proglašavaju velikom dobronamernom većinom u Nemačkoj, i g. von Schmerling je najzad osetio potrebu da pokaže da je dlakavog nosa. Grešno jagnje tražilo je grešnog jarca i mislilo je da ga je najzad našlo u licu Švajcarske. Švajcarska — jedva dva i po miliona stanovnika, k tome republikanaca, uočište iz kojeg su Hecker i Struve upali u Nemačku^[76] i teško uznemirili novo Sveto Rimsko Carstvo — može li se naći bolja i ujedno bezopasnija prilika da se dokaže da je »velika Nemačka« dlakavog nosa?

Odmah je upućena »energična« nota glavnom kantonu^[77] Bernu zbog rovarjenja emigranata. Svestan svog nepobitnog prava, glavni kanton Bern odgovorio je »velikoj Nemačkoj« u ime »male Švajcarske« isto tako energično. Ali to g. Schmerlinga nije nimalo uplašilo. Nos mu je čudnovato brzo odlakavio, i već 23. oktobra bila je sročena nova, još »energičnija« nota, koja je glavnom kantonu uručena 2. novembra. U njoj je g. Schmerling neuljudnoj Švajcarskoj već pretio šibom. Glavni kanton, još hitriji od ministra Rajha, odgovorio je već posle dva dana s istim mirom i odlučnošću kao i pre, a g. Schmerling će, dakle, sad narediti da njegove »pripreme i mere« protiv Švajcarske stupe na snagu^[78]. On je time već najrevnosnije zaposlen, kako je izjavio u frankfurtskoj Skupštini.

Kad bi ta pretnja bila obična lakrdija Rajha, kakvih smo se ove godine već dosta nagledali, ne bismo na to gubili reči. Ali kako se nikad ne može proceniti bezumnost Don Kihotā Rajha ili, tačnije, Sančo Pansā Rajha pri upravljanju spoljnim poslovima njihovog ostrva Baratarije^[79], lako se može dogoditi da zbog ovog spora sa Švaj-

¹ da se ume braniti, da može »pokazati zube«

carskom dospemo u svakojake nove komplikacije. Quidquid delirant reges itd.^[80]

Pogledajmo, dakle, nešto podrobnije notu Rajha upućenu Švajcarskoj.

Poznato je da Švajcarci loše govore nemački, a i ne pišu mnogo bolje. Ali uzvratna nota glavnog kantona je, što se tiče stila, geteovski zaokruženo remek-delo prema nedoučenom, nezgrapnom, u izrazu stalno nesigurnom nemačkom jeziku vlade Rajha. Čini se da je švajcarski diplomata (kažu da je to savezni kancelar Schieß) namerno pisao veoma čistim, tečnim i biranim jezikom, kako bi već u tom pogledu postigao ironičan kontrast noti regenta Rajha, koju sigurno niko od Jelačićevih crvenih kabanica^[81] ne bi bio gore stilizovao. U regentovoj noti ima rečenica koje se nikako ne mogu razumeti, a ima i potpuno hrapavih, kao što će se videti malo dalje. Ali zar te rečenice nisu napisane upravo »jezikom izravnosti, koju će vlada regenta Rajha u saobraćaju s narodima uvek sebi stavljati u dužnost«?

Gospodin Schmerling ne prolazi bolje ni što se tiče sadržaja. Odmah u prvom pasusu on podseća

»na činjenicu da se o nemačkoj noti od 30. juna o.g. u Tagsatzungu kroz nekoliko sedmica pre nego što je usledio bilo kakav odgovor raspravljalo tonom koji bi u ono vreme predstavniku Nemačke učinio nemogućim boravak u Švajcarskoj«.

(To je odmah i ogled stila.)

Glavni kanton je toliko dobrodušan da »vladi regenta Rajha« zapisnicima Tagsatzunga^[80] dokazuje da se debate »od nekoliko sedmica« ograničavaju na kratku raspravu *jednog jedinog* dana. Vidi se kako naš ministar Rajha, umesto da prelistava dokumente, radije veruje svom zbrkanom pamćenju. Za ovo ćemo naći još više dokaza.

Uostalom, vlada regenta Rajha može u toj uslužnosti glavnog kantona, u toj spremnosti kojom pomaže njenom slabom pamćenju, naći dokaz »dobrosusedskog raspoloženja« Švajcarske. Doista, da je sebi dopustila da u nekoj noti govori na sličan način o engleskim parlamentarnim debatama, Palmerstonova suva bezobraznost sasvim bi joj drukčije pokazala vrata! Pruski i austrijski poslanik u Londonu mogu joj pričati šta se sve o njihovim državama i notama javno raspravljalo a da niko živ nije ni pomislio da bi im boravak u Londonu postao zbog toga nemoguć. Ti učenici hoće da Švajcarsku poučavaju u međunarodnom pravu, a ne znaju ni to da se u vezi s raspravama suverenih skupština njih tiče samo *ono* šta se odlučuje, a ne ono šta se govori! Ti logičari tvrde u istoj noti da »Švajcarska valjda zna da napadi na slobodu štampe ne mogu dolaziti od Nemačke« (dovoljno je odštampati ove retke u »N[eue] Rhein[ische] Z[eitung]« da bi zvučali kao gorka ironija) — a hoće da se mešaju čak u slobodu debate tadašnjeg najvišeg švajcarskog organa vlasti!

»Ovde nije spor o principima. Ne radi se o pravu azila ni o slobodi štampe. Švajcarska valjda zna da napadi na ta prava ne mogu dolaziti od Nemačke. Ona

je više puta izjavljivala da neće trpeti njihovu zloupotrebu, ona je tvrdila da pravo azila ne sme za Švajcarsku postati zanat* (šta to treba da znači?), »ni za Nemačku ratno stanje* (pravo azila postati ratno stanje, kakav nemački jezik!), »da mora biti razlike između skloništa za prognjene i jazbine za drumske razbojnike.*

»Jazbina za drumske razbojnike!« Jesu li Rinaldo Rinaldini⁽⁸²⁾ i svekolike harambaše koje su se pojavile kod Gottfrieda Bassea u Kvedlingburgu potegli sa svojim bandama iz Abruza na Rajnu da prvom prilikom opljačkaju badenski Oberland? Da li iz čeških šuma kreće Karl Moor? Je li i Schinderhannes ostavio bratića koji hoće da iz Švajcarske kao »sinovac svoga strica«⁽⁸³⁾ produži dinastiju. Ni govora! Struve, koji sedi u badenskom zatvoru, gospoda Struve i nekoliko radnika koji su *nenoružani* prešli granicu — to su drumski razbojnici koji su u Švajcarskoj imali »jazbine« ili ih još navodno imaju. Vlast Rajha, ne zadovoljavajući se uhvaćenima kojima se može osvetiti, toliko zaboravlja svaku pristojnost da preko Rajne upućuje pogrdne reči onima koji su joj srećno umakli.

»Švajcarska zna da se od nje ne očekuju progone štampe, da nije reč o novinama i lecima, nego o njihovim autorima koji uz samu granicu danju i noću vode nizak krijumčarski rat protiv Nemačke ubacivanjem zapaljivih spisa.*

»Ubacivanje!« »zapaljivi spisi!« »nizak krijumčarski rat!« Izrazi postaju sve biraniji, sve diplomatskiji - no zar vlada regenta Rajha nije sebi »stavila u dužnost jezik izravnosti?«

I doista, njen jezik se odlikuje originalnom »izravnošću!« Ona ne očekuje od Švajcarske progone štampe, ona ne govori o »novinama i lecima«, nego o »njihovim autorima«. Tima treba stati na put. Ali, čestita »vlado regenta Rajha«, kad se u Nemačkoj pravi proces nekom listu, npr. »Neue Rheinische Zeitung«, da li se tada radi o listu koji je u svačijim rukama pa se više ne može povući iz prometa, ili se radi o »autorima« koje trpaju u zatvor i izvode na sud? Ova vrlo vlada ne traži progone štampe, nego samo progone *autorá* štampe. Čestite duše! Originalan »jezik izravnosti!«

Ti autori »vode nizak krijumčarski rat protiv Nemačke ubacivanjem zapaljivih spisa«. Taj zločin »drumskih razbojnika« zaista je neoprostiv, to više što se vrši »danju i noću«, a što Švajcarska to trpi, u nebo je vapijuća povreda međunarodnog prava.

Iz Gibraltara se u Španiju krijumčare čitavi brodski tovari engleske robe, a španski popovi izjavljuju da Englezi odande vode nizak krijumčarski rat protiv katoličke crkve »ubacivanjem engleskih zapaljivih spisa«, npr. španskih biblija Biblijskog društva. Fabrikanti Barcelone isto toliko psuju krijumčarski rat koji se odande vodi protiv španske industrije ubacivanjem engleskog kalikoa. Ali kad bi se španski poslanik zbog toga samo jedanput požalio, Palmerston bi mu odgovorio: Thou blockhead¹, pa upravo radi toga smo Gibraltar i uzeli! Sve druge

¹ Glupavko

vlade su imale dosad dovoljno takta, ukusa i promišljenosti da se u notama ne žale na krijumčarenje. A naivna vlada regenta Rajha toliko govori »jezikom izravnosti« da najprostosrdačnije izjavljuje da je Švajcarska povredila međunarodno pravo ako badenski graničari ne paze kako treba.

«Švajcarskoj mora najzad biti jasno da pravo inostranstva da se brani od takvih *inzulta* ne može zavisiti od toga nedostaje li švajcarskim vlastima snage ili volje da ih sprečavaju.»

Čini se da vladi Rajha nikako »nije jasno da pravo« Švajcarske da ne dira ni u koga ko se pokorava zakonima zemlje, makar on i vodio, ubacivanjem, nizak krijumčarski rat itd., »ne može zavisiti od toga nedostaje li *nemačkim* vlastima snage ili volje« da to krijumčarenje »sprečavaju«. Neka vlada regenta Rajha primi k srcu Heineov odgovor Hamburžaninu koji mu se jadao zbog velikog požara:

Načinite bolje zakone
I bolje požarne šmrkove —⁽⁸⁴⁾

pa joj neće više trebati da ubuduće sama sebe čini smešnom izravnošću svoga jezika.

»Postoji samo spor o činjenicama«, kaže se dalje, pa ćemo dakle osim o niskom krijumčarskom ratu čuti naposljetku nekoliko drugih, značajnih činjenica. Željni smo čuti.

«Visoki glavni kanton zahteva, pozivajući se na svoju neobaveštenost, da mu se podnese određeni dokaz o događajima koji mogu potkrepiti optužbe podignute protiv švajcarskih vlasti.»

Očigledno vrlo razuman zahtev visokog glavnog kantona. A hoće li vlada regenta Rajha najspremnije udovoljiti tom pravednom zahtevu? Nipošto. Čujte samo:

«Ali kontradiktorni postupak među vladama o opštepoznatim stvarima nije u običaju narodâ.»

Eto vam surove lekcije iz međunarodnog prava za arogantnu malu Švajcarsku, koja misli da se sa vladom regenta velike Nemačke sme ophoditi onako drsko kao nekoć mala Danska. Neka joj kao pouka posluži dansko primirje i neka bude skromnija. Mogla bi se inače slično provesti.

Kad susedne države traže izručenje običnog zločinca, tada pribegavaju kontradiktornom postupku makar zločin bio i te kako »opštepoznat«. Ali kontradiktorni postupak ili, štaviše, goli dokaz krivice koji Švajcarska traži pre nego što će preduzeti korake — ne protiv prebeglih običnih zločinaca, ni protiv emigranata, ne, nego protiv svojih *vlastitih*, iz demokratskog neposrednog izbora proizašlih *činovnika* — taj dokaz »nije u običaju narodâ«! Zaista, »jezik izravnosti« ne opovrgava sebe ni za trenutak. *Izravnije* se ne može priznati da nikakvih dokaza nema.

I sad sledi građ pitanja u kojima se nabrajaju sve ove opšte poznate činjenice.

«Sumnja li iko u rad nemačkih podbunjivača u Švajcarskoj?»

Zacelo niko kao što niko ne sumnja u rad g. Schmerlinga u Frankfurtu. Da nemački emigranti u Švajcarskoj većinom nešto »rade«, to je jasno. Pitanje je samo šta rade, a to očigledno ne zna ni sam g. Schmerling, inače bi to rekao.

«Sumnja li iko u emigrantsku štampu?»

Zacelo niko. No sam g. Schmerling izjavljuje da napadi na slobodu štampe ne mogu dolaziti od Nemačke. A kad bi i dolazili, Švajcarska bi ih zaista umela odbiti. Šta dakle znači to pitanje? Prevedemo li ga iz »jezika izravnosti« na nemački jezik, ono ne znači ništa drugo nego: Neka Švajcarska za emigrante ukine slobodu štampe. A un autre, Monsieur de Schmerling!¹

«Treba li da Nemačka dokazuje pred Evropom hodočašća u Mutenc?»⁽⁸⁵⁾

Zacelo ne treba, lukava »vlado regenta Rajha«. No dokazati da ta hodočašća nisu bila uzrok Struveova upada ili bilo kog drugog pothvata koji bi pružio više podloge za tužbu protiv Švajcarske ne bi vladi regenta Rajha činilo sramotu, ali bi joj činilo utoliko više teškoća.

Glavni kanton je ponovo toliko uslužan da čini više nego što je »u običaju naroda« i da podseća g. Schmerlinga na to da se u Mutenc hodočastilo upravo radi *Heckera*, da je Hecker bio protiv drugog upada, da je čak kako bi razbio sve sumnje u svoje namere, otišao u Ameriku, da je među hodočasnici bilo istaknutih članova nemačke Nacionalne skupštine. Glavni kanton je dovoljno delikatan da čak nasuprot nedelikatnoj noti g. Schmerlinga ne pominje krajnji i najvažniji razlog: naime da su se »hodočasnici« vratili u Nemačku i da ih je tamo vlada regenta Rajha mogla svakog trenutka pozvati na odgovornost za bilo koju kažnjivu radnju, za sav njihov »rad« u Mutencu. Što se to nije dogodilo, najbolji je dokaz da vlada regenta Rajha nema podataka koji terete hodočasnike, da prema tome još kudikamo manje može u tom pogledu prebacivati nešto švajcarskim vlastima.

«Ili skupštine u Birsfeldu?»

»Jezik izravnosti« je lepa stvar. Ko je, kao vlada regenta Rajha, »u saobraćanju s narodima stavio sebi u dužnost« da govori tim jezikom, on mora dokazati da su u Birsfeldu uopšte održavane skupštine, a posebno skupštine emigranata, da bi švajcarskim vlastima mogao prebaciti grubu povredu međunarodnog prava. Dakako, drugi smrtnici bi najpre morali dokazati da se na tim skupštinama dogodilo nešto

¹ Pričajte to nekom drugom, gospodine von Schmerling!

što se kosi s međunarodnim pravom. Ali to su zaboga »opštepoznate činjenice«, toliko opštepoznate da se kladim da među čitaocima »N[eue] Rh[einische] Z[eitun]g« nema ni dvoje-troje ljudi koji uopšte i znaju o kojim skupštinama g. Schmerling govori.

»Ili naoružavanje vinovnika zla, koji uz granicu, u Rheinfeldenu, Zurzachu, Gottlieben i Laufenu, smeju raditi svoje?«

Hvala bogu! Konačno doznajemo nešto potanje o »radu« emigranata. Naneli smo g. Schmerlingu nepravdu kad smo mislili da ne zna šta emigranti rade. On zna ne samo šta rade, on zna i gde rade. *Gde* rade? U Rajnfeldenu, Curcahu, Gotlibenu i Laufenu duž granice. *Šta* rade? »Rade svoje!«

»Rade svoje!« Kolosalnog li ograđenja o sve međunarodno pravo — rade svoje! A šta radi vlada regenta Rajha da se ne ograši o međunarodno pravo — možda »tude«?

No g. Schmerling govori o »naoružavanju«. A kako nekoliko gradova gde emigranti rade svoje na užas celog Rajha pripada kantonu Aargau, glavni kanton ga uzima kao primer. On opet čini nešto suviše, on ponovo čini više »nego što je u običaju narodâ« i nudi da će »kontradiktornim postupkom« dokazati da je tada u kantonu Aargau živelo samo 25 emigranata da je od njih samo 10 učestvovalo u drugom Struveovom dobrovoljačkom pohodu a još da su i ti u Nemačku prešli *naoružani*. To je bilo celo »naoružavanje«. A šta to znači? Ostalih 15 koji nisu otišli bili su upravo najopasniji. Ostali su očigledno samo zato da i dalje neprestano »rade svoje!«

To su te teške optužbe »vlade regenta Rajha« protiv Švajcarske. Ona ne zna izneti ništa više, a nije joj ni potrebno, jer »to nije u običaju narodâ« itd. Ako je Švajcarska toliko besramna da tim optužbama još ne bude satrvana, onda će »odluke« i »mere« vlade regenta Rajha sigurno imati satiruće dejstvo. Svet je željan da dozna kakve će biti odluke i mere, utoliko željnije što se g. Schmerling njima bavi u najvećoj tajnosti, pa ništa podrobnije neće da saopšti ni frankfurtskoj Skupštini. Međutim je švajcarska štampa već dokazala da sve represalije koje g. Schmerling može primeniti moraju biti od znatno veće štete po Nemačku nego po Švajcarsku, i prema svim vestima Švajcarci očekuju »mere i odluke« vlade regenta Rajha s najvećim humorom. Hoće li gospoda ministri u Frankfurtu sačuvati isti humor, naročito ako još dođu engleske i francuske note, na to moramo čekati. Sigurno je samo jedno: Stvar će završiti kao i rat sa Danskom⁽⁸⁶⁾ — novom blažom, koja će ovog puta pogoditi samo *službenu* Nemačku.

Naslov originala:

Die deutsche Zentralgewalt und die Schweiz

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 153 od 26. novembra 1848]

Manteuffel i Centralna vlast

* *Keln*, 24. novembra. *Ministar Manteuffel* izjavio je juče *komesarima Rajha*¹ prisutnim u *Berlinu* da se *pruska vlada* neće podržati odluci *frankfurtske Skupštine* da se sastavi *popularna vlada*^[87], jer se radi o **unutrašnjoj stvari**.

Manteuffel se dakle slaže s nama da je i odluka *frankfurtske Skupštine* o **uskraćivanju poreza**^[70] *ništavna*², jer se tiče samo unutrašnje stvari.

Bilo bi sasvim moguće da vlada *Brandenburg-Manteuffel* pomogne pretvoriti *Rajnsku provinciju* u *spoljnopolitičku stvar* za Prusku.

Naslov originala:

Manteuffel und die Zentralgewalt

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 153 od 26. novembra 1848]

¹ Simsonu i Hergenbahnu — ² Vidi u ovom tomu, str. 38.

Karl Marx

Drigalski — zakonodavac, građanin i komunist^[88]

* *Keln*, 24. novembra. U Diseldorfu je proglašeno opsadno stanje; vlada Brandenburg-Wrangel našla je u gospodi *Spiegel-Drigalski* dostojne predstavnike. Prvi od te gospode je prosti regirungspresident, ali drugi spaja u sebi raznovrsne kvalitete; on nije samo generallajtnant i komandant divizije — kao takav figurira na ranglisti, kvartirlisti i kao »najviši« zakonodavac grada i cele opštine Diseldorf — on je takode pisac i za sebe samog veli da je u isti mah »građanin« i — *komunist*, a sve to s Bogom za kralja i otadžbinu. Oba ova gospodina, i prosti i mnogobojni, zaključila su da se u Diseldorfu zakonito stanje može održati samo *vanrednim* sredstvima; stoga su se našli »prinudeni« da »radi zaštite zakonitog reda« u celoj opštini Diseldorf proglaše opsadno stanje.

Odavno znamo da se Brandenburgova vlada može održati samo *vanrednim* sredstvima; znamo da bi njeno stanje već davno bilo prestalo da se zemlja ne nalazi u opsadnom stanju. Opsadno stanje je *zakonito stanje* Brandenburgove vlade.

»Opsadno stanje, moja gospodo, znači *ratno stanje*«, izjavio je ministar predsjednik von *Pfuel* na sporazumskoj sednici od 29. septembra^[89]. Tada se radilo o gradu i tvrdavi Kelnu, tada je bila reč o ustanku, odredbe sudova nisu se mogle izvršavati, zakonita sila — građanska garda — nije mogla održavati mir, dizale su se barikade; sili se nije moglo suprotstaviti drugo do sila. Bar su tako tvrdili branioци opsadnog stanja, bar se još nastojalo tobože utvrđenim činjenicama spasavati spoljni privid. Sad se stvar udešava mnogo lakše; u Diseldorfu nema bune, rad sudova nije ometan ni za trenutak, građanska garda je uvek bila spremna da se odazove zakonitom traženju pomoći, pa se čak niko ne može pozivati na zastarele *instrukcije* iz 1809. godine na koje je tada polagana glavna težina; jer Diseldorf nije tvrđava. Ali Diseldorf se sa retkom energijom izjasnio *za uskraćivanje poreza*, a to je obojici Brandenburžana bilo dovoljno da uspostave zakonito stanje, tj. da grad stave *van zakona*.

Nećemo ulaziti u optužbe koje proglašenju opsadnog stanja treba da posluže kao izlika; preporučujemo ih kao *lažne* optužbe pažnji sudskih vlasti, jer za njihovo potkrepljenje nigde nije iznesen zakoniti dokaz, to su klevete koje padaju pod udar člana 367 i sledećih Kaznenog zakonika^[90]. Ovde ćemo samo grupisati protivzakonitosti koje su počinila gospoda *Spiegel* i *Drigalski* radi zaštite zakonitog reda.

Pošto su oba gospodina proglasila opsadno stanje i pošto je «*time*» vrhovna vlast prešla k vojnoj vlasti, «komunist i građanin» *Drigalski* naređuje kako sledi:

1. Zakonito postojeće vlasti ostaju u svojim funkcijama i biće najsnažnije podupirane u merama koje budu preduzimale.

To znači da su zakonito postojeće vlasti ukoliko *zakonito* postoje ukinute, ali ostaju u svojim funkcijama radi podupiranja g. von *Drigalskog*.

«Očekujem» — govori *Drigalski* svojim «sugrađanima» — «da će mi svi dobronamerni stanovnici olakšati *primenjivanje zakona* i da će me vlasti u tom podupirati sa svom odlučnošću.»

Gospodin *Drigalski* ne samo što pravi zakone nego ih i primenjuje, zakonito postojeće vlasti su njegovi trabanti. A «nezavisni» sudije *diseldorfskog* okružnog suda i g. viši javni tužilac i njegovo osoblje pristaju na sve ovo sasvim mirno! Oni ne nalaze povredu zakona u tome što su svrgnuti sa svojih dužnosti, oni se klanjaju zakonodavcu *Drigalskom* i raduju se što po tu cenu mogu i dalje primati platu. Fuj, gospodo, zar vas ne obuzima nikakav stid što izdajete naloge za hapšenje i vodite istrage pod režimom sablje? Ili je možda hapšenje g. *Lassalle-a*, koji se, imajući na žalost odveć smelo poverenje u svoje pravo i zaštitu sudskih vlasti, nije hteo skloniti od opsadnog stanja, samo čin privatne osvete g. *Drigalskog*? Je li možda u potaji protiv tog čoveka i njegovih pomagača već predložena i povedena istraga na osnovu člana 114, 123, 124?

Drugi zakon g. *Drigalskog* glasi:

«Sva udruženja s političkim i socijalnim ciljevima su raspuštena.»

Šta haje g. *Drigalski* za zakon od 6. aprila, § 4.^[91] Ako po tom zakonu «svi Prusi imaju pravo da se u svrhe koje se ne protive postojećim zakonima ujedineju u društva bez prethodne policijske dozvole», onda je to očito jedna od onih «tekovina» koje se moraju što pre opet oti, dakle nespojiva sa zakonodavstvom *Drigalskog*.

Treći i *četvrti* zakon. Gospodin von *Drigalski* reguliše ulični i gostionički saobraćaj. Kao da je *Diseldorf* postao *Pariz*, on izdaje zakon protiv *atroupements*¹. Nije on samo velik kao policajac, on ispoljava izraziti talent za noćobdiju: on određuje prestanak rada.

¹ okupljanja

Peti zakon.

«Građanska garda je raspuštena do svoje eventualne reorganizacije i ima da preda oružje još danas.»

Taj zakon je komplikovan u nezakonitostima. Mi razlikujemo:

a) Građanska garda je *raspuštena*. Po običnim zakonima, naročito po zakonu o građanskoj gardi od 17. oktobra, građanska garda može da bude raspuštena samo kraljevim ukazom. Ima li možda g. von Drigalski tajni kraljev ukaz in petto?¹ E onda, zašto ga ne objavi, kao što je objavio izjavu glavnog upravnika pošte Maurenbrechera?⁽⁹²⁾ Dakako, nju je odmah demantovala diseldorfska građanska garda. G. von Drigalski nema kraljev ukaz, on radi samovlasno, on prisvaja sebi kraljevska prava iako je *kraljevski* nastrojani »građanin i komunist«.

b) Građanska garda nije *samo suspendovana od vršenja službe*. G. von Drigalski se ne zadovoljava samo time da prisvoji vlast regirungspresidenta. Što se tiče nezakonitosti, dovoljno bi je počinio golim suspendovanjem od vršenja službe. Paragraf 4 zakona od 17. oktobra glasi:

«Ako građanska garda opštine ili okruga odbije da se odazove pozivu vlasti da pruži pomoć ili ako se umeša u rad opštinskih, upravnih ili sudskih vlasti, *šef uprave okruga* može je, uz navođenje razloga, privremeno suspendovati od vršenja službe.»

Suspenziju je mogao izreći samo regirungspresident, a nikako neki general-lajtnant, ili neki komandant divizije, ili neki običan građanin, ili, najzad, neki komunist, pa makar on bio i »kralj[evsko]-pr[uski] komunist«.

No g. Drigalski ima svoje jake razloge da se, ne poštujući put instancija, od početka ponaša kao veličanstvo. Da je sa građanskom gardom postupao samo kao regirungspresident, ne bi je mogao *razoružati*. Ali

c) »građanska garda ima da preda oružje još danas«. Prosta suspenzija od vršenja službe još nipošto ne daje pravo na oduzimanje oružja. Tâ inače bi i suspendovani oficiri morali predati svoju špadu. Ali g. Drigalski je u pravu; da se građanska garda usudila zadržati oružje, ona verovatno ne bi dopustila da je *on* suspenduje od vršenja službe. Ona bi bila izvršila svoj zadatak kako ga propisuje § 1 zakona.

d) Gospodin von Drigalski naređuje da se oružje preda *njemu*. Kad se već oseća pozvanim da nastupa kao veličanstvo, njemu ne smeta ni kraljev dekret o sprovođenju zakona o osnivanju građanske garde. U njemu se kaže u § 3:

¹ u džepu

«Oružje koje su opštine primile od države ostaje u svakom slučaju do gore označenog vremena u posedu opština.»

«Gradska uprava i opštinsko veće» Diseldorfa nemaju tom naređenju šta prigovoriti. Umesto da protestuju protiv te nezakonitosti i da se zauzmu za prava opštine, oni pozivaju građane na «mirno, zakonito ponašanje» prema svom novom diktatoru.

Šesti zakon.

«Ko bude zatečen u otvorenom i oružanom otporu protiv mera zakonite vlasti ili ko izdajničkom radnjom priprema trupama opasnost ili štetu, biće izveden pred ratni sud.»

Po zakonu o zaštiti lične slobode^[43] niko ne sme biti izveden pred drugi sud osim pred onaj koji je označen u zakonu. Izuzetni sudovi i vanredne komisije nisu dopušteni. Zabranjena je svaka pretnja kaznom ili izricanje kazne osim one koja je predviđena zakonom. Po istom zakonu ova odredba ne može nikad biti ukinuta ni na određeno vreme ni na određenom području, čak ni u slučaju rata ili bune. Jer po § 8 tada mogu biti privremeno ukinuti samo §§ 1 i 6, ali i oni samo odlukom i na odgovornost državne vlade. Uprkos tome g. von Drigalski uvodi ratni sud za civilna lica. Što naređuje hapšenja, što u tu svrhu povređuje svetost stana, tome se više nije čuditi; te odredbe mogu bar biti suspendovane, iako ne od g. Drigalskog. Uostalom, sasvim je svejedno hoćemo li verovati tvrdnji lista «Düsseldorfer Zeitung» da je hapšenje Lassallea izvršeno bez ikakvih propisanih formalnosti, ili uveravanju lista «Kölnische Zeitung»^[21] da je izvršeno po naređenju istražnog sudije. «Kölnische Zeitung», razume se, drži stranu vojnog komandanta da bi blamirala istražnog sudiju. Hapšenje je u svakom slučaju nezakonito, jer se u nezakonitom stanju ne mogu vršiti zakonite radnje. U ratnom stanju prestaje delatnost građanskog sudstva. Ostane li istražni sudija u svojim funkcijama, onda on stupa na mesto vojnog auditora, njegovim zakonikom postaju paragrafi ratnog zakona. Diseldorfsko javno tužilaštvo dobro je shvatilo svoj novi položaj; jer kad bi smatralo da još ima nadležnost koju propisuje rajnski Zakon o krivičnom postupku, ono bi davno intervenisalo, makar i samo na osnovu § 9 Habeas-Corpus-Acta koji glasi:

«Nije potrebno prethodno odobrenje vlasti da se sudski gone civilni i vojni službenici zbog povrede gorenavedenih odredaba počinjenih prekoračenjem njihovih službenih ovlašćenja.»

Sad se samo još pita, da bi se potpuno upoznala snaga naših rajnskih institucija, hoće li generalni javni tužilac g. Nicolovius, pod čijim su nadzorom svi činovnici sudske policije, čak i istražne sudije, odobriti postupak diseldorfskog tužilaštva. Tvrdi se da je g. Nicolovius deputaciji koja se juče zaputila k njemu da od njega zatraži da diseldorfskim događajima suprotstavi vlast svoga službenog položaja

rekao da on nema zakonskog člana na osnovu kojeg bi mogao intervenisati. Mi kažemo: tvrdi se da g. Nicolovius — iako nam je ta izjava saopštena na najverodostojniji način. Ipak ne možemo verovati u to, jer bismo tada morali verovati da je gospodinu Nicoloviusu ispao iz pamćenja Code pénal^[90] skupa sa svim zakonima izdatim od marta ove godine.

Naslov originala:

*Drigalski der Gesetzgeber,
Bürger und Kommunist*

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 153 od 26. novembra 1848]

Karl Marx

[Tri sudska procesa protiv
»Neue Rheinische Zeitung«]

* *Keln*, 24. novembra. U ovom trenutku vode se tri sudska procesa protiv »*Neue Rheinische Zeitung*« — ne računajući sudska gonjenja *Engelsa*, *Dronkea*, *Wolffa* i *Marxa* zbog tobožnjih »nenovinskih« političkih prestupa. Uveravaju nas iz dobro obaveštenog izvora da će još biti pokrenuto bar tuce istraga protiv »*sramnog lista*« — to je službeni izraz *ci-devant*¹ prokuratora, a sadašnjeg oberprokuratora *Heckera* (*c'est du Hecker tout pur*²).

Prvi zločin. Nasilni napad na devičansku »*delikatnost*« šestorice kr[aljevsko]-pruskih žandarma i na kralja kelnskog tužilaštva, g. oberprokuratora *Zweiffela*³ — narodnog predstavnika in partibus infidelium^[93], koji zasad ne zaseda ni u Berlinu ni u Brandenburgu, nego u *Kelnu* na Rajni. Na Rajni! Na Rajni! Tu raste naše lozje!^[94] I mi dajemo prednost Rajni pred Šprejom, a hotelu Disch pred hotelom Mielenz^[95].

Va pour la délicatesse des gens d'armes!⁴ Što se pak tiče »*delikatnosti*« g. *Zweiffela*, ona je za nas »noli me tangere!⁵ Bili smo moralno razgnevljeni onim nedelikatnim votumima nepoverenja kojim su ga njegovi izbornici navodno podstakli da se povuče. Kao pravi počasni čuvari devičanske »*delikatnosti*« g. *Zweiffela* molimo ga da *javno opovrgne* izjavu g. *Weinhagena* iz Klevea. G. *Weinhagen* je u »*Neue Rheinische Zeitung*« izjavio pod svojim potpisom da može saopštiti činjenice koje povređuju »čas i delikatnost« g. *Zweiffela*. On bi mogao te činjenice čak i *dokazati*, ali mora odustati od njihova objavljivanja dokle god se g. *Zweiffel* skriva iza paragrafa Code pénala^[90], po kojem se svako, pa i najosnovanije razobličjenje goni kao *kleveta* ako se ne

¹ bivšeg javnog tužioca — ² to je pravi Hecker — ³ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 143 - 145. — ⁴ Recimo da postoji delikatnost žandarma! — ⁵ Ne diraj me! tj. neprikosnovena.

može dokazati sudskom presudom ili autentičnim ispravama. Apelujemo dakle na »čast i delikatnost« g. *Zweiffela!*

Drugi zločin. Jednostavni Hecker i razdvojeni Hecker¹.

Treći zločin. Taj zločin, koji se dogodio u godini 1848, goni se po zahtevu vlade Rajha. *Zločin Schnapphahnski.* Feljton kao zločinac!^[96]

Kažu da je vlada Rajha u svojoj optužnici priznala »*Neue Rheinische Zeitung*« za najlošije novine među »lošom štampom«. Mi sa svoje strane proglašavamo vlast Rajha za najkomičniju vlast od svih komičnih vlasti.

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 153 od 26. novembra 1848,
drugo izdanje]

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 379 - 382.

Friedrich Engels

Ličnosti Saveznog veća^[97]

** Bern, 24. novembra. Čitaocima lista »N[eue] Rh[einische] Z[eitun]g« neće biti neinteresantno doznati nekoliko detalja o ličnostima koje su sad pozvane da, pod kontrolom obaju veća, upravljaju Švajcarskom i koje su upravo sad stupile na dužnost. Pet članova Saveznog veća prihvatilo je izbor bezuslovno, jedan, g. Furrer, privremeno do proleća, a da će ga prihvatiti i sedmi (Munzinger) nema nikakve sumnje.

Predsednik Saveznog veća, g. *Furrer*, pravi je tip Cirišanina. On ima, kako bi se reklo u Francuskoj, l'air éminent bourgeois¹. Odevanje, držanje, crte lica — sve do srebrnih naočara odaje na prvi pogled građanina »slobodnog carskog grada« koji se kao predsednik glavnog kantona^[77] i odnosnog Saveznog sabora^[80] doduše nešto civilizovao, ali je ipak ostao »do srži kostiju provincijalac«^[98]. G. Furrer, jedan od najsposobnijih advokata »švajcarske Atine« (tako švajcarski malograđanin voli da zove svoj gradić od 10 000 stanovnika) ima tu glavnu zaslugu što je svojim doslednim nastojanjima i svojim umerenim liberalizmom srušio ciriški septembarski režim^[99] te vratio kanton partiji pokreta. Kao predsednik Saveznog sabora ostao je veran svojim principima. Umereni napredak unutra, najstroža neutralnost spolja — to je bila politika koju je provodio. Što je sad postao predsednik Saveznog veća, više je slučaj nego namera. Radije bi bili izabrali Bernjanina, no tada bi ostalo samo da se bira između Ochsenbeina, protiv koga su iskazivane velike antipatije, i Neuhausa, koji je sad, 1848, istupao isto onako konzervativno kao pre pet-šest godina, pa stoga i nije bio izabran u Savezno veće. U toj neprilici uzeli su Cirišanina, a tu je Furrer svakako bio najpodesniji. Furrer, dakle, ne predstavlja sasvim tačno većinu Savezne skupštine, ali bar predstavlja većinu nemačke Švajcarske.

¹ Čisto građanska spoljašnost

Potpredsednik *Druey* u svemu je suprotnost *Furreru* i najbolji je predstavnik koga je mogla poslati francuska Švajcarska. Dok je *Furrer* većini i pogotovo radikalnoj manjini odveć umeren, *Druey* je većini odveć radikalniji. Dok je *Furrer* umeren građanski liberal, *Druey* je odlučan pristalica crvene republike. Istaknuta uloga koju je *Druey* igrao u poslednjim revolucijama svoga kantona je poznata; manje poznate, ali utoliko veće su mnogostrane zasluge što ih on ima za svoj kanton (Vat). *Druey*, socijalistički demokratski boje *Louis-a Blanc-a*, prvorazredni znalac državnog prava i najbrži i najmarljiviji radnik u celoj Švajcarskoj, u Saveznom veću je element koji s vremenom mora dobijati sve više na uticaju i biti od najboljeg delovanja.

Ochsenbein, šef dobrovoljaca protiv *Lucerna*, predsednik Saveznog sabora koji je doneo odluku o ratu protiv *Zonderbunda*⁽³¹⁾, pukovnik bernskih rezervista u tom ratu, postao je po svom ranijem životu poznat i popularan ne samo u Švajcarskoj nego i u celoj Evropi. Ali manje je poznato njegovo ponašanje od februarske revolucije. Delimično socijalistički karakter te revolucije, mere privremene vlade u Francuskoj i ceo pokret francuskog proletarijata jako su preplašili tog *démocrate pur*¹, koga bi Francuzi svrstali u partiju »Nationala»⁽⁷³⁾. Malo pomalo on se približavao umerenom pravcu. Naročito u spoljnoj politici, u kojoj je i pre rata protiv *Zonderbunda* pokazivao tako mnogo energije, priklanjao se sve više i više starom sistemu takozvane striktno neutralnosti, koja u stvarnosti ipak nije ništa drugo nego politika konzervatizma i popustljivosti reakciji. Tako je kao predsednik glavnog kantona oklevao sa priznavanjem franc[uske] republike i ponašao se u najmanju ruku dvosmisleno u italijanskoj stvari. Tu još dolazi da je zbog neobuzdane strastvenosti kojom je predsedavao Saveznom saboru i koja ga je često odvlačila do pristranosti na štetu radikala, kod ovih, i naročito kod franc[uskih] Švajcaraca stekao mnogo neprijatelja. Da je za bernskog člana Saveznog veća postojao neki drugi izbor osim izbora između njega i *Neuhausa*, *Ochsenbein* bi skupio znatno manje glasova.

Pukovnika *Frey-Héroséa* iz *Aargaua* smatraju jednim od vojnih kapaciteta Švajcarske. Bio je šef generalštaba u ratu protiv *Zonderbunda*. Poput većine švajcarskih štabnih oficira, i on je u svom kantonu već duže vreme igrao političku ulogu, pa se tako upoznao i sa civilnom upravom. Na svom novom položaju jamačno će uraditi dobrih stvari u vojnom departmanu. Po političkoj boji pripada odlučnijim liberalima svoga kantona.

Državni savetnik *Franscini* iz *Tessina*² bezuslovno je jedan od najpoštovanijih javnih radnika cele Švajcarske. Dugo godina radio je neumorno u svom kantonu. Uglavnom je bio taj koji je 1830, još pre julske revolucije, postigao da je *Tessin*, preziran i smatran politički maloletnim, prvi u celoj Švajcarskoj i bez revolucije zamenio

¹ čistog demokratu — ² talijanski: Ticino

stari oligarhijski ustav demokratskim ustavom; on je stajao i na čelu revolucije od 1840, koja je drugi put srušila lukavstvom izmamljenu vladavinu popova i oligarhâ. Francini je, dalje, bio taj koji je posle te revolucije reorganizovao upravu, koja je u rukama reakcionarâ bila zapala u potpun nered, stao na put bezbrojnim ukorenjenim krađama, utajama, podmićivanju i rasipanju, a najzad je, koliko su to sredstva siromašnog planinskog kraja dopuštala, reorganizovao školstvo, koje je pod rukovodstvom monahâ bilo sasvim zapušteno. Time je sveštenicima oduzeo jedno od glavnih sredstava delovanja na narod, a posledice toga ispoljavale su se svake godine jače u sve većem poverenju Tesinaca u svoju vladu. Osim toga, Francini je smatran najobrazovanijim ekonomistom Švajcarske i autor je najbolje Švajcarske statistike («*Statistica della Svizzera*», Lugano 1827, «*Nuova stat[istica] della Sviz[zera]*», 1848). Odlučan je radikal i u Saveznom veću biće više uz Drueva nego uz Ochsenbeina i Furrera. Tesinci naročito cene kod njega, dugogodišnjeg šefa njihove vlade, njegovog «časno siromaštvo».

Vladin savetnik *Munzinger* iz Soloturna je najuticajniji čovek svoga kantona koji je od 1830. gotovo neprekidno predstavljao u Saveznom saboru i kojim faktično upravlja godinama. Kažu da zna, kako se izražava poluradikalni list francuske Švajcarske, «*Gazette de Lausanne*»^[100], *cacher sous les apparences de la bonhomie un esprit fin et pénétrant*¹, tj. on ima onu spoljašnošću dobrodušnog poštenjačine prikrivenu sitnu lukavost koju u slobodnim carskim gradovima smatraju diplomatijom. Inače je umeren naprednjak à la Furrer i zahteva da Švajcarska gleda samo svoje sopstvene poslove, a da veliku evropsku politiku prepusti bogu i lordu Palmerstonu. Stoga nije nikako sklon inostranim emigrantima, koji su Švajcarskoj dosad uvek donosili neprijatnosti. Zajedno sa švajcarskim Atinjaninom dr Escherom, on je nedavno u Tesinu opet dao dokaze svog uverenja u tom pogledu. Uopšte, Furrer i Munzinger savršeno predstavljaju u Saveznom veću predrasude i ograničenosti «prosvetčenog» nemačkog Švajcarca.

Najzad g. *Näff* iz St. Galena, o kome znam malo šta reći. Kažu da je u svom kantonu bitno doprineo poboljšanju uprave i da se i inače odlikovao. U švajcarskim novinama se čita da je kanton St. Galen kanton najbogatijih i najspособnijih ljudi; ali ti sposobni ljudi imaju nesreću da se o njima mnogo ne čuje, i, u svakom slučaju, nemaju, čini se, dovoljno inicijative. No kažu da g. *Näff* kao stučnjak za upravu nije bez zasluga. Po svojoj političkoj usmerenosti stoji između Furrera i Ochsenbeina; odlučniji je od prvog, ali ne ide toliko daleko koliko se možda od drugog, s obzirom na njegov predašnji život, još može očekivati.

¹ skrivati pod vidom dobrodušnosti fin i pronicljiv duh

Prema ovom sastavu Saveznog veća, politika koju će zasad voditi Švajcarska ne ostavlja nikakvu sumnju. To je ista politika koju su vodili stari Savezni sabor i glavni kanton Bern pod Ochsenbeinovim i kasnije pod Funkovim (koji bez Ochsenbeina nije ništa) rukovodstvom. U unutrašnjoj politici strogo primenjivanje novog saveznog ustava, koji suverenitetu kantona ostavlja još i suviše prostora, u spoljnoj politici stroga neutralnost, razume se, stroža ili blaža prema prilikama, stroža naročito prema Austriji. Umerena partija ima jaku prevagu, i verovatno će g. Ochsenbein u većini pitanja glasati s njom.

No da bi se razumelo kako je manjina, kako su Druey i Francini u takvim okolnostima mogli da prihvate izbor, kako su se mogli da izlože neprijatnosti da stalno budu nadglasavani, kako takav kolegijum uopšte može zajedno da upravlja, čovek mora biti Švajcarac ili je pak morao videti kako se Švajcarskom upravlja. Ovde, gde svi organi izvršne vlasti pretresaju pitanja kolegijalno, postupa se po principu: samo ti prihvati položaj, danas si doduše u manjini, ali možda ipak možeš biti od koristi, a ko zna neće li te smrtni slučajevi, ostavke itd. posle godinu, dve dovesti u većinu. To je prirodna posledica činjenice što upravljajući kolegijumi proizlaze iz izbora. Tada svaka partija nastoji, upravo kao i u zakonodavnim skupštinama, da proguravanjem jednog ili više kandidata bar čvrsto sedne u kolegijumu, da obezbedi sebi manjinu dok ne mogne izboriti većinu. Ona ne bi zamerila svojim kandidatima, kao što bi se to u većim zemljama bezuslovno dogodilo, ako ovi ne bi hteli pristati na izbor. Ali Savezno veće nije *commission du pouvoir exécutif*^[101], i od položaja Drueyeva do položaja Ledru-Rollinova beskrajno je daleko.

Švajcarska štampa jednodušno tvrdi da se Savezno veće sastoji od kapaciteta prvog reda. Međutim, ja sumnjam da bi, osim Drueya i Francinija, ijedan njegov član u većoj zemlji ikad igrao neku istaknutu ulogu i da bi, izuzimajući Frey-Héroséa i Ochsenbeina, ijedan od ostale trojice dospao i do neke *drugorazredne* uloge.

Naslov originala:

Die Persönlichkeiten des Bundesrats

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 155 od 29. novembra 1848]

Izveštaj Frankfurtske komisije o austrijskim stvarima

* *Keln*, 27. novembra. Prije četrdesetak godina bilo je ljudi koji su opisivali »Nemačku u njenom najdubljem poniženju«⁽¹⁰²⁾. Dobro je da su već otišli ad patres¹. Sad oni ne bi mogli napisati takvu knjigu: ne bi umeli za nju odabrati naslov, a ako bi uzeli stari, protivrećili bi sami sebi.

Jer za Nemačku vazda postoji, govoreći rečima engleskog pesnika, »beneath the lowest deep a lower still«⁽¹⁰³⁾.

Mislili smo da je sa zaključenjem danskog primirja najveća sramota iscrpna. Činilo nam se da je posle istupanja poslanika Rajha Raumera u Parizu, Heckschera u Italiji, komesara Stedtmanna u Šlezvig-Holštajnu i posle obeju nota Švajcarskoj⁽⁷⁸⁾ poniženje Nemačke došlo do krajnje granice. Istupanje obaju komesara Rajha u *austrijskim stvarima* dokazuje da smo se prevarili. Kako se neverovatno nemački komesari Rajha poigravaju čašću Nemačke, koliku stupidnu nesposobnost, kukavičluk i izdaju mogu u sebi skrivati gospoda starog liberalizma, dovoljno jasno proizlazi iz upravo objavljenog »Izveštaja komisije za austrijske stvari itd.«, naročito iz dvadeset u njemu sadržanih dokumenata⁽¹⁰⁴⁾.

Trinaestog oktobra gospoda Welcker i Mosle polaze po nalogu Centralne vlasti na put iz Frankfurta »radi posredovanja u *bečkim stvarima*«. Ljudi neupućeni u novu centralnu diplomatiju očekivali su posle nekoliko dana vest o dolasku te gospode u Beč. Tada se još nije znalo da komesari Rajha imaju vlastite maršrute. Regentski Eisele i Beisele⁽¹⁰⁵⁾ udarili su najkraćim putem u *Beč* — preko *Minhena*. S poznatom putnom kartom iz »Jobsiade«⁽¹⁰⁶⁾ u ruci stigoše onamo 15. oktobra uveče. Tada su do 17. oktobra u podne u poverljivom društvu sa bavariskim ministrima i austrijskim otpravnikom poslova studirali bečke događaje. U svom prvom pismu g. Schmerlingu oni polažu račun o svojim pripremnim studijama. U Minhenu imaju obojica svetao trenutak. Žarko žele dolazak »trećeg kolege«, po moguć-

¹ k očevima

nosti Prusa, »jer će time biti dorasliji velikoj misiji«. Gospodin »kolega« se ne pojavljuje. Nada u trojstvo se izjalovljuje, jadni dual mora sam poći u svet. Šta će da bude s »velikom misijom«? Velika misija putuje u džepovima gospode Welckera i Moslea u Pasau. Još pre nego što je pređen austrijski Rubikon⁽¹⁰⁷⁾, »velika misija« šalje ispred sebe proklamaciju. A tamo preko beše užasno!⁽¹⁰⁸⁾

»Ni ovde na austrijskoj granici«, piše Welcker Schmerlingu, »stanovništvo nije nimalo slobodno od revolucionarnih i terorističkih nastojanja«, štaviše »čak su nacionalni gardisti Kremisa samo preventivnim zaposedanjem mosta vojničkim stražama bili sprečeni da ga sruše pre prolaska svog cara i da ovog, dakle, u neku ruku zarobe.«

Koji bi čitalac bio toliko tvrda srca da ne bi potpuno ocenio ove osećaje lepe političkoleksionske duše⁽¹⁰⁹⁾. Pošto se oba gospodina okrepiše u Pasauu od 18. do 20. ujutro, krenuše u Linc.

Trinaestog oktobra otputovali su iz Frankfurta, a 20. uveče već su u Lincu. Ne leži li u toj ogromnoj brzini dovoljan dokaz važnosti njihove »velike misije«? Nisu li na tu enormnu žurbu bili terani posebnim instrukcijama? Da ne dužimo, posle punih sedam dana gospoda stižu u Linc. Taj grad, koji je zbog svoga »brojnog fabričkog stanovništva, već obrađenog od bečkih emisara, u g. Welckeru za njegovu boravka u Pasauu budio teskobne slutnje, ne pokazuje apsolutno ništa od vešala koja je u duhu video podignuta verovatno za sebe i svoga drugog gospodina kolegu. Naprotiv:

»Cela Nacionalna garda sa svojim oficirskim korom i svojom muzikom... dočekala nas je u svečanom stroju, s razvijenom nemačkom zastavom i zajedno sa okupljenim narodom, ponovljenim klicanjem: »Živeli.«

Linc — revolucionarna Sodoma — rasplinjuje se tako u dobronameran grad koji ima dovoljno dobrodušnosti da naše vrle komesare Rajha svečano dočeka. Utoliko se jezivije u izveštajima Welckera i Moslea g. Schmerlingu ocrtaiva Beč kao bezbožna Gomora, kao pakleni bezdan anarhije itd.

Dvadeset prvog oktobra gospoda se ukrcaše na parobrod i odvezoše u Krems. Putem javiše u Frankfurt da su u Lincu imali počasnu stražu, da im je glavna straža odala počast puškom i više toga o sličnim važnim stvarima. Uz to napisашe tri pisma: Windischgrätzu, ministru Kraužu i prezidijumu Rajhstaga.

A ako neko još ne bi bio potpuno zadovoljan delatnošću naših komesara Rajha od osam i više dana, neka ih sad u noći od 21. na 22. oktobra prati u Stammersdorf, u Windischgrätzov glavni stan. Tu nam se komesarska Centralna vlast ukazuje u punoj slavi. Windischgrätz je, kažu Welcker i Mosle, otklonio »svako uticanje od naše strane sa izvesnom osornošću«. Drugim rečima: oni dobijaju udarce nogom i moraju da se gube. »Štaviše, našu punomoć nije hteo ni da pogleda«, žali se Welcker svom ministru Schmerlingu. I da bi napunio meru

ožaloščenosti: Windischgrätz ne nudi personifikovanoj Centralnoj vlasti koja stoji pred njim ni kap vina, pa čak ni čašicu rakije.

Naši komesari sedoše, dakle, opet u kola, pevušeci žalosno: »Oj Nemačko, itd.«⁽¹¹⁰⁾ i odvezoše se u Olomouc, »u carski dvorski logor«. I dobro su učinili. Celi vic Rajha ne bi imao poente, a komedija posredovanja ne bi imala poslednjeg čina. Ako je Windischgrätz postupao s njima kao s glupavim đacima, naišli su u Olomoucu »kod cara i carske porodice na mnogo susretljiviji prijem« (upor. str. 11 Izveštaja, pismo br. 6). Bili su pozvani k stolu, i »nas su«, pišu oni u nastavku Schmerlingu, »najmilostivije primili«. Tu se nipošto ne ispoljava nemačka lakejska priroda, nego najiskrenija zahvalnost koja nalazi svoj odgovarajući izraz u pesmi: »Posle tolikih patnji itd.«⁽¹¹¹⁾

Posle svakojakih jela i pića ostaje i dalje da se obavi poznata »velika misija«. Naša dva komesara obraćaju se pismeno ministru baronu von Wessenbergu.

»Vašu ekselenciju« (počinje pismo od 25. oktobra) »molimo najodanije da nam blagonaklono izvoli odrediti vreme u koje biste blagoizvoleli primiti našu zahvalu za dobrohotan prijem koji je našoj misiji i nama ukazan od strane Nj. c. i k. Veličanstva i Vaše ekselencije te saopštiti Vaše poglede i odluke u vezi sa sledećim tačkama koje je naša misija još dužna izvršiti.«

»Sledeće tačke« govore sa mnogo reči da komesari žele dobiti dopuštenje da odu u Beč radi posredovanja.

Celo to pismo, kao i ono drugo koje je upućeno Wessenbergu, sastavljeno je u tako zakučastom kancelarijskom stilu prošlog stoleća, toliko je u njima neumerene udvornosti i pokornosti, da čoveku neobično godi kad odmah zatim može čitati Wessenbergov odgovor. Oba komesara izgledaju u toj prepisci nasuprot austrijskom ministru kao dva nezgrapna seljaka naspram fino obrazovanom plemiću kad na glatkom parketu izvode svoje komične nakhone i pokušavaju da nađu što biranije izraze.

Wessenberg odgovara na to pismo:

»Blagorodna gospodo! Moram da molim za izvinjenje što tako kasno odgovaram na Vaš današnji dopis . . . Što se tiče vaše dobre namere da u Beču učinite još jedan pokušaj uklanjanja tamošnjeg razdora, čini mi se potrebnim da Vas najpre obavestim o trenutnom tamošnjem stanju. Naime, ne radi se o tome da se s nekom partijom pregovara, nego samo o tome da se ustanak uguši, itd.« (upor. str. 16 Izveštaja).

Zajedno s tim odgovorom vraća im njihove punomoći.

Oni ponavljaju svoju molbu u pismu od 27. oktobra.

»Moramo«, kažu, »smatrati svojom neodloživom dužnošću da Vašu ekselenciju i u Vašem licu carsku vladu još jednoč najusrdnije zamolimo da nas sa blagim i pomirljivim naložima i uslovima, pod sigurnom pratnjom, što pre pošaljete u Beč, da bismo u ovoj strahovitoj krizi upotrebili smirujuću i ličnu snagu sadržanu u nama i u našoj misiji.«

Videli smo kako je ta »smirujuća i lična snaga« delovala u onih 14 dana otkako je za sobom ostavila frankfurtsku gradsku kapiju.

Ona vrši na Wessenberga tako snažan uticaj da ovaj u svom odgovoru na njihovu molbu ne daje odgovora. Saopštava im nekoliko, uz to napola netačnih, vesti iz Beča i ironično primećuje:

»Uostalom, da se pobune takve vrste kakva je pobuna proletera u Beču ne mogu lako ugušiti bez primene prinudnih sredstava, dokazali su još nedavno događaji u Frankfurtu!«

Takvim argumentima se gospoda Welcker i Mosle nisu mogli odupreti: Stoga odustaju od daljih pokušaja i čekaju sa svojom »smirujućom i ličnom snagom« ono što će se dogoditi.

Dvadeset osmog oktobra opet izveštavaju Schmerlinga o svojoj »velikoj misiji«. Na Wessenbergovu ponudu predaju svoju depešu kuriru koga Wessenberg šalje u Frankfurt. Kurir odlazi, ali depeša ne. Ona stiže u Frankfurt tek 6. novembra. Da nisu sedeli za carskim stolom, da carska porodica i naročito nadvojvoda Karlo nisu s njima tako prijateljski razgovarali — komesari bi zbog tolikog baksuzluka morali izgubiti svoju visoku pamet.

Sad slede dva dana ćutanja. »Smirujuća snaga« se posle tolikog rada predaje subotnjem počinku.

A onda 30. oktobra saopštava im Wessenberg službenu vest da se Beč predao. Njihova odluka je pala. Doduše, još 28. oktobra mislili su (str. 14 Izveštaja) da, »čini se, kod njega (Windischgrätza), isto kao i ovde (u Olomoucu) kod uticajnih osoba, *suviše* prevladava misao da se Beč ne samo pokori nego da se izvrši osvetničko kažnjavanje za dosadašnju krivicu«. No posle ih je Wessenberg uveravao — a kako bi se komesar Rajha usudio i posumnjati — da će se »austrijska vlada pri iskorišćavanju te pobeđe rukovoditi načelima koja su pogodna da joj obezbede sklonost njenih podanika«.

»Možemo, dakle, pretpostaviti«, uzvikuju Welcker i Mosle puni rajhovskog patosa, »da su naši predlozi *ipak* imali nekog uticaja.« Dakle ipak? O zacelo! Vi ste osam dana na najdivniji način zabavljali Wessenberga, nadvojvodu Karla, Sofiju i kompaniju. Služili ste za pospešenje carsko-kraljevske probave, *Welcker-Mosle!*

»Smatramo da je posle tog ministrovog uveravanja naš zadatak izvršen, i sutra (31. oktobra) vraćamo se preko Praga.«

Ovako završava poslednja depeša gospode Welckera i Moslea. I zaista, imate pravo, vaša »velika misija« pomirenja i posredovanja bila je izvršena. Šta biste sad i išli u Beč. Zar nisu apostoli humanosti Windischgrätz i Jelačić bili gospodari grada? Zar nisu crvene kabane^[81] i carsko-kraljevske trupe pljačkom, paljenjem, ubistvom i silovanjem propovedale evanđelje mira i ustavne slobode razumljivo svakome?

Kako se snažno probila vaša »smirujuća snaga«, kako ste divno rešili svoj zadatak — dokazuje hroptanje ubijanih, očajni vapaj silovanih, pokazuju hiljade ljudi u zatvorima, uči nas krvava sen *Roberta Bluma*.

Vaš je zadatak bio da pomognete kako bi se, uz trilogiju koju su inscenirali Windischgrätz, Jelačić i Wessenberg, u Olomoucu izvela satirska igra. Izvršili ste ga dostojno: s virtuožnošću ste dokraja igrali ulogu »*nasamarenih ujaka*«, ako ne i nešto gore.

Naslov originala:

*Der Bericht des Frankfurter
Ausschusses über die österreichischen
Angelegenheiten*

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 154 od 28. novembra 1848]

Novosti

* *Keln*, 28. novembra. List »N[eue] Rh[einische] Z[eitun]g« rekao je u svom broju od 17. novembra:

»A onda *Jevreji*, koji su od vremena emancipacije svoje sekte, bar u licu svojih uglednih predstavnika, svugde stupili na *čelo kontrarevolucije*, šta čeka njih? Nije se ni čekalo na pobjedu pa da budu bačeni nazad u svoj geto.«¹

Tada smo citirali *bromberške* vladine raspise. Danas treba da izvestimo o još ubedljivijoj činjenici. Velika slobodnozidarska loža »Tri krune« u Berlinu — kao što je poznato, *Pruski princ* je najviši rukovodilac pruskog slobodnog zidarstva, kao što je *Friedrich Wilhelm IV* najviši rukovodilac pruske religije — obustavila je aktivnost lože *Minerva* u Kelnu. Zašto? *Jer je ova primala u članstvo Jevreje. Na znanje Jevrejima!*

Okružnica Brandenburgove vlade svim okružnim kolegijumima, koja nam je slučajno došla u ruke, poziva ih da vrše *masovna hapšenja vodá klubova*.

Iz dobro upućenog izvora uveravaju da će *Keln*, *Diseldorf*, *Ahen itd.* kao božićni poklon od našeg Premilostivog dobiti trupe *Rajha*, i to *Austrijance*. Verovatno *Hrvate*^[112], *serežane*^[81], *Čehe*, *Race*^[113], *Srbe itd.*, da bi i u *Rajnskoj provinciji* bili uspostavljeni, kao u *Beču*, »red i mir«. Uostalom, *Rajnska provincija* se graniči, kažu, ne sa *Rusijom*, nego sa *Francuskom*. *Na znanje Premilostivom!*

Naslov originala:

Neuigkeiten

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 155 od 29. novembra 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 23.

Manteuffelov organ i Johan — Rajnska provincija i kralj Pruske

* *Keln*. »*Neue Preußische Zeitung*«⁽²⁾ potvrđuje *Manteuffelovu* izjavu o frankfurtskoj Centralnoj vlasti i Skupštini¹ koju smo mi već saopštili. *Manteuffelov organ* kaže:

»**Proklamacija regenta Rajha možda je vrlo lepo smišljena. Ali mi Prusi je moramo odlučno otkloniti, narod ne manje nego kruna.**«⁽¹¹⁴⁾

Manteuffelov organ govori nam iz duše.

Taj isti oficijelni list poučava nas o važenju frankfurtskih odluka:^[87]

»*Mi Prusi nemamo drugog gospodara do našeg kralja. I samo to što on odobri u frankfurtskim odlukama, samo to će nas vezati, jer On*« (pruski stil!) »*eto odobrava, i ni iz kojeg drugog razloga.*«

Mi »*Prusi*«!!! Mi *Porajnci* smo imali sreću da smo na velikom pazaru ljudima u Beču dobili donjorajnskog »*velikog vojvodu*«, koji nije ispunio uslove pod kojima je postao »*veliki vojvoda*«^[115]. »*Kralj Pruske*« postoji za nas tek kroz berlinsku Nacionalnu skupštinu, a kako za našeg donjorajnskog »*velikog vojvodu*« ne postoji berlinska *Nacionalna skupština*, to za nas ne postoji »*kralj Pruske*«. Donjorajnskom velikom vojvodi pripali smo na pazaru narodima! Čim uzmognemo da više ne priznajemo tu trgovinu dušama, zapitaćemo »*donjorajnskog velikog vojvodu*« za njegov »*titulus poseda*«!

Naslov originala:

*Das Organ Manteuffel und Johannes —
Die Rheinprovinz und der König von Preußen*

[»*Neue Rheinische Zeitung*«,
br. 156 od 30. novembra 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 48.

Karl Marx

Revolucionarni pokret u Italiji

* *Keln*, 29. novembra. Najzad, posle šestomesečnih gotovo neprekidnih poraza demokratije, posle niza najnečuvenijih trijumfa kontra-revolucije, najzad se opet pojavljuju simptomi skore pobeđe revolucionarne partije. Italija, zemlja čiji je ustanak bio predigra evropskom ustanku od 1848, čiji je pad bio predigra padu Beča, Italija ustaje drugi put. Toskana je izvojevala svoju demokratsku vladu, a Rim je upravo sada izborio svoju.

London 10. aprila, Pariz 15. maja i 25. juna; Milano 6. avgusta; Beč 1. novembra^[116] — to su četiri velika datuma evropske kontra-revolucije, četiri miljokaza koji označavaju predene udaljenosti na njenom poslednjem trijumfalnom pohodu.

U *Londonu 10. aprila* bila je *slomljena* ne samo revolucionarna moć čartista^[117] nego i na prvom mestu *revolucionarna propaganda februar-ske pobeđe*. Onaj ko ispravno shvata Englesku i ceo njen položaj u modernoj istoriji nije se mogao čuditi tome što su revolucije na kontinentu zasad prolazile kraj nje ne ostavljajući traga. Engleska, zemlja koja svojom industrijom i trgovinom dominira svima revolucionisanim nacijama kontinenta, a zahvaljujući svojoj dominaciji na azijskim, američkim i australskim tržištima ipak srazmerno malo zavisi od svojih mušterija; zemlja u kojoj su suprotnosti modernog građanskog društva, klasne borbe između buržoazije i proletarijata najrazvijenije, najzaoštrenije, Engleska ima više no ma koja druga zemlja svoj sopstveni, samostalni razvoj. Engleska nema potrebe da tapka oko kao kontinentalne privremene vlade da bi se približila razrešenju pitanja, ukidanju suprotnosti, razrešenje i ukidanje kojih je, pre svih drugih zemalja, *njen* poziv. Engleska ne prihvata revoluciju s Kontinenta, Engleska će, kad kuće njen čas, *diktirati revoluciju Kontinentu*. To je bio položaj Engleske, to je bila nužna posledica tog položaja, i stoga je pobeđa »reda« 10. aprila sasvim objašnjiva. Ali ko se ne seća kako je ta pobeđa »reda«, taj prvi protivudar na udare februara i marta, svuda dao kontrarevoluciji nov oslonac, takozvanim konzervativcima ispunio

srca smelim nadama! Ko se ne seća kako je ponašanje specijalnih konstabla u Londonu odmah u celoj Nemačkoj postalo uzor celokupnoj građanskoj gardi! Ko se ne seća kakav je utisak ostavio taj prvi dokaz da buknuli pokret nije neodoljiv!

Pariz 15. maja odmah je liferovao pandan pobeđe engleske partije zastoja. Deseti april je najdalje doprlim talasima revolucionarne plime postavio branu; 15. maj joj je slomio snagu u samom njenom izvišću. Da februarski pokret nije nezadrživ, dokazao je 15. maj. Revolucija tučena u svom centru, morala je, naravno, podleći i na periferiji. A to se događalo sa svakim danom više u Pruskoj i u manjim nemačkim državama. No revolucionarno strujanje bilo je još toliko jako da omogućiti u Beču dve pobeđe naroda, prvu 15. maja, drugu 26. maja⁽¹¹⁸⁾, pa je pobeđa apsolutizma u Napulju, izvojevana takođe 15. maja, svojim ekscesima delovala više kao protivteža pobeđi reda u Parizu. Nešto je još nedostajalo; ne samo da je trebalo poraziti revolucionarni pokret u Parizu nego se oružanom ustanku morao u samom Parizu skinuti čar nepobedivosti; tek tada je kontrarevolucija mogla biti spokojna.

I to se dogodilo u *Parizu* u četvorodnevnoj bici od 23. do 26. juna. Četiri dana grmljavine topova — i neosvojivost barikada, nepobedivost naoružanog naroda više nije postojala. Šta je drugo Cavaignac dokazao svojom pobedom nego da su zakoni ratne veštine manje-više isti u ulici i u tesnacu, protiv barikade kao protiv zaseke i bastiona. Da se 40 000 nedisciplinovanih naoružanih radnika, bez topova, haubica i bez dovoza municije, ne mogu odupirati duže od četiri dana organizovanoj armiji od 120 000 starih vojnika i 150 000 nacionalnih gardista potpomaganih najboljom i najbrojnijom artiljerijom i bogato srabdevenih municijom? Pobeđa Cavaignaca bila je najobičnije ugušenje manjeg broja sedmorostrukom brojnom premoći, najneslavnija pobeđa koja je ikad izvojevana, i utoliko neslavnija ukoliko je uprkos kolosalnoj premoći stajala više krvi. A ipak je ceo svet blenuo u njega kao u čudo — jer je ta pobeđa premoći uzela pariskom narodu, pariskoj barikadi nimbus nepobedivosti. Pobeđivši 40 000 radnika, Cavaignacovih trista hiljada nije pobeđilo samo 40 000 radnika, nego, i ne znajući to, i evropsku revoluciju. Svi znamo kakva je nezadrživo burna reakcija počela od onoga dana. Više nije bilo moguće nikakvo kočenje; konzervativna sila pobeđila je narod u Parizu granatama i kartečom, a što je bilo moguće u Parizu, moglo se ponoviti i drugde. Demokratiji nije preostalo drugo nego da posle tog odlučujućeg poraza učini povlačenje što časnijim i da u štampi, narodnim skupštinama i parlamentima bar korak po korak brani teren koji se više nije mogao držati.

Sledeći veliki udarac bio je *pad Milana*. Ponovno osvojenje Milana od strane Radetzkega u stvari je prva činjenica od evropskog značaja posle pariske junske pobeđe. Dvoglavi orao na kupoli milanske katedrale nije značio samo pad cele Italije, on je značio i uzdignuće težišta evropske kontrarevolucije, uzdignuće *Austrije*. Italija ubijena, a Austrija uskrsla — šta je kontrarevolucija još mogla tražiti! A činjenica je

da je sa padom Milana momentano splasnula u Italiji revolucionarna energija, pao Mamiani u Rimu, demokrati u Pijemontu bili pobeđeni; a u isti mah u Austriji je reakcionarna partija opet digla glavu i iz glavnog stana Radetzkyja, svoga centra, počela s novom hrabrošću raspredati svoje intrige preko svih provincija. Tek sad je Jelačić preduzeo ofanzivu, tek sad se ponovo ostvario veliki savez kontrarevolucije sa austrijskim Sloverima.

O malim intermecima u kojima je kontrarevolucija izvojevala lokalne pobeđe i osvojila pojedine provincije, o frankfurtskom porazu itd., neću da govorim. Sve to ima lokalno, možda nacionalno, ali ne i evropsko značenje.

Najzad je 1. novembra bilo dovršeno delo započeto na dan Kustocce⁽¹¹⁹⁾. Kao što je Radetzky ušao u Milano, tako su u Beču ušli Windischgrätz i Jelačić. Cavaignacova metoda primenjena je na najvećem i najaktivnijem žarištu nemačke revolucije, i to s uspehom; revolucija je u Beču, kao i u Parizu, ugušena u krvi i pod dimom obavijenim ruševinama.

Ali gotovo se čini da će pobeđa od 1. novembra ujedno označiti tačku u kojoj unazadno kretanje naglo menja pravac i nastaje kriza. Pokušaj da se bečki podvig u tančine ponovi u Pruskoj izjalovio se; u najpovoljnijem slučaju, čak i kad bi zemlja napustila ustavotvornu Skupštinu, kruna može očekivati samo polovičnu pobeđu koja ništa ne odlučuje, a svakako je onaj prvi obeshrabrujući utisak bečkog poraza oslabljen, oslabljen nezgrapnim pokušajem da bude kopiran u svakom njegovom detalju.

I dok je sever Evrope ili već ponovo bačen u ropstvo od 1847. ili s mukom brani od kontrarevolucije tekovine prvih meseci, iznenada opet ustaje Italija. Livorno, jedini italijanski grad koji je padom Milana bio podstaknut na pobedonosnu revoluciju, Livorno je najzad svoj demokratski uspon preneo na celu Toskanu i izborio odlučno demokratsku vladu, odlučniju nego što je ikad postojala u nekoj monarhiji, tako odlučnu kakvih je tek malo bivalo u nekoj republici; vladu koja na pad Beča i restauraciju Austrije odgovara proklamovanjem italijanske ustavotvorne Nacionalne skupštine. A revolucionarni ugarak koji je ta demokratska vladina bacila u italijanski narod zapalio je: u Rimu su narod, nacionalna garda i armija ustali kao jedan čovek, srušili oklevajuću, kontrarevolucionarnu vladu, izvojevali demokratsku vladu, a na čelu njenih usvojenih zahteva stoji: vladati na principu italijanske nacionalnosti, tj. slanje predstavnika u italijansku konstituantu koje je predložio Guerazzi.

Da će Pijemont i Sicilija slediti, o tom nema sumnje. Slediće kao što su sledili prošle godine.

A dalje? Hoće li ovo drugo uskrsnuće Italije u roku od tri godine biti, kao ono prethodno, zora novog poleta evropske demokratije? Gotovo se čini da hoće. Mera kontrarevolucije je prepuna. Francuska tek što se nije bacila u naručje jednog avanturiste samo da bi izmakla

vladavini Cavaignaca i Marrast-a, Nemačka je rascepkanija no ikad, Austrija ugušena, Pruska u predvečerju građanskog rata, sve, sve iluzije februara i marta nemilosrdno pregažene jurišnim korakom istorije. Zaista, narod ne bi imao više šta naučiti iz novih pobeda kontra-revolucije!

Neka pouke ovih poslednjih šest meseci narod primeni *pravovremeno* i *neustrašivo* u narednoj prilici.

Naslov originala:

Die revolutionäre Bewegung in Italien

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 156 od 30. novembra 1848]

Nemačka profesorska podlost

* *Keln*, 29. novembra. Lakejsku prirodu nemačkih profesora u njenom idealnom obliku nadmašuju učena gospoda u Berlinu i Haleu. Pred takvom ropskom čudi ruski kmet stoji postiden. Pobožni budist, koji u dubokoj veri guta izmetine svog Dalaj-lame, i on sluša začuđen priču o berlinsko-halskim budistima, čija im se prostitucija pred kraljevstvom »po milosti božjoj« čini bajkom. On veruje u istinitost tek kad mu se pokažu adrese berlinskih i halskih profesora upućene kralju Pruske, odnosno adrese od 24. i 21. novembra⁽¹²⁰⁾, sa vlastoručnim potpisima.

«Sloboda raspravljanja bila je ukinuta, život poslanika ugrožen, dostojanstvo Skupštine, čast nacije osramočeni, a najdobronamerniji i najpravedniji predlozi da se toj strahovladi učini kraj razbijali su se o otpor onih kojima je služila.»

Od tih i sličnih drskih laži i od najpsećijih uveravanja o prirodnoj vernosti 80-orica berlinskih profesora — među njima Hengstenberg, Schönlein, Ehrenberg, Böckh, oba Grimma itd. — fabrikuju adresu kralju, u kojoj mu njačući saopštavaju svoje učeno odobravanje nasilnih mera Brandenburgove vlade.

Slično glasi adresa 19-orice halskih profesora, koji u svojoj komičnosti idu dotle da uzgred govore o »ozbiljnosti svoje profesije«.

Pudlovo jezgro⁽¹²¹⁾ u obe adrese je neopisiv bes na *uskraćivanje poreza*. Vrlo shvatljivo! Više nikakvih poreza — i bankrotiraće privilegovana učenost. Čim se ma i najmanje ugrozi kesa ove profesorske pasmine pohlepne na novac, sva učenost bukta i plamti. Njihov monopol ima koren u kraljevstvu »po milosti božjoj«. Oni mu pišu adrese odanosti, tj. oni su odani svom vlastitom monopolu do smrti. Održi li narod konačnu pobjedu, gospoda će, uprkos svoj »ozbiljnosti svoje naučne profesije«, umeti da brzo stanu na stranu narodnog suvereniteta, koji sad toliko proklinju. Ali narod će im tada doviknuti: »Prekasno!« i pripremiti skori kraj svoj mizeriji privilegovane učenosti.

Naslov originala:

Deutsche Professorengemeinheit

[«*Neue Rheinische Zeitung*»,
br. 156 od 30. novembra 1848]

Gospodin Raumer još živi

* *Keln*, 6. decembra. Nedavno smo pominjali adrese lojalnosti koje su halski i berlinski profesori predali kralju^[120]. Danas možemo javiti da se g. von Raumer, poslanik Rajha in partibus^[93], koji sad antišambrira kod Bastide-a i Cavaignaca, potpuno priključio profesorskoj blamaži izjavom da se pridružuje tim adresama. Od jednog poslanika Rajha kao što je g. Raumer nije se zaista moglo drugo ni očekivati. Ali njegova izjava ima, čini se, i drugi razlog. G. Raumer je već mesecima u Nemačkoj bio pao u zaborav. U svojoj čežnji da se bilo kako izbavi iz tog zaborava, on je žudno uhvatio priliku koju su mu pružili njegovi berlinski kolege-bonci i pobrinuo se da što brže objavi gorepomenutu izjavu. Taj Raumerov proizvod smešten je u najnoviji broj lista »Preußischer Staats-Anzeiger«.

Naslov originala:

Herr Raumer lebt noch

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 162 od 7. decembra 1848]

Karl Marx

[Raspuštanje Nacionalne skupštine]

**Keln*, 6. decembra. Kontrarevolucija je stigla do svog drugog stadija. Nacionalna skupština je raspuštena^[122]. »Previšnja milost« proglasila je bez okolišenja oktroisani ustav^[123].

Sva licemerna igra koja je od maja igrana sa »sporazumom« sad je lišena i svog poslednjeg vela.

Martovska revolucija je proglašena ništavnom, a vlast »po milosti božjoj« slavi svoje trijumfe.

Kamarila, junkeri, birokratija i celokupna reakcija sa uniformom i bez uniforme likuju što će glupi narod najzad opet biti steran u staju »hrišćansko-germanske« države.

[«*Neue Rheinische Zeitung*»,
br. 162 od 7. decembra 1848,
posebni list]

Friedrich Engels

Nacionalno veće^[27]

**** Bern, 6. decembra.** Koga je u ovo vreme evropskih bura briga za Švajcarsku? Osim vlasti Rajha, koja iza svakog grma na levoj obali Rajne od Konstanca do Bazela njuši dobrovoljca pritajenog u busiji, zacelo jedva koga. A ipak je Švajcarska za nas važan sused. Danas je ustavna Belgija službena uzorna država¹; kod burnog vremena koje imamo, ko nam jamči da sutra neće biti službena uzorna država republikanska Švajcarska? Ionako poznajem ne jednoga neobuzdanog republikanca koji nema veće želje nego da švajcarske političke prilike sa svim velikim i malim savezanim, nacionalnim, kantonskim i ostalim većima prenese preko Rajne, da od Nemačke napravi Švajcarsku u velikom, pa da onda kao gospodin grosrat² ili kao landaman³ kantona Baden, Hesen ili Nasau provodi tih i miran život u časnosti i božjem blaženstvu.

Dakle, Švajcarska se nas Nemaca svakako tiče, a što Švajcarci misle, govore i rade, može nam u najskorije vreme biti istaknuto kao uzor. Zato nikako ne može biti štetno ako se već unapred donekle upoznamo s tim kakve su običaje i ljude u svojoj federativnoj republici stvorila dvadeset i dva kantona Švajcarskog Saveza.

Pravo je da najpre pogledamo krem švajcarskog društva, ljude koje je sam švajcarski narod izabrao za svoje reprezentante; mislim na Nacionalno veće u većnici grada Berna.

Svakoga ko stupi na tribunu Nacionalnog veća mora začuditi raznolikost ličnosti koje je švajcarski narod poslao u Bern da raspravljaju o njegovim zajedničkim poslovima. Ko nije već pre video dobar deo Švajcarske, jedva će shvatiti kako je moguće da mala zemlja od nekoliko stotina kvadratnih milja i nepuna tri i po miliona stanovnika može dati tako šarenu Skupštinu. A ipak u tome nema ništa čudno; Švajcarska je zemlja u kojoj se govore četiri različita jezika: nemački,

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 271 - 273 i 376 - 378. — ² član švajcarskog kantonskog predstavničkog tela — ³ starešina, šef

francuski, italijanski (ili, štaviše, lombardski) i romanski, i koja ujedinjuje u sebi sve različite stepene kulture, od najrazvijenije mašinske industrije do najnepatvorenijeg pastirskog života. A švajcarsko Nacionalno veće ujedinjuje krem svih tih nacionalnosti i stepena kulture, i stoga ne izgleda nimalo nacionalno.

O određenim mestima, o odvojenim partijama nema u ovoj napola patrijarhalnoj skupštini ni govora. Radikali su učinili slab pokušaj da sednu na krajnje leva mesta, ali čini se da nisu uspeali. Svako seda gde hoće, i često za jedne sednice tri, četiri puta promeni mesto. Ipak većina članova ima neka omiljena mesta koja uvek ponovo zaposeda, i tako se Skupština ipak deli u dva prilično oštro odvojena dela. U prvim trima polukružnim klupama vide se jako markantna lica, poprilično brada, brižno negovana kosa, moderna odela pariskog kroja; tu sede predstavnici francuske i talijanske Švajcarske ili, kako se ovde kaže, »die Welschen«; s ovih klupa retko se čuje drugi jezik osim francuskog. Ali iza Velša sedi čudno izmešano društvo. Tu se, doduše, ne vide seljaci u švajcarskim nacionalnim nošnjama, naprotiv, tu su sve sami ljudi preko čijeg je odevanja prešla ruka izvesne civilizacije; ponegde se vidi čak i manje-više moderni frak, kojemu obično pripada i pristojno lice; zatim pola tuceta švajcarskih oficirskih tipova u civilu, jedan kao drugi, više svećanih nego ratničkih, u licu i odeći ponešto staromodnih i unekoliko nalik na Ajaksa u »Troilu i Kresidi«^[124]; i, najzad, glavina koja se sastoji od neopisivo fizionomisane i kostimirane, manje ili više starije i starinske gospode, od koje je svaki drukčiji, svaki tip za sebe, a većinom i za karikaturu. Tu su zastupljeni različiti varijeteti malograđanina, campagnard endimanché¹ i kantonskog oligarha, ali svi jednako poštenjački, svi strahovito ozbiljni, sa jednako teškim srebrnim naočarima. To su predstavnici nemačke Švajcarske, a glavninu toga društva liferovali su manji kantoni i zabačeni okruzi većih kantona.

Sučelice toj Skupštini sedi na predsedničkoj stolici poznati dr Robert Steiger iz Lucerna, još pre nekoliko godina za Siegwart-Müllerove vladavine osuđen na smrt, a sada predsednik švajcarske Savezne skupštine. Steiger je nizak, zdepast čovek izrazitih crta lica, kojima bela kosa, smeđi brkovi pa čak i neizbežne srebrne naočari ne daju loš reljef. Uostalom, on vrši svoju dužnost s velikim mirom i možda s nešto suviše uzdržljivosti.

Kakva fizionomija, takva i diskusija. Velši su jedini koji govore u sasvim civilizovanoj, retorskoj formi, pa ni od njih ne svi. Najbliži su im Bernjani, koji su od svih nemačkih Švajcaraca još najviše prihvatili velške običaje. Kod njih se nade bar još nešto vatre. Cirišani, ti sinovi švajcarske Atine, govore sa staloženošću i odmerenošću koje bi pristajale nekom stvorenju između profesora i starešine ceha, ali uvek »kultivisano«. Oficiri govore sa svečanom sporošću, sa malo okret-

¹ u nedeljno ruho odevenog seljaka

nosti i sadržaja, ali zato sa jednom sigurnošću kao da im za leđima stoji bataljon spreman za borbu. Najzad, glavnina tog društva liferuje govornike koji su manje ili više dobronamerni, promišljeni, savesni, koji mere sleva i zdesna, a ipak na kraju krajeva staju na stranu svojih kantonskih interesa; gotovo svi oni govore vrlo rogobatno, a tu i tamo po vlastitim gramatičkim pravilima. Ako se pokreće tačka o rashodima, onda ona uvek dolazi odavde, naročito od prakantonâ. U tom pogledu Uri je već u oba veća stekao zasluženu slavu.

Diskusija je stoga u svemu mlitava, mirna, osrednja. Retorskih talenata koji bi u većim skupštinama postigli uspehe ima u Nacionalnom veću veoma malo; dosad poznajem samo dvojicu, Luvinija i Dufoura, i možda Eytela. Doduše, neke uticajnije članove nisam još čuo; ali ni njihovi uspesi u Skupštini ni izveštaji o njihovim govorima u listovima ne daju osnova blistavim očekivanjima. Kažu da samo Neuhaus govori sjajno. A kako bi se i mogle razvijati govorničke sposobnosti u skupštinama koje predstavljaju najviše nekoliko stotina hiljada ljudi i koje se moraju baviti najsitničavijim lokalnim interesima! Pokojni Savezni sabor^[30] bio je ionako više diplomatska nego zakonodavna skupština; na njegovu primeru moglo se učiti kako se izvrcu instrukcije i iznalaze izlazi iz neke situacije, ali ne kako se Skupština dovodi do oduševljenja i kako se njome ovladava. Stoga se govori poslanika u Nacionalnom veću ograničavaju u većini slučajeva na motivisano glasanje, pri čemu svaki govornik iznosi činjenično stanje koje ga navodi da glasa ovako ili onako, pa stoga s najvećom neusiljenošću mirno ponavlja sve šta je već pre njega ponavljano do nepodnošljivosti. Naročito se govori glavnine odlikuju tom patrijarhalnom prostosrdačnošću. A kad već neko od te gospode uzme reč, onda se razume da će tom prilikom ispriповediti i svoje mišljenje o svim incidentima u diskusiji, makar oni bili već davno raščišćeni. Između tog prijateljskog časkanja poštenjačina, nekoji glavni govori s mukom održavaju nit debate, pa kad se sednica završi, čovek mora sebi priznati da je retko kad čuo štogod dosadnije. Malograđanština koja physique¹ Skupštine daje ponešto originalnosti, jer se u takvoj klasičnosti viđa retko, i ovde je au moral² plitka i uspavljujuća. Strasti ima malo, a ésprit-a nimalo; Luvini je jedini koji govori sa zanosom, snažnom strašću, Dufour jedini koji imponuje pravom francuskom jasnoćom i preciznošću. Frey iz kantona Bazel zastupa humor, kojemu ponekad, ne bez uspeha, pribegava i pukovnik Bernold. Francuski ésprit nedostaje francuskim Švajcarcima potpuno. Otkad stoje Alpi i Jura, na njihovim padinama još nije napravljen iole dobar kalambur, nije se čula britka doskočica. Francuski Švajcarac nije samo serieux³, on je grave⁴.

Debata koju ću ovde поближе opisati vodi se ovde o tesinskom slučaju^[125]; o talijanskim emigrantima u Tesinu. Stvar je poznata;

¹ spoljašnjem izgledu — ² u svojoj suštini — ³ ozbiljan — ⁴ dostojanstven

takozvana rovarenja italijanskih emigranata u Tesinu pružila su Radetzkom izliku za preduzimanje neprijateljskih mera; glavni kanton Bern poslao je u Tesin predstavnike federalne vlade sa širokim ovlaštenjima, a ujedno i brigadu vojnika; ustanak u Veltlinu i u Vale Intelvi pobudio je određen broj emigranata da se vrate u Lombardiju, u čemu su uspeli uprkos budnosti švajcarskih pograničnih stražara; prešli su, doduše bez oružja, granicu, učestvovali su u ustanku, a posle poraza ustanika vratili se iz Vale Intelvi, isto tako bez oružja, na tesinsku teritoriju, odakle ih je tesinska vlada proterala. U međuvremenu je Radetzky pooštrio svoje represalije na granici i udvostručio svoje reklamacije kod predstavnika federalne vlade.

Ovi su zatražili da se proteraju svi emigranti bez razlike; tesinska vlada je odbila da to učini; glavni kanton potvrdio je mere predstavnika; tesinska vlada je apelovala na Saveznu skupštinu koja se u međuvremenu sastala. Nacionalno veće imalo je da donese odluku o toj apelaciji i o činjeničnim tvrđenjima, iznesenim od jedne i druge strane, koja su se odnosila naročito na držanje Tesinaca prema predstavnicima federalne vlade i švajcarskim trupama.

Većina u tu svrhu imenovane komisije predložila je da se iz Tesina proteraju *svi* italijanski emigranti, da se interniraju u unutrašnjosti Švajcarske, da se novim emigrantima zabrani boravak u Tesinu, uopšte da se potvrde i zadrže sve mere koje je preduzeo glavni kanton. Izvestilac komisije bio je g. Kazimir Pfyffer iz Lucerna. Ali dok sam na tribini za publiku prokrcio sebi put kroz zbijenu masu slušalaca, g. Pfyffer je odavno bio završio svoj prilično suvoparan izveštaj, a reč je imao g. Pioda.

Gospodin Pioda, državni sekretar u Tesinu, koji je u komisiji sam samcat predstavljao manjinu, iznosi svoj predlog o proterivanju samo onih emigranata koji su učestvovali u poslednjem ustanku i protiv kojih, dakle, postoji pozitivan razlog za intervenisanje. Gospodin Pioda, major i komandant bataljona u ratu protiv Zonderbunda^[31], držao se, uprkos svom blagom plavom izgledu, u one dane kod Airola vrlo hrabro i branio je svoj položaj čitavu nedelju dana protiv protivničkog korpusa koji je bio brojniji, uvežbaniji i bolje naoružan od njegovog, a uz to imao povoljniju poziciju. Pioda govori blago i osećajno, kao što i izgleda. Budući da on, što se tiče akcenta i vladanja jezikom, govori francuski savršeno, smatrao sam ga u početku francuskim Švajcarcem i začudio sam se kad sam čuo da je Talijan. No kad je počeo da govori o onom što se predbacuje Tesincima, kad je, tome nasuprot, opisivao ponašanje švajcarskih trupa koje su se držale gotovo tako kao da su u neprijateljskoj zemlji, kad se ugrijao, on doduše nije razvio neku strast, ali je razvio onu živu, skroz-naskroz italijansku rečitost koja primenjuje čas antičke forme, čas izvesnu modernu, ponekad preteranu govorničku pompu. Moram mu u pohvalu reći da je u odnosu na ovo poslednje umeo držati meru i da su ta mesta njegova govora bila od vrlo dobrog efekta. Ali u celini uzevši, njegovo

izlaganje bilo je predugo i preosećajno. Nemački Švajcarci imaju Horacijev aes triplex¹²⁶], i o njihove koliko tvrde toliko široke grudi odbile su se sve lepe sentencije, svi plemeniti osećaji dobrog Piode bez ikakvog dejstva.

Posle njega digao se g. doktor Alfred Escher iz Ciriha. A la bonne heure¹, to je čovek comme il en faut pour la Suisse²! Gospodin doktor Escher, predstavnik federalne vlade u Tesinu, potpredsednik Nacionalnog veća, sin — ako se ne varam — poznatog mehanika i inženjera Eschera koji je kanalisao reku Lint i blizu Ciriha osnovao golemu fabriku mašina. Gospodin doktor Escher nije toliko ciriški koliko »švajcarski Atinjanin«. Frak i prsluk sašio mu je prvi marchand tailleur³ Ciriha, opaža se vredno hvale i ponegde uspešno nastojanje da udovolji zahtevima pariskog modnog žurnala, ali se opaža i nasledni greh lokalne ograničenosti koji krojačevu ruku uvek nanovo vraća na uobičajeni malogradanski kolosek. Kakav frak, takav čovek. Plava kosa je podšišana vrlo brižljivo, ali podšišana strahovito građanski, a brada isto tako — jer je naš švajcarski Alkibijad, razume se, pustio i bradu, kapric koji kod Cirišanina iz »dobre porodice« jako podseća na Alkibijada Prvog. Kad se gospodin doktor Escher penje do predsedničke stolice, da na časak zameni Steigera, on vrši taj manevar s mešavinom dostojanstva i elegantne nonšalantnosti na kojoj bi mu mogao pozavideti g. Mar-rast. Jasno se vidi kako iskorištava tih nekoliko trenutaka da na mekom jastuku fotelje odmori leđa koja su se umorila na tvrdoj klupi. Ukratko, g. Escher je toliko elegantan koliko čovek u švajcarskoj Atini uopšte može da bude, a uz to je bogat, pristao, snažne telesne građe i nije prešao 33 godine. Neka se bernske dame čuvaju tog opasnog Alkibijada iz Ciriha.

Gospodin Escher, osim toga, govori vrlo tečno i toliko dobrim nemačkim jezikom koliko je to švajcarskom Atinjaninu uopšte moguće. Atičko narečje sa dorskim akcentom, ali bez gramatičkih pogrešaka, a to nije dato svakom poslaniku Nacionalnog veća iz nemačke Švajcarske, on govori kao svi Švajcarci sa užasavajućom svečanošću. Gospodin Escher ne bi ni da mu je sedamdeset godina mogao progovoriti svečanijim tonom nego što je progovorio prekjuče — a jedan je od najmlađih u Skupštini. K tome ima još jedno drugo svojstvo, koje nije švajcarsko. Naime, svaki nemački Švajcarac raspolaze za sve svoje govore, u svim prilikama, u toku celog života samo jednim gestom. Gospodin doktor Kern, na primer, istura ustranu desnu ruku podignutu u pravom kutu; oficiri čine tačno isti pokret, samo što ruku ne drže ustranu, nego ravno pred sobom; g. Tanner iz Araua pokloni se kod svake treće reči; g. Furrer klanja se naizmenično napred, poludesno i polulevo; ukoliko, ako se zajedno uzmu svi poslanici Nacionalnog veća koji govore nemački, dobija se prilično potpuni zbir znakova za sporazumevanje na daljinu. Gest g. Eschera sastoji se u tome da

¹ u dobar čas — ² kakvog Švajcarska treba — ³ krojač

ruku ispruži ravno preda se i da njome neverovatno oponaša kretanje ručke na crpki.

Što se tiče sadržaja govora g. doktora Eschera, nije potrebno da ponavljam to nabranje žalbi predstavnika federalne vlade, utoliko više što su gotovo sve te žalbe posredstvom »Neue Züricher-Zeitung«⁽¹²⁷⁾ prešle u većinu nemačkih listova. U govoru nije bilo apsolutno ničeg novog.

Posle ciriške svečanosti, italijanska strastvenost; posle g. dra Eschera, pukovnik Luvini. Luvini, izvrstan vojnik kome kanton Tesin zahvaljuje svu svoju vojnu organizaciju, koji je rukovodio revolucijom od 1840. kao njen vojni šef, koji je u avgustu 1841, kad su upali zbačeni oligarsi i popovi te pokušali iz Pijemonta izvršiti kontrarevoluciju, svojom brzinom i energijom ugušio taj pokušaj u jedan dan i koji je u ratu protiv Zonderbunda bio jedini zarobljenik samo zato što su ga Graubindenci ostavili na cedilu, — Luvini je skočio s velikom žustrinom da brani svoje zemljake od Eschera. Što su predbacivanja gospodina Eschera bila iznesena visokoparnim, ali naoko mirnim tonom školskog uče, nije im nimalo umanjilo gorčinu; naprotiv, svako zna da je doktrinarna mudrost već sama po sebi nepodnošljiva i dovoljno uvredljiva.

Luvini je odgovarao sa svom strašću starog vojnika i Tesinca koji je Švajcarac blagodareći slučaju, a Italijan po prirodi:

«Zar se ovde Tesincima redovno ne predbacuju njihove simpatije za italijansku slobodu? Da, istina je, Tesinci simpatišu s Italijom, i ja se ponosim što je tako, i neću prestati da se jutrom i večerom molim bogu da tu zemlju oslobodi od ugnjetača. Da, uprkos gospodinu Escheru, Tesinci su miran i miroljubiv narod, ali, dabome, kad svakog dana i svakog časa moraju gledati kako se švajcarski vojnici bratime sa Austrijancima, sa pandurima čoveka čije ime ne mogu nikad izgovoriti bez gorčine koja dolazi iz dubine duše, sa plaćenicima Radetzkgoga, zar da oni ne budu ogorčeni, oni pred čijim očima tako da kažem Hrvati vrše najodvratnije grozote? Da, Tesinci su miran i miroljubiv narod, ali kad mu se šalju švajcarski vojnici koji drže stranu Austrijancima, koji se ponegde ponašaju kao Hrvati, onda dakako nisu takvi!» (Sledi nabranje činjenica o ponašanju švajcarskih trupa u Tesinu.) «Već je dosta mučno i žalosno kad podjarmljuju i porobljavaju stranci, ali to se trpi s nadom u onaj dan kad će stranci biti isterani — no da me porobljavaju vlastita braća, Švajcarci, da mi tako reći stavljaju omču na vrat, zaista...»

Predsednikovo zvonce prekinulo je govornika. Luvini bi pozvan na red. Izgovorio je još nekoliko rečenica i završio prilično iznenada i mrzovoljno.

Posle vatrenog Luvinija govorio je pukovnik Michel iz Graubindena. Graubindenci su odvajkada, izuzimajući stanovnike Misoksa koji govore italijanski, bili sa Tesincima u lošim susedskim odnosima, a g. Michel je ostao veran tradicijama svog zavičaja. Veoma svečanim poštenjačkim tonom pokušavao je dovesti u sumnju podatke Tesinaca, rasplinjavao se u dugom nizanju deplasiranih uvreda i tračeva na

račun tesinskog naroda te je bio čak toliko netaktičan i neplemenit da Tesincima predbaci što su (s pravom) za svoj poraz kod Ajrola činili odgovornim njegove, Michelove, zemljake Graubindence. Završio je ljubaznim predlogom da se tesinskoj vladi natovari deo troškova oko zaposedanja granice.

Na Steigerov predlog debata je na tome bila prekinuta.

Drugog jutra prvi je uzeo reč g. pukovnik Berg iz Ciriha. G. pukovnik Berg — o njegovoj spoljašnosti neću govoriti, jer, kao što rekoh, nemačkošvajcarski oficiri izgledaju jedan kao drugi — g. Berg je komandant u Tesinu stacioniranog ciriškog bataljona, o čijem je drskom ponašanju Luvini izneo svu silu primera. Gosp. Berg je morao, naravno, braniti svoj bataljon, a kako je u tu svrhu iznošene tvrdnje o nekim činjenicama brzo iscrpao, preduzeo je čitav niz najneumerenijih ličnih napada na Luvinija.

«Trebalo bi» — reče — «da se Luvini stidi što navrće govor na disciplinu trupa i pogotovo što dovodi u sumnju disciplinu jednog od najboljih i najurednijih bataljona. Jer da se meni dogodilo što se dogodilo g. Luviniju, ja bih davno dao ostavku. Luviniju se dogodilo da je u ratu protiv Zonderbunda bio tučen sa svojom nadmoćnijom armijom i da je na zapovest da napadne neprijatelja odgovorio: to je nemoguće, trupe su mu demoralisane itd. Uostalom, ne želim ovde, nego na drugom mestu da porazgovorim sa g. Luvinijem o toj stvari; ja volim da svom protivniku gledam oko u oko.»

Sve ove i bezbrojne druge provokacije i uvrede izneo je g. Berg u napola dostojanstvenom, a napola goropadnom tonu. Hteo je, očigledno, oponašati Luvinijevu fouguese¹ retoriku, ali je postigao samo potpun fijasko.

Kako se istorija sa Ajrolom u mom dopisu pominjala već dvaput i kako će se još pominjati, podsetiću ukratko na dve okolnosti. Dufourov plan u ratu protiv Zonderbunda bio je ovaj: dok je glavna armija napadala Frajburg i Lucern, trebalo je da Tesinci preko Gotharda, a Graubindenci preko Oberalpa prodru u Urzerensku dolinu, da tamošnje liberalno stanovništvo oslobode i naoružaju te da tom diverzijom odseku Valis od prakantonâ i primoraju lucernsku glavnu armiju Zonderbunda da se razdvoji. Taj plan bio je osujećen, prvo, time što su Urijci i Vališani zaposeli Gothard još pre početka neprijateljstava, a drugo, mlitavošću Graubindenaca. Graubindenci nisu katoličku miliciju ni mobilisali, a i mobilisane trupe dale su se na skupštini u Vrhovnom sudu Disentisa, pod uticajem katoličkog stanovništva, odvratiti od daljeg prodiranja. Tesin je, dakle, bio sasvim sam, i ako pomislimo da je vojna organizacija toga kantona još sasvim mlada, da cela tesinska armija broji samo 3000 ljudi, onda ćemo razumeti slabost Tesinaca u odnosu na Zonderbund. U međuvremenu su se

¹ vatrenu

Urijci, Vališani i Untervalldovci pojačali na više od 2000 ljudi sa artiljerijom i 17. novembra sručili svom snagom niz Gothard u Tesin. Tesinske trupe stajale su ešelonirane od Belincone do Ajrola duž Leventinske doline, njihove rezerve stajale su u Laganu. Zonderbundovci, skriveni gustom maglom, zaposeli su sve visove oko Ajrola, a kad se magla digla, Luvini je video da mu je položaj izgubljen pre nego što je opalila puška. Međutim on je pružio otpor, i nakon borbe od nekoliko časova, u kojoj su se Tesinci tukli s najvećom hrabrošću, nadmoćni neprijatelj potisnuo je njegove trupe. U početku su povlačenje štitili neki delovi trupa, ali napadani u bok sa visova i gadani artiljerijom, tesinski regruti ubrzo zapadoše u najveći nered i mogli su biti zaustavljeni tek iz Moeze, udaljene osam časova od Ajrola. Ko je prošao sen-gotardsku cestu, taj shvata ogromne prednosti armije koja nadire odozgo, naročito ako ima artiljeriju, i shvata da armija koja odstupa niz brdo nema mogućnosti da se bilo gde zaustavi i da u uskoj dolini razvije svoje snage. Uostalom, Tesinci koji su stvarno dospeli u borbu nipošto nisu bili brojno nadmoćniji od Zonderbundovaca, nego obrnuto. Za taj poraz, koji uostalom nije imao daljih posledica, nije dakle bio kriv Luvini, nego, prvo, njegove nevelike i neuvežbane borbene snage, drugo, nepogodan teren, treće i glavno, izostanak Graubindenaca, koji su u Disentisu uživali u veltlinskom vinu, umesto da budu na Oberalpu, i koji su tek na kraju, post festum¹, preko Bernarda pritekli Tesincima u pomoć sa dva bataljona. A tu pobjedu Zonderbunda na jedinom mestu, gde je brojna nadmoćnost bila na njegovoj strani, predbacuju izneverenim Tesincima oni koji su ih ostavili na cedilu ili oni koji su stekli jeftine lovorike kod Frajburga i Lucerna, gde su trojica udarala na jednoga!

Kao što znate, posledica tih Bergovih izliva srca protiv Luvinija bio je dvoboj u kojem je Vališanin izbacio iz borbe Cirišanina.

No vratimo se k debati. Gospodin dr Kern iz Turgaua digao se da podupre predloge većine. Gospodin Kern je krupna, plećata švajcarska spodoba, prijatnih, izrazitih crta lica i ponešto teatralne kose, kao što valjan Švajcarac otprilike zamišlja olimpskog Jupitera, obučen je pomalo kao naučnik, a pogled, ton i gestovi odaju nepokolebljivu odlučnost. Gospodina Kerna smatraju jednim od najsposobnijih i najoštromnijih pravnika Švajcarske; »njemu svojstvenom logikom« i vrlo svečanim maniom predsednik Saveznog suda zašao je u tesinsko pitanje, ali mi je ubrzo toliko dosadio da sam radije otišao u Café italien da popijem politrenjak valiskog vina.

Kad sam se vratio, već su posle Kerna govorili Almeras iz Ženeve, Homberger, Blanchenay iz Vata i Castoldi iz Ženeve, manje ili više lokalne veličine čija se federacijska slava tek rađa. Upravo je govorio Eytel iz Vata.

¹ doslovno: posle praznika, tj. sa zakašnjenjem

G. Eytel može se u Švajcarskoj, gde su ljudi krupniji u istoj meri u kojoj su krupnija i obična goveda, smatrati čovekom nežna uzrasta, iako bi u Francuskoj prošao kao *homme fort robuste*¹. Lice mu je lepuškasto i fino, brkovi i kovrčava kosa plavi; kao Vatlandani uopšte, on podleća na Francuza više nego ostali velški Švajcarci. Da je on u Vatu jedan od glavnih stubova ultraradikalnih crvenorepublikanskih Vatlandana, ne moram ni reći. Uostalom, još je mlad i jamačno nije stariji od Eschera. Gospodin Eytel je govorio veoma živo protiv predstavnika federalne vlade.

«Ponašali su se u Tesinu kao da Tesin nije suverena država, nego provincija kojom upravljaju kao prokonzuli; odista, da su se ta gospoda tako ponašala u kom francuskom kantonu, ne bi se tamo zadržala dugo! A ta gospoda, umesto da zahvaljuju bogu što su Tesinci tako mirno trpeli njihove vladalačke prohteve i fantazije, još se žale na loš prijem!»

Gospodin Eytel govori vrlo dobro, ali unekoliko preopširno. S njim je kao sa svim francuskim Švajcercima: nedostaje im poenta.

Stari Steiger takođe je sa predsedničke stolice kazao nekoliko reči u prilog predlogâ većine, a onda se drugi put digao Alkibijad Escher da svoju već jedanput ispričovanu priču ispričeva po drugi put. Ali ovog puta je pokušao dati retorički završetak, na kojem se međutim, školsko nastavno gradivo opazalo na tri milje.

«Ili jesmo neutralni, ili to nismo, ali ono što jesmo, moramo biti potpuno; stara švajcarska vernost zahteva da držimo reč, makar bila data i despotu.»

Iz te nove i britke misli ispumpala je neumorna ruka g. Eschera mlaz jedne svečane peroracije, a kad je ova bila dovršena, Alkibijad je, očigledno zadovoljan, opet seo.

G. Tanner iz Araua, predsednik kantonskog suda, koji se digao posle njega, čovek je srednje visine i mršav, govori vrlo glasno i to sasvim nevažne stvari. Govor mu se u biti sastojao samo od toga što je sto puta ponavljao jednu istu gramatičku pogrešku.

Za njim je sledio g. Maurice Barman iz francuskog Valisa. Po izgledu ne bi mu se reklo da se 1844. kod Pont de Trienta tako hrabro tukao kad su Gornjovališani pod vođstvom Kalbermattena, Riedmattena i drugih Mattena² dizali kontrarevoluciju u kantonu. G. Barman je spokojnogradanske, ali ipak ne neprijatne spoljašnosti; govori promišljeno i ponešto isprekidano. Odbio je Bergove lične napade na Luvinija i izjasnio se za Piodin predlog.

G. Battaglini iz Tesina, koji izgleda ponešto građanski i koji bi zlobnog posmatrača mogao podsetiti na doktora Bartolo iz *Figara*^[128], pročitao je na francuskom podužu raspravu o neutralnosti u odbranu

¹ veoma snažan čovek — ² Igra reči: «Matten je sastavni deo u tekstu pomenutih prezimena, a znači i pašnjak u visokim Alpima

svoga kantona; ona, doduše, sadrži sasvim pravilne principe, ali bila je saslušana sasvim površno.

Odjednom prestade časkanje i trčkanje po Skupštini. Nastade najveća tišina, i svi pogledi okrenuše se starom, ćelavom čoveku bez brade, dugog kukastog nosa, koji je počeo govoriti na francuskom jeziku. Taj sitni stari čovek, koji je po svom jednostavnom crnom odelu i svojoj sasvim građanskoj spoljašnosti više bio nalik na naučnika no bilo na kog drugog i koji je padao u oči samo po izražajnom licu i živom, prodornom pogledu, bio je general *Dufour*, onaj isti čija je smotrena strategija ugušila Zonderbund gotovo bez prolivanja krvi. Koliko je on dalek od nemačkošvajcarskih oficira ove Skupštine! Ti Micheli, Ziegleri, Bergi itd., te kršne junačine, te pedantne brkajlije predstavljaju, prema ovom malom, neuglednom Dufouru, vrlo karakterističnu figuru. Na prvi pogled se vidi da je Dufour bio glava koja je [upravljala] celim ratom protiv Zonderbunda, a ti dostojanstveni Ajaksi^[124] samo pesnice koje je upotrebljavao u izvođenju svojih odluka. Savezni sabor je zaista dobro birao i izabrao potrebnog čoveka.

Čovek se tek začudi kad čuje Dufoura govoriti. Taj stari inženjerski oficir koji je celog života samo organizovao artiljerijske škole, sastavljao reglmane i inspicirao baterije, koji se nikad nije mešao u parlamentarne debate, koji nikad nije držao javne govore, nastupa sigurno, govori tačno, elegantno i precizno, s jasnoćom koja je za divljenje i kojoj nema ravne u švajcarskom Nacionalnom veću. Taj Dufourov maidenspeech¹ o tesinskom pitanju izazvao bi, što se tiče forme i izlaganja, u nekom francuskom skupštinskom domu najveću senzaciju; on u svakom pogledu daleko nadmašuje tročasovni govor koji je Cavaignac učinio prvim advokatom Pariza — ako se može suditi po tekstu odštampanom u »Moniteuru«^[17]. A lepotu jezika valja kod Ženevljanina ceniti dvostruko. Nacionalni govor Ženeve je kalvinističko-reformisani francuski jezik, širok, ravan, siromašan, bez zvučnosti i živosti. No Dufour nije govorio ženevskim, nego stvarnim, pravim francuskim jezikom. Uz to su mišljenja koja je ispoljavao tako plemenita, tako vojnička u *dobrom* smislu reći, da su s velikom oštrinom odskakala od kruhoboračke ljubomore i sitničave kantonske ograničenosti nemačkošvajcarskih oficira.

»Radujem se što je neutralnost svima u ustima« — rekao je Dufour. »Ali u čemu se sastoji neutralnost? Ona se sastoji u tome da ne preduzimamo i ne dopuštamo da se preduzima ista čime se ugrožava stanje mira između Švajcarske i susjednih država. Ništa manje, ali i ništa više. Mi dakle imamo pravo da emigrantima pružamo utočište, to je pravo kojim se ponosimo. U tom vidimo obavezu koju dugujemo nesreći. Ali uz jedan uslov: da se emigrant pokorava našim zakonima, da ne preduzima ništa što ugrožava našu unutrašnju i spoljnu bezbednost. Da od tiranije

¹ prvi parlamentarni govor

proterani patriot nastoji i s naše teritorije da njegova otadžbina ponovo stekne slobodu, smatram objašnjivim, ja mu to ne prebacujem, ali u tom slučaju valja i nama razmisliti šta nam je činiti. Stoga ako emigrant naoštri pero ili posegne za puškom protiv susedne vlade, u redu, mi ga nećemo proterati, to bi bilo nepravedno, ali ćemo ga udaljiti od granice, interniraćemo ga. To nalaže naša vlastita bezbednost, naš obzir prema susednim državama; ništa manje, ali i *ništa više*. Ako, naprotiv, preduzmemo mere ne samo protiv dobrovoljca koji je dopao na stranu teritoriju nego i protiv dobrovoljčeva brata, oca, protiv onog koji je ostao miran, onda činimo više nego što moramo, onda više nismo nepristrasni, onda se opredeljujemo za stranu vladu, za despotizam, protiv njegovih žrtava. (Opšte odobravanje.) •I upravo sad, kad je Radetzki, čovek koga u ovoj Skupštini sigurno niko ne simpatiše, kad je on već zatražio od nas nepravedno udaljavanje sa granice svih emigranata, kad svoj zahtev podupire pretnjama, čak neprijateljskim merama, upravo sad nam najmanje dolikuje da udovoljimo nepravednim zahtevima premoćnog protivnika, jer bi izgledalo da smo popustili premoći, da smo tu odluku doneli zato što ju je od nas zahtevao jači. (Odobravanje.)

Žalim što ne mogu dati više iz toga govora i što ne mogu dati doslovnije izvode. Ali ovde nema stenografa, pa moram pisati po sećanju. Biće dovoljno reći da je Dufour zadivio celu Skupštinu ne samo govorničkim darom i nepretencioznošću svog izlaganja nego i ubedljivim argumentima koje je iznosio, pa je, izjavivši da će glasati za Piodin predlog, uz opšti aplauz seo na svoje mesto. Nikad inače nisam u Nacionalnom veću čuo odobravanje aplauzom za vreme diskusije. Stvar je bila rešena; posle Dufourova govora nije bilo šta da se kaže. Piodin predlog je prošao.

Ali to nije išlo u račun vitezovima malih kantona, kojima se savest pokolebala, pa na predlog da se debata zaključi, odgovoriše sa 48 glasova da se ona nastavi. Samo 42 su glasala za zaključenje; diskusija je dakle nastavljena. Gospodin Veillon iz Vata predložio je da se cela stvar preda Saveznom veću^[97]. Gospodin Pittet iz Vata, pristao čovek sa francuskim crtama lica, govorio je za Piodu, tečno ali naširoko i doktrinarno, pa je izgledalo da je debata počela zamirati, kad se najzad podiže predsednik Saveza gospodin Furrer.

G. Furrer je čovek u najboljim godinama, pandan Alkibijada Eschera. Ako ovaj zastupa švajcarsku Atinu, gospodin Furrer predstavlja Cirihi. Ako Escher ima nešto od profesora, Furrer ima nešto od starešine ceha. Oba zajedno predstavljaju Cirihi potpuno.

Gospodin Furrer je, razume se, čovek najbezuslovnije neutralnosti, pa kad je video da je njegov sistem Dufourovim govorom jako ugrožen, morao je poseći za krajnjim sredstvima da sebi obezbedi većinu. Doduše, gospodin Furrer nalazio se na dužnosti predsednika Saveza tek tri dana, ali je uprkos tome dokazao da se u politici pitanja poverenja vladi razume bolje od Duchâtela i Hansemanna. Izjavio je da Savezno veće nestrpljivo očekuje odluku Nacionalnog veća, jer će ta odluka izazvati odlučan zaokret cele švajcarske politike itd.,

i pošto je ponešto iskitio ovu *captatio benevolentiae*¹, prešao je malo-pomalo na to da razloži šta je njegovo mišljenje, a šta mišljenje Saveznog veća, naime da se pri politici neutralnosti mora ostati i da je mišljenje većine komisije ujedno i mišljenje Saveznog veća. A sve je to izgovorio s tako svečanim dostojanstvom i s tako ubedljivim glasom da je iz svakog sloga njegova govora virilo pitanje poverenja vladi. Međutim, treba znati da u Švajcarskoj izvršna vlast nije, kao u ustavnoj monarhiji ili u novom francuskom ustavu, neka samostalna vlast pored zakonodavne vlasti, nego da je samo produženje i ruka zakonodavne vlasti. Treba znati da ovde ne postoji običaj da izvršna vlast daje ostavku kad zakonodavna vlast odluči nešto drugo nego što ona želi; naprotiv, ona obično tu odluku najposlušnije izvršava i čeka bolja vremena. A kako se izvršna vlast tako isto sastoji od izabranog veća, u kojem takođe ima različitih nijansa, nije od osobitog značenja ako manjina u izvršnom veću ima u nekim pitanjima većinu u zakonodavnom veću. I u ovom slučaju bila su bar dva člana Saveznog veća, Druet i Francini, za Piodu, a protiv Furrera. Ovaj Furrerov apel Skupštini bio je, dakle, po švajcarskom običaju i načinu gledanja sasvim neparlamentaran. Ali svejedno! Važan glas gospodina predsednika Saveza opet je ohrabrio vitezove malih kantona, pa kad je ovaj seo, oni pokušashe čak da glasno odobravaju te povikaše da se debata zaključí.

No stari Steiger bio je toliko pravedan da pre toga dade reč gospodinu Piodi kao izvestiocu manjine. Pioda je govorio isto onako mirno i isto onako otmeno kao i pre. Još jednom je opovrgao sva predbacivanja, rezimirajući ukratko debatu. Sa žarom je branio svog prijatelja Luviniya, koga je njegova *fougeuse*² rečitost ovde možda predaleko zanela, ali koji je u jednoj ranijoj prilici, što ne treba zaboraviti, sačuvao Švajcarskoj svoj kanton. Najzad se dotakao i Ajrola, i požalio što je ta reč ovde izrečena, pogotovo što ju je izrekla strana od koje bi se to najmanje očekivalo.

«Istina je» — reče — «kod Ajrola smo pretrpeli poraz. Ali kako se to dogodilo? Bili smo sami, naš mali, retko naseljeni kanton protiv svih snaga prakantonâ i Valisa, koji su se bacili na nas i nas, posle naše hrabre odbrane, ugušili. Istina je, bili smo poraženi. Ali zar dolikuje njima» (okrećući se Michelu) «da nam to prebacuju? Vi, gospodo, vi ste krivi što smo bili poraženi, vi ste morali biti na Oberalpu i zonderbundovcima udariti u bok. A koga nije bilo, ko nas je izneverio? Vi, i zato smo bili poraženi. Da, došli ste, gospodo, ali prekasno; kad je sve prošlo — onda ste najzad došli!»

Besan i u licu crven kao rak skočio je pukovnik Michel i izjavio da je to laž i kleveta. Glasnim gundanjem i predsednikovim zvonceom pozvan na red, nastavio je nešto mirnije. O tome da je trebalo da bude

¹ nastojanje da se stekne naklonost — ² vatrena

na Oberalpu, on ništa ne zna. On zna samo da je, kad je bio pozvan, Tesincima pritekao u pomoć, i to prvi od svih.

Pioda je odgovorio isto onako mirno kao i pre: nije mu bilo ni na kraj pameti da g. Michela napadne lično, govorio je samo o Graubindencima uopšte, a svakako je činjenica da je trebalo da oni odozgo s Oberalpa podrže Tesince. Ako g. Michel to ne zna, to se može lako objasniti, jer je on tada komandovao samo bataljonom, pa je vrlo lako moguće da su mu opšte dispozicije rata ostale nepoznate.

Debata je završena tim intermeccom, koji je imao za posledicu još i različite privatne debate ove gospode izvan skupštinske dvorane i koji je izgladen izjavama što su zadovoljile obe strane. Glasalo se prozivanjem. Francuzi i četiri-pet Nemaca glasali su sa Tesincima; masa nemačkih Švajcaraca glasala je protiv njih; Tesincima je bilo oteto pravo davanja azila, zahtevima Radetzkgoga bilo je udovoljeno, proglašena je neutralnost po svaku cenu, i g. Furrer je mogao biti zadovoljan sobom i Nacionalnim većem.

To je švajcarsko Nacionalno veće, cvet švajcarskih političara. Smatram da se oni od drugih zakonodavaca odlikuju samo jednom vrlinom: većom *strpljivošću*.

Naslov originala:

Der Nationalrat

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 165 od 10. decembra 1848]

Karl Marx

Državni udar kontrarevolucije

* *Keln, 7. decembra. Nacionalna skupština je raspuštena. Predstavnici naroda rasterani su »po milosti božjoj«.*

Sa tolikom drskošću izvedenom državnom udaru vlada dodaje, u svojoj motivaciji toga nasilja, najgrublju porugu^[122].

Nacionalna skupština bere sad plodove svoje dugotrajne slabosti i kukavičluka. Dopustila je da se zavera protiv naroda mesecima priprema, da jača i snaži, i zato sad pada kao njena prva žrtva.

Isto tako narod okajava ono što je skrivio u martu i još u aprilu i maju velikodušnošću ili, tačnije, glupošću, i najzad takozvanim »pasivnim otporom«. Sad je dobio pouku koju će valjda dobro iskoristiti. Njegova naredna pobeda učiniće kraj »sporazumu«, kao i svim ostalim frazama i licemerstvima.

Naslov originala:

Der Staatsstreich der Kontrerevolution

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 163 od 8. decembra 1848]

Karl Marx

Buržoazija i kontrarevolucija

* *Keln*, 9. decembra. Mi to nismo nikad tajili. Naše tlo nije *pravno tle*, nego *revolucionarno tle*. Vlada je sad sa svoje strane napustila licemerstvo pravnog tla. Stala je na revolucionarno tle, jer je i *kontrarevolucionarno tle revolucionarno*.

U § 6 zakona od 6. aprila 1848.^[91] određeno je:

«Budućim predstavnicima naroda svakako treba da pripada odlučivanje o svim zakonima, kao i utvrđivanje državnog budžeta i *pravo odobravanja poreza*.»

U § 13 zakona od 8. aprila 1848.^[129] kaže se:

«Skupština koja se sastaje na osnovu sadašnjeg zakona pozvana je da utvrdi *budući državni ustav* u sporazumu sa krunom i da za trajanja svog zasedanja izvršava dosadašnja prava državnih staleža, naročito u pogledu odobravanja poreza.»

Vlada goni sporazumsku Skupštinu^[130] dodavola, blagoizvoleva sama samcata diktirati zemlji *soi-disant*¹ ustav^[123] i sama sebi odobrava poreze koje su joj narodni predstavnici uskratili.

Pruska vlada je učinila eklatantan kraj *Camphausenijadi*, nekoj vrsti *pravne Jobsijade*^[106]. Iznalazač te epopeje, veliki *Camphausen*, iz osvete i dalje mirno sedi u Frankfurtu kao poslanik te iste pruske vlade i dalje intrigira zajedno s *Bassermannima* u službi te iste pruske vlade. Taj *Camphausen*, koji je iznašao teoriju sporazuma^[9] da bi spasao pravno tle, tj. da bi najpre revoluciji na prevaru uskratio prava koja joj pripadaju, iznašao je u isti mah mine koje će kasnije dići u vazduh pravno tle skupa sa teorijom sporazuma.

Taj čovek je dao *posredne* izbore, iz kojih je izišla takva Skupština kojoj je vlada u trenutku iznenadne pobune mogla doviknuti: *Trop tard!*² On je pozvao natrag Pruskog princa^[131], glavu kontrarevolucije i nije se libio da njegovo bekstvo pomoću službene laži pretvori u studijsko putovanje. Ostavio je na snazi staro prusko zakonodavstvo o političkim deliktima i stare sudove. Stara birokratija i stara armija opet su pod njim dobile vremena da se oporave od straha i da se potpuno rekonstituišu. Sve vode starog režima ostali su nepovređeni

¹ takozvani — ² Prekasno

na svojim mestima. Pod Camphausenom vodila je kamarila rat u Poznanju^[132], a on sam je ratovao u Danskoj^[86]. Svrha danskog rata bila je da bude oduška preobilju patriotske snage^[133] nemačke omladine, koja je po svom povratku takode bila policijski kažnjena po zasluzi, da general Wrangel i njegovi zloglasni gardijski pukovi steknu neku popularnost, i uopšte da se rehabilituje pruska soldateska. Čim je ta svrha bila postignuta, morao je taj prividni rat biti po svaku cenu ugušen sramnim primirjem^[134], o kojem se taj isti Camphausen opet u Frankfurtu na Majni sporazumeo sa nemačkom Nacionalnom skupštinom. Rezultat danskog rata bio je »glavnokomandujući u obemu markama«^[135] i povratak u Berlin gardijskih pukova proteranih u martu.

A rat koji je potsdamska dvorska kamarila vodila u Poznanju pod Camphausenovim auspicijama!

Rat u Poznanju bio je više nego rat protiv pruske revolucije. On je bio pad Beča, pad Italije, poraz junskih heroja. On je bio prvi odlučujući trijumf koji je ruski car izvojevao nad evropskom revolucijom. I to sve pod auspicijama velikog *Camphausena*, mislećeg prijatelja istorije^[136], viteza velike debate, junaka posredovanja.

Pod *Camphausenom* i preko njega kontrarevolucija se tako dočepala svih odlučujućih pozicija; pripremila je sebi vojsku spremnu da udari, dok je sporazumska Skupština debatirala. Pod ministrom dela *Hanseman-Pintom*^[46] staroj policiji data je nova uniforma i vođen je koliko ogorčen toliko sitničav rat buržoazije protiv naroda. Pod *Brandenburgom* je iz tih premisa samo povučen zaključak. Za ovo su umesto glave bili potrebni samo još — brkovi i sablja.

Kad je Camphausen odstupio, doviknuli smo mu:

*Sejao je reakciju u smislu buržoazije, a poźnjeće je u smislu aristokratije i apsolutizma.*¹

Ne sumnjamo u to da Njegova ekšelencija pruski poslanik *Camphausen* u ovom trenutku sam sebe ubraja među feudalnu gospodu i da će se sa svojim »nesporazumima« na najmirniji način sporazumeti.

Medutim, ne treba se varati; ne treba jednom Camphausenu, jednom Hansemannu, tim ljudima podređene veličine pripisivati neku svetskoistorijsku inicijativu. Bili su samo organi svoje klase. Njihov govor i njihove radnje bili su samo službeni odjek klase koja ih je gurala u prednji plan. Bili su samo krupna buržoazija — u prednjem planu.

Predstavnici te klase sačinjavali su *liberalnu opoziciju* u blaženo-počivšem *Ujedinjenom landtagu*^[137], koji je Camphausen na trenutak ponovo probudio.

Gospodi iz te liberalne opozicije se predbacivalo da su se posle martovske revolucije izneverila svojim principima. To je zabluda.

Krupni zemljoposednici i kapitalisti, koji su u Ujedinjenom

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 83/84.

landtagu bili jedino i predstavljeni, jednom rečju novčane kese, uznapredovali su u novcu i u obrazovanju. S razvojem buržoaskog društva u Pruskoj — tj. s razvojem industrije, trgovine i poljoprivrede — stare staleške razlike izgubile su, s jedne strane, svoju materijalnu podlogu.

Sámo plemstvo se u znatnoj meri buržoaziralo. Umesto da je trajalo svoje dane u vernosti, ljubavi i »ufanju«, sad je proizvodilo šećernu repu, rakiju i vunu. Njegov glavni turnir postalo je tržište vune. S druge strane, apsolutistička država, kojoj je tok razvoja kao čarolijom izmakao ispod nogu staru društvenu podlogu, pretvorila se u okove koji ometaju novo buržoasko društvo s njegovim promenjenim načinom proizvodnje i njegovim promenjenim potrebama. Buržoazija je morala vindicirati svoj ideo u političkoj vlasti već radi svojih materijalnih interesa. Jedino je ona sama bila sposobna da svoje komercijalne i industrijske potrebe izrazi u zakonima. Morala je preživeti, koliko neznačajnoj toliko arogantnoj birokratiji uzeti iz ruke upravljanje tim njenim »najsvetijim interesima«. Morala je za sebe zahtevati pravo kontrole nad državnom imovinom, čijim se stvaraocem smatrala. Oduzevši birokratiji monopol takozvanog obrazovanja i postavši svesna da je u stvarnom poznavanju potreba buržoaskog društva nadmašuje, imala je i ambiciju da iznudi za sebe politički položaj koji odgovara njenom društvenom položaju. Morala je, da bi postigla svoj cilj, imati mogućnosti da slobodno pretresa ne samo svoje sopstvene interese i poglede nego i postupke vlade. To je nazivala »pravom slobode štampe«. Morala je biti u mogućnosti da se neometano udružuje. To je nazivala »pravom slobodnog udruživanja«. Kao nužnu posledicu slobodne konkurencije morala je zahtevati i slobodu veroispovesti i t. sl. A pruska buržoazija bila je pre marta 1848. na najboljem putu da vidi kako se sve njene želje ostvaruju.

Prusku državu stisle su novčane nepravilike. Kredit joj je presahnuo. U tome je bila tajna sazivanja Ujedinjenog landtaga. Vlada se doduše opirala svojoj sudbini, u nemilosti je otpustila »Ujedinjeni«, ali nestašica novca i neimanje kredita neizostavno bi je malo-pomalo bili bacili u naručje buržoazije. Kao i feudalni baroni, i kraljevi po milosti božjoj od vankada su svoje privilegije razmenjivali za gotov novac. Oslobođenje kmetova bio je prvi, a ustavna monarhija drugi veliki akt tog svetskoiistorijskog pazara u svim hrišćanskogermanskim državama. »L'argent n'a pas de maître«¹, ali maîtres prestaju biti maîtres čim budu démonétisés (lišeni novca).

Dakle, liberalna opozicija u Ujedinjenom landtagu nije bila drugo do opozicija buržoazije jednoj formi vladanja koja više nije odgovarala njenim interesima i potrebama. Da bi mogla praviti opoziciju dvoru, morala se udvoravati narodu.

Možda je ona zaista sebi uobražavala da pravi opoziciju za narod.

¹ Novac nema gospodara

Stoga je razumljivo da je slobode koje je tražila *za sebe* mogla od vlade zahtevati samo pod firmom *narodnih prava i narodnih sloboda*.

Ta opozicija, kao što je rečeno, bila je na najboljem putu kada se digla *februarska oluja*.

* *Keln*, 11. decembra. Kad je prošao martovski potop — potop en miniature¹ — on nije na berlinskoj zemljinoj površini ostavio nikakvih nemani, nikakvih revolucionarnih kolosa, nego stvorenja starog stila, građanski zdepaste figure — liberale Ujedinjenog landtaga, predstavnike svesne pruske buržoazije. Provincije s najrazvijenijom buržoazijom, *Rajnska provincija* i *Šlezija*, davale su glavni kontingent za nova ministarstva. Za njima se otego ceo rep rajnskih pravnika. Onako kako su feudalci potiskivali buržoaziju u pozadinu, tako su u ministarstvima *Rajnska provincija* i *Šlezija* ustupale mesto staropruskim provincijama. Brandenburgovu vladu veže s *Rajnskom provincijom* samo još jedan elberfeldski torijevac. *Hansemann* i *von der Heydt!* Na ta dva imena svodi se za prusku buržoaziju sva razlika između marta i decembra 1848!

Pruska buržoazija bila je izbačena na vrhove države, ali ne kako je ona želela, *mirnom transakcijom sa krunom*, nego *revolucijom*. Morala je zastupati ne svoje vlastite interese, nego *narodne interese* protiv krune, tj. protiv *same sebe*, jer joj je puteve prokrčio *narodni pokret*. No kruna je u njenim očima bila samo zaklon po milosti božjoj iza kojeg je trebalo da se skrivaju njeni sopstveni profani interesi. Nepovredivost *njenih* vlastitih interesa i njenom interesu odgovarajućih političkih formi morala je, prevedena na ustavni jezik, glasiti: *nepovredivost krune*. Otud i zanesenost nemačke i posebno pruske buržoazije za *ustavnu monarhiju*. Stoga, iako je februarska revolucija zajedno sa svojim nemačkim odjecima i bila pruskoj buržoaziji dobrodošla, jer joj je bacila u ruke kormilo države, ona joj je isto toliko i pomrsila račune, jer je sad njena vladavina bila vezana za uslove koje nije ni htela ni mogla ispuniti.

Buržoazija nije ni makla prstom. Dopustila je narodu da se za nju bije. Na nju prenesena vlast nije stoga bila vlast vojskovođe koji je pobedio protivnika, nego vlast komiteta javne bezbednosti kome je pobedonosni narod poverio čuvanje svojih interesa.

Camphausen je još potpuno osećao nezgodu tog položaja, i sva slabost njegove vlade potiče iz tog osećanja i iz okolnosti koje su ga uslovile. Zato neka vrsta crvenila od stida ozaruje najbestidnije akte njegove vlade. Otvorena *bestidnost* i *besramnost* bile su privilegija *Hansemannova*. Crveni *teinte*² je jedina razlika između ta dva slikara.

Pruska martovska revolucija ne sme se brkati ni s *engleskom* revolucijom od 1648, ni s *francuskom* od 1789.

¹ u minijaturi, u malom — ² boja

Godine 1648. buržoazija je bila u savezu s novim plemstvom protiv monarhije, protiv feudalnog plemstva i protiv vladajuće crkve.

Godine 1789. buržoazija je bila u savezu s narodom protiv monarhije, plemstva i vladajuće crkve.

Revoluciji od 1789. bila je uzor (bar u Evropi) samo revolucija od 1648. revoluciji od 1648. samo ustanak Nizozemaca protiv Španije. Svaka od tih revolucija otišla je od svoga uzora jedno stoleće dalje ne samo po vremenu nego i po sadržaju.

U obe revolucije buržoazija je bila klasa koja se *stvarno* nalazila na čelu pokreta. *Proletarijat* i *frakcije građanstva koje ne pripadaju buržoaziji* ili još nisu imali nekih interesa odvojenih od interesa buržoazije, ili još nisu sačinjavali samostalno razvijene klase ili delove klase. Stoga su se tamo gde su istupali protiv buržoazije, kao na primer 1793. do 1794. u Francuskoj, borili samo za sprovođenje interesâ buržoazije, iako ne *na način* buržoazije. *Sav francuski terorizam* nije bio drugo do *plebejski manir* razračunavanja s *neprijateljima buržoazije*, s apsolutizmom, feudalizmom i sitnim građanstvom.

Revolucije od 1648. i 1789. nisu bile *engleska* i *francuska* revolucija; one su bile revolucije *evropskog* stila. One nisu bile pobjeda *odredene* društvene klase nad *starim političkim uređenjem*; one su bile *proklamacija političkog uvođenja za novo evropsko društvo*. Buržoazija je u njima pobjedila; ali *pobjeda buržoazije* bila je tada *pobjeda novog društvenog uređenja*, pobjeda buržoaskog vlasništva nad feudalnim, nacije nad provincijalizmom, konkurencije nad cehom, drobljenja vlasništva nad majoratom, vlasti vlasnika zemljišta nad podvlašćenošću vlasnika zemljišta, prosvetčenosti nad praznovanjem, porodice nad porodičnim imenom, industrije nad herojskom lenjošću, građanskog prava nad srednjovekovnim privilegijama. Revolucija od 1648. bila je pobjeda 17. veka nad 16. vekom, revolucija od 1789. pobjeda 18. nad 17. vekom. Ove revolucije još više su izražavale potrebe celog tadašnjeg sveta nego potrebe onih delova sveta u kojima su se odigravale, tj. Engleske i Francuske.

A u *pruskoj martovskoj revoluciji* ništa od svega toga.

Februarska revolucija *ukinula* je ustavnu monarhiju u stvarnosti i vlast buržoazije u ideji. Pruska martovska revolucija trebalo je da *stvori* ustavnu monarhiju u ideji i vlast buržoazije u stvarnosti. Daleko od toga da bude *evropska revolucija*, ona je bila samo slab odjek evropske revolucije u jednoj zaostaloj zemlji. Umesto da bude ispred svoga stoleća, bila je iza njega za više od pola veka. Ona je od samog početka bila *sekundarna*, a poznato je da se sekundarne bolesti teže leče i da u isti mah jače razaraju organizam nego primarne. Radilo se ne o stvaranju novog društva, nego o berlinskom ponovnom rođenju društva koje je umrlo u Parizu. Pruska martovska revolucija nije čak bila *nacionalna*, *nemačka*, ona je od samog početka bila *provincijsko-pruska*. Bečki, kaselski minhenski ustanak, svakovrsni provincijski ustanci odvijali su se uporedo s njom i osporavali joj rang.

Dok su 1648. i 1789. bile beskrajno ponosne što stoje na čelu stvaranja, ambicija berlinske 1848. sastojala se u tome da stvori anahronizam. Njena svetlost bilo je nalik na svetlost zvezda koja dopire do nas, stanovnika Zemlje, tek 100 000 godina posle toga otkako su se tela koja je emaniraju ugasila. Pruska martovska revolucija bila je u malom, kao što je sve bilo u malom, takva zvezda za Evropu. Njena svetlost bila je svetlost davno istrulelog društvenog leša.

Nemačka buržoazija razvijala se tako mlitavo, kukavički i sporo da je u trenutku kad je stala nasuprot feudalizmu i apsolutizmu, ugrožavajući ih, videla da je i sama ugrožena od proletarijata i od svih onih frakcija građanstva čiji su interesi i ideje srodni proletarijatu. I ne samo što je videla neprijateljski raspoloženu klasu *iza* sebe, nego je videla celu Evropu neprijateljski raspoloženu *ispred* sebe. Pruska buržoazija nije bila, kao francuska od 1789, klasa koja nasuprot reprezentantima starog društva, monarhiji i plemstvu, predstavlja celo moderno društvo. Ona je spala na neku vrstu staleža, isto toliko odvojenog od krune koliko i od naroda, opoziciono nastrojenog prema oboma, neodlučnog prema svakom od svojih protivnika uzetih ponosob, jer je uvek videla oba ispred ili iza sebe; od samog početka sklona izdaji naroda i kompromisu s okrunjenim predstavnikom starog društva, jer je već i sama pripadala starom društvu; ona nije predstavljala interese jednog novog društva protiv starog društva, nego obnovljene interese unutar zastarelog društva; ona je bila na kormilu revolucije ne zato što je za njom stajao narod, nego zato što ju je narod gurao pred sobom; ona je bila na čelu ne zato što je predstavljala inicijativu jedne nove društvene epohe, nego zato što je predstavljala nezadovoljstvo stare društvene epohe; sloj stare države koji se nije probio napolje, nego bio zamljotresom izbačen na površinu nove države; bez vere u sebe, bez vere u narod, ropćuci na one iznad sebe, dršćuci pred onima ispod sebe, egoistična na obe strane i svesna svog egoizma, revolucionarna prema konzervativcima, konzervativna prema revolucionarima, bez vere u svoje vlastite parole, sa frazama umesto ideja, zaplašena svetskom olujom, eksploatišuci svetsku oluju — bez energije u ma kom pravcu, plagijat u svim pravcima, vulgarna jer nije bila originalna, originalna u vulgarnosti — ona trguje svojim vlastitim željama, ona je bez inicijative, bez vere u samu sebe, bez vere u narod, bez svetskoistorijske misije — ukleti starac osuđen da vodi i odvodi prva mladalačka strujanja robustnog naroda u svom vlastitom staračkom interesu — bez očiju, bez ušiju, bez zubi, bez ičega — takva se obrela *pruska buržoazija* posle martovske revolucije na kormilu pruske države.

* *Kelm*, 15. decembra. *Teorija sporazuma* koju je buržoazija, došavši sa *Camphausenovom* vladom na vlast, odmah proglasila »naj-

širom« osnovom pruskog contrat social¹ nipošto nije bila prazna teorija; naprotiv, ona je izrasla na drvu »zlatnog« života.

Martovska revolucija nipošto nije podvrgla suverena po milosti božjoj narodnom suverenu. Ona je samo prisilila krunu, apsolutističku državu, da paktira s buržoazijom, da se sa svojim starim taktomacem *sporazume*.

Kruna će buržoaziji žrtvovati plemstvo, a buržoazija će kruni žrtvovati narod. Pod tim uslovom monarhija će postati buržoaska, a buržoazija će postati monarhistička.

Posle marta postoje još samo dve snage. One služe jedna drugoj kao odvodnik gromova revolucije. Razume se, sve to na »najširoj demokratskoj osnovi«.

To je bila *tajna teorije sporazuma*.

Trgovcima uljem i vunom^[138] koji su posle martovske revolucije obrazovali prvu vladu videla se uloga da kompromitovanu krunu stave pod svoje plebejsko okrilje. Zanosno su uživali u tome što imaju pristup u dvor i u tome što teška srca, napuštajući iz čiste velikodušnosti podražavanje surovim Rimljanima — Rimljanima Ujedinjenog landtaga — lešom svoje nekadašnje popularnosti zatrpavaju jaz koji je pretio da proguta presto. Kako se šepurio ministar *Camphausen* kao *babica* ustavnog prestola. Dobričina je očigledno bio ganut sam sobom i svojom sopstvenom velikodušnošću. Kruna i njeni privrženici teška srca su trpeli to ponižavajuće protektorstvo i pravili su *bonne mine à mauvais jeu*² očekujući bolje dane.

Napola rasturena armija, birokratija koja je drhtala za svoja mesta i plate, poniženi feudalni stalež, čiji vođa je bio na ustavnom studijskom putovanju^[131], lako su sa nekoliko slatkih reči i naklona nasamarili bourgeois gentilhomme^[139].

Pruska buržoazija bila je *nominalni* imalac vlasti, ona ni za trenutak nije posumnjala u to da su joj se snage stare države stavile na raspolaganje bez zadnjih misli i da su se sve do jedne pretvorile u odane pristalice njene vlastite svemoći.

Ne samo u vladi, u granicama cele monarhije buržoazija je bila opijena tom zabludom.

Zar u jedinim junaštvima pruske buržoazije posle marta, u često krvavim šikanama građanske garde protiv nenaoružanog proletarijata, armija, birokratija, pa čak i feudalna gospoda, nisu bivali dragovoljni i pokorni pomagači? Zar se jedinim naporima do kojih su se vinuli lokalni predstavnici buržoazije, *opštinskim većima* — čijoj su se nametljivo servilnoj podlosti kasnije po zasluzi odužili udarcima nogom Windischgrätz, Jelačić i Welden — zar se jedinim junaštvima tih opštinskih veća posle martovske revolucije, njihovim patrijarhalno ozbiljnim opomenama narodu, nisu divili zanemeli okružni načelnici i u sebe povučeni divizijski generali? Pa zar je pruska buržoazija

¹ društvenog ugovora ² prijatno lice na loše karte

još mogla sumnjati u to da je stara mržnja armije, birokratije i feudalaca nestala u poniznoj odanosti velikodušnom pobjedniku, buržoaziji, koja je obuzdala i samu sebe i anarhiju?

Bilo je jasno. Pruska buržoazija je imala još samo jedan zadatak, zadatak da svoju vlast učini sebi udobnom, da ukloni uznemiravajuće anarhiste, da uspostavi »red i mir« i ponovo prikupi kamate koje su joj izmakle za vreme martovske oluje. Mogla je biti reč samo još o tome da *troškove proizvodnje* svoje vlasti i martovske revolucije koja ih je uslovia svede na najmanju meru. Zar se oružje koje je pruska buržoazija u svojoj borbi protiv feudalnog društva i njegove krune morala zahtevati pod firmom naroda — pravo udruživanja, sloboda štampe itd. — nije moralo skršiti u rukama zaludenog naroda, koji više nije imao potrebe da ga upotrebljava za buržoaziju i koji je pokazivao opasnu želju da ga upotrebi protiv nje?

Sporazumu buržoazije sa krunom, *u to je bila ubedena*, cenjkanju buržoazije sa starom državom, državom koja se pomirila sa svojom sudbinom, očigledno je stajala na putu samo još jedna prepreka, jedna jedina prepreka, narod — *puer robustus sed malitiosus*^[140], kako kaže Hobbes. *Narod i revolucija!*

Revolucija je bila *pravni titulus naroda*; na revoluciji je on temeljio svoje silovite zahteve. Revolucija je bila menica koju je vukao na buržoaziju. Revolucijom je buržoazija došla na vlast. Onog dana kad je buržoazija došla na vlast, menica je dospela. Buržoazija je morala protiv menice uložiti *protest*.

Revolucija — to je u ustima naroda značilo: vi buržuji ste Comité du salut public, Komitet javnog spasa kome smo dali vlast u ruke ne zato da se o vašim interesima *sporazumevate sa krunom*, nego da sprovedite *protiv* krune naše interese, interese naroda.

Revolucija je bila protest naroda protiv sporazuma buržoazije sa krunom. Buržoazija koja se sporazumevala sa krunom *morala je dakle protestovati protiv — revolucije*.

I to se dogodilo pod velikim *Camphausenom*. *Martovska revolucija nije bila priznata*. Odbacivši predlog da se prizna martovska revolucija, berlinsko nacionalno predstavništvo konstituisalo se kao *predstavništvo pruske buržoazije*, kao *sporazumaška Skupština*.

Ta Skupština je ono što se dogodilo proglasila kao da se nije dogodilo. Glasno je pred pruskim narodom objavila da se on nije sporazumeo s buržoazijom da digne revoluciju protiv krune, nego da digne revoluciju kako bi se kruna sporazumela sa buržoazijom protiv njega samog! Tako je bio *pravni titulus* revolucionarnog naroda uništen, a *pravno tle* konzervativne buržoazije stečeno.

Pravno tle!

Brüggemann i preko njega »*Kölnische Zeitung*«^[21] toliko su brbljali, bajali i jadikovali o »pravnom tlu«, toliko često su »pravno tle« gubili, ponovo sticali, pravno tle bušili, krpili, prebacivali iz Berlina u Frankfurt, iz Frankfurta u Berlin, sužavali, proširivali, pretvarali

iz običnog tla u parketirani pod, iz parketiranog poda u dvostruko dno — koje je poznato kao glavno sredstvo mađioničara — a dvostruko dno u vrata kroz koja se propada u bezdan, da se najzad pravno tle za naše čitaoce s pravom pretvorilo u tle lista «*Kölnische Zeitung*»; oni mogu tu lozinku pruske buržoazije pobrkati s privatnom lozinkom gospodina Josepha Dumonta, tu nužnu ideju pruske svetske istorije sa prizvoljnom bubicom lista «*Kölnische Zeitung*», i u pravnom tlu videti samo još tle na kom raste «*Kölnische Zeitung*».

Pravno tle, i to prusko pravno tle!

Pravno tle na kom se *posle* marta kreću vitez velike debate, Camphausen, vaskrsela sablast Ujedinjenog landtaga i sporazumaška Skupština — je li to ustavni zakon iz 1815⁽¹⁴¹⁾, ili zakon o landtagu iz 1820⁽¹⁴²⁾, ili patent iz 1847⁽¹⁴³⁾, ili zakon o izborima i sporazumevanju od 8. aprila 1848?⁽¹²⁹⁾

Ništa od svega toga.

«Pravno tle» značilo je naprosto da revolucija nije stekla svoje tle i da staro društvo nije izgubilo svoje tle, da je martovska revolucija samo «dogadaj» koji je dao «podsticaj» odavno unutar stare pruske države pripremanom «sporazumu» između prestola i buržoazije, potrebu kojega je sama kruna već izrazila u predašnjim previšnjim ukazima, no samo ga pre marta nije smatrala «hitnim». «Pravno tle» značilo je jednom rečju da buržoazija želi *posle* marta pregovarati sa krunom na istoj nozi kao *pre* marta, kao da revolucije nije ni bilo i kao da je Ujedinjeni landtag postigao svoj cilj bez revolucije. «Pravno tle» značilo je da pravni titulus naroda, *revolucija*, u *contrat social*¹ između vlade i buržoazije ne postoji. *Buržoazija je izvodila svoje zahteve iz staropruskog zakonodavstva, da narod ne bi izvodio nikakve zahteve iz novopruske revolucije.*

Razume se da su *ideološki kreteni* buržoazije, njena novinska pisarala i t. sl. ovo ulepšavanje buržoaskog interesa morali izdavati za pravi interes buržoazije i ubedivati u to sebe i druge. U glavi jednog *Brüggemanna* fraza o pravnom tlu pretvorila se u stvarnu supstancu.

Camphausenova vlada izvršila je svoj zadatak, zadatak *posredovanja* i *prelaza*. Naime *posredovala* je između buržoazije podignute na pleća naroda i buržoazije kojoj narodna pleća više nisu bila potrebna; između buržoazije koja je prividno predstavljala narod nasuprot kruni i buržoazije koja je stvarno predstavljala krunu nasuprot narodu; između buržoazije koja se odvojila od revolucije i buržoazije koja se izdvojila kao jezgro kontrarevolucije.

U skladu sa svojom ulogom, vlada Camphausena ograničila se u devičanskoj stidljivosti na *pasivni otpor* revoluciji.

Doduše, ona je revoluciju odbacivala u teoriji, ali se u praksi *odupirala* samo njenim zahtevima i *tolerisala* je samo rekonstituisanje starih državnih vlasti.

¹ društvenom ugovoru

Međutim, buržoazija je mislila da je stigla do tačke gde *pasivni otpor* mora da pređe u *aktivni napad*. *Camphausenova* vlada nije odstupila zato što je učinila ovu ili onu pogrešku, već s prostog razloga što je bila *prva* vlada posle martovske revolucije, što je bila *vlada martovske revolucije*, što je zbog svoga porekla još morala kriti svoje pravo lice predstavnika buržoazije pod maskom narodnog diktatora. Taj njen dvoznačni postanak i njen dvosmisleni karakter još su joj nametali određene gestove pristojnosti, rezerve i obzire koji su postajali neugodni buržoaziji i na koje se druga, direktno iz sporazumaške Skupštine proizašla vlada, više nije morala obzirirati.

Stoga je ostavka *Camphausenove* vlade bila zagonetka za birtijske političare. Posle nje je došla *vlada dela*, vlada *Hansemana*^[144], jer je buržoazija nameravala preći iz perioda *pasivne* izdaje naroda kruni u period *aktivnog* podvrgavanja naroda svojoj, sa krunom dogovorenoj vlasti. *Vlada dela* bila je *druga* vlada *posle* martovske revolucije. To je bila sva njena tajna.

* *Keln*, 29. decembra.

«Gospodo! U pitanjima novca nema mile-lale!»^[145]

U tih nekoliko reči rezimirao je *Hanseman* sav liberalizam *Ujedinjenog landtaga*. Taj čovek je bio nužni šef vlade koja je proizašla iz same sporazumaške Skupštine, vlade koja je trebalo da *pasivni otpor* protiv naroda pretvori u *aktivni napad* na narod, *vlade dela*.

Ni u jednoj pruskoj vladi nije bilo toliko *buržoaskih* imena! *Hanseman*, *Milde*, *Märker*, *Kühlwetter*, *Gierke*! Čak i *von Auerswald*, pridvorna etiketa te vlade, pripadao je liberalnom plemstvu, tj. plemstvu *kenigsberške* opozicije koje se prilagođavalo buržoaziji. Jedini je *Roth von Schreckenstein* među tom svetinom predstavljao staro birokratizovano prusko feudalno plemstvo. *Roth von Schreckenstein*! Preživeli naslov zaboravljenog romana o razbojnicima i vitezovima pokojnog *Hildebrandta*!^[146] Ali *Roth von Schreckenstein* bio je samo feudalno uokvirenje buržoaskog dragulja. *Roth von Schreckenstein*, usred buržoaske vlade, kazivao je divovskim slovima: pruski feudalizam, armija, birokratija idu za tek izašlom zvezdom pruske buržoazije. Njoj su se ove sile stavile na raspolaganje, a buržoazija ih stavlja pred svoj presto, kao što su na starim heraldičkim amblemima pred narodne vladare stavljali medveda. *Roth von Schreckenstein* treba da bude samo medved buržoaske vlade.

Dvadeset šestog juna *Hansemanova* vlada predstavila se Nacionalnoj skupštini. Njena zbiljska egzistencija počinje tek od jula. *Junjska revolucija* bila je pozadina vlade dela, kao što je *februarska revolucija* bila pozadina vlade posredovanja.

Pruska buržoazija iskoristila je protiv naroda krvavu pobjedu pariske buržoazije nad pariskim proletarijatom, kao što je pruska kruna

krvavu pobjedu Hrvata u Beču iskoristila protiv buržoazije. Muke pruske buržoazije posle austrijskog novembra *odmazda* su za muke pruskog naroda posle francuskog juna. U svojoj kratkovidnoj usko-grudnosti nemački filistri poistovećivali su sebe sa francuskom buržoazijom. Oni nisu srušili presto, oni nisu uklonili feudalno društvo, a kamoli njegov poslednji ostatak, oni nisu morali da brane društvo koje su sami stvorili. Mislili su da će posle juna, kao posle februara, kao od početka 16. veka, kao u 18. veku, na svoj iskonski lukavo-profiterski način moći iz tuđeg rada izvlačiti tri četvrtine profita. Nisu slutili da iza francuskog juna vrebaju austrijski novembar, a iza austrijskog novembra pruski decembar. Nisu slutili da je u Francuskoj buržoazija, koja je srušila prestole, videla pred sobom samo još jednog jedinog neprijatelja, proletarijat, a da je pruska buržoazija, koja se rvala sa krunom, imala samo još jednog saveznika, narod. Ne zato što buržoazija i narod ne bi imali neprijateljski suprotstavljenih interesa, nego zato što ih je vezivao isti interes protiv treće sile koja ih je oboje jednako ugnjetavala.

Vlada Hansemanna smatrala se *vladom junske revolucije*. I u svakom pruskom gradu filistri su se pred «crvenim razbojnicima» pretvarali u «čestite republikance» — pri čemu nisu prestajali biti čestiti rojalisti, a ponekad su previdali da njihovi «crveni» nose *belo-crne*^[147] kokarde.

U svojoj prestonoj besedi od 26. juna Hansemann je začas svršio sa Camphausenovom misteriozno-maglovitom «monarhijom na najširoj demokratskoj osnovi».

«*Ustavna monarhija na osnovi dvodomnog sistema i zajedničko vršenje zakonodavne vlasti od strane oba doma i krune*» — na tu suvo-parnu formulu sveo je on zagonetnu izreku svog nadahnutog pret-hodnika.

«Izmena najnužnijih, s novim državnim ustavom neusklađenih odnosa, oslobođenje vlasništva od okova koji sputavaju njegovo *povoljno iskorišćavanje* u velikom delu monarhije, reorganizacija pravosuđa, reforma poreskog zakonodavstva, naročito *ukidanje oslobodjenja od poreza* itd.» i pre svega *sjačanje državne vlasti* neophodno radi zaštite* (od građana) *stečene slobode* protiv reakcije* (iskorištavanja slobode u interesu feudalaca) *i* protiv anarhije* (iskorištavanja slobode u interesu naroda, *i* radi *uspostavljanja poremećenog poverenja*»^[148] —

to je bio program vlade, to je bio program na vladu došle pruske buržoazije, čiji je klasični predstavnik *Hansemann*.

U Ujedinjenom landtagu Hansemann je bio najogorčeniji i naj-ciničniji protivnik poverenja, jer — «*Gospodo! U pitanjima novca nema mile-lale!*» U vladi je Hansemann proglasio kao prvu potrebu *«uspostavljanje poremećenog poverenja»*, jer — ovog puta se obraćao narodu, kao onda *prestolu* — jer

«*Gospodo! U pitanjima novca nema mile-lale!*»

Onda se radilo o poverenju koje novac daje, a ovog puta o poverenju koje novac stvara; onde o feudalnom poverenju, odanom poverenju u Boga, kralja i otadžbinu, ovde o buržoaskom poverenju, poverenju u trgovinu i promet, u ukamaćivanje kapitala, u platežnu sposobnost poslovnih prijatelja, o komercijalnom poverenju; ne o veri, ljubavi i nadi, nego o kreditu.

»Uspostavljanje poremećenog poverenja!« Tim rečima izrazio je Hansemann fiksnu ideju pruske buržoazije.

Kredit počiva na sigurnosti da će se eksploatacija najamnog rada od strane kapitala, proletarijata od strane buržoazije, sitne buržoazije od strane krupne buržoazije nastaviti na uobičajeni način. Svako političko gibanje proletarijata, kakve god prirode bilo, makar njime neposredno komanduje buržoazija, narušava dakle poverenje, kredit. »Uspostavljanje poremećenog poverenja!« značilo je u Hansemannovim ustima:

Gušenje svakog političkog kretanja u proletarijatu i u svim društvenim slojevima čiji se interes direktno ne podudara sa interesom klase koja misli da stoji na kormilu države.

Zato je Hansemann odmah do »uspostavljanja poremećenog poverenja« stavio »jačanje državne vlasti«. On se varao samo u prirodi te »državne vlasti«. Mislio je da jača vlast koja služi kreditu, buržoaskom poverenju, a jačao je samo državnu vlast koja zahteva poverenje i koja ga u slučaju nužde zadobija kartečom, jer nikakvog kredita nema. Hteo je tvrditi s troškovima proizvodnje buržoaske vladavine, a opteretio je buržoaziju silnim milionima koje košta restauracija pruske feudalne vladavine.

U odnosu na radnike Hansemann se izrazio vrlo sažeto: za njih on ima u džepu odličan lek. Ali pre nego što bi ga izvadio, mora pre svega biti uspostavljeno »poremećeno poverenje«. Da bi se poverenje uspostavilo, radnička klasa mora učiniti kraj svom politiziranju i mešanju u državne stvari te se vratiti svojim starim navikama. Ako posluša njegov savet, poverenje će biti uspostavljeno, a onda će svakako njegov odlični tajanstveni lek delovati već i zato što više neće biti potreban i što više neće biti primenljiv, jer će u tom slučaju bolest, narušavanje buržoaskog reda, biti uklonjena. A čemu lek gde nema bolesti? No ako narod ostane pri svome, — e, onda će on jačati »državnu vlast«, policiju, armiju, sudove, birokratiju, onda će on na njega nahuškati svoje medvede, jer će »poverenje« postati »pitanje novca«, a:

»Gospodo! U pitanju novca nema mile-lale!«

Koliko god se tome Hansemann smeškao, njegov program bio je pošten program, dobro mišljeni program.

On je hteo jačati državnu vlast ne samo protiv anarhije, tj. protiv naroda, on ju je hteo jačati i protiv reakcije, tj. protiv krune i feudalnih interesa ukoliko bi ovi pokušali da se ostvaruju protiv novčane kese i »najnužnijih«, tj. najskromnijih političkih pretenzija buržoazije.

Vlada dela bila je već po celom svom sastavu protest protiv te »reakcije«.

Od svih predašnjih pruskih vlada ona se odlikovala time što joj je pravi *ministar predsednik* bio *ministar finansija*. Pruska država je stolecima najbrižljivije skrivala da su rat, unutrašnji i spoljni poslovi, crkvene i školske stvari pa čak i ministarstvo dvora i vera, ljubav i nada podređeni profanim *finansijama*. Vlada dela je tu neprijatnu buržoasku istinu stavila sebi na čelo time što je stavila sebi na čelo g. Hansemanna, čoveka čiji se program i u vladi i u opoziciji rezimirao u rečima:

«Gospodo! U pitanjima novca nema mile-lale!»

Monarhija je u Pruskoj postala »pitanje novca«.

Pređimo sad od programa vlade dela k njenim delima.

Sa pretnjom o »ojačanoj državnoj vlasti« protiv »anarhije«, tj. protiv radničke klase i svih frakcija građanstva koje nisu stale kod programa g. Hansemanna, nije bilo šale. Čak se može reći da je, izuzev povišenja poreza na šećer od repe i rakiju, ova *reakcija* protiv takozvane *anarhije*, tj. protiv revolucionarnog pokreta, bila jedino ozbiljno delo vlade dela.

Sijaset procesa protiv štampe na osnovu »Zemaljskog prava«^[149] ili, ako ono nije dostajalo, Code pénala^[90], mnogobrojna hapšenja na istoj »dovoljnoj osnovi« (Auerswaldova formula), uvođenje institucije konstablâ u Berlinu^[47], po kojoj je na dve kuće dolazilo po jedan konstabl, prepadi na slobodu udruživanja, huškanja soldateske na neobuzdane građane, huškanje građanske garde na neobuzdane proletere, besprimerno opsadno stanje, sve je to još od Hansemannove olimpijade u svežoj uspomeni. Detalji su suvišni.

Kühlwetter je tu stranu nastojanjâ vlade rezimirao u svojoj izjavi:

«Država koja hoće da bude veoma slobodna mora kao izvršnu vlast imati veoma veliki policijski personal»,

na šta je sam Hansemann promrmljao primedbu koja se kod njega ustalila:

«To će bitno doprineti i uspostavljanju poverenja, oživljavanju paralizovane trgovinske delatnosti.»^[150]

Pod vladom dela »jačali« su, dakle, staropruska policija, tužilaštvo, birokratija, armija, jer su na *plati*, dakle i u *službi* buržoazije, mislio je Hansemann. Jednom rečju, »jačali« su.

Nasuprot tome, raspoloženje proletarijata i građanske demokratije karakteriše *jedna* činjenica. Kad je nekoliko reakcionara zlostavilo nekoliko demokrata u Šarlotenburgu, narod je jurišao na sedište Predsedništva vlade u Berlinu. Toliko je vlada dela bila popularna. Idućeg dana Hansemann je predložio zakon protiv okupljanja i javnih skupština. Tako lukavo je intrigirao protiv reakcije.

Stvarna, opipljiva, popularna delatnost vlade dela bila je čisto *policijska*. U očima proletarijata i *gradske* demokratije, ta vlada i sporazumaška Skupština, čija je većina bila predstavljena u vladi, i pruska vlada, čija većina je sačinjavala većinu u sporazumskoj Skupštini, nisu predstavljale ništa drugo do *staru*, ponešto osveženu *policijsku* i *birokratsku državu*. K tome je došlo ogorčenje protiv buržoazije, jer buržoazija je vladala i u licu *gradanske garde* pretvorila se u sastavni deo policije.

To je bila »martovska tekovina« u očima naroda — da su gospoda liberalni buržuji preuzeli *policijske* funkcije. Dakle, udvostručena policija!

Ne u delima vlade dela, nego tek u njenim predlozima organskih zakona izbija na videlo da je ta vlada samo u interesu buržoazije »*jačala*« i podsticala na dela »*policiju*«, taj završni izraz stare države.

U nacrtima *zakona o opštinama*, *zakona o porotnim sudovima* i *zakona o građanskoj gardi* koje je predložila vlada Hansemanna uvek je *posed*, u jednoj ili drugoj formi, granica između onog što je u zemlji *zakonito* i onog što je *nezakonito*. Doduše, u svim tim predlozima zakona učinjene su najservilnije koncesije kraljevoj vlasti, jer je buržoaska vlada mislila da na toj strani ima saveznika koji je postao bezopasan, ali se kao obeštećenje utoliko bezobzirnije ispoljava vladavina kapitala nad radom.

Zakon o građanskoj gardi, koji je sankcionisala sporazumska Skupština, bio je okrenut protiv same buržoazije i morao je dati zakonsku izliku za njeno razoružanje. Doduše, po njenim planovima trebalo je da stupi na snagu tek posle donošenja zakona o opštinama i proglašenja ustava, tj. posle učvršćenja njene vladavine. Iskustva koja je pruska buržoazija stekla u vezi sa zakonom o građanskoj gardi neka doprinesu njenom prosvetivanju; neka iz toga uvidi da zasad sve ono što misli da čini protiv naroda čini protiv same sebe.

Dakle, za narod se Hansemannova vlada *praktično* svela na staro-prusko pandurstvo, a *teoretski* na *belgijski* uvredljive razlike^[151] između buržuja i neburžuja.

Pređimo na drugi deo vladinog programa, na *anarhiju protiv reakcije*.

S te strane vlada može pokazati više pustih želja nego dela.

U puste *buržoask*e želje idu: prodaja domena u parcelama privatnim posednicima, prepuštanje bankovnih institucija slobodnoj konkurenciji, pretvaranje »*Seehandlunga*«^[152] u privatnu instituciju, itd.

Vlada dela je imala nesreću da su svi njeni ekonomski napadi na feudalnu partiju izvršeni pod egidom *prinudnog zajma* i da su uopšte njeni reformatorski pokušaji ispali u očima naroda kao čisto finansijske mere od nevolje da bi se napunila kasa ojačane »državne vlasti«. Tako je Hansemann, ne stekavši priznanje jedne partije, pobrao mržnju druge. I ne može se poreći da se usudio ozbiljnije navaliti na feudalne privilegije samo onde gde se nametalo »*pitanje novca*«,

koje je ministru finansija najbliže, gde se nametalo *pitanje novca u smislu ministarstva finansija*. U tom uskogrudom smislu on je doviknuo feudalcima:

«Gospodo! U pitanjima novca nema mile-lale!»

Tako su čak i njegova pozitivna buržoaska nastojanja protiv feudalaca imala istu policijsku boju kao i njegove negativne mere za «oživljavanje trgovinske delatnosti». Naime, u političkoj ekonomiji *policija se zove fiskus*. Povišenje poreza na šećernu repu i rakiju, koje je Hansemann proveo u Nacionalnoj skupštini i pretvorio u zakon, uzbunilo je novčane kese s Bogom za kralja i otadžbinu u Šleziji, u Markama, u Saksoniji, u istočnoj i zapadnoj Pruskoj itd. No dok je ta mera izazvala gnev industrijskih zemljišnih vlasnika u staropruskim provincijama, ona je pobudila ne manje negodovanje kod buržoaskih vlasnika pecara u Rajnskoj provinciji, koji su smatrali da su time u odnosu na staropruske provincije stavljeni u još nepovoljnije uslove konkurencije. A da bude još gore, ogorčila je radničku klasu starih provincija, za koju nije značila niti je mogla značiti drugo do *poskupljenje jedne neophodne životne namirnice*. Dakle, od te mere ostalo je samo punjenje kase «ojačane državne vlasti»! A više primera na treba, jer to je jedino delo vlade protiv feudalaca koje je *stvarno* postalo delo, jedini zakonski predlog u tom pravcu koji je stvarno postao zakon.

«Predlozi» Hansemanna o ukidanju *oslobođenja* od razrednog i *zemljišnog poreza*, kao i njegov projekt poreza na dohodak^[153], izazvali su tarapanu među vlastelinskim zanesenjacima za «Boga, kralja i otadžbinu». Oglasili su ga za *komunista*, i još danas se Pruska vitezi landverovog krsta tri put prekrsti pri samom pomenu Hansemannova¹ imena. Ono zvuči kao Fra Diavolo^[154]. Ukidanje oslobođenja od zemljišnog poreza, jedina značajna mera koju je u slavno vreme sporazumaške Skupštine predložio jedan pruski ministar, razbilo se o *principijelnu ograničenost levice*. I sam Hansemann opravdao je tu ograničenost. Zar je trebalo da leвица otvori vladi «ojačane državne vlasti» nove finansijske izvore pre nego što ustav bude izrađen i na nj položena zakletva?

Buržoaska vlada par excellence² bila je toliko nesrećna da su njenu najradikalniju meru morali paralizovati radikalni članovi sporazumaške Skupštine. Bila je toliko jedna da se ceo njen krstaški pohod protiv feudalizma izvrgao u *povišenje poreza*, podjednako omrzuto kod svih klasa, i da je celo njeno finansijsko oštroumlje pobacilo *prinudni zajam*. Te dve mere su na kraju krajeva samo pribavile *supsidije za pohod kontrarevolucije protiv same buržvazije*. Ali feudalci su se ubedili u «zle» namere *buržoaske* vlade. Tako se čak u finansijskoj borbi pruske buržoazije protiv feudalizma dokazalo da je ona u svojoj

¹ Vidi u ovom tomu, str. 22 - 25. — ² u punom smislu reči

nepopularnoj nemoći znala uterivati čak i *novac samo protiv same sebe*, a — *Gospodo! U pitanjima novca nema mile-lale!*

Kao što je buržoaska vlada uspjela da ogorči i okrene protiv sebe podjednako gradski proletarijat, građansku demokratiju i feudalce, tako je umela da od sebe otuđi i učini svojim neprijateljem čak i od feudalizma podjarmljenu *seljačku klasu*, u čemu ju je najrevnosnije podupirala *sporazumaška Skupština*. Nikako ne valja zaboraviti da je ta Skupština u toku polovine svoga života imala u licu Hansemannove vlade svoga pravog predstavnika i da su današnji buržoaski mučenici bili jučerašnji Hansemannovi skutonoše.

Nacrt oslobođenja od feudalnih tereta^[155], koji je pod Hansemannom predložio Patow (vidi našu raniju kritiku¹), bio je najjadniji rezultat najnemoćnije buržoaske želje da se ukinu feudalne privilegije, ti s »novim ustavom nespojivi odnosi«, i buržoaskog straha da revolucionarno dirne u bilo koju vrstu vlasništva. Jadni, bojažljivi, usko-grudi egoizam toliko je zaslepeo prusku buržoaziju da je svog *nužnog saveznika — seljačku klasu —* odgurnula od sebe.

Trećeg juna poslanik *Hanow* podneo je predlog

»da se, do donošenja novog, na pravednim načelima izgrađenog zakona, na zahtev jedne strane odmah obustave sve nerešene rasprave o raščišćavanju vlastelinsko-seljačkih odnosa i o otkupu od rabote«.

A tek *potkraj septembra*, dakle četiri meseca posle toga, pod vladom Pfuela, usvojila je sporazumaška Skupština nacrt zakona o obustavljanju nerešenih vlastelinsko-seljačkih rasprava, odbacivši sve liberalne amandmane i »ostavivši na snazi privremeno određene tekuće obaveze«, kao i »uterivanje spornih davanja i zaostataka«^[156].

U *avgustu*, ako se ne varamo, zaključila je sporazumaška Skupština da *Nenstielov* predlog o »*neodgodivom ukidanju rabote*« *nije hitan*^[157] — a zar su seljaci posle toga mogli priznati kao hitno da se biju za tu istu sporazumašku Skupštinu koja ih je bacila nazad u poređenju sa faktičnim stanjem što su ga posle marta bili osvojili?

Francuska buržoazija je počela sa oslobođenjem seljaka. Sa seljacima je osvojila Evropu. Pruska buržoazija bila je toliko ogrezla u svojim *najužim*, najbližim interesima da je proigrala čak i tog saveznika i učinila ga oruđem u ruci feudalne kontrarevolucije.

Službena povest raspuštanja buržoaske vlade je poznata.

Pod njenim okriljem »državna vlast« toliko je bila »ojačana«, a energija naroda toliko potisnuta, da su Dioskuri Kühlwetter-Hansemann već 15. jula morali razaslati svim regirungspresidentima monarhije upozorenje o reakcionarnim intrigama upravnih činovnika, specijalno sreskih načelnika, da je kasnije, pored sporazumaške skupštine, u Berlinu zasedala »*Skupština plemstva i krupnih vlastelina za zaštitu*« njihovih privilegija^[158], da se najzad u Gornjoj Lužici, nasuprot

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 93/94, 240 - 244 i 266 - 270.

berlinskoj Nacionalnoj skupštini, za 4. septembra sazvaio nekakav iz srednjeg veka zaostali »Komunalni landtag za čuvanje ugroženih vlasničkih prava zemljoposeda«.

Energija koju su vlada i takozvana Nacionalna skupština smogle protiv sve opasnijih kontrarevolucionarnih simptoma ispoljila se, primereno tome, u papirnatim upozorenjima. Bajonete, metke, zatvore i pandure imala je buržoaska vlada samo za narod »radi uspostavljanja poremećenog poverenja i radi oživljavanja trgovinske delatnosti«.

Događaji u Švajdnicu⁽¹⁵⁹⁾, gde je soldateska mučki ubijala direktno buržoaziju u građanskoj gardi, napokon su trgnuli Nacionalnu skupštinu iz apatije. Devetog avgusta ona se odlučila na junačko delo, na Stein-Schultzeovu armijsku zapovest⁽¹⁶⁰⁾, čije je krajnje sredstvo prinude bio osećaj takta kod pruskih oficira. Kakvog li sredstva prinude! A zar rojalistička čast nije zabranjivala oficirima da se upravljaju po zahtevima buržoaske časti?

Mesec dana nakon što je usvojila Stein-Schultzeovu armijsku zapovest, sporazumaška Skupština je, 7. septembra, ponovo odlučila da je njena odluka stvarna odluka i da je ministri moraju izvršiti. Hansemann je odbio da to učini i demisionirao je 11. septembra, pošto je pre toga sam sebe imenovao direktorom banke sa 6000 talira godišnje plate, jer — *Gospodo! U pitanjima novca nema mile-lale!*

Najzad je 25. septembra sporazumaška Skupština iz Pfuelovih usta sa zahvalnošću čula sasvim oslabljenu formulu priznanja Stein-Schultzeove armijske zapovesti, koja se međutim zbog paralelne Wrangelove armijske zapovesti⁽¹⁶⁰⁾ i zbog koncentracije trupa oko Berlina svela na loš vic.

Potrebno je samo ovlaš pogledati navedene datume i istoriju Stein-Schultzeove armijske zapovesti da se čovek uveri kako ta armijska zapovest nije bila pravi razlog Hansemannove ostavke. Zar bi Hansemann, koji nije ustuknuo pred priznanjem revolucije, ustuknuo pred tom papirnatom proklamacijom? Zar bi Hansemann, koji je portfelj, kad god bi mu ispao, svaki put dizao, ovog puta iz poštenjačke razdraženosti ostavio portfelj na ministarskoj klupi da ga uzme ko hoće? Ne, naš Hansemann nije zanesenjak! Hansemanna su naprosto nasamarili, kao što je on uopšte predstavljao nasamarenu buržoaziju. Pustili su ga u uverenju da kruna ni pod kojim okolnostima neće dopustiti da on padne. Pustili su ga da izgubi poslednji privid popularnosti, da bi ga najzad mogli žrtvovati osveti provincijskih junkera i osloboditi se buržoaskog tutorstva. Osim toga, sa Rusijom i Austrijom dogovoreni plan ratnih operacija zahtevao je da na čelu kabineta bude general koga bi imenovala kamarila mimo sporazumaške Skupštine. Pod buržoaskom vladom stara »državna vlast« bila je dovoljno »ojačana« da je smela odlučiti se na taj coup¹.

¹ udarac

U Pfuleru su se prevarili. Pobjeda Hrvata u Beču učinila je čak i čoveka poput Brandenburga upotrebljivim oruđem.

Pod vladom Brandenburga sporazumašku skupštinu su sramno rasterali, vukli za nos, ponižavali, izrugivali joj se i progonili je, a *narod* je u odlučnom trenutku ostao *ravnodušan*. Njen poraz bio je *poraz pruske buržoazije, konstitucionalista*, dakle *pobjeda demokratske partije*, ma koliko da je ova skupo morala platiti tu pobjedu.

A *oktroisani* ustav?^[123]

Nekad je kazano da se »komadić papira« nikad neće ugurati između kralja i *njegova* naroda^[161]. Sad kažu: *Samo komadić papira* treba da se ugura između kralja i *njegova* naroda. *Stvarni* ustav Pruske je — *opsadno stanje*. Oktroisani francuski ustav sadržavao je samo jedan § 14, paragraf koji ga je ukidao^[162]. Svaki paragraf oktroisanog pruskog ustava je jedan takav § 14.

Kruna oktroiše tim ustavom nove privilegije — naime *samoj sebi*.

Ona daje samoj sebi slobodu da raspušta skupštinske domove in indefinitum¹. Ona daje ministrima slobodu da u međuvremenu donose zakone kakve hoće (i o vlasništvu i t. sl.). Ona daje poslanicima slobodu da za to optužuju ministre, ali uz rizik da u opsadnom stanju budu proglašeni »unutrašnjim neprijateljima«. Najzad, ona daje samoj sebi slobodu da, kad na proleće akcije kontrarevolucije budu stajale visoko, na mesto tog »komadića papira« koji lebdi u vazduhu stavi kakvu iz srednjovekovnih staleških razlika *organski* izraslu hrišćansko-germansku magnu chartu^[163], ili da sasvim napusti ustavnu igru. Čak i u tom poslednjem slučaju konzervativni deo buržoazije sklopio bi ruke i pomolio se:

Bog dao, Bog uzeo, hvaljeno budi ime Gospodnje!

Istorija pruske buržoazije, kao i uopšte nemačke buržoazije od marta do decembra, dokazuje da u Nemačkoj čisto *buržoaska revolucija* i osnivanje *buržoaske vladavine* u obliku *ustavne monarhije* nisu mogući, da su moguće samo feudalna apsolutistička kontrarevolucija ili *socijalno-republikanska revolucija*.

Ali da se i za život sposobni deo buržoazije mora opet probuditi iz svoje apatije, za to nam jamči pre svega *čudovišni račun* kojim će ga na proleće kontrarevolucija iznenaditi, a — kako naš Hansemann pametno kaže:

«Gospodo! U pitanjima norca nema mile-lale!

Nas⁴ov originala:

Die Bourgeoisie und die Kontrerevolution

[«Neue Rheinische Zeitung»,

br. 165, 169, 170 i 183 od

10, 15, 16. i 31. decembra 1848]

¹ na neodređeno vreme

Novi saveznik kontrarevolucije

* *Keln*, 11. decembra. Kontrarevolucija je dobila novog saveznika: švajcarsku Saveznu vladu.

Još pre pet dana doznali smo iz sasvim pouzdanog izvora da su nedavno rasprostranjene glasine o nameravanom upadu nemačkih emigranata u Baden, o naoružavanjima na granici, o bajoslovnoj bici između dobrovoljaca i trupa Rajha kod Leraha, — da su sve te čudne glasine »usaglašene« između Furrer-Ochsenbein-Munzingerove stranke, koja dominira u švajcarskom Saveznom veću^[97], i nemačke vlasti Rajha, kako bi se rečenoj stranci pružio izgovor za preduzimanje mera protiv emigranata i time za uspostavljanje pune sloge sa vlašću Rajha.

Nismo tu vest odmah saopštili našim čitaocima, jer nismo mogli slepo verovati u takvu intrigu. Čekali smo na potvrdu, i nismo je morali dugo čekati.

Padalo je u oči što te glasine nisu donosili badenski listovi koji bi, pošto su na licu mesta, svakako morali biti prvi i najbolje obavešteni, nego su ih donosili frankfurtski listovi.

Padalo je u oči i to da je listu »Frankfurter Journal«^[164] već 1. decembra bilo objavljeno iz Berna da je Savezno veće izdalo okružnicu o emigrantima i izaslalo komesara, dok su bernski listovi, od kojih su neki (»Verfassungs-Freund«^[165] i »Suisse«^[166]) u direktnoj vezi sa članovima Saveznog veća, tu vest doneli tek 3. decembra.

Sad je konačno pred nama okružnica vladama kantona, štampana u listu »Suisse«, pa ako smo pre još i mogli sumnjati u to da je Švajcarska pristupila novoj Svetoj alijansi^[167], sad su sve sumnje otpale.

Okružnica počinje *glasinama* o novom naoružavanju političkih emigranata i o nameravanom novom upadu na badensku teritoriju. Tim *glasinama*, za koje cela Švajcarska i ceo Baden znaju da su lažne, okružnica *motivše* nove izvanredne mere protiv emigranata. Odluke Savezne skupštine o Tesinu¹ pominju se samo radi obrazloženja nadležnosti Saveznog veća, a ne radi njegove obaveze da te mere preduzima; naprotiv, bitna razlika situacije u Tesinu i u severnim kantonima *izričito se priznaje*.

Zatim dolaze sledeća uputstva:

1. Sve emigrante koji su učestvovali u Struveovom pohodu^[76]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 56 - 59.

ili koji inače ne daju lične garancije za mirno vladanje udaljiti iz pograničnih kantona;

2. sve emigrante bez razlike tačno nadzirati;

3. Saveznom veću i svim pograničnim kantonima dostaviti popis emigranata koji padaju sub¹ 1, i

4. eventualna izuzimanja od internacije prepustiti federalnom predstavniku dr Steigeru, kao što i inače izvršavati njegova uputstva.

Na ovo se nadovezuje poziv da se ovih uputstava valja »strogo« pridržavati, jer bi inače, ako bi bilo potrebno poslati trupe, troškovi pali na teret dotičnog pograničnog kantona.

Cela okružnica je sastavljena grubim, za emigrante vrlo uvredljivim jezikom i završava se rečima:

»Švajcarska ne sme postati zborna mesto inostranih partija koje pogrešno ocenjuju svoj položaj na neutralnom tlu i tako često gaze interese zemlje koja ih gostoljubivo prihvata.«

Uporedite sad taj gorki jezik s jezikom note od 4. novembra⁽⁷⁸⁾; setite se toga da su glasine na koje se opire okružnica *notorno lažne*; da je, kako nam danas pišu sa granice, federalni predstavnik dr Steiger svoju inspekciju u kantonu Argau, na koji se vlast Rajha najviše žalila, *već završio* i ustanovio da su dotični emigranti odavno internirani i da on tu više nema šta raditi (on je već u Lištalu); da već nota od 4. novembra tvrdi da je švajcarska štampa (npr. »Schweizer Bote«, »Basellandsch[aftliches] Volksblatt«⁽¹⁶⁸⁾, »National-Zeitung«⁽⁶²⁾ itd.) davno dokazala da su svi pogranični kantoni davno odgovorili svojim obavezama; setite se, najzad, da se posle duge neizvesnosti, posle najprotivrečnijih vesti o zatvaranju granice, od pre dva-tri dana svi naši švajcarski listovi i dopisi slažu u tome da se protiv Švajcarske ne primenjuju *nikakve* prinudne mere, štaviše da je naredba o strožem nadziranju putničkog saobraćaja, data nekim graničnim prelazima, bila opozvana već posle 24 časa; setite se svega toga pa recite da li okolnosti ne potvrđuju do u najmanju sitnicu vest koju smo doneli.

Ionako je poznato da gospoda Furrer, Ochsenbein, Munzinger itd. odavno gore od želje da jednom zauvek učine kraj »emigrantskim nepodopštinama«.

Čestitamo gospodinu Schmerlingu na njegovim novim prijateljima. Želimo samo da ga, ako bi jednom došao u Švajcarsku kao emigrant — a to bi se lako moglo dogoditi pre nego što istekne trogodišnji mandat sadašnjeg Saveznog veća — ti njegovi prijatelji neka ko ne uvrste u one emigrante koji »ne pružaju ličnu garanciju«.

Naslov originala:

Neuer Bundesgenosse der Kontrerevolution

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 166 od 12. decembra 1848]

¹ pod

Karl Marx

Klevete »Neue Rheinische Zeitung«

* *Keln*, 13. decembra. Članak u listu »Neue Rheinische Zeitung« od 4. jula¹, zbog kojeg će se 20. o.m. pred porotnim sudom pojaviti njegov odgovorni izdavač *Korff*, njegov glavni urednik *Marx* i njegov urednik *Engels*, završava ovim rečima:

»To su, dakle, dela *vlade dela*, vlade levog centra, vlade prelaza ka staroplemičkoj, starobirokratskoj, staropruskoj vladi. Čim g. *Hansemann* ispuni svoju *tranzitornu misiju*, biće otpušten.

Ali levica u Berlinu mora uvideti da joj stara vlast može mirne duše prepustiti sitne parlamentarne pobjede i velike nacрте ustava samo ako se u međuvremenu domogne svih stvarno odlučujućih pozicija. *Stara vlast može mirne duše u skupštinskom domu priznati revoluciju od 19. marta samo ako ta revolucija bude razoružana izvan skupštinskog doma.*

Levica može jednog lepog jutra otkriti da njena parlamentarna pobjeda i njen stvarni poraz koincidiraju. Nemačkom razvoju su možda potrebni takvi kontrasti. Vlada dela priznaje revoluciju u principu, da bi u praksi vršila kontrarevoluciju.»

Činjenice su dokazale koliko je »Neue Rheinische Zeitung« oklevetala prusku vladu i njene trabante.

Naslov originala:

Die Verleumdungen der »Neuen Rheinischen Zeitung«

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 168 od 14. decembra 1848]

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 143 - 145.

Karl Marx

Proces protiv Gottschalka i drugova

* *Keln*, 21. decembra. Jutros je na vanrednoj sesiji ovdašnjeg porotnog suda počeo proces protiv *Gottschalka*, *Annekea* i *Essera*.

Optužene su kao najobičnije zločince, *čvrsto vezane*, sproveli iz nove zatvorske zgrade u zgradu suda, gde su bile smeštene znatne oružane snage.

Naši čitaoci znaju da u poroti kako je sad organizovana ne gledamo nikakvu garanciju. Cenzus daje određenoj klasi privilegiju da porotnici dolaze iz njene sredine. Način sastavljanja spiskova porotnika daje vladi monopol da iz redova privilegovane klase bira one pojedince koji joj odgovaraju. Naime, gospodin regirungsprezident sastavlja spisak određenog broja lica, koja vadi iz spiskova porotnika celog okruga; *sudski* predstavnici vlade čiste taj spisak svodeći ga, ako nas pamćenje ne vara, na 36 lica. Na kraju, u trenutku stvarnog formiranja porotnog suda javno tužilaštvo ima pravo da taj poslednji spisak, rezultat klasne privilegije i dvostruke gubernamentalne destilacije, očisti treći put i otrebi do poslednjeg potrebnog tuceta.

Pravo je čudo ako se desi da takva konstitucija porote ne izruči optužene, koji su otvoreno oponirali privilegovanoj klasi i postojećoj državnoj vlasti, direktno apsolutnoj sili njihovih najbezobzirnijih neprijatelja.

A *savest* porotnika — odgovoriće nam — a *savest*, zar se može zahtevati neka veća garancija? Ali, mon¹Dieu¹, *savest* zavisi od znanja i čitavog načina života nekog čoveka.

Republikanac ima drukčiju *savest* nego rojalist, onaj koji poseduje drukčiju nego onaj koji ne poseduje, onaj koji misli drukčiju nego onaj koji ne misli. Čovek koji nema druge vokacije da bude porotnik već samo cenzus, ima i *savest* cenzusa.

»*Savest*» privilegovnih upravo i jeste privilegovana *savest*.

Premda nam, dakle, porotnički sud, kako je sad konstituisan, izgleda kao institucija za čuvanje privilegija nekolicine, a nikako kao

¹ Bože moj

institucija koja treba da obezbedi prava svih; premda se i u ovom slučaju javno tužilaštvo najšire poslužilo svojim ovlašćenjem da s poslednjeg spiska briše poslednje tuce imena koja mu se ne sviđaju, — mi ipak ni jednog trenutka ne sumnjamo u *oslobodenje* optuženih. Naš garant je *optužnica*^[169]. Čovek misli da čita ironično napisanu odbranu Gottschalka i drugova.

Rezimirajmo tu *optužnicu*, koja se može uporediti samo sa optužnicom protiv Mellineta i drugova (proces Risquons-Tout u Antverpenu)^[170].

U Kelnu postoji Radničko udruženje^[171]. Gottschalk je bio predsednik, Anneke i Esser članovi odbora tog udruženja. Radničko udruženje, poučava nas optužnica,

«izdavalo je „Arbeiterzeitung“, svoj posebni organ koji je uređivao Gottschalk, pa je onaj ko nije imao prilike lično prisustvovati sednicama, mogao iz tog lista upoznati opasne *tendencije* udruženja koje laskaju proletarijatu i koje vode ka komunizmu i rušenju postojećeg».

Dakle, mogle su se upoznati *tendencije*, ali nikakve *protivzakonite činjenice*. *Dokaz*: Do hapšenja Gottschalka itd. tužilaštvo nije protiv «Arbeiterzeitung» diglo tužbu, a *posle* Gottschalkova hapšenja taj list je bio osuđen samo jedanput — u monstre-procesu ovdašnjeg tužilaštva, naime po tužbi ovdašnjeg tužilaštva zbog uvrede ovdašnjeg tužilaštva^[172].

«Čini se da se sâm „Arbeiterzeitung“ — priznaje međutim optužnica — «nije trudio da u svojim izveštajima o tome» (o debatama Radničkog udruženja, njegovih odborskih sednica i njegovih filijalnih udruženja), «štogod sakrije.»

Ako dakle list «Arbeiterzeitung» nije mogao biti sudski gonjen zbog svojih «izveštaja» o debatama Radničkog udruženja, onda ni Radničko udruženje nije moglo biti sudski gonjeno zbog svojih debata.

Protiv Radničkog udruženja govori samo ono što govori protiv «Arbeiterzeitunga» — *antipatična tendencija tog udruženja*. Spadaju li u martovske tekovine i *tendenciozni procesi*, procesi protiv tendencija koje su ostale samo tendencije? Dosad naši *septembarski zakoni*^[173] još nisu doneseni. Gottschalk i drugovi i nisu hapšeni niti optuženi zbog protuzakonitih izveštaja «Arbeiterzeitunga» ili zbog protivzakonitih debata Radničkog udruženja. Optužnica to i ne taji. Nije dosadašnja delatnost Radničkog udruženja pokrenula pravosuđe, nego — čujte:

«Od 14. do 17. juna o.g. održavao se u Frankfurtu kongres delegata velikog broja demokratskih udruženja nastalih u Nemačkoj. Gottschalk i Anneke predstavljali su, kao delegati, kelnsko Radničko udruženje. Taj kongres se izjasnio, kao što je poznato, *javno za demokratsku republiku*, pa su *ovdašnje vlasti očekivale odjek ta-mošnjeg pokreta* kad je za nedelju, 25. juna, opet bila zakazana jedna glavna skupština Radničkog udruženja u Gircenihu.»

Ovdašnje vlasti očekivale su odjek frankfurtskog pokreta. A kakav se pokret desio u Frankfurtu? Demokratski kongres se javno izjasnio za antipatičnu tendenciju demokratske republike. Očekivao se, dakle, »odjek« ove »tendenajee« i htelo se s tim odjekom uhvatiti u koštac.

Poznato je da je demokratski kongres u Frankfurtu radi izvršavanja svojih zaključaka izabrao Centralni odbor, koji je u Berlinu zasadao neometan od vladá^[174].

Nemačke vlade morale su, dakle, uprkos antipatičnoj tendenciji priznati zakonitost frankfurtskog kongresa i organizacije demokratske partije koju je on naredio.

Ali kelnske vlasti »očekivale su eto« odjek frankfurtskog pokreta. Očekivale su priliku da Gottschalka i drugove uhvate na protivzakonitom tlu. Radi konstituisanja te prilike direkcija policije otkomandovala je »policijske komesare Luttera i Hünnemanna« 25. juna na glavnu skupštinu Radničkog udruženja u Gircenih »s posebnim zadatkom da promatraju tamošnje događaje«. Na istoj glavnoj skupštini našao se slučajno »knjigovezac Johann Maltheser« koji bi, kako optužnica uzdiše, »bio glavni svedok da nije bio u službi policijske vlasti«, tj. drugim rečima, da nije bio *placeni policijski špijun*. Najzad se tu našao, verovatno iz čistog patriotskog fanatizma, »referendar von Groot«, koji Annekeov govor na glavnoj skupštini »reprodukuje najiscrpnije«, jer ga je beležio na samoj sednici«.

Vidi se dakle: kelnske vlasti su očekivale da će Gottschalk i drugovi 25. juna počiniti zločin. Bile su preduzete sve policijske mere da se taj eventualni zločin konstatuje. A kad vlasti već »očekuju«, neće da čekaju uzalud.

»Izveštaji« policijskih komesara i drugih pomagača poslanih da konstatuju očekivani zločin

•podstakli su državnu vlast da 2. jula predloži pokretanje istrage protiv Gottschalka i Annekea zbog njihovih, na toj javnoj skupštini održanih« (čitaj: očekivanih) »razdražujućih govora. Njihovo hapšenje i zaplena njihovih pisanih materijala izvršeni su 3. jula.

Petog jula, pošto je do tada saslušano više svedoka i pošto su pristigle detaljnije prijave, istraga je proširena na svu prethodnu delatnost rukovodilaca Radničkog udruženja, a time i protiv nekoliko njegovih članova, poimence protiv bačvara Essera itd. Ono što je utvrdila istraga protiv optuženih odnosi se delom na njihove govore u Radničkom udruženju, delom na njihov pisani materijal i na štampane spise koje su širili.«

Ono što je istraga stvarno utvrdila jeste — sutra ćemo to dokazati iz same optužnice — da se 25. juna očekivani pokret ograničio na pokret vlasti — na taj odjek frankfurtskog pokreta; da su Gottschalk i drugovi šestomesečnim strogim istražnim zatvorom morali okajati 25. juna neispunjeno očekivanje vlasti. Nema ništa opasnije nego ne ispuniti očekivanje državne vlasti da će steći medalju za spas otadžbine. Niko ne voli da mu se očekivanja ne ispune, a ponajmanje državna vlast.

Ako nam ceo način na koji je zločin bio 25. juna *insceniran* pokazu- je državnu vlast kao jedinog tvorca te kriminalističke drame, istražni spisi daju nam priliku da se divimo oštroomnoj spretnosti kojom je ona razvukla prolog na šest meseci.

Citiramo doslovno iz knjige: *Politički tendenciozni proces protiv Gottschalka i drugova*, objavio M. F. Anneke. Izdanje lista «Neue Kölnische Zeitung»^[175].

«Pošto je istraga trajala pet do šest nedelja, istražni sudija Leuthaus, koji je došao na mesto g. Geigera, unapređenog za policajdirektora, proglasio ju je dovršenom. Ali državni tužilac Hecker podneo je posle pregleda spisa nove *predloge*, koje je istražni sudija usvojio. Po isteku nekih 14 dana bila je prethodna istraga drugi put dovršena. Pošto je g. Hecker ponovo natenane proučio spise, *dao je opet niz novih predloga*. Njih nisu hteli da usvoje ni istražni sudija ni sudsko veće. G. Hecker je podneo apelaciju optužbenom senatu, a ta instancija je odredila da se jedni predlozi usvoje, a drugi da se odbiju. Među ovim drugima bio je, na primer, predlog *da se na temelju golog popisa imena osoba iz svih delova Nemačke*, koji se našao u Annekeovoj listnici, sve ove osobe, njih 30 ili 40, *stave pod istragu*.

Pošto je istraga bila srećno rastegnuta do takve mere i nikako se nije dala razvući dalje, sudsko veće je 28. septembra odredilo da se spisi dostave optužbenom senatu. Ovaj je 10. oktobra potvrdio optužbu, a 28. oktobra je glavni tužilac potpi- sario optužnicu.

Time je ovaj proces srećno zakasnio na redovnu kvartalnu sesiju porotnog suda, koja je počela 9. oktobra.

Posle 27. novembra zakazana je izvanredna sesija. *I na nju je trebalo po mo- gućnosti zakasnuti*. Naime, spisi prethodne istrage poslani su Ministarstvu pravo- suda s molbom da se proces uputi nekom drugom porotnom sudu. No Ministarstvo nije za to našlo dovoljan razlog, pa su optuženi *Gottschalk, Anneke i Esser* krajem novembra najzad upućeni vanrednoj sesiji ovašnjeg porotnog suda za 21. decem- bar.*

Za vreme tog dugog prologa unapređen je *prvi istražni sudija, Geiger, za vršioca dužnosti policajdirektora, a državni tužilac Hecker za višeg državnog tužioca*. Kako je g. Hecker u tom svojstvu premešten iz *Kelna u Elberfeld pred sam početak vanredne sesije porotnog suda, neće se moći zajedno s optuženima pojaviti pred porotom*.

* *Keln, 22. decembra*. Koga dana je u Gircenihu održana glavna skupština sazvana radi konstatovanja «*očekivanog*» zločina? Bilo je to 25. juna. Dvadeset peti juni bio je dan definitivnog poraza pariskih *junskih ustanika*. Koga dana je državna vlast pokrenula postupak protiv Gottschalka i drugova? Drugog jula, tj. u momentu kad su pruska buržoazija i njen tadašnji saveznik, vlada, u svojoj osvete žednoj neo- buzdanosti mislile da je nastupio trenutak kad će učiniti kraj svojim političkim protivnicima. *Trećeg jula* bili su uhapšeni Gottschalk i drugovi. *Četvrtog jula sadašnja kontrarevolucionarna vlada stupila je,*

u licu *Ladenberga*, u *Hansemanovu* vladu. Istog dana se *desnica* berlinske sporazumaške Skupštine osmelila na jedan *državni udar*: većinom glasova usvojenu odluku o *Poljskoj* ona je bez okolišenja ukinula na *istoj sednici* pošto se deo levih bio razišao⁽¹⁷⁶⁾.

Ovi datumi govore. Mogli bismo svedocima dokazati da je »izvesna« osoba 3. jula rekla: »Hapšenje Gottschalka i drugova učinilo je povoljan utisak na javnost.« No dovoljno je pregledati brojeve listova »Kölnische Zeitung«⁽²¹⁾, »Deutsche Zeitung«⁽¹⁷⁷⁾ i »Karlsruher Zeitung«⁽¹⁷⁸⁾ od tih datuma da se čovek ubedi kako tih dana u Nemačkoj, pa između ostalog i u *Kelnu*, nije hiljadostruko odjekivala »jeka« imaginarnog »*frankfurtskog pokreta*«, nego jeka »*Cavaignacova pokreta*«.

Naši čitaoci se sećaju: Dvadeset petog juna kelnske vlasti »očekivale su« odjek »*frankfurtskog pokreta*« prilikom glavne skupštine Radničkog udruženja u Girцениhu. Sećaju se i toga da istraga protiv Gottschalka i drugova nije imala ishodište u nekom stvarnom zločinu Gottschalka itd. pre 25. juna, nego samo i jedino u *očekivanju* vlasti da će se 25. juna najzad dogoditi kakav ulovljiv zločin.

Očekivanje vezano za 25. juni se izjalovilo, pa se 25. juni 1848. iznenada pretvorio u godinu 1848. Optuženima se *inkriminiše pokret 1848. godine*. Gottschalk, Anneke i Esser optužuju se da su

»u toku 1848. godine« (pomislite na rastegljivost tog izraza) »u Kelnu skovali *zaveru* u cilju promene i rušenja postojeće vlade i izazivanja građanskog rata zavodenjem građana da se jedni protiv drugih naoružavaju, ili *ipak*« (pazite), »ili *ipak* govovima na javnim skupštinama, štampanim spisima i prikucanim plakatima podstrekavali na atentate i *takve ciljeve*«.

To znači dakle: skovali *zaveru* »ili *ipak*« nisu »skovali« zaveru. Ali ipak podstrekavali »na atentate i *takve ciljeve*«. Tj. na atentate ili inače slične stvari! Divan stil, pravnički!

Tako to glasi u odluci optužbenog senata o upućivanju na sud.

U završnom odeljku same optužnice *zavera se izostavlja*, i »*prema tome*« Gottschalk, Anneke i Esser optužuju se

»*da su u toku godine 1848.* svojim govovima na javnim skupštinama, kao i štampanim spisima, *direktno* podstrekavali svoje sugrađane na *nasilnu* promenu državnog ustava, na oružani ustanak protiv kraljevske vlasti i na naoružavanje jednog dela građana protiv drugog, a da ta podstrekavanja ipak nisu imala uspeha, — zločin predviđen članom 102, u vezi sa članom 87 i 91 Kaznenog zakonika«.

A zašto vlasti nisu preduzele korake *u toku godine 1848.* pre 2. jula?

Uostalom, da bi gospoda mogla govoriti o »*nasilnoj promeni državnog ustava*«, morala bi *pre svega* dokazati da je *državni ustav* postojao. Kruna je *dokazala* suprotno, oteravši sporazumašku Skupštinu dodavola. Da su sporazumaši bili moćniji od krune, možda bi izveli taj dokaz *obrnutim načinom*.

Što se tiče podstrekavanja na *oružani* ustanak protiv kraljevske vlasti i na *naoružavanje* jednog dela građana protiv drugog, optužnica ga dokazuje:

1. govorima optuženih u toku godine 1848;
2. neštampanim i
3. štampanim spisima.

Ad. 1. *Govori* daju optužnici ovaj corpus delicti¹:

Na sednici od 29. maja *Esser* nalazi da je »republika« *»lek za patnje radnika«*. *Podstrekavanje na oružani ustanak protiv kraljevske vlasti!* Gottschalk izjavljuje da će »reakcionari dovesti do uspostavljanja republike«. Nekoliko radnika žale se da nemaju sredstava ni za »održavanje golog života«. Gottschalk im odgovara: »Trebalo bi da nauče da se *ujedinjuju*, da razlikuju svoje prijatelje od prikrivenih neprijatelja, da se osposobe da svoje *sopstvene poslove ureduju sami.*«

Belodano *podstrekavanje na oružani ustanak protiv kraljevske vlasti i na naoružavanje jednog dela građanstva protiv drugog dela!*

Optužnica rezimira svoje dokaze u ovim rečima:

»Svedoci koji su saslušani u tim predašnjim skupštinama, članovi i nečlanovi udruženja, izražavaju se o Gottschalku i Anneku, naročito u prvom, uglavnom samo pohvalno. Uvek je, kažu, opominjao da se ne prave ekscesi, više je nastojao da mase umiruje nego da ih razdražuje. Pri tom je, istina, isticao da je republika poslednji cilj njegovih nastojanja, ali se ovaj ne može postići uličnim kravalom, nego samo tako da se većina naroda ubedi kako izvan republike nema spasa. *Idući, kako se jasno vidi, za tim da postepeno potkopa temelje postojećeg, imao je, razume se, često dosta posla da obuzda nestrpljenje sirove gomile.*«

Upravo zato što su optuženi mase *umirivali* umesto da ih *razdražuju*, jasno su pokazali opaku tendenciju da *postepeno potkopavaju temelje postojećeg*, tj. da se *koriste* slobodom štampe i pravom udruživanja na *zakonit*, ali vlastima *antipatičan način*. A to optužnica zove »*podstrekavanje na oružani ustanak protiv kraljevske vlasti i na naoružavanje jednog dela građana protiv drugog!!!*«

Najzad dolazi od vlasti »*očekivana*« glavna skupština od 25. juna. O njoj, kaže optužnica, »*postoje opširni iskazi svedokâ*«. A šta govore ti opširni iskazi svedokâ? — Da je Gottschalk izvestio o frankfurtskim događajima; da se debatovalo o ujedinjenju triju demokratskih udruženja u Kelnu⁽⁴¹⁾; da je Gottschalk održao »završni govor«, koji je privukao osobitu pažnju *Malthesera* i *refendara von Grootea*, i zaključio ga ovom »*poentom*«: »Hoće se više hrabrosti da se istraje, nego da se udari. Treba pričekati dok reakcija učini korak koji će pospešiti proglašenje republike.« *Belodano podstrekavanje na oružani ustanak protiv kraljevske vlasti i na naoružavanje jednog dela građana protiv drugog!!!*

¹ dokazno sredstvo

Što se tiče *Annekea*, prema optužnici nije se dogodilo

»ništa drugo nego da je on u debati o ujedinjenju triju udruženja« (triju demokratskih udruženja u Kelnu) »veoma vatreno govorio u prilog tog ujedinjenja, pri čemu se skupštini obraćao rečima »građani republikanci«.

Govor u prilog »ujedinjenja« triju demokratskih udruženja u Kelnu belodano je »podstrekavanje na naoružavanje jednog dela građana protiv drugog«!

A oslovljavanje sa »građani republikanci«! Gospoda **Maltheser** i **von Groote** mogli su se osetiti uvređeni tim oslovljavanjem. No zar general **von Drigalski** ne oslovljava sam sebe i diseldorfsko građanstvo: »građani komunisti«?^[88]

Kad čovek posmatra taj čisti prinos »očekivane« glavne skupštine od 25. juna, tada shvata da je državna vlast morala pribeći *toku godine 1848*, a to ona i čini time što se zaplenom pisama i štampanih spisa obaveštava o pokretu te godine, konfiskuje, npr., tri broja lista »Arbeiterzeitung« koji su se za 4 pfeniga po broju mogli kupiti u svakoj ulici.

No iz pisama ona se ubeduje koliki »politički fanatizam« vlada u Nemačkoj godine 1848. Naročito »fanatičnim« učinilo joj se pismo profesora *Karla Henkela* iz Marburga Gottschalku. Za kaznu ona dostavlja pismo kurhesenskoj vladi i doživljava zadovoljstvo da je protiv profesora povedena istraga.

A kao konačni rezultat iz pisama i štampanih spisa proizlazi da se 1848. u glavama i na papiru razmahao svakakvi fanatizam i da su se uopšte dešavali događaji koji su kao jaje jajetu nalik na »oružani ustanak protiv kraljevske vlasti i na naoružavanje jednog dela građana protiv drugog«.

Gottschalk i drugovi se, *dakle*, svim tim stvarima bave, a državna vlast upoznaje tek »odjek« tog čudnovatog pokreta putem konfiskacije štampanih spisa i pisama optuženih!

Naslov originala:

Prozeß gegen Gottschalk und Genossen

[»Neue Rheinische Zeitung«,

br. 175 i 176 od 22. i 23. decembra 1848]

Karl Marx

Pruska kontrarevolucija i pruski sudijski stalež

* *Keln*. Glavni plod revolucionarnog pokreta od 1848. nije ono što su narodi stekli, nego ono što su izgubili — *gubitak iluzija*.

Juni, novembar, decembar godine 1848 — to su džinovski miljokazi na putu oslobađanja od začaranosti i otrežnjavanja razuma evropskih naroda.

Među poslednjim iluzijama koje su sputavale nemački narod na prvom mestu je njegovo *praznoverje u sudijski stalež*.

Prozaični severac pruske kontrarevolucije lomi i taj cvet narodne fantazije, kojemu je prava domovina Italija — večni Rim.

Dela i izjave *Rajnskog kasacionog sudišta, Višeg tribunala u Berlinu, okružnih sudova u Minsteru, Brombergu i Ratiboru protiv Essera, Waldecka, Temmea, Kirchmanna i Gierkea* još jedanput dokazuju da francuski *Kcnvent* jeste i ostaje svetionik svih revolucionarnih epoha. On je inaugurisao revoluciju *smenivši* jednim dekretom *sve činovnike*. I sudije su samo činovnici, što su gorepomenuti sudovi posvedočili pred celom Evropom. Turske kadije i kineski mandarinski kolegiji mogu mirne duše kontrasignirati najnovije odluke tih »visokih« sudišta protiv svojih kolega.

Naši čitaoci već poznaju odluku Višeg tribunala u Berlinu i okružnog suda u Ratiboru. Danas imamo posla sa *okružnim sudom u Minsteru*⁽¹⁷⁹⁾.

Ali pre toga kazaćemo koju reč o *Rajnskom kasacionom sudištu* sa sedištem u Berlinu, tom *summus pontifex*¹ rajnskog pravosuđa.

Kao što se zna, rajnski pravnici (osim nekoliko časnih izuzetaka) nisu u pruskoj sporazumaškoj Skupštini imali prečeg posla nego da prusku vladu leče od njenih starih predrasuda i njene stare srdžbe. Oni su joj faktički dokazali da njihova predašnja opozicija jedva znači toliko koliko je značila opozicija francuskih parlamenata pre 1789 — tvrdoglavo i liberalski našepureno isticanje *cehovskih interesa*.

¹ vrhovnom svešteniku, tj. papi

Kao što su u francuskoj Nacionalnoj skupštini od 1789. liberalni članovi parlamenta, tako su u pruskoj Nacionalnoj skupštini od 1848. rajnski pravници bili *najbolji među najboljima* u armiji servilizma. Rajnskopruska tužilaštva posramila su staropruske istražne sudije svojim »političkim fanatizmom«. Naravno, rajnski pravnici su morali čuvati svoju reputaciju i *posle* raspuštanja sporazumaške Skupštine. Lovorike staropruskog Višeg tribunala nisu dale rajnskopruskom Kasacionom sudištu da spava. Njegov šefprezident *Sethe* uputio je višem revizijskom savetniku *Esseru* (koga ne treba zameniti sa »dobronamernim kelnskim »Esserima«¹) sličan dopis kakav je predsednik Višeg tribunala *Mühler* poslao tajnom savetniku Višeg tribunala *Waldecku*. Ali rajnskoprusko sudište umelo je da nadmaši staroprusko. Predsednik Rajnskog kasacionog sudišta prevazišao je svog konkurenta učinivši perfidnu *netak-tičnost* time što je pismo upućeno g. *Esseru* saopštio berlinskoj javnosti u listu »*Deutsche Reform*«^[180] pre nego što ga je saopštio samom g. *Esseru*. Ubedeni smo da će *cela Rajnska provincija monstre-adresom upućenom našem sedom časnom zemljaku, gosp. Esseru*, odgovoriti na pismo g. *Sethea*.

Nije u »državi Danskoj« trulo nešto ^[181], nego sve!

A sad u *Minster!*

Naši čitaoci su već čuli za protest okružnog suda u *Minsteru* protiv vraćanja na dužnost njegovog direktora *Temmea*.

Stvar stoji ovako:

Vlada kontrarevolucije sugerisala je, direktno ili indirektno, Tajnom višem tribunalu u Berlinu, Rajnskom kasacionom sudištu i okružnim sudovima u *Brombergu*, *Ratiboru* i *Minsteru* da *kralj ne bi rado video da se na svoja visoka sudijska mesta vrate Waldeck, Esser, Gierke, Kirchmann i Temme, jer su u Berlinu nastavili da zasedaju i posle raspuštanja Skupštine te učestvovali u donošenju odluke o uskraćivanju poreza. Stoga bi trebalo da protiv toga protestuju.*

Visoka sudišta (Rajnsko kasaciono sudište se u prvom trenutku kolebalo — veliki umetnici postižu svoje uspehe ne time što nastupaju prvi, nego poslednji) sva odreda prihvatila su tu sugestiju i poslala proteste iz Berlina i u Berlin. *Okružni sud u Minsteru* bio je toliko glupav da se obratio *neposredno kralju* (takozvanom *ustavnom kralju*) prstevom protiv *Temmea*, u kojem doslovno kaže:

»da se učestvovanjem na nezakonitim sednicama jedne frakcije odgođene Nacionalne skupštine opredelio za javnu pobunu protiv vlade Nj. Veličanstva, a glasanjem za predlog o uskraćivanju poreza stupio na tle revolucije te pokušao razbuktati vatru anarhije u otadžbini«,

a onda nastavlja:

»Protivreći našem pravnom osećanju, zahtevima javnosti za besprekornost direktora okružnosudskog kolegija, njegovim obavezama u pogledu izobražavanja

¹ Esser I i Esser II

mladih pravosudnih činovnika i njegovom položaju prema nižim sudskim činovnicima da posle takvih postupaka gorepomenuti *Temme* ostane na svom službenom položaju u ovdašnjem kolegiju. Stoga nas naša savest nagoni da Vašem Veličanstvu najponiznije iznesemo upornu želju da budemo oslobođeni od službenog odnosa prema direktoru *Temmeu*.¹

Adresu je potpisao ceo kolegij izuzev jednog jedinog savetnika, šuraka *ministra pravosuda Rintelena*.

Taj ministar pravosuda je 18. decembra poslao g. *Temmeu* u Minster prepis te adrese, «*radi njegove odluke*», pošto je već *Temme*, bez protivljenja *kukavica*, ponovo stupio na dužnost.

Ujutro 19. decembra pojavio se *Temme*, kako javlja «*Düsseldorfer Zeitung*»^[182],

«prvi put na plenarnoj sednici okružnog suda i zauzeo svoje mesto direktora pored zamenika šefprezidenta von *Olfersa*. Odmah u početku sednice zatražio je reč i ukratko izneo otprilike ovo: Primio je od ministra pravosuda reskript sa jednim prilogom u prepisu. Taj prilog sadrži podnesak «visokog kolegija» kome on ima sad čast pripadati. U tom prilogu se protestuje što se on vraća na svoj položaj. Ministar pravosuda mu je dostavio taj podnesak da se s njim upozna i da «posle toga donese svoju odluku». Protest «visokog kolegija» ima očigledno svoj osnov u njegovoj političkoj delatnosti; međutim, o njoj, kao i uopšte o svojim političkim pogledima, on neće ovde govoriti, jer nije dužan da ih brani pred ovim «visokim kolegijem». A što se tiče «odluke», već ju je pokazao time što je zauzeo svoje mesto direktora, i on uverava «visoki kolegij» da ga neće napustiti dokle god ga na to ne prisile presuda i pravo. Uostalom, on ne misli da različitost političkih pogleda mora pomućivati kolegijalni odnos; bar sa svoje strane on će to po mogućnosti izbegavati.»

Najbolji među najboljima bili su kao ošiniti gromom. Sedeli su nemi, nepomični, skamenjeni, kao da je neko među mandarinski kolegij bacio *Meduzinu* glavu.

Dobri okružni sud u Minsteru! U svojoj službenoj revnosti stavio je pod istragu svu silu ljudi i dao ih hapsiti zato što su hteli izvršavati odluku Nacionalne skupštine o uskraćivanju poreza¹. Svojom izjavom o g. *Temmeu*, i to pred samim stepenicama prestola, dobri okružni sud se konstituisao kao jedna stranka, doneo *unapred stvorenu osudu* pa nikako više ne može prema drugoj stranci igrati ulogu sudije.

Poznato je da je pritisak koji je berlinska svetina tobože vršila na prusku Nacionalnu skupštinu poslužio kao izlika za prvi državni udar Brandenburgove vlade^[183]. Da ne bi na poslanike vršila pritisak, vlada nastavlja u Berlinu započeti «*divlji lov*»² na njih još i *posle* povratka poslanika u njihova mesta stanovanja!

Ministar pravosuda *Rintelen* kaže u svom raspisu koji niže preštamujemo:

¹ Vidi u ovom tomu, str. 27. — ² U nemačkoj mitologiji, predanje da duše umrlih predvođene «divljim lovcem» jure noću dižući strašnu huku. Ljudi kojima se desi da se sretnu s duhovima, ostaju s njima večito.

«Pogrešno mišljenje koje su mnogi namerno pothranjivali da dosadašnji kazneni zakoni, naročito pri zločinima protiv države, posle marta o.g. više ne važe, mnogo je doprinelo tome da se anarhija poveća, a možda je imalo i opasnog uticaja kod pojedinih sudova.»

Većina dela g. Rintelena i njemu *podređenih* sudišta ponovo dokažu da u Pruskoj posle nasilnog raspuštanja Nacionalne skupštine važi samo još *jedan zakon, samovolja berlinske kamarile.*

Dvadeset devetog marta 1844. pruska vlada je izdala zloglasni disciplinski zakon protiv sudija^[184], po kojem su ovi mogli biti otpušteni, premešteni ili penzionisani prostom odlukom državne vlade. Poslednji »*Ujedinjeni landtag*« ukinuo je taj zakon^[91] i ponovo uspostavio načelo da sudije mogu biti otpušteni, premešteni i penzionisani samo sudskom presudom. Oktroisani ustav^[123] potvrđuje taj princip. Zar te zakone ne gaze sudišta koja hoće da po receptu ministra Rintelena *moralnom prisilom* nateraju svoje politički kompromitovane kolege da daju ostavku na svoju dužnost? Zar se ta sudišta ne pretvaraju u oficirske korporacije koje izbacuju svakog člana čiji politički pogledi ne odgovaraju njihovoj kraljevskoj »*časti*«?

A zar kod nas ne postoji zakon o *neodgovornosti i neprikosnovenosti narodnih predstavnika*?^[185]

Na vrbi svirala!

Da *pruski ustav* već nije sam sebe poništio sopstvenim paragrafima i načinom svoga postanja, poništila bi ga prosta činjenica da mu je poslednji garant *Viši tribunal u Berlinu*. Ustav se zajamčuje *odgovornošću ministara*, a *neodgovornost ministara* se zajamčuje oktroisanim za njih sudištem, a to je niko drugi do *Viši tribunal u Berlinu*, koji ima u g. *Mühleru* svog klasičnog predstavnika.

Najnoviji reskripti Višeg tribunala nisu dakle ni više ni manje nego očigledno *kasiranje oktroisanog ustava.*

U *Austriji* direktne *pretnje* vlade da će *opljačkati banku*^[186], koju narod Beča *nije taknuo* u trenucima svoje najveće i najpravednije ogorčenosti na finansijski feudalizam, ubeđuju *buržoaziju* da je svojom izdajom proletarijata ostavila bez zaštite ono što je upravo tom izdajom mislila obezbediti — *buržoasko vlasništvo*. U *Pruskoj buržoaziji* vidi da svojim kukavičkim poverenjem u vladu i svojim izdajničkim nepoverenjem prema narodu ugrožava neophodnu *garanciju buržoaskog vlasništva* — *buržoasko pravosuđe.*

Sa zavisnošću sudijskog staleža *sâmo buržoasko pravosuđe* postaje zavisno od vlade; tj., *sâmo buržoasko pravo ustupa mesto činovničkoj samovolji*. La bourgeoisie sera punie, par où elle a péché — *buržoazija će biti kažnjena onim čime je grešila* — *vladom.*

Da su servilne izjave najviših pruskih sudišta samo prvi simptomi predstojećeg apsolutističkog preobražaja tih sudišta, svedoči najnoviji raspis ministarstva pravosuđa:

•Opštom dispozicijom od 8. oktobra o.g. već je moj prethodnik na ovoj dužnosti podsetio da je prvenstveno zadatak sudskih vlasti da podržavaju poštovanje i delotvornost zakona, da one vršenjem tog zadatka najbolje služe zemlji, jer istinska sloboda može uspevati samo na tlu zakona. Od tada je, na žalost, na mnogim mestima dolazilo do najtežih pojava anarhične uskomešanosti koja se izruguje zakonima i redu; u pojedinim delovima zemlje dešavale su se čak i nasilne pobune protiv vlasti kojima nije svuda pružen energičan otpor. Pri takvoj žalosnoj situaciji u zemlji, obraćam se sada kad je vlada Nj. Veličanstva kralja učinila odlučujući korak da spase državu doteranu do provalije, sada se ponovo obraćam sudskim vlastima i gospodi državnim tužiocima u celoj zemlji kako bi ih pozvao da vrše svoju dužnost svuda i bez obzira na ličnost. Krivac, ma ko on bio, ne sme izmaći zakonskom kažnjavanju, koje treba izvršiti najbržim putem.

S osobito dubokim žaljenjem morao sam i iz pojedinih izveštaja lokalnih vlasti i iz javnih listova videti da su se takođe pojedini sudski činovnici, zaboravljajući na posebne obaveze koje im nameće njihovo zvanje, delom dali navesti na to da izvrše očigledno protivzakonite radnje, a delom nisu pokazali hrabrost i neustrašivost, čime se jedino s uspehom mogao sprečiti terorizam. Očekujem da će i prema njima biti preduzete mere utvrđivanjem činjeničnog stanja i eventualno pokretanjem istrage bez ikakva obzira i s ozbiljnim ubrzanjem, jer su činovnici pravosuđa, kojima je povereno da čuvaju ugled zakona, svojim kršenjem zakona grešili dvostruko; ubrzanje postupka protiv njih je naročito nužno, jer izricanje pravde ne sme ostati u rukama takvih činovnika. Ako se među krivcima nađu činovnici protiv kojih se prema postojećim propisima ne može pokretati formalna istraga niti narediti suspenzija, koju u slučajevima takve vrste treba obavezno uzeti u razmatranje, onda valja pristupiti utvrđivanju okolnosti radi obrazloženja istrage bez specijalnog odobrenja, a zatim potrebno odobrenje što pre zatražiti. Što se tiče referendara¹ i auskultanata², ne treba zaboraviti da u pogledu njihova otpuštanja iz državne službe postoje posebni propisi.

Pogrešno mišljenje koje su mnogi namerno pothranjivali, da današnji kazneni zakoni, naročito pri zločinima protiv države, posle marta o.g. više ne važe, mnogo je doprinelo tome da se anarhija poveća, a možda je imalo i opasnog uticaja kod pojedinih sudova. Kad se ima u vidu odlični duh pruskih pravosudnih činovnika, koji se, u celini uzev, i ovog puta pokazao na visini, dovoljno je samo ukazati na poznati pravni princip da zakoni ostaju na snazi sve dotle dok ne budu ukinuti ili promenjeni zakonodavnim putem, kao i na izričitu odredbu člana 108 ustavne povelje od 5. o.m., pa da budemo sigurni da će uvaženi pruski pravosudni činovnici, pri svojoj predanosti pravoj moralnoj i državnoj slobodi, autoritet zakonâ i reda staviti iznad svega.

S tim principima i s preziranjem svake lične opasnosti koraćaćemo napred ubedeni u pobedu nad zločinom, nad anarhijom. Upravo time ćemo najbitnije doprineti da se pre tako sjajna pruska država opet pokaže u svojoj moralnoj snazi i da više ne trpi, da se izrazim rečima jednog hrabrog poslanika u Frankfurtu, da i dalje među nama rade svoj posao besavesnost i grubo nasilje.

¹ mladi pravnik koji je položio prvi ispit pa se kod nekog suda sprema za drugi ispit (za zvanje asesora) — ² pravnik u pripravničkoj službi kod suda

Neka gospoda predsednici sudova i gospodin generalni javni tužilac u Kelnu dadu u vezi s tim potrebne instrukcije činovnicima svoga resora, a mene obaveste protiv kojih su činovnika i za koje prestupe su naredene suspenzije i pokrenute istrage.

Berlin, 8. decembra 1848.

Ministar pravosuđa
Rintelen

Kad jednom revolucija u Pruskoj pobedi, neće joj biti potrebno, kao februarskoj revoluciji, da nesmenljivost starog sudijskog staleža ukine jednim svojim dekretom. Naći će dokument da se ta kasta odrekla svoje privilegije u autentičnim izjavama *Rajnskog kasacionog sudišta, Višeg tribunala u Berlinu, i okružnih sudova u Brombergu, Ratiboru i Minsteru.*

Naslov originala:

*Die preußische Kontrerevolution und
der preußische Richterstand*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 177 od 24. decembra 1848]

Iš, ne praši!

Literarni lumpenproletarijat g. Dumonta, koji s najdirljivijim pasivnim otporom prima od »Neue Rheinische Zeitung« sve udarce nogom, pokušava se za njih osvetiti time što policiji denuncira urednike »N[eue] Rh[einische] Z[eitun]g« za članke koje oni nisu pisali. Tako je, prema »Kölnische Zeitung« od 25. decembra, *Freiligrath* autor dopisa iz Kelna u listu »Deutsche Schnellpost«, koji izlazi u Njujorku, pa je *stoga*, veli, sudelovao u mačjem koncertu priređenom 3. novembra patronima lista »Kölnische Zeitung«. Lovorike »*Malthesera*«¹ ne daju spavati urednicima »Kölnische Zeitung«.

Naslov originala:

Abfertigung

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 179 od 27. decembra 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 111.

Nova »Sveta alijansa«^[167]

* *Keln*, 30. decembra. Da je između Pruske, Austrije i Rusije još pre nekoliko meseci zaključena nova »Sveta alijansa«, zna već ceo svet. Sam ugovor moći će uskoro biti iznesen na svetlo dana i predat javnosti. Duša toga saveza gospode po »milosti božjoj i knutinoj« je Rusija. S druge strane, sva ruska politika i diplomatija leži, s malim izuzecima, na plećima Nemaca ili ruskih Nemaca. Doduše, gde god su apsolutizam i kontrarevolucija aktivni, uvek sretamo Nemce, ali ih nigde nema više nego u središnjoj tački permanentne kontrarevolucije, u ruskoj diplomatiji. Tu je najpre grof Neselrode, nemački Jevrej; onda baron von Meyendorf, poslanik u Berlinu iz Estlandije, pa njegov pomoćnik, carev adutant pukovnik grof Benkendorff, takođe Estalandanin. U Austriji radi grof Medem, Kurlandanin, sa nekoliko pomoćnika, među njima neki gospodin von Fonton, sve sami Nemci. Baron Brunov, ruski poslanik u Londonu, takođe Kurlandanin, deluje kao srednji i posredujući član između — Metternicha i Palmerstona. Najzad, u Frankfurtu deluje kao ruski otpravnik poslova baron Budberg, Livlandanin. To je samo nekoliko primera. Mogli bismo navesti još nekoliko tuceta, a da i ne govorimo o kreaturama peterburškog cara koje zauzimaju u Nemačkoj visoka i najviša mesta i u isto vreme primaju od Rusije visoku platu.

Kakvu ulogu igra u taboru narodnih neprijatelja i Svete alijanse austrijska nadvojvotkinja Sofija, sada carica mati, ne treba ni objašnjavati, jer je notorno. A opet sama Sofija je pod jakim uticajem velike kneginje Jelene, supruge velikog kneza Mihaila i kćeri princa Pavla Virtemberškog. Jelena održava najtešnju vezu između Nikolaja i Sofije i zloglasnog nadvojvode Ludwiga.

Između tih osoba već je pre nekoliko meseci dogovoren plan po kojem će se austrijski prekosudski car¹ oženiti preostalom kćerkom² velikokneževskog bračnog para, kako bi nova »Sveta alijansa« bila nerazrešivo spojena, a Rusija sve bliže privedena svome cilju — uspostavljanju najpotpunije vladavine knute u Nemačkoj.

Naslov originala:

Die neue Heilige Allianz

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 183 od 31. decembra 1848]

¹ Franz Joseph — ² Katarinom

Karl Marx

Revolucionarni pokret

* *Keln*, 31. decembra. Nikada jedan revolucionarni pokret nije otvoren sa tako utešnom uvertirom kao revolucionarni pokret od 1848. Papa mu je dao crkveni blagoslov, Lamartine-ova Eolova harfa zatrep-tala je od milozvučnih filantropskih melodija s tekstom o fraternité, o bratstvu članova društva i nacija.

Grlite se, milioni,
Celov taj za ceo svet!⁽¹⁸⁷⁾

U ovom trenutku papa, proteran iz Rima, sedi u Gaeti pod zašti-tom krvožednog idiota Ferdinanda, taj »inicijatore« Italije⁽¹⁸⁸⁾ intrigira protiv Italije s njenim iskonskim smrtnim neprijateljem, sa Austrijom, kojoj je u svom srećnijem razdoblju pretio anatemom. Nedavni francuski predsednički izbori dali su statističke tabele o nepopularnosti izdajice Lamartine-a⁽¹⁸⁹⁾. Ništa nije bilo čovekoljubivije, humanije, slabije od februarske i martovske revolucije, ništa nije bilo brutalnije od nužnih posledica tog *humanizma slabosti*. Svedoci: Italija, Poljska, Nemačka i, pre svega, pobeđeni u junu.

Ali sa porazom francuskih radnika u junu bili su pobeđeni sami pobednici juna. Ledru-Rollina i ostale političare Gore⁽¹⁹⁰⁾ potisnula je partija buržoaskih republikanaca, partija »National«-a⁽⁷³⁾; partiju »National«-a potisnula je dinastička opozicija⁽¹⁹¹⁾, Thiers-Barrot, a dinastička opozicija morala bi uzmaknuti pred legitimistima⁽¹⁹²⁾ da kružno kretanje triju restauracija nije bilo iscrpeno i da Louis Napoléon nije bio više no prazna glasačka kutija putem koje su francuski seljaci objavili svoj ulazak u revolucionarno-socijalni pokret, a francuski radnici svoje glasove osude svih voda pređenih epoha: Thiers-Barrot-a, Lamartine-a, Cavaignaca-Marrast-a. No zabeležimo činjenicu da je poraz revolucionarne francuske radničke klase povukao za sobom kao neizbežnu posledicu poraz republikanske francuske buržoazije kojoj ona tek što je bila podlegla.

Poraz radničke klase u Francuskoj, pobjeda francuske buržoazije bila je u isto vreme novo gušenje onih nacionalnosti koje su na kukurikanje galskog petla⁽¹²⁾ odgovorile herojskim pokušajima oslobođenja. Poljsku, Italiju i Irsku još jedanput su pljačkali, oskvrnjivali i mučki morili pruski, austrijski i engleski žbiri. Poraz radničke klase u Francuskoj, pobjeda francuske buržoazije bila je u isto vreme poraz srednjih klasa u svim evropskim zemljama gde su srednje klase, na trenutak ujedinjene s narodom, na kukurikanje galskog petla odgovorile krvavim ustankom protiv feudalizma. Napulj, Beč, Berlin! Poraz radničke klase u Francuskoj, pobjeda francuske buržoazije bila je u isti mah pobjeda Istoka nad Zapadom, pobjeda varvarstva nad civilizacijom. U Vlaškoj je počelo ugnjetavanje Rumuna od strane Rusa i njihovog oruđa, Turaka⁽¹⁹³⁾; u Beču su Hrvati, panduri⁽¹¹²⁾, Česi, serežani⁽⁸¹⁾ i sličan svet s koca i konopca udavili germansku slobodu, a u ovom trenutku car je sveprisutan u Evropi. Rušenje buržoazije u Francuskoj, trijumf francuske radničke klase, uopšte oslobođenje radničke klase je, dakle, parola evropskog oslobođenja.

Ali zemlja koja cele nacije pretvara u svoje proletere, koja svojim divovskim rukama obujmljuje ceo svet, koja je svojim novcem već jedanput podmirila troškove evropske restauracije, u čijem su se krilu klasne suprotnosti razvile do najizrazitijeg, najbestidnijeg oblika — *Engleska* je, čini se, stena o koju se razbijaju svi talasi revolucije, zemlja koja novo društvo izglednije još u materinjoj utrobi. Engleska vlada svetskim tržištem. Preobražaj ekonomskih odnosa u bilo kojoj zemlji evropskog kontinenta, pa i na celom evropskom kontinentu, bez Engleske — samo je bura u čaši vode⁽¹⁹⁴⁾. Industrijskim i trgovinskim odnosima unutar svake nacije vlada njen promet sa drugim nacijama, oni su uslovljeni njenim odnosom prema svetskom tržištu. Engleska pak vlada svetskim tržištem, a buržoazija vlada Engleskom.

Oslobođenje Evrope, bio to ustanak ugnjetenih nacionalnosti za nezavisnost ili rušenje feudalnog apsolutizma, uslovljeno je, dakle, pobedonosnim ustankom francuske radničke klase. No svaki francuski socijalni prevrat nužno se razbija o englesku buržoaziju, o njenu svetsku industrijsku i trgovinsku hegemoniju. Svaka delimična socijalna reforma u Francuskoj, i uopšte na evropskom kontinentu, ukoliko treba da bude definitivna, jeste i ostaje pusta pobožna želja. A staru Englesku će srušiti samo *svetski rat*, koji jedini može čartističkoj partiji⁽¹¹⁷⁾, organizovanoj engleskoj radničkoj partiji, stvoriti uslove za uspešan ustanak protiv svojih divovskih ugnjetača. Čartisti na čelu engleske vlade — tek s tim momentom će socijalna revolucija stupiti iz carstva utopije u carstvo zbilje. Svaki pak *evropski rat* u koji se bude uplela Engleska biće svetski rat. On će se voditi u Kanadi i u Italiji, u Istočnoj Indiji i u Pruskoj, u Africi i na Dunavu. A evropski rat će biti prva posledica pobedonosne radničke revolucije u Francuskoj. Engleska će, kao u vreme Napoleona, stajati na čelu kontrarevolucio-

narnih armija, ali će samim ratom biti bačena na čelo revolucionarnog pokreta i iskupiti svoju krivicu prema revoluciji 18. veka.

Revolucionarni ustanak francuske radničke klase, svetski rat, — to je perspektiva godine 1849.

Naslov originala:

Die revolutionäre Bewegung

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 184 od 1. januara 1849]

Karl Marx

Buržoaski dokument

* *Keln*, 4. januara. Javna dobrotvornost uzela je, kao što se zna, u Engleskoj, gde je vlast buržoazije najrazvijenija, najplemenitije i najvelikodušnije oblike. Engleske workhouses — javne ustanove u kojima prekobrojno radničko stanovništvo vegetira na trošak buržoaskog društva — spajaju na zaista rafiniran način dobrotvornost sa *osvetom*, koju buržoazija tera na jadnicima prinuđenim da apeluju na njenu dobrotvornost. Jadne ljude ne samo što hrane rajbednijim, najlošijim namirnicama, jedva dovoljnim za fizičku reprodukciju, nego njihovu delatnost ograničavaju na neproduktivan, prividan rad koji izaziva gađenje i koji otupljuje duh i telo — npr. na uprezanje u dolape. Da bi nesrećnici naposljetku shvatili svu veličinu svoga zločina, zločina koji se sastoji u tome što su se, umesto da budu, kao u običnom toku života, materija koju buržoazija eksploatiše i koja joj donosi dobit, pretvorili štaviše u materiju na koju njihovi rođeni korisnici moraju trošiti, slično kao što bačve špiritusa zaostale na skladištu postaju materija na koju trgovac špiritusom mora trošiti; da bi naučili osećati svu veličinu tog zločina, uskraćuje im se sve što se ostavlja najgorim zločincima: saobraćanje sa ženom i decom, zabava, razgovor — sve. A čak i ta *»okrutna dobrotvornost«* engleske buržoazije nipošto ne počiva na sentimentalnim, nego ra vrlo praktičnim, sasvim proračunljivim razlozima. S jedne strane, buržoaski red i trgovinska delatnost mogli bi postradati na jedan uznemiravajući način kad bi pauperi cele Velike Britanije iznenada bili bačeni na ulicu. S druge strane, engleska industrija kreće se čas u periodima grozničave preterane proizvodnje, kad se tražnji radničkih ruku jedva može odgovoriti, a te ruke treba ipak nabaviti što jeftinije, čas u periodima malaksanja trgovine, kad je proizvodnja daleko ispred potrošnje i kad se samo s mukom može zaposliti polovina radničke armije uz polovinu plate. Ima li pametnijeg sredstva nego što su ti workhouses da se rezervna armija drži u pripremi za povoljnije periode, a da se ujedno za tražanja nepovoljnih trgovinskih perioda pretvara u tim bogougodnim ustanovama u mašinu bez volje, otpora, zahteva i potreba?

Pruska buržoazija se razlikuje od engleske po tome što britanskoj političkoj oholosti, koja podseća na paganske rimske naravi, suprotstavlja svoje najpodaničnije zamiranje u hrišćanskoj poniznosti i krotkosti pred prestolom, oltarom, armijom, birokratijom i feudalizmom; po tome što se, umesto komercijalnom energičnošću koja podvrgava sebi čitave delove sveta, bavi kineskom sitnom trgovinom unutar Rajha i što nemirni gigantski pronalazački duh u industriji postiđuje licemerno-moralnim ustrajanjem na starinskoj polucehovskoj rutini. No u jednome se pruska buržoazija približava britanskom idealu, u *bestidnom zlostavljanju radničke klase*. Ako ona kao korporacija, posmatrana u celini, i u tome zaostaje za Britancima, to se može objasniti naprosto time što ona u celini, kao *nacionalna klasa*, zbog nedostatka hrabrosti, razuma i energije nije uopšte nikad ni do čega doterala i što nikad neće ni do čega znatnog doterati. Ona ne postoji na nacionalni način, ona postoji samo *provincijski, gradski, lokalno, privatno*, pa se u *tim* oblicima prema radničkoj klasi odnosi još bezobzirnije nego engleska buržoazija. Zašto su narodi počev od epohe Restauracije čeznuli za Napoleonom, koga su malo pre toga prikovali na usamljenu stenu u Sredozemnom moru? Zato što je lakše podnositi despotiju genija nego despotiju idiota. Tako engleski radnik može još naspram nemačkog isticati neki nacionalni ponos, jer gospodar koji ugnjetava njega ugnjetava ceo svet, dok je gospodar nemačkog radnika, nemački buržuj, *svačiji sluga*, a ništa nije fatalnije, ne ponižava više nego biti *sluga drugog sluga*.

Kao istorijski dokument cinizma naše buržoazije prema radničkoj klasi, objavljujemo doslovno »*Radničku kartu*« koju moraju potpisati proleterti zaposleni na gradskim radovima u slavnom gradu Kelnu.

Radnička karta

§ 1. Svaki radnik mora *strogo poslušati* uputstva i naređenja *svih gradskih nadzornih činovnika*, koji su ujedno zakleti kao *policijski činovnici*. *Neposlušnost i opiranje povlače za sobom momentano otpuštanje*.

§ 2. *Bez posebne dozvole gradevinskog nadzornika* nijedan radnik ne sme iz jednog odeljenja preći u drugo ili napustiti gradilište.

§ 3. Radnici koji bi uzimali kolica, tačke ili ostali alat iz nekog drugog odeljenja da bi ih upotrebili pri svome radu, biće otpušteni.

§ 4. Opijanje, narušavanje mira, podsticanje svađe, prepirke ili tučnjave imaju za posledicu momentano otpuštanje s posla. — Osim toga u *odgovarajućim slučajevima* preuzima se zakonsko gonjenje krivaca pred nadležnim sudovima.

§ 5. Ko *zakasni deset minuta* na radno mesto, ne dobija rada u *odnosnoj polovini dana*; posle trećeg ponovljenog slučaja *može* uslediti potpuno isključenje od rada.

§ 6. Ako se radnici otpuštaju na sopstveni zahtev ili po kazni, primiće isplatu idućeg redovnog isplatnog dana srazmerno prema obavljenom radu.

§ 7. Otpuštanje radnika s posla označava se na Radničkoj karti. — Ako otpuštanje usledi po kazni, radniku se, *zavisno od okolnosti*, zabranjuje ponovo zapošljavanje na odnosnom radilištu ili na svim gradskim radovima.

§ 8. O otpuštanju radnika po kazni i uzrocima otpuštanja obaveštava se svaki put *policijska vlast*.

§ 9. Ako radnici imaju *žalbi na građevinskog nadzornog činovnika*, takva žalba se mora uložiti kod *gradskog arhitekta* putem delegacije od tri člana. Ovaj istražuje predmet žalbe na licu mesta i *odlučuje o njoj*.

§ 10. Radno vreme određeno je od ujutro u šest i po do 12 časova u podne i od jednog časa popodne do naveče u mrak. (Lepog li stila!)

§ 11. Pod tim uslovima radnik prima zaposlenje.

§ 12. Isplata se vrši subotom popodne na gradilištu.

Zakleti građevinski nadzornik[. . .] čija se naređenja imaju slušati.

Keln.

Potpis	} radnika	} Upućuje se u odeljenje tog i tog itd.
odn. znak		

Mogu li *ruski* ukazi samodrška svih Rusa njegovim podanicima biti sastavljeni u azijskijem duhu?

Gradski i čak *»svi gradski nadzorni činovnici*, koji su ujedno zakleti kao *policijski činovnici*, moraju se *»strogo poslušati. Neposlušnost i opiranje povlače za sobom momentano otpuštanje.*» Dakle, pre svega *pasivna poslušnost!* Posle toga, po § 9, radnici imaju pravo ulagati *»žalbe kod gradskog arhitekta.* Taj paša odlučuje bez priziva — naravno *protiv radnika*, a u interesu hijerarhije. A kad je on odlučio, kad je nad radnicima izrečen gradski interdikt — teško njima, onda ih stavlja pod *policijski nadzor*. Gubi se i poslednji privid njihove građanske slobode, jer po § 8 *»o otpuštanju po kazni i o uzrocima otpuštanja obaveštava se svaki put policijska vlast.*»

Ali, gospodo, kad otpustite radnika, kad mu otkazete ugovor po kojem on daje *»svoj rad za vašu najamninu*, kakvog posla, pobogu, ima *policija* s tim otkazivanjem *»građanskog ugovora?* Zar je gradski radnik robijaš? *Prijavljujete* li ga *policiji* zato što je povredio strahopoštovanje koje duguje vama, *»svojoj prirodnoj, mudroj i plemenitoj vlasti?* Zar se vi ne biste smejali građaninu koji bi vas *prijavio policiji* što se niste držali ovog ili onog ugovora o isporuci robe, ili što niste platili menicu na dan dospelosti, ili što ste na Novu godinu previše pili? Pa dabome! — Prema radniku vi niste vezani građanskim ugovornim odnosom, vi carujete nad njim sa svom razdraženošću *»gospode po milosti božjoj!* Policija treba da u vašoj službi vodi spisak sa podacima o njegovu ponašanju.

Po § 5, ko zakasni *»10 minuta*, kažnjava se gubitkom *»polovine radnog dana.* Kakav odnos između prestupa i kazne! Vi kasnite nekoliko *»stoleća*, a radnik ne bi smeo doći na posao *»10 minuta* posle šest i po časova a da ne izgubi pola radnog dana?

Najzad, da ništa ne bi sužavalo vašu patrijarhalnu samovolju i da bi radnik zavisio samo od vašeg čefa, način kažnjavanja ostavili ste, ukoliko je to moguće, nahođenju vaših livrejisanih lakeja. U »odgovarajućim« slučajevima, tj. onim koji se vama čine odgovarajućim, dolazi, po § 4, posle otpuštanja i prijave policiji »zakonsko gonjenje krivaca pred nadležnim sudovima«. Po § 5, potpuno otpuštanje radnika »može« uslediti ako on tri puta dođe na posao deset minuta posle šest i po. Pri otpuštanju po kazni »radniku se«, po § 7, »zavisno od okolnosti, zabranjuje ponovno zapošljavanje na odnosnom radilištu ili na svim gradskim radovima« itd. itd.

Kakav prostor za čefove neraspoloženog buržuja u tom krivičnom zakoniku naših gradskih Katona, tih velikih muževa koji pred Berlinom puze u prašini!

Po tom uzornom zakonu može se videti kakvu bi *Charte*¹ naša buržoazija oktroisala narodu kad bi bila na kormilu.

Naslov originala:

Ein Bourgeoisaktenstück

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 187 od 5. januara 1849]

¹ karta, ustav

Karl Marx

Budžet Sjedinjenih Država i hrišćansko-germanski budžet

* *Keln*, 6. januara. Od pre nekoliko dana imamo najzad crno na belo koliko pruska vlada staje zemlju. »Preussischer Staats-Anzeiger«^[54] pokazao nam je konačno finansijskim predračunom za godinu 1849. kako su nas bestidno lagali u dosadašnjim budžetima. Taj divotni novogodišnji dar iznenadio je samo one kojima se dosad svaka reč vlade po milosti božjoj činila svetom istinom, a svaka mistifikacija u državnim finansijama posle 1820. dokazom izvrsnosti budžeta naše policijske države.

Pruska je zemlja od približno 5000 kvadratnih milja i sa nešto više od 16 miliona stanovnika.

Sjedinjene Države Severne Amerike obuhvataju teritoriju čija površina je sad gotovo jednaka površini cele Evrope. a broj njihovih stanovnika prelazi 21 milion.

Nema podjednijeg uvoda u razmatranja o pruskom budžetu za 1849. od budžeta savernoameričkih slobodnih država.

Poređenje obaju budžeta pokazuje kako skupo pruska buržoazija mora plaćati zadovoljstvo što njome upravlja vlada po milosti božjoj, što je plaćenici te vlade zlostavljaju opsadnim stanjima i bez njih, i što se gomila nadmenih činovnika i krautjunkera ponaša prema njoj en canaille¹. A u isti mah se vidi kako jeftino može organizovati svoju vladu buržoazija koja je svesna svoje snage i rešena da je upotrebi.

Oba budžeta već su sami po sebi dovoljan dokaz kukavičluka, ograničenosti i filistarstva jednih, a osećanja vlastite vrednosti, razboritosti i energije drugih.

Ukupni rashodi Sjedinjenih Država za godinu 1848. iznosili su 42 811 970 dolara. U to su uračunati troškovi meksičkog rata, rata koji se vodio 2000 milja daleko od sedišta centralne vlade. Čovek može shvatiti kakve su enormne rashode zahtevali transport armije i svi za nju neophodni predmeti.

¹ s prezirom

Prihod Unije iznosio je 35 436 750 dol[ara], i to 31 757 070 dol[ara] od carinskih taksa, 3 328 642 dol[ara] od prodaje državnog zemljišta i 351 037 dol[ara] od raznih i slučajnih prihoda. Kako zbog rata obični prihodi nisu doticali, manjak je pokriven zajmovima zaključenim iznad al pari¹. Pitajte na tržištu novca da li bi »hrišćansko-germanska« vlada bila u stanju da uz tako povoljne uslove pribavi makar i 1000 tal[ira]!

U Sjedinjenim Državama finansijska godina počinje svakog 1. jula. Do jula 1849. rashodi će zbog rata s Meksikom još biti veliki prema onom kakvi su inače, dakako ne u poređenju s Pruskom! Ali za iduću godinu, koja se završava 1. jula 1850, predsednik Polk najavljuje u svojoj poslanici Kongresu običan mirnodopski budžet.

Koliki su rashodi te moćne države — severnoameričke buržoaske republike — u mirna vremena?

Oni iznose 33 213 152 dolara, uključujući kamate (3 799 102) dol[ara] na državni dug i 3 540 000 dolara koji se 30. maja 1850. moraju platiti Meksiku.

Ako se odbiju obe poslednje sume, koje figuriraju u budžetu kao izvanredni rashodi, cela vlada i uprava Sjedinjenih Država ne stoji godišnje ni 26 miliona dolara.

A koliko pruski građani plaćaju godišnje državi u *mirna vremena*?

Odgovor je gorak. Daje nam ga »Pr[eußischer] St[aa]t[A]n[zeige]«. On glasi: *više od 94 miliona talira godišnje!*

Eto, dok 21 milion stanovnika severnoameričke republike kod svoga blagostanja, čak kod svoga bogatstva, daje državnoj kasi jedva 26 miliona dolara — *dakle po prus[kom] kur[su] ni 38 miliona talira* — 16 mil[iona] Prusa, kod svog relativnog siromaštva, mora državnoj kasi godišnje baciti u ždrelo 94 mil[iona] talira, a ona i time nije još zadovoljena.

No ne budimo nepravedni!

Severnoamerička republika nema zato ništa osim jednog predsednika biranog na četiri godine, koji doduše za zemlju radi više nego tucе kraljeva i careva uzetih zajedno. Ali on za to prima samo traljavu godišnju platu od 37 000 tal[ira] po prus[kom] kur[su]. U tu sitnu sumu od 37 000 tal[ira] može se zbiti sav bol hrišćansko-germanske duše s Bogom za kralja i junckerstvo. Nema komornika ni dvorskih draguljara, nema polivanja ceste do Šarlotenburga radi dvorskih dama, nema parkova za divljač na trošak građana itd. Koje li strahote! No najstrašnije je to što se čini da svi Severnoamerikanci čak i ne shvataju tu strahotu, tu pustoš, tu napuštenost od boga.

Kako je sasvim drukčije kod nas. Ako i plaćamo tri i četiri puta više, mi se i radujemo stvarima koje oni nemaju, a za 37 000 tal[ira] i ne mogu imati. Mi se radujemo i razgaljujemo u sjaju dvora po mi-

¹ zaključenim po kursnoj vrednosti višoj od nominalne vrednosti

losti božjoj koji — tačno se ne zna, ali prema približnoj proceni — staje narod godišnje 4 do 5 miliona.

Dok su Amerikanci tako šašavi čudaci da svoj novac po mogućnosti čuvaju za vlastiti sjaj i za vlastitu korist, mi se hrišćansko-germanski smatramo obaveznim da naš sjaj, tj. naš novac, bacamo od sebe da bi njime mogli blistati drugi. Ne računajući sjaj, kojim li dobročinstvima ne obasipa dvor, bogato snabdeven iz džepova naroda, masu siromašnih grofova, barona, običnih »fon« itd.? Sva sila tih ljudi, koji su spremni samo na potrošnju a ne na proizvodnju, na kraju bi bedno skapala da joj se na fin način ne udeljuje državna milostinja. Kad bismo hteli redom pobrojati sva ta dobročinstva i korist, ne bismo stigli kraju do sutra.

A koliko su Amerikanci zbog svog malog budžeta zaostali za nama i na drugim područjima!

Kod njih, npr., g. oberprezident Boetticher ne bi iz državne kase dobio na poklon 3000 tal[ira]. Rekli bi mu da može biti zadovoljan svojom lepom platom. Grofovima i baronima ništa ne bi kapnulo za vaspitanje dece. Severnoamerička republika kazala bi u takvom slučaju milostivoj gospodi: *Alors il faut s'abstenir d'avoir des enfants!*¹ Tamo bi se kakav »Hüser« obrisao za svoju godišnju gratifikaciju od 6000 talira i morao bi se zadovoljiti svojom platom, koju bi možda čak i snizili na 3000 tal[ira]. I od toga da živi čovek, pruski čovek, hrišćansko-germanski general? Bezbožne li misli! *Apage!*

Kod Amerikanaca nema, kao ni u g. Hansemanna, mile-lale u pitanjima novca.

Oni bi Don Carlosu u najboljem slučaju dali nekoliko whippings², a nikako 700 000 tal[ira] da se uz svoje grande i monahe može razmetati i boriti se za meternihovski legitimitet. To je kadro učiniti samo kraljevstvo po milosti božjoj, kojemu u svako doba i s punim pravom džepovi naroda moraju ostati otvoreni.

Doduše, premda su Amerikančeva davanja državi vrlo neznatna, on u drugu ruku ima stajaću vojsku od samo 10 000 ljudi, koja u ratno vreme može vrlo brzo biti povećana na 2 miliona snažnih boraca. On nikako ne zna sreću da najveći deo svog poreza sme upotrebiti za vojsku, koja ga u vreme mira opseđa, zlostavlja, ranjava i ubija — sve na slavu i na čast otadžbine.

Ali, šta se tu može? Ti buržoaski republikanci su eto toliko tvrđoglavi da neće da znaju išta o našim hrišćansko-germanskim ustanovama, pa čak više vole da plaćaju male poreze nego velike.

Isto tako tvrdoglavo nemački buržuj insistira na tome da kraljevstvo po milosti božjoj, sa armijom svojih vojnika i činovnika, sa svojim gomilama penzionisanih, sa svojim gratifikacijama, vanrednim jednokratnim isplatama itd., ne može biti plaćeno dovoljno visoko.

¹ U tom slučaju ne treba imati dece — ² udaraca bičem

Republikanac parajlija iz Severne Amerike i buržuj u Pruskoj odnose se jedan prema drugome upravo kao i njihovi budžeti, kao 37 prema 94 miliona. Jedan živi po svojoj milosti, drugi po milosti božjoj: to i jeste prava razlika među njima.

Naslov originala:

*Das Budget der Vereinigten
Staaten und das christlich-germanische*

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 189 od 7. januara 1849]

Karl Marx

Novogodišnja čestitka

* *Keln*, 8. januara. Što nam Novu godinu čestitaju pastor i kantor, crkvenjak i gazimeh, berberin i noćobdija, poljar, grobar itd. — to je isto toliko star koliko i uvek nov običaj koji nas ostavlja ravnodušnima.

Ali godina 1849. ne zadovoljava se konvencionalnim. Svoj dolazak označila je nečim čega još nije bilo, novogodišnjom čestitkom pruskog kralja.

Novogodišnja čestitka nije upućena pruskom narodu ni »Mojim dragim Berlincima«^[195], nego »Mojoj vojsci«^[196].

Taj kraljevski novogodišnji napis gleda »s ponosom« na vojsku, jer je ostala verna »kad je« (martovska) »pobuna narušila mirni razvoj liberalnih institucija ka kojima sam promišljeno hteo povesti Moj narod«.

Pre se govorilo o martovskim događajima, o »nesporazumima« i tome slično. Sad više nije potrebno nikakvo uvijanje: martovski »nesporazumi« krešu nam se u brk kao »pobuna«.

Iz kraljevske novogodišnje čestitke izbija isti duh kao iz stubaca »krstašice«^[9]. Kao što ona govori o »pobuni«, tako ova govori o neslavnim »martovskim zločinima«, o zločinačkom ološu koji je u martu prekinuo tišinu berlinskog dvorskog života.

Ako zapitamo zašto martovska »pobuna« toliko uzbuđuje, odgovor glasi: »zato što je narušila mirni razvoj liberalnih (!!) institucija itd.« —

Da ne počivate u Friedrichshainu^[197], vi martovski pobunjenici, sad bi vas morali počastiti »prahom i olovom« ili doživotnom robijom. Ta vi ste u svojoj opakosti »narušili mirni razvoj liberalnih institucija«! Da li je potrebno ponovno sećanje na kralj[evsko]prus[ki] razvoj »liberalnih institucija«, na najliberalniji razvoj traćenja novca, na »mirno« rasprostiranje licemerstva i kraljevskopruskog jezuitizma, na mirni razvoj policajštine i kasarnštine, špijunstva, prevare, pretnosti, nadmenosti i, nazad, najodvratnijeg poživinčenja naroda uz najbesramniju korupciju u takozvanim višim klasama? To ponovno sećanje je to nepotrebnije što je dovoljno da samo pogledamo oko

sebe, da samo ispružimo ruke pa da onaj »narušeni razvoj« opet vidimo pred sobom u punom cvatu i uživamo u drugom izdanju pomenutih »liberalnih institucija«.

»Moja armija« — kaže se dalje u kraljevskoj pismenoj čestitki — »sačuvala je staru slavu i požnjela novu.«

Dakako! Požnjela je toliku slavu da još jedino Hrvati^[12] mogu pretendovati na veću.

Ali gde i kako ju je požnjela? Prvo, »ona je svoje zastave okitila novim lovorikama kad je Nemačkoj zatrebalo Naše oružje u Šlezvigu«.

Pruska nota majora Wildenbrucha upućena danskoj vladi^[199] temelj je na kojem se izdigla nova pruska slava. Ceo način vođenja rata odlično je pristajao toj noti koja je danskog rođaka uveravala: da pruska vlada i ne misli ozbiljno, da ona republikancima samo baca meku, a drugim ljudima pesak u oči, kako bi dobila vremena. A ako dobiješ vremena, dobio si sve. Kasnije će biti moguće sporazumeti se na obostrano veselje.

Gospodin Wrangel, u pogledu kojega je javno mnjenje duže vreme bilo dovedeno u zabludu, gospodin Wrangel je napustio Šlezvig-Holštajn krišom kao noćni tat. Putovao je u civilu da ga ne bi prepoznali. U Hamburgu su svi hotelijeri izjavili da ga ne mogu primiti na konak. Da su im kuće, prozori i vrata miliji nego od naroda prezrene lovorike pruske armije otelovljene u tom slavnom gospodinu. Ne zaboravimo ni to da je jedini uspeh u tom ratnom pohodu besmislenih i beskorisnih manevara, koji je sasvim podsećao na proceduru starih sudova Rajha (vidi tadašnje brojeve našeg lista^[199]), bio strategijska pogreška.

Jedino što iznenađuje u tom ratnom pohodu jeste neizreciva drskost *Danaca*, koji su navlaš vukli za nos prusku vojsku i Prusku potpuno odrekli od svetskog tržišta.

Upotpunjavanju pruske slave sa te strane pripadaju osim toga mirovni pregovori s Danskom i njihov rezultat — primirje zaključeno u Malmeu^[134].

Ako je rimski car¹ pomirisavši monetu dobijenu od poreza na nužnike mogao reći: »non olet« (ne smrdi), na pruskim lovorikama požnjevenim u Šlezvig-Holštajnu piše neizbrisivim slovima »olet!« (smrdi!).

Drugo, »Moja vojska pobedonosno je izdržala napore i opasnosti kad se u Velikom vojvodstvu Poznanjskom borila protiv insurekcije«.

Što se tiče »pobedonosnih napora«, evo koji su: Pruska je, prvo, iskoristila plemenitu, iz Berlina slatkim rečima pothranjivanu iluziju Poljaka, koji su u »Pomerancima« gledali nemačke drugove po oružju

¹ Vespazijan

u borbi protiv Rusije te su stoga mirno raspustili svoju armiju, dopustili Pomerancima da umarširaju u zemlju i tek onda ponovo skupili razasute kadrove kad su Prusi počeli najbezočnije zlostavljati goloruke ljude. A tek pruska junačka dela! Junačka dela »slavne« pruske armije ne vrše se *za vreme rata* nego *posle rata*^[132]. Kad je Mieroslawski bio predstavljen junskom pobedniku, Cavaignacovo je prvo pitanje bilo: kako je Prusima uspelo da kod *Miloslava* budu potučeni. (Ovo možemo dokazati svedocima koji su čuli svojim ušima.) Tri hiljade Poljaka, kojekako naoružanih kopljima i kosama, dvaput je potuklo i dvaput je prisililo na povlačenje 20 000 dobro organizovanih i topovima obilno snabdevenih Prusa. Pruska konjica je u divljem begu sama rasturila prusku pešadiju. Poljska insurekcija je odbranila Miloslav pošto je kontrarevoluciju dvaput izbacila iz grada. Još sramotnija od *poraza kod Miloslava* bila je za Pruse njihova konačna *pobeda kod Vrešena*, pripremljena jednim njihovim prethodnim porazom. Kad se nenaoružan ali herkulski protivnik nade pred kukavicom naoružanom pištoljima, onda kukavica beži i puca iz svojih pištolja iz pristojne daljine. Tako su se poneli Prusi kod *Vrešena*. Pobili su toliko daleko da su mogli kartečom, granatama punjenim sa 150 zrna, i šrapnelima tući koplja i kose, s kojima se, kao što se zna, iz daleka ne može uraditi ništa. Inače su samo Englezi tukli šrapnelima istočnoindijske poludivljake. Tek su vrli Prusi, u fanatičnom strahu od poljske hrabrosti i osećajući svoju vlastitu slabost, primenili šrapnele protiv takozvanih sugrađana. Morali su, naravno, potražiti sredstvo koje će Poljake masovno ubijati iz daljine. Izbliza su Poljaci bili odveć strašni. To je bila *slavna pobeda kod Vrešena*. Ali, kao što je rečeno, junačka dela pruske armije počinju tek *posle rata*, kao što junačka dela tamničarâ počinju *posle presude*.

Da će *ova* slava pruske vojske i dalje živeti u istoriji, za to jamče hiljade Poljaka zaslugom pruske izdaje i crno-bele^[147] podmuklosti ubijenih šrapnelima, šiljastim zrnima itd. i onih kasnije žigosanih paklenim kamenom^[200].

O tom drugom struku lovorika kontrarevolucionarne armije dovoljno svedoče sela i gradovi popaljeni od strane pruskih junaka, poljski stanovnici kundacima i bajonetima u svojim kućama umlačeni i izmasakrirani, pljačkanja i pruske brutalnosti svake vrste.

Neka je besmrtna slava tih pruskih ratnika u Poznanju koji su prokrcili put na kome se brzo *posle toga* uhadao napuljski dželat^[201] kad je topovskom vatrom tukao svoju vernu prestonicu i prepustio je 24-časovnoj pljački soldateske! Čast i slava pruskoj vojsci iz poznanskog ratnog pohoda! Jer ona je poslužila Hrvatima^[112], serežanima^[81], Otočancima^[202] i drugim hordama Windischgrätza i komp. kao primer koji je, kao što dokazuju Prag (u junu), Beč, Požun^[203] itd., podsticao na dostojno podražavanje.

A na kraju krajeva čak i ova hrabrost Prusa prema Poljacima potekla je samo iz straha od Rusa.

»Do tri puta bog pomaže.« Tako je i »Moja vojska« morala požnjati trostruku slavu. Prilika za to nije izostala. Jer »njeno sudelovanje u održavanju reda (!) u južnoj Nemačkoj steklo je pruskom imenu novo priznanje«.

Samo zloba ili manija umanjivanja mogla bi poreći da je »Moja armija« činila Bundestagu — koji se pri prekrštavanju modernizovao i dao nazvati Centralnom vlašću — odlične pandurske i žandarmske usluge. Isto tako niko ne može osporiti da je prusko ime steklo puno priznanje pri uništavanju južnonemačkog vina, mesa, jabukovače itd. Izgladneli Brandenburžani, Pomeranci itd. pustili su rodoljubive trbušičice, žedni su se okrepili i uopšte sve što su južnonemački stanovci pred njih izneli očistili su s takvim herojstvom da je tamo prusko ime svugde steklo najveće priznanje. Šteta što računici za stanovanje još nisu plaćeni: priznanje bi bilo još veće.

Slava »Moje armije« je zapravo neiscrpna; pa ipak ne treba prećutati da je, »kad god sam je pozvao, bila spremna, savršeno verna i savršeno disciplinovana«, a isto tako je značajno saopštiti potomstvu da je »Moja armija ogavnim klevetama suprotstavljala svoj odlični duh i plemeniti zapt«.

Kako je laskava ta čestitka za »Moju armiju« time što budi u njoj ugodno sećanje na »savršenu disciplinu« i »plemeniti zapt«, a time je još jedanput podseća na njena junaštva u Velikom vojvodstvu i, osim toga, na lovorike u Majncu, Švajdnicu, Trijeru, Erfurtu, Berlinu, Kelnu, Diseldorfu, Ahenu, Koblencu, Münsteru, Mindenu itd. A mi ostali koji ne pripadamo »Mojoj armiji« proširujemo kod toga svoje ograničene podaničke pojmove. Streljati starce i trudne žene, krasti (u blizini *Ostrova* uneseno u zapisnik), zlostavljati mirne građane kundacima i sabljama, demolirati kuće, napadati noću nenaoružane ljude oružjem skrivenim pod plaštom, drumsko razbojništvo (treba se setiti pustolovine kod Nojrida) — takav i sličan heroizam zove se hrišćansko-germanskim jezikom: »savršena disciplina«, »plemeniti zapt«! Neka žive zapt i disciplina, jer pod tom firmom ubijeni su ipak mrtvi.

Već ovih nekoliko mesta iz kralj[evsko]prus[ke] novogodišnje čestitke kojih smo se dotakli pokazuje nam da taj dokument po svom značaju i svom duhu nimalo ne zaostaje za manifestom vojvode od Braunšvajga za 1792.

Naslov originala:

Eine Neujahrsgratulation

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 190 od 9. januara 1849]

Friedrich Engels

Mađarska borba^[204]

* *Keln*, januara. Dok u Italiji već počinje prvi protivudar protiv kontrarevolucije od prošlog leta i jeseni¹, na ugarskim ravnicama se završava poslednja ugnjetačka borba protiv pokreta neposredno proizašlog iz februarske revolucije. Novi italijanski pokret je prolog pokreta od 1849, rat protiv Mađara epilog pokreta od 1848. Verovatno će taj epilog preći još u novu dramu, koja se u potaji priprema.

Herojski je, kao prve scene revolucionarne tragedije 1848. koje su se brzo smenjivale, kao pad Pariza i Beča, blagotvorno herojski je, posle delom bleđih a delom beznačajnih epizoda između juna i oktobra, i epilog. Poslednji čin 1848. prelazi u prvi čin 1849. kroz *terorizam*.

Prvi put u revolucionarnom pokretu od 1848, prvi put posle 1793. usuduje se jedna nacija okružena nadmoćnim snagama kontrarevolucije da kukavičkom kontrarevolucionarnom besu suprotstavi revolucionarnu strast, belom teroru crveni teror. Prvi put posle dugog vremena nalazimo doista revolucionaran karakter, čoveka koji se usuduje da prihvati rukavicu očajne borbe u ime svoga naroda, koji je za svoju naciju Danton i Carnot u jednom licu — *Lajosa Kossutha*.

Nadmoćnost je strahovita. Cela Austrija, a na čelu 16 miliona fanatizovanih Slovena, protiv 4 miliona Mađara.

Masovni ustanak, nacionalna proizvodnja oružja, asignati, kratak proces sa svakim koji ometa revolucionarni pokret, revolucija u permanenciji, ukratko sve glavne crte slavne 1793. nalazimo ponovo u Ugarskoj, koju je Kossuth naoružao, organizovao, oduševio. Ta revolucionarna organizacija, koja tako reći mora da bude gotova u roku od 24 časa pod pretnjom propasti, nedostajala je Beču; inače ne bi Windischgrätz u njega nikad ušao. Videćemo hoće li ući u Ugarsku uprkos toj revolucionarnoj organizaciji.

Pogledajmo izbliže borbu i partije koje se bore.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 67 - 70.

Austrijska monarhija proizašla je iz pokušaja da se Nemačka ujedini u jedinstvenu monarhiju na isti način na koji su to sproveli francuski kraljevi do Louis-a XI. Pokušaj je propao zbog mizerne lokalne ograničenosti i Nemaca i Austrijanaca, i zbog odgovarajućeg sitno-kramarskog duha habsburške dinastije. Umesto cele Nemačke, Habsburgovci su dobili samo one južnonemačke zemlje koje su se nalazile u direktnoj borbi s pojedinim slovenskim plemenima ili u kojima su nemačko feudalno plemstvo i nemačko građanstvo združeno vladali podjarmljenim slovenskim plemenima. U jednom i u drugom slučaju Nemcima svake provincije neophodna je bila podrška spolja. Takvom podrškom postalo je za njih udruživanje protiv Slovena, a to udruživanje ostvarilo se ujedinjenjem odnosnih provincija pod habsburškim žezlom.

Tako je postala Nemačka Austrija. Dovoljno je u bilo kojem kompendijumu pročitati kako je nastajala austrijska monarhija, kako se ponovo delila i kako je opet nastajala, sve u borbi protiv Slovena, pa da se vidi koliko je ovo izlaganje tačno.

S Nemačkom Austrijom graniči se Ugarska. U Ugarskoj su Madari vodili istu borbu kao Nemci u Nemačkoj Austriji. Među slovenske varvare utisnuti nemački klin u Nadvojvodstvu Austriji i Štajerskoj sastavio se sa isto tako među slovenske varvare utisnutim mađarskim klinom na Lajti. Kao što je na jugu i severu, u Češkoj, Moravskoj, Koruškoj i Kranjskoj, nemačko plemstvo vladalo slovenskim plemenima, germanizovalo ih i time uvlačilo u evropsko kretanje, tako je na jugu i severu, u Hrvatskoj, Slavoniji i karpatskim zemljama, mađarsko plemstvo na isti način vladalo slovenskim plemenima. Interesi jednih i drugih bili su isti, protivnici jednih i drugih bili su prirodni saveznici. Savez Madara i austrijskih Nemaca bio je nužnost. Nedostajala je samo još neka velika činjenica, neki snažan napad na jedne i druge, da taj savez učini nerazrešivim. Ta činjenica je došla s turskim osvajanjem Vizantijske imperije. Turci su ugrožavali Ugarsku i u drugom redu Beč, pa je Ugarska na cela stoleća nerazdvojno pripala habsburškoj dinastiji.

Ali zajednički protivnici i jednih i drugih postepeno su slabili. Turska imperija je malaksala, a Sloveni su izgubili snagu da se dignu protiv Madara i Nemaca. Štaviše, deo nemačkog i mađarskog plemstva koje je vladalo u slovenskim zemljama uzeo je slovensku nacionalnost, a kroz to su same slovenske nacije postale zainteresovane za održanje monarhije koja je sve više imala da štiti plemstvo od sve razvijenijeg nemačkog i mađarskog građanstva. Nacionalne suprotnosti su iščezavale, i habsburška dinastija je usvojila drugu politiku. Ona ista habsburška dinastija koja se na plećima nemačkog sitnog građanstva popela na nemački carski presto postala je odlučniji branilac feudalnog plemstva nasuprot građanstvu od ma koje druge dinastije.

U tom duhu Austrija je učestvovala u podeli Poljske. Veliki galijski staroste i vojvode — Potocki, Lubomirski i Czartoryski — izdali

su Poljsku Austriji i postali najverniji oslonac habsburške dinastije, koja im je za uzvrat garantovala njihov posed od nasrtaja nižeg plemstva i građanstva.

Ali građanstvo u gradovima sticalo je sve više bogatstva i dobijalo sve više uticaja, a napredak zemljoradnje, koji je pratio napredak industrije, izmenio je položaj seljaka prema zemljišnoj gospodi. Pokret građana i seljaka protiv plemstva postajao je sve veća pretnja. A kako je pokret seljaka, koji su svugde nosioci nacionalne i lokalne ograničenosti, nužno lokalan i nacionalan, s njim su u isti mah izronile stare nacionalne borbe.

Pri takvom stanju stvari Metternich je napravio svoje majstorsko delo. S izuzetkom najmoćnijih feudalnih barona, oduzeo je ostalom plemstvu svaki uticaj na upravljanje državom. Buržoaziji je oduzeo snagu time što je pridobio za sebe najmoćnije finansijske barone — to je morao učiniti, na to su ga prisiljavale finansijske. Oslonjen tako na feudalnu i finansijsku aristokratiju, kao i na birokratiju i armiju, on je među svojim takmacima najpotpunije postigao ideal apsolutne monarhije. Građane i seljake svake nacije držao je na uzdi pomoću plemstva iste nacije i seljaka svake druge nacije, a plemstvo svake nacije pomoću straha od građana i seljaka njihove nacije. Različiti klasni interesi, nacionalne ograničenosti i lokalne predrasude, ma koliko bili komplikovani, držali su se međusobno u šahu i dopuštali staroj lopuzi Metternichu najslobodnije kretanje. Koliko je daleko doterao u tom huškanju jednog naroda na drugi, pokazuju prizori galicijskih krvoprolića^[205], kad je demokratski, u interesu seljaka započeti poljski pokret Metternich ugušio pomoću samih verski i nacionalno fanatizovanih rusinskih seljaka^[206].

Godina 1848. donela je u Austriju najpre strahovitu konfuziju time što je za moment oslobodila sva ova različita plemena koja su se dotada, zahvaljujući Metternichu, međusobno tlačila. Nemci, Mađari, Česi, Poljaci, Moravci, Slovaci, Hrvati, Rusini, Rumuni, Iliri, Srbi došli su u sukob između sebe, dok su se u svakoj od tih nacija pojedine klase takode borile jedna protiv druge. Ali u toj konfuziji ubrzo se napravio red. Zavadeni su se podelili na dva velika vojna tabora; na strani revolucije Nemci, Poljaci i Mađari; na strani kontra-revolucije ostali, tj. svi Sloveni izuzev Poljaka, Rumuni i erdeljski Sasi.

Odakle dolazi to razdvajanje po nacijama, koje činjenice leže u njegovoj osnovi?

To razdvajanje odgovara celoj dosadašnjoj istoriji tih plemena. Ono je početak odluke o životu ili smrti svih tih velikih i malih nacija.

Sva pređašnja istorija Austrije pokazuje to do današnjeg dana, a godina 1848. je to potvrdila. Među svim nacijama i nacijskama Austrije samo su tri koje su bile nosioci napretka, koje su se aktivno umešale u istoriju, koje su još sada sposobne za život — *Nemci, Poljaci, Mađari*. Zato su one sad revolucionarne.

Sva druga velika i mala plemena i narodi imaju zasad misiju da u svetskoj revolucionarnoj oluji propadnu. Zato su sad kontrarevolucionarni.

Što se tiče *Poljaka*, upućujemo na naš članak o debati o Poljskoj u Frankfurtu¹. Da bi obuzdao njihov revolucionarni duh, već je Metternich apelovao na Rusine, na pleme koje se od Poljaka razlikuje nešto drukčijim dijalektom i, naročito, pravoslavnom verom. Ono je odvajkada pripadalo Poljskoj, i tek je preko Metternicha doznalo da su Poljaci njegovi ugnjetači. Kao da u staroj Poljskoj sami Poljaci nisu bili isto toliko ugnjeteni kao i Rusini, kao da pod austrijskom vladavinom njihov zajednički ugnjetač nije bio Metternich!

Toliko o Poljacima i Rusinima, koje su, uostalom, istorija i geografski položaj toliko odvojili od Austrije u pravom smislu da smo ih morali eliminisati pre svega ostalog, kako bismo došli na čistac sa ostalom zbrkom narodâ.

No napomenimo pre još i to da Poljaci pokazuju veliko političko razumevanje i pravi revolucionarni duh kad sada istupaju u savezu sa svojim starim neprijateljima, Nemicima i Mađarima, protiv panslavističke kontrarevolucije. Slovenski narod kome je sloboda milija od slovenstva dokazuje već time svoju sposobnost za život, obezbeđuje već time svoju budućnost.

Pređimo sad na Austriju u pravom smislu.

Austrija, južno od Sudeta i Karpata, gornja dolina Labe i srednje područje Dunava je u ranom srednjem veku zemlja koju nastanjuju isključivo Sloveni. Po jeziku i običajima ti Sloveni pripadaju istom plemenu kojemu pripadaju Sloveni u Turskoj — Srbi, Bošnjaci, Bugari, trački i makedonski Sloveni — plemenu takozvanih, nasuprot Poljacima i Rusima, Južnih Slovena². Osim tih srodnih slovenskih plemena, ogromnu teritoriju od Crnog mora do Češke šume i do tirolskih Alpi samo su još na jugu Balkana nastanjeni malobrojni Grci, a u području donjeg Dunava Vlasi, koji govore rumunski.

U tu kompaktnu slovensku masu zabili su se sa zapada Nemci, a sa istoka Mađari u obliku klina. Nemački element je osvojio zapadni deo Češke i prodro s obe strane Dunava do preko Lajte. Nadvojvodstvo Austrija, deo Moravske i najveći deo Štajerske bili su germanizovani i tako su Čehe i Moravce odvojili od Korušaca i Kranjaca. Isto tako su Erdelj i srednja Ugarska do nemačke granice bili sasvim očišćeni od Slovena i zaposednuti od Mađara, koji su ovde odvojili Slovake i neke rusinske krajeve (na severu) od Srba, Hrvata i Slavonaca te podvrgli sebi sve ove narode. Najzad su Turci podjarmili, po primeru

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 274 - 310 — ² U Južne Slovene Engels ubraja i Čehe i Slovake.

Vizantinaca, Slovene južno od Dunava i Save, i istorijska uloga Južnih Slovena bila je zauvek odigrana.

Poslednji pokušaj Južnih Slovena da se samostalno umešaju u istoriju bili su husitski ratovi, verski obojen nacionalni češki seljački rat protiv nemačkog plemstva i vrhovne vlasti nemačkog cara. Pokušaj je propao, i Česi su od tog vremena ostali neprekidno prikovani za nemački Rajh.

Naprotiv, pobednici nad tim Slovenima, Nemci i Mađari, preuzeli su istorijsku inicijativu u dunavskim krajevima. Bez Nemaca i naročito bez Mađara Južni Sloveni postali bi Turci, kao što je jedan njihov deo doista i postao, — čak muhamedanci, kao što su slovenski Bošnjaci još danas. A to je tolika usluga da za nju austrijski Južni Sloveni ne plaćaju suviše skupo čak ni zamenom svoje nacionalnosti za nemačku ili mađarsku.

Turska invazija 15. i 16. veka bila je drugo izdanje arapske invazije iz 8. veka. Pobeda Karla Martela^[207] ponavljana je više puta pod zidovima Beča i na ugarskim ravninama. Kao onda kod Poatjea, kao kasnije kod Valštata^[208] za najezde Mongola, tako je ovde ponovo bio ugrožen ceo evropski razvoj. A kad se radilo o tome da se on spase, je li trebalo da to zavisi od nekoliko davno raspadnutih, iznemoglih nacionalnosti, kao što su austrijski Sloveni, koji su uz to i sami bili spaseni?

Kao što je bilo spolja, tako je bilo i unutra. Pokretačka klasa, nosilac kretanja, građanstvo, bila je svuda nemačka ili mađarska. Sloveni su teško mogli, a Južni Sloveni tu i tamo, dogurati do nacionalnog građanstva. A sa građanstvom bila je industrijska moć, bio je kapital u nemačkim odnosno mađarskim rukama, razvijala se nemačka kultura, Sloveni su i intelektualno došli pod vlast Nemaca, čak do Hrvatske. Isto se događalo, samo kasnije i stoga u manjoj meri, u Ugarskoj, gde su Mađari zajedno s Nemcima preuzeli intelektualno i komercijalno rukovođenje. A ugarski Nemci, iako su zadržali nemački jezik, postali su po načinu mišljenja, karakteru i običajima pravi Mađari. Samo novodovedeni seljaci kolonisti, Jevreji i Sasi u Erdelju čine izuzetak i uporno nastoje da zadrže jednu apsurdnu nacionalnost usred tuđe zemlje.

I mada su Mađari u civilizaciji bili nešto zaostali iza nemačkih Austrijanaca, oni su ih u novije vreme sjajno dostigli svojom političkom aktivnošću. Od 1830. do 1848. bilo je u samoj Ugarskoj više političkog života nego u celoj Nemačkoj, feudalne forme starog ugarskog ustava bile su u interesu demokratije bolje iskorištavane nego moderne forme južnonemačkih ustava. A ko je stajao na čelu pokreta? Mađari. Ko je podupirao austrijsku reakciju? Hrvati i Slavonci.

Nasuprot tom mađarskom pokretu kao i političkom pokretu u Nemačkoj koji se ponovo budio, osnovali su austrijski Sloveni svoj Zonderbund: *panslavizam*^[209].

Panslavizam nije nastao u Rusiji ili u Poljskoj, nego u Fragu i Zagrebu. Panslavizam je alijansa malih slovenskih nacija i nacijica Austrije i u drugom redu Turske, za borbu protiv austrijskih Nemaca, Madara i eventualno Turaka. Turci ulaze ovamo samo slučajno i mogu, kao takođe sasvim oronula nacija, ostati sasvim van pitanja. Panslavizam je, po svojoj osnovnoj tendenciji, uperen protiv revolucionarnih elemenata Austrije i stoga od samog početka reakcionaran.

Panslavizam je tu reakcionarnu tendenciju odmah dokazao dvostrukom izdajom: time što je jedinu slovensku naciju koja je dosad istupala revolucionarno, *Poljake*, žrtvovao svojim sitnim nacionalnim ograničenostima i time što je sebe i Poljsku *prodao ruskom caru*.

Direktni cilj panslavizma je uspostavljanje slovenske imperije od Rudne gore i Karpata do Crnog, Egejskog i Jadranskog mora pod ruskom vlašću, imperije koja bi osim nemačkog, italijanskog, madarskog, vlašskog, turskog, grčkog i albanskog jezika obuhvatila još otprilike tucе slovenskih jezika i glavnih dijalekata. Tu celinu ne bi držali zajedno elementi koji su dosad držali zajedno i razvijali Austriju, nego bi je držali zajedno apstraktno svojstvo slovenstva i takozvani slovenski jezik, većini stanovnika, dakako, zajednički. Ali gde postoji slovenstvo osim u glavama nekoliko ideologa, gde «slovenski jezik» osim u fantaziji gospode Palackoga, Gaja i kompanije i približno u staroslovenskoj liturgiji ruske crkve koju nijedan Sloven više ne razume? U stvarnosti svi ovi narodi imaju najrazličitije stepene civilizacije, počev od (preko *Nemaca*) prilično visokog stupnja moderne industrije i kulture Češke pa dole do gotovo nomadskog varvarstva Hrvata i Bugara, pa otud u stvarnosti sve ove nacije imaju najoprečnije interese. U stvarnosti slovenski jezik ovih deset do dvanaest nacija sastoji se od isto toliko dijalekata, većinom između sebe nerazumljivih, koji se čak daju svesti na različite glavne grupe (češki, ilirski, srpski, bugarski), koji su usled potpune zanemarenosti svake literature i sirovosti većine tih naroda postali čisti patois i koji su, s malim izuzecima, uvek imali nad sobom neki *strani* neslovenski jezik kao književni jezik. Panslavističko jedinstvo je, dakle, ili čista fantazija, ili pak — *ruska knuta*.

A koje nacije treba da stanu na čelo te velike slovenske imperije? Upravo one koje su već hiljadu godina raspršene, rascepkane, od drugih, neslovenskih naroda *nasilu* snabdevene elementima sposobnim za život i razvoj, spasene od propasti u turskom varvarstvu pobedonosnim oružjem neslovenskih naroda, sitna, svuda jedno od drugog odvojena, iznemogla, svoje nacionalne snage lišena plemena od nekoliko hiljada do nepuna dva miliona ljudi! Ona su toliko oslabila da su npr. Bugari, pleme koje je u srednjem veku bilo najsnažnije i najstrašnije, poznati sad u Turskoj samo još po svojoj blagosti i mekom srcu, pa svoju slavu traže u tome što se zovu dobre *chrisztian*, dobri hrišćani! Gde je ma i jedno od tih plemena, ne izuzimajući ni Čehe i Srbe, koje ima nacionalnu istorijsku tradiciju što živi u narodu i prelazi okvir najsitnijih lokalnih borbi?

Vreme panslavizma bilo je u 8. i 9. veku, kad su Južni Sloveni još držali celu Ugarsku i Austriju te ugrožavali Vizantiju. Ako se onda nisu mogli odupreti nemačkoj i mađarskoj invaziji, ako onda nisu mogli postići nezavisnost i formirati čvrstu imperiju kada su se oba njihova neprijatelja, Mađari i Nemci, međusobno krvili, kako da to postignu sada, posle hiljadugodišnje podjarmljenosti i denacionalizacije?

U Evropi ne postoji zemlja koja u nekom kutu ne bi imala jednu ili više ruina narodâ, ostataka ranijeg stanovništva, potisnutih i podjarmljenih od nacije koja je kasnije postala nosilac istorijskog razvoja. Ti ostaci nacije koju je tok istorije, kako kaže Hegel, nemilosrdno zgazio, ti *otpaci naroda*, svaki put postaju i do svog potpunog uništenja ili denacionalizacije ostaju fanatični nosioci kontrarevolucije, kao što je uopšte već cela njihova egzistencija protest protiv velike istorijske revolucije.

Tako u Škotskoj Geli, oslonac Stuartha od 1640. do 1745.

Tako u Francuskoj Bretonci, oslonac Burbona od 1792. do 1800.

Tako u Španiji Baski, oslonac Don Carlosa.

Tako u Austriji panslavistički *Južni Sloveni*, koji nisu drugo do *otpad narodâ* kao rezultat krajnje zamršenog *hiljadugodišnjeg razvoja*. Što taj takođe krajnje zamršeni otpad narodâ vidi svoj spas samo u okretanju nazad celog evropskog razvoja, koji bi za njega trebalo da ide ne od Zapada prema Istoku, nego od Istoka prema Zapadu, što je za njega oslobađajuće oružje i spona jedinstva *ruska knuta* — to je nešto najprirodnije na svetu.

Južni Sloveni su, dakle, svoj reakcionarni karakter jasno iskazali već pre 1848. Godina 1848. samo ga je otvoreno iznela na videlo.

Kad se digla februarska bura, ko je izvršio austrijsku revoluciju? Beč ili Prag? Budimpešta ili Zagreb? Nemci i Mađari ili Sloveni?

Istina, među obrazovanim Južnim Slovenima postojala je mala demokratska partija koja, doduše, nije htela napustiti svoju nacionalnost, ali ju je htela staviti na raspolaganje slobodi. Tu iluziju, kojoj je uspelo da i među zapadnoevropskim demokratima pobudi simpatije, simpatije koje su bile potpuno opravdane dok su se slovenski demokrati borili protiv zajedničkog neprijatelja, — tu iluziju je razbilo bombardovanje Praga. Posle tog događaja stavljaju se sva južnoslovenska plemena, po primeru Hrvata, na raspolaganje austrijskoj reakciji. Oni šefovi južnoslovenskog pokreta koji i dalje bajaju o ravnopravnosti nacija, o demokratskoj Austriji itd., ili su tvrdoglavi fantasti, kao što su npr. mnogi novinari, ili su nitkovi kao Jelačić. Njihova demokratska svečana uveravanja ne znače ništa više nego demokratska svečana uveravanja austrijske oficijelne kontrarevolucije. Kratko rečeno, ponovno uspostavljanje južnoslovenske nacionalnosti počinje u praksi najbrutalnijim bešnjejem protiv austrijske i mađarske revolucije, prvom velikom uslugom koju oni čine ruskom caru.

Austrijska kamarila našla je podršku, osim u visokom plemstvu, birokratiji i soldateski, samo kod Slovena. Sloveni su odlučili u padu

Italije, Sloveni su jurišali na Beč, Sloveni sad sa svih strana navaljuju na Mađare. Na čelu su im kao vođe rečju Česi pod Palackim, kao vođe mačem Hrvati pod Jelačićem.

To je hvala za to što je nemačka demokratska štampa u junu svuda simpatisala sa češkim demokratima kad ih je Windischgrätz ubijao kartečom, onaj isti Windischgrätz koji je sad njihov heroj.

Rezimirajmo:

U Austriji su, ne računajući Poljsku i Italiju, Nemci i Mađari godine 1848, kao što već čine hiljadu godina, preuzeli istorijsku inicijativu. Oni predstavljaju *revoluciju*.

Južni Sloveni, koje su već hiljadu godina teglili Nemci i Mađari, digli su se 1848. na uspostavljanje svoje nacionalne samostalnosti samo zato da bi time istovremeno ugušili nemačko-mađarsku revoluciju. Oni predstavljaju *kontrarevoluciju*. Njima su se priključile dve takode davno oronule nacije bez ikakve istorijske akcione snage: Sasi i Rumuni Erdelja.

Habsburška dinastija, koja je svoju moć utemeljila ujedinjavanjem Nemaca i Mađara u borbi protiv Južnih Slovena, produžuje sad poslednje trenutke svog postojanja ujedinjavanjem Južnih Slovena u borbi protiv Nemaca i Mađara.

To je politička strana pitanja. A sad pređimo na vojnu.

Teritorija nastanjena isključivo Mađarima ne iznosi ni treći deo cele Ugarske i Erdelja. Počev od Presburga¹, na severu od Dunava i Tise pa do grebena Karpata živi više miliona Slovaka i nešto Rusina. Na jugu, između Save, Dunava i Drave, žive Hrvati i Slavonci; dalje na istok, duž Dunava, srpska kolonija od preko pola miliona. Ova dva slovenska poteza povezuju Vlasi i Sasi Erdelja.

Mađari su, dakle, sa tri strane okruženi prirodnim neprijateljima. Slovaci, koji drže planinske prevoje, bili bi u svojim krajevima, odličnim za partizanski rat, opasni protivnici kad bi bili nastrojani manje ravnodušno.

No ovako Mađari imaju da sa severa izdrže samo napade armija koje su provalile iz Galicije i Moravske. Na istoku, naprotiv, Rumuni i Sasi masovno su se digli i priključili tamošnjem austrijskom armijskom korpusu. Njihov položaj je odličan, delom zbog planinskog karaktera zemlje, delom zbog toga što drže većinu gradova i tvrđava.

Najzad, na jugu su banatski Srbi, podržavani od nemačkih kolonista, od Vlaha a takođe i od jednog austrijskog korpusa, šticeći ogromnim Alibunarskim blatom i gotovo nedostupni za napad.

Hrvati su zaštićeni Dravom i Dunavom, a pošto im stoji na raspolaganju jaka austrijska vojska sa svim pomoćnim sredstvima, oni

¹ slovački naziv: Bratislava, mađarski: Pozsony, srpskohrvatski: Požun

su još pre oktobra krenuli napred na mađarsku teritoriju i sada bez po muke drže svoju odbrambenu liniju na donjoj Dravi.

I na kraju sa četvrte strane, sa strane Austrije, napreduju sad Windischgrätz i Jelačić u zatvorenoj koloni. Mađari su sa svih strana opkoljeni, opkoljeni od enormno nadmoćnih snaga.

Borba podseća na borbu Francuske u godini 1793. Samo s tom razlikom što retko naseljenoj i samo polucivilizovanoj mađarskoj zemlji ne stoje na raspolaganju ni blizu onakva pomoćna sredstva kakva su tada stajala na raspolaganju francuskoj republici.

U Ugarskoj proizvedeno oružje i municija nužno mora biti vrlo lošeg kvaliteta; proizvodnja, naročito artiljerije, nikako ne može da napreduje brzo. Zemlja nije ni blizu tolika kao Francuska i stoga je svaka stopa izgubljenog terena mnogo veći gubitak. Mađarima ostaje samo njihov revolucionarni entuzijazam, njihova hrabrost i energična, brza organizacija, koju im je mogao dati Kossuth.

Ali zato Austrija još nije pobedila.

«Ako carevce ne potučemo na Lajti, potući ćemo ih na Rabnicu¹; ako ih ne potučemo na Rabnicu, potući ćemo ih kod Pešte; ako ih ne potučemo kod Pešte, potući ćemo ih na Tisi, no u svakom slučaju ćemo ih potući.»⁽²¹⁰⁾

Tako je rekao Kossuth, i on čini sve što može da bi održao reč.

Čak posle pada Budimpešte Mađarima ostaje još velika donjo-ugarska stepa, teren koji je za konjički partizanski rat kao stvoren i koji pruža mnogobrojne gotovo neosvojive punktove između močvara gde se Mađari mogu utvrditi. A Mađari, koji su gotovo svi na konju, poseduju sva svojstva da bi taj rat vodili. Ako se carska armija usudi da uđe u taj pusti kraj, gde će morati da dovlači sav svoj provijant iz Galicije ili Austrije, jer neće naći ništa, baš ništa, teško je sagledati kako će se držati. U zatvorenim odredima ona neće obaviti ništa, a ako se podeli u leteće čete, propala je. Njena tromost predala bi je bespovratno u ruke brzih mađarskih konjičkih četa, dok bi sama bila bez mogućnosti gonjenja neprijatelja onde gde bi trebalo da ona pobedi; a svaki od jedinice odvojeni carevac našao bi u svakom seljaku i svakom pastiru smrtnog neprijatelja. Rat u tim stepama liči na alžirski rat, i nezgrapnoj austrijskoj armiji bile bi potrebne godine da ga završi. A Mađari će biti spaseni ako se održe samo nekoliko meseci.

Stvar Mađara ne stoji ni izdaleka tako loše kao što bi hteo da nas ubedi plaćeni crno-žuti⁽²¹¹⁾ entuzijazam. Oni još nisu pobedjeni. Ako ipak padnu, pašće slavno kao poslednji junaci revolucije od 1848, i samo na kratko vreme. Tada će za trenutak slovenska kontrarevolucija sa svim svojim varvarstvom preplaviti austrijsku monarhiju, i kamarila će videti kakvog ima saveznika. Ali pri prvom pobedonosnom ustanku

¹ Mađarski naziv: Répce.

francuskog proletarijata, koji Louis Napoléon svom silom nastoji da izazove, austrijski Nemci i Mađari postaće slobodni i krvavo će se osvetiti slovenskim varvarima. Opšti rat koji će tada izbiti razbiće taj slovenski Zonderbund i uništiće ove male tvrdoglave nacije ne ostavljajući im ni imena.

Bliski svetski rat učiniće da s lica zemlje iščeznu ne samo reakcionarne klase i dinastije nego i celi reakcionarni narodi. A to je takođe napredak.

Naslov originala:

Der magyarische Kampf

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 194 od 13. januara 1849]

Friedrich Engels

Švajcarska štampa

** *Bern*, 11. januara. Švajcarska politička štampa razvija svake godine veću aktivnost. Osim dvadesetak literarnih časopisa, sad postoji 98 političkih novina u 22 kantona. Ali pod tim listovima ne smeju se zamišljati novine velikog formata kao nemačke ili čak francuske. S izuzetkom nekoliko listova u kantonu Vat, sve su to listići koji izlaze samo na pola tabaka i u kvartformatu. Jedva ih tuce izlazi dnevno, nekoliko njih pet puta, većina tri puta, a neki samo jedanput sedmično. S malo izuzetaka, zaista su jedno uređivani i pisani. Naravno, pa i kako bi se na ograničenom tlu ovdašnjih kantonskih odnosa i u ovde jedino mogućoj najsitničavijoj polemici mogli razvijati značajni žurnalistički talenti, i koji bi se stvarni talent dao ograničiti na te sićušne odnose i na prostor listića koji izlazi tri put sedmično u kvartformatu!

Najbolje svojstvo švajcarske štampe je njena drzovitost. Tu se u javnim listovima s jedne i druge strane govore takve stvari, pišu bez ženiranja takvi drski lični napadi da neki rajnski javni tužilac, kome je član 367¹ Code pénala⁽⁹⁰⁾ svetinja, ne bi u takvoj zemlji izdržao ni tri dana.

Ali to je i sve. Ako se odbije ta bezobzirnost, koja se uostalom eksploatiše bez ikakva duha, ne ostaje gotovo ništa do najponiznije puzanje pred odvratom borniranošću malenog, u svojoj malenosti još i rascepanog i bezgranično nadutog naroda prepotopskih alpskih pastira, zatucanih seljaka i prljavih sitnih građana. Što se u velikim zemljama svaki list usmeruje prema svojoj partiji, što ne uvrštava ništa što je protiv interesa partije, to je razumljivo, to ne šteti mnogo slobodnoj diskusiji, jer svaki pravac, čak i najnapredniji, ima svoje organe. Ali u ograničenim prilikama Švajcarske ograničene su i same partije, pa je i štampa ograničena isto tako kao i partije. Otud ograničena gledišta od kojih se u svemu polazi, otud potpun nedostatak or-

¹ U »Neue Rheinische Zeitung«: 270

ganâ za pravce koji su, doduše, napredni, no koji su čak i u Nemačkoj odavno na dnevnom redu, otud strah, čak i najvećih radikala, da makar i za jotu odstupe od ograničenog, samo na najbliže ciljeve usmerenog programa svoje partije, da napadnu makar i najograničeniju od svih švajcarskonacionalnih ograničenosti. Patrijarhalno suđenje linčom odmah bi se primenilo na oskvrnitelja nacionalne svetinje. Tâ za što bi inače poštteni Švajcarac imao pesnice?

To je prosek švajcarske štampe. Iznad toga proseka stoje bolji organi velške Švajcarske i Berna; ispod njega velika masa istočnošvajcarskih novina.

Počnimo od štampe švajcarskog glavnog grada. U Bernu se već razvija izvesna centralizacija švajcarske štampe. Štampanje celog kantona tu je već centralizovano i već počinje dobijati izvestan prestonički uticaj.

Reakcionarna ili, kako ovde kažu, aristokratska partija ima kao glavni organ »*Schweizerischer Beobachter*«⁽²¹²⁾, *Moniteur* švajcarskih oficira u inostranim službama, kako ga s pravom zove »*Berner Zeitung*«⁽²¹³⁾. Taj uredni listić (izlazi 3 puta sedmično) hvali junačka dela švajcarskih Hrvata u Italiji, napada radikale najprljavijim oružjem, brani vojničke kapitulacije⁽²¹⁴⁾, ulaguje se patricijama, opevava Radetzkiog i Windischgrätza, brani ubistvo Roberta Bluma, kleveće revoluciju u svim zemljama i denuncira emigrante vladi. Taj plemeniti list zapravo i nema urednika; on predstavlja hrpu svakojakih dopisa i marginalija dokonih patricijskih sinova i lovaca na položaje u gradskom veću. Njemu dostojno stoji uz bok »*Intelligenzblatt*«, organ u kome se sprema mogu naći samo oglasi, a straga uznošenje pijetizma i lake zarade patricijskih posjednika. »*Die Biene*« bi trebalo da bude »*Charivari*«⁽²¹⁵⁾ te partije. No kako je danas gospodi patricijima više do plaća nego do smeha, duhovitost joj je strahovito drvena i dosadna.

Umerenoj ili liberalnoj partiji, Ochsenbeinovoj partiji, služi kao organ ponajpre »*Berner Verfassungs-Freund*«⁽¹⁶⁵⁾. Taj list, koji uređuje dr Karl Herzog, bivši profesor, smatraju direktno Ochsenbeinovim poluslužbenim novinama. Uređivan sa nešto rutine, ali bez ikakvog talenta, ograničava se na apologiju akata vlade i akata Saveznog veća ukoliko ovi dolaze od Ochsenbeinove partije. U istočnim kantonima, naročito u prakantonima, on je, naravno, strašno liberalan, a i u stvarima spoljne politike ume ponekad gromko zatrubiti, kako bi pod ratobornim tonom prokrijumčario najbezbojniju neutralnost. Manje-više opskurna »*Bundeszeitung*« plovi otprilike u istim vodama, a isto tako i francuski list »*La Suisse*«, koji na lošem francuskom jeziku uređuje Pijemontez Bassi. Iako nije tako neposredno vezan za vladu kao »*Verfassungs-Freund*«, on zato ništa manje ne kadi vladajućoj liberalnoj većini i napada, s mnogo upornosti ali malo sreće, revolucionarnu štampu francuske Švajcarske, naročito »*Nouvelliste Vaudois*«⁽⁶³⁾. Pristojnije se ponaša u italijanskom pitanju, pri čemu njegov urednik neposredno učestvuje. — Ova tri lista izlaze svaki dan.

Radikalna partija ima najviše organa. Na čelu im je »*Berner Zeitung*«, pod glavnim uredništvom advokata, potpredsednika Velikog veća i člana Veća kantonâ Niggelera. »*Berner Zeitung*« je organ odlučno radikalne partije nemačkog dela kantona, koju u Nacionalnom veću predstavlja finansijski direktor Stämpfli. Provođenje demokratije u zakonodavstvu i upravi kantona, gde još valja počistiti dosta starog smeća, maksimalno moguća centralizacija cele Švajcarske, napuštanje političke neutralnosti kod prve prilike — to su glavni principi po kojima se taj list uređuje.

U njemu saraduju notabiliteti bernskog radikalizma, pa se zato ne treba čuditi što je »*Berner Zeit[un]g*« najbolje uređivani list kantona, pa čak i cele nemačke Švajcarske. Kad bi urednici i saradnici mogli sasvim slobodno pisati, bio bi još znatno bolji; došla bi na videlo jedna i nedeljiva Helvetska republika^[35], i to jako crvenkasto obojena; ali zasad to još nije moguće, partija to još ne dopušta. Uz »*Berner Zeitung*« izlazi od 1. januara, takođe svaki dan: »*L'Helvétie fédérale*«, nastavak lista »*Helvétie*«^[216] koji je pre izlazio u Pruntrutu¹, u Juri, organ jurskih radikala i njihovog šefa, pukovnika i člana Nacionalnog Veća Stockmara. Stara »*Helvétie*« istupala je odlučno crveno; nova istupa isto tako, čak još odlučnije.

»*Schweizer Zeitung*« (pre »*Der Freie Schweizer*«) takođe predstavlja radikalizam, ali isključivo građanski, pa se stoga sasvim ograničava na zahtevanje takvih ekonomskih reformi koje su od koristi vladajućoj, posedujućoj klasi. No u ostalome taj list se izdiže iznad obične švajcarske kantonske borniranosti (neutralnost, kantonski suverenitet itd.). Osim ova tri dnevna lista, bernski radikali imaju i humoristički list. To je Jennijev »*Gukkasten*«^[217], jedini dobar švajcarski list te vrste. »*Gukkasten*« (izlazi jedanput sedmično) ograničava se samo na švajcarske interese i naročito na interese bernskog kantona, ali je upravo time uspeo da postane sila u državi koja je prilično doprinela padu Neuhausove vlade i koja se sad ponovo brine za to da Ochsenbeinova partija ne ostane predugo na kormilu. Bezobzirna satira kojom Jenni skida nimbus popularnosti svakoj ličnosti na vlasti, sve do Ochsenbeina, donela mu je pod Neuhausom bezbroj procesa i šikana, a kasnije preteča pisma i brutalnosti. Ali sve je to bilo uzalud, pa još uvek bernska visoka gospoda s velikim nemirom očekuju svaki novi subotnji broj »*Gukkastena*«. Kad je bio streljan Blum, »*Gukkasten*« je kao sedmični crtež doneo panj sa sekirom, okružen masom razbijenih kruna i tekstom: »Jedini spas«. Kad su se zbog toga staloženi bernski buržujci zgranjavali, doneo je iduće sedmice kandelabar na kojem je visila kruna, uz napis: »Suaviter in modo, foriter in re² — u spomen Messenhauseru!«

»*Seeländer Anzeiger*«, koji izdaje član Nacionalnog veća i član Velikog veća J. A. Weingart, sâm je do nove godine predstavljao soci-

¹ Francuski naziv: Porrentrny (Porantri) — ² Blago u načinu, radikalno u činu

jalizam. »Seeländer Anzeiger« propoveda čudnu smesu plačljivog sentimentalno-filantropskog socijalizma i crvene revolucije. Onaj prvi za kanton Bern, a ovu drugu čim govori o inostranstvu. Što se tiče forme, taj sedmični list jedan je od najlošije uređivanih u kantonu. Uostalom, Weingart je u politici, uprkos izlivima svoje hrišćanski blage duše, pristalica najodlučnijeg radikalizma. Posle nove godine »Seel[änder] Anzeiger« je dobio konkurenta u takođe sedmičnom listu »Der Unabhängige«, koji je sebi postavio, istina, ponešto nezahvalan zadatak da u prilikama kantona Bern i Švajcarske uopšte nade polazne tačke za propagandu osnovnih elemenata socijalizma i da predloži mere kojima bi se otklonile bar najgrublja zla. U svakom slučaju, taj listić jedini je u celoj Švajcarskoj našao pravi put da za svoj pravac u toj zemlji osvoji teren; ako su mu šanse na uspeh srazmerne besu koji je izazvao kod visokih i najviših vlasti, onda mu izgledi baš nisu loši.

Od listova koji izlaze izvan Berna spomenuću samo jedan: »Evolution«⁽²¹⁸⁾, kako je vođa dobrovoljačkih odreda Becker prekrstio sada svoju »Revolution«. Taj najodlučniji od svih švajcarskih listova poziva samo i jedino na novu evropsku revoluciju i nastoji da u svom krugu za nju nađe borce. Za uzvrat ga mirni građani mrze i, osim nemačkih emigranata u Švajcarskoj, Bezansonu i Alzasu, ima malo čitalaca.

U nekom idućem članku pisaću detaljnije o štampi koja izlazi izvan Berna⁽²¹⁹⁾.

Naslov originala:
Die Schweizer Presse

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 197 od 17. januara 1849]

Karl Marx

Montesquieu LVI^[220]

**Keln*, 20. januara. »Poštovanja vredni« *Joseph Dumont* naručuje nekog anonimna kojeg on ne plaća, nego koji plaća njemu i koji ispod redakcijske crte obrađuje *primarne birače*, da na »*Neue Rheinische Zeitung*« usmeri ovu apostrofu:

»*Neue Rheinische Zeitung*«, *organi demokratije*, svidelo se da obrati pažnju člancima objavljenim u ovom listu pod naslovom »*Primarnim biračima*«, i da ih označi kao uzete iz »*Neue Preußische Zeitung*«.

Kao odgovor na tu *laž* izjavljujemo naprosto da se ti članci plaćaju kao *inserati*, da su, izuzev prvog, koji je uzet iz »*Parlaments-Korrespondenz*«, pisani u *Kelnu* i da njihov autor nije dosad video, a kamoli čitao »*Neue [Preu]bische Zeitung*«. ^[221]

Shvatamo od kolike je važnosti za Montesquieua LVI da konstatuje svoje *vlasništvo*. Isto tako shvatamo koliko je važna za gospodina Dumonta izjava da ga »*plaćaju*« čak i za letke i inserate koje u interesu svoje vlastite klase, *buržoazije*, slaže, štampa i rastura.

Što se tiče anonimna, on zna francusku poslovicu: »*Les beaux esprits se rencontrent.*«¹ Nije njegova krivica ako proizvodi njegova sopstvenog duha toliko liče duhovnim proizvodima lista »*Neue Preußische Zeitung*«^[2] i »*Pruskih udruženja*«^[222] da ih čovek ne može razlikovati.

Njegove inserate u »*Kölnische Zeitung*« *nikada nismo čitali*, nego smo letimično pogledali samo letke koji izlaze iz Dumontove štamparije i koje su nam slali sa svih strana. A sad upoređivanjem nalazimo da iste pisarije istovremeno igraju ulogu inserata i letka.

Da bismo okajali naše ogrešenje o anonimnog Montesquieua LVI, uzeli smo na sebe tešku pokoru da sve njegove inserate u »*Kölnische Zeitung*« pročitamo i da njegovo duhovno privatno vlasništvo predamo kao »*kolektivno vlasništvo*« nemačkoj javnosti.

¹ Veliki umovi uvek nalaze zajednički jezik.

Evo mudrosti!

Montesquieu LVI bavi se prvenstveno *socijalnim* pitanjem. Pronašao je »najlakši, najjednostavniji put« kako da se ono *reši*, pa hvali svoju Morrisonovu pilulu¹ popovski slatkim i naivno bestidnim šarlatanskim patosom:

»No najlakši, najjednostavniji put tome« (naime rešenju socijalnog pitanja) jeste da se ustav oktroisan 5. decembra pr. g. prihvati, da se revidira, da onda na njega svi polože zakletvu i tako ga utvrde. *To je jedini put koji nas vodi spasenju.* — Dakle, ko ima mnogo srca za nevolju svoje siromašne braće, ko hoće da gladne nahrani i gole odene, . . . ko, jednom reći, *hoće da reši socijalno pitanje. . . — taj neka ne bira nikog ko se izjašnjava protiv ustava*⁽²²³⁾ (Montesquieu LVI).

Glasajte za Brandenburg-Manteuffel-Ladenberga, i *socijalno pitanje* je »najjednostavnijim« i »najlakšim putem« rešeno! Glasajte za Dumonta, Camphausena, Wittgensteina ili makar i za dii minorum gentium² kao što su Compes, Mevissen i slični — i *socijalno pitanje* je rešeno. »Socijalno pitanje« za *jedan glas!* Ko »hoće da gladne nahrani i gole odene«, neka glasa za Hansemanne i Stuppe! Za svaki glas jedno socijalno pitanje manje! Prihvatanje oktroisanog ustava — voilà la solution du probleme social!³

Ne sumnjamo ni za trenutak da ne samo Montesquieu LVI nego ni njegovi patroni u Građanskom udruženju⁽²²⁴⁾ neće čekati prihvatanje, reviziju, zakletvu i utvrđivanje oktroisanog ustava⁽²²⁵⁾ da bi »gladne nahranili i gole odenuli«. Mere za ovo su već preduzete.

Ima nekoliko nedelja kako ovde kolaju okružnice u kojima kapitalisti obaveštavaju majstore-zanatlije, kramare itd. da će, s obzirom na današnje prilike i na ponovo buđenje kredita, iz filantropskih razloga kamate biti povišene od 4 na 5 procenata. Prvo rešenje socijalnog pitanja!

Ovdašnje Opštinsko veće je u istom duhu sastavilo »*Radničku kartu*« za nesrećnike koji moraju umreti od gladi — ili svoje ruke prodati gradu (upor. »Neue Rheinische Zeitung« br. 187⁴). Čitalac će se setiti da se u toj radnicima oktroisanoj Charte radnik koji je ostao bez hleba ugovorom obavezuje na podvrgavanje *policijskom nadzoru*. Drugo rešenje socijalnog pitanja!

U Kelnu je Opštinsko veće ubrzo posle martovskih bura osnovalo lepo uređen restoran u kojem se hrana dobijala po ceni koštanja u krasnim loženim sobama itd. *Posle* podeljivanja oktroisanog ustava, na mesto tog lokala došao je drugi, podređen Upravi za pomoć sirotinji, u kome se ne loži, u kome nema posuda i u kome nije dopušteno da se hrana pojede na samom mestu, nego se kvart⁵ neke bezimene čorbe prodaje po 8 pfeniga. Treće rešenje socijalnog pitanja!

¹ sredstvo za čišćenje — ² doslovno: mlade bogove; u prenesenom značenju: drugorazredne veličine — ³ to je rešenje socijalnog pitanja! — ⁴ Vidi u ovom tomu, str. 127 - 130 — ⁵ kvart = 1,145 litra

U Beču su radnici za vreme svoje vlasti čuvali banku, kuće i bogatstva pobjeglih buržuja. Kad su se ovi vratili, denuncirali su te »razbojнике« Windischgrätzu, da bi ih ovaj *vešao*. Nezaposleni koji su se obraćali Opštinskom veću bili su strpani u armiju protiv Ugarske. Četvrto rešenje socijalnog pitanja!

U Breslavi su Opštinsko veće i vlada mirne duše bacili u ruke kolere one bednike koji su morali potražiti utočište u sirotinjskom domu, uskraćujući im fizički najneophodnija sredstva za života, a obratili su pažnju na žrtve svog okrutnog milosrđa tek onda kad je epidemija zapretila njima samima. Peto rešenje socijalnog pitanja!

U berlinskom Udruženju »s Bogom za kralja i otadžbinu« izjavio je neki prijatelj oktroisanog ustava kako je mučno što se još uvek radi ostvarivanja svojih interesa i namera moraju praviti komplimenti »proletarijatu«.

To je rešenje »rešenja socijalnog pitanja«.

»Pruski špijuni su upravo zato tako opasni što nikad nisu plaćeni, nego se stalno nadaju da će biti plaćeni«, kaže naš prijatelj Heine. A pruski buržujci su upravo zato tako opasni što nikad ne plaćaju, nego stalno obećavaju da će platiti.

Engleski i francuski buržujci bacaju se na dan izbora u teške troškove. Njihovi manevri podmićivanja su opštepoznati. Pruski buržujci — »to su najmudriji ljudi!« Suviše moralni i solidni da bi izvadili svoju kesu, oni plaćaju »rešenjem socijalnog pitanja«. To ne košta ništa! No Montesquieu LVI bar plaća, kako službeno uverava Dumont, pristojbe za inserate u »Kölnische Zeitung«, a tome dodaje »rešenje socijalnih pitanja« — besplatno.

Praktički deo *petits oeuvres*¹ našeg Montesquieua sastoji se, dakle, u ovom: »Glasajte za Brandenburg-Manteuffel-Ladenberga! Birajte Camphausen-Hansemana! Pošaljite nas u Berlin, neka se naši ljudi onde prvo utvrde! To je rešenje socijalnog pitanja!

Besmrtni *Hanseman* je ta pitanja rešio. Najpre uspostava reda, da bi se uspostavio kredit. Zatim, kao u godini 1844. kad se »mojim dragim šleskim tkacima« trebalo i moralo pomoći, prah i olovo da bi se rešilo »socijalno pitanje«!

Glasajte, dakle, za prijatelje oktroisanog ustava!

Ali Montesquieu LVI prihvata oktroisani ustav samo da bi ga posle toga mogao »revidirati« i »zakleti se« na njega.

Dragi Montesquieu! Kad si jedanput ustav prihvatio, onda ćeš ga revidirati samo na njegovom vlastitom temelju, tj. revidiraćeš ga onoliko koliko to bude po volji kralja i drugog doma sastavljenog od krautjunkera, finansijskih barona, visokih činovnika i popova. Ova jedino moguća revizija je iz predostrožnosti već nagoveštena u samom oktroisanom ustavu. Ona se sastoji u napuštanju ustavnog sistema i

¹ malih dela

u ponovnom uspostavljanju starog hrišćansko-germanskog *staleškog uređenja*.

To je *posle* prihvaćanja oktroisanog ustava jedino moguća i jedino dopuštena revizija, što nije moglo izmaći oštroomnosti jednog Montesquieua.

Praktični deo *petits oeuvres* Montesquieua LVI svodi se, dakle, na ovo: Glasajte za Hansemann-Camphausena! Glasajte za Dumont-Stuppa! Glasajte za Brandenburg-Manteuffela! Prihvatite oktroisani ustav! Birajte izbornike koji će prihvatiti oktroisani ustav — i sve to pod izlikom rešenja »socijalnog pitanja«.

A baš nas briga za izliku kad oktroisani ustav bude na snazi.

Ali naš Montesquieu je ispred svog praktičnog uputstva kako da se reši »socijalno pitanje«, stvarne poente svog gigantskog dela, stavio, naravno, teoretski deo. Pogledajmo taj teorijski deo.

Dubokoumni mislilac objašnjava najpre *šta su »socijalna pitanja«*.

Dakle, šta je zapravo sa socijalnim pitanjem?

Čovek treba i hoće da živi!

Za život su čoveku potrebni stan, odeća, hrana.

Stan i odeću priroda ne proizvodi nikako, hrana raste u divljem stanju vrlo škrto i ni blizu u dovoljnoj količini.

Čovek mora zato da se sam brine za podmirenje tih potreba.

To se postiže radom.

Rad je, prema tome, prvi uslov našeg života, bez rada ne možemo živeti.

Kod primitivnih naroda svako je sam podizao sebi kolibu, sam sebi pravio odeću od životinjskih koža, sam sakupljao sebi plodove za jelo. To je bilo prvobitno stanje.

Ali kad su čoveku potrebni samo stan, odeća i hrana, kad podmiruje samo svoje *telesne* potrebe, onda on stoji na istom stepenu sa životinjom, jer to čini i životinja.

No čovek je više biće nego životinja, njemu je za život potrebno više: potrebna mu je radost, on mora da se izdigne do moralne vrednosti. A to može samo ako živi u društvu.

No čim su ljudi počeli živeti u društvu, nastao je sasvim drugi odnos. Ubrzo su opazili da je rad mnogo lakši kad svaki pojedinac obavlja samo jedan određeni rad. I tako je jedan pravio odeću, drugi je gradio kuće, treći se brinuo za hranu, pa je prvi davao drugome ono što je ovom nedostajalo. Tako su sami od sebe nastali različiti staleži ljudi; jedan je postao lovac, drugi zanatlija, treći zemljoradnik. Ali ljudi nisu na tome stali; jer čovečanstvo mora koračati napred. Zaredaše pronalasci. Pronađeno je pređenje i tkanje, kovanje železa, štavljenje životinjskih koža. Što su pronalasci bili brojniji, to je zanat postajao raznovrsniji, to je zemljoradnja kojoj je zanatstvo dalo plug i lopatu, postajala lakša. Sve se uzajamno pomagalo, sve se uzajamno preplitalo. Onda se došlo u dodir sa susednim narodima; jedan narod je imao ono u čemu je drugi oskudevao, a ovaj je opet imao ono što onaj nije imao. Razmenjivalo se jedno za drugo. Tako je nastala *trgovina* a s njom nova grana

ljudske delatnosti. Tako je kultura napredovala od stepena do stepena; od prvih nespretnih pronalazaka najzad se kroz stoleća došlo do pronalazaka našeg vremena.

Tako su među ljudima nastale nauke i umetnosti, i život je postajao sve bogatiji, sve raznolikiji. Lekar je lečio bolesnika, paroh propovedao, trgovac trgovao, zemljodjelac obrađivao polje, vrtlar uzgajao cveće, zidar zidao kuće, koje je stolar snabdevao nameštajem, mlinar je mleo brašno od kojeg je pekar pekao hleb — jedno se preplitalo s drugim; niko nije mogao ostati sam, niko nije mogao svoje potrebe zadovoljiti sam.

To su socijalni odnosi.

Oni su nastali sami od sebe potpuno prirodno. A ako danas napravite revoluciju koja sve ove odnose iz temelja razara, pa kad onda sutra počnete život iznova, *stvorice se opet tačno onakvi odnosi kakvi su sada*. Hiljadama godina bilo je tako kod svih naroda sveta. Ako sad neko pravi razliku između radnika i buržoazije — to je *velika laž*. *Svi mi radimo*, svako na svoj način, svako prema svojim snagama i sposobnostima. Lekar radi kad posećuje bolesnika, muzičar kad svira na plesu, trgovac kad piše pisma, svi rade, svako na svome mestu.^[223]

Tu je mudrost! Ko ima uši, neka čuje!

Dakle, šta je zapravo s fiziološkim pitanjem?

Svako telesno biće pretpostavlja izvesnu težinu, gustoću i tome slično. Svako organsko telo sastoji se od raznih sastavnih delova gde svaki deo vrši svoju posebnu funkciju i gde se uzajamni organi prepliću.

»To su fiziološki odnosi.«

Montesquieu LVI ima, to se ne može poreći, originalan talent za pojednostavljivanje nauke. Patent (bez vladine garancije) za Montesquieua LVI!

Proizvode rada stvara samo rad. Bez setve nema žetve, bez pređenja nema pređe itd.

Evropa će se s divljenjem pokloniti pred divovskim genijem koji je te istine izobreo u Kelnu sam, bez ikakve pomoći lista *»Neue Pr[eußische] Z[eitung]«*.

Pri radu ljudi stupaju jedan s drugim u određene odnose. Vršiti se *podela rada* koja je više ili manje raznolika. Jedan peče, drugi kuje. Jedan buškara, drugi leleče^[226]. Montesquieu piše, a Dumont štampa. *Adame Smithe*, priznaj da si našao učitelja —!

Ova otkrića da su *rad* i *podela rada* životni uslovi svakog ljudskog društva dopuštaju Montesquieu LVI zaključak da su *»različiti staleži«* nešto prirodno, da je razlika između *»buržoazije i proletarijata«* *»velika laž«*, da će se postojeći *»socijalni odnosi«*, makar ih neka *»revolucija«* danas razorila iz osnova, *»stvoriti opet tačno onakvi kakvi su sada«*, i da je, najzad, neophodno potrebno izabrati izbornike u duhu *»Manteuffela i oktroisanog ustava ako »se za nevolju siromašne braće ima mnogo srca«* i namerava steći poštovanje Montesquieua LVI.

»Hiljadama godina bilo je tako kod svih naroda sveta!!!« U Egiptu bilo je rada i podele rada — i *kastá*; u Grčkoj i Rimu bilo je rada i podele rada — i *slobodnih i robova*; u srednjem veku bilo je rada i po-

dele rada — i *feudalne gospode i kmetova, cehova, staležâ* i tome slično. U naše vreme ima rada i podele rada — i *klasâ*, od kojih jedna poseduje sva sredstva za proizvodnju i sva sredstva za život, dok druga živi samo dotle dok prodaje svoj rad, a prodaje svoj rad samo dotle dok se poslodavačka klasa kupovanjem toga rada obogaćuje.

Nije li dakle jasno kao dan da »*je kod svih naroda sveta hiljadama godina bilo tako*« kao što je danas u *Pruskoj*, jer su *rad i podela rada* vazda postojali u ovom ili onom obliku? Ili se pak vidi nešto obrnuto, naima da su baš vazda menjani način rada i podela rada stalno vršili prevrat u socijalnim odnosima, odnosima vlasništva?

Godine 1789. buržuji nisu feudalnom društvu dovikivali: plemstvo ostaje plemstvo, kmet ostaje kmet, cehovski majstor ostaje cehovski majstor — jer bez rada i podele rada nema društva! Bez udisanja vazduha nema života! Udišite stoga zagušljivi vazduh i nipošto ne otvarajte prozore — tako rasuđuje Montesquieu LVI.

Potrebna je sva naivno-glupava drskost u grubom neznanju ošedlog nemačkog filistra da bi, nakon što je površno i naopako u svoj leni mozak utuvio prva slova političke ekonomije — rad i podelu rada — i on, prorokujući, uzeo reč u pitanjima o koja krši zube naše stoleće.

»Bez rada i podele rada nema društva!

Stoga

Birajte za izbornike prijatelje oktroisanog pruskog ustava i samo prijatelje oktroisanog ustava.«

Taj epitaf biće kad-tad uklesan velikim slovima na zidovima velebnog mramornog mauzoleja što će ga zahvalno potomstvo, osećajući se obaveznim, podići rešitelju socijalnog pitanja, Montesquieu LVI (kojega ne treba zameniti sa Heinrichom CCLXXXIV od Reuß-Schleiz-Greiz-Lobenstein-Eberswalde¹).

Montesquieu LVI nam ne krije »*u ko-n grmu leži zec*« i što namerava učiniti čim bude proglašen zakonodavcem.

»*Država se mora pobrinuti*« — poučava nas — »*da svako dobije toliko obrazovanja da bi mogao naučiti nešto valjano.*«

Montesquieu LVI nije nikad čuo da pri postojećim odnosima podela rada zamenjuje složeni rad prostim, odrasle decom, muškarce ženama, samostalnog radnika automatima, da u istom razmeru u kome se razvija moderna industrija obrazovanje radnika postaje suviše i nemoguće. Upućujemo kelnskog Montesquieua ne na *Saint-Simona* i *Fouriera*, nego na *Malthusa* i *Ricarda*. Neka poštenjačina nauči najpre osnovne crte sadašnjih odnosa pa ih tek onda poboljšava i — izriče proročanstva.

»*Za ljude koji su osiromašili zbog bolesti i starosti mora se brinuti opština.*«

¹ ironična aluzija na Heinricha LXXII, kneza od Reuß-Lobenstein-Oberdorfa

A ako sama opština osiromaši, što se mora dogoditi kod 100 miliona poreza¹ oktroisanih zajedno s oktroisanim novim ustavom i kod ove epidemije opsadnih stanja, kako će da bude onda, Montesquieu?

«Gde novi pronalasci ili trgovinske krize razore cele privredne grane, država mora priteći u pomoć i naći izlaz.»

Ma koliko da je kelnski Montesquieu slabo upoznat sa stvarima ovoga sveta, ipak njegovoj pažnji nije moglo izmaći da su »novi pronalasci« i trgovinske krize toliko permanentni koliko i pruski ministarski raspisi i pravna tla. Novi pronalasci uvode se specijalno u Nemačkoj tek onda kad konkurencija sa stranim narodima učini njihovo uvođenje životnim pitanjem, pa zar novonastale privredne grane treba da se upropaste kako bi pritekle u pomoć onima koje propadaju! Nove privredne grane koje nastaju zahvaljujući pronalascima nastaju pravo zato što proizvode jeftinije od onih koje propadaju. Gde bi im, do vraga, bila prednost kad bi morale izdržavati one koje propadaju? Ali država, vlada, daje, kao što je poznato, samo prividno. Da bi ona dala, neko mora prvo dati njoj. No ko će joj dati, Montesquieu LVI? Privredna grana koja propada, da bi propala još brže? Ili novonastala, da bi već u samom nastajanju zakrčljala? Ili one grane koje novi pronalasci nisu dirnuli, da bi bankrotirale zbog pronalaska nekog novog poreza? Razmisli o tome zrelo, Montesquieu LVI!

A onda trgovinske krize, dragi? Kad izbije evropska trgovinska kriza, pruska država ne može imati prečeg posla nego da, iz uobičajenih izvora poreza, izvršenjem i tome sličnim iscedi poslednju kap. Jadna pruska država! Da bi mogla trgovinske krize učiniti neškodljivim, pruska država bi morala osim nacionalnog rada imati i treće vrelo prihoda u oblacima. Doduše, kad bi se Previšnjim novogodišnjim čestitkama², Wrangelovim armijskim zapovestima^[160] ili Manteuffelovim ministarskim raspisima mogao stvoriti novac ni iz čega, »uskraćivanje poreza« ne bi među pruskim »malim vernima« bilo izazvalo onaj panični strah, i socijalno pitanje bilo bi se rešilo i bez oktroisanog ustava.

Poznato je da je »N[eue] Pr[eußische] Z[eitung]« našeg *Hansemanna* proglasila *komunistom* jer je nameravao ukinuti oslobođenje od poreza. Naš Montesquieu, koji nikad nije čitao »Neue Preußische Zeitung«, dosetio se u Kelnu *sam od sebe* da proglasi »komunistom« i »crvenim republikancem« svakoga ko ugrožava oktroisani ustav! Dakle, glasajte za Manteuffela, ili ste ne samo lični neprijatelji rada i podele rada nego i komunisti i crveni republikanci. Priznajte najnovije Brüggemannovo »pravno tlo«, ili — odrecite se Code civila!^[227]

Figaro, tu n'aurais pas trouvé pas ça!^[228]

Sutra više o Montesquieu LVI!

¹ Vidi u ovom tomu, str. 132. — ² Vidi u ovom tomu, str. 135 - 138.

* *Keln*, 21. januara. *Montesquieu LVI* nastoji, sa svom lukavom prepredenošću iskusnog *trgovca konjima*, da primarnim biračima utrpa »darovanog konja«, oktroisani ustav. On je Montesquieu konjskog sajma.

Ko neće oktroisani ustav, taj hoće republiku, i to ne republiku kao takvu, nego crvenu republiku! Na žalost, kod naših izbora najmanje se radi o republici i crvenoj republici. Radi se naprosto o ovome:

Hoćete li stari *apsolutizam*, zajedno sa osveženim *staleškim uređenjem* — ili hoćete buržoaski *predstavnički sistem*? Hoćete li političko uređenje koje odgovara »postojećim socijalnim odnosima« prošlih stoleća, ili hoćete političko uređenje koje odgovara »postojećim socijalnim odnosima« vašeg stoleća?

U ovom slučaju se, dakle, najmanje radi o borbi protiv buržoaskih odnosa vlasništva kakva se odvija u Francuskoj i kakva se priprema u Engleskoj. Radi se, naprotiv, o borbi protiv političkog uređenja koje ugrožava »buržoaske odnose vlasništva« prepuštajući državno kormilo predstavnicima »feudalnih odnosa vlasništva«: kralju po milosti božjoj, armiji, birokratiji, krautjunckerima i nekim s njima povezanim finansijskim baronima i sitnim građanima.

Oktroisanim ustavom je socijalno pitanje rešeno u duhu te gospode. U to ne treba sumnjati.

Šta je »socijalno pitanje« po shvatanju činovnika? To je očuvanje njegove plate i njegovog dosadašnjeg, narodu nadređenog položaja.

A šta je »socijalno pitanje« po shvatanju plemstva i njegovih krupnih zemljoposjednika? To je očuvanje dosadašnjih privilegija feudalnog zemljoposeda, zauzimanje najunosnijih položaja u armiji i civilnoj službi od strane plemićkih porodica i, konačno, direktno primanje milostinje iz državne kase. Osim tih opipljivih *materijalnih* i zato »*najsvetijih*« interesa gospode »s Bogom za kralja i otadžbinu«, kod njih se, naravno, radi i o očuvanju društvenih privilegija po kojima se njihova rasa razlikuje od nevaljale građanske, seljačke i plebejske rase. Stara Nacionalna skupština upravo je i bila rasterana zato što se usudila staviti ruku na te »*najsvetije*« interese. Ono što ta gospoda razumevaju pod »revizijom« oktroisanog ustava nije, kao što je već ranije pomenuto, ništa drugo nego uvođenje *staleškog sistema*, tj. jedne forme političkog uređenja koja predstavlja »socijalne« interese feudalnog plemstva, birokratije i kraljevstva po milosti božjoj.

Ponavljamo! Nema sumnje da je oktroisani ustav rešio »socijalno pitanje« u duhu plemstva i birokratije, tj. da on toj gospodi poklanja formu vladanja koja obezbeđuje eksploataciju naroda od strane tih polubogova.

No da li je oktroisani ustav rešio »socijalno pitanje« u duhu *buržoazije*? Drugim rečima: dobija li buržoazija državnu formu u kojoj može slobodno upravljati zajedničkim poslovima svoje klase — interesima trgovine, industrije, poljoprivrede, u kojoj može najproduktivnije upotrebiti državni novac, organizovati na najjeftiniji način državne

finansije, uspešno zaštićivati nacionalni rad spolja, a unutra otvoriti sve izvore nacionalnog bogatstva zatrpane feudalnim muljem?

Ima li u istoriji ma i jedan primer da je buržoazija sa jednim po milosti božjoj oktroisanim kraljem ikad mogla ostvariti političku formu države koja bi odgovarala njenim materijalnim interesima?

Da bi utemeljila ustavnu monarhiju, morala je u Engleskoj dva-put proterati Stuarte, u Francuskoj nasledne Bourbone, u Belgiji Nassauovce⁽²²⁹⁾.

Odakle taj fenomen?

Nasledni kralj po milosti božjoj nije osamljena individua, to je telesni reprezentant starog društva unutar novog društva. Državna vlast u rukama kralja po milosti božjoj, to je državna vlast u rukama starog društva koje postoji više kao ruševina, to je državna vlast u rukama feudalnih staleža, čiji su interesi u najvećem neprijateljstvu s interesima buržoazije.

A temelj oktroisanog ustava je upravo »*kralj po milosti božjoj*«.

Kao što feudalni elementi društva vide u kraljevstvu po milosti božjoj svoj *politički vrh*, tako kraljevstvo po milosti božjoj vidi u feudalnim staležima svoju *društvenu podlogu*, poznati »*kraljev bedem*«⁽²³⁰⁾.

Zato, kad god se interesi feudalne gospode i njima potčinjene armije i birokratije sukobljavaju s interesima buržoazije, kraljevstvo po milosti božjoj je svaki put prinuđeno da izvrši državni udar, i priprema se revolucionarna ili kontrarevolucionarna kriza.

Zašto je Nacionalna skupština bila rasterana? Samo zato što je predstavljala interes buržoazije protiv interesa feudalizma; što je htela da ukine feudalne odnose koji sputavaju poljoprivredu, da podredi armiju i birokratiju trgovini i industriji, da zaustavi rasipanje državnog novca, da ukine plemićke i birokratske titule.

U svim tim pitanjima radilo se *prvenstveno i neposredno o interesu buržoazije*.

Dakle *državni udari i kontrarevolucionarne krize* su životni uslovi kraljevstva po milosti božjoj, koje je martovskim i drugim događajima bilo prisiljeno da se ponizi i da protiv svoje volje uzme prividnu formu buržoaskog kraljevstva.

Može li se ikad ponovo uspostaviti *kredit* pri jednoj državnoj formi čija su nužna poenta državni udari, kontrarevolucionarne krize i opsadna stanja?

Koja li zabluda!

Buržoaska industrija *mora* razbiti okove apsolutizma i feudalizma. Revolucija protiv jednog i drugog dokazuje samo to da je buržoaska industrija dostigla stepen na kome mora osvojiti sebi primerenu formu države, ili propasti.

Oktroisanim ustavom obezbedeni sistem birokratskog tutorisanja je *smrt* industrije. Posmatrajte samo prusko upravljanje rudnicima, fabričke pravilnike i tome slično! Ako engleski fabrikant uporedi svoje troškove proizvodnje s troškovima pruskog fabrikanta, uvek

će u prvi red staviti gubitak vremena koji pruskom fabrikantu nastaje od toga što se nužno mora pridržavati birokratskih propisa.

Koji se fabrikant šećera ne seća pruskog trgovinskog ugovora s Holandijom u godini 1839?^[231] Kojem pruskom industrijalcu ne udara u lice crvenilo kad se seti godine 1846. u kojoj je pruska vlada, iz uslužnosti prema austrijskoj vladi, jednoj celoj provinciji zabranila izvoz u Galiciju, a prusko ministarstvo, pošto je u Breslavi izbio čitav niz bankrotstava, začuđeno izjavilo da mu nije bilo poznato da postoji tako značajan izvoz u Galiciju, itd.

Oktroisanim ustavom biće na kormilo države postavljeni ljudi iste rase, kao što i sam taj dar dolazi iz ruku tih ljudi. Razmislite stoga o njemu još i još jedanput.

Pustolovina s Galicijom obraća našu pažnju na jednu drugu tačku.

Tada je pruska vlada žrtvovala šlesku industriju i šlesku trgovinu kontrarevoluciji u savezu s Austrijom i Rusijom. Taj manevar će se ponavljati svakodnevno. Bankar prusko-austrijsko-ruske kontrarevolucije, kod kojeg će kraljevstvo po milosti božjoj sa svojim kraljevskim bedemima vazda tražiti i morati da traži *spoljni* oslonac — jeste *Engleska*. Najopasniji protivnik nemačke industrije je ista — *Engleska*. Mislimo da ta dva podatka kazuju dovoljno.

Unutra — industrija sapeta birokratskim okovima, poljoprivreda sapeta feudalnim privilegijama; spolja — trgovina prodana od kontrarevolucije Engleskoj — to je sudbina pruskog nacionalnog bogatstva pod egidom oktroisanog ustava.

Izveštaj «finansijske komisije» rasterane Nacionalne skupštine osvetlio je dovoljno jasno kako se po milosti božjoj upravlja državnim finansijama.

Međutim, taj izveštaj iznosi samo primere nekih suma uzetih iz državne kase da se podupru klimavi kraljevski bedemi i pozlate inostrani pretendenti na apsolutno kraljevstvo (Don Carlos). Taj novac, dignut iz džepova ostalih građana da bi aristokratija mogla živeti kako joj dolikuje i da bi «oslonci» feudalnog kraljevstva ostali čvrsti, samo je sitnica ako se uporedi sa državnim budžetom koji je oktroisan istovremeno s Manteuffelovim ustavom. Pre svega *jaka armija*, da bi manjina vladala većinom; što veća vojska činovnika, da bi njihov privatni interes otudio što veći broj njih od opšteg interesa; upotreba državnog novca na najneproduktivniji način, da se, kako kaže »N[eue] Pr[eußische] Z[ei]tung«, *podanici* od bogatstva ne bi uzobestili; stavljanje u stranu što više državnog novca, umesto njegove industrijske upotrebe, da bi vlada po milosti božjoj u lako predvidljivim momentima krize mogla prema narodu istupiti samostalno — to su osnovne crte oktroisanih finansija. Upotreba poreza da bi se državna vlast prema industriji, trgovini, poljoprivredi održala kao ugnjetavajuća, samostalna i posvećena sila, umesto da bude *devalvirana* na profano *orude* buržoaskog društva — to je životni princip oktroisanog pruskog ustava!

Kakav darovalac, takav i dar. Kakva je sadašnja pruska vlada, takav je i ustav koji je darovala. Da bi se okarakterisalo *neprijateljstvo te vlade prema buržoaziji*, dovoljno je skrenuti pažnju na njen projektovani Zakon o industriji i zanatstvu. Vlada pokušava da se *vrati ka cehu* pod izlikom da *napreduje ka asocijaciji*. Konkurencija prisiljava da se proizvodi sve jeftinije, pa stoga u sve većem razmeru, tj. sa *većim kapitalom*, sa sve *proširenijom podelom rada* i sve *većom primenom mašina*. Svaka nova podela rada obezvređuje spretnost zanatlije, svaka nova mašina istiskuje stotine radnika, svaki rad u većem razmeru, tj. sa većim kapitalom, razara sitnu trgovinu i sitnoburžoasko preduzeće. Vlada obećava da će pomoću *feudalnih cehovskih institucija* obezbeđivati zanat od fabričke proizvodnje, stečenu spretnost od podele rada, sitni kapital od krupnog kapitala. Dakle nemačka i, specijalno, pruska nacija, koja se potpunom porazu u borbi s engleskom konkurencijom odupire samo krajnjim naprezanjem svojih sila, treba da toj konkurenciji bude izručena bez otpora time što će joj se nametnuti takva organizacija industrije koja protivreči modernim sredstvima za proizvodnju i koju je moderna industrija potpuno razbila!

Mi zaista spadamo u one koji najmanje žele vladavinu buržoazije. Mi smo u Nemačkoj prvi digli glas protiv nje još onda kad su »ljudi dela«, zadovoljni sami sobom, provodili vreme u beznačajnom kavženju.

Ali mi dovikujemo radnicima i sitnoj buržoaziji: »Bolje vam je da trpite u modernom buržoaskom društvu što svojom industrijom stvara materijalna sredstva za osnivanje novog društva koje će vas sve osloboditi, nego da se vratite preživeloj formi društva koja će, pod izgovorom spasavanja vaših klasa, celu naciju baciti nazad u srednjovekovno varvarstvo!

Vlada po milosti božjoj ima, kao što smo videli, kao svoju *društvu podlogu* srednjovekovne staleže i prilike. Ona nije podesna za moderno buržoasko društvo. Ona mora nastojati da stvori društvo po svojoj slici. Kad ona pokušava da istisne konkurenciju cehom, mašinsko pređenje preslicom, parni plug motikom, to je *čista doslednost*.

Odakle onda to da pri takvim odnosima pruska buržoazija, sasvim suprotno od svojih francuskih, engleskih i belgijskih prethodnika, proglašava oktroisani ustav (a s njim kraljevstvo po milosti božjoj, birokratiju i junkere) svojom parolom?

Komercijalni i industrijski deo buržoazije baca se kontrarevoluciji u naručje iz straha od revolucije. Kao da je kontrarevolucija nešto drugo nego uvertira revolucije.

Osim toga postoji deo *buržoazije* koji, ravnodušan prema opštim interesima svoje klase, gleda neki poseban, čak ovoj neprijateljski separatan interes.

To su finansijski baroni, krupni verovnici države, bankari, rentijeri, čije bogatstvo raste uporedo sa siromaštvom naroda, i najzad

ljudi čiji su poslovi orijentisani prema starim prilikama u državi, npr. *Dumont* i njegov literarni lumpenproletarijat. To su ambiciozni profesori, advokati i slični ljudi, koji se mogu nadati da će ugrabiti ugledna mesta samo u državi u kojoj je unosan posao — izdavati narod vladi.

To su pojedini fabrikanti koji prave dobre poslove sa vladom, dobavljači koji iz opšte eksploatacije naroda vuku znatne procenete, sitni građani čija se važnost gubi u velikom političkom životu, opštinski većnici koji su pod zaštitom dosadašnjih institucija promicali svoje prijava privatne interese na račun javnih interesa, trgovci uljem koji su, izdavši revoluciju, postali ekelencije i vitezovi reda orla, bankrotirani trgovci suknom i železnički špekulanti koji su postali kraljevski direktori banaka¹ itd. itd.

»To su prijatelji oktroisanog ustava.« Ako buržoazija *ima mnogo srca za tu svoju siromašnu braću* i ako hoće da bude dostojna poštovanja Montesquieua LVI, neka bira

izbornike u duhu oktroisanog ustava.

Naslov originala:

Montesquieu LVI

[»Neue Rheinische Zeitung«,

br. 201 i 202 od 21. i 22. januara 1849]

¹ Aluzija na Camphausena i Hansemanna

Friedrich Engels

Pruska poternica za Kossuthom

* *Keln*, 21. januara. Upravo smo primili ovaj poučni dokument štampan u »*Oppelner Kreisblatt*«:

«*Poternica*. Prema saopštenju c. i k. vladine komisije u Krakovu, u Ugarskoj su izvršene pripreme da Kossuth bude pod tuđim imenom preko Breslave prebačen u Hamburg, pa se pretpostavlja da će on krenuti preko Mislovica, Glajvica i Kozela.

Po nalogu g. oberprezidenta provincije Šlezije naređujem stoga policijskim vlastima, mesnim sudovima i žandarmima da strogo paze na Kossutha, čiji je opis naveden niže, te da ga, u slučaju da stupi na njihovo tle, uhapse i pod stražom privedu k meni radi daljnjeg postupka.»

(Dalje sledi, kao što smo već rekli, Kossuthov lični opis.) Celi taj poučni dokument je potpisan:

«Opeln, 17. januara 1849.

Kraljevski landrat Hoffmann»

Šta kažu na to naši čitaoci? Milošću božjom Manteuffeli Gornje Šlezije ne bi bili s raskida da velikog agitatora Kossutha, ako bi bio potučen i ako bi srećno prešao granicu, uhapse i izruče njegovim krvnicima radi što bržeg pomilovanja prahom i olovom. To izručenje, ako bi stvarno do njega došlo, bilo bi *najpodlija izdaja, najinfamnije kršenje međunarodnog prava* za koje zna istorija.

Doduše, Pruska je prema Nemačkoj Austriji, po starom zakonodavstvu Nemačkog Saveza, imala obavezu da na njen zahtev izruči polit[ičke] emigrante kojima se inkriminišu radnje počinjene na *teritoriji Nemačkog Saveza*. Revolucija je ukinula staro zakonodavstvo Nemačkog Saveza, pa su *bečki emigranti bili* u Berlinu sigurni *čak i pod Pfulom*. Ali prema *Ugarskoj* Pruska nema takvu obavezu. Ugarska je nezavisna država, pa ako bi Pruska izručila ugarske emigrante kojima se inkriminišu samo radnje počinjene na ugarskom tlu, počinila bi istu *besramnu infamiju* kao kad bi izručila Rusiji ruske ili poljske emigrante.

Čak se pod Bodelschwinghovim režimom niko nije usuđivao da prebегle galicijske i krakovske emigrante^[205] izruči Austriji. No, dakako, zato smo tada bili pod apsolutnom monarhijom, a danas smo konstitucionalni!

I ne samo to. Ako bi Kossuth stupio na prusku teritoriju, on ne bi bio politički emigrant, nego *ratujuća strana koja je prešla na neutralnu teritoriju*.

Nemačka Austrija, samostalni savez država, vodi sa Ugarskom, samostalnom državom, rat; zbog čega, to se Pruske ne tiče. Čak 1831. nije se niko usuđio da Poljake koji su prešli na prusku teritoriju izruči Rusiji^[232]; ali zato smo tada bili pod apsolutnom monarhijom, a danas smo konstitucionalni!

Mi signaliziramo javnom mnenju dobrohotne namere pruske vlade prema Kossuthu. Uvereni smo da je ovo dovoljno da izazove takav talas simpatije za najvećeg muža godine 1848, a indignacije prema vladi, da se čak ni Manteuffel neće usuditi da mu se suprotstavi.

Ali zna se! Zasad još vlada Kossuth, okružen entuzijazmom celog mađarskog naroda, u Debrecinu, još njegovi hrabri husari jašu po ugarskim pustama, još Windischgrätz bespomoćno stoji pred močvarama Tise, a vaše su poternice više smešne nego strašne!

Naslov originala:

Preußischer Steckbrief gegen Kossuth

[•Neue Rheinische Zeitung•,
br. 207 od 28. januara 1849]

Karl Marx

Berlinska »National-Zeitung« primarnim biračima

* *Keln*, 25. januara. S vremena na vreme, makar retko, čovek ima uživanje da vidi kako iz nanosa što je ostao posle dvostrukog potopa revolucije i kontrarevolucije, strči putokaz iz dobrih starih predmartovskih vremena. Brda su bila premeštena, doline zatrpane, šume oborene, a putokaz još stoji na starom mestu, obojen je starim bojama i na njemu je još uvek stari natpis: »U Šildu!«^[233]

Takav putokaz pruža prema nama iz broja 21 *berlinskog lista* »National-Zeitung«^[234] svoju drvenu ruku s natpisom: »Primarnim biračima. U Šildu!«

Dobronamerni savet lista »National-Zeitung« primarnim biračima kazuje im najpre:

«Kucnuo je čas kad se pruski narod sprema da se drugi put koristi teško stečenim opštim izbornim pravom«^[235] (kao da je oktroisano takozvano opšte izborno pravo, sa svojom interpretacijom koja je u svakom selu drukčija, isto izborno pravo kao ono od 8. aprila!)^[129], »iz koga treba da izadu ljudi koji će po drugi put izjaviti kakav je duh (!), mišljenje (!!) i volja (!!!) ne pojedinih staleža i klasa, nego celog naroda!«

Da ne govorimo o trbušasto-bespomoćnom stilu te rečenice koja dašćuci puzi od jedne reči do druge. Opšte izborno pravo, veli se, treba da nam otkrije šta je volja ne pojedinih staleža i klasa, nego celog naroda.

Lepo! A od čega se sastoji »celi narod«?

Od »pojedinih staleža i klasa«.

A od čega se sastoji »volja celog naroda«?

Od pojedinih protivrečnih »volja« »pojedinih staleža i klasa«, dakle upravo od one volje koju »National-Zeitung« prikazuje kao direktnu suprotnost »volje celog naroda«.

O veliki logičaru lista »National-Zeitung«!

Ali za »National-Zeitung« postoji *jedna* volja celog naroda koja nije skup protivrečnih volja, nego jedna jedina, određena volja. A kako to?

To je — volja većine.

A šta je volja većine?

To je volja koja proizlazi iz interesa, položaja u životu, uslova egzistencije većine.

Dakle, da bi imali jednu i istu volju, članovi većine moraju imati iste interese, isti položaj u životu, iste uslove egzistencije, ili moraju, makar privremeno, biti tesno povezani u svojim interesima, svom položaju u životu, svojim uslovima egzistencije.

Jasnije rečeno: volja naroda, volja većine, nije volja pojedinih staleža i klasa, nego volja *jedne jedine klase* i onih drugih klasa i delova klasa koji su toj vladajućoj klasi društveno, tj. industrijski i komercijalno potčinjeni.

«A šta da na to kažemo mi?» Da li je volja celog naroda volja jedne vladajuće klase?

Svakako, i upravo je opšte pravo glasa ona magnetska igla koja, iako tek posle različitih kolebanja, na kraju krajeva ipak pokaže tu klasu pozvanu da preuzme vlast.

A onda ta dobra «National-Zeitung» još uvek trabunja, kao što je to bivalo leta gospodnjeg 1847, o nekoj imaginarnoj «volji celog naroda»!

Podimo dalje. Posle tog uzdižućeg uvoda naše čuđenje izaziva vrlo značajna primedba:

«U januaru 1849. stanje stvari je drukčije nego što je bilo u majskim danima 1848, tako bogatim nadom i ushićenjem» (zašto ne i pobožnošću?).

Priroda je tada sva bila u cvatu,
 Osmeh je treperio u jasnom sunčanom zraku,
 A cvrkut ptica budio u svakom srcu nadu.
 Ljudi se nadahu i mišljahu —
 I mišljahu.⁽⁵²⁾

«Tada se činilo da se svi slažu u tome da je trebalo provesti, u celosti i bez odlaganja, velike reforme, koje bi u Pruskoj već davno bile sprovedene da se na temeljima položenim u godinama 1807 - 1814. nastavilo da gradi u tadašnjem duhu i u skladu sa odonda poraslim obrazovanjem i shvatanjem.»

«Tada se činilo da se svi slažu!» Velike li, božanske li naivnosti «National-Zeitung»-a! Tada kad se garda, škripeći zubima od besa, povlačila iz Berlina, kad je Pruski princ morao, navukavši postiljonov kaput, pobeći na brzinu⁽⁵³⁾, kad su visoko plemstvo i visoka buržoazija morali suzdržavati svoj gnev zbog sramote nanesene kralju u dvorištu dvorca kad ga je narod prisilio da skine kapu pred leševima martovskih žrtava — «tada se činilo da se svi slažu»!

Bogami, već je mnogo ako je tako što neko uobrazio, ali ako sad, pošto mora sebi priznati da je bio prevaren, stavlja još na veliko zvono svoju prevarenu lakovernost — e zaista, c'est par trop bonhomme!¹

¹ To je ipak preglupol

A »činilo se da se svi slažu« u čemu?

U tome da je ... »trebalo provesti ... velike reforme, koje bi ... već davno *bile* provedene da se ... *nastavilo* graditi ...«

U tome su se svi slagali — ne, *činilo se* da se svi slažu.

Velika martovska tekovina izražena dostojnim jezikom!

A koje su to bile »reforme«?

Razvijanje »temelja iz 1807 - 1814, u tadašnjem duhu i u skladu sa odonda poraslim obrazovanjem i shvaćanjem«.

To znači u duhu iz 1807 - 1814. i u isti mah u sasvim drukčijem duhu.

»Tadašnji *duh*« sastojao se naprosto u veoma *materijalnom* pritisku tadašnjih Francuza na tadašnju prusku junkersku monarhiju, kao i u tadašnjem takođe nimalo povoljnom finansijskom deficitu Kraljevine Pruske. Da bi građanina i seljaka osposobio za plaćanje poreza, da bi kralj[evsko]-prus[kim] podanicima bar prividno dao neke od onih reformi kojima su Francuzi zasipali osvojene delove Nemačke; ukratko, da bi opet donekle zakrpili istrulelu monarhiju Hohenzollerna popucalu na svim šavovima, *zato* je stvoreno nekoliko škrtih takozvanih uredaba o gradovima, uredaba o otkupu, vojnih institucija itd. Sve ove reforme odlikovale su se samo time što su punih stotinu godina zaostajale za francuskom revolucijom od 1789, pa čak i za engleskom revolucijom od 1640. I to da budu temelji revolucionarne Pruske?

Staropruska uobraženost uvek vidi Prusku u središtu svetske istorije, a u stvarnosti ova tu državu razuma vazda vuče za sobom po blatu. Razume se, ta staropruska uobraženost mora ignorisati to da je Pruska, dok je Francuzi nisu počeli udarati nogom, mirno čučala na nerazvijanim temeljima iz 1807 - 1814. i nije makla prstom. Ona mora ignorisati da su ti temelji davno bili zaboravljeni kad su Francuzi lanjskog februara slavnoj birokratsko-junkersko-kraljevsko-pruskoj monarhiji zadali nov tako snažan udarac da se najslavnije skotrljala sa svojih »temelja iz 1807 - 1814«. Ona mora ignorisati to da se kod kraljevsko-pruske monarhije nipošto nije radilo o tim temeljima, nego samo o otklanjanju daljih posledica impulsa dobijenog od Francuske. Ali pruska uobraženost sve to ignoriše, a kad iznenada dobije udarac, dreči, kao dete za dadiljom, za istrulelim temeljima iz 1807 - 1814!

Kao da Pruska 1848. po teritoriji, industriji, trgovini, saobraćajnim sredstvima, obrazovanju i klasnim odnosima nije sasvim druga zemlja nego Pruska iz vremena »temelja iz 1807 - 1814«!

Kao da od tada u njenu istoriju nisu ušle dve nove klase, industrijski proletarijat i klasa slobodnih seljaka, kao da pruska buržoazija iz 1848. nije potpuno drukčija od plašljive, ponizne i zahvalne sitne buržoazije iz vremena »temelja«!

Ali sve to ne pomaže. Dobar Prus sme poznavati samo svoje »temelje« iz 1807 - 1814. Drugih temelja nema, na ovima se ima graditi i gotovo.

Početak jednog od najkolosalnijih istorijskih prevrata sveden je na svršetak jedne od najsitnijih prevara s prividnim reformama — tako shvataju revoluciju u staroj Pruskoj!

A u tom samodopadljivo-borniranom oduševljenju otadžbinskom istorijom »činilo se da se svi slažu« — doduše, hvala bogu, samo u Berlinu!

Podimo dalje.

»Činilo se da su oni staleži i klase koji su se morali odreći privilegija i po-vlastica . . . koji su morali da se ubuduće sa svim svojim sugrađanima izravna-ju u pravima. . . bili na to spremni — ispunjeni uverenjem da je stari poredak postao neodrživ, da je u njihovom vlastitom pravilno shvaćenom interesu. . .«

Pogledajte buržuja blage čudi i ponizna srca kako opet eskamotira revoluciju! »Činilo se« da su plemstvo, popovi, birokrati, oficiri »spremni« da se odreknu svojih privilegija ne zato što ih je na to prisilio naoružani narod, ne zato što su ih, u prvom strahu od evropske revolucije, demoralizacija i dezorganizacija koje su neodoljivo provalile u njihove vlastite redove učinile nesposobnim za otpor — ne! Miroljubive, dobronamerne i za oba dela korisne »transakcije« — da se poslužimo rečnikom gosp. Camphausena — od 24. februara i 18. marta^[236] ispu-nile su ih uverenjem da je to »u njihovom sopstvenom pravilno shva-ćenom interesu«!

Da su martovska revolucija i pogotovo 24. februar u pravilno shvaćenom interesu gospode krautjunkera, konzistorijalnih savetnika, vladinih savetnika i gardijskih poručnika — to je zaista piramidalno otkriće!

Ali na žalost!

»Danas više nije tako. Korisnici i pristalice starog poretka, daleko od toga da bi u skladu sa svojom dužnošću (?) sami pomagali da se ukloni stari krš i po-digne nova kuća, žele da staru ruševinu, pod kojom se tle tako opasno treslo, samo podupru i omalterišu nekim novom vremenu prividno prilagođenim oblicima.«

»Danas više nije tako« — kao što se u maju činilo da jeste, tj. nije više tako kako u maju nije bilo, ili je upravo tako kako je bilo u maju.

Takav je jezik berlinske »National-Zeitung«, pa se njime još i ponose.

Jednom reči: maj 1848. i januar 1849. razlikuju se samo *prividno*. Pre se činilo da kontrarevolucionari shvataju svoju dužnost, danas je stvarno i otvoreno ne shvataju, pa mirni buržuj jadikuje zbog toga. Ta kontrarevolucionarima je *dužnost* da se odreknu svojih interesa u sopstvenom pravilno shvaćenom interesu! Njihova je *dužnost* da sami sebi preseku životne arterije, a ako to ne učine — onda onaj koji pravilno shvata interese jadikuje!

A zašto vaši neprijatelji ne čine sad ono što im je, kako rekoste, *dužnost*?

Zato što vi sami prošlog proleća niste učinili *svoju* »dužnost« — zato što ste se, dok ste bili jaki, poneli kao kukavice i što ste drhtali pred revolucijom, koja je trebalo da vas učini velikim i snažnim; zato što sami niste uklanjali stari krš i što ste se samodopadljivo ogledavali u ogledalu ovenčani oreolom polovičnog uspeha! A sad kad je kontrarevolucija preko noći ojačala i stala vam nogom za vrat, sad kad vam se tle pod nogama opasno ljulja, sad zahtevate da kontrarevolucija bude vaša sluškinja, da uklanja krš koji vi niste uklonili, jer ste bili slabići i kukavice, — ona, moćna, da se žrtvuje za vas slabe?

Vi ste detinjaste budale! Ali pričekajte malo, i narod će se dići i oboriti jednim snažnim udarcem vas i kontrarevoluciju, na koju sad tako bespomoćno lajete!

* *Keln*, 27. januara. U našem prvom članku nismo se osvrtni na okolnost koja bi listu »Nat[ional]-Z[eitun]g«, doduše prividno, mogla poslužiti kao opravdanje; »N[ational]-Z[eitun]g« ne piše slobodno, on je pod *opsadnim stanjem*. A pod opsadnim stanjem mora, dakako pevati:

Ne daj mi zborit, ćutat je bolje;
Tajna je moja teška kob.
Oh, sve bih ti rekla i drage volje
Da nisam sudbe okrutne rob!!!^[237]

Međutim, novine čak i pod opsadnim stanjem ne izlaze zato da govore ono što je suprotno njihovom mišljenju, a k tome prva polovina pominjanog članka koju smo dosad uzimali u obzir nema s opsadnim stanjem nikakve veze.

Opsadno stanje nije krivo za pretrpan i nejasan stil »N.-Z.«.

Opsadno stanje nije krivo što je »N.-Z.« posle marta stvarao sebi kojekakve naivne iluzije.

Opsadno stanje nikako ne prisiljava »N.-Z.« da od revolucije od 1848. pravi skutonošu reformi od 1807. do 1814.

Opsadno stanje, jednom reči, nikako ne prisiljava »N.-Z.« da o razvoju revolucije i kontrarevolucije ima onako apsurdne predstave kakve smo pre dva dana pokazali. Pod opsadno stanje spada samo sadašnjost, a ne prošlost.

Stoga u kritici *prve* polovine pominjanog članka nismo vodili računa o opsadnom stanju, ali upravo zbog toga povećemo računa o njemu danas.

Po završetku svog istorijskog uvoda, »N.-Z.« se obraća primarnim biračima ovim rečima:

»Sad valja osigurati započeti napredak, sačuvati tekovine.«

Koji »napredak«? Koje »tekovine«? »Napredak« što »danas više nije onako« kako »se činilo« u maju? »Tekovine« što su »korisnici starog

poretka daleko od toga da bi u skladu sa svojom dužnošću sami pomagali da se ukloni stari krš? Ili oktroisane »tekovine« koje »podupiru staru ruševinu i malterišu je nekim novom vremenu prividno prilagođenim oblicima?»

Opsadno stanje, gospodo iz »National-Zeitung«-a, nije nikakvo opravdanje za nemanje misli i konfuziju.

»Napredak« koji je zasad najbolje »započet« je nazadak u stari sistem, i na tom putu napredujemo svakog dana sve više.

Jedina »tekovina« koja nam je ostala — a to nije nikakva specifično pruska, nikakva »martovska« tekovina, nego rezultat evropske revolucije od 1848 — je najopštija, najodlučnija, najkrvavija, najnasilnija kontrarevolucija, ali koja je i sama samo jedna faza evropske revolucije i stoga samo proizvođačica novog, opšteg i pobedonosnog revolucionarnog kontraudara.

A možda to »National-Zeitung« zna isto tako dobro kao i mi, samo što to zbog opsadnog stanja ne sme da kaže? Čujmo:

»Mi nećemo nastavljati revolucije; mi smo neprijatelji svake anarhije, svakog nasilja i samovolje; mi hoćemo zakon, mir i red.«

Opsadno stanje, gospodo, prisiljava vas u najgorem slučaju na ćutanje, ali nikad na govorenje. Stoga gore citiranu rečenicu unosimo u zapisnik. Ako iz nje govorite *vi*, utoliko bolje; govori li iz nje opsadno stanje, *vi* niste morali pristati da budete njegov organ. Ili jeste revolucionarni ili niste. Ako niste, onda smo od samog početka protivnici; ako jeste, onda ste morali ćutati.

No *vi* govorite s takvim uverenjem, vaš predživot je tako čestan da mirno možemo dopustiti: opsadno stanje nema s tom vašom svečanom izjavom nikakve veze.

»Mi nećemo nastavljati revolucije.« To znači: hoćemo nastavljati kontrarevolucije. Jer iz nasilne kontrarevolucije — to je istorijska činjenica — ili se ne izlazi nikako, ili samo revolucijom.

»Mi nećemo nastavljati revolucije«, to znači: priznajemo da je revolucija završena, da je stigla do svog cilja. A cilj do kojeg je revolucija stigla 21. januara 1849, kad je spomenuti članak napisan, taj cilj je upravo bio — kontrarevolucija.

»Mi smo neprijatelji svake anarhije, svakog nasilja i samovolje.«

Dakle i neprijatelji »anarhije« koja nastupa posle svake revolucije do konsolidovanja novih odnosa, neprijatelji »nasilja« od 24. februara i 18. marta, neprijatelji »samovolje« koja bezobzirno razbija istruleli poredak i njegove crvotočne zakonske potporne stubove!

»Mi hoćemo zakon, mir i red«!

Zaista, dobro je izabran moment da se klekne pred »zakonom, mirom i redom«, da se protestuje protiv revolucije, da se prihvati započeta trivijalna dernjava protiv anarhije, nasilja i samovolje! Dobro je izabran, upravo u trenutku kad se revolucija službeno žigoše, pod zaštitom bajoneta i topova, kao *običan zločin*, kad se »anarhija, nasilje i

samovolja« kraljevskim kontrasigniranim ukazima neprikriveno uvode u praksu, kad se »zakon« što nam ga oktroiše kamarila primenjuje uvek *protiv* nas, a nikad *za* nas, kad se »mir i red« sastojе u tome što se kontrarevolucija ostavlja na »miru«, da bi mogla uspostaviti *svoj* staropruski »red« stvari.

Ne, gospodo, na vaša usta ne govori opsadno stanje, na vaša usta govori najnepatvoreniji, na berlinski žargon prevedeni *Odilon Barrot* sa svom svojom borniranošću, sa svom svojom nemoći, sa svim svojim pustim željama.

Nema revolucionara koji bi bio toliko netaktičan, toliko detinje naivan, tolika kukavica da bi se odrekao revolucije upravo onda kad kontrarevolucija slavi svoje najsjajnije trijumfe. Ako ne može govoriti, on aktivno radi, a ako ne može aktivno raditi, on radije ne govori ni reči.

No možda gospoda iz »National-Zeitung«-a vode nekakvu lukavu politiku? Nastupaju li možda tako pitomo zato da bi uoči izbora pridobili za opoziciju još jedan deo takozvanih umerenih?

Govorili smo već od prvog dana kad nas je zapljusnula kontrarevolucija da sad postoje još samo dve partije: »revolucionari« i »kontrarevolucionari«; samo još dve parole: »demokratska republika« i »apsolutna monarhija«¹. Što je god između toga nije više partija — to je samo frakcija. Kontrarevolucija je učinila sve da bi se obistinilo ono što smo govorili. Izbori su najbolja potvrda naših reči.

U takvo vreme kad partije tako oštro stoje jedna prema drugoj, kad se borba vodi s najvećim ogorčenjem, kad samo ogromna nadmoćnost snaga organizovane soldateske sprečava da se borba izbori s oružjem u ruci — u takvo vreme prestaje svaka politika posredovanja. Čovek bi sam morao biti *Odilon Barrot* da bi mogao tada igrati ulogu *Odilona Barrota*.

No naši berlinski *Barroti* imaju svoje rezerve, svoje uslove, svoje interpretacije. Oni su lelekala^[226], ali ne prosto lelekala; oni su lelekala sa jednim „To jest“, lelekala iz tihe opozicije.

»Ali mi hoćemo *nove* zakone kakve zahtevaju probudeni slobodni duh naroda i načelo ravnopravnosti; hoćemo *istinski demokratsko-ustavni red*« (tj. istinski besmisao); »hoćemo mir koji se oslanja na *više* nego što su bajoneti i opsadna stanja, koji je politički i moralno (!) utemeljeno smirenje duhova, poniklo na uverenju, zajamčenom delima i institucijama, da svakoj klasi naroda njeno pravo« itd. itd.

Možemo sebi uštedeti posao da do kraja ispišemo tu rečenicu sastavljenu u skladu s opsadnim stanjem. Dovoljno je reći da gospoda »neće« revoluciju, nego hoće samo mali buket *rezultata* revolucije; nešto demokratije, ali i nešto ustavnosti, nekoliko novih zakona, ukidanje feudalnih institucija, buržoasku jednakost itd. itd.

¹ Vidi u ovom tomu, str. . . .

Drugim rečima, gospoda iz lista »National-Zeitung« i iz bivše berlinske levice^[238], čiji je on organ, hoće da dobiju od kontrarevolucije tačno ono zbog čega ih je kontrarevolucija rasterala.

Niti su šta naučili, niti su šta zaboravili!^[239]

Gospoda »hoće« samo takve stvari koje neće nikad postići drukčije nego revolucijom. A novu revoluciju neće.

Ali nova revolucija donela bi im i sasvim druge stvari nego što ih sadrže gore postavljeni skromno-buržoaski zahtevi. I zato su gospoda sasvim u pravu kad neće revoluciju.

No na sreću istorijski razvoj malo mari što Barroti »hoće« ili »neće«. Pariski, izvorni Barrot takode je »hteo« 24. februara provesti sasvim skromne reforme, a posebno za sebe postići ministarski portfelj; ali čim se jednog i drugog domogao, nad njim su se sklopili valovi, pa je nestao u revolucionarnom potopu zajedno sa svojim kreposnim, malograđanskim pristalicama. A i sad, kad se najzad ponovo dočepao ministarstva, on ponovo »hoće« štošta; ali od onoga što on hoće ne ostvaruje se ništa. To je odvajkada bila sudbina gospode Barrot-â. A takva sudbina stići će i berlinske Barrot-e.

Oni će, s opsadnim stanjem ili bez njega, nastaviti da zamaraju javnost svojim pustim željama, oni će u najboljem slučaju neku od tih želja ostvariti na papiru, a na kraju će ih penzionisati ili kruna ili narod. Ali će penzionisani biti svakako.

Naslov originala:

*Die Berliner »National-Zeitung«
an die Urwähler*

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 205 i 207 od 26. i
28. januara 1849, drugo izdanje]

Stanje u Parizu

* *Pariz*, 28. januara. Opasnost narodnog ustanka je zasad otklonjena glasanjem Skupštine *protiv* hitnosti zabrane klubova, tj. protiv zabrane klubova uopšte⁽²⁴⁰⁾. Ali pojavila se nova opasnost, *opasnost državnog udara*.

Pročitajte današnji »National«⁽⁷³⁾ i recite ne izbija li iz *svakog retka* strah od državnog udara.

»Današnje glasanje je smrtni udarac kabinetu, i neka sad gospoda Odilon Barrot, Faucher i tutti quanti¹ pokušaju i dalje držati svoje portfelje. . .«

Dovde je, čini se, »National« još bodro raspoložen. Ali čujte za-vršetak rečenice:

«... a da time ne uđu u otvorenu pobunu protiv duha i slova ustava!»

A šta smeta gospodi Odilonu Barrot-u, Faucher-u i tutti quanti¹ da uđu u otvorenu pobunu protiv ustava! Otkad se Barrot i Faucher ushićuju stavom iz 1848?

»National« više ne *preti* ministrima, on im dokazuje da moraju dati ostavku, on dokazuje predsedniku republike da ih mora otpustiti. I sve to u zemlji u kojoj se ostavka ministara posle takvog glasanja razume sama po sebi već trideset godina!

Nadamo se da će predsednik republike, piše »National«, uvideti da se većina i kabinet ni u čemu ne slažu, da će on otpuštanjem kabineta ojačati veze između sebe i većine, da između njega i većine postoji samo jedna prepreka dobrom razumevanju — kabinet.

Štaviše, »National« pokušava da vladi sagradi zlatan most za odstupanje: on želi da se povuče optužba protiv ministara. Glasanje je, veli, dovoljna kazna. Poslednje sredstvo neka se ostavi za slučaj ako bi ministri kakvim svršenim činom stvarno povredili ustav.

Da, uzvikuje on na kraju, *sve obavezuje* kabinet da se povuče; njegove sopstvene reči toliko ga vežu te ne možemo verovati da će se

¹ svi ljudi te vrste

usuditi da zadrži vlast. Večeras je g. Barrot izjavio da će, ako hitnost bude odbijena, *Skupština sama* preuzeti odgovornost za događaje. U redu, gde prestaje odgovornost, mora prestati i vlast. Ako kabinet neće da bude odgovoran za događaje, onda ih ne sme ni usmeravati. Skidajući sa sebe odgovornost, g. Barrot je na tribini dao svoju ostavku.

Ukratko: »National« ne veruje u dobrovoljno odstupanje vlade, niti veruje da će je predsednik otpustiti.

No, ako kabinet hoće da prkosi glasanju Skupštine, preostaje mu samo — *državni udar*.

Raspuštanje Nacionalne skupštine i pripremanje restauracije monarhije putem vojne sile — eto šta proviruje iza »National«-ova straha da vlada neće odstupiti.

Stoga »National« i crveni listovi mole narod da svakako ostane miran, da nipošto ne daje povoda za intervenciju, jer bi svaki metež samo mogao podupreti padajući kabinet, samo mogao poslužiti rojalističkoj kontrarevoluciji.

Da se državni udar sve više približava, dokazuju sukobi Changarnier-a s oficirima mobilne garde. Bouchers de Cavaignac¹ nemaju nimalo volje da se dadu iskoristiti za rojalistički udar; zato treba da budu raspušteni; oni gundaju, a Changarnier pretili da će ih iskasapiti, i stavlja u zatvor njihove oficire.

Naizgled se situacija komplikuje; u stvari ona postaje vrlo jednostavna, onako jednostavna kao što je uvek uoči revolucije.

Izbio je sukob između Skupštine i predsednika republike s njegovim ministrima. Francuska ne može duže da egzistira pod impotencijom koja njome vlada već 10 meseci; deficit, depresivno stanje industrije i trgovine i poreski pritisak koji upropašćuje poljoprivredu postaju sa svakim danom nesnosniji; krupne, duboko zasjecajuće mere postaju sve hitnije, a svaka nova vlada impotentnija je i neaktivnija od prethodne, dok najzad Odilon Barrot nije dostigao vrhunac neaktivnosti, ne učinivši za šest nedelja ama baš ništa.

Ali time je situaciju veoma pojednostavio. Posle njega nijedna vlada čestite republike više nije moguća. Mešovite vlade (privremena vlada i Izvršna komisija⁽¹⁰¹⁾), vlada »National«-a, vlada stare levice, sve je to pređeno, sve se to otrcalo i istrošilo. Sad je red na Thiersu, a Thiers je neskrivena restauracija monarhije.

Restauracija monarhije ili — crvena republika, to je sad u Francuskoj jedina alternativa. Kriza se može otežati još nekoliko nedelja, ali izbiti mora. Čini se da Changarnier-Monk⁽²⁴¹⁾ sa svojih trista hiljada, koje mu za 24 časa mogu biti potpuno na raspolaganju, ne želi duže čekati.

Otud strah »National«-a. On je svestan svoje nesposobnosti da ovlada situacijom; on zna da će svaka nasilna promena vlade dovesti

¹ Cavaignacovi kasapi

na vlast njegove najžešće neprijatelje, da je izgubljen i pri monarhiji i pri crvenoj republici. Otud njegovo uzdisanje za mirnim rešenjima, otud njegova uljudnost s ministrima.

Vrlo brzo ćemo videti da li je za konačnu pobedu crvene republike potrebno da Francuska na kratko vreme prođe kroz fazu monarhije. To je moguće, ali nije verovatno.

No jedno je sigurno: čestita republika ruši se sa svih strana, a posle nje moguća je, iako tek posle nekoliko malih intermeća, samo još *crvena republika*.

Naslov originala:

Zustand in Paris

«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 209 od 31. januara 1849]

[Situacija u Parizu]

* *Keln*, 30. januara. Kad smo juče ujutro posebnim listom izvestili o predstojećem izbijanju bure u Parizu, neka lelekala^[226] među primarnim biračima prvog doma napisala su pod našim letkom: *To je laž! Plašiš mečku rešetom!* i više takvih građanskih krepkih izraza.

Jadnici su u našem posebnom listu videli goli izborni manevar, kao da bi nas prvi dom, a uz njega drugi dom i celi pruski pokret mogli nagnati na to da falsifikujemo istoriju evropske revolucije!

Stupp je izbornik prvog doma! Rentijer von *Wittgenstein* je izbornik prvog doma! Sudski činovnik von *Groote* je izbornik prvog doma! A ipak se revolucionarna neman u Parizu osmelila da ponovo urla! *Quelle horreur!*¹

U našem današnjem broju² kazali smo, između ostalog, o situaciji u Parizu ovo:

»Opasnost narodnog ustanka je zasad otklonjena glasanjem Skupštine protiv hitnosti zabrane klubova, tj. protiv zabrane klubova uopšte^[240]. Ali pojavila se nova opasnost, *opasnost državnog udara* . . . Ako kabinet hoće da prkosi glasanju Skupštine, preostaje mu samo — *državni udar*. Raspuštanje Nacionalne skupštine i pripremanje restauracije monarhije putem vojne sile — eto šta proviruje iza »National«-ova straha . . . Da se državni udar sve više približava, dokazuju sukobi Changarnier-a s oficirima mobilne garde . . . Naizgled se situacija komplikuje; u stvari ona postaje vrlo jednostavna, onako jednostavna kao što je uvek uoči revolucije. Izbio je sukob između Nacionalne skupštine i predsednika republike s njegovim ministrima . . . *Restauracija monarhije* ili — *crvena republika*, to je sad u Francuskoj jedina alternativa . . . Čestita republika ruši se sa svih strana, a posle nje moguća je, iako tek posle nekoliko malih intermeća, samo još *crvena republika*.«

Nagovestili smo u posebnom listu da će kriza izbiti 29-og.

Izveštaji iz Pariza od 29, koje niže donosimo, pokazaće našim čitaocima kako su tačni bili naši izveštaji i kako je savršeno pravilan naš današnji prikaz francuske situacije.

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 209 od 31. januara 1849,
vanredni prilog]

¹ Kakva strahota! — ² Vidi u ovom tomu, str. 175 - 177.

Karl Marx

»Kölnische Zeitung« o izborima

* *Keln*, 30. januara. Najzad je i »Kölnische Zeitung«⁽²¹⁾ primila izveštaje o izborima, i to izveštaje koji su donekle balzam na njene rane.

»Demokratski izveštaji o izborima« — uzvikuje časni Brüggemann opijen radošću — »demokratski izveštaji o izborima« (tj. lista »Neue Rheinische Zeitung«) »*grdno su preterani*. Sad nam stižu reklamacije *sa svih strana*.«

Sa svih strana! »Kölnische Zeitung« će nas težinom svojih »reklamacija« zgnječiti. Hoće li nam dve stranice sažetih biltena o izborima, od kojih svaki dokazuje po jedno »*grdno preterivanje*« lista »Neue Rheinische Zeitung« i po jednu pobjedu konstitucionalista, naterati na obraze najjače crvenilo stida?

Naprotiv.

»Sad nam stižu reklamacije sa svih strana.«

Časni Brüggemann ne »*preteruje*«. U stvari su mu stigle summa summarum cigle *četiri* reklamacije: sa zapada (Trier), severa (Ham), juga (Zigburg) i istoka (Arnsberg)! Zar to nisu »reklamacije sa svih strana« protiv »*grdnog preterivanja*« demokratskih izveštaja o izborima!

Ostavimo »Kölnische Zeitung« da zasad uživa u veri da su u ta četiri odlučujuća mesta pobedili konstitucionalisti. Ionako je taj užitak pokvaren bolom što su konstitucionalisti u mnogim drugim mestima ipak podlegli »*zavodljivosti masa*«.

Naivnog li priznanja konstitucionalista da *za njih* »*mase*« nisu »*zavodljive*«!

Ali »Kölnische Zeitung« ipak ima jednu utehu. Koju utehu? Utehu da joj je dopisnik lista »Deutsche Zeitung«⁽¹⁷⁷⁾ iz Koblenca drug u nevolji, da je u toj nesrećnoj konstelaciji našao pristale reči dostojne da figuriraju na prvim stupcima »Kölnische Zeitung«:

»Zapamtite da *političko pitanje* i ovde, kao i svagde, postaje maleno prema socijalnom pitanju, da se u njemu *sasvim iščezava*.«

Još pre nekoliko dana »Kölnische Zeitung« nije htela da zna za socijalno pitanje. O tom onostranom biću ona nije nikad govorila, ili je u najboljem slučaju govorila s izvешnom lakomislenošću (ukoliko »Kölnische« uopšte može da bude lakomislena). Prema njemu se od-

nosila bezbožnički, nevernički, skeptički. Ali odjednom se s njom dogodilo kao s ribarom u *Hiljadu i jednoj noći*; kao što se pred njim, iz posude koju je izvadio s morskog dna i otpečatio, digao džinovski duh, tako se pred tom drščucom »Kölnische« iznenada diže iz izborne žare preteća džinovska sablast »socijalnog pitanja«. Časni Brüggemann pada prestrašen na kolena; njegova poslednja nada iščezava, sablast je jednim mahom progutala celo, godinama nežno tetošeno »političko pitanje« zajedno sa pravnim tlima i celim priborom.

Mudre li politike lista »Kölnische Zeitung«! Svoj *politički* poraz on pokušava ulepšati svojim *socijalnim* porazom.

To otkriće — da nije poražen samo na političkom, nego i na socijalnom području — najveće je njegovo iskustvo na primarnim izborima!

Je li se list »Kölnische Zeitung« možda već pre zanosio »socijalnim pitanjem«?

U stvari, Montesquieu LVI izjavio je u »Kölnische Zeitung« da je socijalno pitanje neizmerno važno i da je usvajanje oktroisanog ustava^[123] rešenje socijalnog pitanja.¹

Ali priznanje oktroisanog ustava i jeste pre svega ono što »Kölnische Zeitung« naziva »*političkim* pitanjem«.

Dakle, *pre* izbora iščezavalo je socijalno pitanje u *političkom*, a *posle* njih političko pitanje iščezava u *socijalnom*. Razlika je dakle u tome, iskustvo primarnih izbora je u tome što se *posle* izbora smatra pravilnim upravo obrnuto od onoga što se *pre* izbora smatralo evanđeljem.

»Političko pitanje iščezava u socijalnom pitanju!«

Ostavimo po strani to da smo već pre izbora razložili, koliko je bilo moguće opipljivo, kako ne može biti govora o »socijalnom pitanju« kao takvom, kako svaka klasa ima svoje *vlastito* socijalno pitanje i kako je zajedno s tim socijalnim pitanjem određene klase dano u isto vreme i određeno političko pitanje za tu klasu². Ostavimo sve te površne marginalne glose u poređenju s ozbiljnom, solidnom Kelnjankom, i sledimo, koliko je moguće, tok misli i način izražavanja tog principijelnog i dubokoumnog lista.

Pod socijalnim pitanjem »Kölnische Zeitung« podrazumeva pitanje: kako pomoći sitnoj buržoaziji, seljacima i proletarijatu.

A sad kad su se na primarnim izborima sitna buržoazija, seljaci i proleterci emancipovali od krupne buržoazije, visokog plemstva i visoke birokratije, sad »Kölnische Zeitung« uzvikuje: »Političko pitanje iščezava u socijalnom pitanju!«

Lepe li utehe za »Kölnische Zeitung!« Dakle, to što su radnici, seljaci i sitni građani eklatantnom većinom pobedili krupnoburžoaske i druge ugledne konstitucionalističke kandidate za »Kölnische Zei-

¹ Vidi u ovom tomu, str. 154. — ² Vidi u ovom tomu, str. 159 - 164.

tung« nije poraz »konstitucionalista«, nego samo pobjeda »socijalnog pitanja«! Što su konstitucionalisti poraženi, ne dokazuje da su pobjedili demokrati, nego da su materijalna pitanja potisnula politiku.

Dubokoumne li temeljitosti našeg susednog publicista!^[242] Zar se ti sitni građani koji lebde na rubu propasti, zar se oni možda zanose oktroisanim ustavom? Ti seljaci koje ovde pritiskuju hipoteke i zele-naštvo, a onde feudalni tereti, zar su oni oduševljeni svojim finansijskim i feudalnim baronima, svojim vlastitim ugnjetačima u korist kojih je oktroisani ustav i izmišljen? I naposljetku ti proleter i koji u isto vreme trpe zbog pomame naših birokrata za reglementiranjem i zbog pomame naše buržoazije za profitom, zar oni imaju razloga da se raduju tome što oktroisani ustav novim vezama povezuje te dve klase pi-javica naroda?

Nisu li sve ove tri klase zainteresovane u prvom redu da se ukine prvi dom, koji ne zastupa njih, nego njihove direktne protivnike i ugnjetače?

Doista, »Kölnische Zeitung« je u pravu: socijalno pitanje guta političko, klase koje su tek nedavno ušle u političko gibanje glasaće u interesu »socijalnog pitanja« protiv svog vlastitog interesa, a za oktroisani ustav!

Mogu li sitni građani i seljaci, a naročito proleter i za zastupanje svojih interesa naći bolju formu države od demokratske republike? Nisu li upravo te klase najradikalnije, najdemokratskije klase celog društva? Nije li proletarijat upravo specifično *crvena* klasa? — Sve-jedno, uzvikuje »Kölnische Zeitung«, socijalno pitanje guta političko pitanje.

Po shvatanju lista »Kölnische Zeitung«, pobjeda socijalnog pitanja je u isto vreme i pobjeda oktroisanog ustava.

Ali »socijalno pitanje« lista »Kölnische Zeitung« ima još i jedno sasvim posebno svojstvo. Pročitajte njegov izveštaj o izborima za prvi dom^[243] i o njihovom »srećnom ishodu« koji se sastoji u tome što je g. Joseph Dumont postao izbornik. Pravo socijalno pitanje lista »Köl-nische Zeitung« time je dabome rešeno, a u odnosu na nj nestaju sva podređena »socijalna pitanja« koja bi možda mogla izroniti na izbo-rima za plebejski drugi dom.

Neka bura svetskoistorijskog »političkog pitanja«, koje se u ovom trenutku preteći diže u Parizu, ne skrši bez poštete nežno »socijalno pitanje« lista »Kölnische Zeitung«!

Naslov originala:

Die »Kölnische Zeitung« über die Wahlen

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 250 od 1. februara 1849]

Karl Marx

Camphausen

* *Keln*, 3. februara. Doznajemo iz sasvim sigurnog izvora da će vlada Brandenburga dati ostavku pre otvorenja domova i da će se g. Camphausen pri njihovom otvorenju predstaviti kao novi ministar predsednik.

Bili smo sigurni da se tako nešto sprema kad su pre nekoliko dana ovdašnji prijatelji većtog državnika proširili glasine da je sit politike:

Od jurnjave iscrpen klonuh;
Šta će mi radost, sav bol taj hudi?
Oj slatki miru,
Dodi, dodi u moje grudi!^[244]

i stoga želi da se opet povuče u tihi domaći život te da svoja razmišljanja ograniči na manje uzbudljivo područje špekulacije mastima.

Svakom pametnome moralo je biti jasno: g. Camphausen je osećao potrebu da opet bude pozvan da spasava krunu i da, »ganut vlastitim velikodušjem«, s poznatim dostojanstvom drugi put odigra ulogu »babice ustavnog prestola«.

Buržoaska opozicija Doma likovaće zbog te parlamentarne »pobede«. Nemci su zaboravni pa lako opraštaju. Ona ista levica^[238] koja je lanjske godine oponirala g. Camphausenu zahvalno će pozdraviti njegovo stupanje na dužnost kao veliku koncesiju krune.

Ali da se narod ne bi ponovo dao prevariti, iznećemo ukratko najistaknutija velika dela tog mislećeg državnika.

Gosp. Champhausen vaskrsnuo je 18. marta sahranjeni *Ujedinjeni landtag*^[137] i sporazumeo se s njim o nekim osnovama budućeg ustava^[91].

Gosp. Camphausen se time sporazumeo o *pravnom tlu*, tj. o indirektnom odricanju revolucije.

Gosp. Camphausen usrećio nas je zatim *indirektnim izborima*^[129].

Gosp. Camphausen je ponovo odrekao revoluciju u jednom od njenih glavnih rezultata time što je bekstvo Pruskog princa pretvorio u studijsko putovanje i pozvao ga da se vrati iz Londona^[131].

Gosp. Camphausen je organizovao građansku gardu tako da se ona od samog početka iz naoružanja naroda pretvorila u naoružanje jedne klase, i suprotstavio građansku gardu i narod kao neprijatelje.

Gosp. Camphausen je u isto vreme trpeo da se staropruska birokratija i armija rekonstituišu i da sa svakim danom budu sposobnije da pripreme kontrarevolucionarne državne udare.

Gosp. Camphausen je dopustio da se na gotovo sasvim nenaoružanim poljskim seljacima izvrše znameniti masakri šrapnelima^[132].

Gosp. Camphausen je započeo rat sa Danskom^[86] da bi se rešio viška patriotske snage^[133] i da bi pruskoj gardi vratio popularnost. Kad je taj cilj postigao, pomagao je svom snagom da se u Frankfurtu progura^[134] prljavo primirje potpisano u Malmeu, što je bilo potrebno za Wrangelov marš na Berlin.

Gosp. Camphausen se ograničio na to da u Rajnskoj provinciji ukine nekoliko reakcionarnih staropruskih zakona, ali je u starim provincijama ostavio na snazi celo zakonodavstvo policijske države oličeno u pruskom zemaljskom pravu^[149].

Gosp. Camphausen je prvi intrigirao protiv — tada još odlučno revolucionarnog — jedinstva Nemačke sazavši, prvo, pored Nacionalne skupštine u Frankfurtu, svoj berlinski sporazumski parlament^[130] i radeći kasnije na sve moguće načine protiv odluka i uticaja frankfurtske Skupštine.

G. Camphausen je zahtevao od svoje Skupštine da svoj ustavotvorni mandat ograniči na čisto »sporazumotvorni« mandat.

Gosp. Camphausen je zatim zahtevao od nje da se obrati kruni adresom u kojoj bi to priznala — kao da je ona neki ustavni dom koji se može odgoditi i raspustiti po kraljevoj volji.

Gosp. Camphausen je zahtevao zatim od nje da odrekne revoluciju, pa je od toga čak napravio pitanje poverenja kabinetu.

Gosp. Camphausen je podneo svojoj Skupštini onaj nacrt^[245] ustava koji je sa oktroisanim ustavom^[123] nekako na istoj liniji i koji je tada izazvao buru opšteg negodovanja.

Gosp. Camphausen se hvalio da je bio ministar posredovanja ali to posredovanje između krune i buržoazije nije bilo drugo do posredovanje za zajedničku izdaju naroda.

Gosp. Camphausen je najzad odstupio kad je u toj izdaji posredovao do kraja i kad je ona toliko sazrela da je pomoću ministarstva dela i njenih konstabla^[47] mogla biti provedena u praksi.

Gosp. Camphausen je postao poslanik pri takozvanoj Centralnoj vlasti i ostao je na tom mestu pod svim vladama. Ostao je poslanik i onda kad su hrvatske, rusinske^[206] i vlaške trupe povredile nemačku teritoriju, u prvom gradu Nemačke izazvale požar topovskom vatrom i postupale s njim užasnije nego Tilly sa Magdeburgom^[246]. On je ostao poslanik i nije maknuo ni prstom.

Gosp. Camphausen je ostao poslanik pod Brandenburgom, pa je time učestvovao u pruskoj kontrarevoluciji i dao svoje ime na naj-

noviju prusku okružnicu^[247] koja otvoreno i bez ustručavanja zahteva uspostavu starog Bundestaga.

Gosp. Camphausen sad naposletku preuzima vladu da bi štitio povlačenje kontrarevolucije i da bi novembarske i decembarske tekovine obezbedio na duže vreme.

To je nekoliko Camphausenovih velikih dela. Postane li sad ministar, požuriće se da taj spisak poveća. Mi ćemo, s naše strane, voditi o tome što je moguće tačniji račun.

Naslov originala:

Camphausen

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 213 od 4. februara 1849]

Karl Marx / Friedrich Engels

Prvi štamparskokrivični proces protiv »Neue Rheinische Zeitung«^[248]

[Odbrambeni govor Karla Marxa]

Gospodo porotnici! Današnja procedura ima određenu važnost jer su čl[anovi] 222 i 367 Code pénal-a^[90] na kojima se temelji optužba protiv »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]«, jedini članovi rajnskog zakonodavstva koje državna vlast može iskoristiti protiv štampe, osim ako nije u pitanju direktno pozivanje na pobunu.

Svi vi znate sa koliko sasvim posebnog zadovoljstva javno tužilaštvo progoni »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]«. Međutim, uprkos svoj njegovoj marljivosti njemu nije dosad uspelo da nas optuži za druge prestupe osim za one predviđene u čl[anovima] 222 i 367. Stoga u interesu štampe smatram potrebnim detaljnije ulaženje u te članove.

Ali pre nego što se upustim u pravno razlaganje, dopustite mi jednu ličnu primedbu. Javno tužilaštvo nazvalo je *niskošću* ovo mesto inkriminisanog članka: »Povezuje li možda g. Zweifel izvršnu vlast sa zakonodavnom? Treba li da lovorike višeg javnog tužioca pokriju golotinju narodnih predstavnika?« Gospodo! Neko može biti vrlo dobar viši javni tužilac, a u isto vreme loš narodni predstavnik. Možda je g. Zweifel samo zato dobar viši javni tužilac što je loš narodni predstavnik. Čini se da javno tužilaštvo slabo poznaje istoriju parlamentarizma. Na čemu počiva pitanje inkompatibiliteta, koje u raspravama ustavnih domova zauzima toliko prostora? Na nepoverenju u činovnike izvršne vlasti, na sumnji da činovnik izvršne vlasti lako žrtvuje interes društva interesu postojeće vlade te je stoga podesniji za sve drugo nego za narodnog predstavnika. A specijalno za položaj državnog tužioca. Ima li ijedna zemlja u kojoj se takav položaj ne bi smatrao nespojivim s položajem narodnog predstavnika? Napomenuću Vam samo napade na Hébert-a, Plougoulma i Bavaya u francuskoj i belgijskoj štampi, u francuskim i belgijskim skupštinskim domovima,

napade koji su bili upereni upravo protiv toga što su u jednom licu bili spojeni protivrečni kvaliteti generalnog tužioca i poslanika. Nikad ti napadi nisu bili sudski gonjeni, čak ni pod Guizot-om, a Louis-Philippe-ova Francuska i Leopoldova Belgija važile su za uzorne ustavne države. U Engleskoj, doduše, nije ista stvar sa attorney-general i sa solicitor-general. Ali se zato i njihov položaj bitno razlikuje od položaja koji ima procureur du roi. Oni su manje-više već sudski činovnici. Mi, gospodo, nismo konstitucionalisti, ali se postavljamo na stanovište gospode koja nas optužuju, da bismo ih na njihovom sopstvenom terenu tukli njihovim vlastitim oružjem. Stoga se pozivamo na ustavni običaj.

Javno tužilaštvo hoće da uništi veliki odsečak istorije parlamentarizma jednim opštim mestom o moralu. Energično odbijam njegovu predbacivanje niskosti, objašnjavam ga njegovim neznanjem.

Prelazim sad na pretresanje pravnog pitanja.

Već vam je moj branilac¹ dokazao da bi bez pozivanja na pruski zakon od 5. jula 1819^[249] optužba zbog uvrede višeg javnog tužioca Zweiffela od samog početka bila neodrživa. Čl[an] 222 Code pénala govori samo o «outrages par paroles»², o usmenim uvredama, a nikako o pisanim ili štampanim. Međutim, pruski zakon od 1819. trebalo je da čl[an] 222 nadopuni, a ne da ga ukinе. Pruski zakon može kaznu po čl[anu] 222 proširiti na pismene uvrede samo u onim slučajevima u kojima ih Code predviđa za usmene. Pismene uvrede moraju biti počinjene pod istim okolnostima i uslovima koje čl[an] 222 predviđa za usmene uvrede, potrebno je, dakle, tačno odrediti smisao člana 222.*

U motivaciji čl[ana] 222 (Exposé par M. le conseiller d'état Berlier, séance du février 1810³) stoji:

«Il ne sera donc ici question que des seuls outrages qui compromettent la paix publique, c. a. d. de ceux dirigés contre les fonctionnaires ou agents publics dans l'exercice ou à l'occasion de l'exercice de leurs fonctions; dans ce cas ce n'est plus un particulier, c'est l'ordre public qui est blessé. . . La hiérarchie politique

* Član 222 doslovno glasi: «Lorsqu'un ou plusieurs magistrats de l'ordre administratif ou judiciaire auront reçu, dans l'exercice de leurs fonctions ou à l'occasion de cet exercice, quelque outrage par paroles tendant à inculper leur honneur ou leur délicatesse, celui qui les aura ainsi outragés sera puni d'un emprisonnement d'un mois à deux ans.»⁴

¹ Schneider II — ² Mesta štampana u tekstu kurzivom predstavljaju delove iz Code pénala koja su Marx i Engels istakli. — ³ Izložio g. državni savetnik Berlier na sednici od februara 1810. — ⁴ «Ako se jednom ili nekolicini službenih lica iz uprave ili sudstva u vršenju njihovih dužnosti ili prilikom tog vršenja nanese kakva uvreda rečima koje vređaju njihovu čast ili delikatnost, onaj ko ih na taj način uvredi kazniće se zatvorom od mesec dana do dve godine.»

sera dans ce cas prise en considération: celui qui se permet des *outrages ou violences* envers un officier ministériel est coupable sans doute, mais il commet un moindre *scandale* que lorsqu'il outrage un magistrat.*

To u prevodu znači:

»Dakle, ovde je reč *samo* o *onim* uvredama koje narušavaju *javni red*, javni mir, tj. o uvredama nanesenim činovnicima ili javnim službenicima u izvršavanju ili prilikom izvršavanja njihovih dužnosti: u tom slučaju nije povredeno privatno lice, nego javni red. . . U tom slučaju uzima se u obzir politička hijerarhija: ko sebi dopušta uvrede ili nasilja u odnosu na javnog službenika, taj je bez sumnje kriv, ali on izaziva manji skandal nego kad bi uvredio sudiju.»

Gospodo, iz te motivacije vidite šta je zakonodavac hteo postići članom 222. Član 222 primenljiv je »*samo*« na takve uvrede činovnika koje ugrožavaju, dovode u pitanje javni red, javni mir. A kada se ugrožava javni red, la *paix publique*? Samo tada kada se diže buna radi rušenja zakona ili kada se ometa ostvarivanje postojećih zakona, tj. kad postoji odupiranje činovniku koji sprovodi zakon, kad prekida, sužava *službenu radnju* činovnika pri vršenju dužnosti. Odupiranje može ostati na pukom gundanju, na uvredljivim rečima; ono može doći do nasilja, do nasilnog protivljenja. *Outrage*, uvreda, samo je najniži stepen *violence*, protivljenja, nasilnog odupiranja. Zato u motivaciji piše »*outrages ou violences*«, »uvrede ili nasilja«. Po smislu su oba izraza istovetna; *violence*, nasilje, samo je otežavajući oblik *outrage*, uvrede činovnika pri vršenju dužnosti.

U toj motivaciji se, dakle, pretpostavlja, 1. da je činovnik uvredjen pri vršenju službene radnje; 2. da je uvredjen u *ličnoj prisutnosti*. Ni u kom drugom slučaju nema stvarnog smetanja javnog reda.

Tu istu pretpostavku naći ćete u celom odeljku u kom je reč o »*outrages et violences envers les dépositaires de l'autorité et de la force publique*«, tj. o »uvredama i nasiljima nad onima kojima je poverena javna vlast i javna sila«. Različiti članovi tog odeljka postavljaju ovu gradaciju protivljenja: izraz lica, reči, pretnje, nasilje; nasilje se opet razlikuje po stepenu svoje težine. I, na kraju, svim tim članovima dodaje se pooštrenje kazne u slučaju ako se ti različiti oblici protivljenja dogode za vreme zasedanja suda. Tu se izaziva najveći »*skandal*« i najupadljivije ometa provođenje zakona, *paix publique*.

Prema tome, na *pismene* uvrede činovnika član 222 može se primeniti samo onda kad se one mogu zamisliti: 1. u ličnoj prisutnosti činovnika i 2. za vreme vršenja njegove službene dužnosti. Gospodo, moj branilac vam je naveo takav primer. On sam potpao bi pod čl[an] 222 kad bi npr. sad, za vreme zasedanja porote, u kakvom pismenom predlogu uvredio predsednika i tome silčno. No taj član Code pénala nikako se ne može primeniti na novinski članak koji »vreda« činovnika nakon što je ovaj već davno izvršio svoju službenu radnju i u njegovoj odsutnosti.

Ovo tumačenje člana 222 objašnjava vam prividnu prazninu, prividnu nedoslednost Code pénala. Zašto smem uvrediti kralja, dok ne smem uvrediti višeg javnog tužioca? Zašto Code pénal ne predviđa kaznu za *uvredu veličanstva*, kao što je predviđa prusko zemaljsko pravo?^[149]

Zato što kralj nikad ne vrši činovničku dužnost sam glavom, nego naređuje drugima da je izvrše, što kralj nikad ne nastupa lično, nego uvek samo preko predstavnika. Despotizam Code pénala, proizašao iz francuske revolucije, razlikuje se kao nebo od zemlje od patrijarhalno-pedantnog despotizma pruskog zemaljskog prava. Napoleonovski despotizam oboriće me čim stvarno zakočim državnu vlast makar samo uvredom činovnika koji, u odnosu na mene, dok vrši službenu radnju, ostvaruje državnu vlast. No kad ne vrši službenu radnju, činovnik postaje običan član građanskog društva, bez privilegija, bez ikakve izuzetne zaštite. Suprotno tome, pruski despotizam postavlja prema meni činovnika kao neko više, posvećeno biće. Svojstvo činovnika sraslo je s njim kao posveta s katoličkim sveštenikom. Za pruskog laika, tj. za nečinovnika, pruski činovnik uvek ostaje sveštenik. Uvreda takvog činovnika, čak i kad ne vrši dužnost, kad je odsutan, kad se vratio u privatni život, ostaje i skrnavljenje religije, svetogrđe. Što je činovnik viši, to je i skrnavljenje religije veće. Stoga je najveća uvreda državnog sveštenika uvreda kralja, uvreda veličanstva, koja po Code pénalu spada u kriminalističke nemogućnosti.

Ali, kazaće neko, kad bi čl[an] 222 Code pénala govorio samo o outrages činovnika »dans l'exercice de leurs fonctions«, o uvredama činovnika za vreme vršenja njihovih dužnosti, onda ne bi bio potreban nikakav dokaz da zakonodavac podrazumeva *ličnu prisutnost* činovnika i da je ona nužni uslov svake uvrede po čl[anu] 222. No čl[an] 222 rečima »dans l'exercice de leurs fonctions« dodaje: à l'occasion de cet exercice«.

Javno tužilaštvo je to prevelo: »u odnosu na njihovu službu«. Gospodo, dokazaću vam da je taj prevod pogrešan i da direktno protivreći nameri zakonodavca. Pogledajte čl[an] 228 istog odeljka. Onde piše: Ko činovnika »dans l'exercice de ces fonctions ou à l'occasion de cet exercice« izudara, kazniće se zatvorom od dve do pet godina. Može li se tu prevesti »u odnosu na njegovu službu«? Mogu li se davati *relativni* udarci? Napušta li se ovde pretpostavka lične prisutnosti činovnika? Mogu li izmlatiti odsutnoga? Očigledno je da se to mora prevesti sa: »Tko izudara činovnika *prilikom* njegovog vršenja dužnosti«. A u čl[anu] 228 naći ćete doslovno istu frazu kao u čl[anu] 222. Očigledno je da »à l'occasion de cet exercice« ima u oba člana isto značenje. Dakle, taj dodatak ne samo što ne isključuje uslov *lične prisutnosti* činovnika nego je, naprotiv, pretpostavlja.

Istorija francuskog zakonodavstva daje vam još jedan nepobitan dokaz. Vi se sećate da su u prvo vreme francuske restauracije partije neumoljivo istupale jedna protiv druge, u parlamentima, u sudovima,

a bodežom u južnoj Francuskoj. Porotni sudovi nisu tada bili drugo do preki sudovi pobjedničke partije koji su se obračunavali s pobjedom partijom. Opoziciona štampa bezpoštedno je žigosala presude porotnog suda. Čl[an] 222 nije davao oružje protiv te neželjene polemike, jer bi bio primenljiv samo na uvrede porotnika dok zasedaju, u njihovoj ličnoj prisutnosti. Stoga su 1819. skalupili nov zakon koji kažnjava svaki napad na chose jugée, na izrečenu presudu. Code pénal ne poznaje neprikosnovenost sudske presude. Zar bi ga bili dopunjavali novim zakonom da je § 222 govorio o uvredama »u odnosu« na vršenje službene dužnosti?

No koja je svrha dodatka »à l'occasion de cette exercice?« Samo ta da zaštiti činovnika od napada kratko *pre* i *posle* vršenja dužnosti. Da čl[an] 222 govori samo o »uvredi i nasilju« nad činovnikom za vreme trajanja njegovog vršenja dužnosti, mogao bih npr. sudskog izvršitelja *posle* izvršene zaplene baciti niz stepenice i tvrditi da sam ga uvredio tek onda kad je prestao da mi službeno stoji nasuprot kao sudski izvršitelj. Mogao bih mirovnog sudiju, dok jaše prema mom stanu radi vršenja sudskopolicijskih funkcija, na putu napasti i izmlatiti pa se izvući od kazne po članu 228 tvrdeći da ga nisam zlostavio dok je vršio svoju dužnost, nego *pre* toga.

Dodatak »à l'occasion de cet exercice«, *prilikom* vršenja dužnosti, ima dakle svrhu da zaštiti činovnika u službenoj funkciji. On se odnosi na uvrede i nasilja koji se doduše ne događaju neposredno za vreme vršenja dužnosti, nego kratko *pre* ili *posle* toga i koji su, a to je bitno, u *živoj* vezi sa vršenjem dužnosti, pa prema tome u svim okolnostima pretpostavljaju *ličnu prisutnost* zlostavljenog činovnika.

Ima li potrebe i dalje izlagati da § 222 ne bi bio primenljiv na naš članak čak ni onda da smo njime g. Zweiffela uvredili? Kad je taj članak bio pisan, g. Zweiffel je bio *odsutan*; on tada nije stanovao u Kelnu, nego u Berlinu. Kad je taj članak bio pisan, g. Zweiffel nije bio u funkciji višeg javnog tužioca, nego u funkciji sporazumaša^[130]. Stoga nije mogao biti uvređen, pogođen u funkciji višeg javnog tužioca.

Nezavisno od čitavog mog dosadašnjeg izlaganja može se i na drugi način dokazati da čl[an] 222 nije primenljiv na inkriminirani članak u »Neue Rheinische Zeitung«.

To izlazi iz razlike koju Code pénal pravi između *uvrede* i *klevete*. Tu razliku naći ćete tačno definisanu u članu 375. Pošto je bila reč o »kleveti«, tu se kaže:

«Quant aux injures ou aux expressions outrageantes qui ne renfermeraient l'imputation d'aucun fait précis» (u članu 367 o kleveti to se naziva: »des faits qui, s'ils existaient«, činjenice koje, »kad bi bile stvarne činjenice«, »mais celle d'un vice déterminé. . . la peine sera une amende de seize à cinq cent francs«. — »Uvrede ili uvredljivi izrazi koji ne sadrže imputiranje nekog određenog dela, nego imputiranje neke određene mane. . . kažnjavaju se novčanom globom od česnaest do

pet stotina franaka.« U članu 367 kaže se dalje: «Sve ostale uvrede ili uvredljiviji izrazi... povlače za sobom običnu policijsku kaznu.»

Dakle, šta spada u klevetu? Pogrdne koje pogrđenog terete *određenom činjenicom*. A šta spada u uvredu? Imputiranje neke određene mane i uvredljivi izrazi opšteg karaktera. Ako kažem: Ukrali ste srebrnu kašiku, onda vas u smislu Code pénala klevećem. Ali ako kažem: Vi ste lopov, Vi imate lopovske sklonosti, onda Vas *vređam*.

No članak u listu »N[eue] Rh[einische] Z[ei]t[un]g« nipošto ne prebacuje g. Zweiffelu: gospodin Zweiffel je izdajica naroda, gospodin Zweiffel je dao infamne izjave. Naprotiv, u članku piše izričito: «Kažu da je osim toga g. Zweiffel izjavio da će u toku 8 dana u Kelnu na Rajni učiniti kraj 19. martu, klubovima, slobodi štampe i drugim izmetnutim plodovima zlokožne 1848.»

Dakle, g. Zweiffelu stavlja se na teret sasvim određena izjava. Prema tome, ako bi bio primenljiv jedan od dva člana, 222 i 367, to ne bi mogao biti član 222 o uvredi, nego samo član 367 o kleveti.

Zašto je javno tužilaštvo, umesto člana 367, na nas primenilo član 222?

Zato što je član 222 znatno neodređeniji i mnogo lakše pušta da se potkrade neka osuda kad već neko treba da bude osuđen. Za povredu »délicatesse et honneur«, delikatnosti i časti, nema nikakvog merila. Šta je čast, šta je delikatnost? Kad su one povredene? To potpuno zavisi od individue s kojom imam posla, od stepena njenog obrazovanja, od njenih predrasuda, od mišljenja koje ima o sebi. Nema drugog merila do onog noli me tangere¹ činovničke taštine, koja se šepuri i misli da je nenadmašna.

Ali ni član o kleveti, čl[an] 367, nije primenljiv na članak u »Neue Rheinische Zeitung«.

Čl[an] 367. zahteva »fait précis«, određenu činjenicu, »un fait, qui peut exister«, činjenicu koja može biti stvarna činjenica. Ali g. Zweiffelu se ne prebacuje da je ukinuo slobodu štampe, da je zatvorio klubove, da je u ovom ili onom mestu uništio tekovine marta. Njemu se stavlja na teret samo izjava, a čl[an] 367 traži imputiranje određenih činjenica

»koje bi, kad bi bile stvarne činjenice, onoga kome se imputiraju izložile krivičnom ili popravnopolijskom gonjenju, ili u najmanju ruku preziru i mržnji građana.«

No puka *izjava* da ću ovo ili ono učiniti ne izlaže me ni krivičnom, ni popravnopolijskom gonjenju. Čak se ne može ni reći da me ona mora izložiti mržnji i preziru građana. Doduše, izjava može biti izraz misli vrlo podlih, vrednih mržnje i prezira. Ali zar ja ne mogu u afektu dati izjavu koja pretili postupcima za koje nisam sposoban? Tek delo pokazuje koliko je moja izjava bila *ozbiljno* mišljena.

¹ Ne dotiči me se

A «Neue Rheinische Zeitung» piše: »Kažu da je g. Zweifel izjavio«. Da bih koga oklevetao, ne smem svoju izjavu sam dovoditi u sumnju, kao što je ovde učinjeno rečju »kažu«, već moram nastupiti apodiktički.

Najzad, gospodo porotnici, ti »citoyens«, građani čijoj me mržnji i preziru imputiranje neke činjenice mora izložiti da bi ono po članu 367 bilo *kleveta*, ti citoyens, ti građani u političkim stvarima uopšte više ne postoje. Postoje samo još pristalice partija. Ono što me izlaže mržnji i preziru kod članova jedne partije, izlaže me ljubavi i poštovanju kod članova druge partije. Organ sadašnje vlade, »Neue Preußische Zeitung«⁽²⁾, okrivio je g. Zweiffela da je neka vrsta *Robespierre-a*¹. U njegovim očima, u očima njegove partije, naš članak nije g. Zweiffela izložio mržnji i preziru, nego ga je mržnje i prezira koji su ga pritiskivali oslobodio.

Neobično je važno da se na tu primedbu obrati pažnja ne samo u ovom slučaju nego u svim slučajevima u kojima bi javno tužilaštvo pokušavalo da primenjuje čl[an] 367. u političkoj polemici.

Uopšte, gospodo porotnici, ako budete hteli član o kleveti, čl[an] 367, u smislu javnog tužilaštva primeniti na štampu, ukinućete slobodu štampe kaznenim zakonodavstvom, iako ste je priznali ustavom i izvojevali revolucijom. Tada ćete sankcionisati svaku samovolju činovnikâ, dopustiti svaku službenu niskost, a kaznićete samo razobličavanje niskosti. Čemu onda još licemerno priznavanje slobode štampe? Ako postojeći zakoni dođu u otvorenu protivrečnost sa novostečenim stepenom društvenog razvitka, onda je, gospodo porotnici, upravo na vama da stanete između odumrlih zapovedi zakona i živih zakona društva. Onda je na vama da budete ispred zakonodavstva sve dotle dok se ono ne osposobi da stigne društvene potrebe. To je najplemenitiji atribut porotnih sudova. U razmatranom slučaju, gospodo, taj zadatak vam olakšava slovo samog zakona. Na vama je da zakon protumačite u duhu našeg vremena, naših političkih prava, naših društvenih potreba.

Čl[an] 367 završava ovim rečima:

«La présente disposition n'est pont applicable aux faits dont la loi autorise la publicité, ni à ceux que l'auteur de l'imputation était, par la nature de ses fonctions ou de ses devoirs, obligé de révéler ou de réprimer.» — «Ova odredba nije primenljiva na činjenice čije je objavljivanje dopušteno zakonom, ni na one koja je vinovnik imputiranja morao izneti na javnost ili sprečiti po prirodi svojih funkcija ili svojih dužnosti.»

Gospodo, nema sumnje da zakonodavac nije imao u vidu slobodnu štampu kad je govorio o dužnosti razobličavanja. Ali isto tako nije imao u vidu da će se taj član ikad primeniti na slobodnu štampu. Kao što je poznato, pod Napoleonom nije postojala slobodna štampa.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 22.

Prema tome, kad već hoćete zakon primeniti na politički i društveni stepen razvitka za koji on nije bio određen, onda ga primenite *pot-puno*, onda ga tumačite u duhu našeg vremena, onda dajte da i ova, poslednja rečenica člana 367 bude u prilog štampe.

Čl[an] 367, uzet u uskom smislu javnog tužilaštva, isključuje dokaz istine i dopušta razobličavanje samo kad se to razobličavanje oslanja na javne isprave ili na već donesene sudske presude. Zašto bi štampa razobličavala još post festum, posle izrečene presude? Ona je po svom pozivu javni čuvar, neumorni razobličavalac vlastodržaca, sveprisutno oko, sveprisutna usta narodnog duha koji ljubomorno čuva svoju slobodu. Ako čl[an] 367. protumačite u tom smislu, a morate ga tako protumačiti ako nećete da ukinete slobodu štampe u interesu vlade, Code pénal vam u isti mah daje oružje protiv zloupotrebe od strane štampe. Po članu 372 pri razobličavanju treba za vreme istrage o činjenicama obustaviti postupak i donošenje odluke o presutpu klevete. Po čl[anu] 373 razobličavanje se kažnjava ako se ispostavi da je klevetničko.

Gospodo! Treba da samo malo pogledate inkriminisan članak pa da se uverite da je «Neue Rheinische Zeitung» napadajući ovdašnje tužilaštvo i žandarme, beskrajno daleko od svake *namere* da vredi ili kleveće, samo vršila svoju dužnost razobličavanja. Preslušavanje svedoka pokazalo vam je da smo o žandarmima saopštili samo stvarne činjenice.

No poenta celog članka je predskazivanje kontrarevolucije koja je kasnije i izvršena jeste napad na vladu Hansemanna, koja je svoj nastup počela sa čudnom tvrdnjom: «što ima više policijskog personala, to je država slobodnija.» Ta vlada je uobražavala da je aristokratija pobeđena, da ona ima samo još zadatak da u interesu jedne klase, buržoazije, liši narod njegovih revolucionarnih tekovina. Na taj način utirala je put feudalnoj kontrarevoluciji. Ono što smo u inkriminisanom članku razobličavali nije bilo ni više ni manje nego jedna u našoj najbližoj okolini zahvaćena opipljiva pojava sistematske kontrarevolucionarne rabote ministarstva Hansemanna i nemačkih vlada uopšte.

Nemoguće je hapšenja u Kelnu promatrati kao izolovanu činjenicu. Da bismo se ubedili u suprotno, dovoljno je da bacimo ma i samo površan pogled na tadašnje političko zbivanje. Malo pre toga progoni štampe u Berlinu, oslonjeni na stare paragrafe pruskog zemaljskog prava. Nekoliko dana kasnije, 8. jula, bio je uhapšen J. Wulff, predsednik diseldorfskog Narodnog kluba, izvršeni su kućni pretresi kod mnogih članova odbora toga kluba. Porotnici su kasnije Wulffa oslobodili, kao što ni jedan jedini politički progon onog vremena nije dobio sankciju porotnika. Tog istog 8. jula u Minhenu je oficirima, činovnicima i pripravicima zabranjeno sudelovanje na narodnim zborovima. Devetog jula uhapšen je Falkenhain, predsednik udruženja «Germania» u Breslavi. Petnaestog jula viši javni tužilac Schnaase

održao je u Udruženju građana u Diseldorfu pravi optužbeni govor protiv Narodnog kluba, čiji je predsednik, po njegovom nalogu, bio uhapšen 8. jula. Tu imate primer uzvišene nepristrasnosti javnog tužilaštva, primer kako je viši javni tužilac nastupio u isti mah kao partijski čovek, a *partijski čovek* u isti mah kao viši javni tužilac. Ne obazirući se na progon zbog svog napada na Zweiffela, razobličili smo tada Schnaasea^[250]. On se dobro čuvao da ista odgovori. Istoga dana kad je viši javni tužilac Schnaase održao tu filipiku protiv diseldorfskog Narodnog kluba, zabranjeno je demokratsko sresko udruženje u Stuttgartu kraljevskim naređenjem. Devetnaestog jula raspušteno je demokratsko studentsko udruženje u Hajdelbergu, 27. jula sva demokratska udruženja u Badenu, a ubrzo posle toga i u Virtembergu i Bavarskoj. Zar je trebalo da čutimo naočigled te opipljive izdajničke zavere svih nemačkih vlada protiv naroda? Pruska vlada se tada nije usudila učiniti ono što je učinila badenska, virtemberška i bavarska vlada. Nije se usudila, jer je pruska Nacionalna skupština upravo bila počela da naslućuje kontrarevolucionarnu zaveru i da se opire vladi Hansemanna. Ali, gospodo porotnici, govorim neuvijeno i s najdubljim uverenjem: ako se pruska kontrarevolucija uskoro ne razbije o prusku narodnu revoluciju, sloboda udruživanja i sloboda štampe biće i u Pruskoj potpuno uništene. Već sad su delimično usmrćene opsadnim stanjima. U Diseldorfu i u nekim šleskim okruzima čak su se usudili da ponovo uvedu *cenzur*¹.

Ali nas nije samo opšta nemačka situacija, opšta pruska situacija obavezivala da s krajnjim nepoverenjem pratimo svaki potez vlade, da pred narodom razobličavamo i najslabije simptome toga sistema. Ovdašnje, kelnsko javno tužilaštvo dalo nam je sasvim naročiti povod da ga pred javnim mnenjem razgolitimo kao kontrarevolucionarno oruđe. Samo u mesecu julu morali smo razobličiti tri nezakonita hapšenja. U prva dva slučaja državni tužilac Hecker je čutao, u trećem se pokušao opravdati, ali je posle naše replike umuknuo iz prostog razloga jer se nije imalo šta reći^[251].

I pri takvim okolnostima javno tužilaštvo usuđuje se tvrditi da se ne radi o razobličavanju, nego o sitničavo-zlobnoj kleveti? To shvatanje se temelji na neobičnom nesporazumu. Što se mene lično tiče, gospodo, uveravam vas da radije pratim velike događaje u svetu, da radije analiziram tok istorije nego da se bakaćem sa lokalnim idolima, žandarmima i javnim tužilaštvima. Makar ta gospoda i smatrala same sebe nekim veličinama, u gigantskim borbama sadašnjosti oni ne predstavljaju *ništa*, baš *ništa*. Smatram istinskom žrtvom kad se odlučujemo da lomimo koplje s *tim* protivnicima. Ali, prvo, dužnost je štampe da se zalaže za potlačene u svojoj najbližoj okolini. A zatim, gospodo, glavni potporanj zgrade ropstva su podređene političke i socijalne vlasti koje se neposredno sukobljavaju s privatnim životom osobe, sa živom

¹ Vidi u ovom tomu, str. 291/292.

individuom. Nije dovoljno boriti se protiv opštih odnosa i najviših vlasti. Štampa se mora odlučiti da stupi u borbu protiv *toga* žandarma, *toga* javnog tužioca, *toga* sreskog načelnika. Zbog čega *martovska revolucija* nije uspjela? Ona je reformisala samo najviši politički vrh, ali je sve osnove *toga* vrha ostavila nedirnutu: staru birokratiju, staru armiju, stara javna tužilaštva, stare sudije rođene, vaspitane i osedele u službi apsolutizma. Sad je prva dužnost štampe da podrije sve temelje postojećeg političkog stanja. (Odobrovanje u auditoriju.)

[*Odbrambeni govor Friedricha Engelsa*]

Gospodo porotnici! Predgovornik se uglavnom osvrnuo na optužbe zbog uvrede višeg javnog tužioca, g. Zweiffela; dopustite mi da sad skrenem vašu pažnju na optužbu zbog klevete žandarma. Radi se pre svega o članovima zakona na koje se oslanja optužba.

Čl[an] 367 Kaznenog zakonika kaže:

«Prestup klevete čini onaj ko na javnim mestima ili na javnim skupovima, ili u autentičnoj i javnoj ispravi, ili u *štampanom* ili neštampanom *spisu* koji je bio plakatiran, *prodavan* ili deljen imputira nekome takva dela koja bi da su istinita onoga kome se imputiraju izložila krivičnom ili popravnopolijskom gonjenju ili makar samo *preziru* ili *mržnji gradana*.»

Čl[an] 370 dodaje tome:

«Ako je delo koje čini predmet imputiranja zakonitim načinom *dokazano* kao *istinito*, onda se vinovnik imputiranja oslobada od svake kazne... *Zakonitim dokazom* smatra se *samo* onaj koji proizlazi iz *presude* ili neke druge *autentične isprave*.»

Gospodo! Javno tužilaštvo vam je dalo *svoje* tumačenje tih mesta u zakonu i zatražilo od vas da nas na osnovu njih proglasite krivima. Vi ste već bili upozoreni na to da su ti zakoni doneseni u vreme kad je štampa bila pod cenzurom, kad su postojali sasvim drukčiji politički odnosi nego što su sad; oslanjajući se na to, moj branilac¹ je izrazio mišljenje da vi te zastarele zakone ne smete više priznavati kao obavezujuće. Javno tužilaštvo se, bar u odnosu na član 370, pridružilo tom mišljenju. Ono se izrazilo ovako: «Za vas će, gospodo porotnici, zacelo biti najvažnije utvrditi da li je istinitost činjenica o kojima je reč *dokazana*» — i ja se javnom tužilaštvu zahvaljujem za to priznanje.

Ali ako i ne biste bili mišljenja da je bar čl[an] 370 u svom ograničavanju dokaza istinitosti zastareo, bićete zacelo mišljenja da se navedeni članovi moraju drukčije tumačiti nego što to pokušava učiniti tužilaštvo. Upravo porotnici imaju privilegiju da zakone, nezavisno od bilo kakve tradicionalne sudske prakse, tumače onako kako

¹ Schneider II

im kazuje njihov zdrav razum i njihova savest. Mi smo po čl[anu] 367 optuženi da smo pomenutim žandarmima predbacili radnje koje bi ih, ako bi bile istinite, izložile preziru i mržnji građana. Ako ovaj izraz »prezir i mržnja« uzmete u smislu koji bi im htelo dati javno tužilaštvo, onda prestaje, dokle god odredbe čl[ana] 370 budu na snazi, svaka sloboda štampe. Kako onda štampa može ispunjavati svoju prvu dužnost, dužnost da građane zaštititi od činovničkih neovlašćenih mešanja? Čim takvo neovlašćeno mešanje razobličava pred javnim mnenjem, nju stavljaju pred porotni sud i — ako bi išlo po želji javnog tužilaštva — osuđuju na zatvor, novčanu globu i gubitak građanskih prava; osim ako priloži sudsku presudu, tj. ako istupi sa razobličanjem tek onda kad ono nema više nikakve svrhe!

Koliko pomenuta mesta u zakonu, bar u tumačenju koje bi im htelo dati tužilaštvo, malo pristaju našim današnjim prilikama, dokazuje upoređenje sa čl[anom] 369. U njemu piše:

»Zbog kleveta koje su širene putem *inostranih listova* mogu biti gonjeni oni koji su članke poslali. . . Ili oni koji su doprineli *uvoženju i rasturanju* tih listova u zemlji.«

Po tom članu, gospodo, dužnost javnog tužilaštva bila bi da svakog dana i svakog časa pokreće postupak protiv kr[aljevsko] prus[kih] poštanskih činovnika. Jer ima li od trista šezdeset i šest dana u godini ma i jedan jedini kad pruska pošta, prevozeći i uručujući ovaj ili onaj inostrani list, ne doprinosi »uvoženju i rasturanju« kleveta u smislu tužilaštva? A ipak javnom tužilaštvu ne pada na pamet da optužuje poštu.

Ne zaboravite dalje, gospodo, da su ti članovi napisani u vreme kad je zbog cenzure bilo *nemoguće* klevetati *činovnike* u štampi. Dakle, ti članovi su, po nameri zakonodavca, mogli imati samo tu svrhu da zaštićuju od kleveta *privatna lica*, a ne *činovnike*, i samo tako imaju neki smisao. No time što se, otkad je izvojevana sloboda štampe, pred forum javnosti mogu iznositi postupci činovnika, time se stanovište bitno menja. I upravo tu, u takvim protivrečnostima između starog zakonodavstva i novog političkog i društvenog stanja, upravo tu treba da porotnici interвениšu i da stari zakon novim tumačenjem prilagode novim prilikama.

Ali, kako već rekoh, javno tužilaštvo je i samo priznalo da je za vas, gospodo, uprkos čl[anu] 370 najvažnije dokaz istinitosti. Zato je pokušalo da obesnaži dokaz istinitosti koji smo izveli pomoću svedoka. Pogledajmo stoga inkriminirani novinski članak¹, da bismo ispitali da li su imputiranja činjenički dokazana i ujedno da li ona stvarno konstituišu klevetu. U početku članka kaže se:

»Ujutro između 6 i 7 časova ušlo je 6 ili 7 žandarma u Annekeov stan, odmah su grubo odgurnuli služavku« itd.

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 143 - 145.

Gospodo, čuli ste Annekeovu izjavu o toj tački. Sećate se da sam specijalno hteo pitanje o grubom postupku sa služavkom staviti svedoku Annekeu drugi put, a da je gospodin predsednik pitanje smatrao suvišnim, jer da je stvar dovoljno konstatovana. Sad vas pitam: Jesmo li u toj tački klevetali žandarme?

Dalje: »Naterivanje prelazi u predsoblju u razračunavanje rukama, pri čemu je jedan od žandarma razbio staklena vrata u paramparčad. Annekea su gurnuli niz stepenice.« Gospodo, čuli ste izjavu svedoka Annekea; sećate se reči svedoka Essera kako su žandarmi s Annekeom izašli iz kuće »s punom parom« i da su ga isto tako *ugurali* u kola; pitam vas, gospodo, ponovo: jesmo li tu klevetali?

Najzad ima u članku jedno mesto čija tačnost nije dokazana *doslovno*. To je sledeće mesto: »Od ta četiri stuba pravde, jedan se pomalo klatio, već sabajle ispunjen ,duhom', vodom istinskog života, prepečenicom.«

Priznajem, gospodo, da je ovde Annekeovim izričnim rečima konstatovano samo ovo: »sudeći po ponašanju, žandarmi su mogli biti pijani«, da ovde stoji samo toliko da su se žandarmi *ponašali* kao da su pijani. Ali, gospodo, uporedite što smo kazali dva dana kasnije, odgovarajući na repliku gospodina državnog tužioca *Heckera*: »Uvreda bi se mogla odnositi samo na jednog od gospode žandarma, za koga su nas uveravali da se već sabajle *klatio*' iz više ili manje spirituelnih ili spirituoznih razloga. Ali ako istraga potvrdi, u što ni trenutka ne sumnjamo, tačnost činjeničnog stanja — brutalnosti koje su izvršile gospoda agenti javne vlasti — verujemo da smo samo sa svom nepristrasnošću koja dolikuje štampi najbrizljivije istakli jedinu *olakšavajuću okolnost*, i to u najsopstvenijem interesu od nas okrivljene gospode, a taj čovekoljubivi podatak o jedinjoj *olakšavajućoj okolnosti* javno tužilaštvo pretvara u uvredu!«

Gospodo, iz toga vidite kako smo mi sami zahtevali istragu o pomenutim činjenicama. Nije naša krivica što istraga nije sprovedena. Uostalom, što se tiče prekora zbog pijanstva, pitam vas da li je za kraljevskopruskog žandarma nešto naročito kad se o njemu kaže da je popio koju rakiju previše? Da li se to može smatrati klevetom, ape-lujem da se o tome izjasni javno mnenje cele Rajske provincije.

I kako može javno tužilaštvo govoriti o kleveti kad tobože oklevetani nisu imenovani, pa čak ni pobliže označeni. Reč je o »6-7 žandarma«. Ko su oni? Gde su? Gospodo, jeste li vi čuli da je bilo koji *određeni* žandarm tim člankom izložen »mržnji i preziru građana«? Zakon traži izričito da oklevetana individua bude tačno označena; međutim, u inkriminisanom pasusu nijedan određeni žandarm ne može naći uvredu, nju u najboljem slučaju može naći kraljevskopruska žandarmerija u celini. Ona se može osetiti uvredena time što je objavljeno da članovi tog korpusa nekažnjeno vrše nezakonitosti i brutalnosti. Ali, gospodo, predbacivati brutalnosti kraljevskopruskoj žandarmeriji kao celini nije prestup. Pozivam javno tužilaštvo da mi pokaže mesto

u zakonu po kome bi bilo kažnjivo vredati, grditi ili klevetati kraljevskopruski žandarmerijski korpus, ukoliko ovde uopšte može biti govora o kleveti.

Uopšte, javno tužilaštvo je inkriminisani članak smatralo samo dokazom neobuzdane strasti grđenja. Gospodo, članak vam je bio pročitani. Jeste li u njemu našli da smo manje ili više beznačajne nezakonitosti izvršene tada u Kelnu posmatrali same po sebi, da smo ih iskorištavali, da smo ih zbog naše tobožnje mržnje na male činovnike naduvali? Ili smo, upravo obrnuto, ukazivali da su te činjenice karika u velikom lancu reakcionarnih pokušaja koji su tada u isto vreme preduzeti u celoj Nemačkoj? Jesmo li se zaustavljali kod žandarma i javnog tužilaštva u Kelnu, ili smo išli dalje do suštine stvari te joj tražili uzroke sve do tajnog kabineta u Berlinu?^[252] Ali, razume se, manje je opasno dirnuti u veliki tajni kabinet u Berlinu, nego u malo javno tužilaštvo u Kelnu — a u dokaz te činjenice stojimo danas ovde pred vama.

Pogledajte svršetak članka. Tamo piše: »To su, dakle, dela vlade dela, vlade levog centra, vlade prelaza ka staroplemičkoj, starobirokratskoj, staropruskoj vladi. Čim g. Hansemann izvrši svoju prelaznu misiju, biće otpušten.«

Gospodo, vi se sećate što se dogodilo u septembru¹ prošle godine: kako je Hansemann, doduše u pristojnijem obliku dobrovoljne ostavke, bio »otpušten« kao suvišan i kako ga je odmah smenila vlada Pfuell-Eichmann-Kisker-Ladenberga, doslovno jedna »staroplemička, starobirokratska, staropruska vlada«.

Dalje piše: »Ali levica u Berlinu mora uvideti da joj stara vlast mirne duše može prepustiti sitne parlamentarne pobeđe i velike nacрте ustava samo ako se ona na vreme domogne svih stvarno odlučujućih pozicija. Stara vlast može mirne duše revoluciju od 19. marta priznati u Skupštini samo ako ta revolucija bude razoružana *izvan* Skupštine.«

Koliko je to gledanje bilo tačno, na to zaista ne treba da potrošim ni jednu reč. Ta sami znate kako je upravo u istoj proporciji u kojoj je rasla moć levice u Skupštini moć narodne partije bila uništavana *izvan* Skupštine. Treba li da vam nabrajam nekažnjene brutalnosti pruske soldateske u bezbrojnim gradovima, sve nova opsadna stanja, razoružavanje tolikih građanskih gardi — i naposljetku Wrangelov junački pohod na Berlin — da bih pokazao kako je stvarno revolucija bila razoružana, kako se stara vlast faktički domogla svih odlučujućih pozicija.

I evo sad na kraju pažnje vrednog proročanstva: »Levica može jednog lepog jutra otkriti da njena parlamentarna pobeđa i njen stvarni poraz *koincidiraju*.«

¹ U »Neue Rheinische Zeitung«: avgustu

Koliko doslovno se sve ovo zbililo! Onaj isti dan kad je levica najzad postigla većinu u Skupštini bio je dan njenog stvarnog poraza. Upravo parlamentarne pobeđe levice dovele su do državnog udara od 9. novembra, do premeštanja i odgađanja Nacionalne skupštine i na kraju do njenog raspuštanja i do oktroisanja ustava. Parlamentarna pobeđa levice koincidira direktno sa njenim najpotpunijim porazom izvan parlamenta.

Što se ovo političko proročanstvo tako doslovno zbililo, jeste, gospodo, rezultat, facit, zaključak koji smo izvukli iz nasilja izvršenih u celoj Nemačkoj, pa između ostalog i u Kelnu. I onda još govore o slepoj strasti grđenja. U stvari, zar se ne čini da smo se danas pred vama, gospodo, pojavili zato da odgovaramo za prestup što smo tačno saopštavali tačne činjenice i što smo iz njih izvlačili tačne zaključke?

Ukratko: gospodo porotnici, na vama je da u ovom trenutku odlučite o slobodi štampe u Rajnskoj provinciji. Ako treba da štampi bude zabranjeno izveštavati o onom što se događa pred njenim očima, ako u svakom škakljivijem slučaju ona treba najpre da čeka dok ne bude izrečena sudska presuda, ako svakog činovnika, od ministra do žandarma, treba prvo da pita da li bi mu iznesena činjenica mogla povrediti čast ili delikatnost, bez obzira da li je činjenica istinita ili nije; ako se štampa stavlja pred alternativu da događaje ili iskrivljuje ili sasvim prećutkuje — onda, gospodo, prestaje sloboda štampe, a ako vi to želite, onda nas proglasite »*krivima*«!

Naslov originala:

*Der erste Preßprozeß der
«Neuen Rheinischen Zeitung»*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 221 od 14. februara 1849]

Karl Marx

Proces protiv Rajnskog okružnog odbora demokrata^[253]

[Odbrambeni govor Karla Marxa]

Gospodo porotnici! Da je ovaj proces bio pokrenut *pre* 5. decembra, shvatio bih optužbu koju je diglo javno tužilaštvo. Sada, *posle* 5. decembra, ne shvatam kako se javno tužilaštvo još usuduje da se protiv nas poziva na zakone koje je sama kruna zgazila nogama.

Na čemu je javno tužilaštvo zasnovalo svoju kritiku Nacionalne skupštine, svoju kritiku odluke o uskraćivanju plaćanja poreza?¹ Na zakonima od 6.^[91] i 8.^[129] aprila 1848. A šta je učinila vlada kad je 5. decembra samovlasno oktroisala ustav i zemlji nametnula nov izborni zakon?^[123] Pocepala je zakone od 6. i 8. aprila 1848. Ti zakoni više ne postoje za pristalice vlade, a zar da onda još postoje za njene protivnike? Vlada je 5. decembra stala na *revolucionarno* tle, naime na *kontrarevolucionarno*. U odnosu na nju sad ima samo još revolucionara ili sukrivaca. Ona sama pretvorila je u pobunjenike čak svu masu građana koja se kreće na tlu postojećih zakona, koja postojeći zakon brani od povreda zakona. *Pre* 5. decembra ljudi su mogli imati različite poglede na premeštanje, na rasturanje Nacionalne skupštine, na opasno stanje u Berlinu. *Posle* 5. decembra autentična je činjenica da su te mere imale biti uvod u kontrarevoluciju, da je stoga bilo dopušteno svako sredstvo borbe protiv frakcije koja i sama nije više priznavala uslove pod kojima je bila *vlada*, koju dakle ni zemlja nije više mogla priznavati za vladu. Gospodo! Kruna je mogla spasti bar privid zakonitosti, ali je ona to prezrela. Mogla je rasterati Nacionalnu skupštinu pa onda narediti vladi da se obrati zemlji i izjavi: »Odlučili smo se na državni udar, prilike su nas na to prisilile. Formalno smo prešli okvir zakona, ali ima momenata krize kad je u opas-

¹ Vidi u ovom tomu, str. 27.

nosti samo postojanje države. U takvim momentima ima samo *jedan* nepovrediv zakon: postojanje države. Kad smo raspustili Skupštinu, nije postojao nikakav ustav. Prema tome, nismo mogli povrediti ustav. Naprotiv, postoje dva organska zakona, od 6. i 8. aprila 1848. Štaviše, postoji u stvari samo *jedan jedini* organski zakon: *izborni zakon*. Pozivamo zemlju da po *tome* zakonu pristupi novim izborima. Pred Skupštinu koja bude proizašla iz tih primarnih izbora staćemo mi, odgovorna vlada. Skupština će, mi to očekujemo, priznati državni udar kao *spasilački čin* koji su nalagale okolnosti. Ona će taj državni udar naknadno sankcionisati. Ona će izjaviti da smo povredili slovo zakona zato da spasemo otadžbinu. Neka nam ona sudi.«

Da je vlada postupila tako, mogla nas je izvesti pred svoju sudijsku stolicu sa nekakvim *prividom* zakonitosti. Kruna bi spasla privid zakonitosti. No ona to nije mogla, nije to *htela*.

U očima krune martovska revolucija bila je brutalna činjenica. Jedna brutalna činjenica može biti izbrisana samo drugom takvom brutalnom činjenicom. Odbacivši nove izbore na temelju zakona od aprila 1848, vlada *se odrekla* svoje odgovornosti, *ona je ukinula i sam sud pred kojim je bila odgovorna*. Apelovanje od Nacionalne skupštine na narod vlada je na taj način u samom početku pretvorila u čisti privid, u fikciju, u prevaru. Iznašavši kao sastavni deo zakonodavne Skupštine prvi dom zasnovan na cenzusu, vlada je pocepala organske zakone, napustila pravno tle, krivotvorila narodne izbore, oduzela narodu mogućnost da izrekne sud o »spasilačkom činu« krune.

Dakle, gospodo, činjenica se ne da poreći, nijedan budući istoričar neće je poreći: kruna je izvršila revoluciju, iz osnova je izmenila postojeće pravno stanje, ona se ne može pozivati na zakone koje je sama tako skandalozno pogazila. Kad neko srećno izvrši revoluciju, može svoje protivnike vešati, ali im ne može suditi. Može ih kao pobedene neprijatelje ukloniti s puta, ali ih ne može osuditi kao zločince. Posle izvršene revolucije ili kontrarevolucije ne mogu se srušeni zakoni primenjivati protiv *branilaca* tih istih zakona. To je kukavičko simuliranje zakonitosti koje vi, gospodo, nećete sankcionisati svojom presudom.

Rekao sam vam, gospodo, da je vlada krivotvorila sud naroda o »spasilačkom činu krune«. A ipak se narod već izjasnio *protiv* krune, a *za* Nacionalnu skupštinu. Izbori za drugi dom su jedino zakoniti, jer su samo oni sprovedeni na osnovu zakona od 8. aprila 1848. I gotovo svi uskratioci poreza ponovo su izabrani u drugi dom, mnogi dva i tri puta. Čak moj suoptuženik Schneider II je poslanik Kelna. Pitanje o pravu Nacionalne skupštine da donese odluku o uskraćivanju poreza narod je faktično već rešio.

No bez obzira na tu najvišu presudu, svi vi, gospodo, složićete se sa mnom da tu nema zločina u običnom smislu, da tu uopšte nema sukoba sa zakonom koji bi spadao pred vaš forum. U običnim prili-

kama javna vlast provodi postojeće zakone; zločinac je onaj ko te zakone narušava ili se nasilno suprotstavlja javnoj vlasti u njihovu sprovođenju. U našem slučaju jedna javna vlast je zakon povredila, a druga, svejedno koja, ga je čuvala. Borba između dve državne vlasti ne leži ni u domenu privatnog ni u domenu krivičnog prava. Pitanje ko je bio u pravu, kruna ili Nacionalna skupština, to je pitanje istorije. Da se ujedine sve porote i svi sudovi u Pruskoj uzeti zajedno, ne mogu ga rešiti. Rešiti ga može samo jedna sila — istorija. Stoga ne shvatam kako su nas mogli na osnovu Code pénala^[90] staviti na optuženičku klupu.

Da se tu radilo o borbi između dve vlasti, a između dve vlasti može odlučiti samo sila, to je, gospodo, podjednako govorila revolucionarna i kontrarevolucionarna štampa. Jedan organ same vlade proklamovao je to nedugo pre ishoda borbe. »Neue Preußische Zeitung«^[2], organ sadašnje vlade, priznala je to dovoljno jasno. Nekoliko dana pre krize pisala je otprilike ovako: Sad se ne radi o pravu, nego o sili, a pokazaće se da staro kraljevstvo po milosti božjoj još raspolaže silom. »Neue Preußische Zeitung« pravilno je ocenila stanje stvari. Sila protiv sile. Jedna od njih morala je pobediti. Pobedila je kontrarevolucija, ali završen je samo prvi čin drame. U Engleskoj je borba trajala više od dvadeset godina. Charles I je pobeđivao nekoliko puta, ali se naposljetku popeo na stratište. A ko vam jamči, gospodo, da sadašnji dom ili njegovi naslednici neće osuditi kao veleizdajnike sadašnju vladu, neće osuditi ove činovnike koji su sebe učinili i čine njegovim oružjem?

Gospodo! Javno tužilaštvo je pokušalo da svoju optužbu zasnuje na zakonima od 6. i 8. aprila. Bio sam prinuden da vam dokazujem da nas upravo ti zakoni oslobadaju od optužbe. Ali neću pred vama kriti da te zakone nisam nikad priznavao i da ih nikad neću priznavati. Oni nisu nikad važili za poslanike koje je izabrao narod; još manje su oni mogli propisivati put martovskoj revoluciji.

Kako su nastali zakoni od 6. i 8. aprila? Sporazumom vlade sa *Ujedinjenim landtagom*^[137]. Tim putem htelo se nadovezati na staro zakonito stanje i zabašuriti revoluciju koja je upravo to stanje bila uklonila. Ljudi poput Camphausena i sličnih smatrali su da je važno spasti privid zakonitog napredovanja. A kako su spasavali taj privid? Nizom upadljivih i apsurdnih protivrečnosti. Ostanite, gospodo, za trenutak na starom zakonitom stanovištu! Zar već samo postojanje ministra Camphausena, *odgovornog ministra*, ministra bez činovničke karijere, nije bila nezakonitost? Položaj Camphausena, *odgovornog ministra predsednika*, bio je nezakonit. Taj *zakonski* nepostojeći činovnik saziva Ujedinjeni landtag da bi mu dao izglasati zakone za izglasavanje kojih taj isti landtag nije bio *zakonski* ovlašćen. A tu igru formama koja ukida samu sebe i koja sama sebi protivreči nazivali su zakonitim napredovanjem, čuvanjem pravnog tla!

Ali, gospodo, nemojmo gledati formalnu stranu stvari! Šta je

bio Ujedinjeni landtag? Predstavnik starih, preživelih društvenih odnosa. Revolucija je izvršena upravo protiv tih odnosa. A predstavnicima pobeđenog društva podnose na usvajanje organske zakone koji bi trebalo da revoluciju priznaju, sređe i organizuju protiv tog starog društva! Kakve li apsurdne protivrečnosti! Ta landtag je bio srušen zajedno sa starim kraljevstvom.

I tu se, gospodo, sretamo lice u lice s takozvanim *pravim tlom*. Ja sam utoliko više prinuđen ulaziti u to pitanje što s pravom važimo za neprijatelje pravnog tla, što zakoni od 6. i 8. aprila zahvaljuju svoje postojanje čisto formalnom priznavanju pravnog tla.

Landtag je predstavljao pre svega krupno zemljišno vlasništvo. Krupno zemljišno vlasništvo bilo je odista osnova srednjovekovnog, *feudalnog društva*. *Moderno buržoasko društvo*, naše društvo, počiva, naprotiv, na industriji i trgovini. Sâmo zemljišno vlasništvo izgubilo je sve svoje nekadašnje uslove egzistencije, postalo je zavisno od trgovine i industrije. Stoga se u današnje vreme poljoprivreda vodi industrijski, a stara feudalna gospoda spadose na fabrikante stoke, vune, žita, repe, rakije itd., na ljude koji trguju industrijskim proizvodima kao svaki drugi trgovac! Koliko god se držali svojih starih predrasuda, oni se u praksi pretvaraju u buržuje koji uz što manje troškove proizvode što više, koji kupuju tamo gde se može kupiti najjeftinije, a prodaju tamo gde se može prodati najskuplje. Stoga sam način života, proizvodnje i sticanja dohotka dokazuje kako su lažna tradicionalna naduta uobraženja te gospode. Zemljišno vlasništvo kao vladajući društveni element pretpostavlja *srednjovekovni način proizvodnje i prometa*. Ujedinjeni landtag predstavljao je taj srednjovekovni način proizvodnje i prometa koji je već davno prestao da postoji, no predstavnici kojega, koliko god se hvataju starih privilegija, toliko sauživaju i iskorišćavaju prednosti novog društva. To novo, buržoasko društvo, koje počiva na sasvim drugim osnovama, na izmenjenom načinu proizvodnje, moralo je dograbiti i političku vlast; moralo ju je istrgnuti iz ruku koje su predstavljale interese propadajućeg društva, tu političku vlast čija je cela organizacija proizašla iz sasvim različitih materijalnih društvenih odnosa. *Otud i revolucija*. Otud je revolucija isto toliko bila uperena protiv *apsolutnog kraljevstva*, tog najvišeg političkog izraza starog društva, koliko i protiv *staleškog predstavnništva*, koje je reprezentiralo društveni poredak što ga je odavno uništila moderna industrija, ili, u najboljem slučaju, uobražene ostatke *staleža* koje je buržoasko društvo svakog dana više natkriljivalo, potiskivalo u pozadinu, rasturalo. No kako se onda došlo na ideju da Ujedinjeni landtag, predstavnik starog društva, diktira zakone novom društvu koje svoje pravo pribavlja u revoluciji?

Tobože da bi se očuvalo *pravno tle*. Međutim, gospodo, šta vi podrazumevate pod očuvanjem pravnog tla? Očuvanje zakona koji pripadaju prošloj društvenoj epohi i koje su načinili predstavnici propalih ili propadajućih društvenih interesa, dakle ozakonjenje samo tih inte-

resa koji su u protivrečnosti sa opštim potrebama. Ali društvo ne počiva na zakonu. To je samo juridičko uobraženje. Obrnuto, zakon mora počivati na društvu, mora biti izraz njegovih zajedničkih interesa i potreba proizašlih iz datog načina materijalne proizvodnje protiv samovolje pojedine individue. Evo ovaj Code Napoléon^[227], koji imam u ruci, nije stvorio moderno buržoasko društvo. Naprotiv, buržoasko društvo koje je nastalo u 18. veku i dalje se razvilo u 19. veku nalazi u Code Napoléonu samo svoj zakonski izraz. Čim više ne bude odgovarao društvenim odnosima, biće samo još truba papira. Ne možete stare zakone učiniti osnovom novog društvenog razvoja, kao što ni ti stari zakoni nisu mogli stvoriti stare društvene odnose.

Iz tih starih odnosa oni su proizašli, s njima moraju i propasti. Oni se nužno menjaju sa izmenjenim životnim odnosima. Očuvanje starih zakona na štetu novih potreba i zahteva nije zapravo ništa drugo do licemerno očuvanje nesavremenih posebnih interesa na štetu savremenih, zajedničkih interesa. *To očuvanje pravnog tla* hoće da takve posebne interese istakne kao *vladajuće* u vreme kad oni *više ne vladaju*; ono hoće da društvu nametne zakone koje su životne prilike tog društva, njegov način sticanja dohotka, njegov promet i sama njegova materijalna proizvodnja osudili, ono hoće da zadrži u funkciji zakonodavce koji nastoje ostvariti samo još posebne interese, ono hoće da zloupotrebljava državnu vlast kako bi interese većine nasilno podredilo interesima manjine. Na taj način ono svakog trenutka dolazi u protivrečnost sa postojećim potrebama, koči promet, industriju, priprema *društvene krize* koje izbijaju u obliku *političkih revolucija*.

To je pravi smisao privrženosti pravnom tlu i očuvanja pravnog tla. A na tu frazu o pravnom tlu, koja se zasniva ili na svesnoj prevari ili na nesvesnoj samoobmani, oslonili su sazivanje Ujedinjenog landtaga, nagnali su taj isti landtag da fabrikuje organske zakone za Nacionalnu skupštinu koja je zahvaljujući revoluciji postala nužna i koju je revolucija rodila. I sad hoće da Nacionalnoj skupštini sude po tim zakonima!

Nacionalna skupština je reprezentovala moderno buržoasko društvo nasuprot feudalnom društvu predstavljenom u Ujedinjenom landtagu. Nju je izabrao narod da samostalno izradi ustav koji bi odgovarao životnim odnosima što su došli u sukob s dosadašnjom političkom organizacijom i s dosadašnjim zakonima. Stoga je ona od samog početka bila suverena, ustavotvorna. Ako se uprkos tome spustila na sporazumaško stanovište, to je bilo čisto formalna učtivost prema kruni, čista ceremonija. Ja ovde ne moram istraživati da li je Skupština u odnosu na narod imala pravo da se stavi na sporazumsko stanovište. Po njenom mišljenju trebalo je koliziju s krunom sprečiti dobrom voljom obeju strana.

No ovoliko je tačno: zakoni od 6. i 8. aprila, doneseni u sporazumu sa Ujedinjenim landtagom, formalno su bili nevažeći. Materijalno oni imaju značenje samo utoliko ukoliko formulišu i utvrđuju uslove

pod kojima je Nacionalna skupština mogla da bude stvarni izraz narodnog suvereniteta. Zakonodavstvo Ujedinjenog landtaga bilo je samo forma koja je kruni uštedela poniženje time što ova nije morala da progłosi: *pobedena sam!*

Prelazim sad, gospodo porotnici, na bliže osvetljavanje izlaganja javnog tužilaštva.

Javno tužilaštvo je reklo:

•Kruna se odrekla dela vlasti, koja je sva bila u njenim rukama. Čak i u običnom životu moja isprava o odricanju ne ide dalje od jasnih reči kojima se nečega odričem. A zakon od 8. aprila niti priznaje Nacionalnoj skupštini pravo uskraćivanja poreza, niti određuje Berlin kao neizostavnu rezidenciju Nacionalne skupštine.•

Gospodo! Vlast u rukama krune bila je *razbijena*; kruna se odričala vlasti da bi spasla njene ulomke. Sećate se, gospodo, da je kralj odmah posle svog stupanja na presto dao u Kenigsbergu i Berlinu formalno časnu reč da neće pristati na ustavno uređenje. Sećate se da se kralj 1847, otvarajući Ujedinjeni landtag, svečano zakleo da između sebe i svoga naroda neće trpeti parče papira^[161]. Posle marta 1848, čak u oktroisanom ustavu, on se proglasio *ustavnim kraljem*. Gurnuo je između sebe i *svoga* naroda tu apstraktnu francusku dranguliju, to parče papira. Sme li javno tužilaštvo ustvrditi da je kralj dao dobrovoljno tako upadljiv demanti svojih svečanih uveravanja, da je dobrovoljno pred celom Evropom uzео na sebe krivicu nedopustive nedoslednosti pristavši na sporazum ili ustav! Kralj je učinio one ustupke na koje ga je revolucija *primudila*. Ni više ni manje!

Popularno poređenje javnog tužilaštva na žalost ne dokazuje ništa. Doduše, kad se nečega odričem, odričem se samo onog čega sam se odrekao *izrično*. Ako bih vam što darovao, bili biste zaista bestidni kad biste na osnovu moje isprave o darovanju hteli od mene iznuditi i dalja davanja. No posle marta darivao je narod, a kruna je primala dar. Razume se samo po sebi da se dar mora tumačiti u smislu davaoca a ne primaoca, u smislu naroda a ne krune.

Apsolutna vlast krune bila je slomljena. Narod je pobedio. Obe strane sklopile su primirje, ali narod je bio obmanut. Da je narod bio obmanut, gospodo, samo javno tužilaštvo se potrudilo da vam to opširno dokaže. Da bi Nacionalnoj skupštini osporilo pravo uskraćivanja poreza, javno tužilaštvo vam je iscrpno razložilo da, ako bi nešto takvo i bilo sadržano u zakonu od 6. aprila 1848, toga u zakonu od 8. aprila 1848. nikako nema. Dakle to međuvreme bilo je iskorišćeno za to da se narodnim predstavnicima dva dana kasnije oduzmu ona prava koja su im bila priznata dva dana pre. Je li javno tužilaštvo moglo sjajnije kompromitovati *čestitost* krune, je li moglo nepobitnije dokazati da se *htelo obmanuti* narod!

Tužilaštvo kaže dalje:

«Pravo *premeštanja* i *odgadanja* Nacionalne skupštine je emanacija izvršne vlasti i priznato je u svim ustavnim zemljama!»

Što se tiče prava *izvršne vlasti* da premešta zakonodavne domove, pozivam javno tužilaštvo da za tu tvrdnju navede makar samo jedan jedini zakon ili primer. U Engleskoj, npr., mogao bi kralj po starom istorijskom pravu sazvati parlament u bilo kom mestu. Ne postoji zakon po kome bi London bio određen za zakonitu rezidenciju parlamenta. Vi znate, gospodo, da su u Engleskoj uopšte najveće političke slobode sankcionisane običajnim pravom, a ne pisanim pravom, tako npr. sloboda štampe. Ali kad bi kojem engleskom ministarstvu sinula misao da parlament premešti iz Londona u Vindzor ili Ričmond — dovoljno bi bilo tu misao izgovoriti da se uvidi njena neostvarljivost.

Doduše, u ustavnim zemljama kruna ima pravo da *odgoda* zasedanje domova. Ali ne zaboravite da je s druge strane u svim ustavima određeno *na koje vreme* se domovi smeju odgoditi, u kom roku se moraju ponovo sazvati. U Pruskoj ne postoji ustav, trebalo ga je tek stvoriti; nije postojao zakonski termin sazivanja za odgodenu Skupštinu, nije dakle postojalo ni pravo krune da odgoda Skupštinu. Inače bi kruna mogla odgoditi domove na 10 dana, na 10 godina, zauvek. Gde je bila garancija da će domovi ikad biti sazvani ili da će ikad ostati zajedno. Postojanje domova uz krunu bilo je prepušteno nahodenju krune. Zakonodavna vlast je, ako ovde i može da bude govora o zakonodavnoj vlasti, postala fikcija.

Gospodo! Vi vidite ovde na jednom primeru dokle se dospeva kad se sukob između pruske krune i pruske Nacionalne skupštine hoće da meri odnosima kakvi postoje u ustavnim zemljama. Dospeva se do očuvanja *apsolutnog kraljevstva*. S jedne strane, za krunu se zahtevaju prava ustavne izvršne vlasti, s druge strane — ne postoji nikakav zakon, nikakav običaj, nikakva organska institucija koji bi ustavnoj izvršnoj vlasti nametali ograničenja. Narodnom predstavništvu postavlja se zahtev: nasuprot *apsolutnom* kralju igraćes ulogu *ustavnog* doma.

Da li je potrebno dalje izlagati da u danom slučaju nasuprot *zakonodavnoj vlasti* nije stajala *izvršna vlast*, da ustavna podela vlasti ne može biti primenjena na *prusku Nacionalnu skupštinu* i prusku krunu? Apstrahujte revoluciju, držite se samo službene *teorije sporazuma*^[3]. Čak i po toj teoriji stajale su jedna prema drugoj dve suverene vlasti. O tom nema sumnje! Od te dve vlasti jedna je morala slomiti drugu. Dve suverene vlasti ne mogu u *jednoj državi* funkcionisati u isto vreme, ne mogu funkcionisati jedna uz drugu. To je besmisao poput kvadrature kruga^[254]. U sukobu između ta dva suvereniteta morala je odlučiti materijalna sila. Nije na nama da ovde istražujemo mogućnost ili nemogućnost sporazuma. Ukratko, dve vlasti stupile su u uzajamni odnos da bi zaključile ugovor. Sam Camp-

hausen je dopuštao mogućnost da do ugovora ne dode. Sa tribine je sporazumašima ukazivao na opasnost koja preti zemlji ako se nagodba ne ostvari. U polaznom odnosu sporazumotvorne Nacionalne skupštine prema kruni krila se opasnost, a sad bi hteli Nacionalnu skupštinu naknadno učiniti odgovornom za tu opasnost time što odriču taj polazni odnos, time što tu Skupštinu pretvaraju u *ustavni dom*! Hteli bi rešiti teškoću time što je apstrahuju!

Mislim, gospodo, da sam vam dokazao da kruna nije imala pravo ni da premešta sporazumašku Skupštinu niti da je odgada.

Ali javno tužilaštvo se nije ograničilo na ispitivanje da li je kruna imala *pravo* na premeštanje Nacionalne skupštine;^[183] ono pokušava dokazati *celishodnost* tog premeštanja. »Zar ne bi bilo celishodno« — uzvikuje predstavnik javnog tužilaštva — »da se Nacionalna skupština povinovala kruni i pošla u Brandenburg?« Javno tužilaštvo nalazi tu celishodnost utemeljenom u položaju same Skupštine. U Berlinu je bila neslobodna i tome slično.

No zar namera krune pri tom premeštanju nije jasna kao na dlanu? Zar sama kruna nije otkrila pravi smisao svih službeno navedenih motiva tog premeštanja? Nije se radilo o slobodi raspravljanja, nego se radilo o tome da se ili Skupština pošalje kući i oktroiše ustav, ili da se sazivanjem poslušnih zamenika stvori prividno predstavništvo. A kad se, suprotno očekivanju, u Brandenburgu skupio toliki broj poslanika da je postojao kvorum, tada se odustalo od licemerstva, tada je objavljeno da je Nacionalna skupština raspuštena.^[122]

Uostalom, samo po sebi se razume da kruna nije imala pravo proglašavati Nacionalnu skupštinu slobodnom ili neslobodnom. Niko osim same Skupštine nije mogao odlučivati da li ona uživa ili ne uživa potrebnu slobodu raspravljanja. Jer ništa nije udobnije za krunu nego pri svakoj odluci Nacionalne skupštine koja joj se ne sviđa proglasiti je neslobodnom, neuračunljivom i staviti je pod starateljstvo!

Javno tužilaštvo je govorilo i o dužnosti vlade da brani dostojanstvo Nacionalne skupštine od terorizma berlinskog stanovništva.

Taj argument zvuči kao satira uperena protiv vlade. Neću govoriti o postupku s osobama, a te osobe su ipak bile izabrani predstavnici naroda. Nastojali su s ponižavati ih na sve načine, progonili su ih na najinfamniji način, priredili su na njih nešto kao divlji lov. Ostavimo osobe. Kako su čuvali dostojanstvo Nacionalne skupštine u njenim radovima? Njene arhive su prepustili soldateski, koja je dokumente pojedinih odeljenja, kraljevske poslanice, nacрте zakona i pripreme materijale pretvorila u upaljače za lule, koja je njima ložila peć, gazila ih nogama.

Nisu se pridržavali čak ni na formi sudskog izvršenja, dočepali su se arhive a da nisu učinili ni inventar.

Imali su u planu da unište ove radove koji tako skupo staju narod, kako bi Nacionalnu skupštinu mogli što bolje klevetati, kako bi uklo-

nili s lica zemlje planove reformi omrznute vladi i aristokratima. I zar posle svega toga nije upravo smešno tvrditi da je vlada premestila Nacionalnu skupštinu iz Berlina u Brandenburg zbog nežne brige za njeno dostojanstvo?

Prelazim sad na izlaganje javnog tužilaštva o *formalnom važenju* odluke o uskraćivanju poreza.

Da bi odluku o uskraćivanju plaćanja poreza učinila formalno-važećom odlukom, kaže javno tužilaštvo, Skupština je morala tu svoju odluku podvrći *sankciji krune*.

Ali, gospodo, kruna nije stajala prema Skupštini u vlastitoj osobi. Ona je stajala prema njoj u osobi Brandenburgove vlade. Dakle, s Brandenburgovom vladom — takav besmisao zahteva javni tužilac — trebalo je da se Skupština sporazume da tu vladu proglasi veleizdajničkom, da joj uskrati poreze! Šta drugo znači takvo traženje ako ne to da se Nacionalna skupština morala odlučiti na bezuslovno podvrgavanje svakom zahtevu Brandenburgove vlade?

Odluka o uskraćivanju poreza bila je i formalno nevažeća, kaže javno tužilaštvo, jer neki zakonski predlog može tek pri *drugom čitanju* postati zakon.

S jedne strane, ne obaziru se na *bitne* forme koje su u odnosu na Nacionalnu skupštinu svakog vezivale; s druge strane, od Skupštine traže poštovanje najnebitnijih *formalnosti*. To je prostije! Predlog koji se kruni ne sviđa prolazi pri prvom čitanju, drugo čitanje sprečava se oružanom silom, pa zakon jeste i ostaje nevažeći jer mu nedostaje drugo čitanje. Javno tužilaštvo previdi izuzetno stanje koje je vladalo kad su narodni predstavnici, ugroženi bajonetima u svojoj dvorani za sednice, doneli onu odluku. Vlada vrši jedan nasilni čin za drugim. Bezobzirno je kršila najvažnije zakone, Habeas-corporus-akte⁽⁴³⁾, zakon o građanskoj gardi⁽²⁵⁵⁾. Samovoljno uvodi neograničeni vojni despotizam pod firmom opasdnog stanja. Goni i same narodne zastupnike dođavola. I dok se na jednoj strani skandalozno narušavaju svi zakoni, na drugoj strani se zahteva najtačnije pridržavanje čak jednog *poslovnika!*

Ne znam, gospodo, da li je to namerno izvrtanje — daleko sam od toga da ga pretpostavim kod javnog tužilaštva — ili je neznanje kad ono kaže: »Nacionalna skupština nije htela *izmirenje*«, ona »nije pokušala izmirenje«.

Ako narod berlinskoj Nacionalnoj skupštini šta prebacuje, onda su to njene želje za izmirenjem. Ako se članovi te Skupštine sami zbog čega kaju, onda se kaju zbog svoje manije sporazumevanja. Zbog te manije sporazumevanja Skupština je postepeno odbila od sebe narod, zbog nje je izgubila sve pozicije, zbog nje se naposljetku izložila napadima krune a da iza sebe nije imala naciju. Kad je na kraju htela pokazati da ima volju, bila je osamljena, nemoćna, upravo zato što u pravo vreme nije umela ni imati ni pokazati volju. Ona je prvi put manifestovala tu maniju sporazumevanja kad je odrekla revoluciju i

sankcionisala *teoriju sporazuma*, kad se s visine revolucionarne Nacionalne skupštine spustila do sumnjivog društva sporazumaša. Izmišljenju slabost dovela je do krajnosti kad je Pfulova prividno priznanje Steinove armijske zapovesti^[160] prihvatila kao punovažno. Sâmo objavljivanje te armijske zapovesti postalo je farsa, jer ona je mogla da bude tek komični odjek Wrangelove armijske zapovesti. A ipak, umesto da pođe dalje od nje, Skupština se obema rukama uhvatila za tumačenje koje joj je dala vlada Pfula, — tumačenje koje ju je ublažavalo, koje ju je svodilo na potpunu besadržajnost. Da bi izbegla svaki ozbiljni sukob sa krunom, uzela je vajnu senku demonstracije protiv stare reakcionarne armije za stvarnu demonstraciju. Ozbiljno je simulirala da smatra stvarnim rešenjem sukoba ono što više nije bilo ni njegovo prividno rešenje. Toliko malo je bila željna borbe, toliko mnogo je bila željna izmirenja ta Skupština koju javno tužilaštvo prikazuje kao obesnog svadljivca!

Treba li još da ukažem na jedan simptom manije izmirivanja u prirodi te Skupštine? Setite se, gospodo, sporazuma Nacionalne skupštine sa Pfulom o zakonu o obustavi otkupa.^[156] Kad već Skupština nije umela satrti neprijatelja u armiji, valjalo je pre svega steći prijatelja u seljačkom staležu. Ona se odrekla i toga. Njoj je bilo preče, preče no interesi njenog vlastitog samoodržanja, da se miri, da izbegava sukob s krunom, da ga izbegne po svaku cenu. I toj Skupštini se predbacuje da nije htela izmirenje, da nije pokušavala izmirenje!

Ona je pokušavala izmirenje još i onda kad je sukob već izbio. Vama je poznata, gospodo, brošura *Unruh-a*^[256], čoveka koji pripada centru. Iz nje ste saznali šta se sve pokušavalo da bi se izbegao prekid, kako su kruni slate deputacije, koje nisu bile primane, kako su pojedini poslanici pokušavali da ubede ministre, koji su ih aristokratski nadmeno odbijali, kako se htelo činiti ustupke, koji su bili ismejani. Skupština je htela zaključiti mir čak u momentu kad se samo još moglo raditi o pripremanju za rat. A javno tužilaštvo optužuje tu Skupštinu da nije htela izmirenje, da nije pokušavala izmirenje!

Berlinska Nacionalna skupština je očigledno živela u najvećoj iluziji, nije shvatala ni svoj vlastiti položaj, uslove svoje vlastite egzistencije kad je *pre* sukoba i još *za vreme* sukoba smatrala da postoji mogućnost prijateljskog sporazumevanja, izmirenja s krunom, i kad ga je pokušavala ostvariti.

Kruna nije htela izmirenje, nije mogla hteti izmirenje. Nemojmo se obmanjivati, gospodo porotnici, o prirodi borbe koja je izbila u martu i koja se kasnije vodila između Nacionalne skupštine i krune. Tu se ne radi o običnom sukobu između vlade i parlamentarne opozicije, nije se radilo o sukobu između ljudi koji su bili ministri i ljudi koji su hteli postati ministri, ne radi se o stranačkoj borbi između dveju političkih frakcija u nekoj zakonodavnoj Skupštini. Moguće je da su članovi Nacionalne skupštine, pripadnici manjine ili većine, sve ovo sebi uobražavali. Ali tu jedino odlučuje stvarni istorijski položaj

Nacionalne skupštine kakav je proizašao iz evropske revolucije i iz njome uslovljene martovske revolucije, a ne mišljenje sporazumaša. Ono o čemu se tu radilo nije bio sukob dveju frakcija na tlu *jednog* društva, to je bio *sukob samih dvaju društava*, *socijalni* konflikt koji je uzeo političku formu, *to je bila borba starog feudalno-birokratskog društva sa modernim buržoaskim društvom*, borba između društva *slobodne konkurencije* i *društva esnaflika*, između društva zemljišnog poseda i društva industrije, između društva vere i društva nauke. Odgovarajući *politički* izraz starog društva bila je kruna po milosti božjoj, tutorišuća birokratija, samostalna armija. Odgovarajuća *socijalna* baza te stare političke vlasti bili su privilegovani plemićki zemljišni posed sa svojim kmetovima ili polukmetovima, sitna patrijarhalna ili esnafski organizovana industrija, staleži odvojeni jedan od drugoga, brutalna suprotnost između grada i sela, i pre svega vladavina sela nad gradom. Stara politička vlast — kruna po milosti božjoj, tutorišuća birokratija, samostalna armija — videla je da gubi ispod nogu svoju vlastitu materijalnu bazu čim se diralo u bazu starog društva: u privilegovani plemićki zemljišni posed, u samo plemstvo, u vladavinu sela nad gradom, u zavisnost seoskog stanovništva i u zakonodavstvo koje odgovara tim životnim odnosima, kao što su zakon o opštinama, krivično zakonodavstvo i tome slično. Nacionalna skupština izvršila je taj atentat. S druge strane, staro društvo je videlo da mu izmiče iz ruku politička vlast čim kruna, birokratija i armija gube svoje feudalne privilegije. A Nacionalna skupština htela je da te feudalne privilegije ukine. Nije dakle nikakvo čudo što su armija, birokratija i plemstvo složno gurali krunu na državni udar, nije nikakvo čudo što je kruna, koja je znala da je njen sopstveni interes najtešnje povezan sa starim feudalno-birokratskim društvom, dopuštala da je guraju na državni udar. Ta *kruna* je bila *reprezentant* feudalno-aristokratskog društva upravo onako kao što je *Nacionalna skupština* bila *reprezentant* modernog buržoaskog društva. Životni uslovi toga društva zahtevaju da birokratija i armija budu od uloge vladalaca trgovinom i industrijom *svedene* na njihova oruđa, pretvorene u puke organe građanskih odnosa. Ono ne može trpeti da poljoprivreda bude ograničavana feudalnim privilegijama, a industrija birokratskim tutorisanjem. To se protivi njegovom životnom principu slobodne konkurencije. Ono ne može trpeti da se spoljnotrgovinski odnosi regulišu prema obzirima internacionalne dvorske politike umesto prema interesima nacionalne proizvodnje. Ono mora finansijsku upravu podređivati potrebama proizvodnje, dok stara država mora proizvodnju podređivati potrebama krune po milosti božjoj i krpļenju kraljevskih bedema, socijalnih oslonaca te krune. Kao što moderna industrija faktično nivelise, tako moderno društvo mora da sruši svaku zakonsku i političku barijeru između grada i sela. U tom društvu još ima *klasá*, ali više nema *staležá*. Njegov se razvoj sastoji u borbi tih klasa, ali te klase su ujedinjene naspram *staleža* i njihovog kraljevstva po milosti božjoj.

Kraljevstvo po milosti božjoj, najviši politički izraz, najviši politički reprezentant starog feudalno-birokratskog društva, ne može stoga modernom buržoaskom društvu činiti nikakvih *iskrenih* ustupaka. Sopstveni nagon samoodržanja, društvo što stoji iza njega, na koje se ono oslanja, stalno i iznova će ga nagoniti da učinjene ustupke ukine, da očuva svoj feudalni karakter, da rizikuje kontrarevoluciju! Posle jedne revolucije kontrarevolucija je životni uslov krune koji se stalno obnavlja.

S druge strane, i moderno društvo ne može mirovati dok ne razbije i ne ukloni službenu tradicionalnu vlast pomoću koje se staro društvo još nasilno održava, dok ne razbije i ne ukloni njegovu državnu vlast. Vladavina krune po milosti božjoj upravo i jeste vladavina zastarelih društvenih elemenata.

Dakle, nema mira između ta dva društva. Njihovi materijalni interesi i potrebe čine nužnom borbu na život i smrt. Jedno mora pobediti, drugo mora biti poraženo. To je jedino moguće izmirenje među njima. Dakle, nema mira ni između najviših političkih reprezentanata tih dvaju društava, između krune i narodnog predstavnštva. Stoga je Nacionalna skupština imala samo ovaj izbor: ili da popusti pred starim društvom ili da prema kruni nastupi kao samostalna sila.

Gospodo! Javno tužilaštvo je *uskraćivanje poreza* označilo kao meru «koja potresa temelje društva». Uskraćivanje poreza nema s temeljima društva nikakve veze.

Uopšte, gospodo, čime se objašnjava da porezi, odobravanje i uskraćivanje poreza igraju u istoriji konstitucionalizma toliku ulogu? To se objašnjava vrlo prosto. Kao što su kmetovi kupovali svoje privilegije od feudalnih barona gotovim novcem, tako su celi narodi kupovali privilegije od feudalnih kraljeva. Kraljevima je novac bio potreban u ratovima sa spoljnim narodima i naročito u njihovim borbama s feudalcima. Što su se više razvijale trgovina i industrija, to je kraljevima novac bio potrebniji. No u istoj meri razvijao se treći stalež, građanski stalež, u istoj meri on je raspolagao većim novčanim sredstvima. U istoj meri on je porezima otkupljivao od kraljeva više sloboda. Da bi sebi obezbedio te slobode, on je zadržao pravo da ova novčana davanja ponovo utvrđuje u određenim rokovima — pravo odobravanja i uskraćivanja poreza. Naročito u engleskoj istoriji možete pratiti taj proces do detalja.

U srednjovekovnom društvu porezi su, dakle, bili jedina veza između izrastajućeg buržoaskog društva i vladajuće feudalne države, veza kojom je ta država bila primoravana da čini ustupke buržoaskom društvu, da popušta njegovom razvoju i da se prilagođava njegovim potrebama. U modernim državama se pravo odobravanja i uskraćivanja poreza pretvorilo u kontrolu buržoaskog društva nad upravnim odborom koji vodi njegove opšte poslove, nad vladom.

Stoga *delimično uskraćivanje poreza* nalazite kao sastavni deo svakog ustavnog mehanizma. Do ove vrste uskraćivanja poreza dolazi

čim se odbaci *budžet*. Tekući budžet odobrava se samo za određeno vreme; osim toga, domovi se moraju, ako su njihove sednice odgođene, sazvati ponovo posle vrlo kratkih razmaka. Kruna se stoga ne može učiniti nezavisnom. Porezi su odbacivanjem budžeta definitivno *uskraćeni* čim se većina nove Skupštine okrene protiv vlade ili kruna ne imenuje vladu u duhu nove Skupštine. Odbacivanje budžeta je, dakle, *uskraćivanje poreza u parlamentarnoj formi*. Ta forma nije se u razmatranom sukobu mogla primeniti jer ustav još nije postojao, nego ga je tek trebalo stvoriti.

Ali ni uskraćivanje poreza kakvo je ovde pred nama, uskraćivanje poreza koje ne samo odbacuje novi budžet nego čak zabranjuje plaćanje tekućih poreza, nije nešto što se još nije čulo. Ono je u srednjem veku bilo vrlo česta činjenica. Čak stari nemački Rajhstag i stari feudalni brandenburški staleži donosili su odluke o uskraćivanju poreza. I u modernim ustavnim zemljama ima dovoljno primera. Godine 1832. u Engleskoj je uskraćivanje poreza dovelo do pada Wellingtonova kabineta^[257]. I pomislite, gospodo! U Engleskoj odluku o uskraćivanju poreza nije doneo parlament, nego ju je proglasio i izvršio narod na osnovu svoje suverene vlasti. A Engleska je istorijska zemlja ustavnosti.

Nikako neću da poreknem ovo: engleska revolucija, koja je Charlesa I dovela na stratište, počela je uskraćivanjem poreza. Severno-američka revolucija, koja se završila proglašavanjem nezavisnosti Severne Amerike od Engleske, počela je uskraćivanjem poreza. Uskraćivanje poreza može i u Pruskoj biti preteča vrlo loših događaja. No Charlesa I nije na stratište doveo John Hampden, već ga je tamo dovela samo njegova tvrdoglavost, njegova zavisnost od feudalnih staleža, njegova luda misao da silom suzbija neotklonjive zahteve novonastajućeg društva. Uskraćivanje poreza je samo simptom razdora između krune i naroda, samo dokaz da je sukob između vlade i naroda već dostigao visok, preteći stupanj. Ono ne stvara razdor, sukob. Ono samo izražava da ta činjenica postoji. U najgorem slučaju, posle njega dolazi pad postojeće vlade, postojeće državne forme. U temelje društva se time ne dira. U datom slučaju uskraćivanje poreza bilo je upravo nužna odbrana društva od vlade koja ga je ugrožavala u njegovim temeljima.

Javno tužilaštvo predbacuje nam najzad da smo u inkriminisanom proglasu¹ išli dalje od same Nacionalne skupštine: »Prvo, Nacionalna skupština nije svoju odluku objavila.« Treba li, gospodo, da ozbiljno odgovorim zašto odluka o uskraćivanju poreza nije bila objavljena čak ni u *Zborniku zakona*?

Zatim, Nacionalna skupština nije, veli, kao mi, pozivala na *nasilje* i uopšte nije, kao mi, stupila na tle revolucije, nego je htela da ostane na zakonitom tlu.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 30.

Malopre je javno tužilaštvo prikazivalo Nacionalnu skupštinu kao nezakonitu, a sad je prikazuje kao zakonitu, a sve zato da bi nas prikazalo kao prestupnike. Kad je uterivanje poreza jednom proglašeno nezakonitim, ne moram li onda nasilno vršenje nezakonitosti suzbijati nasilno? Čak i s tog stanovišta bili smo u pravu da na nasilje odgovorimo nasiljem. Uostalom, sasvim je tačno da je Nacionalna skupština htela da ostane na čisto zakonitom tlu, na tlu pasivnog otpora. Pred njom su se otvarala dva puta: revolucionarni — njime nije pošla, gospoda nisu htela da rizikuju glave — ili uskraćivanje poreza, koje se ograničilo na pasivni otpor. Ona je pošla tim putem. Ali narod je uskraćujući plaćanje poreza morao stati na revolucionarno tle. Ponašanje Nacionalne skupštine nije za narod nipošto bilo merodavno. Nacionalna skupština nije sama po sebi imala nikakvih prava, narod je na nju preneo samo čuvanje svojih sopstvenih prava. Ako ona mandat ne vrši, on se gasi. Sam narod stupa tada na pozornicu i deluje na osnovu svoje suverene vlasti. Kad bi se npr. neka Nacionalna skupština prodala kakvoj izdajničkoj vladi, narod bi morao oterati obe, i vladu i Skupštinu. Kad kruna pravi kontrarevoluciju, narod s pravom odgovara revolucijom. Za ovo ne treba odobrenje nikakve Nacionalne skupštine. A da pruska vlada pokušava veleizdajnički atentat, to je izrekla sama Nacionalna skupština.

Gospodo porotnici, rezimiraju ukratko. Na zakone od 6. i 8. aprila 1848. javno tužilaštvo se protiv nas ne može pozivati nakon što ih je sama kruna pocepala. Ti zakoni po sebi i za sebe ne odlučuju ništa, jer su proizvoljna petljavina Ujedinjenog landtaga. Odluka Nacionalne skupštine o uskraćivanju poreza bila je formalno i materijalno punovažna. Mi smo u svom pozivu išli dalje od Nacionalne skupštine. To je bilo naše pravo i naša dužnost.

Ponavljam na kraju da je prvi čin drame završen. Borba između dva društva, srednjovekovnog i buržoaskog, vodiće se ponovo u političkim formama. Isti sukobi opet će početi čim se sastane Skupština. Već proriče organ vlade, «Neue Preußische Zeitung»: opet su izabrali iste ljude, biće potrebno Skupštinu rasterati i drugi put.

Ali kojim god putem nova Nacionalna skupština pošla, nužni rezultat ne može biti drugi do ovaj: *potpuna pobeda kontrarevolucije*, ili *nova pbedonosna revolucija*. Možda je pobeda revolucije moguća tek posle završene kontrarevolucije.

Naslov originala:

*Der Prozeß gegen den Rheinischen
Kreisausschuß der Demokraten*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 231 i 232 od 25. i 27. februara 1849]

Objavljeno i u posebnoj brošuri
«Zwei politische Prozesse», Köln 1849, Verlag
der Expedition der «Neuen Rheinischen Zeitung».

Karl Marx

Proces zbog uskraćivanja poreza

* *Keln*, 9. februara. Ako je odluka porotnika u našem prekjučerašnjem štamparskom procesu bila važna za štampu, jučerašnje oslobađanje Marxa, Schneidera i Schappera je odlučujuće za sve procese pokrenute pred rajnskim sudovima povodom uskraćivanja poreza. Sam fakat bio je skroz jednostavan i u vezi s njim nije bilo nikakve sumnje. U inkriminisanom dokumentu¹ rečeno je:

»Rajnski okružni odbor demokratâ poziva sva demokratska udruženja Rajnske provincije da usvoje i sprovedu sledeće mere:

1. Pošto je sama pruska Nacionalna skupština donela odluku o uskraćivanju poreza, nasilno uterivanje poreza treba *svuda svakom vrstom otpora* suzbiti.

2. *Radi odbrane od neprijatelja* treba svuda organizovati *landšturm* . . .

3. Svuda treba pozvati organe vlasti da se javno izjasne hoće li priznati odluke Nacionalne skupštine i provoditi ih u život. U slučaju odbijanja treba imenovati *komitete bezbednosti* . . . Opštinska veća koja se opiru zakonodavnoj Skupštini treba zameniti novim, izabranim *opštim narodnim glasanjem*.«

Dokument je valjda dovoljno razumljiv. Ostavljajući po strani pitanje važenja ili nevaženja odluke o uskraćivanju poreza², ovde je očigledno postojao slučaj podstrekavanja na ustanak i građanski rat. Okrivljeni nisu ni krili da se pod »neprijateljem« (u tački 2) ima razumevati *unutrašnji neprijatelj*, oružana sila vlade. No i pored svega toga državna vlast se, izgubivši svaku nadu u osudu po tom članu Code pénala odlučila na blažu optužbu: za pozivanje na pobunu i otpor agentima državne vlasti (član 209 i d.).

Posle toga se sve okretalo samo oko političkog pitanja: da li su okrivljeni bili odlukom Nacionalne skupštine o uskraćivanju poreza ovlašćeni da na taj način pozivaju na otpor protiv državne vlasti, da

¹ Vidi u ovom tomu, str. 30. — ² Vidi u ovom tomu, str. 27.

organizuju oružanu silu protiv oružane sile države i da po svom nahođenju postavljaju i skidaju organe vlasti.

Porotnici su posle vrlo kratkog većanja *odgovorili potvrdno*.

Posle te odluke valjda će *Lassalle* i *Cantador* takođe biti uskoro pušteni na slobodu. Ne može se očekivati da će kelnski optužbeni senat imati u odnosu na njih drugo mišljenje nego što su imali porotnici u odnosu na *Marxa*, *Schneidera* i *Schappera*.

Uostalom, sutra ćemo se specijalno vratiti na *Lassallea*. Čini se da postoji dobrohotna namera da se njegova stvar zavuče do idućeg zasedanja porote (u martu) i da mu se na taj način oktroišu nova tri meseca istražnog zatvora. Treba se nadati da će presuda kelnske porote pokvariti takve čovekoljubive planove. O tome kako se sa *Lassalle-om* postupa u *diseldorfskom* zatvoru, iznećemo sutra nekoliko ugodnih pojedinosti.¹

Naslov originala:

Der Steuerverweigerungsprozeß

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 218 od 10. februara 1849]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 221 - 223.

Politički proces

Iz okruga Vajmar, 3. februara. Taj datum nosi dopis objavljen u listu »Frankf[urter] J[ournal]«:^[164]

»Sad se najzad približavaju dani kad ovde naš prvi porotni sud treba da izrekne presudu o vođenim političkim istragama. Posle stalnog odgadanja iz nedelje u nedelju, kažu da je početak sudskih rasprava sad definitivno određen za 15. o. m. Sednice će početi procesom protiv voda demokratske partije, dr Lafouriea, kandidata Rothea, studenta Amelunga, dra Otta i literata Jádea, uhapšenih u oktobru prošle godine ovde i u Jeni. Od masovno hapšenih u one dane, oni su gotovo jedini protiv kojih je državni tužilac uopšte mogao naći materijala za optužbu. Istraga protiv isto tada uhapšenog ovdašnjeg literata Deinharda dala je tako slabe rezultate da državni tužilac, nakon što je Deinhard odležao u nezdravim uzama našeg krivičnog suda dva meseca, nije protiv njega mogao čak ni dići optužbu. Kandidat Lange iz Jene, koji je takode tada uhvaćen, bacao je u vajmarskom zatvoru četiri puta krv i prenesen je tek onda kad je već bio napola mrtav svojim roditeljima u Jenu, gde je ubrzo, pošto ga je krivični sud preslušavao tri dana uzastopce, umro 7. januara ove godine. Naši porotnici će se začuditi kad im u raspravama, umesto tobožnjih veleizdajničkih planova u više mahova propagiranih i diskutovanih, budu iznete sitne činjenice na koje se oslanja optužba protiv pomenutih lica.«

(Trebalo se nadati da narod svoje iduće pobjede neće, kao u martu, biti toliko naivan ili zaboravan pa ostaviti sve svoje krvnike na visokim službenim položajima. On će se, naprotiv, kako se može s priličnom sigurnošću pretpostaviti, požuriti da svu tu bandu reakcionarnih činovnika, a među njima u prvom redu krvoločne licemere zakona, koji se nazivaju i »sudijama«, podvrgne šestomesečnoj istrazi u pensilvanijskim zatvorima^[258], a zatim, radi daljeg lečenja, upotrebi na gradnji pruga i cesta.)

Naslov originala:
Der politische Prozeß

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 218 od 10. februara 1848]

Karl Marx

[Podela rada u listu »Kölnische Zeitung«]

* *Keln*, 10. februara. Uz najbolju volju nismo prošle nedelje mogli da obratimo pažnju čak ni na naše najbolje prijatelje, naše prve susede. Drugi su nas poslovi — zna se koji^[259] — potpuno okupirali. Požurimo sad da nadoknadimo propuste i najpre uprimo pogled u susedne publiciste.

Podelu rada u listu »Kölnische Zeitung«^[21] sprovodi između sebe jedan redak ansambl. Ostavimo po strani udaljenije delove lista, treću i četvrtu stranu, gde plemeniti Wolfers hvali Belgiju i trudi se iz petnih žila da Henri V opet stupi na presto svojih predaka i oktroiše ustav »po uzoru na belgijski«; držimo se samo frontispisa, prve stranice. Tu naš prijatelj Schücking zauzima podrumski sobičak, gde za ljubitelje izlaže najnovije proizvode svoje doktrinarne fantazije i svog fantastičnog doktrinarizma u prozi i stihovima. Ko ne zna zanimljive »političke razgovore« u kojima se talentovani autor namučio da iz svinjske kože nemačkog profesora — kako sam reče — izljušti Mefistofela, ali je uspeo da izvuče samo Wagnera?^[260] Međutim, iznad podrumskog sobička, u prizemlju, g. Dumont otvara svoje prostrane političke salone u kojima veliki muževi Brüggemann i Schwanbeck (kojeg ne treba brkati sa Weissbrodtom) dočekuju goste. Brüggemann odgovara za *misleći* deo, za spasavanje principa u svim brodolomima, za očuvanje pravnog tla uprkos svim zemljotresima, za elegični žanr, za labudove pesme i rekvijeme. Schwanbeck odgovara za *deklamatorski* deo, za uzvišeno lirsko, za moralno negodovanje, za ditirambe i za buru. Opijena oduševljenjem, njegova fraza se uzdiže do najviših vrhova Olimpa, pa iako joj hod nije uvek siguran, on ipak ostaje uvek ritmičan. I faktički na njen račun idu gotovo svi nehotični heksametri, kojima »Kölnische Zeitung« toliko obiluje.

Prvi koga danas sretamo upravo je taj isti zanosni Schwanbeck. On nam objašnjava, de dato Keln 7. februara, bolne posledice apsolutizma i bolne posledice revolucije.

Veliki Schwanbeck izlio je punu čašu svoga gneva na pruski narod zato što uopšte nije birao ili što je birao loše.

»Nacionalna skupština *treba* da završi izgradnju ustavnomonarhijske države, a ipak — ko još sumnja u to da će jedni u toj Skupštini ovu gradnju potkopavati zato što više nisu monarhisti, a drugi zato što su još pristalice apsolutizma, a nisu još postali konstitucionalisti, jedni i drugi upravo zato što nisu konstitucionalni monarhisti? Sa dva suprotna pola duvaće bure, odbačena prošlost boriće se protiv daleke, možda nedosežne budućnosti, i ko zna neće li zbog toga propasti sadašnjost!«

Obratite pažnju na ogromnu snagu što izbija iz snažnog stila tih klasičnih redaka. Svaka rečenica je čvrsto zbijena celina, na svaku reč utisnut je pečat moralnog negodovanja. Predstavite sebi što opipljivije borbu između »odbačene prošlosti« i »daleke, možda nedosežne budućnosti«. Kome se ne čini da vidi kako »odbačena prošlost« ipak doseže »možda nedosežnu budućnost«, kako obe, poput furija, jedna drugoj čupaju kosu i kako sadašnjost, dok sa suprotnih polova duvaju bure, sve više propada upravo zbog nedosežnosti jedne i odbačenosti druge!

Nemojte to potcenjivati. Jer ako nam je dopušteno suditi o tako velikim muževima, onda moramo reći: kod Brüggemanna obično stil gubi vlast nad mišlju, a kod Schwanbecka, obrnuto — misao gubi vlast nad stilom.

I zaista, ko u kreposnom nezadovoljstvu ne bi izgubio vlast nad stilom kad vidi kako se Skupština kojoj su ne samo pruski kralj nego čak i »Kölnische Zeitung« poverili misiju da u izgradnji ustavnomonarhijske države izvrši poslednje radove, — kako se ta Skupština sastoji od ljudi koji sede ili suviše nalevo ili suviše nadesno da bi mogli ostvariti pomenuti dobronamerni cilj? Naročito kad sa »suprotnih polova duvaju bure« i kad za »Kölnische Zeitung« »propada sadašnjost!«

Zlo i naopako je po »Kölnische Zeitung« kad narod bira poslanike koji neće *ono* što bi prema »Kölnische Zeitung« »*trebalo*« da hoće; no još je gore po narod kad se on ruga Kasandrinom¹ glasu jednog Schwanbecka i umesto ustavnomonarhijskog uzor-čoveka iz »velikog centra nacije« bira ljude koji ili više nisu monarhisti ili još nisu konstitucionalisti. Tu l'as voulu, Georges Dandin^[261] — tužno će uskliknuti Schwanbeck kad silni sukob između odbačene prošlosti i možda nedosežne budućnosti proguta sadašnjost!

»Drugim rečima, simptomi *reakcije* i simptomi *nove* ili, tačnije, *permanentne revolucije* nisu izostali.«

Posle toga značajnog otkrića Kasandra-Schwanbeck baca pogled na Austriju. Taj Schwanbeckov pogled na Austriju je vidovit. Austrija je njegova druga otadžbina; tu se pre zgražao zbog tiranije bečke demagogije, tu sad ždere Mađare, tu uzvišenog ditirambičara najzad

¹ Lik proročice u starogrčkom epu

obuzima i nežnije osećanje, mala griža savesti zbog prekosudnih pomilovanja na prah i olovo. Odatle nežni pogled što ga prorok, prepun slutnja, baca na Austriju u svakom svom uvodniku.

«Šta se dakle promenilo?» (naime u Austriji). «Smenjivale su se neograničenost birokratije, demokratije i vojne sile, a na kraju je sve ostalo isto!»

Žalosni rezultat revolucija, bolna posledica toga što narodi nikad neće da slušaju glasove nepriznatih Kasandri! «Na kraju je sve ostalo isto!» Doduše, Metternichov tradicionalni režim je u mnogome različit od sadašnje kontrarevolucionarne vojne vladavine, a naročito je dobrodušni austrijski narod iz Metternichovih vremena sasvim drukčiji nego sadašnji revolucionarni, zubima škripeći narod; a i u dosadašnjoj istoriji je kontrarevolucija uvek vodila samo ka mnogo temeljitijoj, krvavijoj revoluciji. Ali kakvog to ima značaja! «Na kraju je ipak sve ostalo isto», i despotizam ostaje despotizam.

Filistarski političari uz vrč piva, koji čine »veliki centar nemačke nacije«, da se poslužimo Schwanbeckovim izrazom, ti poštenjakovići koji pri svakom prolaznom *contre coup*-u¹ uzvikuju: Šta nam je koristilo rebeliranje, opet smo upravo tamo gde smo bili i pre; ti duboki poznavaoči istorije koji ne vide dalje od dva koraka biće ushićeni kad ustanove da veliki Schwanbeck stoji s njima na tačno istom stanovištu.

Posle tog neizbežnog pogleda na Austriju, Kasandra se vraća Pruskoj i priprema se za pogled u budućnost. Pomnjivo se važu elementi reakcije i elementi revolucije. Redom se podvrgavaju temeljitom osmatranju kruna i njene sluge, Wrangel, opsadna stanja (s pustom željom da bi bila ukinuta), Pruska udruženja^[222]. Zatim se kaže:

«Ali pored svega ipak moramo priznati da broj naših reakcionara i nije baš značajan. Gore je što je *veliki centar naroda* toliko privikao na apsolutizam da se još nikako ne snalazi u selfgovernementu², i to — od čiste *lenosti*. Vi koji u tolikom broju niste izašli na te izbore... vi ste pravi apsolutisti!... Na celom svetu nema odvratnije pojave od naroda koji je *suviše lenj za slobodan politički život!*»

«Veliki centre nemačkog naroda«, ti nisi vredan svog Schwanbecka!

Taj »centar naroda« koji je »suviše lenj za slobodan politički život« nije, kako će se ispostaviti kasnije, niko drugi nego *buržoazija*. Bolnog li priznanja, jedva malo zaslađenog istovremenim samouživanjem u moralnom negodovanju nad sramnom »indolencijom« velikog centra nacije!

«Još mnogo gore stoji stvar s bolnim posledicama *revolucije*. Više nego što smo mogli slutiti ima u našem narodu zanesenjačkih i fantastičkih priroda, većih demagogaa (naivnog li priznanja!), »gomila koje ne misle i u kojih nema ni trunke političkog obrazovanja. Tek nam je 1848. godina pokazala koliki su *mnogobrojni*

¹ kontraudar — ² samoupravi

elementi anarhije bili razasuti u tom mirnom, pravdoljubivom, misaonom narodu, kako je uzela maha neka mutna strast za revolucijom i kako je udobno sredstvo» (svakako mnogo «udobnije» od pisanja dubokoumnih ditiramskih uvodnika u «Kölnische Zeitung») «pravljena revolucije trebalo da važi. . . kao lek za sve bolesti.»

Dok je «centar» suviše *len*, dotle su periferija, «svetina», «gomile koje ne misle» suviše marljive. «Vešti demagozi» udruženi s «mnogobrojnim elementima anarhije» obavezno moraju nasuprot «lenosti i indolenciji» buržoazije izazvati mračne slutnje u duši jednog Schwanbecka!

«Takav je eto prirodni tok stvari: udarac izaziva protivudarac.»

Tim daljim velikim misaonim otkrićem, koje još mora poslužiti kao tema drugih poletnih varijacija, Kasandra prelazi k završetku i izvlači ovaj zaključak:

«Direktni put u pravi slobodni politički život postoji tek onde gde je *veliki centar nacije, snažna i inteligentna buržoazija*, postao dovoljno jedinstven i snažan da te stranputice ulevo i udesno učini nemogućim. Pred nama je severnonemački list u kojem . . . piše: . . . ,buržoazija je već sada svladala obe krajnosti, levicu i desnicu, pa budućnost pripada samo toj partiji!» Bojimo se da je to likovanje preuranjeno; ako za to treba dokaza, e, «daće ga izbori u Pruskoj!»

Ova žalopojka izražava moralno negodovanje najnovije Kasandre zbog toga što je ovaj zli svet postavljen naopako i što neće da maršuje onako kako hoće «Kölnische Zeitung». Rezultat Schwanbeckovih istraživanja na području «odbačene prošlosti», «daleke, možda nedostižne budućnosti» i sumnjive «sadašnjosti» je ovo: Prava, odlučujuća borba ne vodi se između feudalističko-birokratske monarhije i buržoazije, niti između buržoazije i naroda, nego se vodi između monarhije i naroda, između *apsolutista* i *republikanaca*, a *buržoazija, konstitucionalisti* se povlače sa bojišta.

Ovde se nećemo upuštati u dalje glose o tome da li se buržoazija doista povukla iz borbe, da li je to učinila od lenosti ili od slabosti, a ni o tome šta dokazuju izbori u Pruskoj. Dovoljno je što «Kölnische Zeitung» priznaje da u sadašnjoj borbi buržoazija ne stoji više u prvoj liniji, da interesi o kojima se radi nisu više njeni interesi, da se borba vodi za apsolutnu monarhiju ili republiku.

A sad uporedite «Neue Rheinische Zeitung» počev od novembra prošle godine i recite da li nismo u svakom broju i u svakoj prilici, povodom bečke kontrarevolucije, povodom berlinske kontrarevolucije, povodom oktroisanja ustava, da li nismo u dugom članku «Buržoazija i kontrarevolucija»¹ i u nekoliko članaka pre primarnih izbora² iscrpno pokazivali kako su slabost i kukavičluk nemačke buržoazije omogućili kontrarevoluciju i kako je kontrarevolucija, sa svoje strane, gurnula

¹ Vidi u ovom tomu, str. 88 - 105. — ² Vidi u ovom tomu, str. 153 - 164 i 167 - 174.

buržoaziju u stranu te učinila neizbežnom direktnu borbu između ostataka feudalnog društva i krajnjih vrhova modernog društva, između monarhije i republike! To što smo mi pre tri meseca izvodili iz toka nemačke revolucije kao istorijsku nužnost, razvija se sad u »Kölnische Zeitung« u slabu i maglovitu slutnju kao rezultat proročkih njuškanja po utrobama izbornih kutija od 5. marta. A ta slaba i maglovita slutnja smatra se takvim otkrićem da ga brže-bolje, u svoj nabujalaj i nabubreloj formi jednog Δ -uvodnika, serviraju sasvim svežeg benevolentnoj publici da u njemu uživa. Naivne li Kelnjanke!

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 219 od 11. februara 1849,
drugo izdanje]

Karl Marx

Lassalle^[262]

* *Keln*, 10. februara. Juče¹ smo obećali da ćemo se vratiti na *Lassalleov* slučaj. Lassalle sedi već 11 nedelja u diseldorfskom zatvoru, a tek je sad završena istraga o jednostavnim činjenicama koje niko ne poriče; tek sad sudsko veće donosi odluku. Srećno se doguralo dotle da sudsko veće i optužbeni senat mogu, ako se samo pridržavaju maksimuma zakonskog roka, zavući stvar do završetka predstojećeg zasedanja diseldorfske porote i usrećiti zatvorenika sa nova tri meseca istražnog zatvora.

I to kakvog istražnog zatvora!

Zna se da je nedavno deputacija različitih demokratskih udruženja Kelna predala generalnom javnom tužiocu Nicoloviusu adresu koju je potpisalo nekoliko hiljada građana i u kojoj se molilo 1. da se ubrza istraga protiv diseldorfskih političkih zatvorenika, 2. da se za vreme istražnog zatvora s njima postupa pristojno. G. Nicolovius je obećao da će tim opravdanim zahtevima po mogućnosti udovoljiti.

Ali koliko u diseldorfskom zatvoru mare za g. generalnog javnog tužioca, za zakone i za najobičnije obzire pristojnosti, neka kaže ovaj primer:

Jedan od zatvorskih čuvara dozvolio je sebi 5. januara nekoliko grubosti prema Lassalle-u, a onda je, kao vrhunac svega, otišao upravitelju i tužio Lassalle-a da je ovaj bio s njime grub.

Sat kasnije ulazi upravitelj, u pratnji istražnog sudije, u Lassalle-ovu sobu i poziva ga, a da ga nije ni pozdravio, na odgovornost zbog čuvara. Lassalle ga prekida primedbom da je kod obrazovanih ljudi običaj da ulazeći u čiju sobu pozdrave, i da on ima pravo da od upravitelja zahteva tu uljudnost.

To je g. upravitelju bilo suviše. On besno prilazi Lassalle-u, gura ga prema prozoru i viče što može jače, pri tome gestikulirajući svim ekstremitetima:

¹ Vidi u ovom tomu, str. 214.

«Čujete, Vi ste ovdje *moj* zatvorenik i ništa više. Imate se pokoravati kućnom redu, a ako Vam se to ne sviđa, baciću Vas u *mračnu ćeliju*, a može Vam se dogoditi *još i gore!*»

Na to se ražestio i Lassalle i kazao upravitelju: da nema pravo kažnjavati ga po kućnom redu jer je pritvorenik pod istragom; da od vikanja nema koristi i da ono ne dokazuje ništa; ako ova kuća i jeste zatvor, *ovdje* je ipak *njegova* soba, a kad upravitelj ulazi (pokazavši prstom) *ovdje k njemu*, ima da ga pozdravi.

Sad se upravitelj izbezumio. Primakao se sasvim Lassalle-u, zahvativši ispruženom rukom i vičući:

«Ne gestikulirajte prstom, jer ću Vam sad raspaliti šamar tako da...»

Lassalle je odmah zatražio od istražnog sudije da bude svjedok u tom nečuvenom surovom postupku i stavio se pod njegovu zaštitu. Istražni sudija je na to pokušao smiriti upravitelja, ali je u tome uspeo tek pošto je ovaj još nekoliko puta zapretio čušcima.

Posle tog blagotvornog prizora Lassalle se obratio državnom tužiocu von Ammonu sa predlogom da protiv upravitelja g. Morreta otvori istragu. Jer upraviteljeva nasilja ne konstituišu samo surov postupak i tešku uvredu nego i prekoračenje službenih ovlašćenja.

G. von Ammon je odgovorio da se istrage zbog prekoračenja sudbenih ovlašćenja ne mogu pokretati bez prethodnog odobrenja upravne vlasti i uputio je Lassalle-a na vladu. Pri tome se pozvao na nekakav stari kraljev ukaz iz 1844.^[184]

Član 95 oktroisanog takozvanog ustava^[123] glasi:

«Za sudsko gonjenje javnih civilnih ili vojnih činovnika zbog povrede zakona izvršene prekoračenjem službenih ovlašćenja nije potrebno prethodno odobrenje vlasti.»

Član 108 te iste ustavne povelje izričito ukida sve zakone koji joj protivreče. Ali uzalud se Lassalle, obraćajući se javnom tužiocu, pozivao na član 95; g. von Ammon je ostajao pri tvrdnji o sukobu nadležnosti i otpustio ga s ugodnom primedbom: «Čini se da zaboravljate da ste istražni pritvorenik!»

Zar nismo bili u pravu kad smo tvrdili da je takozvani ustav oktroisan samo protiv nas, ali ne protiv gospode činovnika?

Dakle, pretnje čušcima, mračnom ćelijom i *telesnim kaznama*, jer one su bile ono «još i gore» što je g. Morret ostavio u rezervi, to je «pristojno postupanje» koje je za političke zatvorenike obećano deputaciji!

Uz gred napominjemo da po zakonu istražni zatvori moraju biti *potpuno odvojeni* od kaznenih zatvora i da pritvorenici u istražnom zatvoru moraju imati sasvim drugi režim nego kažnjenici. No u Diseldorfu nema posebnog istražnog zatvora, pa istražni pritvorenici moraju, pošto su već nezakonito strpani u kazneni zatvor, biti pod-

vrgavani još i *kućnom redu za kažnjenike*, bacani u mračne ćelije i batinani! Da bi ta hvalevredna svrha bila postignuta u odnosu na Lassalle-a, g. Morret je sazvao disciplinsku komisiju koja treba da g. Lassallea učini sudionikom spomenutih ugodnosti. A čini se da će gospoda istražni sudije i javni tužioci sve to mirno dopustiti ili da će se sakriti iza spora o nadležnosti!

Lassalle se obratio generalnom javnom tužiocu. Mi, s naše strane, objavljujemo celu stvar da bi glas javnosti podupro žalbu zatvorenika.

Uostalom, čujemo da je Lassalle najzad premešten iz samotnog zatvora i da je bar stavljen u istu zatvoreničku sobu sa Cantadorom.

Naslov originala:

Lassalle

[•Neue Rheinische Zeitung*,
br. 219 od 11. februara 1849]

Friedrich Engels

Demokratski panslavizam

* *Keln*, 24. februara. Mi smo dosta često ukazivali na to kako blagi snovi koji su izronili posle februarske i martovske revolucije, kako maštanja o opštem bratstvu naroda, evropskoj federativnoj republici i večnom svetskom miru nisu u osnovi bili drugo do prikriivanja bezgranične bespomoćnosti i pasivnosti tadašnjih idejnih vođa. Nije se videlo ili se nije htelo videti ono što je trebalo uraditi da se revolucija zaštiti; nisu se mogle ili se nisu htele provesti nikakve stvarno revolucionarne mere; ograničenost jednih i kontrarevolucionarna intriga drugih složile su se u tome da narod umesto revolucionarnih dela dobija samo sentimentalne fraze. Sa svojim svečanim uveravanjima, podlac Lamartine bio je klasični *junak* te epohe izdaje naroda sakrivene pod poetskim cvećem i retoričkim šljokicama.

Revolucionisani narodi znaju kako su skupo morali platiti to što su tada u svojoj dobrodušnosti poverovali velikim rečima i visokoparnim obećanjima. Umesto zaštite revolucije — svuda reakcionarne Skupštine koje su potkopale revoluciju; umesto provođenja obećanja datih na barikadama — kontrarevolucije u Napulju, Parizu, Beču, Berlinu, pad Milana, rat protiv Mađarske; umesto bratstva naroda — obnova Svete alijanse⁽¹⁶⁷⁾ na najširoj bazi pod patronatom Engleske i Rusije. I ti isti ljudi koji su još u aprilu i maju klicanjem pozdravljali zvučne fraze epohe samo još crveneći u licu misle o tome kako su tada mogli pustiti da ih prevare budale i podlaci.

Bolno iskustvo naučilo je ljude da se »evropsko bratstvo naroda« ne ostvaruje praznim frazama i pustim željama, nego samo temeljnim revolucijama i krvavim borbama; da se ne radi o bratstvu svih evropskih naroda pod republikanskom zastavom, nego o savezu revolucionarnih naroda protiv kontrarevolucionarnih, savezu koji se ne ostvaruje na *papiru*, nego samo na *bojnom polju*.

U celoj zapadnoj Evropi su ova gorka, ali nužna iskustva ubila svako poverenje u Lamartine-ove fraze. Na istoku, naprotiv, ima još uvek frakcija, tobože demokratskih, revolucionarnih frakcija, koje ne

prestaju da služe kao eho tim frazama i sentimentalnostima i da propevaju evanđelje bratstva evropskih naroda.

Te frakcije — apstrahujemo neke neznalačke fantaste nemačkog govora kao gospodu A. Rugea itd. — jesu *demokratski panslavisti* različitih slovenskih naroda.

Program demokratskog panslavizma pred nama je u jednoj brošuri: »*Poziv Slovenima*. Od ruskog patriota Mihaila *Bakunjina*, člana Slovenskog kongresa u Pragu.« Köthen 1848.

Bakunjin je naš prijatelj. Ali to nas neće sprečiti da njegovu brošuru podvrgnemo kritici.

Čujmo kako Bakunjin odmah na početku svoga poziva nadovezuje na iluzije prošlog marta i aprila:

»Prvi znak života revolucije bio je krik mržnje protiv starog ugnjetavanja, krik saosećanja i ljubavi za sve ugnjetene nacionalnosti. Narodi su . . . najzad osetili sramotu kojom je stara diplomatija opterećivala čovečanstvo i spoznali da dobrobit nacija neće biti osigurana sve dotle dok u Evropi ma i jedan narod bude živeo u ugnjetenosti . . . Dole ugnjetači, zaorilo se kao iz jednog grla; živeli ugnjeteni, Poljaci, Italijani i svi drugi! Nikakvog osvajačkog rata više da ne bude, ali nek se vodi do kraja jedan poslednji rat, slavna borba revolucije za konačno oslobođenje svih naroda! Dole veštačke barijere koje su nasilno podigli kongresi despota prema takozvanim istorijskim, geografskim, komercijalnim i stratejskim nužnostima! Neka ne bude drugih granica osim onih koje bude označila suverena volja samih naroda na temelju njihovih nacionalnih osobina, — prirodnih granica povučenih u duhu pravde i demokratije. Takav poklik se proneo kroz sve narode.« (str. 6. i 7).

Već u ovom pasusu ponovo nalazimo čitavo sanjarsko oduševljenje prvih meseci posle revolucije. O preprekama takvom opštem oslobođenju koje postoje u stvarnosti, o potpuno različitim stepenima civilizacije i o isto tako različitim, time uslovljenim, političkim zahtevima pojedinih naroda nema ni govora. Sve to nadomešta reč »sloboda«. O stvarnosti nema uopšte govora, ili se ona, ukoliko se uzima u obzir, opisuje kao nešto apsolutno za osudu, kao nešto što su samovoljno uspostavili »kongresi despota« i »diplomati«. Nasuprot toj rđavoj stvarnosti stoji tobožnja narodna volja sa svojim kategoričkim imperativom, sa apsolutnim zahtevom »slobode« kao takve.

Videli smo ko je bio jači. Tobožnja narodna volja je tako sramno bila prevarena upravo zbog toga što je pristala na tako fantastičnu apstrakciju stvarno postojećih odnosa.

»Revolucija je ponoćom svoje vlasti proglasila raspuštenim despotske države, prusku državu. . . Austriju. . . tursku imperiju. . . i, najzad, poslednju nadu despota, rusku imperiju. . . a kao krajnji cilj svega toga proglasila je opštu federaciju evropskih republika.« (str.8)

Doista, ovde na Zapadu nama mora izgledati čudno što se svi ovi lepi planovi, pošto su propali pri svom *prvom* pokušaju izvođenja, mogu još nabrajati kao nešto zaslužno i veliko. Tâ zlo je upravo i bilo

u tome što je revolucija, doduše, »punoćom svoje vlasti proglasila raspuštenim despotske države«, ali u isto vreme »punoćom svoje vlasti« nije ni prstom makla da svoj dekret izvrši.

Tada je bio sazvan Slovenski kongres.^[209] Slovenski kongres sasvim je stao na stanovište tih iluzija. Čujte:

»Živo osećajući zajedničke veze istorije (?) i krvi, zakleli smo se da nećemo dopustiti ponovno odvajanje naših sudbina. Proklinjući politiku čije smo žrtve bili toliko vremena, *mi smo se sami uveli* u naše pravo na potpunu nezavisnost i *zavetovali smo se* da ona mora ubuduće biti *zajednička svim slovenskim narodima*. Priznali smo Češkoj i Moravskoj njihovu samostalnost... nemačkom narodu, demokratskoj Nemačkoj, pružili smo svoju bratsku ruku. U ime onih od nas koji žive u Ugarskoj ponudili smo Mađarima, besnim neprijateljima naše rase... bratski savez. Nismo zaboravili u svom savezu oslobođenja ni onu našu braću koja stenju pod jarmom Turaka. Svečano smo prokleli onu zločinačku politiku koja je tri puta rastrgla Poljsku... Sve ovo smo izrekli i zahtevali, zajedno sa svim demokratima svih naroda (?): slobodu, jednakost, bratstvo svih nacija.« (str. 10)

Ove zahteve postavlja demokratski panslavizam još i danas.

»Tada smo bili sigurni u našu stvar... *pravda* i *čovečnost* bile su sasvim na našoj strani, a na strani naših neprijatelja nije bilo ništa drugo do bezakonje i varvarstvo. Nismo se predavali *praznim maštanjima*, nego mislima o *jedinoj istinskoj i nužnoj politici*, politici *revolucije*.«

»Pravda«, »čovečnost«, »sloboda«, »jednakost«, »bratstvo«, »nezavisnost« — dosad u panslavističkom manifestu nismo našli ništa drugo do ovih više ili manje moralnih kategorija, koje doduše vrlo lepo zvuče, ali u istorijskim i političkim pitanjima *ne dokazuju apsolutno ništa*. »Pravda«, »čovečnost«, »sloboda« itd. mogu hiljadu puta zahtevati ovo ili ono; ali ako je nešto nemoguće, onda se ne događa i uprkos svemu ostaje »prazno maštanje«. Panslavisti su iz uloge koju su mase Slovena igrale posle Praškog kongresa mogli shvatiti kolike su bile njihove iluzije, mogli su uvideti da se sa svim pustim željama i lepim snovima ne da ništa učiniti protiv gvozdene stvarnosti, da je njihova politika bila isto tako malo »politika revolucije« kao i politika francuske republike. A ipak nam oni još i sad, u januaru 1849, dolaze sa istim starim frazama, o sadržaju kojih je zapadna Evropa, zahvaljujući najkrvavijoj kontrarevoluciji, izgubila svaku iluziju!

Samo još reč o »opštem bratstvu naroda« i povlačenju »granica koje će označiti suverena volja samih naroda na temelju njihovih nacionalnih osobina«. Sjedinjene Države i Meksiko su dve republike; u obema je narod suveren.

Kako se dogodilo da je između ove dve republike, koje bi prema *moralnoj teoriji* morale biti »bratske« i »federirane«, izbio rat zbog Teksasa, da je »suverena volja američkog naroda«, oslonjena na hrabrost američkih dobrovoljaca, pomakla od prirode povučene granice iz »geografskih, komercijalnih i stratejskih nužnosti« nekoliko stotina

milja južnije? I da li će Bakunjin prekoreti Amerikance za »osvajački rat«, koji doduše njegovoj na »pravdu i čovečnost« oslonjenoj teoriji zadaje grdan udarac, ali koji je ipak bio vođen samo i jedino u interesu civilizacije? Ili je to možda nesreća što je divna Kalifornija istrgnuta iz ruku lenih Meksikanaca, koji nisu znali šta bi s njom radili, što će energični Jenki brзом eksploatacijom tamošnjih zlatnih rudnika umnožiti cirkulaciona sredstva, na najpogodnijoj obali Tihog okeana za nekoliko godina koncentrisati gusto stanovništvo i razgranatu trgovinu, stvoriti velike gradove, uspostaviti parobrodarske veze, izgraditi železničku prugu od Njujorka do San Franciska, Tihi okean zapravo tek otvoriti civilizaciji i treći put u istoriji dati svetskoj trgovini nov pravac. Od toga može stradati »nezavisnost« nekoliko španskih Kalifornijaca i Tekasašana, »pravda« i drugi moralni principi mogu ovde-onda biti povređeni; ali šta je to prema takvim svetskoistorijskim činjenicama?

Uostalom, napominjemo da su ovu teoriju opšteg bratstva naroda — koja želi nasumice bratimiti bez obzira na istorijsku situaciju i na društveni stepen razvitka pojedinih naroda — redaktori »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]« pobijali još davno pre revolucije, i to tada kod svojih najboljih prijatelja, engleskih i francuskih demokrata. Dokazi o tome postoje u engl[eskim], franc[uskim] i bel[gijskim] demokratskim listovima^[263].

A što se posebno tiče takozvanog panslavizma, mi smo u broju 194 »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]«¹ izložili kako on, bez obzira na dobronamerne samoobmane demokratskih panslavista, u stvarnosti nema druge svrhe nego da rascepkanim, istorijski, književno, politički, komercijalno i industrijski od Nemaca i Mađara zavisnim austrijskim Slovenima dade uporište s jedne strane u Rusiji, s druge strane u celokupnoj austrijskoj monarhiji, upravljanoj od slovenske većine i zavisnoj od Rusije. Izložili smo kako takve nacije, koje istorija već stolecima vuče za sobom protiv njihove volje, nužno moraju biti kontrarevolucionarne i kako je ceo njihov položaj u revoluciji od 1848. doista bio kontrarevolucionaran. Imajući u vidu demokratsko-panslavistički manifest, koji zahteva nezavisnost svih Slovena bez razlike, moramo se vratiti na tu tačku.

Napomenimo najpre da se politička romantika i sentimentalnost kod demokrata Slovenskog kongresa mogu sasvim opravdati. Izuzevši Poljake — Poljaci nisu panslavisti iz vrlo opipljivih razloga — svi oni pripadaju narodima koji su ili, kao Južni Sloveni, po čitavom svom istorijskom položaju nužno kontrarevolucionarni, ili su, kao Rusi, od revolucije još jako udaljeni i stoga još, bar zasad, kontrarevolucionarni. Ove frakcije, demokratske po svom obrazovanju stečenom u inostranstvu, nastoje da svoje demokratsko nastojanje dovedu u sklad sa svojim nacionalnim osećanjem, koje je kod Slovena, kao što

¹ Vidi u ovom tomu, str. 139 - 148.

je poznato, veoma izraženo; a pošto pozitivan svet, stvarni odnosi njihove zemlje ne pružaju nikakve ili pružaju samo fiktivne polazne tačke za to mirenje, njima ne preostaje ništa drugo do onostrano »vazdušno carstvo snova«⁽²⁶⁴⁾, carstvo pustih želja, politika fantazije. Kako bi bilo lepo kad bi Hrvati, panduri i kozaci sačinjavali prvi borbeni red evropske demokratije, kad bi ambasador republike Sibira predavao u Parizu svoje akreditive! Zacelo, to su vrlo prijatne perspektive; ali čak ni najoduševljeniji panslavist neće zahtevati da evropska demokratija čeka na njihovo ostvarenje — a zasad su upravo one nacije za koje manifest specijalno zahteva nezavisnost — specijalni neprijatelji demokratije.

Ponavljamo: osim Poljaka, Rusa i u najboljem slučaju Slovena u Turskoj, nijedan slovenski narod nema budućnosti, iz prostog razloga što svim ostalim Slovenima nedostaju primarni istorijski, geografski, politički i industrijski uslovi samostalnosti i životne sposobnosti.

Narodi koji nikad nisu imali vlastitu istoriju, koji od trenutka čim su se popeli na prvi, najsiroviji stepen civilizacije već dospevaju pod tuđu vlast ili ih tek tuđi jaram *primorava* da se podignu na njega, nemaju životne sposobnosti, neće nikad moći da dođu do bilo kakve samostalnosti.

A to je bila sudbina austrijskih Slovena. Česi, kojima čak pribrajamo Moravce i Slovake, iako se ovi jezikom i istorijom od njih razlikuju, nikad nisu imali istoriju. Od Karla Velikog Češka je prikovana za Nemačku. Jednog momenta češka nacija se emancipovala i stvorila velikomoravsku državu, da bi odmah bila ponovo podjarmljena i kroz pet stotina godina kao lopta bacana amo-tamo između Nemačke, Ugarske i Poljske. Posle toga Češka i Moravska dolaze definitivno k Nemačkoj, a slovački krajevi ostaju kod Ugarske. I ta istorijski nepostojeća »nacija« postavlja zahteve za nezavisnošću?

Slično takozvani Južni Sloveni u pravom smislu reči. Gde je istorija ilirskih Slovenaca, Dalmatinaca, Hrvata i Šokaca?⁽²⁶⁵⁾ Posle XI veka izgubili su poslednji privid političke nezavisnosti i bili delom pod nemačkom, delom pod venecijanskom, delom pod mađarskom vladavinom. I iz tih odrpina hoće da skrpaju snažnu, nezavisnu, za život sposobnu naciju?

I ne samo to. Kad bi austrijski Sloveni sačinjavali kompaktnu masu kao Poljaci, Mađari, Italijani, kad bi bili u stanju da između sebe sastave državu od 12 do 20 miliona, njihovi zahtevi još bi i imali ozbiljan karakter. No dešava se upravo suprotno. Nemci i Mađari zabili su se među njih kao širok klin sve do krajnjih izdanaka Karpata, gotovo do Crnog mora, odvojili su Čehe, Moravce i Slovake 60 do 80 milja širokim pojasom od Južnih Slovena. Pet i po miliona Slovena severno od tog pojasa i 5½ mil[iona] južno od njega odvojeni su kompaktnom masom od 10 do 11 miliona Nemaca i Mađara, koje su istorija i nužda učinile saveznicima.

Ali zašto 5½ miliona Čeha, Moravaca i Slovaka ne bi mogli da obrazuju jednu državu, 5½ miliona Južnih Slovena zajedno sa Slovenima Turske drugu državu?

Pogledajte na ma kojoj lingvističkoj karti raspodeljenost Čeha i njima jezično srodnih suseda. Oni su se zabili kao klin u Nemačku, ali ih s obe strane nagriža i potiskuje nemački element. Trećina Češke govori nemački, na 24 Čeha u Češkoj dolazi 17 Nemaca. A upravo Česi treba da sačinjavaju jezgro planirane slovenske države; jer Moravci su takođe jako izmešani sa Nemcima, a Slovaci sa Nemcima i Mađarima, i k tome u nacionalnom pogledu potpuno demoralisani. I kakva bi to bila slovenska država u kojoj bi ipak na kraju krajeva *vladala nemačka buržoazija gradova!*

Isto tako Južni Sloveni. Slovenci i Hrvati odvajaju Nemačku i Mađarsku od Jadranskog mora; ni Nemačka ni Mađarska *ne mogu* dozvoliti da budu odvojene od Jadranskog mora iz »geografskih i komercijalnih nužnosti«, koje doduše za Bakunjinovu fantaziju nisu prepreka, ali koje zato ipak egzistiraju i predstavljaju za Nemačku i Mađarsku isto takva životna pitanja kao za Poljsku npr. obala Baltičkog mora od Danciga do Rige. A tamo gde se radi o egzistenciji, o slobodnom razvoju svih resursa velikih nacija, takva sentimentalnost kao što je obzir na nekoliko raspršenih Nemaca ili Slovena ipak neće odlučivati! A da i ne govorimo da su ti Južni Sloveni takođe svuda izmešani s nemačkim, mađarskim i italijanskim elementima, tako da i ovde prvi pogled na lingvističku kartu razbija projektovanu južnoslovensku državu na nepovezane krpe i da se u najboljem slučaju cela ta država izručuje *italijanskim* buržujima iz Trsta, Rijeke i Zadra, i *nemačkim* buržujima iz Zagreba, Ljubljane, Karlovca, Zemuna, Pančeva i Bele Crkve!

No zar se austrijski Južni Sloveni ne bi mogli priključiti Srbima, Bošnjacima, Morlacima^[266] i Bugarima? Zacelo bi mogli kad osim navedenih teškoća ne bi postojala još i prastara mržnja austrijskog graničara prema turskim Slovenima s one strane Save i Une; a ti ljudi koji već stolecima jedni u drugima gledaju lupeže i bandite mrze se, uprkos svoj plemenskoj srodnosti beskrajno više nego Sloveni i Mađari.

Zaista, položaj Nemaca i Mađara bio bi nadasve ugodan kad bi se austrijskim Slovenima pomoglo da dođu do svojih takozvanih »prava«! Između Šlezije i Austrije zabila bi se kao klin nezavisna češko-moravska država, Austriju i Štajersku bi »južnoslovenska republika« odrezala od njihovog prirodnog débouché¹, Jadranskog i Sredozemnog mora, istok Nemačke bio bi iščapkan kao hleb koji su glodali pacovi! I to sve kao hvala za to što su Nemci dali sebi truda da civilizuju svoje glave Čeha i Slovence, da uvedu kod njih trgovinu, industriju, podnošljivu zemljoradnju i kulturu!

¹ izlaza, trgovinskog puta

A baš taj jaram, koji je silom nametnut Slovenima pod izgovorom civilizacije, konstituše upravo jedan od najvećih zločina Nemaca i Mađara! Čujte samo!:

«Vi se s pravom gnevite, vi s pravom žudite za osvetom protiv one *prokletstva dostojne nemačke politike* koja je smišljala samo vašu propast, koja vas je *stolecima držala u ropstvu*. . . » (str. 5).

«. . . *Mađari, ljuti neprijatelji* naše rase koji, brojeći jedva četiri miliona, imaju drskosti da hoće staviti svoj jaram na osam miliona Slovena. . . » (str. 9).

«Ja znam sve što su Mađari učinili protiv naše slovenske braće, znam njihove zločine protiv naše nacionalnosti, znam kako su naš jezik i nezavisnost gazili no-gama» (str. 30).

Koji su to veliki, strašni zločini Nemaca i Mađara protiv slovenske nacionalnosti? Ovde ne govorimo o podeli Poljske, koja ne spada ovamo, ovde govorimo o «vekovnoj nepravdi» koja se navodno vršila nad Slovenima.

Nemci su na severu ponovo osvojili od Slovena nekad nemačku, a kasnije slovensku teritoriju od Labe do Varte; to osvajanje bilo je uslovljeno «geografskim i strategijskim nužnostima» proizašlim iz podele karolinškog carstva. Ove slovenske oblasti su potpuno germanizovane; stvar je svršena i ne da se reparirati osim da panslavisti iščezli sorpski, vendski i obotritski jezik^[267] ponovo nađu i nametnu Lajpcizanima, Berlincima i Štetinjanima. Ali da je to osvajanje bilo u interesu civilizacije, nije dosad osporavano.

Na jugu su Nemci našli slovenska plemena već raspršena. Zato su se pobrinuli neslovenski Avari^[268], koji su okupirali teritoriju što su je kasnije zaposeli Mađari. Nemci su te Slovence potharali i vodili s njima mnoge borbe. Iste borbe su vodili s Avarima i Mađarima, kojima su oduzeli svu zemlju od Emsa do Lajte. Dok su ovde germanizovali silom, germanizovanje slovenskih zemalja vršilo se daleko više mirnim putem, useljavanjem i uticajem razvijenije nacije na nerazvijeniju. Nemačka industrija, nemačka trgovina i nemačka kultura donosile su same od sebe nemački jezik u zemlju. Što se tiče «ugnjeta-tavanja», Sloveni nisu bili od Nemaca jače ugnjetavani nego i sama masa Nemaca.

Što se tiče Mađara, i u Mađarskoj ima mnoštvo Nemaca, pa ipak Mađari nikad nisu imali razloga da se žale na «prokletstva dostojnu nemačku politiku», mada ih je bilo «jedva četiri miliona»! A ako je «osam miliona Slovena» kroz *osam stoleća* moralo da trpi jaram koji su im nametnula četiri miliona Mađara, već sama ta činjenica dovoljno dokazuje ko je bio za život sposobniji i energičniji, mnogobrojni Sloveni ili malobrojni Mađari!

Ali najveći «zločin» Nemaca i Mađara je svakako što su oni tih 12 miliona Slovena sprečili u tome da se *poturče*! Što bi bilo od tih rascepkanih malih nacija koje su u istoriji igrale tako jadnu ulogu, što bi bilo od njih da ih Mađari i Nemci nisu držali zajedno i vodili

protiv vojski Mehmeda i Sulejmana, da njihovi takozvani »ugnjetači« nisu odlučivali ishodom bitaka koje su bile vođene u odbranu tih slabih naroda! Zar o tome ne govori dosta glasno sudbina »dvanaest miliona Slovena, Vlaha i Grka« koje do dana današnjega gazi nogama »sedam stotina hiljada Osmanlija« (str. 8)?

I najzad, kakav je »zločin«, kakva je »prokletstva dostojna politika« što su Nemci i Mađari u vreme kad su uopšte u Evropi velike monarhije postale »istorijska nužnost«, sve ove male zakržljale, nemoćne nacije ujedinili u veliku državu i time ih osposobili da učestvuju i istorijskom razvoju od kojega bi, prepuštene sebi, ostale sasvim po strani! Dakako, nešto takvo ne da se sprovesti a da se silom ne slomi poneki nežni nacionalni cvetak. Ali bez sile i gvozdene bezobzirnosti ništa se ne sprovodi u istoriji, i da su Aleksandar, Cezar i Napoleon bili sposobni za takva ganuća na kakva sad apeluje panslavizam u korist svojih propalih klijenata, šta bi postalo od istorije! A zar Persijanci, Kelti i hrišćanski Germani ne vrede koliko Česi, Ogulinci^[269] i serežani?^[281]

Sada je pak politička centralizacija, zbog ogromnog napretka industrije, trgovine i komunikacija, postala još mnogo hitnija potreba nego što je bila tada, u 15. i 16. veku. Što se još dá centralizovati, to se centralizuje. I sada dolaze panslavisti te zahtevaju da ove polu-germanizovane Slovene »oslobodimo«, da ukinemo centralizaciju koju tim Slovenima nameću svi njihovi materijalni interesi!

Ukratko, ispostavlja se da ti »zločini« Nemaca i Mađara protiv pomenutih Slovena spadaju među najbolja i svakog priznanja vredna dela, kojima se naš i mađarski narod mogu u istoriji podičiti.

Uostalom, što se tiče Mađara, ovde treba još specijalno napomenuti da su, naročito posle revolucije, prema nadutim Hrvatima postupili suviše popustljivo i suviše meko. Notorno je da im je Kossuth učinio sve moguće ustupke osim da njihovi poslanici govore na državnom saboru hrvatski. A ta popustljivost jednoj po prirodi kontrarevolucionarnoj naciji jedino je što se može predbaciti Mađarima.

* *Keln*, 15. februara. Juče smo završili članak ukazivanjem na to da austrijski Sloveni nikad nisu imali sopstvenu istoriju, da istorijski, književno, politički, komercijalno i industrijski zavise od Nemaca i Mađara, da su već delimično germanizovani, pomadareni i poitalijančeni, da u slučaju da konstituišu samostalnu državu ne bi vladali oni, nego nemačka i italijanska buržoazija njihovih gradova i da, najzad, ni Ugarska ni Nemačka ne može trpeti otepljenje i samostalno konstituisanje takvih za život nesposobnih malih međudržava.

Međutim, sve ovo još ne bi ništa odlučivalo. Da su Sloveni u bilo kojoj epohi svoje ugnjetenosti počeli *novu revolucionarnu istoriju*, oni bi već time dokazali svoju sposobnost za život. Revolucija bi od tog momenta imala interesa da se oni oslobode, a poseban interes

Nemaca i Madara iščeznuo bi pred većim interesom evropske revolucije.

Ali upravo to se nije nikad dogodilo. Sloveni su — podsećamo još jedanput na to da ovdje stalno isključujemo Poljake — uvek bili upravo *glavna oruda kontrarevolucionarâ*. Ugnjeteni kod kuće, bili su u tudini *ugnjetači svih revolucionarnih nacija*, doklegod je dopirao slovenski uticaj.

Neka nam se ne odgovori da ovdje istupamo u interesu nemačkih nacionalnih predrasuda. U nemačkim, francuskim, belgijskim i engleskim listovima postoje dokazi da su upravo urednici lista «*Neue Rheinische Zeitung*» još davno *pre* revolucije najodlučnije istupali protiv svih nemačkih nacionalnih borniranosti⁽²⁷⁰⁾. Oni doduše nisu, kao mnogi drugi, nasumce i na osnovu golih priča psovali Nemce; naprotiv, oni su kukavnu ulogu koju je Nemačka neosporno igrala u istoriji zahvaljujući svome plemstvu i svome građanstvu, zahvaljujući svome zanemarenom industrijskom razvoju, istorijski dokazivali i bespoštedno otkrivali; oni su nasuprot zaostalim Nemcima uvek priznavali pravo velikih istorijskih nacija Zapada, Engleza i Francuza. I upravo zbog toga neka nam bude dopušteno da ne delimo zanesenjačke iluzije Slovena i da o drugim narodima sudimo isto onako strogo kao što smo sudili o našoj vlastitoj naciji.

Dosad se uvek govorilo da su *Nemci* bili landknehti despotizma u celoj Evropi. Daleko smo od toga da poričemo sramni udeo Nemaca u sramnim ratovima protiv francuske revolucije od 1792. do 1815, u ugnjetavanju Italije posle 1815. i Poljske posle 1772; ali ko je stajao iza Nemaca, ko se njima koristio kao svojim plaćenicima ili svojom avangardom? Engleska i *Rusija*. Ta Rusi se i do današnjeg dana hvale da su svojim nebrojenim armijama odlučili pad Napoleona, što je, dakako, velikim delom tačno. Sigurno je u najmanju ruku to da su se armije koje su svojom nadmoćnošću potisnule Napoleona od Odre do Pariza u tri četvrtine sastojale od Slovena — Rusa ili austrijskih Slovena.

A ugnjetavanje Italijana i Poljaka od strane Nemaca! Prilikom podele Poljske konkurisale su jedna sasvim slovenska i jedna polu-slovenska sila; vojske koje su ugušile Košćuška bile su u većini *slovenske*; vojske Dibiča i Paskeviča bile su isključivo *slovenske*. A u Italiji su tedeschi¹ godinama sami snosili sramotu da važe kao ugnjetajući; no da ponovimo — od koga su se sastojale armije koje su se najbolje dale upotrebiti za ugnjetavanje i brutalnosti kojih su stavljane na teret Nemcima? Opet od *Slovena*. Pođite u Italiju i pitajte ko je ugušio milansku revoluciju; više vam neće odgovoriti tedeschi — otkako su tedeschi u Beču izvršili revoluciju, njih više ne mrže — nego: i Croati⁽¹¹²⁾. To je reč pod kojom sad Italijani podrazumevaju čitavu austrijsku armiju, tj. sve što im je najdublje omrznuo: i Croati!

¹ Nemci

No ipak bi ova predbacivanja bila izlišna i neopravdana da su Sloveni bilo gde ozbiljno učestvovali u pokretu od 1848, da su pohitali da stupe u redove revolucionarnih naroda. Jedan jedini smeli pokušaj demokratske revolucije, ako je čak i ugušen, briše u sećanju naroda čitava stolecja infamije i kukavičluka, odmah rehabilituje i najdublje preziranu naciju. To su Nemci prošle godine iskusili. Ali dok su Francuzi, Nemci, Italijani, Poljaci, Mađari poboli zastavu revolucije, *Sloveni* su kao jedan čovek stali pod zastavu *kontrarevolucije*. Ispred svih Južni Sloveni, koji su već godinama svoje kontrarevolucionarne separatističke prohteve branili od Mađara; zatim Česi, a iza njih za boj naoružani i spremni da se u momentu odluke pojave na bojištu — *Rusi*.

Poznato je kako su u Italiji mađarski husari masovno prelazili Italijanima, kako su se u Mađarskoj celi italijanski bataljoni stavljali na raspolaganje mađarskoj revolucionarnoj vladi i još se sad bore pod mađarskom zastavom; zna se kako su se u Beču nemački pukovi držali naroda, pa čak ni u Galiciji nisu nikako bili pouzdani; zna se da su se austrijski i neaustrijski Poljaci u masama u Italiji, u Beču, u Mađarskoj borili protiv austrijskih armija, a u Karpatima se još i sad bore; no gde se ikad čulo da su se češke ili južnoslovenske trupe pobunile protiv crno-žute zastave?^[211]

Naprotiv, dosad se zna samo da je u svojim temeljima potresena Austrija održana u životu i za trenutak ponovo učvršćena crno-žutim oduševljenjem Slovena; da su upravo Hrvati, Slovenci, Dalmatinci, Česi, Moravci i Rusini^[206] bili ti koji su Windischgrätzu i Jelačiću davali svoje kontingente za gušenje revolucije u Beču, Krakovu, Lavovu, Mađarskoj i, što smo sad još doznali od Bakunjina, da praški *Slovenski kongres* nisu rasterali Nemci, nego galicijski, češki i slovački *Sloveni* i «*samo Sloveni*» (str. 33)!

Revolucija od 1848. prinudila je sve evropske narode da se izjasne za nju ili protiv nje. U toku jednog meseca svi za revoluciju zreli narodi učinili su svoju revoluciju, svi nezreli narodi ujedinili su se protiv revolucije. Tada je valjalo razmrsiti zamršenost narodâ istočne Evrope. Radilo se o tome koja će nacija ovdje uzeti revolucionarnu inicijativu, koja će razviti najveću revolucionarnu energiju i time sebi osigurati budućnost. Sloveni su ostali nemi, a Nemci i Mađari, verni svom dosadašnjem istorijskom položaju, izbili su na čelo. A time su Sloveni bili potpuno bačeni u naručje kontrarevolucije.

A Slovenski kongres u Pragu?

Ponavljamo: takozvani demokrati među austrijskim Slovenima ili su nitkovi ili fantasti, a fantaste koji u svom narodu ne nalaze tle za ideje uvezene iz inostranstva stalno su vukli za nos nitkovi. Na praškom Slovenskom kongresu fantasti su bili nadmoćni. Kad se *aristokratskim* panslavistima, gospodi grofu Thunu, Palackom i kompaniji, fantazerstvo učinilo opasnim, izdali su fantaste Windischgrätzu i crno-žutoj kontrarevoluciji. Kakve li gorke, ubistvene ironije u tome da su taj

kongres zanesenjaka, branjen od zanesenjake praške omladine, razjurili vojnici njene sopstvene nacije, da je fantazirajućem Slovenskom kongresu bio suprotstavljen u neku ruku vojnički Slovenski kongres. Austrijska armija koja je zauzela Prag, Beč, Lavov, Krakov, Milano i Budimpeštu — to je stvarni, aktivni Slovenski kongres!

Koliko je neodrživo i nejasno bilo fantazerstvo Slovenskog kongresa dokazuju njegovi plodovi. Bombardovanje grada kao što je Prag ispunilo bi svaku drugu naciju neugasivom mržnjom protiv ugnjetača. Šta su učinili Česi? Ljubili su šibu kojom su ih šibali do krvi, oduševljeno su se zaklinjali na zastavu pod kojom su njihova braća bila masakrirana, njihove žene sramočene. Praška ulična borba bila je prekretnica za austrijske demokratske panslaviste^[271]. Za perspektivu svoje bedne »nacionalne samostalnosti« oni su prodali demokratiju i revoluciju austrijskoj celokupnoj monarhiji, »centru«, »sistematskom sprovođenju despotizma u srcu Evrope«, kako Bakunjin sam kaže na str. 29. A za tu kukavičku, podlu izdaju revolucije mi ćemo se jednom krvavo osvetiti Slovenima.

Da ih je kontrarevolucija uza sve to nasamarila, da se ne može misliti ni na »slovensku Austriju« ni na »federativnu državu s ravnopravnim nacijama«, a ponajmanje na demokratske institucije za austrijske Slovene — to je izdajnicima najzad postalo jasno. Jelačić, koji nije veći nitkov od većine ostalih demokrata austrijskih Slovena, gorko se kaje što su ga tako eksploitalisali, a Stratimirović, da se ne bi dao dalje eksploitalisati, proglasio je otvoreni ustanak protiv Austrije. Društva Slovanská lípa^[272] opet se svuda protive vladi i svakog dana stiču nova gorka iskustva o tome u kakvu su se klopku dali namamiti. Ali sad je suviše kasno; u svojoj sopstvenoj domovini nemoćni protiv austrijske soldateske koju su sami reorganizovali, odgurnuti od Nemaca i Mađara koje su izdali, odgurnuti od revolucionarne Evrope, oni će morati da podnose onaj isti vojni despotizam koji su pomogli da se nametne Bečanima i Mađarima. »Budite pokorni caru, da carske trupe ne bi postupale s vama kao da ste pobunjeni Mađari« — u tim rečima patrijarha Rajajića izrečeno je šta imaju da očekuju u najskorije vreme.

Kako su sasvim drukčije postupali *Poljaci!* Već osamdeset godina ugnjetavani, porobljavani, isisavani, oni su se uvek stajali na stranu revolucije, proglašavali su revolucionisanje Poljske neodvojivim od nezavisnosti Poljske. U Parizu, u Beču, u Berlinu, u Italiji, u Mađarskoj Poljaci su se borili u svim revolucijama i revolucionarnim ratovima, ne mareći da li se bore protiv Nemaca, protiv Slovena, protiv Mađara ili čak protiv *Poljaka*. Poljaci su jedina slovenska nacija koja je slobodna od svih panslavističkih prohteva. A imaju za to i vrlo dobre razloge: njih su uglavnom podjarmila *njihova vlastita slovenska* takozvana *braća*, i kod Poljaka je mržnja protiv Rusa čak jača od mržnje protiv Nemaca, i s punim pravom. A zato što je oslobođenje Poljske neodvojivo od revolucije, zato što su Poljak i revolucionar postali sinonimi, zato su Poljacima i simpatija cele Evrope i ponovno uspos-

tavljanje njihove nacionalnosti isto onako sigurni kao Česima, Hrvatima i Rusima mržnja cele Evrope i najkrvaviji revolucionarni rat celog Zapada protiv njih.

Austrijski panslavisti treba da uvide da su sve njihove želje, ukoliko su uopšte ispunjive, ispunjene u uspostavljanju »austrijske celokupne monarhije« pod ruskom zaštitom. Ako se Austrija raspadne, njima predstoji revolucionarni terorizam Nemaca i Mađara, a nipošto — kako oni uobražavaju — oslobodenje svih pod austrijskim žezlom ugnjetenih nacija. Stoga oni moraju želeti da Austrija ostane zajedno, pa da čak i Galicija ostane u Austriji, kako bi Sloveni zadržali većinu u državi. *Panslavistički* interesi ovde već *direktno stoje na putu* ponovnom uspostavljanju Poljske; jer Poljska bez Galicije, Poljska koja se ne prostire od Baltičkog mora do Karpata, nije Poljska. Ali i »slovenska Austrija« je takođe pusti san; jer bez suprematije Nemaca i Mađara, bez oba centra — Beča i Budimpešte — Austrija će se opet raspasti, kao što pokazuje cela njena istorija sve do poslednjih meseci. Realizovanje panslavizma moralo bi se prema tome ograničiti na ruski patronat nad Austrijom. Otvoreno reakcionarni panslavisti bili su stoga sasvim u pravu kad su se grčevito uhvatili za održanje celokupne monarhije; to je bilo jedino sredstvo da se nešto spase. A takozvani demokratski panslavisti bili su u teškoj dilemi: ili napuštanje revolucije i bar delimično spasavanje nacionalnosti pomoću celokupne monarhije, ili napuštanje nacionalnosti i spasavanje revolucije pomoću raspada monarhije. Tada je sudbina istočnoevropske revolucije zavisila od stava Čeha i Južnih Slovena; mi im nećemo zaboraviti da su u odlučujućem trenutku za volju svojih sitnih nacionalnih nada izdali revoluciju u Petrogradu i Olomoucu!

Šta bi se reklo da je demokratska partija u Nemačkoj na čelo svog programa stavila zahtev za vraćanje Elzasa, Lotaringije i Belgije, koja u svakom pogledu pripada Francuskoj, pod izgovorom da je tamo većina stanovništva germanska? Do koje mere bi se nemački demokrati učinili smešnim kad bi hteli da stvore pangermansku nemačko-dansko-švedsko-englesko-holandsku alijansu za »oslobodenje« svih zemalja u kojima se govori nemački! Nemačka demokratija se, na sreću, izdigla iznad tih fantazija. Nemački studenti od 1817. i 1830. zanosili su se takvim reakcionarnim maštarijama, i danas se u celoj Nemačkoj ocenjuju kako zaslužuju. Nemačka revolucija se ostvarila, nemačka nacija je počela da nešto znači tek tada kad se potpuno oslobodila tih tričarija.

No isto tako naivan i reakcionaran kao pangermanizam je i panslavizam. Kad čitate istoriju panslavističkog pokreta prošlog proleća u Pragu, čini vam se da ste bačeni trideset godina nazad: trobojne trake, starinske nošnje, staroslovenska bogoslužjenja, potpuna restauracija vremena i običaja prašume: Svornost — to je prava Burschenschaft^[273], a Slovenski kongres — to je novo izdanje Vartburške svečanosti;^[274] iste fraze, ista zanesenost, a zatim ista žalosna pesmica:

»Mi prostran i lep smo podigli dom«^[275] itd. Ko hoće da čita tu čuvenu pesmu u slovenskom proznom prevodu, neka čita Bakunjinovu brošuru.

Upravo kao što se kod članova nemačkih buršenshafta trajno ispoljavalo najodlučnije kontrarevolucionarno nastrojenje, najbešnja mržnja prema Francuzima i najograničeniji nacionalni osećaj, kao što su oni kasnije odreda postali izdajnici stvari kojom su se tobože zanosili, upravo tako, samo mnogo brže, jer je godina 1848. bila revolucionarna godina, demokratski privid se kod demokratskih panslavista pretvorio u fanatičnu mržnju protiv Nemaca i Mađara, u indirektnu opoziciju protiv ponovnog uspostavljanja Poljske (Lubomirski) i u direktno priključenje kontrarevoluciji.

I kad pojedini iskreni slovenski demokrati sada pozivaju austrijske Slovence da se priključe revoluciji, da austrijsku celokupnu monarhiju smatraju svojim glavnim neprijateljem, da se u interesu revolucije drže čak i sa Mađarima, oni podsećaju na kvočku koja trči tamo-amo po rubu bare očajavajući nad pačićima koje je sama izlegla i koji joj sad iznenada izmiču u sasvim tuđi element, kamo ih ne može slediti.

Uostalom, nemojmo sebi praviti nikakvih iluzija. Kod svih panslavista nacionalnost, tj. fantastična, sveslovenska nacionalnost, dolazi *ispred revolucije*. Panslavisti hoće da se priključe revoluciji pod uslovom da im bude dopušteno sve Slovence, bez izuzetka, bez obzira na najmaterijalnije nužnosti, konstituisati u samostalne slovenske države. Da smo mi Nemci hteli postavljati takve fantastične uslove, daleko bismo došli u martu! No revolucija ne dopušta da joj se postavljaju uslovi. Ili ste revolucionarni i prihvatate posledice revolucije kakve bile da bile, ili bivate terani u naručje kontrarevolucije i, možda sasvim bez znanja i protiv volje, jednog lepog dana obrete se u društvu Nikolaja i Windischgrätza.

Mi i Mađari treba da austrijskim Slovenima garantujemo njihovu samostalnost — zahteva Bakunjin, a ljudi kalibra jednog Rugea kadri su da mu takva obećanja u četiri oka doista dadu. Od nas i od ostalih revolucionarnih nacija Evrope zahteva se da žarištima kontrarevolucije pred samim našim vratima garantujemo nesmetanu egzistenciju, slobodno pravo na zaveru i pravo na upotrebu oružja protiv revolucije; mi treba da u samom srcu Nemačke konstituišemo kontrarevolucionarnu češku državu, da slomimo snagu nemačke, poljske i mađarske revolucije pomoću ruskih predstraža isturenih među njih na Labi, Karpatima i Dunavu.

Mi ne mislimo da to učinimo. Na sentimentalne fraze o bratstvu koje nam se ovde serviraju u ime najkontrarevolucionarnijih nacija Evrope, odgovaramo da je mržnja prema Rusima bila i još jeste *prva revolucionarna strast* kod Nemaca, da joj je od vremena revolucije pridošla mržnja prema Česima i Hrvatima i da mi, u zajednici s Poljacima i Mađarima, možemo revoluciju učiniti bezbednom samo najodlučnijim terorizmom protiv tih slovenskih naroda. Mi sad znamo

gde su koncentrisani neprijatelji revolucije: u Rusiji i austrijskim slovenskim zemljama, i nikakve fraze, nikakva ukazivanja na neodređenu demokratsku budućnost tih zemalja neće nas zadržati da naše neprijatelje tretiramo kao neprijatelje.

I kad Bakunjin na kraju kliče:

«Doista, Sloven ne treba da išta *gubi*, on treba da *dobije!* Doista, on treba da živi! I mi ćemo živeti! *Dok* nam bude osporavan i *najmanji deo* naših prava, dok i *jedno jedino udo našeg tela bude odvojeno ili otrgnuto, borićemo se krvavo*, neumljivo, *na život i smrt* sve dotle dok slovenstvo najzad ne bude stajalo u svetu veliko, slobodno i nezavisno» —

kad revolucionarni panslavizam ovo mesto uzima ozbiljno i, tamo gde se radi o fantastičnoj slovenskoj nacionalnosti, ostavlja revoluciju po strani, tada i mi znamo šta nam je raditi.

Neka tada bude borba, »neumljiva borba na život i smrt« sa Slovenstvom koje izdaje revoluciju; borba do istrage i bezobzirni terorizam — ne u interesu Nemačke, nego u interesu revolucije!

Naslov originala:

Der demokratische Panslawismus

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 222 i 223; od 15. i 16. februara 1849]

Karl Marx

Prusko finansijsko gazdovanje pod Bodelschwinghom i kompanijom

* *Keln*, 16. februara. U martu »otpušteni« ministar von Bodelschwingh žuri da iz svoje dosadašnje skrovitosti opet izade na svetlost dana: von Bodelschwingh je izabran za poslanika u drugi dom. Izbor dostojan teltovskeg Seljačkog saveza.

Kad se već demokratska štampa dosad malo bavila eksministrima i drugim eksljudima, sad je vreme da se osvetli pređašnja rabota ljudi te sorte. Podsetićemo naše čitaoce i državnog tužioca na upravljanje g. Bodelschwingha kao ministra finansija.

G. von Bodelschwingh je postao ministar finansija u proleće 1842. i bio je na tom položaju od 3. maja 1844.

Rado je govorio o svom upravljanju. Bio je sklon »objavljivanjima«. Tako je 24. oktobra 1842. objavio staleškim odborima^[276] da »finansije u Pruskoj podležu ograničenom publicitetu, naime onom koji se ostvaruje trogodišnjim publikovanjem državnog budžeta u Zborniku zakonâ«. Objasnio je, dalje, način na koji se izrađuje pruski državni budžet. Ovaj se »uglavnom temelji na izračunavanjima proseka godišnjih prihoda i rashoda pojedinih uprava kroz 3 protekle godine do sastavljanja državnog budžeta«.

Dvadeset šestog oktobra isti g. von Bodelschwingh objavio je, dalje, da su prihodi u poslednjih sedam godina porasli za više od 5½ miliona talira i da treba računati s daljim porastom (»*Staatszeit[ung]*«^[54] br. 306 i 307). Tada se g. ministru finansija *moralo* verovati, jer je »ograničeni publicitet« obavio pruske finansije neprodornim mrakom. Ali sad se mora u najmanju ruku posumnjati u istinitost tadašnjih uveravanja od strane g. ministra finansija, jer je novije vreme otkrilo štošta o pređašnjem finansijskom upravljanju.

U Zborniku zakona objavljeni državni *budžeti* moraju se temeljiti na prosecima specijalnih budžeta pojedinih grana uprave sastavljenih prema *stvarnim* prihodima u 3 prethodne godine. Ako je to tačno, onda svaki budžet u Zborniku zakona mora biti jednak približnom

proseku stvarnih prihoda i rashoda u prethodnim godinama. Ako nije tako, onda je budžet, prema sopstvenoj izjavi g. von Bodelschwingha, *lažan, lažna javna isprava*.

Godine 1844. bio je u Zborniku zakona (str. 93) objavljen budžet koji je kontrasignirao g. von Bodelschwingh. Taj budžet iznosi kako na strani prihoda tako i na strani rashoda 57 677 194 talira. Toliki je, dakle, morao biti i prosek prihoda i rashoda u prethodnim godinama. Ali faktično je prihod i rashod u prošlim godinama bio znatno veći. Vlada je docnije saopštila članovima prvog Ujedinjenog landtaga rezultate finansijskog upravljanja od 1840. do 1846.

Prema tim rezultatima iznose

	Prihodi	Rashodi
1843.	73 822 589 talira	79 102 787 talira
1842.	73 876 338 „	75 269 431 „
1841.	71 987 880 „	74 185 443 „
	219 686 807 talira	228 557 661 talira

Tačna prosečna suma prihoda iznosila je dakle 73 228 935 talira, a rashoda 76 185 887 talira. Gospodin von Bodelschwingh je, dakle, naveo suviše nisku sumu i za prihode i za rashode, pa je kod prihoda prećutao 15 551 741 talira, a kod rashoda 18 508 693 talira *godišnje*. Te sume mogle bi se, dabome, pri tačnom izračunavanju nešto izmeniti ukoliko se trogodišnji proseci specijalnih budžeta za pojedine grane uprave pri svakoj izradi budžeta ne izrađuju sasvim iznova, pa se mogu odnositi i na godine pre 1841, sve do 1838. No time se ne bi došlo do nekog znatnog smanjenja prećutanih suma, jer su 1840. godišnji prihodi iznosili takode 71 059 475 talira, a rashodi 77 165 022 talira. Za godine 1839. i 1838. nemamo službenih podataka. Ali kako se pri istom finansijskom zakonodavstvu i u mirno vreme prihodi države ne menjaju iznenada, nego samo postepeno, može se sa sigurnošću pretpostaviti da su državni prihodi 1838. i 1839. dostizali bar 70 miliona talira.

Prema tome, državni budžet g. von Bodelschwingha, kao verovatno i mnogi budžeti njegovih prethodnika i njegovih naslednika do 1848, jeste *lažan*. G. von Bodelschwingh je morao znati da objavljuje nešto netačno. Pravo stanje državnog budžeta njemu nije bilo nepoznato. Odstupanja od istine toliko su se isticala da su vladin savetnik Bergius u Breslavi a posle njega čak i Bülow-Cummerow, a da i nisu videli račune, unapred javno ukazali na te netačnosti. Naravno, da je g. von Bodelschwingh izneo istinu, odbori provincijskih landtaga bili bi drukčije primili njegova objavljivanja i govore. On se pri »ograničenom publicitetu« pruskih finansija mogao javno hvalisati, dok bi pri potpunom publicitetu bio dočekao samo sramotu i prigovore.

Govorio je sa zadovoljstvom o porastu prihoda za 5½ miliona talira, ali je prećutao da su *rashodi* od 1840. do 1843. prerasli prihode za 14 976 401 talir. Iako je zemlja u te 4 godine morala smoći 290 746 282 talira, ova velika suma nije ipak mogla pokriti prekomerne rashode od 305 722 683 talira. Toliki rashodi bez rata, bez dovoljnog zastupanja industrijskih i trgovinskih interesa u inostranstvu, bez mornarice, bez znatnijeg unapređivanja poljoprivrede i industrije u zemlji! Raskošne kraljeve građevine, miljenici među činovnicima, pokloni junckerima i birokratima, armija sa svojim paradama i smotrama stajali su zemlju ogromne sume. A g. von Bodelschwingh nije, dabome, bio čovek koji bi to priznao. Sastavio je lažan budžet, kako bi ubedio narod da je bilo i manje prihoda i manje rashoda nego u stvarnosti.

Ali sastavljanje lažnih budžeta jeste i ostaje opasan poduhvat. Pruski zakoni propisuju teške kazne za takve prestupe protiv službene dužnosti. Naime, u Zborniku zakona objavljeni državni budžeti su javne isprave. U to niko ne sumnja. Doduše, prusko zemaljsko pravo⁽¹⁴⁹⁾ nije odredilo posebne kazne za pravljenje lažnih javnih isprava od strane državnih činovnika. Ali reskript od 3. juna 1831 (upor. Kamptz' Jahrbücher, sv. 37, str. 407) određuje da se na takva dela primenjuju kazne predviđene za prevaru odnosno prestupe protiv službene dužnosti. Pruski sudovi su otada po njemu i postupali. O prestupima protiv službenih dužnosti prusko Zemaljsko pravo, II deo, odeljak 20, § 333 određuje:

«Ko namerno krši propise svoje službe, *odmah se otpušta*, a osim toga, prema prirodi prestupa i prouzrokovane štete, kažnjava odgovarajućom novčanom kaznom, zatvorom ili tvrdavskim zatvorom i proglašava nepodobnim za sve javne službe.»

Otpuštanje, proglašavanje nepodobnim za sve javne službe, pored novčane kazne ili kazne lišenja slobode — to je dakle *ono što po zakonu* očekuje sastavljača lažnih budžeta. Ako se g. von Bodelschwingh ne mogne opravdati od teške sumnje da je objavio lažan budžet, biće *dužnost* sudije da mu dosudi te kazne. Pozivamo njega i državnog tužioca da tu stvar izvedu na čistac.

Novčana kazna, kazna zatvorom ili tvrdavskim zatvorom treba da se odredi prema prirodi prouzrokovane štete. Šteta koju je g. von Bodelschwingh zajedno sa svojim prethodnicima i naslednicima po službi nanio zemlji toliko je velika, tolikih je razmera, da takvu štetu mogu celom narodu naneti samo ministri i druga lica na najvišim položajima. Iznećemo ovde njen iznos i pri tome ujedno istaći da u ovoj prilici odmah nailazimo na novu ministrovu povredu službene dužnosti.

Kraljev ukaz od 17. januara 1820. određuje potrebnu sumu *rashoda* pruskog državnog budžeta sa 50 863 150 talira. Zatim kaže doslovno:

«Suma koju sam gore prihvatio kao potrebnu pri tekućem upravljanju ne sme se ni pod kojim uslovom povisiti. Šefovi pojedinih uprava lično su za to odgovorni Meni, a cela državna vlada još je odgovornija, zato što će suma koju sam odobrio u celini biti dovoljna za svrhe navedene u dosadašnjim budžetskim objašnjenjima.»

Što se razume pod »potrebnom sumom tekućeg upravljanja«, vidi se vrlo jasno iz daljeg teksta gde se »tekućem upravljanju« suprotstavlja upravljanje državnim dugovima. Rashodi tekućeg upravljanja su sve one isplate iz državne kase koje ne služe za plaćanje kamata ili za amortizaciju državnog duga. Oni ne smeju, kao što smo videli, po kraljevom ukazu od 17. januara 1820, koji je još i danas na snazi, nikad preći sumu od 50 863 150 talira. Kraljev ukaz je publikovan u Zborniku zakona, i još se nikad nije posumnjalo u to da su do proglašenja ustavne monarhije ovako publikovani ukazi imali u Pruskoj snagu zakona. Prema tome, svako prekoračenje zakonom određene sume je protivzakonitost, prestup ministara protiv službene dužnosti.

Izveštaji o izvršenju državnih budžeta za 1840 - 1846.^[277] podneseni prvom Ujedinjenom landtagu i pregledi rezultata finansijskog upravljanja u godini 1847.^[278] predloženi sad već raspuštenoj Nacionalnoj skupštini dokazuju da su svi ministri od 1840. do 1847. svake godine povređivali svoju dužnost. Svake godine su pri tekućem upravljanju trošili više, i to znatno više, nego što im je zakonski bilo dopušteno. Radi bolje povezanosti izlaganja, nećemo ovde više govoriti samo o g. von Bodelschwinghu, nego o svim ministrima finansija od 1840. do 1847. To su bili poimence: grof Alvensleben od 1835. do 1842. von Bodelschwingh od 1842. do 1844, Flottwell od 3. maja 1844. do 16. avgusta 1846. i von Duesberg od tada pa do obaranja vlade martovskom revolucijom. Svi ovi ministri su u jednakoj meri saučesnici. Prosto iznošenje činjenica objasniće kako niz najviših činovnika koji zaboravljaju svoju dužnost razara blagostanje zemlje u njegovom začetku.

Tekući rashod, tj. godišnji rashod po odbitku dela utrošenog na otplatu državnih dugova, kao što smo videli, nije po zakonu mogao iznositi više od 50 863 150 talira.

Ali 1840. utrošeno je 77 165 022 talira

Od toga se odbija:

za amortizaciju 8 579 345

dugova navodno predano

državnoj riznici 613 457

Ukupno 9 192 802 „

Dakle ostaje kao rashod

tekućeg upravljanja 67 972 220 „

Prema tome je te godine 17 109 070 talira
nezakonito utrošeno

1841. je utrošeno	74 185 443 talira	
od čega za državne dugove i predano u državnu riznicu	<u>14 419 563 „</u>	
Dakle za tekuće upravljanje	<u>59 765 880 talira</u>	
To znači više od zakonitih	<u>50 863 150 „</u>	8 902 730 talira
1842. utrošeno je	75 269 431 talira	
Od toga nije ništa uplaćeno u državnu riznicu, a za državne dugove je utrošeno	<u>8 684 865 „</u>	
Dakle, tekući rashodi ostaju	<u>66 584 566 talira</u>	
Prema tome više nego što je zakonito.....		15 721 416 talira
1843. je rashod	79 102 787 talira	
Za državnu riznicu i državne du- gove utrošeno je	<u>8 261 981 „</u>	
Rashod tekućeg upravljanja iznosio je prema tome	<u>70 840 806 talira</u>	
Više od zakonitog iznosa	<u>50 863 150 „</u>	
utrošeno je		19 977 656 talira
1844. rashodi iznose	78 243 308 talira	
Od toga odlazi u državnu riznicu i za plaćanje kamata i na amor- tizaciju dugova	<u>9 252 605 „</u>	
tako da za tekuće upravljanje ras- hodi ostaju	<u>68 990 703 talira</u>	
što znači više nego	<u>50 863 150 „</u>	18 127 553 talira
1845. rashodi iznose	77 903 361 talira	
U državnu riznicu nije predano ništa		
Na državne dugove utrošeno je	<u>7 267 082 „</u>	
Tekući rashodi su dakle	<u>70 636 279 talira</u>	
Prema tome više od zakonitih	<u>50 863 150 „</u>	19 773 129 talira
1846. rashodi su	78 562 335 talira	
U državnu riznicu nije plaćeno ništa, a za državne dugove utrošeno je	<u>7 423 831 „</u>	
Rashodi tekućeg upravljanja ostaju	<u>71 138 504 talira</u>	
Dakle više od zakonitih	<u>50 863 150 „</u>	20 275 354 talira

1847. iznosili su rashodi	80 392 730 talira
Od toga se odbijaju kao rashodi . . .	6 207 650
za ublažavanje nužde i za otplatu državnih dugova	7 209 192
Ukupno:	<u>13 416 842 talira</u>

Ostaju dakle rashodi tekućeg upravljanja	66 975 888 talira
prema tome više od zakonitih	<u>50 863 150 „</u>
	<u>16 112 738 talira</u>
Ukupno za sve godine	<u>135 999 646 talira</u>

Gotovo **stotinu trideset i šest miliona talira** protraćeno je poslednjih 8 godina pod upravljanjem ministra Alvenslebena, Bodelschwingha, Flottwella i Duesberga na **nezakonit** način od državnog novca, tj. od imovine naroda, od zarade siromašnih! A ta gospoda šetaju se sa zvezdama i ordenjem, još vrše, kao Flottwell, visoke državne dužnosti! Nedavno je izneseno u dnevnoj štampi da je neki pravosudni službenik — važio je kao demokrat — zatvoren zato što su ga optužili da nije propisno predao 50 talira. Pedeset talira i 136 miliona!

Moguće je da suma utvrđena 1820. nije više odgovarala državnim potrebama u novije vreme. Ali u tom slučaju vlada je morala nastupiti otvoreno i *zakonom* utvrditi nov budžet. No ona to nije ni htela ni smela učiniti. Nije htela zbog svojih apsolutističkih prohteva, a nije smela jer se plašila da otkrije tajne finansijskog upravljanja. Smotre u prisustvu kraljice Victorije, krštenja dece, svadbe, crkve, Jerusalimska episkopija, stari, napola zaboravljeni spisi Friedricha II⁽²⁷⁹⁾, plemićki dvorci, šlemovi, gardijski potporučnici, junkeri, popovi i birokrati itd. itd., koliku su ulogu te narodne nevolje igrale i igraju u pruskim finansijama — to narod ne treba da zna. Dakle, *prusko* gazdovanje se nastavljalo u tajnosti, a sami ministri postajali su po pozitivnim zakonima zločinci. Razume se da se za njih još nije našao sudija.

Koliko je prusko finansijsko gazdovanje pod Friedrichom Wilhelmom IV iscrplo snagu državnih kasa, proizlazi iz ovog pregleda.

1840. Gotovina iz prošlih godina	16 949 157 talira
Godišnji prihod	<u>71 059 475 „</u>
Ukupno	<u>88 008 632 talira</u>
Od toga godišnji rashod	<u>77 165 022 „</u>
Ostaje gotovina	<u>10 843 610 „</u>

1841.	Stanje kase iz prošlih godina	10 843 610	talira
	Godišnji prihod	71 987 880	„
		Ukupno	82 831 490
	Odbitak godišnjeg rashoda	74 185 443	„
	Ostaje gotovina	8 646 047	„
	(Budžet koji je sastavio Alvensleben završava u Zborniku zakona iznosom od 55 867 000 talira kod prihoda i rashoda!)		
1842.	Gotovina iz prošlih godina	8 646 047	„
	Godišnji prihod	73 876 338	„
		Ukupno	82 522 385
	Godišnji rashod	75 269 431	„
	Ostaje gotovina	7 252 954	„
1843.	Gotovina iz prošlih godina	7 252 954	„
	Godišnji prihod	73 822 589	„
		Ukupno	81 075 543
	Godišnji rashod	79 102 787	„
	Ostaje gotovina	1 972 756	„
1844.	Gotovina iz prošlih godina	1 972 756	„
	Godišnji prihod	75 976 613	„
		Ukupno	77 949 369
	Godišnji rashod	78 243 308	„
	Deficit od	293 939	„
1845.	Godišnji prihod	77 025 034	„
	Odbitak deficita iz 1844.	293 939	„
	Ostaje	76 731 095	„
	Godišnji rashod	77 903 361	„
	Dakle deficit	1 172 266	„
1846.	Godišnji prihod	75 721 698	„
	Odbitak deficita iz 1845.	1 172 266	„
	Ostaje	74 549 432	„
	Godišnji rashod	78 562 335	„
	Dakle deficit	4 012 903	„
	(Prvi Ujedinjeni landtag sazvan je patentom od 3. februara. Ali on nije odobrio kredit.)		

1847. Godišnji prihod	79 518 543	talira
Odbitak deficita iz 1846.	4 012 903	„
Ostaje	75 505 640	„
Godišnji rashod iznosi	80 392 730	„
Dakle deficit	4 887 090	„

Da bi se pokrili najnužniji rashodi, *uzima se* 4 000 000 talira iz državne riznice, pa se time prihod povisuje na 83 518 543 talira. Dakle stara uprava započela je 1848. godinu deficitom u Glavnoj državnoj kasi i ispraznjenjem državne riznice. Kasena gotovina se u 6 godina, 1840 - 1847, od 16 949 157 svela na deficit od 4 887 090 talira, dakle za 21 836 247 talira. Prihodi su

u 8 godina iznosili	598 988 170	talira
rashodi	620 824 417	„

Prema tome, deficit je ravan upravo izračunatoj sumi od 21 836 247 talira

Smanjenje gotovine u kasi ne može se poreći, makar vlada i pokušava da ga sakrije prenoseći ostatke prihoda i rashoda iz jedne godine u drugu, i to na takav način da se umesto deficita iskazuje prividno aktivno stanje. Dakle u »vreme mira«, u vreme »spokojstva«, u vreme »reda« pruska vlada je rastrojila pruske finansije. Kad su došli pokreti godine 1848. i kad je novčano tržište trpelo, država nije mogla biti oslonac privatnicima, nego je u to depresivno vreme radi svog opstanka morala tražiti nove žrtve. Gospoda buržuji neka se za to zahvale pruskim eksministima i njihovim pomagačima. Da oni nisu počinili protivzakonitosti u službi, umesto deficita bilo bi 136 miliona talira gotovog novca, pa bi se tada kredit mogao održati. Eto to je prouzrokovana šteta o kojoj govori § 333 pruskog krivičnog prava.

Deficit u Glavnoj državnoj kasi — kraj tolikih prihoda! Našli smo u svakoj godini prihod preko 71 do 80 miliona. A to su samo *netto*-prihodi, to su viškovi raznih specijalnih uprava po odbitku troškova uprave. Kod poreskih uprava, carine, pošte, u šumarijama itd. unapred su odbijene plate, kancelarijski troškovi itd. koje snose one, i u prihod je unesen samo čisti ostatak. A zemlja je morala smoci plate i kancelarijske troškove za poreske, šumarske, poštanske i druge činovnike, a isto tako nagrade i poklone oberprezidentima i komandujućim generalima. Ti unapred odbijeni troškovi uprave iznose u budžetu za 1847. godinu 20 887 541 talira. Ako se ti troškovi dodaju, onda su godišnji prihodi iznosili između 90 i 100 miliona, a godišnji rashodi čak i preko 100 miliona talira. Narod je smogao tolike sume — a državne kase su eto prazne!

Kraljev ukaz od 17. januara 1820. sadržavao je, kao što smo videli, propis o upravljanju ministara. G. von Bodelschwingh kršio je, drugo

se ne može pretpostaviti, taj propis svesno i s umišljajem. On je prema tome još jedanput došao pod udar § 333, odeljak 20, deo II pruskog Zemaljskog prava. Zakon mu preti *otpuštanjem iz službe, novčanom kaznom ili tvrđavskim zatvorom i proglašenjem nepodobnim za sve javne službe*. Kako je šteta koju je prouzrokovao zemlji najviše vrste, na njega se mora primeniti i najviša zakonski dopuštena kazna lišenja slobode.

Eksministri von Alvensleben, Flottwell i von Duesberg nalaze se u istom položaju.

Da su ta gospoda eksministri dužni zemlji nadoknaditi nanesenu štetu, tj. nezakonito utrošenih 136 miliona talira, proizlazi već iz građanskih zakona. Uz to propisuje kazneno pravo prema § 341, odeljak 20, deo II pruskog Zemaljskog prava:

«Kad god činovnik ne može nadoknaditi štetu koju je namerno povredom dužnosti naneo državi ili trećem licu, on mora *posle izdržane kazne biti zadržan na prinudnom radu u nekoj javnoj ustanovi* dok štetu ne nadoknadi na ovaj ili onaj način.»

I još jedna sitnica! Od budžetskih viškova bilo je predano državnoj riznici:

Iz upravljanja	1840.	613 457 talira
„	1841.	2 837 000 „
„	1843.	1 000 000 „
„	1844.	2 000 000 „
			Ukupno: 6 450 457 talira

Međutim, prema računima o državnoj riznici^[280] predano je od budžetskih viškova u kasu državne riznice počev od 1. jula 1840. samo 6 423 332 talira. Dakle, kod Glavne državne kase stavljeno je *kao rashod za isplatu državnoj riznici 27 127 talira*¹ više nego što je *ova primila*. G. von Alvensleben, g. von Bodelschwingh, g. Flottwel i g. von Duesberg, gde je tih 27 127 talira? Da nisu utajeni?

Hoće li se naći državni tužilac i sudski kolegij za gospodu eksministre? Zasad je g. von Bodelschwingh član drugog doma!

Naslov originala:
*Preußische Finanzwirtschaft
unter Bodelschwingh und Konsorten*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 224 od 17. februara 1849]

¹ U «Neue Rheinische Zeitung» 17 127 talira, u članku *Dalji doprinos staropruskom finansijskom gazdovanju* ispravljeno kao štamparska greška (vidi u ovom tomu, str. 257).

Stein

* *Keln*, 16. februara. Breslavsko »Udruženje za zakoniti red« (jedno od udruženja »S Bogom za kralja i otadžbinu«) upućuje otvoreno pismo dru Juliusu Steinu, u kojem se između ostalog kaže da se list »Neue Rheinische Zeitung« dao obmanuti konzervativnim govorima g. Steina, isto onako kao i vrli breslavski filistri, i da ga je »smatrao izgubljenim za demokratiju«.

Mi volimo odlučne stavove. Nikad nismo koketovali s nekom parlamentarnom partijom. Partija koju *mi* predstavljamo, partija naroda, postoji u Nemačkoj zasad samo u elementarnom obliku. Ali gde se radi o borbi protiv *postojeće vlade*, udružujemo se čak i s našim neprijateljima. Službenu prusku opoziciju, takvu kakva proizlazi iz dosadašnjih mizernih nemačkih kulturnih prilika, uzimamo kao činjenicu, pa smo zato u izbornoj borbi potisnuli u pozadinu čak *naše vlastite poglede*.¹ Sada, *posle* izbora, opet zauzimamo naše staro bezobzirno stanovište ne samo prema vladi nego i prema službenoj opoziciji.

»Udruženje za zakoniti red« se vara. Mi ne smatramo gospodu Steina, Waldecka i kompaniju »izgubljenim za demokratiju«. Uvek smo demokratiji čestitali na tome što je ne predstavljaju Steini, Waldecki i kompanija.

U jednom od naših prvih brojeva izjavili smo da bi krajnja levica berlinske sporazumske Skupštine^[238], izuzevši trojicu ili četvoricu, u nekom Konventu sačinjavala krajnju desnicu.^[281] Steina i Wakdecka nikad nismo ubrajali u tu trojicu ili četvoricu.

Što se tiče specijalno g. Steina, sećamo se vremena kad je on fanatički konstitucionalno istupao protiv republikanaca i u »Schlesische Zeitung«^[282] formalno *denuncirao* i putem jednog duhom mu srodnog uče, sadašnjeg člana »Udruženja za zakoniti red«, *dao denuncirati* predstavnike radničke klase.

Mizerna kao i sporazumaška Skupština bila je i takozvana demokratska frakcija te Skupštine. Moglo se predvideti da će ta gospoda

¹ Vidi u ovom tomu, str. 477/478.

sad, da bi bila ponovo izabrana, priznati oktroisani ustav^[123]. Karakteristično je za stanovište te gospode kad u demokratskim klubovima negiraju *posle* izbora ono što su *pre* izbora na skupštinama izbornika afirmisali. Ta sitna, prepredena liberalna lukavost nikad nije bila diplomatija revolucionarnih karaktera.

Napisano 16. februara 1849.

Naslov originala:

Stein

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 225 od 18. februara 1849]

Friedrich Engels

Bečki dopisnik lista »Kölnische Zeitung«

* *Keln*, 17. februara. Jedna zagonetka manje u svetskoj istoriji! Gosp. Schwanbeck, urednik lista »Kölnische Zeitung«^[21], koji u isto vreme piše dopise iz *Beča* pod znakom $\hat{\Delta} \hat{\Delta}$ u tom istom listu »Kölnische Zeitung«, klevetao je Mađare, kao što je poznato, pod obe ove oznake dotle dok je to bilo moguće, optužujući ih za kukavičluk i podlost, i ne samo što ih je razbijao nego ih je opetovano uništavao i pevao ditirambe ulasku zajedničke armije, u pratnji prekih sudova, u pojedine gradove i županije Ugarske.

Gosp. Schwanbeck sada rešava zagonetke sam; slično Ahilu, naš Schwanbeck može jedino sam lečiti rane koje je zadao.

A rešenje zagonetke? — *Strah od Weldena*. Otud prljanje Bečana i Mađara, mizerne laži o uspesima austrijskog oružja, mahanje repom i oćijukanje sa Hrvatima i pandurima.^[112]

Jer — kaže čuveni Schwanbeck — jer, kaže on:

»Dosad je guverner baron Welden formalno demantovao i počasnom titulom zlonamernog nitkova častio onog ko se usudio sumnjati u pobedničko napredovanje carske armije na *svim* tačkama monarhije« (»Köln[ische] Z[eit][un]g« br. 41¹).

Iz respekta prema Weldenu čitaoci »Kölnische Zeitung« morali su u dopisima iz Beča pod znakom $\hat{\Delta} \hat{\Delta}$ dva meseca biti lagani i varani o mađarskom ratu.

Goethe je rekao o *Pustkuchenu*:

»I kit ima svoju vašku, pa što da je nemam i ja!^[289]

Isto može reći *Kossuth* o *Schwanbecku*.

Naslov originala:

*Der Wiener Korrespondent
der »Kölnischen Zeitung«*

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 225 od 18. februara 1849]

¹ U »Neue Rheinische Zeitung«: br. 40

Saedt

* *Keln*, 17. februara. Svako trgovište ima svoj esprit fort¹; i kelnsko tužilaštvo ima svoj. Esprit fort kelnskog tužilaštva je neki — *Saedt*. Homo novus atque ignotus² (drukčije rečeno: dubok mislilac).

Postoji dvojaka smelost: smelost nadmoćnosti, a ima i smelost duhovne ograničenosti koja crpe snagu iz svog službenog položaja, iz svesti da se bori privilegovanim oružjem i t. sl. Koju je od te dve nadmoćnosti esprit fort kelnskog tužilaštva pokazao juče posle podne u svom rekvizitoriju protiv Kinkela⁽²⁸⁴⁾, odlučice publika čim bude imala u rukama zapisnike rasprava. Ona će ujedno uzeti u obzir da je gosp. Saedt još mlad.

No ne bi bilo spojivo s našim publicističkim zadatkom kad bismo od evropske publike duže skrivali jednu izreku našeg esprit fort-a. Znamo da je Demosten kelnskog tužilaštva naknadnim tumačenjem pokušao ispraviti pasus koji ćemo citirati. Međutim, suviše cenimo prve misli nadahnutog genija da bismo dopustili da budu okrnjene oslabljujućim komentarom naknadno rođene refleksije.

Gosp. *Saedt*, zamenik državnog tužioca, reče:

Nemački: »Sie dürfen alles, was ich sage, widerlegen, aber Sie dürfen meinen Vortrag nicht kritisieren.«³

Francuski: »M. Saedt, substitut du procureur du roi, s'adressant à l'accusé:

«Libre à vous de réfuter tout ce que je viens de dire, mais il ne vous appartient pas de critiquer le réquisitoire d'un substitut du procureur du roi.» (Avis à la »Réforme«, à la »République« et à la »Révolution«⁽²⁸⁵⁾).⁴

Engleski: »The queen's counsel, Mr. Saedt, to the defendant:

«You may refute all I say, but you have no right to criticize my speech.» (N. B. Our English contemporaries, principally the »Northern Star«⁽²⁸⁶⁾, are requested to publish the above.)⁵

¹ slobodni mislilac — ² čovek nov i nepoznat — ³ Vi možete pobijati sve što kažem, ali nemate pravo kritikovati moj optužbeni govor. — ⁴ (Na znanje listovima »Réforme«, République« i »Révolution«.) — ⁵ (N. B. Molimo naše engleske savremenike, naročito »Northern Star«, da gornje objave.)

Italijanski: Sig. Saedt, accusatore publico, replicò:

«Dite quanto volete in rifiutazione di questo che ho detto, ma vi è difeso di criticare il mio requisitorio.» (Avviso all' «Alba», al «Contemporaneo» ed alla «Concordia»⁽²⁸⁷⁾.)¹

Španski: El fiscal, Sennor Saedt, dijo, hablando al acusado:

«Sennor, Vmd puede refutar todo que ho dicho; pero el que vengo de decir por requisitorio, es defendido de tocarlo.» (Pregamos los jornales radicales de Madrid de publicar esas lineas.)²

Danski: »De kunne gjensige alt hvad jeg siger, men De have intet Ret at kritisere mit Requisitoire (Angreb).« (De danske demokratiske Tidender ville vaere meget glaedt at meddele det danske Publikum den foregaaende Bewiis af de preussiske Magistraters Sundhed.)³

Neka g. Saedt sam odluči na kom jeziku njegova izreka zvuči najveselije.

Naslov originala:

Saedt

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 225 od 18. februara 1849]

¹ (Na znanje listovima «Alba», «Contemporaneo» i «Concordia».) — ² (Molimo radikalne listove Madrida da objave ove redove.) — ³ (Danskim demokrat-skim listovima biće zadovoljstvo da danskoj publici saopšte gornji dokaz raspo-loženja pruskog pravosudnog činovnika.)

Friedrich Engels

»Kölnische Zeitung« o mađarskoj borbi

* *Keln*, 17. februara.

«Ja nadjoh sada mesto gde ću
Zauvek biti ukotvljen» —

peva hrabri Schwanbeck sa protestantskom pesmaricom. Razočarani pobornik kreposti ustaje najzad, uprkos »austrijskoj noti« i »osećanju najdubljeg razočarenja«^[288], i na *prvoj strani* »Kölnische Z[eit][un]g«^[221] u odbranu Windischgrätza.

Čujte:

«Takozvana demokratska štampa u Nemačkoj stala je u austrijsko-mađarskoj borbi na stranu Mađara. . . Svakako dosta neobično! Nemački demokrati na strani one aristokratske kaste za koju njena vlastita nacija, uprkos 19. veku, nije nikad prestala da bude misera contribuens plebs¹, nemački demokrati na strani najdrskijih ugnjetača naroda!»^[289]

Ne sećamo se tačno da li smo publici već skrenuli pažnju na specifičnu osobinu hrabrog Schwanbecka, naime na to da on običava praviti samo zaključke bez premisa. Gore citirana rečenica jedan je od onih zaključaka čija premissa nije nikad ugledala svetlost dana.

No i kad bi Mađari bili »aristokratska kasta« »najdrskijih ugnjetača naroda«, šta bi to dokazivalo? Da li je zato Windischgrätz, ubica Roberta Bluma, za dlaku bolji? Da li možda vitezovi »celokupne monarhije«, specijalni neprijatelji Nemačke a prijatelji Schwanbecka, Windischgrätza, Jelačića, Schlicka itd. hoće da *ugnjetu* »aristokratsku kastu«, da uvedu slobodu seljačkog zemljišnog vlasništva? Da li se možda Hrvati i Česi bore za rajnski sitni zemljoposedi i za Code Napoléon?^[227]

Kad su se godine 1830. Poljaci digli protiv Rusije^[232], zar je bilo govora o tome da na čelu ustanka stoji jedna čisto »aristokratska kasta«? Tada se pre svega radilo o isterivanju tuđinaca. Cela Evropa je simpatisala sa »aristokratskom kastom« koja je neosporno započela pokret; jer poljska plemićka republika je uvek bila gigantski napredak u odnosu na rusku despotiju. I zar francuski cenzus, monopol 250 000

¹ jadni narod koji plaća porez

birača iz godine 1830, nije u stvari bio isto toliko veliko političko ugnjetavanje one misera contribuens plebs koliko i poljska plemićka vladavina?

Uzmimo da je mađarska martovska revolucija bila čista plemićka revolucija. Ima li zato austrijska »celokupna« monarhija pravo da ugarsko plemstvo i kroz njega ugarske seljake ugnjetava tako kao što je ugnjetavala galicijsko plemstvo i kroz njega (upor. Lavovske saborske zapisnike od 1818) galicijske seljake? No, dakako, veliki Schwanbeck nije dužan znati da se najveći deo mađarskog plemstva, upravo kao i najveći deo poljskog plemstva, sastoji od pukih proletera čija se aristokratska privilegija ograničava na to da se na njih ne sme primeniti batinanje.

Veliki Schwanbeck još je manje dužan znati da je Ugarska jedina zemlja u kojoj su feudalni tereti seljaka posle martovske revolucije zakonski i faktično potpuno prestali da postoje. Veliki Schwanbeck proglašava Mađare »aristokratskom kastom«, najdrskijim ugnjetačima naroda, aristokratima, — a taj isti veliki Schwanbeck ne zna ili neće da zna da su mađarski *magnati*, Esterhazy itd. odmah na početku rata dezertirali i došli u Olomouc^[290] na poklonjenje, i da su upravo »aristokratski« oficiri mađarske armije od početka borbe do danas svakog dana vršili novu izdaju stvari svoje nacije! Ili, zašto je većina predstavničkog doma još i danas kod Kossutha u Debrecinu, dok se tamo nalazi samo jedanaest magnata?

Toliko Schwanbeck sa *prve* stranice, uvodnički ditirambičar Schwanbeck. Ali čovek sa *treće* stranice, čovek koji je šest puta jurišao na Leopoldštat, četiri puta zauzeo Osijek i nekoliko puta prešao Tisu, strategičar Schwanbeck, morao je i da se revanšira.

»Ali sad je rat uzeo jadan, zaista kukavan obrt. Nezadrživo, gotovo bez borbe povukli su se Mađari sa svih svojih položaja; bez otpora su evakuisali čak svoju utvrđenu prestonicu, povukli su se pred Jelačićevim Hrvatima iza Tise.«

»Gotovo bez borbe« — tj. pošto su Austrijance *puna dva meseca zadržavali* od Lajte do Tise. Dobri Schwanbeck, koji veličinu jednog vojskovođe ne ocenjuje po postignutim materijalnim rezultatima, nego po tome koliko je dao sebi naneti gubitaka u ljudstvu!

»Bez otpora su evakuisali svoju utvrđenu prestonicu!« No treba znati da je *Budim* utvrđen samo sa zapadne strane, ali ne sa istočne. Dunav je bio zamrznut, tako da su ga Austrijanci prelazili konjima i kolima, da su zaposeli Peštu i otud mogli da nezaštićeni Budim ruše koncentričnom vatrom.

Kad Dojc ne bi bio utvrđen, a Rajna bila zaledena, kad bi, prema tome, francuska armija kod Veselinga i Voringena maršovala preko Rajne i kod Dojca postavila 100 topova protiv Kelna, smeli Schwanbeck savetovao bi, dakle, pukovniku Engelsu da brani Keln do poslednjeg čoveka. Hrabri Schwanbeck!

Mađari su se »povukli pred Jelačićevim Hrvatima iza Tise«. Ali zar će nam veliki Schwanbeck osporavati da se ti »Hrvati« sastoje od

250 000- 300 000 ljudi, uračunavši korpuse Windischgrätza, Jelačića, Götza, Čorića, Šimunića, Nugenta, Todorovića, Puchnera itd. itd., a takođe neregularne trupe na Dravi i u Banatu? I sve su to »Jelačićevi Hrvati«? Uostalom, nije teško shvatiti što se jedan Schwanbeck, koji je čak saplemenik Hrvata i rdav znalac istorije i geografije, zanosi Hrvatima.

No dakako: »... i mi smo daleko od toga da u službenim izveštajima iz austrijskog Glavnog stana vidimo *baš evanđelje*. Naprotiv, s vremena na vreme Schwanbeck nalazi, npr. u izveštajima Schlickovim,

»prazninu koju čitalac mora ispuniti svakojakim nagađanjima, a na kraju nije nikakvo čudo (!) ako ta nagađanja ispadnu još gore nego što bi trebalo (!!!) Mi sumnjičimo i Puchnera da običava svoje biltenne bojiti nešto odviše ružičasto. Po njima bi on bio u najlepšem pobeđničkom trku protiv »buntovničkog generala«. Ali onda iznenada, na naše najveće zaprepaštenje (!) čitamo njegov proglas u kojem Sase i Vlahe preklinje svim na svetu da ne gube hrabrost, onda iznenada nalazimo tučenog Bema pred Hermanštatom, usred oblasti naseljene Sasima, i siroti Nemci (!) da bi sebi pomogli ne znaju najzad ništa drugo nego da traže zaštitu od Rusa. Ovdje postoji mali konflikt između službenih izveštaja i događaja, koji se može pripisati samo netačnosti (!) prvih.«

Građanin Schwanbeck priznaje da su austrijski bilteni i za njima »Kölnische Zeitung« najbezobraznije lagali o tobožnjim uspesima Austrijanaca; a kad se laž više ne može poricati, onda to prijatelj istine Schwanbeck zove: »malim konfliktom između službenih izveštaja i događaja.«

»No ako austrijske vojne izveštaje ne smatramo izrekama proročista, mađarski pobeđnički bilteni nisu time još nimalo dobijali u našim« (gornjim »malim konfliktima« zabavljenim) »očima. Njih diktira *fantazija*, i oni bi se čitali veoma ugodno kad samo ne bi bili tako *užasno smešni*.«

Ti »bilteni« su tako »užasno smešni« da dosad nisu tvrdili ništa drugo do ono što veliki Schwanbeck mora u suštini priznati. Ili je možda Tokaj u Schlickovim rukama? Da li je i jedan Austrijanac prešao Tisu kod Solnoka? Da li su carevci za četrnaest dana napredovali ma i jedan korak?

Dvadeset drugi austrijski bilten, koji smo upravo dobili (v. niže)⁽²⁹¹⁾, uštedeće građanima Schwanbecku trud da odgovara. Bilten nam jasno pokazuje da Austrijanci još nisu doprli ni tako daleko kako je tvrdio 20. i 21. bilten.

»Šta da mu radiš? Rat u Ugarskoj ide džinovskim koracima ka svome kraju.« To je jasno. Schwanbeck je već jedanput pre 14 dana rekao: »Rat u Ugarskoj ide kraju. Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.¹« To je bilo istoga dana kad su Austrijanci prvi put

¹ Tresla se gora, rodio se miš.

pobednički ušli u Debrecin. Otada je prošlo 14 dana, i uprkos tome što su Mađari »strahovito preterali«, Austrijanci još nisu prešli preko Tise a kamoli stigli u Debrecin.

»Što su se Bemovi odredi, uvećani sa svih strana nagnulim četama Mađara koje beže, pretvorili u čitavu vojsku kojoj slabe carske borbene snage u Erdelju nisu dorasle, ne može nikoga začuditi.«

Apsolutno ne može. Ali može nas začuditi kako se može govoriti o »sa svih strana nagnulim četama Mađara koje beže« kad su Mađari zaposeli liniju Tise i Maroša, a građanin Schwanbeck ne može, uprkos usrdnim molitvama, da preko nje prokrijumčari ni jednog jedinog carevca; zatim da »čete koje beže« iznenada stvaraju vojsku, a da vojske koje ih gone nisu odmah spremne da ih izbace iz svakog novog položaja. No dakako, veliki Schwanbeck veruje da će Mađari, tučeni u njegovoj maglovitoj fantaziji, odmah bežati od Dunava do Alute, ne osvrćući se da vide da li ih ko goni ili ne.

Građanin Schwanbeck učinio je od sebe Carnot-a 19. veka otkrivajući nov manevar pomoću kojeg *čete koje beže*, nagnuvši sa svih strana, mogu iznenada stvoriti jednu *pobedonosnu vojsku*.

Ta nova pobedonosna vojska mogla bi svakako da izazove ozbiljne zaplete. Ali, kaže veliki Schwanbeck:

»Videćemo na koji će način Rusija izreći ovde svoj veto.«

Hrabri Schwanbeck koji ovde zove Rusiju u pomoć protiv Mađara jeste onaj isti Schwanbeck koji je 22. marta prošle godine objavio članak pun moralnog zgražanja protiv cara Rusije i koji je tada izjavio da će on, Schwanbeck, ako se Rusija umeša u naše stvari (a mađarska stvar je valjda ipak naša stvar), dići glas od kojeg će *zadrhtati carev presto!* To je onaj isti Schwanbeck koji je kod »Köln[ische] Z[ei]t[un]g« oduvek imao funkciju da pravovremeno ispoljenom mržnjom protiv Rusa i obligatnim, odmerenim slobodoumljem spasava liberalni renome lista u bezopasnim istočnoevropskim zemljama. No čini se da mu istočnoevropski zapleti dodijavaju, a da bi se mogao sav prepustiti svom »osećanju najdubljeg zgražanja« nad austrijskom notom, on poziva Ruse u Erdelj da završe borbu.

Najbolji odgovor na ceo taj moralno-vindišgrecovsko-gromorni članak je 22. armijski bilten, koji će čitaoci naći niže. Da bi u geografiji i strategiji sve do završne rečenice svoga članka delom beskrajno neupućeni, delom od »Neue Rheinische Zeitung« zavisni Schwanbeck znao šta treba da misli o tom biltenu, mi ga ujedno proučujemo komentaram.

Naslov originala:

*»Die Kölnische Zeitung«
über den magyarischen Kampf*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 220 od 18. februara 1849]

Proglašenje republike u Rimu^[292]

Italijanska konstituanta nije frankfurtska Nacionalna skupština. Italijani znaju da se jedinstvo zemlje rascepkane na feudalne kneževine može uspostaviti samo ukidanjem kneževstva. Italijani su povelili kolo 1848, oni ga počinju 1849. No kakvog li napretka! U Italiji više nema Pius nonusa¹ kao ni u Francuskoj Lamartine-a. Fantazijski period evropske revolucije, period maštanja, dobre volje i besedničkog cveća dostojno je završen zapaljivim topovskim zrnima, klanjima naveliko i deportacijama. Austrijske note, pruske note, ruske note bile su najprikladniji odgovori na Lamartineove proglase.

Nemci su navikli da s visine Pitijina tronošca^[293] svoje temeljivosti i izdržljivosti gledaju s otmenim prezirom na italijansku površnost. Poređenje italijanske i nemačke 1848. bio bi najbolji odgovor Nemcima. U tom poređenju moralo bi se pre svega uzeti u obzir da su revolucionarnu Italiju držale u šahu Nemačka i Francuska, dok revolucionarna Nemačka u svojim kretanjima apsolutno nije bila sprečavana.

Republika u Rimu! — to je prva reč revolucionarne drame 1849.

Naslov originala:

Die Proklamation der Republik in Rom

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 228 od 22. februara 1849]

¹ Pija IX

Karl Marx

Dalji doprinos staropruskom finansijskom gazdovanju

* *Keln*, 21. februara. Naš članak, u broju 224 ovog lista, o Bodelschwinghu i kompaniji te o pruskom finansijskom upravljanju¹ moramo nadopuniti. Na kraju članka ukazali smo na to da je kod državne riznice uknjiženo 27 127 talira (17 127 je štamparska greška) manje nego što joj je po računima glavne državne kase bilo predano. Naknadno smo u računima koje je objavila vlada pronašli belešku koja nam razjašnjava zagonetku kud se dede taj novac.

Naime, takozvane uštede u rashodima uprave za godinu 1844. u iznosu od 200 002 talira nisu kasi državne riznice predane u gotovu, nego su za tu sumu kupljene pruske državne obveznice. Time je usled tadašnjeg kursa nastao pri toj kupovini gubitak od 27 127 talira. Pruski ministri jesu, ili su bili, sjajni finansijeri! To očigledno pokazuje i taj slučaj. Jer sad više ne treba da pitamo gospodu eksministre kud se delo onih 27 127 talira, nego im možemo reći da je u tom jednom poslu zbog njihove spretnosti izgubljeno ne samo 27 000 nego 400 000 talira. Taj prigovor se odnosi u prvom redu na g. Flottwella, jer je on tada bio ministar finansija. On je možda pošten čovek, ali zemlji je potpuno svejedno da li joj ministri nanose štetu zbog nesposobnosti ili zbog zle namere. Istraga u toj stvari mogla bi zanimati jedino njegovu porodicu.

U svojoj predstavi o državnoj riznici od 6. aprila 1847. tadašnji ministar riznice von Thile iznosi sasvim neuvijeno da su u odnosu na državnu riznicu postojala dva načela:

1. da se gotovina mora sastojati samo od *gotovog, kovanog* novca.
2. da se iz državne riznice ne smeju vršiti nikakve isplate osim u svrhu naoružanja.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 238 - 246.

Što se tiče prvog načela, pravilno je da državna riznica, ako ona uopšte treba da postoji, ima smisla samo onda ako se sastoji od *gotovog novca ili od plemenitih metala*. Vlada koja se ne može osloniti na snagu naroda mora svakako za takozvana teška vremena imati neku rezervu. Kad joj se pokoleba kredit na berzi, ona mora imati još sredstava u zalihama da bi se izvukla iz neprilika, no to se može učiniti samo gotovim novcem ili plemenitim metalima. Zlato i srebro otvaraju srca buržuja u sva vremena. A štampan, loš papir je najsigurniji put da se izgubi »poštovanje« kod berze. Kad se državni kredit srozao dotle da je potrebna pomoć državne riznice, na berzi ništa ne ponižava više nego nudenje državnih obveznica na prodaju i traženje kupaca za njih. Ko je ikad posmatrao neku veću berzu, taj zna koliki prezir špekulanti novcem pokazuju licem i gestom čim im se u takva vremena ponude državni papiri. Uostalom, takav špekulant može da bude i tajni komercijalni savetnik i »vrlo dobronameran«.

Kupnja državnih obveznica bila je, dakle, najnespretnija operacija koju je pruska vlada mogla preduzeti.

U svojoj pomenutoj predstavi g. von Thile objašnjava da je tih 1 972 875 tal[ira] u državnim obveznicama umesto 200 002 tal[ira] u *gotovu morao* primiti. Ne uvažavamo izvinjenje rečju »morao«. Ali ako su računi tačni, kupovanje državnih papira izvršila je već Glavna državna kasa. U protivnom slučaju celi iznos gotovog novca morao je biti predan državnoj riznici u gotovu. Čini se, prema tome, da je g. Flottwell bio blizak toj srećnoj finansijskoj operaciji.

Kako malogradanska štedljivost, koja bi rado uštedela neki procent na kamatama a nije dorasla većim finansijskim poduhvatima države, vodi uz sramotu i porugu dvostrukom gubitku, pokazaće sledeći brojevi.

Gubitku pri kupnji u poređenju s nominalnom vrednošću od	27 127 tal[ira]
pridolazi znatno veći gubitak pri prodaji. Od marta do početka jula 1848. kurs državnih obveznica kolebao se između 66% (kupci, 4. aprila) i 83½% (prodavci 21. marta). Budući da kurs pada čim se stavi u prodaju velika suma papira, može se pretpostaviti da se vlada nije otarasila svojih obveznica iznad kursa od 70%. Prema tome, pri prodaji je izgubljeno, u poređenju s nominalnom vrednošću, verovatno najmanje 30% od 1 972 875 talira, dakle	591 840 tal[ira]
Ukupno:	618 967 tal[ira]
od čega valja odbiti kamate primljene za 3 godine à 69 048 tal[ira] sa	207 144 tal[ira]
tako da	411 823 tal[ira]

ostaje verovatno kao čisti gubitak. Izgubljena je gotovo $\frac{1}{4}$ cele sume, a uz to je državni kredit zbog sniženog kursa državnih obveznica još više oslabio.

Taj mali primerčić mudrosti pruskih ministara finansija i riznice à la Flottwell-Thile iznosimo samo zato što čini nužnom dopunu našeg gore navedenog članka. Da nije tako, ne bismo se bavili sitnicama kad nam krupne stvari pružaju tako bogat materijal.

Naslov originala:

*Weiterer Beitrag zur altpreußischen
Finanzwirtschaft*

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 229 od 23. februara 1849]

Denuncijacija

* *Keln*, 22. februara. U »Oberpostamts-Zeitung«^[294], listu čiji je predašnji urednik bio plaćeni agent Guizota (upoređi Taschereauovu »Revue rétrospective«^[295]) i neplaćeni agent Metternicha, kao i, zna se, sva Thurn-und-Taxisova pošta — ta institucija nacionalnih kirijaša koja pritiska nemačku industriju, koja se sa železnicama uhvatila u koštac i vuče nas nazad, institucija čije se postojanje posle Marta jedva može shvatiti i čije će bezodvlačno uništenje biti jedno od prvih dela buduće nemačke ustavotvorne Skupštine (kao što je notorno, Skupština u crkvi Sv. Pavla nije nikad bila ustavotvorna), ta institucija koja od vremena Josepha II nikad nije bila drugo austrijsko špijunsko sklonište — u tom rajhsdenuncijantskom listu, koji pripada bivšem knezu Thurn-und-Taxisu — odgovorni urednik H. Malten (koga je još stara »Rheinische Zeitung«^[296] dovoljno jasno okarakterisala) ovako se izražava tvrdeći da prešampava pariski dopis iz jednog lista koji mi ne čitamo:^[297]

»Na sramotu nemačkog imena moramo priznati da su osobito Nemci ti koji među nama rovale na najizrazitiji, da ne kažemo na najbestidniji način. Ovde postoji poseban biro crvenih iz koga se najhitnije šalju u provincije svi huškački članci protiv reda u ljudskom društvu. No ne samo da neki Nemci sudeluju u toj za Francusku neslavnoj raboti nego se njima mora zahvaliti što bezočna propaganda neprestano razapinja svoje mreže po Nemačkoj. Iz veštičinog kotla te iste revolucionarne kuhinje preplavljuje se nemački deo Rajnske doline u celoj svojoj dužini revolucionarnim materijalom, o čemu bi »Neue Rheinische Zeitung« mogla ispričati svašta kad ne bi smatrala da je bolje o tom strogo ćutati. U južnom Badenu već se mesecima iz Pariza obrađuju niži narodni slojevi. Veze ovdašnjih demokrata s emigrantima u Švajcarskoj takođe su činjenica.«

Na tu bednu denuncijaciju primećujemo: 1. da mi *svoje* veze s francuskim, engleskim, italijanskim, švajcarskim, belgijskim, poljskim, američkim i drugim demokratima *nismo nikad tajili*, i 2. da »*revolucionarni materijal*« kojim dakako *mi* »preplavljujemo nemački deo Rajnske doline« (i ne samo njega!) izrađujemo sami ovde u Kelnu. Nama ne treba pomoć iz Pariza; ima već nekoliko godina kako smo navikli da naši pariski prijatelji uzimaju više od nas nego mi od njih.

Naslov originala:

Eine Denunziation

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 229 od 23. februara 1849]

Prestona beseda

* *Keln*, 28. februara. Prestona beseda koju je sinoć, na užas i srdžbu lista »Kölnische Zeitung«⁽²¹⁾, s nepotrebnom žurbom »Neue Rheinische Zeitung« saopštila svojim čitaocima pokazala se *autentičnom*. Jedan jedini pasus bio je izmenjen još u toku noći, onaj koji se odnosi na *opsadno stanje* u Berlinu. Time je Brandenburgova vlada svojoj besedi otupila poentu, oštricu.

Pasus koji smo juče doneli u prvobitnoj formulaciji glasi:

»Da bi se uspostavila vladavina zakona, u glavnom gradu i njegovoj najbližoj okolini moralo je biti proglašeno opsadno stanje. Ono se neće moći ukinuti dotle dok još uvek ugrožavana javna bezbednost, radi koje su te mere bile neophodne, ne bude trajno zaštićena čvrstim zakonima. Nacrti tih zakona biće vam dostavljeni bez odlaganja.«⁽²⁹⁸⁾

Taj pasus, mada su ga zabašurili, odaje svu tajnu prestone besede. Preveden na običan jezik, on kaže: *izuzetna* opsadna stanja biće ukinuta čim se *opšte* opsadno stanje zakonima oktroiše celoj kraljevini i uvede u naše ustavne običaje. Kolo tih »jakih« zakona otvoriće septembarsko zakonodavstvo o udruženjima i štampi.¹

* *Keln*, 1. marta. Konstatujemo pre svega: prestona beseda nailazi na puno odobravanje lista »Kölnische Zeitung«. Postupcima vlade pomenutim u prestonoj besedi ona zamera ponešto, ali samoj prestonoj besedi ništa.

»Kraljeva prestona beseda upravo je — *ustavna prestona beseda* — tako taj mudri list počinje uvodni članak, koji nije drugo do parafraza prestone besede.

»*Ustavna* prestona beseda«! Dakako, onom ko je očekivao »govor pravo iz kraljevog srca«, nametljiv moralnopoučan izliv srca kakav je bio onaj u Ujedinjenom landtagu⁽¹³⁷⁾, ili neku brandenburgovsko-vrangelovsku rodomontadu⁽²⁹⁹⁾ uz zveckanje mamuza i uvrtnanje brkova, njemu se taj dokument mora činiti iznad svega »ustavnim«.

Jedno je sigurno: Manteuffel je svoj zadatak izvršio kudikamo bolje nego Camphausen, a da o »talentovanoj deklamaciji« iz 1847. i ne govorimo. Buržoaski ministar dao je po jeziku i po sadržaju buržoaski plitak, hrapav, dosadan dokument⁽³⁰⁰⁾. Plemićki ministar podvrgava

¹ U »Neue Rheinische Zeitung« dolazi iza toga tekst prestone besede.

se s najvećom dobrodušnošću dosadnoj ustavnoj formi da bi se u toj formi izrugivao tačnim, lakim jezikom domovima i celoj ustavnosti.

Što se tiče ozbiljnog sadržaja prestone besede, taj je onim juče pomenutim zabašurivanjem mesta o zadržavanju opsadnog stanja reduciran gotovo na nulu. To je bilo jedino mesto besede u kom je vlada pred domovima istupila pošteno i otvoreno.

Smatrati ostale delove prestone besede nečim ozbiljnim mogu samo «Kölnische Zeitung» ili berlinska «National Zeitung»^[234]. Ko takve konstitucionalne pompezne predstave kakve su prekjuche izvođene u Berlinu gleda samo sa strahopoštovanjem i svečanim dostojanstvom, taj u svojoj bezazlenosti zacelo neće nikad moći shvatiti kako se takva svetinja može zloupotrebiti za frivolnu šalu. Ali kome do cele te ustavne komedije nije nimalo stalo, kao što nije stalo ni g. Manteuffelu, taj neće imati tako malo ukusa da uzme au sérieux¹ dokument koji je ministar dao pročitati božjom milošću blagoslovenim ustima pred pažljivom publikom u Beloj dvorani^[301].

Mislimo da ćemo g. Manteuffelu učiniti zadovoljstvo ako nemačkoj javnosti, na žalost premalo naviknutoj na duhovite dosetke, ukažemo na pravi smisao njegove prestone besede.

Vi očekujete da će se Manteuffel posle svoje srećno provedene kontrarevolucije hvalisati, da će on pred domovima pretiti nabijenim puškama, oštro nabrušenim sabljama itd. u stilu nezgrapne naredničke prirode à la Wrangel. Naprotiv. S nekoliko olakih rečenica Manteuffel prelazi preko toga kao preko nečeg što se razume samo po sebi:

«Dogadaji koji su svima vama, gospodo poslanici prvog i drugog doma, u svežem sećanju prisilili su me u decembru prošle godine da raspustim Skupštinu sazvanu za sporazumno donošenje ustava. U isto vreme — ubeđen u neodložnu potrebu definitivnog uspostavljanja čvrstog javnopravnog poretka — dao sam zemlji ustav čijim će sadržajem biti tačno ispunjena moja obećanja^[195] dana u martu prošle godine.»

Gosp. Manteuffel govori kao da je reč o najbeznačajnijoj sitnici, o zameni starog kaputa novim, o nameštanju prekobrojnog činovnika ili o hapšenju nekog buškarala.^[226] Nasilno premeštanje, odgađanje i raspuštanje suverene Skupštine, opasna stanja, vladavina sablje, ukraško celi državni udar svodi se na «dogadaje koji su svima vama u svežem sećanju». Baš kao kad bi viteški ban Jelačić s najgracioznijom «eusiljenošću» pripovedao kako su njegove crvene kabanice^[81] stanovnike ovog ili onog sela pekli žive.

Pa još i «tačno ispunjenje mojih obećanja datih u martu prošle godine» oktroisanim takozvanim ustavom!^[123] A vi smatrate lukavog Manteuffela toliko ograničenim da bi on to zaista rekao ozbiljno. Allons donc!²

¹ ozbiljno — ² Koješta!

Takav početak frapira. Ali treba umeti iskoristiti tu prvu začudenost iznošenjem još čudnijih stvari. To g. Manteuffel ume.

«Od tada je napetost, u kojoj se još pre nekoliko meseci nalazio veliki deo zemlje, uzmakla pred mirnijim raspoloženjem. Poverenje koje je pre bilo toliko uzdrmano, postupno se vraća. Trgovina i industrija počinju se oporavljati od zastoja koji ih je ugrožavao.»

Kako li su se zgledali čestiti poslanici čuvši taj pasus! Trgovina i industrija se oporavljaju! A zašto i ne bi? Zašto taj isti Manteuffel koji može oktroisati ustav ne bi mogao oktroisati i polet trgovine i industrije? Sigurno držanje s kojim Manteuffel iznosi tu kolosalnu tvrdnju zaista je vredno divljenja. Mais, nous marchons de surprise en surprise¹:

«Vi znate, gospodo, da sam vam pridržao pravo revizije ustava. Sad je na vama da se među sobom i s mojom vladom sporazumete.»

Da, gospodo, »sporazumejte se«! Pa vic i jeste u tom što se dva takva doma, kakva je Manteuffel »Mome narodu« oktroisao, nikad *ne mogu* među sobom sporazumeti! Zbog čega bi inače bio iznaden prvi dom? A, gospodo, kad biste se među sobom, što se nikako ne može očekivati, i sporazumeli, onda je tek na vama da se sporazumete s »Mojom vladom« — a da tu nećete doći ni do čega, za to vam jamči Manteuffel!

Dakle, gospodo poslanici prvog i drugog doma, vi ste već dovoljno zaposleni revizijom ustava. Nakon što sam se »Ja« iz iskustva uverio da *sporazum* između dvaju kontrahenata ne može uspeti, »Ja« smatram umesnim da ovog puta pokušam sa sporazumom *triju faktora koji se ne mogu sporazumeti*. Ako se ne budu sporazumevali do smaka sveta bez i najmanjeg uspeha, Manteuffel obećava da će postati saradnik lista »National-Zeitung«.

Dakle, »sporazumejte se«, gospodo!

Ali ako biste, uprkos svakom ljudskom računu, ipak rešili ono što se iz pristojnosti ne može zvati drukčije nego vaš zadatak, ipak ne biste napredovali ni jedan korak. Za takav slučaj je »Moja vlada« donela tuce zakona »za provedbu ustava« koji tom ustavu oduzimaju i poslednji liberalni privid. Među njima su, pored ostalog, i dva esnafska zakona^[302] dostojna godine 1500, s kojima tako spretno kombinovano predstavnštvo kao što ste vi može sebi razbijati glavu deset godina.

«Svi ti zakoni biće bez odlaganja pred vas izneseni radi odobrenja.»

Dakle, gospodo, odobravajte!

Ali onda će vam »Moja vlada« bez odlaganja dostaviti nacрте zakona o opsadnom stanju — septembarske zakone^[173], gaggling

¹ Ali mi idemo iz iznenađenja u iznenađenje

laws^[303], zakone o zabrani klubova itd. Dok njih odobrite — do čega nadajmo se, neće doći nikad — trajaće, naravno, opsadno stanje.

Mislite li da su time vaši poslovi završeni? — Nikako, glavno tek dolazi.

«Osim toga imaćete posla s pretresanjem različitih — delom potrebnih za provedbu ustava — zakona čiji će vam nacrti biti postepeno dostavljani. Vašoj najbrižljivijoj pažnji preporučujem nacрте novog zakona o opštinama, novog nacрта o srezovima, okruzima i provincijama, zakona o nastavi, zakona o crkvenom patronatu, zakona o porezu na dohodak, zakona o porezu na zemljište, zakona o otkupu realnih tereta i bezoštetnom ukidanju nekih od tih tereta, i o osnivanju rentnih banaka.»

S tim različitim poslovima koji svi skupa sačinjavaju tri tuceta zakona sa nekoliko hiljada paragrafa, vi ćete, gospodo, ako bog dâ, imati toliko posla da ćete u najboljem slučaju doći samo do polovine i u reviziji ustava, i u odobravanju privremenih zakona, i u debati o predloženim nacrtima. Ako i to učinite, izvršićete nešto natčovečansko. A dotle opsadno stanje traje i dalje, pa se uvodi i onde gde još ne postoji (ko nam brani da celu Prusku stavimo u opsadno stanje — »po distriktima«?), a dotle važi oktroisani takozvani ustav s oktroisanim naknadnim zakonima, ostaje se pri dosadašnjem fušerskom zakonu o opštinama, sreskom, okružnom i provincijskom predstavnštvu, ostaje se pri dosadašnjoj neslobodi nastave, oslobođenju visokog plemstva od poreza za zemljište i pri kuluku za seljake.

Ali da se ne biste mogli žaliti, vama će biti predložena, osim svih tih poslova koje ne možete izvršiti, još i dva *budžeta* — za 1849. i 1850. Hoćete li, ljutiti zbog toliko posla, skočiti s vaših mesta? Gospodo poslanici prvog i drugog doma, utoliko bolje. »Moja vlada« će tada nastaviti da na osnovu oktroisanog takozvanog ustava ubire dosadašnje poreze na veke vekova. Ionako još ima nešto novca od onih 25 miliona koje je odobrio Ujedinjeni landtag,^[137] a kad »Mojoj vladi« ureba više, ona će znati šta treba da čini.

No ako biste hteli poči stopama raspuštene Nacionalne skupštine, onda vas, gospodo, podsećam da je »organizacija, borbenost i predanost« pruske vojske »izdržala ozbiljna iskušenja« — i to naročito u velikoj hajci na sporazumaše u novembru prošle godine.

A sad, gospodo poslanici prvog i drugog doma! Pošto su se pobrinuli da se vi zbog samog sastava obaju domova ne možete sporazumeti *među sobom* i da se zbog samog sastava »Moje vlade« ne možete sporazumeti *s njome* — pošto vam je predložena tolika hrpa materijala da od njih, bez obzira na sve drugo, nikad nećete ni najmanju stvar dovršiti, pošto je na taj način zajamčeno održanje birokratsko-feudalno-vojnog despotizma — pripazite sad što otadžbina od vas očekuje:

«Gospodo poslanici prvog i drugog doma! S poverenjem otadžbina sad očekuje od saradnje svojih predstavnika s Mojom vladom učvršćenje ponovo uspostavljenog

zakonitog reda, da bi mogla uživati plodove ustavnih sloboda i njihovog mirnog razvoja. Zaštita tih sloboda i zakonitog reda — tih dvaju osnovnih uslova javne dobrobiti — biće stalno predmet Mog savesnog staranja. Pri tome računam na vašu pomoć. Neka vaša delatnost, uz božju pomoć, poveća čast i slavu Pruske, čiji je narod u najprisnijoj zajednici sa svojim vladarima srećno preturio već mnoga teška vremena, i neka užoj i široj otadžbini priprema mirnu i blagoslovenu budućnost!»

To je prestona beseda građanina Manteuffela. Ima ljudi koji su toliko bez ukusa da tako uspeju komediju proglase »ustavnom prestonom besedom«!

Zaista, ako bi išta moglo navesti g. Manteuffela da se zahvali na svom portfelju, onda bi to bila takva naopaka ocena njegovih najboljih namera!

Naslov originala:

Die Thronrede

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 234 i 235 od 1. i 2. marta 1849]

Karl Marx

Lassalle

* *Keln*, 3. marta. Još se sećamo one famozne procedure: nesrećna devojka izvedena je pred porotni sud zbog *čedomorstva*. Porotnici su je oslobodili krivice. Posle toga bila je pozvana na sud popravne policije zbog *prikrivanja trudnoće*. Uz opšti smeh publike odluka sudskog veća o predaji sudu popravne policije bila je ukinuta.

Sudsko veće u Diseldorfu ide stopama svog čuvenog prethodnika.

Odlukom sudskog veća u Diseldorfu od 22. februara *Lassalle*, *Cantador* i *Weyers* predani su *porotnom sudu zbog buntovnih govora*. Nemamo ništa protiv toga. Ali po odluci istog sudskog veća *Lassalle* se predaje *još jedan put sudu popravne policije*, jer je u govoru u Nojsu⁽³⁰⁴⁾ navodno pozivao na *«nasilni otpor protiv činovnika»* (zločin po čl. 209 - 217)⁽³⁰⁵⁾.

Ustanovimo pre svega delo.

Medu razlozima kojima je motivisana *Lassalle*ova predaja porotnom sudu nalazi se *taj isti govor u Nojsu*. Sudsko veće iznosi da je on u tom govoru pozivao na *«naoružanje protiv vladareve vlasti»* (zločin po članu 87, 91, 102).

Dakle, na osnovu *istog govora* *Lassalle*-a predaju jedanput porotnom sudu, a drugi put sudu popravne policije. Ako ga porota oslobodi, osudiće ga sud popravne policije. Ako ga sud popravne policije ne osudi, ostaće svakako u preventivnom pritvoru dok ga taj sud ne oslobodi krivice. Kakva god bila presuda porotnika, on će biti lišen slobode, a pruska država spasena.

Ponavljamo da je zbog *istog govora* sudsko veće u Diseldorfu jedan put predalo *Lassalle*-a porotnom sudu, a drugi put sudu popravne policije. Delo je *isto*.

Ostavimo to po strani.

Ako u govoru *«pozivam na naoružanje protiv vladareve vlasti»*, zar se onda ne razume samo po sebi da pozivam na *«nasilni otpor protiv činovnika»*? *Postojanje vladareve vlasti* — pa to su upravo njeni *činovnici*, armija, administracija, sudije. Ako toga njenog tela ne bi

bilo, ona bi bila senka, fantazija, ime. Obaranja vlade ne može biti bez nasilnog odupiranja njenim činovnicima. Ako u govoru pozivam na *revoluciju*, suvišno mi je dodavati: »*Oduprite se nasilno činovnicima.*« Prema metodu diseldorfskog sudskog veća, svako, bez izuzetka, mogao bi na osnovu člana 87, 102 biti predan porotnom sudu zbog podstrekanja na obaranje vlade, a posle toga na osnovu člana 209, 217 sudu popravne policije.

A zar negde u Code d'instruction criminelle^[306] nema člana koji glasi ovako:

»Toute personne acquittée légalement ne pourra plus être reprise ni accusée à raison du même délit? U prevodu: »Niko ko je po zakonu oslobođen krivice ne može više zbog istog prestupa biti ponovo uzet na odgovornost niti optužen.«

Ništa ne menja na stanju stvari da li će me posle oslobadajuće presude porote zbog istog prestupa *naknadno* citirati pred policijski sud ili će presuda porote biti *unapred* poništena time što ću od početka biti upućen 1. porotnom sudu i 2. policijskom sudu zbog istog prestupa.

Pitamo sudsko veće u Diseldorfu da li možda njegova patriotska revnost nije nadmudrila njegovo pravničko oštroumlje. Pitamo sudiju istražitelja *Ebermeiera* da li je sasvim slobodan od *ličnog neprijateljstva* prema Lassalle-u. Pitamo na kraju jednog službenika diseldorfskog tužilaštva da li je kazao: »Nije nam mnogo stalo hoće li Cantador i Weyers biti oslobođeni, ali Lassalle-a moramo svakako zadržati.«

Sumnjamo da Lassalle ima istu sklonost da u inventaru par excellence¹ »*pripadnika države*« bude viđen na večna vremena.

Ovaj nerešeni slučaj nije za nas važan samo zato što se radi o slobodi i pravu sugrađanina, našeg partijskog prijatelja. On je važan pre svega zato što se radi o tom da li će isključiva kompetencija *porotnog suda za političke delikte* deliti sudbinu svih takozvanih *martovskih tekovina* ili neće, da li će plaćenim sudskim togama biti ostavljeno na volju da neplaćeni porotnički sud devalviraju na čisto prividan sud time što će isto delo, koje porotnici ne bi smatrali političkim zločinom ili prestupom, odmah predati kao običan prestup na suđenje policijskom sudu. Zašto su uopšte zločini i prestupi oduzeti redovnim sudovima i predani porotnim? Očigledno se pretpostavljalo, uprkos časti i delikatnosti plaćenih sudija, da bi oni u političkim procesima branili sve samo ne interes optuženog.

Ovoj temi ćemo se vratiti.²

Naslov originala:

Lassalle

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 237 od 4. marta 1849]

¹ osobitih — ² Vidi u ovom tomu, str. 370/371, 378 - 381 i 385 - 388.

Ruge

* *Keln*, 9. marta »Deutsche Allg[emeine] Z[eit]un[g]«⁽³⁰⁷⁾ donosi sledeću izjavu svog starog saradnika Arnolda Rugea, pomeranskog karaktera i saksonskog mislioca:

«*Berlin*, 5. marta. Sadašnji članovi Centralnog odbora demokrata Nemačke, d'Esther, Reichenbach i Hexamer, najavljuju nove demokratske novine koje će pod nazivom »Allgemeine demokratische Zeitung«, u stvarnosti biti organ partije u Berlinu. Ova najava mogla bi pobuditi sumnju da listovi »Reform« i »Zeitungs-Halle« nisu stvarno organi partije, a u uvodu najave čak se prilično jasno kaže da su oba ugašena. Paus u kome Centralni odbor Wrangelovu privremenu obustavu proglašava i akceptira kao definitivno ugašenje glasi doslovno: »Teška iskušenja koja je demokratska partija morala izdržati poslednjih meseci u svim delovima Nemačke pokazala su joj, pored neophodnosti čvrste organizacije, i potrebu predstavljenosti u štampi putem određenih, partiji pripadajućih organa. Režimom sablje vlastodršcima je uspelo ugašiti demokratske organe u mnogim mestima (pa »režim sablje« postoji samo u Berlinu!) jer pojeđinci nisu bili u stanju podneti tako velike žrtve da bi te nasilne mere učinili bezuspešnim«. Zbog režima sablje svako će pod rečima »u mnogim mestima« razumeti samo Berlin. Učiniti te mere »bezuspešnim« ne bi čak ni sva demokratija mogla drukčije nego uklanjanjem režima sablje, jer Wrangel je demokratskim organima zatvorio Berlin i berlinsku poštu. Neka Centralni odbor navede sredstva, odnosno »žrtve« pomoću kojih bi on u našoj situaciji bio u stanju učiniti to nasilje bezuspešnim. Ali »Reform« i »Zeitungs-Halle« nisu ugašene čak ni po mišljenju samoga Wrangela. Ipak, ja sam se uverio da su demokrati kojima je okružnica Centralnog odbora došla u ruke shvatili tu okružnicu kao da će »Reform« i »Zeitungs-Halle« prestati da izlaze i da će umesto njih izlaziti »Allgemeine demokratische Zeitung«. Prinuden sam da taj nesporazum razjasnim. »Reform« nije ugašena definitivno i nastaviće da izlazi u Berlinu čim prestane opsada Berlina, i to kao stvarni organ demokratske partije koji, usled izričitih odluka levece raspuštene Nacionalne skupštine i predašnjeg Centralnog odbora nemačkih demokrata, ne »pripada« partiji ništa manje nego novi list koji su dva člana sadašnjeg Centralnog odbora (d'Esther i Hexamer) blagoizvolela oktroisati.

Uredništvo lista »Reform«

Arnold Ruge»

Primerba autora: »Molim sve poštovane redakcije nemačkih listova da u svojim stupcima dadu mesta ovoj našoj izjavi.«

Iz ove znamenite izjave razabiramo na svoje veliko zadovoljstvo da ci-devant¹ frankfurtski »redaktor razuma dogadaja«⁽³⁰⁸⁾ i sadašnji izdavač — bez sumnje »kao takav« — izjavljuje da nipošto nije zadovoljan *oktroisanjem* novog demokratskog lista »u Berlinu«, lista koji »u stvarnosti« treba da bude organ »partije u Berlinu«.

G. Arnold Ruge, frankfurtski »redaktor razuma dogadaja« i berlinski redaktor lista »Reform«⁽³⁰⁹⁾ tvrdi »kao takav« da je on *takođe* bio organ »partije u Berlinu«; da je »Reform« *bila* (elle avait été, kako kaže Francuz) pripadajuća partiji odlukom »predašnjeg« Centralnog odbora demokratâ.⁽³¹⁰⁾ Doduše, predašnji »Centralni odbor« »u stvarnosti« više ne postoji, no uprkos tome novouskrsla »Reform« može i dalje biti »stvarni« organ mrtvog »Centralnog odbora« i odmenjene levice »raspuštene« Nacionalne skupštine.

Uostalom, nek se g. Arnold Ruge bori protiv novooktroisanog berlinskog lista »Allgemeine demokratische Zeitung«⁽³¹¹⁾ kao svoje izdavačke konkurencije; izvan Berlina naći će se neosporno manje takmičara za počasni naziv organa »partije u Berlinu«. U najmanju ruku mi nikad nismo »Reform« prestali smatrati stvarnim organom »partije u Berlinu«; *takođe* umemo u punoj meri ceniti samopregor patriota Rugea što se tiče pomenutih »žrtava«. Ipak to ostaje jedna vrlo čudnovata protivrečnost. Čestiti vlasnik štamparije Ruge staje na *pravno tle* da bi održao svoj list »Reform« kao »stvarni« (patentovan sans garantie du gouvernement²) organ partije. S druge strane, filozof Ruge staje na tle *po-bune* protiv »stvarnog« demokratskog Centralnog odbora demokrata da bi »stvarno« mogao doprinositi dalje »žrtve« u svom (izdavačkom) smislu.

Podatak kojim bi se ta zagonetka mogla rešiti mogao bi biti ovaj:

Demokratski Centralni odbor izjavio je pre toga Rugeu da bi »Reform« hteo učiniti svojim Moniteurom³ pod uslovom da se taj isti Ruge uzdrži od bilo kakvog rezonovanja i pisanja.

Naslov originala:

Ruge

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 242 od 10. marta 1849]

¹ bivši — ² bez vladine garancije — ³ ovde: svojim službenim listom

Položaj trgovine

* *Keln*, 6. marta. *Englez nije nikad nesrećniji nego kad ne zna šta da počne sa svojim novcem.* To je tajna svih grandioznih špekulacija, svih unosnih pothvata; ali to je i tajna svih bankrotstava, svih novčanih kriza i svih trgovinskih zastoja.

Godine 1840, 1841. i sledećih godina nova azijska tržišta su, pored redovnog prometa s evropskim kontinentom, naročito angažovala englesku izvoznu trgovinu. Fabrikanti i izvoznici imali su mnogo razloga da na berzi u Mančesteru bučnim hurama pozdrave sir Henryja Pottingera. Ali lepa vremena minuše brzo. Kanton, Bombaj i Kalkuta ubrzo su bili pretrpani nekurentnom robom, a kapital, koji više na toj strani nije nalazio izlaza, tražio je radi promene opet zaposlenje u zemlji, bacajući se na gradnju železnica i otvarajući time polje špekulaciji na kom se ubrzo mogao razigrati do krajnjih mogućnosti.

Računajući umereno, ukupna suma novih ulaganja može se ceniti na 600 miliona, a bilo bi se ulagalo možda i više da slabi rod krompira u Engleskoj, Irskoj i u mnogim predelima kontinenta, zatim visoka cena pamuka pa usled jednog i drugog smanjena prodaja industrijskih artikala, a konačno i sama preterana špekulacija železnicama, nisu navele Englesku banku da 16. okt[obra] 1845. povisi diskont za pola procenta.

Kako Britanac živi u praznovernom strahu od svemoći svoje banke, ovo neznatno povišenje diskonta ili, drugim rečima, to nepoverenje direktora banaka odmah je izazvalo reakciju na dosadašnju delatnost, pa je nastupilo opšte obeshrabrenje i ograničavanje kredita te su za prividnim prosperitetom išla u stopu mnogobrojna bankrotstva. Stoga bi se odmah bila razvila jedna od onih velikih trgovinskih kriza kakve su bile one od 1825. i 1836, da uskoro posle toga nije usledilo ukidanje zakona o žitu^[312], koje je iznenada zaustavilo padanje poverenja i nanovo potaklo duh preduzimljivosti.

Svet trgovine očekivao je od brzih posledica te velike mere toliko da mu nije bilo teško zaboraviti tek nastali zastoj. Likvidacija sukoba u Oregonu^[313], koja je obećavala nastavljanje dotle cvatućeg posla s Amerikom, i britanske pobeđe u Pendžabu^[314], koje su osigurale mir u Hindustanu, učinile su, razume se, svoje da se opet podigne hrabrost, pa iako se videlo da će nerodnoj godini 1845. slediti ista takva 1846,

iako se još svuda izlazilo na kraj uz pomoć zaliha iz prošlih godina i za novac neophodan za vođenje preduzeća moralo plaćati 12 do 15 procenata, ipak su sve predionice Lankašira i Jorkšira proradile s takvom snagom kao da su rdave žetve, špekulacije železnicama i pretrpana tržišta sad odjednom prave sitnice koje se mogu svladati začas.

Međutim, sva ta divota nije trajala dugo, jer dok je još u septembru 1847. dr Bowring na briselskom kongresu za slobodnu trgovinu s vrlo komičnim patosom izlagao¹ čudesne posledice ukidanja zakona o žitu, u Londonu se već opažalo da ni »svemoćne mere sir Roberta Peela« nisu više u stanju spasti zemlju od katastrofe koje su se dugo pribijavali. Trebalo se pokoriti sudbini, i londonske kuće koje su, kao npr. Re[a]d Irving i komp., imale na Mauriciusu zemljišnog poseda u vrednosti od gotovo milion funti, otvorile su zbog rasklimanog stanja tog dela engleskih kolonija seriju bankrotstava i srušile su se povlačeći za sobom levo i desno više manjih istočnoindijskih i zapadnoindijskih kuća.

Matadori fabričkih predela uvideli su u isto vreme da su se u oceni posledica ukidanja žitnih zakona prevarili. Poslovi zastadoše u svim delovima sveta, a strah se raširi u istom trenutku i po londonskom Cityju i na berzama Liverpula, Mančestera, Lidsa itd.

Prema tome, kriza od oktobra 1845, koju su zadržavali svakojaki događaji, izbila je najzad u septembru 1847. Nestalo je poverenja. Nestalo je hrabrosti. Engleska banka nije više podržavala banke u unutrašnjosti; banke u zemlji zatvorile su trgovcima i fabrikantima kredite. Bankari i izvoznici ograničili su poslove s Kontinentom, a trgovac na Kontinentu, sa svoje strane, pritisnuo je dužnog mu fabrikanta; fabrikant se, naravno, oporavljao na račun trgovca na veliko, a trgovac na veliko obarao se na sitnog trgovca. Jedan je tukao drugog, pa je nevolja trgovinske krize prodrimala malo-pomalo celi svet od divova londonskog Cityja sve dole do poslednjeg nemačkog kramara.

To je bilo *pre* 24. februara 1848! Engleska je doživela svoje najteže dane u poslednja četiri meseca 1847. Propali su špekulanti železnicama; u trgovini kolonijalnom robom bankrotiralo je od 10. avgusta do 15. oktobra 20 vodećih londonskih kuća s masom od 5 miliona funti i oko 50 procenata dividendi, a u fabričkim predelima nevolja je došla do vrhunca kad je u Mančesteru 15. novembra od 175 predionica samo 78 bilo u radu puno vreme i kad je 11 000 radnika bilo izbačeno na ulicu.

Tako se završila godina 1847. Kontinentu je ostalo da u toku 1848. oseti bolne posledice engleske krize — posledice koje su, razume se, ovog puta bile utoliko bolnije što politički prevrati nisu nimalo doprinosili repariranju posledica engleske ekstravagancije.

Sad dolazimo do najzanimljivije tačke u novijoj istoriji trgovine, naime do uticaja što su ga revolucije imale na trgovinu.

¹ Vidi u 7. tomu ovog izdanja, str. 237/238 i 245/246.

To nam najbolje ilustruju izvozne tabele engleske trgovine, jer sadržaj tih tabela, zbog dominantnog položaja Engleske u svetskoj trgovini, nije drugo nego brojevima izraženo političko-komercijalno stanje ili, bolje rečeno: u ciframa izražena platežna sposobnost različitih nacija.

Stoga kad vidimo da izvoz pada u aprilu 1848. za 1 467 117 f. st., a u maju za 1 122 009 f. st., i da ukupna suma izvoza 1847. iznosi 51 005 798 f. st., a 1848. samo 46 407 939 f. st., onda bi se iz toga mogao izvući zaključak vrlo nepovoljan po revolucije, a na tu misao moglo bi se doći utoliko lakše što je izvoz u januaru i februaru 1848, dakle neposredno pred izbijanje revolucije, bio stvarno povoljniji za 294 763 f. st. nego 1847.

A ipak bi takvo gledanje bilo sasvim pogrešno. Jer, prvo, povećani izvoz u januaru i februaru, upravo u ona dva meseca koja leže između najviše tačke krize i revolucije, lako se može objasniti time što su Amerikanci za svoje ogromne pošiljke žita u Englesku povukli tada više britanske industrijske robe nego ikad pre i na taj način bar privremeno pokrili deficit koji je mogao nastati. A osim toga postoje u istoriji engleske trgovine nepobitni dokazi da se izvoz ne smanjuje neposredno posle krize, nego tek onda kad je kriza imala vremena da se proširi i po Kontinentu.

Zato nas povećani izvoz u dva prva meseca 1848. ne sme nipošto zavesti, i mi se možemo mirno okrenuti ukupnom smanjenju izvoza u celoj godini.

To smanjenje izvoza iznosilo je, kao što smo već izneli, u poređenju sa 1847. godinom 4 597 859 f. st. — što je svakako znatno smanjenje. Ono je u rukama reakcionara, koji se u politici ponašaju kao lajavi psi, a u trgovini kao babe, postalo argument protiv revolucije kojim se protiv svih neupućenih služe i suviše uspešno.

Međutim, nema ničeg lakšeg nego oboriti lažna tvrđenja te stranke, jer je dovoljno listati po tabelama izvoza u poslednjih 30 godina pa da se vidi kako smanjenje izvoza u 1848. godini, nastalo pod uticajem i trgovine i revolucije, nije ni u kakvoj srazmeri sa smanjenjima izvoza predašnjih godina.

Posle trgovinske krize od 1825, kad je suma izvoza iznosila 38 870 851 f. st., pao je izvoz 1826. na 31 536 724 f. st. Smanjio se, dakle, za 7 334 127 f. st. Posle krize od 1836, kad se izvezlo za 53 368 572 f. st., pao je izvoz 1837. na 42 070 744 f. st. Smanjio se, dakle, za 11 297 828 f. st. Od toga jačeg dokaza nema!

Prema tome, posle dveju trgovinskih kriza, koje su, istina, nastale gotovo samo zbog hiperprodukcije industrijske robe, ali se po opsegu ne mogu uporediti sa nedavno završenom, smanjenje izvoza bilo je dvaput veće nego u 1848. godini, godini kojoj su prethodili prezasićenje azijskih tržišta, dve slabe žetve i jedna u svetu nevidena špekulacija, i u kojoj su revolucije potresle Evropu do poslednjeg kuta!

Zaista, 1848 godina bila je za trgovinu vrlo milostiva! Revolucije su doprinele tome da je ponekad promet zapeo, da je prodaja bila teška i opasna i da je poneko pod teretom obaveza krahirao — ali u toku prošle godine, pod Louis-Philippe-om, čovek bi u Parizu s istom teškoćom kao i ove godine pod republikom diskontirao tričavih 20 000 ili 30 000 franaka; u južnoj Nemačkoj na Rajni, u Hamburgu i u Berlinu imali bismo bankrotstva bez revolucije kao što smo ih imali s njom, a italijanska trgovina bila bi pod Pijem isto onako slaba kao što je bila slaba pod junacima od Milana, Rima i Palerma.

No zato je smešno i kad se ponovni procvat trgovine pripisuje trenutačnoj pobedi kontrarevolucije. Francuzi ne plaćaju na londonskim aukcijama vune 25% više za vunu zato što je ponovo na kormilu nekoliko Louis-Philippe-ovih ministara — ne, oni moraju da je plaćaju skuplje zato što im vune treba, a treba im je više, pa njena tražnja raste baš zato što je poslednjih godina pod Louis-Philippe-om bila jako pala. To kolebanje tražnje pokazuje se u celoj istoriji trgovine.

A Englezi rade ponovo ceo dan u svim rudnicima, u svojim kovačnicama, u svojim predionicama, u svojim lukama ne zato što neki knez Windischgrätz daje po prekom sudu streljati Bečane — ne, oni rade zato što tržišta u Kantonu, Njujorku i St. Peterburgu hoće da se snabdeju fabričkim proizvodima, što Kalifornija otvara novo tržište koje izgleda neiscrpno za špekulaciju, što su nakon slabih žetvi od 1845. i 1846. došle dve dobre žetve u 1847. i 1848, što su se okanili špekulacija železnicama, što se novac opet vratio u svoje redovne kanale, i radiće sve do — nove trgovinske krize.

Pre svega, ne smemo zaboraviti da poslednjih godina engleskoj industriji glavne poslove nisu davale monarhijske zemlje. Zemlja koja je gotovo neprekidno davala engleskoj industriji ogromne naloge i koja i u ovom času svojim porudžbinama prazni pijace Mančestera, Lidsa, Halifaksa, Notingema, Ročdejla i sva velika skladišta moderne industrije te oživljava mora svojim brodovima — jeste republikanska zemlja, jesu Sjedinjene Države Severne Amerike. A te države cvatu najlepše upravo sada kad se sve monarhijske države sveta ruše.

A ako su se u poslednje vreme neke grane *nemačke* industrije donekle podigle, one to zahvaljuju samo periodu *engleskog* prosperiteta. Iz cele istorije trgovine Nemci bi mogli znati da nemaju sopstvene trgovinske istorije, da trpe od posledica engleskih kriza, dok ih u periodima engleske hiperprodukcije dopada samo nekoliko tričavih procenata. A svojim hrišćansko-germanskim vladama imaju da zahvale samo ubrzano bankrotstvo.

Naslov originala:

Die Handelslage

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 238 od 7. marta 1849]

Zakletva engleskih vojnika

* *Keln*, 7. marta. »Neue Preuß[ische] Z[eit]un[g]«^[2] trijumfalno saopštava englesku vojničku zakletvu i raduje se preko svake mere otkriću da se engleski vojnik zaklinje na vernost samo kraljici, ali ne ustavu. A mi u Pruskoj, u najmlađoj ustavnoj državi, mi treba da, *suprotno* primeru najstarije ustavne zemlje, zaklinjemo vojnike na ustav?

Ali »Neue Preuß[ische] Z[eitung]« zaboravlja da kaže svojim čitaocima kako je engleski vojnik postavljen naspram građanskih zakona.

Da britanskom vojniku za *sve* prestupe koji nisu čisto *disciplinski prestupi* sude obični sudovi, mirovni sudovi, petty sessions, quarter sessions^[315] ili porotni sud, da se s njim u svim kolizijama s ostalim građanima postupa kao s *običnim građaninom* — razume se samo po sebi.

No to još nije sve. U Engleskoj je svaki građanin, bio on činovnik, vojnik ili bilo šta drugo, za svaku svoju radnju odgovoran pred zakonom i ne može se pozvati na to da su mu njegovi pretpostavljeni naredili izvršenje dotične radnje. Na primer, izbila je buna. Dolazi vojska. Zakonom propisani pozivi na razlaz usledili su ili nisu usledili. Narod se ne razilazi. Civilni činovnik (uvek mirovni sudija ili *birani* gradski činovnik) daje ili ne daje dopuštenje da se umeša vojna sila. Vojska puca, ima mrtvih. Leševi se pokazuju žiriju za pregled mrtvacu, pred kojim se utvrđuje činjenično stanje. Nađe li žiri da okolnosti ne opravdavaju mešanje vojne sile, donosi verdikt o *ubistvu sa predumišljajem* protiv svih učesnika, pa i protiv *civilnog činovnika* koji je dopustio mešanje vojne sile, protiv *oficira* koji je naredio da se puca i protiv *svih vojnika koji su stvarno pucali*.

Ako civilni činovnik nije dopustio mešanje vojne sile, to ima samo tu posledicu da on ne figurira u verdiktu. Za oficire i vojnike stvar se ne menja.

Taj verdikt o ubistvu sa predumišljajem je formalna optužnica na temelju koje se otvara krivični postupak pred redovnim porotnim sudom.

Dakle, zakon gleda na engleskog vojnika ne kao na neku bezvoljnu mašinu koja dobijenu komandu mora slušati bez rasuđivanja, nego kao na »free agent«, čoveka sa slobodnom voljom koji u svakom trenutku mora znati šta čini i koji je za svaku svoju radnju odgovoran. Lepo bi engleske sudije odgovorili optuženom vojniku kad bi on u svoju odbranu rekao da je pucanje bilo naređeno i da je on morao »naređenje izvršiti«!

U Pruskoj je sve to drukčije. U Pruskoj vojnik izjavljuje da mu je njegov neposredni pretpostavljeni naredio da puca, i to ga oslobađa od svake kazne. U Pruskoj, a tako isto i u Francuskoj, činovniku je uopšte osigurana potpuna nekažnjivost za svako prekoračenje zakona čim dokaže da mu je naređenje za to došlo od njegovog redovnog pretpostavljenog redovnim hijerarhijskim putem.

Da mi ne mislimo da kratka formula zakletve može jednog čoveka učiniti drugim čovekom, crno-belog gardijskog poručnika entuzijastom »ustavne slobode«, »N[eue] Pr[eußische] Z[eitung]« će nam valjda verovati na reč.

Gospoda s Bogom za kralja i otadžbinu mogla su se i sama vrlo prijatno ubediti za poslednjih dvanaest meseci na iskustvima svoje poštovane rodbine šta znače zakletve. Mi čak nemamo ništa protiv toga da »N[eue] Pr[eußische] Z[eitung]« zaklinje vojsku na vernost kralju, dalaj-lami ili sultanu samo ako »Moja sjajna armija«^[196] bude na prikazani način *postavljena naspram zakona onako kao vojska u Engleskoj*.

Naslov originala:

Der Eid der englischen Soldaten

Napisano 7. marta 1849.

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 241 od 9. marta 1849]

Karl Marx

Martovsko udruženje

* *Keln*, 10. marta. Frankfurtsko takozvano »Martovsko udruženje«^[316] frankfurtske takozvane »Skupštine Rajha« ima drskosti da *nama* pošalje ovo litografisano pismo:

»Martovsko udruženje zaključilo je da sastavi spisak svih listova koji su nam stavili na raspolaganje svoje stupce i da ga saopšti svim udruženjima s kojima stojimo u vezi, kako bi se putem pomenutih udruženja delovalo u tom pravcu da listovi navedeni u spisku budu prioritetno snabdeveni odgovarajućim *oglasima*.

Saopštavajući vam ovime sastavljeni spisak, verujemo da nema potrebe upozoriti vas na važnost plaćenih »*anonsa*« jednog lista kao izvora alimentiranja celog preduzeća.

Dalje je Centralno martovsko udruženje zaključilo da udruženjima preporučiti 'Teutsches Volksblatt', demokratsko-ustavni časopis koji uredjuje g. dr Eisenmann i koji izlazi u *Vircburgu*, za predusretljivu potporu, jer mu pretila opasnost da podlegne konkurenciji antidemokratskih listova, pošto g. urednik izjavljuje da već podnesenim žrtvama nije u stanju dodati nove.

Frankfurt, krajem februara 1849.

*Uprava Centralnog martovskog udruženja**

Na priloženom spisku listova koji su »Martovskom udruženju stavljali na raspolaganje svoje stupce« i koje treba da pristalice »Martovskog udruženja« prioritetno snabdevaju »odgovarajućim oglasima« nalazi se, uz to još ukrašena počasnom zvezdicom, i »Neue Rheinische Zeitung«.

Ovime izjavljujemo nespretnim i krajnje nespretnim^[317] članovima tog takozvanog »Martovskog udruženja« *ci-devant*¹ »Skupštine Rajha« da se »Neue Rheinische Zeitung« nije nikad izdavala za organ neke parlamentarne partije, a ponajmanje partije komičnog frankfurtskog Rajhskluba, da takozvanom »Martovskom udruženju« toga kluba stupci

¹ bivše

naših novina nisu nikad bili stavljeni na raspolaganje i da »Neue Rheinische Zeitung« uopšte ne pozna nikakvo »Martovsko udruženje«. Stoga kad »Martovsko udruženje« u svom litografisanom izveštaju listovima koji su mu doista stavili na raspolaganje svoje stupce označava naš list kao jedan od svojih organa, onda je to prosta kleveta »Neue Rheinische Zeitung« i neukusno hvalisanje »Martovskog udruženja«. Patriotski poštenjaci iz »Martovskog udruženja« bez sumnje će umeti da to pomire sa svojom »savešću«.

Pozivanje »Martovskog udruženja« na naše novine postaje još poštenjačkije »zaključkom« udruženja da preporuči »demokratsko-ustavni« časopis (nemački [teutsche] časopis: »Teutsches Volksblatt«) dra Eisenmanna. Koga da ne dirne žalosna sudbina velikog »nemačkog« [teutschen] stradalnika nad stradalnicima Eisenmanna? Koji poštenjak nije potresen time što »dr« Eisenmannu, koji je svoje zatvorske uspomene prodao za 12 000 forinti »demokratsko-ustavnom« kralju Bavar-ske, ne može više podnositi »nove žrtve«, nego mu pretili opasnost da podlegne izdavačkoj »konkurenciji« običnih, neoktroisanih listova protivnih Martovskom udruženju? Prepuštamo patriotima da ispituju u kakvu je duboku zanemarenost dospelo »Teutsches Volksblatt« kao stradalnik Eisenmann, koji je primio 12 000 forinti i koji kao poslanik prima pet talira, mora apelovati na javnu »potporu«. U svakom slučaju, stvari »demokratsko-ustavnih« Eisenmanna mora da stoje loše, vrlo loše, kad oni fingiraju prosjačko pismo u ime »Neue Rheinische Zeitung«, onih novina koje su jedine u Nemačkoj gonile »bestidne, otrcane prosjake« patriotizma i prosjačkih skupština Rajha.

Na prljavu napomenu za profitom pomamnih a konkurencijom pritisnutih patriota o »važnosti plaćenih anonsa jednog lista kao izvora alimentiranja celog preduzeća« nemamo, naravno, nameru da odgovoramo. »Neue Rheinische Zeitung« uvek se u svemu razlikovala od patriota, a posebno po tome što političke pokrete nije nikad posmatrala kao granu *zarade* ili izvor alimentiranja.

Naslov originala:

Der Märzverein

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 243 od 11. marta 1849]

Beč i Frankfurt

* *Keln*, 12. marta. Petnaestog ovog meseca Rajhstag u Kremziru hteo je da prede na raspravljanje o nacrtu ustava koji je komisija završila. Time je za c[arsko] — kr[aljevske] beštije prekog vojnog suda nastupio trenutak da davno pripremljeni ustav »po milosti božjoj« bace Rajhstagu i da celoj dosad trpljenoj komediji kremzirskog narodnog predstavnštva učine kraj.^[318]

Ceo trik s oktroisanjem ustava bio je dogovoren već u leto prošle godine između pomazanih i nepomazanih kontrarevolucionara u Šenbrunu—Beču, Potsdamu—Berlinu, Londonu (gde Metternich kao pauk-krstaš Svete alijanse sedi u središtu mreže što se polako plete oko naroda koji se dižu u borbu za svoju slobodu) i Parizu. Što ga je potsdamski kralj prvi izveo, zavisilo je jedino od okolnosti u Pruskoj, koje su takav korak dopustile pre nego u Austriji.

U novembru je službena Austrija bacila pred noge poslanicima koji su zasedali u crkvi Sv. Pavla glavu Roberta Bluma. Ljupki par blizanaca komesara Rajha, Welcker-Mosle, vratilo se nekoliko dana pre toga iz Windischgrätzova predsoblja i sa bezizražajnog ručka u Olomoucu toliko obrukan da bi svako drugi osim časnih Welckera-Moslea radije sebi sprasio nekoliko metaka u čupu nego što bi se usudio bilo kom čoveku na zemlji pogledati u oči. Umesto toga, ovaj diplomatski par blizanaca još se i hvalio svojim uzdužnim i poprečnim putovanjima¹.

Većina Nacionalne skupštine bila je »satisfait«, bila je zadovoljena, isto onako kao što se francuska Skupština pod Louis-Philippe-om i pri najvećim nitkovlucima, pri najnepobitnijim dokazima korupcije, proglašava »satisfait«, zadovoljenom.

No neka poslanicima u crkvi Sv. Pavla bar krv ubijenog Roberta Bluma šiklja u lice. Doduše, njihov obraz se zacrvenio, ali ne od stida ili besa i ne od nastupa najdubljeg gneva, nego od zadovoljstva i zadovoljenja. Dakako, u Austriju su bili poslani novi komesari Rajha. Ali rezultat koji su postigli bio je samo udvostručenje prezira koji se

¹ Vidi u ovom tomu, str. 60 - 64.

tamo već pre bio nakupio prema takozvanim nacionalnim skupštinarima i prema Nemačkoj koju su oni izdali.

»Mocht nix, 's is olles Aans«¹ bila je i ostala deviza i te gospode.

Setimo se da su malo pre nasilnih mera pruske vlade Bassermann Simson i, naravno, »plemeniti« gospodin Gagern itd. kao komesari Rajha bili u Berlinu.

I eto, opet vidimo komesare Rajha u Austriji, u Olomoucu^[290], kad se tamo, kao i u Berlinu, Rajhstag rasteruje, a narodu oktroiše ustav »po milosti božjoj« pomoću Hrvata^[112], serežana^[81], Hucula^[319] itd.

I svuda gde treba ubiti narodnu slobodu odmah se pojavljuju, kao lešinari koji mirišu plen, komesari takozvane centralne vlasti. Njihov organ mirisa uvek se pokazao kao pouzdan.

Sad bi najzad frankfurtski žabnjak^[69] morao shvatiti da će uskoro doći na njega red. On će sam na sebi ispaštati svoje grehe. Na spomen-ploči koju treba podići na mestu njegova neslavnog delovanja putnik će pročitati: »Propao svojom krivicom zbog kukavičluka, profesorske blesavosti i hronične mizerije, delimično uz zlorado podsmevanje, delimično uz potpunu ravnodušnost naroda«.

Jedan deo tih grešnika usuđuje se međutim još i sad šepuriti »osnovnim pravima«^[320] koja su proizašla iz frankfurtske fabrike i ponositi se time kao nekim velikim delom. Sa »osnovnim pravima« oni su se, prave brbljuše, baktali kao sholastici srednjeg veka, dok se »osnovna sila« Svete alijanse i njenih saučesnika sve enormnije organizovala i sve glasnije i glasnije podsmevala osnovnopravnom brbljanju profesora i filistara. Oni su učvršćivali svoja »osnovna prava« na parčetu hartije; ovi, gospoda kontrarevolucije, pisali su svoju »osnovnu silu« na naoštrenim mačevima, topovima i slovenskim crvenim kabanicama^[81].

Čim se nemački narod u bilo kom delu germanskih otadžbina poslužio ili je izgledalo da se namerava poslužiti svojim iskonskim osnovnim pravom, pravom ustanka protiv feudalne ili filistarsko-ustavne tiranije, Frankfurt je hitno slao »trupe Rajha« da narod kazni i smekša razmeštajem trupa na stanovanje, pljačkom, masakrima i svakojakim vojnim ekscesima, a da oruđa kontrarevolucije drži u dobrom stanju, to jest da ih na račun naroda i njegovih »osnovnih prava« dobro uhrani i ojača za dalja junačka dela.

U takvim slučajevima frankfurtska gospoda su svaki put imala potrebnu silu, jer su je posuđivali iz redova gorepomenute »osnovne sile« naših milostivih zemaljskih otaca.

Onda nije čudo što je frankfurtski žabnjak morao mukom mučati, nemoćno gledati kad god su pomazana gospoda proklamovala »svoja« osnovna prava, čak kad su osnovna prava gospode »po milosti božjoj« uperena direktno protiv njega.

¹ Ne mari, to je svejedno (u bečkom dijalektu)

On će, stoga, a i mora, mirno gledati kako je sad austrijski Tamerlan¹ svojim ljubljenim »podanicima«, među kojima je znatan broj Nemaca, božjom i Sofijinom milošću oktroisao 13 osnovnih prava, a ujedno tim udarom još jedanput opalio šamar frankfurtskim herojima. I to s pravom!

Naslov originala:
Wien und Frankfurt

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 244 od 13. marta 1849]

¹ car Franz Joseph

Karl Marx

[Tri nova nacrti zakona]

* *Keln*, 12. marta. Prusko kraljevstvo smatra da je najzad došlo vreme da razvije svoju punu slavu. »Neoslabljena« kruna^[321] po milosti božjoj oktroiše nam danas tri nova nacrti zakona — o *klubovima* i *skupštinama*, o *plakatima* i o *stampi*^[322], u kojima se zahteva od domova da nam natovare zbijenu falangu ljupkih septembarskih zakona^[173].

Sutra ćemo doneti tekst nacrti zajedno s obrazloženjima ukoliko njima budemo raspolagali. Mi ćemo se vratiti — i ne jedanput — na te prekrasne pruske proizvode¹. Za danas samo kratak rezime!

I. *Zakon o klubovima*. »Sve skupštine moraju se prijaviti 24 časa ranije.« Hitno sazvane skupštine prilikom iznenadnih važnih događaja time su sprečene, a te skupštine su upravo najvažnije. Pristup se mora dozvoliti svakome, zabranjeno je dakle ubirati ulazninu za troškove oko skupštine. Pri skupštinama udruženjâ četvrtina prostora mora se prepustiti onima koji nisu članovi udruženja, da bi se udruženja primorala na unajmljivanje većih i skupljih lokala, a plaćeni policijski agenti galamom, drekom i lupom mogli ometati svako raspravljanje, onemogućiti svaku skupštinu. A ako sve ovo ne bi pomoglo, »izaslanicama policijske vlasti« slobodno je svaku skupštinu pod bilo kojim izgovorom »odmah raspustiti«, kao što je najviši vrh »policijske vlasti«, Njegovo veličanstvo naš premilostivi kralj »odmah raspustio« sporazumašku Skupštinu. A čim policija proglasi skupštinu raspuštenom, svako se mora udaljiti, ako neće da se provede kao berlinski vitezovi sporazuma, tj. ako neće da iz dvorane bude udaljen bajonetima.

Doduše, klubovima nije potrebna »prethodna dozvola«, ali zato moraju ispuniti toliku masu prethodnih prijava i formalnosti kod lokalnih vlasti da su već zbog toga upola onemogućeni. Naprotiv, za javne skupštine pod vedrim nebom, povorke itd. *potrebna je*, svakako, prethodna dozvola policije. Da bi se pak učinio kraj crvenim vrpčama, kokardama i kapama, oktroiše se na kraju još i novo izdanje starih hajkaških dekreta protiv crno-crveno-zlatnih znački.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 287 - 290, 304 - 309 i 362 - 369.

To je »pravo zbora i udruživanja« koje je istinoljubivi i dosledan svojoj reči Hohenzollern drhtavim glasom garantovao pre godinu dana!

II. *Zakon o plakatima*^[323]. Svi plakati političkog sadržaja, izuzev poziva na zakonite, *dozvoljene* skupštine (dakle sve skupštine su opet samo milostivo »dozvoljene«!) *zabranjeni* su. Odbori klubova ne smeju dakle u burnim vremenima plakatima čak ni *pozivati* narod na *mir*, kako ni jedna jedina žrtva ne bi umakla junačkoj soldateski! Dalje: *prodaja* ili *deljenje* štampanih spisa na ulici takođe se zabranjuje, osim ako se ima *koncesija, opozovljiva u svako doba!* Drugim rečima: prusko kraljevstvo nastoji da nas usreći *popravljenim izdanjem* zakona o *crieurs publics*^[324], koji je u Francuskoj za najgoreg doba lujfilipovskog buržoaskog despotizma iznuđen od zastrašenih domova.

A obrazloženja toga zakona? Jer se plakatima i kolporterima zakrčuju prolaz ulicama, a plakatima se nagruđe i po koja javna zgrada!

III. *Zakon o štampi*. Ali sve ovo nije još ništa prema dražesnim predlozima kojima misle začepiti usta štampi. Zna se da se hoencolernsko usrećivanje naroda uopšte sastojalo počev od 1830. samo u nastojanju da se pruski očinski patrijarhalizam oplemeni spajanjem sa lujfilipovskim modernim rafinovanim porobljavanjem. Zadržane su batine, a dodata robija na lađama; ostavljena je cenzura, a ujedno su nas usrećili cvećem septembarskog zakonodavstva; jednom reči, ostavljeno nam je da u isto vreme uživamo prednosti feudalnog ugnjetavanja, birokratskog policijskog tiranizovanja i moderne buržoaske zakonite brutalnosti. To je nazvano »opštepoznatim liberalizmom Friedricha Wilhelma IV«.

Novi hoencolernski nacrt zakona o štampi, posle čitavog dugog niza poteških formulacija, usrećuje nas nenadmašivom sintezom 1. Code Napoléona^[227], 2. francuskih septembarskih zakona, 3. i ponajviše hvalevrednog pruskog *Zemaljskog prava*^[149].

§ 9 predstavlja Code: U provincijama u kojima je na snazi zemaljsko pravo, dosad su se pokušaj zločina i podstrekavanje na zločin, čak ako je bilo praćeno uspehom, kažnjavali blaže od samog zločina. Za te delove zemlje sad se uvodi odredba Coda Napoléona da se uspehom praćeno podstrekavanje na zločin izjednačuje sa samim zločinom.

§ 10 predstavlja francusko septembarsko zakonodavstvo: Ko napada na *vlasništvo* ili na *porodici* zasnovane temelje građanskog društva ili ko podstrekava građane *jedne protiv drugih na mržnju ili prezir* kažnjava se zatvorom do dve godine.

Upor. Loi du 9. sept. 1835^[325], art. 8: »Toute attaque contre la propriété . . . toute provocation à la haine entre les diverses classes de la société, sera punie« itd.¹ Samo što je pruski prevod: podstrekavati *građane* uopšte jedne protiv drugih na mržnju itd. još deset puta gori.

¹ Zakon od 9. sept. 1835, član 8: »Svaki napad na vlasništvo . . . svako podstrekavanje na mržnju između različitih klasa društva, kazniće se« itd.

Svi sledeći paragrafi nacrti napravljeni su samo zato da Rajnsku provinciju ponovo usreće istim divotama pruskog zemaljskog prava kojih smo bili lišeni ubrzo posle 18. marta, pošto smo ih čitave 33 godine uživali u najpunijoj meri⁽³²⁶⁾. Sad nam nameravaju oktroisati, pored ostalih, sledeće, našem sopstvenom rajnskom zakonodavstvu sasvim nepoznate nove zločine:

1. *Raspirivanje mržnje i prezira protiv institucija države ili protiv državne vlade* putem činjeničkih neistina ili juridički nedokazivih činjenica.

2. «*Izražavanje*» o *zakonito postojećoj* verskoj zajednici (po oktroisanom ustavu čak su Turci i pagani zakonito postojeće verske zajednice!) na način koji je podoban (!) širiti protiv istih mržnju i prezir.

Oba ova nova zločina uvode kod nas a) staroprusko *»izazivanje nezadovoljstva«* i b) staropruski pojam *»uvreda vere«*; oni se kažnjavaju zatvorom do 2 godine.

3. *Uvreda veličanstva*, i to kao *povreda strahopoštovanja* (!!)

prema

- a) kralju (!)
- b) kraljici (!!)
- c) prestolonasledniku (!!!)
- d) nekom drugom članu kraljevskog doma (!!!!)
- e) poglavaru jedne od nemačkih država (!!!!),

što se kažnjava zatvorom od 1 meseca do *pet godina!*

4. Utešna odredba da se i samo tvrđenje dokazivo istinitih činjenica ima kazniti kao uvreda ako iz njega proizlazi *namera vredanja!*

5. Uvreda

- 1) *jednog od dvaju domova*,
- 2) *jednog od njihovih članova*,
- 3) *nekoj nadležnosti* (Code ne pozna uvredu korporacija kao takvih);
- 4) *činovnika ili pripadnika oružane sile.*

Sve ovo u odnosu na njihov poziv«. Kazna do 9 meseci zatvora.

6. *Uvreda ili kleveta u privatnom životu*. Code Napoléon pozna samo *javno iznesene* ili raširene uvrede ili klevete. Novi nacrt zakona hoće da *sve u privatnom razgovoru, u svom domu, u krugu porodice, u privatnim pismima učinjene izjave stavi pod kontrolu policije i javnog tužilaštva, odnosno da ih proglasi kažnjivim, tj. da organizuje najpodliju, najopštiju špijunažu*. Vojni despotizam svemoćnog francuskog carstva respektovao je bar slobodu privatnog razgovora; zaustavio se — bar u zakonodavstvu — pred pragom stana. Pruski očinsko-ustavni nadzor i kažnjavanje protežu se sve do najskrivenijeg kutka privatne kuće, sve do najtajnijeg pribežišta porodičnog života, koje su čak i varvari smatrali neprikosnovenim. A taj isti zakon, tri člana ispred toga, kažnjava sve napade na porodicu sa dve godine zatvora!

To su eto nove «tekovine» koje nam žele obezbediti. Dopuna triju najbrutalnijih zakonodavstava, jednoga drugim, da bi se dostigao

vrhunac dosad nečuvene brutalnosti i perfidije — to je cena kojom neoslabljena kruna želi da naplati od domova ukidanje opsadnog stanja u Berlinu!

Šta se želi postići, jasno je kao na dlanu. Nacrt zakona o štampi ne oktroiše, bar starim provincijama, toliko novoga. Prusko zemaljsko pravo bilo je već dovoljno loše. Glavni gnev otelovljene božje milosti uperen je protiv nas *Porajnaca*. *Žele da nam ponovo natovare ono isto zemaljsko pravo* kojeg smo se jedva rešili i posle čijeg smo odstranjenja konačno jedanput, otkad smo prikovani za Prusku, opet nešto slobodnije disali.

Šta kruna po milosti božjoj želi, to jasno kaže u obrazloženjima toga dražesnog dokumenta na usta svoga sluge Manteuffela: ona želi *»uspostavljanje što uniformnijeg pravnog stanja«* — tj. potiskivanje omraženog francuskog zakona i opšte uvođenje sramnog pruskog zemaljskog prava. Ona želi, dalje, da *»popuni rupe«* koje su *»u najvećem delu Rajnske provincije«* (čujte!) nastale ukidanjem *»kaznenih zakona koji se odnose na uvredu veličanstva«* ukazom od 15. aprila 1848!

To znači da novi kazneni zakon treba da nama Porajncima oduzme ono jedino što od rezultata takozvane revolucije od 1848. još imamo: *da neokrnjeno važi naše vlastito pravo*.

Mi treba da po svaku cenu postanemo *Prusi*, Prusi po volji Premilostivoga, sa Zemaljskim pravom, nadutošću plemstva, tiranijom činovnika, režimom sablje, batinanjem, cenzurom i naređenjem-izvršenjem. Ovi predlozi zakona samo su prvi početak. Plan kontra-revolucije je pred nama, i naši čitaoci će se čuditi šta se po ovom planu namerava. Mi ne sumnjamo da će se gospoda u Berlinu u Porajncima još jedanput grdno prevariti.

Mi ćemo se stalno vraćati na te sramne zakonske predloge, zbog kojih bi same *ministre trebalo staviti na optuženičku klupu*. Ali već danas moramo reći: prode li u domu nešto što je makar samo i izdaleka slično tom zakonskom predlogu, *dužnost je rajnskih poslanika da odmah istupe iz doma koji hoće da takvim odlukama baci svoje birače u patrijarhalno varvarstvo staropruskog zakonodavstva*.

Vladine provokacije

* *Keln*, 12. marta. Visoka pomazana i nepomazana gospoda žele da se za svoje patnje u martu 1848. naplate udvostručenim radostima u martu 1849. U tu svrhu pokreće se nebo i zemlja, da bi na što više mesta Nemačke na različite martovske godišnjice pojedinih germanskih otadžbina došlo do nemira i tako gospodi kontrarevolucionarima pružile nove prilike za upotrebu sile. Stoga se već nedeljama u konstitucionalnim i u aristokratskim novinama svakog dana trabunja o uvelike pripremanim martovskim ustancima, o ponavljanim upadima republikanskih dobrovoljačkih odreda preko francuske i švajcarske granice — u Švajcarskoj živi nekih 15 $\frac{1}{2}$ nemačkih republikanaca — i svaki put se dobrim malograđanima te izmišljene alarmantne vesti garniraju pozivanjem na »pouzđane izvore«, »očigledne znakove«, »autentična saopštenja«. A milošću božjom obdarene šaljivčine sede mirno iza kulisa, raduju se delovanju svojih, sistematski u celoj robovskoj štampi plasiranih nagoveštaja deda Mraza i otmeno se smeškaju kad blesavi filistri dobro sračunate krikove od straha uzimaju au serieu¹.

Baden, tj. Bekk, morao je u tom pogledu povesti kolo. Najmljena žurnalistika odmah je rastrubila od reči do reči celu litaniju o upadu, puču i drugim glupostima. Zatim su morali pohitati Wirtemberg i Bavarska da vrše slične usluge. Šicardžijski, potkupljivi i kupljeni, zaneseni svojom opšteimperijalnom ulogom i ni za šta korisni Frankfurt nije smeo ni hteo izostati sa svojim »dnevnim organima«. I Hescenci, slepi i zdravih očiju², i Hanoveranci na podobu Stuvea^[327] i dugajlije Braunšvajžani i kako se već zovu mučeničke i stradalničke čete naroda nemačkog Rajha — svi oni su morali duvati u isti rog. Najbolje su to radili časni Wrangel-Manteuffell. Bilo je zgotovljeno četiri stotine lažnih pasoša za nemačke emigrante u Bezansonu, a osim toga su na sve strane crno-bele teritorije bile poslone instrukcije i emisari, da bi se u štampi i usmenom propagandom digla što veća graja zbog približavanja republikanskih martovskih ustanika.

¹ ozbiljno — ² Igra reči: Hesse — stanovnik Hesena; blinder Hesse — slepac.

Ali mnogi kršćansko-germanski organi su, ne obraćajući pažnju na veoma lukava uputstva, od samog početka dizali preveliku galamu. Ta pogreška ispravljala se još snažnijim bubnjanjem, još bestidnijim lažima.

Toj družini širitelja alarmantnih vesti odmah i najspremnije se pridružio, naravno, i gosp. *Hansemann* u svome novom organu^[328]. U prvom domu prividno opozicionar, on u svojim novinama ispravlja taj bleštavi privid kao veran štitonoša Manteuffel-Brandenburga, najapsurdnijim vestima i dopisima o pretećim martovskim ustancima. Da navedemo samo jedan primer. On naručuje da mu se kao najnovija vest iz Kelna fabrikuje sledeće:

«Ima nekoliko dana kako živimo — u neku ruku — u potpunoj anarhiji. Ako se čovek potrudi da prođe ulicama, naći će da čak usred *bela dana gomile radnika* lunjaju po gradu upola prosjačeći upola pljačkajući; naročito su mnogostrukim napadima izložene krčme i prodavnice duvana. Već je došlo dotle da je naša Većnica unazad nekoliko dana morala biti opkoljena brojnim vojnicima. Uz to, naveče *niko živ na ulicama nije siguran*. Najgore je pri tom da se raspoloženje radničke klase veštački razdražuje, kako bi 18. marta izbio potpun ustanak.»

Ovde u Kelnu dovoljno je preštampati taj članak, da bi se pokazala sva njegova perfidija i komičnost.

Što se usred *bela dana* i u većoj meri moglo ovde naveče videti — to su bile neprestane krvave *medusobne tučnjave trupa raznih rodova oružja*. Čini se da se želi zaglušiti interpelacija o «Mojoj sjajnoj vojsci»^[196] klevetanjem *radnika*.

Vlade se otvoreno spremaju na državne udare koji treba da dovrše kontrarevoluciju. Narod bi dakle imao puno pravo da se sprema na ustanak. Ali on vrlo dobro shvata da će mu zapleti u Francuskoj i naročito u Ugarskoj i Italiji u skoroj budućnosti neizostavno pripremiti priliku za ustanak. Stoga se on ne da namamiti u nezgrapno nameštenu klopku.

Naslov originala:

Regierungsprovokationen

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 245 od 14. marta 1849]

Karl Marx

Hoenzoleranski opšti plan reformi

* *Keln*, 14. marta. »Izuzetna opsadna stanja biće ukinuta čim se opšte opsadno stanje zakonima oktroiše celoj kraljevini i uvede u naše ustavne običaje. Kolo tih »jakih« zakona otvoriće septembarsko zakonodavstvo o udruženjima i štampi.«

Tim rečima propratili smo objavljivanje prestone besede (br. 234 »N[eue] Rh[einische] Z[ei]t[un]g«¹). A šta je pak prvi parlamentarni čin vlade? Ona se pojavljuje pred domovima i kaže:

»Mi vas oslobađamo od opsadnog stanja, a vi za uzvrat uvodite permanentno opsadno stanje nad skupštinama, udruženjima, štampom.«

Ne smemo ni jedan trenutak kriti da je parlamentarna levica svojim smernim ponašanjem unapred olakšala vladi da se baci u ofanzivu.

Upoređićemo en detail famozna tri nacrtu zakona sa septembarskim zakonima^[173], sa predmartovskim nacrtom krivičnog zakonika i sa pruskim zemaljskim pravom^[149]. No najpre ćemo našim čitaocima saopštiti opšti plan staropruskih reformatora, na koji je naš prekjučerašnji vanredni prilog² već ukazao.

Istoga dana kad su neslužbeni berlinski listovi objavili tri famozna nacrtu zakona, objavila je »*Neue Preussische Zeitung*«, taj Moniteur³ brandenburškog Providenja, »*Mišljenje o bitnim zadacima sada okupljenog takozvanog narodnog predstavnštva*«. Hoencolernska dinastija i njena brandenburška vlada odviše su »plemenitog« soja da bi licemerile u trenucima kad sunce »sile« sija nad neoslavljenom krunom^[321]. U takvim trenucima srce kraljeva ne čini nasilje samom sebi i ponižava plebejske mase već osornim i neceremonijalnim ispoljavanjem najintimnijih misli i prohteva. Sudbini, čemu tajiti, bezdušnoj sudbini više puta se svidelo da »našeg dobrog kralja«, »ingenioznog« *Friedricha Wilhelma IV*, koji je sebi na glavu stavio krunu istim rečima⁴ kao Napoleon železnu krunu Lombardije, — hladnoj sudbini se više

¹ Vidi u ovom tomu, str. 261. — ² Vidi u ovom tomu, str. 281 - 284. — ³ ovde u značenju: službene novine — ⁴ Vidi u ovom tomu, str. 330.

puta svidelo da proročanstva, pretnje i izjave volje Friedricha Wilhelma IV objavljene u trenucima pobjedničke sigurnosti u svoje sile, »božanske opijenosti«, kako kaže *Goethe*, osujeti neobičnim događajima. Ali željezni fatum, kao što je poznato, vlada i bogovima. U svakom slučaju, za kraljevsko srce, kao i za žensko srce, kao i za svako srce, ostaje opojni užitak da najintimnije misli izbiju nesmetano, bez ikakva obuzdavanja i da se svet, makar samo u govoru, u dokumentima, podese prema vlastitom srcu.

Izliv srca u »Neue Preußische Zeitung«, više ili manje kraljevski, s jedne strane je od visokog psihološkog interesa; s druge strane, on stavlja do znanja narodu što se od njega očekuje, što se u slučaju potrebe želi od njega silom *iznuditi*, naravno, u njegovu vlastitom dobro shvaćenom interesu.

»*Neue Preußische Zeitung*« (br. 59, prilog) donela je, radi bolje preglednosti *hoencolernski opšti plan reformi* razvrstan u rubrike, što je u svakom slučaju priznanja vredna snishodljivost prema publici. Zar joj nije bilo prosto da kraljevske odluke saopšti u apokaliptičkoj formi, na način Jovanova Otkrivenja? No držimo se rubrika!

»Bitni zadaci sada okupljenog takozvanog narodnog predstavništva« dele se ovako:

1. »*Čišćenje domova od političkih zločinaca*.« A Jove principium^[329]. Prvi zakon za dom koji će raditi po kraljevom srcu jeste da sam sebe po kraljevom srcu reformišu. Za sada je njegov sastav još loše delo nepozivnog opšteg prava glasa, iako posrednog.

A šta zahteva kraljevsko srce?

Na sadašnjem narodnom predstavništvu, izbrbljava se »*Neue Preußische Zeitung*«, ima »*jedna ljaga*« koja ga čini nedostojnim i nesposobnim da »u svojoj celini bude nosilac *pruske* časti, *pruske* vernosti i ljubavi prema otadžbini«. Na njemu je porok koji mora sa sebe zbaciti da bi u Previšnjim očima bilo »opravdano«.

»Ta ljaga, taj porok leži u tome što među njegovim članovima ima takvih ljudi koji su učestvovali u zločinačkim prestupima frakcije *Unruh*, i posebno u njenoj odluci o uskraćivanju plaćanja poreza.«

»Vlada«, veli se dalje, »nije, iz vlastite žaljenja dostojne slabosti ili iz nepoverenja u pravosude, doista u visokom stepenu inficirano revolucionarnim raspoloženjem, te ljude stavila pod sud. Ispraviti taj propust, tu pogrešku, zadatak je domova; nastojati na tome je naročito dužnost svih sudija i pravnika među njihovim članovima, već i zato da čuvaju srozavanu čast svoga staleža. Vladi se mora predlagati — i to neka bude jedan od prvih koraka posle konstituisanja domova — da ministar pravosuđa već sad preduzme sudsku istragu i kažnjavanje tih zločinaca. Takvo čišćenje je prvi i najhitniji uslov za uspešan nastavak rasprava.«

Kralj gaji intimnu želju da zlikovce i skvrnitelje svetinja koji su predlagali uskraćivanje poreza vidi kažnjene do u treće koleno. Kraljevska vlada bila je *preslaba* da tu želju ostvari. Kraljevski pruski narod bio je tako *bestidan*, tako obestan, da zločince i grešnike u otvorenoj pobuni

protiv viadarskog srca ponovo imenuje svojim predstavnicima. Sad je na *domovima* da kraljevsku vladu prinude na izvođenje najličnijih želja Njegova Veličanstva. Skupštinski dom mora na kolenima moliti vladu da joj dopusti da iz svoje sredine eliminiše sve šugave i u višem smislu *dvoru nepripuštene* elemente. A pre svega književnike i fariseje, sudije i pravnike da spasu »stalež« čija je čast počela nestajati od momenta kad se kod Manteuffela pojavila, dakako neosnovana, sumnja da pruska Temida može ostati slepa za jasne znakove koje joj daje kruna. No kako može spasti svoju čast pred narodom sudijski stalež za koji svaka iznenadna ideja otelovljene milosti božje ne bi bila zakon i koji ne bi naređenje samog kralja bezuslovno izvršio?

Poznato je da u svim religijama skrušenost, žrtva, po mogućnosti žrtvovanje sebe samoga, čini pravu jezgru bogočašća, kulta. Takozvano narodno predstavnništvo, da bi dokazalo da je ono predstavnništvo kraljevskog srca — a kraljevsko srce je živo, individualizovano, očovečeno, realno narodno srce, — »takozvano« narodno predstavnništvo mora stoga na stepenicama prestola pre svega žrtvovati *samo sebe, sebe kao izliv narodnog suvereniteta*.

Ono mora isterati sve članove koji su u nemilosti Njegova Veličanstva i predati ih zatvoru i dželatu kao žrtvu iskupljenja religije apsolutnog kraljevstva. Tako će ono, prvo, okajati svoj zločin, svoj *istočni greh* — svoje poreklo iz narodnog suvereniteta. Ono će u isto vreme okajati opaku prošlost punu hule na Veličanstvo, dakle na boga. Ono će se očistiti tako da bude pravi izliv ponoćne kraljevske vlasti. Ono će iz »takozvanog« narodnog predstavnništva postati *pravo* narodno predstavnništvo — u višem, kraljevskopruskom smislu. Kralj je *pravi* pruski narod. Pravi pruski narod — koji nipošto ne treba brkati, po lošem tuđem običaju, sa površnim *brojem* stanovnika države — izabraće dakle predstavnike samo zato da kraljevske želje dopru do kralja kao narodne želje i da na taj način najintimniji zahtevi njegovog vlastitog Previšnjeg srca u formi javnih zakonskih predloga i odluka domova dobiju koliko prozaičnu toliko opšte važeću realnost.

Očekujemo dakle od berlinskih domova da svoj kult kralja počnu žrtvovanjem *sebe samih*, izbacivanjem grešnika na kojima je greh *uskraćivanja poreza*.

»Neue Preuß[ische] Zeit[un]g« to ne taji. Pa ni tako dom još neće biti opravdan pred Previšnjim. Ali drugi deo žrtve dom neće prineti kao korporacija. On ostaje prepušten aktivnoj svesti o grehu i samokažnjavanju pojedinih članova na koje se to odnosi.

»Takvim čišćenjem neće doduše — uzdiše »Neue Pr[eußische] Z[ei]t[un]g« biti uklonjeni svi oni članovi za koje bi bilo poželjno da zbog svojih političkih i državničkih antecendencija budu dotle udaljeni dok ne *spoznaju* i *okaju* svoj deo krivice za bedu otadžbine, te *svečano obećaju* i *javno posvedoče* da će se prema svojim silama boriti protiv delimično i njihovom ličnom krivicom prouzrokovanog zločina. No razume se da s pravnog temelja ne može biti reči da takvi ljudi koji su služili

revoluciji, koji su osobito između 18. marta i 8. novembra kao visoko postavljeni činovnici na toj službi* (prava pruska gramatika!) »bili upotrebljeni, budu listom udaljeni iz domova. Ali bilo bi poželjno da ih je sopstvena svest držala podalje, ukoliko kod njih nije došlo do gorepomenutog poželjnog preokreta. Pri toj* (Previšnjoj) »želji s pravom treba praviti razliku, npr. između rajnskih trgovaca, koji su preko noći morali postati stubovi društva, i ljudi iz staropruskih* (feudalnih) »rodova čija su časna imena sa istorijom našeg kraljevskog doma i prvobitnog jezgra zemalja* (da li je i Šlezija u prvobitnom jezgru zemalja?) »od vajkada najuže povezana s monarhijom.*

Mi smo to »rajnskim trgovcima« odavno kazali. Samo sa dégoût¹ je feudalna hoencolernska dinastija tu građansku bagru izabrala kao podlo oružje i samo vreba trenutak da je udarcima nogu, ali i radikalno udalji. Hansemann! Camphausen! Kühlwetter! Na kolena! U haljini od kostreti pred kraljevskim dvorom, pred licem naroda, posipajući pepelom glave opterećene krivicama, svečano obećajte, posvedočite javno da se u najdubljoj skrušenosti kajete što ste se u jednom trenutku osmelili da kontrarevoluciju, čije je izvršenje pripadalo samo »Mojoj slavnoj vojsci«, pripremate građansko-ustavnim intrigama i — vi dramoseri, kmetovi koji su se odali trgovini, pedantni trgovci uljem, prepredeni željeznički špekulanti — da ne samo spasete presto, nego ste se još tim spasenjem hvalili visokoparnim frazama kakve se govore pri pogrebu. Na kolena! U košulje od kostreti! Ili idite u manastir!

A što se tiče »ljudi iz staropruskih rodova, tih plemićkih božjim izbornom povlašćenih potomaka izabranog naroda, o njima, o jednom Arnimu, Auerswaldu, Boninu, Pfuelu očekujemo da ćemo uskoro čitati čitulju u »Stats-Anzeiger«-u^[54]. Samo ako dobrovoljno pođu u smrt, možemo verovati u njihovo pokajanje. Od rajnskog trgovca kao što je Hansemann ne može se očekivati takva duševna veličina. Hansemann je volterijanac najgore vrste, površan i pre svega bez osećanja kad su u pitanju novčane stvari.

Dakle, iščeznite iz domova, sa pozornice, vi živi pokretni spomenici 18. marta, kraljevskih iskušenja, poniženja, nedoslednosti i slabosti! Povucite se iz domova, ili se sami osudite na to da budete grešni jarci 18. marta!

Ali uskratitoe poreza će sami domovi prineti kao hekatombu svoga očišćenja i ispaštanja kraljevskom prestolu i tako se učiniti dostojnim za ispunjavanje daljnjih, od kralja »takozvanom narodnom predstavništvu« oktroisanih »zadataka«.

(Nastaviće se²)

Naslov originala:

Der Hohenzollerische Gesamtreformplan

[«Neue Rheinische Zeitung»,

br. 245 od 14. marta 1849]

¹ odvratnošću — ² Vidi u ovom tomu, str. 304 - 309.

Cenzura

* *Keln*, 14. marta. Nemačka dnevna štampa je doista najmlitavija, najpospanija i najkukavičkija institucija koja postoji pod suncem nebeskim! Najveće infamije mogu se vršiti pred njenim očima, protiv nje same, a ona čuti, ona sve skriva; ako se nekim *slučajem* ne bi doznalo kakve je divne martovske ljubičice milost božja razotkrila na pojedinim mestima, putem *štampe* to se zacemento ne bi doznalo.

U Diseldorfu je građanin i komunist Drigalski^[88] pokušao prošle jeseni ponovo uvesti cenzuru pod izgovorom opsadnog stanja¹. Dva dana je to uspevalo; ali bura javnog mnjenja primorala je gospodu sabljonoše da se odmah ostave svojih prohteva za cenzurom.

A kako to izgleda u starim provincijama?

Ima tri meseca otkako u dva različita okruga postoji cenzura u svojoj punoj slavi, a celokupna staropruska štampa mirno trpi to nečuveno posezanje u njena prava!

Poslušajte:

Rozenberg, u Šleziji, 7. marta. »Rosenberg-Kreuzburger Telegraph« donosi na prvoj strani broja 19 ovu izjavu:

«Molimo poštovane čitaoce našeg lista da zakasnelo izdanje ovog broja i njegovu nepotpunost ne pripisuju nama, nego da uzmu u obzir da se mi još uvek nalazimo u opsadnom stanju i da je 'Telegraph', — koji je u poslednje vreme *cenzurisao* izabrani poslanik za drugi dom, ovdašnji kralj. landrat gosp. Sack — posle njegova odlaska u Berlin *sada stavljen pod direktnu vojnu cenzuru*.

Uredništvo»

Dalje:

U Erfurtu postoji cenzura počev od 25. novembra takođe nesmetano. Tamošnju štampu cenzurisao je najpre g. *F. W. Huthsteiner*, sadašnji policijski inspektor, bivši redaktor nekoć pod cenzurom liberalne »*Barmer Zeitung*«, tobožnji liberal odn. demokrat, docnije Dunckerov potčinjeni i neprestani pruski policajac. Iako je taj časni čovek zabranjivao(!) čak i članke iz nesrećne berlinske »*National-Zeitung*«^[234], sma-

¹ Vidi u ovom tomu, str. 49 - 53.

tralo se da njegovo vršenje dužnosti ipak još nije dovoljno prusko, i on je zamenjen *oficirom*. I u Erfurtu, dakle, postoji *vojna cenzura*.

Ali to nije sve. Uvodi se i cenzura listova i spisa štampanih u inostranstvu, tj. u rejonima izvan opsadnog stanja. »Erfurter Adreßblatt« od 7. februara donosi ovu objavu:

»Po naredenju slavne kr. komandanture, ovde, ovdašnja publika upozorava se da *širenje* ili *afiširanje* napolju štampanih spisa *koji izazivaju sumnju u vladine mere* ili ih čak u *mržnjom zadahutoj opoziciji napadaju* i na taj način deluju u pravcu *otuđivanja* duhova od postojeće ustavne *vlade*, ili koji su pogodni da *izazovu* ogorčenje protiv određenih klasa stanovništva, i stoga *uzbudenje i nemir u ovdašnjem gradu*, povlači za sobom **primernu policijsku kaznu** i **neodložno hapšenje**«.

Erfurt, 5. februara 1849.

Magistrat, policijska uprava.»

Ponovo uvođenje cenzure, usavršavanje obične cenzure vojnom cenzurom — to su stvari koje se dosta tiču štampe. A štampa susednih mesta, breslavska, berlinska, lajpciška, prima to kao da se sve ovo razume samo po sebi! Doista, nemačka štampa još je uvek stara *»dobra štampa«*.

A naše pospane poslanike u Berlinu pitamo dokle će oklevati s predlogom da se ministri neodložno izvedu pred sud?

Naslov originala:

Zensur

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 246 od 15. marta 1849]

Milijarda

* *Keln*, 15. marta. Ubrzo posle februarske revolucije u Parizu se osetila besparica. Respect de la propriété¹ bio je proklamovan uopšte, a siroti sitni buržuji primenili su to na sebe. Privremena vlada^[330] je utoliko spremnije pristala na respect de la propriété što joj je banka smesta predujmila 50 miliona bez kamate. Privremena vlada bila je uglavnom sastavljena od sitnih buržuja oko »National«-a^[73] i dopustila je da je obmane velikodušnost banke. Pedeset miliona je brzo planulo. Za to vreme su akcionari i posednici bankovnih bileta imali vremena da respect de la propriété iskoriste na najbolji način i da svoje zlato dignu iz banke. Sitni buržuji, koji su isto tako hteli da iz respect de la propriété izvuku korist za sebe, podjoše svome bankaru da eskomptiraju menice koje su bile vučene na njihovo vlasništvo, tj. na njihovu industriju, na njihovu boutique² ili njihovu fabriku: bankari, izgovarajući se nestašicom novca, odbiše da ih eskomptiraju. Onda podoše drugim bankarima da bi svoje menice dali indosirati od svojih bankara i eskomptirati u banci: bankari odbiše da ih indosiraju. Respect de la propriété. Dakle upravo su bankari prvi povredili respect de la propriété, dok su sami umeli da ga veoma dobro eksploatišu. Tada je počelo opšte kukanje da su kredit i confiance³ nestali. Ali sitni buržuji još nisu napuštali svoj respect de la propriété; kad »mir i red« budu uspostavljeni, mislili su oni, vратиće se i confiance, a onda će im, na osnovu njihovog propriété, njihove menice nekako biti eskomptirane. Poznato je kako je posle junske bitke, kad su mir i red bili uspostavljeni, propriété došlo u džepove bankara zbog sudskih nagodaba^[331], i kako su sitni buržuji shvatili značenje »respect-a« tek tada kad je njihovo »propriété« propalo. No od novčane krize, koju je tada izazvala krupna buržoazija, očigledno su najviše trpeli radnici. U isto vreme kad je privremena vlada izmislila famozni porez od 45 santima^[332] da bi doskočila svojoj nevolji, osvanuo je na zidovima plakat s potpisima radnikâ koji je započinjao rečima: avez-vous

¹ Respektovanje vlasništva — ² dućan — ³ poverenje

besoin d'argent? (Treba li vam novac?) U tom plakatu direktno se predlagalo da se zahteva povraćaj one milijarde koja je 1825. bila odobrena emigrantima kao odšteta. Ko su bili tadašnji emigranti? Upravo oni koji su u inostranstvu podstakli i podržavali rat protiv Francuske i koji su se zatim, u pratnji inostranaca, vratili u Francusku. Ko se nalazio među emigrantima koji su se koristili odštetom? Vojvoda Orleanski, tj. nedavno oterani kralj, i legitimisti^[192], tj. prijatelji davno oteranog kralja. Ustavotvorna skupština i Konvent naredili su konfiskaciju dobara izdajničkih emigranata; kraljevi i emigranti, vrativši se posle obeju restauracija^[333], oktroisali su sebi i svojim prijateljima odštetu. Kraljevi su ponovo bili oterani, odluke Ustavotvorne skupštine i Konventa ponovo su dobile svoju punu važnost, i šta je bilo prirodnije nego da se odštetom koristi narod. Plakat u kome se na takav način objašnjavao zahtev za vraćanjem milijarde radnici su čitali s opštim oduševljenjem; hiljade njih stajale su pred plakatom i o tome diskutovale na svoj način. To je trajalo ceo jedan dan; drugog dana plakat kao da je iščezao sa zidova. Legitimisti i orleanisti^[334], koji su shvatili svu opasnost što im je zapretila, unajmili su za teške pare ljude kojima je bilo stavljeno u dužnost da noću unište svaki trag toga plakata. Ljudi su tada bili u vrtlogu novih organizacionih planova. Svako je mislio samo na to kako bi pronašao neki nov sistem, da ga odmah, uprkos svim postojećim odnosima, uvede u »državu«. Privremena vlada došla je na nesrećnu ideju da seljaka optereti porezom od 45 santima. Radnici su verovali da će tih 45 santima imati istu posledicu kao i milijarda: oporezivanje zemljišnog poseda — i ostavili su se misli o milijardi. »Journal de Débats«^[335] i stupidni »National« učvršćivali su ih u tom mišljenju i objašnjavali su u svojim uvodnicima da je pravi kapital »zemlja«, iskonski zemljoposed, i da privremena vlada ima puno pravo da povisi taj porez u korist radnika. A kad se pristupilo stvarnom ubiranju poreza, seljaci su digli strahovitu poviku na gradske radnike. »Šta?« — govorili su seljaci — »mi stojimo gore od radnika; mi moramo uz teške kamate uzimati kapital da bismo mogli obraditi svoju zemlju i ishraniti svoje porodice, pa zar da osim poreza i kamata plaćamo kapitalistima još i za izdržavanje radnika?«

Seljaci su otpali od revolucije jer je ona njihove interese još više sužavala umesto da ih unapređuje. Radnici su shvatili podvalu sa porezom na koju je podstakla reakcionarna partija, respect de la propriété postao je i njima tek sad jasan: izbila je na videlo razlika između formalnog i faktičnog vlasništva; ispostavilo se da je buržoaski kapital tako reći izmakao zemlji tlo ispod nogu, da je formalni vlasnik zemlje postao kapitalistov vazal i da je porez pogodio samo zaduženog vazala. A kad je uz to faktički zemljoposednik uskraćivanjem kredita, plenidbom itd. dao siromašnom seljaku baš dobro osetiti dokle dopire njegov uticaj, tada je ovaj baš dobro omrznuo revoluciju. Legitimisti, koji su zahvaljujući svome krupnom zemljišnom posedu imali mnogostruk uticaj na selo, iskorišćavali su te prilike, i tu su počele mahi-

nacije rojalista u korist Henrija V. Pod tim za revoluciju žalosnim prilikama približavao se 15. maj^[336]. Barbèsova milijarda, iako predložena u drugom obliku, opet je kao munja udarila u narod i upalila. Čak ni junska bitka nije mogla ugušiti tu misao o milijardi, a sad kad je u Buržu^[337] u toku sudski proces Barbèsu, ona je među seljacima dobila krv i meso. Zahtevati od legitimista, svojih zemljišnih gospodara i krvopija, povraćaj milijarde koju su oni, seljaci, namakli — to je sasvim drukčiji mamac nego Napoléon. Agitacija za vraćanje milijarde proširila se već po celoj Francuskoj i kad bi o njoj trebalo odlučivati putem opšteg prava glasa, ona bi dobila još više glasova nego Napoléon. Milijarda je prva revolucionarna mera koja vuče seljake u revoluciju. Peticije koje pristizu sa svih strana i ton kojim su one napisane dokazuju da je ona već uhvatila duboke korene. U Kliniju zahtevaju ne samo povraćaj milijarde nego i kamate od 3 posto koje je ona nosila od 1825. Otkad traje proces u Buržu, peticije se gomilaju na način koji počinje bivati neprijatan i sudijama u Buržu i celoj reakcionarnoj partiji. Agey, Ancey, Malain, St. Wibaldt, Vittaux i sijaset drugih opština ponovo su danas preko svojih narodnih predstavnika dostavile peticije Skupštini. Pod naslovom »Rappel du Milliard«¹ listovi donose iz dana u dan imena novih opština koje se pridružuju toj grandioznoj meri. Uskoro će se na svim zidovima, u svim opštinama čitati: »Rappel du Milliard«, a ako se predstojeći izbori budu održavali pod tom parolom, videćemo šta mogu kapitalisti, zvali se oni legitimisti ili orleanisti ili buržuji, suprotstaviti toj milijardi da bi potisnuli demokratske kandidate, koji nameravaju s mirazom te milijarde ući u novu Skupštinu, da bi ga kao apanažu rasporedili u korist seljaka i radnika. No to još nije sve: Louis-Napoléon je svuda obećao seljacima ne samo rambursiranje poreza od 45 santima nego i olakšanje poreza uopšte. U peticijama se uopšte zahteva da se milijarda uglavnom upotrebi za tu svrhu. A što se tiče pravnog obrazloženja samog povraćaja, ono je već dato neposredno posle julske revolucije 1830. Tada je naglo obustavljena isplata novca preostalog od milijarde. Što se tada nije zahtevalo vraćanje već isplaćenog, tome je jedini uzrok to što su upravo Louis-Philippe i njegova porodica bili primili vrlo veliki deo tog novca.

Kontrarevolucionarna partija, u nemogućnosti da ospori pravednost te mere, zadovoljava se zasad time što upozorava na teškoću njena izvođenja. Naime, teškoća je tobože u tome kako da se pronađu oni koji su od odobrene odštete primili više ili manje krupne sume. Ništa lakše od toga. Počnimo od krupnih suma. Na čelu spiska je vojvoda Orleanski (kasniji Louis-Philippe) i njegova sestra m[a]d[ame] Adelaide sa 50 miliona, a te milione trebalo bi samo uzeti od beskrajnih dobara koja je Nacionalna skupština još nedavno vratila kraljevskoj porodici.

¹ Povraćaj milijarde

Princ Condé dobio je 30 miliona, a ko je nasledio tih 30 miliona? Vojvoda od Aumale i madame de Feuchères. Tu bi se dakle već moglo lepo početi. Kraljevska porodica ima ogromne šume i dobra u Francuskoj, a seljaci već počinju računati koliko su izgubili time što im već 1830. nisu vraćeni ti milioni.

Naslov originala:

Die Milliarde

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 247 od 16. marta 1849]

Karl Marx

Frankfurtsko Martovsko udruženje i »Neue Rheinische Zeitung«

* *Keln*, 15. marta. Vraćamo se na nesrećno Martovsko udruženje^[316], taj dostojni izdanak »martovske revolucije«. Prebacuje nam se da, podrivajući Martovsko udruženje, »nanosimo štetu stvari slobode«. Zar nismo već u decembru 1848, na užas »Kölnische Zeitung«, žigosali Martovsko udruženje kao *nesvesno oruđe kontrarevolucije?*^[338] Zar nismo, dakle, »Martovskom udruženju« već davno poverili svoje mišljenje o »Martovskom udruženju«? Da je Martovsko udruženje organizacija revolucionarne partije, da je ono makar samo dosledan svež plod *martovske bune*, mi bismo čutke prešli preko njegove netaktičnosti, kakva je neosporno bila njegova *špekulacija s oglasima*¹. Martovsko udruženje, prvo, ne razvija nikakvu aktivnost, osim ako takvu aktivnost ne predstavljaju njegove adrese; on je, dalje, nadobudna budala koja se koleba između konstitucionalista (za nas su to gori reakcionari nego klub viteza von Radovitza^[339]), i nekoliko zaista poštenih demokrata kojima je pogled zamućen maglom izmirenja svih delova Rajha. Neodlučnost će u takvom Centralnom komercijalnom udruženju² uvek prevladavati, ono će možda podsticati narod na nezadovoljstvo, ali će ga u odlučnom trenutku izdati i naknadno oplakivati svoju zabludu. No neka nam Komercijalno udruženje »ostane dobro i zdravo«! Njegova osetljivost nas ne dira; ovi liberali, čini se, još uvek gledaju na slobodnu štampu kao na svoju privatnu tekovinu. Gospodin Eisenmann, npr., otvoreno se proglasio konstitucionalistom za većita vremena i protivnikom republikanizma na istoj sednici na kojoj se o »Neue Rheinische Zeitung« govorilo kao obrascu »prave nemačke rascepanosti«. Dakle, od nas se očekuje da iz glupavog poi-

¹ Vidi u ovom tomu, str. 276 - 277. — ² Igra reči (Central-Märzverein — Centralno martovsko udruženje, Central-Commerzverein — Centralno komercijalno udruženje) koja ukazuje na vodeće snage Centralnog martovskog udruženja.

manja jedinstva potpomažemo organ čoveka koji je, bio on inače crni davo, u svakom slučaju nemačka nacionalna budala. Mi bismo pristojnosti radi »poveli sa sobom« tu gospodu dokle bi htela, kad njihov frankfurtski zadatak ne bi bio upravo to da budu »neudaljiva«. Među tom gospodom ima mislećih prijatelja istorije. Njima nije moglo promaći da su fejani^[340] ne samo u Nemačkoj nego svuda i u sva vremena, uprkos svim martovskim udruženjima, morali biti uklonjeni već pre izbijanja prave revolucije. Šta koristi pristalicama socijalne republike ako onaj isti Vogt koji je »u prvim redovima« galamio protiv Bonaparte u krčmama malog univerzitetskog grada postaje promašeni Barrot Rajha pri Bonaparti nemačkog Rajha.^[341]

Naslov originala:

Der Frankfurter Märzverein und
«Neue Rheinische Zeitung»

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 248 od 17. marta 1848]

Friedrich Engels

Nacrt adrese drugog doma

* *Keln*, 16. marta. Niže saopštavamo našim čitaocima *nacrt adrese drugog doma*^[342], bledu, servilnu kopiju prestone besede¹. Njen sastavljač je glasoviti vitez crvene zemlje², hrabri (!) von *Vincke*.

Adresna komisija »zahvalno priznaje« (starozavetni stil) »ustanovljenje pravnog poretka ustavom od 5. decembra prošle godine«. Tu zahvalu *izriče* čak u ime »pruskog naroda«. A zašto narod ove adresne komisije zahvaljuje za decembarski ustav oktroisan sabljom?^[123] Zato što je »prožet željom« za *povratkom javnog pravnog poretka*«. Jadni vitez *Vincke*! Morao je dokazati da je čovek »pravnog tla«, koje je njegov specijalitet. A kako se može priznati pravno tle pred licem Brandenburgove vlade koja je razorila upravo to pravno tle pocepavši zakone od 6.^[91] i 8. aprila 1848?^[129] Ništa prostije od toga! Vlada je oktroisala *novo* pravno tle, *vanredno stanje*, i ujedno *Charte*, kodeks i filozofiju *vanrednog stanja* — ustav od 5. decembra. Najpre vlada ukida »javni pravni poredak«. Zatim vlada proklamuje drugi, bilo kakav hrvatski »javni pravni poredak«, pravno tle *quelconque*³. A adresna komisija u ime pruskog naroda i *Vincke* u ime pruske adresne komisije nemaju preča posla nego da pozdravljaju povratak *jednog* (bilo kojeg, bilo kakvog) »javnog pravnog poretka«! Pravno tle je mrtvo! Živelo pravno tle! Ako pruska vlada bude sutra srušena, ako u Berlinu bude proklamovan *Comité du salut public*⁴, među prvim čestitarima, svadbenim čaušima, nalaziće se neizostavno »pobornik pravnog tla«, koji mu drago *Vincke* koji će ganuto priznati »povratak *jednog*« kojeg mu drago »javnog pravnog poretka«.

Adresna komisija i mrtvaci jašu brzo^[343]. Najpre »zahvala« (prema propisu lista »*Neue Preußische Zeitung*«^[21]) za državni udar od 5. decembra! Zatim ustav *vanrednog stanja* proklamovan kao »odsad važeći osnovni zakon pruske države«! Najzad svečani zavet da će se izvršiti

¹ Vidi u ovom tomu, str. 261 - 265. — ² Vestfalije — ³ ma koje — ⁴ Komitet javnog spasa

»revizija puna strahopočitanja i vernosti Vašem kraljevskom veličanstvu«, tj. da će se *revidirati u duhu darodavca*. Na tom putu bićemo po svoj prilici odvedeni nazad, još *iza Ujedinjenog landtaga*!^[137]

Što se tiče *»opsadnog stanja«* u Berlinu, adresna komisija će se rukovoditi isključivo opštim mestom da *»istinska sloboda ne može postojati bez zakonskog reda«*. Šta znači bojni poklič *»zakonski red«*, poznato je od događaja u Varšavi^[344]. Kad bi Pruska mogla da postoji bez novca ili da dobije novac bez tih nametljivih parlamentarnih brbljivaca! A što se tiče sporadičnih opsadnih stanja *»izvan grada Berlina«*, adresna komisija smatra umesnim *»očekivati dalje saopštenje vlade Vašeg kraljevskog veličanstva«*. Dotle neka Erfurt i šleski okruzi pod opsadnim stanjem budu uvidavni. Vincke je satisfait¹ ako vojne cenzure Erfurta i Rosenberga² ne *»precrtaju«* njegov nacrt adrese. Nema opasnosti!

Vincke zatim obećava u ime adresne komisije, adresna komisija u ime drugog doma, a drugi dom u ime naroda da će od kraljevske pruske vlade postavljene zadatke *»takozvanom narodnom predstavništvu«* rešiti *»intenzivnim radom«* i na što veće zadovoljstvo. Srećno!

»Radosno priznajemo i mi da je pruska vojska u danima borbe posvedočila ratnu slavu, a u teškim iskušenjima svoju vernost.«

Danska vojna u duhu Carskog komornog suda!^[345] Bitka kod Miloslava i Vrešena!³ Pobede u Anhaltu, u Majncu, u Frankfurtu na Majni!^[346] I ne samo to! Vincke radosno odaje priznanje vernosti kojom je *»Moja sjajna armija«*^[196] progonila Vinckeove prethodnike i ložila peć dokumentima stare Nacionalne skupštine. Vincke ima razloga za to. Bez *»vernosti«* *»pruske vojske u teškim iskušenjima«* naš Vincke ne bi nikad imao prilike da se ovim nacrtom adrese koji je sam on sastavio učini besmrtnim. Uostalom, napomenimo uzgred da adresna komisija i u tom pasusu učenički sledi propise koje je dala *»N[eu] Pr[eu]ßische Z[e]it[un]g«* u hoencolernskom opštem planu reformama⁴.

A nemačko pitanje?

»Pruska« neće zazirati *»ni od kakvih žrtava«* da Malu Nemačku privuče k sebi drugim putevima nego što je Friedrich Veliki privukao k sebi Šleziju. U odnosu na *»osvajanja«*, moderna Pruska je pristalica *»mirnog«* napretka. Osim toga, adresna komisija *»se nada«* u *»sporazum svih nemačkih vlada s nemačkom Nacionalnom skupštinom«*. Mi se nadamo da se nemačke vlade neće mnogo natezati s tim učiteljskim seminarom Rajha.

Adresna komisija ne želi takođe da *»otkaz primirja od strane danske krune«* dovede do *»narušavanja mira«*. Vincke zna vrlo dobro

¹ zadovoljan — ² Vidi u ovom tomu, str. 291/292. — ³ Vidi u ovom tomu, str. 137. — ⁴ Vidi u ovom tomu, str. 287 - 290.

da taj danski otkaz primirja⁽¹³⁴⁾ nije mišljen ozbiljnije nego prusko-danski rat. Pruske trupe kao trupe Rajha u Šlezvig-Holštajnu, šlezvig-holštajnske trupe kao trupe Rajha u južnoj Nemačkoj proglašavajući — one ovde, a ove onde — vanredno stanje!

Kondoliranje povodom smrti princa Waldemara, uveravanja o spremnosti na samožrtvovanje kojima se ovi von Bodelschwinghi, Riedeli, von Seckendorfi, Arnimi, Harkorti, grofovi Renardi, Camp-hauseni, Vincke, Grüni i slična bagra spuštaju do uloge pruskih Likurga i Solona; bogobojaznost, poštovanje zakona, smisao za zajednicu, pravednost, providnost, srca kraljeva i budućnost Pruske »a s njome i Nemačke« sve to adresna komisija servira posredovanjem von Vinckea kao desert.

Idiotizam mora imati pravo građanstva u narodnom predstavljanstvu i u narodu kad se jedan von Vincke usuđuje da ih u ime adresne komisije, u ime jednog doma, u ime samog naroda učini predmetom sprdnje evropske galerije jednom takvom otrcanom petljavinom.

Naslov originala:

Der Adreßentwurf der zweiten Kammer

[«Neue Rheinische Zeitung»,

br. 247 od 16. marta 1849.

Vanredni prilog.]

Karl Marx

[18. mart]

* *Keln*, 18. marta. Priznajemo našim čitaocima da danas ne umemo napisati uvodnik. Berlinska martovska revolucija, taj slabi odjek bečke revolucije, nije nas nikad oduševljavala. Berlin je 19. marta 1848. pevao: »*Isuse moje uzdanje!*« Savetujemo Berlinu da ovog puta na dan 18. marta kaže: »*Wranglele moje uzdanje!*«

»*Neue Rheinische Zeitung*« održaće svoj godišnji pomen tek 25. juna^[347].

A šta će raditi »*Kölnische Zeitung*«^[21], tj. »kelnska buržoazija«?

Dvadeset drugog marta 1848. glavni prekora koji je »*Kölnische Zeitung*« uputila gosp. von »*Arnimu*« bio je taj da je on *zabranio* »*Rheinische Zeit[un]g*«^[296]. Camphausen nije tada još bio ministar. Ovo radi jasnoće.

Još se sećamo srećnih vremena kad je *Camphausen* bio^[348] naš saradnik u Kelnu. Odnos tadašnjeg Camphausena prema nama i naš sadašnji odnos prema njemu — to je *tajna martovske revolucije 1848.*

[«*Neue Rheinische Zeitung*»,
br. 249 od 18. marta 1849.
Drugo izdanje.]

Karl Marx

[«Neue Preußische Zeitung» o 18. martu]

* *Keln*, 18. marta. Organ *Friedricha Wilhelma Četvrtog*, «N[eue] Pr[eußische] Z[eitung]»⁽²⁾ piše povodom 18. marta 1849:

«Ali dvaput jao narodu koji svečano proslavlja godišnjicu svoje revolucije; grešiti je ljudski, ali tražiti svoju čast u grehu i slaviti svoj zločin, to su davalja posla.»

Isti list u feljtonu istog broja naziva borbu od 18. i 19. marta «**krvavom lakrdijom!**» To je dostojna nagrada «Mome narodu» za to što je izvršio *polovičnu* revoluciju.

Dalje taj list javlja da je Wrangel pre nekoliko dana «razgledao» *Friedrichshain*⁽¹⁹⁷⁾.

Čekaćemo da vidimo šta će g. Wrangel «razgledati» 18. marta 1850.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 249 od 18. marta 1849.
Drugo izdanje.]

Karl Marx

Hoencolernski nacrt zakona o štampi

* *Keln*, 21. marta. Prema našem obećanju¹ vraćamo se na hoencolernske reformske nacрте, inspirisane opsadnim stanjem, o slobodi štampe i o pravu udruživanja^[322]. Za danas će nam biti dovoljno da upoređenjem ranijih planova kaznenog zakona, *odbačenih* već pod Camphausenovom opozicijom egidom od rajnskih staleža^[349], pokažemo koje slavne «tekovine» imaju *Porajnci* zahvaliti berlinskoj martovskoj buni, kojom je novom ljubavi prema nasilju, u duhu pruskog zemaljskog prava, «neoslabljena» kruna^[321] Velikog vojvode u Berlinu usrećila *rajnski zakon*^[90].

Na Ujedinjenom landtagu^[137], patentovane uspomene, junker Thadden-Triglaff iz pomeranske Manče^[350] založio se pre dve godine za slobodu štampe u granicama. Suborac vestfalskog novopečenog «hrabrog» viteza Vinckea zavitlao je svojim kopljem:

«Da, javan, ali doista javan postupak sa gospodom literatima:

Sloboda štampe, i pored toga vešala!^[351]

Nacrti oktroisanih zakona novembarske vlade^[352] su recidiv tih starih, predmartovskih vežbi u duhu kraljevskog patenta. «Jaka kruna Pruske» poništava omražene odredbe Code pénala, oslobadajuće presude rajnskog porotnog suda uskratiocima poreza i pobunjenicima.

«Da, javan, ali doista javan postupak:

Sloboda štampe, i pored toga vešala, vešala pruskog zemaljskog prava!»

Odredbe Code pénala ne poznaju injurioznu povredivost osećajâ Nj. hoencolernskog Veličanstva. Uprkos censusu i policijskom filtriranju, neće se naći rajnski porotnici koji bi neizreciv zločin uvrede veličanstva presuđivali drukčije od uvrede nekog «privatnog lica», tj. sa 5 franaka globe. Carski despotizam je sebe cenio suviše visoko a da bi

¹ Vidi u ovom tomu, str. 290.

izjavljivao da u svom veličanstvu može biti »uvređen«; ali hrišćansko-germanska svest oca svojih podanika, koja, pojmljivo, ne može da se poredi s visinom Napoléonova ponosa, ima u svom rajnskom Velikom vojvodstvu ponovo »duboko osećanu potrebu« da uspostavi zaštitu svog staropruskog dostojanstva. »Jaka« kruna ne usuduje se ukinuti rajnski krivični postupak, ali kalemi mnogoobčavajuću šibljiku pruskih pravnih pojmova u taj postupak i kliče:

»*Javan, doista javan postupak, i pored toga vešala pruskog zemaljskog prava!*«

O »javnom postupku« koji treba da bude za prvo vreme oktroisan kao dopuna rajnskom Code pénalu, čitamo u § 22 zakonskog nacrtu sledeće:

»Polijske vlasti ovlaštene su da zaplene svaki štampani spis namenjen rasturanju, čak i kad je njegovo izdavanje već počelo, gde god ga zateknu, ukoliko . . . njegov sadržaj čini zločin ili prestup koji se može goniti ureda radi.

Policija je ovlaštena da novine koje joj se ne sviđaju zapleni na pošti ili u redakcijama, čak kad je »izdavanje već počelo«, tj. upravo kad »preventivne mere« policije treba »kao takve« da prestanu i kad stvar »po zakonu« već spada u nadležnost sudova; ona ima to pravo na zaplenu u svim slučajevima kad »sadržaj« štampanih spisa, novina itd. »čini zločin ili prestup« koji se može »goniti ureda radi«, tj. policije radi, tj. u svako vreme kad policija poželi da zadovolji ukermarske^[35] prohteve za ulogom javnog tužilaštva i bude smatrala za potrebno da tu sklonost opravda sebi svojstvenim izgovorom da su posredi neki »zločin ili prestup« ili neka druga dela »koja se mogu goniti«; ona može, najzad, sve takve štampane stvari, c'est-à-dire¹ sve što se sviđi Gospodaru i njegovoj svetoj hermandadi^[26], zapleniti gde god ih zatekne, tj. ona može provaljivati u kuće, u tajne porodičnog života i, tamo gde nema razloga za opasno stanje i hrvatsku zaštitu vlasništva, pod vladavinom ustavnog zakonskog poretka priređivati policijsku pljačku privatnog vlasništva mirnih građana. Nacrt zakona govori pri tom o svima rasturanju »namenjenim« štampanim spisima, »čak i kad« se s njihovim izdavanjem već počelo; stoga on, »razume se samo po sebi«, pretpostavlja pravo na zaplenu onih štampanih spisa čije rasturanje još nije počelo, koji još ne mogu predstavljati zločin ili prestup, i time proteže policijsku pljačku i na privatni posed predmeta koji pravno uopšte ne mogu »podlegati gonjenju«. Francuski septembarski zakoni^[173], sabljaška cenzura Cavaignacove vojne diktature, pa čak i stari nacrti kaznenog zakona predlagani starim provincijskim staležima i njihovim komisijama »uz previšnje neodobravanje« respektovali su bar privatno vlasništvo koje »još ne predstavlja zločin ili prestup«; naprotiv, nacrt zakona o štampi, koji počiva na berlinskim martovskim tekovinama, organizuje javni policijski lov na vlasništvo i privatni posed građana

¹ to jest

te u ime hrišćansko-germanskog policijskog morala nasilno vuče u javnost lične odnose, koji s kaznenim pravom nemaju nikakva posla.

»*Javan, doista javan postupak, i pored toga vešala pruskog zemaljskog prava!*«

Sa usavršavanjem tog javnog postupka ide pod ruku usavršavanje odredaba pruskog zemaljskog prava.

Željno očekivani zakoni o uvredi veličanstva »konstituišu se« u § 12 na sledeći način.

»Ko rečju, pismom, štampom ili crtežom, likovnim ili drugim prikazivanjem povredi strahopoštovanje spram kralja, kažnjava se zatvorom od dva meseca do pet godina.«

Ako rajnski podanici ne znaju koji stupanj »strahopoštovanja« traži za sebe njihov hoencolernski, bečkom trgovinom naroda^[115] oktroisani im veliki vojvoda, neka konsultuju motive berlinskog kaznenog zakonika.

Prusko zemaljsko pravo^[149] predviđalo je dosad kao najvišu kaznu za uvredu veličanstva *dve godine*, a za *povredu strahopoštovanja* kao najvišu kaznu *godinu dana* zatvora ili tvrdavskog zatvora. (Opšte zemaljsko pravo II. 20. §§ 199, 200.)

Čini se da te odredbe ipak nisu bile dovoljna zaštita osećaju veličanstva »jake pruske krune«. Već u »Nacrtu kaznenog zakonika za pruske države« iz 1847,^[354] koji su predložile Ujedinjene komisije bila je za »izjave putem reči ili pisma, ili slika itd. koje *namerno* vredaju čast kralja (§ 101) predviđena kazna prisilnog rada od *šest meseci do pet godina*«, ali je, naprotiv, za »izjave i radnje koje se *doduše ne mogu* smatrati kao *uvrede kralja*, no ipak vredaju *dužno mu strahopoštovanje* (§ 102), bila predviđena kazna zatvora od šest nedelja *do jedne godine*«. U službenim motivima uz taj nacrt kaže se da su na to saksonski staleži (pri sličnom nacrtu iz 1843) *doduše* predložili da se »povreda strahopoštovanja« pobliže odredi dodatkom »namerna«, kako bi sprečili da se pod zakon podvedu izjave i radnje »kod kojih nije bilo ni najmanje *namere* da se povredi strahopoštovanje spram kralja«, ali da je takav dodatak vlada morala odbaciti, jer bi on »*izbrisao* razliku između uvrede veličanstva i povrede strahopoštovanja« i jer se »*namerne*« povrede »strahopoštovanja« imaju smatrati »uvredama«.

Iz tih motiva, još uvek merodavnih za pojmove zakona o štampi koji se ovih dana imaju oktroisati, proizlazi dakle da se »povreda strahopoštovanja«, koja se sad kažnjava kao i uvreda veličanstva zatvorom od dva meseca do *pet godina*, sastoji upravo u »*nenamernoj*« uvredi.

U isto vreme kazuju nam »motivi« da je maksimalna mera kazne za »povredu strahopoštovanja« tada bila određena na jednu godinu samo na predlog rajnskih staleža.

Prednost »martovskih tekovina« za Porajnce je očigledna. Prva oplodivanja Code pénala^[355] Zemaljskim pravom oktroisala su Porajncima nove zločine uvrede veličanstva sa dve godine i »povrede

strahopoštovanja» sa godinom dana zatvora; u zakonskim nacrtima iz 1843. i 1847. popelo se uvredeno veličanstvo do vrednosti od pet godina, dok je povređeno strahopoštovanje na predlog *rajnskih* staleža moralo zadržati svoju stopu od jedne godine; pod opsadnim tekovinama martovske bune povisuje se i (nenamerna) »povreda strahopoštovanja« do pet godina zatvora, a rajnski zakonik se opet novim zločinima dovodi bliže uljuđenosti staropruskog zemaljskog prava.

»Sloboda štampe, javan opsadni postupak i pored toga vešala!«

* *Keln*, 22. marta.

»Propisi o uvredi veličanstva«, objašnjava se u »Manteuffelovim motivima uz § 12 nacarta, »nisu mogli izostatiti utoliko pre što su u najvećem delu *Rajnske provincije* kazneni zakoni koji se odnose na uvredu veličanstva bili *stavljeni van snage* ukazom od 15. aprila 1848, a ta *rupa* nije posle toga bila popunjena.«

Manteuffelovi motivi objašnjavaju da se taj deo hoencolernskog zakonodavstva, koji nadmašuje čak i staroprusko zemaljsko pravo i otkrovenje Njegovog veličanstva u obliku nacarta kaznenih zakona iz 1843. i 1847, pokazao neophodnim uglavnom u odnosu na *Rajnsku provinciju*. Ukazi od 15. aprila 1848^[356], tj. obećanja na koja je »u prah oborena kruna« (vidi »N[eue] Preuß[ische] Z[eit]un[g]« od 20. o.m.) pod utiskom martovske bune pristala, stavili su u *Rajnskoj provinciji* »van upotrebe« s tolikom mukom oktroisane dopune iz Zemaljskog prava i uspostavili Code pénal u njegojvoj prvoj nesavršenoj čistoti; a da bi se ona u martu stečena »rupa« valjano popunila i istovremeno napredujuća razvojna sposobnost vrednosti hoencolernskog veličanstva dokumentarno zasvedočila, »jaka« novembarska vlada ne predlaže Porajncima stare predmartovske odredbe Zemaljskog prava, ne, — ona predlaže novu eksplikaciju strahopoštovanja koja u pogledu dvostruko premašuje sve ranije nacрте kaznenog zakonika. Le roi est mort, vive le roi!¹ Pre marta 1848. još »neoslabljeno« dostojanstvo zemaljskog oca svojih podanika imalo je po Zemaljskom pravu cenu od godine dana zatvora; u martu 1849. povreda »u prah oborene« krune popela se na vrednost do pet godina zatvora. Pre marta 1848. rajnski zakonik usavršavan je samo patrijarhalnim dopunama iz Zemaljskog prava; u martu 1849. njemu se oktroišu Manteuffelove novembarske tekovine:

»Sloboda štampe, cenzura sablje i pored toga vešala!«

Ali »rupa« rajnskog zakonika ima još i druge dubine. Paragraf 12 berlinske reforme štampe nastavlja u svojim dopunama:

»Jednakom kaznom« (dva meseca do pet godina zatvora) »kazniće se ko na gore navedeni način (rečju, pismom, znakom, likovnim i drugim prikazivanjima) »uvredi kraljicu. Ko na isti način uvredi prestolonaslednika (?) ili nekog drugog člana kraljevske kuće . . . kazniće se zatvorom od jednog meseca do tri godine.«

¹ Kralj je mrtav, živeo kralj!

Staroprusko Zemeljsko pravo, kao što je pomenuto, predviđalo je za uvredu »samog državnog poglavara« samo dve godine. Napredak nacrtu zakona o štampi, koji određuje za uvredu osoba drugorazrednog značenja, kraljice — kaznu do pet godina, prestolonaslednika (?) i »drugih« članova »kraljevske kuće« — do tri godine zatvora, jasan je kao dan.

Rajnski zakonik ne poznaje ni uvredu »kraljice« itd., ni uvredu »samog državnog poglavara«. Rajnske novine mogle su dosad nekažnjeno fabulirati o »nadama dvora u neočekivani događaj«, što ponekad može, iz medicinskih razloga, da bude povreda poštovanja.

Najzad, ekspatentovani nacrt kaznenog zakonika Ujedinjenih komisija rangirao je uvredu »kraljice« niže od uvrede »državnog poglavara«, predviđajući za prvu (§ 103), umesto pet godina, tri godine zatvora. A o jednakom kažnjavanju uvreda »kraljice« i uvreda drugih članova kraljevske porodice motivi iz 1847. govore da su već rajnski, šleski, saksonski i pomeranski staleži hteli da se između tih osoba pravi razlika, ali da tu žalosnu »kazuistiku« vlada ne može prihvatiti.

Manteuffelova jaka vlada našla je da »kazuistika« starih rajnskih, šleskih i saksonskih staleža nije ispod njenog dostojanstva. Nije li i sludunjavi von der Heydt pripadao patent-kazuistima onog vremena? Nacrt zakona o štampi Manteuffel-von der Heydta »konstituiše« kazuističku razliku između kraljice i drugih članova kraljevske kuće; on je konstituiše u skladu s uznapređovalim razvojem opštih postmartovskih osećaja kraljevskog dostojanstva. Stari rajnski, šleski i pomeranski staleži zahtevali su da se pravi razlika između kraljice i drugih članova kraljevske porodice, kako bi jednaka mera kazne — tri godine zatvora — za uvredu ovih poslednjih bila ublažena; jaka Manteuffel-von der Heydtova vlada prihvata razlikovanje, da bi umesto toga meru kazne za uvređenu kraljicu podigla do nanovo povišene norme za uvredu »državnog poglavara«.

O jednakoj razvojnoj sposobnosti pojmova o kraljevskom veličanstvu svedoči pridodata odredba tog istog paragrafa, prema kojoj se uvrede bilo kog »*nemačkog državnog poglavara*« kažnjavaju kao uvrede »prestolonaslednika« — sa tri godine zatvora.

Prema rajnskom zakoniku uvrede trećih »državnih poglavara« kažnjavaju se jednako kao i uvrede privatnih lica (novčana kazna od 5 franaka), i to na *predlog uvređenoga*, a ne možda iz javnopravnog karaktera toga prestupa. Prema nacrtu kaznenog zakonika koji su rajnski staleži već 1843. odbacili, uz »neodobranje s najvišeg mesta«, i koji je 1847. ponovo predlagan, trebalo je da uvreda stranih vladara i »njihovih supruga« bude kažnjavana zatvorom od dva meseca do robije od dve godine, pri čemu su pruski staleži zahtevali da ta odredba sasvim otpadne, a vestfalska krautjunkerska opozicija izjavila da je prvobitna mera kazne previsoka. Manteuffel-von der Heydtova vlada popunjava najzad opasne postmartovske rupe rajnskog zakonodavstva time što od rajnsko-vestfalskih cenzusnih predstavnika pobijanu meru

kazne od dve godine povisuje na tri godine i izlazi na megdan za pomeranskog Don Kihota Ujedinjenog landtaga:

»Sloboda štampe, stvarno javni postupak i pored toga vešala!«

Još u nacrtu reforme štampe, inspirisanom sa najvišeg mesta, § 19 ima svoje uveseljavajuće značenje pamćenja vredno:

»Ko uvredi 1. jedan od dvaju domova (kao takve), 2. člana jednog od domova za trajanja njihovih sednica, 3. koju drugu političku korporaciju, javnu vlast, javnog činovnika . . . rečju, pismom, štampom, znakom, likovnim ili drugim prikazivanjem, kažnjava se zatvorom do 9 meseci.«

Dok Manteuffel-von der Heydt razgone »političke korporacije«, sporazumske Skupštine i domove bajonetima, Porajncima se radi »zaštite tih Skupština« trpaju novi zločini u njihov Code pénal »pun rupa«. Manteuffel-von der Heydtova vlada oktroiše zemlji iz božansko-kraljevskog vrela milosti otadžbinski ustav^[123], da bi u »uvredi domova« oktroisala rajnskom zakoniku *nov, dosad nepoznat zločin*:

»Slobodu štampe, javan postupak i pored toga vešala!«

Neka se Porajnci za vremena čuvaju. Istorija ranijih dopunjavanja rajnskog zakonika Zemaljskim pravom i hoencolernska *nadogradnja* martovskih obećanja reći će im šta imaju očekivati od prekorajnskih tekovina.

Dosadašnji atentati na Code pénal imali su za cilj potpunu inkorporaciju rajnskih oblasti u staropruske provincije. Inkorporaciju koja neće biti potpuna dotle dok Rajnska provincija ne bude sasvim podređena pruskoj batini Zemaljskog prava. A novim nacrtom zakona se, pod izgovorom da će rajnskim oblastima »rupe« njihovog vlastitog zakonodavstva biti popunjene prednostima Zemaljskog prava, a Zemaljsko pravo za stare provincije još usavršeno u svojoj blagosti »punoj rupa«.

Ma koliko sadašnji dom bio mizeran, ipak ne očekujemo da će usvojiti te nacрте zakona. No u tom slučaju očekujemo da će nam se *oktroisati* i hoencolernska vešala za štampu, a to upravo i želimo.

Naslov originala:

Der Hohenzollersche Preßgesetzentwurf

[»Neue Rheinische Zeitung«,

br. 252 i 253 od 22. i

23. marta 1849]

Friedrich Engels

Adresna debata u Berlinu

* *Keln*, 25. marta. Priznajemo našim čitaocima da se samo protiv volje odlučujemo na to da izblize pogledamo debate berlinskog tzv. drugog doma.^[357] Debate raspuštene sporazumske Skupštine^[130], ma koliko bile beznačajne i blede, još su uvek imale interes aktuelnosti; tretirale su predmete koji nisu imali uticaja na sudbinu Evrope, zakone kojima se od samog početka nije mogla priznati neka trajnost, ali tretirale su eto naše najbliže interese, bile su verno ogledalo rastuće reakcije u Pruskoj. Debate sadašnjeg doma, naprotiv, nemaju drugu svrhu nego da legalizuju već dovršenu kontrarevoluciju. Ne radi se o sadašnjosti — nju su zabranom interpelacija isključili — radi se o prošlosti, o provizornom interregnumu od 5. decembra do 26. februara,^[358] a ako dom bezuslovno ne prizna taj interregnum, biće raseran, i njegov rad će opet biti uzaludan.

I nek se čovek interesuje za takve rasprave dok u Ugarskoj i Italiji revolucija i kontrarevolucija odmeravaju snage s oružjem u ruci, dok Rusi stoje na istočnoj granici, a Francuska se priprema za novu revoluciju koja će potresti svet!

Pogotovu adresna debata spada u nešto najdosadnije što smo ikad čitali. Cela debata se vrti, naravno, samo oko priznanja ili nepriznanja oktroisanog tzv. ustava^[123]. A od kakve je važnosti da li taj dom, izabran pod opsadnim stanjem i deprimirajućim delovanjem uspešno izvršene kontrarevolucije, koji raspravlja u nekom budžaku Berlina dok traje opsadno stanje, koji ne sme ni pisnuti ako ne želi da bude raspušten, — da li jedna takva Skupština taj dokument priznaje ili ne? Kao da bi se priznanjem ili nepriznanjem išta izmenilo na toku evropske revolucije, koja će sve sada važeće ustave, oktroisane i neoktroisane, satri u prah!

Jedino što je interesantno u celoj debati jeste dečačka obest desnice i kukavička skljojkanost leveice.

Gospoda rojalisti su nepopravljivi. Tek što njihova stvar, zahvaljujući pokornoj soldateski, opet na trenutak stoji bolje, oni veruju

da su dovedeni nazad u staru obetovanu zemlju i počinju govoriti tonom koji po drskosti nadilazi sve što je policijska država ikad sebi dopuštala.

Gospoda sa levice, naprotiv, snižavaju svoje zahteve u istoj meri u kojoj desnica povisuje svoje. Kroz sve njihove govore oseća se slomljenost koja je plod gorkih razočarenja, potištenost bivšeg člana iste Skupštine koja je najpre dopustila da se revolucija pretvori u močvaru, a zatim je, tonući u močvari koju je sama stvorila, nestala s površine uz bolan uzvik: narod još nije zreo!

Čak i odlučni članovi levice, umesto da se direktno suprotstave celoj Skupštini, ne gube nadu da će u samom domu i pomoću doma još do nečega doći i postići većinu za levicu. Umesto da u parlamentu zauzmu vanparlamentarnu poziciju, jedinu koja je u takvom domu časna, oni za ljubav parlamentarne mogućnosti prave ustupak za ustupkom, umesto da ustavno stanovište po mogućnosti ignorišu, oni redovno traže priliku da za ljubav mira s njim koketuju.

Opšta debata vrti se oko priznanja ili nepriznanja tzv. ustava. Levica, koja je na samu sebe gledala kao na nastavak većine bivše sporazumske Skupštine, većine koja je izglasala uskraćivanje poreza, morala je početi s najodlučnijim protestom protiv državnog udara od 5. decembra. A šta ona radi? Ona izjavljuje da je spremna priznati raspuštanje Nacionalne skupštine kao činjenicu koja se više ne da izmeniti, odreći se principijelnog spora o pravovaljanosti oktroisanog bastarda, pokriti sve udarce nogom i sve uvrede plaštem ljubavi te odmah preći na reviziju ustava!

Desnica, prirodno, odbija tu kukavičku ponudu sa zaslužnim prezirom i primorava levicu na spor o principima.

Levica to sasvim zaslužuje. Zašto ta gospoda uobražavaju sebi da moraju nešto provesti tamo gde se baš ništa ne da provesti! Zašto se obmanjuju da su pozvana da parlamentarno provedu ono što se može provesti samo revolucionarno, silom oružja! No, dabome, gospoda su se »kroz parlamentarni život uspela na visinu«, o kojoj nam poslanik Waldeck ume pričati tako lepe stvari, gde počinje esprit de corps¹, a revolucionarna energija — s'il y en avait² — isparava.

Prvi govornik šarolike partije koju zovu levice jeste gospodin von Berg. No nemojte misliti da ćete opet naći žustrog malog abbéa od prošle godine koji je umeo da tako dobro najedi gospodu sa desnice svakojakim kratkim pikantnim vicevima. Gospodin Berg ne nastupa više kao abbé, on nastupa kao pastor.

On misli da je bilo poželjno sastaviti nacrt adrese^[342] tako da bi se »za nju mogla izjasniti maksimalna većina«. Dom bi morao pokazati zemlji »da njeni predstavnici nemaju nameru žrtvovati dobro zemlje *pustim borbama oko principa*«. Na kraju g. Berg ne nalazi u nacrtu

¹ kastinski duh — ² ako je takve bilo

»duh pomirenja koji nas (?) prožima«, težnju ka »sporazumevanju«. On poriče domu da debatom o adresi »neće u otadžbini učvrstiti »mir i nadu u bolju budućnost«.

Stvarno! Zar su birači Jülicha i Dürena g. Berga poslali u Berlin zato da borbu za pravo naroda da sam sebi dâ svoj ustav progłosi pustom »borbom« oko principa, da propoveda »pomirenje« i »sporazumevanje« propovedničkim tonom, da truća o »miru« tamo gde važi samo *rat*?

Vi, gospodine kapelane Berg, vi niste izabrani zato što ste bili propovednik, nego zato što ste bili *uskratilac poreza*. Vaš izbor se dogodio ne u interesu *mira*, nego je od samog početka bio *objava rata* državnom udaru. Vi niste poslani u Berlin zato da ponudite pomirenje i sporazumevanje, nego da *protestujete*. A sad kad ste poslanik, sad proglašavate borbu između narodnog suvereniteta i »neograničene vlasti krune« za pustu, jalovu borbu oko principa!

Većina gospode uskratilaca poreza ponovo je izabrana ne zato što je cela njihova delatnost od maja do novembra 1848. zadovoljavala birače, nego zato što su sa odlukom o uskraćivanju poreza¹ stupili na revolucionarno tle, zato što je bilo mesta nadi da su im udarci nogom kojima ih je čistila vlada najzad otvorili oči da vide kako treba da se ponašaju prema kruni i vladi da bi nešto sprovedi. Birači su se nadali da će svaki od gospode time biti pomaknut bar jedan stepen dalje ulevo.

Umesto toga pokazuje se da je kažnjavanje u novembru urodilo plodom. Umesto dalje ulevo, gospoda su pomaknuta dalje udesno. Sa najdobronamernijim lelekalskim^[226] patosom oni propovedaju pomirenje i sporazumevanje. Oni izjavljuju da su voljni zaboraviti i oprostiti zlostavljanja koja su pretrpeli, oni nude mir. Baš je pravo što ih odbijaju uz posprdan smeh.

Sledi g. grof *Renard*, feudalac iz Šlezije.

Gospodin *Renard* uobražava sebi da u martu nije bilo nikakvog prevrata, nego da je samo pridodat nov moment. Kruna ostaje kruna, samo kao »opredeljujući moment« pridolazi *staleško* (!) predstavništvo sa *savetodavnim* glasom naroda. Inače ostaje sve po starom. (U stvari, to je upravo ono što nam s Bogom za kralja i otadžbinu treba da bude oktroisano i revidirano). Poslanik treba »da predstavlja ustav naroda u njegovoj celokupnosti, dakle narod *sa* vladarom, a ne narod *protiv* vladara«. (Šta će onda još i vladar, kad ga poslanici već i bez toga »predstavljaju«?) Po toj novoj teoriji države g. *Renard* objašnjava domu još i sledeće: Dom nije ovde »da se s krunom *cenjka* i *pogada* — tj. sporazumeva — da se spori o rečima ili, *ako hoćete, i o pravima*«; vlada i dom nisu »advokati dveju stranaka koje vode proces«. Ko drukčije shvata svoj mandat, taj »vodi građanski rat u teorijama«.

¹ Vidi u ovom tomu, str.

Gospodin Renard govori dosta jasno. U profanim ustavnim državama upravlja Skupština preko svog odbora, vlade, a kralj nema drugog prava osim da rekne amin i da potpiše. Tako je bilo i kod nas u vreme muke i nevolje, u vreme Camphausena, Hansemanna i Pfuela. Ali u kraljevskoj pruskoj ustavnoj monarhiji po milosti božjoj upravo je obrnuto: kruna upravlja preko svojih ministara, i jao domovima ako pokušaju uraditi nešto drugo do reći da i amin izlivima božje milosti!

«Najjasniji dokaz», nastavlja g. Renard, «da ne postoji nikakav rasep između krunice i naroda daje sadašnji moment, u kojem se, uz opšte oduševljenje, *nemačko pitanje* ori po svim provincijama . . . Oduševljenje . . . se kod mnogih odnosi veći- nom na dostojanstvo, na veličinu naše nasledne kraljevske kuće po milosti božjoj, *viteške* i» (naročito u Šampanji, kod Jene i 18. marta 1848⁽³⁵⁹⁾) «*pobedi višne* di- nastije Zollerna. (Veselost i poklici bravo.)»

O tom oduševljenju svedočio je tog istog 19. marta, kad je g. Renard govorio te reči, poklik koji se u Gircenihu oteo iz pet hiljada grla: «dole nemački car»¹, svedočilo je nekoliko dana potom odbacivanje pruskog naslednog carstva u Frankfurtu, svedočila je prekjuče frankfurtska prosjačka većina od cela četiri glasa za naslednog cara uopšte.

Ne, uzvikuje na kraju Renard, koji uostalom nije nikakva lija²:

«Nikome neće poći za rukom da *sveži život* rane koja sad zaceljuje ubije nagrizajućim otrovom i eventualno» (dakle ipak!) «nastalu napuklinu pretvori u nepopunjiv jaz!»

Najpoštovaniji Renarde! Neka zlonamernicima nikad ne pođe za rukom da «sveži život rane», zadane u proleće prošle godine tvom novčaniku nabrekliom od feudalnih privilegija, «koja sad zaceljuje» zahvaljujući vraćenju milosti božjoj, «ubiju nagrizajućim otrovom» i da time «eventualno nastalu napuklinu» između tvojih prihoda i rashoda «pretvore u nepopunjiv jaz»!

Na tribinu izlazi g. Jacoby. I g. Jacoby, mada istupa odlučnije od g. Berga i mada je u svom rezonovanju jasniji i precizniji, ne može da se ostavi diplomatisanja. Priznanje ustava u adresi niti je na *mestu*, jer ne sme da usledi *uzgred*, niti je u pravo vreme, jer ustav još nije revidiran, nije definitivno sankcionisan i nije na njega položena zakletva. Kao da bi priznanje takvog ustava ikad moglo biti na *mestu* i u pravo vreme!

Ni on «neće obnavljati stari spor» o rasterivanju sporazumske Skupštine; da li je to rasterivanje bilo spasavajući čin ili konačni cilj i meta neke diplomatske zavere, on prepušta «nepriistrasnoj istoriji». «Nepriistrasna istorija» će registrovati da ljudi koji su tako glasno govorili kad su imali većinu sada, kad su u manjini, istupaju sa poniznošću kažnjenih đaka.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 480/481. — ² Igra reči: «lija» na francuskom «renard»

«Što se tiče priznanja ustava od strane naroda, moram protiv toga navesti da je ova naša Skupština jedini zakoniti, jedini za takvo priznanje kompetentni organ.»

Ne, g. Jacoby, Vaša Skupština to uopšte nije. Vaša Skupština nije drugo do uglavnom vladinim mahinacijama stvoreni organ izbornika izabranih na temelju oktroisanog tzv. izbornog zakona⁽²³⁵⁾ posredstvom famozne »samostalnosti«. Vaša Skupština može priznati ustav, ali to će samo biti priznanje oktroisanog ustava od strane samog oktroisanog ustava. Narod se zbog toga neće mnogo uznemiravati, a »nepriistrasna istorija« imaće da registruje samo toliko da je taj tzv. ustav uprkos svom priznanju — ako ikad do priznanja dode — bio u toku evropske revolucije pregažen i da je nestao ne zna se kako.

Gospodin Jacoby zna to verovatno isto tako dobro kao i mi; desnica Doma takođe zna da on to zna; čemu dakle sva ta pusta priča o pravnom tlu, pogotovo kad se želi ostaviti pod sumnjom pravno tle rasterane Skupštine!

Gospodin Scherer, advokat i poslanik Diseldorf-Elberfelda silno se zgraža nad d'Esterovim nacrtom adrese. On misli da bi deputacija koja takvu adresu predaje kralju morala imati »u pratnji oružani ustanak«. Ako neko ima u pratnji oružani ustanak, onda taj, g. Schereru, razgovara s kraljevima sasvim drukčije!

Taj nacrt »baca u zemlju buktinju«; no g. Scherer veruje da »buktinja neće izazvati paniku, nego će samo naneti štetu onima koji je nose!«

Jasnije se govoriti ne može. Gosp. Scherer daje levisi dobronameran savet da nacrt povuče, inače će je jednog jutra šćepati, uprkos paragrafu o imunitetu.⁽³⁶⁰⁾ Vrlo čovekoljubivo, g. Scherer!

Sad se diže g. Waldeck. Ponovo ga nalazimo neizmenjenog: levo, ali ne levije nego što je dopušteno ako čovek želi da ostane prihvatljiv. Gospodin Waldeck počinje izražavanjem svoje ozlojednosti zbog toga što ga desnica uvek hoće učiniti odgovornim za kobni spor o državnom udaru od novembra. Gospodin Waldeck i »njegova partija« su se »dovoljno određeno izjasnili o tome da taj spor o principima uopšte nije trebalo pokretati«. Po njegovom mišljenju, »Skupština je jednodušna« (to je vrlo loše!) »u tome što treba da uradi s ustavom« — naime da ga revidira. Gospodin Waldeck onda ponovo razlaže zbog čega je spor o principima suvišan i još jedanput apeluje na bolje razumevanje kod desnice: »Zar ne možete pustiti da to pitanje u međuvremenu miruje? . . . Vaši pogledi neće od toga ništa trpeti; ali štedite poglede drugih!«

Dostojan govor jednog rasteranog »narodnog predstavnika« onoj istoj većini koja trlja ruke od radosti kad pomisli na uspelo rasterivanje.

»Ta štedite poglede drugih!« Za poštedu moli veliki muž!

A kad rad na ustavu bude završen, tada, »nada se« ministar budućnosti, — »tada će se ova Skupština putem parlamentarnog života

zaista uspeti na visinu koja je neophodna da se *posledice* takve izjave!« (o važenju ustava) »*potpuno spoznaju*«!!

Zaista! Ne rade li naši novopečeni vitezovi skupštinske govornice, koji za sobom jedva imaju sedam meseci parlamentarne prakse, upravo tako matoraćki i mudro kao da su 50 godina sedeli u klupama St. Stefena i prošli kroz sve pariske Skupštine, od Introuvable iz 1815 do Introuvable od 24. februara!^[361]

Ali to je istina. Naši vitezovi skupštinske govornice progutali su u svojoj kratkoj karijeri toliko parlamentarnog samozadovoljstva, toliko su bili lišeni svake revolucionarne energije — si jamais il y en avait¹ — kao da su osedeli u patosu parlamenata.

Posle g. Waldecka producira se Njegova bivša ekselencija, nekad svesilni gospodin von *Bodelschwingh*.

Baš kao i g. Manteuffel, tako je i njegov bivši pretpostavljeni postao konstitucionalan »po nalogu Nj. veličanstva«. Veoma je zabavno slušati poslednjeg premijera apsolutizma kako brani ustavnu monarhiju.

Gospodin *Bodelschwingh* je pre februara uglavnom važio za najboljeg govornika tadašnje vlade. Na Ujedinjenom landtagu^[137] probijao se još najspretnije. Ali kad čovek čita njegov sadašnji govor, preplaši se u njegovom vlastitom interesu budalaštine i dosadnosti tog neobičnog izlaganja. Gospodin *Bodelschwingh* je postao konstitucionalan po nalogu; ali ako ne gledamo na tu reč, on je ostao, ne znamo da li po nalogu ili bez naloga, sasvim onakav kakav je bio. On se izvinja time što je živio »u seoskoj povučeniosti«; no stvarno čovek bi pomislio da se dao pokopati na celu godinu dana.

On priznaje da mu je potpuno nevini nacrt adrese levice »razjasnio njene poglede na takav način i u takvom opsegu o kojem pre svog pojavljivanja u Domu *nije imao ni pojma*.«

Quel bonhomme!² Kad je g. *Bodelschwingh* još upravljao Pruskom, njegovi mnogobrojni špijuni mora da su ga, za naše pare, toliko loše obavestavali te može sad verovati da su odonda takve stvari iznenada izđikale iz zemlje!

Levica je izjavila da je ovde ne na osnovu *oktroisane* prekosudske ustavne povelje, nego na osnovu opšteg prava glasa. Šta odgovara g. *Bodelschwingh*?

»Ako naše sedište izvodimo iz opšteg izbornog prava, onda ne treba svih ovih formalnosti« (provere mandata). »*Potrebno je samo da odemo na pijacu i kažemo; Birajte me!* Ne znam koliko je čestica opšteg izbornog prava po vašem mišljenju dovoljno da bi se polagalo pravo na ulazak u ovaj Dom. Uzmite koliko vam drago, na takav način lako ćete skupiti dovoljno glasova. S priznanjem toga prava pristorija ovog doma uskoro bi se toliko napunila da za nas više ne bi ostalo mesta; bar što se mene tiče, ja bih svoje sedište napustio, i što pre, to bolje.«

¹ ako su je ikad imali — ² Kakav prostodušan čovek!

Da je neki vestfalski seljak ili da je g. von Bodelschwingh izvalio ovu dubokoumnost o opštem pravu glasa u vreme dok je još bio ministar, ne bismo se tome čudili. U tom smislu interesantnost citiranog mesta je u tome što ono pokazuje kako se može biti pruski premijer i dirigovati celom školovanom birokratijom a da se o najbližim pitanjima od evropskog interesa »nema ni pojma«. No da se može, nakon što je u Francuskoj opšte pravo glasa *dva*put funkcionisalo, nakon što je ono što *levica* zove opšte pravo glasa u Pruskoj *dva*put funkcionisalo i čak samom gospodinu Bodelschwinghu oktroisalo njegovo sedište u Skupštini, — da se još mogu raspredati takve neverovatne fantazije o opštem pravu glasa, za to čovek treba biti prepotopni pruski ministar! Ipak nemojmo zaboraviti da je g. Bodelschwingh bio pokopan i tek je nedavno uskrsnuo da bi »po nalogu Nj. veličanstva« ušao u Skupštinu!

Zatim nastavlja:

«Iako nismo mišljenja da će ovaj ustav dobiti svoju valjanost tek revizijom, ipak se potpuno **uzdamo** da kruna neće uskratiti... svoju sankciju *željama* (!)... domova... svesni toga da mi treba ne da se s vladom pregonimo i kavžimo kao da stojimo pred neprijateljima. Naprotiv, ubedeni smo da stojimo pred krunom koja, kao i mi, *ima pred očima samo dobrobit otadžbine*... u dobra i u zla vremena treba da čvrsto držimo zajedno s našim vladarima... temeljima bogobojažnosti, poštovanja zakona, smisla za zajednicu itd.»

Gospodin Bodelschwingh je mislio da još govori u Ujedinjenom landtagu. Kao i pre, on i sad stoji na *tlu poverenja*. No čovek ima pravo! Od levice takozvano opšte pravo glasa je posredstvom paragrafa o samostalnosti, posrednog izbora, i Manteuffelovih manevara dalo Skupštinu koja ne bi trebalo da se stidi ako bude oslovljena »Visoki Ujedinjeni landtag«.

Posle beznačajnog govora poslanika Schulze-Delitzscha istupa njegova bivša ekscelencija g. grof Arnim. Gospodin Arnim *nije* poslednju godinu prospavao kao g. Bodelschwingh. On zna šta hoće.

Jasno je, veli on, zbog čega hoćemo da odmah priznamo ustav *dutur*.

«Ta zar je tako sigurno *da će posao revizije dovesti do nekog rezultata*? A ako ne? Šta će tada važiti kao osnovni zakon? Dakle, upravo zato što smo u situaciji da je postizanje saglasnosti između triju vlasti o tačkama revizije neizvesno, upravo *zato* nam je stalo da i za *tu situaciju narod ima ustav*.»

Je li to jasno? To je već drugi tihi nagoveštaj u toj jednoj sednici.

Poslanik d'Ester govori još protiv nacrta komisije. D'Esterov govor je daleko najbolji od svih govora koje je levica održala u ovoj generalnoj debati. Odvažnost i živost kojom poslanik Majena napada gospodu sa desnice čini prijatan utisak usred ove tugaljive i suvoparne debate. Ali i d'Ester ne može bez diplomatskih ustupaka i bez parlamentarnih krivina. On kaže, na primer, da se i on potpuno slaže s tim

da revolucija mora biti dovršena. Ako jednom poslaniku tu reč izrečenu iz parlamentarnih obzira treba možda oprostiti, član demokratskog Centralnog odbora⁽³¹⁰⁾ ne sme tako nešto nikad izgovoriti; čovek koji je odmah posle toga počeo sa Vinckeom debatu o respektivnom »stepenu obrazovanosti« ne sme dopustiti ni tračak sumnje da je sposoban za takvo trabunjanje. Osim toga, niko mu neće poverovati.

Na kraju je još poslanik *Riedel* zapevao trijumfalnu pesmu o tome da je »*kruna ponovo uzela na sebe pravo da izdaje zakone*«. Jedan ironičan uzvik »bravo« upozorava ga da se izbrbljao. Prepavši se, on dodaje: »Privremeno, razume se!«

Treći tihi nagoveštaj za gospodu poslanike!

Prelazi se na specijalnu debatu. Mi je ostavljamo za sutra.

Naslov originala:

Die Adreßdebatte in Berlin

[«*Neue Rheinische Zeitung*»,

br. 259 od 30. marta 1849]

Friedrich Engels

Rat u Italiji i Ugarskoj

* *Keln*, 27. marta. Rat u Italiji je počeo.^[362] S njime je habsburška monarhija natovarila sebi teret pod kojim će verovatno iznećmoći.

Dok Ugarska nije bila u otvorenom ratu s celokupnom Monarhijom nego samo u labilnom ratnom stanju protiv Južnih Slovena, dotle je Austrija mogla lako izlaziti na kraj sa samo upola revolucionisanim, rascepkanim i trostrukom izdajom paralisanim Italijanima. Pa ipak, koliko muke ju je to stajalo! Najpre su papa¹ i toskanski veliki vojvoda² morali — neposredno ili posredno — povući svoje trupe iz Veneta, najpre su Carlo Alberto i njegove delom nesposobne, delom prodane vojskovođe morali poćiniti direktnu izdaju stvari Italije, najpre su morali ćas Mađari, ćas Južni Sloveni dvolićnom politikom i tobožnjim ustupcima biti privoljeni na slanje trupa u Italiju pre nego što je Radetzky mogao izvojevati svoje pobeće na Minću. Zna se da su tek masovno u Italiju prebaćene južnoslovenske granićarske regimente ponovo osposobile dezorganizovanu austrijsku armiju za voćenje borbe.

Dalje. Dok je trajalo primirje s Pijemontom, Austrija je bila prinućena samo odrćzavati svoju armiju u Italiji u dotadašnjoj jaćini a da je nije morala vanredno pojaćavati, mogla je glavnu masu svojih 600 000 vojnika usmeriti protiv Ugarske, mogla je potiskivati Mađare iz jednog poloćaja na drugi i najzad poćići ćak to da pojaćanjima, koja su svakog dana pristizala, uguši mađarsku orućanu silu. Kossuth bi s vremenom morao, isto onako kao i Napolćon, podleći nadmoćnosti snaga.

Ali rat u Italiji jako menja stanje stvari. Od trenutka kad je postalo izvesno da će primirje biti otkazano, Austrija je morala udvostrućiti trupe koje šalje u Italiju, morala je svoje nedavno skupljene regrute podeliti izmeću Windischgrätza i Radetzkyoga. Prema tome, valja oćekivati da ni jedan ni drugi neće doćiti dovoljno.

Stoga dok se kod Mađara i Italijana radi samo o tome da se doćije u vremenu — vremenu da se doćavi i izradi orućje, vremenu da se

¹ Pije IX — ² Leopold II

poslednja odbrana i nacionalna garda izvežbaju za vojnike sposobne za ratnu službu, vremenu da se provede revolucionisanje zemlje — Austrija u poređenju sa svojim protivnicima gubi svakog dana u snazi.

Dok Rim, Toskana, pa čak i Pijemont samim ratom bivaju sve dublje zahvatani revolucijom i svakodnevno prisiljavani na veću revolucionarnu energiju, dok oni mogu čekati na krizu u Francuskoj koja se približava brzim koracima, dotle u Austriji treći dezorganizujući element, *slovenska opozicija*, svakodnevno dobija na terenu i svakodnevno se bolje organizuje. Oktroisani ustav^[318] je Slovene, kao nagradu za to što su spasili Austriju, bacio nazad u predmartovsko doba, a mnoge uvrede nanesene Slovenima birokratskim i vojničkim preseznjima, svršene su činjenice na kojima se ne može ništa izmeniti.

Pojmljivo je da u takvim okolnostima »Kölnische Zeitung«^[21] jedva čeka da carevci svrše s neprijatnim mađarskim ratom. Juče je shodno tome pisala da su prešli Tisu u tri kolone — vest koja je utoliko verovatnija ukoliko manje je neki bilten dosad potvrđuje. Suprotno tome, s druge strane javlja se da mađarska armija forsiranim marševima napreduje prema Pešti i očigledno namerava Komoran osloboditi od opsade. Komoran, iako žestoko bombardovan, hrabro odoleva. Za vreme bombardovanja njegovi branioци nisu ispalili ni metak, ali kad su Austrijanci pokušali da jurišaju, bili su odbijeni ubistvenom kartečnom vatrom, uz velike gubitke. Poljski ulanski puk vojvode Coburga navodno je, kad je Dembinski mirno čekajući njegov napad naredio da se svira »Jošte Poljska nij' propela«^[363], prešao k Madarima.

To su sve vesti s ugarskog ratišta koje smo danas u stanju da damo. Bečka pošta od 23. marta nije stigla.

Okrenimo se sad italijanskom ratištu. Tu je pijemontska armija raspoređena u dugom luku duž Tičina i Poa. Njena prva linija proteže se od Arone preko Novare, Videvana, Vogere do Kastel San Đovanija pred Pjaćencom. Njene rezerve stoje nekoliko milja pozadi uz Sesiju i Bormidu, kod Verčelija, Trina i Alesandrije. Na krajnjem desnom krilu kod Sarcane na toskansko-modenskoj granici stoji detašovani korpus pod La Marmorom, spreman da preko prevoja Lunidane upadne u Parmu i u Modenu, da se spoji sleva sa desnim krilom glavne armije, a zdesna sa toskanskom i rimskom armijom, da u zavisnosti od prilika prede Po i Adidu i operiše u Venetu.

Sa suprotne strane, na levoj obali Tičina i Poa stoji Radetzky. Njegova armija je, kao što je poznato, podeljena na dva korpusa, od kojih jedan drži zaposednutom Lombardiju, a drugi Veneto. Dok se iz Veneta ne javlja ni o kakvim dislokacijama trupa, sa svih strana čujemo da Radetzky u Lombardiji koncentriše svu svoju vojsku na Tičinu. On je sve svoje trupe povukao iz Parme, a u Modeni ostavio samo nekoliko stotina vojnika u citadeli. Varese, Komo, Val d'Intelvi i Valtelina ostali su sasvim bez trupa, iščezli su čak carinski pogranični stražari.

Sva raspoloživa oružana snaga Radetzkyja, 50 000 ljudi, zauzima položaje od Madente do Pavije duž Tičina, a od Pavije do Pjaćence duž Poa.

Sam Radetzky je, vele, imao ludo smion plan da s tom armijom odmah pređe Tičino i, koristeći se neizbežnom zabunom Italijana, maršuje pravo na Torino. Sećamo se još od lane kako je Radetzky više puta gajio takve napoleonske želje i kako su ga one već tada skupo stajale. Ovog puta usprotivio se ipak ceo ratni savet, pa je zaključeno da se, bez odlučujuće bitke, odstupi prema Adi i Olju, a po potrebi čak prema Kjezu, da bi se tamo privukla pojačanja iz Veneta i Ilirije.

Od manevara Pijemonteza i od ratnog oduševljenja Lombardana zavisice da li će to odstupanje proći bez gubitaka i da li će Austrijancima poći za rukom da dugo zadrže Pijemonteze. Južne padine Alpi, tj. Komaska, Brianca, Bergamaska, Veltlin (Valtellina) i oblast Breše, koje su Austrijanci već sad većim delom napustili, pogodne su u najvišem stepenu za nacionalni partizanski rat. U ravnici koncentrisani Austrijanci moraju napustiti planine. Ovde Pijemontezi mogu na desnom krilu Austrijanaca naglim napredovanjem lakim trupama brzo organizovati gerilske odrede koji će ugrožavati bok i, u slučaju poraza jednog od korpusa, povlačenje carevaca, preseći im puteve snabdevanja i proširiti ustanak do u Trentinske Alpe. Garibaldi bi ovde bio na svome mestu. Ali njemu neće pasti na pamet da još jedanput služi pod izdajnikom Carlom Albertom.^[364]

Toskansko-rimska armija, potpomognuta od La Marmore, zapošće liniju Poa od Pjaćence do Ferare, što skorije preći Po i zatim Adidu, odvojiti Radetzkyja od austro-venetskog korpusa i operisati na njegovom levom krilu, odnosno u njegovoj pozadini. Pri svem tom teško da će ona stići dovoljno brzo da bi imala uticaja na prve ratne operacije.

Ali, više nego sve ovo, odlučice držanje Pijemonteza. Armija je dobra i orna za borbu; no ako opet bude izdana, kao prošle godine, mora biti tučena. Lombardani zahtevaju oružje da bi se borili protiv svojih ugnjetača; ali ako opet, kao prošle godine kolebljiva buržoaska vlada bude paralisala ustanak masa, Radetzky može još jedanput svečano umarširati u Milano.

Protiv izdaje i kukavičluka vlade ima samo jedno sredstvo: revolucija. I možda je upravo novo verolomstvo Carla Alberta, novo izdajstvo lombardijskog plemstva i buržoazije i potrebno da bi italijanska revolucija a ujedno s njom i italijanski rat za nezavisnost bili privedeni kraju. Ali tada jao izdajnicima!

Naslov originala:

Der Krieg in Italien und Ungarn

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 257 od 28. marta 1849]

Friedrich Engels

Poraz Pijemonteza

* *Keln*, 30. marta. Ramorinova izdaja donela je plodove. Pijemontska armija je kod Novare *potpuno potučena* i odbačena ka Borgomaneru, u podnožju Alpa. Austrijanci su zaposeli Novaru, Verčeli i Trino, i put za Torino im je otvoren.

Dosad još nema bližih podataka. Ali pouzdano se zna toliko da bez Ramorina, koji je Austrijancima dopustio da prodru među različite pijemontske divizije i deo njih izoluju, pobjeda ne bi bila moguća.

U to da je Carlo Alberto takode izdao, ne može se sumnjati. No da li samo posredstvom Ramorina, ili još i drukčije, doznaćemo tek kasnije.

Ramorino je onaj isti avanturist koji je, posle više nego sumnjive karijere u poljskom ratu od 1830. do 1831⁽²³²⁾, nestao 1834. na savojskom pohodu⁽³⁶⁵⁾ zajedno sa celom ratnom blagajnom upravo onog dana kad je stvar dobila ozbiljan karakter, i koji je kasnije, u Londonu, za 1200 funti sterlinga napravio ekshercogu od Braunschweiga plan za osvajanje Nemačke.

Sama činjenica da je takav pustolov mogao biti postavljen na takvo mesto dokazuje koliko je Carlo Alberto, koji se više boji republikanaca Đenove i Torina nego Austrijanaca, već od samog početka mislio na izdaju.

Da se posle tog poraza očekuje u Torinu revolucija i proklamovanje republike, proizlazi iz toga što je pokušavaju sprečiti time što će se Carlo Alberto odreći prestola u korist svog najstarijeg sina¹.

Poraz Pijemonteza važniji je od svih nemačkih carskih lakrdija. To je poraz cele italijanske revolucije. Posle pobjede nad Pijemontom dolaze na red Rim i Firenca.

No ako svi znaci ne varaju, upravo taj poraz italijanske revolucije biće signal za izbijanje evropske revolucije. Francuski narod vidi da koliko ga u njegovoj zemlji vlastita kontrarevolucija više tlači, toliko

¹ Vittorio Emanuele II

oružana kontrarevolucija inostranstva bliže prilazi njegovim granicama. Junskoj pobjedi i diktaturi Cavaignaca u Parizu odgovarao je pobe- donosni marš Radetzkgoga sve do Minča; izboru Bonaparta za pred- sednika, vladi Barrot-a i zakonu o klubovima^[240] odgovara pobjeda kod Novare i marš Austrijanaca do Alpa. Pariz je zreo za novu revolu- cijiju. Savoja, koja već godinu dana priprema svoje otcepljenje od Pijemonta i priključenje Francuskoj, koja se odupirala učešću u ratu, — Savoja će hteti da se baci u naručje Francuskoj; Barrot i Bonaparte će morati da je odbiju. Đenova, a možda i Torino, ako već ne bude dockan, proklamovaće republiku i obratiti se za pomoć Francuskoj; a Odilon Barrot dostojanstveno će im odgovoriti da će umeti da štiti integritet sardinske teritorije.

Ali ako to ne želi da zna vlada, narod Pariza zna da Francuska ne sme trpeti Austrijance u Torinu i Đenovi. I narod Pariza ih tamo neće trpeti. On će Italijanima odgovoriti pobe-donosnim ustankom, a francuska armija, jedina u Evropi koja posle 24. februara^[236] nije ratovala na otvorenom bojnom polju, priključiće se ustanku.

Francuska armija gori od želje da pređe Alpe i da se ogleda s Austrijancima. Ona nije navikla da istupa protiv revolucije koja joj obećava novu slavu i nove lovorike, koja nastupa pod zastavom rata protiv koalicije. Francuska armija nije »Moja sjajna vojska«.^[196]

Poraz Italijana je gorak. Nijedan narod, osim Poljaka, nije bio tako infamno ugnjetavan grubom silom svojih nadmoćnijih suseda, nijedan nije tako često i hrabro pokušavao da strese sa sebe jaram ugnjetavanja. I svaki put mora taj nesrećni narod ponovo da podlegne svojim ugnjetačima. Rezultat svih napora, svih borbi samo su novi porazi! No ako taj poraz bude imao za posledicu revoluciju u Parizu i otvorio put evropskom ratu, a predznaci toga rata se pokazuju na sve strane, ako on bude podsticaj za nov pokret na celom Kontinentu, pokret koji će ovog puta imati drugi karakter nego što je imao prošlo- godišnji, — tada će čak i Talijani imati razloga da sebi na tome čes- titaju.

* *Keln*, 1. aprila. Prema poslednjim izveštajima koji stižu iz Italije, poraz Pijemontezna kod Novare nipošto nije tako odlučujući kao što je izveštavala u Pariz poslana telegrafska depeša.

Pijemontezi su tučeni, odsečeni od Torina i bačeni u planine. To je sve.

Da je Pijemont republika, da je torinska vlada revolucionarna i ima hrabrosti da se lati revolucionarnih sredstava — ništa ne bi bilo izgubljeno. Ali italijanska nezavisnost propada — ne zbog nepobedi- vosti austrijskog oružja, nego zbog kukavičluka pijemontskog kra- ljevstva.

Kako su Austrijanci pobedili? Tako što su u pijemontskoj armiji Ramorinovom izdajom dve divizije bile odsečene od triju ostalih, i

ove tri izolovane divizije tučene austrijskom brojnom nadmoćnošću. Ove tri divizije potisnute su sad ka podnožju Valiških Alpa.

Od samog početka bila je grdna pogreška što su Pijemontezi suprotstavili Austrijancima samo regularnu armiju, što su s njima hteli da vode običan, buržoaski, honetan rat. Narod koji hoće da osvoji svoju nezavisnost ne sme da se ograniči na *obična* ratna sredstva. Masovni ustanak, revolucionarni rat, gerilski odredi svuda, to je jedino sredstvo kojim mali narod može izaći nakraj sa velikim, koje slabijoj armiji nekad omogućava da se odupre jačoj i bolje organizovanoj.

Španci su to pokazali 1807 - 1812^[366], Mađari pokazuju to i sada.

Chrzanowski je bio tučen kod Novare i odsečen od Torina; Radetzky je stajao 9 milja od Torina. U jednoj *monarhiji* kao što je Pijemont, čak ustavnoj, kampanja je time bila odlučena; od Radetzkyja je zatražen mir. Ali u jednoj republici time ne bi bilo *baš ništa odlučeno*. Da nije neizbežan kukavičluk monarhije, koja nikad nema hrabrosti da posegne za krajnjim revolucionarnim sredstvima, — da taj kukavičluk nije sprečio da se to učini, poraz Chrzanowskoga mogao je postati sreća za Italiju.

Da je Pijemont republika koja ne bi morala uzimati u obzir nikakve monarhijske tradicije, on bi imao otvoren put za dovršavanje kampanje na sasvim drugi način.

Chrzanowski je bio odbačen ka Bieli i Borgomaneru. Onde, gde švajcarske Alpe onemogućuju svako dalje odstupanje, gde dve ili tri uske rečne doline onemogućavaju svako raspršivanje armije, onde je bilo lako koncentrisati armiju i smelim maršem učiniti pobedu Radetzkyja jalovom.

Kad bi šefovi pijemontske armije imali revolucionarne hrabrosti, kad bi znali da u Torinu sedi revolucionarna, na krajnje mere spremna vlada, njihov postupak bio bi vrlo prost.

Na Lago Mađore stajalo je posle bitke kod Novare 30 000 - 40 000 vojnika pijemontskih trupa. Taj korpus, koncentrisan u dva dana, mogao bi da se baci u Lombardiju, u kojoj nema ni 12 000 Austrijanaca; mogli bi da se zauzmu Milano, Breša i Kremona, mogao bi da se organizuje opšti ustanak, mogli bi pojedini austrijski korpusi koji bi nadirali iz Veneta da budu tučeni pojedinačno i tako čitava operacijska baza Radetzkyja uništena.

Radetzky, umesto da maršuje na Torino, morao bi se odmah okrenuti i vratiti u Lombardiju, gorjen od masovnog ustanka Pijemonteza, koji bi, naravno, morala podupreti lombardijska insurekcija.

Taj *pravi* nacionalni rat, rat kakav su Lombardani vodili u martu 1848. i kakvim su oterali Radetzkyja iza Olja i Minča, — taj rat bi povukao celu Italiju u borbu i ispunio Rimljane i Toskance sasvim drukčijom energijom.

Dok je Radetzky još stajao između Poa i Tičina te razmišljao treba li da krene napred ili nazad, Pijemontezi i Lombardani mogli su maršovati do pred Veneciju, osloboditi Veneciju od blokade, pri-

vući sebi La Marmoru i rimske trupe, uznemiravati i slabiti austrijskog feldmaršala bezbrojnim gerilskim odredima, rascepkati njegove trupe i na kraju ga potući. Lombardija je samo čekala ulazak Pijemonteza; ona se digla a da ga nije dočekala. Lombardijske gradove držale su u pokornosti samo još austrijske citadele. Deset hiljada Pijemonteza bilo je već u Lombardiji. Da ih je umaršovalo još dvadeset-trideset hiljada, Radetzky ne bi mogao da odstupi.

Ali masovni ustanak i opšta insurekcija su sredstva od čije se primene monarhija užasava. To su sredstva koja primenjuje samo republika — za šta je dokaz godina 1793. To su sredstva čije *izvođenje* ima za pretpostavku *revolucionarni terorizam*, a gde je taj monarh koji bi se mogao na nj odlučiti?

Italijane dakle nije upropastio poraz kod Novare i Videvana, nego su ih upropastili kukavičluk i uzdržljivost na koje ih prisiljava monarhija. Izgubljena bitka kod Novare donela im je samo *strategijski* minus: bili su odsečeni od Torina, dok je Austrijancima put onamo bio otvoren. Taj minus bio bi sasvim beznačajan da je izgubljenu bitku u stopu pratio *pravi revolucionarni rat*, da se ostatak italijanske armije odmah proglasio jezgrom nacionalnog masovnog ustanka, da je honetan strategijski rat *armijâ* bio pretvoren u *narodni rat* kakav su vodili Francuzi 1793.

No dakako! Revolucionarni rat, masovni ustanak i terorizam — u to se monarhija nikad neće razumeti. Ona radije zaključuje mir sa svojim najljućim, ali po poreklu jednakim neprijateljem, nego da se udruži s narodom.

Bio Carlo Alberto izdajnik ili ne — *kruma* Carla Alberta, sama *monarhija* bila je dovoljna da upropasti Italiju.

Ali Carlo Alberto jeste izdajnik. Svi francuski listovi donose vest o velikoj evropskoj kontrarevolucionarnoj zaveri svih velikih sila, o ratnom planu kontrarevolucije za konačno potlačivanje svih evropskih naroda. Rusija i Engleska, Pruska i Austrija, Francuska i Sardinija potpisale su tu novu Svetu alijansu^[167].

Carlo Alberto je imao naređenje da počne rat s Austrijom, da pusti da ga tuku i da time da Austrijancima priliku da u Pijemontu, u Firenci, u Rimu uspostave »mir« i da svuda oktroišu konstituciju prekog suda. Za uzvrat je Carlo Alberto dobio Parmu i Pjačencu, Rusi su morali pacificirati Ugarsku; Francuska bi trebalo da postane carstvo, i time bi mir Evrope bio uspostavljen. To je, prema francuskim listovima, veliki plan kontrarevolucije; taj plan objašnjava Ramorinovu izdaju i objašnjava poraz Talijana.

Ali monarhija je pobedom Radetzkyja dobila nov udarac. Bitka kod Novare i paralisnost Pijemonteza koja je na to usledila pokazuje da narod u odlučujućim momentima, kad mu je potreban napor svih snaga da bi se spasao, najviše od svega koči monarhija. Da Italija ne bi propala zbog monarhije, mora pre svega propasti monarhija u Italiji.

* Evo sad, napokon, događaja pijemontske kampanje, sve do pobeđe Austrijanaca kod Novare, otvoreno i jasno pred nama.

Namerno šireći lažru vest da će se pridržavati defanzive i odstupiti k Adi, Radetzky je u tajnosti prikupio sve svoje trupe oko Sant-Andela i Pavije. Izdajom počinjenom od austrofilске reakcionarne stranke u Torinu bio je *potpuno* obavešten o svim planovima i dispozicijama Chrzanowskoga, o celom rasporedu njegove armije, a sam je uspeo da o svojim planovima Pijemonteze potpuno zavara. Otud razmeštaj pijemontske armije na obe strane Poa, koji je bio sračunat samo na to da se istovremeno sa svih strana jednim koncentričnim pokretom nastupa prema Milanu i Lodiju.

Pa ipak, pri nekom ozbiljnom otporu u centru pijemontske armije nikako se ne bi moglo pomišljati na brze uspehe koje je Radetzky sad postigao. Da mu je Ramorinov korpus kod Pavije zaprečio put, ostalo bi dovoljno vremena da mu se ometa prelaz preko Tičina dok ne budu privučena pojačanja. U međuvremenu mogle su prispeti i divizije koje su stajale na desnoj obali Poa i kod Arone; pijemontska armija, raspoređena paralelno sa Tičinom, štitila je Torino i bila je više nego dovoljna da armiju Radetzkyg natera u bekstvo. S tim da će Ramorino izvršiti svoju dužnost, moralo se, naravno, računati.

On je nije izvršio. Dopustio je Radetzkye da pređe Tičino, čime je pijemontski centar bio probijen, a divizije raspoređene s one strane Poa — izolovane. Time je zapravo kampanja već bila odlučena.

Radetzky je tada raspoređio celu svoju armiju, jačine 60 000 - 70 000 ljudi sa 120 topova, između Tičina i Agonje i napao s boka pet pijemontskih divizija raspoređenih duž Tičina. Četiri najbliže raspoređene potisnuo je 21-og ogromnom nadmoćnošću svojih snaga kod Mortare, Garlaska i Videvana, zauzeo Mortaru, prisilio time Pijemonteze da se povuku ka Novari i ugrozio jedinu cestu za Torino koja im je još bila otvorena, cestu od Novare preko Verčelija i Kivasa.

Ali i ta cesta bila je za Pijemonteze već izgubljena. Da bi mogli prikupiti svoje trupe i, naročito, privući na krajnjem levom krilu oko Arone raspoređenu Solarolijevu diviziju, morali su od Novare napraviti čvorište svojih operacija, pri čemu su mogli iza Sesije izvršiti nov raspored.

Pošto su od Torina bili gotovo odsečeni, Pijemontezi nisu imali drugog izbora nego da prihvate bitku kod Novare ili da se bace u Lombardiju, organizuju narodni rat, a Torino prepuste njegovoj sudbini, rezervama i nacionalnoj gardi. Radetzky bi se u tom slučaju čuvao da napreduje dalje.

Ali taj slučaj pretpostavlja da je u samom Pijemontu bio pripremljen *masovni ustanak*, a upravo toga nije bilo. Građanska nacionalna garda bila je naoružana; ali masa naroda bila je bez oružja, mada je glasno zahtevala oružje koje je ležalo u arsenalima.

Monarhija se nije usudila da apeluje na onu neodoljivu silu koja je 1793. spasla Francusku.

Pijemontezi su dakle morali prihvatiti bitku kod Novare makoliko da im je položaj bio nepovoljan i makoliko da je neprijateljska nadmoćnost bila velika.

Četrdeset hiljada Pijemonteza (10 brigada) sa srazmerno slabom artiljerijom stajalo je nasuprot ceoj austrijskoj oružanoj sili od najmanje 60 000 ljudi sa 120 topova.

Pijemontska armija bila je raspoređena na obe strane ceste za Mortaru pod zidovima Novare.

Levo krilo, pod Durandom, dve brigade, oslanjalo se na prilično jak položaj, La Bikoku.

Centar, pod Bèsom, tri brigade, oslanjao se na jedan majur, La Citadelu.

Desno krilo, pod Peroneom, dve brigade, bilo je oslonjeno na visoravan Korte Nuove (cesta za Verčeli).

Dva rezervna korpusa bila su raspoređena: jedan od dve brigade pod vojvodom od Đenove na levom, drugi od jedne brigade i od garde na desnom krilu, pod vojvodom od Savoje, sadašnjim kraljem.

Raspored Austrijanaca je prema njihovom biltenu manje jasan.

Drugi austrijski korpus pod d'Aspreom napao je najpre levo krilo Pijemonteza, dok je za njim nastupao treći korpus pod Appelom, pa rezervni korpus i četvrti korpus. Austrijancima je uspelo da potpuno razviju svoju bojnu liniju i da izvrše koncentrični napad istovremeno na sve tačke pijemontskog borbenog rasporeda s takvom nadmoćnošću snaga da su njome Pijemontezi bili ugušeni.

Gljuč pijemontskog položaja bila je Bikoka; da su se Austrijanci nje domogli, centar i levo krilo Pijemonteza bili bi zatvoreni između (neutvrđenog) grada i kanala i mogli bi biti ili razbijeni ili prinuđeni da polože oružje.

Na levo pijemontsko krilo, kojemu je glavni oslonac bila Bikoka, bio je stoga i usmeren glavni napad. Tu je borba vođena s velikom žestinom, no ipak dugo bez rezultata.

Centar je takode bio napadan veoma živo. Citadela je više puta gubljena i više puta od Bèsa ponovo zauzimana.

Kad su Austrijanci videli da ovde nailaze na jak otpor, opet su okrenuli svoju glavnu snagu protiv pijemontskog levog krila. Obe pijemontske divizije bile su odbačene ka Bikoki i napokon je jurišem bila zauzeta sama Bikoka. Vojvoda Savojski bacio se sa rezervama na Austrijance; uzalud. Nadmoćnost carevaca bila je prevelika, položaj je bio izgubljen, a time i bitka odlučena. Jedina odstupnica koja je ostala Pijemontezima bila je ona k Alpima, k Bieli i Borgomaneru.

I ovu, izdajom pripremljenu i nadmoćnošću dobijenu bitku naziva «Kölnische Zeitung», koja je tako dugo čeznula za pobedom Austrijanaca,

•bitkom koja će u ratnoj istoriji *sjati za sva vremena* (!), jer pobeda koju je stari

Radetzky izvojevao rezultat je *tako vešto kombinovanih* pokreta i *tako istinski grandiozne hrabrosti* da se *od danâ velikog demona bitaka, Napoléona, ništa slično nije zbilo (!!!)*.

Radetzky, ili tačnije Heß, njegov šef generalštaba, sasvim je dobro izveo svoj komplot sa Ramorinom, to priznajemo. A da se posle Grouchyjeve izdaje kod Vaterloa nije zbilila tako grandiozna podlost kao što je ova Ramorinova, to je takođe tačno. Ali Radetzky ne spada u istu klasu sa demonom bitaka, Napoléonom, nego sa *Wellingtonom*: njegove pobjede stajale su obojicu kudikamo više *gotova novca* nego hrabrosti i veštine.

Na ostalim, sinoć od »Kölnische Zeitung« raširenim lažima da su demokratski poslanici Torina kidnuli, da su se Lombardani ponašali kao »kukavički ološ« itd., nećemo se zadržavati. Poslednji događaji već su ih opovrgli. Te laži konstatuju samo radost »Kölnische Zeitung« povodom toga što je velika Austrija, i to još pomoću izdaje, ugušila mali Pijemont.

Naslov originala:

Die Niederlage der Piemontesen

[»Neue Rheinische Zeitung«,

br. 260, 261 i 263 od

31. marta 1. i 4. aprila 1849]

Francuska spoljna politika

* *Keln*, 3. aprila. Ono čime se sednica francuske Nacionalne skupštine od 30. marta^[367] odlikovala bio je govor »malog okretnog čoveka«, g. *Thiers-a*, koji je sa ciničkom otvorenošću i nedvosmislenom jasnoćom opravdavao bečke ugovore od 1815.^[368] i branio ih kao osnovu postojećeg političkog statusa Evrope. Zar taj mali čovek nije bio potpuno u pravu kad je izvirgavao smehu protivrečnost da u činjenicama ti ugovori i dalje postoje, a da ih u pravnoj frazi negiraju? Oprezno držanje i privremene vlade^[330] i Cavaignaca bilo je upravo to. Barrot-ova spoljna politika bila je nužna posledica Cavaignacove politike, kao što je Cavaignacova spoljna politika bila nužna posledica Lamartine-ove politike. Lamartine, kao i uopšte privremena vlada u kojoj je on vodio spoljne poslove, izdao je Italiju i Poljsku pod izgovorom da ne bi kočio unutrašnji razvoj francuske republike. Zveket oružja bio bi disonansa u njegovoj propagandi lepim rečima. Kao što je privremena vlada tvrdila da može suprotnost između buržoaske klase i radničke klase zbrisati frazom o »bratstvu«, a klasnu borbu ukloniti fantazijom, tako je to tvrdila i za suprotnost između nacija i za spoljni rat. Pod egidom privremene vlade rekonstituisali su se podjarmljivači Poljaka, Italijana i Madara istovremeno s francuskom buržoazijom, koja je krajem juna Lamartine-ovo bratstvo pretvorila u dela. Cavaignac je održavao mir spolja, da bi mirno vodio građanski rat unutra i da ne bi čestitu umerenu republiku, buržoasku republiku, ugrozio u tome da uništi pobeđenu crvenu republiku, radničku republiku. Pod Cavaignacom bila je u Evropi ponovo uspostavljena stara Sveta alijansa^[167], kao što je u Francuskoj bila uspostavljena nova Sveta alijansa legitimista^[192], filipista^[334], bonapartista i »čestitih« republikanaca. Vlada te dvojne Svete alijanse je Odilon Barrot. Njegova spoljna politika je politika te dvojne Svete alijanse. Njemu je potrebna pobjeda kontrarevolucije u inostranstvu da bi dovršio kontrarevoluciju u samoj Francuskoj.

Na sednici Nacionalne skupštine od 31. marta privremena vlada se odriče Cavaignaca; Cavaignac s pravom tvrdi da je legitimni naslednik privremene vlade i, sa svoje strane, odriče se Odilona Barrot-a,

koji nepomućeno uživa u ubedenju da su smisao februarske revolucije — bečki ugovori od 1815. Flocon izjavljuje, a da ga Barrot ne dezavuiše, da je vlada pre dva dana formalno stavila interdikt na Italiju, i svim Francuzima, Poljacima i Italijanima koji su hteli da onamo putuju *uskratila pasoše*. Ne zaslućuje li Barrot da bude premijer Henrija V?

Ledru-Rollin u svome odgovoru Thiers-u priznaje uostalom:

«Da, moram priznati da sam radio pogrešno; trebalo je da privremena vlada pošalje svoje vojnike na granice, ne da osvajaju nego da štite svoju ugnjetenu braću, pa u ovom trenutku ne bi više bilo nijednog despota u Evropi. No ako smo se tada kolebali da počnemo rat, krivica je do monarhije koja je iscrpla naše finansije i ispraznila naše arsenale.»

Naslov originala:

Die französische auswärtige Politik

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 263 od 4. aprila 1849]

Friedrich Engels

[Komedija sa carskom krunom]

* *Keln*, 3. aprila. Gospodin Brandenburg saopštio je juče drugom domu šta će kralj učiniti u »nemačkom pitanju«. Iskušenje je bilo previše veliko; »verni Eckarti«^[369] iz »N[eue] Preuß[ische] Z[eitun]g«^[2] sa svim svojim upozorenjima stavljeni su ustranu. *Pruski kralj će prihvatiti ponudenu krunu*, pa smemo uskoro očekivati svečani ulazak Njegova hrišćansko-germanskog kraljevsko-carskog Veličanstva u rezidenciju »vlade Rajha«.

Ali, akceptirajući carsku krunu iz ruku plebejskog frankfurtskog parlamenta, Friedrich Wilhelm u isti mah daje blag udarac nogom tom istom parlamentu i iluziji o njegovom suverenitetu.

Ministar predsednik

»priznaje da je odluka frankfurtske Skupštine *veliki korak napred* ka ostvarenju nemačkog jedinstva. No on mora uzeti u obzir prava pojedinih vlada. On je mišljenja da *odluka postaje punovažna tek slobodnim pristankom vladarâ i da je obavezna samo za one nemačke zemlje čiji vladari daju taj slobodni pristanak*. A pruska vlada će uložiti sve snage da bi postigla to slobodno ujedinjenje.«

Vrlo lukavo! Carska kruna je uvek prihvatljiva, a naročito kad je ta kruna dugo uzaludn žudeni cilj života — uporedite poznatu brošuru von Radowitza: »Kako Friedrich Wilhelm IV nije postao nemački car«^[370]. Ali na kruni koju je ponudio frankfurtski parlament nahvatalo se suviše plebejske prašine, suviše neugodnog sećanja na zlosrećne dane vlasti suverenog naroda da bi je jedan kralj po milosti božjoj, i k tome jedan rehabilitovani kralj, onako bez ikakva ustručavanja mogao nabiti na svoju glavu.

Tek kad ostali okrunjeni vladari, vladari isto tako po milosti božjoj, dadu svoj pristanak, tek tada će nova kruna biti očišćena milošću božjom od svih grešnih mrlja martovskih tekovina i osveštena; tek tada će je izabranik 290 profesora i hofrata^[69] uzeti u ruke i reći, kao nekad u Berlinu: »Po milosti božjoj imam tu krunu, i jao onome ko u nju dirne!«^[371]

U koji nov stadijum će ući zbrka oko nemačkog Rajha usled komedije carskom krunom i posebno usled priznanja odnosno nepriznanja od strane pojedinih vlada — to prepuštamo da odredi premudrost lista »Kölnische Zeitung«.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 263 od 4. aprila 1849.
Vanredni prilog.]

Karl Marx

Najamni rad i kapital^[372]

* *Keln*, 4. aprila. S raznih strana prebacivalo nam se što nismo izložili *ekonomske odnose*, koji su materijalna osnova sadašnjih klasnih i nacionalnih borbi. Mi smo namerno te odnose dodirivali samo onde gde su se oni u političkim sukobima neposredno nametali.

Valjalo je pre svega pratiti klasnu borbu u njenom svakodnevnom toku te na postojećem i svakog dana nanovo stvaranom istorijskom materijalu empirički dokazati da su s podjarmljenjem radničke klase, koja je izvela Februar i Mart^[373], istovremeno bili pobeđeni njeni protivnici — buržoaski republikanci u Francuskoj, a na celom evropskom kontinentu građanske i seljačke klase koje su se borile protiv feudalnog apsolutizma; da je pobjeda »čestite republike« u Francuskoj bila istovremeno poraz nacija koje su na februarску revoluciju odgovorile herojskim ratovima za nezavisnost; da je najzad s porazom revolucionarnih radnika Evropa ponovo pala u svoje staro dvostruko ropstvo, u *englesko-rusko* ropstvo. Junska borba u Parizu, pad Beča, tragikomedija berlinskog novembra¹, očajni naponi Poljske, Italije i Mađarske, izgladnjavanje Irske — to su bili glavni momenti u kojima se rezimirala evropska klasna borba između buržoazije i radničke klase, na kojima smo pokazivali da svaki revolucionarni ustanak, ma koliko se njegov cilj činio dalekim od klasne borbe, mora propadati sve dotle dok ne pobjedi revolucionarna radnička klasa, da svaka socijalna reforma ostaje utopija sve dotle dok se proleterska revolucija i feudalistička kontrarevolucija u jednom *svetskom ratu* ne ogledaju oružjem. U našem izlaganju, kao i u stvarnosti, *Belgija* i *Švajcarska* su bile tragikomične karikaturne žanr-slike u velikoj istorijskoj panorami: prva — uzor-država buržoaske monarhije, druga — uzor-država buržoaske republike, i jedna i druga — države koje sebi uobražavaju da su isto tako nezavisne od klasne borbe kao i od evropske revolucije.

¹ (u izdanju iz 1891) umetnuto: 1848

Sada, pošto su naši čitaoci videli kako se klasna borba u godini 1848. razvijala u kolosalnim političkim oblicima, vreme je da se izbliže pozabavimo samim ekonomskim odnosima na kojima se zasniva egzistencija buržoazije i njena klasna vladavina¹, kao i ropstvo radnika.

Mi ćemo u tri velika odeljka izložiti: 1. odnos *najamnog rada prema kapitalu*, ropstvo radnika, vlast kapitalista, 2. *neizbežnu propast srednjih građanskih klasa i seljačkog staleža*² pod sadašnjim sistemom, 3. *trgovinsko podjarmljivanje i eksploataisanje buržoaskih klasa različitih evropskih nacija* od strane despota svetskog tržišta — *Engleske*.

Nastojaćemo da izložimo što jednostavnije i popularnije, ne pretstavljajući poznavanje ni najelementarnijih pojmova političke ekonomije. Hoćemo da budemo razumljivi radnicima. A uz to, u Nemačkoj vlada najčudnije neznanje i zbrka pojmova o najprostijim ekonomskim odnosima, počev od patentiranih branilaca postojećeg stanja pa sve do **socijalističkih čudotvoraca i nepriznatih političkih genija** u kojima je razdrobljena Nemačka još bogatija nego u vladarima.

Najpre, dakle, prvo pitanje: **Šta je najamnina? Kako se ona određuje?**

Ako zapitate radnike: kolika je vaša najamnina? oni će odgovoriti: »Ja od svoga buržuja dobijam za radni dan 1 franak«, ili: »Ja dobijam 2 franka« itd. Prema različitim granama rada kojima pripadaju, navešće različite sume novca koje dobijaju od svoga buržuja za određeno radno vreme ili³ za izvršavanje određenog rada, npr. za tkanje jednog aršina platna ili za slaganje jednog štampanog tabaka. I pored različitosti njihovih odgovora, u jednoj tački će se složiti svi: najamnina je ona suma novca koju buržuj⁴ plaća za određeno radno vreme ili za izvršenje određenog rada.

Buržuj⁵ *kupuje* dakle njihov rad novcem. Oni mu za novac *prodaju* svoj rad.⁶ Istom sumom novca⁷ kojom je buržuj⁴ kupio njihov rad⁸, npr. sa 2 franka, mogao je kupiti dve funte šećera ili bilo koju drugu robu do određenog iznosa. Dva franka kojima je kupio 2 funte šećera jesu *cena* 2 funte šećera, 2 franka kojima je kupio dvanaest časova rada⁹ jesu *cena* dvanaestočasovnog rada. Rad¹⁰ je dakle roba upravo onako kao i šećer. Prvi se meri časovnikom, a¹¹ drugi vagom.

Svoju robu, rad⁸, radnici razmenjuju za kapitalistovu robu, za novac, a ta razmena se vrši u određenoj proporciji. Toliko novca za

¹ (1891) umetnuto: isto tako — ² (1891) takozvanog seljačkog staleža — ³ (1891) izostavljeno: za određeno radno vreme ili — ⁴ (1891) kapitalist — ⁵ (1891) Kapitalist (i umetnuto), tako se čini — ⁶ (1891) Ali to je samo privid. Šta oni u stvarnosti prodaju kapitalistu za novac, jeste njihova radna snaga. Tu radnu snagu kapitalist kupuje za jedan dan, jednu sedmicu, jedan mesec itd. A pošto ju je kupio, on je troši tako što zahteva da mu radnici kroz ugovoreno vreme rade — ⁷ (1891) izostavljeno: novca — ⁸ (1891) radnu snagu — ⁹ upotrebe radne snage — ¹⁰ (1891) radna snaga — ¹¹ (1891) izostavljeno: a —

toliko rada¹. Za dvanaest časova tkanja 2 franka. A zar ta 2 franka ne predstavljaju sve druge robe koje mogu kupiti za 2 franka? U stvari, radnik je dakle svoju robu, rad², razmenio za druge³ robe svake vrste, i to u određenom odnosu. Dajući radniku 2 franka, kapitalist mu je dao toliko mesa, toliko odeće, toliko drva, osvetljenja itd. u razmenu za njegov radni dan. Dva franka izražavaju dakle odnos u kome se rad⁴ razmenjuje za drugu robu⁵, *razmensku vrednost* njegovog rada⁶. Razmenska vrednost jedne robe izražena u *novcu* upravo se i zove njena *cena*. *Najamnina* je, dakle, samo posebno ime za *cenu rada*⁷, za cenu te specifične robe koja nema drugu spremnicu do ljudsku krv i meso.

Uzmimo bilo kog radnika, npr. tkača. Buržuj⁸ mu daje razboj i pređu. Tkač se daje na posao, i od pređe postaje platno. Buržuj⁸ uzima platno i proda ga npr. za 20 franaka. Da li je tkačeva najamnina neki *udeo* u platnu, u 20 franaka, u proizvodu njegova rada? Nipošto. Mnogo pre nego što je platno prodano, možda mnogo pre nego što je izatkano, tkač je primio svoju najamninu. Kapitalist ne plaća, dakle, tu najamninu novcem koji će dobiti za platno, nego novcem koji već ima. Kao što razboj i pređa nisu proizvod tkača kome ih buržuj daje⁹, tako to nisu ni robe koje tkač dobija razmenom za svoju robu — rad². Moglo se dogoditi da buržuj ne nađe kupca za svoje platno. Moglo se dogoditi da on iz prodaje platna ne izvuče čak ni najamninu. Može se dogoditi da on platno u odnosu na tkačevu najamninu proda vrlo povoljno. Sve ovo se tkača ne tiče. Kapitalist kupuje jednim delom svoje postojeće imovine, svoga kapitala, tkačev rad², isto onako kao što je drugim delom svoje imovine kupio sirovinu — pređu, i orude za rad — razboj. Pošto je obavio te kupovine, a u te kupovine spada i rad⁴ potreban za proizvodnju platna, on proizvodi samo još *sirovinama i orudima za rad koji pripadaju njemu*. U oruda za rad spada, dakako, i naš dobri tkač, koji u proizvodu ili u ceni proizvoda nema nikakva udela kao ni razboj.

*Najamnina nije dakle neki udeo radnika u robu koju je proizveo. Najamnina je deo već postojećih roba kojim kapitalist kupuje određenu sumu proizvodnog rada*¹⁰.

Rad⁴ je, dakle, roba koju njen posednik, najamni radnik, prodaje kapitalu. Zašto je prodaje? Da bi živeo.

Ali¹¹ rad je radnikova sopstvena životna delatnost, njegovo sopstveno ispoljavanje života. I tu *životnu delatnost* radnik prodaje nekom trećem da bi sebi obezbedio potrebna *životna sredstva*. Životna delatnost je za radnika, dakle, samo *sredstvo* da bi mogao egzistirati. On radi da bi živeo. On ne računa rad u svoj život, rad je, šta više, žrtvovanje njegova života. Rad⁴ je roba koju je prodao nekom trećem.

¹ (1891) za toliko dugu upotrebu radne snage — ² (1891) radnu snagu — ³ (1891) izostavljeno: druge — ⁴ (1891) radna snaga — ⁵ (1891) druge robe — ⁶ (1891) njegove radne snage — ⁷ (1891) radne snage (i umetnuto:) koja se obično zove *cena ra.la* — ⁸ (1891) kapitalist — ⁹ (1891) dao — ¹⁰ (1891) radnu snagu — ¹¹ umetnuto: delovanje radne snage

Proizvod njegove delatnosti nije stoga svrha njegove delatnosti. Što radnik za sebe proizvodi nije svila koju tka, nije zlato koje vadi iz rudnika, nije palata koju zida. Ono što za sebe proizvodi je *najamnina*, a svila, zlato, palata pretvaraju se za njega u određenu količinu životnih sredstava, možda u pamučni kaput, bakarnu monetu i podrumski stan. A radnik koji dvanaest časova tka, prede, buši, struže, zida, kopa, tuca kamen, prenosi teret itd. — može li on to dvanaestočasovno tkanje, pređenje, bušenje, struganje, zidanje, kopanje, tucanje kamena smatrati ispoljavanjem svoga života, životom? Obrnuto. Život počinje za njega onde gde ta delatnost prestaje, za trpezom, na gostioničkoj klupi, u postelji. Dvanaestočasovni rad nema za njega nikakva smisla kao tkanje, pređenje, bušenje itd., nego kao *zaradivanje* koje ga vodi do trpeze, do gostioničke klupe, u postelju. Kad bi svilena buba prela zato da produži svoju egzistenciju kao gusenica, bila bi kompletan najamni radnik.

Rad¹ nije uvek bio *roba*. Rad nije uvek bio najamni rad, tj. *slobodni* rad. *Rob* ne prodaje svoj rad¹ robovlasniku, kao što ni vo ne prodaje svoje tegljenje seljacima. *Rob* je zajedno sa svojim radom¹ jednom za svagda prodat svome vlasniku. On je roba koja iz ruku jednog vlasnika može preći u ruke drugog. *On sam* je roba, ali rad¹ nije *njegova* roba. *Kmet* prodaje samo deo svoga rada¹. On ne dobija najamninu od vlasnika zemlje; štaviše, vlasnik zemlje dobija od njega danak. *Kmet* pripada zemlji i daje plodove gospodaru zemlje. *Slobodni radnik*, naprotiv, prodaje samoga sebe, i to na komad. On izlaže javnoj prodaji 8, 10, 12, 15 časova svoga života, dan za danom, onome ko nudi najviše: posedniku sirovina, oruđa za rad i životnih sredstava, tj. kapitalistu. Radnik ne pripada ni vlasniku ni zemlji; ali 8, 10, 12, 15 časova njegova svakodnevnog života pripadaju onome ko ih kupi. Radnik napušta kapitalista u koga se unajmio kad god hoće, a kapitalist otpušta radnika kad god nađe za shodno, čim više ne izvlači iz njega nikakvu korist ili nameravanu korist. Ali radnik, čiji je jedini izvor zarade prodaja rada¹, ne može napustiti *celu klasu kupaca*, tj. *kapitalističku klasu*, a da se ne odrekne svoje egzistencije. *On ne pripada ovom ili onom buržuju², ali pripada buržoaziji³, buržoaskoj klasi⁴*, a pri tom je njegova stvar da nađe mušteriju, tj. da nađe kupca u toj buržoaskoj klasi.

Pre nego što se sad izbliže pozabavimo odnosom između kapitala i najamnog rada, izložićemo ukratko najopštije odnose koji dolaze u obzir pri određivanju najamnine.

Najamnina je, kao što smo videli, *cena* određene robe, rada¹. Najamninu, dakle, određuju isti zakoni koji određuju cenu svake druge robe.

Pitanje je, dakle, *kako se određuje cena neke robe?*

¹ (1891) radna snaga — ² (1891) kapitalistu — ³ (1891) kapitalističkoj klasi — ⁴ (1891) izostavljeno: buržoaskoj klasi

* *Keln*, 5. aprila. Čime se određuje *cena* neke robe?

Konkurencijom između kupaca i prodavaca, odnosom tražnje prema ponudi, ponude prema tražnji¹. Konkurencija kojom se određuje *cena* neke robe je *trostrana*.

Istu robu nude različiti prodavci. Ko robe istog kvaliteta prodaje najjeftinije, siguran je da će potisnuti ostale prodavce sa bojnog polja i obezbediti za sebe najveću prodaju. Prodavci se, dakle, bore među sobom oko prodaje, oko tržišta. Svaki od njih hoće da proda, da proda što više i ako može sâm, isključujući ostale prodavce. Stoga jedan prodaje jeftinije od drugog. Javlja se, dakle, *konkurencija među prodavcima*, koja *obara* cenu robâ što ih oni nude.

Ali javlja se i *konkurencija među kupcima* koja sa svoje strane diže cenu ponuđenih roba.

Javlja se najzad *konkurencija među kupcima i prodavcima*; jedni žele što jeftinije da kupe, drugi žele što skuplje da prodaju. Rezultat te konkurencije među kupcima i prodavcima zavisice od toga kako se dve ranije navedene strane ove konkurencije odnose jedna prema drugoj, tj. od toga da li je jača konkurencija u vojsci kupaca ili u vojsci prodavaca. Industrija izvodi na bojno polje dve armije jednu protiv druge, od kojih svaka bje bitku u svojim sopstvenim redovima, među svojim sopstvenim trupama. Armija u čijim trupama ima manje tučnjave odnosi pobjedu nad onom koja joj stoji nasuprot.

Uzmimo da na tržištu ima 100 bala pamuka, a u isto vreme kupaca za 1000 bala. U tom slučaju je tražnja deset puta veća od ponude. Konkurencija među kupcima biće dakle vrlo jaka; svaki od njih hteće da se dokopa jedne, a ako je moguće i svih 100 bala. Ovaj primer nije proizvoljna pretpostavka. U istoriji trgovine doživeli smo periode loših berbi pamuka, kada je nekoliko među sobom povezanih kapitalista pokušavalo da kupi ne 100 bala, nego svu zalihu pamuka na celom svetu. U navedenom slučaju jedan kupac će nastojati da potisne drugoga nudeći relativno višu cenu za balu pamuka. A prodavci pamuka, koji vide da se trupe neprijateljske vojske žestoko među sobom bore i koji su potpuno sigurni u prodaju svih 100 bala, čuvaće se da se između sebe ne počupaju, da ne obore cenu pamuka u trenutku kada se njihovi protivnici nadmeću da je podignu. Najedanput se, dakle, vratio mir u vojsci prodavaca. Oni stoje kao *jedan* čovek prema kupcima, filozofski skrstivši ruke, i njihovim zahtevima ne bi bilo granica kad ponude čak i najnametljivijih kupaca ne bi imale svoje vrlo određene granice.

Ako je, dakle, ponuda neke robe slabija od tražnje te robe, među prodavcima je konkurencija slaba, ili je nikako i nema. U istoj proporciji u kojoj ta konkurencija opada, raste konkurencija među kupcima. Rezultat: jače ili slabije skakanje robnih cena.

¹ (1891) tražnje prema ponudi

Poznato je da se obrnuti slučaj s obrnutim rezultatom javlja češće: znatan suvišak ponude nad tražnjom; očajna konkurencija među prodavcima; pomanjkanje kupaca; rasprodaja robe u bescenje.

Ali šta znači skakanje i padanje cena, šta znači visoka i niska cena? Zrno peska je, posmatrano kroz mikroskop, visoko, a toranj upoređen sa brdom je nizak. A ako se cena određuje odnosom tražnje i ponude, čime se određuje odnos tražnje i ponude?

Obratimo se bilo kojem buržuju. On neće ni trenutak razmišljati, i kao drugi Aleksandar Veliki preseći će taj metafizički čvor tablicom množenja. Ako me je proizvodnja robe koju prodajem stajala 100 franaka, reći će nam on, a ja prodajem te robe dobijem 110 franaka — razume se, po isteku godine dana — to je građanska, poštena, umerena dobit. No ako pri razmeni dobijem 120, 130 franaka, to je visoka dobit; ako bih dobio čak 200 franaka, to bi bila izvanredna, enormna dobit. Šta dakle služi buržuju kao mera dobiti? *Troškovi proizvodnje* njegove robe. Ako pri razmeni te robe dobije sumu drugih roba čija je proizvodnja stajala manje, on je izgubio. Ako pri razmeni dobije za svoju robu sumu drugih roba čija je proizvodnja stajala više, on je dobio. A padanje ili skakanje dobiti on izračunava na osnovu toga koliko stepeni razmenska vrednost njegove robe stoji ispod ili iznad nule — ispod ili iznad *troškova proizvodnje*.

Videli smo kako promenljivi odnos tražnje i ponude uzrokuje čas skakanje čas padanje cena, čas visoke čas niske cene.

Ako cena neke robe usled nedovoljne ponude ili nesrazmerno povećane tražnje znatno skoči, onda nužno cena neke druge robe srazmerno pada; jer cena neke robe samo izražava u novcu odnos u kojem se treće robe daju za nju pri razmeni. Ako npr. cena jednog aršina svilene tkanine skoči od 5 franaka na 6 franaka, onda je cena srebra u odnosu na svilenu tkaninu pala, a isto tako je u odnosu na svilenu tkaninu pala cena svih drugih roba koje su zadržale svoje stare cene. Da bi se dobila ista suma svilene robe, mora se pri razmeni dati veća suma tih roba.

Šta će biti posledica skakanja cene neke robe? Masa kapitala baciće se na cvatuću industrijsku granu, a to seljenje kapitala u oblast preferirane industrije trajaće dotle dok ona donosi uobičajenu dobit ili čak dotle dok cena njenih proizvoda ne spadne usled prekomerne proizvodnje ispod troškova proizvodnje.

Obrnuto. Ako cena neke robe padne ispod troškova njene proizvodnje, kapitali će se povlačiti iz proizvodnje te robe. Izuzimajući slučaj kad jedna industrijska grana više nije savremena, dakle mora propasti, usled ovog bekstva kapitala proizvodnja takve robe, tj. njena ponuda, smanjivaće se dotle dok ne bude odgovarala tražnji, dakle dok se cena robe opet ne digne na visinu troškova njene proizvodnje ili, tačnije, dok ponuda ne padne ispod tražnje, tj. dok se cena robe opet ne digne iznad troškova njene proizvodnje, jer *tržišna cena neke robe stoji uvek iznad ili ispod troškova proizvodnje te robe*.

Mi vidimo da se kapitali stalno sele iz oblasti jedne industrije u oblast druge. Visoka cena uzrokuje odviše jako useljavanje, a niska cena odviše jako iseljavanje kapitala.

S jednog drugog gledišta mogli bismo pokazati da troškovi proizvodnje određuju ne samo ponudu nego i tražnju. Ali to bi nas suviše udaljilo od našeg predmeta.

Upravo smo videli kako kolebanja ponude i tražnje uvek nanovo svode cenu neke robe na troškove proizvodnje. *Doduše, prava cena neke robe stoji uvek iznad ili ispod troškova proizvodnje; ali skakanje i padanje se uzajamno dopunjavaju*, tako da se unutar određenog razdoblja, sračunavši industrijsku plimu i oseku, robe razmenjuju adekvatno svojim troškovima proizvodnje, njihovu cenu, dakle, određuju troškovi njihove proizvodnje.

Ovo određivanje cene troškovima proizvodnje ne treba razumeti u smislu ekonomistâ. Ekonomisti kažu da je *prosečna cena* jednaka troškovima proizvodnje; da je to *zakon*. Anarhično kretanje pri kome se skakanje izravnava padanjem, a padanje skakanjem oni posmatraju kao slučajnost. S istim pravom mogla bi se, kao što se to i desilo kod drugih ekonomista, kolebanja cena posmatrati kao zakon, a njihovo određivanje troškovima proizvodnje kao slučajnost. Međutim, samo ta kolebanja koja, izbliza posmatrana, nose sa sobom najstrašnja pustošenja i kao zemljotres potresaju temelje buržoaskog društva, samo ta kolebanja određuju u svome toku cenu troškovima proizvodnje. Ukupno kretanje ovog nereda jeste njegov red. U toku te industrijske anarhije, u tom kružnom kretanju, konkurencija tako reći izravnava jednu preteranost drugom.

Vidimo dakle: cena robe određena je troškovima njene proizvodnje tako da se vremena u kojima cena te robe skače iznad troškova proizvodnje izravnavaju vremenima u kojima ona pada ispod troškova proizvodnje, i obrnuto. To ne važi, naravno, za svaki pojedini industrijski proizvod, nego samo za celu industrijsku granu. To ne važi, dakle, ni za pojedinog industrijalca, nego samo za celu klasu industrijalaca.

Određivanje cene troškovima proizvodnje isto je što i određivanje cene radnim vremenom koje je potrebno za proizvodnju neke robe; jer troškovi proizvodnje se sastoje od: 1. sirovina i¹ oruda za rad, tj. od industrijskih proizvoda čija je proizvodnja stajala određenu² sumu radnih dana, koji dakle predstavljaju određenu količinu radnog vremena; i 2. od neposrednog rada, koji se takođe meri vremenom.

Isti opšti zakoni koji uopšte regulišu cenu robe, regulišu, naravno, i *najamninu, cenu rada*.

Najamnina će čas skakati, čas padati, prema odnosu tražnje i ponude, prema tome kako se odvija konkurencija među kupcima rada³, kapitalistima, i prodavcima rada³, radnicima. Kolebanjima robnih

¹ (1891) umetnuto: rabaćenja — ² (1891) izvesnu — ³ (1891) radne snage

cena uopšte odgovaraju kolebanja najamnine. *Ali unutar tih kolebanja cenu rada će određivati troškovi proizvodnje, radno vreme koje je potrebno da se ova roba, rad¹, proizvede.*

A koji su troškovi proizvodnje samog² rada³?

To su troškovi koji su potrebni da se radnik održi kao radnik i da se obrazuje za radnika.

Stoga ukoliko neki rad zahteva kraće vreme obrazovanja, utoliko su manji troškovi proizvodnje radnika, utoliko je niža cena njegova rada, njegova najamnina. U industrijskim granama gde se ne zahteva gotovo nikakvo vreme učenja i gde je dovoljna gola fizička egzistencija radnika, troškovi proizvodnje takvog radnika ograničavaju se gotovo samo na one robe koje su potrebne da ga održe u⁴ životu. Stoga *cenu njegova rada određuje cena neophodnih životnih sredstava.*

Međutim, tu treba uzeti u obzir još nešto.

Fabrikant, koji izračunava svoje troškove proizvodnje i prema njima određuje cenu proizvodima, uzima u račun i trošenje oruđa za rad. Ako ga jedna mašina staje npr. 1000 franaka, a istroši se za 10 godina, on godišnje dodaje ceni robe 100 franaka, kako bi posle 10 godina istrošenu mašinu zamenio novom. Isto tako se u troškove proizvodnje prostog rada³ moraju uračunati i troškovi rasplodivanja kojima se radnička rasa osposobljava da se množi i da istrošene radnike zameni novim. Rabaćenje radnika uzima se u račun na isti način kao i rabaćenje mašine.

Troškovi proizvodnje prostog rada³ svode se, dakle, na troškove egzistencije i troškove rasplodivanja radnika. Cena tih troškova egzistencije i rasplodivanja čini najamninu. Ovako određena najamnina zove se *minimum najamnine*. Taj minimum najamnine važi, kao i uopšte određivanje cene roba troškovima proizvodnje, ne za *pojedinu individuu*, nego za *vrstu*. Pojedini radnici, milioni radnika ne dobijaju dovoljno da bi mogli egzistirati i rasplodivati se; ali *najamnina cele radničke klase* izjednačuje se unutar svojih kolebanja s ovim minimumom.

Sada, pošto smo se sporazumeli o najopštijim zakonima koji regulišu najamninu kao i cenu svake druge robe, možemo se specijalnije pozabaviti našim predmetom.

* *Keln*, 6. aprila. Kapital se sastoji od sirovina, oruđa za rad i životnih sredstava svake vrste koji se upotrebljavaju da bi se proizvele nove sirovine, nova oruđa za rad i nova životna sredstva. Svi ovi sastavni delovi kapitala su tvorevine rada, proizvodi rada, *nagomilani rad*. Nagomilani rad koji služi kao sredstvo za novu proizvodnju jeste kapital.

¹ (1891) radna snaga — ² (1891) izostavljeno: samog — ³ (1891) radne snage — ⁴ (1891) umetnuto: radno sposobnom

Tako kažu ekonomisti.

Šta je crnac-rob? Čovek crne rase. Koliko vredi jedno objašnjenje, toliko vredi i drugo.

Crnac je crnac. Tek u određenim odnosima on postaje *rob*. Mašina za pređenje pamuka je mašina za pređenje pamuka. Tek u određenim odnosima ona postaje *kapital*. Istrgnuta iz tih odnosa ona nije kapital, kao što ni *zlato* po sebi i za sebe nije *novac*, ili kao što šećer nije što i *cena* šećera.

U proizvodnji se ljudi ne nose¹ samo na prirodu². Oni proizvode samo delujući zajedno na određeni način i razmenjujući svoje delatnosti među sobom. Da bi proizvodili, oni ulaze u određene međusobne veze i odnose, i samo unutar tih društvenih veza i odnosa postoji njihov odnos prema prirodi³, odvija se proizvodnja.

Prema karakteru sredstava za proizvodnju ovi društveni odnosi u koje proizvođači ulaze među sobom, uslovi pod kojima razmenjuju svoje delatnosti i učestvuju u celokupnom aktu proizvodnje biće, naravno, različiti. S pronalaskom novog ratnog oruđa, vatrenog oružja, nužno se izmenila cela unutrašnja organizacija armije, izmenili su se odnosi unutar kojih individue čine armiju i mogu delovati kao armija, izmenio se međusobni odnos različitih armija.

Društveni odnosi u kojima individue proizvode, *društveni produktioni odnosi menjaju se dakle, preobražavaju se s promenom i razvojem materijalnih sredstava za proizvodnju, proizvodnih snaga. Produktioni odnosi u svojoj celokupnosti tvore ono što se zove društveni odnosi, društvo*, i to društvo na *određenom, istorijskom stepenu razvoja*, društvo s osobenim karakterom po kojem se razlikuje od drugih. Antičko društvo, feudalno društvo, buržoasko društvo su takve celokupnosti produktivnih odnosa od kojih svaka ujedno obeležava poseban stepen razvoja u istoriji čovečanstva.

I *kapital* je društveni produktioni odnos. On je *buržoaski produktioni odnos*, produktioni odnos buržoaskog društva. Zar životna sredstva, oruđa za rad i sirovine od kojih se sastoji kapital nisu proizvedeni i nagemilani pod datim društvenim uslovima, u određenim društvenim odnosima? Zar se oni ne upotrebljavaju pod datim društvenim uslovima, u određenim društvenim odnosima za novu proizvodnju? I zar upravo taj određeni društveni karakter ne čini proizvode koji služe za novu proizvodnju *kapitalom*?

Kapital se ne sastoji samo od životnih sredstava, oruđa za rad i sirovina, ne sastoji se samo od materijalnih proizvoda; on se sastoji isto tako od *razmenschkih vrednosti*. Svi proizvodi od kojih se sastoji kapital jesu *robe*. Kapital nije dakle samo suma materijalnih proizvoda, on je suma roba, *razmenschkih vrednosti, društvenih veličina*.

¹ (1891) utiču — ² (1891) umetnuto: nego i jedan na drugog — ³ (1891) uticaj na prirodu (umesto: odnos prema prirodi)

Kapital ostaje isti stavili mi na mesto vune pamuk, na mesto žita pirinač, na mesto železnica parobrode, ali samo pod pretpostavkom da pamuk, pirinač, parobrodi — telo kapitala — imaju istu razmensku vrednost, istu cenu kao vuna, žito i železnice u kojima se on pre ote-
lovljavao. Telo kapitala može se stalno menjati a da kapital ne pretrpi ni najmanju promenu.

No ako je svaki kapital suma robâ, tj. razmenskih vrednosti, to još ne znači da je svaka suma robâ, razmenskih vrednosti, kapital.

Svaka suma razmenskih vrednosti je razmenska vrednost. Svaka pojedina razmenska vrednost je suma razmenskih vrednosti. Npr., kuća koja vredi 1000 franaka je razmenska vrednost od 1000 franaka. Komad hartije koji vredi 1 santim je suma razmenskih vrednosti od $\frac{100}{100}$ santima. Proizvodi koji se mogu razmeniti za druge proizvode su *roba*. Određeni odnos u kom su one razmenljive čini njihovu *razmensku vrednost*, ili, ako je izražen u novcu, njihovu *cenu*. Masa ovih proizvoda ne može ništa menjati u njihovoj nameni da budu *roba* ili da predstavljaju *razmensku vrednost*, ili da imaju određenu *cenu*. Bilo neko drvo veliko ili malo, ono ostaje drvo. Bilo da razmenjujemo železo u lotima ili u centama za druge proizvode, zar to menja njegov karakter da bude *roba*, razmenska vrednost? Zavisno od mase, železo je *roba* veće ili manje vrednosti, više ili niže cene.

A kako neka suma robâ, razmenskih vrednosti, postaje kapital?

Tako što se ona kao samostalna društvena moć, tj. kao moć *jednog dela društva* održava i uvećava *razmenom za neposredni, živi rad*¹. Postojanje klase koja ne poseduje ništa do radne sposobnosti je nužna pretpostavka kapitala.

Tek vlast nagomilanog, minulog, opredmećenog rada nad neposrednim, živim radom čini od nagomilanog rada kapital.

Kapital se ne sastoji u tome što nagomilani rad služi živom radu kao sredstvo za novu proizvodnju. On se sastoji u tome što živi rad služi nagomilanom radu kao sredstvo da održi i uveća svoju razmensku vrednost.

Šta se događa pri razmeni između kapitala² i najamnog rada³?

Radnik dobija u razmenu za svoj rad¹ životna sredstva, a kapitalist dobija u razmenu za svoja životna sredstva proizvodnu radnikovu delatnost, stvaralačku snagu kojom radnik ne samo nadoknađuje ono što je potrošio nego daje nagomilanom radu veću vrednost nego što ju je dotle imao. Radnik dobija od kapitalista jedan deo postojećih životnih sredstava. Čemu služe radniku ta životna sredstva? Za neposrednu potrošnju. No čim potrošim životna sredstva, ona su za mene nepovratno izgubljena, osim ako vreme za koje su me ta sredstva održavala u životu upotrebim na to da proizvedem nova životna sredstva, da za vreme trošenja stvorim svojim radom nove vrednosti namesto onih koje su propale u potrošnji. Ali upravo tu plemenitu repro-

¹ (1891) radnu snagu — ² (1891) kapitalista — ³ (1891) najamnog radnika

duktivnu snagu radnik ustupa kapitalu u razmenu za dobijena životna sredstva. Ona je dakle za radnika izgubljena.

Uzmimo jedan primer. Neki zakupac plaća svome nadničaru 5 srebrnih groša na dan. Za tih 5 srebrnih groša ovaj radi na zakupčevoj njivi ceo dan i obezbeđuje mu tako prihod od 10 srebrnih groša. Zakupac ne samo što nadoknađuje vrednosti koje je ustupio nadničaru, on ih udvostručava. On je dakle 5 srebrnih groša koje je dao nadničaru upotrebio, potrošio, na plodan, produktivan način. On je za 5 srebrnih groša kupio upravo rad i snagu nadničarevu koja proizvodi agrarne proizvode od dvaput veće vrednosti i od 5 srebrnih groša pravi 10. Nadničar, naprotiv, namesto svoje proizvodne snage, čije je delovanje ustupio zakupcu, dobija 5 srebrnih groša koje razmenjuje za životna sredstva što će ih brže ili sporije potrošiti. Pet srebrnih groša bilo je dakle potrošeno na dvojak način: *reproduktivno* za kapital, jer su bili razmenjeni za radnu snagu koja je proizvela 10 srebrnih groša, *neproduktivno* za radnika, jer su bili razmenjeni za životna sredstva koja su zauvek iščezla i čiju vrednost on može ponovo dobiti samo ako ponovi istu razmenu sa zakupcem. *Kapital pretpostavlja dakle najamni rad, a najamni rad pretpostavlja kapital. Oni se uzajamno uslovljavaju; oni se uzajamno stvaraju.*

Da li radnik u pamučnoj fabrici proizvodi samo pamučne tkanine? Ne, on proizvodi kapital. On proizvodi vrednosti koje iznova služe tome da komanduju njegovim radom, da¹ pomoću ovog stvaraju nove vrednosti.

Kapital se može umnožavati samo tako da se razmenjuje za rad², da oživotvoruje najamni rad. Najamni rad³ se može razmenjivati za kapital samo tako da uvećava kapital, da ojačava moć kojoj robuje. *Stoga je uvećavanje kapitala uvećavanje proletarijata, tj. radničkih klasa⁴.*

Interesi kapitalista i radnika su dakle isti, tvrde buržuji i njihovi ekonomisti. I doista! Radnik propada ako ga kapital ne zapošljava. Kapital propada ako ne eksploatiše rad², a da bi ga eksploatisao, mora ga kupiti. Ukoliko se brže umnožava kapital namenjen proizvodnji, proizvodni kapital, ukoliko stoga industrija bujnije cveta, ukoliko se više buržoazija bogati, ukoliko posao bolje ide, utoliko je kapitalisti potrebno više radnika, utoliko se radnik skuplje prodaje.

Neizostavan uslov za snošljiv položaj radnika je, dakle, *što brže raste proizvodnog kapitala.*

Ali šta je porast proizvodnog kapitala? Porast moći nagomilanog rada nad živim radom. Porast vlasti buržoazije nad radničkom klasom. Ako najamni rad proizvodi tuđe bogatstvo koje njim gospodari, neprijateljsku moć, kapital, njemu od kapitala pritiču sredstva zapošljavanja,

¹ (1891) i — ² (1891) radnu snagu — ³ (1891) Radna snaga najamnog radnika — ⁴ (1891) radničke klase

tj. životna sredstva, pod uslovom da se on ponovo učini delom kapitala, polugom koja će ponovo baciti kapital u ubrzano kretanje porasta.

Tvrđenje da su interesi kapitala i interesi rada¹ isti, znači samo ovo: kapital i najamni rad su dve strane jednog istog odnosa. Jedna uslovljava drugu, kao što se zeleniš i rasipnik uzajamno uslovljavaju.

Dokle god je najamni radnik najamni radnik, njegova sudbina zavisi od kapitala. To je mnogohvaljeno zajedništvo interesa radnika i kapitalista.

* *Keln*, 7. aprila. Ako raste kapital, raste masa najamnog rada, raste broj najamnih radnika, jednom reči: vlast kapitala rasprostire se nad većom masom individua. Pretpostavimo najpovoljniji slučaj: ako raste proizvodni kapital, raste tražnja rada. Skače, dakle, cena rada, najamnina.

Jedna kuća, bila velika ili mala, zadovoljava sve društvene zahteve u pogledu stana dokle god su i okolne kuće male. Ali kad se kraj male kuće podigne palata, mala kuća postaje koliba. Mala kuća pokazuje sad da njen vlasnik ne može imati nikakve ili tek najskromnije zahteve; nek se ona u toku civilizacije podiže uvis koliko hoće, ako susedna palata bude podizana u istoj ili čak u većoj meri, stanovnik relativno male kuće osećaće se sve nespokojnijim, sve nezadovoljnijim, sve stešnjenijim među svoja četiri zida.

Primetno uvećanje najamnine pretpostavlja brz porast² proizvodnog kapitala. Brzi porast proizvodnog kapitala izaziva isto tako brzi porast bogatstva, luksuza, društvenih potreba i društvenih uživanja. Iako su dakle radnikova uživanja porasla, društveno zadovoljstvo koje ona daju palo je u poređenju sa uvećanim kapitalistovim uživanjima, koja su radniku nedostižna, i uopšte u poređenju sa nivoom razvitka društva. Našim potrebama i uživanjima izvor je u društvu; mi ih stoga i merimo prema društvu; mi ih ne merimo prema predmetima njihova zadovoljavanja. A kako su potrebe i uživanja društvene prirode, oni su relativne prirode.

Najamnina se uopšte ne određuje samo masom roba koje se mogu za nju razmeniti. Ona sadrži različite odnose.

Radnici dobijaju za svoj rad³ određenu sumu novca. Da li je najamnina određena samo tom novčanom cenom?

U 16. veku uvećala se u Evropi količina zlata i srebra u opticaju usled otkrića⁴ Amerike. Stoga je vrednost zlata i srebra pala u odnosu prema ostalim robama. Radnici su dobijali posle toga kao i pre toga istu masu srebrne monete za svoj rad³. Novčana cena njihova rada ostala je ista, a ipak je njihova najamnina pala, jer su pri razmeni za

¹ (1891) radnika — ² (1891) rasteње — ³ (1891) radnu snagu — ⁴ (1891) umetnuto: bogatijih i za eksploataisanje pogodnijih rudnika u Americi

istu količinu srebra dobijali manju sumu drugih roba. To je bila jedna od okolnosti koje su ubrzale rast kapitala, napredovanje buržoazije u 16.¹ veku.

Uzmimo drugi slučaj. Zimi 1847. je usled nerodice znatno skočila cena najneophodnijih životnih sredstava — žita, mesa, maslaca, sira itd. Pretpostavimo da su radnici dobijali posle toga kao i pre toga istu sumu novca za svoj rad². Nije li njihova najamnina pala? Svakako, pala je. Za isti novac dobijali su u razmenu manje hleba, mesa itd. Njihova najamnina je pala ne zbog toga što se vrednost srebra smanjila, nego zbog toga što se vrednost životnih sredstava uvećala.

Pretpostavimo, najzad, da novčana cena rada ostaje ista, ali da cena svih agrikulturnih i manufakturnih roba padne usled primene novih mašina, povoljnijeg godišnjeg doba itd. Za isti novac radnici mogu sad kupiti više robâ svake vrste. Njihova najamnina se dakle povisila upravo zato što se njena novčana vrednost nije izmenila.

Novčana cena rada, nominalna najamnina, ne poklapa se dakle sa realnom najamninom, tj. sa sumom robâ koja se pri razmeni stvarno daje za najmninu. Kad dakle govorimo o skakanju ili padanju najmnine, ne smemo imati u vidu samo novčanu cenu rada, nominalnu najmninu.

Ali ni nominalna najamnina, tj. suma novca za koju se radnik prodaje kapitalistu, ni realna najamnina, tj. suma roba koju on za taj novac može kupiti, ne iscrpljuje sve odnose sadržane u najmnini.

Pre svega, najmnina je određena još i svojim odnosom prema dobiti, prema kapitalistovu profitu — i to je odnosna, relativna najmnina.

Realna najmnina izražava cenu rada u odnosu prema ceni ostalih roba, a relativna najmnina izražava cenu neposrednog rada u odnosu prema ceni nagomilanog rada, relativnu vrednost najmnog rada i kapitala, recipročnu vrednost kapitalista i radnika³.

¹ štamparska greška: 18. — ² (1891) radnu snagu — ³ (1891) je ovaj pasus jako izmenjen i dopunjen daljim pasusom. U verziji koju je redigovao Engels ovo mesto glasi:

Realna najmnina izražava cenu rada u odnosu na cenu ostalih roba, a relativna najmnina udeo neposrednog rada u novoj vrednosti koju je on proizveo u odnosu na udeo koji dopada nagomilanom radu, kapitalu.

Gore smo rekli, na strani 14 [vidi u ovom tomu, str. 334]: «Najmnina nije dakle neki udeo radnika u robi koju je proizveo. Najmnina je deo već postojećih roba kojim kapitalist kupuje određenu sumu proizvodne radne snage.» Ali tu najmninu kapitalist mora ponovo nadoknaditi iz cene po koju prodaje proizvod što ga je radnik proizveo; on je mora nadoknaditi tako da mu pri tom, po pravilu, preostane neki suvišak preko učinjenih troškova proizvodnje, neki profit. Prodajna cena robe koju je radnik proizveo deli se za kapitalista u tri dela: *πρω*, u naknadu cene za predujmljene sirovine zajedno s naknadom za rabaćenje alata, mašina i dugih sredstava za rad koje on takođe predujmljuje; *δρυγο*, u naknadu

Realna najamnina može ostati ista, ona može čak i rasti, a da relativna najamnina uza sve to pada. Pretpostavimo, npr., da su sva životna sredstva pala u ceni za $\frac{2}{3}$, a da se nadnica snizila samo za $\frac{1}{3}$, npr. od 3 franka na 2. Iako radnik sa ova 2 franka raspolaže većom sumom roba nego ranije sa 3 franka, ipak se njegova najamnina smanjila u odnosu na kapitalistovu dobit. Profit kapitalista (npr. fabrikanta) uvećao se za 1 frank, tj. za manju sumu razmernih vrednosti koju on plaća radniku radnik mora proizvesti veću sumu razmernih vrednosti nego ranije. Vrednost¹ kapitala u odnosu na vrednost¹ rada se povećala. Raspodela društvenog bogatstva između kapitala i rada postala je još neravnomernija. Sa istim kapitalom kapitalist komanduje većom količinom rada. Moć kapitalističke klase nad radničkom klasom je porasla, društveni položaj radnikov se pogoršao, snižen je za još jednu stepenicu dublje ispod društvenog položaja kapitalista.

Koji je dakle opšti zakon što određuje padanje i skakanje najmnine i profita u njihovom recipročnom odnosu?

Najamnina i profit stoje u obrnutoj srazmeri. Razmenska vrednost¹ kapitala, profit, raste u istoj srazmeri u kojoj razmenska vrednost¹ rada, nadnica, pada, i obrnuto. Profit raste u istoj meri u kojoj najamnina pada, a pada u istoj meri u kojoj najamnina raste.

Možda će neko protiv toga navesti da kapitalist može doći do dobiti povoljnom razmenom svojih proizvoda s drugim kapitalistima, povećanom tražnjom njegove robe bilo usled otvaranja novih tržišta bilo usled trenutno uvećanih potreba na starim tržištima itd.; da se kapitalistov profit može, dakle, uvećati zakidanjem drugih kapitalista nezavisno od rasteća i padanja najmnine, razmenske vrednosti rada², ili da kapitalistov profit može rasti takođe usled poboljšanja oruđa za rad, nove primene prirodnih sila itd.

Najpre se mora priznati da rezultat ostaje isti iako je postignut obrnutim putem. Profit se, doduše, nije povećao zato što je najamnina pala, ali je najamnina pala zato što se profit povećao. Kapitalist je istom sumom³ rada kupio veću sumu razmernih vrednosti a da zato nije morao rad platiti skuplje, što znači da se rad u odnosu na čisti prinos koji donosi kapitalistu plaća manje.

Podsećamo uz to da je, uprkos kolebanjima robnih cena, prosečna cena svake robe, odnos u kom se ona razmenjuje za druge robe, određena *troškovima njene proizvodnje*. Stoga se zakidanja unutar kapitalističke klase nužno izravnavaju. Usavršavanje mašina i nova

predumljene najmnine i, *treće*, u suvišak preko toga, u kapitalistov profit. Dok prvi deo nadoknađuje samo *vrednosti koje su ranije postojale*, jasno je da se i naknada najmnine i suvišak koji čini kapitalistov profit u celosti uzimaju iz *nove vrednosti koju je stvorio radnikov rad* i dodao sirovini. I u tom smislu možemo i najminu i profit, da bismo ih mogli uporediti, shvatiti kao udele u radnikovu proizvodu. — ¹ (1891) Udeo — ² (1891) radne snage — ³ umetnuto: tuđeg

primena prirodnih sila u službi proizvodnje omogućavaju da se za dato radno vreme istom sumom rada i kapitala stvori veća masa proizvoda, ali nipošto veća masa razmernih vrednosti. Ako primenom mašine za pređenje mogu za jedan čas izraditi dvaput toliko pređe koliko pre pronalaska te mašine, npr. 100 funti umesto 50, ja neću za ovih 100 funti¹ dobijati pri razmeni više roba nego ranije za 50, jer su troškovi proizvodnje pali za polovinu, odnosno jer sad mogu uz iste troškove izraditi dvaput veću količinu proizvoda.

Najzad, ma u kojoj srazmeri kapitalistička klasa, buržoazija, bilo jedne zemlje bilo celog svetskog tržišta, delila čisti prinos proizvodnje među sobom, ukupna suma tog čistog prinosa biće svaki put samo ona suma za koju je nagomilani rad u celosti uvećan putem živog² rada. Ta ukupna suma raste dakle u srazmeri u kojoj rad uvećava kapital, tj. u srazmeri u kojoj raste profit u poređenju s najamnikom.

Vidimo, dakle, da su *interesi kapitala i interesi najamnog rada*, čak ako ostajemo unutar odnosa između kapitala i najamnog rada, *potpuno suprotni*.

Brz porast kapitala ravan je brzom porastu profita. Profit može rasti brzo samo ako razmerna vrednost³ rada, ako relativna najamnina isto tako brzo pada. Relativna najamnina može padati iako realna najamnina istovremeno s nominalnom najamnikom, s novčanom vrednošću rada, raste, samo ne raste u istoj srazmeri u kojoj raste profit. Npr. ako za vreme dobrih poslova najamnina poraste za 5 procenata a profit za 30 procenata, srazmerna, relativna najamnina nije *porasla* nego je *pala*.

Ako se dakle radnikov prihod povećava sa brzim rastom kapitala, povećava se u isto vreme društveni jaz koji deli radnika od kapitalista, povećava se moć kapitala nad radom, zavisnost rada od kapitala.

Tvrdnja da radnik ima interesa da kapital brzo raste, znači samo ovo: ukoliko radnik brže umnožava tuđe bogatstvo, utoliko će mrvice koje mu padaju biti masnije, utoliko će više radnika moći da bude uposleno i obdareno životom, utoliko se više može uvećati masa robova zavisnih od kapitala.

Videli smo, dakle:

Čak i *najpovoljnija situacija* za radničku klasu, *što brže raste*⁴ kapitala, ma koliko poboljšavala materijalni život radnika, ne ukida suprotnost između njegovih interesa i interesa buržoazije, interesa kapitalista. *Profit i najamnina* stoje kao i ranije u *obrnutoj srazmeri*.

Ako kapital raste brzo, može rasti i najamnina; ali nesrazmerno brže raste profit kapitala. Materijalni položaj radnika se poboljšao, ali na račun njegova društvenog položaja. Društveni jaz koji ga deli od kapitalista proširio se.

¹ (1891) umetnuto: neko duže vreme — ² (1891) neposrednog — ³ (1891) cena — ⁴ (1891) rast

Najzad:

Tvrdnja da je što brži rast proizvodnog kapitala najpovoljniji uslov za najamni rad, znači samo ovo: ukoliko radnička klasa brže umnožava i uvećava neprijateljsku ioj moć, tuđe bogatstvo koje njome gospodari, utoliko će biti povoljniji uslovi pod kojima će joj biti dopušteno da iznova radi na uvećavanju buržoaskog bogatstva, na jačanju moći kapitala, zadovoljna da sama sebi kuje zlatne lance kojima je buržoazija vuče za sobom.

* *Keln*, 10. aprila. *Da li su rast proizvodnog kapitala i povećavanje najamnine* doista tako nerazdvojno povezani kao što tvrde buržoaski ekonomisti? Ne smemo im verovati na reč. Ne smemo im verovati ni kada tvrde da je rob kapitala utoliko sitiji ukoliko je kapital ugojeniji. Buržoazija je odveć prosvjećena, ona odveć dobro računa da bi delila predrasude feudalca, koji se razmeće sjajem svoje posluge. Uslovi buržoazije primoravaju buržoaziju da računa.

Moraćemo dakle izbliže istražiti:

Kako utiče rasteње proizvodnog kapitala na najamninu?

Ako proizvodni kapital buržoaskog društva u celosti uzevši raste, dolazi do *mogostranijeg* nagomilavanja rada. Kapitali¹ se uvećavaju po broju i po obimu. *Uvećavanje* kapitala uvećava *konkurenciju među kapitalistima*. Rastući obim kapitala daje sredstva potrebna da se na *industrijsko bojno polje izvedu armije radnika sa gigantskim ratnim oruđem*.

Jedan kapitalist može da pobedi drugoga i da osvoji njegov kapital prodajući jeftinije. Da bi mogao jeftinije prodavati a da sebe ne uproasti, on mora jeftinije proizvoditi, tj. mora koliko god se više može povećavati proizvodnu snagu rada. Ali proizvodna snaga rada povećava se pre svega *većom podelom rada*, svestranijim uvođenjem i stalnim usavršavanjem *mašinerije*. Što je veća armija radnika na koju je podeljen rad, što je gigantskiji razmer u kojem se uvodi mašinerija, to više se troškovi proizvodnje relativno smanjuju, to rad postaje plodniji. Stoga među kapitalistima nastaje svestrano takmičenje da podelu rada i mašineriju uvećaju i da ih iskorištavaju u što većem razmeru.

Ako je neki kapitalist većom podelom rada, primenom i usavršavanjem novih mašina, boljim i masovnijim iskorišćavanjem prirodnih sila našao sredstvo da istom sumom rada ili nagomilanog rada stvori veću sumu proizvoda, robâ, nego njegovi konkurenti, ako npr. proizvodi ceo aršin platna za isto radno vreme za koje njegovi konkurenti otkaju samo pola aršina, kako će taj kapitalist postupiti?

¹ U «*Neue Rheinische Zeitung*»: Kapitalisti. Popravljenno prema ispravci u br. 270 «*Neue Rheinische Zeitung*». U izdanju od 1891. Engels nije ovo uzeo u obzir.

On bi mogao i dalje prodavati pola aršina platna po dotadašnjoj tržišnoj ceni, ali to ipak ne bi bilo sredstvo kojim bi mogao potisnuti svoje protivnike i uvećati prodaju svoje robe. Međutim, u istoj meri u kojoj se proširila njegova proizvodnja, proširila se za njega potreba za prodajom. Snažnija i skuplja sredstva za proizvodnju koja je uveo *osposobljavaju* ga, doduše, da svoje robe prodaje jeftinije, ali ga u isto vreme *primoravaju* da prodaje veću količinu roba, da za svoje robe osvoji nesrazmerno *veće* tržište; naš kapitalist će dakle pola aršina platna prodavati jeftinije od svojih konkurenata.

No kapitalist neće prodavati ceo aršin po istoj ceni po kojoj njegovi konkurenti prodaju pola aršina, iako ga proizvodnja celog aršina ne stoji više nego što druge stoji proizvodnja pola aršina. Inače ne bi ništa¹ profitirao, nego bi pri razmeni samo dobio nazad troškove proizvodnje. Njegov eventualno veći prihod poticao bi otuda što je stavio u pokret veći kapital, a ne otuda što se njegov kapital bolje oplodio nego kapitali drugih. Osim toga, on postiže željenu svrhu ako cenu svojoj robi odredi samo nekoliko procenata niže nego njegovi konkurenti. On ih potiskuje, otima im bar jedan deo njihove prodaje *prodajući jeftinije* od njih. I najzad, setimo se da je tržišna cena uvek *iznad* ili *ispod troškova proizvodnje*, zavisno od toga da li se prodaja robe vrši u povoljnijoj ili nepovoljnijoj industrijskoj sezoni. Zavisno od toga da li je tržišna cena jednog aršina platna ispod ili iznad njegovih dotad uobičajenih troškova proizvodnje, menjaće se procenti uz koje kapitalist koji je primenio nova, plodnija sredstva za proizvodnju prodaje iznad svojih realnih troškova proizvodnje.

No *privilegija* našeg kapitalista nije dugog veka; ostali kapitalisti koji se s njim takmiče uvode iste mašine, istu podelu rada, uvode ih u istom ili još većem razmeru, pa će to uvođenje postati tako opšte da će cena platna pasti ne samo *ispod njegovih starih* nego i *ispod njegovih novih troškova proizvodnje*.

Kapitalisti se dakle nalaze u istom međusobnom položaju u kojem su bili *pre* uvođenja novih sredstava za proizvodnju, i mada s tim sredstvima mogu za istu cenu liferovati dvaput više proizvoda, oni su *sad* primorani da liferuju dvaput više proizvoda *ispod* stare cene. Na nivou tih novih troškova proizvodnje ponovo počinje ista igra. Veća podela rada, više mašina, veći razmer iskorištavanja ove podele rada i mašina. A konkurencija opet rada isto reagovanje protiv tog rezultata.

Vidimo kako se ovako način proizvodnje i sredstva za proizvodnju stalno preobražavaju, revolucionišu, kako *podela rada nužno povlači za sobom veću podelu rada, primena mašina veću primeru mašina, proizvodnja u velikom razmeru proizvodnju u još većem razmeru*.

To je zakon koji uvek iznova izbacuje buržoasku proizvodnju iz njenog starog koloseka i primorava kapital da napreže proizvodne

¹ (1891) umetnuto: ekstra

snage rada *zato što* ih je već napregao, zakon koji ga ne pušta na miru i stalno mu došaptava: Marche! Marche!¹

To nije nikakav drugi zakon već zakon koji unutar periodičnih kolebanja trgovine cenu neke robe izjednačuje s njenim *troškovima proizvodnje*.

Ma koliko ogromna bila sredstva za proizvodnju koja kapitalist stavlja u pokret, konkurencija će ta sredstva za proizvodnju učiniti opštim, a od trenutka kad budu učinjena opštim, jedini uspeh veće plodnosti njegova kapitala biće to što će za *istu* cenu morati davati 10, 20, 100 puta više proizvoda nego ranije. A budući da će sad morati prodati možda 1000 puta više da bi većom masom prodatog proizvoda kompenzirao nižu cenu, jer je masovnija prodaja sada potrebna ne samo zato da izbije² profit nego i da nadoknadi troškove proizvodnje — a videli smo da i samo oruđe za proizvodnju postaje sve skuplje — jer je ta masovna prodaja postala životno pitanje ne samo za njega nego i za njegove takmace, stara borba počinje *to oštrije što su već pro-nađena sredstva za proizvodnju plodnija. Podela rada i primena mašina razvijae se, dakle, iznova, u neuporedivo većem srazmeru*.

Ma kakva bila moć primenjivanih sredstava za proizvodnju, konkurencija nastoji da kapital liši zlatnih plodova te moći time što cenu robe svodi na troškove proizvodnje, dakle time što u istoj meri u kojoj se pojavljuje mogućnost da se proizvodi jeftinije, tj. da se istom sumom rada proizvodi više, čini imperativnim zakonom pojeftinjenje proizvodnje, masovnije liferovanje za staru cenu³. Tako kapitalist svojim vlastitim naporima nije dobio ništa do obavezu da u toku istog radnog vremena proizvede više, jednom reči, *ništa do teže uslove oplodivanja svoga kapitala*. Dok ga dakle konkurencija stalno progoni svojim zakonom troškova proizvodnje i svako oruđe koje on iskuje za svoje rivale okreće protiv njega samog, kapitalist stalno nastoji preduhitriti konkurenciju tako što neumorno uvodi nove mašine, doduše skuplje ali koje proizvode jeftinije, i novu podelu rada na mesto stare, ne čekajući da ih konkurencija učini zastarelim.

Predstavimo sad sebi da grozničavo uzbuđenje vlada istovremeno na *celom svetskom tržištu*, pa ćemo shvatiti kako sve nagliji porast, akumulacija i koncentracija kapitala imaju za posledicu neprekidnu, sve ubraniju i u sve gigantskijem razmeru izvedenu podelu rada, primenu nove i usavršavanje stare mašinerije.

A kako ove okolnosti, koje su nerazdvojne od rasta proizvodnog kapitala, deluju na određivanje najamnine?

Veća *podela rada* osposobljava jednog radnika da radi za 5, 10, 20 njih; ona dakle uvećava konkurenciju među radnicima 5, 10, 20 puta. Radnici konkurišu sebi ne samo time što se jedan prodaje jef-

¹ (1891) Napred! Napred! — ² (1891) umetnuto: veći — ³ (1891) liferovanje sve većih masa proizvoda za istu sumu cena (umesto: masovnije liferovanje za staru cenu)

tinije od drugog; oni konkurišu sebi i time što jedan radi za 5, 10, 20 njih, a *podela rada* koju je kapital uveo i koju stalno povećava primorava radnike na ovu vrstu konkurencije.

Dalje. Ukoliko *podela rada* raste, utoliko se rad *uprošćava*. *Posebna umešnost* radnikova gubi vrednost. Radnik se pretvara u prostu, monotonu proizvodnu snagu, od koje se ne zahteva ni telesna ni duhovna elastičnost. Njegov rad postaje pristupačan svakome. Zato sa svih strana navaljuju na nj konkurenti, a uz to podsećamo da ukoliko je neki rad prostiji, ukoliko ga je lakše naučiti, ukoliko je za nj potrebno manje troškova proizvodnje, utoliko najamnina pada niže, jer nju, kao i cenu svake druge robe, određuju troškovi proizvodnje.

Ukoliko dakle rad stvara manje zadovoljstva, ukoliko stvara više odvratnosti, utoliko konkurencija raste, a najamnina pada. Radnik nastoji da održi masu svoje najamnine radeći više, bilo da radi više časova, bilo da daje više rada u istom času. Gonjen nuždom, on dakle još uvećava pogubne posledice podele rada. Rezultat je: *što više radi, to manju najamninu dobija*, i to iz prostog razloga što stvara utoliko veću konkurenciju svojim drugovima i stoga stvara sebi od svojih drugova isto toliko konkurenata koji se nude pod isto tako lošim uslovima kao i on, jer on u krajnjoj liniji *konkuriše samom sebi, samom sebi kao članu radničke klase*.

Mašinerija izaziva iste posledice u mnogo većem razmeru time što izučene radnike potiskuje neizučanim, muškarce ženama, odrasle decom; time što mašinerija onde gde se prvi put uvodi masovno izbacuje manuelne radnike na ulicu, a onde gde se poboljšava, usavršava i zamenjuje plodnijim mašinama, ostavlja ih¹ bez rada u manjim grupama. Mi smo gore u grubim potezima ocrnali industrijski rat koji kapitalisti vode među sobom. *Taj rat ima tu osobenost da se bitke u njemu dobijaju manje vrbovanjem a više otpuštanjem radničke armije. Vojskovođe, kapitalisti, takmiče se među sobom ko će moći otpustiti najviše vojnika industrije.*

Ekonomisti nam, dabome, pričaju da radnici koji su usled mašina postali suvišni nalaze *nove* grane zapošljavanja.

Oni se ne usuđuju direktno tvrditi da u nove grane rada stupaju oni isti radnici koji su bili otpušteni. Činjenice govore odveć glasno protiv te laži. One zapravo tvrde samo to da se za *druge sastavne delove radničke klase*, npr. za onaj deo mlade radničke generacije koji je već bio gotov da stupi u propalu industrijsku granu, otvaraju nova sredstva za zapošljavanje. To je, naravno, velika zadovoljština palim radnicima. Gospodi kapitalistima neće nedostajati svežeg mesa i sveže krvi za eksploataciju, mrtvi će sahraniti svoje mrtve. Ovo je uteha kojom buržuiji više teše sebe same nego radnike. Kad bi mašine uništile celu klasu najamnih radnika, kako bi to bilo strašno za kapital, koji bez najamnog rada prestaje biti kapital!

¹ (1891) radnike

No uzmimo da radnici koje je mašinerija potisnula direktno sa rada i onaj deo nove generacije koji je već na tu službu čekao *nađu novo zaposlenje*. Verujete li da će ono biti plaćeno koliko i izgubljeno? *To bi protivrečilo svim zakonima ekonomije*. Videli smo kako moderna industrija donosi sa sobom to da složenije, više zaposlenje biva uvek zamenjivano prostijim, podređenijim.

Kako bi dakle masa radnika koju je mašinerija izbacila iz neke industrijske grane mogla naći utočište u nekoj drugoj grani osim da bude *niže, lošije plaćena?*

Kao izuzetak navodili su se radnici koji rade u proizvodnji same mašinerije. Čim industrija zahteva i troši više mašinerije, nužno se mora povećavati i broj mašina, dakle i proizvodnja mašina, dakle i zapošljavanje radnika u proizvodnji mašina, a radnici upotrebljavani u toj industrijskoj grani su vešti, čak obrazovani radnici.

Posle 1840. godine ova do tada samo poluistinita tvrdnja izgubila je svaki privid istine, jer se u proizvodnji mašina sve svestranije primenjuju mašine, kao god i u proizvodnji pamučne prede, a radnici zaposleni u fabrikama mašina, u poređenju sa veoma savršenim mašinama, mogu samo još igrati ulogu veoma nesavršenih mašina.

Ali umesto čoveka koga je oterala mašina možda je fabrika uposlila *troje dece i jednu ženu!* A zar najamnina muškarka nije morala biti dovoljna za izdržavanje troje dece i žene? Zar minimum najamnine nije morao biti dovoljan za održavanje i množenje vrste? Šta dakle dokazuje ta omiljena buržoaska fraza? Ništa drugo nego da se sad za pribavljanje najamnine *jedne* radničke porodice troši *četiri puta* toliko radničkih života koliko ranije.

Rezimirajmo: *Ukoliko više raste proizvodni kapital, utoliko se više proširuje podela rada i primena mašinerije. Ukoliko se više proširuje podela rada i primena mašinerije, utoliko se više razvija konkurencija među radnicima, utoliko više se smanjuje njihova najamnina.*

A uz to se radnička klasa regrutuje i iz *viših slojeva društva*; u nju se survava masa sitnih industrijalaca i sitnih rentijera, kojima sad ne preostaje drugo nego da podignu svoje ruke pored radničkih ruku. Tako šuma podignutih ruku koje traže rada postaje sve gušća, a same ruke sve mršavije.

Da sitni industrijalac ne može izdržati rat¹ u kojem je jedan od prvih uslova: proizvoditi u sve većem razmeru, tj. biti upravo veliki a ne mali industrijalac, razume se samo po sebi.

Da kamata od kapitala opada u istoj meri u kojoj masa i broj kapitala rastu, u kojoj se kapital uvećava, da stoga mali rentijer više ne može živeti od svoje rente, da se dakle mora baciti na industriju, dakle pomoći da se umnožavaju redovi sitnih industrijalaca i time kandidata za proletarijat, svemu tome nije potrebno neko dalje razjašnjavanje.

¹ (1891) borbu

Najzad, u meri u kojoj opisano kretanje prinudava kapitaliste da u sve većem razmeru eksploatišu već postojeća gigantska sredstva za proizvodnju i da u tu svrhu pokrenu sve opruge kredita, u istoj toj meri se množe¹ zemljotresi u kojima se trgovinski svet održava jedino tako što žrtvuje podzemnim bogovima jedan deo bogatstva, proizvodâ i čak proizvodnih snaga — jednom reči, krize se pojačavaju. One bivaju sve češće i sve oštrije već zbog toga što u istoj meri u kojoj raste masa proizvoda, dakle potreba za prostranim tržištima, svet-sko tržište se sve više sužava, sve manje preostaje² tržišta za eksploataciju, jer je svaka prethodna kriza podvrgavala svetskoj trgovini jedno dotle neosvojeno ili od trgovine tek površno eksploatisano tržište. Kapital pak ne živi samo od rada. Kao kakav otmeni i varvarski gospodar, on nosi sa sobom u grobnicu leševe svojih robova, cele hekatombe radnika koji propadaju u krizama. Vidimo dakle: *ako kapital raste brzo, neuporedivo brže raste konkurencija među radnicima, tj. utoliko brže se relativno smanjuju sredstva za zapošljavanje, životna sredstva za radničku klasu; a ipak je brzo rasteње kapitala najpovoljniji uslov za najamni rad.*

(Nastaviće se.)^[374]

Karl Marx

Naslov originala:

Lohnarbeit und Kapital

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 264, 265, 266, 267 i 269 od
5, 6, 7, 8. i 11. aprila 1849]

¹ (189) umetnuto: industrijski — ² (189) umetnuto: novih

Friedrich Engels

[Izručenje političkih emigranata]

* *Keln*, 12. aprila. Pruska vlada je već raspisivanjem poternica protiv austrijskih, nemačkih i nenemačkih takozvanih političkih zločinaca naime protiv Kossutha, Bema, Perczela i drugih mađarskih junaka, dokazala u kakvoj je tesnoj vezi pruska ustavna sloboda sa kraljevsko-carskim krvavim prekim sudom. Entente cordiale¹ između Potsdama i Olomouca^[290], uprkos pitanju carske krune, nemačkom pitanju, Šlezvig-Holštajnskom pitanju i drugim pitanjima, bila je fakat čije postojanje je moglo ostati nepoznato samo diplomatišućim literarnim kriticama iz »Kölnische Zeitung«^[21] i drugih iskusnih organa. Ali da će ta entente cordiale ići i do krajnje podlosti, do infamije izručivanja političkih emigranata Austrijancima, to nam je naša slavna vlada pričovala za kasnije.

Da je Robert Blum izbegao iz Beča u Prusku, pruska vlada bila bi ga izručila njegovim kronicima.

Ona je jednog od suboraca Roberta Bluma, bečkog kadeta Höckea izručila 4. aprila ove godine austrijskim krvolocima iz prekih sudova. Pročitajte sledeću vest lista »Oberschlesische Lokomotive« iz *Ratibora* od 4. aprila:

»Juče o podne prispeo je ovamo pod policijskom pratnjom na posebnim kolima bečki kadet Höcke, doveden iz Breslave, kamo je, optužen zbog učešća u Bečkoj oktobarskoj revoluciji za veleizdaju, nedavno bio izbegao. Höcke je u pismu svojim u Beč naveo svoj tamošnji stan. Ovo pismo mora da je delilo sudbinu mnogih drugih, tj. bilo je na nekoj od austrijskih poštanskih stanica otvoreno. Jer brzo posle toga policijske vlasti u Breslavi, na traženje austrijske vlade, dobile su naređenje da pomenutog Höckea u njegovom stanu uhapsu i izruče.

Shodno tome uhapšeni je pod eskortom stigao juče o podne ovamo, gde je vrlo iznurujuća bolest, od koje pati već duže vreme, odložila nastavljanje njegova putovanja u susret prekom sudu. Bio je smešten u gradskom zatvoru, strogo voj-

¹ srdačni sporazum,

nički čuvan, a jutros je već u 5 časova, ponovo pod pratnjom dvaju gradskih stražara i jednog žandarma, prebačen preko granice. Mnogoslavljena pruska humanost nije mu na tom poslednjem putovanju dopustila kroz dva i po sata da ma i samo jedanput side s kola, što je bilo potrebno zbog njegove bolesti, a ni da se osveži nekim napitkom, kako je tražio. Za ovo nije bilo novca, iako je uhapšenome (prema njegovoj izjavi) prilikom hapšenja u Breslavi bilo oduzeto 80 talira, a transportni troškovi su, kao što dobro znamo, iznosili samo (!) 30 talira.

Najhitnija je dužnost nemačkih novina da izbeglim Austrijancima energično skrenu pažnju na opasnosti kojima se izlažu svojim boravljenjem na pruskom, a naročito na šleskom tlu. Stara konvencija o izručenju zločinaca postoji i dalje u starom sjaju. Veliko nemačko osnovno pravo, zvano preki sudovi, jednako se priznaje i s uživanjem primenjuje u Pruskoj kao i u Austriji.*

Heroji prekih sudova iz različitih zemalja gde je proglašeno opasno stanje nisu nam uzalud dali primer takve vrste. Kao što se oni sad međusobno potpomažu, tako će se jednom međusobno pomagati demokrati svih nacija kad svane dan osvete.

Kraljevski i ministarski izrod iz pola Evrope našao je prošlog proleća sigurno pribežište u Engleskoj.

Uveravamo gospodu Manteuffela, Brandenburga i družinu da pri idućoj revoluciji, koju oni tako marljivo nastoje požuriti, neće stajati nikakva prepreka na putu *njihova* izručenja iz Engleske pobedonosnom i osvete žednom nemačkom narodu. Za ovo se ljudi brinu već sada.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 271 od 13. aprila 1849.
Drugo izdanje.]

Izjava

* *Keln*, 14. aprila. Gradani *K. Marx*, *K. Schapper*, *Fr. Anneke*, *H. Becker* i *W. Wolff* kao zamenik konstituisali su se danas kao Okružni odbor rajnskih demokratskih udruženja.

Gradani *Marx*, *Schapper*, *Anneke* i *Wolff* izjavljuju saglasno:
 »Smatramo da sadašnja organizacija demokratskih udruženja obuhvata odviše mnogo heterogenih elemenata da bi bila moguća uspešna delatnost u korist stvari.

Štaviše, mišljenja smo da treba dati prednost tešnjoj povezanosti radničkih udruženja, jer se ona sastoje od jednakih elemenata, pa stoga od danas ovom izjavom istupamo iz Rajnskog okružnog odbora demokratskih udruženja.

Fr. Anneke K. Schapper K. Marx H. Becker
W. Wolff, zamenik.»

Naslov originala:

Erklärung

[*Neue Rheinische Zeitung*,
 br. 273 od 15. aprila 1849].
 Drugo izdanje.]

Friedrich Engels

Sednica drugog doma u Berlinu 13. aprila

* *Keln*, 19. aprila. Vratimo se, promene radi, opet našem dragom berlinskom drugom domu. On je ispitao pravilnost izbora, doneo adrese, izradio poslovnik i sa naročito retkim interesom pretresao jedno pitanje koje, kao što je poznato, spada u feljton »Neue Rheinische Zeitung«: pitanje nemačkog cara^[375]. Sve je to prošlo sasvim nezapaženo zbog grmljavine topova od Novare i Pešte, pa su čak »pomorska bitka« kod Ekernferdea i zauzimanje šanaca kod Dipela jurišem^[376] učinili jači utisak nego svi desni i levi govori pruskog narodnog predstavništva.

Ali sad kad se poštovani dom bavi trima zakonima za zapušivanje usta, zakonom o plakatima, zakonom o klubovima i zakonom o štampi^[322], kad je već jedan od njih, zakon o plakatima, likvidiran, sad nas se stvar ipak nešto više tiče, sad će biti interesantnije videti kako naša gospoda poslanici čine sve što mogu da dopune oktroisani ustav.^[123]

Uzmimo u ruke stenografski izveštaj o 26. sednici od 13. aprila.

Poslanik Lisiecki najpre interpeliše vladu zbog upotrebe poljskog landvera u danskom ratu.

Landver može, prema § 61 Zakona o landveru^[377], biti mobilisan samo u slučaju neočekivanih neprijateljskih napada na zemlju. Iz cele njegove organizacije proizlazi da se on uopšte upotrebljava samo onda kad stajaća vojska i rezerva nisu dovoljne. A sad se u ratu protiv male Danske, s kojom može svršiti jedan jedini armijski korpus linijskih trupa, mobilise landver!

Ali to nije sve. Mada je tobožnji nemački Poznanj samo verolomstvom i brutalnom silom preveslan u Nemački Savez, mada deo Poznanja koji leži s one strane čuvene demarkacione linije^[132] prema svim ugovorima nema baš ništa zajedničko sa Nemačkim Savezom, deo u Šlezvig otpremljenog landvera uzima se iz Poznanja s ove i s one strane demarkacione linije.

Taj landver, čisto poljske nacionalnosti, koji u jednoj polovini čak i ne pripada Nemačkom Savezu, otprema se u Šlezvig, da bi se tamo, sa *nemačkom* crno-crveno-zlatnom kokardom Rajha na šlemu, u svojstvu nemačkih trupa Rajha, dao postreljati na veću slavu *Nemačke!*

»Nemački rat« u Lombardiji odlučuju Hrvati; »nemačku« borbu protiv Beča odlučuju Česi, Rusini i isto tako Hrvati; »nemački« rat u Šlezvigu odlučuje *Poljaci*. Sa takvim vojnicima postižu se danas »pobede nemačkog oružja«!

Ovako jedan kralj drži reč koju je preko svog opunomoćenog komesara dao 11. aprila Poljacima.^[378]

»Shodno tome, regruti koji su rodom iz Velikog vojvodstva Poznanjskog ne smeju se uzimati u neki šleski ili inače nemački puk, i obrnuto, nemački regruti u poljski puk. Trupe treba da budu vežbane i da imaju komandu na svom jeziku . . . i poljska vojska u svim rodovima oružja mora da postane *potpuno zasebna celina*«, itd.

Lisiecki navodi sve ove razne tačke mirnim ali odlučnim glasom i na kraju još skreće pažnju na naročitu zlobu sadržanu u tome što se tri bataljona landvera regrutuju upravo u jedinoj provinciji koja je prošle godine teško postradala od građanskog rata nametnutog joj od Prusa.

Diže se gosp. Strotha, ministar vojni.

Gospodin ministar drži Skupštini opširno predavanje o tome da je »cela pruska vojna organizacija bazirana na kombinovanju linijskih trupa i landvera, pa se to kombinovanje proteže kroz sastav korpusa i divizije, a u ratu sve do sastava brigade«, da detašovanje »samo linijskih trupa bez landvera na udaljeno ratište jako ometa organsku vezu mnogih delova trupa i pravi velike nezgode svake vrste pri mobilisanju zaostalih delova« itd. Sve vrlo pogodno da bi čiftama i civilnim činovnicima skupštinskog doma konačno postala jasna organizacija »Moje sjajne vojske«^[196].

Može biti. Moguće je da »Moja sjajna vojska, linijske trupe« ne može svršiti stvar bez »Moje sjajne vojske, landvera«. Može biti da opasni danski krompirski rat^[379] primorava vladu da stavi u pokret sve šikane slavnog pruskog ustrojstva vojne sile. No zašto su upravo Poljaci učinjeni žrtvom ove sudbine utemeljene u slavnom pruskom ustrojstvu vojne sile?

Zato — pa »zato što *trenutni odnosi to opravdavaju!*«

To je sve što doznajemo. Ovako odgovara pruski ministar na interpelacije.

Ostaje još da se odgovori na pravno pitanje da li se ne-nemačke trupe mogu upotrebiti za ratove nemačkog Rajha? O tome kaže g. Strotha:

1. »Veliko vojvodstvo Poznanjsko, izuzev malog dela . . . pripada Nemačkoj.«

To je pruski prevod lanjskih fraza da Poznanj treba da postane poljski »izuzev malog dela« granice, koja mora postati nemačka. Sad se došlo dotle da fraze više nisu potrebne, pa se počinjena prevara priznaje škrtim rečima.

2. »U podeli vojnih okruga celog Velikog vojvodstva Poznanjskog nije dosad izvršena nikakva promena. Shodno tome (!) se dakle (!) tri mobilisana bataljona sastojе otprilike pola od stanovnika s ove strane i pola od stanovnika s one strane demarkacione linije.«

Razumljivo rečeno: cela lakrdija s demarkacionom linijom služila je samo tome da se $\frac{2}{3}$ Poznanja neposredno, a ostala trećina posredno, inkorporišu Nemačkoj. A da bi Poljaci konačno napustili iluziju da ta linija ima u praksi bilo kakav smisao, mi smo upravo sad svoje trupe Rajha regrutovali iz okrugâ koje ona preseca.

3. »Pri upotrebi linijskih trupa iz Velikog vojvodstva Poznanjskog dosad se nikad nije uzimalo u obzir ništa drugo osim ono što unapređuje državne ciljeve.«

Pa kad su svečane obaveze od marta i aprila 1848. pogažene što se tiče linije, zašto se to ne bi učinilo i što se tiče landvera? Zar poljski landverovac ne može postati isto toliko dobar vojnik »trupa Rajha« kao i poljski linijski vojnik?

Mi smo uzimali u obzir samo »državne ciljeve«!

A šta su ti »državni ciljevi«?

Oni leže na dlanu. Želi se za oružje sposobno i u rukovanju oružjem obučeno stanovništvo onih krajeva koji se još nisu dovoljno stopili sa »pruskom otadžbinom« udaljiti iz njihove domovine. Želi se kazniti antipatične primarne birače koji nisu birali pruski. Želi se tim biračima utviti bolji pojam o dužnostima građanina time što se primoravaju da u školi »Moje sjajne vojske« prođu dopunski kurs učenja. Mnogog će morskog birača pruskim tretiranjem provocirati na neposlušnost, i tada s najvećom nonšalantnošću osuditi na 15 godina robije, a možda čak posredstvom prekog suda pomilovati na prah i olovo.

Zato je mobilisan landver u Poznanju i u delu Rajnske provincije i Vestfalije. Gospodin Strotha ne govori o Rajnskoj provinciji, no ipak je Cleverov bataljon već poslan u Šlezvig. Ili gospodin Strotha želi da i u Rajnskoj provinciji uvede demarkacionu liniju i da izjavi: Rajnska provincija, »izuzev malog dela«, pripada Vestfaliji?

Ali ono čega još nema, može da dode. Ako je Rajnska provincija u najvećem delu dosad još pošteđena od mobilizacije, mi ipak znamo, uprkos svim demantima, da postoji čvrsta namera da se mobiliše i landver osmog korpusa, tj. Rajnska provincija. Pripreme za to već su preduzete, i na naredenje se neće više dugo čekati.

I to, naravno, zahtevaju »državni ciljevi«, a opravdavaju »trenutni odnosi«.

A ako rajnski poslanici budu interpelitali, njima će gospodin Strotha odgovoriti onako kao što sad odgovara gospodinu Lisieckomu:

Stvar »je faktički već svršena, jer je Rajnska divizija već koncentrisana kod Flensburga«!

Pošto je gosp. Strotha završio, gosp. Lisiecki je hteo da dá činjeničku ispravku. Ali poslovni red zabranjuje činjenične ispravke na odgovore ministara. I poslovni red je u pravu. Kakve li nepruske drskosti pretpostavljati da ministarski odgovor može biti podesan za činjeničnu ispravku!

Naslov originala:

*Die Sitzung der zweiten Kammer
in Berlin vom 13. April*

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 277 od 20. aprila 1849]

Friedrich Engels

Rusi

* *Keln*, 21. aprila. Kad je pre otprilike 11 meseci počela izlaziti »*Neue Rheinische Zeitung*«, ona je bila prvi list koji je ukazao na koncentraciju ruskih armija na našoj istočnoj granici. Tada je mnogi vrlo gradanin govorio o preterivanju, o nepotrebnom sviranju na uzbunu.

Pokazalo se da li smo preterali ili nismo. Rusi su, obezbeđujući u početku samo svoje granice, prelazili u ofanzivu onako kako je kontrarevolucija postizala uspehe. Pariska junska pobjeda dovela ih je u Jaši i Bukurešt; pad Beča i Pešte u Hermanštat i Kronštat.

Pre godinu dana Rusija je bila nenaoružana; tada, u prvom paničnom strahu pred svemoćnošću iznenadne revolucije, bilo je lako 30 000 - 40 000 Rusa izbaciti iz Poljske i osnovati slobodnu Poljsku. Zahtevalo se da se to učini, ali se nije htelo učiniti. Rusima je ostavljeno vremena da se naoružaju, i sad nas okružuje od Njemena do Dunava i Olta ruska vojska od 5[00 000] do 600 000 ljudi. Samo duž pruske granice stoji, prema pisanju »*Ostsee-Zeitung*«, 150 000 ljudi; ostali stoje u unutrašnjosti, na galicijskoj granici, u Moldaviji i Vlaškoj, u Litvi, Podoliji i Voliniji, u tvrđavama Novogeorgijevsku (Modlin), Brest-Litovsku, Demblinu i Zamošću, koje prema »*Ostsee-Zeitungu*« imaju skladište oružja i zaliha za 250 000 ljudi.

Isti list piše:

«Stvaranje magazina za zalihe u hrani vrši se prinudnim bonovima, za koje svaki zemljoposjednik mora isporučiti određenu količinu životnih namirnica za snabdevanje armije. Iduće godine primaće se ovi bonovi pri plaćanju poreza. Otud, dakle, nedavno proširena vest da je ruska vlada ubrala u Poljskoj poreze za godinu dana unapred.»

Kako stoji stvar s primanjem tih bonova, doznajemo s druge strane.

Vlastelini u Poljskoj morali su krajem prošle i na početku ove godine izvršiti enormne isporuke, ali su im one bile uračunate prilikom plaćanja poreza; verovalo se da će se na tome stvar svršiti, no sad se porez do kraja ove godine mora platiti unapred.

Već se iz ovog metoda snabdevanja pod silu vidi kolike ogromne mase ruskih trupa mora da su nagomilane u Poljskoj.

Drugi list, poznanijska »Z[ei]t[un]g des Osten«⁽³⁸⁰⁾, javlja iz Poznanja 13. aprila:

«Broj ruskih trupa na zapadu: U Kraljevstvu Poljskom stoji korpus Ridigera; polovina četvrtog Ridigerovog korpusa zajedno sa rezervama ima u svemu oko 120 000 ljudi. U Litvi stoji takozvani grenadirski korpus (pre korpus Šahovskoga) i deo prvog korpusa. Garda treba da stigne kasnije — već se mesecima govori o njenom dolasku. U Voliniji, gde je u Dubnom glavni štab, stoji ostatak četvrtog Čegodajevskog puka. Kod Kijeva je drugi pomoćni korpus, kod Kremenjeca mobilni korpus (Pavlova), otprilike jačine 6000 - 8000 ljudi. Najzad u Moldavskoj i Vlaškoj nalazi se Lidersov korpus jačine do 65 000 ljudi.»

Šta ove trupe tamo traže — to one same vrlo naivno priznaju:

«Ruski vojnici, kao i oficiri, manje su rezervisani u svojim razgovorima. Značajno je da svi oni na pitanje zašto stoje na granici daju jedan i isti, i to sledeći odgovor: Naš car je šurak pruskoga kralja. Pošto su Rusi u velikom ratu pobedili Francuze, sva zemlja do Pariza pripada caru; on je upravljanje preneo na razne male nemačke knezove [Fürsten] i za vrhovnog vojnog guvernera postavio svog šuraka kneza Pruskoga. Sad su Francuzi i Nemci digli bunu, pa su nemački knezovi i vrhovni guverner zamolili cara za pomoć, i zato sad stojimo ovde na granici; ako uskoro ne bude mira, preći ćemo preko i napraviti red.»

Ali to nije sve. Car Nikolaj naređuje da se u zapadnom delu carstva izvrši nova regrutacija — da se regrutuje 8 ljudi na hiljadu. Naredenju je priložen spisak od 21 gubernije u kojima treba provesti regrutaciju.

Ovakvo izgleda s one strane granice. Pola miliona naoružanih i organizovanih varvara samo čeka priliku da upadne u Nemačku i da od nas napravi kmetove pravoslavnog cara, pravovernog cara.

Upravo kao što su Rusi jedanput već zaposeli Sedmogradsku, kao što se sad direktno zahteva da u nju umaršuje 30 000 Rusa, a drugih 30 000 da bude poslano preko Galicije, upravo kao što banatski Srbi takođe mole za pomoć pravoslavnog cara, upravo tako će biti i ovde. Još ćemo doći dotle da vlada i buržoazija *pozivaju Ruse u zemlju*, kao što se to nedavno dogodilo u Sedmogradskoj. A s nama mora dotle doći. Pobjeda bečke i berlinske kontrarevolucije za nas još nije dovoljna. Ali kad Nemačka jedanput bude osetila rusku knutu, ona će se ipak ponašati nešto drukčije.

Rusi su istinski oslobodioci Nemačke — rekli smo u junu prošle godine¹. To ponavljamo i danas, ali danas više nismo jedini koji to kažemo!

Naslov originala:

Die Russen

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 279 od 22. aprila 1849]

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 69.

Friedrich Engels

Debata o zakonu o plakatima

* *Keln*, 21. aprila. (Debata u Domu.) Vraćamo se na sednicu od 21. aprila¹. Posle odgovora na interpelaciju poslanika Liseickoga, dnevni red je vodio ka debati o zakonu o plakatima.^[357]

Pošto je g. Rohrscheidt pročitao izveštaj centralne komisije, g. Wesendonck podnosi amandman da se vladin nacrt zakona odbaci en bloc².

Ustaje g. Arnim (grof). Amandman je, veli, nedopustiv. On je jednak predlogu da se pređe na dnevni red. Međutim, kad se radi o vladinim nacrtima zakona, ne može se, veli, preći na dnevni red. Tako je to utvrdio poslovník.^[381]

Tek sada gospoda sa levice opažaju šta je desnica htela sa § 53 poslovníka. Kad se radi o vladinim zakonskim nacrtima, ne sme se doneti odluka o prelazu na dnevni red. No ta odredba naivnog izgleda treba da kaže ni više ni manje nego: Vi ne možete nijedan vladin predlog nekog nacrta zakona odbaciti en bloc², nego ste prisiljeni da debatujete o svakom pojedinom njegovom paragrafu, pa bilo ih i hiljadu.

To je odviše čak i za poslanike centra. Posle duže debate, u kojoj svaka od dveju strana razvija najveću egzegetsku oštromnost, predsednik najzad kreće dalje, izjavljujući da je Wesendonckov amandman dopustiv.

Reč ima g. Rupp, veliki suspendovani, progonjeni, nekad od svih novina hajci izloženi, iz pokojnog udruženja »Gustav Adolf«^[382] izbačeni Rupp. G. Rupp drži govor, posle kojega je levici, kako misli isto tako veliki i isto tako prijateljima svetlosti naklonjeni berlinski »National-Zeitung«^[234], ostalo malo šta da još kaže. Ne samo u opštoj nego i u specijalnoj debati. Pogledajmo taj iscrpni govor prijatelja svetlosti Rupp, govor iz čistog uma.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 356 - 359. — ² u celosti

Taj iscrpni govor svakako je pravi proizvod duha »*Prijateljâ svetlosti*«, duha »Slobodnih opština«,^[383] tj. on ne iscrpljuje ništa osim onih banalnosti koje mogu biti izrečene povodom plakata.

Gospodin Rupp počinje time što skreće pažnju na različitu motivaciju zakona o plakatima kod vlade i kod centralne komisije. Vlada prikazuje zakon kao čisto policijsku meru u interesu uličnog saobraćaja i estetike; centralna komisija, koja uklanja taj nezgrapni pruski trik, stavlja u prednji plan političke motive. Time je ona propovedničkom patosu »prijatelja svetlosti« širom otvorila vrata:

»Na taj način ovaj nacrt zakona neosporno ulazi u red najvažnijih predmeta za rasprave ove Skupštine. Sad nećemo hteti kazati (nećemo hteti kazati!) »da nam je ionako (!) svejedno postoji li na svetu nekoliko plakata više ili manje, jer (!) *uzvišeni* karakter prava i slobode upravo leži u tome što i prividno najnevažnije, ako s njim stupi u vezu, odmah i samo dobija *više značenje*«!

Pošto je g. Rupp ovim pastoralnim uvodom obezbedio »uzvišeni karakter« i »više značenje« plakata i duhove svojih slušalaca nastrojio na pobožnost, on može mirno pustiti maha slobodnom toku »večno bistre, zrcalno čiste i ravne« reke svog čistog uma.

Najpre g. Rupp veoma dubokoumno primećuje »da su vrlo često bile preduzimane mere protiv umišljenih opasnosti kojima su stvarne opasnosti tek bile stvorene«.

Ovo opšte mesto levica odmah dočekuje s oduševljenim poklicima »bravo«.

Posle toga g. Rupp s jednakom dubokoumnošću pokazuje da je nacrt u protivrečnosti sa — oktroisanim ustavom^[123], koji gosp. Rupp uopšte ne priznaje!

Čudnovata politika levih — pozivati se na oktroisani ustav i kao argumente protiv daljih udaraca nogom citirati udarce nogom dobijene već u novembru!

Ako vlada misli, nastavlja g. Rupp, da taj nacrt zakona ne dodiruje slobodu štampe, nego samo korišćenje ulica i trgova za rasturanje njenih proizvoda, onda se isto tako može reći da je pod cenzurom vladala sloboda štampe, jer njenoj kontroli nije bilo podvrgnuto korišćenje štampe, nego samo rasturanje njenih proizvoda.

Svako ko je za vreme cenzure živeo u Berlinu može da ispravno oceni svu novinu ove rečenice, koja je već pre nekoliko godina kursirala kod svih budžaklijskih liberala, ali je levica uza sve to ponovo udostojuje poklicima »bravo« i veselošću.

Gospodin Rupp citira član o slobodi štampe u oktroisanom ustavu i pokazuje u pojedinostima da Manteuffelov nacrt zakona stoji u vapijućoj protivrečnosti sa Manteuffelovim ustavom.

Ali, dragi gospodine Rupp, tout bonhomme que vous êtes¹, zar još niste znali to da je Manteuffel oktroisao ustav samo zato da bi neko-

¹ ma kakav da ste lakoverni dobričina

liko liberalnih fraza koje on sadrži posle opet ukinuo bilo zadržavanjem starih bilo uvođenjem novih zakona za zapušivanje usta.

Gospodin Rupp ide dotle da s izvesnom temeljitošću objašnjava desnici kako ona, doduše, može kasnije pri reviziji ustava zakon o plakatima uključiti u taj ustav, ali da ga sad mora odbaciti, jer bi inače anticipirao reviziju ustava!

Kao da se gospodi sa desnice radi o pravu na doslednost, a ne o tome da se lošoj štampi, klubovima, agitaciji, nepoverenju u poslovima trgovine i drugim više ili manje revolucionarnim tekovinama što pre učini kraj!

Gospodin Rupp nadovezuje na ove teške argumente još i sledeća opšta mesta:

1. Plakati se osuduju zato što šire *uzbuđenje*. Ali sprečavanje uzbuđenja ne spada u pravnu državu, nego u policijsku državu.

2. Ja hoću jaku vladu. Ali vlada koja ne može podneti uzbuđenja i plakate nije jaka vlada.

3. Nemač rado sledi vođu.

4. Nepostojanje plakata nije sprečilo 18. mart. (Ni konj, ni jahač itd.¹³⁸⁴)

5. Revolucije su posledica despotizma.

Iz toga g. Rupp izvlači zaključak da se zakon o plakatima mora odbaciti u interesu Manteuffela.

«Štitite, gospodo», poziva on preklinjući, «vladu od samoobmane u koju je zavodi ovaj zakon, kao i svaki zakon policijske države!»

Odbacivanje Manteuffelovog nacrtu ne bi prema g. Rupp bio votum *nepoverenja* Manteuffelu, već naprotiv *votum poverenja*. Gospodin Rupp želi da Manteuffel postane željena, «jaka vlada», i zato neće da ga slabi zakonom o plakatima. Mislite li da se g. Rupp šali? Ni najmanje. G. Rupp je «prijatelj svetlosti», a «prijatelj svetlosti» se nikad ne šali. Prijatelji svetlosti ne podnose smeh kao god ni njihov dostojni rodak Atta Troll¹³⁸⁵.

No poslednji adut koji izigrava g. Rupp kruna je celog njegovog govora:

«Odbacivanje ovog zakona će mnogo doprineti tome da se *umiri* onaj deo naroda koji nije mogao pristati na priznanje ustava *pre* revizije.»

Gospodin Rupp se interesuje za «*umirenje* dela stanovništva» koje se još nije izravnilo sa Manteuffelom!

No takva su gospoda sa levice! Ona su sita burnog kretanja, a kad su već poslanici i uviđaju da protiv diktature sablje ne mogu učiniti ništa, oni žele samo to da neprijatna principijelna pitanja budu najzad raspravljena, da ustav bude, radi proglašenja njegova stupanja na snagu, pro forma revidiran, da na nj bude položena zakletva, a «revolucija završena». Tada za nju počinje lagodan život ustavne rutine, deklamovanja iz ništa o ništa za ništa, intrigiranja, protežiranja,

menjanja ministara itd.; onaj olimpijski život u dembeliji koji su proizvodili francuski Odiloni¹, Thiers-i i Molé-i osamnaest godina u Parizu i koji je Guizot sa toliko ljubavi nazivao »igrom ustavnih institucija«. Tek što je neugodno revolucionarno kretanje nešto jenjalo, Waldeckova vlada ne spada više u red nemogućnosti! A za republiku narod još ipak nije zreo!

Posle govora g. Rupp-a ostaje da se kaže još upravo *sve*. U prvom redu nije se radilo o ograničenju slobode štampe *uopšte*, radilo se pre svega o ograničenju štampe u *plakatima*. Trebalo je ulaziti u delovanje plakata, braniti »uličnu literaturu« i nadalje čuvati pravo *radniká* na *besplatnu literaturu* predstavljenu u plakatima. Trebalo je ne ulepšavati pravo na uzbuđivanje plakatima, nego ga *otvoreno zastupati*. O tome kod gosp. Rupp-a nema ni govora. Stare fraze o slobodi štampe, koje smo za 33 godine cenzure imali dovoljno prilike osvetljavati spreda i straga, te stare fraze još jedanput ponavlja g. Rupp suvoparno-svečanim jezikom, a jer je rekao sve što gospoda od »National-Zeitung« o tom predmetu znaju, »National-Zeitung« misli da je on predmet iscrpao!

Posle »prijatelja svetlosti« Rupp-a diže se »mračnjak« Riedel. Govor g. Riedela odviše je lep da bismo s njim zbrzali. A demain donc, citoyen Riedel!²

* *Keln*, 23. aprila. Poslanik *Riedel* održao je apsolutno najkласičniji govor u celoj debati. Dok iz ministarskih klupa još govore s nekim obzirima, dok sám Manteuffel još upotrebljava izvesne pseudokonstitucionalne obrte i u najgorem slučaju samo nespretni skorojević von der Heydt ponekad ne ostaje pri konstitucionalnoj ulozi, g. Riedel iz Barnim-Angerminde ne ustručava se ni za trenutak da nastupi kao nepatvoreni predstavnik Ukermarka⁽³⁵³⁾. Još nikad nije neki izborni okrug bio tako dobro predstavljen kao izborni okrug g. Riedela.

Gospodin Riedel najpre pita: Šta su plakati? i odgovara:

»Plakati, u pravom smislu reči, jesu javne izjave kojima se *umirujuće* deluje na duhove.«

To je, po etimologiji g. Riedela, »namena« plakata.

Zasad nećemo da se sa g. Riedelom sporimo o rodoslovlju reči »plakat«. Samo skraćemo pažnju na to da je sebi mogao uštedeti sav svoj etimološki znoj da je dobro čitao nacrt zakona. Ovaj govori ne samo o »plakatima«, nego i o »*afišima*«, a ove nemaju »u pravom smislu reči« drugu »namenu« nego da budu *afiširane*.

Umesto toga g. Riedel negoduje u pravednom gnevu što se naziv plakat najsravnije zloupotrebljava:

¹ Barrot — ² Dakle sutra, građanine Riedel!

«Plakati po pravilu služe samo zato da raspale *strasti* i da *nečisti žar mržnje* ili *osvete* podjare naročito protiv vlasti . . . Stoga su plakati po pravilu upravo suprotno od onoga što kazuje naziv. Upotreba plakata je stoga obično zloupotreba» (tj. zloupotreba *naziva*) «i stoga se pitamo: treba li da lokalne policijske vlasti tu nepodopštinu sa plakatima» (naime tu zloupotrebu naziva plakat) «favorizuju. Treba li da se policija u neku ruku čini sukrivcem nepodopštine koju pričinjava zloupotreba» (naziva) «plakati» (za afiše koje nisu plakati, to jest oglasi za umirivanje?)

Jednom reči, treba li plakatima i dalje delovati «namenski» (tj. prema nameni reči plakat) ili ne?

Koliko je Manteuffel bio u zabludi kad je zakonu o plakatima poturao ne samo policijske nego i sa ulepšavanjem ulica povezane motive! Koliko je promašila centralna komisija kad je branila zakon iz političkih razloga! Zakon je potreban — iz etimoloških razloga, i morao bi se zapravo zvati: Zakon za svodenje upotrebe reči plakat na njen «pravi smisao».

No pri tome je temeljiti g. Riedel temeljito omašio. Kad bismo hteli, rizikujući da naše čitaoce smrtno ugnjavimo, upustiti se sa g. Riedelom u etimološki diskurs, mi bismo mu, sa Diezovom gramatikom u ruci, mogli dokazati da reč plakat nikako ne dolazi od latinskog *placare*¹, nego je samo unakažena francuska reč *placard*², koja je opet u vezi sa rečju *plaque*³, a ova je opet i samø nemačkog porekla. A time pada u vodu cela Riedelova teorija umirenja.

To je, naravno, g. Riedelu svejedno, i s pravom. Cela teorija umirenja ipak je samo školničko *captatio benevolentiae*⁴, iza koje sasvim pouzdano dolazi apel na strah posedujućih klasa.

Plakati «raspaljuju strasti», oni «podjaruju nečisti žar mržnje i osvete, naročito protiv vlasti», oni «služe kao pozivanje *nerazumne mase* na demonstracije koje opasno (!) narušavaju red i prekoračuju granice zakonske slobode». I zato plakati moraju biti zabranjeni.

Drugim rečima: ujedinjeni feudalci, birokrati i buržuiji srećno su proveli svoj državni udar od prošle jeseni silom oružja i sad hoće da nam pomoću domova oktroišu one dopunske zakone koji su još neophodni da bi gospoda mogla mirno uživati u svojoj pobedi. Oni su od srca siti «strasti», oni će upotrebiti svako sredstvo da bi «nečisti žar mržnje i osvete protiv vlasti», koja je za njih najbolja vlast na svetu, ugasili, uspostavili «red» i «zakonsku slobodu» sveli na onu meru koja njima konvenira. A koja je to mera, proizlazi iz toga što g. Riedel veliku većinu naroda naziva «*nerazumnoj masom*».

O toj «nerazumnoj masi» g. Riedel ume da kaže samo najgore. On nastavlja:

«Ovo» (putem plakata učinjeno) «saopštenje najviše uvažava upravo ona klasa naroda koja je najmanje navikla na pismena saopštenja, najmanje navikla na to da

¹ umiriti — ² prilepljen — ³ list, ploča — ⁴ nastojanje oko naklonosti slušaoca

s potrebnom oprežnošću i s nepoverenjem ispita i vagne verodostojnost pismenih saopštenja, kao što to radi na čitanje navikla publika, poučena o obmanama štampe...»

Ko je dakle ta nerazumna masa, ta na pismena saopštenja najmanje navikla klasa? Da li su to seljaci Ukermarka? Nipošto; jer, prvo, oni su »jezgro nacije«, drugo, oni ne čitaju plakate i, treće, oni su izabrali g. Riedela. Gospodin Riedel misli upravo na *gradske radnike*, proletarijat. Plakati su glavno sredstvo delovanja na proletarijat; proletarijat je po celom svom položaju revolucionaran; proletarijat, pod ustavnim režimom isto kao i pod apsolutističkim ugnjetena klasa, i suviše je spreman da se ponovo lati oružja; upravo od strane proletarijata preti glavna opasnost, i zato u stranu sa svim što bi moglo da održava revolucionarne strasti u proletarijatu!

A koja stvar više pomaže tome da se revolucionarna strast održava među radnicima nego upravo plakati, koji svaki ulični čošak pretvaraju u velike novine u kojima radnici, prolazeći kraj njih, nalaze dnevne događaje zabeležene i glosirane, a različite poglede izložene i pretresane, gde u isto vreme sretaju okupljene ljude svih klasa i mišljenja s kojima mogu diskutovati o plakatima, ukratko, gde imaju novine i klub ujedno, a da ih sve to skupa ne staje ni pare.

No to je upravo ono što gospoda sa desnice ne žele. I imaju pravo. Od strane proletarijata njima preti najveća, čak jedina opasnost — zašto da oni, koji imaju vlast u rukama, ne nastoje svim sredstvima ukloniti tu opasnost?

Tome nijedan čovek ne bi mogao ništa prigovoriti. Mi već živimo, s pomoću božjom, oko šest meseci pod diktaturom sablje. Mi nemamo ni najmanju iluziju o otvorenom ratnom stanju s našim protivnicima, ili o sredstvima pomoću kojih naša partija jedino može doći na vlast. Mi se nećemo toliko sramotiti da sada vladajuću trojnu alijansu junkera, birokrata i buržujâ obasipamo moralnim prekorima što nas ona po svaku cenu pokušava ugnjesti. Kad nam visokomoralni propovednički ton, lelekalski patos^[226] moralnog zgražanja već a priori ne bi bio odvratn, mi bismo se od takve prazne polemike frazama čuvali već zato što se mislimo još jedanput revanširati našim protivnicima.

Ali nalazimo da je čudno što gospoda koja su sad na vlasti i u oficijelnoj većini ne govore isto tako otvoreno kao mi. Gospodin Riedel je, npr., pravi ukermarkovac, kakvog samo možemo poželeti, a ipak se ne može savladati da najzad ne izjavi svečano:

«Sigurno nije nikad bila moja namera da stavljam bilo kakvu prepreku *slobodnom ispoljavanju mišljenja*. Na duhovnu borbu... za istinu ja gledam kao na svetinju slobodnih naroda, koju niko ne sme dirnuti.»

A na drugom mestu g. Riedel želi

«širenje plakata dopustiti u onim formama u kojima se uopšte literarni proizvodi mogu širiti.»

Šta treba da znače, nakon svih prethodnih eksplikacija, ove fraze? Postojeća vlada i uopšte ustavna monarhija ne može se danas održati u civilizovanim zemljama ako je štampa slobodna. Sloboda štampe, slobodna konkurencija mišljenja — to je dopuštenje klasne borbe na području štampe. A mnogoželjeni red — to je upravo ugušenje klasne borbe, zapušivanje usta ugnjetenim klasama. Stoga partija mira i reda mora ukinuti slobodnu konkurenciju mišljenja u štampi, ona mora sebi zakonima o štampi, zabranama itd. što je moguće jače osigurati monopol tržišta, ona naročito mora, gde god to može, direktno zabraniti gratis-literaturu plakata i besplatnih letaka. Gospoda sve to znaju, no zašto to ne kažu otvoreno?

U stvari, g. Riedel, zašto radije odmah ne predlažete ponovo uspostavljanje cenzure? Nema boljeg sredstva da se »strasti« potisnu, »nečisti žar mržnje i osvete protiv vlasti« potuši i »granice zakonske slobode« obezbede! *Voyons, citoyen Riedel, soyons franc!*¹ Na kraju krajeva ipak se sve svodi na to!

Gospodin Riedel silazi sa govornice. Reč ima ministar pravosuđa, pravni savetnik *Simons* iz Elberfelda, izdanak isto takve buržoaske porodice iz Vupertala kakva je i porodica von der Heydta.

Gospodin *Simons* se daje na posao s kolosalnom temeljitošću. Vidi se da je još nov u ministarstvu pravosuđa.

Plakati se prikucavaju na javnim ulicama i trgovima, veli g. ministar pravosuđa. Dakle — »treba se vratiti na to koju namenu imaju javne ulice i trgovi«!!!

Doduše, gosp. Riedel je na hvalevredan način utvrdio »namenu« i »pravo značenje reči« plakat. Ali o tome se uopšte ne radi. Naprotiv, reč je o »nameni ulica i trgova«. I tu ministar pravosuđa bere besmrtno lovrike.

Može li se zamisliti lepša elementarna škola od ovog doma u kojem se ozbiljno debatuje o nameni ulica i trgova, o dačkim mudrolijama s područja gramatike i o sličnom?

Šta je, dakle, »namena ulica i javnih trgova«? To da ulice itd. *ne* »mogu biti prepuštene kojoj mu drago ličnoj ili javnoj upotrebi«, jer takva namena ulica itd. »*ne može da se dokaže*«!!!

Takozvanog ministra pravosuđa imamo dakle za to da nam daje takva dubokoumna objašnjenja. U stvari sad shvatamo zbog čega se g. *Simons* ženirao da se predstavi skupštinskom domu.

Sav ostali sadržaj ministrovog govora nije, naravno, pored takvih famoznih rezultata uopšte vredan govora. Pod prividom vanredne upućenosti u francusku jurisprudenciju g. *Simons* iznosi nekoliko davno zaboravljenih reminiscencija iz svoje ranije prakse kao javnog tužioca. Zatim slede rečenice poput ove:

¹ Hajdete, gosp. Riedel, budimo poštteni!

•Ali na ovo pitanje hitnosti mora se *bezuslovno* (!) dati potvrđan odgovor, to je *bar* (!!) *moje* mišljenje (!!!), *uzimajući u obzir sumnje* (!!!!) koje su se pojavile (!!!!!).•

I najzad gosp. Simons želi »sankcionisati zakonski temelj ograničenja plakata«.

Sankcionisati temelj! Gde ste naučili taj jezik, gosp. Simonse?

Posle takvih oratorskih podviga, kao što su ovi gosp. Riedela i Simonsa, ne možemo se, naravno, zaustavljati na govoru gosp. Berendsa. Gospodin Berends ima pravilan instinkt da je zabrana plakata uperena direktno protiv proletarijata, samo on svoj zadatak izvodi veoma slabo.

Opšta debata se zaključuje. Za odbacivanje nacрта zakona en bloc pala su 152 glasa, protiv — 152. Na levcici nije prisutan, među ostalim, a da nije uzeo dopust, gosp. *Kyll* iz Kelna. Da je *Kyll* bio prisutan, zakon o plakatima bio bi naprosto odbačen. Gospodinu *Kyllu* imamo zahvaliti što je delimično bio usvojen.

Na specijalnoj debati nećemo se zaustavljati. Rezultat je poznat: putujući knjižari stavljeni su pod policijski nadzor.

Za ovo treba da zahvale g. *Kyllu*!

Naslov originala:

Die Debatte über das Plakatgesetz

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 279, drugo izdanje i 283
od 22. i 27. aprila 1849]

Friedrich Engels

Lassalle

* *Keln*, 26. aprila. Imamo da saopštimo jednu činjenicu koja pokazuje da *en fait de justice*¹ više ništa nije nemoguće. Gospodin generalni javni tužilac Nicolovius očigledno hoće da stekne još više lovorika nego što ih je u svoje vreme stekao gosp. Hecker.

Iz naših predašnjih saopštenja čitaoci se sećaju da je zamenik višeg javnog tužioca u Diseldorfu von Ammon I u krivičnom postupku protiv Lassalle-a pune tri sedmice skrivao od istražnog sudije u svom pultu Lassalle-ovo pismo u kojem je ovaj pozivao jednog šenštajnskog zemljodelca² da, u slučaju da dođe do borbe, povede u Diseldorf pojačanje od nekoliko stotina ljudi, i da je to pismo predao tek tada kad mu je istražni sudija saopštio da je istraga završena. Čitaoci se sećaju da je zbog tog pisma — koje uostalom nije sadržalo nikakvo direktno pozivanje na ustanak, tako da ga ni sudsko veće ni optužbeni senat nisu uzeli među dokaze krivice — istraga morala početi iznova i da zbog toga Lassalle-ov proces nije bio dovršen već u prošloj sesiji porotnog suda.

Lassalle je tada prijavio ovo namerno odugovlačenje gosp. von Ammona I generalnom javnom tužiocu.

Generalni javni tužilac, umesto da dá bilo kakav odgovor Lassalle-u, šalje prijavu diseldorfskom javnom tužilaštvu sa nalogom da po toj prijavi otvori protiv Lassalle-a istragu na osnovu čl. 222^[305], jer je u njoj gospodinu von Ammonu *nanesena uvreda!*

Pends-toi, Figaro, tu n'aurais pas inventé cela!^[306]

Pismo g. Nicoloviusu treba da predstavlja uvredu gospodina von Ammona u smislu čl. 222! Već smo prilikom procesa u štamparskoj stvari, koji smo imali zadovoljstvo voditi protiv gospode Zweiffela i Heckera, opširno izložili da čl. 222 nije primenljiv čak ni na javne uvrede nanesene putem štampe, nego samo na takve uvrede koje su u ličnoj prisutnosti gospode činovnika izgovorene njima u lice³.

¹ u pogledu pravde Stangiera — ³ Vidi u ovom tomu, str. 185-190.

No čak i kad bi čl. 222 bio primenljiv na uvrede učinjene putem *javnih* napisa — sigurno je da i tada nikome ne bi palo na pamet da utvrdi da pismo upućeno trećoj osobi predstavlja uvredu činovnika. Prema dosadašnjoj praksi sudova popravne policije uvek se zahtevalo da je uvredljivi dokument bio upućen uvređenome ili da je bio javno širen. Gospodin Nicolovius otkriva sad da je uvreda činovnika kada se *nekom trećem* piše o činovniku uvredljivim izrazima! Čuvajte se, dakle, da u svojim privatnim pismima govorite o činovnicima u neponiznom tonu!

To što je Lassalle-ovo pismo bilo upućeno *instanci pretpostavljenoj* gospodinu von Ammonu i što je, dakle, predstavljalo *žalbu, prijavu*, čini celu stvar još nemogućnijom.

Jer zakon čak nalaže kao dužnost da se nezakonite radnje prijavljuju pretpostavljenojinstanci. Ako je, dakle, prijava bila istinita, ona je bila sasvim u redu; ako je bila neistinita, generalni javni tužilac je morao narediti gonjenje na osnovu čl. 373⁽³⁰⁵⁾, — zbog *klevetničke prijave*. Ali tada bi Lassalle na najlakši način na svetu dokumentima dokazao istinitost prijave, dok mu je pri optužbi za uvredu činovnika taj dokaz pred sudom popravne policije uskraćen.

Stvar je došla pred sudsko veće u Diseldorfu. Ali i ono je našlo da uvreda mora biti učinjena ili javno ili u prisustvu uvređenog, i obustavilo je postupak. Javno tužilaštvo se usprotivilo, i naš ovdašnji, već često iskušani i vazda pouzdanim pronađeni kelnski optužbeni senat doista je na osnovu čl. 222 doneo odluku o gonjenju Lassalle-a, koji je sad usrećen postupkom pred popravnopolicijskim sudom!

Ako ovako još malo potraje, šta li će sve da bude od čl. 222?

Uostalom, Lassalleov predmet dolazi 3. maja pred porotni sud.

Naslov originala:

Lassalle

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 283 od 27. aprila 1849]

Friedrich Engels

[Raspuštanje drugog doma]

* *Keln*, 28. aprila. Glasovi koji su se danas o podne pronosili gradom pokazali su se uveče kao tačni: kralj i njegova vlada prekog suda *rasпусти su drugi dom*^[387].

Detalji se mogu naći niže, de dato Berlin.

Kralj i njegovi prekosudski ministri time su još jedanput *pogazili svoju reč*. Prema oktroisanoj prekosudskoj ustavnoj povelji od 5. decembra^[123] domovi su bili izričito sazvani da »revidiraju ustav«. Tek pošto bi *prvi* pod tim ustavom sazvani domovi revidirali tu tvorevinu, ona je imala da dobije punu, definitivnu važnost. Tako je bilo oktroisano u decembru prošle godine.

Domovi su, dakle, imali bar *delimično ustavotvorni mandat*. Dok taj mandat nije ispunjen, dok domovi nisu zajedno sa krunom revidirali taj ustav, *oni nisu mogli biti raspušteni*, kao što nije mogla biti raspuštena ni pokojna Skupština sazvana radi sporazumnog donošenja pruskog ustava.

Pa ipak su rasterali — taj jadni, pod diktaturom sablje i pritiskom bajoneta, podmićivanjem, zastrašivanjem i podvaljivanjem sakupljeni drugi dom!

To se zove »pruska čast«, »pruska vernost«!

Da su ministri čekali još nekoliko sedmica, možda bi im mađarsko-austrijska revolucija uštedela trud i rasterala oba doma.

Uostalom, šta treba da znači ovaj novi državni udar — jasno je kao dan. Daće nam se da osetimo *vladavinu sablje na kvadrat*; premilostivo će nam oktroisati zakone o štampi, zakone o klubovima, zakone o metezima, zakone o plakatima itd.; tako da će nemačkom filistru vrcati suze na oči. Biće progona, kažnjavanja, zatvaranja; opšadno stanje biće učinjeno opštim, a kao kruna svega biće najzad uveden nov ustav, izborni zakon sa cenzusom i kuća lordova, ustav u kome će sadašnji prvi dom figurirati kao *drugi*. Ukratko, ići će se toliko daleko koliko dopušta pruska courage.

Mi od svoje strane želimo samo da g. Manteuffel ponovo sazove pokojni Ujedinjeni landtag.^[137]

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 285 od 19. aprila 1849, drugo izdanje]

Friedrich Engels

[Poznanj]

* *Keln*, 28. aprila. Naši čitaoci biće nam zahvalni ako se s vremena na vreme budemo vraćali na »sjaj i moć« našeg hoencolernskog kraljevskog doma i na istovremeno divno uspevanje glavne potpore njegova plemenitog prestola, brandenburškog ritterskog steničnjaka, rasadenog u sve provincije.

U tom poučnom istraživanju okrenućemo se danas poljskom delu naše uže otadžbine. Već prošlog leta, prilikom slavne pacifikacije i reorganizacije Poljske⁽¹³²⁾ šrapnelima i paklenim kamenom⁽¹⁹⁹⁾, ispitali smo nemačko-jevrejske laži o »pretežno nemačkom stanovništvu« u gradovima, o »krupnom nemačkom zemljišnom posedu« na selu i o kraljevskopruskoj zasluzi za rasteenje opšteg blagostanja. Čitaoci lista »N[eue] Rh[einische] Z[eitun]g« se sećaju¹ kako smo iz službenih brojanja i iz saopštavanja nadbiskupa gnjeznenskog i poznanjskog buržoaskom prelaznom ministru Camphausenu⁽³⁸⁸⁾ doznali da krajevi koje je obuhvatila pruska demarkaciona linija nisu nastanjeni Nemcima otprilike u jednoj polovini, nego jedva u jednoj šestini, dok su lažne statistike pruske vlade tobožnje nemačko stanovništvo utoliko više uvećavale ukoliko se više činilo da marš kontrarevolucije omogućuje novu podelu i novo smanjenje poljskog dela Poznanja; da su nemački nacional-glupaci i špekulanti frankfurtskog močvarnog parlamenta pri tim brojanjima još uvek ubrajali u Nemce poljske Jevreje, iako ta najzamazanija od svih rasa ne može ni po svom žargonu ni po svom poreklu, nego samo po svojoj pohlepi za profitom, biti u srodstvu sa Frankfurtom; da se u stvari relativno veoma mali broj sitnih nemačkih zemljoposjednika ugnezdio u pojedinim distriktima Poznanja, i to usled perfidne pruske špekulacije s poljskom bedom, jer su posle kraljevskog ukaza od 1833. sva *na dražbu stavljena* imanja mogla biti prodana samo pruskim krautjunkerima, kojima je vlada za tu svrhu predujmliivala novac; da su se, najzad, sva dobročinstva i zasluge hoencolernskog očinstva sastojali u tome da su se posle martovske revolucije iz kukavičluka davala najlepša obećanja o »nacionalnoj reorganizaciji«, a onda se zemlji, sa rastejenjem kontrarevolucije, peto-

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja str. 274 - 310.

kratnom i uvek većom podelom sve više stezao vrat, zatim se »reorganizacija« činila zavisnom od »pacifikacije«, predaje oružja, i kad je ova usledila, puštena je na kraju »Moja sjajna vojska«⁽¹⁹⁶⁾ na goloruku, lakovernu zemlju da zajedno sa Jevrejima pljačka crkve, pali sela, Poljake na javnim trgovima šipkama od puške šiba do smrti ili pali paklenim kamenom, a posle izvršene osvete zbog vere u »martovska obećanja« na tom polju prekrivenom leševima proklamuje slavu Boga i Njegovog hrišćansko-germanskog veličanstva.

To je bilo bogougodno delo pruske »reorganizacije« u Poljskoj. Okrenimo se sad i poreklu krupnog pruskog zemljišnog poseda, domenama i vlastelinstvima. Njihova istorija neće nas manje poučiti o »sjaju i moći« hoencolernskog doma i vrednosti njegovih ljubljenih lutajućih vitezova.

Godine 1793. tri krunisana lopova podelila su poljski plen između sebe po istom pravu po kojem tri drumska razbojnika dele kesu golorukog putnika. Poznanj i južna Pruska dobili su tada Hohenzollerne za nasledne vladare na sasvim isti način na koji ih je za nasledne vladare dobila Rajnska provincija godine 1815: po pravu trgovine ljudima i prodaje duša. Čim to pravo trgovine ljudima i prodaje duša bude ukinuto, Poljaci, kao i Porajnci, povući će svome naslednom hoencolernskom velikom vojvodi crvenu crtu preko titulusa njegova poseda.

Prve čime je hoencolernski zemaljski otac u opljačkanoj Poljskoj očitovao svoju prusku milostivost bila je konfiskacija nekad poljskih krunskih i crkvenih dobara. Protiv takve konfiskacije mi, uopšte uzevši, nemamo šta da prigovorimo; štaviše, nadamo se da će brzo doći red i na druga krunska dobra. Samo pitamo u koje su svrhe upotrebljena konfiskovana dobra? U interesu »opšteg blagostanja« zemlje, za koje se brandenburški zemaljski otac tako milostivo brinuo u poslu pacifikacije i reorganizacije od 1848? U interesu naroda iz čije krvi i znoja ta dobra potiču? Videćemo.

Tadašnjem ministru Hoymu, koji već 20 godina upravlja provincijom Šlezijom sasvim nezavisno od svakog nadzora i koji je tu vlast iskoristio za najjunkerskije prevare i ucene, bilo je kao nagrada za njegove zasluge za Boga, kralja i otadžbinu povereno i upravljanje južnom Pruskom. Hoym je svome gospodinu i učitelju predložio da, u interesu »sjaja i moći« dinastije i radi stvaranja njemu odanog sjajnog i moćnog krautjunksstva, daruje što više od konfiskovanih crkvenih i lensko-vlastelinskih dobara takozvanim »zaslužnim muževima«. I to se dogodilo. Masa vitezova-potukača, miljenika kraljevskih ljubavnica, kreatura ministara, pomagača kojima se htelo zapušiti usta, bila je darivana najvećim i najbogatijim imanjima opljačkane zemlje, a Poljacima na taj način usađeni »nemački interesi« i »pretežno nemački zemljoposed«.

Da ne bi izazvao kraljevsku pohlepu, Hoym je, iz opreznosti, za ova dobra navodio kralju samo četvrti ili šesti deo vrednosti, a neki put još i manji; bojao se, i verovatno ne bez razloga, da će kralj, ako

sazna pravu vrednost dobara, više misliti na svoj vlastiti zemaljsko-očinski džep nego na sve drugo. Za vreme četvorogodišnjeg Heymovog upravljanja posle »pacifikacije«, od 1794. do 1798. darovano je na taj način: u Poznanjskom administrativnom okrugu 22, u okrugu Kališkom, bivšem Petrokovskom 19, u Varšavskom okrugu 11, ukupno 52 veće i manje grupe imanja, koje sve u svemu sadrže ne manje od *dvesta i četrdeset* pojedinačnih dobara. Kralju je njihova vrednost navedena sa $3\frac{1}{2}$ miliona talira, a njihova istinska vrednost iznosila je više od **dvadeset miliona talira.**

Poljaci će znati od koga će u idućoj revoluciji isterati ovih, njima po pravu trgovine ljudima ukradenih dvadeset miliona talira, poljsku milijardu!

Samo u Kališkom okrugu raspoklanjana dobra po svojoj površini iznosila su *više od trećine svih kraljevskih i crkvenih poseda*, a njihovi dohoci čak prema bednim darovnim procenama iz 1799. iznosili su 247 000 talira godišnje.

U Poznanjskom administrativnom okrugu vlastelinstvo Ovinsk sa svojim prostranim šumama bilo je darovano trgovcu galanterijskom robom Tresckowu, dok je susedno lensko vlastelinstvo Šrim, koje nije imalo ni drvca, proglašeno državnim domenom i moralo kupovati drvo na državni račun iz Tresckowih šuma.

Najzad, u drugim okruzima dobra su bila u darovnicama izričito oslobođena običnih poreza, i to »*za večna vremena*«, tako da nijedan pruski kralj nikad ne bi imao pravo na novo oporezivanje.

Sad ćemo videti na koji su način i kojim »*zaslužnim muževima*« bila darovana ukradena dobra. No opseg tih krautjunkerskih zasluga primorava nas da, zbog povezanosti izlaganja, to poglavlje raspravimo u posebnom članku.^[389]

Naslov originala:

Posen

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 285 od 29. aprila 1849, drugo izdanje]

Friedrich Engels

Kontrarevolucionarni planovi u Berlinu

* *Keln*, 30. aprila. Planovi naše kontrarevolucionarne vlade postaju postepeno jasniji.

Postojala je namera da 27. aprila^[387] bude datum početka novog stadija pruske kontrarevolucije. Hteli su isprovocirati narod Berlina na uličnu borbu, možda pustiti na Cavaignacov način da ustanak »dobije dimenzije«, a zatim ga kavenjačkim sredstvima i kavenjačkom nadmoćnošću snaga ugušiti, proglasiti vanredno stanje s prekim sudovima, pomilovati na prah i olovo nekoliko poslanika i lep broj buškarala^[226] te najzad novim oktroisanjima osloboditi se tegobnih okova kojima našu kontrarevoluciju još okiva čak prekoduska ustavna povelja od 5. decembra.^[123]

Isprovocirani ustanak predstavljao bi dovoljan dokaz za tvrđenje da narod »još nije zreo« za milostivo darovane slobode, da se sa takvim izbornim zakonom^[235] i sa takvim ustavom ne može upravljati. »Da bi se izbeglo krvoproliće«, dakle u interesu samog naroda, morao se uništiti i poslednji trag slobode. »Da bi se izbeglo krvoproliće«, moralo se u celoj zemlji, izuzev Istočne Pomeranije, proglasiti opsadno stanje! Sve ovo moglo bi se tvrditi tek pošto bi se preturila preko glave i srećno smlatila kartečom jedna valjana pobuna u Berlinu sa obligatnim nemirima u Breslavi, Magdeburgu, Kelnu itd.

Otud brutalnosti konstabla prema levicu okupljenoj u Konversationshalle; otud opasivanje Dönhoffplatzta vojskom sa svih strana; otud brza paljba na goloruku, mirnu masu naroda koja se nije *mogla* udaljiti jer su joj sve ulice bile zatvorene.^[390]

Mirno držanje naroda uprkos svim provokacijama pomrsilo je račune kontrarevolucionarima. Oni nemaju izliku za oktroisanje, a oktroisati *moraju*. Možda ćemo već večeras doznati na koji novi manevar su se gospoda odlučila.

Kakve su zamašne planove imali, vidi se iz svih okolnosti. Prvo, iz istovremenog raspuštanja Skupštine u Hanoveru, drugo i naročito — iz putovanja g. Radowitza u Berlin.

Gospodin Radowitz je duša pruske kontrarevolucije. Gospodin Radowitz je skrojio plan kontrarevolucije od novembra, ali se sam još držao iza kulisa i u Frankfurtu intrigirao u korist pruskog naslednog carstva. Gospodin Radowitz je *ovog puta* sam pošao u Berlin, kako kažu, da najzad istupi otvoreno i postane *ministar predsednik*. **Vlada Radowitza** — u tom grmu leži zec!

Dalje, pozitivno znamo sledeće činjenice:

1. U toku *prošle sedmice svi šefprezidenti* već su primili okružnicu od oberprezidenta u kojoj im je saopšteno da *predstoji raspuštanje Doma*, sa uputstvom da preduzmu sve potrebne mere opreznosti.

2. Svim okružnim upravama upućen je ministarski reskript u kojem se kaže:

- 1) *Svim gradskim načelstvima* treba staviti u zadatak da odgovarajućim okružnim načelstvima *svakog dana* podnose izveštaj o utisku koji je učinio akt raspuštanja Doma. Okružna načelstva moraju sa svoje strane o tome podnositi *skupne izveštaje* vladi.
- 2) *Novi izbori zasad se neće održati*. Naprotiv, protiv mnogih članova *»takozvane«* levice *preduzeće se mere*.
3. Treba preduzeti *sve mere opreznosti* da bi se ugušio svaki pokušaj otpora.

Reskript je potpisan: *Manteuffel*.

Gospodin Manteuffel ili, tačnije, g. Radowitz, njegov pretpostavljeni, ne bi mogao *mađarsko-poljsko-nemačkoj* revoluciji, koja se razvija, učiniti veću uslugu nego da upravo sad otvoreno istupi sa svojim planovima ponovnog uspostavljanja apsolutizma.

Naslov originala:

*Die kontrerevolutionären
Pläne in Berlin*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 286 od 1. maja 1849]

Friedrich Engels

Lassalle

* *Keln*, 1. maja. Prekosutra će se pred porotnim sudom u Diseldorfu pretresati optužba protiv *Lassalle*-a zbog direktnog pozivanja na naoružanje protiv kraljevske vlasti.

Čitaoci se sećaju da su *Lassalle*, *Cantador* (šef diseldorfske građanske garde) i kolporter *Weyers* prošlog novembra prilikom proglašenja opsadnog stanja u Diseldorfu bili uhapšeni i da je protiv njih bila otvorena istraga zbog gorepomenutog »zločina iz čl. 87 i čl. 102 Code pénal«¹.

Istraga je tekla da ne može biti sporije. I dok je u isto vreme pokrenuti proces protiv Rajnskog okružnog odbora demokratâ, zbog uskraćivanja poreza, bio u Kelnu održan već 8. februara, u Diseldorfu je prolazila sesija za sesijom porotnog suda pre nego što je kelnski optužbeni senat čak i uputio predmet porotnom sudu. No *Marx*, *Schneider* i *Schapper* su šetali na slobodi, *Lassalle* pak je sedeo u diseldorfskoj hapsani, a Code d'instruction criminelle^[306] propisuje da se predmet uhapšenog mora *prvenstveno* uzeti u razmatranje!

Sa *Lassalle*-om su u zatvoru postupali sa sasvim osobitom naklonošću. »N[eue] Rh[einische] Z[ei]t[un]g« je dosta često imala prilike da objavljuje primere nežnosti s kojom su se panduri kraljevsko pruskog pravosuđa o njemu brinuli². Dok su *Cantador* bile odobrene sve moguće olakšice — jer *Cantador* je, uprkos svom političkom istupanju, imao mnoštvo prijatelja među diseldorfskom buržoazijom — *Lassalle* je morao još jedanput iskusiti^[391] kakvoj je tiranskoj samovolji izložen kraljevsko-pruski istražni pritvorenik. Podsećamo, a da ne govorimo o sitnijim šikanama, samo na brutalnosti prema *Lassalle*-u koje je sebi dopuštao g. *Morret*, upravnik zatvora, u prisustvu istražnog sudije g. *Ebermeyera* (koga sad imamo sreću imati ovde u Kelnu). *Lassalle* je predao pritužbu javnom tužilaštvu; generalni javni tužilac

¹ Vidi u ovom tomu, str. 266 - 267. — ² Vidi u ovom tomu, str. 221 - 223.

g. Nicolovius rešio je: radnja o kojoj je reč ne sadrži *ni zločin ni pres-tup*, i stoga se ne može goniti!

Podsećamo, dalje, na izlaske koje je lekar smatrao neophodno potrebnim za Lassalle-ovo zdravlje, na koje je javno tužilaštvo dalo svoj pristanak, *dok ih je okružna uprava uskratila*, iako istražni pritvorenik po zakonu nije u nadležnosti okružne uprave, nego samo i jedino u nadležnosti javnog tužioca.

Teškoće s kojima je bilo skopčano posećivanje Lassalle-a u zatvoru, izgovori, igre žmurke itd. poznati su svakome ko je jedanput pokušao dopreti u unutrašnjost diseldorfskog »zavoda«.

Najzad je istraga bila okončana i trebalo je da predmet bude upu-ćen sudskom veću. Tada je još bilo vremena da se proces održi za vreme poslednje sesije porotnog suda. No to je trebalo sprečiti po svaku cenu. Kad su akta bila predana zameniku višeg javnog tužioca, »milostivom« gospodinu von Ammonu I, radi stavljanja konačnog predloga, g. Ammon je iznenada izvukao jedno Lassalle-ovo pismo izvesnom Stangieru, poljodercu u okrugu Altenkirhen¹, da bi na tom osnovu digao novu optužbu. Međutim, to pismo je već nekoliko sedmica mirno ležalo u pultu g. Ammona a da ovome nije palo na um da ga, kao novu tačku optužbe, priključi aktima. Sada, kad je sve bilo gotovo i sesija porotnog suda bila na pragu, — sada se g. Ammon pojavljuje sa pismom. Morala su se, naravno, obaviti nova saslušanja svedoka, predmet se vukao nekoliko sedmica duže, a to vreme bilo je taman dovoljno da se onemoguću rasprava u postupku protiv Lassa-ll-e-a na *sesiji porotnog suda koja je tada predstojala*.

Pismo koje je g. Ammon, *kao što je sam priznao*, već duže vreme držao u pultu bilo je uostalom tako beznačajno da ga ni sudsko kri-vično veće ni optužbeni senat nisu uzeli u obzir niti ga naveli kao jedan od razloga tužbe.

Ukratko, sesija porotnog suda bila je srećno zaobidena, a iduća je počinjala tek u maju. Deputacija za deputacijom dolazila je generāl-nom javnom tužiocu, g. Nicoloviusu i molila da se predmet požuri ili da se zakaže izvanredna sesija porotnog suda. Gospodin Nicolovius je obećao da će učiniti sve što se može i izjavio da Lassalle ni u kom slučaju neće sedeti šest meseci. Pa ipak! Do šest meseci ostalo je jedva 14 dana!

Sudsko veće je najzad rešilo: Sva tri optužena predaju se optuž-benom senatu. Ali sad iskrsava teškoća: vladalo je uverenje da se u celom diseldorfskom sudskom okrugu neće naći porota koja bi osudila g. Cantadora. Da bi oslobodili Cantadora, morali bi osloboditi krivice i Lassalle-a čak i ljudi koji bi ga inače osudili. A upravo do osude Lassalle-a bilo je stalo vlastima u Diseldorfu, vladi i čak najvišoj i previšnjoj kamarili. Neprijateljstvo prema Lassalle-u »ne miruje čak ni pred prestolom«.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 370/371.

I evo šta se događa: optužbeni senat obustavlja postupak protiv Cantadora i pušta ga na slobodu, dok Lassalle i Weyers ostaju u zatvoru i upućuju se porotnom sudu.

No Cantadora se okrivljavalo za isto za što i Lassalle-a, s izuzetkom jednog jedinog govora koji je Lassalle držao u Nojsu. A upravo se izvlači taj govor u Nojsu, i zbog njega Lassalle putuje pred porotni sud.

Podsetimo se ukratko celog toka događaja.

Kad je otvorena borba između pokojne Nacionalne skupštine i krune mogla izbiti svakog dana, Diseldorf je, kao što je poznato, bio jedan od najnemirnijih gradova Rajnske provincije. Tu je građanska garda bila sasvim na strani Nacionalne skupštine, a osim toga ju je vodio demokrat. Ona je bila spremna da pasivni otpor pretvori u aktivni čim za to iz Berlina bude dat signal. Oružja i municije je bilo. Lassalle i Cantador stajali su na čelu celoga pokreta. Oni su ne samo pozivali građane da se naoružaju protiv vlade Manteuffela, oni su se doista naoružali. *Tu u Diseldorfu* bilo je središte njihove delatnosti. Ako je doista bilo zločina, *taj zločin se morao dogoditi tu*. A gde se dogodio prema optužbi? Ne u Diseldorfu, nego u Nojsu!!

Lassalle je bio u Nojsu na jednoj skupštini i pozivao na slanje naoružanog pojačanja u Diseldorf. To pozivanje nije imalo nikakvog rezultata, jer do borbe uopšte nije došlo. I u tome treba da bude Lassalle-ov zločin!

Dakle, Lassalle-a upućuju porotnom sudu ne zbog njegove glavne delatnosti, ne zbog *stvarnog* naoružanja, ne zbog *stvarnog* ustanka koji je u Diseldorfu svakog časa mogao da izbije. U tome nema «zločina». Čak optužbeni senat, ma koliko da je starački slab, mora to priznati. Tobožnji zločin je u sasvim *prigodnoj, mimogrednoj*, od glavne akcije u Diseldorfu *potpuno zavisnoj* i bez nje *sasvim besmislenoj* radnji, ne u *organizovanju* naoružane snage protiv vlade u Diseldorfu, nego u pozivanju stanovnika Nojsa da tu *organizaciju* podupru!

No, *razume se, Cantador nije bio u Nojsu* kad je Lassalle držao taj strašni govor. Cantador nije *pozivao* stanovnike Nojsa na oružani otpor, Cantador je samo — stanovnike Diseldorfa *organizovao* za oružani otpor i tamošnju *građansku gardu, koja je i sama deo oružane snage vlade*, pozivao na otpor protiv vlade. To je razlika, i stoga je Cantador pušten na slobodu, a Lassalle zadržan u zatvoru do sadašnje sesije porotnog suda.

I ne samo to. Lassalle je i poljodelca Stangiera direktno pozivao da šalje naoružano pojačanje u Diseldorf. Pismo je priloženo aktima i u optužnici doslovno citirano. (Vidi «N[eue] Rh[einische] Z[eitung]» br. 277, drugo izdanje.) Da li je optužnica u njemu našla osnova za upućivanje Lassalle-a porotnom sudu? To joj nije bilo ni na kraj pameti. Čak ni sudsko veće, koje je postavilo *devet* tačaka optužbe protiv Lassalle-a, od kojih je optužbeni senat odbacio osam, nije pomišljalo

na to da ovo pismo uzme među tačke optužbe. A ipak to pismo sadrži *tačno isti* tobožnji »zločin« koji je Lassalle počinio u Nojsu.

Nešto nedoslednije, nešto nepojmljivije od te odluke optužbenog senata teško da je ikad isfabrikovano.

No svakako je u njoj vredno priznanja ovo: prema sudu samog kelnskog senata, u celoj agitaciji kakva je prošlog novembra vođena u Diseldorfu, u direktnom pozivanju na otpor protiv vlade, u naoružanju, u pribavljanju municije, u direktnoj i otvorenoj opoziciji građanske garde prema vladi, u zakletvi koju je položila građanska garda da će se s oružjem u ruci boriti protiv vlade a za Nacionalnu skupštinu — *u svemu tome nema nikakvog zločina*. Kelnski optužbeni senat je to rekao.

A u tome se on slaže sa kelnskim sudskim većem i čak sa kelnskim javnim tužilaštvom. U istrazi protiv Rajnskog okružnog odbora oba su mirno prešla preko pozivanja na naoružanje protiv »neprijatelja«, ostavila su po strani krivično delo i držala se samo fakta rebelstva, koji spada pred sud popravne policije, a pretresao se pred porotnim sudom samo zato što je počinjen putem štampe.

Ali kod Lassalle-a bili su mnogo lukaviji. Najpre su inicirali krivični postupak, a postupak pred sudom popravne policije zadržali su u rezervi. Naime, za slučaj da Lassalle bude oslobođen zbog govora u Nojsu, njega bi predali sudu popravne policije zbog pozivanja na otpor protiv činovnika (rebelstvo) koje je sadržano u dva diseldorfska govora.

Ovde treba da podsetimo samo na raspravu u procesu protiv Rajnskog okružnog odbora. Slučaj je sasvim analogan. Tamo je bilo objašnjeno na koji način *zločin* (isti za koji je optužen Lassalle) postoji ili ne postoji; kako se ne može pozivati na oružani otpor protiv vlade a da se ne poziva i na otpor protiv svih pojedinih činovnika, koji i jesu vlada. Porotnici su doneli oslobađajuću presudu.

Lassalle će, kad posle svog nesumnjivog oslobođenja od krivice pred porotnim sudom dođe pred sud popravne policije, biti u istoj situaciji. Ali u međuvremenu iznalazi se neki izgovor za produženje pritvora, a tada popravni sud neće biti u tako teškom položaju kao porotnici!

Sutra ćemo se zadržati na samoj optužnici i komičnost tog celog postupka pokazati i na osnovu optužnice.

Naslov originala:

Lassalle

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 287 od 2. maja 1849]

Friedrich Engels

Pruski udarac nogom Frankfurćanima

* *Keln*, 1. maja. Opet jedan nov odeljak u povesti pruske kontra-revolucije. Kralj daje frankfurtskoj Skupštini definitivni udarac nogom i s prezirom joj baca u lice ponudenu papirnozlatnu krunu imaginarnog carstva.

Da se frankfurtska Skupština u pravo vreme ponela energično, mogla bi sada tog obeću opijenog Hohenzollerna dati *uhapsiti* i zbog »uvrede« Nacionalne skupštine« (zakon od septembra 1848, koji je i u Pruskoj objavljen^[392]) staviti pred porotni sud. Dosad ne postoji nikakav zakon »Rajha« koji bi pojedinu gospodu vladare oslobađao odgovornosti i prema »Rajhu«. A carsku neodgovornost odbacuje od sebe i sam Hohenzollern.

Nova pruska »carevinska« nota od 28. aprila^[393] ublažuje »carevinski udarac nogom nekolikim blagohotnim primedbama na takozvani nemački Ustav Rajha. Ta nedužna petljavina prikazuje se ovde kao uzorak svake rdavštine i kao krajnji proizvod revolucije i potajnog republikanizma »koji ruši sve prepade«.

Crkva sv. Pavla — karbonarska^[394] razbojnička špilja! Welcker i Gagern — potajni republikanci, »Möros, der Dolch im Gewande«!^[395] Bassermann, čovek koji vidi utvare, i sam je postao »basermanska spodoba«^[396]! Naravno, to laska frankfurtskim poštenjakovićima posle sveg onog prezira koji im je pokazao narod, posle svih prokletstava koje su na njih bacili zgaženi frankfurtski i bečki borci sa barikada. A ljudi svih boja, sve do gospodina Vogta, u stanju su da doista veruju tim budalaštinama.

Pruska nota je poslednja pretnja frankfurtskoj Skupštini pre nego što se pristupilo njenom stvarnom rasterivanju. Još jedanput tvrdokorni Hohenzollern pruža ruku radi »sporazumevanja«. A u stvari — Skupština, pošto je otišla *tako daleko*, mogla bi doista učiniti još i jedan mali korak dalje i *sasvim* postati prusko oruđe.

Međutim, jedan deo naroda, a naročito seljaci i sitni građani južnonemačkih državnica, grčevito se hvata takozvanog Ustava Rajha.

Vojska je povoljno raspoložena prema Ustavu Rajha. Narod vidi u svakom, pa i u najkukavijem koraku ka ujedinjenju Nemačke korak bliže ka odstranjenju malih vladara i ka oslobođenju od teškog poreskog tereta. Tome doprinosi svoj deo i mržnja prema Pruskoj. Švabe su čak izvele revoluciju za takozvani Ustav Rajha; naravno, buru u čaši vode^[194], ali bar nešto.

Rasterivanje frankfurtske Skupštine ne bi dakle moglo da prođe bez nasilja ako bi frankfurtski poštenjakovići imali ma i najmanje hrabrosti. Oni bi tada imali mogućnost da bar mali deo svojih teških greha speru sa sebe. Frankfurt i južna Nemačka, otvoreno ustajući za Ustav Rajha, mogli bi pri poredama Mađara, pri raspadu Austrije, pri gnevu naroda u Pruskoj protiv Hohenzollern-Radowitz-Manteuffelovih izdajstava postati privremeni centar novog, na Mađarsku oslobođenog revolucionarnog ustanka.

Ali tada gospoda ne bi smela zazirati ni od toga da *proklamuju građanski rat* i da, u krajnjem slučaju, kad dođe do odluke, *daju prednost jednoj i nedeljivoj nemačkoj republici pred restauracijom nemačkog Bundestaga*.^[397]

No onaj ko misli da su Frankfurćani kadri *to* učiniti, taj se silno vara. Gospoda će malo galamiti, malo se opirati, dok bar donekle ne bude udovoljeno pristojnosti, a tada će odlučiti sve ono što im bude diktirao tvrdokorni Hohenzollern. Narod će tu i tamo možda dizati barikade i — biti izdan, kao i 18. septembra.^[398]

Time bi se završila čuvena pompezna predstava Rajha, ako bi to zavisilo od *frankfurtske gospode*. No možda će tu kazati svoju reč i mađarski husari, poljski kopljanici i bečki proleter, a tada stvar može uzeti i drukčiji obrt.

Naslov originala:

*Der preußische Fußtritt
für die Frankfurter*

[•Neue Rheinische Zeitung,
br. 287 od 2. maja 1849]

Friedrich Engels

[Raspuštanje]

* *Keln*, 1. maja. Poslanici koji su juče došli ovamo iz Berlina pričaju da su *skupštinski domovi raspušteni i u Drezdenu*.

Hanover, Berlin, Drezden — u Minhenu su dosad samo odgadali zasedanja — pošteni nemački građanine, vidiš li sada kako misle tebi zaguditi?

Prošle godine, kad je bila sazvana frankfurtska Skupština^[69], Pruska je naredila malim državama da *sazovu* sve domove. Sada, tačno godinu dana kasnije, Pruska naređuje da se svi domovi *raspuste*. Tada Camphausen, sada Manteuffel. Oba puta ista svrha, ista namera. Camphausen i Manteuffel idu, uprkos svim frazama, ruku pod ruku.

I još u Nemačkoj ima ljudi koji brane vladare!

[**Neue Rheinische Zeitung*,
br. 287 od 2. maja 1849]

Friedrich Engels

Lassalle

* *Keln*, 2. maja. Obećali smo juče da ćemo se vratiti na optužnicu protiv Lassalle-a.

Lassalle je optužen za »zločin protiv čl. 87 i 102 kaznenog zakonika«.

Član 87 je uperen protiv »atentata ili komplota kojemu je svrha pozivati (exciter) građane ili stanovnike na naoružanje protiv carske vlasti«.

Čl. 102 proteže kazne (većinom smrtnu kaznu) utvrđene u prethodnom odeljku (u koji spada i čl. 87) na sve one koji govore na javnim mestima ili na javnim skupštinama ili okačenim plakatima pozivaju (excitent) da se počini taj zločin. Jedino u slučaju da pozivanje ostane bez uspeha kazna smrti pretvara se u progonstvo.

Za šta je optužen Lassalle?

Budući da je u jednom dahu tobože zgrešio protiv čl. 87 i u *isti mah* protiv čl. 102, on može biti okrivljen samo:

da je na način predviđen u čl. 102 pozivao na zločine iz čl. 87, tj.: pozivao građane da počine atentat ili komplot kojemu je svrha pozivanje na naoružanje protiv kraljevske vlasti, tj.:

pozivao građane na pozivanje na naoružanje!

To je za običan ljudski razum prilično opipljiva besmislica. Ali javno tužilaštvo i optužbeni senat su upravo tako hteli.

Naime, čl. 102 koji pozivanje na zločin iz čl. 86 - 101 izjednačuje sa samim zločinom ako je pozivanje imalo posledica, sasvim dobro pristaje svim tim članovima. On pristaje čak i ostalim tačkama tog istog čl. 87. Naime, svi ti članovi upereni su protiv *određenih radnji ispoljenih u delu* na koje se *može* podstrekavati. Npr., protiv atentata i komplota upereni član 87 govori i o atentatu i komplotu protiv života i osobe cara, o atentatu i komplotu kome je svrha da promeni ili sruši formu vladanja i red prestolonasleda. Sve su to stvari na koje se *može* »pozivati«. Pozivanje na kraljeubistvo, na revoluciju je mogući faktum; pozivanje na komplot kojemu je svrha kraljeubistvo

ili revolucija takođe može da se desi. Ali »pozivanje na organizovanje atentata odnosno komplota radi *pozivanja* na naoružanje protiv kraljevske vlasti«, jednom reči, *pozivanje na pozivanje* to je tako nemoguć, tako besmislen zločin kao »*pokušaj* udaljenog *pokušaja* veleizdaje« koji je mnogog ubogog davola među članovima studentskih udruženja u staro blagosloveno vreme Zemaljskog pruskog prava stajao deset godina tvrđavskog zatvora, ili kao čuveni suspect d'incivisme (sumnjiv na sumnju pomanjkanja građanske svesti), koji su ljudi sa legitimističkim naočarima hteli da nađu u zatvorskim spiskovima iz vremena terora 1793.

Ili: ako je »pozivanje na pozivanje na naoružanje« zbilja logički i juridički moguć zločin, Lassalle bi morao, da bi u isto vreme pao pod udar odnosnog mesta čl. 87 i pod udar čl. 102, biti optužen ne samo za govor u Nojsu, nego i za adresu Nacionalnoj skupštini u kojoj se kaže: »Preklinjemo Nacionalnu skupštinu: izdajte poziv na oružje!⁽³⁹⁹⁾»

Tu postoji »pozivanje na pozivanje na naoružanje«. Ali čak ni ovoj non plus ultra¹ optužnici nije palo na um da u tim rečima vidi zločin.

Pa kako onda javno tužilaštvo dolazi do toga da iz dugog niza članova odnosnog odeljka iznalazi i povezuje sa članom 102 upravo ono mesto kojemu čl. 102 *apsolutno ne pristaje?*

Vrlo prosto. Za zločin iz čl. 87 predviđa se *smrtna kazna*. Ali u *celoj Rajnskoj provinciji nije se našla porota* koja bi pomogla da se Lassalle osudi na smrt. Preferisalo se dakle privlačenje čl. 102, koji za slučaj kad pozivanje na »zločin« nije uspelo propisuje ublažavanje kazne zamenjivanjem smrtno kazne *progonstvom*. A za ovo, verovali su, već će se naći neka porota.

Dakle, da bi se otarasilo Lassalle-a, javno tužilaštvo je iznašlo *nemoguć zločin*, spojilo je dva mesta u zakonu koja u spoju nemaju drugi smisao do *čisti besmisao*.

Dakle: ili je Lassalle *kriv* za povredu čl. 87, i tada nek se ima hrabrosti da se osudi direktno na *smrt*; ili nije kriv za povredu čl. 87, a tada nije povredio ni čl. 102, pa mora bezuslovno biti *oslobođen krivice*. Povrediti pak čl. 87 u navedenom mestu i u isto vreme član 102 — čista je nemogućnost.

Obratite pažnju na lukavstvo javnog tužilaštva. Optužba protiv Lassalle-a pada zapravo pod član 87 (smrtna kazna). Optužiti ga na osnovu njega ne usuduju se: optužuju ga po čl. 87 u vezi sa čl. 102 (*progonstvo*); ako to ne bude pomoglo, ako ga porotnici oslobode krivice, izvešće ga pred sud popravne policije i izvući čl. 209 i 217 (*šest dana do godinu dana zatvora*). I sve to za jedan isti faktum, za njegovu delatnost kao agitatora za vreme pokreta za uskraćivanje poreza!

Pogledajmo sad pravi *corpus delicti*, govor održan u Nojsu 21. novembra.

¹ nenadmašnoj

Lassalle je optužen da je direktno pozivao na naoružanje protiv kraljevske vlasti.

Prema izjavama triju svedoka na koje se poziva optužnica, Lassalle je stanovnike Nojsa sasvim direktno pozvao da se *naoružaju*, da pribave municiju, da silom oružja brane stečene slobode, da aktivnim delovanjem podupru Nacionalnu skupštinu itd. No *pozivanje na naoružanje uopšte* nije nikakav prestup ili čak zločin, a ponajmanje posle revolucije i zakona od 6. aprila 1848,^[91] koji svakom Prusu garantuje pravo da nosi oružje. Pozivanje na naoružanje prema Code pénal kažnjava se tek kada se naoružanje usmeri protiv pojedinih činovnika (rebelstvo) ili protiv kraljevske vlasti, odnosno protiv nekog drugog dela građana (buna). Ovde se specijalno ima u vidu pozivanje, i to *direktno* pozivanje na naoružanje protiv kraljevske vlasti.

Ali u sva tri iskaza svedoka nema *ni jedne reči* o naoružanju protiv kraljevske vlasti; reč je samo o naoružanju radi *zaštite Nacionalne skupštine*. A Nacionalna skupština je bila zakonito sazvana, zakonito postojeći organ, bitni deo zakonodavne, ovde čak *ustavotvorne* vlasti. Taman toliko koliko ustavotvorna vlast stoji iznad izvršne vlasti, toliko je Nacionalna skupština stajala iznad »kraljevske vlade«. Pozivati na opšte naoružanje naroda radi zaštite ovog, pored kralja najvišeg zakonitog organa zemlje važi kod naših javnih tužilaštava kao težak zločin!

Jedino mesto u kome bi fini javnotužilački nos mogao da otkrije neki daleki odnos sa »kr. vladom« bilo bi mesto o baterijama u Nojsu. No poziva li Lassalle stanovnike Nojsa, poziva li on uopšte, kao što tvrdi optužnica u svom rezimeu i kao što je nužno za osuđujuću presudu, »direktno« na to da se oni naoružaju zato da zauzmu baterije na levoj obali Rajne?

Naprotiv! On ih na to ne poziva ni »direktno« ni indirektno. On samo kaže da Diseldorfljani očekuju da će stanovnici Nojsa te baterije zauzeti. A ovo samo izgovoreno »očekivanje« je po mišljenju slavnog javnog tužilaštva *excitation directe*, *direktno pozivanje* na naoružanje protiv kraljevske vlasti!

Dakle u celom *stvarnom*, otvoreno radi zaštite Nacionalne skupštine organizovanom i ni protiv koga drugog nego protiv pruskih trupa, tj. protiv kr. vlade (le gouvernement de l'empereur), uperenom naoružanju *Diseldorfa* nema zločina, postoji samo prestup otpora protiv pojedinih činovnika; a u ovoj pukoj izjavi, u ove četiri reči postoji težak kriminalni zločin!

Za ono što je *učinio*, Lassalle-a se ne usuduju okriviti; ono pak što je *rekao* treba da bude težak zločin. A šta je rekao? Da se očekuje da će Nojšani zauzeti baterije. A ko, veli, to očekuje — možda on sam, Lassalle? Naprotiv. Diseldorfljani!

Lassalle kaže: Treće osobe očekuju da vi uradite ovo ili ono, a to je po logici javnog tužilaštva »direktno pozivanje« vas da zaista učinite ono šta se očekuje.

U Berlinu su ministri sada raspustili Dom i pripremaju se za

daljnja oktroisanja. Pretpostavimo slučaj da danas bude opšte pravo glasa nasilno ukinuto, pravo udruživanja ugušeno, sloboda štampe uništena. Mi kažemo: Očekujemo da će narod na ovo sramno verolomstvo odgovoriti barikadama — time smo, kaže javno tužilaštvo, berlinske građane »direktno pozivali« da se naoružaju protiv kraljevske vlasti, pa ako bi išlo po želji javnog tužilaštva, bili bismo, već prema prilikama, osuđeni na smrt ili na progonstvo!

Tajna celog procesa protiv Lassalle-a je tendenciozni proces protiv neugodnog agitatora. To je prikriveni proces zbog »izazivanja nezadovoljstva«,^[400] u kakvim smo do marta imali zadovoljstvo uživati i ovde na Rajni. Isto tako je proces protiv Weyersa prikriveni proces zbog uvrede veličanstva. Weyers je rekao: »Smrt kralju« i »kralju se više ne sme ostaviti kruna ni četvrt časa«; i ovih nekoliko, prema pojmovima Code pénal-a veoma nedužnih reči, takođe treba da sadrže »direktno pozivanje na naoružanje«!

No čak da je Lassalle zaista pozivao na naoružanje protiv kraljevske vlasti, šta onda? Stavimo se na ustavno stanovište, govorimo ustavnim pojmovima. Zar nije bila dužnost svakog građanina tada, u novembru, ne samo da »poziva na naoružanje«, nego i da se sam *naoružava* radi zaštite ustavnih narodnih predstavnika, protiv »kraljevske vlade« koja je pogazila reč, koja je Skupštinu narodnih predstavnika gonila vojnicima od hotela do hotela, rasterivala njene sednice, njene papire prepustila vojnicima za pripaljače i za loženje peći, a nju samu najzad oterala kući? Zar nije po odlukama Ujedinjenog landtaga, po čuvenom pravnom tlu g. Camphausena, a da ne govorimo o tekovinama 19. marta, Skupština »ravnopravni kontrahent« sa krunom. I da se takva Skupština ne bi smela štititi od presezanja takozvane »kraljevske vlade«?

Uostalom, videli smo kako je čašćavanje narodnih predstavnika udarcima nogom postalo druga priroda »kraljevske vlade«. Oktroisani domovi jedva su dva meseca na okupu, a već ih kraljevska vlada rasteruje pri prvoj odluci koja joj se ne sviđa — domovi koji su tobože imali da revidiraju ustav! Sad su domovi oktroisani ustav priznali kao važeći, i sad tek ne znamo imamo li ustav ili nemamo. Ko zna šta će nam sutra biti oktroisano!

A ljudi koji su sve ovo predvideli, koji su prema tome postupali, koji su se hteli tom nasilničkom delovanju naduvene kamarile energično suprotstaviti, koji su prema svim nazorima *svih ustavnih zemalja*, i naročito *Engleske*, *stajali na pravnom tlu*, takve ljude daju Manteuffel, Simons i kompanija hapsiti, šest meseci držati u pritvoru i naposljetku izvesti pred porotni sud optužene za *podstrekanje na bunu!*

Naslov originala:
Lassalle

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 288 od 3. maja 1849]

Friedrich Engels

Zabrana skupštine Rajnskih opštinskih veća

* *Keln*, 2. maja. S osobitim zadovoljstvom saopštavamo našim čitaocima da je skupština opštinskih deputata Rajnske provincije, koju je sazvalo ovdašnje slavno Opštinsko veće, zabranjena jednos-tavnim naređenjem vlasti.^[401] »Dobri građani«, koji su se u septembru prilikom zabrane skupština demokrata^[402] tako »voljko« osećali, mogu sad zahvaliti svojoj gospodi i svojim učiteljima. U septembru 1848. pravo udruživanja demokratâ bar je bilo uništeno poštenom silom op-sadnog stanja; pravo udruživanja kelnskog opštinskog veća je naprotiv umrlo, usred najlepšeg cvata pravnoga tla, *od jednog udarca nogom.*

Naslov originala:

Verbot der rheinischen

Gemeinderäteversammlung

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 288 od 3. maja 1849]

Friedrich Engels

Kongres rajnskih gradova

* *Keln*, 3. maja. Kongres rajnskih opštinskih veća ipak će se održati u manje službenom obliku, i to tek idućeg utorka.^[401]

Razume se samo po sebi da mi ne očekujemo *baš ništa* od te skupštine buržuja, koji su izabrani po sistemu triju cenzusnih razreda i prilikom izbora iz kojih je masa naroda bila isključena. Biće poslana deputacija u Berlin, koju gospodin von Hohenzollern *uopšte neće primiti*.

A možda se kongres neće ni sastati. U nedelju se ovde u Kelnu održavaju razni partijski kongresi.^[403] Vlada nastoji *po svaku cenu* isprovocirati neki konflikt naroda s vojskom, da bi Porajnce mogla isto onako sputati kao što je sputala Berlince.

Od *radnika Kelna* zavisi da li će taj fini pruski plan biti osujećen. Radnici Kelna mogu mirnim držanjem, nepokolebljivom ravnodušnošću prema svim provokacijama vojske oduzeti vladi svaku priliku za nasilne korake.

Odlučujući događaji predstoje. Beč, Češka, južna Nemačka, Berlin vriju i čekaju pogodan trenutak. Keln može sudelovati, veoma snažno sudelovati, ali on ne može *početi* odlučujući napad.

Neka radnici Kelna, naročito iduće nedelje, imaju na umu da sve vladine provokacije idu samo za tim da dođe do *takve* eksplozije koja bi se dogodila u *za nas najnepovoljnijem*, a *za vladu u povoljnom momentu*.

Revolucije se mogu praviti samo pri velikim događajima; a kad se prihvataju vladina izazivanja, može se u najboljem slučaju dospeti do pobune.

Radnici Kelna, mislite na 25. septembar!^[404]

Naslov originala:

Der rheinische Städtetag

[«Neue Rheinische Zeitung»,

br. 289 od 4. maja 1849]

Friedrich Engels

[Treći u savezu]

* *Keln*, 3. maja. Stotinu puta smo ukazivali na činjenicu da je u koaliciji Rusije i Austrije gospodin von Hohenzollern sa svojom vladom »treći u savezu«.^[395] Stotinu puta je prostodušni nemački građanin tako nešto sa negodovanjem odbijao.

Pa dobro! Sad je tačno utvrđeno da je među tajnim razlozima raspuštanja doma^[387] bio i taj što se prema tajnom ugovoru sa olomoučkim knezom¹ i previšnjim peterburškim pravoslavnim carem² ruski potknez u Sansusiju³ obavezao da će poslati u Češku 40 000 Prusa radi držanja naroda u pokornosti i kao rezervu protiv Mađara. Čak i u crkvi sv. Pavla se o tome otvoreno govorilo. Nisu se dali skloniti na to da čute čak ni centar i deo desnih. Stoga su ih oterali.

Ali to nije sve. Berlinska »National-Zeitung«^[234] piše iz Berlina 1. maja:

»Upravo doznajemo iz sasvim pouzdanog izvora: Juče ujutro je direkcija Gornjošleskih železnica primila od ministra unutrašnjih poslova telegrafsku depešu da će 30 000 ruskih vojnika biti prebačeno gornjošleskom železnicom (dakle od Krakova preko Mislovica, Kosela, Ratibora, Oderberga) u Austriju. Direkcija Gornjošleskih železnica se obaveštava da kraljevska pruska vlada nema ništa protiv toga i očekuje da železnička direkcija neće tom transportu praviti nikakve smetnje.

Depeša je bila potpisana: v. Manteuffel.«

Eto dokle smo došli: carskoruska potknezovska vlada iz Potsdama ne samo da izdaje *poternice* za Kossuthom, Bemom i Görgeyom⁴, ona čak dopušta da se 30 000 ruskih pandura transportuje železnicom kroz prusku teritoriju u Ugarsku — štaviše, ona šalje 40 000 pruskih vojnika u Češku da drže u pokornosti jedan sramno nogama gaženi narod žedan osvete!

¹ Franz Jozeph I — ² Nikolaj I — ³ Friedrich Wilhelm IV — ⁴ Vidi u ovom tomu, str. 165/166 i 353/354.

Čujte to, Porajnci. Radi toga smo dakle naterani pod rusko-prusku *despotiju* da bismo naše sinove i braću, Porajnce kao što smo i mi, slali u Češku i možda u Ugarsku, da u **službi ruskog cara** pomognu potlačiti poslednji narod koji revoluciju od 1848. brani oružjem u ruci!

Radi toga su nas 1815. izdali Pruskoj da bi i na nas pala sramota što smo tolerisali da preko *naše* teritorije, preko jedne *s nama* u istu državu povezane zemlje, Rusi marširaju uz trube i doboše i s razvijenim zastavama protiv mađarske revolucionarne armije.

Mi smo samo *nasiljem* bili potčinjeni Prusima i ostali potčinjeni Prusima. *Mi nikad nismo bili Prusi*. Ali sad kad nas vode protiv Ugarske, kad pruskom teritorijom stupaju ruske razbojničke bande, sad se osećamo kao Prusi, da, **osećamo kakva je sramota nositi ime Prus!**

Friedrich Engels

Želje za opsadnim stanjem

* *Keln*, 5. maja. Pronose se glasovi da će u nedelju, prilikom okružnih kongresa raznih partija^[403], dobrom gradu Kelnu još jedanput oktroisati *opsadno stanje*.

Po svakojakim sitnim pripremama vojnih vlasti vidi se da se u stvari one pripremaju za svaku eventualnost. I ne samo to. Preduzimaju se mere koje direktno izgledaju kao da se njima žele provocirati nemiri.

Zašto se, na primer, »Mojoj sjajnoj vojsci«^[196] iznenada i na veliko čuđenje samih vojnika dopustilo da sad ostaje izvan kasarna do *deset časova naveče* umesto do devet?

Ponovo se govori i o *hapšenjima*. U njih veoma rado verujemo. Zna se, osim toga, da je jedanput već pomoću takvih hapšenja plan da se provociraju nemiri potpuno uspeo.^[404]

Ponavljamo: Nadasve je važno da demokrati i osobito *radnici* Kelna učine sve da se sutra vlastima željnim opsadnog stanja ne dadne *ni najmanja izlika* iza koje bi oni mogli sakriti svoje akte nasilja.

Kontrarevolucionarni udari poslednjeg vremena ugrožavaju pre svega *buržoaziju*. Buržoazija je sazvala kongres gradova.^[401] Neka se ostavi *buržoaziji čast da prva uzme reč*. Neka se čeka šta će ta gospoda odlučiti u utorak. Uvereni smo da će mnogi demokratski poštenjaci biti veoma razočarani rezultatima tog pompeznog »kongresa gradova«.

Jedno je fakat: Ako opsadno stanje bude proglašeno pre utorka, kongres gradova neće se održati, i niko neće biti zadovoljniji nego upravo gospoda *koja su ga sazvala*.

Ako se radnici sutra dadu da ih navedu na tumulte, oni će samo vaditi *kestenje iz vatre* za buržoaziju i ujedno za *vladu*. Pita se, da li će oni dopustiti da budu upotrebljeni za to u vreme kad je *građanski rat* u celoj Nemačkoj pred vratima i kad će im se možda skoro ukazati prilika *da istupe sa svojim vlastitim zahtevima*.

Naslov originala:
Belagerungsgelüste

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 291 od 6. maja 1849]

Friedrich Engels

[Pruska armija i revolucionarni narodni ustanak]

* *Keln*, 7. maja. U Nemačkoj se svakog dana jače diferenciraju elementi zahvaćeni vrenjem; stvari dobijaju oštrije obrise.

Dok je jedan centar nemačke kontrarevolucije, Austrija, više nego zaposlen Madarima, drugi, Pruska, šalje svoje naoružane horde u svim pravcima protiv revolucionarnog narodnog ustanka.

U *Drezdenu*, strpljivom gradu umetnosti i luksuza, narod se laća oružja i na veleizdajničke proklamacije kraljevske vlade odgovara barikadama i puščanom paljbom.^[405] Vojska najvećim delom prelazi na stranu naroda; borba se može smatrati odlučenom; tada dolaze *pruski bataljoni* i stavljaju se na stranu kralja-izdajnika, protiv naroda.

U Pfalcu narod isto tako stupa pod oružje protiv svakog dana sve drskije bavarske kontrarevolucije; i ovde *pruski bataljoni* stoje spremni da u pogodnom momentu provale i da istovremeno sa rasterivanjem frankfurtske Skupštine razbiju i pfalački ustanak.

Kud god se u severnoj i jugozapadnoj Nemačkoj okrenuli, svugde *pruski bataljoni* stoje spremni da kontrarevoluciju provedu oružanom rukom.

A da ni u sopstvenoj zemlji ni u susednim državama ne bi nedostajalo pruskih bataljona, svugde se, prema našem prekrasnom zakonu o ustrojstvu oružane sile, poziva pod oružje *landver*.^[377]

Na taj način austrijska armija je tamo, a pruska armija ovde centar kontrarevolucije. Protiv kontrarevolucije svakog dana sve oštrije, svakog dana sve posvudašnije istupa nova revolucija.

Još se drži drezdenska privremena vlada i iz cele zemlje skuplja snage naroda.

Još se drži pfalački Odbor za odbranu zemlje i svakog dana okuplja Pfalčane sve čvršće oko zastave revolucije.

Landver u Rajnskoj Pruskoj *odbija da maršuje*. Čak u Elberfeldu, u crno-belom^[147] Vupertalu, on odbija da krene dalje od svoga zbornog mesta.^[406]

I najzad, u Austriji je glavna stvar da *mađarska revolucija nezadrživo napreduje*. Pošta iz Beča nije stigla — možda zato što su Mađari porušili moravsku železničku prugu. Da su *prodrli* u Moravsku, to je nepobitno. Iz Ratibora nam pišu da se već pre 8 dana u Golkovicu na austrijskoj granici i 3. maja u Loslauu, a takode i u pruskoj Gornjoj Šleziji čula topovska grmljavina čitavih baterija. Borbe su se u svakom slučaju morale da vode s ove strane Jablunke.

Pobeda Mađara je uostalom sigurnija nego ikad. Tačno je da *Rusi ne dolaze*. Još nekoliko dana, i Mađari će biti u Beču, mađarska revolucija biće završena, a druga nemačka revolucija najveličanstvenije otvorena.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 292 od 8. maja 1849.
Vanredni prilog.]

Friedrich Engels

[Pitanje radnicima]

* *Keln*, 7. maja. Čini se da gospoda Prusi pošto-poto hoće da imaju neki metež.

Pre dva dana isplaćen je artiljeriji (u kojoj se, uostalom, jako varaju) 15 srebrnih groša po čoveku kao »dodatak« za prošli mesec. Pešadija je, istinu reći, takođe dobila taj dodatak.

Oficiri jednog od ovde garnizovanih pukova *direktno su zahtevali* od svojih vojnika da sutra izazovu metež.

Večeras je već došlo do jedne tučnjave između vojnika i civila na Nojmarktu.

Još jedanput pitamo radnike *da li hoće da im gospoda Prusi oktroišu moment početka ustanka?*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 292 od 8. maja 1849.
Vanredni prilog.]

Friedrich Engels

Car i njegovi potknezovi

* *Keln*, 8. maja. Francuski poslanik u Berlinu *protestovao je, vele, protiv ulaska Rusa u Saksoniju.*

Konačno, dakle, francuska vlada opaža da istočnoevropska kontra-revolucija ugrožava i nju, da nova Sveta alijansa^[167] ima kao svoju krajnju, najvišu svrhu upravo osvajanje i, ovog puta, možda — *podelu Francuske.*

Pozitivno znamo da se u ugovoru sklopljenom između pravoslavnog cara i njegovih dvaju potknezova iz Olomouca i Potsdama kao krajnji cilj Alijanse objavljuje osvajanje Francuske, uništenje republike i uzdizanje »legitimnog kralja«, »sina svetog Louis-a«, idiota *Henrija od Bordoa na presto Francuske i Navare.*

U to da je Odilon Barrot umešan u komplot, jedva se može posumnjati.

Eto šta se od vas traži, pruski vojnici landvera! Pozivaju vas dalje od domaćeg ognjišta, od žene i dece, da biste se najpre borili protiv svoje braće u Nemačkoj i Pruskoj, sami pomagali ugušiti mali ostatak slobode koji ste prošle godine izvojevali, a zatim protiv Madara koji dolaze u pomoć vašoj ugroženoj slobodi. A kad taj posao svršite na zadovoljstvo vaših knezova i vašeg vrhovnog gospodina i gospodara, cara Nikolaja, tada ćete biti povedeni preko Rajne protiv onog naroda čiji su herojski ustanci 1789 - 1794, 1830. i 1848. svima vama pribavili slobodu koju uživete.

Zar ste zato prošle godine kao borci na barikadama, kao preteće narodne mase osvojili za sebe neku slobodu da je sad kao vojnici landvera sami pomognete ugušiti i da najzad u službi vašeg Previšnjeg gospodara, ruskoga cara, razorite oba bastiona slobode, Madarsku i Francusku!

Naslov originala:
Der Zar und seine Unterknäsen

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 293 od 9. maja 1849]

Karl Marx

Podvizi dinastije Hohenzollern

* *Keln*, 9. maja. Vladanje gospodina von Hohenzollerna htelo bi, čini se, u poslednjim danima svoga postojanja i postojanja pruske države još jedanput najpotpunije potvrditi staru reputaciju pruskog i hoencolernskog imena.

Ko ne zna karakteristiku iz Heineove pesme:

Dete s velikom glavom-tikvom,
S dugačkim brkom, sedom kikom,
S ručicama dugim, suvim, no jakim,
S divovskim stomakom, a crevcima kratkim,
Podmeće . . .^[407]

Ko ne zna verolomstva, perfidije i vrebanja nasledstva putem kojih je ta porodica kaplara što nosi ime Hohenzollern postala velika?

Svako zna kako je takozvani »veliki knez izbornik« (kao da je neki »knez izbornik« ikad mogao biti »veliki«!) počinio prvu izdaju prema Poljskoj prešavši, kao saveznik Poljske protiv Švedske, iznenada k Švedanima, da bi mirom u Olivi^[408] to jače mogao opljačkati Poljsku.

Svako zna odvratnu figuru Friedricha I, brutalnu surovost Friedricha Wilhelma I.

Svako zna kako je Friedrich II, pronalazač patrijarhalnog despotizma, prijatelj prosvetavanja posredstvom batina, prodavao na licitaciji svoju zemlju francuskim entrepreneurs¹; svako zna kako se povezao s Rusijom i Austrijom da bi izvršio razbojništvo nad Poljskom,^[409] koje još sad, posle revolucije od 1848, ostaje kao neizbrisiva ljaga na Nemačkoj istoriji.

Svako zna kako je Friedrich Wilhelm II pomogao da se izvrši razbojništvo nad Poljskom, kako je opljačkana poljska nacionalna i crkvena dobra prodao u bescenje svojim dvoranima.

¹ preduzetnicima

Svako zna kako je on 1792. ušao u koaliciju s Austrijom i Engleskom radi gušenja slavne francuske revolucije i upao u Francusku; svako zna i to kako je njegova »sjajna vojska«, pokrivena stidom i sramotom, bila isterana iz Francuske.

Svako zna kako je on tada ostavio svoje saveznike na cedilu i požurio se da s francuskom republikom zaključi mir.^[410]

Svako zna kako je on koji se izdavao za oduševljenog privrženika legitimnog kralja Francuske i Novare kupio od francuske republike za jeftine pare krunske dragocenosti upravo tog kralja i tako zelenišao nesrećom svoga »ljubljenog gospodina brata«.

Svako zna koliko je on, čiji je sav život prava hoencolernska mešavina razblude i misticizma, staračke pohotljivosti i dečjeg praznoverja, zgazio slobodu ispoljavanja misli u Bischoffwerderovim ediktima.^[411]

Svako zna kako je njegov naslednik, *Friedrich Wilhelm III*, »pravedni«, izdao Napoleonu svoje stare saveznike za bačeni mu kao mamac Hanover.

Svako zna kako je on odmah posle toga izdao Napoleona tim istim bivšim saveznicima napavši, kao najamnik Engleske i Rusije, u ličnosti Napoleona otelovljenu francusku revoluciju.

Svako zna kakav je bio uspeh toga napada: nečuveni porazi »sajne vojske« kod Jene,^[359] iznenadno izbijanje moralne vašljivosti po celom pruskom državnom telu, niz izdajstava, podlosti i ulizištava pruskih činovnika, od kojih su se Napoleon i njegovi generali s gađenjem okretali.

Svako zna kako je Friedrich Wilhelm III 1813. lepim rečima i divnim obećanjima doveo pruski narod stvarno dotle da je ovaj poverovao da protiv Francuza kreće u »oslobodilački rat«, iako se nije radilo o drugom do ugušivanju francuske revolucije i uspostavljanju stare monarhije po milosti božjoj.^[412]

Svako zna kako su lepa obećanja bila zaboravljena čim su učesnici Svete alijanse^[167] 30. marta 1814. ušli u Pariz.

Svako zna kako se u vreme povratka Napoleona sa Elbe oduševljenje naroda bilo opet već toliko ohladilo da je Hohenzollern ugasli žar morao oživiti obećanjem ustava (edikt od 22. maja 1815^[141]) — četiri sedmice pre bitke kod Vaterloa.

Svako se seća obećanja datih u nemačkom Saveznom aktu i u bečkom Završnom aktu^[413]: slobode štampe, ustava itd.

Svako zna kako je »pravedni« Hohenzollern održao svoju reč: Sveta alijansa i kongresi za ugnjetavanje naroda, Karlsbadске odluke,^[414] cenzura, policijski despotizam, vladavina plemstva, samovolja birokratije, mešanje kralja u pravosuđe, progoni demagoga, masovne osude, finansijsko raspikućstvo i — ništa od ustava.

Svako zna kako je 1820. narodu bilo garantovano da se neće povisivati porezi i državni dugovi,^[142] i kako je Hohenzollern držao reč: proširenje Seehandlung-a^[152] u tajnu Založnu banku za državu.

Svako zna kako je Hohenzollern odgovorio na zov francuskog naroda u julskoj revoluciji: koncentracija trupa na granici, držanje u pokornosti sopstvenog naroda, gušenje pokreta u manjim nemačkim državama, definitivno podvrgavanje tih država pod knutu Svete alijanse.

Svako zna kako je taj isti Hohenzollern u rusko-poljskom ratu^[232] povredio neutralnost dopustivši Rusima da prolaze preko njegove teritorije i tako dođu Poljacima iza leđa, stavivši im na raspolaganje pruske arsenale i magazine, pruživši svakom tučenom ruskom korpusu bezbedno utočište u Pruskoj.

Svako zna kako je sve nastojanje hoencolernskog potkneza, u skladu sa ciljevima Svete alijanse, išlo za tim da učvrsti plemstvo, birokratiju i vojsku u njihovoj vladavini, da svaku slobodu govora, svaki uticaj »ograničenog podaničkog razuma«^[415] na vladu uguši brutalnom silom, i to ne samo u Pruskoj nego i u ostaloj Nemačkoj.

Svako zna da je retko protekla neka epoha vladanja u kojoj bi takve hvalevredne namere bile provodene brutalnijim nasilnim merama nego u vreme Friedricha Wilhelma III, naročito od 1815. do 1840. Nigde i nikad se nije toliko hapsilo i osuđivalo, nikad nisu tvrdave bile tako pune političkih zatvorenika kao pod tim »pravednim« vladarom. A uz to, kad čovek pomisli, kakvi su nevini zvekani bili ti demagozi.

Treba li još da govorimo i o Hohenzollernu koji će, po rečima monaha iz Lenina^[416], »biti poslednji od svog roda«?

Treba li da govorimo o preporodu hrišćansko-germanske divote i o uskrснуću teške finansijske stiske, o ritterskom redu labuda^[417] i o vrhovnom sudu u stvarima cenzure, o Ujedinjenom landtagu^[417] i o generalnom sinodu, o »parčetu hartije«^[416] i o uzaludnim pokušajima da se pozajmi novac, i o svim ostalim tekovinama slavne epohe 1840-1848? Treba li da dokazujemo iz Hegela zbog čega onaj koji će zaključiti galeriju Hohenzollerna mora da bude baš komična figura?

To neće biti potrebno. Navedeni podaci su dovoljni da se potpuno okarakterise hoencolernsko-prusko ime. Istina, sjaj toga imena bio je jednog trenutka oslabljen, ali otkako sedmozvežđe Manteuffela i komp.^[418] okružuje krunu, stara divota je opet sinula. Opet je Pruska, kao pre, vicekraljevina pod ruskim vrhovništvom; opet je Hohenzollern potknez samodršca svih Rusa i natknez svim malim boljarima Saksonske, Bavorske, Hesena-Homburga, Valdeka itd.; opet je ograničenom podaničkom razumu vraćeno njegovo staro pravo naređenja-izvršenja. »Moja sjajna armija«,^[196] dok je ne upotrebi sam pravoslavni car, sme da u Saksonskoj, Badenu, Hesenu i Pfalcu uspostavlja onakav red kakav već 18 godina vlada u Varšavi, sme da u sopstvenoj zemlji i u Austriji slepljuje popucale krune krljvu podanika. Reč koja je data ranije, u strahu i velikoj opasnosti, zadaje nam isto tako malo brige kao i našim u bogu počivšim precima; a čim svršimo kod kuće, poći ćemo uz trube i bubnjeve i s razvijenim zastavama protiv Francuske, i osvojicemo

zemlju gde »raste« šampanjac, i razorićemo veliki Vavilon, pramajku svakog greha!

To su planovi naših visokih vladajućih; to je bezbedna luka u koju plovi naš plemeniti Hohenzollern. Otud sve učestalija oktroisanja i državni udari, otud ponovljeni udarci nogom kukavičkoj frankfurtskoj Skupštini; otud opsadna stanja, hapšenja i progoni; otud ulazak pruske soldateske u Drezden i u južnu Nemačku.

Ali ima još jedna sila koju gospoda u Sansusiju malo cene, ali koja će ipak između toga reći gromku reč. **Narod**, narod koji u Parizu kao i na Rajni, u Šleziji kao i u Austriji stišćući zube od besa čeka na moment ustanka i koji će, možda skoro, dati svim Hohenzollernima i svim natknezovima i potknezovima ono što im pripada.

Naslov originala:

Die Taten des Hauses Hohenzollern

[«Neue Rheinische Zeitung»,

br. 294 od 10. maja 1849]

Friedrich Engels

[Ofanziva kontrarevolucije i pobjeda revolucije]

* *Keln*, 9. maja. Kontrarevolucija korača brzo, ali revolucija korača još brže.

Ako je kontrarevolucija u *Drezdenu* stekla prednosti koje daju naslutiti njenu pobjedu,^[405] ako je u *Breslavi* uz pomoć uspješno isprovociranog puča uvela *opsadno stanje, cenzuru i ratno pravo*, revolucija može da pokaže sasvim drukčije pobjede.

Nećemo govoriti o brzo rastućem *otvorenom rebelstvu landvera* u Rajnskoj Pruskoj, koje je zahvatilo upravo najviše crno-bele okruge;^[147] nećemo govoriti o južnonemačkom pokretu koji svugde izdaju vlade, buržoazija i sama frankfurtska Skupština;^[406] govorićemo samo o onim krupnim činjenicama koje, prodirući spolja, mogu da malim izolovanim, izdavanim i prodavanim nemačkim pokretima dadnu jedinstvo, pruže snažnu podršku: o mađarskoj i francuskoj revoluciji.

Dok *mađarska revolucija* odnosi pobjedu za pobjedom te će posle iduće odlučujuće bitke (koja mora da se odigra 5. ili 6. kod Požuna) neposredno krenuti na Beč i osloboditi ga, — *Francuska* iznenada opet ulazi u otvoreni pokret, pokret koji se razvija u punoj javnosti. Podzemni razvoj poslednjih meseci prestaje; poraz francuske armije kod Rima^[419] razotkriva i kompromituje celu dosadašnju vladu; narod se opet pojavljuje na sceni — narod, poslednji, suvereni sudija; i bilo na izborima, bilo u otvorenoj revoluciji, francuski narod će uskoro dati pokretu impuls koji će osetiti cela Evropa.

Evropski dinasti ubrzo će opaziti da je izabrani narod revolucije još onaj stari — francuska revolucija od 1849. interpelisaće ih topovima umesto lamartinovskim frazama.

[**Neue Rheinische Zeitung*,
br. 294 od 10. maja 1849.
Vanredni prilog.]

Novi pruski ustav

* *Keln*, 12. maja. Potsdamski član trojstva^[420] po milosti božjoj i prekih sudova oktroisao je u novembru prošle godine, posle rasterivanja narodnih predstavnika, ustav^[123] koji je trebalo da revidiraju domovi; ti domovi imali su da se sastanu u skoro vreme. Kao što je poznato, nove predstavnike stigla je slična sudbina kao i stare; jedni su bili razjureni Wrangelovim bajonetima, a druge je jednostavna Manteuffelova cedulja s obavešću o raspuštanju pozvala da pođu kući.^[421] Time je bilo svršeno i s revizijom ustava.

Tako su hrišćansko-germanski zemaljski otac i njegovi pajtaši, cela vojska precima bogatih i precima siromašnih, ordenjem ukrašenih i neukrašenih badavadžija, gotovana i vampira koji piju krv narodu dobili slobodno tle da na njem sade plodove kako im srce želi.

U novembru prošle godine monarhija, birokratija i junkeri bili su još prinudeni da se služe raznovrsnim licemernim frazama i prividno vrlo liberalnim paragrafima ustava. Novembarski ustav morao je da bude tako urađen da se brojno zastupljeni *stupidni* deo takozvanog »pruskog naroda« može na njega u svakom slučaju namamiti.

Sad su takvi fini diplomatski obziri postali izlišni. Zar nije šurak Nikolaj već sa 20 000 vojnika na nemačkom tlu? Zar nije Drezden stučen artiljerijom? Zar ne postoji najintimniji savez s kukavičkim beguncem u Kenigštajnu, sa Reichsmaxom u Minhenu,^[422] s buldogom Ernstom Augustom od Hanovera, sa čitavom kontrarevolucionarnom bandom u Nemačkoj i izvan nje?

Pa dobro, taj moment je Hohenzollern iskoristio na najbolji način. On je za svoje »ljubljen« podanike dao izraditi nov ustav i sa datumom 10. maja sankcionisao ga i oktroisao u Šarlotenburgu.

Najnoviji, *jedini iskreno mišljeni*, kraljevsko-pruski ustav, koji pred novembarskim ustavom ima i tu prednost što se sastoji samo od 17 paragrafa, glasi:^[423]

Naslov originala:

Die neue preußische Verfassung

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 297 od 13. maja 1849]

Krvavi zakon u Diseldorfu

* *Keln*, 12. maja. »Novi ustav«¹, ukidanje običnih zakona i običnih sudova uz objavljivanje privilegija na ubistva koja je zemaljski otac podelio »Mojoj sjajnoj vojsci«,^[196] već je juče stupio na snagu u *Diseldorfu*.

Komandant je posle savladivanja i masakriranja naroda odmah pitao Berlin za instrukcije. Od pajtaša gospodina von Hohenzollerna, Brandenburg-Manteuffela, došlo je zatim telegrafskim putem naređenje o proglašenju **krvavog zakona** i uvođenja vojnih dželatskih sudova.

Prema čl. 2 i 6 naredbe vojnih vlasti ukinuto je pravo udruživanja, a čl. 5, 6, 7, 24, 26, 27. i 28. oktroisane šnapskarte^[123] stavljeni su van snage.

Prošle godine, pod građaninom i komunistom Drigalskim², diseldorfska štampa bila je pri proglašenju opsadnog stanja stavljena pod *cenzuru*, meru koja je čak kod većine mlitavog sporazumskog društva izazvala poviku i negodovanje; danas, posle novih hoencolenskih tekovina, kad uz bok potsdamskom potknezu ne stoje domovi, nego srodni prćasti nosevi Kozaka, — danas se ne zadovoljavaju *cenzurom*, nego prosto prelaze na *ugušenje* štampe.

Po čl. 7 *zabranjeni* su diseldorfski listovi, kao i »Neue Rheinische Zeitung« u diseldorfskom rejonu; po čl. 8 ne smeju se objavljivati nikakve druge »obznane« nego samo službene.

Pod vladavinom sablje građanina i komunista Drigalskoga samovoljno uhapšeni bar nisu bili izuzeti od običnog zakona i svog redovnog sudije. Danas su zakoni i sudovi suspendovani i uvedeni vanredni vojni dželatski sudovi.

Čl. 9. Ko rečju, pismom, štapom ili likovnim prikazivanjem podstrekava na otpor zakonitim (!) naredbama vlasti, biće stavljen pred ratni sud.

Čl. 10. Ko bude zatečen u otvorenom ili oružanom otporu protiv *mera* zakonitih vlasti, ili ko izdajničkom radnjom priprema trupama opasnost ili štetu, *biće odmah streljan prekosudskim putem*.

Lovorike krvavog psa Windischgrätza ne daju spavati ponovo ojačalom Hohenzollernu!

Naslov originala:

Das Blutgesetz in Düsseldorf

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 297 od 13. maja 1849]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 403 i 409 - 413. — ² Vidi u ovom tomu, str. 49 - 53.

Ustanak u Bergskom okrugu

* *Keln*, 12. maja. Pažnja cele Rajnske provincije usmerena je ovog trenutka na Elberfeld, na mesto koje sad »zastavu bune« diže više od svih drugih rajnskih gradova. Raspuštanje domova^[387] dalo je signal za pokret inače tako mirnog Vupertala. Najzaglupljenija »lelekala«^[226], najkukavnija »gundala« priznala su sebi da je reakcija prevršila meru svoje krivice, i poneseni entuzijazmom onih hrabrih radnika u energiju kojih nismo nikad sumnjali, zgrabili su oružje i stupili u redove onih junaka sa barikada koji su rešeni da se bore na život i smrt protiv monarhije.

Pri konfuznim vestima koje nam stižu sa samog mesta borbe nemoguće je odvojiti istinu od neistine. Sigurno je, čini se, samo toliko da je celo stanovništvo pod oružjem, da su ulice i kuće zabarikadirane, da iz susednih mesta — iz Solingena, Remšajda, Grefrata, iz mesta duž Eneperske ceste, ukratko iz celog Bergskog okruga — hita naoružano pojačanje; da se ustanici više ne ograničavaju na posedanje gradova Elberfelda i Barmena, nego već proširuju mere odbrane na najznačajnije punktove u okolici.

Kao što nas uveravaju, u planu boraca je da priteknu u pomoć Diseldorfu, kako bi taj grad očistili od pruskih trupa. Landver^[377], koji se sad prvi put odlučno bori na strani naroda, igra u tim pothvatima glavnu ulogu. U municiji i novcu borci ne oskudevaju, jer je više najbogatijih trgovaca otvorilo svoje kase. Tako je, kažu, jedna jedina trgovačka kuća predala elberfeldskom komitetu bezbednosti 500 Fridrihsdora.

Pri takvim okolnostima ne treba se, naravno, čuditi što se plaćenici kraljevstva spremaju za napad kako bi po mogućnosti i u Bergskom okrugu smlavili narod i izveli iste jezive prizore kao u Breslavi, Drezdenu, Erfurtu itd. Nadajmo se da će ovog puta stvar teći drukčije.

Artiljerijski park iz Vezela krenuće u Elberfeld. Kao dan napada određen je navodno idući ponedeljak.

Ne možemo da jamčimo za tačnost ovih vesti. Ali ma kakvi bili planovi kontrarevolucije, Elberfeld će imati da izdrži borbu u kojoj se može učiniti istinski zaslužnim za domovinu.

Naslov originala:

Der Aufstand im Bergischen

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 297 od 13. maja 1849]

[Plaćena podlost lista »Kölnische Zeitung«]

* *Keln*, 13. maja. Skrećemo pažnju naših čitalaca na poslednje brojeve »*Kölnische Zeitung*«^[21], naročito na današnji broj, nedelja 13. maja.

Verovatno još nika d nije »*najordinarnija naivnost*« išla tako tesno podruku s *plaćenom podlošću* kao u poslednjim uvodnicima i dopisima naše vrsne savremenice.

Još pre nekoliko dana videli smo kako se *vlasnik* »*Kölnische Zeitung*«, g. *Joseph Dumont*, na kongresu rajnskih opštinskih veća^[401] hitro digao glasajući za tamo donesene odluke. Danas vidimo istog čoveka kako na usta svog slugu Brüggemanna izražava u svakom retku najbrutalniju radost povodom neuspelih buna, koje su upravo te odluke rajnskih opštinskih veća imale kao posledicu.

Ali zato »*Kölnische Zeitung*« ima tu sreću da je rajnskim gradovima, istovremeno s opsadnim stanjem, *oktroisana* kao jedini list.

Doista, tim gradovima se u isto vreme oktroišu *krv i — blato!*

[«*Neue Rheinische Zeitung*»,
br. 297 od 13. maja 1849,
drugo izdanje]

»Kreuz-Zeitung«^[2]

* *Keln*, 15. maja. Pruski vešalački listić čini nam osobito zadovoljstvo priređujući iz »N[eue] Rh[einische] Z[eit]t[un]g« antologiju nepatriotskih izraza o »carskoruskom potknezu iz Olomouca« i o »pruskom ritterskom steničnjaku«¹. Izbor je ograničen na jedan dopis iz Breslave i popraćen je na kraju sledećim izlivom negodovanja uzdržljivo-frivolnih krstaških vitezova:

»Kako je bleđa prema toj *Čimborazo-drskosti* vest o ženidbi pruskoga kralja u francuskom »Moniteur«-u iz god. 1793: »Le jeune tyran de Prusse vient d'épouser une demoiselle de Mecklenbourg!«²

Da bismo istoriju »*Čimborazo-drskosti*« lista »N[eue] Rh[einische] Z[eit]t[un]g« po mogućnosti upotpunili, molimo vešalački listić da izvoli preštampati i »Premier-Cologne«³ u broju 294 našeg lista o »podvizima dinastije Hohenzollern«⁴. Kao što čujemo, gospoda von Hohenzollern je revnosan čitalac vešalačkog listića, a mi nismo toliko »ekskluzivni« da ne bismo uvaženoj dami mogli, njene rasonode radi, priuštiti nekoliko istorijskih studija o porodici njenog supruga.

Naslov originala:

Die »Kreuz-Zeitung«

[»Neue Rheinische Zeitung«,

br. 299 od 16. maja 1849]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 373 i 397. — ² »Mladi tiranin se nedavno oženio gospođicom von Mecklenburg« — ³ Uvodnik oznakom Keln — ⁴ Vidi u ovom tomu, str. 398 - 401.

[Novi pruski udarac nogom Frankfurćanima]

* *Keln*, 15. maja. Tek što nam je sveta alijansa knute oktroisala najnoviji opsadni ustav za Prusku¹, a već nas je danas obradovala drugim dokumentom koji nije manje interesantan. One frankfurtske nacionalnoskupštinske mlakonje, koje su u svom radikalnom poštenjaštvu, kukavištvu i zvekanstvu čitavu godinu dana tako verno pomagale plaćenim izdajnicima nemačkog naroda da rade na kontrarevoluciji, žanju sad ono što su sejale. Kad bi bilo moguće da u lobanje naših poslanika Nacionalne skupštine dopre nešto svetlosti, a u njihove grudi ne samo nešto negodovanja podgrejanog martovskim pivom nego makar samo delić *revolucionarnog negodovanja i energije*, onda bi to moralo da se dogodi posle ovog »kraljevskog ukaza« potkneza iz Šarlotenburga.

»Kraljevski ukaz

Mi, Friedrich Wilhelm, po milosti božjoj, kralj Pruske itd. naređujemo ovime na predlog Naše državne vlade sledeće:

§ 1

Mandat poslanika izabranih u pruskoj državi za nemačku Nacionalnu skupštinu na osnovu odluka Bundestaga od 30. marta i 7. aprila 1848. i Našega ukaza od 11. prošlog meseca je presta o.

§ 2

Naš opunomoćenik u Frankfurtu na Majni dostaviće današnji Naš ukaz poslanicima ravnanja radi is nalogom da se uzdrže od svakog učešća u daljnjim raspravama Skupštine.

Dato u Šarlotenburgu, 14. maja 1849.

Friedrich Wilhelm

Graf von Brandenburg von Ladenberg von Manteuffel
von Strotha von der Heydt von Rabe Simons*

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 299 od 16. maja 1849]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 403 i 409 - 413.

Nova prekosudska ustavna povelja

* *Keln*, 15. maja. Moramo još da obratimo pažnju na najnovije očinske namere potsdamskog potkneza prema svojim podanicima »nasledenim« pljačkom i trgovinom ljudima. Mislimo na novo oktroisanu *prekosudsku ustavnu povelju*¹, to jedino istinsko obećanje od svih hoencolernskih obećanja u kojem se pruska divota najzad i najstupidnijim tupanima punim poverenja otkrila u svojoj svojoj prirodnoj gotinji, lišena i poslednjih licemernih komedijantskih tralja.

Rasterivanje bezazlenih berlinskih domova, koji su imali da »revidiraju« oktroisani ustav od 5. decembra,^[123] bilo je, kao što je poznato, samo neophodna priprema za ulazak Rusa na nemačko tle. No sporazum potsdamskih Baškira sa srodnim šunjkavim Kozacima pravoslavnog cara imao je i drugu svrhu osim čuvene trojstvene najezde^[420] na Ugarsku, u kojoj je Pruska, po svojoj kukavičkoj i perfidnoj prirodi, trebalo da kao pandurčina stoji na vratima sa poternicama, dok bi austrijski i pruski krvnici u njoj priredili krvavi lov. Prava svrha tog hoencolernskog saveza bila je da se potsdamskom junaku ulaskom Rusa ulije potrebna *hrabrost* da se *osveti revoluciji za iznudeno mu priznanje kukavičluka u martu prošle godine*.

Da bismo pokazali urođeni *kukavičluk* svojstven Hohenzollernima u svim vremenima, nije potrebno da pravimo istorijske ekskurse i da se možda čak uspnemo do predaka tog plemenitog roda koji su iza žbunja i živica vrebali na putnike bez odbrane te prema tome kao hajduci položili kamen-temeljac »sjaju dinastije«. Nije potrebno da podsećamo ni na hvalisavi ratni pohod Friedricha Wilhelma II protiv francuske republike u kome je veliki Hohenzollern prvi kidnuo i izdao nemačke »trupe Rajha«, da bi zajedno s Rusijom izvršio novu pljačku Poljske. A još manje nam je potrebno da govorimo o mizernoj ulozi koju je igrao njegov naslednik Friedrich Wilhelm III u napoleonskim ratovima pre nego što je »svoj narod« lažnim obećanjima naterao u borbu. Istorijska »martovskih tekovina« bila je samo nastavak starog »naslednog« *kukavičluka* i perfidije. Sporazumska škupština bila je prvi ustupak *kukavičluka* revoluciji koji je smenio čuvena hvalisanja u vezi sa »parčetom pergamenta«;^[161] ona je bila rasterana kad je pad Beča dao ponovo ojačalom Hohenzollernu za to potrebnu *hrabrost*. Oktroisani ustav s domovima »koji su imali revidirati« bio je drugo *kukavičko licemerstvo*, jer je »neoslabljena kruna«^[321] u to vreme smatrala da su

¹ Vidi u ovom tomu, str. 403.

još potrebni neki liberalni ustupci. Dom je bio poslan kući kad je zavera s ruskim carem i gospodarom došla do željno očekivanog zaključenja.^[387] Ali tek su *stvarni* ulazak Rusa na nemačko tle i *sigurna* blizina zaštitnikâ-Kozakâ dali Hohenzollernu hrabrosti da izade napolje s poslednjim planom: ukidanje poslednjih licemernih »ustavnih garancija« putem najneograničenije, najsamovoljnije diktature sablje, suspenzije starih, čak predmartovskih zakona i sudova, osvete revoluciji »prahom i olovom« za hoencolеровski kukavičluk proklamovan u martovskim ustupcima.

To je istorijski nastanak nedavno oktroisanog prekosudskog ustava. Pogledajmo sad njegov sadržaj.

Po čl. 1 i 2 može »za slučaj bune« ne samo svaki komandant tvrđave u svojoj tvrđavi nego i svaki »komandujući general« u celom okrugu *armijskog korpusa* proglasiti opsadno stanje.

»Za slučaj bune«, *c'est-à-dire*¹ ako komandant ili general nade da je dobro da predvidi »slučaj bune«. Ili su možda hoencolernski ministri, u čijim stilskim vežbama obično vlada izvanredno obilje u nedostajanju gramatičkih znanja, hteli reći »U slučaju bune?« Interpretacija ostaje prepuštena iskušanoj pameti generala i komandanata.

»Za slučaj bune« može dakle komandant u svojoj tvrđavi, a komandujući general u celoj jednoj provinciji, proglasiti opsadno stanje. Granice tog »slučaja« nisu određene. Da li se »slučaj bune« mora pojaviti upravo unutar tvrđave ili provincije ili je potrebno da tvrđava ili provincija budu ugrožene iz veće ili manje udaljenosti — to će takođe ostati prepušteno isključivo osećanju »takta« generala i komandanata. A »takt« je, prema velikoj reči general-lajtnanta Tietzena, prvo što se zahteva od pruskog oficira.

Vlast generala »za slučaj bune« ipak je u interesu svih poklonika pravnog tla opet najčudnije ograničena. Generali i komandanti mogu samo »za slučaj rata« *samostalno* proglasiti opsadno stanje u provincijama i tvrđavama. A »za slučaj bune«, objašnjava čl. 2 nove ustavne povelje, proglašenje opsadnog stanja proizlazi od vlade; komandant će smeti u svojoj tvrđavi, a general u provinciji »za taj slučaj« proglasiti opsadno stanje samo *provizorno*, dok ne dobije potvrdu ili (!) poništaj od vlade. Prijatna garancija podanicima ugroženim od bune! Zar mi nemamo »odgovorne« ministre? Nije li već samim »provizorijem« komandantske i generalske diktature, poslednjom instancom koju čine »odgovorni« ministri, spaseno »pravno tle«? »Provizorij« komandanta ili generala daje ovima, doduše, po čl. 7 i 13, pravo da *provizorno* suspenduju obične sudove, da postave *provizorne* ratne sudove, koji će onda isto tako *provizorno* suditi na smrt (čl. 8) i *provizorno* dati izvršiti smrtno presude u roku od 24 časa (čl. 13, § 7) — ali »pravno tle« je uvek spaseno onom poslednjom potvrdom koju daju

¹ to znači

»odgovorni« ministri, i zato živelu pravno tle! Naša je jedina potajna želja pri tome da prve *provizorne* egzekucije budu isprobane u ime boga i njegova hrišćansko-germanskog potkneškog veličanstva, na poklonicima pravnog tla.

* *Keln*, 16. maja. Cervantes priča negde o jednom hrabrom alguacilu¹ i njegovom pisaru koji su radi zaštite javnog morala izdržavali dve ženske više nego sumnjive reputacije.^[424] Te dopadljive nimfe izlazile bi prilikom velikih godišnjih sajмова ili drugih svečanih zgoda u takvoj odeći da se ptica već izdaleka mogla poznati po perju. Ako su šćepale kakovog došljaka, umele su odmah obavestiti svoje ljubavnike u koju su gostionicu otišle; alguacil i njegov pisar upali bi tada, na veliki užas žena, u gostionicu, glumili bi ljubomorne i pustili bi došljaka da ode tek posle njegovog dugog moljenja i polaganja primerene novčane odštete. Na taj način oni su spojili svoje vlastite koristi s interesima javnog morala, jer bi se očerupani čuvali da tako skoro ne popuste opet svojim nečistim sklonostima.

Slično ovim čuvarima morala, pruski junaci reda imaju uprošćeni postupak kojim se brinu za normalan prekosudski mir. Provo-kacijsko slanje nekoliko stubova pravde iz kojih bazdi rakija, nekoliko namamljivačkih udaraca sabljom po gomili naroda, i želje za bunom koje su time izazvane u nekom udaljenom gradu ili selu daju priliku da se proglašenjem opsadnog stanja *cela provincija* čuva od daljih nečistih poriva i da joj se na prevaru otme i poslednji ostatak njenog ustavnog imanja.

Po čl. 5 nove prekosudske ustavne povelje »vojni zapovednik« može pri proglašenju opsadnog stanja staviti izvan snage *po distrik-tima* članove 5-7 i 24-28 poslednjih u decembru oktroisanih »teko-vina«.

Pogledajmo šta još ostaje ako od martovskih obećanja oduzmemo ove novom prekosudskom ustavnom poveljom oktroisane članove. »Za slučaj bune« prestaje dakle po nahodenju nekog »vojnog zapo-vednika«:

Čl. 5. decembarskog ustava: »*Lična sloboda je zajamčena.*«

Čl. 6. »*Stan je nepovrediv.*«

Čl. 7. »*Niko ne sme biti lišen svoga zakonitog sudije.*«

Čl. 24. »*Svaki Prus ima pravo itd. da svoje misli ispoljava slobodno.*«

Čl. 25. »*Prestupi koji su počinjeni rečju, pismom itd. kažnjavaju se po op-štim kaznenim zakonima.*«

Čl. 26. »*Ako je autor napisa poznat i u domašaju sudske vlasti, štampar, izda-vač i rasturač neće se kazniti.*«

¹ policijski agent u Španiji

Čl. 27. «Svi Prusi imaju pravo da se mirno i bez oružja okupljaju u zatvorenim prostorijama.»

Čl. 28. «Svi Prusi imaju pravo da se za svrhe koje se ne protive kaznenim zakonima ujedine u društva.»

Čim vojni zapovednik »za slučaj bune« proglašio opsadno stanje, »lična sloboda« više nije zajamčena, stan više nije nepovrediv, prestaju »zakoniti« sudovi, sloboda štampe, zaštita štampara i pravo udruživanja, pa čak »društva« filistara: kasina i balovi, čija se »svrha ne protivi kaznenim zakonima«, mogu postojati samo par grāce de M. le commandant¹, a nikako »po pravu«.

U isto vreme čl. 4 nove prekosudske povelje naređuje da

»s proglašenjem opsadnog stanja« (pur et simple²) »izvršna vlast prelazi na vojnog zapovednika, a civilnopravni i komunalni organi imaju slušati naređenja i naloge vojnih zapovednika.«

S ovim paragrafom su srećno ukinute sve komunalne i upravne formule, a volovi napućene, arogantne birokratije kao »lakaji za izvršavanje naloga« upregnuti u jaram suverene vojne diktature.

Čl. 8 i 9 sadrže kazne kojima hoencolernska energija još i pod bajonetima i topovima misli štiti svoju bezbednost i svoj red. Taj novi kazneni zakon ima u svakom slučaju pred svim dosadnim sporazumaškim pravnim teorijama tu prednost što je kratak.

Čl. 8. «Ko u mestu ili u okrugu u kome je proglašeno opsadno stanje bude kriv za namernu paljevinu, namerno uzrokovanje poplave« (kakav oprez!) »ili za napad ili otpor protiv oružane snage ili predstavnika civilnih i vojnih vlasti otvorenom silom i opasnim oružjem, kazniće se smrću.«

»Otpor protiv oružane sile ili predstavnika vlasti«! Znaju se dela »Moje sjajne vojske«,^[196] zna se kako vrli Pomeranci, Prusi i gornjošleski Poljaci,^[425] koje u interesu jedinstva tako revnosno dovode u zapadne provincije, po primeru s najvišeg mesta crpu svoju odvažnost tek iz okolnosti i posle razoružanja građana, kao u Diseldorfu, Breslavi, Poznanju, Berlinu, Drezdenu, krunišu opsadno stanje ubijanjem golorukih ljudi, žena i dece. »Nasledni« podanici potsdamskog baškirskog kneza imaju stoga slobodu vrednu svakog priznanja — da se posle proglašenog opsadnog stanja dadu »prema propisanom redu« streljati od hrabrih izvršilaca dobrohotnosti zemaljskog oca, ili putem »otpora« na osnovu presude prekog suda.

Treba li da još dalje govorimo o odredbama čl. 9, prema kojima je širenje vesti koje »zavode u bludnju« vlasti, prekoračenje neke »u interesu javne bezbednosti izdate zabrane« itd. kažnjava zatvorom do godine dana, i da čak najordinarnije policijske i žandarmske funkcije dobijaju odsad prekosudsko usavršenje?

¹ milošću gospodina komandanta — ² kratko i jasno

Treba li da se zadržimo na kukavičkoj perfidiji kojom hoencoleranski zemaljski otac i njegovi pajtaši Simons — von der Heydt — Mantuffel naređuju da se vojni preki sudovi formiraju od *tri* »viša oficira« i od dva civilna sudije koje će *imenovati* vojni zapovednik, kako bi se pred stupidnim buržujima sačuvao privid »sudske« procedure a da se u isti mah zahvaljujući pretežnom broju vojnih krvnika ipak ne dovede u pitanje osuda.

Treba li da se osvrnemo na različite odredbe čl. 13 o »postupku pred ratnim sudovima«, u kojima se nigde ne govori o dokazu putem svedoka, nego se očigledno može suditi u duhu krvožednog psa Windischgrätza »prema sticaju okolnosti«?

Treba li da se osvrnemo na to da protiv presuda prekih sudova nema pravnog sredstva, da smrtne presude potvrđuje samo »vojni zapovednik« i da se one izvršuju u roku od 24 časa, da najzad »redovni sudovi« čak *posle ukidanja opsadnog stanja* pri još neizvršenim presudama prekog suda samo pretvaraju prekosudsku kaznu u zakonsku kaznu, ali delo *uzimaju kao dokazano* i nemaju odlučivati o ispravnosti ili ništetnosti optužbe?

Treba li da se najzad zadržimo na poslednjem, najboljem članku ovog kozački ojačanog novog ustava prema kojem »i *izvan opsadnog stanja*«, dakle »ne za slučaj bune«, članovi 5, 6, 24 - 28 decembarskih tekovina — »lična sloboda« »nepovredivost stana« »sloboda štampe« i »pravo udruživanja« — mogu biti *ukinuti po distriktima*?

Posle svih ovih divota nije potrebno da svima dobromislećim Prusima od srca čestitamo povodom novih, *jedino istinskih* obećanja, povodom konačnog, istinskog izliva dobrohotnosti zemaljskog oca usled blizine Kozaka. Iskreno se radujemo tom krvavom kažnjavanju rodoljubivih buržoaskih dušica i vajnih budalaša pravnog tla.

Ali narod će zahvaljujući toj novoj tekovini ubrzo osetiti da je mera njegovog strpljenja prevršena on će se osvetiti tom lažljivom, kukavičkom rodu koji nosi nevolju celoj zemlji, a Rajnska provincija pre svega neće propustiti davno željeni čas u koji ćemo kliknuti: *Ça ira!*^[426]

Suvonjavo plemstvo će tada
Odande da puta se maša
I sipaće mu na rastanku piće
Iz dugih gvozdernih flaša.^[62]

Naslov originala:

Die neue Standrechts-Charte

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 299 i 300 od 16. i 17. maja 1849]

Friedrich Engels

Elberfeld

* *Keln* 16. maja. »*Neue Rheinische Zeitung*« bila je zastupljena i na elberfeldskim barikadama.

Da bismo predusreli različite lažne glasove dugujemo našim čitaocima kratak izveštaj o toj stvari:

Desetog maja pošao je *Friedrich Engels*, urednik lista »*Neue Rheinische Zeitung*«, iz Kelna u Elberfeld i uzeo sa sobom iz Solingena dva sanduka s mecima koje su solingenski radnici zaplenili pri jurišu na arsenal u Grefratu. Stigavši u Elberfeld, podneo je Komitetu bezbednosti izveštaj o situaciji u Kelnu i stavio se Komitetu bezbednosti na raspolaganje. Vojna komisija odmah mu je poverila rukovođenje radovima na utvrđivanju ovim punomoćjem:

»Vojna komisija Komiteta bezbednosti ovlašćuje ovime g. Friedricha Engelsa da inspicira sve barikade grada i da upotpuni utvrđenja. Svi položaji na barikadama mole se ovime da istoga pomažu gde je to potrebno.

Elberfeld, 11. maja 1849.

(potp.) *Hühnerbein Troost*

Idućeg dana stavljena mu je na raspolaganje i artiljerija:

»Punomoćje za građanina F. Engelsa da postavi topove prema svom nahodanju kao i da rekvirira za ovo potrebne zanatlije, za šta troškove snosi Komitet bezbednosti.

Elberfeld, 12. maja 1849.

Komitet bezbednosti
za Komitet

(potp.) *Pothmann Hühnerbein Troost*

Odmah prvog dana svoga boravka u Elberfeldu Engels je organizovao četu pionira i upotpunio barikade na više izlaza iz grada. Prisustvovao je svim sednicama vojne komisije i predložio joj za glavnog komandanta g. *Mirbacha*. Njegov predlog bio je jednoglasno us-

vojen. Idućih dana nastavio je svoju delatnost, izmenio nekoliko barikada, označio pozicije za nove barikade i pojačao pionirske čete. U trenutku Mirbachova dolaska stavio se Mirbachu na raspolaganje i učestvovao je takođe na ratnim većanjima koje je održavao glavni komandant.

Za sve vreme svoga boravka Engels je uživao apsolutno poverenje kako oružanih bergskih i markskih radnika tako i dobrovoljačkog odreda.

Odmah prvog dana njegova boravka upitao ga je g. Riotte, član Komiteta bezbednosti, za njegove namere. Engels je izjavio da je došao, prvo, jer je za to iz Kelna bio delegiran, drugo, jer je smatrao da u vojnom pogledu možda može biti korisno upotrebljen i, treće, jer je, budući i sam rodom iz bergskog okruga, smatrao za stvar časti da pri prvom oružanom ustanku naroda bergskog okruga bude na licu mesta. On želi da se bavi samo vojnim stvarima i da bude sasvim po strani od političkog karaktera pokreta, jer je jasno kao na dlanu da je do sada ovde moguć samo crno-crveno-zlatni pokret i da stoga svako istupanje protiv Ustava Rajha mora da bude izbegnuto.

Gospodin Riotte je s tom izjavom bio potpuno sporazuman.

Četrnaestog ujutro, kad je Engels pratio glavnog komandanta Mirbacha na opšti zbor na Engelnbergu, prišao mu je g. Hächster, takođe član Komiteta bezbednosti, i izjavio: Mada se njegovom ponašanju nema apsolutno šta prigovoriti, ipak je elberfeldska buržoazija njegovom prisutnošću krajnje alarmirana. Ona se boji da će on svakog momenta proklamovati crvenu republiku, i uopšte želi da se on udalji.

Engels je izjavio da se on neće nametati, ali ni kukavički napustiti svoje mesto, i zatražio je, ne obavezujući se ni na šta, da mu se ta želja preda crno na belo, potpisana od svih članova Komiteta bezbednosti.

Gospodin Hächster izneo je stvar pred Komitet bezbednosti, i još istog dana donesen je sledeći zaključak:

«Gradanin Friedrich Engels iz Barmena, s poslednjim mestom stanovanja u Kelnu, moli se, uz puno priznanje njegovoj dosad pokazanoj delatnosti u ovdašnjem gradu, da još danas napusti atar ovdašnje opštine, jer bi njegovo prisustvo moglo dati povoda za nesporazume o karakteru pokreta.»

Još pre nego što je zaključak donesen, Engels je izjavio da će zahtev Komiteta bezbednosti ispuniti samo ako mu to naredi Mirbach. Mirbach je došao ovamo na njegov predlog, i stoga on ne sme otići pre nego što ga Mirbach otpusti.

Petnaestog ujutro Mirbach je, posle višestrukog navaljivanja Komiteta bezbednosti napokon potpisao odnosni zaključak, koji je tada objavljen i plakatom.

Naoružani radnici i dobrovoljački odred bili su krajnje uzbuđeni zaključkom Komiteta bezbednosti. Zahtevali su da Engels ostane govoreći da će ga «štiti svojim životom». Engels je lično pošao k njima i umirivao ih upućujući ih na Mirbacha i izjavljujući da on ne želi

da bude prvi koji komandantu, pozvanom ovamo na njegov predlog i čoveku koji, uostalom, uživa njegovo bezuslovno poverenje, otkazuje poslušnost.

Engels je učestvovao još pri izvidanju u okolini i, pošto je predao komandu svome adutantu, udaljio se iz Elberfelda.

No neka bergski i markski radnici, koji su našem saradniku pokazali tako iznenađujuću sklonost i privrženost, imaju na umu da je sadašnji pokret samo predigra drugog, hiljadu puta ozbiljnijeg pokreta u kojem će se raditi o njihovim, radničkim, najsopstvenijim interesima. Taj novi revolucionarni pokret biće rezultat sadašnjeg, i čim on nastupi, Engels će — u to se radnici mogu pouzdati — isto tako kao i svi drugi urednici »N[eue] Rh[einische] Z[eitun]g« biti na svome mestu, i nikakva sila na svetu neće ih tada naterati da s tog mesta odstupe.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 300 od 17. maja 1849,
drugo izdanje]

Karl Marx

[Uklanjanje lista »Neue Rheinische Zeitung« proglašenjem opsadnog stanja]

* *Keln*, 18. maja. Pre nekog vremena iz Berlina je jednoj ovdašnjoj vlasti postavljen zahtev da ponovo proglasi opsadno stanje u Kelnu. Cilj kome se težilo bilo je prekosudsko uklanjanje »Neue Rheinische Zeitung«⁽¹⁾, ali se naišlo na neočekivan otpor. Kasnije se kelnska okružna uprava obratila ovdašnjem javnom tužilaštvu ne bi li isti cilj postigla samovoljnim hapšenjima. Nasukala se na pravnim skrupulama javnog tužilaštva, kao što se već dvaput nasukala na zdravom ljudskom razumu rajnskih porotnika¹. Nije preostalo drugo nego da pribegne *policijskom triku*, i za trenutak je postigla svoj cilj. »*Neue Rheinische Zeitung*« *privremeno prestaje sa izlaženjem*. Šesnaestog maja njenom glavnom uredniku *Karlu Marxu* saopštena je sledeća pisanija okružne uprave:

»U svojim najnovijim brojevima (!) »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]« istupa sve odlučnije s podstrekivanjem na prezir postojeće vlade, na nasilni prevrat i uvođenje socijalne republike. Stoga se njenom glavnom uredniku, dru *Karlu Marxu*, ima oduzeti pravo gostoprimstva (!) koje on tako skandalozno povređuje, a pošto isti nije dobio dozvolu za daljnji boravak u ovdašnjim državama, ima mu se narediti da ih u roku 24 časa napusti. Ako on njemu upućeni poziv ne bi dragovoljno ispunio, ima se prisilno sprovesti preko granice.

Keln, 11. maja 1849.

Kr. okružna uprava
*Moeller*Kr. policajdirektoru g. *Geigeru*, ovde.*

Čemu te glupe fraze, te oficijelne laži?

Najnoviji brojevi »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]« ne razlikuju se po tendenciji i jeziku ni za jotu od njenog prvog »oglednog broja«. U tom »prvom broju« pisalo je između ostalog:

¹ Vidi u ovom tomu, str. 478/479.

»Projekt g. Hüsera (u Majncu) samo je deo velikog plana berlinske reakcije koja teži za tim . . . da nas bez odbrane preda u ruke . . . armije.«¹

Eh bien, messieurs, qu'en dites vous maintenant?²

Što se tiče naše tendencije, zar je ona vladi bila nepoznata? Zar mi nismo pred porotnim sudom izjavili da je sada »*zadatak štampe da podriiva sve temelje postojećeg*«³ Što se specijalno tiče hoencolernskog potkneza, čitajte broj od 19. oktobra 1848, gde se kaže:

»Kralj je dosledan. On bi bio uvek dosledan da na žalost nisu martovski dani gurnuli između Nj. veličanstva i naroda ono kobno parče hartije. Nj. veličanstvo, kako se čini, opet veruje u ovom trenutku, kao i pre martovskih dana, u 'gvozdена stopala' slovenstva. Narod Beča je možda onaj čarobnjak koji će gvožđe pretvoriti u glinu.«⁴

Est-ce clair, messieurs?⁵

A *socijalna republika*, zar smo nju proglašavali tek u »najnovijim brojevima« «Neue Rheinische Zeitung»?

Zar nismo tupoumnike koji nisu videli da se u celom našem načinu prosuđivanja i prikazivanja evropskog kretanja provlači »*crvena*« nit, — zar nismo za njih govorili otvorenim, jasnim rečima?

»Dopustimo, kaže se u broju »N[eue] Rh[einische] Z[ei]t[un]g« od 7. novembra, dopustimo da će kontrarevolucija živeti u celoj Evropi pomoću *oružja*; tada bi ona u celoj Evropi umrla pomoću *novca*. Fatum koji bi poništio njenu pobeđu bio bi evropski *bankrot*, *državni bankrot*. Na »ekonomskim« poentama lome se vrhovi bajoneta kao crvotočan trūd. Ali razvoj ne čeka dan dospeća onih menica koje su evropske države vukle na novo evropsko društvo.

U *Parizu* će junska revolucija zadati uništavajući kontraudarac. Sa pobeđom »*crvene*« republike u Parizu *armije* će iz unutrašnjosti zemalja biti bačene na granicu i preko granice, i *stvarna snaga* partija koje se rvu jasno će se pokazati. Tada ćemo se setiti juna i oktobra, i tada ćemo i mi uskliknuti:

»*Vae victis!*«⁶

Uzaludni pokolji posle junskih i oktobarskih dana, dugotrajna žrtvena svečanost posle februara i marta, sâm kanibalizam kontrarevolucije uveriće narode da postoji samo jedno sredstvo da se *skrate*, uproste i koncentrišu užasne smrtne muke starog društva i krvave porođajne muke novog društva, samo *jedno sredstvo* — *revolucionarni terorizam*.«⁷

Est-ce clair, messieurs?

Od početka smo smatrali da bi bilo suvišno kriti svoje poglede. U jednoj polemici s ovdašnjim javnim tužilaštvom doviknuli smo vam:

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 16. — ² E pa, gospodo, šta sad kažete? — ³ Vidi u ovom tomu, str. 198. — ⁴ Upor. 8. tom ovog izdanja — ⁵ Je li jasno, gospodo? — ⁶ Teško pobeđenima! — ⁷ Upor. 8. tom ovog izdanja, str. 395.

»Prava opozicija lista »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]« počće tek u trikolornoj republici.«¹

A tada smo razgovarali s javnim tužilaštvom! Staru godinu 1848. rezimirali smo (upor. broj od 31. dec[embra] 1848) rečima:

»Istorija pruske buržoazije, kao i uopšte nemačke buržuazije od marta do decembra, pokazuje da u Nemačkoj čisto buržoaska revolucija i osnivanje buržoaske vladavine pod formom ustavne monarhije nisu mogući, da je moguća samo feudalno-apsolutistička kontrarevolucija, ili socijalno-republikanska revolucija.«²

Zar je dakle bilo potrebno da tek u »poslednjim brojevima« »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]« jasno istupimo sa socijalno-republikanskom tendencijom? Zar niste čitali naše članke o junskoj revoluciji, i zar duša junske revolucije nije bila duša našeg lista?

Čemu dakle vaše licemerne fraze koje pokušavaju da nađu neku nemoguću izliku?

Mi smo bezobzirni, mi ne tražimo nikakav obzir od vas. Kad na nas dođe red, mi nećemo ulepšavati terorizam. Ali rojalistički teroristi, teroristi po milosti božjoj i zakonskoj, u praksi su brutalni, niski, podli, a u teoriji kukavički, pretvorni, dvolični, u jednoj i drugoj — nečasni.

Pruska vladina pisanija dovoljno je glupa da govori o »pravu gostoprinstva koje je skandalozno povredio« Karl Marx, glavni urednik lista »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]«.

Pravo gostoprinstva, koje su drski invazori, Prednji Rusi (Borusi) nama Porajncima oktroisali na našem vlastitom tlu, »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]« je nesumnjivo »skandalozno« povredila. Mislimo da smo time zaslužili zahvalu Rajnske provincije. Spasli smo revolucionarnu čast našeg zavičajnog tla. Ubuduće će samo još »Neue Preussische Zeitung«^[2] uživati puno pravo građanstva u Rajnskoj provinciji.

Na rastanku podsećamo čitaoce na reči našeg prvog januarskog broja:

»Revolucionarni ustanak francuske radničke klase, svetski rat — to je perspektiva godine 1849.«³

I već na istoku stoji revolucionarna armija sastavljena od boraca svih nacionalnosti nasuprot koaliranoj staroj Evropi predstavljenoj ruskom armijom, već preti iz Pariza »crvena republika«!

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 301 od 19 maja 1849]

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 381. — ² Vidi u ovom tomu, str. 105.
— ³ Vidi u ovom tomu, str. 126.

Friedrich Engels

[Ugarska]

* *Keln*, 18. maja. U trenutku kad mađarski rat stvarnim ulaskom Rusa postaje *evropski*, prisiljeni smo da obustavimo naše izveštaje o njegovom daljnjem toku. Ostaje nam samo da našim čitaocima u kratkom pregledu još jedanput predočimo razvoj tog grandioznog istočnoevropskog revolucionarnog rata.

Setimo se kako je već pre februarske revolucije, u jesen 1847, požunski Sabor kojim je rukovodio *Kossuth* doneo niz revolucionarnih odluka, kako je taj Sabor ozakonio pravo prodaje zemljišnog vlasništva, slobodu kretanja seljaka, otkup feudalnih tereta, emancipaciju Jevreja, jednako oporezivanje svih klasa; kako je Hrvatima i Slavoncima odobrio službenu upotrebu njihova jezika u unutrašnjim poslovima i, najzad, zahtevom za odvojenom odgovornom vladom za Ugarsku učinio prvi korak ka *odvajanju Ugarske* onog istog dana kad je u Parizu počela februarska revolucija (22. februara).

Izbila je februarska revolucija. S njom se slomio otpor bečke vlade zahtevima Mađara. Šesnaestog marta, jedan dan posle bečke revolucije, odobrena je samostalna ugarska vlada i time veza Ugarske s Austrijom svedena na puku personalnu uniju.

Sad je mađarska revolucija, postavši samostalnom, brzo koračala napred. Sve političke privilegije bile su ukinute, opšte izborno pravo uvedeno, svi feudalni tereti, tlaka i desetina ukinuti bez plaćanja, s tim da odštetu dade država, provedena unija sa Sedmogradskom, iznudeno imenovanje *Kossutha* ministrom finansija i smenjivanje buntovničkog bana *Jelačića*.

U međuvremenu se austrijska vlada oporavila. Dok je tobož-odgovorno ministarstvo u Beču ostajalo nemoćno, kamarila insbruškog dvora bivala je sve moćnija, oslonjena na carsku armiju u Italiji, na nacionalne želje Čeha, Hrvata i Srba, na nepopravljivu ograničenost rusinskih⁽²⁰⁶⁾ seljaka.

Sedamnaestog juna izbila je srpska insurekcija u Banatu i Bačkoj, podstrekavana novcem i emisarima iz dvora. Dvadesetog juna *Jelačić*

je primljen u audijenciju kod cara u Innsbuku i opet imenovan za bana. Vrativši se u Hrvatsku, Jelačić je otkazao poslušnost ugarskoj vladi i 25. avgusta objavio joj rat.

Izdajstvo habsburške kamarile bilo je sasvim očigledno. Još jedanput su Mađari pokušali da vrata cara na ustavni put. Poslali su deputaciju od 200 članova Sabora u Beč; car je odgovorio evazivno. Uzbudjenje je raslo. Narod je zahtevao garancije i iznudio promenu ministara. Izdajnici koji su sedeli u peštanskoj vladi bili su udaljeni, a Kossuth 20. septembra imenovan ministrom predsednikom. No već četiri dana posle toga pobjegao je carev zamenik, palatin nadvojvoda Stephan, u Beč, a 26. septembra car objavljuje poznati manifest Mađarima u kojem je svrgnuo vladu kao buntovničku, mađaroždera Jelačića imenovao guvernerom Ugarske i dirnuo u najbitnije revolucionarne tekovine Ugarske.

Manifest, koji nije kontrassegnirao nijedan ugarski ministar, Kossuth je proglasio ništavnim.

Međutim, Jelačić, kome su išle na ruku dezorganizacija i izdaja koje su vladale u celom nominalno ugarskom ali u stvarnosti starocarskom oficirskom koru i generalštabu, bio je prodro do Štulvajsemburga. Tamo ga je potukla mađarska vojska, uprkos svojim izdajničkim vodama, i gonila na austrijsku teritoriju sve do zidina Beča. Car i stari izdajnik Latour odlučili su da mu pošalju pojačanje i da Mađarsku ponovo osvoje nemačkim i slovenskim trupama. Ali tada izbija bečka revolucija od 6. oktobra i privremeno stavlja tačku na carsko-kraljevske projekte.

Kossuth odmah priskače u pomoć Bečanima sa jednim mađarskim korpusom. Na Lajti ga sprečavaju da bez zadržavanja napreduje neodlučnost bečkog Rajhstaga i izdaja njegovih vlastitih oficira, kao i loša organizacija njegove vojske, sastavljena najvećim delom od poslednje odbrane. On je naposljetku prinuđen da dađe pohapsiti stotinu-dve oficira, odvesti ih u Peštu i nekoliko njih streljati, posle čega se odvažuje na napad. Prekasno — Beč je već pao, a njegovi nedisciplinovani vojnici poslednje odbrane odbačeni kod Švehata od regularnih austrijskih trupa.

Šest sedmica trajalo je zatišje između carevaca i Mađara. Dok su se obe armije upinjale iz sve snage da se ojačaju, izvršila je olomoucka kamarila⁽²⁰⁰⁾ svoj dugo pripremani coup¹: naterala je idiota Ferdinanda, koji se ustupcima revoluciji kompromitovao i ispucao, da abdicira i digla na presto dete, Franza Josepha, sina Sophijina, kao svoje oruđe. Oslonjen na ugarski ustav, peštanski Sabor je tu promenu na prestolu odbacio.

Sredinom decembra počele su najzad ratne operacije. Do tog vremena je carska armija gotovo opkolila Ugarsku. Napad je došao sa svih strana.

¹ udarac

Iz Austrije su južno od Dunava krenula tri armijska korpusa pod ličnom vrhovnom komandom feldmaršala Windischgrätza u jačini od najmanje 90 000 ljudi. Iz Štajerske je išao Nugent sa otprilike 20 000 ljudi levom obalom Drave, iz Hrvatske Dahlen sa 10 000 ljudi desnom obalom Drave prema Banatu. U samom Banatu borilo se nekoliko graničarskih pukova, temišvarski garnizon, srpska poslednja odbrana i srbijanski Knićaninov pomoćni korpus, svega 30 000 - 40 000 ljudi pod Todorovićem i Rukavinom. U Sedmogradskoj su stajali Puchner sa 20 000 - 25 000 ljudi i Malkowski, koji je upao iz Bukovine, sa 10 000 - 15 000 ljudi. Najzad, iz Galicije je prodirao Schlick sa korpusom od 20 000 do 25 000 ljudi prema gornjoj Tisi.

Carska armija imala je u svemu najmanje 200 000 ljudi regularnih, većinom ratu vičnih trupa, ne računajući slovenske, rumunske i sasko vojnike poslednje odbrane i nacionalne gardiste, koji su na jugu i u Sedmogradskoj učestvovali u borbi.

Ovim kolosalnim borbenim snagama Mađarska je mogla suprotstaviti armiju od možda 80 000 - 90 000 ljudi iz egzerciranih trupa, od čega 24 000 bivših carevaca i osim toga 50 000 - 60 000 ljudi još sasvim neorganizovanih honveda i poslednje odbrane; armiju čije su vođe većinom bili isto takvi izdajnici kao i oficiri koje je Kossuth naredio da se pohapse na Lajti.

Ali dok se iz Austrije, držane u pokornosti silom, nije tada mogao uzeti nijedan regrut, dok je Austrija bila finansijski ruinirana i gotovo bez novca, Mađarima su još bili otvoreni grandiozni resursi. Entuzijizam Mađara za slobodu, još pojačan nacionalnim ponosom, rastao je svakim danom i stavio je Kossuthu na raspolaganje, za mali narod od 5 miliona, nečuveći broj ornih za borbu; ugarska presa za štampanje novčanica stavila mu je na dispoziciju neiscrпно vrelo novca, a svaki Mađar uzimao je te nacionalne asigmate kao zvečeci srebrni novac. Fabrike pušaka i topova radile su punom parom. Armiji je samo nedostajalo oružje, vežba i dobre vođe, a sve je to trebalo stvoriti u toku nekoliko meseci. Radilo se, dakle, samo o tome da se dobije u vremenu, da se carevci navabe u zemlju gde bi neprestanim gerilskim ratom bili zamoreni, a ostavljanjem jakih garnizona i drugih odreda u svojoj pozadini oslabljeni.

Stoga je plan Mađara bio da se polako povlače u unutrašnjost, da u stalnim okršajima vežbaju regrute i da u slučaju krajnje nužde ostave između sebe i neprijatelja liniju Tise s njenim besputnim močvarama, tim prirodnim rovom povučeni oko jezgra mađarske zemlje.

Prema svim računima Mađari su se morali držati u oblasti između Požuna i Pešte dva do tri meseca čak protiv nadmoćne austrijske borbene snage. Ali tada su došli ljuti mrazovi koji su za više meseci pokrili sve reke i sve močvare takvim ledenim pokrovom da su se po njemu mogli kretati čak i teški topovi. Time su otpali svi uslovi terena povoljni za odbranu, sva utvrđenja što su ih Mađari podigli postala su beskorisna i izložena opasnosti zaobilaženja. Tako se dogodilo da je

mađarska armija za jedva dvadeset dana bila odbačena od Edenburga i Požuna ka Raabu, od Raaba ka Mooru, od Moora ka Pešti, da je morala napustiti čak i Peštu i stvarno se već u početku kampanje povući iza Tise.

Dok se to događalo kod glavne armije, ni kod ostalih korpusa nije bilo bolje. Na jugu su Nugent i Dahlen prodirali sve dalje prema Osijeku, zaposednutom od Mađara, a Srbi su se sve više približavali liniji reke Maroš; u Sedmogradskoj su se Puchner i Malkowski spojili kod Maroš-Vašarhelja, na severu je Schlick dopro iz Karpata do Tise i preko Miškolca uspostavio vezu sa Windischgrätzom.

Činilo se da su Austrijanci s mađarskom revolucijom tako reći svršili. Dve trećine Ugarske i dve trećine Sedmogradske bilo je iza njihovih leđa, a Mađari u isti mah tučeni s čela, s oba boka i s leđa. Još nekoliko milja daljnog napredovanja, i svi carski korpusi pružili bi jedan drugom ruku da stvore обруч koji bi se sve više stezao i kojim bi Ugarska bila ugušena kao u kolutima udava.

Sad se radilo o tome da se, za vreme dok je Tisa s frontalne strane predstavljala za neprijatelja privremeno neprolazan rov, s bilo koje strane olakša situacija.

To se dogodilo sa dve strane: u Sedmogradskoj je to učinio Bem, u Slovačkoj Görgey. I jedan i drugi izveli su manevre kojima su se potvrdili kao najgenijalniji vojskovođe sadašnjice.

Bem je stigao 29. decembra u Klauzenburg, jedino mesto Sedmogradske koje je još bilo u rukama Mađara. Brzo je koncentrisao pojačanja koja je doveo sa sobom, ostatke tučenih mađarskih i sekuljskih^[427] trupa, krenuo prema Maroš-Vašarhelju, potukao Austrijance i gonio Malkowskoga najpre preko Karpata u Bukovinu, a otud u Galiciju, gde je prodro do Stanislavova. Tada se brzo okrenuo nazad prema Sedmogradskoj i gonio pred sobom Puchnera sve do na nekoliko milja od Hermanštata. Nekoliko okršaja, nekoliko brzih pokreta u raznim pravcima, i cela je Sedmogradska bila u njegovim rukama osim dva grada, Hermanštata i Kronštata, a i ti bi bili pali da u zemlju nisu bili pozvani Rusi. Nadmoćnost koja je na protivničkoj strani stvorena dolaskom 10 000 vojnika ruskih pomoćnih trupa primorala je Bema da se povuče u sekuljsku zemlju. Tamo je organizovao ustanak Sekuljaca, a kad mu je to uspelo, zaposlio je Puchnera, koji je bio prodro do Šesburga, sekuljskom poslednjom odbranom, zaobišao njegove položaje, krenuo pravo na Hermanštat, izbacio iz njega Ruse, potukao Puchnera koji je za njim nadirao, pošao na Kronštat i ušao u njega bez borbe.

Time je Sedmogradska bila osvojena i pozadina mađarske armije slobodna. Prirodna linija utvrđenja koju je činila Tisa sad se nastavljala i dopunjavala planinskim lancem Karpata i sedmogradske Alpi od Cipsa pa dole do granice Banata.

U isto vreme izveo je Görgey sličan trijumfalni pohod u severnoj Mađarskoj. Proživši se sa jednim korpusom od Pešte u Slovačku,

držao je dva meseca u šahu korpus generala Götza, Čorića i Šimunića, koji su operisali protiv njega sa tri strane, i na kraju se, kad mu je položaj postao neodrživ spram nadmoćnih snaga, probio preko Karpata u Eperješ i Kašau. Tu je zašao za leđa Schlicku, prisilio ga da brzo napusti svoj položaj i celu svoju operacionu bazu te da se povuče ka Windischgrätzovoj glavnoj armiji, dok je sam duž Herdada maršovao ka Tisi i spojio se sa mađarskom glavnom snagom.

Ova glavna snaga, kojoj je sad bio na čelu Dembinski, takode je bila prešla Tisu i na svim tačkama odbacila neprijatelja. Bila je prodrla do Hatvana, 6 milja od Pešte, kad ju je jača koncentracija neprijateljskih borbenih snaga primorala da opet počne odstupati. Posle snažne protivodbrane kod Kapolne, Maklara i Porosloa ponovo se povukla iza Tise upravo u momentu kad je Görgey kod Tokaja izbio na Tisu. Spajanje obaju korpusa dalo je signal za novo, grandiozno napredovanje Mađara. Novouvezbani regruti bili su došli iz unutrašnjosti i ojačali operativnu armiju Mađara. Bile su formirane poljske i nemačke legije, razvile su se ili su bile privučene sposobne vođe, i umesto ranije mase iz decembra, bez vođa i neorganizovane, iznenada je sad nasuprot carevcima stajala koncentrisana, hrabra, brojna, dobro organizovana i odlično vođena armija.

U tri korpusa prešli su Mađari Tisu. Desno krilo (Görgey) udarilo je na sever, zaobišlo kod Eperješa Rambergovu diviziju koja je pre nadirala za njim i oteralo ju je brzo preko Rimasombata nazad ka carskoj glavnoj armiji. Ovu je Dembinski tukao kod Erlaua, kod Đendeša, kod Gedelea i kod Hatvana te hitro odstupio do pred Peštu. Najzad je levo krilo (Vetter) isteralo Jelačića iz Kečkemeta, Solnoka i Čegleda, tuklo ga kod Jazberenja te i njega primoralo na povlačenje do Pešte. Tu su sad stajali carevci duž Dunava od Pešte do Vajcena, obuhvaćeni u širokom polukrugu od Mađara.

Da ne bi izložili Peštu bombardovanju iz Budima, Mađari su pribegli svom oprobanom sredstvu — da Austrijance iz tog položaja radije izbace manevrom nego otvorenim frontalnim napadom. Görgey je zauzeo Vajcen i bacio Austrijance iza Grana i Dunava, tukao Wohlgemutha između Grana i Neutre i time oslobodio od carevaca opsednuti Komorn. Carevci, ugroženi na svom pravcu odstupanja, morali su se odlučiti na brzo odstupanje; Weden, novi vrhovni komandant, odstupio je u pravcu Raaba i Požuna, a Jelačić, da bi umirio svoje krajnje nepokorne Hrvate, morao je s njima što se brže moglo maršovati nizvodno uz Dunav u Slavoniju.

Pri svom odstupanju, koje je više nalikovalo na divlje bekstvo, pretrpeli su Welden (naročito njegova zaštitnica pod Schlickom) i Jelačić još nekoliko značajnih poraza. Dok se Jelačićev korpus s mukom i polako probijao kroz tolnajsku i baranjsku županiju, Welden je mogao uraditi to da bedne ostatke svoje armije koncentriše u Požunu. ostatke koji nemaju nikakvu ozbiljnu sposobnost za otpor.

Istovremeno s ovim iznenađujućim poredama Madara nad austrijskom glavnom armijom nadirao je Moritz Perczel od Segedina i Tolne prema Petrovaradinu, deblokirao ga, ovladao Bačkom i prodro u Banat, da bi tu pružio ruku Bemu koji je napredovao iz Sedmogradske. Bem je već zauzeo Arad i opseda Temišvar; Perczel stoji u Vršcu, odmah pored turske granice, tako da će Banat za nekoliko dana biti osvojen. U isto vreme Sekuljci štite utvrđene sedmogradske, poslednja odbrana štiti gornjougarske planinske prevoje, a Görgey stoji sa znatnom vojnom silom na prevoju Jablunka, na moravsko-galicijskoj granici.

Ukratko, još nekoliko dana, i pobedonosna mađarska armija, goneći ispred sebe ostatke snažnih austrijskih vojski, u trijumfu bi bila ušla u Beč i zauvek uništila austrijsku monarhiju.

Odluka o odvojenju Ugarske od Austrije bila je donesena već 14. aprila u Debrecinu; alijansa sa Poljacima bila je sredinom januara otvoreno proglašena i postala stvarnost stupanjem 20 000 - 30 000 Poljaka u mađarsku armiju. Alijansa sa austrijskim Nemcima, koja je od bečke revolucije 6. oktobra i u bici kod Švehata već postojala, takođe je bila održavana i podržavana uključivanjem nemačkih legija u mađarsku vojsku, kao i strategijskom i političkom nužnošću za Mađare da zauzećem Beča i revolucionisanjem Austrije pribave priznanje svom proglašenju nezavisnosti.

Tako je mađarski rat vrlo brzo izgubio nacionalni karakter, koji je imao u početku, i upravo tim prividno najnacionalnijim korakom, proglašenjem nezavisnosti, uzeo određeno evropski karakter. Alijansa s Poljacima radi oslobođenja obeju zemalja, alijansa sa Nemcima radi revolucionisanja istočne Nemačke dobila je određeni karakter, solidan temelj tek kad se Ugarska odvojila od Austrije i time proglasila austrijsku monarhiju ukinutom. Ugarska nezavisna, Poljska restaurisana, nemačka Austrija učinjena revolucionarnom žižom Nemačke, Lombardija i Italija samim tim nezavisne — provođenjem tih planova bio bi uništen ceo istočnoevropski sistem država, Austrija bi iščezla, Pruska bi se rasturila, Rusija bi bila potisnuta ka granicama Azije.

Sveta alijansa^[167] morala je stoga učiniti sve da pretećoj istočnoevropskoj revoluciji stavi branu: ruske armije valjale su se ka sedmogradskoj i galicijskoj granici. Pruska je zaposela češko-šlesku granicu i propustila Ruse kroz svoju teritoriju u Prerau, i za nekoliko dana prvi ruski armijski korpus stajao je na moravskom tlu.

Mađari, dobro znajući da će za nekoliko sedmica imati posla sa brojnim svežim borbenim snagama, nisu maršovali tako brzo na Beč kao što se u početku očekivalo. Oni nisu mogli Beč, kao god ni Peštu, zauzeti frontalnim napadom a da ga ne tuku topovima, a to nisu smeli. Bili su opet, kao i kod Pešte, prinudeni da ga zauzimaju zaobilazanjem, a za to je trebalo vremena, trebalo je sigurnosti da neće biti ugroženi s boka i s leđa. A upravo tu su ih Rusi ugrožavali s leđa, dok su se,

s druge strane, pri direktnom ugrožavanju Beča, mogli očekivati jaki momentani detašmani iz armije Radetzkgoga.

Umesto da brzo krenu na Beč, Mađari su veoma mudro postupili kad su se zadovoljili da carevce teraju sve dalje iz Ugarske, da ih okruže u velikom luku od malih Karpata do izdanaka štajerskih Alpi, da detaširaju jak korpus prema Jablunki, da učvrste i zaštite galicijske planinske prevoje, da napadnu Budim i da brzo provedu novu regrutaciju 250 000 ljudi, naročito u ponovo osvojenim zapadnim županijama. Na taj način oni obezbeđuju sebi bok i leđa te skupljaju armiju koja nema da se boji pridošlog ruskog pojačanja, kao što se pre nije bojala onako kolosalne carske armije. Od te slavne crno-žute⁽²¹¹⁾ armije umaršovalo je u Ugarsku 200 000 ljudi, a jedva se 50 000 vratilo, dok su ostali izginuli, bili ranjeni, bolesni, zarobljeni, ili prešli na drugu stranu.

Rusi doduše prete sa još mnogo kolosalnijim armijama. Treba da umaršuje 120 000 ljudi, prema drugima 170 000. Kako piše »Triester Freihafen«, mobilna operativna armija ima daleko iznad 500 000 ljudi. No poznata su ruska preterivanja, zna se da je od navedenih brojki samo polovina u spiskovima ličnog sastava, a da od cifara u spiskovima ličnog sastava opet polovina u stvari ne postoji. Ako ruska pomoć, posle odbitka trupa nužnih za okupaciju Poljske, bude iznosila 60 000 - 70 000 ljudi efektivnog sastava, Austrija se može radovati. A s tim brojem će Mađari izaći na kraj.

Mađarski rat od 1849. ima mnogo sličnosti s poljskim ratom od 1830/1831.⁽²³²⁾ Ali od njega se razlikuje upravo po tome što on sve šanse koje su Poljaci tada imali protiv sebe ima za sebe. Zna se da je Lelewel tada bez uspeha insistirao na tome da se, prvo, emancipacijom seljaka i Jevreja masa stanovništva veže za revoluciju i, drugo, da se dizanjem na ustanak cele stare Poljske zapletu u rat sve tri sile koje su delile Poljsku, da se rat učini *evropskim*. Mađari su počeli onim što je u Poljskoj bilo provedeno tek onda kad je bilo *prekasno*. Društvena revolucija unutra, uništenje feudalizma, bila je prva mera u Ugarskoj; uvlačenje Poljske i Nemačke u rat — druga, a time je evropski rat bio tu. S ulaskom prvog *ruskog* korpusa na nemačko tle on je počeo, sa ulaskom prvog *francuskog* bataljona na nemačko tle on će uzeti odlučujuću obrt.

Time što je postao evropski, ugarski rat ulazi u uzajamno delovanje sa svim ostalim momentima evropskog kretanja. Njegov tok deluje ne samo na Nemačku, nego deluje takođe na Francusku i na Englesku. Da će engleska buržoazija trpeti pretvaranje Austrije u rusku provinciju, teško je očekivati; da francuski narod neće mirno gledati kako mu kontrarevolucija dolazi sve bliže i bliže, sasvim je sigurno. Kako god ispali izbori u Francuskoj, armija se u svakom slučaju izjasnila za revoluciju, a armija trenutno odlučuje. Ako armija hoće rat — a ona ga hoće — onda je on tu.

I on će doći. Revolucija u Parizu, bilo kroz izbore, bilo kroz bratimljenje armije s revolucionarnom partijom koje se već zbilo kod izborne kutije, stoji pred vratima. I dok se u južnoj Nemačkoj stvara jezgro nemačke revolucionarne armije sprečavajući Pruse da aktivno učestvuju u ugarskoj kampanji, Francuska tek što se nije aktivno angažovala u borbi. Nekoliko sedmica, možda već nekoliko dana biće odsudni, i francuska, mađarsko-poljska i nemačka revolucionarna armija uskoro će na bojnopolju pod zidovima Berlina slaviti svoj praznik bratstva.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 301 od 19. maja 1849]

[»Mome narodu«]

* *Keln*, 18. maja. »Mome narodu!«^[428] Ne »Mojoj sjajnoj vojsci!«^[196] Zar su Rusi možda poraženi? Da se vetar nije okrenuo i »neoslavljenom«^[321] služi Rusije opet, kao u martu prošle godine, odneo s glave vojničku kapu? Zar su opsade »verni podanici« opet u punom ustanku?

Kada je godine 1813. stari »Blaženopočivši« isto ovako iz *napredovanja Kozaka* crpao potrebnu hrabrost da bi se otresao svoje bedne uloge kukavice i krvavih kazna revolucionarnog carstva, tada su — uprkos Kozacima, Baškirima i »sjajnoj vojsci« poznatoj od Jene^[359], od Magdeburga, od predaje Kistrina stopedesetorici Francuza^[429] — tek lažna obećanja jednog »*Proglasa mome narodu*« omogućila krstaški rat Svete alijanse protiv naslednika francuske revolucije.^[412] A sada! Zar nije ponovo ojačali Hohenzollern ulaskom Kozakâ na nemačko tle dobio potrebnu hrabrost da napusti svoju postmartovsku ulogu kukavice, da odstrani »parče hartije«^[161] koje je revolucija »gurnula između njega i njegova naroda«? Zar se »Moja sjajna vojska« nije u Drezdenu, Breslavi, Poznanju, Berlinu i na Rajni hrabrim pokoljima golorukih, žena i dece, šrapnelima i paklenim kamenom^[199] na dostojan način osvetila revoluciji.

Zar nisu novooktroisanom prekosudskom poveljom¹ »*čak i bez opsadnog stanja*« ponovo ukinuti poslednji ustupci kukavičluka iz marta — uklanjanje cenzure, pravo udruživanja, naoružanje naroda?

Ne. Sin junaka od Jene i Magdeburga još uvek se ne oseća dovoljno siguran, uprkos savezima sa Kozacima, uprkos privilegijama na ubistva i na preki sud, u raspuštenu »sjajnu« vojničku rulju. *Neoslavljenâ kruna se boji*, ona apeluje na »Moj narod«, ona se »oseća primoranom« da gaženom, opsadivanom, kartečom tučenom »*narodu*« još upućuje poziv u pomoć protiv »unutrašnjih i spoljnih neprijatelja«.

»Pruska je pozvana da u tako teškom vremenu zaštiti Nemačku od unutrašnjih i spoljnih neprijatelja. Stoga već sada pozivam Moj narod pod oružje. Radi

¹ Vidi u ovom tomu, str. 403 i 409 - 413.

se o tome da se uspostave red i zakon u sopstvenoj zemlji i u ostalim nemačkim zemljama gde se naša pomoć traži; radi se o tome da se stvori jedinstvo Nemačke, da se njena sloboda štiti od strahovlade jedne partije koja želi da svojim strastima žrtvuje uljudenost, čast i vernost, jedne partije kojoj je uspelo da na deo naroda baci mrežu zaslepljenosti i zaludenosti.«

»To je srž kraljevog proglasa«, kliče policijska kloaka Dumont^[430], i Dumontova plaćena policijska kloaka stvarno je našla pravu »srž«.

»Spoljni neprijatelji! To je »partija terora«, partija straha za hrabrog Hohenzollerna, koja čini potrebnim naše mešanje u »ostalim **nemačkim zemljama**«. Narod u Porajnju, Šleziji i Saksonskoj poziva se da »u ime nemačkog *jedinstva*« učini kraj revolucionarnim pokretima u *nemačkom* inostranstvu — Badenu, Bavarskoj, Saksonskoj! U tu svrhu opet se postavljaju mamci hoencolernskog usrećenja naroda od 1813, opet se daje oprobana »kraljevska reč«, »narodu« se obećava kastrirano priznanje frankfurtskog ustava i »zaštita prava i slobode« od »bezbožništva«. »Ja i Moj dom želimo služiti Gospodu.«^[431] Zar oprobano davanje »hoencolernske kraljevske reči« nije vredno jednog krstaškog rata protiv »partije straha za mnogoobećavajuću krunu«?

Jaki carsko-ruski potknez opozvao je pruske poslanike iz Frankfurta samo zato da bi se sad, prema svom martovskom obećanju, stavio »na čelo Nemačke«. Sporazumska Skupština i oktroisani dom rasterani su samo zato, »parče hartije« zamenjeno je prekosudskim ustavom i dželatskim vojnim sudovima samo zato da bi se narodu garantovala »zaštita prava i slobode«!

I, sloboda štampe se ugušuje, štampa u Erfurtu stavlja pod *cenzuru*, novine se u celom Poznanju, u Breslavi, u šleskim provincijskim gradovima, u samom Berlinu »National-Zeitung«^[234], direktno zabranjuju, u Diseldorfu se de iure ponovo uvodi cenzura, de facto se štampa sasvim odstranjuje (diseldorfski listovi, »Neue Rheinische Zeitung« itd.), a »slobodnim podanicima najzad se oktroišu samo prljave policijske kloake lista »Kölnische Zeitung« i berlinskog vešalačkog listića^[2], a sve to da se ne bi dopustila i najmanja sumnja u vrednost »kraljevske reči«!

A Hohenzollernova reč doista je vredna da narod radi jačanja kraljevske odvažnosti obuče uniformu, kako bi, po zakonu o landveru, svojim kod kuće ostavljenim ženama »radi zaštite od prosjačenja« pribavio mesečno jedan talir penzije dodeljene kraljevskom milošću.^[377]

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 301 od 19. maja 1849]

Kelnskim radnicima

Upozoravamo vas na kraju da se klonite svakog puča u Kelnu. Prema vojnoj situaciji u Kelnu propali biste bez spasa. Videli ste u Elberfeldu kako buržoazija šalje radnike u vatru i kako ih zatim najpodlije izdaje. Opsadno stanje u Kelnu demoralisalo bi celu Rajnsku provinciju, a opsadno stanje bilo bi nužna posledica svakog vašeg ustanka u ovom momentu. Pruse će vaš mir naterati u očajanje.

Urednici »Neue Rheinische Zeitung« zahvaljuju vam pri rastanku za ukazane im simpatije. Njihova poslednja reč biće svuda i uvek: *Oslobodenje radničke klase!*

Uredništvo »Neue Rheinische Zeitung«

Naslov originala:
An die Arbeiter Kölns

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 301 od 19. maja 1849]

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

Članci i dokumenti

31. maj — jul 1849.

Karl Marx / Friedrich Engels

Uredništvu lista »Frankfurter Journal«

Molim uvaženo uredništvo »*Frankfurter Journala*«^[164] da se sledeća izjava štampa krupnim slovima i na istaknutom mestu u Vašem listu; ako se to može učiniti samo uz plaćanje takse za uvrštavanje, budite ljubazni da se za odgovarajuću sumu obratite na g. J. *Weydemeyera*, urednika »*Neue Deutsche Zeitung*«^[432].

Bingen, 31. maja

Dr Karl Marx

Izjava^[433]

Vašim dopisnicima i javnosti duguje *Uredništvo lista »Neue Rheinische Zeitung«* izjavu da ono nema ništa zajedničko s listićem koji izlazi u *Kelnu* pod nazivom »*Westdeutsche Zeitung*«^[434]. Potpisano uredništvo pridržava sebi pravo da поближе saopšti o tome kada i gde će »*Neue Rheinische Zeitung*« ponovo izlaziti.

Uredništvo »*Neue Rheinische Zeitung*«

Karl Marx Ernst Dronke Friedrich Engels F. Freiligrath
Georg Weerth F. Wolff W. Wolff

Naslov originala:
An die Redaktion des
»Frankfurter Journals«

[»*Neue Deutsche Zeitung*«,
 br. 129 i 133 od 2. i 7. juna 1849;
 »*Neue Kölnische Zeitung*«,
 br. 126 od 3. juna 1849, drugo izdanje]

Friedrich Engels

[Revolucionarni ustanak u Pfalcu i Badenu]^[435]

Kajzerslautern, 2. juna. Kontrarevolucionarni nemački listovi nastoje na sve načine da osumnjiče pfalačku i badensku revoluciju. Njih nije sramota tvrditi da se tendencija celog ustanka svodi na to da se Pfalce, Baden i posredno cela Nemačka »izdaju Francuzima«. Oni nastoje da takvim načinom ponovo izazovu staru kontrarevolucionarnu mržnju prema Francuzima koja vodi poreklo iz takozvanog dobrog starog vremena, i veruju da će im to omogućiti da odvrte od nas simpatije naše severnonemačke i istočnonemačke braće. No ti prljavi lažilistovi, koji Pfalcu i Badenu prebacuju da su se prodali Francuskoj, slučajno su oni isti koji brane *ruski upad* u Mađarsku, prolazak Rusa kroz Prusku i čak novu Svetu alijansu^[167] između Rusije, Austrije i Pruske. U dokaz toga pozvaćemo se samo na jedan od tih listova: »Kölnische Z[e]it[un]g«.

Dakle, ako Rusi radi ugušivanja mađarske slobode ulaze na nemačku, na prusku teritoriju, to nije izdaja zemlje! Ako pruski kralj zaključuje sa Hrvatima i Rusima savez da bi kozačkim kopitima dao zgaziti poslednji ostatak nemačke slobode, to nije izdaja zemlje! Ako su sve nas, ako su celu Nemačku od Njemena do Alpi kukavički despota izdali i prodali ruskom caru, to nije izdaja zemlje! Ali ako Pfalce uživa simpatije francuskog i naročito elzaškog naroda, ako izraz tih simpatija ne odbija s glupim samozadovoljstvom, ako šalje u Pariz ljude da bi se obavestio o raspoloženju Francuske, o novom obrtu koji će uzeti politika francuske Republike^[436] — da, to je izdaja zemlje, to je veleizdaja, to znači prodati Nemačku Francuskoj, »zakletom neprijatelju«, »neprijatelju Rajha«! Tako rezonuju kontrarevolucionarni listovi.

Dakako, gospodo »po milosti božjoj«, sve je to učinio Pfalce, sve je to učinio Baden, i oni se nimalo ne stide svojih postupaka. Dakako, ako je to izdaja zemlje, onda ceo pfalački i badenski narod jeste narod od dva i po miliona izdajnika zemlje. Pfalački i badenski narod zaista nije izvršio revoluciju zato da u predstojećoj velikoj borbi između slobodnog Zapada i despotskog Istoka stane na stranu despota. Pfalački kao i badenski narod izvršio je svoju revoluciju jer neće da bude sukrivac u slobodoubilačkim niskostima kojima su se Austrija, Pruska i Bavarska poslednjih meseci tako sramno isticale, jer se isto tako nije dao zloupotrebljavati za proobljavanje svoje braće. Pfalačka i badenska

vojska bezrezervno se priključila pokretu; ona je verolomnim vladarima odrekla veru i stala, kao jedan čovek na stranu naroda. Ni građani ni vojnici ne žele da se bore u redovima Hrvata i Kozaka protiv slobode. Ako despoti iz Olomouca, Berlina i Minhena još nalaze vojnike koji su pali tako nisko da sebe stavljaju u isti red sa Baškirima, pandurima, Hrvatima i drugim pljačkaškim ološem i da se s takvim varvarskim hordama bore pod jednom zastavom, utoliko gore. Biće nam žao, ali takve plaćenike nećemo tretirati kao svoju nemačku braću, nego kao Kozake i Baškire, i slabo ćemo mariti za to da li im stoji na čelu neki izdajnički bivši ministar vojni Rajha⁽⁴³⁷⁾.

Pa uopšte je smešno govoriti o »izdaji zemlje« i drugim optužbama koje mirišu na hajku protiv demagoga, govoriti danas kad je evropski rat, *narodni rat* pred vratima. Za nekoliko nedelja, možda već za nekoliko dana, slegnuće se vojne mase republikanskog Zapada i porobljenog Istoka da na nemačkom tlu izbore veliku borbu. Nemačka — eto do čega su je doveli vladari i buržuji — Nemačka uopšte neće biti pitana da li na to pristaje. Nemačka neće ratovati, od nje će bez njenog pristanka i bez mogućnosti da to spreči biti napravljeno ratište. To je, zahvaljujući martovskim upravljačima, martovskim skupštinama i ne manje martovskoj Nacionalnoj skupštini, slavni položaj Nemačke u predstojećem evropskom ratu. O *nemačkim* interesima, o *nemačkoj* slobodi, *nemačkom* jedinstvu, *nemačkom* blagostanju ne može uopšte biti govora kad se radi o slobodi ili ugnjetenosti, dobru ili zlu cele *Evrope*. Tu prestaju sva nacionalna pitanja, tu postoji samo jedno pitanje! Hoćete li biti *slobodni*, ili hoćete li biti *ruski*? A kontrarevolucionarni listovi još pričaju o nekakvoj »izdaji zemlje«, kao da se na Nemačkoj, koja će uskoro biti pretvorena u pasivan teren borbe dveju armija, još *ista može izdati!* Naravno, prošle godine je stvar stajala drukčije. Prošle godine su Nemci mogli prihvatiti borbu protiv ruskog ugnjetavanja, mogli su osloboditi Poljake i time voditi rat na *ruskoj* teritoriji i na trošak *Rusije*. Sada, naprotiv, zahvaljujući našim vladarima, rat će se voditi na *našem* tlu, na *naš* trošak, sada stvar stoji tako da će evropski oslobodilački rat biti za Nemačku u isto vreme građanski rat u kojem će se Nemci boriti protiv Nemaca.

To zahvaljujemo izdajništvu naših vladara i mlitavosti naših narodnih predstavnika, pa ako je nešto izdaja zemlje, onda je upravo to! Ukratko: u velikoj oslobodilačkoj borbi, koja se širi po celoj Evropi, Pfc i Baden stajace na strani slobode protiv ropstva, revolucije protiv kontrarevolucije, naroda protiv vladara, revolucionarne Francuske, Mađarske i Nemačke protiv apsolutističke Rusije, Austrije, Pruske i Bavorske. A ako gospoda »lelekala«⁽²²⁶⁾ nazivaju to izdajom zemlje, neće zbog toga u celom Pfcu i u celom Badenu baš nikoga zaboleti glava.

[«Der Bote für Stadt und Land»,
br. 110 od 3. juna 1849]

Karl Marx

13. jun^[438]

Pariz, 21. juna. Vi dovoljno poznajete stanovništvo Pariza da a priori¹ možete videti koliko je smešno ono optuživanje za kukavičluk. Međutim, shvatam da je 13. jun, pogotovo u Nemačkoj, sasvim neobjašnjiv i da mora davati povoda za sva moguća zlonamerna tumačenja.

Glavni akter 13. juna nije bio *narod*, već »Gora«^[190]. Iza »Gore« stajao je, naravno, opet tajni komitet^[439] koji je gurao narped i koji je, manje ili više primoravao Ledru-Rollina da igra tu ulogu.

Glavna zabluda »Gore« bila je njena *uverenost u pobedu*. Ona je bila toliko sigurna u svoj uspeh da je mislila sve svršiti jednom mirnom manifestacijom. Tako je vladi pružila priliku da je ova pobedi, a da je nije porazila. Povorka koja se kretala od Château d'eau kroz bulevare bila je sasvim nenaoružana. Vlada je, sa svoje strane, putem špijuna potpuno upućena u sve detalje, naredila da Nacionalna garda, vensenski lovci i druge trupe potajno i neopazice zaposednu sve važne tačke. Povorka je bila formalno opkoljena, pa čak i da je bila naoružana, ne bi bila mogla pružiti otpor. A kamoli nenaoružana! *Changarnier*, koji je dao sve dispozicije, bio je toliko pametan da nije dao znak za uzbunu. Kao čarolijom, najedanput su svi odlučujući punktovi bili zaposednuti vojskom. Razumećete, dakle, da se nenaoružana masa raspršila da potraži oružje, ali i skladišta oružja, pripremljena za slučaj ustanka, vlada je već bila zaplenila i stavila pod stražu. Tako je ustanak bio preduhitren. — To je sva tajna ovog u istoriji francuske revolucije nečuvenog dana. Vi ste možda u nemačkim novinama čitali o *barikadama* koje su bile lako zauzete. Ali te barikade su se sastojale od svega nekoliko stolica bačenih na ulicu da bi se za trenutak zaustavila konjica koja je sabljama nasrtala na goloruke ljude.

Uz to su došle još neke okolnosti zbog kojih je sramni ishod 13. juna bio neizbežan.

¹ unapred

U istom momentu kad su Ledru-Rollin i njegovi ljudi u Konzervatoriju umetnosti bili zauzeti time da se konstituišu kao privremena vlada, tajni socijalistički komitet bavio se istim poslom. Hteo je da se konstituiše kao Komuna. Dakle, još pre nego što je postojeća vlast bila srušena, ustanak se već pocepao na dva tabora. A što je važno — *narodna partija* nije bila partija »Gore«. Ova činjenica će Vam mnogo šta objasniti. Tajni komitet je hteo da digne ustanak već nekoliko dana ranije, i to noću. Tako bi vlada bila iznenađena. Ali su se »Gora« i s njom koalirani »prijatelji ustava« (partija »Nationala«^[440]) usprotivili. Hteli su da sami uzmu inicijativu u svoje ruke. Istupanje Ledru-Rollina u Skupštini^[441] trebalo je da bude zaloga da se »Gora« odluči na ozbiljnu akciju. Tako je, s jedne strane, bila slomljena neposredna udarna snaga i pripremljena mirna manifestacija. S druge strane, narod je mislio, videvši da se Ledru-Rollin tako eklatantno kompromitovao u Nacionalnoj skupštini, da on ima ogromne veze u armiji, da ima potanko razrađen i široko razgranat plan itd. Koliko li je dakle morao biti iznenađen kad je postalo očigledno da je Ledru-Rollinova moć bila samo iluzija, a da je mere predostrožnosti i ofanzivne mere preuzela samo vlada. Vi vidite da su se dve partije revolucije međusobno paralisale i obmanjivale. Sećanja naroda na više no dvosmisleno ponašanje »Gore« i specijalno Ledru-Rollina u maju i junu, najzad kolera koja je harala naročito u radničkim četvrtima, učinili su ostalo. Sve u svemu, 13. jun 1849. samo je odmazda za jun 1848. Tada je »Gora« napustila proletarijat, sad je proletarijat napustio »Goru«.

Ma koliko da je 13. jun porazan za našu partiju u celoj Evropi, taj dan ima tu dobru stranu što je, izuzev Liona^[442], kontrarevolucionarna partija Nacionalne skupštine postigla *samovlašće* bez mnogo prolivanja krvi. Ta partija će se ne samo raspasti u sebi, nego će njena ekstremna frakcija ubrzo doterati do tačke kad će sama nastojati da se oslobodi nezgodnog privida republike, a tada ćete videti *kako će jednim dahom biti odunuta i kako će se februar ponoviti na višoj potenciji*.

K. M.x.

Naslov originala:

Der 13. Juni

[«Der Volksfreund»,

br. 26 od 29. juna 1849]

Karl Marx

Uredniku lista »La Presse«

Beleška o mom boravku u Parizu, koju ste Vi doneli u »La Presse« od 26. jula i koju su doslovno preštampani drugi listovi, sadrži toliko iskrivljene činjenice da sam prinuđen na nju odgovoriti sa nekoliko reči.

Pre svega, »*Neue Rheinische Zeitung*«, kojoj sam bio vlasnik i glavni urednik, nije nikad bila zabranjena. Njeno izlaženje bilo je obustavljeno samo pet dana zbog opsadnog stanja.^[443] Čim je opsadno stanje bilo dignuto, list se opet pojavio i nastavio s izlaženjem u toku sledećih sedam meseci. Pruska vlada, uvidevši nemogućnost da zabrani list zakonitim putem, pribegla je svojevrsnom sredstvu — uklonila je njegovog vlasnika, tj. zabranila mi je boravak u Pruskoj. Pitanje zakonitosti te mere rešiće pruski Poslanički dom, koji treba da se uskoro sastane.

Nakon toga što mi je bio zabranjen boravak u Pruskoj, otišao sam najpre u Veliko vojvodstvo Heseni, u kojem mi boravak, kao i u ostaloj Nemačkoj, nije bio zabranjen. U Pariz nisam došao, kako tvrdi Vaš list, kao emigrant, nego potpuno dobrovoljno, s urednim pasošem i s jedinim ciljem da dopunim materijale za moj rad o istoriji političke ekonomije koji sam počeo još pre pet godina.

Isto tako, nisam dobio naređenje da *odmah* napustim Pariz, nego mi je ostavljeno vremena da uložim žalbu ministru unutrašnjih poslova. Tu žalbu sam predao i čekam njen rezultat.^[444]

Primite itd.

Dr K. Marx

Prevod s francuskog

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

Iz rukopisne ostavštine

Karl Marx

Najamnina^[445]

[A]

Već je izloženo:

1. Najamnina = cena robe.

Određivanje najamnine podudara se, uopšte uzev, sa opštim određivanjem cene.

Čovečja delatnost = roba.

Ispoljavanje života — životna delatnost pojavljuje se kao puko sredstvo; od te delatnosti odvojena egzistencija¹ kao cilj.

2. Kao roba, najamnina zavisi od konkurencije, od tražnje i ponude.

3. Sama ponuda zavisi od troškova proizvodnje, tj. od radnog vremena potrebnog za proizvodnju neke robe.

4. Obrnut odnos između profita i najamnine. Suprotnost dveju klasa, od kojih je ekonomsko postojanje jedne profit, a druge najamnina.

5. Borba za povišenje ili sniženje najamnine. Radničke asocijacije.

6. Prosečna ili normalna cena rada; minimum važi samo za klasu radnika, ne za pojedinog radnika. Koalicije radnika radi održanja najamnine.

7. Uticaj ukidanja poreza, zaštitnih carina, smanjenja armija itd. na najmininu. Minimum određen u proseku = ceni neophodnih životnih sredstava.

¹ (MEGA) Erscheinung

[B]

Dodaci

I. Atkinson

1. *Handloomweavers*¹. (Rade 15 časova dnevno.) (Ima ih pola miliona.^[446])

»Beda u kojoj žive ručni ткаči je neizbežna sudbina svih koji se bave takvom vrstom rada koji se lako nauči i kome stalno pretila opasnost da bude potisnut jeftinijim sredstvima za proizvodnju. Kratak prestanak tražnje pri tako velikoj ponudi izaziva krizu. Pretvaranje jedne grane rada u beskorisnu i pojavljivanje neke druge izaziva *privremenu patnju*. Primer ručnih ткаča pamučnih tkanina u okrugu Daka u Indiji; zbog konkurencije engleskih mašina umiru od gladi ili su primorani da se vrate zemljoradnji.« (Izvod iz govora dr Bowringa u Domu komun, jula 1835.)^[447]

(Koristiti se ovim primerom prelaska od jedne trgovine na drugu za polemiku protiv slobodnotrgovinskih tričarija.)^[448]

2. Kazati nešto o *teoriji stanovništva*.

3. Uticaj izmenjene i proširene podele rada na određivanje najamnine.

II. Carlyle

1. Posmatrati ne samo količinu wages². Po svom kvalitetu ona je kolebljiva, određena igrom slučajaja.

2. Prednost je najamnine što odsad radnika povezuje s poslodavcem samo nužnost, interes, trgovina. Nema više ničeg patrijarhalnog kao u srednjem veku.

Zakoni o sirotinji. Tamanjenje pacova, Chargeable labourers.^[449]

3. Najveći deo rada nije skilled labour³.

4. Cela maltuzijanska i ekonomistička teorija svodi se na to da od radnikâ zavisi da li će smanjiti ponudu time što neće praviti decu.

III. MacCulloch

»Nadnica koju zarađuje radnik jednaka je običnoj profitnoj stopi za vlasnika mašine zvane *čovek*, uključujući tu i sumu potrebnu to replace das wear und tear of the machines⁴, ili, što je isto, da se na mesto starih i istrošenih radnika dovedu novi.«^[450]

¹ ručni ткаči — ² najamnine — ³ kvalifikovani rad — ⁴ da se nadoknadi rabaćenje mašina

IV. John Wade

1. »Ako je svrha da se od radnika napravi mašina iz koje se može izvući najveća količina rada u datom zaposlenju, onda nema delotvornijeg puta od podele rada.«^[451]

2. Sniženje najamnine goni radnike na to da ili smanjuju svoje izdatke ili da uvećaju svoju produktivnost npr. u fabrikama mašina (i uopšte) radeći veći broj časova ili kod zanatlija, ručnih tkača, itd. radeći više u jednom času. No upravo zato što se njihova najamnina snizila jer je tražnja pala, oni uvećavaju ponudu u nepovoljnom momentu. Posledica toga je da najamnina pada još niže, a onda dolaze buržuj i vele: »Kad bi samo ti ljudi hteli da rade!«

3. Uopšte, opšti je zakon da ne mogu postojati *dve tržišne cene*, pa dominira *niža* tržišna cena (pri jednakom kvalitetu).

Pretpostavimo da ima 1000 jednako veštih radnika; 50 nemaju zaposlenje; cenu dakle ne određuju 950 zaposlenih, nego 50 nezaposlenih.

Ali taj zakon *tržišne cene* teže pritiska robu rad nego druge robe, jer radnik ne može svoju robu staviti u skladište, nego mora svoju životnu delatnost prodavati ili, lišen životnih sredstava, umreti.

Roba rad koja se prodaje razlikuje se od drugih roba naročito svojom *prolaznom prirodom*, nemogućnošću da se *akumulise*, i time što se njena *ponuda* ne može uvećavati ili smanjivati s istom lakoćom kao kod drugih proizvoda.

4. Humanost kapitalista sastoji se u tome da kupuju što više rada po najjeftinijoj ceni. Poljoprivredni radnici primaju više leti nego zimi, iako im je zimi potrebno više hrane, ogreva, toplije odeće.

5. Na primer, ukidanje *nedelje* bio bi čisti gubitak za radnike. Gazde nastoje da snize najmninu tako što ostavljaju njen nominalni iznos, ali, na primer, produžuju rad za četvrt časa, skraćuju vreme za obroke i tome slično.

6. Najmninu određuju moda, smena godišnjih doba i komercijalne fluktuacije.^[452]

7. Ako radnik, istisnut mašinom, pređe u neku drugu granu rada, ona je po pravilu *gora*. On se više nikad ne vraća u svoj raniji položaj. Mašine i podela rada zamenjuju skuplji rad jeftinijim.

Radnicima su predlagali:

1. Štedionice;

2. da uče sve moguće grane rada (u tom slučaju, kad bi bilo u jednoj grani rada suviška ponude radnika, bilo bi ga odmah u svima).

8. U vremenima stagnacije:

a) prestanak rada;

b) sniženje najamnine;

c) jednaka najamnina^[453]; manji broj radnih dana u nedelji.

9. O combinations of trade¹ treba reći:

1. Izdaci radnika (troškovi). Pronalazak mašina zbog koalicija. Drukčija podela rada. Obaranje najamnine. Deplacement fabrika u druga mesta.

2. Ako bi svima njima uspelo držati najamninu tako visoko da profit padne ispod prosečnog profita u drugim zemljama, ili da kapital raste sporije, industrija zemlje bi se upropastila, a radnici zajedno s gazdama — još više.

Iako sniženje nekog poreza nimalo ne koristi radnicima, njegovo povišenje im, naprotiv, škodi. Dobra je strana porasta poreza u buržoaski razvijenim zemljama što se time sitni seljaci i stalež vlasnika (zanatlije itd.) upropašćuju i bacaju u radničku klasu.

Uticaj Iraca u Engleskoj, Nemaca u Elzasu na najamninu.

V. Babbage

Trucksystem.^[454]

VI. Andrew Ure^[455]

Opšti princip moderne industrije: zamenjivati odrasle decom, vešte radnike neveštima, muškarce ženama.

Izjednačavanje najamnine. Glavna karakteristika moderne industrije.

VII. Rossi^[456]

Gospodin Rossi misli:

Fabrikant eskomptira radniku samo njegov udeo u proizvodu, jer radnik ne može čekati prodaju proizvoda. To je špekulacija koja se direktno nimalo ne tiče procesa proizvodnje. Ako se radnik može sam uzdržavati do prodaje proizvoda, on će posle prodaje doći do svog udela u njemu kao asocié².

Najamnina nije dakle konstitutivni element proizvoda³, kao što su kapital i zemlja. Ona je samo akcidents, jedan oblik našeg socijalnog stanja. Najamnina ne pripada kapitalu.

Najamnina nije faktor koji bi bio neophodan proizvodnji. U nekoj drugoj organizaciji rada ona može da nestane.

VIII. Cherbuliez

1. Uvećanje proizvodnog kapitala ne povlači nužno za sobom uvećanje approvisionnement-a za radnike. Sirovina i mašine mogu se uvećavati, a approvisionnement smanjivati.

¹ strukovnim udruženjima — ² ortak — ³ (MEGA) der Produktion (proizvodnje)

Cena rada zavisi: a) od apsolutne količine proizvodnog kapitala; b) od odnosa među različitim elementima kapitala — dveju socijalnih činjenica na koje volja radnika ne može nimalo da utiče.

2. Položaj radnika čini srećnim ili nesrećnim ne toliko *apsolutna* koliko *relativna* radnikova potrošnja. Preko granica nužne potrošnje *vrednost* naših uživanja je *suštinski relativna*.⁽⁴⁵⁷⁾

Ako se govori o padanju ili rasteњу najamnine, nikad se ne sme gubiti iz vida celo svetsko tržište ni položaj radnika u različitim krajevima.

Egalitarski i drugi pokušaji da se najamnina odredi pravedno. Sam minimum najamnine menja se i sve više pada. Primer sa rakijom.

IX. Bray

Štedionice⁽⁴⁵⁸⁾

Trojaka mašina u rukama despotizma i kapitala.

1. Novac teče nazad u nacionalnu banku, ova pravi profite pozajmljujući ih opet kapitalistima.

2. Zlatni lanac na kome vlada drži znatan deo radničke klase.

3. Time je takode kapitalistima kao takvim dato u ruke novo oružje.

Kad najamnina jednom padne, ona se više nikad ne diže do svoje ranije visine. Apsolutna i relativna najamnina.

[C]

I. Kako deluje rast proizvodnih snaga na najamninu? (upr. VI, 3.)¹

Mašine: Podela rada.

Rad se uprošćuje. Njegovi troškovi proizvodnje se smanjuju. Postaje jeftiniji. Konkurencija među radnicima se povećava.

Prelaz od jedne grane rada ka drugoj. O tome u parlamentu 1835. sam dr Bowring u odnosu na ručne tkače pamučnih tkanina u okrugu Daka u Indiji.²

Novi rad na koji je radnik bačen gori je od ranijeg; podređeniji. Rad odraslih zamenjuje se radom dece, rad muškaraca radom žena, rad veštijih radnika radom manje veštih.

Ili se uvećava broj radnih časova, ili se snižava najamnina.

Konkurencija među radnicima nije samo u tome što se jedan prodaje jeftinije od drugog, nego što jedan obavlja rad dvojice.

Rast proizvodnih snaga ima uopšte posledice:

¹ Vidi u ovom tomu, str. 450 - 454. — ² Vidi u ovom tomu, str. 442.

a) Da se relativno položaj radnika prema položaju kapitalista pogoršava, a vrednost uživanja je relativna. Sama uživanja nisu drugo do socijalna uživanja, relacije, odnosi.

b) Radnik postaje sve jednostranija proizvodna snaga koja u što kraćem vremenu proizvodi što više. Vešti rad sve se više pretvara u prosti rad.

c) Najamnina postaje sve zavisnija od svetskog tržišta, a položaj radnika sve nestalniji.

d) U proizvodnom kapitalu raste deo koji otpada na mašine i sirovinu. Mnogo brže nego onaj koji otpada na approvisionnement. Uvećanje proizvodnog kapitala nije dakle praćeno odgovarajućim uvećanjem tražnje rada:

Najamnina zavisi:

α) od mase proizvodnog kapitala uopšte;

β) od odnosa njegovih sastavnih delova.

Na jedno i drugo radnik nema nikakvog uticaja.

(Kad ne bi bilo kolebanja najamnine, radnik ne bi uzimao nikakvog učešća u razvoju civilizacije, ostao bi stacionaran.)

Pri konkurenciji radnika s mašinom valja napomenuti da ručni radnici (npr. tkači pamučnih tkanina) pate još više nego mašinski radnici zaposleni neposredno u fabrici.

Svaki razvoj neke nove proizvodne snage ujedno je oružje protiv radnika. Npr., sva usavršavanja na sredstvima komunikacije olakšavaju konkurenciju radnika u različitim mestima i pretvaraju lokalnu konkurenciju u nacionalnu, itd.

Pojeftinjavanje svih roba, što uostalom nije slučaj s najneposrednijim životnim sredstvima, čini to da radnik nosi sašivene prnje a njegova beda — boje civilizacije.

II. Konkurencija među radnicima i poslodavcima

α) Da bi se odredila relativna najamnina, valja napomenuti da jedan talir za radnika i jedan talir za poslodavca nemaju jednaku vrednost. Radnik mora sve kupovati lošije i skuplje. Njegov talir ne komanduje ni tolikim ni tako dobrim robama kao poslodavčev talir. Radnik mora biti *rasipnik* te kupovati i prodavati suprotno svim ekonomskim načelima. Ovde uopšte moramo reći da imamo u vidu samo jednu stranu, samu *najamninu*. No eksploatacija radnika počinje iznova čim on cenu¹ svoga rada opet razmenjuje za druge robe — bakalin, zajmodavac na zaloge, stanodavac, tout le monde l'exploite encore une fois².

β) Komandujući sredstvima zapošljavanja, poslodavac komanduje životnim sredstvima radnika, tj. život radnikov zavisi od njega; kao

¹ (MEGA) die Frucht (plod) — ² svi ga još jedanput eksploatišu

što radnik samu svoju životnu delatnost svodi na puko sredstvo svoje egzistencije.

γ) Roba rad ima veće nedostatke nego druge robe. Kod kapitalista se pri konkurenciji s radnicima radi samo o profitu, kod radnika o egzistenciji.

Roba rad je *prolaznije* prirode nego druge robe. Ona se ne može akumulirati. Ponuda se ne može *uvećavati* ili smanjivati s istom lakotom kao kod drugih roba.

δ) Fabrički režim. Stambeno zakonodavstvo. Truck-system, pri kojem poslodavac vara radnika povisujući cenu roba, a ne menjajući nominalnu najamninu.^[454]

III. Konkurencija radnika između sebe

a) Prema opštem ekonomskom zakonu *dve tržišne cene* ne mogu postojati. Od 1000 radnika jednake veštine najamninu ne određuju 950 zaposlenih, nego 50 nezaposlenih. Uticaj *Iraca* na položaj *engleskih radnika* i uticaj *nemačkih radnika* na položaj *elzaških*.

b) Radnici konkurišu sebi ne samo time što se jedan nudi jeftinije od drugog, nego i što jedan radi za dvojicu.

Prednosti neoženjenog radnika pred oženjenim itd. Konkurencije među seoskim i gradskim radnicima.

IV. Kolebanja najamnine

Njih uzrokuju:

1. Promene u modi.
2. Smena godišnjih doba.
3. Trgovinska kolebanja.

U slučaju krize

α) Radnici će ograničiti svoje izdatke ili će, da bi uvećali svoju proizvodnost, raditi veći broj časova, ili će u jednom istom času proizvoditi više. No kako je njihova najamnina reducirana, jer je tražnja njihovog proizvoda pala, oni još uvećavaju nepovoljan odnos ponude prema tražnji, a tada buržuj govori: Kad bi ljudi samo hteli da rade. Njihova najamnina pada onda još niže zbog njihova prenaprezanja.

β) U vremenima krize:

Potpuna nezaposlenost. Sniženje najamnine. Ostajanje iste najamnine^[453] i smanjenje broja radnih dana.

γ) U svim krizama postoji sledeće kružno kretanje u odnosu na radnike:

Poslodavac ne može zapošljavati radnike jer ne može prodati svoj proizvod. On ne može prodati svoj proizvod jer nema kupaca. On nema kupaca jer radnici nemaju da razmenjuju drugo do svoj rad i upravo zbog toga ne mogu svoj rad razmeniti.

đ) Kad je reč o povišenju najamnine, valja napomenuti da se uvek mora imati u vidu svetsko tržište i da se povišenje najamnine poništava¹ time što radnici u drugim zemljama ostaju bez posla.

V. Minimum najamnine

1. Nadnica koju dobija radnik jeste profit koji vlasniku donosi njegova mašina, njegovo telo. Tu je obuhvaćen¹ suma potrebna da bi se nadoknadilo wear und tear² mašine ili, što je isto, da bi se stari, istrošeni radnici zamenili novim.

2. Iz minimuma najamnine proizlazi to da bi, npr., ukidanje nedelje bilo za radnika čisti gubitak. On bi morao zarađivati svoju najamninu pod težim uslovima. To je smisao vrljih filantropa koji vojuju protiv praznovanja nedelje.

3. Iako se minimum najamnine u proseku određuje cenom nepohodnih životnih sredstava, ipak valja reći:

Prvo: da je minimum u različitim zemljama različit, npr. krompir u Irskoj.⁽⁴⁵⁹⁾

Drugo: ne samo to. Sam minimum ima svoje istorijsko kretanje i sve više se spušta ka apsolutno najnižem levelu³. Primer sa rakijom. Najpre pečena od vinskog koma, zatim od žita, zatim od krompirova špirita.

Tome da bi se ona spustila do zaista najnižeg levela⁴ doprinosi ne samo

1. opšti razvoj produkcijske mašinerije, podela rada, sve veća i od lokalnih okova oslobođena konkurencija radnika između sebe, nego i

2. rast porezâ i veći rashodi državnog budžeta, jer iako, kao što smo videli, ukidanje nekog poreza radniku ništa ne koristi, njemu uvođenje svakog novog poreza škodi sve dotle dok se minimum najamnine nije spustio do svog poslednjeg mogućeg izraza, a to se događa pri svim perturbacijama i otežavanjima građanskih odnosa. Rast poreza, da uzgred pomenemo, upropaštava sitne seljake, građane i zanatlje.

Primer — vreme posle oslobodilačkog rata. Napredak industrije koji donosi jeftinije proizvode i surogate.

3. Taj minimum teži k tome da se u različitim zemljama izjednači.

4. Kad je najamnina jedanput pala pa se kasnije opet diže, ipak se nikad više ne diže do svoje ranije visine.

Dakle, u toku razvoja najamnina pada dvojako:

Prvo: relativno, u odnosu na razvoj opšteg bogatstva.

Drugo: apsolutno, tako što količina roba koju radnik dobija u razmenu postaje sve manja.

¹ (MEGA) erst erkauf — ² rabaćenje — ³ nivou — ⁴ nivou

5. U toku razvoja krupne industrije vreme sve više postaje mera vrednosti roba, dakle i mera najamnine. Istovremeno proizvodnja robe rad postaje sve jeftinija i staje sve manje radnog vremena u toku razvoja civilizacije.

Seljak još ima slobodnog vremena i može uzgred zaradivati. Ali krupna industrija (ne manufakturna industrija) ukida to patrijarhalno stanje. Svaki trenutak života, postojanja radnika biva tako sve više uvlačen u trgovinu.

(Sad još sledeći odeljci:

1. Predlozi za poboljšanje položaja radnika. Malthus. Rossi itd. Proudhon, Weitling.
2. Radničke asocijacije.
3. Pozitivno značenje najamnog rada.)

VI. Predlozi za olakšanje položaja

1. Jedan od najomiljenijih predloga je sistem *štedionica*.

Nećemo govoriti o tome da najveći deo radničke klase nije u mogućnosti da štedi.

Svrha — u najmanju ruku strogo ekonomski smisao štedionica — treba da bude: da radnici svojom sopstvenom uvidavnošću i promišljenošću izravnavaju dobro vreme za rad sa rdavim, tj. da u ciklusu kroz koji prolazi industrijsko kretanje svoju najamninu tako razdele da u stvari nikad ne izdaju više od minimuma najamnine, od onog što je neophodno za život.

Već smo videli da kolebanja najamnine ne samo revolucionišu radnika nego da bi on bez privremenog povišenja najamnine iznad minimuma ostao isključen od sveg napretka proizvodnje, javnog bogatstva, civilizacije, dakle od svih mogućnosti emancipacije.

Na taj način on treba da se sam pretvori u buržoasku mašinu za računanje, da od cicijašenja učini sistem i da odpranstvu dade stacionaran, konzervativan karakter.

Nezavisno od toga, sistem štedionica je trostruka mašina despotizma:

α) Štedionica je zlatni lanac na kome vlada drži veliki deo radničke klase. Ti radnici su ne samo zainteresovani da se održi postojeći poredak. Dolazi ne samo do rasepa između dela radničke klase koji učestvuje u štedionicama i dela koji u njima ne učestvuje. Radnici daju na taj način svojim neprijateljima u ruke čak i oružje za održavanje postojeće organizacije društva koja ih podjarmljuje.

β) Novac teče nazad u nacionalnu banku, ova ga opet pozajmljuje kapitalistima, a banka i kapitalisti dele između sebe profit i tako novcem koji im je pozajmio narod uz bagatelne kamate — što tek ovom centralizacijom postaje moćna industrijska poluga — uvećavaju svoj kapital, svoju direktnu vladalačku moć nad narodom.

2) Drugi kod građana veoma omiljeni predlog je *vaspitanje*, a specijalno svestrano *industrijsko vaspitanje*.

α) Nećemo upozoravati na najobičniju protivrečnost koja se sastoji u tome da moderna industrija sve više zamenjuje komplikovani rad prostim radom, za koji nije potrebno nikakvo vaspitanje; nećemo upozoravati na to da ona stavlja za mašinu sve više dece počev od sedme godine i čini tu decu izvorom sticanja ne samo za buržoasku klasu nego i za njihove vlastite proleterske roditelje; fabrički sistem osujećuje školske zakone — primer Pruske; nećemo upozoravati ni na to da duhovno obrazovanje, ako bi ga radnik dobio, apsolutno ne utiče direktno na njegovu najamninu, da vaspitanje uopšte zavisi od uslova života i da buržuj razume pod moralnim vaspitanjem utuvljivanje buržoaskih principa te da, najzad, buržoaska klasa nema sredstava — a kad bi ih i imala ne bi ih trošila — da narodu dade istinsko vaspitanje.

Ograničićemo se na to da istaknemo samo čisto ekonomsko gledište.

β) Pravi smisao koji vaspitanje ima kod filantropskih ekonomista jeste ovaj: svakog radnika upoznati sa više grana rada tako da bi on, kad usled primene novih mašina ili usled izmenjene podele rada bude izbačen iz jedne grane, što lakše mogao naći mesto u nekoj drugoj grani.

Pretpostavimo da je to moguće:

Posledica toga bila bi: kad bi u jednoj grani rada postojao suvišak ruku, taj suvišak bi se odmah pojavio u svim drugim granama rada, sniženje najamnine u jednoj proizvodnji bi još više nego do tada povuklo za sobom opšte sniženje najamnine.

Već i bez toga, jer moderna industrija svuda jako uprošćuje rad i čini ga lako naučljivim, povišenje najamnine u jednoj industrijskoj grani izaziva odmah priliv radnika u tu industrijsku granu, pa sniženje najamnine dobija više ili manje neposredno opšti karakter.

U mnoge sitne palijative, koje predlaže buržoaska strana, ovde naravno ne možemo ulaziti.¹

3. No moramo preći na treći predlog, koji je praktički povukao za sobom veoma značajne posledice i svakog dana ih za sobom povlači — na *Malthusovu teoriju*.

Cela ta teorija, koliko je ovde moramo razmotriti, svodi se na sledeće:

α) Visina najamnine zavisi od odnosa radnih ruku koje se nude prema radnim rukama koje se traže.

Najamnina može rasti na dvojak način.

Ili ako kapital koji stavlja u pokret rad raste tako brzo da tražnja radnika raste brže — u bržoj progresiji — nego njihova ponuda.

Ili, drugo, ako stanovništvo raste tako sporo da konkurencija među radnicima ostaje slaba iako proizvodni kapital ne raste brzo.

¹ (Tu je Marx naknadno umetnuo) *Pauperizam*

Na jednu stranu odnosa, na porast proizvodnog kapitala, vi radnici ne možete uticati.

Naprotiv, na drugu stranu možete.

Vi možete smanjiti ponudu među radnicima, tj. konkurenciju među radnicima, praveći što manje dece.

Da bi se razotkrila sva glupost, podlost i licemerstvo ove doktrine, dovoljno je sledeće:

β) (Ovo dodati ad I: Kako utiče porast proizvodnih snaga na najamninu?)

Najamnina raste ako raste tražnja rada. Ova tražnja raste ako raste kapital koji stavlja u pokret rad, tj. ako raste proizvodni kapital.

Pri tom valja učiniti dve glavne napomene:

Prvo: glavni uslov za povišenje najamnine je rast proizvodnog kapitala, i to njegov što brži rast. Glavni uslov da radnik bude u podnošljivom položaju jeste dakle to da on svoj položaj u odnosu na buržoasku klasu sve više snižava, da on moć svoga neprijatelja — kapital — što više uvećava. To znači, radnik može biti u snošljivom položaju samo pod uslovom da proizvodi i pojačava sebi neprijateljsku moć, svoju sopstvenu suprotnost. Pod tim uslovom, stvarajući ovu sebi neprijateljsku moć, njemu od nje pritiču sredstva za zapošljavanje koja ga iznova čine delom proizvodnog kapitala i polugom koja uvećava taj kapital te koja ga ubacuje u ubrzano kretanje porasta.

Uzgređ rečeno, ako se shvati taj odnos između rada i kapitala, svi furijeristički i drugi pokušaji njihova izmirenja pokazuju se u svojoj komičnosti.

Drugo: Pošto smo tako uopšte objasnili taj izvrnuti odnos, dolazi drugi, još važniji element.

Naime, šta znači izraz: rast proizvodnog kapitala, i pod kojim uslovima se on dešava?

Rast kapitala = akumulacija i koncentracija kapitala. U istoj meri u kojoj se kapital akumulira i koncentriše on dovodi do:

rada u većem razmeru i stoga do nove podele rada, koja još više uprošćuje rad;

zatim do uvođenja mašinerije u većem razmeru i do uvođenja novih mašina.

To znači, dakle, da u istoj meri u kojoj raste proizvodni kapital raste:

konkurencija među radnicima, zato što se podela rada uprošćuje, i svaka grana rada postaje svakome pristupačnija.

Konkurencija među njima raste, dalje, zato što oni moraju u istoj meri konkurisati mašinama koje ih lišavaju rada. Koncentracija i akumulacija proizvodnog kapitala, povećavajući sve više razmer proizvodnje — pri čemu, dalje, usled konkurencije među ponuđenim kapitalima kamata na kapital sve više pada —

povlači za sobom sledeće:

Sitna industrijska preduzeća propadaju i ne mogu izdržati kon-

kurenciju s krupnim. Čitavi sastavni delovi buržoaske klase strovaljuju se u radničku klasu. Konkurencija među radnicima povećava se, dakle, usled propadanja sitnih industrijalaca, koje je fatalno povezano sa rastom proizvodnog kapitala.

A u isto vreme, budući da kamata pada, sitni kapitalisti, koji pre nisu direktno učestvovali u industriji, prinuđeni su da postanu industrijalci, tj. da krupnoj industriji dovode nove žrtve. Dakle, i s te strane se radnička klasa povećava, a konkurencija među radnicima pojačava.

Budući da rast proizvodnih snaga povlači za sobom rad u većem razmeru, privremena hiperprodukcija postaje sve neizbežnija, svetsko tržište sve prostranije, pri sve univerzalnijoj konkurenciji. Dakle, krize postaju sve akutnije. Na taj način radnicima je dato iznenadno ohrabrujuće sredstvo za stupanje u brak i razmnožavanje, oni bivaju anglomerirani i koncentrisani u velikim masama, a njihova najamnina se sve jače koleba. Svaka nova kriza, dakle, neposredno izaziva mnogo veću konkurenciju među radnicima.

Uopšte: rast proizvodnih snaga, s njihovim bržim sredstvima komunikacije, ubrzanijom cirkulacijom i grozničavim obrtom kapitala, sastoji se u tome da se u isto vreme može proizvesti više, dakle da se po zakonu konkurencije mora proizvesti više. To znači da se proizvodnja vrši pod sve težim uslovima, a da bi se pod tim uslovima mogla izdržati konkurencija, mora se raditi u sve većem razmeru, kapital se sve više mora koncentrisati u nekoliko ruku. A da bi to proizvođenje u većem razmeru bilo plodonosno, podela rada i mašinerija moraju se stalno i nesrazmerno proširivati.

Ovo proizvođenje pod sve težim uslovima proteže se i na radnika kao na deo kapitala. Radnik mora pod sve težim uslovima, tj. za sve manju najamninu i više rada, za sve jeftinije troškove proizvodnje proizvoditi više. Na taj način sam minimum se sve više svodi na veće naprezanje snage pri minimumu životnog uživanja.

Disproporcija raste geometrijski, ne aritmetički.¹

Rast proizvodnih snaga praćen je, dakle, uvećanom vlašću krupnog kapitala, uvećanim uprošćenjem i pojednostavljenjem mašine zvane radnik, uvećanom direktnom konkurencijom među radnicima usled pojačane podele rada i primene mašina, usled premije koja se formalno daje za proizvodnju ljudi², usled konkurencije upropaštenih frakcija buržoaske klase itd.

To možemo formulisati još prostije:

Proizvodni kapital se sastoji od tri sastavna dela:

1. od sirovine koja se obrađuje;
2. od mašina i materijala, kao uglj itd., potrebnih za pogon mašina, od zgrada i tome slično;

¹ Ovu rečenicu je Marx napisao na margini rukopisa — ² (MEGA) Maschinenproduktion (proizvodnju mašina)

3. od dela kapitala koji je određen za izdržavanje radnika.

Kako se pri porastu proizvodnog kapitala ova njegova tri sastavna dela odnose jedan prema drugome?

Sa rastom proizvodnog kapitala povezana je njegova koncentracija, a s ovom je povezano da proizvodni kapital može nositi dobit samo ako se eksploatiše u sve većem razmeru.

Veliki deo kapitala biće dakle neposredno pretvoren u oruđe za rad i funkcionisaće kao takav, a što više budu rasle proizvodne snage, to će taj neposredno u mašineriju pretvoreni deo kapitala biti veći.

Povećavanje mašinerije, isto onako kao i povećavanje podele rada, povlači za sobom da se za kraće vreme može proizvesti neuporedivo više. Dakle, zaliha sirovine mora rasti u istoj razmeri. U toku rasta proizvodnog kapitala nužno se povećava deo kapitala pretvaran u sirovinu.

Preostaje treći deo proizvodnog kapitala, deo određen za izdržavanje radnika, tj. deo koji se pretvara u najamninu.

Kako se odnosi rast toga dela proizvodnog kapitala prema ostalim dvama delovima?

Veća podela rada donosi sa sobom da jedan radnik proizvodi toliko koliko je ranije proizvodilo tri, četiri, pet radnika. Mašinerija ima za posledicu taj isti odnos u neuporedivo većem stupnju.

Najpre se, dakle, samo po sebi razume, da rast u mašineriju i sirovinu pretvorenih delova proizvodnog kapitala nije praćen sličnim rastom dela kapitala određenog za najamninu. U protivnom slučaju svrha primene mašinerije i povećane podele rada bila bi promašena. Dakle, samo po sebi rezultira da deo proizvodnog kapitala određen za najamninu ne raste u istoj meri u kojoj raste deo određen za mašineriju i sirovinu. I ne samo to. U istoj meri u kojoj raste proizvodni kapital, tj. moć kapitala kao takvog, raste i nesrazmer između kapitala uloženog u sirovinu i mašine i kapitala izdanog za najamninu. To dakle znači da deo proizvodnog kapitala određen za najamninu biva sve manji u odnosu na deo kapitala koji funkcionise kao mašina i sirovina.

Pošto je kapitalist uložio u mašine veći kapital, prinuđen je da troši veći kapital za kupovinu sirovine uopšte i sirovine potrebne za pogon mašina. Ako je pre zapošljavao 100 radnika, sad će mu možda biti potrebno samo 50. Inače bi morao druge delove kapitala možda još jedanput udvostručiti, tj. nesrazmer učiniti još većim. On će dakle 50 otpustiti, ili će 100 morati raditi za istu cenu kao ranije za 50. Dakle, na tržištu se nalaze suvišni radnici.

Pri usavršenijoj podeli rada moraće se povećavati samo kapital za sirovinu. Na mesto triju radnika stupiće možda jedan.

No pretpostavimo najpovoljniji slučaj. Kapitalist proširuje svoje preduzeće tako da može zadržati ne samo dosadašnji broj svojih radnika — a nije mu naravno ni na kraj pameti da čeka dotle dok to može — nego čak još i uvećava njihov broj, pa će dakle morati da ogromno uveća proizvodnju da bi mogao sačuvati isti broj radnika ili ga čak

uvećati, a odnos broja radnika u odnosu na proizvodne snage postao je relativno beskrajno nesrazmerniji.¹ Hiperprodukcija se time ubrzava, i pri sledećoj krizi više radnika nego ikad pre ostaje bez posla.

Dakle, opšti je zakon, a to nužno proizlazi iz prirode odnosa između kapitala i rada, da u toku rasta proizvodnih snaga deo proizvodnog kapitala koji se pretvara u mašine i u sirovinu, tj. kapital kao takav, raste nesrazmerno u poređenju sa delom koji je određen za najamninu; tj. drugim rečima: radnici moraju deliti između sebe sve manji deo tog kapitala u poređenju s ukupnom masom proizvodnog kapitala. Konkurencija među njima postaje dakle sve žešća. Drugim rečima: što više raste proizvodni kapital, to više se relativno smanjuju sredstva za zapošljavanje ili životna sredstva za radnike; drugim rečima, to još brže raste radničko stanovništvo u odnosu na sredstva za njihovo zapošljavanje. A taj nesklad raste u istoj meri u kojoj raste proizvodni kapital uopšte.

Da bi se gorepomenuti nesrazmer izravnao, proizvodni kapital bi se morao povećavati u geometrijskoj proporciji, a da bi se zatim taj nesrazmer u periodu krize ponovo uklonio, proizvodni kapital bi se morao povećavati još više.

Ovaj zakon koji proizlazi čisto iz odnosa radnika prema kapitalu i koji i najpovoljnije stanje za radnika — brzi porast proizvodnog kapitala — čini nepovoljnim, buržuji su iz društvenog zakona pretvorili u prirodni zakon tvrdeći da stanovništvo raste po prirodnom zakonu brže nego sredstva za zapošljavanje ili životna sredstva.

Oni nisu shvatili da je u rastu proizvodnog kapitala uključen rast te protivrečnosti.

Kasnije ćemo se na to vratiti.

Proizvodna snaga, naročito društvena snaga samih radnika, njima neplaćena, okreće se čak protiv njih.

γ) Prva besmislenost:

Videli smo da onda kad proizvodni kapital raste — najpovoljniji slučaj koji ekonomisti pretpostavljaju — kad dakle tražnja rada srazmerno raste, iz karaktera moderne industrije i prirode kapitala proizlazi da sredstva za zapošljavanje radnika ne rastu u takvoj meri, da iste okolnosti koje čine da proizvodni kapital raste, čine i to da još brže raste nesrazmer između ponude i tražnje rada, jednom rečju — da porast proizvodnih snaga čini ujedno da raste nesrazmer između radnika i sredstava za njihovo zapošljavanje. Ovo ne zavisi ni od uvećavanja životnih sredstava ni od uvećavanja stanovništva posmatranog za sebe. Ovo proizlazi nužno iz prirode krupne industrije i iz odnosa između rada i kapitala.

¹ Neprevodiva igra reči: „... und das Verhältnis der Arbeiterzahl im Verhältnis zu den Produktivkräften ist relativ unendlich mehr Mißverhältnis geworden.“

No ako porast proizvodnog kapitala napreduje samo polako, ako ostaje stacionaran ili ako čak pada, onda je broj radnika uvek prevelik u odnosu na tražnju rada.

U oba slučaja, povoljnom i nepovoljnom, iz odnosa rada prema kapitalu, iz prirode samog kapitala proizlazi da će ponuda radnika biti uvek prevelika u odnosu na tražnju rada.

δ) Na stranu besmisao da cela radnička klasa ne može doneti odluku da neće praviti decu, njen položaj, naprotiv čini polni nagon glavnim uživanjem i razvija ga jednostrano.

Pošto je buržoazija svela egzistenciju radnika na minimum, ona hoće da još i njegove akte reprodukcije ograniči na minimum.

e) Uostalom, sa kako malo ozbiljnosti se buržoazija odnosi i može odnositi prema tim frazama i savetima, proizlazi iz sledećeg:

Prvo: Zamenjujući odrasle decom, moderna industrija daje pravu premiju za pravljenje dece.

Drugo: Krupnoj industriji je stalno potrebna rezervna armija nezaposlenih radnika za vremena preterane proizvodnje. Glavna svrha buržuja u odnosu na radnika uopšte i jeste da robu rad dobije što jeftinije, a to je moguće samo ako je ponuda te robe što veća u odnosu na njenu tražnju, tj. ako ima što više suvišnog stanovništva.

Suvišno stanovništvo je dakle u interesu buržoazije, i ona daje radniku dobar savet znajući da ga on ne može poslušati.

ζ) Budući da se kapital povećava samo tada kad zapošljava radnike, uvećavanje kapitala uključuje uvećavanje proletarijata, a uvećavanje proletarijata mora da se, kao što smo videli, u skladu s prirodom odnosa između kapitala i rada, odvija relativno još brže.

η) Međutim, gorepomenuta teorija, koja voli da se izražava i kao prirodni zakon, da stanovništvo raste brže nego što rastu životna sredstva, utoliko je dobrodošlija buržuju što ona umiruje njegovu savest, što mu bezdušnost čini moralnom dužnošću, što posledice društva čini posledicama prirode i što mu najzad daje priliku da sasvim mirno posmatra propadanje proletarijata usled smrti od gladi, kao i druge prirodne pojave, a da se ne uzbuđuje, a s druge strane da bedu proletarijata posmatra i kažnjava kao njegovu vlastitu krivicu. Plo-ter, veli, može razumom obuzdati prirodni instinkt i tako moralnom kontrolom zaustaviti prirodni zakon u njegovom štetnom razvoju.

θ) Kao primena te teorije može se posmatrati zakonodavstvo o sirotinji. Tamanjenje pacova. Arsenik. Workhouses¹. Pauperizam uopšte. Dolap ponovo unutar civilizacije. Varvarstvo se opet pojavljuje, ali ono se rađa iz krila same civilizacije i njoj pripada; stoga prokaženo varvarstvo, varvarstvo kao guba civilizacije. Workhouses — bastilje za radnike. Odvajanje žena od muževa.

4. Sad ćemo ukratko govoriti o onima koji hoće da poboljšaju položaj radnika drukčijim određivanjem najamnine.

¹ Domovi rada

Proudhon.

5. Najzad, među onim što su o najamnini kazali filantropski ekonomisti treba pomenuti još jedno mišljenje.

α) Među drugim ekonomistima naročito je Rossi izlagao sledeće:

Fabrikant samo eskomptira radniku njegov udeo u proizvodnji, jer ovaj ne može čekati prodaju proizvoda. Kad bi se radnik mogao sam izdržavati do prodaje proizvoda, on bi se potom kao asocié¹ koristio pravom na svoj udeo u proizvodu, kako to biva između kapitalista u pravom smislu reči i industrijskog kapitalista. Što radnikov udeo ima baš oblik najamnine, čista je slučajnost, to je rezultat špekulacije, posebnog akta koji se vrši uporedo s procesom proizvodnje, a koji nije njegov nužni konstitutivni element. Najamnina je samo jedan akcidentalni oblik našeg socijalnog uređenja. Ona ne pripada nužno kapitalu. Ona nije fakat neophodan za proizvodnju. U nekoj drugoj organizaciji društva ona može nestati.

β) Cela ova mudrost svodi se na ovo: kad bi radnici posedovali dovoljno akumuliranog rada, tj. dovoljno kapitala da ne bi morali živeti neposredno od prodaje svoga rada, oblik najamnine bi otpao. To znači: kad bi svi radnici bili u isto vreme kapitalisti; to znači, dakle, pretpostavljati i zadržavati kapital bez suprotnosti najamnog rada, bez koje on ne može egzistirati.

γ) Međutim, to priznanje nije naodmet. Najamnina nije akcidentalni oblik buržoaske proizvodnje, ali je cela buržoaska proizvodnja prolazni historijski oblik proizvodnje. Svi njeni odnosi — kapital, kao i najamnina, kao i zemljišna renta itd. — prolazni su i odstranjivi na izvesnoj tački razvitka.

VII. Radničke asocijacije

Jedan moment u teoriji stanovništva bio je njena težnja da smanji konkurenciju među radnicima. Asocijacije, naprotiv, imaju cilj da je *ukinu* i da na njeno mesto stave *ujedinjenje* među radnicima.

Ono što ekonomisti navode protiv asocijacije tačno je:

1. Troškovi koje one uzrokuju radnicima najčešće su veći od povišenja dohotka koje hoće da postignu. Ne mogu se dugo odupirati zakonima konkurencije. Ove koalicije izazivaju pojavu novih mašina, novu podelu rada, premeštanje s jednog mesta proizvodnje na drugo. Usled svega toga sniženje najamnine.

2. Ako bi koalicijama uspelo da u jednoj zemlji drže cenu rada tako visoko da profit znatno padne u odnosu na prosečni profit u drugim zemljama, ili da kapital bude u svom rastu zaustavljen, posledica bi bila zastoj ili nazadovanje industrije, a radnici bi bili upropašćen zajedno sa svojim gazdama. Jer takav je, kao što smo videli, položaj radnika. Njegov položaj se poboljšava u skokovima kad proizvodni

¹ ortak

kapital raste, a on je odmah upropašćen kad taj kapital pada ili ostaje stacionaran.

3. Svi ovi prigovori buržoaskih ekonomista su, kao što je rečeno, tačni. Ali tačni samo s njihovog gledišta. Kad bi se u asocijacijama stvarno radilo samo o tome o čemu izgleda da se radi, naime o određivanju najamnine, kad bi odnos rada i kapitala bio večan, te koalicije bi se bez uspeha razbile o nužnost stvari. Ali one su sredstvo ujedinjavanja radničke klase, pripremanja za obaranje celog starog društva s njegovim klasnim suprotnostima. A s tog stanovišta radnici se s pravom smeju mudrim buržoaskim učama koji im unapred izračunavaju koliko ih taj građanski rat stoji mrtvih i ranjenih, a koliko žrtava u novcu. Ko hoće da tuče protivnika, taj neće s njim diskutovati o troškovima rata. A da radnici nisu uskogrudi, pokazuje ekonomistima i sama činjenica da većinu koalicija stvaraju najbolje plaćeni radnici i da radnici sve ono što mogu otkinuti od svoje najamnine upotrebljavaju za formiranje političkih i industrijskih asocijacija za podmirenje troškova toga pokreta. Pa ako su gospoda buržuiji i njihovi ekonomisti u filantropskim trenucima tako milostivi te dopuštaju da u minimum najamnine, tj. života uđe nešto čaja ili ruma, ili šećera i mesa, mora im, naprotiv, izgledati i užasno i neshvatljivo da radnici u taj minimum stavljaju ponešto troškova rata protiv buržoazije i da od svoje revolucionarne delatnosti prave čak maksimum svoga životnog uživanja.

VIII. Pozitivna strana najamnog rada

Pre nego što završim, treba još upozoriti na pozitivnu stranu najamnog rada.

α) Kad se kaže pozitivna strana najamnog rada, kaže se pozitivna strana kapitala, krupne industrije, slobodne konkurencije svetskog tržišta i nema potrebe da vam objašnjavam kako bez tih produkcijskih odnosa ne bi bila stvorena ni sredstva za proizvodnju, materijalna sredstva za oslobodenje proletarijata i osnivanje novog društva, niti bi sam proletarijat postigao takav stepen ujedinjenja i razvitka u kojem je doista sposoban da revolucionariše staro društvo i samog sebe. *Izjednačavanje najamnine.*

β) Uzmimo samu najamninu u srži njene negativnosti — da moja delatnost postaje roba, da ja postajem skroz-naskroz objekt prodaje.

Prvo: time je otpalo sve patrijarhalno jer sve više samo trgovina, kupovina i prodaja, ostaje jedina veza, a novčani odnos jedini odnos između poslodavaca i radnika.

Drugo: aureola svetosti pala je potpuno sa svih odnosa starog društva, jer se ono raspalo u čiste novčane odnose.

Isto tako su svi takozvani viši radovi, duhovni, umetnički itd. pretvoreni u trgovinske artikle i time izgubili svoju staru posvećenost. Koliko je veliki napredak bilo to što se cela regimenta popova, lekara,

pravniku itd., dakle religija, pravna nauka, itd. počela ocenjivati samo po svojoj trgovinskoj vrednosti.¹

(*Treće*: Pošto je rad postao roba i kao takav bio podvrgnut slobodnoj konkurenciji, nastojalo se proizvoditi ga što jeftinije, tj. uz što niže troškove proizvodnje. Time će za neku buduću organizaciju društva svaki fizički rad postati beskrajno lak i jednostavan. — Izvući opšte zaključke.)

Treće: Time što su radnici konstatovali da je usled opšte prodajnosti sve kao od sebe odvojivo, odeljivo, oni su tek postali slobodni od podređivanja određenom odnosu. Prednost je to što radnik može svojim novcem raditi šta hoće, ne samo suprotno plaćanju u naturi nego i suprotno načinu života propisanog mu naprosto staležom (feudalnim).

Napisano krajem decembra 1847.

¹ (Tu je Marx u rukopisu umetnuo reči:) nacionalna klasna borba, odnosi vlasništva

Friedrich Engels

[Francuska radnička klasa i predsednički izbori]^[460]

* *Pariz*. Raspail ili Ledru-Rollin? Socijalist ili montanjar? To je pitanje koje partiju crvene republike deli sada na dva neprijateljska tabora.^[461]

O čemu se zapravo u tom sporu radi?

Pitajte listove montanjara, »Réforme« i »Révolution«, i oni će vam reći da to i sami ne mogu otkriti; da socijalisti postavljaju doslovno isti program permanentne revolucije, progresivnog poreza, poreza na nasledstvo i organizacije rada što ga je postavila montanja; da nema nikakvog spora oko principa i da su ceo taj neumesni skandal izazvali neki zavidljivci i slavohlepnici koji zloupotrebljavaju »veru i poverenje« naroda te iz egoizma sumnjiče prvake narodne partije.

Pitajte list socijalista, »Peuple«^[462], i on će vam odgovoriti gorkim izlivima o ignoranciji i šupljoglavosti montanjara, beskonačnim juridičko-moralno-ekonomskim traktatima i naposljetku tajanstvenom aluzijom da se u osnovi radi o novoj panaceji građanina Proudhona, koja će ubrzo ostaviti daleko iza sebe stare socijalističke fraze iz škole Louis-a Blanc-a.

Pitajte, najzad, socijalističke radnike, i oni će vam kratko odgovoriti: »Ce sont des *bourgeois*, les montagnards.¹

Jedini koji pogađaju ekser u glavu opet su radnici. Oni neće da znaju za montanju, jer se montanja sastoji od samih *buržuja*.

Socijalističko-demokratska partija sastojala se još pre februara od dve različite frakcije; prvo od govornika, poslanika, pisaca, advokata itd. sa njihovim ne malim repom sitnih buržuja, koji su sačinjavali pravu partiju »Réforme«; drugo od mase pariskih radnika, koji nipošto nisu bili bezuslovno sledbenici prvih, nego su, naprotiv, bili vrlo nepoverljivi saveznici, pa su se čas tešnje njima priključivali, čas više od njih udaljavali, zavisno od toga da li su ljudi od »Réforme« istupali odlučnije ili kolebljivije. Poslednjih meseci monarhije »Réforme« je zbog svoje polemike sa »National«-om, istupala vrlo odlučno, pa je odnos između nje i radnika bio vrlo intiman.

¹ To su *buržuji*, montanjari.

Ljudi od »Réforme« istupali su stoga kao predstavnici proletarijata u privremenoj vladi.

Kako su oni u privremenoj vladi bili u manjini i zbog toga, budući nesposobni da provedu interes radnika, služili »čistim« republikancima^[463] samo za to da zavaravaju radnike dotle dok čisti republikanci ponovo ne organizuju javnu vlast, koja je sad bila *njihova* javna vlast protiv radnika; kako se šef partije »Réforme«, Ledru-Rollin, dao skloniti Lamartine-ovim frazama o samopožrtvovanju i čarima vlasti da uđe u Izvršnu komisiju;^[101] kako je on time pocepao, oslabio revolucionarnu partiju i delimično je stavio na raspolaganje vladi te tako pomogao upropašćenju ustanaka u maju i junu, pa se protiv njih čak i borio — sve ovo ne treba ovde dalje izlagati. Činjenice su još sveže u sećanju.

Ukratko rečeno, posle junskog ustanka, posle pada Izvršne komisije i uspona čistih republikanaca do isključive vlasti u licu Cavaignaca, partija »Réforme«, partija demokratsko-socijalističke sitne buržoazije, izgubila je sve iluzije o razvoju republike. Bila je gurnuta u opoziciju, bila je opet slobodna, pravila je opet opoziciju i opet je uspostavila svoje stare veze sa radnicima.

Dok nisu iskrsla važna pitanja, dok se radilo samo o razgolićivanju kukavičke, izdajničke i reakcionarne Cavaignacove politike, dotle su radnici mogli dopuštati da ih u štampi predstavljaju »Réforme« i »Révolution démocratique et sociale«. Osim toga, »Vraie République«^[464] i pravi radnički listovi bili su ionako već ugušeni opsadnim stanjem, tendencioznim procesima i kaucijama. Isto tako mogli su dopuštati da ih u Nacionalnoj skupštini predstavlja montanja. Raspail, Barbès, Albert, bili su uhapšeni, Louis-Blanc i Caussidière morali su emigrirati. Klubovi su delom bili zatvoreni, delom pod strogim nadzorom, a stari zakoni protiv slobode govora postajali su i još postoje. O tome kako se njima umeju da služe protiv radnika listovi su svakog dana donosili dovoljno primera. U nemogućnosti da na govornicu izvedu svoje vlastite govornike morali su se opet zadovoljiti onima koji su ih predstavljali pre februara — radikalnim sitnim buržujima i njihovim govornicima.

Tada je izronilo predsedničko pitanje. Tu su tri kandidata: Cavaignac, Louis Napoléon, Ledru-Rollin. O Cavaignacu nije kod radnika moglo biti reči. Čovek koji ih je u junu ubijao kartečom i zasipao zapaljivim raketama mogao je računati samo na njihovu mržnju. Louis Bonaparte? Za njega su mogli glasati samo iz ironije, da bi ga danas glasanjem izdigli, a sutra oružjem oborili, a s njim i čestitu »čistu« buržoasku republiku. I najzad, Ledru Rollin, koji se radnicima preporučivao kao jedini crveni, socijalističko-demokratski kandidat.

Dakle, posle iskustava sa privremenom vladom, posle 15. maja i 24. juna zahtevalo se od radnika da opet dadu glas poverenja radikalnoj sitnoj buržoaziji i Ledru-Rollinu, istim ljudima koji su 25. februara, kad je naoružani proletarijat ovladao Parizom, kad se sve moglo pro-

vesti, umesto revolucionarnih dela imali samo uzvišene fraze umirivanja, umesto brzih, odlučujućih mera samo obećanja i reči utehe, umesto energije iz 1793. godine samo zastavu fraze i titulature [17]93, istim ljudima koji su sa Lamartine-om i Marrast-om klicali: Pre svega treba *umiriti buržuje*, i koji su stoga zaboravili da revoluciju vode dalje, istim ljudima koji su 15. maja bili neodlučni i koji su 23. juna dali dopremiti artiljeriju od Vensana i bataljone od Orleansa i Burža?

Pa ipak bi narod možda, da ne cepa glasove, glasao za Ledru-Rollina. No tada je došao njegov govor od 25. novembra protiv Cavaignaca, u kojem se opet stavlja na stranu pobedilaca, predbacuje Cavaignacu što protiv revolucije nije nastupio dovoljno energično, što nije imao još više bataljona spremnih za borbu protiv radnika.

Taj govor je Ledru-Rollina lišio svakog kredita kod radnika. I sad još, posle pet meseci, nakon što je sve posledice junske bitke morao tako reći okajati na vlastitom telu, i sad je još uz pobedioce protiv pobedenih i ponosi se time što je zahtevao više bataljona protiv ustanika no što ih je Cavaignac mogao formirati!

I taj čovek, po čijem mišljenju junjski borci nisu bili dovoljno brzo pobedeni, hoće da bude šef partije koja je nastupila nasledstvo poraženih u junu?

Posle tog govora kandidatura Ledru-Rollina je kod pariskih radnika propala. Raspailova protukandidatura, postavljena već ranije, već pre okružena simpatijama radnika, pobedila je u Parizu. Da su odlučivali glasački listići Pariza, Raspail bi sad bio predsednik republike.

Radnici znaju vrlo dobro da Ledru-Rollin još nije sišao sa scene, da on radikalnoj partiji još može učiniti velike usluge. Ali poverenje radnika je proigrao. Njegove slabosti, njegova sitna taština, njegova zavisnost od visokoparnih fraza zahvaljujući kojima je njime zagospodario čak Lamartine, sve su to morali ispaštati *oni*, radnici. Nijedna usluga koju on može učiniti neće to izbrisati iz pamćenja. Radnici će uvek znati: ako Ledru-Rollin opet postaje energičan, njegova energija je samo energija naoružanih radnika koji će ga, stojeći iza njega, gurati napred.

Dajući Ledru-Rollinu votum nepoverenja, radnici su u isto vreme dali votum nepoverenja celoj radikalnoj sitnoj buržoaziji. Neodlučnost, zavisnost od tradicionalnih fraza o *dévoûment*¹ itd., zaboravljanje revolucionarnih akcija za volju revolucionarnih reminiscencija — sve su to svojstva koja Ledru-Rollin deli sa klasom koju predstavlja.

Radikalni sitni buržuiji su samo stoga socijalistički što jasno vide svoje propadanje, svoj prelazak u proletarijat. Ne kao sitni buržuiji, kao posednici sitnog kapitala, nego kao budući proleterii oni se zanose organizacijom rada i prevratom u odnosu kapitala i rada. Dajte im političku vlast, i oni će brzo zaboraviti organizaciju rada. Politička

¹ odanosti

vlast daje im, bar u opijenosti prvog trenutka, izgled na sticanje kapitala, na spas od preteće propasti. Samo ako naoružani proleter i uperenim bajonetom stoje iza njih, samo tada će se oni setiti svojih juče-rašnjih saveznika. Tako su postupili u februaru i martu, a Ledru-Rollin, kao njihov šef, bio je prvi koji je tako postupio. Ako su sad izgubili iluzije, zar to menja stav radnika prema njima? Ako se pokajnički vraćaju, zar zato imaju pravo zahtevati da radnici sada pod sasvim drukčijim odnosima opet padnu u klopku?

Da radnici to neće učiniti, da oni znaju kako se treba odnositi prema radikalnim sitnim buržujima, to im oni daju razumeti glasajući ne za Ledru-Rollina, nego za Raspaila.

Ali Raspail — čime se Raspail učini toliko zaslužnim za radnike? Kako je moguće *njega* suprotstaviti Ledru-Rollinu kao socijalistu par excellence¹.

Narod vrlo dobro zna da Raspail nije službeni socijalist, nije profesionalni iznalazač sistema. Narod neće službene socijaliste i iznalazače sistema, on ih je sit. Inače bi njegov kandidat bio građanin Proudhon, a ne vatreni Raspail.

Ali narod ima dobro pamćenje i ni izdaleka nije tako nezahvalan kako u svojoj skromnosti vole da kažu nepriznate reakcionarne veličine. Narod se još vrlo dobro seća da je Raspail bio prvi koji je privremenoj vladi predbacivao njenu pasivnost, njeno puko brbljanje o republici. Narod još nije zaboravio »Ami du Peuple«¹⁶⁵, par le citoyen² Raspail, i jer je Raspail prvi imao hrabrosti — a za to se zaista htela hrabrost — da prema privremenoj vladi istupi revolucionarno, i jer Raspail predstavlja ne jednu određenu socijalističku couleur³ već samo socijalnu *revoluciju* — zato narod Pariza glasa za Raspaila.

Ne radi se o nekoliko sitnih, u Manifestu montanje najsvetčanije najavljenih mera, spasonosnih za ceo svet. Radi se o socijalnoj revoluciji koja će Francuzima doneti sasvim druge stvari nego što su te bezvezne, već stereotipne fraze. Radi se o energiji da se ta revolucija sprovede. Radi se o tome da li će sitna buržoazija imati tu energiju nakon što se već jedanput pokazala nemoćnom. A proletarijat Pariza, glasajući za Raspaila, odgovara: *Ne!*

Otud čuđenje listova »Réforme« i »Révolution« da se njihove fraze mogu akceptirati a da se ipak ne može glasati za Ledru-Rollina koji te fraze zastupa. Ti vrlo listovi, koji se smatraju radničkim, a ipak su sad više nego ikad ranije listovi sitnih buržuja, ne mogu, naravno, razumeti da je isti zahtev u ustima radnika revolucionaran, a u *njihovim* ustima gola fraza. Inače ne bi morali imati svoje sopstvene iluzije!

A građanin Proudhon i njegov »Peuple«? O tome sutra.

Napisano početkom decembra 1848.

¹ u pravom smislu reči — ² građanina — ³ boju

Friedrich Engels

[Proudhon]^[460]

* *Pariz.* Juče smo govorili o montanjarima i socijalistima, o kandidaturi Ledru-Rollina i kandidaturi Raspaila, o »Réforme« i o »Peuple«^[462] građanina Proudhona. Obećali smo da ćemo se vratiti na Proudhona.

Ko je građanin Proudhon?

Proudhon je seljak iz Franche-Comté-a koji je prošao različita zvanja i različite studije. Pažnju javnosti je prvi put skrenuo na sebe pamfletom objavljenim 1842. *Šta je vlasništvo?*^[466] Odgovor je glasio: »Vlasništvo je krađa.«

Neočekivani odgovor frapirao je Francuze. Vlada Louis-Philippe-a, austère¹ Guizot, koji nije imao sluha za kalambure, bio je dovoljno borniran da Proudhona izvede pred sud. Ali uzalud. Za tako pikantan paradoks moralo se kod svakog francuskog porotnog suda računati sa oslobađajućom presudom. A to se i dogodilo. Vlada se blamirala, a Proudhon je postao znamenit čovek.

Što se same knjige tiče, ona je sva odgovarala gornjem rezimeu. Svaka glava kondenzovala se u jednom začuđujućem paradoksu, u jednom maniru s kojim se Francuzi još nisu sretali.

U ostalome je knjiga sadržavala delom juridičko-moralna, delom ekonomsko-moralna rasuđivanja, od kojih je svako pokušavalo dokazati da se vlasništvo svodi na protivrečnost. Što se tiče juridičkih tačaka, ovo se može priznati, jer nema ničeg lakšeg nego dokazati da se uopšte cela pravna nauka svodi na same protivrečnosti. Što se tiče ekonomskih rasuđivanja, ona sadrže malo novoga, a i ono što sadrže novo, zasniva se na pogrešnim kalkulacijama. Pravilo trojno se svuda skandalozno narušava.

Ipak, Francuzi nisu izašli na kraj s tom knjigom. Pravnici je bila suviše ekonomska, ekonomistima suviše pravnička, a jednima i drugima suviše moralistička. *Après tout, rekoše najzad, c'est un ouvrage remarquable*².

¹ strogi — ² Sve u svemu, to je značajno delo.

No Proudhon je težio k većim trijumfima. Posle različitih zaboravljenih kratkih spisa, izašla je naposljetku, godine 1846, njegova *Philosophie de la misère*^[467] u dve ogromne sveske. U tom delu, koje je trebalo da bude večni temelj njegove slave, Proudhon je primenio grubo iskrivljen Hegelov filozofski metod na neobično loše shvaćenu političku ekonomiju i pokušao da kojekakvim transcendentnim skokovima utemelji nov socijalistički sistem slobodnih radničkih asocijacija. Taj sistem je bio toliko nov da je u Engleskoj pod imenom Equitable Labour Exchange Bazaars ili Offices^[468] još pre deset godina u deset različitih gradova deset puta bankrotirao.

Ovo glomazno, pseudonaučno, debelo delo, u kojem su na kraju krajeva ne samo svi dosadašnji ekonomisti nego i svi dosadašnji socijalisti bili počašćeni najvećim grubostima, nije na lakomislene Francuze učinilo baš nikakav utisak. Takav način govora i rezonovanja oni još nisu srećali, i on je još manje bio po njihovom ukusu nego kuriozni paradoksi iz Proudhonova ranijeg dela. Doduše, slični paradoksi nisu nedostajali ni ovde (tako se Proudhon veoma ozbiljno proglašavao za »ličnog neprijatelja Jehove«^[469]), ali su oni bili kao zatrpani pod tobožnjim dijalektičkim bagažom. Francuzi su ponovo rekli: »C'est un ouvrage remarquable«, i odložili ga na stranu. U Nemačkoj je to delo, naravno, bilo primljeno s velikim strahopoštovanjem.

Marx je tada objavio isto toliko duhovit koliko i temeljit odgovor (*Misère de la philosophie, réponse à la Philosophie de la misère, de M. Proudhon*. Par Karl Marx, Bruxelles et Paris, 1847^[470]), koji je po načinu mišljenja i po jeziku hiljadu puta francuskiji od Proudhonove pretenciozne grdosije.

Što se tiče stvarnog sadržaja obaju Proudhonovih spisa posvećenih kritici postojećih društvenih odnosa, može se, pročitavši oba, mirne savesti reći da se on svodi na nulu.

Što se tiče Proudhonovih predloga u pogledu socijalne reforme, oni imaju, kao što je već rečeno, tu prednost da su sebe u Engleskoj već pre dužeg vremena sjajno prikazali kroz mnogobrojna bankrotstva.

To je bio Proudhon pre revolucije. Dok se on još bavio time da pokrene dnevni list »Le Représentant du peuple« bez kapitala, ali pomoću kalkulacije koja se može uporediti samo s preziranjem pravila trojnog, pariski radnici su se digli, isterali su Louis-Philippe-a i osnovali republiku.

Zahvaljujući republici, Proudhon je postao prvo »građanin«; zahvaljujući izboru pariskih radnika koji su glasali za njegovo čestito socijalističko ime, postao je zatim narodni predstavnik.

Time je revolucija bacila građanina Proudhona iz teorije u praksu, iz budžaka na forum. A kako se ponašao tvrdoglavi, nadmeni samouk koji s jednakim prezirom tretira sve autoritete pre sebe — pravnike, akademike, ekonomiste i socijaliste, koji svu dosadašnju istoriju proglašava besmislicom, a sebe samoga tako reći novim mesijom, — kako se ponašao kad je trebalo da i sam pomaže praviti istoriju?

Njemu u čast moramo reći da je počeo time što se postavio na krajnju levicu među tim istim socijalistima i što je glasao zajedno s tim istim socijalistima koje je tako duboko prezirao i tako žestoko napadao kao ignorantske, arogantne šupljoglavce.

Istina, kažu da je on na partijskim skupštinama montanje sa svežom žestinom obnovio svoje stare silovite napade na nekadašnje protivnike, da je sve njih zajedno i svakog posebno proglasio ignorancijom i frazerima koji ne razumeju ni abecedu onoga o čemu govore.

Mi to rado verujemo. Mi čak rado verujemo da su Proudhonovi ekonomski paradoksi, izloženi sa suvom strasnošću i samopouzdanjem doktrinarizma gospodu montanjare doveli u priličnu zabunu. Tek nekolicina među njima su ekonomisti-teoretičari, i oni se oslanjaju više ili manje na malog Louis-a Blanc-a; a mali Louis Blanc, iako je mnogo značajnija glava od nepogrešivog Proudhona, ipak je suviše intuitivna priroda da bi izašao na kraj s Proudhonovom ekonomski-učenom pretenzijom, s neobičnom transcendentijom i prividno matematičkom logikom. Osim toga, on je morao ubrzo emigrirati, a njegova pastva, bespomoćna na polju ekonomije, ostala je bez zaštite, prepuštena nemilosrdnim kandžama vuka-Proudhona.

Da je Proudhon uprkos svim tim trijumfima ipak veoma slab ekonomist, ne treba da se ponovo kaže. Samo njegova slaba strana nije upravo u onoj oblasti u kojoj se kreće masa francuskih socijalista.

Najveći trijumf koji je ikad doživeo, Proudhon je postigao na tribini Nacionalne skupštine. Nekom prilikom, ne znam već kojom, uzeo je reč i čas i po gnevio buržuje u Skupštini neprekinutim nizom pravih proudonovskih paradoksa, od kojih je jedan bio neobuzdaniji od drugog, a svaki sračunat na to da najgrublje šokira najsvetija i najdraža osećanja slušalaca. A sve to servirano s njegovom profesorskom ravnodušnošću, u nenaglašenom, profesorskom, franš-konteovskom dijalektu, u najsvuđem, najneuzbudljivijem stilu na svetu — efekt, ples sv. Vida pobešnjelih buržuja zaista nije bio loš.¹

Ali to je bio i vrhunac Proudhonove javne delatnosti. Međutim, on je nastavio — kroz malo-pomalo i posle gorkih iskustava s pravilom trojnim stvoreni list *«Répresentant du peuple»*, koji se ubrzo pretvorio prosto u *«Peuple»*, a tako isto i u klubovima — obrađivati radnike za svoje teorije usrećenja. I imao je uspeha. On ne le comprend pas, govorili su radnici, mais c'est un homme remarquable².

Napisano početkom decembra 1848.

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 262 - 265. — ² Ne možeš ga razumeti, ali on je značajan čovek.

PRILOZI

Popis priloga

A. Materijali i dokumenti (novembar 1848-jun 1849)

B. *Friedrich Engels* Uvod u seriju članaka Karla Marxa *Najamni rad i kapital* za izdanje iz 1891. godine

A. Materijali i dokumenti
(novembar 1848 — jun 1849)

1

Karl Marx

* *Keln*, 14. novembra. Na vest da je glavni urednik lista »N[eue] Rh[einische] Z[eitung]« *Karl Marx* primio poziv da se jutros javi kod istražnog suda, skupila se pred Apelacionim sudom prilična masa naroda da iskaže svoje simpatije i da sačeka rezultat. Kad se opet pojavio, Marx je pozdravljen uzvicima odobravanja i otpraćen do Eiseroeve dvorane, gde se sa nekoliko reči zahvalio na tome što mu je narod izrazio simpatije i izjavio da je bio pozvan samo u vezi sa *dovršanjem saslušanja* u predmetu *Hecker*. Naime, bivši javni tužilac, sadašnji viši javni tužilac g. Hecker misli da ga je Karl Marx¹ jednim dokumentom štampanim u »N. Rh. Z.« i potpisanim sa »*Hecker*« oklevetao proglašivši ga republikancem.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 143 od 15. novembra 1848]

2

[Molba Friedricha Engelsa za dozvolu boravka u Bernu]

[Koncept]

Upravi pravosuđa i policije kantona Bern, u Bernu.

Uzimam slobodu da na temelju uputstva Ureda za pasoše podnesem molbu za dozvolu boravka u Bernu.^[471]

Živeo sam u Kelnu (Rajnska Pruska) kao pisac, kad sam bio uvučen u sudsku istragu, otvorenu zbog nemira koji su u tom gradu izbili 25. i 26. septembra o.g., a pretilo mi je i hapšenje. Tom hapšenju sam izmakao bekstvom. Nekoliko dana posle toga izdana je protiv

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 379 - 382.

mene poternica («Kölnische Zeitung» od 1, 2. ili 3. oktobra)¹, čime se konstatuje da sam politički emigrant. Ako zatreba, spreman sam Upravi dostaviti prepis poternice.

Došavši u Švajcarsku, odlučio sam da prilikom traženja gostoprimitstva dam prednost kantonu i gradu Bernu a ne nekom drugom mestu:

1. jer je Bern od nemačke granice toliko udaljen da se nemačkim vlastima oduzima svaka izlika da švajcarsku vladu uznemiruju prigovorima i tvrđenjima da svoje pravo azila zloupotrebljavam za prevratničko delovanje itd.;

2. jer mi Bern upravo sad daje priliku da u radu švajcarske Savezne skupštine studiram praktičnu efikasnost jednog ustava iz koga Nemačka može u svakom slučaju štošta naučiti, naročito u vreme kad nemački narod može dospeti u položaj da dade sebi ustav sličan u ovom ili onom pogledu.

Nadam se da moj egzil neće trajati predugo, jer, bez obzira na male izgledе za stabilnost sadašnjeg reda stvari u Pruskoj, ima mnogo razloga da od porotnika u Kelnu očekujem oslobadajuću presudu. Moje bekstvo imalo je uglavnom samo tu svrhu da izbegnem dugotrajni istražni zatvor. Prema tome, mislim da ću već idućeg proleća moći da se vratim u svoju otadžbinu.

Što se tiče sredstava za egzistenciju, ona su potpuno obezbeđena, što u slučaju potrebe mogu dokazati.

Prilažem takođe, po uputstvu Ureda za pasoše, pasoš koji mi je, na moj zahtev, izdala francuska Privremena vlada kad sam se u aprilu o.g. iz Pariza vratio u domovinu, i koji mi je iz Kelna poslan ovamo.

Koristim se ovom prilikom da uverim Upravu u svoje naročito poštovanje.

Friedrich Engels

Bern, Postgasse Nr. 43 B kod
g. Haerberli, 15. novembra 1848.

[Prvi put objavljeno na ruskom jeziku 1934.
(Сочинения К. Маркса и Ф. Энгельса, I. изд.,
том XXV), a na jeziku originala 1935
(u Marx-Engels, Gesamtausgabe,
Abt. I. Bd. 7).]

¹ vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 432.

3

Deputacija višem javnom tužiocu Zweiffelu

Keln, 22. novembra. Juče je trebalo da se gospoda Marx, Karl Schapper i Schneider II jave kod istražnog sudije zbog proglašenja u ime Rajnskog okružnog odbora demokrata («*Neue Rheinische Zeitung*» br. 157)¹. Svuda se govorilo o tome kako postoji namera da se pozvani odmah uhapsu. Ma koliko je to i mnogim pravnicima izgledalo neverovatno, ipak je Narodni komitet^[472] uputio g. višem javnom tužiocu Zweiffelu deputaciju da bi se u to uverio. Ovaj je dao očekivanu izjavu da nije izdat nalog da se pozvani uhapsu, a da bi se takav nalog eventualno mogao izdati samo onda kad bi proglas izazvao pobunu; jer onda bi *prestup* pozvanih protiv § 209, 217^[473] (koji sad spada samo pred sud popravne policije) postao *zločin*. — Uostalom, članovi deputacije izrazili su, suprotno mišljenju višeg javnog tužioca da je prema pomenutom mestu u zakonu poziv na sud *morao* uslediti, svoje mišljenje da bi za sada, kad je Nacionalna skupština u Berlinu jedina zakonita vlast u Pruskoj, pre svega trebalo odmah preduzeti mere protiv svih onih činovnika i vlasti koji nasilnički istupaju protiv odluka Nacionalne skupštine ili su na to pozivali, kao što je to nedavno učinio oberprezident Eichmann² u Koblencu.

[«*Neue Rheinische Zeitung*»,
br. 150 od 23. novembra 1848]

4

[Saopštenje o saslušanju Marxa, Schappera i Schneidera II na istražnom sudu]

* *Keln*, 25. novembra. Prilikom preslušavanja Marxa, Schappera i Schneidera II na istražnom sudu zbog drugog proglašenja³ izdatog u ime Rajnskog okružnog odbora demokrata unesena je u zapisnik izjava okrivljenih da su oni proglas napisali i potpisali, pa je time istraga završena. Od okrivljenih niko nije bio uhapšen. Ovo kao odgovor na različita pisma upućena Okružnom odboru.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 30. — ² Vidi u ovom tomu, str. 28/29.
— ³ Vidi u ovom tomu, str. 30.

Procesi protiv »Neue Rheinische Zeitung«

* *Keln*, 5. decembra. Pre nekoliko dana bio je glavni urednik lista »*Neue Rheinische Zeitung*« *Karl Marx* ponovo pozvan na istražni sud. Četiri članka podstakla su Centralnu vlast da tuži za klevetu: 1. Schnap-phahnski, 2. članak iz Breslave o Lichnowskom, 3. članak u kom je reč o »*krivotvorećem*« izveštaju izvesnog »komičnog Stedtmanna«, 4. štampanje »deklaracije o izdaji naroda« donesene u Eiserovoj dvorani protiv frankfurtske većine u pitanju Šlezvig-Holštajna.^[474]

»*Neue Rheinische Zeitung*« sa čežnjom očekuje dalje tužbe zbog klevete iz Berlina, Petrograda, Beča, Brisela i Napulja.

Dvadesetog decembra održaće se prvi proces »*Neue Rheinische Zeitung*« contra tužilaštva i žandarma.^[475]

Dosad nismo čuli da bi neko rajnsko javno tužilaštvo smatralo da se neki član Code pénala^[90] može primeniti protiv grubih, opipljivih protivzakonitosti svih rajnskih vlasti.

»*Distinguendum est!*« »*Il faut distinguer*«¹ je deviza hrabrog rajnskog javnog tužilaštva.

[»*Neue Rheinische Zeitung*«,
br. 161 od 6. decembra 1848]

[Mandat lozanskog radničkog udruženja Friedrichu Engelsu za radnički kongres u Bernu]^[476]

Brate!

Zbog nemogućnosti da pošaljemo delegata, izabrali smo Tebe da nas zastupaš na radničkom kongresu u Bernu; kao stari borac za proletarijat Ti zacemento ni tu nećeš promašiti svoj zadatak, mada tu nećeš imati posla sa buržuizima i drugim kramarskim dušama, jer treba da se obraćaš samo proleterima i da radiš samo za proletere. Prema tome, saopštavamo ti ukratko našu volju što se tiče centralnog udruženja.

1) Svrha ujedinjenih udruženja treba da bude: a. Osnivanje centralnog udruženja i centralne kase. b. *Socijalno* i političko obrazovanje radnika. c. Stupiti u vezu sa nemačkim Radničkim komitetom u Lajpcigu,^[477] da bi veze među radnicima, kao glavno, ojačale.

2) Dužnost izabranog centralnog udruženja treba da bude: a. Da uspostavi vezu sa Radničkim komitetom u Lajpcigu. b. Da širi,

¹ »Treba razlikovati«

radi olakšanja korespondencije, poglavito list (»Verbrüderung«⁽⁴⁷⁸⁾) koji izdaje Centralni komitet. c. Da upravlja centralnom kasom i da o tom polugodišnje polaže račun. d. Da sve značajne događaje odmah saopšti zbratimljenim udruženjima.

3) Uzajamne dužnosti zbratimljenih udruženja i dužnosti prema centralnom udruženju: a. Svaki član plaća mesečno najviše 1 bac¹ doprinosa, dok se sa obe strane razmena pisama vrši tako da se ona nikad ne frankiraju. b. Svako podružno udruženje ima da svoje članove snabde članskim kartama. c. Svaki član koji poseduje člansku kartu ima u svako udruženje slobodan pristup, ali ona mora da bude potpisana od predsednika poslednjeg udruženja u kome je isti bio član.

Što se tiče našeg izbora, smatramo, kao i pre, Bernsko udruženje najpodesnijim. U slučaju da se povede reč o našoj poslednjoj okružnici: ona je bila samo posledica toga što smo već ovog leta udruženje Bern imenovali za centralno udruženje, no budući da smo o stanju stvari ostali bez ikakve informacije, sazvali smo skupštinu ovde, i ona je donela rečenu okružnicu. Doprinos od 1/2 baca sedmično odbacili smo zato što bi se zbog njega broj članova smanjio, pa usled toga prihod ne bi bio mnogo veći.

Lozana, 8. decembra 1848.

U ime 41 člana udruženja
pozdrav i stisak ruke

G. Schneeberger
Bangert Chr. Haaf

[Prvi put objavljeno u Marx-Engels
Gesamtausgabe, Abt. I. Bd. 7, 1935]

7

[Saopštenje o pretplati na »Neue Rheinische Zeitung« za prvi kvartal 1849]

Porudžbine lista »Neue Rheinische Zeitung« za idući kvartal, januar—mart 1849, potrebno je izvršiti što pre, i to u Kelnu kod ekspedicije lista (Unter Hutmacher br. 17), a u drugim mestima kod svih poštanskih ustanova Nemačke.

Za Francusku preuzimaju pretplate g. G. A. Alexandre, Strasbourg, Brandgasse 28 i Paris, Rue Notre Dame de Nazareth 23, kao i kr. glavni poštanski ured u Ahenu; za Englesku gg. J. J. Ewer and Comp., London, Newgate Street 72; za Belgiju i Holandiju tamošnji kr. poštanski uredi i pošta u Liježu.²

Zbog toga što je otpala belegovina, pretplata se snižava pa od sada iznosi za Keln samo 1 talir 7 srebrnih groša i 6 pfeniga, kod svih pruskih

¹ Batz, Batzen — sitan kovani novac — ² U brojevima 176 do 195 »Neue Rheinische Zeitung« navode se druge adrese.

poštanskih ureda (uključivoš porto), samo 1 talir 17 srebrnih groša četvrtgodišnje; za pretplatnike u ostaloj Nemačkoj dolazi tome srazmerno povišenje poštarine.

Uredništvo ostaje nepromenjeno.

Dosadašnji brojevi »Neue Rheinische Zeitung« su njen program. Lične veze sa šefovima demokratske partije u Engleskoj, Francuskoj, Italiji, Belgiji i Severnoj Americi omogućavaju redakciji da političko-socijalni pokret inostranstva prikaže tačnije i jasnije nego bilo koji drugi list. U tom pogledu je »Neue Rheinische Zeitung« organ ne samo nemačke nego i evropske demokratije.

Inserti: Četvorostubačni petitni redak ili njegov prostor 1 srebrni groš 6 pfeniga.

Oglasi svake vrste postižu zbog mnogobrojnih veza našeg lista veliku raširenost.

Odgovorni izdavači lista »Neue Rheinische Zeitung«

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 172-195. od 19. decembra
1848. do 14. januara 1849]

8

Sudski proces protiv »Neue Rheinische Zeitung« odgođen

* *Keln*, 20. decembra. Proces protiv »Neue Rheinische Zeitung« dospeo je danas pred porotu. Gosp. dr. *Marx*, glavni urednik, g. *Korff*, odgovorni izdavač lista »Neue Rheinische Z[eit]ung« i g. *Engels* bili su okrivljenici. Poslednji nije bio prisutan. Tužba je podignuta zbog uvrede višeg javnog tužioca i klevete žandarmâ. Proces je prekinut zbog povrede procesnog prava.^[479]

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 174 od 21. decembra 1848]

9

Sudski proces Drigalskog protiv »Neue Rheinische Zeitung«

* *Keln*, 21. decembra. Danas je dr *Marx* ponovo pozvan istražnom sudiji zbog navodne klevete »građanina i komunista« g. *Drigalskog*¹. Koji je to po redu proces po štamparskoj krivici protiv »Neue

¹ Vidi u ovom tomu, str. 49 - 53.

Rheinische Zeitung», teško je odrediti zbog njihovog velikog broja. Uostalom, žalimo što nas je g. Drigalski tako pogrešno ocenio. Samo našim člancima o njemu može zahvaliti što ga je zapao komadićak evropske glasovitosti. Koje li crne nezahvalnosti, gospodine »građanine i komunisto Drigalski«!! Ako je čak i iz kraljevsko-prusko-komunističkog srca nestalo priznanja za učinjene usluge, onda je to znak da su vremena sve pokvarenija.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 175 od 22. decembra 1848]

10

Iz zapisnika sednice komiteta kelnskog radničkog udruženja od 15. januara 1849.

Pošto je pročitana i prihvaćena zapisnik sa prošle sednice, predavajući Röser pita da li je građanin Prinz, urednik, prisutan, i, pošto je odgovoreno da je već otišao, kaže da isti kao činovnik Udruženja mora biti pozvan na odgovornost za svoje ponašanje u poslednje vreme i za promene koje je vršio u listu ne obaveštavajući o njima Udruženje . . .

Građani Marx i Schapper iznose predlog, koji mnogi podupiru, da se građaninu Prinzu kao uredniku službenog organa Udruženja^[480] pridoda redakcijska komisija koja bi bdela nad tim da taj organ zaista i zastupa interese Udruženja i da bude vođen u duhu naše partije.

Predlog se usvaja, i u tu redakcijsku komisiju imenuju se građani Schapper, Röser i Reiff.

Građanin Westermann čita »Izjavu« dr Gottschalka^[481] datu u Briselu i kaže da se s njegovim postupkom ne može složiti.

Građanin Marx stavlja predlog, koji podupire Schapper, da se o stvari zasad ne raspravlja, jer je data izjava odviše dvojbeni i nejasna da bi se iz nje moglo nešto sa sigurnošću zaključiti, nego da se, radi njenog raščišćavanja, imenuje komisija. Ona treba da navede sva mesta koja joj se čine nejasna i u pismu upućenom dr Gottschalku zatraži da se ona razjasne i objasne.

Taj predlog nailazi na opšte odobravanje, pa su u komisiju predloženi i imenovani građani dr Marx, Anneke, Schapper, Röser, i Esser.

Građanin Anneke predlaže da na idućim sednicama budu predmet rasprave skorašnji izbori.^[482]

Građanin Schapper misli da smo kao posebna partija možda i mogli postići što solidno da se s tim počelo recimo pre četiri sedmice, međutim, sad je prekasno jer još nismo nikako organizovani; Radničko udruženje ne bi uspelo da kandidati koje bi istaklo budu izabrani.

Gradanin Marx tako isto misli da Radničko udruženje kao takvo ne može sada uspeti u tome da njegovi kandidati budu izabrani; u ovom trenutku se i ne radi o tome da se učini nešto u principijelnom pogledu, nego da se vladi, apsolutizmu, feudalnoj vladavini pravi opozicija, a zato su dovoljni i obični demokrati, tzv. liberali, koji takode nikako nisu zadovoljni sadašnjom vladom. Treba stvar uzeti onakvu kakva jeste. A pošto je važno da se sadašnjem apsolutističkom sistemu pravi što jača opozicija, to već zdravi razum zahteva da se, kad je jasno da na izborima ne možemo progurati svoje sopstveno principijelno mišljenje, udružimo s drugom partijom koja takode pravi opoziciju, kako pobjedu ne bismo prepustili našem zajedničkom neprijatelju, apsolutnom kraljevstvu.

Posle toga je odlučeno da se učestvuje u opštim izbornim komitetima koji treba da se formiraju nakon podele ovog grada na izborne okruge i da se ondje zastupa opšti demokratski princip.

Za uspostavljanje tešnje veze između radnika i demokrata određuju se građani Schapper i Röser, koji treba da učestvuju na odborskim sednicama Demokratskog udruženja i da o tome ovde referišu.

[*Freiheit. Arbeit,
br. 3 od 21. januara 1849]

11

List »Neue Rheinische Zeitung« osloboden od optužbe

* *Keln*, 8. februara. Kako smo u nekoliko primeraka našeg jučerašnjeg broja već javili, na jučerašnjoj sednici porote vođena je rasprava o tužbi protiv glavnog urednika *Marxa*, urednika *Engelsa* i odgovornog izdavača lista »Neue Rheinische Zeitung« zbog članka ***Keln*, 4. jula (u broju od 5. jula 1848¹). Članak se odnosio na hapšenje g. Annekea i izazvao je tužbu zbog klevete žandarmâ koji su izvršili hapšenje (čl. 367 Code pénala) i uvrede višeg javnog tužioca Zweiffela (čl. 222 Code pénala). Porotnici su posle kratkog većanja *oslobodili* okrivljene.

Taj proces, najstariji od mnogih koji se vode protiv »Neue Rheinische Zeitung«, važan je zato što su ovog puta porotnici u svojoj odluci članove 222 i 367 (u vezi sa čl. 370) protumačili i primenili potpuno drukčije nego što su to pre činili sudovi Rajnske popravne policije. A članovi 222 i 367 jesu, osim članova o direktnom pozivanju na građanski rat i bunu, jedini koje je oštroumlje rajnskog javnog tužilaštva dosad uspelo primeniti na štampu. Oslobodavajući pra-

¹ Vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 143 - 145.

vovek porotnika je dakle nova garancija slobode štampe u Rajnskoj Pruskoj.

Javićemo o sudskim raspravama, u izvodu, što pre mognemo.^[483]

Danas *Marx* ponovo stoji pred porotnim sudom, zajedno sa *Schneiderom*, poslanikom Kelna, i *Schapperom*, zbog poziva na uskraćivanje poreza koji su uputili kao članovi demokratskog Okružnog odbora¹.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 217 od 9. februara 1849]

12

Dva procesa protiv »Neue Rheinische Zeitung«

Keln, 8. februara. Juče i danas opet su pred našim porotnim sudom vođena dva procesa po štamparskoj krivici protiv *Marxa*, glavnog urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«, *Engelsa*, i *Schappera*, saradnika lista, a danas protiv *Marxa*, *Schappera* i advokata *Schneidera* II, koji su optuženi da su bunili narod protiv vlade pozivajući ga na uskraćivanje poreza. Navala ljudi bila je izvanredno velika. U oba procesa optuženi su se branili sami i nastojali dokazati neosnovanost optužbe, u čemu su i uspeli u tolikoj meri da su ih porotnici u oba slučaja proglasili *nekrivim*. — Eto vlada nikako nema sreće sa političkim procesima pred porotnim sudom. Gore bi mogli proći nekolicina oficira ovdašnjeg garnizona koji su učestvovali u narodnom pokretu u septembru prošle godine i, kad su stvari pošle naopako, prebegli preko granice u Belgiju. Međutim, sad su se vratili i čekaju odluku u procesu koji je protiv njih već poveden.^[484]

[«Deutsche Londoner Zeitung»,
br. 203 od 16. februara 1849]

13

Demokratski banket

* *Milhajm* na Rajni, 11. februara (sa zakašnjenjem). Danas je ovde održan demokratski banket koji je priredilo Radničko udruženje. Bili su pozvani članovi kelnskog Radničkog udruženja i Demokratskog udruženja. Muzika i pevanje izmenjivali su se sa zdravicama koje su bile 'drazložene dužim govorima.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 30.

Bengel, predsjednik ovdašnjeg Radničkog udruženja, govorio je u dužem izlaganju o odnosu sadašnjosti prema prošlosti. *Lucas* je nazdravio gostima, posebno onima koji su se, kao prisutni glavni urednik lista »Neue Rheinische Zeitung« *Karl Marx*, davno pre februarske revolucije borili za prava radničke klase rečju i delom. *Schapper* je nazdravio »demokratskoj republici«. *K[arl] Marx* je govorio o učestvovanju nemačkih radnika u borbama u Francuskoj, Engleskoj, Belgiji i Švajcarskoj. Nazdravio je *Gladbachu*, jednom od onih poslanika sporazumaške Skupštine koji, kao izuzetak, doista zastupaju interese naroda. *F[riedrich] Engels* je nazdravio Mađarima i Kossuthu. *Ott* iz Voringena govorio je o ustavnom liberalizmu, aristokratiji i demokraciji, *Fischbach* o bedi naroda i o sredstvima za uklanjanje te bede. *Gladbach* se osvrnuo na raspuštenu Nacionalnu skupštinu i kritikovao je u energičnom izlaganju njene slabosti, njenu neodlučnost i njen nedostatak revolucionarnog duha. Na kraju je *Krahe* govorio o devizi februarske revolucije: »Sloboda, jednakost, bratstvo«.

O prvom demokratskom banketu u Rajnskoj provinciji toliko se govori da će on sigurno biti predmet podražavanja.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 225 od 18. februara 1849]

14

Banket od 24. februara

* *Keln*, 27. februara. Prekjuče je u čast godišnjice francuske februarske revolucije u Eiserovoj dvorani održan banket.^[485] Velika dvorana, koja može primiti između 2000 i 3000 ljudi, bila je dupkom puna.

Karl Marx, koji je aklamacijom izabran za predsedavajućeg, morao je odbiti zbog sprečenosti. Nato je, na opšti zahtev, predsedavanje preuzeo *Karl Schapper* i otvorio sastanak zdravicom u čast senima žrtava palih u februaru i junu u Parizu i u svim ostalim revolucionarnim borbama 1848.

Poslanik Kelna advokat *Schneider* oprostio se na to od svojih birača. Odmah posle toga rekao je nekoliko reči i poslanik *Gladbach*, vratio se na uzroke uspevanja poslednje kontrarevolucije i pozvao je narod Kelna da se pri novim aktima nasilja protiv Doma digne u odbranu svojih poslanika. (Toliko kao odgovor na denuncijaciju u današnjoj »Köln[ische] Z[ei]t[un]g«.^[486])

Izrečene su još ove zdravice: *Dr Rittinghausen*: demokratsko-socijalnoj republici. — *F. Engels*, urednik »Neue Rh[einische] Z[ei]-

t[un]g«: Talijanima koji se bore, pre svega Rimskoj Republici. — *C. Cramer*: senima Roberta Bluma. — *Wöhler*, poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine: nemačkoj demokratiji. — *Guffanti*: Ledru-Rollinu i francuskim demokratima. — Bivši artiljerijski podoficir *Funk*: Pereat¹ tiranima. — *Dr Weyll*: prisutnim ženama. — *Dr Becker*: demokratima svih nacija. — *Stolar Kurth*: Kossuthu i Madarima. — *Schapper*: političkim zatvorenicima i emigrantima, naročito Nemcima u Bezansonu.^[487] — *Carstens*, radnik: budućoj socijalnoj revoluciji. — *Ferd. Wolff*, urednik »Neue Rheinische Zeitung«: pravu na rad. — Radnik *Hausmann*: jedinstvu. — *C. Cramer*: Mieroslawskom i poljskim borcima 1848. — Gostioničar *Kamp* iz Bona: bratstvu svih nacija. — Student *Blum*: vupertalskim demokratima. — Radnik *Müller*: Mellinetu, Tedescu i ostaloj petnaestorici antverpenskikh osuđenika u procesu Risquons-Tout.^[170] — Radnik *Röser* senima Robespierre-a, Saint-Justa, Marat-a i ostalih heroja 1793.

Svečanost koja je s vremena na vreme oživljavana muzikom, pevanjem Marseljeze, pesme žirondista^[488] itd., kao i pevanjem Radničkog pevačkog društva pod upravljanjem g. Herxa, završena je poklikom »opštoj demokratsko-socijalnoj republici«.

Na sastanku su skupljani prilozi za nemačke emigrante u Bezansonu i dobijen je poveći iznos.

Cele večeri trupe su bile u pripravnosti, a ulicama su se kretale jake patrole, no to je više bilo izazvano čestim tučnjavama vojnika između sebe, nego banketom.

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 233 od 28. februara 1849]

15

Banket u Girčenihu

* *Keln*, 20. marta. Sinoć se u Girčenihu održavao banket posvećen sećanju na prošlogodišnje berlinske borbe na barikadama. Mada je već buržoaski koncert od 18. marta posvećen »proslavi obećanja« ustava itd. itd. pristojno napunio najveću dvoranu našeg grada, juče ta dvorana nije mogla primiti ni polovinu nagrnule publike. Dok je gore 5500 - 6000 ljudi stajalo gusto zbijeno čovek do čoveka, na ulici je više hiljada uzalud čekalo da mogne ući. Dvorana se napunila tako brzo da su čak i neki govornici uspeli da se u nju probiju tek posle 9 časova uveče.

Predsedavao je *Karl Schapper* i otvorio skupštinu zdravicom suverenom narodu, jedinom izvoru svake zakonite vlasti. Izrečene su

¹ Dole

još ove zdravice: *H. Becker*: u spomen mrtvima 18. i 19. marta; građanin *Wachter*: za poboljšanje nemačkog Mihela¹; građanin *Weyll*: za potpunu revoluciju, a ne polovičnu; građanin *Rittinghausen*: preat² nemačkom caru; *C. Cramer*: za demokratske žene koje prisustvuju našem banketu; *W. Wolff*, urednik »Neue Rheinische Zeitung«: za italijanske republike; *E. Dronke*, urednik »Neue Rheinische Zeitung«: za proletersku revoluciju; *P. Nothjurg*: za pobjedu Madara i Kossutha; *H. Bürgers*, urednik »Neue Rheinische Zeitung«: za pad Austrije; *F. Wolff*, urednik »Neue Rheinische Zeitung«: za optužene iz Burža⁽³⁷⁷⁾; *F. Engels*, urednik »Neue Rheinische Zeitung«: za junske ustanike Pariza; *K. Schapper*: za engleske čartiste i njihove najrevolucionarnije šefove Ernesta Jonesa i G. J. Harneya; *Carl Cramer*: za Poljake; *Chr. Esser*, urednik lista »Arbeiter-Zeitung«⁽⁴⁸⁰⁾: za crvenu republiku.

Banket, koji je protekao u najvećem miru i redu, završen je oko 11 sati opštim klicanjem crvenoj republici. U odnosu na koncert lele-kala⁽²²⁶⁾, održan 18. u Gircenihu, radujemo se što se u Kelnu još nikad nije okupila tolika i ujedno tako taktična publika kao na banketu održanom sinoć pod auspicijama³ crvene zastave.

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 251 od 21. marta 1849]

16

Zaključci generalne skupštine radničkog udruženja od 16. aprila 1849.

Skupština zaključuje jednoglasno:

1. Istupiti iz Saveza demokratskih udruženja Nemačke i priključiti se Savezu nemačkih radničkih udruženja čiji je Centralni odbor u Lajpcigu.⁽⁴⁷⁷⁾

2. Staviti u dužnost svom komitetu da, radi tešnjeg povezivanja čisto socijalne partije, pre održavanja opšteg radničkog kongresa u Lajpcigu sazove u Kelnu provincijski kongres svih radničkih udruženja Porajnja i Vestfalije.

3. Poslati delegate na kongres radničkih udruženja koji će se uskoro održati u Lajpcigu.

[»Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit«,
br. 22 od 22. aprila 1849]

¹ naroda — ² dole — ³ pod okriljem

17

Sednica komiteta od 17. aprila 1849.

- ... 5. U vezi sa zaključkom jučerašnje generalne skupštine:
Prve nedelje u maju sazvati ovde kongres predstavnika
svih radničkih udruženja Porajnja i Vestfalije.

Radi izvršenja tog zaključka komitet imenuje privremeni provin-
cijski odbor od šest članova, u koji ulaze građani K. Marx, W. Wolff,
K. Schapper, Anneke, Esser i Otto, i stavlja im u dužnost da izrade
motivisan poziv tim udruženjima ...

[«Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit»,
br. 22 od 22. aprila 1849]

18

Zaključak 1. podružnice kelnskog Radničkog udruženja^[489]*Predlog*

1. S obzirom na to da dr Gottschalk u listu »Freiheit, Arbeit« prikazuje građanina Karla Marxa kao prijatelja i istomišljenika Franza Raveaux-a, poslanika frankfurtske Skupštine, dok se, naprotiv, građanin Marx na sednici komiteta od 8. februara izrazio u tom smislu da je on, iako trenutno i podupire kandidaturu Raveaux-a i Schneidera II, veoma daleko od toga da bi se s tim ljudima slagao u principijelnom pogledu, da je, suprotno tome, prvoga od njih »Neue Rheinische Zeitung« neštedimice napadala upravo u periodu njegovog najvećeg sjaja, ali da trenutno ne može biti govora o crvenim i bezbojnim demokratima, jer se zasad radi uglavnom o tome da se pravi opozicija apsolutnom kraljevstvu i da se, kako bi se to postiglo, crveni i bezbojni demokrati moraju ujediniti protiv lelekala;^[226]

2. dalje, da je dr Gottschalk na demokratskom kongresu u Frankfurtu rekao da kelnske radnike može upotrebiti isto tako za crvenu monarhiju kao i za crvenu republiku, dakle da je same radnike prikazao kao mašinu koja ga slepo sluša;

3. da su napadi u gorepomenutom listu upereni protiv Raveaux-a vrlo prostačkog i mržnjom zadojenog karaktera po tome što mu predbacuju telesnu bolest i predstavljaju je kao simuliranje.

4. da ni drugi napadi u tom listu većinom nemaju baš nikakvog osnova i zbog svoje plitkosti ne zavreduju opovrgavanje, ali ipak odaju sitničavu mržnju i pizmu i nizak, zloban karakter svog autora;

5. da je dr Gottschalk posle oslobadajuće presude imao plan, koji je izneo pred nekolicinom članova Radničkog udruženja, da reor-

ganizuje Radničko udruženje i da u tu svrhu oktroiše na čelo udruženja sebe (kao predsednika) i još 5 drugih, po njegovom izboru, kao članove komiteta, što odaje despotski način mišljenja i što se kosi s najosnovnijim demokratskim načelima;

6. da je pri toj reorganizaciji hteo napustiti partiju pravih proletera i bacio se u naručje malograđana time što je mesečnu članarinu hteo povisiti na 5 srebrnih groša;

7. da je dr Gottschalk u listu Udruženja izvršio promenu zbog koje je izlaženje lista bilo prekinuto 14 dana a da ga Udruženje nije na to ovlastilo,^[480] štaviše, da ono ili njegova uprava nisu o tom bili makar samo obavešteni, što pokazuje zadiranje u prava Udruženja koje se nikako ne može opravdati a ni izviniti ni odlaskom dra Gottschalka koji je ubrzo zatim usledio, pa ni nužnošću ili važnim razlozima;

8. da je dr Gottschalk posle oslobađajuće presude, umesto da ispuni očekivanje kelnskih radnika i među njima počne kao pre svoju delatnost u smislu napretka, na iznenađenje svih otišao ne kazavši ni jedne jedine reči za rastanak ili da im zahvali za njihovu vernu istrajnost;

9. da je dr Gottschalk iz preterane osetljivosti prognao sam sebe i u Briselu dao izjavu koja nikako nije mogla poslužiti objašnjenju i opravdanju njegovog ponašanja, jer u njoj on, republikanac, govori da bi njegovu osobu trebalo da pozove nazad ili »sadašnji najviši sudija u zemlji« ili »glas naroda«, dakle nalazi najvišeg sudiju u još nečem drugom osim u opštem glasu naroda; da je pod najvišim sudijom na tom mestu mogao podrazumevati samo kralja, čime se stavlja direktno na stranu legitimista i monarhista; da se, u drugu ruku, u toj izjavi ponovo izruguje narodu pretpostavljajući da će ovaj pozvati nazad nekoga ko priznaje i priziva drugog sudiju osim glasa naroda; da on ovde igra najkukavniju ulogu dvoličnjaka i nastoji da sebi ostavi otvoren put i do kralja i do naroda;

10. da se Gottschalk nije udostojio odgovoriti na zahtev Radničkog udruženja da tu svoju takozvanu izjavu, koja izgleda nerazumljiva, objasni i, posebno, da navede što podrazumeva pod sadašnjim najvišim sudijom;

11. da se dr Gottschalk, a da ga niko nije pozvao, ipak vratio u Nemačku, zbog čega se cela stvar s dobrovoljnim progonoštvom pretvorila u čistu maglu i mora izgledati kao loše sračunat izborni manevar, naročito kad se ima na umu to da su njegov brat i prijatelji za to vreme vrlo aktivno radili na tome da bude izabran u berlinski Dom, — s obzirom na sve to podružnica br. 1 Radničkog udruženja u Kelnu izjavljuje:

da nikako ne odobrava ponašanje dr Gottschalka otkako ga je ovdašnji porotni sud oslobodio od optužbe i da s odlučnošću i negodovanjem odbija od sebe pretpostavku da bi ona dozvolila da bude zloupotrebljena u interesu crvene monarhije, ili da bi

je podmukli lični napadi na pojedine osobe mogli navesti na pogrešan put, ili da bi dopustila da joj se oktroiše predsednik s komitetom beskičmenjaka, ili da bi pozvala nazad dobrovoljnog prognanika koji radi svog iskupljenja u isti mah moli milost kralja i naroda, ili da bi nekom čoveku, ma ko on bio, dopustila da s njom postupa kao s glupim detićem.

[*Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit,
br. 24 od 29. aprila 1849]

19

Zaključci generalne skupštine od 23. aprila 1849.

1. Uбудuće će se generalna skupština održavati svake srede.
2. Potvrđuje se od komiteta izabrani privremeni odbor za održavanje kongresa radničkih udruženja Porajnja i Vestfalije ovde u Kelnu, u sastavu K. Marx, Karl Schapper, W. Wolff, F. Anneke, Esser i Otto.

[*Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit,
br. 24 od 29. aprila 1849]

20

[Saopštenje o sazivanju kongresa radničkih udruženja]

Nedavno je iz Okružnog odbora demokratskih udruženja Rajnske provincije istupio deo članova, a u isto vreme je i ovdašnje Radničko udruženje izjavilo da istupa iz Saveza rajnskih demokratskih udruženja. Taj korak je učinjen iz uverenja da se zbog raznorodnosti elemenata u pomenutim udruženjima od njih može očekivati malo probitačnog za interese radničke klase ili širokih masa naroda.

Utoliko je potrebnije čvrsto zbijanje istorodnih elemenata, snažno zajedničko delanje svih radničkih udruženja.

U tu svrhu je ovdašnje Radničko udruženje smatralo za potrebno da, kao prvu meru, postavi privremeni odbor za sva radnička udruženja Rajnske provincije i Vestfalije i u isti imenuje potpisane sa zadatkom da učine korake potrebne da se postigne rečena svrha.

Privremeni odbor poziva ovime sva radnička i sva druga udruženja koja, iako dosad nemaju to ime, ipak odlučno pristaju uz načela socijalne demokratije, da svoje delegate pošalju na provincijski kongres koji će se održati prve nedelje idućeg meseca (6. maja).^[490]

Dnevni red će biti:

1. Organizovanje rajnsko-vestfalskih radničkih udruženja;
2. Izbor delegata za opšti kongres svih nemačkih radničkih udruženja koji će se održati u mesecu junu u Lajpcigu;
3. Pretresanje i utvrđivanje predloga koji treba da budu predati delegatima za kongres u Lajpcigu.

Mole se delegati izabrani za ovdašnji pretkongres da se sa svojim punomoćjima jave najkasnije 6. maja, u 10 pre podne, kod *Simonsa* u lokalu »Kod venca« na Altenmarktu.

Keln, 24. aprila 1849.

K. Marx (odsutan) **W. Wolff** **K. Schapper** **F. Anneke** **C. J. Esser** **Otto**

N.B. Molimo da se pismene obavesti šalju na adresu *Karl Schapper*, predsednik Radničkog udruženja, Unter Hutmacher Nr. 17.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br. 282 od 26. aprila 1849. prilog i
br. 285 od 29. aprila 1849, drugo izdanje]

21

Urednici lista »Neue Rheinische Zeitung«

Keln, 19. maja ... Pojedininim urednicima »Neue Rheinische Zeitung« dogodilo se sledeće: F. Engelsa krivično gone zbog njegovog istupanja u Eberfeldu; Marx, Dronke i Weerth moraju napustiti države s ove strane Rajne kao ne-Prusi; istrage prete F. Wolffu što nije udovoljio vojnoj dužnosti, a W. Wolffu zbog političkih prestupa izvršenih tobože pre u starim provincijama. Sudsko veće je danas odbilo da se uz kauciju pusti na slobodu Korff.

[«Deutsche Zeitung»,
br. 140 od 22. maja 1849]

22

Urednik g. Karl Marx otputovao

* *Keln*. Juče ujutro je bivši glavni urednik lista »Neue Rheinische Zeitung«, g. Karl Marx, u pratnji nekoliko drugih urednika, napustio Keln i otputovao na gornju Rajnu; onde će njegovo delovanje biti isto tako uspešno kao što je bilo ovde.

[«Neue Kölnische Zeitung»,
br. 116 od 22. maja 1849]

23

[Proces protiv »Neue Rheinische Zeitung«]

Keln, 29. maja. Sud popravne policije treba danas da donese presudu u predmetu koji je pred njim od septembra prošle godine — kleveti poslanikâ frankfurtske Nacionalne skupštine.^[474] Pozvani su bili K. Marx, E. Dronke, G. Weerth, H. Becker, H. Korff i štampari Dietz i Bechthold. Prva trojica nisu se pojavila. Osim Korffa, svi su oslobođeni krivice. Korff (kao bivši odgovorni izdavač lista »N[eue] Rh[einische] Z[eit]t[un]g«) osuđen je zbog uvrede »komičnog Stedtmanna« na mesec dana zatvora i na $\frac{1}{7}$ troškova. Optužbu protiv Weertha zbog Schnapphahnski-Lichnowskoga sud je odbio s mnogo oštine.

[»Neue Rheinische Zeitung«,
br. 128 od 1. juna 1849]

24

Poternica
[protiv Friedricha Engelsa]

Na osnovu naloga o privođenjima, izdatih od kr. istražnog sudije, molim sve nadležne civilne i vojne vlasti da preduzmu sve kako bi budno motrile i u slučaju otkrivanja uhapsile i meni predvele sledeće osobe, i to: 1. *Friedricha Engelsa*, urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«, rođenog u Barmenu, u poslednje vreme sa stanom u Kelnu . . . koje su bekstvom umakle istrazi pokrenutoj protiv njih zbog zločina predviđenog u čl. 96 Kaznenog zakonika, lični opis kojih saopštavam u nastavku.

Elberfeld, 6. juna 1849.

Za višeg javnog tužioca
javni tužilac *Eichhorn*

Lični opis. 1. *Engels*. Star 26 do 28 godina, visok pet stopa i šest cola, kosa plava, čelo visoko, obrve svetle, oči plave, nos i usta pravilni, brada rida, lice i brada ovalni, boja lica zdrava, stas vitak. Posebni znakovi: govori brzo i kratkovid je . . .

B. *Friedrich Engels*

Uvod [za zasebno izdanje Marxovog
»Najamnog rada i kapitala«, godine 1891]

Uvod [za zasebno izdanje Marxovog »Najamnog rada i kapitala«, izdanje 1891]

Ovaj rad je izlazio kao niz uvodnih članaka u »Neue Rheinische Zeitung« počevši od 5. aprila 1849. Njegova su osnova predavanja koja je Marx držao 1847. u briselskom nemačkom radničkom udruženju. Nije bio odštampan u celosti; reči »Nastavak sledi« u broju 269 ostale su neispunjene usled tada nagrnulih događaja — upada Rusa u Madarsku, ustanaka u Drezdenu, Izerlonu, Elberfeldu, Pfalcu i Badenu — koji su doveli do ugušenja samih novina (19. maja 1849). Rukopis tog nastavka nije se našao u Marxovoj ostavštini.

Najamni rad i kapital izašao je u nekoliko izdanja zasebno štampan u obliku brošure, poslednji put 1884, Hotingen-Cirih, Švajcarska zadržna štamparija. Dosadašnja preštampanja sadržavala su vernu reprodukciju teksta originala. Ali ovo novo preštampanje treba da kao propagandni spis bude rastureno u najmanje 10 000 primeraka, pa mi se ovde moralo nametnuti pitanje da li bi sam Marx u takvim okolnostima odobrio neizmenjeno reprodukovanje teksta.

Četrdesetih godina Marx još nije bio dovršio svoju kritiku političke ekonomije. To se dogodilo tek krajem pedesetih godina. Stoga njegovi spisi koji su izašli pre prve sveske *Priloga kritici političke ekonomije* (1859) odstupaju u pojedinim tačkama od spisa napisanih posle 1859, sadrže izraze i cele rečenice koje, sa stanovišta kasnijih spisa, izgledaju nezgodni i čak netačni. Samo po sebi se razume da u običnim, čitalačkoj publici namenjenim izdanjima, treba da nađe mesta i ovo ranije stanovište sadržano u duhovnom razvoju autora, da i autor i publika imaju nepobitno pravo na neizmenjeno preštampanje tih starijih spisa. I ne bi mi ni u snu palo na um da u njima izmenim ma i jednu reč.

Druga je stvar kad je novo izdanje gotovo isključivo namenjeno propagandi među radnicima. Tu bi Marx staro, 1849. godine datirano izlaganje doveo bezuslovno u sklad sa svojim novim stanovištem. I ja sam uveren da ću postupiti u njegovu duhu ako *za ovo izdanje* učinim omanje izmene i dopune potrebne da se ta svrha postigne u svim bitnim tačkama. Dakle, unapred kažem čitaocu: to nije brošura kako ju je Marx napisao 1849, nego, približno, kako bi je napisao 1891. Uz to je pravi tekst rasturen u tako velikom broju primeraka da je to

dovoljno dok ga ne uzmognem u nekom kasnijem celokupnom izdanju ponovo odštampati neizmenjenog.

Sve moje izmene vrte se oko jedne tačke. Prema originalu, radnik prodaje kapitalistu za najamninu svoj *rad*; prema sadašnjem tekstu — svoju radnu *snagu*. Za tu izmenu dužan sam dati objašnjenje. Objašnjenje radnicima, da bi videli da se ovde ne radi o pukom cepidlačenju oko reči, nego naprotiv o jednoj od najvažnijih tačaka cele političke ekonomije. Objašnjenje buržujima, da bi se mogli uveriti koliko su neobrazovani radnici, kojima se i najteža ekonomska pitanja s lakoćom mogu učiniti razumljivim, nadmoćni nad našim naduvenim »obrazovanim ljudima«, za koje takva zamršena pitanja ostaju nerešiva celog života.

Klasična politička ekonomija^[491] preuzela je iz industrijske prakse opštepoznatu fabrikantovu predstavu da on kupuje i plaća *rad* svojih radnika. Ta predstava bila je sasvim dovoljna fabrikantu za poslovnu upotrebu, za knjigovodstvo i kalkulaciju cena. Naivno prenesena u političku ekonomiju, izazvala je u njoj čudnovate zablude i zabune.

Ekonomija zatiče činjenicu da se cene svih roba, među njima i cena robe koju ona zove »radom«, neprekidno menjaju; da one skaču i padaju usled vrlo raznolikih okolnosti koje često nisu ni u kakvoj vezi s proizvodnjom same robe, tako da se čini da cene po pravilu određuje puki slučaj. No čim je ekonomija nastupila kao nauka, jedan od prvih njenih zadataka bio je da traži zakon koji se krije iza ove slučajnosti što prividno upravlja robnim cenama, a koji u stvari upravlja samom tom slučajnošću. Unutar neprekidnog menjanja robnih cena i njihovog kolebanja čas naviše, čas naniže, ona je tražila čvrstu centralnu tačku oko koje se ta menjanja i kolebanja vrše. Jednom reči: ona je pošla od *cena* robe, da bi kao zakon koji reguliše cene našla *vrednost* robe, kojom se objašnjavaju sva kolebanja cena i na koju se sve one, na kraju krajeva, trebaju svesti.

Klasična ekonomija je našla da se vrednost neke robe određuje u njoj sadržanim, za njenu proizvodnju potrebnim radom. Ovim objašnjenjem ona se zadovoljila. Pa i mi zasad možemo ostati pri tome. Samo ću, da ne bi bilo nesporazuma, podsetiti na to da je to objašnjenje danas postalo sasvim nedovoljno. Marx je najpre temeljito istražio svojstvo rada da stvara vrednost i pri tom našao da svaki rad koji je prividno ili stvarno potreban za proizvodnju neke robe ne dodaje toj robi pod svim okolnostima vrednost koja odgovara količini utrošenog rada. Kad dakle danas sa ekonomistima kao što je Ricardo naravno kažemo da se vrednost robe određuje radom potrebnim za njenu proizvodnju, mi pri tom uvek imamo u vidu rezerve koje je učinio Marx. Ovde je dovoljno toliko; više se nalazi kod Marxa u *Prilogu kritici političke ekonomije*, 1859, i u prvom tomu *Kapitala*.

No čim su ekomisti to određivanje vrednosti radom primenili na robu »rad«, padali su iz protivrečnosti u protivrečnost. Kako se određuje vrednost »rada«? U njemu sadržanim potrebnim radom.

A koliko rada je sadržano u radu jednog radnika za jedan dan, sedmicu, mesec, godinu? Rad jednog dana, sedmice, meseca, godine. Ako je rad mera svih vrednosti, onda i »vrednost rada« možemo izraziti samo u radu. No mi ne znamo apsolutno ništa o vrednosti jednog časa rada ako znamo samo to da je ona jednaka jednom času rada. Time se dakle nismo ni za dlaku približili cilju; vrtimo se neprestano u istom krugu.

Klasična ekonomija pokušala je dakle rešiti to pitanje na drugi način; rekla je: vrednost neke robe jednaka je troškovima proizvodnje te robe. Ali šta su troškovi proizvodnje rada? Da bi na to pitanje odgovorili, ekonomisti su morali izvršiti malo nasilje nad logikom. Umesto da istražuju troškove proizvodnje samog rada, koji se na žalost ne mogu utvrditi, oni istražuju troškove proizvodnje *radnika*. A ti troškovi se mogu utvrditi. Oni se menjaju prema vremenu i prilikama, ali za dato društveno stanje, za dato mesto, za datu granu proizvodnje oni su takođe dati, bar unutar prilično uskih granica. Mi živimo danas pod vladavinom kapitalističke proizvodnje, gde velika i stalno veća klasa stanovništva može živeti samo ako dobijajući najamninu radi za vlasnike sredstava za proizvodnju — alata, mašina, sirovina i životnih sredstava. Na osnovu toga načina proizvodnje troškovi proizvodnje jednog radnika sastoje se od sume životnih sredstava — ili njihove novčane cene — koja su prosečno potrebna da ga učine sposobnim za rad, da ga održe sposobnim za rad i da ga posle njegova odlaska usled starosti, bolesti ili smrti zamene novim radnikom, dakle da reprodukuju u potrebnom broju radničku klasu. Uzmimo da je novčana cena tih sredstava za život prosečno tri marke dnevno.

Naš radnik dobija, dakle, od kapitalista koji ga zapošljava najamninu od 3 marke dnevno. Za nju mu mora da radi, recimo, dvanaest časova dnevno. A taj kapitalist računava otprilike ovako:

Uzmimo da naš radnik — mašinski bravar — treba da izradi neki deo mašine koji on može da završi za jedan dan. Sirovina — željezo i mesing u potrebnom prethodno obrađenom obliku — neka stoji 20 maraka. Potrošnja uglja za parnu mašinu, rabaćenje same te mašine, struga i ostalog alata kojim naš radnik radi predstavlja, za jedan dan i na jednog radnika, vrednost od 1 marke. Najamnina za 1 dan je po našoj pretpostavci 3 marke. To zajedno iznosi za odnosni deo mašine 24 marke. No kapitalist izračunava da od svojih mušterija prosečno dobiva za nj cenu od 27 maraka, dakle 3 marke preko svojih troškova.

Otkud ove 3 marke koje kapitalist stavlja u džep? Prema tvrdnji klasične ekonomije, robe se prosečno prodaju po svojim vrednostima, tj. po cenama koje odgovaraju potrebnim količinama rada sadržanim u tim robama. Prosečna cena našeg dela mašine — 27 maraka — bila bi, dakle, jednaka njegovoj vrednosti, jednaka količini u njemu sadržanog rada. Ali od ovih 27 maraka 21 marka bila je već gotova vrednost pre nego što je naš mašinski bravar počeo da radi. Dvadeset maraka bilo je sadržano u sirovini, 1 marka u uglju izgorelom za vreme rada,

odnosno u mašinama i alatima koji su pri tom upotrebljeni i do vrednosti toga iznosa izgubili od svoje proizvodne sposobnosti. Ostaje 6 maraka koje su dodate vrednosti sirovine. Ali ovih šest maraka, po pretpostavci samih naših ekonomista, mogu da dolaze jedino od rada koji je naš radnik dodao sirovini. Njegov dvanaestočasovni rad stvorio je, prema tome, novu vrednost od šest maraka. Vrednost njegova dvanaestočasovnog rada bila bi, dakle, ravna šest maraka. Tako bismo, najzad, pronašli šta je »vrednost rada«?

»Stoj!«, uzvikuje naš mašinski bravar. »Šest maraka? Ali ja sam dobio samo tri marke! — Moj kapitalist zaklinje se svim i svačim da je vrednost moga dvanaestočasovnog rada samo tri marke, i ako mu zatražim šest, ismejaće me. Kako se to slaže?«

Ako smo malopre s našom vrednošću rada zašli u krug bez izlaza, sad smo tek zapali u nerazrešivu protivrečnost. Tražili smo vrednost rada, a našli smo više nego što nam je trebalo. Za radnika je vrednost dvanaestočasovnog rada tri marke, za kapitalista šest maraka, od kojih on tri daje radniku kao najamninu, a tri stavlja u svoj džep. Dakle, rad kao da nema jednu vrednost, nego dve, i k tome vrlo različite!

Protivrečnost biva još apsurdnija čim vrednosti izražene u novcu svedemo na radno vreme. Za dvanaest časova rada stvorena je nova vrednost od šest maraka. Dakle, za šest časova tri marke — suma koju radnik dobija za dvanaestočasovni rad. Za dvanaestočasovni rad radnik dobija kao jednaku protivvrednost proizvod od šest časova rada. Prema tome, ili rad ima dve vrednosti, od kojih je jedna dvaput veća od druge, ili je dvanaest jednako šest! U oba slučaja ispada čista besmislica.

Možemo se vrteti i okretati koliko nam drago, iz ove protivrečnosti nećemo izaći dokle god govorimo o kupovini i prodaji rada i o vrednosti rada. To se i ekonomistima dogodilo. Poslednji izdanak klasične ekonomije, Ricardova škola, propala je najviše zbog nerazrešivosti te protivrečnosti. Klasična ekonomija je zašla u ćorsokak. Čovek koji je našao izlaz iz tog ćorsokaka bio je Karl Marx.

To što su ekonomisti smatrali troškovima proizvodnje »rada« nisu bili troškovi proizvodnje rada, nego samog živog radnika. A to što je taj radnik prodavao kapitalistu nije bio njegov rad. »Čim njegov rad stvarno otpočne«, veli Marx, »već je prestao da mu pripada, pa ga dakle ne može više ni prodavati.«^[492] On bi u najboljem slučaju mogao prodati svoj *budući* rad, tj. primiti na sebe obavezu da određeni posao uradi za određeno vreme. Ali time on ne prodaje rad (koji ima tek da se obavi), nego za određeno vreme (pod nadnicu) ili za određeni posao (od komada) stavlja kapitalistu na raspolaganje za izvesnu platu svoju radnu snagu: radnik daje u najam odnosno prodaje svoju *radnu snagu*. A ta radna snaga je srasla s njegovom ličnošću i od nje je nerazdvojna. Troškovi proizvodnje radne snage poklapaju se, prema tome, s troškovima proizvodnje radnika; ono što su ekonomisti zvali troškovima proizvodnje rada, to su troškovi proizvodnje radnika, a time

troškovi radne snage. I tako se možemo od troškova proizvodnje radne snage vratiti na *vrednost* radne snage i odrediti količinu društveno potrebnog rada neophodnog da se proizvede radna snaga određenog kvaliteta, kao što je to Marx uradio u odeljku o kupovanju i prodavanju radne snage (*Kapital*, tom I, glava IV, 3).

Šta se događa sad pošto radnik proda svoju radnu snagu kapitalistu, tj. pošto mu je za prethodno ugovorenu platu — od vremena ili od komada — stavi na raspolaganje? Kapitalist vodi radnika u svoju radionicu ili fabriku, gde se već nalaze svi predmeti potrebni za rad: sirovine, pomoćni materijali (ugalj, boje itd.), alat, mašine. Tu radnik počinje argatovati. Neka je njegova nadnica 3 marke, kao gore — pri čemu je svejedno da li ih zaraduje od vremena ili od komada. I ovde ćemo videti, kao i gore, da radnik svojim radom za dvanaest časova dodaje utrošenim sirovinama novu vrednost od šest maraka, koju kapitalist realizuje pri prodaji gotovog proizvoda. Od toga plaća radniku njegove 3 marke, a druge 3 marke zadržava za sebe. Ako radnik za dvanaest časova stvori vrednost od šest maraka, onda za šest časova stvori vrednost od 3 marke. Za šest časova rada on je, dakle, kapitalistu već nadoknadio protivuvrednost od tri marke sadržanu u najamnini. Posle šest časova rada obojica su kvit, jedan drugome ne duguje ni paru.

»Stoj!«, uzvikuje sad kapitalist. »Ja sam najmio radnika za ceo dan, za dvanaest časova. Šest časova su samo pola dana. Zato na posao dok ne prode i drugih šest časova — tek tada smo kvit!« I radnik se faktično mora povinovati »slobodno« sklopljenom ugovoru po kome se obavezao da za proizvod rada koji stoji šest radnih časova radi punih dvanaest časova.

Isto je tako s najamninom od komada. Uzmimo da naš radnik izradi za 12 časova 12 komada robe. Sirovina i rabaćenje za svaki komad stoji 2 marke, a on se prodaje za 2½ marke. Kapitalist će, pri inače istim pretpostavkama kao malopre, platiti radniku 25 pfeniga od komada; za 12 komada to iznosi 3 marke, pa je radniku potrebno dvanaest časova da bi ih zaradio. Kapitalist dobija za 12 komada 30 maraka; kad se odbiju 24 marke za sirovinu i rabaćenje, ostaje 6 maraka, od kojih 3 marke plaća radniku kao najamninu, a 3 marke zadržava za sebe. Sasvim kao i gore. I ovde radnik radi šest časova za sebe, tj. da nadoknadi svoju najamninu (u svakom od dvanaest časova po pola časa), a šest časova za kapitalista.

Teškoća, s kojom ni najbolji ekonomisti nisu izlazili na kraj dokle god su polazili od vrednosti »rada«, iščezava čim umesto toga podemo od vrednosti »radne snage«. Radna snaga je roba u našem današnjem kapitalističkom društvu, roba kao svaka druga, ali ipak sasvim naročita roba. Naime, ona ima naročito svojstvo, snagu da stvara vrednost, da bude izvor vrednosti, i to, pri umesnoj upotrebi, izvor veće količine vrednosti nego što je sama ima. Pri današnjem stanju proizvodnje čovečja radna snaga proizvodi za jedan dan ne samo veću vrednost nego

što je sama ima i košta; sa svakim novim naučnim otkrićem, sa svakim novim tehničkim pronalaskom raste višak dnevnog proizvoda radne snage preko njenih dnevnih troškova, skraćuje se dakle onaj deo radnog dana za koji radnik odradi svoju nadnicu, a produžuje se, s druge strane, onaj deo radnog dana u kome mora svoj rad pokloniti kapitalistu, u kome mu radi a da za to nije plaćen.

To i jeste ekonomsko uređenje celog našeg današnjeg društva: samo radna klasa je ta koja proizvodi sve vrednosti. Jer vrednost je samo drugi izraz za rad, onaj izraz kojim se u našem današnjem kapitalističkom društvu označava količina društveno potrebnog rada sadržana u nekoj robi. Ali ove vrednosti koje radnici proizvode ne pripadaju radnicima. One pripadaju vlasnicima sirovina, mašina i alata i predujmljenih sredstava koja tim vlasnicima omogućuju da kupuju radnu snagu radničke klase. Od cele mase proizvoda koju je proizvela, radnička klasa dobija nazad samo jedan deo. I, kao što smo upravo videli, onaj drugi deo, koji kapitalistička klasa zadržava za sebe i u krajnjem slučaju još deli s klasom zemljovlasnika, sa svakim je novim pronalaskom i otkrićem veći, dok onaj deo koji pripada radničkoj klasi (računajući po broju glava) ili samo raste vrlo polako i neznatno, ili nikako, a u izvesnim okolnostima može čak i da pada.

No ti pronalasci i otkrića koji jedan drugog sve brže potiskuju, ta izdašnost ljudskog rada koja se povećava iz dana u dan u dosad nečuvenoj meri stvara na kraju sukob u kome današnja kapitalistička privreda mora propasti. Na jednoj strani neizmerna bogatstva i izobilje proizvoda koje kupci nisu u stanju da savladaju. Na drugoj strani velika masa društva proleterizovana, pretvorena u najamne radnike i time onesposobljena da prisvoji ono izobilje proizvoda. Zbog rascepa društva na jednu malu, prekomerno bogatu klasu i jednu veliku klasu najamnih radnika bez igde ičega, ovo društvo se na jednoj strani guši u svom sopstvenom izobilju, dok na drugoj strani velika većina njegovih članova ili je jedva malo ili nije nimalo zaštićena od krajnje nemaštine. Ovo stanje postaje svakim danom sve besmislenije i — nepotrebnije. Ono se mora ukloniti, ono se može ukloniti. Ostvarljivo je novo društveno uređenje u kome će nestati današnjih klasnih razlika i u kome će — možda posle izvesnog kratkog, nešto oskudnog, ali u svakom slučaju moralno vrlo korisnog prelaznog vremena — putem planskog iskorišćavanja i razvijanja već postojećih ogromnih proizvodnih snaga svih članova društva, uz podjednaku obavezu rada, stajati na raspolaganju svima podjednako, i u sve većoj množini, sredstva za život i uživanje, za razvijanje i primenu svih telesnih i duhovnih sposobnosti. A da su radnici sve više rešeni da izvojuju to novo društveno uređenje, posvedočiće, na obema stranama Okeana, sutrašnji prvi maj i nedelja, treći maj.^[493]

London, 30. aprila 1891.

Friedrich Engels

Napomene i registri

Napomene

- ¹ Članak *Berlinska kriza* i serija članaka *Kontrarevolucija u Berlinu* neposredan su odziv na pripremu i početak kontrarevolucionarnog državnog udara u Pruskoj. Kralj je 8. novembra 1848. smenio Pfulovu vladu i pozvao otvoreno kontrarevolucionarnu vladu Brandenburg-Manteuffela. Devetog novembra saopštena je pruskoj Nacionalnoj skupštini kraljeva »Previšnja poslanica« o odgadanju Skupštine i njenom premeštanju iz Berlina u provincijski gradić Brandenburg. Time je počeo državni udar, koji se završio raspuštanjem pruske Nacionalne skupštine i oktroisanjem ustava 5. decembra 1848. 5
- ² »*Neue Preußische Zeitung*« — nemački dnevni list koji je od juna 1848. izlazio u Berlinu; bio je organ kontrarevolucionarne dvorske kamarile i pruskih junjera. Nazivali su ga i »Kreuz-Zeitung«, jer je u naslovu imao krst (gvozdeni krst landvera, vidi napomenu 377), uokružen rečima: »Napred s Bogom za kralja i otadžbinu«. 5 22 27 66 135 153 191 201 174 299 303 330 407 419 429
- ³ »*Teorija sporazuma*« (»*Vereinbarungstheorie*«), kojom je pruska buržoazija u licu Camphausena i Hansemanna opravdavala svoje izdajstvo, sastojala se u tome da se pruska Nacionalna skupština, ostajući »na tlu zakonitosti«, mora ograničiti na uspostavljanje ustavnog uređenja putem »sporazuma s krunom«. 5 88 205
- ⁴ »*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*« — dnevni list koji je pod uredništvom Karla Marxa izlazio u Kelnu od 1. juna 1848. do 19. maja 1849.
- Odmah po svom povratku iz emigracije u Nemačku Marx i Engels su počeli pripremati izdavanje velikog revolucionarnog lista. Kao svoje boravište izabrali su Keln, glavni grad Rajnske provincije, ekonomski i politički najrazvijenije oblasti Nemačke sa jakim proletarijatom. Osim toga, tu je bio na snazi buržoaski Code Napoléon, koji je garantovao veću slobodu štampe nego feudalnoapsolutističko prusko zemaljsko pravo (Landrecht). Naslovom »*Neue Rheinische Zeitung*« Marx i Engels su se nadovezivali na revolucionarne tradicije lista »*Rheinische Zeitung*«, koji je Marx uređivao 1842 - 1843. Novi organ, koji je trebalo da vodi narodne mase cele Nemačke u revoluciju, stvoren je uprkos otporu nekih demokrata i komunista (Bürgers, Heß i drugi), koji su pod istim naslovom hteli da izdaju lokalne kelnske novine.
- U aprilu i maju su Marx i Engels plasirali akcije lista, odabrali dopisnike i uspostavili veze s demokratskim listovima drugih zemalja. Istovremeno s plasiranjem akcija lista, Marxove i Engelsove pristalice pokušale su da u raznim gradovima Nemačke stvore opštine Saveza komunista. Ali, kao što se vidi iz pisama članova Saveza (Wilhelma Wolffa, Dronkea, Schappera, Borna i drugih), ti pokušaji su propali jer su nemački radnici bili još neorganizovani i politički slabo obrazovani. Marx, Engels i njihove pristalice vodile su o tome računa i nisu istupali kao samostalna proleterska partija, nego kao levo, faktički proletersko krilo demokratije. List »*Neue Rheinische Zeitung*« izlazio je s podnaslovom »*Organ demokratije*«. On je postao vaspitač i voda narodnih masa u borbi protiv kontrarevolucije.

U nastojanju da čitaoce odmah upozna sa svim važnim događajima nemačke i evropske revolucije, uredništvo je često pribegavalo drugom dnevnom izdanju lista. Ako materijal nije mogao da stane na četiri štampane stranice jednog broja, osnovnom broju dodavani su prilozi, a ako su stigle nove važne vesti — vanredni prilozi i vanredni listovi u obliku letaka. Uvodne članke pisali su, po pravilu, Marx i Engels; ti članci su imali oznaku: «*Keln» i «**Keln». Budući da je Marx u prvim mesecima bio mnogo zauzet opštim rukovođenjem i organizacionim stvarima, većinu uvodnih članaka je u to vreme pisao Engels. Nekoliko redakcijskih članaka Marxa i Engelsa — označenih zvezdicom — štampano je i među vestima iz različitih zemalja.

Svaki urednik se bavio ograničenim krugom pitanja. Engels je pisao kritičke članke o debatama berlinske i frankfurtske Nacionalne skupštine i o debatama Drugog doma u Pruskoj, članke o nacionalnooslobodilačkom pokretu u Češkoj, Poznanju i Italiji, o ratu s Danskom za Šlezvig-Holštajn, o revolucionarnim borbama u Ugarskoj i, od novembra 1848. do januara 1849. seriju članaka o Švajcarskoj. Wilhelm Wolff je pisao članke o agrarnom pitanju u nemačkoj revoluciji, naročito o položaju seljaka i seljačkom pokretu u Šleziji, i vodio jedan odeljak rubrike «Iz Rajha», u kojoj su bile skupljene vesti iz malih nemačkih država. Ernst Dronke je radio neko vreme kao dopisnik «Neue Rheinische Zeitung» u Frankfurtu na Majni; pisao je nekoliko članaka o Poljskoj i od marta do maja 1849. priloge o Italiji. Ferdinand Wolff je duže vreme bio jedan od dopisnika u Parizu. Saradnja Heinricha Bürgersa svela se na jedan članak, koji je Marx još i potpuno preradio (vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 20 - 21). Georg Weerth je pisao feljtone. Ferdinand Freiligrath je ušao u redakciju u oktobru 1848. i objavljivao je u listu svoje revolucionarne pesme.

Kad je izašao prvi broj «Neue Rheinische Zeitung» s Engelsovim člankom *Frankfurtska skupština* (vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 12 - 15), veliki broj buržoaskih akcionara povukao se iz lista. Otvoreno zauzimanje lista za stvar proletarijata u vreme junsčkog ustanka u Parizu ponukalo je većinu preostalih akcionara da se i oni povuku.

Odlučno i nepomirljivo držanje lista, njegov borbeni internacionalizam i njegova politička raskrinkavanja izazvala su već u prvim mesecima njegovog izlaženja divlju mržnju feudalnomonarhijske i buržoaskoliberalne štampe i progone od strane pruske vlade. Vlasti su odbijale da Marxu priznaju prusko državljanstvo i pokrenule su protiv urednikâ lista, u prvom redu protiv Marxa i Engelsa, nekoiiko sudskih procesa. Povodom septemarskih događaja u Kelnu vojne vlasti su 26. septembra 1848. proglasile opasno stanje i zabranile izlaženje demokratskih listova, među njima i «Neue Rheinische Zeitung». Engels, Dronke i Ferdinand Wolff napustili su privremeno Keln, da bi izbegli hapšenje. Wilhelm Wolff je morao otići na neko vreme u Falačku, a kasnije se nekoliko meseci kriti u Kelnu od policije. Posle ukidanja opasnog stanja Marx je morao savladati velike organizacione i finansijske teškoće i u list investirati svoja lična novčana sredstva kako bi ovaj mogao ponovo izlaziti počev od 12. oktobra. Zbog toga što je Engels bio primoran da ide iz Kelna, Marx je do januara 1849. nosio glavni teret uredničkog rada. Posle kontrarevolucionarnog državnog udara u Pruskoj (vidi napomenu 1) pojačali su se naročito sudski i policijski progono urednikâ lista. Procesi protiv Marxa, Engelsa, Korffa i Rajnskog okružnog odbora demokratâ, koje je vlada inicirala u februaru 1849. završili su oslobađajućom presudom optuženih pred porotnim sudom.

Bez obzira na sve progone i policijske mere, list je hrabro branio interese revolucionarne demokratije i time interese proletarijata. U maju 1849, kad je kontrarevolucija svuda prešla u napad, pruska vlada, koja je Marxu već bila uskratila državljanstvo, naredila je da se Marx i protera iz Pruske. Njegovo proterivanje i represalije protiv drugih urednika lista primorali su uredništvo da obustavi izlaženje lista. Poslednji broj «Neue Rheinische Zeitung» (br. 301 od 19. maja 1849) štampan je crvenom bojom. Obraćajući se u tom broju kelnskim radnicima, urednici su se zahvalili «pri rastanku za ukazane im simpatije iz-

- javljujući da će «njihova poslednja reč biti svuda i uvek: *Oslobođenje radničke klase!*» 6 417
- ⁵ Aluzija na reči Friedricha Wilhelma IV o Brandenburgovoj vladi: «Ili Brandenburg u Skupštini, ili Skupština u Brandenburg.» List «*Neue Preußische Zeitung*» napravio je od toga, u svom broju od 9. novembra 1848: «Brandenburg u Skupštini i Skupština u Brandenburg.» 7
- ⁶ *Vladarska kuća Brandenburg* — dinastija Hohenzollerna, koja je 1417. dobila markgrofoviju Brandenburg kao nasledno leno. 7
- ⁷ *Car Karlo V* je, po predanju, malo pre svoje smrti naredio da se izvede ceremonija njegovog pogreba, pa je i sam učestvovao u pogrebnim svečanostima. 7
- ⁸ Kodeks krivičnog prava Karla V («*Constitutio criminalis carolina*»), koji je 1532. usvojio Rajhstag u Regensburgu, odlikovao se vanredno okrutnim kaznama. 7
- ⁹ Francuski kralj Louis XVI (Louis Capet) zatražio je za vreme narodnog ustanka od 10. avgusta 1792, kojim je srušena monarhija u Francuskoj, zaštitu u Nacionalnoj skupštini. Idućeg dana kralj je uhapšen. Konvent, koji je sudio Louis-u XVI, proglasio ga je krivim za zaveru protiv slobode nacije i protiv bezbednosti države, i osudio na smrt. U brojevima 19, 21, 22, 26 i 98 od 19, 21, 22. i 26. juna i 9. septembra 1848. list «*Neue Rheinische Zeitung*» je objavio seriju članaka: «*Debate Nacionalnog konventa o Louis-u Capetu, ekskralju Francuske.*» 7
- ¹⁰ Većina slovenskih poslanika austrijskog Rajhstaga od 1848. pripadala je liberalnim krugovima buržoazije i plemića-veleposednika koji su težili tome da nacionalno pitanje reše na liniji očuvanja i učvršćenja habsburške monarhije njenim pretvaranjem u federaciju ravnopravnih nacionalnosti (vidi i napomenu 209). 8
- ¹¹ Devetog novembra 1848, pošto je pruskoj Nacionalnoj skupštini saopštena kraljeva «*Previšnja poslanica*» o odgađanju Skupštine i njenom premeštanju iz Berlina u Brandenburg, većina poslanika desnog krila poslušno je napustila dvoranu za sednice. Među njima su bila i dva kelnska poslanika (Haugh i von Wittgenstein). 8 33
- ¹² *kukurikanje galskog petla* — U uvodu koji je Heinrich Heine napisao za brošuru liberalnog publiciste Roberta Wesselhöfta «*Kahldorf über den Adel in Briefen an den Grafen M. von Moltke*» kaže se za francusku revoluciju od 1830: «*Galski petao je sad drugi put kukuriknuo, a u Nemačkoj takode sviče.*» 9 125
- ¹³ *Akademski legija*, koja se sastojala od studenata bečkog univerziteta, bila je najradikalnija od građanskih vojnih organizacija. 9
- ¹⁴ Schiller, *Die Jungfrau von Orleans*, III čin, prizor šesti. 10
- ¹⁵ O istupanju ministra-predsednika grofa Brandenburga u pruskoj Nacionalnoj skupštini 9. novembra 1848. vidi «*Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung*», Bd. 3. 10
- ¹⁶ Shakespeare, *Troil i Kresida*, III čin, prizor treći. 10
- ¹⁷ «*Le Moniteur universel*» — francuski dnevni list koji je izlazio u Parizu od 1789. do 1901. Godine 1799 - 1814. i 1816 - 1868. bio je službeni organ vlade. Za vreme velike francuske revolucije objavljivao je ne samo izveštaje o sednicama parlamenta nego i zakone i akta revolucionarne vlade. 10
- ¹⁸ Trećeg novembra 1848. list «*Kölnische Zeitung*» je doneo belešku o «*Higlanima*» (Hyghlans), tobožnjem afričkom plemenu, poluljudima-polumajmunima. «*Mnogi od njih — pisalo je u belešci — uče arapski jezik.*» List «*Neue Rheinische Zeitung*» od 5. novembra ismejao je to saopštenje, uz primedbu da, između ostalog «*to otkriće . . . svakako ima najveće značenje za partiju lelekal» (vidi napomenu, 226), «koja u Higlanima dobija dostojno pojačanje.*» 10

- ¹⁹ U *decembru 1848.* trebalo je da se u Francuskoj, prema ustavu od 4. novembra 1848, održe predsednički izbori. Taj ustav, koji je predsedniku kao šefu izvršne vlasti davao široka ovlašćenja, svedočio je o sve većoj kontrarevolucionarnosti vladajuće klase, buržoazije, zaplašene ustankom pariskog proletarijata u junu 1848. Izbori od 10. decembra 1848. doneli su većinu Louis-u Bonaparti, koji je tako postao predsednik republike (vidi i napomenu 189). 10
- ²⁰ Kao odgovor na kraljevu »Previšnju poslanicu« o ograđanju sednica pruske Nacionalne skupštine i njenom premeštanju iz Berlina u Brandenburg (vidi napomenu 11) poslanička većina donela je odluku da Skupština nastavi svoja zasedanja u Berlinu. Na to je Nacionalna skupština 10. novembra 1848. bila isterana iz zgrade dramskog pozorišta, u kojoj je do tada održavala sednice, pa je od 11. do 13. novembra zasedala u berlinskoj Streljani.
Istorijska sednica francuske Nacionalne skupštine u Loptalištu, u Versaju, održana je 20. juna 1789. 11
- ²¹ »*Kölnische Zeitung*« — nemački dnevni list koji je pod tim imenom izlazio u Kelnu od 1802. Tridesetih i početkom četrdesetih godina uzimao je katoličku crkvu u zaštitu od protestantizma, koji je dominirao u Pruskoj. Godine 1848 - 1849. održavao je kukavičku i kontrarevolucionarnu politiku pruske liberalne buržoazije i stalno vodio ogorčenu borbu protiv lista »*Neue Rheinische Zeitung*«. 11 52 95 113 179 216 249 252 261 302 319 353 406
- ²² Ovu odluku donela je pruska Nacionalna skupština na svojoj 98. sednici, održanoj u berlinskoj Streljani 11. novembra 1848. 11
- ²³ U »*Neue Rheinische Zeitung*« br. 142 (drugo izdanje) i br. 143 od 14. i 15. novembra 1848. objavljen je članak Georga Weertha *Uskraćivanje poreza u Engleskoj prilikom Reform-bill-a u godini 1832.* 11
- ²⁴ Ovaj članak i niz ostalih što slede napisao je Engels za vreme svog boravka u Švajcarskoj. Naime, 26. septembra 1848. u Kelnu je bilo proglašeno opasno stanje i dato naređenje da se uhapsu neki urednici lista »*Neue Rheinische Zeitung*«, među kojima i Engels. Engels je emigrirao u Belgiju. Tu ga je 4. oktobra uhapsila briselska policija i proterala iz Belgije. Dan kasnije Engels je stigao u Pariz i, posle kraćeg zadržavanja u Parizu, krenuo pešice u Švajcarsku (vidi njegov rukopis *Iz Pariza u Bern*, u 8. tomu ovog izdanja, str. 399 - 413). Oko 9. novembra Engels je došao u Bern, gde je ostao do januara 1849. Boraveći u emigraciji, Engels je redovno slao »*Neue Rheinische Zeitung*« članke, a poslao je i niz beležaka informativnog karaktera. U člancima *Bivoša kneževina*, *Nove predstavničke ustanove*. — *Uspesi pokreta u Švajcarskoj*, *Izbori za Savezni sud*, *Ličnosti Saveznog veća*, *Nacionalno veće* i *Švajcarska štampa* Engels živim bojama slika ograničenost i provincijalizam političkog života tadašnje švajcarske federativne republike, koja je tada bila ideal južnonemačkih sitnoburžoaskih demokrata. 12
- ²⁵ *Kneževina Nojenburg i Valendis* (Fürstentum Neuenburg und Vallendis, franc. Neuchâtel et Valengin) bila je od 1707. patuljasta državica podređena Pruskoj, da bi 1806, za vreme Napoleonovih ratova, bila ustupljena Francuskoj. Godine 1815, odlukom Bečkog kongresa, Nešatel (Neuchâtel) je uključen u Švajcarsku federaciju kao 21. kanton, ostajući u isto vreme u vazalnoj zavisnosti od pruskog kralja. Pokušaj republikanaca u Nešatelu da ustankom iznuđe promenu ustava i potpuno odvajanje od Pruske brutalno je godine 1831. ugušio opunomoćenik pruskog kralja, general-major von Pfuel. Posle toga Pfuel je postavljen za Pruskog guvernera Nešatela. Neposredno posle februarske revolucije 1848. u Nešatelu je ponovo izbio republikanski ustanak. Formirana je privremena vlada, Nešatel proglašen republikom i vladavini Pruske faktički učinjen kraj. Godine 1858. pruski kralj se morao službeno odreći svojih pretenzija na Nešatel. 12
- ²⁶ *Sveta hermandad* — savez španskih gradova, stvoren krajem 15. veka, uz

sudjelovanje kraljevskih vlasti, koje su nastojale da u interesu apsolutizma iskoriste građanstvo u borbi protiv krupnih feudalaca. Od sredine 16. veka oružane snage Svete hermandad vršile su policijske funkcije. U prenesenom, ironičnom smislu kasnije se davao naziv Sveta hermandad policiji. 12 305

- ²⁷ *Švajcarsko Nacionalno veće i Veće kantonâ* (nem. Schweizer Nationalrat und Ständerat; franc.: Conseil National et Conseil des Etats) — prema ustavu od 12. septembra 1848. Nacionalno veće se formira od poslanika biranih na osnovu opšteg prava glasa, na tri godine; Veće kantonâ sastoji se od po dva poslanika iz svakog kantona. Oba veća zajedno sačinjavaju, kao Savezna skupština, vrhovni organ federacije. 12 14 74
- ²⁸ *«Constitutionnel Neuchâtelois»* — švajcarski ustavnomonarhijski list; izlazio je od 1831. do februara 1848. u Nešatelju.
«Le Républicain Neuchâtelois» — švajcarski buržoaskorepublikanski list; izlazio od marta 1848. do oktobra 1849. u La Šo-de-Fonu, a od novembra 1849. do 1856. u Nešatelju. 12
- ²⁹ *Montanjarari* (brdani, gorštaci) — ovde revolucionarni časovničarski radnici švajcarskog kantona Nešatelj.
Montanjarima (od franc. montagne — gora, brdo) nazivali su u Konventu, Nacionalnoj skupštini francuske revolucije, jakobince, jer su oni, kao njegovo levo krilo, zauzimali najgornja mesta u dvorani za sednice. Godine 1848 - 1851. tako je nazvana partija sitnoburžoaskodemokratskih republikanaca u francuskoj ustavotvornoj i zakonodavnoj Nacionalnoj skupštini, ali je ona bila samo parodija Montanje od 1792 - 1793. 13
- ³⁰ *Savezni sabor* (Tagsatzung) u švajcarskoj federaciji sastojao se od izaslanika kantonâ i bio je njen najviši organ. Godine 1848. Savezni sabor je usvojio novi ustav, po kome je na njegovo mesto došla Savezna skupština (Bundesversammlung). 14 43 56 76
- ³¹ *Zonderbund* (Sonderbund) — separatan savez sedam ekonomski zaostalih katoličkih švajcarskih kantona, zaključen 1845. radi otpora progresivnim buržoaskim reformama u Švajcarskoj i odbrane privilegija crkve i jezuita. Odluka švajcarskog Saveznog sabora (Tagsatzung-a) od jula 1847. o raspuštanju Zonderbunda poslužila je ovome kao povod da prvih dana novembra 1847. počne vojne akcije protiv ostalih kantona. Dvadeset trećeg novembra 1847. trupe Savezne vlade porazile su vojsku Zonderbunda (vidi takođe Engelsov članak *Švajcarski građanski rat* u 7. tomu ovog izdanja, str. 317 - 324). 14 57 77
- ³² *vezani mandati* — poslanici švajcarskog Saveznog sabora (Tagsatzung) bili su vezani za instrukcije svojih kantonskih vlada. Zbog toga je provođenje progresivnih mera bilo veoma otežano. 14
- ³³ *Moderados* (umereni) — naziv partije umerenih liberala u Španiji; ta partija je nastala za vreme buržoaske revolucije 1820 - 1823. rascepom liberalne partije na desno (moderados) i levo krilo (exaltados). 15
- ³⁴ *«Revue de Genève et Journal Suisse»* — organ radikalne partije, izdavan u Ženevi od 1842. Pod tim naslovom izlazio je do 1861. 16 32
- ³⁵ *jedna i nedeljiva Helvetska republika* — Posle sloma stare aristokratske švajcarske federacije (prilikom ulaska francuskih trupa 1798) osnovana je, po ugledu na Francusku, «jedna i nedeljiva Helvetska republika», koja je postojala do 1803. Helvetska republika uvela je građansku pravnu jednakost i ekonomsku slobodu, unapređivala je nauku i kulturu. Ove progresivne tekovine bile su sačuvane i pri delimičnom ponovnom uspostavljanju federalizma posle 1803. 16 151
- ³⁶ *popovski puš u Frajburgu* — 24. oktobra 1848. izbio je u Frajburgu (franc. Fribourg) ustanak koji je organizovalo katoličko sveštenstvo pod vodstvom biskupa

Marilleya. Cilj ustanka bilo je rušenje demokratske vlade toga kantona, formirane posle poraza Zonderbunda. Ustanak je bio brzo razbijen. 16 31

- ³⁷ *Cavaignac i junjska revolucija* napisao je Karl Marx kao redakcijski uvod seriji članaka koji su, pod naslovom »Gospodin Cavaignac«, izlazili u brojevima 142 (drugo izdanje), 145 (vanredni prilog), 146, 147 (drugo izdanje), 157 (prilog) i 158 lista »Neue Rheinische Zeitung« od 14, 17, 18. i 19. novembra i od 1. i 2. decembra 1848. Članci su bili prevedeni iz francuskog lista »La Presse«, u kojem su objavljivani od 7. do 11. novembra 1848. pod naslovom »M. Cavaignac devant la Commission d'Enquête sur l'insurrection du 23. juin« (Gosp. Cavaignac pred Istražnom komisijom o ustanku od 23. juna). 18
- ³⁸ »*mali konstabl*« — nadimak Louis-a Bonaparte koji je, dok je živio u emigraciji u Engleskoj, pripadao specijalnim konstablima (vidi napomenu 47 i 116), a ujedno i aluzija na nadimak »mali kaplar« koji su francuski vojnici dali Napoleonu. 18
- ³⁹ *arapska noćna kapa* — aluzija na učestvovanje generala Cavaignaca u osvajanju Alžira i njegovu aktivnost kao guvernera Alžira godine 1848, pri kojima se istakao krvavim ugušivanjem nacionalnooslobodilačkog pokreta Arapa. Ta »jujačka dela« pribavila su Cavaignacu kod francuske buržoazije renome pouzdanog »čuvara reda«. 18
- ⁴⁰ »*La Presse*« — francuski dnevni list koji je izlazio u Parizu od 1836. Godine 1848 - 1849. podržavao je buržoaske republikance, a zatim bonapartiste, 1836 - 1857. njegov urednik bio je Émile de Girardin. 18
- ⁴¹ *Rajnski okružni odbor demokratâ*, u kojem je Marx imao vodeću ulogu, usmeravao je aktivnost demokratskih organizacija Rajnske provincije i Vestfalije. Krajem juna 1848, na osnovu odluke prvog kongresa demokratâ u Frankfurtu na Majni, formiran je Centralni odbor u koji su ušli predstavnici triju demokratskih organizacija Kelna: Demokratskog društva, Radničkog udruženja i Udruženja za radnike i poslodavce. Taj odbor je privremeno, do sazivanja prvog rajnskog kongresa demokratâ, vršio funkciju Rajnskog okružnog odbora. Prvi rajnski kongres demokratâ, koji je održan u Kelnu 13 - 14. avgusta 1848. i na kome su učestvovali Marx i Engels, potvrdio je sastav Centralnog odbora triju kelnskih demokratskih udruženja kao Rajnski okružni odbor demokratâ. Kongres je u jednoj rezoluciji istakao neophodnost političkog rada među fabričkim radnicima i među seljacima.
- Kad je počeo kontrarevolucionarni državni udar u Pruskoj, Rajnski okružni odbor demokratâ je 14. novembra 1848, još pre odluke Nacionalne skupštine, pozvao stanovnike Rajnske provincije da uskrate, tj. ne plate porez. Taj poziv je u Rajnskoj provinciji naišao na širok odziv. U »Neue Rheinische Zeitung« br. 147 od 19. novembra 1848 (drugo izdanje) izveštavalo se o uskraćivanju poreza u gradovima i seoskim opštinama — npr. u Vitlihu, Bernkastelu, Bonu, Kelnu i Nehajmu — i na kraju govorilo: »Berlin može biti obezbeđen samo revolucionarnom energijom provincija, a veći provincijski gradovi, i naročito glavni gradovi provincija, samo revolucionarnom energijom sela. *Uskraćivanje poreza (bilo neposrednih bilo posrednih) daje selu najbolju priliku da stekne zašluge za revoluciju.*« 19 34 114
- ⁴² Na svojoj 101. sednici, održanoj 13. novembra 1848. u berlinskoj Streljani, pruska Nacionalna skupština odobrila je memorandum, predložen od jednog njenog odbora, u kome se mere Brandenburgove vlade proglašavaju velicizdajom. Skupština je odlučila da se taj memorandum objavi i preda državnom tužiocu, kako bi on mogao vršiti svoju dužnost. 20
- ⁴³ *Habeas-Corpus-Act* nazivao se, analogno engleskom osnovnom zakonu od 1679. koji je zabranjivao hapšenje građana bez sudskog naloga, *Zakon o zaštiti lične slobode*, usvojen od pruske Nacionalne skupštine 28. avgusta 1848. Taj zakon je pruska vlada od samog početka grubo kršila. 20 52 207

- ⁴⁴ Tu odluku donela je pruska Nacionalna skupština već na svojoj 100. sednici 12. novembra 1848 (večernjoj sednici) u berlinskoj Streljani. 20
- ⁴⁵ *Ispovesti lepe duše* — naslov članka uzeo je Marx iz šeste knjige Goetheova romana *Godine učenja Wilhelma Meistera*. 22
- ⁴⁶ *Pinto-Hansemann* — ironična aluzija na izvesnu sličnost merâ koje je predlagao pruski ministar finansija Hansemann (prinudni zajam kao sredstvo za ubrzanje novčanog opticaja) s pogledima holandskog berzijanca 18. veka Isaaca Pinta (berzanska igra kao faktor ubrzanja novčanog opticaja). (Uporedi članak *Nacrt zakona o prinudnom zajmu i njegova motivacija* u 8. tomu ovog izdanja, str. 226 - - 233). 22 89
- ⁴⁷ *Vlada Auerwald-Hansemann*, takozvana »vlada dela«, bila je na vlasti od 25. juna do 21. septembra 1848. Za vreme te vlade bio je u Berlinu formiran, pored obične policije, odred naoružanih ljudi, u civilnom odelu, za borbu protiv uličnih skupova i masovnih manifestacija naroda, a i za špijunsku službu. Ti policajci nazivani su konstablama, po analogiji sa specijalnim konstablama u Engleskoj koji su odigrali značajnu ulogu pri razbijanju čarističke demonstracije 10. aprila 1848. 22 100 183
- ⁴⁸ *Santa casa* (Sveta kuća) — tako se zvao zatvor inkvizicije u Madridu. 22
- ⁴⁹ *Vergilije čarobnjak* — lik rimskog pesnika Vergilija kakav je prikazivan u srednjovekovnim legendama. Vrlo rano pojavilo se mišljenje da je u njegovim spisima skrivena neka sasvim posebna mudrost. Jedna mistična upotreba Vergilijevih pesama održala se dugo posle srednjeg veka: sortes virgilianae, doznavanje sudbine, pri čemu su se prvi stihovi nasumce otvorene Vergilijeve knjige uzimali kao proročanstvo. 22
- ⁵⁰ *pruski brimer 1848* — upoređenje kontrarevolucionarnog državnog udara u Pruskoj sa 18. brimerom VIII godine (9. novembra 1799. u Francuskoj). Toga dana Napoleon je državnim udarom postao prvi konzul i preuzeo vladu.
Brimer (brumaire — magleni mesec) — drugi mesec francuskog republikanskog kalendara; računao se od 22. oktobra do 22. novembra. 22
- ⁵¹ *Bluze* — naziv za pripadnike četvrtog staleža, radnike; upotrebljavan i za revolucionare. 24
- ⁵² Heine, *Nemačka. Zimska bajka*, glava VIII. 24 168
- ⁵³ *That is the question* (To je pitanje) — iz Shakespeare-ovog *Hamleta*, čin III, prizor prvi. 25
- ⁵⁴ *Preußischer Staats-Anzeiger* — službeni organ pruske vlade koji je izlazio u Berlinu od maja 1848. do jula 1851. Od 1819. do 1848. bio je, pod naslovom »Allgemeine Preußische Staats-Zeitung« poluslužbeni organ pruske vlade. 27 131 238 290
- ⁵⁵ »*Vossische Zeitung*« — tako se, po prezimenu svoga vlasnika Christiana Friedricha Voßa, nazivao dnevni list »Königlich privilegierte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen«, koji je pod tim naslovom izlazio u Berlinu počev od 1785. Četrdesetih godina 19. veka pridržavao se umereno liberalnog pravca. 27
- ⁵⁶ Takozvana *četvrt tajnih savetnika* — kvart u jugozapadnom delu Berlina gde su stanovali uglavnom pruski činovnici. 27
- ⁵⁷ *Trideset prvog oktobra 1848.* u Berlinu je održana protestna demonstracija protiv zverstava austrijske kontrarevolucije pri ugušivanju bečkog ustanka. Demonstracija se završila provokatorskim prepadom 8. bataljona građanske garde na goloruke radnike mašinogradnje. Pruska reakcija koristila se tom provokacijom da Pfulovu vladu zameni otvoreno kontrarevolucionarnom Brandenburgovom vladom. 27

- ⁵⁸ *Kelnska većnica* nalazila se u središtu Berlina koje je do sredine 19. veka zadržalo staro ime Kölln ili Altkölln. Većnica u kojoj je 14. novembra 1848. zasedala pruska Nacionalna skupština srušena je 1890. 27
- ⁵⁹ *Odluku o uskraćivanju poreza* donela je pruska Nacionalna skupština na svojoj 102. sednici 15. novembra 1848, u dvorani hotela Mielenz. 27
- ⁶⁰ Ovaj »Proglas« imao je za posledicu sudski proces protiv članova Rajnskog okružnog odbora demokratâ — Marxa, Schappera i Schneidera II (vidi u ovom tomu, str. 199 - 212). 30
- ⁶¹ Prema švajcarskom ustavu, usvojenom 12. septembra 1848, sudije Saveznog suda birane su na zajedničkoj sednici oba doma Savezne skupštine — Nacionalnog veća i Veća kantonâ. Trebalo je da Savezni sud u kratkom roku reši sporove kojima je pre godinama bio zaokupljen Savezni sabor (Tagsatzung) i da kažnjava radnje koje su do tada ostajale nekažnjene — takozvanu izdaju zemlje i veleizdaju. 31
- ⁶² »Schweizerische National-Zeitung« — dnevni list koji je od 1842. izlazio u Bazelu. 31 106
- ⁶³ »*Nouveliste Vaudois*« — švajcarski list, izlazio u Lozani od 1798. do 1804. i od 1824. do 1914. Četrdesetih godina zastupao je radikalnodemokratski pravac. 32 150
- ⁶⁴ »*Le Courrier Suisse*« — švajcarski reakcionarni list, izlazio od 1840. do 1853. u Lozani. 32
- ⁶⁵ Dvadeset petog oktobra 1848. biskup Marilley bio je uhapšen. Tridesetog oktobra održana je u Frajburgu (Fribourg) konferencija predstavnika vlada svih kantona na teritoriji biskupije (Frajburg, Bern, Vo, Nešatel i Ženeva). Na konferenciji je zaključeno da se biskup Marilley pusti na slobodu, ali da mu se zabrani boravak i aktivnost u svih pet kantona. Trinaestog decembra Marilley je prognan iz zemlje i živio je do 1856. u prognostvu. 32
- ⁶⁶ *Drugi rajnski kongres demokratâ* održan je 23. novembra 1848. u Kelnu. Na kongresu se raspravljalo o kampanji za uskraćivanje poreza i o uvlačenju seljaštva u borbu protiv kontrarevolucije. Marx je učestvovao u radu kongresa. 34
- ⁶⁷ Raspis vlade »Svim kralj. okružnim upravama« (»An sämtliche Königl. Regierungen«) od 18. novembra 1848, koji spominje Marx, objavljen je u listu »Preußischer Staats-Anzeiger« br. 200 od 20. novembra 1848. 35
- ⁶⁸ U vezi s pismom javnog tužioca Heckera redakciji »*Neue Rheinische Zeitung*« u kojem je ovaj pokušao pobiti optužbe iznesene protiv njega i višeg javnog tužioca Zweiffela, Marx je kelnsko javno tužilaštvo ironično nazvao »novim, mnogoobećavajućim saradnikom« lista »*Neue Rheinische Zeitung*« (vidi članak Sudska istraga protiv lista »*Neue Rheinische Zeitung*« u 8. tomu ovog izdanja, str. 151—153). 36
- ⁶⁹ U *frankfurtsku Nacionalnu skupštinu* bilo je izabrano, po različitim odredbama u raznim nemačkim zemljama, 589 poslanika; 18. maja 1849. skupila su se 348 poslanika radi njenog svečanog otvaranja u crkvi sv. Pavla. Među poslanicima bilo je 122 upravna činovnika, 95 pravosudnih činovnika, 103 naučnika, 81 advokat, 21 sveštenik, 17 industrijalaca i trgovaca, 15 lekara, 12 oficira, 50 zemljoposjednika, ali nije bilo ni jednog radnika ni sitnog seljaka. 38 279 330 384
- ⁷⁰ Na svojoj sednici od 20. novembra 1848. frankfurtska Nacionalna skupština proglasila je odluku berlinske Skupštine usmerenu na suspenziju naplate poreza kao očigledno protivpravnu i opasnu po državnu zajednicu . . . , nevažećom. Ova odluka frankfurtske Skupštine bila je usvojena sa 275 glasova protiv 150. Kad je saopšten rezultat glasanja, na levici je bilo uzbuđenih protesta i poklika »fuj!« 38 48
- ⁷¹ Audijenciju koju je kelnsko opštinsko veće, zajedno s drugim rajnskim depu-

tacijama izmolilo kod kralja, otkazao je ministar predsednik Brandenburg. Na primedbu deputacija da one zasad neće plaćati poreze, ministar-predsednik je odgovorio da će ih ubrati bajonetima. Dvadeset prvog novembra 1848. Brandenburg je deputacijama poslao pismo u kome se od članova deputacija tražilo da svoje »pogledе i želje« predaju pismeno. Ovo pismo je objavljeno u »Kölnische Zeitung« br. 314 od 23. novembra 1848. 40

- ⁷² Frankfurtska Nacionalna skupština donela je 28. juna 1848. odluku o stvaranju *privremene Centralne vlasti*, koju će sačinjavati regent Rajha (na taj položaj bio je izabran austrijski nadvojvoda Johann) i vlada Rajha. Privremena Centralna vlast, bez sopstvenog budžeta i bez sopstvene armije, nije imala nikakve realne snage; podržavala je kontrarevolucionarnu politiku nemačkih vladara. 41
- ⁷³ »*Le National*« — francuski dnevni list, koji je izlazio u Parizu od 1830. do 1851; četrdesetih godina bio je organ umerenih buržoaskih republikanaca. Njegov glavni urednik i vođa te političke grupacije, koja se oslanjala na industrijsku buržoaziju i na deo liberalne inteligencije, bio je Armand Marrast. Jules Bastide bio je do 1846. jedan od urednika lista »National«. 41 57 124 175 293
- ⁷⁴ »*Revue nationale*« — francuski časopis hrišćanskodemokratskog pravca; izdavali su ga u Parizu Philippe Buchez i Jules Bastide od maja 1847. do jula 1848. 41
- ⁷⁵ *Putovanje Maximiliana von Gagerna u Berlin i Šlezvig* — putovanje koje je ovaj preuzeo po nalogu frankfurtske vlade Rajha da bi učestvovao u pregovorima o primirju s Danskom, završilo se potpunim neuspehom jer su i Pruska i Danska sasvim ignorisale predstavnika nemoćne Centralne vlasti. Engels upoređuje bezuspešno Gagernovo putovanje sa sudbinom Sofije, junakinje romana Johanna Timotheusa Hermesa *Sofijino putovanje iz Memela u Saksoniju*, rasprostranjenog u Nemačkoj krajem 18. i početkom 19. veka; Sofija je dugo putovala svud unaokolo a da nikad nije stigla do cilja. 42
- ⁷⁶ Dvanaestog aprila 1848. počeo je u Badenu republikanski ustanak upadom noružanih republikanaca iz Švajcarske. Ustanak kojim su rukovodili sitnoburžoaski demokrati F. Hecker i G. Struve, od samog početka loše pripremljen i loše organizovan, bio je ugušen već krajem aprila. 42 106
- ⁷⁷ *Glavni kanton* (nem. Vorort) — tako se u švajcarskoj federaciji zvao onaj od kantona u kome je Savezni sabor (vidi napomenu 30) držao svoje sednice i koji je, kad ovaj nije zasadao, vodio savezne poslove. Kao glavni kanton većinom su se smenjivali Bern, Lucern i Cirihi. Saveznim ustavom od 1848. institucija glavnog kantona je ukinuta. 42 56
- ⁷⁸ Note izmenjene između nemačke Centralne vlasti i glavnog kantona Berna objavljene su: u listu »Preußischer Staats-Anzeiger« br. 163 od 14. oktobra 1848, prilog (prva nota glavnom kantonu Bernu od 4. oktobra 1848); u listu »Frankfurter Oberpostamts-Zeitung« br. 267 od 30. septembra 1848, poseban dodatak (prva nota glavnom kantonu Bernu od 4. oktobra 1848. u izvodima i komentar uz notu); ibidem br. 275 od 10. oktobra 1848, drugi prilog, i br. 276 od 11. oktobra 1848 (prva uzvratna nota glavnog kantona Berna od 5. oktobra 1848); ibidem br. 298 od 6. novembra 1848, prilog (druga nota glavnom kantonu Bernu od 23. oktobra 1848); ibidem br. 304 od 13. novembra 1848 (druga uzvratna nota glavnog kantona Berna od 4. novembra 1848). 42 60 107
- ⁷⁹ *Barataria* — u Cervantesovom romanu *Don Kihot* imaginarno ostrvo na kome je Sančo Pansa postavljen za guvernera. 42
- ⁸⁰ *Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi* (Ma što ludo učinili kraljevi, trpe Ahejci) iz Kvinta Horacije Flaka *Epistolae*, liber primus, epistola II. 43
- ⁸¹ *Jelačičeve crvene kabanice* — posle Karlovačkog mira (1699) austrijskim graničarskim pukovima (regimentama) dodeljene su specijalne konjičke čete za izviđanje i za odbranu od turskih prepada; kasnije su imale ulogu žandarmerije.

Konjanici u tim četama — serežani — nosili su crvenu kabanicu, a na glavi crvenu kapu. Kao vojnici pročuli su se svojom okrutnošću. 43 63 65 125 137 231 262 279

- ⁸² *Rinaldo Rinaldini* — junak istoimenog romana Christiana Augusta Vulpiusa. Roman je izašao krajem 18. veka, a ide u red tzv. avanturističkih romana. Jedan od glavnih izdavača tih popularnih viteških i avanturističkih romana bio je Gottfried Basse u Kvedlinburgu.

Karl Moor — glavno lice u Schillerovoj drami *Razbojnici*.

Schinderhannes — Hans živoder, nadimak nemačkog razbojnika Johanna Bücklera, koji je živeo na kraju 18. i u početku 19. veka. 44

- ⁸³ *«Sinovac svoga strica»* — aluzija na Louis-a Bonapartu koji je špekulisao svojim srodstvom sa Napoléonom I. 44

- ⁸⁴ Heine, *Nemačka. Zimska bajka*, g'ava XXI. 45

- ⁸⁵ *Hodočašća u Mutenc* — Friedrich Hecker, jedan od vođa republikanskog ustanka u Badenu aprila 1848 (vidi napomenu 76), emigrirao je posle poraza ustanka u Švajcarsku. Živeo je u selu Mutenc (kanton Bazel) do septembra iste godine, kad je otišao u Ameriku. 46

- ⁸⁶ *prusko-danski rat za Šlezvig-Holštajn* — Kao posledica martovske revolucije 1848. u Nemačkoj, formirale su se u Šlezvig-Holštajnu privremena vlada i Zemaljska skupština, koja je donošenjem demokratskih zakona i naprednim nacrtom ustava došla u otvoren sukob s danskom monarhijom. Stanovništvo Šlezvig-Holštajna zahtevalo je priključenje Nemačkoj, a taj njegov zahtev imao je punu podršku u nemačkom narodu; delovi revolucionarno i patriotski nastrojene omladine pohitali su kao dobrovoljci u Šlezvig-Holštajn. Pruska se dala od Nemačkog saveza ovlastiti za vođenje rata protiv Danske, kako bi, pod izgovorom da zastupa interese Nemačke, ojačala sopstvene pozicije, skrenula revolucionarno raspoloženje masa u Nemačkoj u drugom parvcu i sprečila demokratski razvoj u Šlezvig-Holštajnu (vidi i napomenu 198). Stoga je pruska vojna kamarila vodila samo prividan rat, puštala da trupe beskorisno marširaju tamo-amo i mirno gledala kako Danci tuku pojedine odrede šlezvig-holštajnske revolucionarne armije i nemačkih dobrovoljaca. Kad su Engleska i Rusija posle preteče note, Pruska se požurila da sklopi primirje u Malmeu (vidi napomenu 134). Prihvatanjem uslova tog primirja Pruska je narušila instrukcije nemačke Centralne vlasti i sramno ostavila na cedilu stanovništvo i privremenu vladu Šlezvig-Holštajna. 47 89 183

- ⁸⁷ Na svojoj sednici od 20. novembra 1848. frankfurtska Nacionalna skupština donela je odluku kojom se Centralna vlast pozivala da, preko komesarā Rajha u Berlinu, deluje u pravcu naimenovanja vlade oslonjene na poverenje zemlje, tj. vlade koja bi za prusku buržoaziju bila prihvatljivija nego otvoreno kontra-revolucionarna Brandenburg-Manteuffelova vlada. 48 66

- ⁸⁸ Marx je ove reči uzeo iz poslanice Drigalskog stanovnicima Diseldorfa, štampane u *«Düsseldorfer Zeitung»* br. 311 od 24. novembra 1848. U *«Neue Rheinische Zeitung»* ta poslanica je odštampana odmah iza ovog članka. U tom dokumentu piše:

«Kao Bogu i svome kralju duboko odani komunist, ovime objavljujem da ću, kao potporu svojoj siromašnoj braći iz cele diseldorfske opštine, sve dotle dok ovdje živim isplaćivati godišnju sumu od hiljadu talira ovdašnjoj gradskoj sirotinjskoj kasi u mesečnim obrocima preko ovdašnje glavne okružne kase...

Sugradani! Sledite taj primer i budite komunisti u plemenitom smislu, pa će ovdje uskoro biti svuda mir, spokojstvo i poverenje.

Diseldorf, 23. novembra 1848.

Gradanin von Drigalski

Na osnovu ovog Marxovog članka Drigalski je *«Neue Rheinische Zeitung»* tužio sudu zbog klevete (vidi u ovom tomu, str. 476-477). 49 115 291

- ⁸⁹ *Pfuelova izjava* na sednici pruske Nacionalne skupštine od 29. septembra 1848. objavljena je u »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der Preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, Bd. 2. 49
- ⁹⁰ *Code pénal* — kazneni zakonik donesen u Francuskoj 1810. i pod Napoleonom I uveden u osvojene oblasti zapadne i jugozapadne Nemačke; u Rajnskoj provinciji ostao je na snazi, kao i Code civil (Gradanski zakonik), i posle njenog pripojenja Pruskoj godine 1815. Pruska vlada nastojala je da u toj provinciji ponovo uvede prusko zemaljsko pravo (Landrecht). Čitav niz zakona, dekreta i propisa trebalo je da u Rajnskoj provinciji uspostavi feudalne privilegije plemstva (majorate) i pruski kazneni zakonik, zakonodavstvo o braku itd. Ove mere, koje su izazvale odlučnu opoziciju u Rajnskoj provinciji, bile su ukinute posle martovske revolucije ukazima (Verordnungen) od 15. aprila 1848. 50 53 54 100 149 185 201 304 474
- ⁹¹ »Ukaz o nekim osnovama budućeg Pruskog ustava« (»Verordnung über einige Grundlagen der künftigen Preußischen Verfassung«) od 6. aprila 1848. 50 88 119 182 199 299 387
- ⁹² Ima se u vidu *Izjava diseldorfskog glavnog upravnika pošte* Maurenbrechera protiv mešanja građanske garde u službeni rad poštanskih činovnika, data 21. novembra 1848. On piše da se 21. novembra 1848. jedna grupa od pet ili šest oficira građanske garde pojavila na šalteru i u prostoriji za pakovanje Glavne pošte te pregledala da li je diseldorfska Glavna okružna kasa predala pošti na dostavu neku znatnu sumu novca. Maurenbrecher se skandalizira zbog nepoštovanja »poštanske svetinje« i »nepovredivosti tajne pisma«. Izjava je objavljena u »Kölnische Zeitung« br. 314 od 23. novembra 1848, drugo izdanje. 51
- ⁹³ *in partibus infidelium* (u zemljama nevernika) — nešto što postoji samo po imenu, samo po tituli; prvobitno dodatak uz titulu katoličkih biskupa, koji su postavljeni po biskupijama u nehrišćanskim zemljama, tzv. titularnih biskupa. 54 72
- ⁹⁴ Iz Pesme o rajnskom vinu (Rheinweinielied) nemačkog pesnika Matthiasa Claudiusa s kraja 18. i početka 19. veka. 54
- ⁹⁵ *Disch* — hotel u Kelnu; *Meilenz* — hotel u Berlinu u kojem je 15. novembra 1848. zasedala pruska Nacionalna skupština. 54
- ⁹⁶ Krajem septembra 1848. ministar pravosuđa Rajha zatražio je od kelnskog javnog tužilaštva da pokrene sudski postupak protiv redakcije »Neue Rheinische Zeitung« u vezi sa serijom feljtona u kojima se, pod imenom viteza *Schnapphahnskog*, ismevao poznati reakcionar knez Lichnowski. Feljtoni *Zivot i dela čuvenog viteza Schnapphahnskog*, iz pera Georga Weertha, izlazili su u »Neue Rheinische Zeitung«, bez potpisa, u avgustu, septembru i decembru 1848. 55
- ⁹⁷ *Savezno veće* (Bundesrat) — najviša izvršna i upravna vlast švajcarske federacije. Savezno veće se sastoji od 7 članova, koje Savezna skupština (Bundesversammlung) bira (vidi napomenu 27) između svih švajcarskih građana koji mogu da budu birani u Nacionalno veće (Nationalrat). Mandat Saveznog veća traje tri godine. 56 84 106
- ⁹⁸ Parafrazirani citat iz Shakespeare-ovog *Kralja Lira*, IV čin, prizor šesti. 56
- ⁹⁹ *Ciriški septembarski režim* — 6. septembra 1839, pučem konzervativaca i klerikalaca, bila je srušena vlada kantona Ciriha, izabrana na osnovu ustava od 1831. Posle pobeđe na izborima 1845. godine na vlast su ponovo došli liberali. 56
- ¹⁰⁰ »*Gazette de Lausanne et Journal Suisse*« — švajcarski buržoaski dnevni list, osnovan 1804. u Lozani. 58
- ¹⁰¹ *Commission du pouvoir exécutif* (Izvršna komisija) — vlada francuske republike (od 10. maja do 24. juna 1848). Stvorila ju je Ustavotvorna skupština posle

- ostavke privremene vlade, a trajala je do Cavaignacove vojne diktature. 59
176 460
- ¹⁰² Reč je o anonimnoj brošuri *Deutschland in seiner tiefsten Erniedrigung*, izdatoj 1806. u Nirnbergu. Zbog izdavanja te brošure, uperene protiv Napoleonove tudinske vladavine i prožete patriotskim duhom, francuske vlasti su osudile na smrt i streljale knjižara Johanna Philippa Palma. 60
- ¹⁰³ *beneath the lowest deep a lower still* (pod najvećom dubinom još veća dubina) — John Milton, *Paradise Lost*. 60
- ¹⁰⁴ »Izveštaj komisije za austrijske stvari u vezi s interpelacijama poslanikâ Venedeya, Heinricha Simona, Wiesnera i Bauernschmieda, kao i u vezi s mnogobrojnim peticijama o austrijskim stvarima«, bio je objavljen u »Verhandlungen der deutschen verfassungsgebenden Reichsversammlung zu Frankfurt am Main«, Bd. 2, Frankfurt am Main, 1848 - 1849. S. 602 - 619. Izveštaju je dodata prepiska obaju komesara Rajha, Welckera i Moslea s ministrom Rajha Schmerlingom i austrijskim ministrom-predsjednikom von Wessenbergom. 60
- ¹⁰⁵ *Eisele i Beisele* — komične figure iz anonimno izašlog satiričnog pamfleta Johanna Wilhelma Christerna *Doctor Eisele's und Baron von Beisele's Landtagsreise im April 1847*. Eisele i Beisele pojavili su se 1848. i u minhenskom humorističkom listu »Fliegende Blätter«. Ovde se aludira na Welckera i Moslea. 60
- ¹⁰⁶ *Die Jobsiade*. Ein komisches Heldengedicht — satirička poema Karla Arnolda Kortuma. Njoj priložena šaljiva putna karta predstavljala je zamršeni labirint. 60 88
- ¹⁰⁷ *Rubikon* (Rubico) — granična reka između antičke cisalpinske Galije i Italije, severno od Ariminuma (danas Rimini). Kad je Cezar, 49. godine pre n.e., prešao sa svojim trupama Rubikon, čime je građanski rat bio otpočet, navodno je rekao: »Kocka je pala!« Ovde Marx ironično označava prelaz preko reke In kao važnu odluku. 61
- ¹⁰⁸ Parafrazirani citat iz Schillerove balade *Der Taucher*. 61
- ¹⁰⁹ Welcker je bio jedan od izdavača višetomnog dela *Staats-Lexicon oder Enzyklopädie der Staatswissenschaften* (*Politički leksikon ili Enciklopedija političkih nauka*). Prvo izdanje izlazilo je u Altoni 1834 - 1843, a drugo 1845 - 1848. 61
- ¹¹⁰ Iz pesme *Ausmarsch des Jahrs 1815* Ernsta Moritza Arndta. »Oj, Nemačko...« postala je popularna pesma. 62
- ¹¹¹ Rossini, *Tankred*, velika opera u dva dela, I čin, kavatina. 62
- ¹¹² Laka konjica i pešadija austrijske carske vojske regrutovala se prvobitno među Hrvatima. Posebna vrsta neregularnih pešadijskih trupa bili su *panduri*. 65
125 136 137 232 249 279
- ¹¹³ *Rac* (mad. *racz*, nem. *der Raize*) — kod Mađara pogrdan naziv za Srbina, a i za Hrvata. 65
- ¹¹⁴ »Neue Preußische Zeitung« br. 129 od 28. novembra 1848. osvrće se u svom članku na »Proklamaciju regenta Rajha nemačkom narodu o konfliktu između krune i Nacionalne skupštine u Pruskoj« od 21. novembra 1848. 66
- ¹¹⁵ Odlukom Bečkog kongresa (1814 - 1815) zemlje na desnoj i levoj obali Rajne ušle su u sastav Pruske. Tituli pruskog kralja, pored ostalih, dodata je i titula *donjorajnskog velikog vojvode*. U patentu od 5. aprila 1815, izdatom u vezi sa pripojenjem Velikog vojvodstva Donja Rajna Pruskoj, Friedrich Wilhelm III obećao je da će u Rajnskoj provinciji i u celoj zemlji uvesti predstavnička tela. 66
- ¹¹⁶ *Desetog aprila 1848.* u Londonu je intervencijom trupa i specijalnih konstabla bila rasturena čartistička demonstracija koja je htela da preda parlamentu treću peticiju o usvajanju Narodne karte (Peoples charter).

Petnaestog maja 1848. je uz pomoć buržoaske Nacionalne garde ugušena revolucionarna akcija pariskih radnika.

Dvadeset petog juna 1848. ugušen je u krvi ustanak pariskog proletarijata. *Šestog avgusta 1848.* Milano su zaposle austrijske trupe koje su ugušivale nacionalnooslobodilački pokret u severnoj Italiji.

Prvog novembra 1848. trupe feldmaršala Windischgrätza zauzele su Beč. 67

- ¹¹⁷ *Čartisti* — predstavnici revolucionarnog, ali ne socijalističkog pokreta engleskih radnika od 1836. do 1848. Borili su se za ostvarenje Narodne karte (Peoples charter), tj. u njoj istaknutih zahteva za demokratizacijom državnog uređenja Engleske. 67 125
- ¹¹⁸ *Pobede naroda u Beču 15. i 26. maja* — *15. maja 1848.* došlo je u Beču do oružanih borbi radnika i studenata uperenih protiv ustava koji je vlada Pillersdorfa objavila 25. aprila. Taj ustav je uvodio dvodomni sistem i isključivao radnike, kao neposedujuće, od izbora. Feudalni tereti nisu bili skinuti sa seljaka. Borbe radnika i studenata bile su u isto vreme uperene protiv vladine naredbe o raspuštanju revolucionarnog Centralnog komiteta, formiranog od delegata studenata i delegata Nacionalne garde, koji je tih dana bio postao centar borbe protiv ustava. Vlada je bila prinudena da poništi naredbu o raspuštanju Centralnog komiteta, da ustav proglašiv privremenim i obznani da će se Rajhstag sastojati od jednog doma. Istovremeno bio je ukinut izborni cenzus.
- Dvadeset šestog maja 1848.* vlada je naredila da se raspusti Akademska legija (vidi napomenu 13), vojna organizacija revolucionarnih studenata. Ponovo je bilo došlo do ustanka radnika i studenata, zbog kojih je vlada bila primorana da povuče naređenje o raspuštanju legije i da pravi dalje ustupke.
- ¹¹⁹ Kod *Kustoce* (Custoza u severnoj Italiji), austrijska armija, pod komandom Radetzkgoga, porazila je 25. jula 1848. sardinsko-lombardijsku armiju. 69
- ¹²⁰ «Adresa berlinskih profesora pruskom kralju» od 24. novembra 1848. i «Izjava prorektora i senata kr. ujedinjenog Friedrichovog univerziteta» u Haleu od 21. novembra 1848. bile su objavljene u listu «Preußischer Staats-Anzeiger» 25. i 26. novembra 1848. 71 72
- ¹²¹ *Pudlovo jezgro* — nem. *Pudels Kern* (najvažnije, najbitnije) — Goethe, *Faust*, Deo prvi, Radna soba. 71
- ¹²² Petog decembra 1848. izdat je kraljev ukaz o *raspuštanju pruske Nacionalne skupštine*. U vladinom izveštaju uz taj ukaz prebacivalo se Nacionalnoj skupštini naročito to da se nije povinovala «Previšnjoj poslanici od 8. novembra o premeštanju sedišta Skupštine iz Berlina u Brandenburg» — meri koja je tobože imala za cilj «obezbediti slobodu debata narodnih predstavnika od anarhičkih pokreta u glavnom gradu i od njihovih terorističkih uticaja». 73 87 206
- ¹²³ U isto vreme s rasterivanjem pruske Nacionalne skupštine 5. decembra 1848. objavljen je *oktroisani ustav*. Po tom ustavu uvodio se dvodomni sistem, pri čemu se prvi dom, pomoću dobnog i imovinskog cenzusa, pretvarao u privilegovani «gospodski dom»; na dvostepenim izborima za drugi dom mogli su, po izbornom zakonu od 6. decembra 1848, glasati samo takozvani «samostalni Prusi». Široka ovlašćenja koja su po tom ustavu data kraljevskoj vlasti i direktno ukazivanje na mogućnost revizije članova ustava omogućavali su dalju ofanzivu kontrarevolucije. 73 88 105 119 180 183 199 222 248 262 299 309 310 356 363 372 376 403 404 409
- ¹²⁴ *Ajaks* — lice iz Shakespeare-ovog *Troila i Kreside*, lik grubog i razmetljivog ratnika. 75 83
- ¹²⁵ *Debatu švajcarskog Nacionalnog veća o italijanskim izbeglicama u kantonu Tesin* (Tičino) od 21. i 22. novembra 1848. reprodukuje Engels na osnovu ličnog bele-

- ženja i pamćenja. Stenografski zapisnici o tim raspravama ne postoje. Sumaran izveštaj štampan je u listu »Schweizerisches Bundesblatte«, br. 6 od 17. marta 1849. 76
- ¹²⁶ *aes triplex* (trostruki oklop od bakra) — iz Kvinta Horacija Flaka, *Carmina*, oda III. 78
- ¹²⁷ *Neue Züricher-Zeitung* — švajcarski dnevni list liberalnog pravca koji izlazi u Cirihu od 1780. do danas. Do 1821. imao je naslov »Züricher-Zeitung«. 79
- ¹²⁸ *Dottore Bartholo* — lice iz Beaumarchais-ove komedije *La folle journée, ou le mariage de Figaro*. 82
- ¹²⁹ *Izborni zakon od 8. aprila 1848.*, izdat zahvaljujući martovskoj revoluciji u Pruskoj predviđao je sazivanje Skupštine radi izrade ustava »u sporazumu s krunom«. Tim zakonom uvedeni sistem dvostepenih izbora osiguravao je predstavnicima buržoazije i pruske birokratije većinu u Skupštini. 88 96 167 182 199 299
- ¹³⁰ »*Sporazumskom skupštinom*« (»*Vereinbarungsversammlung*«) zvali su Marx i Engels prusku Nacionalnu skupštinu sazvanu u Berlinu maja 1848. radi izrade ustava »u sporazumu s krunom«. Prihvativši tu formulu kao osnovu svoje delatnosti, Skupština se samim tim odrekla načela narodnog suvereniteta. 88 183 189 310
- ¹³¹ *Pruski princ*, jedan od vođa reakcionarne dvorske kamarile, pobegao je u danima martovske revolucije 1848. u Englesku. Međutim, već 4. juna 1848. on se, uz pomoć Camphausenove vlade, vratio u Berlin. Šestog juna, na sednici pruske Nacionalne skupštine, Camphausen je pokušao da to kukavičko bekstvo prikaže kao ranije predviđeno studijsko putovanje. Osmog juna 1848. pojavio se »Kartečki princ« kao poslanik okruga Virzic (Wirsitz) u pruskoj Nacionalnoj skupštini. 88 94 168 182
- ¹³² U Velikom vojvodstvu Poznanjskom izbio je posle martovske revolucije 1848. ustanak Poljaka za nacionalno oslobođenje od pruskog jarma. U tom revolucionarnom pokretu prvi put je učestvovala masa seljaka i zanatlija, pod vodstvom pripadnika nižeg poljskog plemstva. Plemička aristokratija pak, zazirući od saveza sa revolucionarnodemokratskim pokretom u Poljskoj i Nemačkoj, videla je izlaz u sporazumevanju sa pruskim kraljem. Suočena s velikim narodnim pokretom, pruska vlada je krajem marta 1848. obećala da će formirati Komisiju za nacionalnu reorganizaciju Velikog vojvodstva Poznanjskog, koja treba Poljacima da obezbedi stvaranje poljske vojske, postavljanje Poljaka na administrativne i druge dužnosti i službeno priznanje poljskog jezika. Za poverenika pruske vlade postavljen je general Willisen, kome je pošlo za rukom da, uz slična obećanja, zaključivši konvenciju u Jaroslavjecu i privoli ustanike da polože oružje. No sva data obećanja bila su sramno pogažena. Već 14. aprila 1848. pruski kralj je naredio da se Veliko vojvodstvo Poznanjsko podeli na istočni, poljski deo, i na zapadni, »nemački deo«; ovaj drugi nije potpao pod reorganizaciju i bio je zaobilaznim putem inkorporisan Nemačkom savezu. Kraljev ukaz od 26. aprila isključio je od reorganizacije još neke oblasti. Izazvani tim merama i stalnim prepadima pruskih trupa, ustanici su obnovili borbu i kod Miloslava izvojevali pobjedu nad pruskim trupama, ali su 9. maja 1848. ipak morali uzmaknuti pred nadmoćnošću njihovog oružja. Willisenov naslednik, general von Pfuell, progonio je učesnike ustanka i partizanskog pokreta najbrutalnijim sredstvima. Posle krvavog ugušenja ustanka, demarkaciona linija bila je idućih meseci pomicala sve dalje na istok, sve dotle dok područje pripojeno Pruskoj nije obuhvatilo tri četvrtine teritorije Velikog vojvodstva Poznanjskog. Tako je Pruska, umesto da provede obećanu reorganizaciju, prigrabila daljnje poljske oblasti. 89 137 183 356 373
- ¹³³ *preobilje patriotske snage* (patriotische Überkraft) — iz Heineove pesme *Bei des Nachtwächters Ankunft zu Paris*. 89 183

- ¹³⁴ Posle dužih pregovora *primirje između Pruske i Danske* sklopljeno je, na sedam meseci, 26. avgusta 1848. u Malmeu (Švedska). U ugovoru je utvrđeno da Šlezvig-Holštajn treba da dobije privremenu vladu, koju će postaviti Pruska i Danska, i da se šlezviške trupe odvoje od holštajnskih. Primirjem su uništene revolucionarnodemokratske tekovine u Šlezvig-Holštajnu i faktički zadržana vladavina Danske nad vojvodstvima. Time je Pruska prešla preko intencija Nemačkog saveza, i ume kojega je rat vođen. Posle izvesnog kolebanja, frankfurtska Nacionalna skupština se 16. septembra 1848. ipak složila s tim primirjem.
Rat između Pruske i Danske obnovljen je krajem maja 1849. i završio se 1850. pobedom Danske. Šlezvig i Holštajn su ostali u posedu Danske. 89 136 183 301
- ¹³⁵ *Glavnokomandujući obeju marki* — 15. septembra 1848. imenovan je general Wrangel, blizak reakcionarnoj dvorskoj kamarili, glavnokomandujućim brandenburškog vojnog okruga, u koji je ulazio Berlin. Markgrofovija Brandenburg, prvobitno jezgro Pruske, sastojala se sredinom 19. veka od dva dela: Kurmarke i Nojmarke; otud naziv glavnokomandujući «obeju marki». 89
- ¹³⁶ *misleći prijatelj istorije* — tako su Marx i Engels ironično nazivali Camphausena, aludirajući na podnaslov tada poznatog dela *Allgemeine Geschichte vom Anfang der historischen Kenntnis bis auf unsere Zeiten. Für denkende Geschichtsfreunde*, bearbeitet von Karl von Rotteck, Bd. 1 - 9, Freiburg und Konstanz, 1813 - 1818. 89
- ¹³⁷ *Drugi Ujedinjeni landtag* bio je sazvan 2. aprila 1848, pod Camphausenovom vladom. Taj staleški organ, sazvan radi očuvanja «zakonskog kontinuiteta», doneo je zakon o izborima za prusku Nacionalnu skupštinu i dao saglasnost na zajam u visini od 25 miliona talira koju je prvi Ujedinjeni landtag bio uskratio. Posle toga landtag je 10. aprila 1848. bio raspušten. 89 182 201 261 264 300 304 315 372 400
- ¹³⁸ Aluzija na *Camphausena*, koji se ranijih godina bavio trgovinom uljem i žitom, i na *Hansemana*, koji je svoju delatnost počeo kao trgovac vunom. 94
- ¹³⁹ *Bourgeois gentilhomme* — junak Molièrove komedije *Le bourgeois gentilhomme*. U liku građanina plemića otelovljen je tašt i glup bogati građanin kome je glavni cilj života bio da dobije plemićku titulu. 94
- ¹⁴⁰ *Puer robustus sed malitiosus* — snažan ali pakostan dečak. Parafrazirani citat iz predgovora koji je Hobbes napisao svojoj knjizi *De cive* [O građaninu]. 95
- ¹⁴¹ *Ustavni zakon iz 1815.* — Dvadeset drugog maja 1815. izašao je «Ukaz o narodnom predstavnstvu koje treba formirati». U njemu je pruski kralj obećao stvaranje privremenih staleških skupština, sazivanje opštepruskog predstavničkog tela i uvođenje ustava. Međutim, zakonom od 5. juna 1823. došlo je samo do formiranja staleških skupština u provincijama (provincijskih landtaga) sa ograničenim savetodavnim funkcijama. 96 399
- ¹⁴² *Zakon o landtagu iz 1820* — «Ukaz o budućem tretmanu celokupnog državnog duga» od 17. januara 1820. određivao je da pruska vlada može uzimati zajmove samo uz konsultovanje i garancije buduće staleške skupštine, s tim da njenoj Upravi dugova svake godine polaže račun. 96 399
- ¹⁴³ *Patent iz 1847.* — Trećeg februara 1847. pruski kralj je izdao «Patent o staleškom uredenju» i odgovarajući «Ukaz o obrazovanju Ujedinjenog landtaga». 96
- ¹⁴⁴ Camphausenovu vladu u Pruskoj nasledila je vlada *Auerswald-Hanseman* (26. juna — 21. septembra 1848), takozvana «vlada dela». Predsednik vlade bio je Auerswald, a Hanseman, stvarni šef vlade, ostao je i dalje ministar finansija, što je bio i pod Camphausenom, jer je tako, kao predstavnik krupne buržoazije, zadržao u rukama poziciju koja mu je omogućavala da u vladi i u Nacionalnoj skupštini progura zakone i mere u interesu svoje klase. 97

- ¹⁴⁵ Iz Hansemannova govora na sednici prvog Ujedinjenog landtaga 8. juna 1847. 97
- ¹⁴⁶ Reč je o viteškom romanu C. Hildebrandta *Kuno von Schreckenstein oder der weissagende Traumgestalt*, objavljenom 1821. u Kvedlinburgu. 97
- ¹⁴⁷ *Crno i belo* — boje pruske državne zastave. 98 137 394 402
- ¹⁴⁸ Rezime programa vlade Auerswald-Hansemann kako ga je Hansemann dao na 20. sednici pruske Nacionalne skupštine 26. juna 1848 (vidi »Stenographische Berichte über der Verhandlungen der zur Vereinbarung der Preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«). 98
- ¹⁴⁹ »Opšte zemaljsko pravo za Pruske države« (»Das allgemeine Landrecht für die Preußischen Staaten«) od 1794. godine bilo je kodifikacija građanskog, trgovačkog, mešičnog, pomorskog prava i prava osiguranja, krivičnog, crkvenog, državnog i upravnog prava. Učvršćivalo je zaostali karakter feudalne Pruske u judikaturi i u svojim bitnim delovima bilo na snazi do uvođenja Građanskog zakonika 1900. godine. 100 183 188 240 282 287 306
- ¹⁵⁰ Iz govora ministara Kühlwettera i Hansemanna na 37. sednici pruske Nacionalne skupštine 9. avgusta 1848 (vidi »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, Bd. 1). 100
- ¹⁵¹ *Buržoasko-aristokratski državni ustav Belgije*, usvojen 1831. posle pobeđe buržoaske revolucije, određivao je za birače visok imovinski cenzus i time lišavao biračkih prava veliki deo stanovništva. 101
- ¹⁵² *Seehandlung* (Pomorska trgovina) — skraćena za »Preußische Seehandlungsgesellschaft« (»Prusko društvo za pomorsku trgovinu«), trgovinsko-kreditno društvo, osnovano 1772. u Pruskoj. To društvo je uživalo niz važnih državnih privilegija, davalo krupne zajmove vladi i faktički igralo ulogu njenog bankara i mešetara u finansijskim stvarima. Godine 1810. njegove akcije i obligacije bile su pretvorene u državne obveznice, čime je izgubilo formu društva. Godine 1820. *Seehandlung* je reorganizovana u finansijsku i bankovnu kuću pruske države, čime je vlada stvorila sebi mogućnost da zaobide istovremeno doneseni Zakon o državnim dugovima (vidi napomenu 142). 101 399
- ¹⁵³ »Nacrt zakona o ukidanju oslobođenja od razrednog poreza« za plemiće, oficire, sveštenstvo i učitelje Hansemann je pruskoj Nacionalnoj skupštini predložio i obrazložio 12. jula 1848. »Nacrt zakona o ukidanju oslobođenja od poreza na zemljište« bio je predan Skupštini 21. jula 1848. Na 27. sednici Skupštine, 11. jula 1848, Hansemann je stavio u izgled uvođenje poreza na dohodak. 102
- ¹⁵⁴ *Fra Diavolo* — Michele Pezza, poznati južnoitalijanski harambaša koji se sa svojom četom hrabro borio protiv francuskih osvajača; posle zarobljavanja 1806. bio je obešen; lice iz istoimene Auberove opere. 102
- ¹⁵⁵ Vidi članke *Patowljeva promemorija o otkupu*, *Zakonski nacrt o ukidanju feudalnih tereta* i *Debata o dosadašnjem zakonodavstvu o otkupu* (vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 93 - 94, 240 - 244 i 266 - 270). 103
- ¹⁵⁶ *Predlog poslanika Hanowa* upućen je sa sednice od 3. juna 1848. na debatu u odeljenja. Centralno odeljenje je 21. jula 1848. podnelo izveštaj o tom predlogu i odgovarajući nacrt zakona pruskoj Nacionalnoj skupštini. Jedan i drugi bili su vraćeni Centralnom odeljenju. Na sednici od 30. septembra 1848. podnesen je drugi izveštaj o predlogu poslanika Hanowa, koji je nacrtu zakona priložio »Ostavljanje na snazi prethodnih utvrđivanja tekućih obaveza«. Na toj sednici nacrt zakona je usvojen. Odgovarajući »Zakon o obustavljanju rasprava o regulisanju vlastelinskih i seljačkih odnosa i o otkupu rabote, naturalnih i novčanih davanja, kao i o procesima u vezi s tim predmetima« kralj je potvrdio 9. oktobra 1848. 103 208

- ¹⁵⁷ *Hitan predlog poslanika Nenstiela* «da postojeće rabote (tlaka) odmah prestanu» nije na sednici od 1. septembra 1848. ocenjen kao hitan, pa je stavljen na običan dnevni red. Isti predlog Nenstiel je podneo još na sednici od 2. juna 1848. i tada je predlog bio upućen u odeljenja. 103
- ¹⁵⁸ Marx ima u vidu «Generalnu skupštinu za zaštitu materijalnih interesa svih klasa pruskog naroda», zvanu i «junkerski parlament», kongres koji su sazvali rukovodioci «Udruženja za zaštitu vlasništva i unapređivanje blagostanja svih klasa naroda» za 18. avgust 1848. u Berlinu. Na kongresu je naziv tog udruženja izmenjen u «Udruženje za zaštitu interesa zemljišnog poseda». 103
- ¹⁵⁹ Trideset prvog jula 1848. u šlezijskoj varošici Švidnici (nemački naziv Schweidnitz) pucano je na demonstrante koji su negodovali protiv pritiska kontrarevolucionarnih oficira na gradansku miliciju. Dogadaji u Švidnici odjeknuli su u celoj Nemačkoj. 104 208
- ¹⁶⁰ Devetog avgusta 1848. Nacionalna skupština je usvojila, uz nekoliko izmena, predlog poslanika Steina da se od ministra vojnog zatraži izdavanje naređenja u kojem će se od oficira nastrojenih protiv ustavnih institucija zahtevati, «kao dug časti», da istupe iz armije. I pored skupštinske odluke, ministar vojni Schreckenstein nije izdao takvo naređenje. Zato je Stein na sednici Nacionalne skupštine od 7. septembra ponovio svoj predlog; većina poslanika pridružila se pozivu da vlada najhitnije izvrši tu odluku. Zbog takvog ishoda glasanje Auerswald-Hansemannova vlada je demisionirala. Pod novom, Pfuelovom vladom naređenje je najzad izdato u ublaženoj formi, ali je ostalo na papiru. Sedamnaestog septembra 1848. general Wrangel izdao je armijsku zapovest koja je pokazivala nameru pruske vojne klike da prede u otvoreni napad na tekovine revolucije. U toj zapovesti Wrangel je isticao da je njegov zadatak održavanje «javnog mira» i protivio «elementima koji zavode na nezakonitost». Zapovest se završavala pozivom vojnicima da zbiju svoje redove oko svojih oficira i kralja. 104 159 208
- ¹⁶¹ Aluzija na prestonu besedu Friedricha Wilhelma IV pri otvaranju Ujedinjenog landtaga 11. aprila 1847. U toj besedi kralj je izjavio da nikada neće pristati na uvođenje ustava, koji je nazvao «ispisanim listom papira». 105 204 400 409 428
- ¹⁶² *Ustavna povelja* (Charte constitutionnelle) Louis-a XVIII, «darovana» 1814. godine, imala je član 14. koji je glasio: «Kralj je vrhovni šef države... on izdaje odredbe i naredbe neophodne za provodenje zakona i bezbednost države». 105
- ¹⁶³ *Magna Charta Libertatum* (Velika povelja sloboda) — isprava koju su engleskom kralju Jovanu Bez Zemlje podneli pobunjeni krupni feudalci, baroni i crkveni knezovi, podržavani od strane vitezova i gradova. Petnaestog juna 1215. potpisana Charta ograničavala je kraljeva prava uglavnom u korist krupnih feudalaca i sadržavala neke ustupke vitezovima i gradovima; osnovnoj masi stanovništva, podložnim seljcima, Charta nije donela nikakvih prava. 105
- ¹⁶⁴ «*Frankfurter Journal*» — nemački dnevni list koji je izlazio u Frankfurtu na Majni od 17. veka do 1903. Četrdesetih godina 19. veka zastupao je buržoasko-liberalni pravac. 106 215 433
- ¹⁶⁵ «*Berner Verfassungs-Freund*» — švajcarski liberalni dnevni list. Izlazio je od 1836. do 1849. u Bernu. 106 150
- ¹⁶⁶ «*La Suisse*» — švajcarski dnevni list. Izlazio je od 1847. do 1860. u Bernu. 106
- ¹⁶⁷ *Nova «Sveta alijansa»* — Godine 1848/49. kontrarevolucionarne snage Evrope preduzele su niz pokušaja da u borbi protiv revolucionarnog pokreta ponovo ožive Svetu alijansu iz 1815. Međutim, do sklapanja novog ugovora nije došlo. *Sveta alijansa* je bila savez kontrarevolucionarnih sila uperen protiv svih

naprednih pokreta u Evropi. Stvorili su je 26. septembra 1815. na inicijativu ruskog cara Aleksandra I, pobjednici nad Napoléonom. Njoj su se, pored Austrije i Pruske, priključile gotovo sve evropske države. Monarsi su se obavezali na uzajamnu pomoć pri ugušivanju revolucija ma gde one izbile. 106 123 224 324 328 397 399 425 434

- ¹⁶⁸ *«Der Schweizer Bote»* — izlazio je od 1798. do 1880. Do kraja 1835. naslov mu je bio *«Der aufrichtige und wohlverfahrene Schweizer-Bote»*. Od 1804. izlazio je u Arau (kanton Argau) tri puta, a od 1866. do 1880. šest puta sedmično. *«Basellandschaftliches Volksblatt»* — švajcarski liberalni nedeljni list. Izlazio je od 1835. do 1853. u Birsfeldenu (kanton Bazel). 107
- ¹⁶⁹ *Optužnica* je štampana u brošuri koju je izdao M.F. Anneke pod naslovom *«Politički tendenciozan proces protiv Gottschalka, Annekea i Essera...»* (*«Der politische Tendenz-Prozeß gegen Gottschalk, Anneke und Esser...»*). 110
- ¹⁷⁰ Takozvani *proces Risquons-Tout*, vođen od 9. do 30. avgusta 1848. u Antverpenu, inscenirala je vlada belgijskog kralja Leopolda radi obračuna s demokratima. Kao povod za proces poslužio je sukob od kojeg je 29. marta 1848. došlo kod seoceta Risquons-Tout, nedaleko od francuske granice, između belgijske republikanske legije na putu iz Francuske u domovinu i jednog odreda belgijskih vojnika. 110 481
- ¹⁷¹ *Kelnsko radničko udruženje* (*«Kölner Arbeitervereins»*) osnovao je 13. aprila 1848. član kelnske opštine Saveza komunista A. Gottschalk. Udruženje, koje je isprva imalo oko 300 članova, već je u početku maja naraslo na 5000 članova, od kojih su većina bili radnici i zanatlije. Na čelu Udruženja bili su predsednik i komitet u koji su ulazili predstavnici raznih profesija. Štampani organ udruženja bio je list *«Zeitung des Arbeiter-Vereins zu Köln»* (*«Novine radničkog udruženja u Kelnu»*), a od 26. oktobra 1848. *«Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit»* (*«Sloboda, bratstvo, rad»*). Udruženje je imalo u gradu niz podružnica. Kad je Gottschalk bio uhapšen, za predsednika Udruženja bio je 6. jula 1848. izabran J. Moll, koji je tu funkciju vršio do septembarskih događaja u Kelnu, kad je morao emigrirati da ne bi bio uhapšen. Funkciju predsednika, na molbu radnika, privremeno je preuzeo K. Marx 16. oktobra, a 28. februara 1849. za predsednika je izabran K. Schapper, koji je na toj dužnosti ostao do maja iste godine. Većina vođa Radničkog udruženja (Gottschalk, Anneke, Schapper, Moll, Leßner, Jansen, Röser, Nothjung, Bedorf) bili su članovi Saveza komunista.

U prvom periodu svog postojanja Radničko udruženje se nalazilo pod uticajem Gottschalka, koji je — u duhu *«stinskih»* socijalista — ignorisao značenje istorijskih zadataka proletarijata u buržoaskodemokratskoj revoluciji, sprovodio sektašku taktiku bojkota posrednih izbora u opštenemačku i u prusku Nacionalnu skupštinu i istupao protiv podrške demokratskim kandidatima na izborima. Ultraleve fraze povezivale su se kod Gottschalka s veoma umerenim metodama borbe (predaja peticija u ime radnika vladi i gradskoj upravi, orijentacija samo na *«legalne»* oblike borbe, podržavanje niza zahteva zaostalih radnika koji se nisu oslobodili snafskih predrasuda itd.). Gottschalkova sektaška taktika je od samog početka nailazila na otpor kod niza članova Udruženja koji su podržavali taktičku liniju Marxa i Engelsa. Pod njihovim uticajem nastupio je krajem juna preokret u radu Kelnskog radničkog udruženja. Od jeseni 1848. ono je razvilo snažnu agitaciju i među seljacima. Članovi Udruženja organizovali su u okolici Kelna demokratska i radnička udruženja, širili su revolucionarnu literaturu, pored ostalog i *Zahtev Komunističke partije u Nemačkoj*. Udruženje je održavalo tesnu vezu s drugim radničkim udruženjima Rajnske provincije i Vestfalije.

U zimu 1848/49. Gottschalk i njegove pristalice povelu su žestoku borbu usmerenu na cepanje Kelnskog radničkog udruženja. U listu *«Freiheit, Arbeit»* (*«Sloboda, rad»*), koji su izdavali od januara 1849, istupali su s oštrim napadima i zlobnim insinucijama protiv Marxa i uredništva lista *«Neue Rhe-*

inische Zeitung». Ali ta cepačka delatnost nije naišla na podršku većine članova Udruženja. Da bi ojačali Udruženje, Marx, Schapper i druge njegove vode izvršili su u januaru i februaru reorganizaciju Udruženja. Dvadeset petog februara usvojen je nov statut, u kojem se glavnim zadatkom Udruženja proglašavalo povišenje klasne i političke svesti radnika. U aprilu je komitet Udruženja doneo odluku da se na sednicama Udruženja diskutuje o Marxovom *Najamnom radu i kapitalu*, štampanom u »Neue Rheinische Zeitung».

Političko iskustvo koje su radnici stekli u toku revolucije i njihovo razočaranje kolebljivom politikom sitnoburžoaskih demokrata omogućili su Marxu i Engelsu da u proleće 1849. praktično postave pitanje priprema za stvaranje proleterske partije. U vezi s tim, Marx i njegove pristalice kidaju organizacione veze sa sitnoburžoaskom demokratijom, ne odbijajući da vode zajedničke akcije protiv agresivne kontrarevolucije. Šesnaestog aprila Kelnsko radničko udruženje odlučilo je da istupi iz Saveza demokratskih udruženja Nemačke i da se priključi Savezu nemačkih radničkih udruženja u Lajpcigu. Šestog maja 1848. održan je kongres radničkih udruženja Rajnske provincije i Vestfalije.

Ali tadašnja situacija u Nemačkoj (ofanziva kontrarevolucije, sve jače policijske represalije) ubrzo je onemogućila dalju delatnost Kelnskog radničkog udruženja na ujedinjavanju i organizovanju radničkih masa. Kad je prestao da izlazi list »Neue Rheinische Zeitung» i kad su Marx, Schapper i druge vode Udruženja otišli iz Kelna, ono je sve više gubilo politički karakter i postepeno se pretvorilo u obično radničko prosvetno društvo. 110

¹⁷² List »*Zeitung des Arbeiter-Vereins zu Köln*» izlazio je od aprila do oktobra 1848. Do jula urednik mu je bio A. Gottschalk, a od jula do oktobra J. Moll i K. Schapper. U tom razdoblju izašlo je četrdeset brojeva. Izveštavao je o delatnosti Kelnskog radničkog udruženja i drugih radničkih udruženja Rajnske provincije.

Dvadeset četvrtog oktobra održano je suđenje A. Brocker-Everertsu, vlasniku štamparije u kojoj se list štampao, optuženom zbog toga što je u broju 12 lista bio štampan članak »Hapšenje dr Gottschalka i Annekea», a u broju 13 članak »Hapšenja u Kelnu» — članci koji su tobože vredali čast žandarma i višeg javnog tužioca Zweiffela. Sud je osudio štampara na mesec dana zatvora a, u slučaju da list ponovo izađe, na visoku novčanu kaznu. Počev od 26. oktobra Kelnsko radničko udruženje izdavalo je svoj organ pod naslovom »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit» (vidi napomenu 480). 110

¹⁷³ *Septembarški zakoni* — reakcionarni zakoni doneseni septembra 1835. u Francuskoj, u vezi sa atentatom na kralja Louis-Philippe-a, izvršenom 28. jula iste godine. Ograničili su rad porotnih sudova i uveli oštre mere protiv štampe, kao što su povišenje kaucije za periodička izdanja, zatvor i visoke novčane kazne za autore publikacija uperenih protiv vlasništva i postojećeg državnog uredjenja. 110 263 281 287 305

¹⁷⁴ *Prvi demokratski kongres* zasedao je od 14. do 17. juna 1848. u Frankfurtu na Majni; na njemu su se okupili delegati 89 demokratskih udruženja i radničkih organizacija iz 66 gradova Nemačke. Kongres je, na inicijativu radničkih delegata, izjavio da je demokratska republika jedino za nemački narod prihvatljivo uredjenje. Donesena je odluka o ujedinjenu svih demokratskih udruženja i, u vezi s tim, o stvaranju okružnih odbora i Centralnog odbora sa sedištem u Berlinu. Za članove Centralnog odbora bili su izabrani Fröbel, Rau i Kricge, a za njihove zamenike Bairhoffer, Schütte i Anneke. No zbog slabosti i nepostojanosti sitnoburžoaskog rukovodstva, demokratski pokret Nemačke ostao je i posle te odluke rascepan i neorganizovan. Saradnja je ostala prepuštena ličnoj inicijativi rukovodstva pojedinih udruženja u gradovima i okruzima. 111

¹⁷⁵ »*Neue Kölnische Zeitung für Bürger, Bauern und Soldaten*» — nemački revolucionarnodemokratski list koji su od 10. septembra 1848. do 14. jula 1849. izdavali u Kelnu Anneke i Beust. List je sebi postavio zadatak da u opšterazumljivom

- obliku vrši revolucionarnu propagandu među radnim narodom u gradu i na selu, a takode i u vojsci. 112
- 176 Reč je o sednici pruske Nacionalne skupštine od 4. jula 1848, na kojoj je nastavljena debata o komisiji za istraživanje događaja u Poznanju. Na kraju sednice donesena je odluka da se toj komisiji priznaju neograničena ovlašćenja. Posle donošenja te odluke, koja je značila poraz Auerswald-Hansemanneve vlade, predstavnici desnog krila počeli su zahtevati, protivno parlamentarnim normama, da se glasa o već odbačenom predlogu (predlogu da se ovlašćenja komisije ograniče). U znak protesta poslanici levog krila napustili su dvoranu za sednice. Iskoristivši to, poslanici desnog krila izglasali su predlog koji je komisiji zabranjivao da pođe u Poznanj i da na licu mesta sasluša svedoke i veštake. Time je prvobitna odluka Skupštine bila protivpravno poništena. O toku debate u pruskoj Nacionalnoj skupštini o komisiji za Poznanj vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 41—44, 160—163 i 165—171. 113
- 177 »*Deutsche Zeitung*« — liberalni dnevni list (zvan i »*Gervinus-Zeitung*«), koji se zalagao za ustavnu monarhiju i ujedinjenje Nemačke pod vodstvom Pruske. Izlazio je od 1847. do kraja septembra 1848. u Hajdelbergu, a zatim do 1850. u Frankfurtu na Majni. Uređivao ga je istoričar Gervinus. 113 179
- 178 »*Karlsruher Zeitung*« — dnevni list, organ badenske vlade, izlazio od 1757. u gradu Karlsrue. 113
- 179 Raspis Višeg tribunala u Berlinu i vest o raspisima okružnih sudova u Ratiboru, Minsteru i Brombergu objavljeni su u broju 174 »*Neue Rheinische Zeitung*« od 21. decembra 1848. 116
- 180 »*Die deutsche Reform. Politische Zeitung für das constitutionelle Deutschland*« — dnevni list izdavan u Berlinu od 1848. do 1851; bio je organ ustavnomonarhijskih krugova. 117
- 181 Shakespeare, *Hamlet*, čin I, prizor četvrti. 117
- 182 »*Düsseldorfer Zeitung*« — dnevni list koji je pod tim naslovom izlazio od 1826. do 1926. u Diseldorfu. Bio je osnovan 1745. pod naslovom »*Düsseldorfer Stadt-Anzeiger*«. Četrdesetih godina 19. veka zastupao je liberalni pravac. 118
- 183 Reč je o premeštanju pruske Nacionalne skupštine iz Berlina u Brandenburg (vidi napomenu 1). 118 206
- 184 »Zakon o sudskom i disciplinskom kaznenom postupku protiv činovnika« od 29. marta 1844. 119 222
- 185 »Patent o proglašenju Zakona Rajha o postupku u slučaju sudskih optužbi protiv članova ustavotvorne Skupštine Rajha« od 14. oktobra 1848. 119
- 186 U decembru 1848. kontrarevolucionarna austrijska vlada, naišavši na otpor Rajhstaga u pitanju prinudnog zajma, obratila se za zajam banci. No zajam je ipak uspela dobiti tek onda kada je banci zapretila da će zapleniti sav njen gotov novac. 119
- 187 Iz Schillerove ode *An die Freude*. 124
- 188 *Papa Pije IX*, da bi sprečio narastanje narodnog pokreta, istupio je ubrzo posle svoga izbora (1846) kao inicijator niza liberalnih reformi (delimična amnestija političkih zatvorenika, ukidanje preventivne cenzure itd.). Posle narodnog ustanka u Rimu Pije IX je 24. novembra 1848. pobeo u tvrđavu Gaëta u Napuljskom kraljevstvu. 124
- 189 Na predsedničkim izborima 10. decembra 1848. Louis Bonaparte dobio je 5 430 000 glasova. Lamartine, kandidat partije »*Nationala*« (vidi napomenu 73), pretrpeo je potpun poraz. Dobio je 17 900 glasova i ostao na poslednjem mestu, iza Cavaignaca, Ledru-Rollina i Raspaila. 124

- ¹⁹⁰ *Gora ili Montanja* (franc. Montagne) — politička grupacija sitnoburžoaskih demokrata i republikanaca oko lista «La Réforme», sa Ledru-Rollinom na čelu; njoj su se priključili sitnoburžoaski socijalisti pod vodstvom Louisa Blanc-a. «La Réforme» je kao dnevni list izlazila u Parizu od 1843. do 1850 (vidi i napomenu 29). 124 436
- ¹⁹¹ *Dinastička opozicija* — opoziciona grupa u francuskom Poslaničkom domu za vreme Julske monarhije. Predstavnici te grupe, koji su izražavali politička shvaćanja liberalnih krugova industrijske i trgovačke buržoazije, istupali su za sprovođenje umerene izborne reforme, gledajući u njoj sredstvo za sprečavanje revolucije i očuvanje orleanske dinastije. Voda dinastičke opozicije bio je Odilon Barrot. 124
- ¹⁹² *Legitimisti* — pristalice «legitimne» burbonske dinastije, koja je u Francuskoj vladala od 1589. do 1792. i za vreme restauracije od 1814. do 1830. Zastupali su interese naslednog krupnog zemljišnog poseda. 124 294 328
- ¹⁹³ U junu 1848, posle bekstva kneza Bibeska, liberalne snage u Vlaškoj formirale su u Bukureštu privremenu vladu. Njena nastojanja išla su u pravcu uvođenja niza buržoaskih reformi, ustava po evropskom uzoru i sporazuma s Turskom. Na to je 10. jula 1848. jedan ruski armijski korpus prešao reku Prut. Istovremeno je vladi carske Rusije uspelo da privoli Tursku da i ona u tu oblast pošalje trupe za ugušivanje oslobodilačkog pokreta. Tokom septembra turske trupe su zapele Vlašku i krvavo obračunale sa stanovništvom Bukurešta. 125
- ¹⁹⁴ *Bura u čaši vode* — ovo slikovito poređenje za krupan događaj u nekoj vrlo ograničenoj oblasti koji ne izaziva dalekosežnije posledice upotrebio je Montesquieu za nemire u patuljastoj republici San Marino. 125 383
- ¹⁹⁵ «*Mojim dragim Berlincima*» — proglas pruskog kralja Friedricha Wilhelma IV izdat ujutro 19. marta 1848, kad je narodni ustanak u Berlinu bio na svom vrhuncu.
«*Mome narodu i nemačkoj naciji*» — proglas Friedricha Wilhelma IV od 21. marta 1848. 135 262
- ¹⁹⁶ «*Mojoj vojsci*» — novogodišnja čestitka kralja Friedricha Wilhelma IV pruskoj vojsci 1. januara 1849. 135 275 286 300 322 357 374 393 400 404 412 428
- ¹⁹⁷ *Friedrichshain* — berlinski park u kojem su bili sahranjeni učesnici ustanka od 18. marta 1848. pali u borbi na barikadama. 135 303
- ¹⁹⁸ U noti koju je major *Wildenbruch* u tajnoj misiji pruskog kralja predao 8. aprila 1848. danskoj vladi govorilo se da Pruska ne vodi u Šlezvig-Holštajnu rat zato da to Vojvodstvo otrgne od Danske, već jedino zato da suzbije «radikalne i republikanske elemente u Nemačkoj». Pruska vlada se na sve načine izvlačila od toga da službeno prizna taj za nju kompromitantni dokument. 136
- ¹⁹⁹ Imaju se u vidu članci Friedricha Engelsa *Komedija rata i Primirje s Danskom* (vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 29 - 30, 222 - 224 i 330 - 333). 136 373 428
- ²⁰⁰ Po naređenju pruskog generala Pfuela zarobljenim učesnicima poznanjskog ustanka 1848. obrijali su glave, a na ruke i uši utisnuli žig paklenim kamenom (lapisom). 137
- ²⁰¹ Reč je o Ferdinandu II, kralju Napulja i Sicilije, koji je 15. maja 1848. u krvi ugušio narodni ustanak u Napulju (vidi Engelsov članak *Najnovije junačko delo burbonske dinastije* u 8. tomu našeg izdanja, str. 17 - 19). 137
- ²⁰² *Otočanci* (na nem.: Ottochaner) — pripadnici karlovačkog krajiškog graničarskog pešadijskog puka (regimente), formiranog 1746, sa štabom u Otočcu, u Lici. Stacionirani u Otočcu, dobili su po njemu ime (1753). 137

- ²⁰³ Trupe pod komandom *Windischgrätza* ugušile su u junu 1848. *praški ustanak*, slomile su 1. novembra *ustanak u Beču*, a u decembru 1848. krenule u ratni pohod protiv nacionalnooslobodilačkog pokreta u Ugarskoj, osvojivši *Bratislavu* (Požun). 137
- ²⁰⁴ Vojvoda od Braunschweiga, glavnokomandujući austrijsko-pruskom armijom koja se borila protiv revolucionarne Francuske, pretio je u manifestu od 25. jula 1792. francuskom narodu da će Pariz zbrisati s lica zemlje. 138
- ²⁰⁵ Reč je o događajima u Galiciji februara 1846, kada je u poljskim zemljama počeo ustanak za nacionalno oslobođenje Poljske. U *Krakovu* je ustanak privremeno uspeo. U isto vreme izbio je seljački ustanak u *Galiciji*. Austrijskim vlastima, koje su demagoški iskorišćavale mržnju ugnjetenih ukrajinskih seljaka prema poljskoj šljahti, uspeo je u nizu slučajeva da seljake-ustanike okrenu protiv poljskih ustaničkih odreda. Pošto je ugušen ustanak u Krakovu, bio je okrutno ugušen i pokret galicijskih seljaka. 141 166
- ²⁰⁶ *Rusini* — od građanskih etnografa i istoričara uvedeni i u 19. veku rasprostranjeni naziv za ukrajinsko stanovništvo Galicije, Prikarpatja i Bukovine, ranije nasilno odvojeno od ukrajinskog naroda. 141 183 233 420
- ²⁰⁷ *Pobeda Karla Martela* — godine 732, u bici kod Poatjea, Francuzi su pod vodstvom Karla Martela pobedili Arape. 143
- ²⁰⁸ U *bici kod Valštata* (poljski naziv: Dobre Pole), u Šleziji, nemačke i slovenske vojske zaustavile su 1241. dalje prodiranje Mongola na zapad. Mongoli su se povukli u jugoistočnom pravcu, krenuvši u Ugarsku i Hrvatsku. 143
- ²⁰⁹ *Slovenski kongres* sastao se 2. juna 1848. u Pragu. Na kongresu se ispoljila borba između dve tendencije u nacionalnom pokretu slovenskih naroda koje je ugnjetavala habsburška imperija. Desni, umerenoliberalni pravac, kome su pripadale vode kongresa Palacký i Šafařík, pokušavao je rešiti nacionalno pitanje putem održanja i konsolidovanja habsburške monarhije, njenim pretvaranjem u federaciju ravnopravnih naroda. Levi, demokratski pravac (Sabina, Frič, Libelt i drugi) istupao je odlučno protiv toga i težio ka zajedničkim akcijama s revolucionarno-demokratskim pokretom u Nemačkoj i Ugarskoj. Većina delegata na kongresu zastupajući teoriju austroslavizma, zauzela je neprijateljski stav prema evropskom revolucionarnom pokretu, jer je uništenje reakcionarnog habsburškog carstva bilo jedan od glavnih zadataka demokratskog pokreta. Upravo s tog gledišta su Marx i Engels osuđivali politiku češke buržoazije, koja je na kongresu odnela pobjedu i, sa Palackým na čelu, pošla putem otvorenog saveza s plemstvom i s Habsburzima protiv revolucionarnog pokreta. Delegati kongresa koji su pripadali radikalnodemokratskom krilu aktivno su učestvovali u praškom ustanku i bili podvrgnuti žestokim represijama. Predstavnici umerenoliberalnog krila koji su ostali u Pragu objavili su 16. juna 1848. da se sednice kongresa odgađaju na neizvesno vreme. 143 226
- ²¹⁰ Iz *Kossuthova govora* na sednici ugarskog sabora 9. novembra 1848, objavljenog u listu «Közlöny» («Bilten») od 11. novembra 1848. 147
- ²¹¹ *Crno i žuto* — boje austrijske državne zastave. 147 233 426
- ²¹² «*Schweizerischer Beobachter*» — švajcarski reakcionarni list; izlazio je od 1833. do 1850. u Bernu. 150
- ²¹³ «*Berner Zeitung*» — švajcarski demokratski list; izlazio je od 1845. do 1872. u Bernu. 150
- ²¹⁴ Imaju se u vidu ugovori švajcarskih kantona s evropskim državama o dobavljanju vojnika plaćenika, zaključivani od sredine 15. do sredine 19. veka. U nizu buržoaskih revolucija 18. i 19. veka švajcarski plaćenici bili su oruđe monarhističke kontrarevolucije. 150

- ²¹⁵ *«Le Charivari»* — francuski satirički dnevni list buržoaskorepublikanskog pravca; izlazio je od 1832. u Parizu. Za vreme Julske monarhije zajedljivo je napadao vladu, 1848. podržavao vladu buržoaskih republikanaca i Cavaignacovu diktaturu. 150
- ²¹⁶ *«L'Helvétie»* — švajcarske radikalne novine izdavane od 1832. do 1850. u Pruntrutu; od januara do novembra 1849. izlazile su pod naslovom *«L'Helvétie fédérale»* u Bernu. 151
- ²¹⁷ *«Der Guckkasten»* — švajcarski humoristički politički nedeljni list. Radikalno obojen, izlazio je od 1840. do kraja 1849. u Bernu, a uređivao ga je Friedrich Jenni. 151
- ²¹⁸ *«Die Evolution»* — revolucionarnodemokratski nedeljni list, organ nemačkih emigranata u Švajcarskoj; izlazio je 1848 - 1849. u Bilu (kanton Bern), a uređivao ga je Johann Philipp Becker. Probni broj lista od 1. decembra 1848. izašao je pod naslovom *«Die Revolution»*. 152
- ²¹⁹ Nastavak ovog članka Engels nije napisao, jer se sredinom januara vratio u Keln. 152
- ²²⁰ *Montesquieu LVI* — Marx ironično upoređuje anonimnog pisca članka, objavljenih u obliku oglasâ u *«Kölnische Zeitung»* br. 10 - 17 od 12. do 20. januara 1849, pod naslovom *«Primarnim biračima»*, sa čuvenim francuskim filozofom prava Montesquieuom, predstavnikom učenja o podeli vlasti i teoretičarom ustavne monarhije. 153
- ²²¹ *«Kölnische Zeitung»* br. 17 od 20. januara 1849. 153
- ²²² *«Prusko udruženje za ustavnu monarhiju»* (*Der Preußenverein für konstitutionelles Königtum*) osnovano je u junu 1848. Zajedno sa svojim ograncima na selu, bilo je organizacija buržoaziranog dela pruskih plemića-posednika i buržoazije. *«Pruska udruženja»* podržavala su vladinu kontrarevolucionarnu politiku. Na osnovu njihove delatnosti demokratska štampa ih je zvala *«denuncijantsko društvo»*. 153 218
- ²²³ *«Kölnische Zeitung»* br. 11 od 13. januara 1849. 154 157
- ²²⁴ *Gradanska udruženja* — organizacije umerene liberalne buržoazije koje su nastale posle martovske revolucije u Pruskoj i koje su sebi postavljale zadatak da čuvaju *«zakonitost»* i *«red»* u okviru ustavne monarhije, a da se bore protiv *«anarhije»*, tj. protiv revolucionarnodemokratskog pokreta. 154
- ²²⁵ Završni član oktobrisanog pruskog ustava od 5. decembra 1848. i patent o sazivanju domova predviđao je da će domovi izvršiti reviziju teksta ustava pre njegovog definitivnog utvrđivanja i zakletve na njega. 154
- ²²⁶ U originalu igra reči: *«wühlt»* i *«heult»* — aluzija na nazive *«Wühler»* i *«Heuler»*. *«Wühler»* (*«buškarala»*, *«smutljivci»*) — tako su 1848 - 1849. u Nemačkoj buržoaski konstitucionalisti nazivali demokratske republikance; demokratski republikanci su pak svoje protivnike nazivali *«Heuler»* (*«lelekal»*, *«plačljivci»*). 157 173 178 262 312 367 376 405 435 482 483
- ²²⁷ *Code civil des Français* — francuski građanski zakonik iz 1804, noveliran 1807. kao *Code Napoléon*. Taj građanski zakonik uvela je Francuska u osvojene oblasti zapadne i jugozapadne Nemačke. U Rajnskoj provinciji ostao je na snazi i posle njenog sjedinjenja s Pruskom. Code Napoléon zadržao je u suštini tekovine francuske revolucije i stajao na tlu formalne građanske jednakosti. 159 203 252 282
- ²²⁸ *Figaro*, to ti ne bi smislio — parafrazirani citat iz Beaumarchaisove *La folle journée, ou le mariage de Figaro*, čin V, prizor osmi. 159
- ²²⁹ U *Engleskoj* je 1649. pogubljen Charles I iz dinastije Stuarda, a 1689. izbegli stjuartovac James II lišen je prestola.

- U *Francuskoj* je dinastija Bourbona svrgnuta prvi put 1792, a drugi put 1830.
- U *Belgiji* je 1830. svrgnut kralj Wilhelm I iz dinastije Oranien-Nassau. 161
- ²³⁰ Na završnoj sednici Ujedinjenog staleškog odbora, 6. marta 1848, Friedrich Wilhelm IV je rekao: »Zbijte se, kao gvozdeni bedem, u živom poverenju oko vašeg kralja, oko vašeg najboljeg prijatelja!« 161
- ²³¹ *Trgovinski ugovor između Pruske* (u ime Carinskog saveza) i *Holandije*, zaključen 21. januara 1839, utvrđivao je nisku uvoznu carinu za holandski šećer, što je nanosilo ozbiljnu štetu pruskoj industriji šećera i trgovini nemačkih gradova. 162
- ²³² *Poljska revolucija od 1830* — u Varšavi je 29. novembra 1830. izbio ustanak protiv carističke ruske tuđinske vladavine, kojemu su se priključili mnogi poljski seljaci nadajući se da će s nacionalnom slobodom izvojevati takođe socijalnu i ekonomsku slobodu. Ali rukovođenje ustankom bilo je u rukama poljskog plemstva, koje nije mislilo na to da oslobodi seljake i da im dađe zemlju, nego je samo htelo sačuvati svoja prava od presezanja ruskog cara. Demokratski tabor pod vodstvom poljskog istoričara Joakima Lelewela bio je preslab da se nametne. »Ustanak od 1830. nije bio ni nacionalna revolucija (isključio je tri četvrtine Poljske), ni socijalna ili politička revolucija: ona nije ništa izmenila u položaju naroda u unutrašnjosti; ona je bila konzervativna revolucija« (Engels). Da bi ugušio ustanak, car Nikolaj I je krajem januara 1831. počeo rat protiv Poljske, koji se završio 7. septembra 1831. zauzećem Varšave. Ustanak je prikovao carističku vojsku u Poljskoj i sprečio je u nameravanom suzbijanju revolucije u zapadnoj Evropi. 198 252 321 400 426
- ²³³ *Schilda* — ime grada. Njegovi stanovnici, Schildbürger, junaci istoimene nemačke knjige za narod s kraja 16. veka, postali su simbol filistarske ograničenosti i nedotupavosti. 167
- ²³⁴ »*National-Zeitung*« — nemački buržoaskoliberalni list; izlazio je od 1. aprila 1848. u Berlinu. 167 262 291 362 391 429
- ²³⁵ »*Izborni zakon za drugi dom*« od 6. decembra 1848, izdat na osnovu oktroisanog ustava objavljenog dan ranije, davao je izbornu pravo samo tzv. »samostalnim Prusima«. Zahvaljujući toj neodređenoj formulaciji, vlasti su mogle po miloj volji ograničiti krug birača. 167 314 376
- ²³⁶ *Dvadeset četvrtog februara 1848.* francuski narod je srušio monarhiju Louis-Philippe-a u Francuskoj.
Osamnaestog marta 1848. počela je revolucija u Pruskoj barikadnim borbama u Berlinu. 170 322
- ²³⁷ Iz pesme koju peva Mignon u Goetheovu romanu *Godine učenja Wilhelma Meistera*, knjiga V, glava šesnaesta. 171
- ²³⁸ *Levici u pruskoj Nacionalnoj skupštini* pripadali su, među ostalim, poslanici Waldeck, Jakoby, Georg Jung, Julius Berends i d'Ester. U »*Neue Rheinische Zeitung*« često je kritikovano kolebljivo držanje levice, a ona pozivana na energično delovanje i na vanparlamentarnu borbu. 174 182 247
- ²³⁹ »*Niti su šta naučili, niti su šta zaboravili*« — Talleyrand-ove reči o aristokratskim emigrantima koji su se godine 1815, posle restauracije Bourbona, vratili u Francusku i pokušali da vrate svoj bivši zemljišni posed, a seljake prisile da ponovo preuzmu svoje nekadašnje feudalne obaveze. 174
- ²⁴⁰ Dvadeset šestog januara 1849. ministar Faucher predložio je francuskoj ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini nacrt zakona o pravu udruživanja u kojem je prvi paragraf glasio: »Klubovi su zabranjeni«. Predložio je takođe da se taj

- nacrt zakona kao hitan stavi odmah na diskusiju. Nacionalna skupština odbacila je predlog o hitnosti, a 27. januara Ledru-Rollin je podneo predlog, koji je potpisalo 230 poslanika, da se vlada optuži zbog povrede ustava. Dvadeset prvog marta 1849. većina Nacionalne skupštine usvojila je vladin zakonski nacrt o pravu udruživanja i time otela radnicima pravo zbora i udruživanja. 175 178 322
- 241 Engleski general George Monk je 1660, pomoću podređenih mu trupa, vratio dinastiju Stuarta.
Kad je u Francuskoj decembra 1848. legitimističkom generalu *Changarnieru* bila poverena ujedinjena vrhovna komanda nad Nacionalnom gardom senskog departmana, Mobilnom gardom i linijskim trupama prve divizije, legitimisti su se ponadali da će s njegovom pomoći uspeti da izvedu restauraciju burbonske dinastije. 176
- 242 *susedni publicist* — Marxov i Engelsov omiljen izraz za K. H. Brügemanna, glavnog urednika lista «Kölnische Zeitung». 181
- 243 List «Kölnische Zeitung» je u broju 24 od 28. januara 1849, pod naslovom «Izbori za Prvi dom» između ostalog pisao: «Sva je stvar u tome . . . da upravo Prvi dom ima onaj *slobodni državnički razbor* i onu *plemenitu pravičnost* koji su jedini u stanju da mu pribave autoritet pred javnim mnenjem toliko potreban da bi ispunio svoje određenje i da bi nasuprot možda revolucionarnodemokratskom Drugom domu uspešno poslužio kao uporište krune, reda i istinske slobode.
Za Drugi dom ne bi bilo loše da izabere za predstavnike demokratskog interesa ljude iz srednjeg staleža, praktične zanatlije i poljoprivrednike koji donose samo poslovno znanje i zdrav *ljudski razum*; ali za Prvi dom će tad biti potrebno utoliko više se potruditi da u njemu budu predstavljeni i *više obrazovanje i državnički razbor*, i to putem uistinu *istaknutih duhova!*» 181
- 244 Goethe, *Wandrer's Nachtlied* («Putnikova noćna pesma»). 182
- 245 *Nacrt ustava* — «Nacrt ustavnog zakona za prusku državu» od 20. maja 1848. 183
- 246 Tilly, vojskovođa Katoličke lige u tridesetogodišnjem ratu, osvojivši jurišem 20. maja grad Magdeburg, prepustio ga je pljački svojih vojnika. Voinici i požar gotovo su sasvim uništili grad; bilo je ubijeno oko 30 000 njegovih stanovnika. 183
- 247 *Okružnica pruske vlade* od 23. januara 1849, upućena svim pruskim diplomatima u nemačkim državama, predlagala je plan kako da se ponovo uspostavi centralni organ Nemačkog saveza — Bundestag (Savezni sabor); ta reakcionarna, feudalna institucija bila je nemačkom narodu nametnuta odlukom Bečkog kongresa, a 1848. zamenjena privremenom vladom Rajha (Reichsregierung). 184
- 248 *Proces protiv «Neue Rheinische Zeitung»* održan je 7. februara 1849. Pred porotnim sudom u Kelnu pojavili su se Karl Marx kao glavni urednik, Friedrich Engels kao urednik i Hermann Korff kao odgovorni izdavač (gerant) lista. Bili su optuženi zbog toga što je članak *Hapšenja* štampan u br. 35 «Neue Rheinische Zeitung» od 5. jula 1848 (vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 143 - 145) tobože sadržavao uvredu višeg javnog tužioca Zweiffela i klevetu žandarma koji su hapsili Gottschalka i Annekea. Iako je sudsko gonjenje počelo 6. jula 1848, rasprava je bila prvi put zakazana za 20. decembar, a onda odgođena. Branilac Marxa i Engelsa na procesu od 7. februara bio je advokat Schneider II, a branilac Korffa advokat Hagen. Porotni sud je oslobodio optužene, što je, kako je zapisano u izveštaju o procesu, «izazvalo poklike radosti kod prisutne publike». 185
- 249 «Ukaz o kažnjavanju pismenih uvreda u provincijama u kojima francuski krivični zakonik ima zasad još zakonsku snagu», od 5. jula 1819. 186

- ²⁵⁰ U »Neue Rheinische Zeitung« br. 48 od 18. jula 1848. izašao je dopis iz Diseldorfa u kojem se oštro kritikovalo istupanje višeg javnog tužioca Schnaasea protiv diseldorfskog Narodnog kluba. 193
- ²⁵¹ Marx ima u vidu otkrića lista »Neue Rheinische Zeitung« u vezi s hapšenjem J. Wulffa (br. 40 od 10. jula 1848), Falkenhaina (br. 43 od 13. jula) i Josepha Wolffa (br. 62 od 1. avgusta 1848). Na ovaj posljednji novinski izveštaj odgovorio je javni tužilac Hecker »opovrgnućem« (»Neue Rheinische Zeitung« br. 64 od 3. avgusta 1848), na koje je redakcija odgovorila beleškom »Gospodin Hecker i »Neue Rheinische Zeitung« (br. 65 od 4. avgusta 1848). 193
- ²⁵² *Tajni kabinet u Berlinu* — reakcionarna klika (braća Gerlach, Radowitz i dr.) oko pruskog kralja Friedricha Wilhelma IV. 197
- ²⁵³ *Proces protiv Rajnskog okružnog odbora demokratâ* održan je 8. marta 1849. Pred porotnim sudom u Kelnu odgovarali su Karl Marx, Karl Schapper i advokat Schneider II; bili su optuženi za podstrekavanje na pobunu, u vezi s proglasom tog Odbora od 18. novembra 1848. o uskraćivanju poreza (vidi u ovom tomu, str. 30). Porotni sud je optužene oslobodio. 199
- ²⁵⁴ *Kvadratura kruga* — nerešiv zadatak, zadatak da se izračuna površina kruga pretvaranjem u kvadrat potpuno iste površine. 205
- ²⁵⁵ »*Zakon o ustrojstvu građanske garde*« od 17. oktobra 1848, usvojen od pruske Nacionalne skupštine 13. oktobra 1848, stavljao je građansku gardu u potpunu zavisnost od vlade. Ali postojanje građanske garde i u tom obliku činilo se kontrarevoluciji opasnim. Jedanaestog novembra 1848, posle ulaska Wrangelovih trupa u Berlin, berlinska građanska garda bila je raspuštena. 207
- ²⁵⁶ Unruh, *Skizzen aus Preußens neuester Geschichte* (Skice iz najnovije istorije Pruske). 208
- ²⁵⁷ *Uskraćivanje poreza u Engleskoj 1832* — Vigovski kabinet Charlesa Greya, koji je došao 1830. posle pada torijeuskog kabineta Arthura Wellingtona, podneo je 1831. godine predlog zakona o reformi parlamenta, tzv. Reform-bill. Donji dom ga je usvojio, ali ne i Gornji dom, gde su mu se oduprli lordovi. Iduće godine, 1832, vlada je zatražila od kralja da imenovanjem odgovarajućeg broja perova omogući u Gornjem domu usvajanje Reform-bill-a. Kad je kralj to odbio, Greyov kabinet je dao ostavku. Tada se u celoj zemlji digla prava bura protesta. U peticijama Donjem domu zahtevano je da se svako odobravanje novčanih sredstava odbije sve dotle dok Reform-bill ne postane zakon. S obzirom na te činjenice, propao je pokušaj Wellingtona da formira nov kabinet. Greyov kabinet ponovo je preuzeo poslove, i Reform-bill je 7. juna 1832, pošto su parlament i kralj dali svoj pristanak, postao zakon. 211
- ²⁵⁸ *Pensilvanijski zatvori* — zatvori sa sistemom ćelija (samica). Prvi takav zatvor sagrađen je 1791. u Filadelfiji (SAD, država Pensilvanija). U 19. veku sistem zatvora sa ćelijama proširio se u Evropi; u Nemačkoj je u taj sistem spadao poznati zatvor Moabit u Berlinu, građen 1842—1849, i čitav niz drugih zatvora. 215
- ²⁵⁹ Sedmog februara 1849. bilo je suđenje redaktorima »Neue Rheinische Zeitung« (vidi napomenu 248), a idućeg dana, 8. februara, Rajnskom okružnom odboru demokrata. 216
- ²⁶⁰ Serija »*Politički razgovori*« od Levina Schückinga izlazila je u obliku dijaloga u brojevima 29, 30, 34 i 35 »Kölnische Zeitung« od 3, 4, 9. i 10. februara 1849. Jedno od lica u tim dijalozima, Wagner, kaže profesoru Uranu: »Vi ste se uvek pomalo pravili Mcfistom, gospodine profesore. . .« 216
- ²⁶¹ Sam si to hteo, Žorž Danden! — parafrazirani citat iz Molière-ove komedije

- Georges Dandin*, čin I, prizor deveti. Taj uzvik postao je poslovičan za nesreću koju neko skrivi sam sebi. 217
- ²⁶² Lassalle je 22. novembra 1848. uhapšen u Diseldorfu pod izgovorom da je pozivao na oružani ustanak protiv državne vlasti. Sudske vlasti Rajnske provincije odugovlačile su sa zakazivanjem procesa. Na Lassalle-ovu molbu, Marx i Engels su serijom članaka u »*Neue Rheinische Zeitung*« napali takav postupak. Proces je održan 3. i 4. maja; porota je oslobodila Lassalle-a. 221 370
- ²⁶³ Vidi Engelsov članak »Praznik nacija u Londonu« (u 5. tomu ovog izdanja, str. 254 - 264), »Govore o Poljskoj« Marx i Engelsa, Engelsove članke »Govor Louis-a Blanc-a na banketu u Dižonu«, »Zadovoljena« većina«, a takođe »Govor o slobodi trgovine« koji je Marx održao 9. januara 1848. u Demokratskom društvu u Briselu (u 7. tomu ovog izdanja, str. 339 - 341, 348 - 350, 354 - 359 i 364 - 375). 227
- ²⁶⁴ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava VII. 228
- ²⁶⁵ *Šokci* — naziv za Hrvate Slavonije, Baranje i zapadne Bačke. 228
- ²⁶⁶ *Morlaci* — romanizovani pastiri koji su se posle doseljenja Slovena u 6. veku održali po balkanskim planinama, a takođe i rumunski pastiri koji su se pred Turcima sklonili u planine na potezu od Skadarskog jezera do Velebita; Mlečani su taj kraj zvali Morlachia, a Morlacima su zvali i Srbe koji su se doseljavali u Dalmaciju. 229
- ²⁶⁷ *sorpski, vendski, obotritski jezik* — jezici zapadnoslovenskih plemena koja su posle seobe naroda u 5. veku nastanjivala zemlju između Labe (Elbe), Sale i Odre. Ime *Vendi* bilo je prvobitno nemački skupni pojam za različite slovenske narode, ali je kasnije suženo na Lužičke Srbe. *Obotriti* (Obodriti, Abotriti, Bodrići) — oznaka za veći broj slovenskih plemena na desnoj obali Labe i u zapadnom Meklenburgu. U 12. veku nemački feudalci su pokorili Obotrite i germanizovali ih krstom i mačem. Lužički Srbi, izloženi do 1945. ugnjetavanju i germanizaciji, uživaju danas u Nemačkoj Demokratskoj Republici nacionalnu ravnopravnost i razvijaju svoju nacionalnu individualnost. 230
- ²⁶⁸ *Avari* — mongolski narodi srednje Azije, koji su kretanjem prema zapadu (u 6. veku) izazvali seobu Huna, Alana i Slovena; u Panoniji su organizovali avarsko-slovenski plemenski savez. Ratovali su protiv Franaka, Bavaraca, Langobarda i protiv Romana u Dalmaciji. Potpuno ih je porazio Karlo Veliki početkom 9. veka. 230
- ²⁶⁹ *Ogulinci* — pripadnici 1746. godine stvorenog karlovačkog graničarskog pešadijskog puka (regimente), sa štabom u Ogulinu. Bili su stacionirani u Ogulinu, po kojem su dobili ime. 231
- ²⁷⁰ Vidi Engelsove članke *Stanje Nemačke* (u 5. tomu ovog izdanja, str. 233 - 248), *Nemački socijalizam u stihovima i prozi*, *Govore o Poljskoj*, *Tri nova ustava*, *Jedna reč listu »La Riforma«* (u 7. tomu ovog izdanja, str. 165 - 198, 340 - 341, 423 - 426 i 433 - 434). 232
- ²⁷¹ U socijalnom pokretu godine 1848. u Češkoj mogu se razlikovati dve glavne etape. U prvoj etapi, od početka martovskih događaja do poraza praškog ustanka, češke narodne mase — seljaštvo i proletarijat — aktivno su učestvovali u revolucionarnom pokretu protiv feudalizma i apsolutizma. Ta borba češkog naroda podudarala se sa interesima evropskog revolucionarnog pokreta i nju su Marx i Engels podržavali (vidi članke *Praški ustanak* i *Demokratski karakter ustanka* u 8. tomu ovog izdanja, str. 70 - 71 i 95 - 96).
- Posle poraza praškog ustanka uspelo je češkoj liberalnoj buržoaziji, koja se u borbi protiv revolucije i demokratije udružila s plemstvom i Habsburzima, da uguši demokratske snage, stavi socijalni pokret pod svoje vođstvo i skrene ga u vode nacionalističke borbe. Time je pokret došao u protivrečnost s evropskom

revolucijom, jer je od tada postao oslonac kontrarevolucionarne habsburške monarhije, a posredno i ruskog carizma. Demokratskim elementima češkog naroda nije uspjelo da u drugoj etapi energično podupru revoluciju i osujete kontrarevolucionarnu politiku buržoazije. Otud je očigledno da su Marx i Engels ulogu češkog (i južnoslovenskog) nacionalnog pokreta 1848-1849. sasvim ispravno ocenili kao kontrarevolucionarnu, a poziciju Čeha i Južnih Slovena u drugoj etapi pokreta, koja je za revoluciju u celoj Austriji bila odlučujuća, kao reakcionarnu.

U članku *Pražki ustanak* Marx i Engels su pri tome istakli da je nacionalistička, protivuslovenska politika nemačke buržoazije bila glavni krivac što su Česi bili oterani na stranu kontrarevolucije. 234

272 *Slovanská lípa* (Slovenska lipa) — češko nacionalno društvo, osnovano krajem aprila 1848. U Pragu je vodstvo društva bilo u rukama liberala (Šafarik, Gauč), koji su posle praškog ustanka u junu 1848. prešli u tabor kontrarevolucije, dok su u podružnicama po provinciji u to vreme imali uticaja pretežno predstavnici radikalne češke buržoazije. 234

273 *Spornost* — češka nacionalna, pretežno studentska organizacija koja je nastala u Češkoj u martu 1848.

Buršenshafti — nemačke studentske organizacije koje su nastale pod uticajem oslobodilačkih ratova protiv Napoleona, a zalagale su se za ujedinjenje Nemačke. Pored progresivnih ideja, u buršenshaftima su bile vrlo rasprostranjene i ideje ekstremnog nacionalizma. 235

274 *Vartburšku svečanost* organizovali su nemački studenti 18. oktobra 1817. u vezi sa tristagodišnjicom Reformacije i četvrtom godišnjicom bitke kod Lajpciga (1813). Ta svečanost, na kojoj su se manifestovala nacionalistička raspoloženja, pretvorila su se u demonstraciju opozicionih studenata protiv Metternichovog režima. 235

275 Pisma Augusta Daniela Binzera, napisana 1819. godine povodom raspuštanja buršenshatta u gradu Jeni. O buršenshaftima vidi napomenu 273. 236

276 *Staleški odbori* bili su konstituisani u Pruskoj 1842. Ti odbori ili komisije, koje su birali provincijski landtagi iz svoje sredine (po staležima) sačinjavali su zajednički savetodavni organ, »Ujedinjene odbore«. Friedrich Wilhelm IV mislio je da će pomoću tog organa, koji je bio samo fikcija predstavničkog tela, moći da nametne nove poreze i da dobije zajam. 238

277 Prvom Ujedinjenom landtagu (vidi napomenu 137) pruska vlada je podnela Pregled rezultata finansijskog upravljanja u godinama 1840. do zaključno 1846 («Uebersicht von den Resultaten der Finanzverwaltung in den Jahren 1840 bis einschließlic 1846»), koji je štampan u publikaciji »Prvi Ujedinjeni landtag u Berlinu 1847, prvi deo« («Der Erste Vereinigte Landtag in Berlin 1847», erster Teil). 239 241

278 »Uebersicht von den Resultaten der Finanz-Verwaltung im Jahre 1847, Aa« u »Vorlagen an die National-Versammlung. 1848«. 241

279 Godine 1841. Friedrich Wilhelm IV je ostavio 430 000 maraka za osnivanje nemačko-engleske protestantske biskupije u Jerusalimu; novac je 1889. doznačen jednoj crkvenoj zadužbini Wilhelma II u Jerusalimu, čime se Pruska povukla iz Jerusalimske biskupije. *Spisi Friedricha II* su izdavani počev od 1846. 243

280 »Izveštaj o upravljanju državnom riznicom za vreme od 1840. do 1846, od 6. aprila 1847 («Denkschrift über die Verwaltung des Staatsschatzes für die Zeit vom 1840 bis 1846» vom 6. April 1847), koji je pruska vlada podnela prvom Ujedinjenom landtagu (vidi napomenu 137), štampan je u publikaciji »Der erste Vereinigte Landtag in Berlin 1847«, erster Teil («Prvi Ujedinjeni landtag u Berlinu 1847», prvi deo). 246

- ²⁸¹ Ova misao je sadržana u članku Ernsta Dronkea »Sednica Nacionalne skupštine od 7. i 8. avgusta«, objavljenom u »Neue Rheinische Zeitung« br. 74 od 13. avgusta 1848. 247
- ²⁸² »Schlesische Zeitung« — nemački dnevni list koji je izlazio od 1742. do 1945. u Breslavi (Wrocław); u predvečerje i za vreme revolucije 1848 - 1849. bio je organ ustavnomonarhijskih krugova. 247
- ²⁸³ Goethe, *Zahme Xenien* V. 249
- ²⁸⁴ Šesnaestog i sedamnaestog februara 1849. u Kelnu je vođen proces protiv Gottfrieda Kinkela, urednika demokratskog lista »Neue Bonner Zeitung«, optuženog za uvredu trupa pruskog garnizona u Mainzu. Kinkel je bio osuđen na mesec dana zatvora. 250
- ²⁸⁵ »La Réforme« — francuski dnevni list, organ sitnoburžoaskih demokrata i republikanaca; izlazio je od 1843. do 1850. u Parizu.
 »La République« — francuski dnevni list, organ sitnoburžoaskih republikanaca; izlazio je u Parizu od 26. februara 1842. do 2. decembra 1851, a uređivao ga je Eugène Barrest.
 »La Révolution démocratique et sociale« — francuski dnevni list, organ sitnoburžoaskih demokratsko-republikanaca; izlazio je u Parizu od 7. novembra 1848. do 13. juna 1849, a uređivao ga je Charles Delescluse. 250
- ²⁸⁶ »The Northern Star« — engleski nedeljni list, glavni organ čartista. Izlazio je od 1837. do 1852, isprva u Lidsu, a od novembra 1844. u Londonu. Osnivač i urednik lista bio je Feargus Edward O'Connor; četrdesetih godina uređivao ga je George Julian Harney. Engels je u tom listu saradivao od septembra 1845. do marta 1848. 250
- ²⁸⁷ Reč je o talijanskim demokratskim listovima: »L'Alba«, koji je izlazio u Firenci od 1847. do 1849, »Il Contemporaneo«, koji je izlazio u Rimu od 1846. do 1849, i o buržoaskoliberalnoj »La Concordia«, koja je izlazila u Torinu 1848 - 1849. 251
- ²⁸⁸ Iz uvodnog članka »Austrijska nota od 4. februara« u »Kölnische Zeitung« br. 37 od 13. februara 1849. 252
- ²⁸⁹ Iz uvodnog članka »Madarski rat« u »Kölnische Zeitung« br. 41 od 17. februara 1849. 252
- ²⁹⁰ Sedmog oktobra 1848, pošto je u Beču pobedila revolucija, car Ferdinand I sa svojom reakcionarnom pratnjom pobeoao je drugi put iz Beča, i to u Olomouc. 253 279 353 421
- ²⁹¹ U prilogu broja 225 »Neue Rheinische Zeitung« daje se podrobna kritička analiza tog austrijskog biltena. Na nju se poziva Engels i na kraju ovog članka. 254
- ²⁹² *Proglašenje republike u Rimu* — na temelju opšteg izbornog prava, izvojevanog zahvaljujući narodnom ustanku od 16. novembra 1848. i daljem razvoju buržoaskodemokratske revolucije u Rimu, izabrana je 21. januara 1849. Ustavotvorna skupština, koja je 9. februara oduzela papi svetovnu viast i proglasila republiku. Rimska republika postojala je do 3. jula 1849, kada je pala pod udarcima austrijske i francuske intervencije. 56
- ²⁹³ *Pitijin tronožac* — stolica sa tri noge u Apolonovu hramu u Delfima, postavljena iznad pukotine u zemlji iz koje su se dizale opojne pare. Sedeći na tom tronošcu, Pitija, sveštenica toga hrama, objavljivala je svoja proročanstva. 256
- ²⁹⁴ »Frankfurter Oberpostamts-Zeitung« — nemačke novine koje su izlazile u Frankfurtu na Majni od 1617. do 1866. Pripadale su knezovima Thurn und Taxis, koji su imali poštansku privilegiju u mnogim nemačkim državama. Za vreme revolucije 1848 - 1849. bile su organ privremene Centralne vlasti — Regenta Rajha i vlade Rajha. 260

- ²⁹⁵ *«Revue rétrospective ou Archives secrètes du dernier Gouvernement»* — zbornik koji je J. Taschereau izdavao u Parizu od 1833. do 1838. svakog meseca, a 1848. neredovno. U broju 3 za 1848. godinu objavljen je spisak tajnih fondova ministarstva inostranih poslova Julske monarhije za 1840, 1842. i 1844 - 1847. godinu, u kojem je navedena godišnja penzija tajnog agenta Guizot-ove vlade Karla Petera Berlija, urednika lista *«Frankfurter Oberpostamts-Zeitung»*. 260
- ²⁹⁶ *«Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe»* — dnevni list koji je izlazio u Kelnu od 1. januara 1842. do 31. marta 1843. Osnovali su ga predstavnici rajnske buržoazije, opoziciono nastrojene prema pruskom apsolutizmu. Na saradnju u njemu bili su privučeni i neki mladohegelovci. Aprila 1842. Karl Marx je postao saradnik, a oktobra iste godine jedan od urednika toga lista. U *«Rheinische Zeitung»* bilo je štampano i više članaka Friedricha Engelsa. Dok je Marx bio urednik, list je počeo dobijati sve izrazitiji revolucionarno-demokratski karakter. Vlada je uvela za *«Rheinische Zeitung»* posebno strogu cenzuru, a zatim je list zabranila. 260 302
- ²⁹⁷ *«Frankfurter Oberpostamts-Zeitung»* u broju 44 od 20. februara 1849. citira dopis iz Pariza objavljen u listu *«Die Deutsche Reform»* (vidi napomenu 180). 260
- ²⁹⁸ U članku citirani prvobitni tekst *prestone besede Friedricha Wilhelma IV* pri otvaranju zasedanja pruskih domova bio je objavljen u posebnom prilogu broja 233 *«Neue Rheinische Zeitung»* 28. februara 1849. U tekstu prestone besede, štampanom u *«Neue Rheinische Zeitung»* odmah iza prvog dela ovog članka, taj pasus je u izmenjenom obliku glasio: *«Na moju žalost, moralo je u glavnom gradu i njegovoj najbližjoj okolici biti proglašeno opsadno stanje, da bi se uspostavila vladavina zakona i javna bezbednost. Vama će, gospodo, predložiti koji se na to odnose biti dostavljeni bez odlaganja.»* 261
- ²⁹⁹ *Rodomontada* — hvalisanje, razmetanje. *Rodomonte* — lik hvalisavog brbljivca iz Ariostova epa *L'Orlando furioso*. 261
- ³⁰⁰ Marx ima u vidu prestonu besedu Friedricha Wilhelma IV pri otvaranju drugog Ujedinjenog landtaga 2. aprila 1848, koju je pripremila Camphausenova vlada. 261
- ³⁰¹ *Bela dvorana* — dvorana u kraljevskom dvorcu u Berlinu; u njoj je 26. februara održana prva zajednička sednica prvog i drugog doma pruske Skupštine. 262
- ³⁰² *dva esnafska zakona* — misli se na *«Verordnung, betreffend die Errichtung von Gewerberäten und verschiedene Abänderungen der allgemeinen Gewerbeordnung»* i *«Verordnung über die Errichtung von Gewerbegerichten»*, oba od 9. februara 1849. 263
- ³⁰³ *Gagging laws* (Zakoni o zapušivanju usta) — tako je nazivano šest vanrednih zakona donesenih 1819. u Engleskoj; ti zakoni su ograničavali slobodu govora, zbora i štampe. 263/264
- ³⁰⁴ Na jednom narodnom zboru u *Nojsu* (u blizini Diseldorfa) *Lassalle* je 21. novembra 1848. održao govor u kome je apelovao da se u slučaju nužde pruži oružana pomoć pruskoj Nacionalnoj skupštini. Sledećeg dana *Lassalle* je uhapšen. 266
- ³⁰⁵ Reč je o članovima *Code pénal-a* (vidi napomenu 90). 266 370 371
- ³⁰⁶ *Code d'instruction criminelle* — francuski zakonik o krivičnom postupku, koji je bio na snazi i u Rajnskoj provinciji. Marx citira njegov član 30. 267 378
- ³⁰⁷ *«Deutsche Allgemeine Zeitung»* — pod tim imenom izlazio je list *«Leipziger Allgemeine Zeitung»*, osnovan 1837, nakon što je 1843. bio u Pruskoj zabranjen; prestao je izlaziti 1879. 268
- ³⁰⁸ U *«Izbornom manifestu radikalne reforme partije za Nemačku»*, koji je napisao *Arnold Ruge*, glavnim zadatkom opštenemačke Nacionalne skupštine progla-

- šavalo se »redigovanje razuma dogadaja«. »Izborni mauifest bio je objavljen 16. aprila 1848. u listu »Die Reform« (vidi napomenu 309). 269
- 309 »Die Reform. Politische Zeitung« izdavali su Arnold Ruge i H. B. Oppenheim od aprila do juna 1848. u Lajpcigu, a od jula do novembra 1848. u Berlinu. List je bio organ sitnoburžoaskih demokrata. 269
- 310 *Centralni odbor demokratâ* — Na prvom demokratskom kongresu juna 1848. u Frankfurtu na Majni (vidi napomenu 174) odlučeno je da se stvori Centralni odbor sa sedištem u Berlinu. Za članove Centralnog odbora bili su izabrani Fröbel, Rau i Kriege. Na drugom demokratskom kongresu, koji je zasedao od 26. do 30. oktobra 1848. u Berlinu, izabran je nov Centralni odbor — d'Estter, Reichenbach i Hexamer. 269 317
- 311 Do izdavanja tih novina (»Allgemeine demokratische Zeitung«) nije došlo. 269
- 312 Takozvani *zakoni o žitu* usmereni na ograničenje ili zabranu uvoza žita iz inostranstva, bili su doneseni u Engleskoj u interesu krupnih zemljoposjednika — lendlordova. Borba između industrijske buržoazije i zemljišne aristokratije zbog zakona o žitu završila se 1846. usvajanjem zakonskog predloga o njihovom ukidanju. Ova mera i s njom povezano sniženje cena žitu, izazvavši neko pojevtinjenje života, vodili su u krajnjoj liniji sniženju radničke nadnice i povećanju profita buržoazije. 270
- 313 Borba za osvajanje oblasti Oregon na severnoameričkoj obali Tihog okeana završila se 1846. podelom te oblasti između SAD i Engleske. Time je teritorija SAD bila proširena do obale Tihog okeana. 270
- 314 Engleska je 1845. do 1849. vodila u Indiji osvajačke ratove protiv države Sikâ; rezultat tih ratova bila je aneksija celog Pendžaba od strane Istočnoindijske kompanije i uključenje Pendžaba u Britansku Indiju. 270
- 315 *Petty sessions* (male sudske sednice) — zasedanja mirovnih sudova u Engleskoj. Na njima se sude sitni slučajevi po uprošćenom postupku.
Quarter sessions (kvartalne sednice) — sudski dani mirovnih sudija, održavaju se četiri puta godišnje. 174
- 316 *Centralno martovsko udruženje u Frankfurtu na Majni* i njegove podružnice u raznim gradovima Nemačke organizovali su krajem novembra 1848. poslanici levog krila frankfurtske Nacionalne skupštine. Marx i Engels su već od decembra 1848 (vidi napomenu 338) šibali u »Neue Rheinische Zeitung« polovičnu, neodlučnu politiku vođa Udruženja, sitnoburžoaskih demokrata Fröbela, Simona, Wesendoncka, Raveaux-a, Eisenmanna i Vogta, pokazujući kako je ta politika išla naruku neprijateljima revolucije. 276 297
- 317 Aluzija na dve frakcije levice u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini — levica i krajnje levica. *Levici* su pripadali poslanici Robert Blum, Vogt, Fröbel, Wesendonck, Zimmermann, Venedey i drugi. *Krajnjoj levici*, tzv. radikalnodemokratskoj partiji, pripadali su, između ostalih, poslanici Arnold Ruge, Zitz, Simon, Schöffel, von Trützschler. List »Neue Rheinische Zeitung« stajao je najbliže toj frakciji; podržavao je krajnje levo krilo revolucionarne demokratije, a ujedno je šibao polovičnost i »parlamentarni kretenizam« buržoaskih demokrata. U članku *Program radikalnodemokratske partije i program levice u Frankfurtu* (vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 34—37) Marx i Engels oštro su kritikovali ideje tih političkih grupacija. 276
- 318 *Austrijski Rajhstag* bio je otvoren 22. jula 1848. u Beču. Pod pritiskom revolucionarnih akcija od 15. maja 1848. vlada ga je morala proglasiti Ustavotvornom skupštinom. Prevagu u Rajhstagu imali su liberalni buržuji i liberalni veleposednici. Iz straha od revolucionarnih pokreta masa ovi su nastojali da revoluciju uguše. Usled revolucionarnih oktobarskih dogadaja u Beču, Rajhstag je preneo svoja zasedanja u Kromeriž (Kremsier) u Češkoj. Zadata

- Rajhstaga bio je da raspravi i usvoji ustav za Austriju. U tu svrhu je 1. avgusta 1848. bila izabrana ustavna komisija od 30 članova. Posle višemesečne debate bio je 4. marta 1849. dovršen »Nacrt ustavne diplome«. No taj nacrt nije došao pred Rajhstag, jer su istog dana car i austrijska kamarila izvršili državni udar i zemlji oktroisali nov, antidemokratski »Ustav za carevinu Austriju«, sa sistemom dvaju domova. Sedmog marta 1849. raspušten je Rajhstag u Kromerizu i ustav od 4. marta stavljen na snagu. 278 319
- 319 *Huculi* — ukrajinska etnička grupa u Karpatima. U 19. veku bili su pod Austrijom, odnosno Austro-Ugarskom. Posle prvog svetskog rata rascepkani, živeli su u Poljskoj, Rumuniji i Čehoslovačkoj. Od kraja drugog svetskog rata žive zajedno u Ukrajinskoj SSR. 279
- 320 »*Osnovna prava nemačkog naroda*« izradila je frankfurtska Nacionalna skupština kao deo »Ustava nemačkog Rajha«. 279
- 321 Aluzija na izjavu Friedricha Wilhelma IV, u njegovom govoru prilikom otvaranja Ujedinjenog landtaga (vidi napomenu 137) 11. aprila 1847, da je on »baštinik neoslabljene krune koju mora i hoće neoslabljenu sačuvati svojim naslednicima«. 281 287 304 409
- 322 »*Nacrt zakona o sprečavanju zloupotrebe prava zbora i udruživanja koja ugrožava zakonsku slobodu i red.*«
 »*Motivi za nacrt zakona o sprečavanju zloupotrebe prava zbora i udruživanja koja ugrožava zakonsku slobodu i red.*«
 »*Nacrt zakona o afiširanju oglasa i plakata u gradovima i naseljima, kao i o prodaji i deljenju štampanih spisa ili likovnih prikazivanja na ulicama.*«
 »*Motivi za nacrt zakona o afiširanju oglasa i plakata u gradovima i naseljima, kao i o prodaji i deljenju štampanih spisa i likovnih prikazivanja na ulicama.*«
 »*Nacrt zakona o pravu slobodnog izražavanja svojih misli rečju, pismom, štampom i likovnim prikazivanjem.*«
 »*Motivi za nacrt zakona o pravu slobodnog izražavanja svojih misli rečju, pismom, štampom i likovnim prikazivanjem.*« 281 304 356
- 323 Pod *plakatom* su se u prvoj polovini 19. veka razumevali proglašeni, objave i obznane izlepljeni ili drukčije pričvršćeni na ulici radi opšteg obaveštavanja. Plakati su igrali veliku ulogu u političkoj borbi. 282
- 324 Takozvani zakon o *crieurs publics* (uličnim prodavcima) donesen 1834, za vladanja Louis-Philippe-a, imao je za cilj da oteža širenje opozicione štampe. 282
- 325 »*Collection complète des lois, décrets . . .*« par J.B. Duvergier; à Paris 1836; tome trentecinquième, année 1835 (Potpuna zbirka zakona, dekreta . . . od J.B. Duvergier-a; u Parizu 1836; tom trideset peti, godina 1835). 282
- 326 Posle prisajedinjenja Rajnske provincije Pruskoj, 1815, pruska vlada je nastojala da u toj provinciji uvede umesto francuskih buržoaskih kodeksa, prusko Zemaljsko pravo (Landrecht). Čitavim nizom zakona, ukaza i propisa trebalo je da u Rajnskoj provinciji budu ponovo uspostavljene feudalne privilegije plemstva (majorati), prusko kazneno zakonodavstvo, zakoni o braku itd. Te mere, koje su izazvale odlučnu opoziciju u Rajnskoj provinciji, bile su posle martovske revolucije ukinute ukazima od 15. aprila 1848. 283
- 327 *Hanoveranci na podobu Stüvea* — Johann Karl Bertram Stüve, liberalni političar, bio je od marta 1848. do oktobra 1850. ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Hanover. 285
- 328 Buržoaskoliberalni list »*Constitutionelle Zeitung*«, koji je osnovao Hansemann, izlazio je od 1849. do 1852. u Berlinu. 286
- 329 *A Jove principium* (Od Jupitera početak, tj. počnimo sa najvažnijim) — iz Virgilijevih *Bucolica*. 288

- 330 Posle pobeđe februarske revolucije 1848. formirana je u Francuskoj *privremena vlada*, koju je 10. maja 1848. zamenila Izvršna komisija (vidi napomenu 101). 293 328
- 331 *Sudske nagodbe* — Dekret o *concordats à l'amiable*, trebalo je da sitnoj buržoaziji omogući odgodu plaćanja njenih dospelih menica, obveznica, stanarina itd. kod poverilaca, bankara. Sitna buržoazija je usled potpunog osiromašenja pariskih proletera, svojih mušterija, i junskog ustanka, za vreme kojega se borila protiv proletarijata, došla u finansijski škripac. No 22. avgusta 1848. Nacionalna skupština ipak je odbacila predlog zakona u toj formi. Time su hiljade sitnih buržuja bile materijalno upropaštene, a bankari su strpali u džep veliku dobit. 293
- 332 *Dopunski porez od 45 santima* na svaki franak četiri neposredna poreza, koji je francuska privremena vlada uvela 16. marta 1848, pogodio je u prvom redu seljake, veliku većinu francuskog naroda. Ta politika buržoaskih republikanaca dovela je do toga da se seljaštvo okrenulo od revolucije i na predsedničkim izborima 10. decembra 1848. glasalo za Louis-a Bonapartu. 293
- 333 Imaju se u vidu prva restauracija Burbona u maju 1814. i druga restauracija u julu 1815. posle neuspelog pokušaja Napoleona I da vrati carski presto («Sto dana»). 294
- 334 *Orleanisti* (zvani i filipisti) — pristalice dinastije Orléans, koja je u Francuskoj vladala za vreme Julske monarhije (1830 - 1848). Orleanisti su zastupali interese finansijske aristokratije i krupne industrijske buržoazije. 294 328
- 335 «*Journal des Débats politiques et littéraires*» — francuski dnevni list, osnovan u Parizu 1789. Za vreme Julske monarhije bio je, kao vladin list, organ orleanističke buržoazije. U revoluciji 1848 - 1849. izražavao je shvaćanja kontrarevolucionarne buržoazije. 294
- 336 *Peinaestog maja 1848.* pariski radnici, predvođeni A. Blanquijem, A. Barbèsom i drugima, povelu su akciju protiv antiradničke kontrarevolucionarne politike buržoaske ustavotvorne Nacionalne skupštine. Toj Skupštini bio je podnesen niz zahteva, među kojima i od Barbèsa postavljeni zahtev da se za bogataše uvede specijalan porez u visini od milijarde franaka. 295
- 337 U *Buržu* (Bourges) je od 7. marta do 3. aprila 1849. vođen proces protiv glavnih učesnika događaja od 15. maja 1848. u Parizu (vidi napomenu 336). Vode proletarijata i deo montanje bili su optuženi za zaveru protiv vlade. Sud je osudio Barbèsa i Albert-a na doživotnu deportaciju, Blanquija na deset godina samotnog zatvora, de Flotte-a, Sobrier-a, Raspail-a i druge na zatvor ili prognostvo u različitom trajanju. 295 482
- 338 Reč je o članku «*Dokument Martovskog udruženja*», štampanom u «*Neue Rheinische Zeitung*» br. 181 od 29. decembra 1848. U članku je pokazano pravo lice sitnoburžoaskih vođa frankfurtske levice, koji su svojom politikom polovično-sti objektivno pomagali kontrarevoluciji. «*Neue Rheinische Zeitung*» ih naziva «žirondistima naše revolucije». 297
- 339 *Klub viteza von Radovitz* — reakcionarno katoličko udruženje krajnje desnice frankfurtske Nacionalne skupštine kojemu je bio na čelu von Radovitz, «duša pruske kontrarevolucije», kako ga je okarakterisao Marx. 297
- 340 *Klub fejana* (franc. *feuillants*) za vreme francuske revolucije na kraju 18. veka zastupao je interese krupne finansijske buržoazije i liberalnog plemstva. Okupljao je pristalice ustavne monarhije. Jakobinci su ga ugušili 1792. 298
- 341 *Karl Vogt*, jedan od vođa «*Martovskog udruženja*» 1848 - 1849, pošao je još dalje nego što mu je predkazivala «*Neue Rheinische Zeitung*»: postao je plaćeni agent Louis-a Bonaparte. Vidi Marxov pamflet «*Gospodin Vogt*» iz godine 1860. 298

- ³⁴² »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848 einberufenen Kammern, Zweite Kammer«, Bd. 2. 299 311
- ³⁴³ *Mrtvaci jašu brzo* — iz balade *Lenore* Gottfrieda Augusta Bürgera. 299
- ³⁴⁴ Aluzija na ugušenje poljskog ustanka od 1830 - 1831; ustanak su ugušile trupe carske Rusije u septembru 1831. 300
- ³⁴⁵ *Danska vojna u duhu Carskog komornog suda* (Dänischer Reichskammergerichts-feldzug) — taj izraz upotrebljava Engels da bi okarakterisao strategiju Pruske u prusko-danskom ratu za Šlezvig-Holštajn u 1848. godini.
Carski komorni sud postojao je kao najviši nemački sud od 1495. do raspuštanja tzv. Svetog Rimskog Carstva nemačke nacije (1806). Po svom neverovatnom formalizmu, po svojoj sporosti i potkupljivosti svojih članova postao je poslovičan. 300
- ³⁴⁶ Za vreme ugušivanja ustanka u Poznanju krajem aprila i početkom maja 1848. pruske trupe su pretrpele poraz kod Miloslava i streljale su poljske ustanike kod Vžešnjic.
 »*Pobedama*« pruske armije Engels ironički naziva krvavo ugušenje narodnog pokreta u Anhalt-Bernburgu marta 1849, u Majncu maja 1848. i u Frankfurtu na Majni septembra 1848. 300
- ³⁴⁷ *Dvadeset peti jun 1849* — godišnjica ustanka pariskih radnika u junu 1848. 302
- ³⁴⁸ *Camphausen* je bio jedan od akcionara »*Rheinische Zeitung*«, lista koji je izlazio u Kelnu od 1842. do 1843. 302
- ³⁴⁹ *Zemaljski staleži provincija* (Landstände der Provinzen) ili provincijski landtagi bili su stvoreni 1823. Sastojali su se od predstavnika knezova, plemstva, gradova i seoskih opština. Budući da je učešće u izborima za landtage bilo vezano za zemljišno vlasništvo, veći deo stanovništva bio je isključen iz tih izbora, a većina u landtagima obezbeđena plemstvu. Landtage je sazivao kralj; njihove nadležnosti ograničavale su se na pitanja lokalne privrede i provincijske uprave. Na političkom području imali su samo sitne savetodavne funkcije — pravo da iznesu svoje mišljenje o predlozima zakona koje im je vlada dala na diskusiju.
 Godine 1843. kralj je, pod izgovorom uvođenja jedinstvenog zakonodavstva za Prusku, podneo Rajnskom landtagu »*Nacrt novog kaznenog zakonodavstva*«, koje je u Rajnskoj provinciji trebalo da zameni liberalniji francuski Code pénal. Sedmi Rajnski landtag (1843) odbacio je taj nacrt i izjavio da zakonodavstvo koje važi u Rajnskoj provinciji potpuno odgovara naravnima, običajima i pravnim odnosima Rajnske provincije. 304
- ³⁵⁰ *Manča* — španska pokrajina sa retkim i zaostalim stanovništvom, poznata kao zavičaj viteza Don Kihota iz istoimenog Cervantesovog romana. 304
- ³⁵¹ Na sednici prvog Ujedinjenog landtaga 21. juna 1847. Thadden-Trig'aff je izjavio: »Moj predlog glasi: Sloboda štampe — stvarni javni postupak s gospodom literatama i odmah do toga *vešala!* I samo još molim gospodu stenografe da reči 'stvarni' i '*vešala*' dobro podvuku.« (Der Erste Vereinigte Landtag in Berlin 1847«, vierter Teil.) 304
- ³⁵² Friedrich Wilhelm IV je 8. novembra 1848. namesto Pfulove vlade, koja je za reakciju bila i suviše neodlučna, imenovao vladu »spasavajućeg dela« pod predsedništvom grofa Brandenburga. Ali vodeća ličnost je od početka bio Manteuffel. Pod tom vladom je prusko feudalno plemstvo ponovo uzelo državnu vlast čvrsto u svoje ruke. 304
- ³⁵³ *Ukermark* — severni deo pruske provincije Brandenburg, bastion reakcionarnog pruskog junkerstva. 305 365

- ³⁵⁴ Takozvane *Ujedinjene staleške komisije*, sastavljene od predstavnika provincijskih landtaga (vidi napomenu 349), sastale su se 17. januara 1848. radi pretresanja »Nacrta kaznenog zakonika za pruske države«. Rad komisija prekinule su sve jače revolucionarne akcije u početku marta. 306
- ³⁵⁵ Ima se u vidu ukaz pruskog kralja (»Die Allerhöchste Kabinettsorder«) od 6. marta 1821. koji je na Rajnsku provinciju proširio važenje pruskog kaznenog zakonodavstva za zločine i prestupe protiv države i njenog poglavara. 306
- ³⁵⁶ *Ukazi od 15. aprila 1848* — »Ukaz o uspostavljanju Rajnskog građanskog zakonika što se tiče sklapanja braka...« i »Ukaz o postupku pri političkim i štamparskim prestupima u Rajnskoj provinciji i o uspostavljanju Rajnskog kaznenog prava i kaznenog postupka pri političkim prestupima i prestupima protiv službene dužnosti«. 307
- ³⁵⁷ Debate Drugog doma štampane su u »Stenographische Berichte über Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848 einberufenen Kammern. Zweite Kammer«, Beilage zum »Preußischen Staats-Anzeiger«, Bd. 1-2, Berlin 1849. 310 362
- ³⁵⁸ *Petog decembra 1848.* kontrarevolucionarna vlada Brandenburg-Manteuffel raspustila je prusku Nacionalnu skupštinu, objavila tzv. oktroisani ustav te odredila da se domovi sazovu 26. februara 1849. 310
- ³⁵⁹ Godine 1792. počelo je 40 000 pruskih i 15 000 austrijskih vojnika, pod vojvodom od Braunšvajga, rat protiv revolucionarne Francuske. Prodrli su u *Šampanju*, ali su se, posle uzaludne kanonade kod Valmija, brzo morali povući uz velike gubitke.
Uništavajući poraz pruske armije kod *Jene*, 14. oktobra 1806, pokazao je svu trulost feudalne hoencolerske monarhije i doveo do kapitulacije Pruske pred Napoleonovom Francuskom.
Osamnaestog i devetnaestog marta 1848. u Berlinu borci sa barikada natrali su pruske trupe, 14 000 vojnika, na povlačenje iz grada. 313 399 428
- ³⁶⁰ *Paragraf o imunitetu* — U članu 83 oktroisane Ustavne povelje za prusku državu od 5. decembra 1848. kaže se: Članovi oba doma »ne mogu ni za svoja glasanja u Domu ni za svoja u njemu izgovorena mišljenja biti pozvani na odgovornost«. 314
- ³⁶¹ *St. Stephen* — deo vestminsterske palate u Londonu, gde su od 16. do 19. veka održavane sednice engleskog Donjeg doma.
Chambre introuvable (Nenatkriljiva Skupština) — francuski poslanički dom 1815—1816, koji se sastojao od najekstremnijih reakcionara.
Chambre introuvable od 24. februara 1848 — francuski poslanički dom koji je pokušao sprečiti revoluciju i sačuvati monarhiju zamenjujući Louis-Philippe-a njegovim unukom, grofom od Pariza, u čiju korist se Louis-Philippe odrekao prestola 24. februara 1848. 315
- ³⁶² Italija je tada bila izdvojena na veći broj malih država, koje su manje ili više zavisile od Austrije; deo severne Italije — Lombardija i Venecija — pripadali su neposredno austrijskoj monarhiji. Početkom 1848. izbila je u Italiji buržoasko-demokratska revolucija. Njen glavni cilj bilo je uspostavljanje jedinstvene nezavisne i demokratske Italije. Italijanski narod se hrabro borio protiv austrijske tuđinske vladavine i protiv izdajničkih italijanskih vladara. Ali vladajućem feudalnom plemstvu Kraljevine Sardinije i Pijemonta, sa kraljem Carlom Albertom na čelu, i krupnoj buržoaziji ipak je uspelo da se domognu rukovođenja italijanskim oslobodilačkim pokretom. Cilj vladajućih klasa i kralja Sardinije i Pijemonta bio je, s jedne strane, proširenje njihove vlasti na celu gornju Italiju, a s druge strane — i to im je bilo najvažnije — ugušenje revolucije, slamanje borbe italijanskog naroda. Doduše, revolucija je primorala Carla Alberta da krajem marta 1848. objavi rat Austriji. Posle početnih uspeha armija Sardinije

- i Pijemonta bila je tučena zbog kukavičke strategije Carla Alberta i nesposobnosti njegovih generala. Devetog avgusta 1848. Carlo Alberto zaključio je primirje i time dao austrijskoj monarhiji mogućnost da revoluciju u Lombardiji krvavo uguši. Revolucionarna borba italijanskog naroda ipak je prinudila kralja da 12. marta 1849. poništi primirje. Dvadesetog marta 1849. borbe su obnovljene, a 23. marta armija Carla Alberta tučena. Kralj se odrekao prestola, a novi kralj Vittorio Emanuele II zaključio je 26. marta primirje s Austrijom. Mir je zaključen 6. avgusta 1849. 318
- ³⁶³ Reči iz poljske nacionalne himne (*Jeszcze Polska nie zginela*), koja je nastala iz pesme «Marš Dombrowskoga» od Józefa Wybickog. 319
- ³⁶⁴ U leto 1848, za vreme revolucije u severnoj Italiji, italijanski revolucionarni demokrat *Giuseppe Garibaldi* zatražio je pomoć kralja Sardinije i Pijemonta, Carla Alberta. Kralj ju je odbio. Garibaldi je prešao u Lombardiju i tamo formirao odred dobrovoljaca. No kako je privremena vlada Lombardije paktirala s Carlom Albertom, Garibaldijevi dobrovoljci ostali su bez snabdevanja i gotovo bez oružja i opreme. Pa i posle izdajničkog primirja, koje je Carlo Alberto sklopio 9. avgusta 1848. sa Austrijom (vidi napomenu 362), Garibaldijevi borci za slobodu pružali su junački otpor austrijskoj armiji, ali su ipak morali ustuknuti pred nadmoćnom silom i povući se u Švajcarsku. 364
- ³⁶⁵ *Savojski pohod 1834* — vojna akcija italijanskih revolucionarnih emigranata i nemačkih i poljskih dobrovoljaca koju je 1834. organizovao buržoaski demokrat i revolucionar Giuseppe Mazzini. Revolucionari su upali iz Švajcarske u Savoju, ali su ih pijemontske trupe razbile. 321
- ³⁶⁶ U oslobodilačkom ratu španskog naroda protiv Napoleonove vladavine odlučujuću ulogu odigrali su, kad je regularna armija bila razbijena, *guerillas* (partizanski odredi naroda). 323
- ³⁶⁷ Debate na sednici francuske ustavotvorne Nacionalne skupštine od 31. marta 1849. štampane su u «Compte rendu des séances de l'Assemblée nationale», T. 9. 328
- ³⁶⁸ *Bečki ugovori iz 1815* — Na Bečkom kongresu (18. septembra 1814. i 9. juna 1815.) sastali su se pobednici nad Napoleonom I. Ugovorima koje su 3. maja 1815. potpisale Rusija, Austrija i Pruska i završnim aktima Bečkog kongresa od 9. juna 1815. i dalje je održavana podeljenost Poljske, podjarmljenost Ugarske i rasepkanost Italije. 328
- ³⁶⁹ *Verni Eckart* — junak srednjovekovnih nemačkih legendi, tipičan lik odanog čoveka, pouzdanog čuvara. U legendi o Tannhäuseru on je na straži kod Venerinog brda i upozorava na opasnost Venerinih čari. 330
- ³⁷⁰ Reč je o brošuri J.M. Radowitza *Deutschland und Friedrich Wilhelm IV*, Hamburg 1840. 330
- ³⁷¹ Iz govora Friedricha Wilhelma IV 15. oktobra 1840. u Berlinu povodom krunidbenih svečanosti. 330
- ³⁷² *Najamni rad i kapital*, spis koji je nastao od Marxovih predavanja u Nemačkom radničkom društvu u Briselu održanih tokom druge polovine decembra 1849, prvi put je štampan u obliku uvodnih članaka lista «Neue Rheinische Zeitung» od 5. do 8. aprila 1849. Štampanje tih članaka bilo je prekinuto najpre zbog Marxova privremenog odlaska iz Kelna, a zatim zbog zaostravanja političke situacije u Nemačkoj i prestanka izlaženja «Neue Rheinische Zeitung». Prvo zasebno izdanje *Najamnog rada i kapitala* u obliku brošure izašlo je 1880. u Breslavi, bez Marxovog učešća. Drugo takvo izdanje izašlo je takođe u Breslavi 1881. Uz učešće F. Engelsa, i s njegovom kratkom uvodnom napomenom o istoriji publikovanja tog spisa, treće izdanje izašlo je u Hotingen-Cirihu 1884. Godine 1891. je u redakciji i sa uvodom F. Engelsa izašlo novo izdanje *Najam-*

nog rada i kapitala, namenjeno propagandi među radnicima. U tekst toga izdanja Engels je uneo neke izmene i dopune s ciljem da izlaganje uskladi s daljim razvojem Marxovog ekonomskog učenja. O novoj redakciji teksta Engels je u uvodu pisao: »Sve se moje izmene kreću oko jedne tačke. Prema originalu, radnik prodaje kapitalistu za najamninu svoj *rad*, prema ovom tekstu — svoju *radnu snagu*.«

Objavljeni tekst *Najamnog rada i kapitala* ostao je nedovršen. Njega delimično dopunjava Marxov rukopis *Najamnina (Arbeitslohn)* iz decembra 1847 (vidi u ovom tomu, str. 491 - 496). Ovde se *Najamni rad i kapital* daje prema tekstu štampanom u »*Neue Rheinische Zeitung*«. Sve bitne izmene koje je Engels uneo u zasebno izdanje od 1891. navedene su u napomenama ispod teksta. Podela na odeljke data je u skladu s podelom na članke u »*Neue Rheinische Zeitung*«. 332

373 Imaju se u vidu revolucije 23. i 24. februara u Parizu, 13. marta u Beču i 18. marta u Berlinu. 332

374 Obećanje »Nastaviće se« Marx nije mogao da ispuni. Vidi o tome Engelsov Uvod za *Najamni rad i kapital*, izdanje iz 1891 (u ovom tomu, str. 491 - 496).

Rukopis nastavka nije naden, ali se sačuvao spis o najamnini; taj spis, koji nesumnjivo predstavlja podlogu Marxovih predavanja iz 1847, delom se s *Najamnim radom i kapitalom* podudara, a delom se na njega nadovezuje (vidi u ovom tomu, str. 441—458). 352

375 U »*Neue Rheinische Zeitung*« br. 265, 266, 267, 269 i 271 od 6, 7, 8, 11. i 13. aprila 1849. objavljena je serija feljtona Georga Weertha u kojima se ismevala odluka frankfurtske Nacionalne skupštine o izboru pruskog kralja Friedricha Wilhelma IV za nemačkog cara. 356

376 U bici kod *Novare* (severna Italija) austrijske trupe pod komandom Radetzskog nanele su 23. marta 1849. odlučujući poraz pijemontskoj armiji. O toj bici piše Engels u svom članku »Poraz Pijemonteza« (vidi u ovom tomu, str. 321 - 327).

Uspešan napad mađarske armije u početku aprila 1849. primorao je austrijsku armiju da se krajem istog meseca povuče iz *Pešte*, zadržavši svoj garnizon u tvrđavi Budimu. Opsada Budima oteгла se do 21. maja, kad su ga Mađari zauzeli.

»Pomorskom bitkom« kod Ekerferdea (Eckernförde) Engels ironično naziva paljbu nemačke obalne baterije na dansku eskadru i osvajanje dvaju njenih brodova 5. aprila 1849. u luci Ekerferde (Šlezvig). Taj događaj, koji nije imao nikakav značajniji uticaj na tok rata s Danskom (vidi napomenu 86 i 134), službena pruska štampa prikazivala je kao krupnu pobjedu pruskih trupa.

Trinaestog aprila 1849. su tzv. trupe Nemačkog saveza osvojile jurišem danska utvrđenja kod sela *Düpel* (Düppel) (Šlezvig). 356

377 *Landver* (Landwehr) — prvobitno u Nemačkoj opšte naoružanje cele zemlje vojna mobilizacija svih za oružje sposobnih radi odbrane. S uvođenjem stajaće vojske ovo značenje landvera se gubi. Tek sa naraslom potrebom u borbenim snagama za vreme napoleonovskih ratova ponovo se poseže za landverom. U Pruskoj je Scharnhorst, posle Tilzitskog mira, organizovao landver koji je bio tesno povezan sa stajaćom vojskom. »Zakon o landveru« (Landwehr-Ordnung) od 21. novembra 1815. podelio je landver u dva poziva. Prvi poziv, koji je obuhvatao muškarce otpuštene iz vojske od 26. do 32. godine starosti, služio je, uz stajaću vojsku, za formiranje operativne armije, a drugi poziv, s muškarcima od 32. do 40. godine starosti, davao je posade tvrđava.

Poslednji paragraf »Zakona o landveru« obećao je svakom puku određen broj penzija za landverovce »koji su u oba poziva besprekorno služili«, a u starosti su im potrebne potpore. Tu penziju su dobivali tek po isteku svog roka službe i kako se koja penzija oslobodila. 356 394 405 429

378 *Jedanaestog aprila 1848.* zaključen je između Poznanjskog komiteta i pruskog

- komesara generala Willissena *Jaroslavjecka konvencija*, koja je predviđala razoružanje i raspuštanje poljskih ustaničkih odreda. Za uzvrat je Poljacima obećana »nacionalna reorganizacija«³⁷⁹ Poznanja, tj. formiranje poljskih trupa, postavljanje Poljaka na administrativna i druga mesta i priznavanje poljskog jezika kao službenog jezika u Poznanju (vidi i napomenu 132). 357
- ³⁷⁹ *Krompirski rat* — ironičan naziv takozvanog rata za bavarsko nasleđe koji su od 1778. do 1779. vodile Pruska i Saksonska, s jedne strane, i Austrija, s druge strane. Za vreme tog rata vojne operacije svele su se uglavnom na pomicanje trupa i svade vojnika zbog krompira. 357
- ³⁸⁰ »*Zeitung des Osten*« — demokratski dnevni list koji je 1849. izdavao u Poznanju W. Stefansky, pripadnik poljskog nacionalnooslobodilačkog pokreta i član Poznanjskog nacionalnog komiteta. 361
- ³⁸¹ »*Poslovník Drugog doma*« je štampan u »Sammlung sämtlicher Drucksachen der Zweiten Kammer«, Band I, Drucksache Nr. 1. 362
- ³⁸² *Udruženje Gustav Adolf* — 1832. godine osnovana verska organizacija za pomoć protestantskim opštinama u katoličkim krajevima Nemačke i drugih zemalja. *Rupp*, ranije pastor u Kenigzbergu i kao takav uklonjen zbog kritike crkvene dogmatike, bio je 1846. isključen iz tog udruženja. 362
- ³⁸³ *Prijatelji svetlosti* — verska struja nastala 1841. godine, a uperena protiv pijetizma, koji je dominirao u službenoj protestantskoj crkvi, i protiv njemu svojstvenog krajnjeg misticizma i bigotnosti. Ta verska opozicija bila je jedan od načina izražavanja nezadovoljstva nemačke buržoazije četrdesetih godina 19. veka reakcionarnim poretkom u raznim nemačkim državama. Godine 1846. i 1847. pokret »Prijatelja svetlosti«³⁸⁴ doveo je do formiranja tzv. *Slobodnih opština*, koje su se izdvojile iz protestantske crkve. 363
- ³⁸⁴ Redak iz pruske himne. 364
- ³⁸⁵ *Atta Troll* — medved, junak istoimene Heineove poeme. Na nekoliko mesta u poemi, naročito u 7. glavi, reč je o mržnji medveda-mizantropa prema čovekovu smeju. 364
- ³⁸⁶ Obesi se Figaro! Ti ne bi to izmislio! — parafrazirani citat iz Beaumarchais-ove *La folle journée ou le mariage de Figaro*, čin V, prizor osmi. 370
- ³⁸⁷ Dvadeset sedmog aprila 1849. pruska vlada je raspustila Drugi dom. Kao povod za raspuštanje poslužilo je to što je taj dom odobrio Ustav nemačkog Rajha, koji je frankfurtska Nacionalna skupština usvojila 27. marta 1849. 372 376 391 405 410
- ³⁸⁸ Prepiska nadbiskupa Gnjezna i Poznanja, Przulskog, sa berlinskom vladom pod Camphausenom štampana je u [Brodowski, Kraszewski, Potworowski] »Zur Beurtheilung der polnischen Frage im Grossherzogthum Posen im Jahre 1848«. 373
- ³⁸⁹ Nastavak ovog članka nije izašao u »*Neue Rheinische Zeitung*«. 375
- ³⁹⁰ *Konversationshalle am Dönhoffplatz* — dvorana u Berlinu u kojoj su se 27. aprila 1849, posle raspuštanja Drugog doma, okupili poslanici levog krila. Pomoću konstablá i vojske skup je bio rasteran. U isto vreme trupe su pucale u narod koji se bio okupio pred dvoranom. 376
- ³⁹¹ Prvi put je *Lassalle* bio u zatvoru od februara do avgusta 1848, optužen za podstrekavanje na krađu kasete sa dokumentima, da bi se tim dokumentima poslužilo u brakorazvodnoj parnici grofice Hatzfeld kao njen advokat. Lassalle je tu parnicu vodio od 1846. do 1854. 378
- ³⁹² Ima se u vidu to što je u septembru frankfurtska Nacionalna skupština raspravljala i 10. oktobra 1848. donela Zakon o zaštiti ustavotvorne Skupštine Rajha

- i činovnika centralne vlasti, čiji član V glasi: »Javna uvreda Skupštine Rajha, i kad je naneta van prostorije zasedanja Skupštine, kažnjava se zatvorom do dve godine.« 382
- 393 *Pruska »Carevinska« nota od 28. aprila* — pismo što ga je 28. aprila 1849. pruski ministar - predsednik grof Brandenburg uputio »Kraljevskom opunomoćeniku pri privremenoj Centralnoj vlasti za Nemačku . . . Camphausenu . . . u Frankfurtu na Majni«. U njemu se izlaže zbog čega se pruski kralj odlučio na to »da odbije carsko dostojanstvo, ponudeno Mu na osnovu Ustava donetog u Frankfurtu« (vidi *Preußischer Staats-Anzeiger* br. 117 od 30. aprila 1849). 382
- 394 *Karbonari (ugljenari)* — tajno političko društvo u Italiji, stvoreno početkom 19. veka. Zalagalo se za nacionalno ujedinjenje i nezavisnost Italije i za liberalne političke reforme. Počev od 1815. karbonari su se najodlučnije borili protiv italijanske reakcije. U Napulju su imali hiljade članova i igrali su važnu ulogu u revoluciji od 1820. 382
- 395 Iz Schillerove balade *Die Bürgschaft* (Jamstvo). 382 391
- 396 Bassermann, poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine, pošao je 7. novembra 1848. u Berlin kao jedan od komesara Centralne vlasti. Kad se vratio, referisao je 18. novembra Skupštini da pruska vlada nije preduzela odlučne mere bez razloga, jer da su se na ulicama Berlina u poslednje vreme pojavile spodobе divljeg izgleda, kakve se obično pojavljuju pre anarhičnih nemira. Otud je i potekao ironičan izraz »*Bassermannove spodobе*«. 382
- 397 *Nemački Savez* stvoren Saveznim aktima potpisanim 8. juna 1815. na Bečkom kongresu, obuhvatao je u početku 34, a na kraju 28 država (kneževina) i 4 slobodna grada. Postojao je do 1866. i bio prepreka formiranju jedne centralne vlasti i prevladavanja rasepkanosti Nemačke. Savezna skupština opunomoćenih izaslanika formirala je *Bundestag*, koji je, pod stalnim predsedanjem Austrije, zasedao u Frankfurtu na Majni i postao uporište nemačke reakcije. U borbi protiv demokratskog ujedinjenja Nemačke, reakcionarne snage pokušavale su posle martovske revolucije 1848. da ožive delatnost Bundestaga. 383
- 398 *Osamnaestog septembra 1848.* izbio je u Frankfurtu na Majni narodni ustanak u znak protesta protiv ratifikacije primirja sa Danskom (vidi napomenu 134), koju je izvršila frankfurtska Nacionalna skupština. Ustanak je istog dana ugušen uz pomoć pruskih i austrijskih trupa. Sitnoburžoaski vođi levog krila Nacionalne skupštine doprineli su svojim kukavičkim držanjem porazu ustanka. 383
- 399 Ova Adresa, koju je sastavio Lassalle 19. novembra, poslata je u ime građanske garde grada Diseldorfa još uveče istog dana Nacionalnoj skupštini. Štampana je u »*Neue Rheinische Zeitung*«, br. 149 od 22. novembra 1848. 386
- 400 Imaju se u vidu procesi koji su bazirani na § 151 i sledećim paragrafima 20. odeljka u drugom delu »Opšteg zemaljskog prava za pruske države«. 388
- 401 *Kongres rajnskih opštinskih veća* — Prvog maja 1849. kelnski dnevni listovi su objavili apel opštinskog veća grada Kelna »Svim opštinama Rajnske provincije« u kome se ove pozivaju na »opšte savetovanje svih opština Rajnske provincije« 5. maja 1849. o novoj situaciji u Pruskoj posle raspuštanja Drugog doma. Pruska vlada je ovo savetovanje zabranila. Zabrana je objavljena u »*Kölnische Zeitung*«, br. 104 od 2. maja 1849, 2. izdanje. Potom se kelnsko opštinsko veće ponovo sastalo i jednoglasno odlučilo da se ne obazire na zabranu. Istovremeno je upućen nov poziv »Svim opštinskim većnicima Rajnske provincije« u kome su ovi zamoljeni da se 8. maja 1849. okupe u sali Kasina u Kelnu. Određenog dana pojavilo se oko 500 opštinskih većnika iz otprilike 300 opština; oni su doneli rezoluciju u kojoj su se založili za nemački Ustav Rajha od 28. marta 1849, za sazivanje domova i protiv vlade Brandenburg-Manteuffel. Osim toga, u rezoluciji se pretilo da će se u slučaju nepoštovanja zahteva

- rajnskih opštinskih većnika, Rajnska provincija otepeti od Pruske. Međutim, ta pretnja je pri sve jačem konsolidovanju reakcije u Pruskoj i Nemačkoj bila potpuno irealna. 389 390 393 406
- ⁴⁰² *Dvadeset šestog septembra 1848*, zaplašene poletom revolucionarnodemokratskog pokreta u Kelnu, vlasti su u tom gradu proglasile opasno stanje «radi zaštite ličnosti i vlasništva». Naredjenjem vojne komandanture bio je zabranjen rad svim udruženjima s «političkim i socijalnim ciljevima», bili su zabranjeni svi skupovi na ulicama i trgovima, građanska garda, koja je morala predati oružje, bila je raspuštena, uvedeni su bili ratni sudovi, a izlaženje «*Neue Rheinische Zeitung*» i drugih demokratskih listova obustavljeno. 389
- ⁴⁰³ U nedelju 6. maja 1849. održana su u Kelnu tri kongresa organizacijâ Rajnske provincije i Vestfalije: kongres radničkih udruženja, kongres demokratskih udruženja i u Dojcu, predgrađu Kelna, kongres ustavnomonarhijskih «građanskih udruženja». 390 393
- ⁴⁰⁴ *Dvadeset petog septembra 1848*. kelnске vlasti su hapšenjem nekolicine rukovodilaca Radničkog udruženja isprovocirale akciju radnika, koji su počeli da u gradu dižu barikade. Marx i njegove pristalice uložili su mnogo napora da kelnске radnike zadrže od preuranjene i izolovane akcije. Idućeg dana u Kelnu je, pod izgovorom «zaštite ličnosti i vlasništva», bilo proglašeno opasno stanje. 390 393
- ⁴⁰⁵ *Oružani ustanak u Drezdenu* od 3. do 8. maja 1849. bio je uvod u borbe za odbranu Ustava Rajha, koji je donela frankfurtska Nacionalna skupština. Glavnu ulogu u barikadnim borbama imali su radnici. Buržoazija i sitna buržoazija gotovo i nisu sudelovale u ustanku. Drezdenski ustanak ostao je izolovan i podlegao je, posle hrabre odbrane, nadmoćnosti saksonske i pruske trupe. 394 402
- ⁴⁰⁶ Početkom maja 1849. počeli su u Rajnskoj provinciji, u bavarskoj Falačkoj i u Badenu ustanci u odbranu Ustava Rajha, koji je frankfurtska Nacionalna skupština usvojila 28. marta 1849, ali koji su vlade nekih nemačkih država (Pruska, Saksonska, Bavarska, Hanover i dr.) odbacile. Narodne mase gledale su u Ustavu Rajha jedinu još neuništenu tekovinu revolucije. Ali ti ustanci, koje su uglavnom vodili sitnoburžoaski demokrati, imali su izolovan i spontan karakter, pa su sredinom jula 1849. bili ugušeni. O suštini i toku borbi, u kojima je Engels lično učestvovao, vidi njegov rad *Nemačka kampanja za državni ustav* u 10. tomu ovog izdanja. 394 402
- ⁴⁰⁷ Iz Heineove pesme *Der Wechselbalg* (Podmeće). 398
- ⁴⁰⁸ *Olivski mir* zaključen je 3. maja 1660. između Švedske, s jedne strane, i Poljske, Austrije i Brandenburga, s druge strane. Olivski mirovni ugovor potvrdio je poljsko-brandenburški ugovor, zaključen 19. septembra 1657. u Velau (Wehlau), kojim se Poljska odrekla sizereniteta nad Istočnom Pruskom, lenom brandenburškog kneza-izbornika. 398
- ⁴⁰⁹ Ima se u vidu prva podela Poljske koju su 1772. godine izvršile Pruska, Austrija i Rusija. 398
- ⁴¹⁰ Francuska je 1792. počela svoj prvi revolucionarni rat protiv Austrije; ubrzo zatim stupila je u rat na strani Austrije Pruska, a 1793. još i Engleska, Holandija i Španija. Godine 1795. Pruska je u Bazelu sklopila separatan mir s Francuskom, istupila iz koalicije protiv Francuske i prepustila joj svoje posede na levoj obali Rajne, s tim da se o njima kasnije zaključe ugovori. 399
- ⁴¹¹ «Edikt o verskom uredenju u pruskim državama» od 9. jula 1788. i «Edikt o cenzuri» od 19. decembra 1788, izdao je Friedrich Wilhelm II na podsticaj svoga savetodavca Bischoffwerdera. Ti edikti su ograničavali prava štampe i slobodu veroispovedanja. 399
- ⁴¹² Marx i Engels naglašavaju ovde *dvojak karakter nemačkih oslobodilačkih ratova*

- 1813 - 1815, u kojima su nemački vladari i junkeri nacionalnooslobodilačku borbu narodnih masa protiv otimačke politike Napoleona I iskoristili za ponovno uspostavljanje feudalnih odnosa u Evropi. Pri tome Marx i Engels ukazuju pre svega na reakcionarne strane i posledice (mržnja prema francuskoj revoluciji, nedovoljna inicijativa u borbi protiv domaćih ugnjetača, teutomanija), udarajući time po reakcionarnoj pruskoj historiografiji koja je, naročito posle zaoštavanja nemačko-francuskih odnosa 1840. godine, sistematski falsifikovala i zloupotrebljavala, u interesu pruskog šovinizma, sadržaj i značaj oslobodilačkih ratova. Progressivnu stranu oslobodilačkih ratova obrađuje Engels u radu *Ernst Moritz Arndt*, pisanom 1841. i u člancima o Pravidniku landšturma (teritorijalne milicije iz 1813), pisanom 1870. godine, u kojima se naglašava da je tek pobjeda nad Napoleonovom tudinskom vladavinom poravnala put rešenju nacionalnog pitanja i time oslobođenju od jarma nemačkih vladara. 399 428
- 413 Takozvani *nemački Savezni akti*, usvojeni u Bečkom kongresu 8. juna 1815. i potvrđeni *bečkim Završnim aktima* 9. juna 1815. sadržavali su maglovita obećanja ustavnih reformi, koja su i ostala na papiru. 399
- 414 *Karlsbadške odluke* — niz reakcionarnih odluka donesenih u avgustu 1819. na ministarskoj konferenciji država Nemačkog saveza u Karlsbadu (Karlovy Vary). Te odluke su predviđale uvođenje preventivne cenzure u svim nemačkim državama, uspostavljanje najstrožeg nadzora nad univerzitetima, zabranu studentskih društava (buršenshafta) i stvaranje centralne istražne komisije za gonjenje lica sumnjivih za opozicionarstvo (tzv. «demagogâ»). Inicijator tih policijskih mera bio je austrijski ministar spoljnih poslova i kasniji kancelar Metternich. 400
- 415 *ograničeni razum podanikâ* — poznata izreka pruskog ministra unutrašnjih poslova von Rochowa. 400
- 416 Monahu Hermannu, koji je oko 1300. godine živeo u manastiru Lehnin kraj Potsdama, pripisivalo se takozvano *Leninsko proročanstvo* (*Vaticinium Lehninense*). U latinskoj pesmi, kojoj se ne zna pouzdano ni autor ni vreme postanja, iskazuje se žalost zbog uzdizanja Hohenzollerna i proriče njihova propast u jedanaestom kolenu. 400
- 417 *Red labuda* — «Red naše drage Gospe od labuda». Taj srednjovekovni verski viteški red, koji je 1443. osnovao knez-izbornik Friedrich II brandenburški, raspao se u doba Reformacije. Friedrich Wilhelm IV, čija su nastojanja išla za preporodom reakcionarne romantike, uzalud je pokušao 1843. godine da taj red obnovi. 400
- 418 *Sedmozvezđu Manteuffel i družina* pripadali su, uz pruskog ministra unutrašnjih poslova barona Otta Theodora von Manteuffela: grof Friedrich Wilhelm von Brandenburg (ministar-predsednik), Ludwig Simons (ministar pravosuđa), Arnold von Rabe (ministar finansija), general-major Karl Adolf von Strotha (ministar vojni), baron August von der Heydt (ministar trgovine) i Adalbert von Ladenberg (ministar za verske, nastavne i zdravstvene poslove). 400
- 419 U aprilu 1849. francuska buržoaska vlada poslala je u Italiju ekspedicioni korpus radi likvidiranja Rimske Republike i uspostavljanja svetovne vlasti pape. Tridesetog aprila 1849. rimski republikanci pod Garibaldijem odbacili su francuske trupe od Rima (vidi i napomenu 292). 402
- 420 Marx ima u vidu tesnu vezu triju reakcionarnih monarha — pruskog kralja, ruskog cara i austrijskog kajzera. 403 409
- 421 Većinu *pruske Nacionalne skupštine*, koja je nastavila da zaseda u Berlinu uprkos kraljevoj poslanici o premeštanju Nacionalne skupštine u Brandenburg, rasterale su 15. novembra 1848. trupe generala Wrangela.

- Drugi dom* bio je raspušten 27. aprila 1849. na osnovu naredbe Brandenburg-Manteuffelove vlade, koju je sankcionisao kralj. 403
- 422 U tvrdavi *Kenigtajn* skrivao se za vreme ustanka u maju 1849 (vidi napomenu 405) saksonski kralj Friedrich August II pošto je pobjegao iz Drezdena.
Reichsmax (Rajhsmaks) u *Minhenu* — bavorski kralj Maksimilijan II, koga su neki poslanici frankfurtske Nacionalne skupštine predložili kao kandidata za nemačkog cara. 403
- 423 U »*Neue Rheinische Zeitung*« sledi, pod naslovom »Najnoviji pruski ustav«, tekst »Naredbe o opasnom stanju« od 10. maja 1849. 403
- 424 Cervantes, *Uzorne novele*, novela *Razgovor između Cipiona i Berganze, pasd bolnice Uskrsnuća*. 411
- 425 Nemački: *Wasserpocken* — od Wasser, voda) — prvobitno naziv za splavare na Odri, koji su većinom bili gornjošleski Poljaci, a kasnije uobičajeni nadimak za Poljake u Šleziji. 412
- 426 *Ça ira!* — revolucionarna pesma iz vremena francuske revolucije. 413
- 427 *Sekleri* (Sekuljci, mađ.: Székely) — Mađari koji žive u Transilvanskim Alpima; danas su deo mađarske nacionalne manjine u Narodnoj Republici Rumuniji. 423
- 428 »*Mome narodu*« — proglas Friedricha Wilhelma IV, od 15. maja 1849, objavljen u listu »*Preußischer Staats-Anzeiger*«, br. 133 od 16. maja 1849. 428
- 429 Posle bitke kod Jene i Aueršteta 14. oktobra 1806. došlo je do kapitulacije mnogih pruskih tvrđava. Pruske tvrđave *Magdeburg* i *Kistrin* (Küstrin) predale su se Napoleonovoj armiji bez borbe, prva 8. novembra 1806, a druga 31. oktobra 1806. 428
- 430 »*Kölnische Zeitung*« br. 118 od 18. maja 1849. 429
- 431 Iz prestone besede Friedricha Wilhelma IV pri otvaranju prvog Ujedinjenog landtaga (vidi napomenu 137), 11. aprila 1847. 429
- 432 »*Neue Deutsche Zeitung. Organ der Demokratie*« — demokratski dnevni list koji je od 1. jula 1848. do 1. aprila 1849. izlazio u Darmštatu, a zatim do 13. decembra 1850, kad je bio zabranjen, u Frankfurtu na Majni. Urednici lista bili su Otto Lüning, Joseph Weydemeyer i Georg Günther. 433
- 433 Izjava uredništva lista »*Neue Rheinische Zeitung*« objavljena je u »*Neue Deutsche Zeitung*«, br. 129 i 133 od 2. i 7. juna 1849, i u »*Neue Kölnische Zeitung*«, br. 126 od 3. juna 1849. 433
- 434 »*Westdeutsche Zeitung*« — sitnoburžoaskodemokratski list koji je Hermann Becker izdavao od 25. maja 1849. do 21. jula 1850. u Kelnu. Počeo je izlaziti neposredno posle zabrane »*Neue Rheinische Zeitung*« i pretendovao na to da bude njen nastavljaj; uredništvo lista je objavilo da će pretplatnici ubuduće dobijati »*Westdeutsche Zeitung*« umesto »*Neue Rheinische Zeitung*«. 433
- 435 Ovaj članak napisao je Engels dok je boravio u jugozapadnoj Nemačkoj, kamo je bio pošao kad je »*Neue Rheinische Zeitung*« prestao da izlazi. Štampan je u listu »*Bote für Stadt und Land*«, službenom organu pfalačke revolucionarne privremene vlade. Drugi Engelsov članak nije bio objavljen jer je šokirao »kao odveć ,razdražujući« (vidi Engels, *Nemačka kampanja za državni ustav*, u 10. tomu ovog izdanja, str. 92—164). 434
- 436 U očekivanju odlučujućih revolucionarnih događaja u Francuskoj, Marx je oko 2. juna 1849. pošao u Pariz, s mandatom Centralnog odbora demokratâ, da zastupa nemačku revolucionarnu partiju kod francuskih socijalnih demokrata. 434
- 437 Pruski general Eduard von Peucker, koji je od 15. jula 1848. do 10. maja 1849.

- bio na položaju ministra vojnog u privremenoj vladi Rajha, preuzeo je 20. maja 1849. komandovanje korpusom saveznih trupa koje su ugušivale ustanak u Badenu. 435
- ⁴³⁸ *Trinaesti jun 1849* — intervencija francuskih trupa protiv Rimske Republike (vidi napomenu 419) i bombardovanje Rima bili su otvorena povreda člana V francuskog ustava, koji je zabranjivao Republici da svoje oružane snage upotrebi protiv slobode drugog naroda. U Nacionalnoj skupštini je montanija (vidi napomenu 29 i 190) izjavila da će svim sredstvima braniti ustav. Ali, od straha pred proletarijatom, sitnoburžoaski demokrati zazirali su od oružanog ustanka i pozvali su samo na mirnu demonstraciju na dan 13. juna 1849, koju su trupe, stavljene u pripravnost, brzo rasterale. U Parizu je ponovo bilo proglašeno opsadno stanje, a demokratski deo Nacionalne garde bio raspušten. Deo montanje je emigrirao, a deo je bio pohapšen i izveden pred sud. Tako su uticaj montanje u parlamentu i moć sitne buržoazije u Parizu bili skršeni. Kontrarevolucionarna buržoazija iskoristila je taj poraz sitne buržoazije za učvršćenje svoje vladavine i za dalje ograničenje demokratskih prava i sloboda. 436
- ⁴³⁹ *tajni komitet* — reč je o komisiji dvadesetpetorice, organu takozvanog socijaldemokratskog izbornog komiteta u Parizu, kojoj je pripadala i revolucionarna grupa predstavnika radničkih klubova i tajnih društava. Komisija je rukovodila izbornom kampanjom montanje u Parizu za izbore u zakonodavnu Nacionalnu skupštinu, održane 13. maja 1849, i učestvovala u pripremanju akcije od 13. juna 1849. 436
- ⁴⁴⁰ *Demokratska asocijacija prijatelja ustava* — organizacija umerenih buržoaskih republikanaca koju su osnovali članovi političke grupacije oko lista «Le National» (vidi napomenu 73) pred izbore za francusku zakonodavnu Nacionalnu skupštinu, održane 13. maja 1849. 437
- ⁴⁴¹ *Ledru-Rollin* izjavio je 11. juna 1849. u zakonodavnoj Nacionalnoj skupštini u ime montanje: «Republikanci će umeti da ustavu pribave poštovanje svim sredstvima, pa čak i silom oružja!» Zatim je položio na sto predsedništva pismeni predlog da se Louis Bonaparta i njegovi ministri optuže. 437
- ⁴⁴² Pod uticajem pariskih događaja od 13. juna 1849 (vidi napomenu 438) došlo je 15. juna u Lionu do oružanog ustanka, koji je posle osmočasovne borbe bio krvavo ugušen. 437
- ⁴⁴³ Odmah po izlasku prvih brojeva lista, polovina akcionara povukla se iz «Neue Rheinische Zeitung». Nekoliko sedmica kasnije, kad se «Neue Rheinische Zeitung» solidarizala sa junjskim ustankom pariskog proletarijata, otpao je veći deo preostalih akcionara (vidi napomenu 4). Kad je u Kelnu 26. septembra 1848. bilo proglašeno opsadno stanje, pa je izlaženje lista moralo biti prekinuto, povećale su se finansijske i organizacione teškoće toliko da je Marx bio prinuđen preuzeti ga iz ruku malog broja još preostalih akcionara, zajedno sa svim dugovima i potraživanjima, u lično vlasništvo. Marx je tada žrtvovao svu svoju imovinu i tako omogućio da list ponovo izade 12. oktobra 1848. 438
- ⁴⁴⁴ Posle pariskih događaja od 13. juna 1849. bilo je u Parizu proglašeno opsadno stanje. Počeli su progoni demokratâ i socijalistâ. S tim u vezi pariske vlasti su 19. jula obavestile Marxa o nalogu za njegovo proterivanje iz Pariza u Morbrian (močvaran i nezdrav kraj u Bretanji). Na Marxov protest bio je nalog za proterivanje povučen. 438
- ⁴⁴⁵ *Najamnina* — rukopis Karla Marxa neposredno je vezan za njegov nedovršeni spis *Najamni rad i kapital* (vidi u ovom tomu, str. 332—352), čuvao se u arhivi nemačke socijaldemokratije; prvi put je objavljen tek 1924. na ruskom jeziku u časopisu «Социалистическое хозяйство», a 1925. na jeziku originala u časopisu «Unter dem Banner des Marxismus». Natpis na omotu rukopisa (Brüssel, Dezember 1847), postojanje kratkog rezimea onoga što je «već bilo izloženo»,

oblik izlaganja i sadržaj samog rukopisa navode na pretpostavku da *Najamnina* predstavlja pripremni rad za poslednje predavanje ili nekoliko poslednjih predavanja koje je Marx držao u drugoj polovini decembra 1847. u briselskom Nemačkom radničkom udruženju. Tu pretpostavku potvrđuje i to što se Marx u vreme kad ga je pisao, kao što svedoči i zabeleška u tekstu rukopisa, već spremao za svoj »Govor o pitanju slobode trgovine«, održan 9. januara 1848. na javnoj skupštini briselske Association démocratique.

U rukopisu *Najamnina*, kao i u člancima objavljenim u »Neue Rheinische Zeitung«, Marx govori da radnik prodaje kapitalistu svoj rad. U svojim kasnijim ekonomskim spisima Marx je pokazao da radnik ne prodaje kapitalistu svoj rad, nego svoju radnu snagu. 441

- 446 Podatke o dužini radnog dana i o broju tkača Marx je uzeo iz Carlyleove knjige *Chartism*, u kojoj piše: »Pola miliona ručnih tkača koji na ručnim razbojima rade po 15 časova dnevno nije uza sve to nikad u stanju da se snabde najnužnijom količinom najjednostavnije hrane« (Thomas Carlyle, *Chartism*, London 1840, str. 31). 442
- 447 Izvod iz *Bowringova govora* od 28. jula 1835. u engleskom Donjem domu citiran je u knjizi Williama Atkinsona *Principles of Political Economy . . .*, London 1840, str. 36 - 38.
- 448 Izvod iz *Bowringova govora* u engleskom Donjem domu iskoristio je Marx u svom »Govoru o pitanju slobode trgovine«, održanom 9. januara 1848. na javnoj skupštini briselske Association démocratique. 442
- 449 *chargeable labourers* — Marx ima u vidu ove Carlyleove reči o engleskim zakonima o sirotinji: »Ako se siromašni učine nesrećnima, oni će neizostavno propadati u masama. To je tajna koju znaju svi tamanitelji pacova: začepite pukotine u hambarima, stvorite neprekidno mijaukanje i uzbunu, dajte da rade pacolovke — i vaši će »chargeable labourers« (radnici koji padaju na teret) nestati, biće istrebljeni. Brži metod je arsenik, a po svojoj prilici i humaniji . . .« (Thomas Carlyle, *Chartism*, London 1840, str. 17). 442
- 450 John Ramsay MacCulloch, *The Principles of Political Economy*, Edinburgh 1825 str. 319. 442
- 451 John Wade, *History of the Middle and Working Classes*, 3rd ed., London 1835, str. 125 (napomena ispod teksta). 443
- 452 John Wade piše: »Količina primenjivanog rada (the quantity of employment) je u svakoj industrijskoj grani promenljiva. Na nju utiče smena godišnjih doba, moda ili promenljivost trgovine« (John Wade, *History of the Middle and Working Classes*, str. 252). 443
- 453 Ima se u vidu najamnina od komada (John Wade, *History of the Middle and Working Classes*, str. 267). 443 447
- 454 *Trucksystem* — sistem plaćanja robama. Tim povodom Babbage piše: »Gde radnici dobijaju svoju najamninu u proizvodima ili su prinuđeni da kupuju u dućanu gospodara fabrike, tamo ima mnogo nepravde prema radnicima, a posledica je velika beda.« »Odeveć je veliko iskušenje za gospodara fabrike da za vreme depresije snizi realnu najamninu (povišenjem cena robama u svom dućanu) ne smanjujući nominalnu najamninu a da bi mu mogao doleteti.« (Charles Babbage, *On the Economy of Machinery and Manufactures*, London 1832, p. 304.) 444 447
- 455 Andrew Ure, *Philosophie des manufactures, ou économie industrielle*, T. I, str. 34, 35. 444
- 456 Pellegrino Rossi, *Cours d'économie politique*, T. I, str. 369/370. 444
- 457 Antoine-Elysée Cherbuliez, *Riche ou Pauvre*, str. 103 - 105, 109. 445

- 458 John Francis Bray, *Labour's Wrongs and Labour's Remedy*, str. 152/153. 445
- 459 U svojim izvodima iz Carlyleove knjige *Chartism* Marx beleži ovaj pasus: »U Irskoj ima oko 7 miliona radničkog stanovništva, od čega trećina, kako pokazuje statistika, trideset sedmica u godini nema dovoljno krompira, čak ni onog treće klase« (Thomas Charlyle, *Chartism*, London 1840, str. 25). 448
- 460 Članke *Francuska radnička klasa i predseđnički izbori* i *Proudhon*, namenjene listu »Neue Rheinische Zeitung«, napisao je Engels početkom decembra 1848. dok je boravio u Švajcarskoj; članci su se sačuvali u rukopisu. 459 463
- 461 Reč je o borbi unutar revolucionarne demokratije Francuske u vezi s predseđničkim izborima raspisanim za 10. decembar 1848 (vidi napomenu 19). O montanjarima vidi napomenu 29 i 190. 459
- 462 »*Le Peuple*« — francuski list, organ prudonista, izlazio je od 1848. do 1850. u Parizu, isprva pod naslovom »Le Représentant du peuple«, a kasnije pod naslovima: »Le Peuple«, »La Voix du peuple« i »Le Peuple de 1850«. Urednik lista bio je Pierre-Joseph Proudhon. 459 463
- 463 »Čistim« (ili trobojnim) republikancima nazivali su pristalice partije koja se grupisala oko lista »Le National« (vidi napomenu 73). Za vreme revolucije od 1848. vode te partije ušle su u privremenu vladu. 460
- 464 »*La Vraie République*« — francuske političke i književne dnevne novine, organ sitnoburžoaskih republikanaca; pod tim naslovom izlazile su u Parizu od 26. marta do 21. avgusta 1848, kad su zabranjene; od 29. marta do 13. juna 1849. izlazile su pod naslovom »Journal de la Vraie République«. U redakciji su bili Barbès, Thore, Pierre Leroux, George Sand. 460
- 465 »*L'ami du peuple en 1848*« — francuski revolucionarnodemokratski list. Izlazio je u Parizu od 27. februara do 14. maja 1848, a uređivao ga je François Vincent Raspail. 462
- 466 Pierre-Joseph Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété? Ou recherches sur le principe du droit et du gouvernement*, Paris 1840. 463
- 467 Pierre-Joseph Proudhon, *Système des contradictions économiques, ou philosophie de la misère*, t. I—II, Paris 1846. 464
- 468 *Equitable Labour Exchange Bazaars or Offices* (Bazari ili dućani za pravednu razmenu proizvoda rada). Osnovale su ih radnička kooperativna društva u raznim gradovima Engleske. Pokretu osnivanja takvih bazara stao je 1832. na čelo Robert Owen. Kao prometno sredstvo služile su u tim bazarima potvrde o radnom vremenu potrebnom za proizvodnju robe isporučene bazaru. Za te potvrde mogla se iz bazara uzeti odgovarajuća količina drugih roba. Ovaj utopijski pokušaj da se pod kapitalističkim odnosima organizuje robna razmena bez novca, brzo je propao. 464
- 469 Heinrich Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XXIII. 464
- 470 Karl Marx, *Beda filozofije. Odgovor na Proudhonovu »Filozofiju bede« gospodina Proudhona* (vidi u 7. tomu ovog izdanja, str. 51 - 144). 464
- 471 Na svoju molbu, Friedrich Engels je od Bernskog kantonskog veća dobio pravo azila 9. decembra 1848. 471
- 472 *Narodni komitet* bio je izabran 13. novembra 1848. na narodnom zboru u Kelnu, sazvanom u znak protesta protiv premeštanja sednice pruske Nacionalne skupštine iz Berlina u Brandenburg. Članovi komiteta bili su Marx, Beust, Nothjung, Weyl, Schneider II i drugi. Zadatak komiteta bio je da kelnsko gradsko veće privoli na davanje podrške Nacionalnoj skupštini i da izdejstvuje vraćanje oružja

koje je u septembru bilo oduzeto kelnskoj građanskoj gardi. Za slučaj da kelnsko gradsko veće odbije njegove zahteve, trebalo je da gradske vlasti budu smenjene. Narodni komitet pristupio je reorganizovanju landvera, koji je morao postati nezavisan od vlade i od vojnih vlasti, a bilo je i pokušaja da formira dobrovoljački radnički odred. Te mere provodila je posebna komisija, povezana sa novostvo-renim komitetom landvera. Narodni komitet razvijao je aktivnost u obližnjim selima, pozivajući na organizovano uskraćivanje poreza. 473

473 Imaju se u vidu članovi Code pénala (vidi napomenu 90), francuskog kaznenog zakonika koji je bio na razi u Rajnskoj provinciji: član 209 — otpor državnoj vlasti, i član 217 — podstrekavanje na bunu. 473

474 Kao povod za tužbu koju je javno tužilaštvo diglo protiv Marxa, Korffa i drugih zbog klevetanja poslanika Nacionalne skupštine posluzili su: 1. serija feljtona Georga Weertha *Život i dela čuvenog viteza Schnapphahnskog*, koja je u avgustu, septembru i decembru izlazila bez potpisa u »Neue Rheinische Zeitung« (vidi napomenu 96); 2. članak iz Breslave u br. 95 »Neue Rheinische Zeitung« od 6. septembra 1848. o predizbornim mahinacijama kneza Lichnowskoga; 3. dopis iz Frankfurta na Majni u br. 102 »Neue Rheinische Zeitung« od 14. septembra 1848, koji je razotkrivao falsifikovani izveštaj poslanika frankfurtske Nacionalne skupštine Stedtmana o glasanju povodom primirja s Danskom; 4. u br. 110 »Neue Rheinische Zeitung« od 23. septembra 1848. objavljena odluka jednog narodnog zbora u Kelnu na kome su poslanici frankfurtske Nacionalne skupštine koji su glasali za primirje s Danskom bili optuživani za izdaju naroda (vidi u 8. tomu ovog izdanja, str. 430). 474 487

475 Proces protiv »Neue Rheinische Zeitung« zakazan za 20. decembar 1848. bio je odgođen (vidi u ovom tomu, str. 476), pa je održan 7. februara 1849 (vidi u ovom tomu, str. 185 - 198 i napomenu 248). 474

476 Prvi kongres radničkih udruženja i sekcija Nemačkog demokratskog nacionalnog udruženja Švajcarske održan je 9 - 11. decembra 1848. u Bernu. 474

477 Reč je o *Centralnom komitetu nemačkih radnika*, izabranom na radničkom kongresu koji se održavao u Berlinu od 23. avgusta do 3. septembra 1848. Taj kongres bio je sazvan na inicijativu niza radničkih organizacija. Program kongresa, sastavljen pod uticajem Stephana Borna, stavljao je pred radnike zadatak da se bore za ostvarenje raznih usko strukovnih zahteva, čime ih je odvlačilo od revolucionarne borbe. Centralni komitet nemačkih radnika nalazio se u Lajpcigu. Pored Borna, u njemu su bili Schwenninger i Kick. 474 482

478 »Die Verbrüderung. Correspondenzblatt aller deutschen Arbeiter« — organ Centralnog komiteta nemačkih radnika; izlazio je od oktobra 1848. do juna 1850. dvaput sedmično u Lajpcigu. Do maja 1849. uređivao ga je Stephan Born. 475

479 Branilac Marxa i Engelsa, advokat Schneider II, zahtevao je da se sudska rasprava odgodi zbog toga što obavest o procesu nije bila pravovremeno (10 dana ranije) dostavljena. 476

480 Organ kelnskog Radničkog udruženja posle zabrane »Zeitung des Arbeiter-Vereins zu Köln« (vidi napomenu 172) bio je list »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit«, koji je od 26. oktobra 1848. izlazio u Kelnu dvaput sedmično. Izdavač lista bio je potpredsednik kelnskog Radničkog udruženja P. G. Röser, a odgovorni urednik W. Prinz. Krajem decembra 1848. izdavanje je, zbog Gottschalkovog mešanja u poslove lista, bilo prekinuto. Četrnaestog januara 1849. počeo je da izlazi list »Freiheit, Arbeit«, a njegov izdavač postao je štampar Brocker-Evererts. No odgovorni urednik Prinz, pristalica Gottschalkov, pošao je linijom cepanja kelnskog Radničkog udruženja. On nije hteo da se podredi redakcionoj komisiji, imenovanoj na sednici komiteta Radničkog udruženja od 15. januara, koju su sačinjavali Schapper, Röser i Reiff. Zato je na sednici komiteta od 29. januara donesena odluka da se list »Freiheit, Arbeit« ne smatra organom

udruženja i da se obnovi izdavanje lista »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit«; za urednika ovoga lista bio je određen Christian Josef Esser. Taj list je ponovo izlazio od 8. februara do kraja juna 1849. List »Freiheit, Arbeit« izlazio je do 17. juna 1849; u njemu su štampani mnogi žestoki napadi na Marxa i uredništvo »Neue Rheinische Zeitung«, a nije nedostajalo ni zlobnih insinuuacija. 477 482 484

- 481 U »Izjavi«, napisanoj 9. januara 1849. u Briselu i objavljenoj u listu »Freiheit, Arbeit« br. 2 od 18. januara 1849, Gottschalk je opravdavao svoje »dobrovoljno progonoštvo« time da su mnogi sugrađani, bez obzira na oslobađajuću presudu porotnog suda (vidi napomenu 489), i dalje ubedeni u njegovu krivicu. Izjavljivao je da će se vratiti samo na poziv »vrhovnog sudije u zemlji«, ili na poziv svojih sugrađana. Ocenu te izjave daje »Zaključak I. podružnice kelnskog Radničkog udruženja« (vidi u ovom tomu, str. 483—485). 477
- 482 Prema patentu od 5. decembra 1848, za 22. januar bili su raspisani izbori za izbornike, a za 5. februar izbori za poslanike Drugog doma pruskog landtaga. 477
- 483 Skraćeni izveštaj o procesima bio je štampan u »Neue Rheinische Zeitung« br. 221 od 14. februara 1848. Govore Marxa i Engelsa objavljene u tom izveštaju vidi u ovom tomu, str. 185—198. 479
- 484 Reč je o potporučnicima Adamskom i Niethakeu, koji su učestvovali u septembarskim događajima u Kelnu, a u novembru 1848. bili izabrani u Narodni komitet (vidi napomenu 472). Budući da im je pretiio hapšenje, emigrirali su u Belgiju, ali su tamo bili uhapšeni i proterani u Francusku. Posle dobrovoljnog povratka u Nemačku predani su 14. decembra vojnom sudu, koji je Adamskog, 25. maja 1849, lišio oficirskog čina i osudio na devet meseci tvrđavskog zatvora. 479
- 485 Na sednici Komiteta kelnskog Radničkog udruženja 15. marta 1849. odlučeno je, na predlog F. Engelsa, da se imenuje komisija u sastavu Schapper, Röser i Reiff, koja će se staviti u vezu sa jednim od demokratskih društava u Francuskoj radi organizovanja »banketa« povodom godišnjice februarske revolucije u Francuskoj. 480
- 486 U »Kölnische Zeitung« br. 49 od 27. februara 1849. kaže se: »Među govornicima se naročito isticao poslanik Gladbach svojim gromovitim govorima protiv dinastije Hohenzollerna, grofa Brandenburga i drugih.« 480
- 487 Ima se u vidu grupa učesnika ustanka u Badenu, aprila 1848, koji su emigrirali u Bezanson (Francuska). Kasnije je ta grupa, kao takozvana bezansonska četa, sa A. Willichom na čelu, učestvovala u badensko-falačkom ustanku. 481
- 488 *Pesma žirondista* — patriotska pesma iz vremena francuske revolucije, poznata po svom refrenu »Mourir pour la patrie« (»Umreti za otadžbinu«), bila je vrlo popularna za vreme februarske revolucije 1848. 481
- 489 Početkom jula 1848. Gottschalk je, zajedno sa Annekeom i Christianom Josefom Esserom, bio uhapšen i predan sudu. Istraga se oteglala mesecima. Sva trojica su bila optužena da su »u toku godine 1848. govorima na javnim skupovima i štampanim spisima direktno podstrekavali svoje sugrađane na nasilno menjanje državnog uređenja, na oružani otpor kraljevskoj vlasti i na naoružanje jednog dela građana protiv drugog dela«. Proces je vođen od 21. do 23. decembra 1848. Pod pritiskom javnog mnjenja porotnici su morali osloboditi optužene. Posle izlaska iz zatvora Gottschalk je razvio političku aktivnost usmerenu na cepanje kelnskog Radničkog udruženja.
- Komitet kelnskog Radničkog udruženja je odobrio zaključak o kome je reč 24. aprila 1849. 483
- 490 Prema novinskim vestima (»Deutsche Allgemeine Zeitung« od 10. maja 1849. i »Trier'sche Zeitung« br. 113 od 12. maja 1849) kongres radničkih udruženja

Rajnske provincije i Vestfalije održan je ipak u zakazani dan, u nedelju 6. maja 1849. u Kelnu. 485

- ⁴⁹¹ *Klasična buržoaska politička ekonomija* razvila se u borbi sve snažnije buržoazije protiv feudalizma, u borbi za stvaranje i učvršćenje kapitalističkih produkcionih odnosa. Ona je raskrinkala ekonomske poglede ideologa feudalizma i pokušala da pronikne u unutrašnje veze ekonomskih pojava buržoaskog društva; u određenom vremenskom periodu igrala je progresivnu ulogu.

Kolevka klasične buržoaske političke ekonomije je Engleska. Njeni najistaknutiji predstavnici su, uz Williama Pettyja (1632 - 1687), pre svega Adam Smith (1723 - 1790) i David Ricardo (1772 - 1823). 492

- ⁴⁹² Karl Marx, *Das Kapital*, Hamburg 1890, Bd. 1, S. 499. 494

- ⁴⁹³ *Prvi maj* je odlukom Prvog međunarodnog kongresa radnika (Osnivački kongres Druge internacionale) 1889. u Parizu proglašen za međunarodni borbeni praznik radničke klase.

Engleski tredjunioni su međunarodni praznik proletarijata proslavljali prve nedelje u mesecu maju, a ta je 1891. bila 3. maja. 496

Literatura

I. Dela

- Allerhöchste Cabinetsordre vom 13. März 1883 betreffend den Ankauf subhastirter grösserer Besitzungen polnischer Gutsbesitzer in der Provinz Posen für Rechnung des Staats und deren Wiederveräußerung an Erwerber deutscher Abkunft* [Previšnja kraljeva naredba o kupovanju na javnoj dražbi većih poseda poljskih vlastelina u provinciji Poznanj za račun države i o njihovoj preprodaji kupcima nemačkog porekla. U: »Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main«, sv. 1-9], Frankfurt a. M. und Leipzig 1848 - 1849. sv. 2. 374
- Allerhöchste Kabinettsorder an das Staatsministerium, betreffend den Staatshaushalt und das Staatsschulden-Wesen. De dato den 17ten Januar 1820* [Previšnja kraljeva naredba državnoj vladi o državnom budžetu i državnim dugovima. Sedamnaestog januara 1820. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1820, br. 2.] 240 241 245 246
- Allerhöchste Kabinettsorder vom 6ten März 1821, betreffend die Strafgesetze und das Verfahren in den Rheinprovinzen bei Verbrechen und Vergehungen gegen den Staat und dessen Oberhaupt und bei Dienstvergehen der Verwaltungsbeamten* [Previšnja kraljeva naredba o kaznenim zakonima i postupku u Rajnskim provincijama pri zločinima i prestupima protiv države i njenog poglavara i pri prestupima upravnih činovnika protiv službene dužnosti. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1821, br. 3. 306 307 309
- Allgemeiner Etat der Staats-Einnahmen und Ausgaben für das Jahr 1844* [Opšti proračun državnih prihoda i rashoda za godinu 1844. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1844, br. 9.] 239
- Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten* Neue Ausg., 2. Th. in 4 Bdn. [Opšte zemaljsko pravo za pruske države. Novo izdanje, Dva dela u 4 sveska], Berlin 1817 (vidi i napomenu 149). 100 183 188 192 240 246 282 284 287 306-309 388
- Anneke, M. F.: *Der Politische Tendenz-Prozeß gegen Gottschalk, Anneke und Esser*. Verhandelt vor dem Assisen-Hofe zu Köln am 21, 22. und 23. Dezember 1848. Hrsg. nach den Akten, nach Mittheilungen der Angeklagten und nach stenographischer Aufzeichnung der mündlichen Verhandlungen vom M. F. Anneke [Politički tendenciozni proces protiv Gottschalka, Annekea i Essera. Voden pred porotnim sudom u Kelnu 21, 22. i 23. decembra 1848. Izdao M. F. Anneke prema spisima, saopštenjima optuženih i stenografskim beleškama na usmenoj raspravi], [Köln] bez godine izdanja (vidi i napomenu 169). 110-115

- Arndt, Ernst Moritz: *Ausmarsch des Jahrs 1815*. In: *Gedichte*, Th. 2 [Odlazak godine 1815. U: Pesme, deo 2] Frankfurt am Main 1818. 62
- Atkinson, William: *Principles of Political Economy; or, the Laws of the Formation of National Wealth* [Principi političke ekonomije; ili zakoni postanka nacionalnog bogatstva . . .], London 1840. 442
- Babbage, Charles: *On the Economy of Machinery and Manufactures* [O ekonomiji mašina i manufaktura], London 1832 (vidi i napomenu 454). 444 447
- Bakunin, Michael: *Aufruf an die Slaven*. Von einem russischen Patrioten Michael Bakunin. Mitglied des Slavenkongresses in Prag. [Proglaš Slovenima. Od ruskog rodoljuba Mihaila Bakunjinia, člana Slovenskog kongresa u Pragu], Kiothen 1848. 225 - 233 236 237
- Beaumarchais [Pierre Augustin Caron] de: *La folle journée, ou le mariage de Figaro* In: *Oeuvres complètes* [Ludi dan ili Figarova ženidba. U: *Sabrana dela, deo 5], bez mesta izdanja, 1785. 82 159 370
- Biblija ili Sveto pismo starog i novog zaveta*
- Prva knjiga Mojsijeva 2, 2; 19, 24. 36 61 62
 - Druga knjiga Mojsijeva 4, 5; 20, 5. 278 289
 - Prva knjiga o carevima 12, 11. 23
 - Knjiga o Jovu 1, 21. 105
 - Isaija 53, 7. 41 42
 - Avakum 1, 3. 37
 - Evandelje po Mateju 8, 22; 11, 15. 157 350
 - Prva i druga Pavlova poslanica Solunjanima 29
 - Otkrovenje Jovanovo 288
- Bowring, John: [Govor u Donjem domu]. U: *Hansard's Parliamentary Debates: Third Series; Commencing with the Accession of William IV. Vol. XXIX. Comprising the Period from the twenty-ninth Day of June to the third Day of August 1835*, London 1835 (vidi i napomenu 447). 442 445
- Bray, [John] Francis: *Labour's Wrongs and Labour's Remedy; or, the Age of Might and the Age of Right* [Nevolje rada i lek rada; ili doba moći i vek pravičnosti], Leeds 1839. 445
- [Brodowski, Kraszewski, Potworowski]: *Zur Beurtheilung der polnischen Frage im Großherzogthum Posen im Jahre 1848* [Prilog oceni poljskog pitanja u velikom vojvodstvu Poznanjskom u godini 1848], Berlin 1848 (vidi i napomenu 388). 373
- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 12. September 1848*. Nebst den Tagsatzung Beschlüssen, betreffend die feierliche Erklärung über die Annahme und diejenigen über die Einführung derselben. [Ustav Švajcarskog Saveza od 12. septembra 1848. Sa odlukama Sabora koje se odnose na svečanu izjavu o usvajanju i sa odlukama o njegovom uvođenju], St. Gallen 1848. 31 - 32 59
- Bürger, Gottfried August: *Lenore*. In: *G. A. Bürger's Werke* hrsg. von Eduard Griesebach, 5, verm. und verb. Aufl. [Lenora. U: *Dela G. A. Bürgera*, izdao Eduard Grisebach, 5. prošireno i popravljeno izdanje], bez mesta izdanja, 1894. 299
- Carlyle, Thomas: *Chartism* [Čartizam], London 1840. 442 448
- Censur-Edict von 19. Dezember 1788*. In: *Sammlung Preussischer Gesetze und

- Verordnungen » welche auf die allgemeine Deposit-, Hypotheken-, Gerichts-, Criminal- und Städte-Ordnung, auf das allgemeine Landrecht, auf den Anhang zum allgemeinen Landrechte und zur allgemeinen Gerichtsordnung, auf die landschaftlichen Credit-Reglements und auf Provinzial- und Statutar Rechte Bezug haben, nach der Zeitfolge geordnet von Carl Ludwig Heinrich Rabe. Bd. 1. Abt. 7, Enthaltend die Jahre 1782 bis 1789, [Edikt o cenzuri od 19. decembra 1788. Zbornik pruskih zakona i dekreta koji se odnose na opšte propise o depozitima, hipotekama, ustrojstvu i postupku sudova, krivičnim delima i statutima gradova i na opšte zemaljsko pravo, na Dodatak opštem zemaljskom pravu i opštem postupku sudova, na pokrajinske kreditne propise i na provincijska i statutarna prava; sredio ih po vremenskom redu Carl Ludwig Heinrich Rabe, sv. 1, odeljak 7, od 1782. do 1789], Halle 1823 (vidi i napomenu 411). 399
- Cervantes Saavedra, Miguel de: *Gespräch zwischen Cipion und Berganza, den Hunden des Auferstehungshospitals*. In: »Die beispielhaften Novellen« [Razgovor između Cipiona i Bergance, pasa Bolnice Vaskrsenja. U: »Uzornim novelama«, sv. 1—2], Wiesbaden, bez godine izdavanja. 411
- *Vida y hechos del ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* [Život i dela oštroumnog plemića Don Kihota od Manče], En Haia 1744. 42
- Charte constitutionnelle*, de 4. juin 1814. [Ustavna povelja od 4. juna 1814. U: »Le Moniteur universel«, br. 156 od 5. juna 1814] (vidi i napomenu 162). 105
- Cherbuliez, A[ntoine]: *Riche ou pauvre*. Exposition succincte des causes et des effets de la distribution actuelle des richesses sociales [Bogat ili siromašan. Kratko izlaganje uzroka i posledica sadašnje raspodele društvenog bogatstva], Paris et Genève 1840. 444 445
- [Christern, Johann Wilhelm]: *Doctor Eisele's und Baron von Beisele's Landtagssreise am April 1847*. Genrebilder aus der neuesten Zeitgeschichte. [Putovanje doktora Eiselea i barona von Beiselea na zasedanje landtaga u aprilu 1847. Žanr-slike iz savremene istorije], Leipzig 1847. 60
- Claudius, Matthias: *Rheinweinhied*. In: »Matthias Claudius Werke«, Bd. I (Pesma rajnskom vinu. U: »Dela Matije Kladijusasa«, sv. 1), Hamburg 1819. 54
- Code civil* — vidi *Code Napoléon*
- Code d'instruction criminelle* (Zakonik o krivičnom postupku), Paris 1809 (vidi i napomenu 306). 267 378
- Code Napoléon* (Napoleonov zakonik), Paris und Leipzig 1808 (vidi i napomenu 227). 159 203 252 282 283
- Code pénal*, ou *Code des délits et des peines*. (Krivični zakonik, ili Zakonik o zločinima i kaznama), Cologne 1810 (vidi i »Gesetzbuch über Strafen« i napomenu 90). 50 - 53 100 149 185 - 192 194 - 196 201 213 282 283 304 - 309 370 371 378 385 - 388
- Compte rendu des séances de l'Assemblée nationale* (Zapisnici sa sednica Nacionalne skupštine, deo 1 - 10), Paris 1849 - 1850.
- deo 2. 465
- deo 5. 461
- deo 7. 175 178 322
- deo 9. 322 328 329
- Constitutio criminalis carolina*. In: »Die Carolina und ihre Vorgängerinnen. Text, Erläuterung, Geschichte. In Verbindung mit anderen Gelehrten hg. und bearb. von J. Kohler I. »Die peinliche Gerichtsordnung Kaisers Karls V. Constitutio

criminalis carolina». Kritisch hrsg. von J. Kohler und Willy Scheel. (Karolina i njene prethodnice. Tekst, objašnjenja, istorija. Izdao i obradio, u saradnji s drugim naučnicima, J. Kohler. I. «Krivični zakonik cara Karla V Constitutio criminalis carolina». Kritički izdali J. Kohler i Willy Scheel), Halle 1900. 7

Constitution de la République française, voté per l'Assemblée nationale dans sa séance du 4. novembre 1848 (Ustav francuske republike izglasan od Nacionalne skupštine na njenoj sednici od 4. novembra 1848. Francuski i nemački), Stuttgart 1848. 85

Deutschland in seiner tiefen Erniedrigung (Nemačka u svom najdubljem poniženju), (Nürnberg) 1806 (vidi i napomenu 102). 60

Diez, Friedrich, *Grammatik der romanischen Sprachen*. Th. 1 - 2 [Gramatika romanskih jezika, deo 1 - 3], Bonn 1836 - 1844. 366

Edict vom 9. July [1788] die Religions-Verfassung in den Preußischen Staaten betr. In: «Sammlung Preussischer Gesetze und Verordnungen», welche auf die allgemeine Deposit-, Hypotheken-, Gerichts-, Criminal- und Städte-Ordnung, auf das allgemeine Landrecht, auf den Anhang zum allgemeinen Landrechte und zur allgemeinen Gerichtsordnung, auf die landschaftlichen Credit-Reglements und auf Provinzial- und Statutar-Rechte Bezug haben, nach der Zeitfolge geordnet von Carl Ludwig Heinrich Rabe, Bd. 1, Abt. 7. Enthaltend die Jahre 1782 bis 1789 [Edikt od 9. jula 1788 o verskom uredenju u pruskim državama. U: «Zbornik pruskih zakona i dekreta koji se odnose na opšte propise o depozitima, ustrojstvu i postupku sudova, hipotekama, sudovima, krivičnim delima i statutima gradova, na opšte zemaljsko pravo, na Dodatak opštem zemaljskom pravu i opštim propisima o ustrojstvu i postupku sudova, na pokrajinske kreditne propise i na provincijska i statutarna prava; sredio ih po vremenskom redu Carl Ludwig Heinrich Rabe, sv. 1, odelj. 7, od 1782. do 1789], Halle 1823 (vidi i napomenu 411). 399

Entwurf der Constitutionsurkunde nach den Beschlüssen des Verfassungsausschusses. In: «Protokolle des Verfassungsausschusses im Oesterreichischen Reichstage 1848 - 1849. Hrsg. und eingel. von Anton Springer» [Nacrt ustavne povelje po zaključcima ustavne komisije. U: «Zapisnici ustavne komisije u austrijskom Rajhstagu 1848 - 1849». Izdao i napisao uvod Anton Springer], Leipzig 1885 (vidi i napomenu 318). 278

Entwurf des Strafgesetzbuches für die preussischen Staaten, nebst dem Entwurf des Gesetzes über die Einführung des Strafgesetzbuches und dem Entwurf des Gesetzes über die Kompetenz und das Verfahren in dem Bezirke des Appellationsgerichtshofers zu Köln [Nacrt Krivičnog zakonika za pruske države, s Nacrtom zakona o uvođenju Krivičnog zakonika i s Nacrtom zakona o nadležnosti i postupku na području Apelacionog suda u Kelnu], Berlin 1847 (vidi i napomenu 354). 287 304 - 309

Entwurf einer Gemeinde-Ordnung nebst Motiven zu ihren Erklärung vom 13. August 1848 [Nacrt jednog gradskog statuta s obrazloženjima radi njegovog objašnjenja od 13. avgusta 1848. U: «Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preussischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung», prilog lista «Preussischer Staats-Anzeiger», sv. 2], Berlin 1848. 101

Entwurf eines Gesetzes, die Aufhebung der Grundsteuer-Befreiungen betreffend vom 20. Juli 1848 [Nacrt zakona o ukidanju oslobođenja od poreza na zemlju od 20. jula 1848. U: «Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preussischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung», prilog lista «Preussischer Staats-Anzeiger», sv. 1] Berlin 1848. 102

- Entwurf eines Gesetzes, betreffend die Anhebung der Klassensteuer-Befreiungen vom 10. Juli 1848.* [Nactr zakona koji se odnosi na ukidanje oslobodenja od klasnog poreza od 10. jula 1848. U: »Stenographische Berichte über Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, prilog lista »Preußischer Staats-Anzeiger«, sv. 1], Berlin 1848. 102
- Entwurf eines Gesetzes über die Errichtung der Bürgerwehr* [Nactr zakona o osnivanju građanske garde od 6. jula 1848. U: »Stenographische Berichte über Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, prilog lista »Preußischer Staats-Anzeiger«, sv. 1], Berlin 1848. 101
- Entwurf eines Verfassungs-Gesetzes für den preußischen Staat* [Nactr ustavnog zakona za prusku državu od 20. maja 1848. U: »Stenographische Berichte über Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, prilog lista »Preußischer Staats-Anzeiger«, sv. 1], 1848. 182
- Der Erste Vereinigte Landtag in Berlin 1847.* Hrsg. unter Ansicht des Vorslehrs des Central-Bureaus im Min. d. Innern und Bureaus des Vereinigten Landtages Kgl. Kanzlei-Raths Eduard Bleich, Th. 1 - 4. [Prvi Ujedinjeni landtag u Berlinu 1847. Izdano pod nadzorom kraljevskog kancelarijskog savetnika Eduarda Bleicha, predstojnika Centralnog biroa u Ministarstvu unutrašnjih dela i Biroa Ujedinjenog landtaga, sv. 1 - 4], Berlin 1847. Delovi 1, 3, 4 (vidi i napomene 145, 161, 277, 280, 321, 351 i 431). 97 - 100 102 104 105 133 203 204 238 239 241 246 257 261 281 283 287 304 - 309 390 400 409 428 429
- Franscini, Stefano, *Statistica della Svizzera* [Statistika Švajcarske], Lugano 1827. 58
— *Nuova Statistica della Svizzera* [Nova statistika Švajcarske, sv. 1], Lugano 1847. 58
- Friedrich Wilhelm III, *An Mein Volk* vom 17. März 1813. In: »Urkunden der Deutschen Erhebung«, Originalwiedergabe in Faksimiledrucken der wichtigsten Aufrufe, Erlasse, Flugschriften, Lieder und Zeitungsnummern. Als Ergänzung aller Erinnerungsschriften hrsg. von Friedrich Schulze [Mome narodu, od 17. marta 1813. U: »Dokumenti o nemačkom ustanku, faksimili najvažnijih proglašenja, naredaba, letaka, pesama i brojeva novina«. Kao nadopunu svim spisima izdao Friedrich Schulze], Leipzig 1913. 428 429
- Friedrich Wilhelm IV, *An Mein Volk*, 15. Mai 1849. [Mome narodu, 15. maja 1849. U: »Preußischer Staats-Anzeiger«, br. 133 od 16. maja 1849]. 135 262
— *An mein Volk und an die deutsche Nation*, Berlin, den 21. März 1848. [Mome narodu i nemačkoj naciji. U: »Allgemeine Preußische Zeitung«, br. 82 od 22. marta 1848]. 135 262
— *An meine lieben Berliner!* vom 19. März 1848. [Mojim dragim Berlincima!, od 19. marta 1848. U: »Allgemeine Preußische Zeitung«, br. 80 od 20. marta 1848].
— [Neujahrgratulation 1849 an das Heer], Potsdam, den 1. Januar 1849 [Novogodišnja čestitka 1849. Vojsci, Potsdam, 1. januara 1849. U: »Preußischer Staats-Anzeiger«, br. 3 od 3. januara 1849]. 135 - 138 159 275 286 290 300 322 357 358 374 393 400 404 412 428
— *Rede des Königs, gehalten bei der Huldigungsfeier in Berlin*, am 15. Oktober 1840. In: »Reden Sr. Majestät des Königs von Preußen, Friedrich Wilhelm IV. an sein Volk« [Kraljev govor održan prigodom svečanosti polaganja zakletve na vernost u Berlinu 15. oktobra 1840. U: »Govori Nj. Veličanstva kralja Pruske Friedricha Wilhelma IV svom narodu«], Gütersloh 1847. 288 330
- Geschäfts-Ordnung für die Zweite Kammer.* In: »Sammlung sämtlicher Drucksachen der Zweiten Kammer«, Bd. 1, Nr. 1 [Poslovník Drugog doma. U: »Zbirka svih štampanih materijala Drugog doma«, sv. 1, br. 1], Berlin 1849. 356 362

- Gesetz, betreffend das gerichtliche und Disziplinar-Strafverfahren gegen Beamte.* Vom 29. März 1844 [Zakon o sudskom i disciplinskom postupku protiv činovnika. Od 29. marta 1844. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1844, br. 8]. 119 222
- Gesetz, betreffend den Schutz der constituirenden Reichsversammlung und der Beamten der Centralgewalt vom 9. Oktober 1848* [Zakon o zaštiti ustavotvorne Skupštine Rajha i činovnika centralne vlasti od 9. oktobra 1848. U: »Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main«, sv. 1 - 9, sv. 4 Frankfurt a. M. und Leipzig 1848 - 1849. 382
- Gesetz, betreffend die Sistirung der Verhandlungen über die Regulirung der gutsherrlichen und bäuerlichen Verhältnisse und über die Ablösung der Dienste, Natural- und Geldabgaben, sowie der über diese Gegenstände anhängigen Prozesse.* Vom 9. Oktober 1848. [Zakon o odgodi rasprava o regulisanju gospodštinskih i seljačkih odnosa i o zameni službi, naturalnih i novčanih davanja, kao i o procesima vezanim s tim predmetima. Od 9. oktobra 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1848, br. 45]. 103 127
- Gesetz über die Errichtung der Bürgerwehr.* Vom 17. Oktober 1848. [Zakon o osnivanju gradanske garde. Od 17. oktobra 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1848, br. 47]. 51 101 207
- Gesetz zum Schutz der persönlichen Freiheit.* Vom 24. September 1848. [Zakon o zaštiti lične slobode. Od 24. septembra 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1848, br. 42]. 20 52 207
- Gesetzbuch über Strafen.* Aus dem Franz. nach der officiellen Ausg. übers. von Wilhelm Blanchard, zweyte verb. Aufl. [Krivični zakonik. S francuskog preveo prema zvaničnom izdanju Wilhelm Blanchard, drugo popravljeno izdanje], Cöln 1812 (vidi »Code pénal« i nap. 90).
- Gesetz-Entwurf, betreffend das Anheften von Anschlagzetteln und Plakaten in Städten und Ortschaften, so wie den Verkauf und das Vertheilen von Druckschriften oder bildlichen Darstellungen in öffentlichen Straßen* vom 2. März 1849. [Nact zakona o lepljenju oglasa i plakata u gradovima i naseljima, kao i o prodavanju i rasturanju štampanih spisa i slika na javnim ulicama od 2. marta 1849. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848. einberufenen Kammern. Zweite Kammer«, prilog lista »Preussischer Staats-Anzeiger«, sv. 1 - 2], Berlin 1849. 281 282 284 287 356 362 - 366 369
- Gesetz-Entwurf, betreffend das Recht, durch Wort, Schrift, Druck und bildliche Darstellung seine Gedanken frei zu äußern* vom 2. März 1849 [Nact zakona o pravu slobodnog ispoljavanja svojih misli rečju, pismom, štampom i slikom, od 2. marta 1849. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848. einberufenen Kammern. Zweite Kammer«, prilog lista »Preussischer Staats-Anzeiger«, sv. 1 - 2], Berlin 1849. 281 - 284 287 304 - 309 356
- Gesetz-Entwurf, betreffend die Verhütung eines die gesetzliche Freiheit und Ordnung gefährdenden Mißbrauches des Versammlungs- und Vereinigungs-Rechts* vom 2. März 1849. [Nact zakona o sprečavanju zloupotrebe prava zbora i udruživanja koja ugrožava zakonitu slobodu i red, od 2. marta 1849. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848. einberufenen Kammern. Zweite Kammer«, prilog lista »Preussischer Staats-Anzeiger«, sv. 1 - 2], Berlin 1849. 281 282 284 287 304 356

- Goethe, Johann Wolfgang von: *Faust*. Eine Tragödie. In: »Goethe's Werke«, Bd. 1 - 20 [Faust. Tragedija. U: »Goetheova dela«, sv. 1 - 20, sv. 9], Stuttgart und Tübingen 1815 - 1819. 71 377
 — *Wandrer's Nachtlid*, [Putnikova noćna pesma, isto, sv. 1], 182
 — *Westöstlicher Diwan*. In: »Goethes Werke... hrg. von Karl Heinemann. Kritisch durchges. und erl. Ausg., Bd. 1 - 30, Bd. 4 [Zapadno-istočni divan. U: »Goetheova dela«... izdao Karl Heinemann. Kritički pregledano i protumačeno izdanje, sv. 1 - 30, sv. 4], Leipzig und Wien: Bibliografski institut, bez oznake godine. 288
- Goethe, Johann Wolfgang von: *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. In: »Goethe's Werke«, Bd. 1 - 20, Bd. 4 [Godine učenja Vilhelma Majstera. U: »Goetheova dela«, sv. 1 - 20, sv. 4], Stuttgart und Tübingen 1815 - 1819 (vidi i nap. 45 i 237). 22 171
 — *Zahme Xenien*. V. In: »Goethes sämtliche Werke. Neu durchges. und erl. Ausg. Mit Einltg. von Karl Goedeke. Bd. 1 - 36, Bd. 4 [Pitomi epigrami. V. U: »Goetheova celokupna dela«. Ponovo pregledano i dopunjeno izdanje. S uvodom od Karla Goedeke. Sv. 1 - 36, sv. 4], Stuttgart: Cotta, bez godine izdanja. 249
- Harries Heinrich: *Lied für den dänischen Unterthan, an seines Königs Geburtstag zu singen*. In: »Gedichte« von Heinrich Harries, Zweyter Theil [Pesma za danskog podanika da je peva na rodendan svoga kralja. U: »Pesme« Heinricha Harriesa. Drugi deo], Altona 1804 (vidi i nap. 384). 364
- Heine, Heinrich: *Atta Troll. Ein Sommernachtstraum*. In: »Heinrich Heine's sämtliche Werke«, Bd. 1 - 18, Bd. 17 [Ata Trol. San letnje noći. U: »Celokupna dela Heinricha Heinea«, sv. 1 - 18, sv. 17], Hamburg 1867 - 1868. 364
 — *Bei des Nachtwächters Ankunft zu Paris, Zeitgedicht*. [Pri dolasku noćobdije u Pariz, prigodna pesma, isto, sv. 17]. 88 182
 — *Deutschland. Ein Wintermärchen* [Nemačka. Zimska bajka, isto, sv. 17]. 24 45 168 228 413 464
 — *Einleitung zu »Kahldorf über den Adel in Briefen an den Grafen M. von Moltke«* [Uvod u »Kahldorf o plemstvu i pismima grofu M. von Moltkeu«, isto, sv. 14]. 9 125
 — *Der Wechselbalg*. Zeitgedicht [Podmeće. Prigodna pesma, isto, sv. 17]. 398
- [Hermes, Johann Timotheus]: *Sophiens Reise von Memel nach Sachsen*, Bd. 1 - 6 [Sofijino putovanje iz Memela u Saksoniju, sv. 1 - 6], Leipzig 1778. 42
- Hildebrandt, C.: *Kuno von Schreckenstein, oder die weissagende Traumgestalt*. 2. Aufl., Bd. 1 - 3 [Kuno od Šrekenštajna ili sablast koja predskazuje. Drugo izdanje, sv. 1 - 3], Quedinburg und Leipzig 1840. 97
- Hobbes, Thom[as]: *Elementa philosophica. De cive*. Editio nova accuratior [Elementi filosofije. O građaninu. Novo popravljeno izdanje], Basileae 1782. 95
- Horatius Flaccus, Q[uintus]: *Carminum*. In: »Q. Horatii Flacci opera omnia poetica«, editio nova [Pesme. U: »Celokupna pesnička dela Kv. Horacija Flaka, novo izdanje], Halae 1802. 78
- Horazens Episteln*. Erstes Buch. Lateinisch und deutsch mit Erl. von D. Ludwig Döderlein [Horacijeve poslanice. Prva knjiga. Latinski i nemački s objašnjenjima od D. Ludwiga Döderlein-a], Leipzig 1856. 43
- Königliches Rescript* vom 3. Oktober 1848. [Kraljev reskript, od 3. oktobra 1848. U: »Wiener Zeitung«, br. 275 od 5. oktobra 1848]. 421
- Kortum, K[arl] A[rnold]: *Die Jobiade*. Ein komisches Heldengedicht. Hrg. von

- F. Bobertag [Jobsijada. Komični ep. Izdao F. Bobertag], Berlin und Stuttgart 1883. 60 88
- Landwehr-Ordnung. Vom 21sten November 1815* [Zakon o landveru. Od 21. novembra 1815. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, God. 1816, br. 4]. 356 394 405 429
- Lassalle, Ferdinand: *Brief an Johann Stangier* vom 21. November 1848 [Pismo Johannu Stangieru od 21. novembra 1848. U: »Neue Rheinische Zeitung«. Drugo izdanje br. 277 od 20. aprila 1849]. 370 379 380 381
- M[ac] Culloch, J[ohn] R[amsay]: *The Principles of Political Economy; with a Sketch of the Rise and Progress of the Science* [Načela političke ekonomije; sa skicom uspona i progresna nauke]. Edinburgh 1825. 442
- Marx, Karl: *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*. Bd. 1, Buch I: Der Produktionsprocess des Kapitals, 4. durchges. Aufl., hrsg. von Friedrich Engels [Kapital. Kritika političke ekonomije. Tom 1, knjiga I: Proces proizvodnje kapitala, četvrto pregledano izdanje, izdao Friedrich Engels], Hamburg 1890. 492 495
- *Lohnarbeit und Kapital*, Separat-Abdruck aus der »Neuen Rheinischen Zeitung« vom Jahre 1849. [Najamni rad i kapital, preštampano iz »Neue Rheinische Zeitung«, god. 1849], Hottingen-Zürich 1884. 491
- *Misère de la philosophie. Réponse à la Philosophie de la misère de M. Proudhon* [Beda filozofije. Odgovor na »Filozofiju bede« g. Proudhona], Paris, Bruxelles 1847. 464
- *Zur Kritik der Politischen Ökonomie*, H. 1. [Prilog kritici političke ekonomije, sveska 1], Berlin 1859. 491 492
- Militärverfügung des Kommandeurs der 14. Division . . .* Düsseldorf, 10. Mai 1849 [Vojna naredba komandanta 14. divizije . . . Diseldorf, 10. maj 1849. U: »Kölnische Zeitung«, vanredni prilog broju 113 od 12. maja 1849]. 404
- Milton, John: *Paradise lost*. A poem, in twelve books [Izgubljeni raj. Poema, u dvanaest knjiga], Birmingham 1758. 60
- Molière, Jean-Baptist: *George Dandin ou le mari confondu* comédie en trois actes. [Žorž Danden ili posramljeni suprug, komedija u tri čina], Berlin 1843. 217
- *Le bourgeois gentilhomme*. In: »Oeuvres complètes« [Gradanin plemić. U: »Celokupna dela«, deo 7], Paris 1825. 94
- Motive zu dem Entwurfe eines Gesetzes, betreffend das Anheften von Anschlagzetteln und Plakaten in Städten und Ortschaften, sowie den Verkauf und das Vertheilen von Druckschriften oder bildlichen Darstellungen in öffentlichen Straßen* vom 2. März 1849. [Motivi nacrtu zakona o afiširanju oglasa i plakata u gradovima i naseljima, kao i o prodaji i rasturanju štampanih spisa i slika na javnim ulicama, od 2. marta 1849. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848 einberufenen Kammern. Zweite Kammer« prilog lista »Preussischer Staats-Anzeiger«, sv. 1 - 2], Berlin 1849. 281 282 287 356
- Motive zu dem Entwurfe eines Gesetzes, betreffend des Recht, durch Wort, Schrift, Druck und bildliche Darstellung seine Gedanken frei zu äußern* vom 2. März 1849. [Motivi nacrtu zakona o pravu slobodnog ispoljavanja svojih misli rečju, pismom, štamptom i slikom od 2. marta 1849. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848 einberufenen Kammern. Zweite Kammer«, prilog lista »Preussischer Staats-Anzeiger«, sv. 1 - 2], Berlin 1849. 281 282 287 304 - 309 356
- Motive zu dem Entwurfe eines Gesetzes zur Verhütung eines die gesetzliche Freiheit und Ordnung gefährdenden Mißbrauchs des Versammlungs- und Vereinigungs-*

- Rechts* vom 2. März 1849. [Motivi nacrtu zakona o sprečavanju zloupotrebe prava zbora i udruživanja koja ugrožava zakonitu slobodu i red od 2. marta 1849. U: *Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848 einberufenen Kammern. Zweite Kammer*», prilog lista »Preußischer Staats-Anzeiger«, sv. 1-2], Berlin 1849. 281 287 304 356
- Österreichische Note vom 4. Februar 1849 [Austrijska nota od 4. februara 1849. U: »Frankfurter Oberpostamts-Zeitung«, br. 36 od 10. februara 1849]. 252 255
- Patent die ständischen Einrichtungen betreffend. Vom 3. Februar 1847 [Patent o staleškim ustanovama od 3. februara 1847. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1847, br. 4]. 96 245 304
- Patent über die Publikation des Reichsgesetzes, betreffend das Verfahren im Falle gerichtlicher Anklagen gegen Mitglieder der verfassunggebenden Reichsversammlung. Vom 1. Oktober 1848 [Patent o objavljivanju Zakona Rajha o postupku u slučaju sudskih tužbi protiv članova ustavotvorne Skupštine Rajha. Od 14. oktobra 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 46]. 119 382
- Patow, [Erasmus Robert von]: *Promemoria, betreffend die Maßregeln der Gesetzgebung, durch welche die zeitgemäße Reform der guts- und grundherrlichen Verhältnisse und die Beseitigung der noch vorhandenen Hemmnisse der Landeskultur bezweckt wird*. Berlin, den 20. Juni 1848 [Promemorija o merama zakonodavstva koje imaju za cilj savremenu reformu vlastelinskih i veleposedničkih odnosa i uklanjanje postojećih smetnji u poljoprivredi. Berlin, 20. juna 1848. U: *Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischer Staats-Verfassung berufenen Versammlung*», prilog lista »Preußischer Staats-Anzeiger«, tom 1, Berlin 1848. 103
- Petition des Kölner Gemeinderats an den König [Peticija kelnskog Opštinskog veća kralju. U: »Kölnische Zeitung«, drugo izdanje br 311 od 19. novembra 1848]. 33 40
- Proudhon, P[ierre] -J[oseph]: *Qu'est-ce que la propriété? Ou recherches sur le principe du droit et du gouvernement*. Premier mémoire [Šta je vlasništvo? Ili rasprava o principu prava i vlasti. Prva sveska], Paris 1841. 463
— *Système des contradictions économique, ou philosophie de la misère*. T. 1-2 [Sistem ekonomskih protivurečnosti ili Filozofija bede, sv. 1-2], Paris 1846. 464
- [Rodowitz, Joseph Maria]: Deutschland und Friedrich Wilhelm IV [Nemačka i Friedrich Wilhelm IV], Hamburg 1848. 330
- Reichsverfassung für das Kaiserthum Österreich [Ustav Austrijskog Carstva], Wien 1849 (vidi i nap. 318). 278 319
- Rossi, P[ellegrino]: *Cours d'économie politique; année 1836 - 1837*. T. 1-2 [Predavanja o političkoj ekonomiji održana godine 1836 - 1837, sv. 1-2], Bruxelles 1843. 444 456
- Rossini, [Gioacchino]: *Arien und Gesänge aus »Tankred«*. Große Oper in zwei Abtheilungen [Arije i pesme iz »Tankreda«. Velika opera u dva dela], bez mesta i godine izdanja. 62
- Rotteck, Karl von: *Allgemeine Geschichte vom Anfang der historischen Kenntniß bis auf unsere Zeiten*. Für denkende Geschichtsfreunde bearb. von Karl von Rotteck, 10. Aufl., Bd. 1 - 9 [Opšta istorija od početka istorijskih znanja do naših vremena. Za misleće prijatelje istorije obradio Karl von Rotteck, 10. izdanje, knj. 1-9], Freiburg im Breisgau 1834. 89
- Ruge, Arnold: *Wahl-Manifest der radicalen Reformpartei für Deutschland* [Izborni

manifest radikalne reformne partije u Nemačkoj. U: »Die Reform«, br. 16 od 15. aprila 1848]. 268 269

- Schiller, Friedrich von: *An die Freude*. In: »Friedrich von Schillers sämtliche Werke«, Bd. 1 - 2, Bd. 3 [Radosti. U: »Celokupna dela Friedricha von Schillera«, sv. 1 - 12, sv. 3], Stuttgart und Tübingen 1812 - 1815. 124
 — *Die Bürgschaft*. Ballade [Jamstvo. Balada, isto, sv. 9]. 382 391
 — *Die Jungfrau von Orleans* [Devica Orleanska, isto, sv. 10]. 10
 — *Die Räuber*. Ein Schauspiel [Razbojnici. Drama, isto, sv. 1]. 44
 — *Der Taucher* [Ronilac, isto, sv. 1]. 61

Schluß Acte des wiener Congresses, vom 9. Juni 1815, und Bundes Acte oder Grundvertrag des deutschen Bundes, vom 8. Juni 1815. Beide . . . vollst. hrsg. von D. Johann Ludwig Klüber, 2. Aufl. [Završni akti Bečkog kongresa, od 9. juna 1815, i Savezni akti ili Osnovni ugovor o Nemačkom Savezu, od 8. juna 1815. Ota u celosti izdao D. Johann Ludwig Klüber, 2 izdanje], Erlangen 1818 (vidi i nap. 413). 399

Shak[e]speare, [William]: *Hamlet* 25 117

- *Kralj Lir* 56
 — *Troil i Kresida* 10 75 83

Staats-Lexikon oder Encyclopädie der Staatswissenschaften, in Verbindung mit vielen der angesehensten Publicisten Deutschlands hrsg. von Carl von Rotteck und Carl Welcker, Bd. 15 [Politički leksikon ili enciklopedija političkih nauka. U saradnji s mnogim najuglednijim publicistima Nemačke izdali Carl von Rotteck i Carl Welcker, sv. 15], Altona 1843. 61

The Statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, 60 Geo. III. and 1 Geo. IV. 1819 - 1820. And 1 Geo. IV. 1820 [Zakoni Ujedinjenih Kraljevina Velike Britanije i Irske iz 60. godine vladavine Georgesa III kao i 1. godine vladavine Georgesa IV, 1819 - 1820. I iz 1. godine vladavine Georgesa IV, 1820], London 1820 (vidi i nap. 303). 263/264

Tausend und eine Nacht. Arabische Erzählungen. Deutsch von Alexander König, Neue, verb. Aufl., durchges. von Fr. Herring, Bd. 1 [Hiljadu i jedna noć. Arapske priče. Na nemački preveo Alexander König. Novo, popravljeno izdanje pregledao Fr. Herring, sv. 1], Brandenburg, bez godine izdanja. 180

Traité de commerce entre la Prusse, la Bavière, la Saxe, le Wurtemberg, la Bade, la Hesse-Electorale, la Hesse-Grand-Ducale, les Etats commant l'union de douanes et de commerce, dite de Thuringe, le Nassau, et la ville libre de Francfort, d'une part, et les Pays-Bas, d'autre part, le 21. Janvier 1839 [Trgovinski ugovor između Pruske, Bavarske, Saksonije, Virtemberga, Badena, Izbornog Hesena, Velikog Vojvodstva Hesena, država koje pripadaju carinskom i trgovinskom savezu, Nasaua i Slobodnog Grada Frankfurta, s jedne strane i Nizozemske, s druge strane, od 21. januara 1839. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1839, br. 10]. (vidi i nap. 231). 162

Uebersicht von den Resultaten der Finanz-Verwaltung im Jahre 1847. In: »Vorlagen an die National-Versammlung. 1848« [Pregled rezultata finansijske uprave u 1847. godini. U: »Predlozi Nacionalnoj skupštini. 1848«, bez godine i mesta izdanja. 241 245

Unruh, Hans Victor von: *Skizzen aus Preußens neuester Geschichte* [Skice iz najnovije istorije Pruske], Magdeburg 1849. 208

- Ure, Andrew: *Philosophie des manufactures ou économie industrielle de fabrication du coton, de la laine, du lin et de la soie, avec la description des diverses machines employées dans les ateliers anglais*, T. 1 - 2 [Filozofija manufakturna, ili industrijska ekonomija fabricacije pamuka, vune, lana i svile, s opisom različitih mašina primenljivanih u engleskim radionicama, sv. 1 - 2], Bruxelles 1836. 444
- Verfassung des deutschen Reiches* vom 28. März 1849. [Ustav Nemačkog Rajha od 28. marta 1849. U: »Verhandlungen der deutschen verfassungsgebenden Reichsversammlung zu Frankfurt am Main«. Hrsg. auf Beschluß der Nationalversammlung durch die Redactions-Commission und in deren Auftrag von dem Abgeordneten Professor Dr. K. D. Haßler. sv. 4], Frankfurt 1849. 279 382 383 429
- Verfassungsurkunde für den Preußischen Staat*. Vom 5. Dezember 1848. [Ustavna povelja Pruske države. Od 5. decembra 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 55]. 73 88 105 119 154 - 164 180 181 199 204 222 248 262 264 278 283 299 309 310 311 314 - 316 356 363 364 372 376 388 403 - 404 409 - 411 413
- Vergilius Maro, P[ublius]: *Bucolica. Georgica. Aeneis*. Recognovit Otto Güthling. T. 1 [Pastirske pesme. Ratarske pesme. Eneida. Izdao Otto Güthling. sv. 1], Lipsiae 1886. 288
- Verhandlungen der constituirenden Versammlung für Preußen*. 1848. Bd. 9 (Suppl.-Bd.) [Debate Ustavotvorne Skupštine za Prusku 1848, sv. 9 (dopunski sv.)], Leipzig 1849. 11 20-27 - 29 36 37 118 199 207 211 212 312
- Verhandlungen der deutschen verfassungsgebenden Reichsversammlung zu Frankfurt am Main*. Hrsg. auf Beschluß der Nationalversammlung durch die Redactions-Commission und in deren Auftrag von dem Abgeordneten Professor D. K. D. Haßler, Bd. 2 [Debate nemačke ustavotvorne Skupštine Rajha u Frankfurtu na Majni. Izdao po odluci Nacionalne skupštine i po nalogu njene Redakcijske komisije poslanik prof. dr K. D. Haßler, sv. 2], Frankfurt 1849. 60 - 64
- Verhandlungen des zum 2. April 1848 zusammenberufenen Vereinigten Landtages*, zsgest. von E. Bleich, Kgl. Kanzlei-Rath und Bureau-Vorsteher beim Vereinigten Landtag [Debate Ujedinjenog landtaga sazvanog za 2. april 1848. Skupio E. Bleich, kraljevski kancelarijski savetnik i predstojnik Biroa pri Ujedinjenom landtagu], Berlin 1848 (vidi i nap. 300). 261
- Verordnung, betreffend das Verfahren bei politischen und Preßvergehen in der Rheinprovinz und die Wiederherstellung des Rheinischen Strafrechts und Strafverfahrens bei politischen und Amtsverbrechen*. Vom 15. April 1848 [Dekret o postupku pri novinskim i štamparskim prestupima u Rajnskoj provinciji i uspostavljanju rajnskog krivičnog prava i krivičnog postupka pri političkim zločinima i krivičnim delima protiv službene dužnosti. Od 19. aprila 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 15]. 284
- Verordnung, betreffend die Abberufung der preußischen Abgeordneten von der National-Versammlung zu Frankfurt a. M.* Vom 15. Mai 1849 [Dekret o opozivu pruskih poslanika iz Nacionalne skupštine u Frankfurtu na Majni. Od 14. maja 1849. U: »Preußischer Staats-Anzeiger«, br. 132 od 15. maja 1849]. 408
- Verordnung, betreffend die Auflösung der zur Vereinbarung der Verfassung berufenen Versammlung*. Vom 5. Dezember 1848 [Dekret o raspuštanju Skupštine sazvane radi sporazumnog donošenja ustava. Od 5. decembra 1848. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, prilog lista »Preußischer Staats-Anzeiger« sv. 3], Berlin 1848. 73 87

- Verordnung, betreffend die Auflösung der zweiten und die Vertagung der ersten Kammer.* Vom 27. April 1849 [Dekret o raspuštanju Drugog i odgadanju zasedanja Prvog doma. Od 27. aprila 1849. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1849, br. 13]. 403
- Verordnung, betreffend die Ausführung des Gesetzes über die Errichtung der Bürgerwehr.* Vom 17. Oktober 1848 [Dekret o sprovođenju zakona o osnivanju gradanske garde. Od 17. oktobra 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 47]. 51
- Verordnung, betreffend die Errichtung von Gewerberäthen und verschiedene Abänderungen der allgemeinen Gewerbeordnung.* Vom 9. Februar 1849 [Dekret o osnivanju veća i različitim izmenama Opšteg zakona o industriji i zanatstvu. Od 9. februara 1849. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1849, br. 6]. 263
- Verordnung über den Belagerungszustand.* Vom 10. Mai 1849 [Dekret o opsadnom stanju. Od 10. maja 1849. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1849, br. 15]. 403 404 408 - 413 428 429
- Verordnung über die Bildung des Vereinigten Landtages.* Vom 3. Februar 1847 [Dekret o formiranju Ujedinjenog landtaga. Od 3. februara 1847. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1847, br. 4]. 96
- Verordnung über die Errichtung von Gewerbegerichten.* Vom 9. Februar 1849 [Dekret o osnivanju industrijsko-zanatskih sudova. Od 9. februara 1849. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1849, br. 6]. 263
- Verordnung über die Herstellung des Rheinischen Zivilgesetzbuchs in Betreff der Schließung der Ehe für die zum Bezirke des Rheinischen Appellations-Gerichtshofes gehörigen Landestheile des ehemaligen Großherzogthums Berg.* Vom 15. April 1848 [Dekret o donošenju Rajnskog civilnog zakonika o sklapanju braka za delove teritorije bivšeg Velikog vojvodstva Berg, koja su pripala području Rajnskog apelacionog suda. Od 15. aprila 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 15]. 307
- Verordnung über die zu bildende Repräsentation des Volks.* Vom 22ten Mai 1815 [Dekret o predstavnstvu naroda koje se ima formirati. Od 22. maja 1815. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1815, br. 9 (vidi i nap. 141). 96 399
- Verordnung über einige Grundlagen der künftigen Preußischen Verfassung.* Vom 6. April 1848 [Dekret o nekim osnovima budućeg pruskog ustava. Od 6. aprila 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 11]. 50 88 119 182 199 - 204 212 299 387
- Verordnung wegen Bestrafung schriftlicher Beleidigungen in den Provinzen, wo das französische Strafgesetzbuch vorläufig noch gesetzliche Kraft hat.* Vom 5ten Juli 1819 [Dekret o kažnjavanju pismenih uvreda u provincijama gde francusko krivično pravo još privremeno ima zakonsku snagu. Od 5. jula 1819. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1819, br. 15]. 186 189
- Verordnung wegen der künftigen Behandlung des gesammten Staatsschulden-Wesens.* Vom 17ten Januar 1820 [Dekret o budućem tretmanu svih državnih dugova. Od 17. januara 1820. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1820, br. 2 (vidi i nap. 142). 96 399
- Vorläufiger Entwurf einer Verordnung zur Ergänzung der Allgemeinen Gewerbe-Ordnung.* Vom 17. Jan. 1845 [Prethodni nacrt dekreta o dopuni Opšteg zakona o

- industriji i zanatstvu. Od 17. januara 1845. U: »Kölnische Zeitung«, prvi prilog broju 24 od 28. januara 1849]. 163
- [Vulpus, Christian August]: *Rinaldo Rinaldini, der Räuber Hauptmann*. Eine romantische Geschichte unsers Jahrhunderts in Drei Theilen oder neun Büchern. 2. Aufl., Th. 1 - 3 [Rinaldo Rinaldini, harambaša. Romantička pripovest našeg stoleća u tri dela ili 9 knjiga. Drugo izdanje, deo 1 - 3], Leipzig 1799. 44
- Wade, John: *History of the Middle and Working Classes; with a Popular Exposition of the Economical and Political Principles . . .* Third Edition [Istorija srednjih i radnih klasa, s popularnim objašnjenjem principa ekonomije i politike . . ., treće izdanje], London 1835. 443 444 448
- Wahlgesez für die zur Vereinbarung der Preußischen Staats-Verfassung zu berufende Versammlung*. Vom 8. April 1848. [Izborni zakon za skupštinu koja se ima sazvati radi sporazumnog donošenja pruskog ustava. Od 8. aprila 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 12. 88 96 167 182 199-204 212 299
- Wahlgesez für die zweite Kammer*. Vom. 6. Dezember 1848. Izborni zakon za Drugi dom. Od 6. decembra 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1848, br. 55]. 167 314 376
- Wildenbruch, [Louis]: *Note an die dänische Regierung* vom 8. April 1848. [Nota danskoj vladi od 8. aprila 1848. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, prilog listu »Preußischer Staats-Anzeiger«, sv. 1], Berlin 1848 (vidi i nap. 198). 136
- Wrangel, [Friedrich Heinrich Ernst, Graf von]: *Armee-Befehl*, Potsdam, den 17. September 1848. [Armijska zapovest, Potsdam, 17. septembra 1848. U: »Neue Rheinische Zeitung«, br. 109 od 22. septembra 1848 (vidi i nap. 160). 104 159 208
- Zirkularnote der preußischen Regierung vom 23. Januar 1849*. Okružnica pruske vlade od 23. januara 1849. U: »Kölnische Zeitung«, vanredni prilog broju 25 od 30. januara 1849 (vidi i nap. 247). 184

II. Listovi i časopisi

- L'Alba*. Giornale politico-letterario [Zora, političko-književne novine], Firenze (vidi i napomenu 287). 251
- Allgemeine Preußische Staats-Zeitung* [Opšte pruske državne novine], Berlin (vidi i napomenu 54).
- Allgemeine Preußische Zeitung* [Opšte pruske novine], Berlin. 135 303
— br. 306 od 4. novembra 1842. 238 240
— br. 307 od 5. novembra 1842. 238
- L'Ami du peuple en 1848* [Prijatelj naroda u 1848], Paris, God. 1848 (vidi i napomenu 465). 462 463
- Barmer Zeitung* [Barmenske novine], Barmen. God. 1848/1849. 291
- Basellandschaftliches Volksblatt* [Narodni list kantona Bazel], Birsfelden. God. 1848/1849 (vidi i napomenu 168). 107

- Berner Verfassungs-Freund* [Bernski prijatelj ustava], Bern. God. 1848/1849 (vidi i napomenu 165). 106 150
- Berner Zeitung* [Bernske novine], Bern. God. 1848/1849 (vidi i nap. 213). 150 151
- Die Biene* [Pčela], [Bern]. God. 1848/1849. 150
- Le Charivari* [Mačja deračina], Paris (vidi i nap. 215). 150
- Collection complète des lois, décrets, ordonnances, réglemens, et avis du Conseil d'Etat* [Potpuni zbornik zakona, dekreta, naredaba, pravilnika i obznana Državnog veća, izdao J. B. Duvergier, sv. 35, god. 1835], Paris 1836. 282
- La Concordia* [Sloga], Torino (vidi i nap. 287). 251
- Constitutionelle Zeitung* [Ustavne novine], Berlin. God. 1849 (vidi i nap. 328). 286
- Constitutionnel Neuchâtelois*. Gazette de Neuchâtel et Valangin en Suisse [Nešatelski konstitucionalist. Novine Nešatela i Valanžena u Švicarskoj] (vidi i nap. 28). 12
- Il Contemporaneo* [Savremenik], Roma. God. 1848 (vidi i nap. 287). 251
- Le Courrier Suisse* [Švajcarski glasnik], [Lausane] (vidi i nap. 64). 32
- Deutsche Allgemeine Zeitung* [Nemačke opšte novine], Leipzig, br. 67 od 8. marta 1849 (vidi i nap. 307). 268
- Die Deutsche Reform*. Politische Zeitung für das constitutionelle Deutschland [Nemačka reforma. Političke novine za ustavnu Nemačku], Berlin. 1848/1849. (vidi i nap. 180). 117 260
- Deutsche Schnellpost für Europäische Zustände, öffentliches und sociales Leben Deutschlands* [Nemačke ekspresne vesti o evropskim prilikama, javnom i socijalnom životu Nemačke], [New York]. God. 1848. 122
- Deutsche Zeitung* [Nemačke novine], Heidelberg. God. 1848, Frankfurt am Main (vidi i nap. 177). 113
— br. 25 od 25. januara 1849. 179
- Düsseldorfer Zeitung* [Diseldorfske novine], br. 311 od 24. novembra 1848 (vidi i nap. 88). 49 52 115 291
— br. 336 od 23. decembra 1848 (vidi i nap. 182). 118
- Erfurter Adress-Blatt* [Erfurtski adresni list], Erfurt, br. 32 od 7. februara 1849. 292
- Die Evolution*. Ein politisches Wochenblatt [Evolucija. Političke nedeljne novine], Biel. God. 1848/49 (vidi i nap. 218). 152
- Frankfurter Journal* [Frankfurtski dnevnik], Frankfurt am M., God. 1848/49 (vidi i nap. 164). 215 433
— br. 319 od 4. decembra 1848, 1. prilog. 180
- Frankfurter Oberpostamts-Zeitung* [Frankfurtske novine Glavne pošte], Frankfurt am M. (vidi i nap. 78). 42 60 107
— br. 267 od 30. septembra 1848, posebni prilog. 42 60
— br. 275 od 10. oktobra 1848, 2. prilog. 42
— br. 276 od 11. oktobra 1848. 42
— br. 298 od 6. novembra 1848, prilog. 43 - 47 60
— br. 304 od 13. novembra 1848. 43 44 46 47 107
— br. 44 od 20. februara 1849 (vidi i nap. 297). 260

Der Freie Schweizer [Slobodni Švajcarac], Bern. 151

Freiheit, Arbeit [Sloboda, Rad], Köln, God. 1849 (vidi i nap. 480). 477 483 484
— br. 2 od 18. januara 1849. 477

Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit [Sloboda, Bratstvo, Rad], Köln. God. 1848/49
(vidi i nap. 480) 482

Gazette de Lausanne et Journal Suisse [Lozanske novine i švajcarski dnevnik],
Lausanne. God. 1848/1849 (vidi i nap. 100). 58

Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten [Zbornik zakona za kra-
ljevske pruske države], Berlin. 211 239 240 244

— God. 1815. 96 399 400

— God. 1816. 356 394 405 429

— God. 1819. 186 189

— God. 1820. 96 240 241 245 399

— God. 1821. 305 307 309

— God. 1839. 162

— God. 1844. 119 222 239

— God. 1847. 96 245 304

— God. 1848. 20 50-53 73 87 88 96 100 103 105 119 154-164 167 180-183
199-203 204 207 208 212 222 248 262 264 282-284 299 307 309 310 311
313-316 356 363-365 372 376 382 387 388 403 404 409-411 413

— God. 1849. 263 403 404 408 409-413 428 429 430

Der Gukkasten [Panorama], Bern. God. 1848/1849 (vidi i nap. 217). 151

*Hansard's Parliamentary Debates: Third Series; Commencing with the Accession
of William IV. Vol. XXIX. Comprising the Period from the twentieth Day
of June to the third Day of August, 1835.* [Hansardove parlamentarne debate:
3. serija; počevši od stupanja na presto Williama IV. Sv. XXIX. Obuhvata
period od 29. juna do 3. avgusta 1835], London 1835. 442 445

L'Helvétie [Helvecija], Puntrut (vidi i nap. 216). 151

L'Helvétie fédérale. Journal politique, industriel et littéraire [Savezna Helvecija.
Politické, industrijske i književne novine], Bern. God. 1849 (vidi i nap. 216).
151

Intelligenzblatt für die Stadt Bern [Informativni list za grad Bern, Bern, God.
1848/1849. 150

Journal des Débats politiques et littéraires [Dnevnik za političke i književne debate],
Paris (vidi i nap. 335). 294

*Kamptz, Karl Albert von »Jahrbücher für die preussische Gesetzgebung, Rechtswissen-
schaft und Rechtsverwaltung«.* Im Auftrage des Kgl. Justiz-Ministeriums hrg.
von Karl Albert von Kamptz, Bd. 37, H. 73 und 74, Berlin 1831. [Godišnjaci
za prusko zakonodavstvo, pravnu nauku i sudstvo. Po nalogu Kralj. ministarstva
pravde izdao Karl Albert Kamptz, tom 37, sv. 73 74], Berlin 1831. 240

Karlsruher Zeitung [Karlsruške novine], Karlsruhe. God. 1848 (vidi i nap. 178).
113

Kölnische Zeitung [Kelnске novine] (vidi i nap. 21). 11 33 40 52 96 113 122 155
163 179-181 183 216-220 249 252 254 255 261 262 297 302 319 331 353
404 406 429 434

— br. 82 od 22. marta 1848. 302

— br. 83 od 23. marta 1848. 255

Kölnische Zeitung [Kelnške novine]

- br. 271 od 4. oktobra 1848. 472
- br. 305 od 12. novembra 1848. Vanredni prilog. 11
- br. 308 od 16. novembra 1848. 21 26
- br. 314 od 23. novembra 1848. 40 49 - 52
- br. 315 od 24. novembra 1848. 52
- br. 316 od 25. novembra 1848. 52
- br. 342 od 25. decembra 1848. 122
- br. 10 - 17 od 12 - 20. januara 1849 (vidi i nap. 220). 153
- br. 11 od 13. januara 1849. 153 - 160 180
- br. 24 od 28. januara 1849. 162 181
- br. 25 od 30. januara 1849. 179 - 181 254
- br. 29 od 3. februara 1849 (vidi i nap. 260). 216
- br. 30 od 4. februara 1849. (vidi i nap. 260). 216
- br. 33 od 8. februara 1849. 216 - 220
- br. 34 od 9. februara 1849 (vidi i nap. 260). 216
- br. 35 od 10. februara 1849 (vidi i nap. 260). 216 252
- br. 37 od 13. februara 1849 (vidi i nap. 288). 252 255
- br. 39 od 17. februara 1849. 249 252 - 255
- br. 41 od 27. februara 1849. 480
- br. 51 od 1. marta 1849. 261 262 264/265
- br. 73 od 27. marta 1849. 319
- br. 80 od 4. aprila 1849. 326/327
- br. 104 od 2. maja 1849 (vidi i nap. 401). 389
- br. 114 od 13. maja 1849. 406
- br. 118 od 18. maja 1849. 428/429

Königlich privilegirte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen [Berlinske kraljevsko-privilegovane novine za politička i naučna pitanja], Berlin. God. 1848 (vidi i nap. 55). 27

Közlöny [Službene vesti], Pesth, br. od 11. novembra 1848 (vidi i nap. 210). 147

Le Moniteur universel [Opšti vesnik], Paris (vidi i nap. 17). 10 22 83 150 287

Le National [Nacionalist], Paris (vidi i nap. 73). 41 57 124 175 - 178 293 294 459

National-Zeitung [Nacionalne novine], Berlin (vidi i nap. 234). 262 263 291 362 365 429

- br. 21 od 22. januara 1849. 167 - 174
- br. 98 od 14. aprila 1849. 362 365
- br. 99 od 15. aprila 1849. 362 365
- br. 116 od 2. maja 1849. 391

Neue Deutsche Zeitung. Organ der Demokratie [Nove nemačke novine. Organ demokratije], Frankfurt am M., God. 1849 (vidi i nap. 432). 433

Neue Kölnische Zeitung für Bürger, Bauern und Soldaten [Nove kelnške novine za građane, seljake i vojnike], Köln. God. 1849. 112

Neue Preussische Zeitung [Nove pruske novine], Berlin (vidi i nap. 2) 27 102 135 153 157 162 201 212 330 407 419 429

- br. 110 od 5. novembra 1848. 5
- br. 113 od 9. novembra 1848. 7 9
- br. 115 od 11. novembra 1848. 22 159
- br. 115 od 11. novembra 1848, prilog. 22 - 25 191
- br. 118 od 15. novembra 1848. 24
- br. 129 od 28. novembra 1848 (vidi i nap. 114). 66
- br. 54 od 6. marta 1849. 274 275

Neue Preußische Zeitung [Nove pruske novine], Berlin

- br. 59 od 11. marta 1849, prilog. 287 - 290 299
- br. 64 od 17. marta 1849. 303
- br. 67 od 20. marta 1849. 307
- br. 107 od 10. maja 1849. 407

Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie [Nove rajnske novine. Organ demokratije], Köln 1848/49 (vidi i nap. 4) 36 37 43 44 47 54 - 56 103 122 153 159 179 185 208 227 232 247 255 276 277 297 302 360 370 379 - 381 404 414 416 417 419 429 430 433 438 471 474 - 476 478 - 483 486 487

- br. 1 od 1. juna 1848. 417
- br. 5 od 5. juna 1848. 136
- br. 18 od 18. juna 1848. 361
- br. 23 od 23. juna 1848. 89
- br. 25 od 25. juna 1848. 103
- br. 35 od 5. jula 1848. 108 185 189—191 195—197 478
- br. 37 od 7. jula 1848. 196
- br. 40 od 10. jula 1848. 193
- br. 43 od 13. jula 1848. 193
- br. 45 od 15. jula 1848 (vidi i nap. 170). 110
- br. 47 od 17. jula 1848 (vidi i nap. 170). 110
- br. 48 od 18. jula 1848. 193
- br. 49 od 19. jula 1848 (vidi i nap. 170). 110
- br. 56 od 26. jula 1848. 54
- br. 62 od 1. avgusta 1848. 193
- br. 64 od 3. avgusta 1848. 193
- br. 65 od 4. avgusta 1848. 193
- br. 69 - 107 od 8. avgusta do 20. septembra 1848. 474 487
- br. 70 od 9. avgusta 1848. 373
- br. 73 od 12. avgusta 1848. 373
- br. 74 od 13. avgusta 1848 (vidi i nap. 281). 247
- br. 95 od 6. septembra 1848. 474
- br. 102 od 14. septembra 1848. 474 487
- br. 110 od 23. septembra 1848. 474
- br. 120 od 19. oktobra 1848. 417
- br. 129 od 29. oktobra 1848. 419 471
- br. 136 od 7. novembra 1848. 417 419
- br. 141 od 12. novembra 1848. 22
- br. 141 od 12. novembra 1848. Posebni list. 11
- br. 142 od 14. novembra 1848. 2. izdanje. 11 18
- br. 143 od 15. novembra 1848. 11 21 28 36
- br. 145 od 17. novembra 1848. 65
- br. 145 od 17. novembra 1848, prilog. 18
- br. 146 od 18. novembra 1848. 18
- br. 147 od 19. novembra 1848, 211 - 213
- br. 147 od 19. novembra 1848. 2. izdanje. 18 37 473 478 479
- br. 148 od 21. novembra 1848. 40
- br. 149 od 22. novembra (vidi i nap. 399). 386
- br. 150 od 23. novembra 1848. 40 48
- br. 153 od 26. novembra 1848. 49 - 52 66 476
- br. 157 od 1. decembra 1848, prilog. 18
- br. 158 od 2. decembra 1848. 18
- br. 165 od 10. decembra 1848. 219
- br. 169 od 15. decembra 1848. 219
- br. 170 od 16. decembra 1848. 219
- br. 174 od 21. decembra 1848 (vidi i nap. 179). 116
- br. 181 od 29. decembra 1848. 297
- br. 183 od 31. decembra 1848. 173 219 419

- Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie* [Nove rajnske novine. Organ demokratije], Köln 1848/49
- br. 184 od 1. januara 1849. 419
 - br. 187 od 5. januara 1849. 154
 - br. 194 od 13. januara 1849. 227
 - br. 201 od 21. januara 1849. 219
 - br. 202 od 22. januara 1849. 179 219
 - br. 209 od 31. januara 1849. 178
 - br. 216 od 8. februara 1849. 478
 - br. 218 od 10. februara 1849. 221
 - br. 219 od 11. februara 1849. 214
 - br. 221 od 14. februara 1849. 418 479
 - br. 224 od 17. februara 1849. 257
 - br. 226 od 19. februara 1849. 204 - 208 210
 - br. 233 od 28. februara, 1849, posebni list. 261
 - br. 234 od 1. marta 1849. 287
 - br. 243 od 11. marta 1849. 297
 - br. 244 od 13. marta 1849, vanredni prilog. 287
 - br. 264 od 5. aprila 1849. 491
 - br. 265 od 6. aprila 1849. 356 491
 - br. 266 od 7. aprila 1849. 356 491
 - br. 267 od 8. aprila 1849. 356 491
 - br. 269 od 11. aprila 1849. 356 491
 - br. 271 od 13. aprila 1849. 356
 - br. 277 od 20. aprila 1849, 2. izdanje. 380 381 385 - 388
 - br. 283 od 27. aprila 1849. 267
 - br. 285 od 29. aprila 1849, 2. izdanje. 372 407
 - br. 289 od 4. maja 1849, prilog 407
 - br. 294 od 10. maja 1849. 407
- Neue Züricher Zeitung* [Nove ciriške novine], Zürich, God. 1848/49 (vidi i nap. 127). 79
- The Northern Star, and National Trades' Journal* [Severna zvezda i list nacionalnih radničkih saveza], London (vidi i nap. 286). 250
- Nouveliste Vaudois et Journal nationale Suisse* [Vesnik kantona i Švajcarske nacionalne novine], [Lausanne], God. 1848/49 (vidi i nap. 63). 32 150
- Oberschlesische Lokomotive* [Gornjošleska lokomotiva], Ratibor, God. 1849. 353 354
- Oppelner Kreisblatt* [Opelnski okružni list], Oppeln, God. 1849. 165
- Ostsee-Zeitung und Börsennachrichten der Ostsee* [Baltičke novine i berzanske vesti Baltika], Stettin, br. 83 od 9. aprila 1849. 291
- Le Peuple* [Narod], Paris, God. 1849 (vidi i nap. 462). 459 462 463 465
- La Presse* [Štampa], Paris (vidi i nap. 40) 18 438
- br. 4517 - 4521 od 7. do 11. novembra 1848. 18
 - broj od 27. jula 1849. 438
- Preußischer Staats-Anzeiger* [Pruski državni vesnik], Berlin (vidi i nap. 54). 27 135—138 159 275 286 290 300 322 357 358 374 393 400 404 408 412 428 429
- br. 163 od 14. novembra 1848, prilog (vidi i nap. 78). 42 60
 - br. 200 od 20. novembra 1848 (vidi i nap. 67). 35
 - br. 205 od 25. novembra 1848, 1. prilog. 71 - 72
 - br. 206 od 26. novembra 1848, prilog. 71 72

- Preußischer Staats-Anzeiger* [Pruski državni vesnik], Berlin
 — br. 215 od 5. decembra 1848. 72
 — br. 229 od 19. decembra 1848. 116
 — br. 230 od 20. decembra 1848. 116
 — br. 1 od 1. januara 1849, 1. prilog. 131 132 162
 — br. 56 od 27. februara 1849. 261 - 265
 — br. 117 od 30. aprila 1849 (vidi i nap. 393). 382
- Die Reform. Politische Zeitung* [Reforma, političke novine], Leipzig und Berlin 1848
 (vidi i nap. 309). 268 269
- La Réforme* [Reforma], Paris (vidi i nap. 285). 250 459 460 462 463
- Le Représentant du Peuple. Journal quotidien des travailleurs* [Predstavnik naroda. Radnički dnevnik], Paris (vidi i nap. 462). 464 465
- Le Republicain Neuchâtelois, Journal Suisse* [Nešatelski republikanac, švajcarske novine], La Chaux-de-Fonds, God. 1848/49 (vidi i nap. 28). 12
- La République* [Republika], Paris, God. 1848/49 (vidi i nap. 285). 250
- Die Revolution* [Revolucija], Biel 1848. 152
- La Révolution démocratique et sociale* [Demokratska i socijalna revolucija], Paris, God. 1848/49 (vidi i nap. 285). 250 459 460 462
- Revue de Genève et Journal Suisse* [Ženevska revija i švajcarske novine], Genève, God. 1848/49 (vidi i napomenu 34). 16 32
- Revue nationale* [Nacionalna revija], Paris (vidi i nap. 74). 41
- Revue rétrospective ou Archives secrètes du dernier Gouvernement* [Retrospektivna revija ili Tajni arhivi poslednje vlade, br. 3], Paris 1848 (vidi i nap. 295). 260
- Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe* [Rajnske novine za politiku, trgovinu, industriju i zanatstvo], Berlin 1842 - 43 (vidi i nap. 296). 260 302
- Rosenberg-Kreuzburger Telegraph* [Rozenberško-krajcburški telegraf], Rosenberg, God. 1849, br. 19. 291
- Schlesische Zeitung* [Šleske novine], Breslau, God. 1848/49 (vidi i nap. 282). 247
- Der Schweizer Bote* [Švajcarski glasnik], [Aarau]. God. 1848 (vidi i nap. 168). 107
- Schweizerische Bundeszeitung* [Švajcarske federalne novine], Bern. 150
- Schweizerische National-Zeitung* [Švajcarske nacionalne novine], Basel, God. 1848/49 (vidi i nap. 62). 31 107
- Schweizerischer Beobachter* [Švajcarski posmatrač], Bern. God. 1848/49 (vidi i nap. 212). 150
- Schweizerisches Bundesblatt* [Švajcarski federalni list], [Bern], br. od 6. do 17. marta 1849 (vidi i nap. 125). 76 - 86
- Schweizer-Zeitung* [Švajcarske novine], Bern. 151
- Der Seeländer Anzeiger* [Vesnik Jezerskog kraja], [Bern]. God. 1848/49. 151 152
- Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch das Allerhöchste Patent vom 5. Dezember 1848 einberufenen Kammern. Zweite Kammer. Beilage zum*

- «Preußischen Staats-Anzeiger», Bd. 1 - 3 [Stenografski izveštaj o raspravama u domovima sazvanim previšnjim patentom od 5. decembra 1848. Drugi dom. Prilog lista «Preußischer Staats-Anzeiger», sv. 1 - 3], Berlin 1849 (vidi i nap. 342 i 357). 281 - 284 287 299 - 301 304 - 317 330 356 - 359 362 - 369 372
- Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preussischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung.* Beilage zum «Preußischen Staats-Anzeiger», Bd. 1 - 3 [Stenografski izveštaji o raspravama u Skupštini sazvanoj radi sporazumnog donošenja pruskog ustava. Prilog listu «Preußischer Staats-Anzeiger», sv. 1 - 3], Berlin 1848 (vidi i nap. 130). 49 73 87 88 97 - 105 136 183 208 310 373
- Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main* hrsg. auf Beschluß der Nationalversammlung durch die Redaction-Commission und in deren Auftrag von Franz Wigard, Bd. 1-9 [Stenografski izveštaj o raspravama nemačke ustavotvorne Nacionalne skupštine u Frankfurtu na Majni, izdao po zaključku Narodne skupštine i po nalogu njene Redakcijske komisije Franz Wigard, sv. 1 - 9], Frankfurt am M. und Leipzig 1848 - 1849. 38 39 43 48 66 374 382
- La Suisse* [Švajcarska], Bern. God. 1848/49 (vidi i nap. 166). 106 150
- Teutsches Volksblatt* [Nemački narodni list], Würzburg. God. 1849. 277 298
- Triester Freihafen* [Tršćanska slobodna luka], Triest. God. 1849. 426
- Der Unabhängige.* Ein schweizerisches Volksblatt [Nezavišnjak. Švajcarski narodni list], Bern. God. 1848/49. 152
- Die Verbrüderung.* Correspondenzblatt aller deutschen Arbeiter [Bratstvo. Dopisni list svih nemačkih radnika], Leipzig (vidi i nap. 478). 475
- Vossische Zeitung* — vidi *Königlich privilegierte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen*
- La Vraie République* [Istinska republika], Paris. God. 1848 (vidi i nap. 464). 460
- Westdeutsche Zeitung* [Zapadnonemačke novine], Köln. God. 1849. (vidi i nap. 434). 433
- Wiener Zeitung* [Bečke novine], Wien. God. 1848. 421
- Zeitung des Arbeiter-Vereins zu Köln* [Novine kelnskog Radničkog udruženja], Köln. God. 1848 (vidi i nap. 172). 110 115
- Zeitung des Osten* [Novine Istoka], Posen. God. 1849 (vidi i nap. 380). 361

Datumi iz života i rada Karla Marxa i Friedricha Engelsa

(novembar 1848 — avgust 1849)

1848.

- Novembar Sav redakcijski posao u »Neue Rheinische Zeitung« pada na Marxa, jer su Engels i nekoliko drugih urednika, pošto im je pretilo hapšenje, napustili Keln. U isto vreme Marx je aktivan u radu kelnskog Radničkog udruženja, kao njegov predsednik, a osim toga i u radu Demokratskog društva i Rajnskog okružnog odbora demokrata; on mobilizuje narodne mase na aktivan otpor nastupajućoj kontrarevoluciji.
- Oko 7. novembra Engels, koji se zadržava u Švajcarskoj, prelazi iz Lozane u Nešatel.
7. novembra Engels šalje Marxu članak o Nešatelskoj republici pod naslovom *Bivša kneževina*. Članak izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 11. novembra.
8. novembra U vezi sa kontrarevolucionarnim državnim udarom koji se priprema u Pruskoj, Marx piše članak *Berlinska kriza*. Članak izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 9. novembra.
- Oko 9. novembra Engels prelazi iz Nešatela u Bern.
9. novembra Engels piše članak *Nove predstavničke ustanove*. — *Uspesi pokreta u Švajcarskoj*. Članak izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 15. novembra.
- 11—13. novembra Marx piše seriju članaka *Kontrarevolucija u Berlinu*, koja izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« od 12 (prvo i drugo izdanje) i 14. novembra. Marx poziva narodne mase da na akcije kontrarevolucije odgovore uskratom poreza.
13. novembra Na narodnom zboru u Kelnu bira se Narodni komitet, u koji ulazi i Marx. Zadatak komiteta bilo je organizovanje i naružanje masa za borbu protiv naplaćivanja poreza i protiv pripremanog državnog udara u Pruskoj.
Marx učestvuje na skupštini kelnskog Demokratskog društva; on čita upravo primljeni telegram iz Beča o pogubljenju Roberta Bluma. Ta vest izaziva u dvorani eksploziju revolta.
14. novembra Istražni sudija saslušava Marxa zbog »uvrede« državnog tužioca Heckera. Pred zgradom suda skuplja se masa naroda

da Marxu izrazi svoje simpatije. Po završetku saslušanja narod prati Marxa u Eyserovu dvoranu, gde on zahvaljuje okupljenim za simpatije i podršku.

U ime Rajnskog okružnog odbora demokrata Marx i Schneider II obraćaju se proglasom svim demokratskim udruženjima Rajnske provincije, predlažući im da organizuju narodne zborove i pozovu stanovništvo na uskratu poreza. Radi pretresanja daljih mera Okružni odbor saziva za 23. novembar kongres rajnskih demokrata. Proglas je štampan u »Neue Rheinische Zeitung« 15. novembra.

15. novembra Marx piše članak *Vlada je optužena*, koji izlazi istog dana u vanrednom izdanju »Neue Rheinische Zeitung«.
- Engels se obraća Direkciji pravosuđa i policiji kantona Bern s molbom da mu se dozvoli boravak u Bernu.
17. novembra U »Neue Rheinische Zeitung« izašao je Marxov članak *Ispovesti lepe duše*.
- U vanrednom prilogu »Neue Rheinische Zeitung« Marx poziva stanovništvo da vladi ne plaća poreze. Od 19. novembra do 17. decembra svi brojevi lista izlaze s apalom *Više nikakvih poreza !!!*.
18. novembra Marx piše članak *Eichmannova naredba*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 19. novembra.
- U ime Rajnskog okružnog odbora demokrata Marx, Schapper i Schneider II izdaju drugi proglas, u kojem pozivaju stanovništvo da se svuda odupire svim sredstvima nasilnom uterivanju poreza, da organizuje naoružane odrede (landšturm) i da stvara organe narodne vlasti u obliku komiteta bezbednosti. Proglas je štampan u »Neue Rheinische Zeitung« 19. novembra.
20. novembra Marx, Schapper i Schneider II dobijaju poziv da se 21. novembra jave istražnom sudiji radi saslušanja. U vezi s pozivom na uskraćivanje poreza okrivljuju se za »javno pozivanje na bunu«.
- Marx, Schapper i Schneider II izdaju nov proglas u kojem, saopštavajući o tome da su pozvani na sud, upozoravaju rajnske demokrate da se čuvaju preuranjenih akcija. Proglas je štampan u »Neue Rheinische Zeitung« 21. novembra.
21. novembra Istražni sudija sasluša Marxa u vezi sa proglasom Rajnskog okružnog odbora demokrata o uskraćivanju poreza. Sudsko veće kelnskog Okružnog suda donosi rešenje da predmet Engelsa i drugih učesnika septembarskih događaja u Kelnu (Wachtera, Bürgersa i dr.) miruje dok se ovi ne jave sudu.
22. novembra Marx piše članak *Frankfurtska skupština* koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 23. novembra.
23. novembra Marx učestvuje u radu drugog rajnskog kongresa demokrata, na kojem se pretresaju pitanja vezana sa kampanjom za uskraćivanje poreza. Posebnu pažnju kongres poklanja radu demokrata na selu, smatrajući neophodnim da se seljačke mase privuku u borbu protiv kontrarevolucije. Kongres je potvrdio odluke Okružnog odbora demokrata i dao delegatima odgovarajuće instrukcije.

- U »Neue Rheinische Zeitung« štampan je Engelsov članak *Izbori za Savezni sud*.
24. novembra Marx piše članke *Drigalski — zakonodavac, građanin i komunist* i *Tri sudska procesa protiv »Neue Rheinische Zeitung«*, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« 26. novembra.
- Engels šalje u Keln članke *Nemačka Centralna vlast i Švajcarska* i *Ličnosti Saveznog veća*. Članci su štampani u »Neue Rheinische Zeitung« 26. i 29. novembra.
29. novembra Marx piše članak *Revolucionarni pokret u Italiji*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 30. novembra.
- U pismu Engelsu Marx moli da ovaj napiše za »Neue Rheinische Zeitung« članak o Proudhonu, o događajima u Ugarskoj i o federativnoj republici na primeru Švajcarske.
- Početak decembra Engels piše članke *Radnička klasa Francuske i predsednički izbori* i *Proudhon*, koji su ostali neobjavljeni.
- Oko 2. decembra Marx je opet pozvan istražnom sudiji na saslušanje povodom niza članaka u »Neue Rheinische Zeitung«: serije feljtona *Život i dela čuvenog viteza Schnapphahnskog* koje je napisao Georg Weerth, a izašli su bez potpisa, zatim jednog članka iz Breslave o predizbornim mahinacijama Lichnowskoga, jednog dopisa iz Frankfurta koji je razgolicavao falsifikujući izveštaj poslanika frankfurtske Nacionalne skupštine Stedtmana, a takode i odluke jednog narodnog zbora u Kelnu, štampane u »Neue Rheinische Zeitung« 20. septembra 1848.
6. decembra Povodom rasterivanja pruske Nacionalne skupštine Marx piše članak *Raspuštanje Nacionalne skupštine*, koji izlazi 7. decembra u vanrednom izdanju »Neue Rheinische Zeitung«. Engels piše članak *Nacionalno veće*, koji izlazi u listu 10. decembra.
8. decembra Lozansko Radničko udruženje ovlašćuje Engelsa, »kao starog borca za interese proletarijata«, da bude njegov predstavnik na prvom kongresu nemačkih radničkih udruženja Švajcarske, koji treba da počne 9. decembra u Bernu.
9. decembra Engels dobija dozvolu boravka u Bernu.
- 9—29. decembra Marx piše seriju članaka *Buržoazija i kontrarevolucija*, u kojima daje bilans martovske revolucije, karakteriše grupisanje klasnih snaga u Nemačkoj krajem 1848. godine i rasprinkava izdajničku ulogu pruske buržoazije. Članci izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« 10, 15, 16. i 31. decembra.
19. decembra U »Neue Rheinische Zeitung« izlazi poziv na pretplatu za prvi kvartal 1849, u kojem se ističe da je »Neue Rheinische Zeitung« organ ne samo nemačke nego i evropske demokratije.
20. decembra Za 20. decembar određena rasprava porotnog suda u procesu protiv Marxa kao glavnog urednika, protiv Korffa kao odgovornog izdavača i protiv Engelsa kao urednika »Neue Rheinische Zeitung« zbog uvrede višeg javnog tužioca Zweiffela i klevete žandarmâ (u članku *Hapšenja*, objavljenom u listu 5. jula) odgađa se iz formalnih razloga.
21. decembra Marx je zbog članka *Drigalski — zakonodavac, građanin i*

komunist, štampanog 26. novembra u »Neue Rheinische Zeitung«, pozvan istražnom sudiji.

- 21—22. decembra Marx piše članak *Proces protiv Gottschalka i drugova*, koji izlazi 22. i 23. decembra u »Neue Rheinische Zeitung«.
24. decembra U »Neue Rheinische Zeitung« izlazi Marxov članak »Pruska kontrarevolucija i pruski sudijski stalež«.
31. decembra Marx piše članak *Revolucionarni pokret*, u kojem izvlači zaključke iz razvoja revolucije u 1848. godini, analizira perspektive proleterske revolucije u Francuskoj i Engleskoj te ističe uticaj koji ona mora izvršiti na revolucionarni i nacionalnooslobodilački pokret u Evropi. Članak izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 1. januara 1849.

1849.

4. januara Marx piše članak *Buržoaski dokument* povodom Radničke karte (reglementa za zaposlene radnike na gradskim radovima) koju je izdao kelnski magistrat. Članak je štampan u »Neue Rheinische Zeitung« 5. januara.
8. januara Marx piše članak *Novogodišnja čestitka*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 9. januara.
11. januara Engels piše članak *Švajcarska štampa*. Članak izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 17. januara.
13. januara U »Neue Rheinische Zeitung« štampan je Engelsov članak *Madarska borba*.
15. januara U govoru na sednici komiteta kelnskog radničkog udruženja Marx objašnjava zbog čega radnici moraju podržavati demokratske kandidate na predstojećim izborima za Drugi dom pruskog landtaga (Skupštine).
- Sredina januara Engels se vraća iz Švajcarske u Keln i opet se sasvim uključuje u rad redakcije »Neue Rheinische Zeitung«.
- 20—21. januara U polemičkom članku *Montesquieu LVI* Marx raskrinkava demagoška predizborna obećanja — rešenje socijalnog pitanja pomoću oktroisanog ustava — lista »Kölnische Zeitung«. On poziva radnike i sitnu buržoaziju da biraju samo one poslanike koji će odlučno istupiti protiv preživelog feudalnog poretka. Članak izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 21. i 22. januara.
21. januara Engels piše članak *Pruska poternica za Kossuthom*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 28. januara.
26. januara Istražni sudija saslušaava Engelsa u vezi sa septembarskim događajima u Kelnu. Posle saslušanja izjavljeno je da se Engels više ni za šta ne okrivljuje.
26. i 28. januara »Neue Rheinische Zeitung« donosi članak *Berlinska »National-Zeitung« primarnim biračima*, u kojem Marx oštro kritikuje pruske liberale.

29. januara Marx učestvuje na sednici komiteta kelnskog Radničkog udruženja na kojoj je odlučeno da se obnovi izdavanje štampanog organa udruženja »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit«, kako bi se stvorila protivteža listu »Freiheit, Arbeit«, koji je postao organ Gottschalkove sektaške grupe.
30. januara Marx piše članak »Kölnische Zeitung« o izborima, u kojem dokazuje potrebu zajedničke borbe proletarijata, gradske sitne buržoazije i seljaštva za demokratsku republiku. Članak izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 1. februara.
- Kraj januara — početak februara Marx i Engels sastaju se u redakciji »Neue Rheinische Zeitung« sa rukovodiocem Radničkog bratstva u Berlinu, Stephanom Bornom, koji se na proputovanju zadržao u Kelnu.
- Otprilike u februaru U prostorijama redakcije »Neue Rheinische Zeitung« održava se savetovanje povodom dolaska u Nemačku Josepha Molla, emisara londonske Centralne uprave Saveza komunista. Ovo savetovanje, na kojem učestvuju Marx i Engels, pretresa pitanje reorganizacije Saveza komunista.
3. februara Marx piše članak *Camphausen*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 4. februara.
4. februara Na opštoj skupštini kelnskog Radničkog udruženja saopštava se da su Marx i Engels predložili da za članove udruženja drže redovno i besplatno predavanja o socijalnim temama. Da bi se stvorila jača radnička organizacija sa čvrstim statutom i stabilnom strukturom, skupština donosi odluku o reorganizaciji Radničkog udruženja.
7. februara Marx i Engels istupaju s govorima na sudskom procesu pokrenutom protiv »Neue Rheinische Zeitung« po tužbi za uvredu višeg javnog tužioca Zweiffela i za klevetu žandarmâ (u članku *Hapsjenja*, objavljenom u listu 5. jula 1848). Marx i Engels iskorištavaju taj sudski proces da bi javno žigosali prusku vladu, koja je izvršila kontrarevolucionarni prevrat. Porotni sud oslobađa Marxa, Engelsa i odgovornog izdavača Korffu. Marxov i Engelsov govor na sudu objavljeni su u »Neue Rheinische Zeitung« 14. februara.
8. februara Marx brani sebe i suoptužene Schappera i Schneidera II pred kelnskim porotnim sudom u procesu zbog »podstrekavanja na bunu« proglašom Okružnog odbora demokrata od 18. novembra 1848. koji su oni napisali. U svom govoru Marx ukazuje na to da narod ima pravo odgovoriti na kontrarevolucionarne akcije kraljevske vlasti revolucijom. Svi optuženi su oslobođeni od optužbe. Marxov govor na sudu objavljen je u »Neue Rheinische Zeitung« 25. i 27. februara.
10. februara Marx piše članke *Podela rada u listu »Kölnische Zeitung«*, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« 11. februara. Marx piše prvi članak pod naslovom *Lassalle*, koji je štampan u »Neue Rheinische Zeitung« 11. februara. Posle toga će Marx i Engels objaviti u listu niz članaka o procesu protiv Lassalle-a.
11. februara Marx i Engels prisustvuju demokratskom banketu koji je priredilo Radničko udruženje Milhajma (Rajnska provincija).

- Marx govori o učestvovanju nemačkih radnika u revolucionarnim borbama u Francuskoj, Engleskoj, Belgiji i Švajcarskoj. Engels u svom govoru pozdravlja revolucionarne borbe u Ugarskoj. Član Radničkog udruženja Lucas nazdravlja onim demokratima koji su slično Marxu, još mnogo pre februarske revolucije branili prava radničke klase.
- 14—15. februara Engels piše članak *Demokratski panslavizam*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 15. i 16. februara.
15. februara Na sednici komiteta kelnskog Radničkog udruženja Engels predlaže da se povodom godišnjice februarske revolucije u Francuskoj organizuje banket. Engelsov predlog se usvaja.
- 16—21. februara Marx piše članke *Prusko finansijsko gazdovanje pod Bodelschwinghom i kompanijom* i *Dalji doprinos staropruskom finansijskom gazdovanju*. Članci su objavljeni u »Neue Rheinische Zeitung« 17. i 23. februara.
17. februara Engels piše članak »*Kölnische Zeitung*« o *madarskoj borbi*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 18. februara.
24. februara Marx i Engels učestvuju na banketu u čast godišnjice februarske revolucije u Francuskoj. Engels nazdravlja Talijanima koji se bore u Rimskoj Republici.
28. februara Pod naslovom *Dva politička procesa* izlazi u izdanju ekspedicije listova »Neue Rheinische Zeitung« posebna brošura sa izveštajima o sudskim procesima 7. i 8. februara i tekstom govora Marxa i Engelsa.
- 2—3. marta U Marxov stan dolaze dva podoficira kelnskog garnizona koji, pribegavajući pretnjama, zahtevaju od Marxa da kaže ime autora beleške u »Neue Rheinische Zeitung« o kapetanu Uttenhovuenu. Marx kategorički odbija. Trećeg marta on ulaze povodom tog slučaja oštar protest komandantu garde Kelna.
7. marta U uvodniku lista »Neue Rheinische Zeitung« pod naslovom *Položaj trgovine* analizira se razvoj engleske privrede uoči 1848. i osvetljava pitanje uticaja revolucije od 1848. na stanje trgovine i industrije.
- 10—15. marta Marx piše članke *Martovsko udruženje* i *Frankfurtsko martovsko udruženje* i »Neue Rheinische Zeitung«, koji izlaze 11. i 17. marta.
11. marta Na skupštini primarnih birača u dvorani Gürzenich u Kelnu Marx je izabran u komitet koji treba da ostvaruje stalru vezu sa poslanicima Drugog doma pruskog landtaga. Skupština usvaja adresu poslanicima Drugog doma u kojoj se od njih zahteva da postignu ukidanje opsadnog stanja u Berlinu i učine kraj diktaturi sablje.
- 13—23. marta U uvodnicima lista »Neue Rheinische Zeitung« Marx oštro kritikuje nacrt zakona Brandenburg-Manteuffelove vlade o klubovima i zborovima, plakatima i štampi, kojima su se demokratske slobode, izvojevane u danima martovske revolucije 1848. godine, svodile na nulu.
16. marta Engels piše članak *Nacrt adrese Drugog doma*, koji izlazi istog dana u vanrednom prilogu lista »Neue Rheinische Zeitung« i niz članaka s kritikom debata Drugog doma pruskog landtaga.

18. marta U drugom izdanju »Neue Rheinische Zeitung« Marx izjavljuje u kratkom članku da »Neue Rheinische Zeitung« ne donosi uvodnik povodom godišnjice martovske revolucije u Berlinu; ona će obeležiti godišnjicu ustanka pariskih radnika — 25. juni 1848.
19. marta Na masovnom banketu u dvorani Gürzenich u Kelnu, organizovanom u vezi sa godišnjicom barikadnih borbi u Berlinu, Engels drži zdravicu u čast junskih ustanika u Parizu.
25. marta Engels piše članak *Adresna debata u Berlinu*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 30. marta.
27. marta Engels piše članak *Rat u Italiji i Ugarskoj*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 28. marta.
29. marta Predlog pruskog ministra unutrašnjih poslova da se Marx protera iz Kelna, oberprezident (prefekt) Rajnske provincije Eichmann smatra preuranjenim; on izražava bojazan da bi to moglo izazvati nemire u gradu i savetuje da se čeka povoljniji moment za proterivanje Marxa ne samo iz Kelna nego i iz Pruske.
30. marta —
— 3. aprila Engels piše tri članka pod naslovom *Povaz Pijemonteza*, u kojima, analizirajući tok rata Pijemonta s Austrijom, pokazuje da osloboditi Italiju od austrijske vladavine može samo istinski nacionalni revolucionarni rat, opšti ustanak naroda. Članci izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« 31. marta, 1. i 4. aprila.
- 5—11. aprila Marx objavljuje u »Neue Rheinische Zeitung« svoj spis *Najamni rad i kapital*. Kao osnova spisa poslužila su mu predavanja koja je održao u drugoj polovini decembra 1847. u Nemačkom radničkom udruženju u Briselu. Marx tu otkriva, u popularnoj formi, suštinu kapitalističke eksploatacije i nepomirljivu suprotnost između interesâ kapitalista i najamnih radnika.
11. aprila Komitet kelnskog Radničkog udruženja donosi odluku da u program diskusionih večeri svojih podružnica uključi pitanje najamnine i da se za to iskoristi Marksov *Najamni rad i kapital* koji se objavljuje u »Neue Rheinische Zeitung«.
14. aprila Marx zajedno sa Schapperom, W. Wolffom i Annekeom istupa iz Rajnskog okružnog odbora demokratskih udruženja. Marx i njegove pristalice kidaju organizaciono sa sitnoburžoaskom demokratijom, ne odričući se zajedničkih akcija s njome u borbi protiv kontrarevolucije. Oni stavljaju sebi zadatak da ujedine radnička udruženja i da na toj bazi praktički pristupe stvaranju samostalne masovne partije radnika. Izjava o istupanju štampana je u »Neue Rheinische Zeitung« 15. aprila.
- Oko 14. aprila —
— 9. maja Marx preduzima putovanje kroz severozapadnu Nemačku i Vestfaliju. Posećuje Bremen, Hamburg, Bilefeld i Ham, sastaje se sa komunistima i demokratima, upoznaje se sa revolucionarnom situacijom na terenu i preduzima mere da pribavi novčana sredstva za dalje izdavanje »Neue Rheinische Zeitung«. Za vreme Marxove odsutnosti listom rukovodi Engels.

16. aprila Pod uticajem Marxa i njegovih pristalica kelnsko Radničko udruženje na svojoj skupštini jednoglasno odlučuje da istupi iz saveza demokratskih društava Nemačke i da se priključi savezu radničkih udruženja, čiji je centralni odbor bio u Lajpcigu. Radi tešnjeg povezivanja radničkih udruženja, skupština odlučuje da se u Kelnu sazove kongres svih radničkih udruženja Rajnske provincije i Vestfalije.
18. aprila Komitet kelnskog Radničkog udruženja bira Marxa u privremenu komisiju za pripremu kongresa svih radničkih udruženja Rajnske provincije i Vestfalije, koji je zakazan za 6. maj.
- 19—23. aprila Engels piše dva članka o debatama drugog doma pruskog landtaga: *Sednica Drugog doma u Berlinu 13. aprila* i *Debata o zakonu o plakatima*. Članci su izašli u »Neue Rheinische Zeitung« 20, 22. i 27. aprila.
20. aprila »Neue Rheinische Zeitung« saopštava da se zbog Marxova odlaska iz Kelna prekida štampanje njegovog spisa *Najamni rad i kapital*. Zaoštavanje političke situacije u Nemačkoj i iznuđeno obustavljanje »Neue Rheinische Zeitung« sprečili su Marxa da završi objavljivanje toga spisa.
23. aprila Opšta (generalna) skupština kelnskog Radničkog udruženja potvrđuje personalni sastav privremene komisije za saziv kongresa radničkih udruženja Rajnske provincije i Vestfalije. Komisiju sačinjavaju Marx, Schapper, W. Wolff, Anneke, Esser i Otto.
28. aprila Engels piše članke *Raspuštanje Drugog doma i Poznanj*, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« 29. aprila.
29. aprila List kelnskog Radničkog udruženja »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit« objavljuje zaključak prve podružnice Udruženja u kojem se osuđuje držanje Gottschalka prema Radničkom udruženju i njegovi neprijateljski ispadi protiv Marxa.
30. aprila Engels piše članak *Kontrarevolucionarni planovi u Berlinu*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 1. maja.
- Prva polovina maja »Neue Rheinische Zeitung« osvetljava na svojim stranicama tok narodnih ustanaka u Saksoniji, Rajnskoj provinciji, Vestfaliji, Pfalcu i Badenu.
- 4—6. maja U člancima *Kongres rajnskih gradova i Želje za opsadnim stanjem*, štampanim u »Neue Rheinische Zeitung«, Engels upozorava radnike Kelna na nameru vlade da isprovocira nered 6. maja za vreme kongresa različitih partija, među kojima i kongresa radničkih udruženja, kako bi imala povoda za uvođenje opsadnog stanja. Engels poziva radnike da ne nasedaju provokacijama vlasti i ne ulaze u borbu u uslovima koji su za njih nepovoljni.
7. maja Engels piše članak o novom revolucionarnom poletu u Saksoniji, Pfalcu, Rajnskoj Pruskoj i o revolucionarnoj borbi u Ugarskoj. Članak nosi naslov *Pruska armija i revolucionarni narodni ustanak*, a izašao je u »Neue Rheinische Zeitung« 8. maja.
9. maja Po povratku u Keln s putovanja po raznim gradovima Nemačke

- Marx piše članak *Podvizi dinastije Hohenzollern*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 10. maja. Engels piše članak *Ofanziiva kontrarevolucije i pobjeda revolucije*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 10. maja.
- Oko 10. maja Engels razrađuje plan akcija za obezbeđenje pobjede ustanka u Rajnskoj provinciji.
10. maja U Elberfeldu je izbio ustanak. Engels putuje u Zolingen, odakle polazi sa odredom revolucionarnih radnika u Elberfeld.
11. maja Engels stiže u Elberfeld, gde mu Komitet bezbednosti poverava da rukovodi radovima na podizanju odbrambenih postrojenja i da nadzire sve barikade u gradu i artiljeriju. Engels zahteva od Komiteta bezbednosti da naoruža radnike i nametne buržoaziji porez za izdržavanje naoružanih odreda.
- Pruska vlada naređuje da se Marx protera iz Pruske, kako bi na taj način sprečila izlaženje lista »Neue Rheinische Zeitung«.
- 14—15. maja Komitet bezbednosti u Elberfeldu, pod pritiskom lokalne buržoazije koja se plašila da Engels ne proglašuje crvenu republiku, predlaže Engeltu da napusti grad. Ponašanje Komiteta izaziva revolt radnika. Oni mole Engelsa da ostane, obećavajući da će ga »štiti svojim životom«.
15. maja Engels, trezveno ocenjujući situaciju i ne želeći da unosi rascep u tabor ustanika, napušta Elberfeld i dolazi u Keln.
16. maja Marxu je uručen nalog o njegovom proterivanju iz Pruske.
- Oko 17. maja Izdan je nalog za hapšenje Engelsa zbog njegovog učešća u elberfeldskom ustanku.
17. maja U »Neue Rheinische Zeitung« pojavljuje se podroban izveštaj o elberfeldskim događajima. List zahvaljuje elberfeldskim radnicima za simpatije iskazane njegovom uredniku Engeltu i uverava ih da će u momentu buduće odlučujuće bitke između radnika i buržoazije Engels, kao i svi urednici »Neue Rheinische Zeitung«, stajati na svom mestu i da ih nikakva sila ne može nagnati da to mesto napuste. Nalog za hapšenje primorava Engelsa da napusti Keln.
- Do 19. maja Marx podmiruje novcem za pretplatu, vlastitim sredstvima i prodajom svoje šnelprese, dugove »Neue Rheinische Zeitung« slagačima, štamparima, trgovcima papira, nameštenicima, dopisnicima, redakcijskom osoblju i drugima.
19. maja Zbog proterivanja Marxa iz Pruske i proganjanja Engelsa i drugih urednika lista, »Neue Rheinische Zeitung« morala je obustaviti svoje izlaženje. Poslednji, 301. broj lista štampan je crvenom bojom. U njemu je objavljen Marxov članak *Uklanjanje lista »Neue Rheinische Zeitung« proglašenjem opsadnog stanja* i Engelsov članak *Ugarska*. U oproštajnom proglašenju radnicima Kelna urednici lista izjavljuju da će »Njihova poslednja reč biti svuda i uvek: *oslobođenje radničke klase!*«
- 19—20. maja Posle prestanka izlaženja »Neue Rheinische Zeitung« Marx i Engels odlaze u Frankfurt na Majni, gde pokušavaju pokrenuti poslanike Nacionalne skupštine da se stave na čelo oružanog

- ustanka u jugozapadnoj Nemačkoj, da pozovu revolucionarnu armiju Badena i Pfalca u Frankfurt i da opštenemačku Nacionalnu skupštinu stave pod uticaj stanovništva i armije koji su se digli na ustanak. Ovaj plan nije naišao na podršku kod sitnoburžoaskih poslanika Skupštine.
- 20—21. maja Marx i Engels dolaze u Baden. U Manhajmu, Ludvigshafenu i Karlsrueru oni nastoje ubediti rukovodioce pokreta u potrebu da pošalju badensku revolucionarnu armiju u Frankfurt i da dadu ustanku opštenemački karakter. Sitnoburžoaski demokrati, koji su stajali na čelu pokreta, odbacili su Marxove i Engelsove predloge.
- Oko 24—26. maja Marx i Engels odlaze u Pfalca. Putuju u Špajjer, zatim u Kajzerslautern, gde se nalazi privremena vlada. Budući da se ustanak razvio pod parolom odbrane Ustava Rajha, i da su njime rukovodili lideri sitnoburžoaske demokratije, Marx i Engels odbijaju svako oficijelno učešće u rukovođenju ustankom.
29. maja Sud popravne policije u Kelnu oslobađa krivice Marxa, Dronkea, Weertha i druge, optužene za klevetu poslanika frankfurtske Nacionalne skupštine, u vezi sa člankom u »Neue Rheinische Zeitung« od 14. septembra 1848. U članku se razgolićavao falsifikujući izveštaj poslanika Stedtmanna o glasanju povodom primirja s Danskom.
- Kraj maja Marx i Engels odlaze u Bingen. Na putu ih hapse hesenski vojnici, zbog sumnje za učešće u ustanku, i šalju u Darmštat, a odatle u Frankfurt na Majni. U Frankfurtu su Marx i Engels oslobođeni, pa su ponovo krenuli u Bingen.
31. maja Marx piše izjavu u ime svih urednika »Neue Rheinische Zeitung« u kojoj saopštava da oni nemaju ničeg zajedničkog sa »Westdeutsche Zeitung«. Izjava je štampana 2. juna u »Neue Deutsche Zeitung« i u drugim nemačkim listovima.
- Oko 2. juna Očekujući početak odlučujućih revolucionarnih događaja u Francuskoj, Marx polazi u Pariz sa mandatom Centralnog odbora demokrata da predstavlja nemačku revolucionarnu partiju kod francuske socijalističko-demokratske partije. Engels odlazi u Kajzerslautern s namerom da tamo živi prvo vreme kao politički emigrant, a ako izbjie borba, »da u tom pokretu zauzme ono mesto koje je jedino i mogla zauzeti »Neue Rheinische Zeitung« — mesto vojnika«.
- Privremena vlada Pfalca nudi Engelsu razne civilne i vojne službe. On odbija sve ponude i jedino pristaje da napiše nekoliko članaka za list: »Bote für Stadt und Land« (»Vesnik za grad i selo«), koji izdaje privremena vlada Pfalca.
2. juna Engels piše članak *Revolucionarni ustanak u Pfalcu i Badenu*, koji izlazi 3. juna u »Bote für Stadt und Land«. Budući da njegov drugi članak redakcija smatra odveć »buntovnim«, Engels povlači članak i odbija dalju saradnju u listu.
- Oko 3. juna Marx dolazi u Pariz.
- Posle 3. juna Marx uspostavlja i proširuje svoje veze s rukovodiocima klubova i tajnih radničkih organizacija, a takode i s predstavnicima francuskih demokrata.

6. juna Pruska vlada izdaje poternicu za Engelsom.
7. juna U pismu Engelsu Marx javlja o napetoj revolucionarnoj situaciji u Parizu i moli Engelsa da ga redovno informiše o situaciji u Nemačkoj.
13. juna — Engels putuje preko Nojštata u Ofenbah, da bi tamo stupio
12. jula u badensko-pfalačku armiju, i to u odred dobrovoljaca pod komandom Willicha. Neposredno učestvuje u revolucionarnim borbama u Badenu i u Pfalcu. Kao adutant Willicha, Engels zajedno s njim izrađuje planove vojnih operacija i rukovodi izvođenjem komplikovanih i opasnih borbenih zadataka. Lično učestvuje u četiri boja, među kojima i u velikoj bici kod Raštata.
21. juna Marx piše članak *13. juni* o neuspešnoj akciji sitnoburžoaskih demokrata u Parizu. Članak izlazi 29. juna u nemačkom demokratskom listu «Volksfreund».
12. jula Posle poraza badensko-pfalačkog ustanka, odred u kome se borio Engels poslednji prelazi preko granice u Švajcarsku.
19. jula Marx dobija od francuskih vlasti obavest da je izdat nalog za njegovo proterivanje iz Pariza u departman Morbian — močvaran, nezdrav kraj u Bretanji.
24. jula Engels dolazi u Vevej (kanton Waadt).
25. jula U pismu Marxovoj ženi Jenny u Pariz Engels izražava svoju zabrinutost za sudbinu Marxa, jer se pronose glasovi da je uhapšen, i javlja o svom učestvovanju u ustaničkim vojnim operacijama u Badenu i Pfalcu.
- Oko 27. jula U otvorenom pismu uredniku lista «La Presse» Marx demantuje u tom listu objavljene netačne podatke o prestanku izlaženja «Neue Rheinische Zeitung» i o daljoj delatnosti njenog urednika. Pismo je objavljeno u «La Presse» 30. jula.
- Oko 1. avgusta Marx piše Engelsu pismo u kojem izražava radost povodom vesti koje je od njega primio. Savetuje Engelsu da napiše istoriju badensko-pfalačkog ustanka i javlja mu o svojim pregovorima za izdavanje političko-ekonomskog časopisa u Berlinu.
- Oko 20. avgusta Posle jednogmesječnog zadržavanja u Veveju Engels prelazi u Lozanu.
23. avgusta U pismu Engelsu Marx javlja da ga proteruju iz Pariza u močvaran kraj Bretanje. S tim u vezi Marx odlučuje da emigrira u London. Predlaže Engelsu da i on dođe u London, da bi onde zajedno izdavali časopis.
24. avgusta Marx odlazi iz Pariza u London.

Registar imena

- Adélaïde (Eugénie-Louise-Adélaïde)*, princesse d'Orléans (Eženi Lujza-Adelaida, princeza od Orleana; 1777 - 1847) — sestra francuskog kralja Louis-Phillippe-a. 295
- Albert (Alexandre Martin-Alber, Aleksandr Marten; 1815 - 1895)* — francuski radnik, socijalist, jedan od rukovodilaca tajnih revolucionarnih društava za vreme Julske monarhije; godine 1848. član privremene vlade. 460
- Aleksandar Veliki (356 - 323. pre n. e.)* — čuveni vojskovođa i državnik antike; od 336. kralj Makedonije. 231 337
- Alkibijad (oko 450 - 404. pre n. e.)* — atinski političar i vojskovođa. 78 82 84
- Almeras, Alexandre-Félix (Aleksandr-Feliks Almera; 1811 - 1868)* — švajcarski političar, radikal, poslanik Nacionalnog veća. 81
- Alvensleben, Albrecht, Graf von (Albreht grof fon Alvensleben; 1794 - 1858)* — pruski političar, ministar finansija (1835 - 1842); 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 241 243 246
- Amelung, Hermann (Herman Amelung)* student prava, godine 1848. član Demokratskog Okružnog odbora u Jeni. 215
- Annon, von (fon Amon)* — pruski činovnik; 1848 - 1849. javni tužilac u Diseldorfu, 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 222 370 371 379
- Anneke, Friedrich (Fridrih Aneke; 1818 - 1872)* — bivši pruski artiljerijski oficir, član kelnske opštine Saveza komunista; 1848. jedan od osnivača i sekretar kelnskog Radničkog udruženja, pristalica Gottschalka; izdavač lista »Neue Kölnische Zeitung«, član Rajnskog okružnog odbora demokratâ, od jula do decembra 1848. u zatvoru; 1849. član vojne komisije u badensko-pfalčkom ustanku; kasnije učesnik Građanskog rata u SAD na strani severnih država. 109 - 115 195 196 355 477 478 483 485 486
- Anneke, Mathilde Franziska (Matilde Franciska Aneke; 1817 - 1884)* — supruga Friedricha Annekea, nemačka književnica; godine 1848, za vreme dok joj je muž bio u zatvoru, uređivala »Neue Kölnische Zeitung«; 1849. učestvovala kao ordonans-officir u badensko-pfalčkom ustanku. 112
- Appel, Christian, Freiherr von (Kristijan baron fon Apel; 1785 - 1884)* — austrijski general, učestvovao u ugušivanju revolucije 1848 - 1849. u Italiji. 326
- Arndt, Ernst Moritz (Ernst Moric Arnt; 1769 - 1860)* — nemački pisac, istoričar i filolog, aktivno učestvovao u oslobodilačkoj borbi nemačkog naroda protiv Napoleonove vladavine; 1848 - 1849. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar), pristalica ustavne monarhije. 62
- Arnim-Boitzenburg, Adolf Heinrich, Graf von (Adolf Hajnrih grof fon Arnim-Bojcenburg; 1803 - 1868)* — pruski političar, predstavnik reakci-

- onarnog junckerstva, pruski ministar unutrašnjih poslova (1842 - 1845) i ministar-predsednik (19 - 29. marta 1848); 1849. jedan od vođa desnice u Drugom domu pruskog landtaga. 290 301 302 316 362
- Arnim-Suckow, Heinrich Alexander, Freiherr von* (Hajnrh Aleksander baron fon Arnim-Zukov; 1798-1861) - pruski političar, umereni liberal; ministar spoljnih poslova (mart-juni 1848); 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 41
- d'Aspre, Constantin, Freiherr* (Konstantin d'Aspre baron; 1789 - 1850) — austrijski general, 1848 - 1849. učestvovao u ugušivanju revolucije u Italiji. 326
- Atkinson, William* (Viljem Etkinsn) — engleski ekonomist, autor većeg broja ekonomskih spisa koji su izašli između 1833. i 1858. Protivnik klasične političke ekonomije i slobodne trgovine, branio zaštitne carine. 442
- Auerswald, Rudolf von* (Rudolf fon Auersvald; 1795 - 1866) — pruski političar, predstavnik buržoaziranog liberalnog plemstva; ministar-predsednik i ministar spoljnih poslova (jun-septembar 1848). 97 100 290
- Aumale, Henri-Eugène-Philippe Louis d'Orléans, duc d'* (Anri-Ežen Filip Luj d'Orlean vojvoda Omal; 1822 - - 1897) — sin francuskog kralja Louis-Phi ippe-a. 296
- Babbage, Charles* (Čarls Bebidž; 1792 - - 1871) — engleski matematičar, fizičar i ekonomist, osnivač London-skog statističkog društva (Statistical Society of London). 444
- Bakunjin, Mihail Aleksandrovič* (1814 - - 1876) — ruski demokrat, publicist, učesnik revolucije 1848 - 1849. u Nemačkoj; kasnije jedan od ideologa anarhizma, protivnik marksizma; zbog svoje razbijačke delatnosti isključen iz Prve internacionale na njenom Haškom kongresu 1872. 225 227 229 233 234
- Bangert* (Banžer) — 1848. član Radničkog udruženja u Lozani. 475
- Barbès, Armand* (Arman Barbes; 1809 - - 1870) — francuski revolucionar, sitnoburžoaski demokrat; za vreme Julske monarhije jedan od rukovodilaca tajnih revolucionarnih društava; 1839. osuđen na doživotni zatvor zbog sudelovanja u pokušaju ustanka; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine, podržavao politiku Ledru-Rollina; kao učesnik akcije od 15. maja 1848. osuđen na doživotni zatvor, 1854. amnestiran, posle živeo u emigraciji. 295
- Barman, Maurice* (Moris Barman; 1808 - 1878) — švajcarski buržoaski političar; poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1857). 82
- Barrot, Camille-Hyacinthe-Odilon* (Kamij-Ijasent Odilon Baro; 1791-1873), — francuski buržoaski političar; za vreme Julske monarhije vođa liberalne dinastičke opozicije; od decembra 1848. do oktobra 1849. bio na čelu vlade koja se oslanjala na kontrarevolucionarni blok monarhističkih frakcija. 124 173 - 176 298 322 328 329 365 397
- Basse, Gottfried* (Gotfrid Base; 1778 - - 1825) — knjižar u Kvedinburgu (Pruska), pisac, izdavač mnogih viteških i pustolovnih romana. 44
- Basserman, Friedrich Daniel* (Fridrih Danijel Baserman; 1811 - 1855) — knjižar u Manhajmu, umereni liberal; predstavnik badenske vlade u Bundestagu. Član Privremenog parlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 9 88 279 382
- Bassi* (Basi) — švajcarski novinar italijanske narodnosti, urednik liberalnog lista «La Suisse». 150
- Bastide, Jules* (Žil Bastid; 1800 - 1879) — francuski političar i publicist; buržoaski republikanac, direktor lista «Le National» (1836 - 1846); 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine i ministar spoljnih poslova (maj-decembar 1848). 41 72
- Battagliani, Carlo* (Karlo Bataljani; 1812 - 1888) — švajcarski buržoaski političar, advokat, poslanik kantona Tesin (Ticino) u Nacionalnom veću

- (1848 - 1851, 1862 - 1875. i 1884 - 1887). 82
- Bavay, Charles-Victor** (Šarl-Viktor Bave; 1801 - 1875) — belgijski sudski činovnik; od 1844. glavni javni tužilac pri Apelacionom sudu u Briselu. 185
- Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron de** (Pjer-Ogisten Karon de Bomarše; 1732 - 1799) — francuski dramatičar. 82 159 370
- Bechtold, Arnold** (Arnold Behtold) — slugač u kelnskoj štampariji u kojoj se štampao list »Neue Rheinische Zeitung«. 487
- Becker, Hermann Heinrich** (Herman Hajnrih Beker; 1820 - 1855) — službenik okružnog suda i publicist u Kelnu; 1848. član kelnskog Demokratskog društva i član uprave Udruženja za radnike i poslodavce, bio izabran u Rajnski okružni odbor demokrata i u kelnski Komitet bezbednosti; urednik lista »Westdeutsche Zeitung« (maj 1849 - jul 1850); član Saveza komunista od 1850, jedan od osuđenih u kelnskom komunističkom procesu 1852; kasnije liberal, gradonačelnik Dortmundu i Kelna. 355 481 482 487
- Becker, Johann Philipp** (Johan Filip Beker; 1809 - 1886) — četkarski radnik, učesnik demokratskog pokreta tridesetih i četrdesetih godina u Nemačkoj i Švajcarskoj, kao oficir švajcarske armije sudelovao u ratu protiv Separatnog saveza; aktivni učesnik revolucije 1848 - 1849, za vreme badenskog-pfalačkog ustanka komandovao badenskom narodnom milicijom; šezdesetih godina jedan od istaknutih rukovodilaca Prve internacionale i učesnik svih njenih kongresa; urednik časopisa »Vorboten«, prijatelj i saborac Marxa i Engelsa. 152
- Bekk, Johann Baptist** (Johan Baptist Bek; 1797 - 1855) — badenski političar, umereni liberal; 1846. do juna 1849. ministar unutrašnjih poslova badenske vlade. 285
- Bem, Jozef** (Jozef Bem; 1795 - 1850) — poljski general i borac za slobodu, jedan od vođa poljskog ustanka 1830 - 1831; u oktobru 1848. učestvovao u odbrani revolucionarnog Beča, 1849. jedan od vojskovođa mađarske revolucionarne armije, zatim stupio u tursku vojsku. 254 255 353 391 423 425
- Bengel, Franz Wilhelm** (Franc Vilhelm Bengel; rođ. oko 1819) — nemački demokrat; 1848 - 1849. predsednik Radničkog udruženja u Milhajmu (Rajnska provincija). 480
- Benkendorf, Konstantin Konstantinovič, grof** (1817 - 1858) — diplomat carske Rusije, vojni ataše u Berlinu, pukovnik, zatim general-major. 123
- Berends, Julius** (Julijus Berends; rođ. 1817) — vlasnik štamparije u Berlinu, sitnoburžoaski demokrat; 1848. vođa berlinskog zanatlijskog udruženja i poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (krajnja levica); emigrirao 1853. u Ameriku. 369
- Berg** (Berg) — švajcarski pukovnik, godine 1848. poslanik Nacionalnog veća. 80 - 83
- Berg, Philipp Karl Peter von** (Filip Karl Peter fon Berg; 1815 - 1866) — katolički sveštenik iz Porajnja, liberal; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar) i 1849. Drugog doma pruskog landtaga. 311 - 313
- Bergius, Karl Julius** (Karl Julijus Bergius; 1804 - 1871) — pruski pravnik i činovnik, publicist; okružni načelnik u Breslavi. 239
- Berlier, Théophile comte** (Teofil Berlije, grof; 1761 - 1844) — francuski pravnik i političar; poslanik Konventa; posle državnog udara 18. brimera (1799) član Državnog veća; učestvovao u izradi Code civil-a. 186
- Bernold, Joseph Leonhard** (Jozef Leonard Bernold; 1809 - 1872) — švajcarski katoličkoliberalni političar, pukovnik, od 1848. član Nacionalnog veća. 76
- Bes, Michele Giuseppe** (Mikela Đuzepe Bes; 1794 - 1855) — general pije-

- montske armije koja se 1848 - 1849. borila protiv Austrije. 326
- Bischoffwerder, Johann Rudolf von* (Johan Rudolf fon Bišofverder; 1741 - 1803) — generaladutant i ljubimac Friedricha Wilhelma II. 399
- Blanc, Jean-Joseph-Louis* (Žan-Žozef-Luj Blan; 1811 - 1882) — francuski sitnoburžoaski socijalist, novinar i istoričar; 1848. član privremene vlade i predsednik Luksemburške komisije (Commission de Luxembourg), stajao na pozicijama izmirenja klasa i paktiranja s buržoazijom. 57 459 460 465
- Blanchenay, Louis* (Luj Blanšene; 1800 - 1881) — švajcarski buržoaski političar, poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1860). 81
- Blum* (Blum) — student, učesnik demokratskog banketa 24. februara 1849. u Kelnu. 481
- Blum, Robert* (Robert Blum; 1807 - 1848) — novinar i knjižar u Lajpcigu, sitnoburžoaski demokrat; 1848. potpredsednik Privremenog parlamenta i vođa leveice u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini; u oktobru 1848. učestvoovao u bečkom ustanku, posle pobeđe reakcije streljan po presudi prekog suda. 38 64 150 151 252 278 353 481
- Böckh, Philipp August* (Filip August Bek; 1785 - 1867) — nemački filolog i istoričar, profesor Berlinskog univerziteta. 71
- Bodenschwingh, Ernst, Freiherr von* (Ernst baron fon Bodelšving; 1794 - 1854) — pruski političar, predstavnik reakcionarnog junkerstva; ministar finansija (1842 - 1845), ministar unutrašnjih poslova (1845 - mart 1848); 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (desno krilo). 23 166 238 - 241 243 245 246 257 301 315 316
- Boetticher, Wilhelm Karl* (Vilhelm Karl Betiher; 1789 - 1868) — reakcionarni pruski činovnik, 1842 - 1848. oberprezident Pruske provincije; 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 133
- Bonaparte* — vidi *Napoleon I*
- Bonaparte* — vidi *Napoleon III*
- Bonin, Gustav von* (Gustav fon Bonin; 1797 - 1878) — predstavnik reakcionarne pruske plemićke birokratije; ministar finansija (septembar-oktobar 1848); kasnije oberprezident Poznanja. 290
- Bourbon* (Burboni) — francuska dinastija; vladala u Francuskoj 1589 - 1792, 1814 - 1815. i 1815 - 1830), u Španiji (1700 - 1931), Napulju - Siciliji (1735 - 1860) i Parmi (1748 - 1859). 161
- Bowring, Sir John* (ser Džon Bauring; 1792 - 1872) — engleski političar, lingvist i pisac, pristalica slobodne trgovine; provodio kolonizatorsku politiku Engleske na Dalekom istoku. 271 442 445
- Brandenburg, Friedrich Wilhelm, Graf von* (Fridrih Vilhelm grof fon Brandenburg; 1792 - 1850) — pruski general, predsednik kontrarevolucionarne vlade (novembar 1848 - novembar 1850). 5 - 11 20 23 - 25 27 29 35 36 - 38 40 48 49 65 71 89 91 105 118 154 - 156 182 183 207 261 286 287 330 354 404 408
- Bray, John Francis* (Džon Frensis Brey; 1809 - 1895) — engleski ekonomist, utopijski socijalist, pristalica Owena; čarist, po profesiji slovoslagač; od 1842. farmer, slugač i novinar u SAD. 445
- Brenner, Johann Karl* (Johan Karl Brener; 1814 - 1883) — švajcarski advokat, publicist, jedan od osnivača i urednik lista «Schweizerische National-Zeitung» u Bazelu, od novembra 1848. član Nacionalnog veća. 31
- Brüggemann, Karl Heinrich* (Karl Hajnrh Brigeman; 1810 - oko 1887) — nemački ekonomist i liberalni publicist, glavni urednik lista «Kölnische Zeitung» (1846 - 1855). 95 96 159 179 180 216 217 406
- Brunov, Filip Ivanovič baron*, kasnije *graf*. (1797 - 1875) — diplomat carske Rusije, diplomatski poslanik (1840 - 1854, 1858 - 1860), a zatim

- ambasador (1860 - 1874) u Londonu. 123
- Bückler, Johann (Schinderhannes)* (Johan Bikler; Šinderhanes; 1877 - 1803) — razbojnički harambaša u Rajnskom Hesenu. 44
- Budberg, Andrej Fjodorovič, baron* (1817 - 1881) — diplomat carske Rusije, od januara 1848. otpravnik poslova u Frankfurtu, krajem 1851. poslanik u Berlinu, kasnije u Beču i Parizu. 123
- Bülow-Cummerow, Ernst Gottfried Georg von* (Ernst Gotfrid Georg fon Bilov-Kumerov; 1775 - 1851) — pruski konzervativni publicist i političar, junker u Pomeraniji. 239
- Bunsen, Christian Karl Josias, Freiherr von* (Kristijan Karl Josias baron Bunzen; 1791 - 1860) — pruski diplomat, publicist i teolog; blizak pruskom dvoru; poslanik u Londonu (1842 - 1854). 23
- Bürger, Gottfried August* (Gotfrid August Birger; 1747 - 1794) — nemački pesnik i prevodilac (Homer, Shakespeare). 299
- Bürgers, Heinrich* (Hajnrh Birgers; 1820 - 1878) — radikalni publicist u Kelnu; 1842 - 1843. saradnik lista «Rheinische Zeitung»; član kelnske opštine Saveza komunista; 1848 - 1849. član kelnskog Radničkog udruženja i Komiteta bezbednosti; 1850. član Centralnog komiteta Saveza komunista, 1852. u kelnskom komunističkom procesu osuđen na 6 godina zatvora; kasnije nacional-liberal. 482
- Calame, Henri-Florian* (Anri-Florijan Kalam; 1807 - 1863) — švajcarski reakcionarni političar i publicist, 1848 - 1863. član Velikog veća kantona Nešatel. 12
- Camphausen, Ludolf* (Ludolf Kamp-hauzen; 1803 - 1890) — bankar u Kelnu, jedan od vođa rajnske liberalne buržoazije; 1847. član Ujedinjenog landtaga; pruski ministar - predsednik (mart - jun 1848), poslanik Pruske kod privremene Centralne vlasti (jul 1848-april 1849). 5 23 88 89 91 93 - 98 154 - 156 170 182 - 184 201 205/206 261 290 301 302 304 313 373 384 388
- Cantador, Lorenz* (Lorenc Kantador) — trgovac u Diseldorfu, 1848. komandovao tamošnjom građanskom gardom; u decembru 1848. zbog poziva na oružani ustanak protiv kraljevske vlasti uhapšen, u martu 1848. oslobođen; emigrirao u SAD. 214 223 266 267 378 - 380
- Capet* — vidi *Louis XVI*
- Carlo V* (Karlo V; 1500 - 1558) — Habzburgovac, španski kralj (1516 - 1556) i rimsko-nemački car (1519 - 1556). 7
- Carlos, Don* (Don Karlos; 1788 - 1855) — španski pretendent na presto; njegovu pokušaji da se domogne prestola i uspostavi neograničenu vlast feudalno-klerikalnih snaga doveli su do građanskog rata u Španiji (1833 - 1840). 133 145 162
- Carlo Alberto* (Karlo Alberto; 1798 - 1849) — kralj Sardinije i Pijemonta (1831 - 1849). 318 320 321 324
- Carlyle, Thomas* (Tomas Karlajl; 1795 - 1881) — engleski pisac, istoričar i filozof, pobornik kulta heroja; zastupao shvatanja bliska shvatanjima feudalnog socijalizma četrdesetih godina; posle 1848. otvoreni neprijatelj radničkog pokreta. 442
- Carnot, Lazare-Nicolas* (Lazar-Nikola Karno; 1753 - 1823) — francuski matematičar i fizičar, političar i vojni stručnjak, buržoaski republikanac; za vreme francuske revolucije najpre jakobinac, kasnije učesnik u kontrarevolucionarnom državnom udaru 9. termidora; 1795. član Direktorija, pod Napoleonom povremeno ministar vojni. 139 255
- Carstens* — vidi *Leßner, Friedrich Car* — vidi *Nikolaj I*
- Castoldi, Jean-Jacques* (Žan-Žak Kastoldi; 1804 - 1871) — švajcarski pravnik i političar, buržoaski radikal; poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1851), od 1848. sudija Saveznog suda. 81

- Caussidière, Marc* (Mark Kosidijer; 1808 - 1861) — francuski sitno-buržoaski socijalist; 1834. učesnik ustanka u Lionu; 1848. policijski prefekt Pariza (februar-maj), poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine; emigrirao posle poraza junskog ustanka u Englesku. 460
- Cavaignac, Eléonore-Louis-Godefroy* (Eleonor - Luj - Godfroa Kavenjak; 1801 - 1845) — francuski novinar, advokat i političar, buržoaski republikanac; učesnik revolucije 1830; od 1843. predsednik Društva za prava čoveka; brat Louis-Eugène-a Cavaignaca. 83
- Cavaignac, Louis-Eugène* (Luj-Ežen Kavenjak; 1802 - 1857) — francuski general i političar, umereni buržoaski republikanac, 1848. guverner Alžira, od maja 1848. ministar vojni; dobivši od ustavotvorne Nacionalne skupštine diktatorska ovlašćenja, krajnjom okrutnošću ugušio junski ustanak pariskog proletarijata; predsednik vlade (jun-decembar 1848). 18 68 - 70 72 113 124 137 176 305 322 328 376 460 461
- Cervantes Saavedra, Miguel de* (Migel de Servantes Saavedra; 1547 - 1616) — španski pisac, autor romana *Don Kihot*. 42 309 411
- Cezar, Gaj Julije* (oko 100-44. pre n. e.) — rimski vojskovođa i državnik. 231
- Chambord, Henri-Charles D'Artois, duc de Bordeaux, comte de* (Anri-Šarl D'Artoa, vojvoda od Bordoa, grof od Šambora; 1820 - 1883) — unuk Charles-a X, pod imenom Henri V pretendent na francuski kraljevski presto. 216 295 329 397
- Changarnier, Nicolas-Anne-Théodule* (Nikola - An - Teodil Šangarnije; 1793 - 1877) — francuski general i političar, monarhist; 1848 - 1849. poslanik ustavotvorne i zakonodavne Nacionalne skupštine, posle juna 1848. komandant Nacionalne garde i pariskog garnizona; učestvovao u rasterivanju demonstracije 13. juna 1849. u Parizu. 176 178 436
- Charles I* (Čarls I; 1600 - 1649) — engleski kralj (1625 - 1649), za vreme engleske buržoaske revolucije pogubljen. 7 201 211
- Charles X* (Šarl X; 1757 - 1836) — francuski kralj (1824 - 1830). 7
- Cherbuliez, Antoine-Elisée* (Antoan-Elize Šerbilije; 1797 - 1869) — švajcarski ekonomist, pristalica Sismondija, spajao je njegovu teoriju s elementima Ricardove teorije. 444 445
- Christern, Johann Wilhelm* (Johan Vilhelm Kristern) — autor anonimno izašlog satiričnog romana *Doctor Eisele's und Baron von Beisele's Landtagsreise im April 1847*. 61
- Chrzanowski, Wojciech* (Vojčeh Hžanovski; 1788 - 1861) — poljski general; 1830 - 1831, za vreme poljske borbe za nezavisnost, šef štaba armije; u martu 1849. komandovao pijemontskom armijom koja se borila protiv Austrije. 323 325
- Claudius, Matthias* (Matijas Kladius; 1740 - 1815) — nemački pesnik. 54
- Compes, Josef Gerhard* (Jozef Gerhard Kompes; 1810 - 1887) — nemački pravnik, liberal, 1848 - 1849. član frankfurtske Nacionalne skupštine (levi centar). 154
- Condé, Louis-Henri-Joseph, duc de Bourbon, prince de* (Luj-Anri-Žozef, vojvoda Burbonski, princ od Kondea; 1756 - 1830) — francuski feudalac, posle 1879. emigrirao iz Francuske i služio u emigrantskom korpusu; vrativši se u Francusku, dobio je 1825. odštetu za konfiskovani imetak, od koje je deo oporučno ostavio svojoj milosnici Feuchères. 296
- Cramer, Carl* (Karl Kramer) — sitno-buržoaski demokrat, 1848 - 1849. izdavač i urednik demokratskog lista »Der Wächter am Rhein«, koji je izlazio u Kelnu. 481 482
- Cromwell, Oliver* (Oliver Kromvel; 1599 - 1658) — engleski državnik; vođa buržoazije i buržoaziranog plemstva za vreme buržoaske revolucije 17. veka; 1653 - 1658.

- lord-protektor (državni poglavar) Engleske, Škotske i Irske. 7
- Czartoryski* (Čartorijski) — poljski kneževski rod. 140
- Čegodajev* — ruski komandant puka. 361
- Čorić* (*Csorich*), *Antun, baron* (1795 - 1864) — austrijski feldmaršal-lajtnant, po narodnosti Hrvat; učestvovao u ugušivanju oktobarskog ustanka 1848. u Beču i revolucije od 1848 - 1849. u Ugarskoj; ministar vojni (1850 - 1853). 254 424
- Dahlen, Hermann, Baron von Orlaburg* (Herman Dalen, baron fon Orlaburg; 1825 - 1887) — austrijski oficir, učestvovao u ugušivanju revolucije od 1848 - 1849. u Mađarskoj. 422 423
- Danton, Georges-Jacques* (Žorž-Žak Danton; 1759 - 1794) — advokat u Parizu; jedan od vođa francuske buržoaske revolucije s kraja 18. veka, najistaknutiji predstavnik desnog krila jakobinaca. 139
- Deinhard, Heinrich Marianus* (Hajnrh Marijanus Dajnhard) — pisac iz Nidercimerna kod Vajmara, demokrat. 215
- Dembinski, Henryk* (Henrik Dembinski; 1791 - 1864) — poljski general, učesnik poljskog ustanka 1830 - 1831; 1848 - 1849. jedan od rukovodilaca mađarske revolucionarne armije. 319 424
- Demosten* (384 - 322. pre n. e.) — grčki govornik; u svojim antimakedonskim govorima (filipikama) borio se za nezavisnost Grčke. 250
- Dibič-Zabalkanskij, Ivan Ivanovič, grof* (*Hans Karl Friedrich Anton von Diebitsch und Narden*; 1785 - 1831. Hans Karl Fridrih Anton fon Dibič i Narden); general-feldmaršal ruske carske armije, komandovao ruskim trupama koje su ugušivale poljski ustanak 1830 - 1831. 232
- Dietz, Johann Wilhelm* (Johan Wilhelm Dic) — vlasnik štamparije u Kelnu u kojoj se od 30. avgusta 1848. štampao list «*Neue Rheinische Zeitung*». 487
- Diez, Friedrich* (Fridrih Dic; 1794 - 1876) — nemački filolog; osnivač metode uporednog studija romanjskih jezika; autor dela *Gramatik der romanischen Sprachen*. 366
- Disch* (Diš) — hotelijer u Kelnu. 54
- Doggenfeld, Anton Vetter, Edler von* (plemeniti Anton Peter Doggenfeld; 1803 - 1882) — mađarski general; 1848 - 1849. suborac Kossutha, šef generalštaba; krio se posle poraza revolucije, emigrirao 1850. preko Hamburga i Pariza u London, kasnije u Italiju i Švajcarsku, vratio se 1867. u Mađarsku. 424
- Drigalski von* (fon Drigalski) — pruski general-lajtnant, predstavnik reakcionarne pruske soldateske; od 1848. komandant divizije u Diseldorfu. 49 - 52 115 291 404 476 477
- Dronke, Ernst* (Ernst Dronke; 1822 - 1891) — nemački publicist i pisac, u početku «*istinski*» socijalist, kasnije član Saveza komunista; 1848 - 1849. jedan od urednika «*Neue Rheinische Zeitung*»; posle poraza revolucije emigrirao u Švajcarsku, zatim u Englesku i povukao se iz političkog života. 54 433 482 486 487
- Druey, Henri* (Anri Drije; 1799 - 1885) — švajcarski političar, radikal, jedan od tvoraca Saveznog ustava od 1848, član Saveznog veća (1848 - 1855), 1850. predsednik Švajcarskog Saveza. 57 - 59 85
- Duchâtel, Charles-Marie-Tanneguy, comte* (grof Šarl-Mari-Tanegi Dišatel; 1803 - 1867) — francuski političar, orleanist; ministar trgovine (1834 - 1836) i unutrašnjih poslova (1839. i 1840 - 1848); maltusovac. 84
- Duesberg, Franz von* (Franc fon Duesberg; 1793 - 1872) — pruski ministar finansija (1846-mart 1848). 241 243 246
- Daufaure, Jules-Armand-Stanislas* (Žil-Arman-Stanisla Difor; 1798 - 1881) — francuski advokat i političar,

- orleanist; 1848 - 1849. poslanik ustavotvorne i zakonodavne Nacionalne skupštine, ministar unutrašnjih poslova (jun-oktobar 1849); 1871. ministar pravosuđa. 438
- Dufour, Guillaume-Henri* (Gijom-Anri Difur; 1787 - 1875) — švajcarski general, buržoaskoliberalni političar; 1847. komandant federalne armije koja je pobedila trupe Separatnog saveza; 1848 - 1849. poslanik Nacionalnog veća. 16 76 80 83 84
- Dumont (DuMont), Joseph* (Žozef Dimon; 1811 - 1861) — nemački novinar, umereni liberal; od 1831. vlasnik lista »Kölnische Zeitung«. 11 33 96 122 153 154 156 157 164 180 181 216 406 429
- Duncker* (Dunker) — pruski činovnik, 1848. šef policije u Berlinu. 319
- Durando, Giovanni* (Đovani Durando; 1804 - 1869) — general papske, zatim pijemontske armije u italijanskoj oslobodilačkoj borbi 1848 - 1849; učesnik nacionalnooslobodilačkih ratova 1859. i 1866. 326
- Ebermeier (Ebermeyer)* (Ebermajer) — pruski pravosudni činovnik; 1849. istražni sudija. 267 378
- Ehrenberg, Christian Gottfried* (Kristijan Gotfrid Erenberg; 1795 - 1876) — nemački prirodnjak, profesor Berlinskog univerziteta. 71
- Eichhorn* (Ajhorn) — pruski sudski činovnik; 1849. javni tužilac u Elberfeldu. 487
- Eichhorn, Johann Albrecht Friedrich* (Johan Albreht Fridrih Ajhorn; 1779 - 1856) — pruski političar, ministar prosvete i vera (1840 - 1848). 23
- Eichmann, Franz August* (Franc August Ajhman; 1793 - 1879) — predstavnik reakcionarne pruske plemićke birokratije; oberprezident Rajnske provincije (1845 - 1850); ministar unutrašnjih poslova (septembar-novembar 1848); 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 28 29 34 36 197 473
- Eisemann, Gottfried* (Gotfrid Ajzeman; 1795 - 1867) — nemački publicist, lekar, učesnik studentskog pokreta, 1832. uhapšen, 1847. pomilovan; 1848 - 1849. član frankfurtske Nacionalne skupštine (centar, kasnije levo krilo), urednik lista »Teutsches Volksblatt«, jedan od osnivača Centralnog martovskog udruženja. 276 277 297
- Elisabeth* (Elizabeta; 1801 - 1873) — pruska kraljica, žena Friedricha Wilhelma IV. 407
- Engels, Friedrich* (Fridrih Engels; 1820 - 1895) 12 31 54 108 152 194 414 - 416 433 472 476 478 - 480 482 486 487 491 492
- Engels* (Engels) — pruski pukovnik; 1848 - 1849. komandant Kelna. 253
- Ernst, August* (August Ernst; 1771 - 1851) — hanoverski kralj (1837 - 1851). 403
- Escher, Alfred* (Alfred Ešer; 1819 - 1882) — švajcarski političar, umereni liberal, pravnik; 1845. i 1847. poslanik Sabora, 1847. predsednik Velikog veća Ciriha; 1848. poslanik i od 1849. više puta predsednik Nacionalnog veća. 58 78 79 82 84
- Esser, Christian Joseph* (Kristijan Jozef Eser) — bačvarski radnik u Kelnu; 1848. predsednik jedne podružnice kelnskog Radničkog udruženja, 1849. urednik lista »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit«. 109 - 114 196 477 482 483 485 486
- Esser I, Johann Heinrich Theodor* (Johan Hajnrih Teodor Eser I) — advokat i pravosudni savetnik u Kelnu, klerikalac; 1848. potpredsednik pruske Nacionalne skupštine (centar). 117
- Esser II, Ferdinand Joseph* (Ferdinand Jozef Eser II) — advokat i pravosudni savetnik u Kelnu, klerikalac, predsednik kelnskog Građanskog udruženja; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desni centar). 117
- Esser III, J. P.* (J. P. Eser III) — viši revizijski savetnik u Rajnskom kasacionom sudištu u Berlinu, demokrat; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo) i 1849.

- Drugog doma pruskog landtaga. 116 117
- D'Estér, Karl Ludwíg Johann* (Karl Ludwíg Johan D'Estér; 1811 - 1859) — lekar u Kelnu, član kelnske opštine Saveza komunista; 1848. član Privremenog parlamenta i jedan od vođa levice u pruskoj Nacionalnoj skupštini; učesnik na II kongresu demokratâ u oktobru 1848. u Berlinu, na kome je bio izabran u Centralni odbor demokratâ Nemačke; 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (krajnja leвица); 1849. igrao značajnu ulogu u badensko-pfalačkom ustanku, zatim emigrirao u Švajcarsku. 268 314 316
- Esterhazy von Galantha, Paul Anton, Fürst* (Paul Anton Esterhazy fon Galanta, knez; 1786 - 1866) — ugarski magnat; austrijski diplomat; ministar spoljnih poslova prve mađarske vlade (mart-avgust 1848). 253
- Eytel, Jules* (Žil Etel; 1817 - 1873) — švajcarski buržoaski političar, jedan od vođa radikala u Saboru Vo, 1845 - 1847. poslanik Sabora i 1848. poslanik Nacionalnog veća. 76 81 82
- Falkenhain* (Falkenhajn) — demokrat; 1848. predsednik društva «Germania» u Breslavi. 192
- Faucher, Léon* (Leon Foše; 1803 - 1854) — francuski publicist, ekonomist i političar, orleanist, kasnije bonapartist; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine, ministar unutrašnjih poslova (decembar 1848 - maj 1849. i 1851); ogorčeni neprijatelj radničkog pokreta. 175
- Ferdinand I* (1793 - 1875) — austrijski car (1835 - 1848). 421
- Ferdinando* (1822 - 1855) — denovski vojvoda, brat pijemontskog kralja Vittoria Emanuela II; učestvovao u ratu protiv Austrije 1848 - 1849. 326
- Ferdinando II* (1810 - 1859) — kralj Sicilije i Napulja (1830 - 1859). 124
- Feuchères, Sophie, baronica* (Sofi Fešer; 1795 - 1840) — milosnica princa Louis-Henri-Joseph-a Condéa. 296
- Fischbach* (Fišbah) — učesnik demokratskog banketa koji je u februaru 1849. organizovalo Radničko udruženje Milhajma (Rajnska provincija). 480
- Flocon, Ferdinand* (Ferdinan Flokon; 1800 - 1866) — francuski političar i publicist, sitnoburžoaski demokrat; urednik lista «La Réforme»; 1848. član privremene vlade. 329
- Flottwell, Eduard Heinrich von* (Eduard Hajnrih Flotvel; 1786 - 1865) — predstavnik reakcionarne pruske plemićke birokratije; oberprezident Poznania (1830 - 1840) i Vestfalije (1846 - 1848); ministar finansija (1844 - 1846); 1848 - 1849. član frankfurtske Nacionalne skupštine (desno krilo). 241 243 246 257 - 259
- Folly, Jean* (Žan Foli) — švajcarski pravnik iz kantona Fribur, član Saveznog suda od 1848. 31
- Fanton, Feliks Petrovič* (rod. 1801) — diplomat carske Rusije, 1848. savetnik ruske ambasade u Beču. 123
- Fouquier, François-Marie-Charles* (François-Mari-Šar Furije; 1772 - 1837) — francuski utopijski socijalist. 158
- Francisci, Stefano* (Stefano Francini; 1796 - 1857) — švajcarski političar, buržoaski radikal, ekonomist, poslanik kantona Tičino u Saboru 1841, 1843. i 1846; član Saveznog veća (1848 - 1857). 57 - 59 85
- Franz Joseph I* (Franc Jozef I; 1830 - 1916) — austrijski car (1848 - 1916). 62 123 280 391 421
- Franz Karl* (Franc Karl; 1802 - 1878) — austrijski nadvojvoda, otac cara Franza Jozepha. 63
- Frederik VII* (1808 - 1863) — danski kralj (1848 - 1863). 136
- Freiligrath, Ferdinand* (Ferdinand Frajligrat; 1810 - 1876) — nemački pesnik; 1848 - 1849. jedan od urednika lista «Neue Rheinische Zeitung»; član Saveza komunista; pedesetih godina povukao se iz revolucionarne borbe. 122 433
- Frey, Remigius Emil* (Remigius Emil Fraj; 1803 - 1889) — švajcarski prav-

- nik, poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1851). 76
- Frey-Hérosé, Friedrich* (Fridrih Fraj-Eroze; 1801 - 1873) — švajcarski liberalni političar, pukovnik i šef generalštaba u ratu protiv Separatnog saveza (1847), od 1848. poslanik Nacionalnog veća, 1848 - 1867. član Saveznog veća, 1854. i 1860. predsednik Švajcarskog Saveza. 57 59
- Friedrich I* (Fridrih I; 1657 - 1713) pruski kralj (1701 - 1713), a kao Friedrich III brandenburški knez-izbornik (1688 - 1701). 398
- Friedrich II der Große* (Fridrih II Veliki; 1712 - 1786) — pruski kralj (1740 - 1786). 243 300 398
- Friedrich August II* (Fridrih August II; 1797 - 1854) — saksonski kralj (1836 - 1854). 403
- Friedrich Wilhelm* (Fridrih Vilhelm; 1620 - 1688) — brandenburški knez-izbornik (1644 - 1688). 398
- Friedrich Wilhelm I* (Fridrih Vilhelm I; 1688 - 1740) — pruski kralj (1713 - 1740). 398
- Friedrich Wilhelm II* (Fridrih Vilhelm II; 1744 - 1797) — pruski kralj (1786 - 1797). 398 399 409
- Friedrich Wilhelm III* (Fridrih Vilhelm III; 1770 - 1840) — pruski kralj (1797 - 1840). 23 66 306 374 399 400 409
- Friedrich Wilhelm IV* (Fridrih Vilhelm IV; 1795 - 1861) — pruski kralj (1840 - 1861). 5 6 13 23 24 33 40 65 66 71 72 117 120 135 168 204 217 243 281 282 287 - 289 303 - 305 307 330 361 374 382 383 390 391 400 401 403 404 407 - 410 412 413 418 428 429
- Funk* — podoficir u pruskoj armiji, demokrat; 1848. član kelnskog Demokratskog društva, uhapšen zbog «veleizdajničkih intriga». 481
- Funk, Alexander Ludwig* (Aleksander Ludwig Funk; 1806 - 1871) — švajcarski liberalni političar, advokat, pukovnik; 1848. predsednik Sabora, zatim poslanik Nacionalnog veća. 15 59
- Furrer, Jonas* (Jonas Furer; 1805 - 1861) — švajcarski političar, umereni liberal, advokat, član Saveznog veća (1848 - 1861), od 1848. četiri puta predsednik Švajcarskog Saveza. 15 56 - 58 78 84 - 86 106 107
- Gagern, Heinrich Wilhelm August, Freiherr von* (Hajnrh Vilhelm August baron fon Gagern; 1799 - 1880) — hesenski političar, umereni liberal; 1848. član Privremenog parlamenta i predsednik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); ministar-predsednik Rajha (decembar 1848-mart 1849). 279 382
- Gagern, Maximilian Ludwig, Freiherr von* (Maksimilijan Ludwig baron fon Gagern; 1810 - 1889) — brat Heinricha, 1848. član frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 38 42
- Gaj, Ljudevit* (1809 - 1872) — hrvatski političar i novinar, vođa Ilirskog pokreta, zaslužan za književni i kulturni preporod Hrvata; pristalica habsburške monarhije na federativnoj osnovi. 144
- Garibaldi, Giuseppe* (Đuzepe Garibaldi; 1807 - 1882) — italijanski revolucionar, demokrat, vođa nacionalno-oslobodilačkog pokreta u Italiji, 1848. na čelu dobrovoljačkog korpusa požrtvovano se borio na strani pijemontske armije u ratu protiv Austrije; glavni organizator odbrane Rimske Republike od aprila do juna 1849; pedesetih i šezdesetih godina bio na čelu borbe talijanskog naroda za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje zemlje. 320
- Geiger, Wilhelm Arnold* (Vilhelm Arnold Gajger) — pruski policijski činovnik, 1848. istražni sudija, zatim šef policije u Kelnu. 112 417
- Gierke* (Girke) — gradski sindikus u Štetinu, liberal; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar), pruski ministar poljoprivrede (mart - septembar 1848); 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 97 116 117
- Girardin, Émile de* (Emil de Žirarden; 1806 - 1881) — francuski publicist

- i političar, 1836 - 1857 (s prekidima) urednik lista »La Presse«; u politici se isticao krajnom neprincipijelnosti. 18
- Gladbach, Anton* (Anton Gladbah) — učitelj u Odentalu (Rajnska provincija), demokrat; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo), predsjednik Demokratskog kluba u Berlinu. 480
- Goethe, Johann Wolfgang von* (Johan Wolfgang fon Gete; 1749 - 1832) — veliki nemački pisac i mislilac. 43 249 288
- Görgey, Arthur* (Artur Đerdi; 1818 - 1916) — general u mađarskoj revoluciji 1848 - 1849, vrhovni komandant mađarske armije (april - jun 1849), oslanjao se na reakcionarni deo oficira, sabotirao revolucionarni rat. 391 423 - 425
- Gottschalk, Andreas* (Andreas Gotšalk; 1815 - 1849) — nemački lekar, član kelnske opštine Saveza komunista; od aprila do juna 1848. predsjednik kelnskog Radničkog udruženja; borio se sa sitnoburžoaskih, sektaških pozicija protiv strategije i taktike Marxa i Engelsa u nemačkoj revoluciji. 109 - 115 477 483 484
- Götz, Christian* (Kristijan Gec; 1783 - 1849) — austrijski general - major, učestvovao 1848 - 1849. u ugušivanju revolucije u Italiji i Mađarskoj. 254 424
- Grimm, braća Wilhelm Karl* (Vilhelm Karl Grim; 1786 - 1859) i *Jakob Ludwig Karl* (Jakob Ludvig Karl; 1785 - 1863) — nemački filolozi, profesori Berlinskog univerziteta. 71
- Groote, von* (fon Grote) — policijski referent u Kelnu; glavni svedok u procesu protiv Gottschalka. 111 114 115 178
- Grouchy, Emmanuel, marquis de* (Emanuel markiz de Gruši; 1766 - 1847) — maršal i per Francuske; učestvovao u Napoleonovim ratovima. 327
- Grin* (Grin) — 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga. 301
- Guerazzi, Francesco Domenico* (Fran-
- česko Domeniko Gveraci; 1804 - 1873) — italijanski pisac, umereni republikanac; 1848. poslanik u Toskani, februara 1849. član privremene vlade, marta - aprila šef izvršne vlasti u Toskani; posle povratka Velikog vojvode osuđen na 15 godina zatvora, 1853. prognan. 69
- Guffanti, Wiegand* (Vigand Gufanti) — nemački trgovac, 1848. član Narodnog komiteta u Kelnu. 481
- Guizot, François - Pierre - Guillaume* (Fransoa - Pier - Gijom Gizo; 1787 - 1874) — francuski istoričar i političar, orleanist, rukovodio je 1840 - 1848. unutrašnjom i spolnom politikom Francuske, zastupao interese finansijske buržoazije. 41 186 260 463
- Gustav (II) Adolf Wasa* (Gustav II Adolf Vaza; 1594 - 1632) — švedski kralj (1611 - 1632) i vojskovođa; težeći dominaciji na Baltičkom moru, vodio rat s Danskom, Poljskom i Rusijom; u tridesetogodišnjem ratu stavio se na čelo protestantskih država; njegovim imenom bilo je nazvano protestantsko udruženje osnovano 1832. u Nemačkoj. 362
- Haaf, Chr.* (Kr. Haf) — 1848. član Radničkog udruženja u Lozani. 475
- Habsburger* (Habsburgovci) — dinastija careva tzv. Svetog Rimskog Carstva Nemačkih Naroda (1273 - 1806, s prekidima), austrijskih careva (od 1804) i careva Austro-Ugarske (1867 - 1918). 140 141 421
- Haerberli* (Heberli) — stanodavac Friedricha Engelsa u Bernu godine 1848. 472
- Hampden, John* (Džon Hempden; 1595 - 1643) — engleski političar, član Dugog parlamenta, vođa puritanske opozicije u buržoaskoj revoluciji. 211
- Hanow, Friedrich* (Fridrih Hanov) — upravitelj sirotišta u Cilihau (Marka); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar) i 1849. Dru-

- gog doma pruskog landtaga (levo krilo). 103
- Hanseman, David Justus* (David Justus Hanzeman; 1790 - 1864) — krupni kapitalist, jedan od vođa rajnske liberalne buržoazije; 1847. član Ujedinjenog landtaga, 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine i od marta do septembra pruski ministar finansija. 22 84 89 91 97 - 104 108 113 133 154 - 156 159 192 193 197 286 290 313
- Harkort, Friedrich Wilhelm* (Fridrih Vilhelm Harkort; 1793 - 1880) — vodeći industrijalac rajnsko-vestfalskog industrijskog okruga; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar) i 1849. Drugog doma pruskog landtaga. 301
- Harner, George Julian* (Džordž Džulijen Harni; 1817 - 1897) — uticajni funkcioner engleskog radničkog pokreta; jedan od vođa levog krila čartista; urednik lista »The Northern Star»; od početka pedesetih godina bio u vezi s Marxom i Engelsom. 482
- Hausmann* (Hausman) — radnik, učesnik demokratskog banketa 24. februara 1849. u Kelnu. 481
- Hébert, Michel-Pierre-Alexis* (Mišel-Pjer-Aleksis Eber; 1799 - 1887) — francuski pravnik i političar, orleanist; 1834 - 1848. član Poslaničkog doma; 1841. glavni javni tužilac Kraljevskog suda; 1847 - 1848. ministar pravosuđa; 1849. poslanik zakonodavne Nacionalne skupštine. 185
- Hecker* (Heker) — pruski sudski činovnik; 1848. javni tužilac u Kelnu. 54 55 112 193 196 370
- Hecker, Friedrich Franz Karl* (Fridrih Franc Karl Heker; 1811 - 1881) — advokat u Manhajmu, radikalni republikanac; 1848. član Privremenog parlamenta, jedan od rukovodilaca badenskog ustanka u aprilu 1848; emigrirao posle poraza ustanka u Švajcarsku, kasnije u SAD, učestvovao kao pukovnik u građanskom ratu na strani severnih država. 42 46 471
- Heckscher, Johann Gustav Wilhelm Moritz* (Johan Gustav Vilhelm Moric Hekšer; 1797 - 1865) — advokat u Hamburgu, liberal; 1848. član Privremenog parlamenta i poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); ministar pravosuđa (jul - avgust 1848) i spoljnih poslova (avgust - septembar 1848) u vladi Rajha; poslanik vlade Rajha u Torinu i Napulju. 42 60
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (Georg Vilhelm Fridrih Hegel; 1770 - 1831) — najznačajniji predstavnik nemačke klasične filozofije, najsvestranije razradio idealističku dijalektiku. 145 400 464
- Heine, Heinrich* (Hajnrh Hajne; 1797 - 1856) — veliki nemački pesnik i pisac. 24 45 155 364 398
- Heinrich LXXII* (Hajnrh LXXII; 1797 - 1859) — knez nemačke patuljaste države Rojs-Lobenštajn Ebersdorf. 158
- Hengstenberg, Ernst Wilhelm* (Ernst Vilhelm Hengštenberg; 1802 - 1896) — nemački teolog, reakcionarni profesor Berlinskog univerziteta. 71
- Henkel, Karl Heinrich* (Karl Hajnrh Henkel; 1802 - 1873) — nemački pravnik, profesor na univerzitetu u Marburgu, 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine, 31. jula dao ostavku na poslanički mandat, u martu 1849. ponovo izabran (levi centar). 115
- Henri V* vidi *Chambord*, *Henri-Charles duc de Bordeaux, comte de*
- Hergenhahn, August* (August Hergenhan; 1804 - 1874) — javni tužilac pri Višem apelacionom sudu u Vizbadenu, liberalni političar; 1848 - 1849. ministar predsednik Nasaua, član Privremenog parlamenta i poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 48
- Hermes, Johann Thimoteus* (Johan Timoteus Hermes; 1738 - 1821) — teolog i pisac, autor romana *Sofiens Reise von Memel nach Sachsen*. 42
- Herx* (Herks) — rukovodilac kelnskog Radničkog pevačkog društva. 481

- Herzog, Karl* (Karl Hercog; 1798 - 1857) — švajcarski publicist i istoričar, liberalni političar, od 1828. profesor na univerzitetu u Jeni, od 1834. na univerzitetu u Bernu; urednik lista »Berner-Verfassungs-Freund«. 150
- Heß, Heinrich, Freiherr von* (Hajnrh baron fon Hes; 1788 - 1870) — austrijski feldmaršal; 1848 - 1849. aktivno učestvovao u ugušivanju revolucije u Italiji. 327
- Hexamer, Adolf* (Adolf Hecksamer) — nemački lekar; urednik berlinskog lista »Die Reform«; 1848. učesnik prvog i drugog kongresa demokratâ u Frankfurtu na Majni i u Berlinu, član Centralnog odbora nemačkih demokrata; posle 1849. emigrirao u Švajcarsku, a zatim u SAD. 268 269
- Heydt, August, Freiherr von der* (August baron fon Hajt; 1801 - 1874) — bankar u Elberfeldu, pruski političar; ministar trgovine (decembar 1848 - 1862) i ministar finansija (1866 - 1869); 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga. 91 308 309 365 368 408 413
- Hildebrand(t), Johann Andreas Karl* (Johan Andreas Karl Hildebrant; 1764 - 1848) — nemački pisac, autor niza avanturističkih i viteških romana. 97
- Hobbes, Thomas* (Tomas Hobs; 1588 - 1679) — engleski filozof, predstavnik matematičko-mehaničkog materijalizma, protivnik engleske revolucije, pristalica monarhije i kompromisa između plemstva i buržoazije. 95
- Höchster, Ernst Hermann* (Ernst Herman Hehster; rod. oko 1810) — advokat u Elberfeldu; za vreme majskog ustanka 1849. predsednik elberfeldskog Komiteta bezbednosti; emigrirao posle poraza ustanka u Pariz; kasnije se povukao iz političkog života. 415
- Höcke* (Heke) — austrijski demokrat, učesnik oktobarskog ustanka 1848. u Beču. 353 354
- Hoencolernski veliki vojvoda Poljske i Rajnlanda* — vidi *Friedrich Wilhelm IV*
- Hoffmann* (Hofman) — 1849. pruski sreski načelnik u Opelnu. 165
- Hohenzoller* — vidi *Friedrich Wilhelm IV*
- Hohenzollern* (Hoencolerni) — dinastija brandenburških knezova-izbornika (1415 - 1918) i nemačkih careva (1871 - 1918). 287 290 304 307 374 398 401 407 409 410
- Homberger, Heinrich* (Hajnrh Homberger; 1806 - 1861) — švajcarski političar, liberal, pravnik; od 1848. poslanik Nacionalnog veća. 81
- Horacije, Kvint Flak* (65 - 8. pre n.e.) — rimski pesnik, autor oda i satira. 78
- Hoym, Karl Georg Heinrich, Graf von* (Karl Georg Hajnrh grof fon Hojm; 1739 - 1807) — predstavnik reakcionarne pruske plemićke birokratije, od 1770. ministar za Šlesku; njegova politika bila je usmerena na germanizaciju poljskih zemalja. 374
- Hühnerbein, F. W.* (F. V. Hinerbajn) — krojač iz Badena, komunist; za vreme majskog ustanka 1849. u Elberfeldu član vojne komisije Komiteta bezbednosti. 414
- Hünemann* (Hineman) — godine 1848. policijski komesar u Kelnu. 111
- Hüser, Hans Gustav Heinrich von* (Hans Gustav Hajnrh fon Hizer; 1782 - 1857) — pruski general, predstavnik reakcionarne vojne kamarile; komandant Majnca (1844 - 1849). 133 418
- Huthsteiner, F. W.* (F. V. Hutštajner) — policijski inspektor u Erfurtu; bivši urednik lista »Barmer Zeitung«. 291
- Jacoby, Johann* (Johan Jakobi; 1805 - 1877) — lekar u Kenigsbergu, publicist i političar, demokrat; 1848. član Privremenog parlamenta i jedan od vođa levog krila u pruskoj Nacionalnoj skupštini; 1849. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine i Drugog doma pruskog landtaga (krajnja levica); kasnije protivnik Bismarckove politike; od 1872. član Socijaldemokratske partije. 313 314

- Jäde, Karl Heinrich Christian* (Karl Hajnrih Kristijan Jede) — pisac iz Vajmara, 1848. član demokratskog Okružnog odbora u Jeni. 215
- James II Stuart* (Džems II Stjuart; 1633 - 1701) — kralj Velike Britanije i Irske (1685 - 1688). 7
- Jauch, Franz* (Franc Jauh; 1807 - 1867) — švajcarski političar, liberal, advokat, član Saveznog suda (1848 - 1852). 31
- Jelačić, Josip* (1801 - 1859) — pukovnik glinske regimente, od 23. marta 1848. ban hrvatsko-slavonsko-dalmatinski i general, od 7. aprila 1848. podmaršal i vrhovni komandant u Hrvatskoj i Vojnoj krajini; 1848 - 1849. ugušivao revoluciju u Austriji (Beču) i Mađarskoj. 18 38 43 63 64 69 94 145-147 233 234 253 254 262 420 421 424
- Jelena Pavlovna (Friederike Charlotte Marie)* (Friderika Šarlota Mari; 1807 - 1873) — ruska velika kneginja, supruga velikog kneza Mihaila Pavloviča. 123
- Jenni (Ženi)* — švajcarski radikalni publicist, urednik i izdavač bernskog humorističkog lista »Gukkasten«. 151
- Johann* (Johan; 1782 - 1859) — austrijski nadvojvoda, od juna 1848. do decembra 1849. regent Rajha. 66
- Jones, Ernest Charles* (Ernest Čarls Džons; 1819 - 1869) — engleski proleterski pesnik i publicist, vođa čartista (levo krilo); izdavač čartističkih listova »Labourer«, »Notes to the People« i »People's Paper«, prijatelj Marxa i Engelsa. 482
- Joseph II* (Jozef II; 1741 - 1790) — rimsko-nemački car (1765 - 1790) i nadvojvoda austrijski, suvladar sa svojom majkom Marijom Terezijom 1765 - 1780. i samovladar 1780 - 1790. 260
- Kalbermatten, Wilhelm* (Vilhelm Kalbermatten; 1793 - 1875) — švajcarski reakcionarni general, bio je 1844. na čelu antidemokratskog prevrata u kantonu Valis, 1847. vrhovni komandant valiskih trupa Separatnog saveza; posle poraza Separatnog saveza otišao u Rim, postao brigadni general i kasnije član Ratnog veća papske armije. 82
- Kamp* (Kamp) — gostioničar u Bonu, učesnik demokratskog banketa 24. februara 1849. u Kelnu. 481
- Kamptz, Karl Albert von* (Karl Albert fon Kampc; 1769 - 1849) — pruski političar, reakcionar, ministar pravosuđa (1832 - 1842). 240
- Karlo Veliki* (oko 742 - 814) — franački kralj (768 - 800) i rimski car (800 - 814). 228
- Karl Friedrich August Wilhelm* (Karl Fridrih August Vilhelm; 1804 - 1873) — braunšvajški vojvoda od 1823, svrgnut početkom septembra 1830; emigrirao iz zemlje, pokušao se vratiti na vlast pomoću niza evropskih država; četrdesetih i pedesetih godina održavao veze s demokratskim elementima emigracije, materijalno pomagao izdavanje lista »Deutsche Londoner Zeitung«. 321
- Karlo Martelo* (oko 689 - 741) — majordom franačkih kraljeva, od 715. faktički vladar franačke države. Pobedio Arape u bici kod Poatjea 732. 143
- Karl Wilhelm Ferdinand* (Karl Vilhelm Ferdinand; 1735 - 1806) — braunšvajški vojvoda (1770 - 1806); vojskovođa u koalicijom ratovima protiv revolucionarne Francuske. 138
- Karolinzi* — od 751. franačka kraljevska dinastija, podelila se 843. na tri grane; u Italiji izumrla 875, u Nemačkoj 911. i u Francuskoj 987. 230
- Katarina (Jekaterina Mihajlovna; 1827 - 1894)* — ruska velika kneginja, kći velikog kneza Mihaila Pavloviča i velike kneginje Jelene Pavlovne, udata za vojvodu Georga od Meklenburg-Štrelica. 123
- Katon, Marko Porcije, Stariji* (234 - 149. pre n. e.) — rimski državnik i istoričar, branio aristokratske privilegije. 130
- Kern, Johann Konrad* (Johan Konrad Kern; 1808 - 1888) — švajcarski li-

- beralni političar, pravnik i diplomat; 1834. predsednik Velikog veća kantona Turgau, 1833 - 1848. poslanik Sabora, od novembra 1848. poslanik a od jula 1850. predsednik Nacionalnog veća; predsednik Saveznog suda. 31 78 81
- Kinkel, Gottfried* (Gotfrid Kinkel; 1815 - 1882) — nemački pesnik i publicist, sitnoburžoaski demokrat, učesnik badensko-pfalackog ustanka od 1849; pruski sud ga je osudio na doživotni zatvor u tvrđavi. Pošto je pobjegao iz zatvora, emigrirao u Englesku; bio je jedan od vođa sitnoburžoaskih demokrata u Londonu, vodio borbu protiv Marxa i Engelsa. 250
- Kirchmann, Julius Hermann von* (Julijus Herman von Kirhman; 1802 - 1884) — nemački pravnik i filozof, radikal; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar) i 1849. Drugog doma pruskog landtaga; kasnije progresist. 116 117
- Kisker* (Kisker) — pruski sudski činovnik, 1848. ministar pravosuđa u Pfulovoj vladi, 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 197
- Knićanin, Stevan Petrović* (1807 - 1855) — srpski činovnik i vojni zapovednik, avgusta 1848. prešao iz Srbije u Vojvodinu kao komandant tamošnjih srpskih dobrovoljaca. Učestvovao u ugušivanju mađarske revolucije 1848 - 1849. 422
- Korff, Hermann* (Herman Korf) — bivši pruski oficir, demokrat; 1848 - 1849. odgovorni izdavač lista »Neue Rheinische Zeitung«; kasnije emigrirao u Ameriku. 108 476 486 487
- Kortum, Karl Arnold* (Karl Arnold Kortum; 1745 - 1824) — nemački pesnik i pisac, poznat kao autor *Jobsiade*. 60 88
- Kościszko, Tadeusz Andrzej Bonaventura* (Tadeuš Anđež Bonaventura Koščuško; 1746 - 1817) — poljski borac za slobodu, 1776 - 1783. učestvovao u borbi za nezavisnost Sjedinjenih Država Amerike i 1783. dobio čin generala; 1794. vođa poljskog ustanka. 232
- Kossuth, Lajos* (Lajoš Košut; 1802 - 1894) — vođa mađarskog nacionalnooslobodilačkog pokreta, u revoluciji 1848 - 1849. bio na čelu buržoaskodemokratskih elemenata; šef mađarske revolucionarne vlade; posle poraza revolucije prešao u Tursku, kasnije živeo kao emigrant u Engleskoj i Americi. 139 147 165 166 231 249 253 318 353 391 420 - 422 481 482
- Krahe* (Krae) — časovničar; 1848 - 1849. član kelnskog Radničkog udruženja. 480
- Krauß, Philipp, Freiherr von* (Filip baron fon Kraus; 1792 - 1861) — austrijski političar, ministar finansija (1848 - 1851). 61
- Kühlwetter, Friedrich Christian Hubert von* (Fridrih Kristijan Hubert von Kilweter; 1809 - 1882) — pruski političar; ministar unutrašnjih poslova (jun-septembar 1848); kasnije okružni načelnik u Diseldorfu i oberprezident provincije Vestfalije. 97 100 103 290
- Kurth* (Kurt) — stolarski radnik; 1848 - 1849. član Radničkog udruženja i Demokratskog društva u Kelnu, učesnik demokratskog banketa 24. februara 1849. 481
- Kyll, Ulrich Franz* (Ulrih Franc Kil) — pravosudni savetnik u Kelnu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo) i 1849. Drugog doma pruskog landtaga (krajnja levica); kasnije progresist. 369
- Landenberg, Adalbert von* (Adalbert fon Ladenberg; 1798 - 1885) — predstavnik reakcionarne pruske plemićke birokratije; ministar prosvete i vera (1848 - 1850). 23 24 113 154 155 197 408
- Lafourie, Wilhelm Adolf* (Vilhelm Adolf Lafuri; rođ. oko 1816) — doktor filozofije, 1848. član demokratskog Okružnog odbora u Jeni. 215

- La Marmora (Ferrero marchese della Marmora), Alfonso* (Alfonso La Marmora, markiz; 1804 - 1878) — italijanski general i političar, ministar vojni Pijemonta (1848, 1849 - 1860); 1855. vrhovni komandant pijemontskih trupa u krimskom ratu, predsjednik vlade (1859 - 1860. i 1864 - 1866). 319 320 324
- Lamartine, Alphonse-Marie-Louis de* (Alfons-Mari Luj de Lamartin; 1795 - 1869) — francuski pesnik, historičar i političar, četrdesetih godina jedan od vođa umerenih republikanaca; 1848. ministar inostranih poslova i faktički šef privremene vlade, član ustavotvorne Nacionalne skupštine i Izvršne komisije. 41 124 224 256 328 402 460 461
- Lange, Ferdinand* (oko 1823 - 1849) — kandidat teologije, 1848. član demokratskog Okružnog odbora u Jeni. 215
- Lassalle, Ferdinand* (Ferdinand Lasal; 1825 - 1864) — nemački publicist, advokat, 1848 - 1849. učestvovao u demokratskom pokretu Rajnske provincije, početkom šezdesetih godina prišao radničkom pokretu, bio jedan od osnivača Opšteg nemačkog radničkog saveza (1863); podržavao politiku ujedinjenja Nemačke «odozgo» pod hegemonijom Pruske, začetnik oportunističkog pravca u nemačkom radničkom pokretu. 221 - 223 266 - 267 370 371 378 - 381 385 - 388
- Latour, Theodor, Graf Baillet von* (Teodor grof Baje fon Latur; 1780 - 1848) — austrijski general, pristalica apsolutne monarhije; 1848. ministar vojni, ubijen za vreme bečkog oktobarskog ustanka. 32 421
- Ledru-Rollin, Alexandre-Auguste* (Aleksandr-Ogist Ledri-Rolen; 1807 - 1874) — francuski publicist i političar, jedan od vođa sitnoburžoaskih demokrata; urednik lista «La Réforme», 1848. ministar unutrašnjih poslova privremene vlade i član Izvršne komisije; poslanik ustavotvorne i zakonodavne Nacionalne skupštine (vođa montanje); posle demonstracije 13. juna emigrirao u Englesku. 59 124 329 436 437 459 - 463 481
- Lelewel, Joachim Ignacy* (Joakim Ignaci Lelevel; 1786 - 1861) — poljski historičar i revolucionar; 1830 - 1831. učesnik poljskog ustanka i član privremene vlade; jedan od vođa demokratskog krila poljske emigracije; 1847 - 1848. član uprave Association démocratique u Briselu. 426
- Leopold I* (1790 - 1865) — belgijski kralj (1831 - 1865). 186
- Leopold II* (1797 - 1870) — toskanski veliki vojvoda (1824 - 1859). 318
- Leßner, Friedrich* (Fridrih Lesner; 1825 - 1910) — krojački kalfa iz Vajmara, član Saveza komunista; 1848 - 1849. pod imenom Friedrich Wilhelm Carstens aktivan u Rajnskoj provinciji, član komiteta kelnskog Radničkog udruženja i predsednik jedne od njegovih podružnica u Kelnu, član kelnske građanske garde; 1850. emisar Saveza komunista u Vizbadenu i Majncu, u kelnskom komunističkom procesu 1852. osuđen na tri godine zatvora u tvrdavi; kasnije emigrant u Londonu, član Generalnog veća Prve internacionale; prijatelj Marxa i Engelsa. 481
- Leuthaus (Lojthaus)* — pruski pravosudni činovnik, 1848. istražni sudija u Kelnu. 34 112
- Lichnowski, Felix Maria, Fürst von* (Feliks Marija knez Lihnovski; 1814 - 1848) — šleski veleposjednik, reakcionarni pruski oficir; 1848. član frankfurtske Nacionalne skupštine (desno krilo), ubijen za vreme septembarskog ustanka u Frankfurtu. 55 474 487
- Liders, Aleksandar Nikolajevič, grof* (1790 - 1874) — ruski general, učestvovao 1831. u pokoravanju Poljske; 1848. ugušio revoluciju u Moldaviji i Vlaškoj, 1849. učestvovao u ugušivanju revolucije u Ugarskoj; 1856. vrhovni komandant ruske krimske armije, 1861 - 1862. namesnik u Poljskoj. 361

- Likurg* — legendarni zakonodavac Sparte; živeo, po predanju, u 9. veku pre n. e. 301
- Lisiecki* (Lisjecki) — sudski činovnik u Poznanju; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo) i 1849. Drugog doma pruskog landtaga (krajnja levica). 356 - 359 362
- Louis XI* (Luj XI; 1423 - 1483) — francuski kralj (1461 - 1483). 140
- Louis XVI* (Luj XVI; 1754 - 1793) francuski kralj (1774 - 1792). 7
- Louis-Napoléon* vidi *Napoléon III*
- Louis-Philippe* (Luj-Filip; 1773 - 1850) — vojvoda Orleanski, francuski kralj 1830 - 1848. 186 273 278 282 294 295 463 464
- Lubomirski* — poljski kneževski rod. 140
- Lubomirski, Jerzy, knez* (1817 - 1872) — poljski aristokrat, panslavist; 1848. učesnik Slovenskog kongresa u Pragu, 1848 - 1849. poslanik austrijskog Rajhstaga. 236
- Lucas* (Lukas) — 1849. član Radničkog udruženja u Milhajmu (Rajnska provincija). 480
- Luise* (Lujze; 1776 - 1810) — pruska kraljica, žena Friedricha Wilhelma III.
- Ludwig, Joseph Anton* (Jozef Anton Ludvig; 1784 - 1864) — austrijski nadvojvoda. 123
- Luther, Martin* (Martin Luter; 1483 - 1546) — jedan od vođa reformacije, osnivač protestantizma (luteranstva) u Nemačkoj; ideolog nemačkog građanstva; 1525, za vreme nemačkog seljačkog rata, stao na stranu kneževa protiv seljaka-ustanika i gradske sirotinje. 26
- Lutter* (Luter) — pruski činovnik, 1848. policijski komesar u Kelnu. 111
- Luvini, Giacomo* (Đakomo Luvini; 1795 - 1862) — švajcarski političar, radikal, pravnik; 1847. pukovnik federalne armije u ratu protiv Separatnog saveza; 1830 - 1848. više puta poslanik kantona Tičino u Saboru; od 1848. poslanik Nacionalnog veća. 76 79 - 82 85
- MacCulloch, John Ramsay* (Džon Remzi Mekalek; 1789 - 1864) — engleski ekonomist, apologet kapitalističkog poretka, vučgarizovao Ricardovo učenje. 442
- Malkowsky von Dammwalden, Ignaz* (Ignac Malkovski fon Damvalden; 1784 - 1854) — austrijski feldmaršal-lajtnant; 1849. učestvovao u ugušivanju revolucije u Ugarskoj. 422 423
- Malten, H.* — reakcionarni novinar; 1848 - 1849. glavni urednik lista „Frankfurter Oberpostamts-Zeitung“. 260
- Maltheser, Johann* (Johan Maltezer) — knjigovezac u Kelnu; član Radničkog udruženja, izbačen iz njega kao policijski špijun. 111 114 115 122
- Malthus, Thomas Robert* (Tomas Robert Maltus; 1766 - 1834) — engleski ekonomist, sveštenik; autor reakcionarne teorije prenaseljenosti. 158 442 449 450
- Mamiani dela Rovere, Terenzio, conte* (Terencio grof Mamijani dela Rovere; 1799 - 1885) — italijanski pesnik, publicist, filozof i liberalni političar; ministar unutrašnjih poslova Papske države (maj-avgust 1848). 69
- Manteuffel, Otto Theodor, Freiherr von* (Oto Teodor baron fon Mantojfel; 1805 - 1882) — pruski političar, predstavnik reakcionarne plemićke birokratije; ministar unutrašnjih poslova (novembar 1848 - decembar 1850), 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga; ministar-predsednik i ministar spoljnih poslova (1850 - 1858). 23 24 29 35 38 40 48 66 154 157 159 162 165 166 261 - 263 265 285 286 307 - 309 315 354 363 - 366 372 377 380 383 384 388 391 400 403 404 408 413
- Marat, Jean Paul* (Žan-Pol Mara; 1743 - 1793) — francuski publicist, u francuskoj revoluciji jedan od najdoslednijih vođa jakobinskog klu-

- ba; izdavač lista »L'Ami du peuple«. 481
- Marilley, Étienne* (Etjen Marije; 1804 - 1889) — biskup Fribura u Švajcarskoj (1846 - 1879), inspirator antidemokratskog ustanka od 24. oktobra 1848. u Friburu; 1848 - 1856. živeo u progonstvu. 32
- Märker (Märcker), Friedrich August* (Fridrih August Merker; 1804 - 1889) — predsednik krivičnog suda u Berlinu, liberal; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar), ministar pravosuđa (jun-septembar 1848). 97
- Marrast, Armand* (Arman Mara; 1801 - 1852) — francuski publicist i političar, jedan od vođa umerenih buržoaskih republikanaca; glavni urednik lista »Le National«; 1848. član privremene vlade i gradonačelnik Pariza, 1848 - 1849. predsednik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 18 70 78 124 461
- Marx, Karl* (Karl Marks; 1818 - 1883). 19 21 30 34 54 108 185 193 199 213 214 355 378 417 419 433 438 464 471 473 474 476 - 480 483 485 - 487 491 492 494 495
- Maurenbrecher, Peter Wilhelm* (Peter Vilhelm Maurenbreher; 1777 - 1861) — pruski činovnik, generalni direktor pošte u Diseldorfu (1817 - 1850). 51
- Maximilian II* (Maksimilijan II; 1811 - 1864) — kralj Bavarске (1848 - 1864). 403
- Medem, Pavel Ivanovič, grof* (1800 - 1854) — diplomat carske Rusije, poslanik u Beču. 123
- Mehmed II* (1430 - 1481) — turski sultan (1451 - 1461). 231
- Mellinet, François* (Fransoa Meline; 1768 - 1852) — belgijski general, jedan od vođa buržoaske revolucije 1830. i demokratskog pokreta u Belgiji; počasni predsednik Association démocratique u Briselu; 1848. u procesu Risquons-Tout, osuđen na kaznu smrti, koja mu je zamenjena sa 30 godina zatvora; u septembru 1849. pušten na slobodu. 110 481
- Messenhauer, Caesar Wenzel* (Cezar Vencel Mesenhauer; 1813 - 1848) — austrijski oficir i pisac; zapovednik Nacionalne garde i komandant Beča za vreme oktobarskog ustanka 1848; posle poraza ustanka streljan. 151
- Metternich, Clemens Wenzel Lothar, Fürst von* (Klemens Vencel Lotar knez fon Meternih; 1773 - 1859) — austrijski političar i diplomat; ministar spoljnih poslova (1809 - 1821) i državni kancelar (1821 - 1848); jedan od organizatora Svete alijanse. 123 133 141 142 218 260 278
- Mevisen, Gustav fon* (Gustav fon Mevisen; 1815 - 1899) — bankar u Kelnu, jedan od vođa rainske buržoazije; 1848 - 1849. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 154
- Mejendorf, Pjotr Kazimirovič, baron* (1796 - 1852) — diplomat carske Rusije, poslanik u Berlinu (1839 - 1850) i u Beču (1850 - 1854). 123
- Michel Georg* (Georg Mihel; 1804 - 1867) — švajcarski oficir i političar, komandant bataljona u ratu protiv Separatnog saveza (1847), poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1860). 79 80 83 85 86
- Mielenz* (Milenc) — vlasnik hotela u Berlinu. 27 54
- Mieroslawski, Ludwik* (Ludvik Miroslavski; 1814 - 1878) — poljski političar i vojni stručnjak, učesnik poljskog ustanka 1830 - 1831; sudelovao u pripremanju ustanka u Poznanju 1846, iz zatvora ga je oslobodila martovska revolucija 1848; bio na čelu ustanka u Poznanju 1848, zatim rukovodio borbom ustanika na Siciliji; za vreme badensko-pfalačkog ustanka 1849. komandovao revolucionarnom armijom; pedesetih godina tražio podršku u bonapartističkim krugovima; za vreme poljskog ustanka 1863. proglašen diktatorom, posle poraza ustanka emigrirao u Francusku. 137 481
- Mihail Pavlovič* (1798 - 1848) — ruski veliki knez, brat cara Nikolaja I. 123

- Milde, Karl August* (1805 - 1861) — šleski tekstilni fabrikant, jedan od predstavnika nemačke liberalne buržoazije; 1848. poslanik i predsednik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); ministar trgovine (jun-septembar 1848). 97
- Milton, John* (Džon Milton; 1608 - 1674) — engleski pesnik i političar; 1649. diplomatski korespondent u službi Cromwellove Republike; u svojim proznim delima zalagao se za republiku. 60
- Mirbach, Otto von* (Oto fon Mirbah) — bivši pruski artiljerijski oficir; za vreme majske ustanka 1849. komandant Elberfelda, posle poraza ustanka emigrirao.
- Moeller* (Meler) — pruski vladin činovnik u Kelnu.
- Molé, Louis-Mathieu, comte* (Luj-Matije grof Mole; 1781 - 1855) — francuski političar, orleanist; predsednik vlade (1836 - 1839); 1848. poslanik ustavotvorne i 1849 - 1851. zakonodavne Nacionalne skupštine, jedan od vođa konzervativno-monarhističke Stranke rada. 365
- Molière, Jean-Baptiste Poquelin* (Žan-Batist Poklen Molijer; 1622 - 1673) — francuski komediograf. 217
- Mönch Hermann von Lehmin* (monah Herman iz Lenina) — tobožnji autor latinske pesme «Vaticinium Lehninense» koja je proricala dalju sudbinu Hohenzolernâ. 400
- Monk* (*Monck*) *George, duke of Albemarle* (Džordž Mank vojvoda od Elbimarla; 1608 - 1669) — engleski general i političar; isprva rojalist, zatim general u Cromwellovoj armiji, omogućio je 1660. godine restauraciju dinastije Stuartâ. 176
- Morret* (Moret) — pruski policijski činovnik, 1848 - 1849. upravnik zavrta u Diseldorfu. 222 223 378
- Mosle, Johann Ludwig* (Johan Ludvig Mozle; 1794 - 1877) — oldenburški oficir i političar; 1848 - 1849. član frankfurtske Nacionalne skupštine i punomoćnik Oldenburga kod Bundestaga i Centralne vlasti. 60 61 63 278
- Mühler, Heinrich Gottlob von* (Hajnrh Gotlob fon Miler; 1780 - 1857) — pruski pravosudni činovnik; ministar pravosuđa (1832 - 1844); 1848. predsednik tajnog Višeg tribunala u Berlinu. 117 119
- Müller* (Miler) — radnik, učesnik demokratskog banketa 24. februara 1849. u Kelnu. 481
- Munzinger, Martin Joseph* (Martin Jozef Muncinger; 1791 - 1855) — švajcarski političar, liberal, 1830 - 1848. gotovo neprekidno poslanik Sabora, član Saveznog veća (1848 - 1855), 1851. predsednik Švajcarskog Saveza. 56 58 106 107
- Nadbiskup gnjeznenski i poznanjski* — vidi *Przytusi, Leon*
- Nadvojvoda Karlo* — vidi *Franz Karl*
- Näff, Wilhelm Matthias* (Vilhelm Matijas Nef; 1802 - 1881) — švajcarski liberalni političar, pravnik; više puta poslanik Sabora; jedan od autora ustava iz 1848; član Saveznog veća (1848 - 1875), 1859. predsednik Švajcarskog Saveza. 58
- Napoléon I Bonaparte* (Napoleon I Bonaparta; 1769 - 1821) — francuski car (1804 - 1814. i 1815). 7 125 128 191 231 232 305 318 320 327 399
- Napoléon III Louis Bonaparte* (Napoleon III Luj Bonaparta; 1808 - 1873) — sinovac Napoleona I, predsednik Druge republike (1848 - 1852), francuski car (1852 - 1870). 18 44 124 148 295 298 322 460
- Nenstiel, Johann* (Johan Nenštil) — nemački trgovac, 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 103
- Neselrode, Karl Vasiljevič, grof* (1870 - 1862) — diplomat carske Rusije, ministar spoljnih poslova (1816 - 1856). 41 123
- Neuhaus, Johann Karl Friedrich* (Johan Karl Fridrih Nojhaus; 1796 - 1849) — švajcarski političar, umereni liberal; 1841. predstavnik Sabora; 1848 - 1849. poslanik Nacionalnog veća. 15 56 76 151

- Nicolovius, Georg Heinrich Franz* (Georg Hajnrh Franc Nikolovius) — pruski pravosuđni činovnik; 1848 - 1849. glavni tužilac pri Rajnskom Apelacionom sudu u Kelnu. 52 53 221 370 371 379
- Niggeler, Niklaus* (Niklaus Nigeler; 1817 - 1872) — švajcarski političar, radikal, 1848. urednik lista »Berner Zeitung«, poslanik Veća kantonâ (1848 - 1850. i 1855 - 1860), Nacionalnog veća (1860 - 1866) i njegov predsjednik (1866). Od 1846. član i četiri puta predsjednik Velikog veća kantona Bern. 32 151
- Nikolaj I* (1796 - 1855) — ruski car (1825 - 1855). 123 125 236 255 361 391 392 397 403 409
- Nothjung, Peter* (Peter Notjung; 1821 - 1880) — nemački krojač, 1848. član kelnske opštine Saveza komunista i komiteta kelnskog Radničkog udruženja, vodnik u kelnskoj građanskoj gardi; u septembru 1848. član Komiteta bezbednosti; učesnik majskog ustanka u Elberfeldu; 1851. uhapšen kao emisar Saveza komunista, osuđen u kelnskom komunističkom procesu 1852. na šest godina zatvora; kasnije lasalovac. 482
- Nugent, Laval, Graf von Westmeatha* (Laval Nugent grof od Vestmeta; 1777 - 1862) — austrijski feldmaršal; komandant sjedinjene Krajine; imao posede u Hrvatskoj, učestvovala u ugušivanju revolucije od 1848 - 1849. u Italiji i Madarskoj. 254 422 423
- Ochsenbein, Johann Ulrich* (Johan Ulrich Oksenbajn; 1811 - 1890) — švajcarski političar i general; radikal, zatim jedan od vođa švajcarskih liberala; 1847. predsjednik Sabora, pa predsjednik Švajcarskog Saveza (1847 - 1848); 1848. predsjednik Nacionalnog veća i član Saveznog veća (1848 - 1854). 15 32 56 - 59 106 107 150 151
- Olfers, von* (fon Olfers) — 1848. potpredsjednik Apelacionog suda u Minskeru. 118
- Ott* (Ot) — demokrat iz Voringena (Rajnska provincija). 480
- Otto, Karl Christian* (Karl Kristijan Oto; rođ. oko 1818) — doktor filozofije, 1848. član demokratskog Okružnog odbora u Jeni. 215
- Otto, Karl Wunibald* (Karl Wunibald Oto; rođ. 1810) — hemičar, 1848 - 1849. član kelnskog Radničkog udruženja, član Saveza komunista; 1852. optužen u kelnskom komunističkom procesu. 483 485 486
- Palacký, František* (František Palacki; 1798 - 1876) — češki istoričar, buržoaskoliberalni političar, austroslavist i vođa češkog nacionalnog pokreta (»Staročeha«) oko polovine 19. veka; predsedavao Slovenskom kongresu u Pragu 1848, bio poslanik Rajhstaga u Beču i Kromerizu (1848 - 1849), pristalica Habsburške monarhije na federativnoj osnovi. 144 146 233
- Palmerston, Henry John Temple, Lord* (lord Henri Džon Templ Palmerston; 1784 - 1865) — engleski političar, najpre torijevac, od 1830. jedan od desnih vođa vgovaca; ministar spoljnih poslova (1830 - 1841, 1846 - 1851), unutrašnjih poslova (1852 - 1855) i premijer (1855 - 1865). 41 43 44 58 123
- Paskevič, Ivan Fjodorovič knez od Varšave i grof od Erivana* (1782 - 1856) — ruski general-feldmaršal, od leta 1831. glavnokomandujući carske armije koja je ugušivala poljski ustanak od 1830. do 1831, 1849. glavnokomandujući carske armije koja je učestvovala u ugušivanju revolucije u Madarskoj. 232
- Patow, Erasmus Robert, Freiherr von* (Erazmus Robert baron fon Patov; 1804 - 1890) — pruski političar, umereni liberal; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); ministar trgovine (april - jun 1848) i ministar finansija (1858 - 1862). 103
- Paul Karl Friedrich August* (Paul Karl Fridrih August; 1785 - 1852) — virmberški princ. 123
- Pavlov* — godine 1849. komandant jednog ruskog mobilnog korpusa. 361
- Peel, Sir Robert* (ser Robert Pil; 1788 - 1850) — engleski političar i eko-

- nomist, umereni torijevac; osnovao 1832. neokonzervativnu partiju; ministar-predsednik (1841 - 1846), uz podršku liberala ukinuo zakone o žitu (1846). 271
- Perczel, Moritz* (Moric Percel; 1811 - 1899) — mađarski general, učesnik revolucije 1848 - 1849. u Mađarskoj; posle poraza revolucije emigrirao u Tursku, potom u Englesku. 353 425
- Perrone di San Martino, Ettore* (Ettore Perone di San Martino; 1789 - 1849) — general pijemontske armije koja se 1848 - 1849. borila protiv Austrije. 326
- Pfuehl, Ernst Heinrich Adolf fon* (Ernst Hajnrih Adolf fon Pfuehl; 1779 - 1866) — pruski general, predstavnik reakcionarne vojne kamarije; guverner Nešatela (1832 - 1848), u martu 1848. komandant Berlina, rukovodio u aprilu i maju 1848. ugušivanjem ustanka u Poznanju; pruski ministar-predsednik i ministar vojni (septembar-novembar 1848). 7 12 13 29 49 103 - 105 165 197 208 290 313
- Pfyyffer, Kasimir* (Kazimir Pfifer; 1794 - 1875) — švajcarski liberalni političar, pravnik i istoričar, od 1826. član Velikog veća Lucerna, više puta poslanik Sabora, 1848 - 1863. poslanik i 1854. predsednik Nacionalnog veća, 1848. potpredsednik i do 1863. pet puta predsednik švajcarskog Saveznog suda. 31 77
- Pinder, Julius Hermann* (Julijus Herman Pinder) — pruski činovnik, umereni liberal; 1848. oberprezident Šleske, poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); 1849. član frankfurtske Nacionalne skupštine i Prvog doma pruskog landtaga. 29
- Pinto, Isaac* (Isak Pinto; 1715 - 1787) — holandski veletrgovac i berzanski špekulant; ekonomski pisac. 22
- Pioda, Giovan-Battista* (Dovan-Batista Pioda; 1808 - 1882) — švajcarski progresivni liberalni političar i diplomat, advokat; državni sekretar i državni savetnik u kantonu Tičino, 1844. poslanik Sabora; 1847. poručnik u ratu protiv Separatnog saveza; poslanik (1848 - 1854) i predsednik (1853 - 1854) Nacionalnog veća; član Saveznog veća (1857 - 1864). 77 78 82 84 85
- Pittet, Benjamin* (BenžameŃ Pite; umro 1863) — poslanik švajcarskog Nacionalnog veća (1848 - 1851), član Velikog veća kantona Vo (Vaud. Waadt). 84
- Pije IX* (1792 - 1878) — rimski papa (1846 - 1878). 124 256 273 318
- Plougoum, Pierre-Ambroise* (Pjer-Ambroaz Plugulum; 1776 - 1863) — francuski pravosudni činovnik i političar, poslanik i viši javni tužilac za vreme Julske monarhije. 185
- Polk, James Knox* (Džems Noks Poik; 1795 - 1849) — predsednik Sjedinjenih Država Amerike (1845 - 1849), pripadao demokratskoj partiji. 132
- Pothmann, Johann* (Johan Potman) — demokrat u Elberfeldu, član vojne komisije Komiteta bezbednosti i komandant landvera za vreme elberfeldskog ustanka u maju 1849; posle poraza ustanka emigrirao u Holandiju. 414
- Potocki* — poljski grofovski rod. 140
- Pottinger, Henry* (Henri Potindžer; 1789 - 1856) — engleski general i diplomat; komandovao engleskim trupama (1841 - 1842) u opijumskom ratu protiv Kine, 1849. guverner Hongkonga. 1846 - 1849. Rta Dobre nade i zatim do 1854. guverner Madrasa. 270
- Prinz, W.* (V. Princ) — član kelnskog Radničkog udruženja, urednik lista »Freiheit, Arbeit«, pristalica A. Gottschalka. 477
- Proudhon, Pierre-Joseph* (Pjer-Žozef Prudon; 1809 - 1865) — francuski publicist, sociolog i ekonomist, ideolog sitne buržoazije; jedan od rodonačelnika anarhizma; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 449 456 459 463 - 465
- Przytuski, Leon* (Leon Pšiluski; 1789 - 1865) — gneznenski i poznanjski nadbiskup. 373
- Pruski princ* — vidi *Wilhelm I*
- Puchner, Anton, Freiherr fon* (Anton

- baron fon Puhner; 1779 - 1852) — austrijski general; učestvovao 1849. u ugušivanju revolucije u Madarskoj. 254 422 423
- Pustkuhen-Glanzow, Johann Friedrich Wilhelm* (Johan Fridrih Vilhelm Pustkuhen-Glancov; 1793 - 1834) — nemački pisac, teolog, autor zlobnih i loših parodija na Goetheovog *Vilhelma Majstera*. 249
- Rabe, Arnold von* (Arnold fon Rabe) — pruski političar; 1848 - 1849. ministar finansija u vladi Brandenburg-Manteuffel. 408
- Radetzky, Joseph, Graf* (Grof Jozef Radecki; 1766 - 1858) — austrijski feldmaršal, vrhovni komandant austrijskih trupa u Italiji. 68 69 77 79 84 86 150 318 - 320 322 - 325 327 426
- Radowitz, Joseph Maria von* (Jozef Marija fon Radovic; 1797 - 1853) — pruski general i političar, predstavnik reakcionarne dvorske kamarile; 1848. jedan od vođa desnice u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini. 297 330 376 377 383
- Rajačić, Josif* (1785 - 1861) — od 1842. karlovački mitropolit, od 1848. patrijarh srpski; neprijatelj mađarske revolucije 1848 - 1849; ugušio je revolucionarni pokret među vojvodanskim Srbima, decembra 1848. uzeo je u ruke i svu vojnu vlast u Vojvodini. 234
- Ramberg, Georg Heinrich, Freiherr von* (Georg Hajnrih baron fon Ramberg; 1786 - 1855) — austrijski feldmaršal-lajtnant, učestvovao 1849. u ugušivanju revolucije u Madarskoj. 424
- Ramorino, Gerolamo* (Đerolamo Ramorino; 1792 - 1849) — general pijemontske armije za vreme revolucije 1848 - 1849. u Italiji; njegova izdajnička taktika pomogla je kontrarevolucionarnim austrijskim trupama da izvojuju pobedu. 321 322 324 325 327
- Raspail, François-Vincent* (Fransoa-Vensan Raspaj; 1794 - 1878) — francuski prirodoslovac i publicist, socijalistički republikanac, blizak revolucionarnom proletarijatu; učesnik revolucija 1830. i 1848. godine, izdavač lista «L'Ami du Peuple»; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine, 1849. osuđen na pet godina zatvora; posle preinačenja presude na progonstvo živeo u Belgiji. 459 460 - 463
- Raumer, Friedrich von* (Fridrih fon Raumer; 1781 - 1873) — nemački reakcionarni istoričar, liberal; 1849. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar), poslanik Rajha u Parizu. 60 72
- Raveaux, Franz* (Franc Ravo; 1810 - 1851) — duvanski trgovac u Kelnu; 1848. član levog centra u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini, poslanik Rajha u Švajcarskoj; 1849. član privremenog regentstva Rajha i badenske privremene vlade; posle poraza badensko-pfalačkog ustanka emigrirao. 483
- Reichenbach, Eduard, Graf von* (Eduard grof fon Rajhenbah; 1812 - 1869) — šleski demokrat; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo), od oktobra 1848. član Centralnog odbora demokratâ Nemačke; kasnije progresist. 268
- Reiff, Wilhelm Joseph* (Vilhelm Jozef Rajf; rođ. oko 1824) — član Saveza komunista i kelnskog Radničkog udruženja, kasnije sekretar Udruženja za obrazovanje radnika; 1850. isključen iz Saveza komunista. 477
- Renard, Andreas, Graf* (grof Andreas Renard; 1795 - 1874) — šleski veleposednik, 1849. poslanik Drugog Doma pruskog landtaga (desno krilo). 301 312 313
- Ricardo, David* (Dejvid Rikardo; 1772 - 1823) — engleski ekonomist, predstavnik klasične buržoaske političke ekonomije. 158 492 494
- Ridiger, Fjodor Vasiljevič, grof* (1783 - 1857) — ruski general, sudelovao 1831. u pokoravanju Poljske, okupirao 1846. Krakov; učestvovao 1849. u ugušivanju revolucije u Madarskoj. 361
- Riedel, Adolf Friedrich Johann* (Adolf Fridrih Johan Ridel; 1809 - 1872)

- tajni arhivski savetnik u Berlinu, istoričar; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo) i 1849. Drugog doma pruskog landtaga (desno krilo). 301 317 365 - 369
- Riedmatten, Augustin** (Augustin Ridmatten; 1796 - 1867) — švajcarski oficir, plaćenik u francuskoj i napuljskoj armiji, 1844. bio na čelu antidemokratskog prevrata u kantonu Valis; 1848 - 1849. najaktivnije učestvovao u krvavom ugušivanju revolucije u Napulju i Siciliji. 82
- Rintelen, F. Wilhelm von** (F. Vilhelm fon Rintelen; umro 1869) — pruski pravosudni činovnik; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo), ministar pravosuđa (novembar 1848 - april 1849); 1849. član Prvog doma pruskog landtaga. 118 119 121
- Riotte, Karl Nikolaus** (Karl Nikolaus Riote; rođ. oko 1816) — nemački advokat, demokrat; 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga; za vreme majskog ustanka 1849. u Elberfeldu član Komiteta bezbednosti; emigrirao u Ameriku. 415
- Rittinghausen, Moritz** (Moric Rittinghausen; 1814 - 1890) — nemački demokratski publicist i političar; 1848. član Demokratskog društva i Komiteta bezbednosti u Kelnu, saradnik lista »Neue Rheinische Zeitung«; 1849. jedan od izdavača lista »Westdeutsche Zeitung«; kasnije član Prve internacionale i nemačke socijaldemokratske partije. 480 482
- Robespierre, Maximilien-Marie-Isidor de** (Maksimilijen-Mari-Isidor de Robespier; 1758 - 1794) — političar francuske revolucije, vođa jakobinaca; 1793 - 1794. šef revolucionarne vlade 22 191 481
- Rodbertus - Jagetzow, Johann Karl** (Johan, Karl Rodbertus-Jagecov; 1805 - 1875) — pruski veleposednik, ekonomist, ideolog poburzoaženog plemstva; 1848. vođa levog centra u pruskoj Nacionalnoj skupštini, ministar prosvete i vera u Auerswaldovoj vladi; kasnije teoretičar prusko-junkerskog »državnog socijalizma«. 6
- Rohrscheidt, von** (fon Roršajt) — pruski činovnik, sreski načelnik; 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (centar). 362
- Röser, Peter Gerhard** (Peter Gerhard Rezer; 1814 - 1865) — duvanski radnik u Kelnu; 1848 - 1849. potpredsednik kelnskog Radničkog udruženja, izdavač lista »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit«; od 1850. član Saveza komunista, 1852. jedan od glavnih optuženih u kelnskom komunističkom procesu; kasnije lasalovac. 477 478 481
- Rossi, Pellegrino Luigi Eduardo, comte** (grof Pelegrino Luidi Eduardo Rosi; 1787 - 1848) — italijansko - francuski ekonomist, pravnik i političar; profesor političke ekonomije u Parizu (1833 - 1840), učenik Smitha i Malthusa; 1848. ministar-predsednik Papske države. 444 449 456
- Rossini, Gioacchino** (Đoakino Rosini; 1792 - 1868) — italijanski operni kompozitor. 62
- Rothe, Karl Gustav** (Karl Gustav Rote; rođ. oko 1823) — kandidat teologije, 1848. član demokratskog okružnog odbora u Jeni. 215
- Ruge, Arnold** (1802 - 1880) — nemački publicist, mladohegelovac; 1844. izdavao s Marxom »Deutsch-Französische Jahrbücher«, 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo); posle 1866. nacional-liberal. 225 268 269
- Rukavina, Đuro, baron od Vidougrada** (1777 - 1849) — austrijski feldmaršal-lajtnant po narodnosti Hrvat; 1848. komandovao austrijskim trupama koje su branile Temišvar od Mađara, učestvovao u ugušivanju mađarske revolucije. 422
- Rupp, Julius** (Julijus Rup; 1809 - 1884) — nemački pastor, učesnik verskog pokreta »Prijatelji svetlosti«, jedan od osnivača i vođa takozvanih Slobodnih opština; 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (levo krilo). 362 - 365
- Sack** (Žak) — pruski činovnik u Šleskoj. 291

- Saedt, Otto Joseph Arnold** (Oto Jozef Arnold Set; 1816 - 1886) — pruski pravosudni činovnik, od 1848. javni tužilac u Kelnu; 1852. tužilac u kelnskom komunističkom procesu. 250 251
- Saint-Just, Louis-Antoine-Léon de** (Luj-Antoan Leon de Sen-Zist; 1767 - 1794) — političar francuske revolucije, jedan od vođa jakobinaca. 481
- Saint-Simon, Claude-Henri de Rouvroy comte de** (Klod-Anri de Ruvroa grof de Sen-Simon; 1760 - 1825) — francuski utopijski socijalist. 158
- Schapper, Karl** (Karl Šaper; oko 1812 - 1870) — jedan od vođa Saveza pravednih i Udruženja za obrazovanje radnika u Londonu, član Centralne uprave Saveza komunista; 1848. korektor »Neue Rheinische Zeitung«, od februara do maja 1849. predsjednik kelnskog Radničkog udruženja; 1850. prilikom rascepa u Savezu komunista, bio je zajedno s Willichom vođa sektaške frakcije usmerene protiv Marxa; brzo je uvideo svoju zabludu i opet se priključio Marxu; 1865. član Centralnog veća Prve internacionale. 30 34 213 214 355 378 473 477 - 483 485 486
- Scherer** (Šerer) — nemački advokat, 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (desno krilo). 314
- Schieß, Johann Ulrich** (Johan Ulrich Šis; 1813 - 1883) — švajcarski liberalni političar. 43
- Schiller, Friedrich von** (Fridrih fon Šiler; 1759 - 1805) — nemački pesnik i dramski pisac. 10 44 61 124
- Schinderhannes** — vidi *Bücker Johann*
- Schlick, Franz Heinrich, Graf** (grof Franc Hajnrh Šlik; 1789 - 1862) — austrijski general, učestvovao u ugušivanju revolucije 1848 - 1849. u Madarskoj. 254 422 - 424
- Schlink** (Šlink) — pruski pravosudni činovnik, 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo, kasnije centar). 22
- Schmerling, Anton von** (Anton fon Šmerling; 1805 - 1893) — austrijski političar, liberal; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar), ministar unutrašnjih poslova (jul-septembar 1848), ministar-predsednik i ministar spoljnih poslova (septembar-decembar 1848) privremene vlade Rajha; austrijski ministar pravosuđa (1849 - 1851). 38 42 43 46 47 60 - 63 107
- Schnaase, Karl Julius Ferdinand** (Karl Julijus Ferdinand Šnaze; 1798 - 1875) — pruski pravosudni činovnik i istoričar umetnosti; viši javni tužilac u Diseldorfu (1836 - 1848); od 1848. član berlinskog Višeg tribunala. 193
- Schnapphahn** — vidi *Lichnowski, Felix Maria, Fürst von*
- Schneeberger, (G. Šneberger)** — 1848. član Radničkog udruženja u Lozani. 475
- Schneider II, Karl** (Karl Šnajder II) — advokat u Kelnu; 1848. predsjednik kelnskog Demokratskog društva, član Rajnskog okružnog odbora demokratâ i kelnskog Komiteta bezbednosti; 1849. branilac Marxa i Engelsa u procesu protiv »Neue Rheinische Zeitung«; 1852. branilac u kelnskom komunističkom procesu. 19 21 30 34 186 194 200 213 214 378 473 479 480 483
- Schönlein, Johann Lukas** (Johan Lukas Šenlajn; 1793 - 1864) — nemački lekar, profesor na Berlinskom univerzitetu, monarhist. 71
- Schreckenstein, Ludwig, Freiherr Roth von** (Ludvig baron Rot fon Šrekenštajn; 1789 - 1858) — pruski general, predstavnik feudalne aristokratije, ministar vojni (jun-septembar 1848). 97
- Schücking, Levin** (Levin Šiking; 1814 - 1883) — nemački pisac, saradnik i urednik feljtonâ u »Kölnische Zeitung« (1845 - 1852) 216
- Schultze** (Šulc ili Šulce) — nemački pravosudni činovnik, demokrat; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 104
- Schultze-Delitzsch, Franz Hermann** (Franc Herman Šulce-Delič; 1808 -

- 1883) — nemački ekonomist i političar; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar) i 1849. Drugog doma pruskog landtaga; osnivač nemačkog zadrukarstva, propagirao stvaranje proizvođačkih zadruga od radničkih štednih uloga; šezdesetih godina jedan od vođa progresističke partije. 316
- Schwanbeck, Eugen Alexis* (Eugen Aleksis Švanbek; 1821 - 1858) — novinar, saradnik lista »Kölnische Zeitung« (1847 - 1849). 216 - 219 249 252 - 255
- Seckendorff, August Heinrich Eduard Friedrich, Freiherr von* (August Hajnrih Eduard Fridrih baron fon Zekendorf; 1807 - 1885) — pruski pravnik, visoki sudski činovnik; 1849 - 1851. poslanik Drugog doma pruskog landtaga. 301
- Sethe, Christoph Wilhelm Heinrich* (Kristof Vilhelm Hajnrih Zete; 1767 - 1855) — pruski pravosudni činovnik, predsednik Rajnskog revizijskog i kasacionog suda u Berlinu. 37 117
- Shakespeare, William* (Viljem Šekspir; 1564 - 1616) — engleski dramatičar i pesnik. 10 25 75 83 117
- Sieghart-Müller, Konstantin* (Konstantin Zigvart-Miler; 1801 - 1869) — švajcarski reakcionarni političar, 1844. predsednik Sabora, 1846 - 1847. jedan od vođa Separatnog saveza; posle poraza Separatnog saveza pobjegao u inostranstvo. 75
- Simons, Ludwig* (Ludvig Simons; 1803 - 1870) — nemački pravnik, 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); ministar pravosuđa (1849 - 1860). 368 388 408 413
- Simson, Martin Eduard Sigismund von* (Martin Eduard Sigismund fon Simson; 1810 - 1899) — pruski političar, pravnik; 1848 - 1849. poslanik i predsednik (decembar 1848 - maj 1849) frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); u novembru 1848. kao komesar Rajha poslan u Berlin; 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (levo krilo); predsednik nemačkog Rajhstaga 1871 - 1874. 48 279
- Smith, Adam* (Adam Smit; 1723 - 1790) — engleski ekonomist, predstavnik klasične buržoaske političke ekonomije. 157
- Solaroli, Paolo* (1796 - 1877) — general pijemontske armije koja se 1848 - 1849. borila protiv Austrije. 325
- Sulejman II* (1496 - 1566) — turski sultan (1520 - 1566). 231
- Solon* (oko 638 - 558. pre n. e.) — zakonodavac antičke Atine; sproveo je oko 594. pre n. e., pod pritiskom naroda, niz zakona uperenih protiv rodovske aristokratije. 301
- Sophie* (Sofija; 1805 - 1872) — austrijska nadvojvotkinja, mati cara Franza Josepha I, imala je velik uticaj na politiku reakcionarne dvorske kamarile. 63 123 421
- Spiegel-Borlinghausen, Freiherr von* (baron fon Špigel-Borlinghausen) — pruski činovnik, 1848. okružni načelnik u Diseldorfu. 49 50
- Stämpfli, Jakob* (Jakob Štempfli; 1820 - 1879) — švajcarski radikalni (kasnije liberalni) političar, osnivač i urednik lista »Berner Zeitung«, poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1854, 1875 - 1879) i njegov predsednik (1851. i 1875), član Saveznog veća (1854 - 1863); predsednik Švajcarskog Saveza (1856, 1859. i 1862). 32 151
- Stangier, Johann* (Johan Štangir) — poljoprivrednik u okrugu Altenkirhen, 1848 - 1849. učestvovao u demokratskom pokretu Rajnske provincije. 370 379 380
- Sted(r)mann, (Karl Štetman; 1804 - 1882) — pruski vlastelin, umereni liberal, 1848. član Privremenog parlamenta i poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (levi centar), član komisije za pregovore o primirju u Malmeu i komesar Rajha u Šlezvig-Holštajnu za pregovore o provođenju primirja (septembar 1848 - mart 1849). 60 474 487*
- Steiger, Jakob Robert* (Jakob Robert

- Štajger; 1801 - 1862) — švajcarski liberalni političar, lekar; 1833, 1834. i 1838. poslanik Sabora; 1846. reacionari u Lucernu osudili su ga na smrt, ali je uspeo da pobjegne; član Velikog veća Lucerna (1847 - 1862), poslanik (1848 - 1852) i predsednik (1848 - 1849) Nacionalnog veća. 75 80 82 85 107
- Stein, Julius* (Julijus Štajn; 1813 - 1883) — učitelj u Šleskoj, demokratski publicist; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); predsednik Demokratskog kluba u Berlinu; 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (kranja levica); kasnije glavni urednik lista «Breslauer Zeitung». 104 208 247
- Stephan* (Stefan) — austrijski nadvojvoda, ugarski palatin (1847 - 1848). 421
- Stockmar, Xavier* (Ksavijer Štokmar; 1797 - 1864) — švajcarski političar, radikal, od 1848. poslanik Nacionalnog veća. 32 151
- Stratimirović, Đorđe* (1822 - 1908) — srpski političar, austrijski oficir, 1843. dao ostavku na službu; maja 1848. izabran za predsednika vojvodanskog Glavnog odbora naroda srpskog, koji je imao da rukovodi ustankom, i do jeseni bio centralna ličnost srpskog pokreta. Aktivno se borio protiv mađarske revolucije, 1849. ponovo stupio u austrijsku vojsku sa činom konjičkog potpukovnika, 1859. dobio čin general-majora. 234
- Strotha, Karl Adolf von* (Karl Adolf fon Strota; 1786 - 1870) — pruski general, ministar vojni (novembar 1848-februar 1850); 1849. poslanik Prvog doma pruskog landtaga. 357 - 359 408
- Struve, Amalie* (Amalie Štruve; umrla 1862) — učesnica demokratskog pokreta u Nemačkoj 1848 - 1849; žena Gustava Struvea. 44
- Struve, Gustav* (Gustav Štruve; 1805 - 1870) — nemački publicist, advokat; pristalica federativne republike; 1848. član Privremenog parlamenta, jedan od vođa badenskog ustanka u aprilu i septembru 1848. i badensko-pfalčkog ustanka 1849; emigrirao u Englesku, zatim u SAD; učestvovao u američkom građanskom ratu na strani severnih država. 42 44 46 47 106
- Stuart* (Stjuarti) — kraljevska dinastija u Škotskoj (1371 - 1714) i Engleskoj (1603 - 1649, 1660 - 1714). 145 161
- Stupp, Heinrich Joseph* (Hajnrh Jozef Štup; 1793 - 1870) — nemački političar, klerikalac, pravni savetnik u Kelnu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); kasnije gradonačelnik Kelna. 154 156 178
- Stüve, Johann Karl Bertram* (Johan Karl Bertram Štíve; 1798 - 1872) — nemački političar, liberal, ministar unutrašnjih poslova Hanovera (1848 - 1850), zatim gradonačelnik. 285
- Šahovskoj, Ivan Leontjevič, knez* (1777 - 1860) — ruski general; učestvovao u ugušivanju poljske borbe za nezavisnost 1830 - 1831. 361
- Šimunić Baltazar, baron* (1785 - 1861) — austrijski feldmaršal-lajtnant iz Hrvatske, učestvovao 1848 - 1849. u ugušivanju revolucije u Mađarskoj. 254
- Tamerlan (Timur)* (1336 - 1405) — mongolski kan, od 1370. vladar u Samarkandu, osvojio Srednju Aziju i Persiju. 280
- Tanner, Karl Rudolf* (Karl Rudolf Taner; 1794 - 1849) — švajcarski pravnik i buržoaski političar; predsednik kantonskog suda u Kantonu Argau, 1831. i 1832. član Sabora, 1848 - 1849. poslanik Nacionalnog veća. 78 82
- Taschereau, Jules-Antoine* (Žil-Antoan Tašro; 1801 - 1874) — francuski buržoaski publicist i političar, član redakcije lista «Le National»; izdavač časopisa «Revue rétrospective» (1833 - 1837. i 1848); 1848. poslanik ustavotvorne, 1849. zakonodavne Nacionalne skupštine, (desno krilo), kasnije bonapartist. 260

- Tedesco, Victor* (Viktor Tedesko; 1821 - 1897) — belgijski advokat, revolucionarni demokrat i socijalist; 1847. suosnivač Association démocratique u Briselu, bio je blizak Marxu i Engelsu; 1848. u procesu Risquons-Tout osuđen na kaznu smrti, koja mu je zamenjena sa 30 godina zatvora; pušten na slobodu 1854. 481
- Tell, Wilhelm* (Vilhelm Tel) — legendarni narodni junak iz oslobodilačke borbe Švajcaraca protiv vladavine Habsburga u 14. veku. 16
- Temme, Jodocus Donatus Hubertus* (Jodokus Donatus Hubertus Teme; 1798 - 1881) — nemački pravnik, direktor Apelacionog suda u Minsteru, demokrat; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo), 1849. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine, uhapšen zbog veleizdaje, 1850. oslobođen; kasnije progresist. 116 - 118
- Thadden-Trieglaff, Adolf* (Adolf Trieglaf-Taden; 1796 - 1882) — pruski reakcionarni vlastelin iz Pomeranije, član prvog Ujedinjenog landtaga. 304
- Thiers, Louis-Adolphe* (Luj-Adolf Tjer; 1797 - 1877) — francuski istoričar i političar, orleanist; predsednik vlade (1836, 1840); 1848. poslanik ustavotvorne i 1849. zakonodavne Nacionalne skupštine; predsednik republike (1871 - 1873), krvnik Pariske komune. 124 176 328 329 365
- Thiele, Gustav von* (Gustav fon Tile; 1781 - 1852) — pruski general i političar, reakcionar; ministar državne blagajne i tajnog kabineta (1841 - 1848). 257 - 259
- Thun, Leo, Graf von* (Leo grof fon Tun; 1811 - 1888) — austrijski reakcionarni političar češkog porekla; ministar prosvete i vera (1849 - 1860), jedan od najbližih savetnika cara Franza Josepha I. 233
- Thurn and Taxis, Maximilian Karl von* (Maksimilijan Karl fon Turn und Taksis; 1802 - 1871) — nemački knez; od 1867. pripadala mu je nasledna privilegija na organizaciju poštanske službe u nizu nemačkih država; bio je nasledni vlasnik lista »Frankfurter Oberpostamt-Zeitung«. 260
- Tiezen* (Ticen) — pruski general-lajtnant. 410
- Tilly, Johann Tserclaes, Graf von* (Johan Cerckles grof fon Tili; 1559 - 1632) — vojskovođa Katoličke lige u tridesetogodišnjem ratu; njegove trupe su 1631. jurišem osvojile i opljačkale Magdeburg. 183
- Todorović (Teodorović), Kuzman* — austrijski general, po narodnosti Srbin; učestvovao je 1849. u ugušivanju revolucije u Madarskoj. 254 422
- Treschow, Sigismund Otto* (Sigismund Oto Treskov) — nemački trgovac, vojni liferant; od 1796. vlasnik imanja u Ovinšku (Poznanj). 375
- Troost* (Trost) — demokrat u Elberfeldu; za vreme elberfeldskog majskog ustanka 1849. član vojne komisije Komiteta bezbednosti. 414
- Unruh, Hans Victor von* (Hans Viktor fon Unru; 1806 - 1886) — pruski inženjer, političar, umereni liberal; 1848. jedan od vođa levog centra u pruskoj Nacionalnoj skupštini, od oktobra njen predsednik, 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga (levo krilo); kasnije jedan od osnivača progresističke partije, zatim nacional-liberal. 208 288
- Ure, Andrew* (Endrju Juer; 1778 - 1857) — engleski hemičar, vulgarni ekonomist, pristalica slobodne trgovine. 444
- Veillon, François* (Fransoa Vejon; 1793 - 1859) — švajcarski pravnik iz Voa (Vaud), poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1851). 84
- Velika kneginja Jelena* — vidi *Jelena Pavlovna*
- Veliki knez-izbornik* — vidi *Friedrich Wilhelm*
- Veliki knez Mihail* — vidi *Mihail Pavlovič*

- Veliki knez donjorajnski* — vidi *Friedrich Wilhelm III* i *Friedrich Wilhelm IV*
- Veliki knez toskanski* — vidi *Leopold II*
- Vespazijan, Tit Favlije Sabin* (9—79) — rimski imperator (69—79). 136
- Vetter* — vidi *Doggenfeld, Anton Vetter*
- Victoria* (Viktorija; 1819 - 1901) — kraljica Velike Britanije i Irske (1837 - 1901). 243
- Vincke, Georg Freiherr von* (Georg baron fon Vinke; 1811 - 1875) — pruski političar, liberal; 1848. jedan od vođa desnog krila u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini; 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga; kasnije staroliberal. 299 - 301 304 317
- Virgilije Publije Maron* (70—19. pre n. e.) — rimski pesnik, autor junačkog epa *Eneida*. 22 288
- Vittorio Emanuele II* (Vitorio Emanuele II; 1820 - 1878) — savojski vojvoda, sardinijski kralj (1849 - 1861), italijanski kralj (1861 - 1878) 321 326
- Vogt, Karl* (Karl Fogt; 1817 - 1895) — nemački prirodoslovac, vulgarni materijalist, sitnoburžoaski demokrat; 1848. član Privremenog parlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo); 1849. član privremenog regentstva Rajha; 1849. emigrirao u Švajcarsku i postao univerzitetski profesor u Ženevi. Marx ga je raskrinkao u pamfletu *Gospodin Vogt* kao agenta Napoleona III. 298 382
- Vojvoda braunšvajški* — vidi *Karl Wilhelm Ferdinand*
- Vojvoda denovski* — vidi *Ferdinand*
- Vojvoda orleanski* — vidi *Louis-Philippe*
- Vojvoda savojski* — vidi *Vittorio Emanuele II*
- Voltaire, François-Marie Arouet de* (Fransoa-Mari Arue de Volter; 1694 - 1778) — francuski filozof, satiričar i istoričar, predsednik buržoaskog prosvetiteljstva 18. veka. 290
- Vulpius, Christian August* (Kristijan August Vulpius; 1762 - 1827) — nemački pisac, autor romana *Rinaldo Rinaldini*. 44
- Wachter, Karl* (Karl Vahter) — činovnik u Kelnu; 1848. kapetan kelnske građanske garde i član kelnskog Komiteta bezbednosti. 482
- Wade John* (Džon Vejd; 1788 - 1875) — engleski publicist, ekonomist i istoričar. 443
- Waldeck, Benedikt Franz Leo* (Franc Leo Benedikt Valdek; 1802 - 1870) — nemački političar, demokrat; većnik Višeg tribunala u Berlinu; 1848. jedan od vođa levice i potpredsednik pruske Nacionalne skupštine, 1849. poslanik Drugog doma pruskog landtaga; kasnije progresist. 116 117 247 311 314 315 365
- Waldemar* (Valdemar; 1817 - 1849) — pruski princ. 301
- Weerth, Georg* (Georg Vert; 1822 - 1856) — nemački pesnik i publicist, član uprave Association démocratique u Briselu, član Saveza komunista, prijatelj Marxa i Engelsa; 1848 - 1849. urednik feljtona u listu »Neue Rheinische Zeitung«. 433 486 487
- Weingart, Johann August* (Johan August Vajngart; 1797 - 1878) — švajcarski političar, radikal, poslanik Nacionalnog veća (1848 - 1860); izdavač lista »Seeländer Anzeiger«. 151 152
- Weinhausen, Napoleon* (Napoleon Vajnhagen) — advokat iz Klevea (Vestfalija). 54
- Weiting, Christian Wilhelm* (Kristijan Vilhelm Vajtling; 1808 - 1871) — po profesiji krojač, jedan od istaknutih vođa nemačkog radničkog pokreta u vreme njegovog nastajanja, teoretičar utopijskog komunizma jednakosti. 449
- Welcker, Karl Theodor* (Karl Teodor Velker; 1780 - 1896) — badenski pravnik i publicist; jedan od vođa

- južnonemačkih liberala; 1848. član Privremenog parlamenta i poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 60 61 63 278 382
- Welden, Franz Ludwig, Freiherr von* (Franc Ludvig baron fon Velden; 1782 - 1853) — austrijski general; učestvovao 1848. u ratnom pohodu na Italiju; guverner Beča (novembar 1848-april 1849); vrhovni komandant austrijskih trupa u ugušivanju revolucije u Madarskoj (april-jun 1849). 94 249
- Wellington, Artur Wellesley, Duke of* (Artur Velzli vojvoda od Velingtona; 1769 - 1852) — engleski vojskovođa i političar, torijevac; premijer (1828 - 1830) i ministar spoljnih poslova (1834 - 1835). 211 327
- Wesendonck, Hugo* (Hugo Vezendonk) — advokat u Diseldorfu, 1848 - 1849. poslanik Drugog doma prusko-gradskog landtaga (levo krilo). 362
- Wessenberg-Ampringen, Johann Philipp, Freiherr von* (Johan Filip baron Vezenberg-Ampringen; 1773 - 1858) — austrijski političar, ministar-predsednik (jul-novembar 1848). 62 - 64
- Westermann* (Vesterman) — 1848 - 1849. član kelnskog Radničkog udruženja. 477
- Weydemeyer, Joseph* (Jozef Vajdemajer; 1818 - 1866) — nemački publicist, član Saveza komunista, učesnik revolucije 1848 - 1849. u Nemačkoj; urednik lista »Neue Deutsche Zeitung« (1849 - 1850); emigrirao 1851. u Ameriku, učestvovao u građanskom ratu u SAD na strani severnih država; prijatelj i saborac Marxa i Engelsa. 433
- Weyers, Peter Wilhelm* (Peter Vilhelm Vajers; rod. oko 1814) — radnik u Diseldorfu, uhapšen u novembru 1848. i 1849. izveden pred sud zbog revolucionarne propagande. 266 267 378 380 388
- Weyll, Bartholomäus Joseph* (Bartolomeus Jozef Vajl) — nemački pravnik, 1848. član Demokratskog društva, Komiteta bezbednosti i Narodnog komiteta u Kelnu, delegat Drugog demokratskog kongresa u Berlinu (oktobar 1848). 481 482
- Wildenbruch, Ludwig von* (Ludvig fon Vildenbruh; 1803 - 1874) — pruski diplomat; 1848. u tajnoj misiji poslat u Kopenhagen. 136
- Wilhelm I* (Vilhelm I; 1772 - 1843) — holandski kralj (1815 - 1840), luksemburški veliki vojvoda i oransko-nasauski princ; do 1830. njegova vlast se protezala i na Belgiju. 161
- Wilhelm I* (Vilhelm I; 1797 - 1888) — pruski kralj (1861 - 1888) i nemački car (1871 - 1888); kao pruski princ bio je 1848. vođa kontra-revolucionarne dvorske kamarile; 1849. vrhovni komandant pruskih trupa angažovanih u ugušivanju badensko-pfalčkog ustanka. 10 65 88 94 168 182
- Windischgrätz, Alfred, Fürst zu* (Alfred knez Vindišgrec; 1787 - 1862) — austrijski feldmaršal, 1848 - 1849. jedan od vođa kontrarevolucije u Austriji, rukovodio je 1848. ugušivanjem praškog januarskog ustanka i bečkog oktobarskog ustanka; posle toga bio na čelu austrijske armije koja je ugušivala revoluciju u Madarskoj. 17 38 61 - 64 69 94 137 139 146 147 150 155 166 233 236 252 254 255 273 318 404 413 422 - 424
- Wittgenstein, Heinrich von* (Hajnrh fon Vitgenštajn; 1800 - 1868) — gradski većnik u Kelnu, liberal; 1848. regirungspresident i komandant građanske garde u Kelnu, od novembra 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 154 178
- Wöhler* (Veler) — 1848 - 1849. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine. 481
- Wohlgemuth, Ludwig, Freiherr von* (Ludvig baron fon Volgemut; 1788 - 1851) — austrijski feldmaršal, učestvovao 1848 - 1849. u ugušivanju revolucionarnog pokreta u Italiji i Madarskoj. 424
- Wolfers, Franz Anton von* (Franc

- Anton fon Volfers) — buržoaski novinar belgijskog porekla; saradnik i član redakcije »Kölnische Zeitung« (1847 - 1849), kasnije bonapartistički agent. 216
- Wolf(f) Ferdinand* (Ferdinand Volf; 1812 - 1895) — nemački novinar, član Saveza komunista; 1848 - 1849. jedan od urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«; posle revolucije 1848 - 1849. emigrant u Parizu i Londonu, bio je 1850. prilikom rascepa Saveza komunista na Marxovoj strani; kasnije se povukao iz političkog života. 433 481 482 486
- Wolff, Wilhelm Lupus* (Vilhelm Volf; 1809 - 1864) — nemački proleterski revolucionar, učitelj, sin šleskog seljaka-kmeta; učesnik studentskog pokreta, 1834 - 1839. bio zatvoren u pruskim kazamatima, 1846 - 1847. član briselskog komunističkog dopisnog komiteta, od marta 1848. član Centralne uprave Saveza komunista, 1848 - 1849. jedan od urednika »Neue Rheinische Zeitung«; prijatelj i saborac Marxa i Engelsa. 54 355 433 482 483 485 486
- Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst, Graf von* (Fridrih Hajnrih Ernst grof fon Vrangel; 1784 - 1877) — pruski general, jedan od vođa reakcionarne vojne kamarile; 1848. komandujući general 3. armijskog korpusa u Berlinu, učestvovao u kontrarevolucionarnom državnom udaru u novembru 1848. u Berlinu. 9 10 38 49 89 104 136 159 183 197 208 218 261 262 268 285 302 303
- Wulff, Julius* (Julijus Vulf) — demokrat, 1848. predsednik Nacionalnog kluba u Diseldorfu, 1849. učesnik badensko-pfalackog ustanka. 192
- Ziegler, Paul Karl Eduard* (Paul Karl Eduard Cigler; 1800 - 1882) — švajcarski pukovnik i buržoaski političar, 1847. učestvovao u ratu protiv Separatnog saveza, član Nacionalnog veća (1848 - 1855. i 1860 - 1866). 83
- Zweifel* (Cvajfel) — viši prokurator u Kelnu, klerikalac; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 22 34 36 54 55 185 186 189 - 191 193 194 370 473 477 478
- ron von Beisele's Landtagsreise im April 1847* *. 60
- Jehova* (Jahve) — ime izraelskog boga. 464
- Jupiter* — vrhovni rimski bog. 81
- Kasandra* — prema grčkom predanju kći trojanskog kralja Prijama, čija su proročanstva nailazila na nevericu. 218 219
- Moor, Karl* (Karl Mor) — ličnost iz Schillerove drame »Razbojnici«. 44
- Möros* (Meros) — ličnost iz Schillerove balade »Jemstvo«. 382
- Rinaldo Rinaldini* — junak istoimenog pustolovnog romana Christiana Augusta Vulpiusa. 44
- Sančo Pansa* — ličnost iz Cervantesovog romana »Don Kihot«. 42

Imena biblijskih, mitoloških i drugih neistorijskih lica i lica iz književnih dela

- Ahil* — ličnost grčkog predanja, najveći junak trojanskog rata. 249
- Ajaks* — ličnost grubog i naduvenog ratnika iz Shakespeare-ove drame »Troil i Kresida«. 75 83
- Bajsele* — vidi *Eisele und Beisele*
- Dandin, Georges* (Danden, Žorž) ličnost iz istoimene Molière-ove komedije. 217
- doktor Bartolo* — ličnost iz Beaumarchais-ove komedije »Ludi dan ili Figarova ženidba«. 82
- Don Kihot* — ličnost iz istoimenog Cervantesovog romana. 42 309
- Eisele und Beisele* (Ajzele i Bajzele) — ličnosti iz anonimno objavljenog satiričnog pamfleta Johanna Wilhelma Christerna »Doctor Eisele's und Ba-

Registar pojmova

Apsolutizam

- feudalni 332

Austrija

- apsolutna monarhija 141
i Metternich 141
- geografski i nacionalni položaj Južnih Slovena u austrijskoj carevini 142, 143
- kao centar nemačke kontrarevolucije 394
- napredak industrije u Austriji 141 i položaj seljaka 141
- razdvajanje nacija u austrijskoj carevini 141
- revolucija od 1848. 144 - 164
Nemci i Mađari kao predstavnici revolucije 146
- slovenska opozicija u Austriji 319

Belgija

- uzor-država buržoaske monarhije 332

Berza 258

Buržoazija

- engleska buržoazija 125, 128
i pruska buržoazija 128
klasne borbe između buržoazije i proletarijata 67 (vidi i *Engleska*)
vlast engleske buržoazije 128
- interesi buržoazije 445
i suvišno stanovništvo 455
- nemačka (pruska) buržoazija 8, 88 -
- 105, 219, 220
i armija 97
i birokratija 97
i buržoaske revolucije 128, 220
i feudalizam 97; borba protiv feudalnog društva 95 220; finansijska borba protiv feudalizma 102
i kompromis s krunom 94, 95, 98

- i kontrarevolucija 88 - 105, 219
i martovska revolucija 1848. 95, 96
i narodni interesi 91, 98
i oslobođenje kmetova 90
i proletarijat 93, 128
radnička karta 128
i seljačka klasa 103
i ustavna monarhija 90, 91, 98
kao nominalni nosilac vlasti 94
kao stalež 93

Cena

- cena rada 338, 344
cena prostog rada 339
i cena životnih sredstava 339
i količina proizvodnog kapitala 445
i troškovi proizvodnje rada 339
tržišna cena rada 443
- cena robe 336, 338, 349
i odnos ponude i tražnje 336 - 338
i troškovi proizvodnje 337, 338, 349
i vrednost robe 492
padanje cena robe 337, 338
i povlačenje kapitala 337
i prekomerna proizvodnja 337
skakanje cena robe 336, 338
- cena sirovine 344, 345
i rabaćenje alata 344, 345
- i radno vreme 338
- kolebanje cena 338, 339
i kolebanje najamnine 339
i temelji buržoaskog društva 338
kao zakon 338
- prodajna cena 334, 345
- prosečna cena 338
i troškovi proizvodnje 338
- tržišna cena 348
i troškovi proizvodnje 348

Danski rat 89

- i pruska revolucija 89

Društvo

- buržoasko društvo 209, 210
 - i industrija i trgovina 202
 - i sukob materijalnih interesa 210
 - i sukob sa starim feudalnim društvom 210
 - kao društvo bez staleža 209
- društvene krize 203
 - i političke revolucije 203
- društveni odnosi 340
 - i produkcionni odnosi 340
 - i proizvodne snage 340

Ekonomski odnosi 333

- i egzistencija buržoazije 333

Engleska

- čartisti 67
 - kao organizovana partija radničke klase Engleske 125
- engleska buržoazija 125, 128 (vidi i *Buržoazija*)
 - vlast buržoazije u Engleskoj 127
- engleska industrija 67, 273
 - i SAD 273
- engleska buržoaska revolucija od 1648. 92, 93
 - i buržoazija 92
 - kao evropska revolucija 92
 - kao pobjeda novog društvenog uređenja 92
- engleska trgovina 67, 272
 - i hiperprodukcija industrijske robe 272
 - i trgovinske krize 272
- i revolucije na Kontinentu 67
- klasne borbe između buržoazije i proletarijata u Engleskoj 67
- kao despot na svetskom tržištu 125, 270, 333
 - i eksploatacija buržoaskih klasa drugih nacija 333
- položaj Engleske u modernoj istoriji 67
- sirotinjski domovi (Workhouses) 127
- ukidanje zakona o žitu 270, 271

Evropa

- postojeći status Evrope 328
- i bečki ugovori iz 1815. 328

Francuska

- francuska revolucija od 1789. 92, 93
 - i buržoazija 92
 - kao evropska revolucija 92
 - kao pobjeda novog društvenog uređenja 92

- francuska revolucija od 1848 - 49. 18, 68, 121, 293
 - i seljaštvo 294
 - i sitna buržoazija 293
 - i vlasništvo 293
 - pobjeda francuske radničke klase kao pobjeda evropskog oslobođenja 125
 - poraz revolucionarne francuske radničke klase kao poraz republikanske francuske buržoazije 124, 125
- francuski socijalni prevrati 125, 462
 - i engleska buržoazija 125
- porez od 45 santima 293 - 295
- radničke revolucije u Francuskoj 125
 - i evropski rat 125
 - i svetski rat 126, 419
- restauracija monarhije 178
 - i «crvena republika» 178
- spoljna politika Francuske 328
 - i pobjeda kontrarevolucije 328

Industrija

- krupna 454, 455
 - i hiperprodukcija 455
 - i odnosi između rada i kapitala
- moderna 444, 450
 - i izjednačavanje najamnine 444
 - i smanjenje najamnine 450
 - i uprošćavanje rada 450

Italija

- rat protiv Austrije 1849. 318, 319, 321
 - i revolucionarni pokret 67, 319, 320
 - poraz Pijemonteza kao poraz italijanske revolucije 321
- republika u Rimu 256
 - kao prva reč revolucionarne drame 1849. 256

Južni Slovenci

- i panslavizam 143, 227
- kao narod bez vlastite istorije 228, 231
 - kao predstavnici kontrarevolucije 1848 - 49. 145 - 147, 227
- nemogućnost razvoja nacionalne buržoazije kod Južnih Slovena 143
- stav prema revoluciji 1848. 145, 146

Kapital

- akumulacija i koncentracija kapitala 349, 451, 452

- i konkurencija 452
 - i podela rada 349, 451
 - i eksploatacija rada 342
 - i najamni rad 342, 343, 451
 - i porast najamnine 346
 - i porast profita 346
 - i svetsko tržište 349
 - interesi kapitala 346
 - i interesi najamnog rada 346
 - kao društveni produkcionni odnos 340
 - kao pretpostavka najamnog rada 342
 - kao sredstvo za novu proizvodnju 339
 - kao sumu roba, razmernih vrednosti i društvenih veličina 340, 341
 - masa kapitala 337
 - porast kapitala 347
 - i konkurencija među kapitalistima 346
 - i konkurencija među radnicima 352
 - proizvodni kapital 342
 - i najamnina 349, 453
 - i položaj radnika 342, 456, 457
 - i razvoj industrije 342
 - porast proizvodnog kapitala 343, 446
 - i novčana cena rada 343, 344
 - i podela rada 351, 451
 - i porast bogatstva 343
 - i porast najamnine 343, 347
 - i primena mašina 351
 - i tražnja rada 343, 446, 451, 454
 - kao porast moći buržoazije nad radničkom klasom 342
 - kao porast moći nagonilanog rada nad živim radom 342
 - seljenje kapitala 337, 338
 - i dobit 337
 - sirovine, oruđa za rad i životna sredstva kao sastavni delovi kapitala 339, 346
- Klasne borbe* 332, 333
- ekonomski odnosi kao materijalna osnova klasnih borbi 332
 - između buržoazije i radničke klase 332
- Konkurencija*
- između kupaca i prodavaca 336
 - i dizanje cena roba 336
 - i obaranje cena roba 336
 - među kapitalistima 347
 - i porast kapitala 347
 - među radnicima 349 - 352, 445, 447, 448, 451, 452, 456
 - i mašine 445, 447
 - i porast proizvodnog kapitala 352, 451, 452, 454
- Kontrarevolucija* 68, 69, 89, 106, 173, 174, 201
- evropska 9, 67, 68, 324
 - nemačka (pruska) 9, 29, 116
 - i pravosuđe 116 - 121
 - pobjeda kontrarevolucije 70
 - potisnute nacije kao nosioci kontrarevolucije 123
 - rojalistička kontrarevolucija u Francuskoj 176
 - Rusija kao središte permanentne kontrarevolucije 123
- Kredit*
- i eksploatacija proletarijata 99
- Krize* 352, 453
- i položaj radnika 447
 - i porast proizvodnih snaga 452
 - i svetsko tržište 352
- Mašine* 347, 348, 350, 351
- i konkurencija među radnicima 445, 447
 - i podela rada 348, 443, 444, 445, 453
 - i porast proizvodnog kapitala 351, 451
 - i radnička klasa 351
 - i sredstva za proizvodnju 349
- Mađarska*
- istorijski položaj Mađarske 147
 - mađarska revolucija 1848/49. 139, 141, 147, 395
 - borbene snage revolucije 424
 - i kontrarevolucija 421, 422
 - i odluke požunskog Sabora 420
 - i opšte izborno pravo 420
 - i političke privilegije 420
 - kao borba za nacionalno oslobođenje 147
 - kao društvena revolucija 426
 - kao vid evropskog rata 425, 426
 - preduslovi za revoluciju 140, 141
 - ratne operacije tokom revolucije 422, 426
 - politički život u Mađarskoj u periodu 1830 - 1848. 147
- Monarhija*
- i revolucionarni teorizam 324
- Najamnina* 333, 335, 339, 343, 344, 441
- apsolutna najamnina 445
 - i odnos ponude i tražnje 338

- i profit 345, 444
- i porast proizvodnog kapitala 343, 344, 346, 347, 446
- i porast proizvodnih snaga 445, 451
- i radno vreme 333
- i svetsko tržište 445, 448
- i tražnja rada 451
- i porast proizvodnog kapitala 451
- kao akcidentalni oblik buržoaske proizvodnje 456
- kao cena rada 334, 335, 338, 344
- i zakoni koji određuju cenu svake druge robe 335
- kao cena robe 441
- kao deo postojećih roba 334
- kao roba 441
- i konkurencija 441
- kao svrha radnikove delatnosti 335
- kolebanje najamnine 447, 449
- i revolucionisanje radnika 449
- minimum najamnine 339, 448
- i konkurencija među radnicima 448
- i najamnina cele radničke klase 339
- i podela rada 448
- i razvoj mašinerije 448
- nominalna najamnina 344
- kao novčana cena rada 344
- od komada 495
- od vremena 495
- padanje najamnine 344, 443
- zakon padanja i porasta najamnine i profita 345
- i ponuda i tražnja 443
- realna najamnina 344, 345
- kao suma roba koja se razmenjuje za najamninu 344
- relativna najamnina 344 - 346, 445, 446
- i nominalna najamnina 346
- i profit kapitaliste 344 - 346
- i realna najamnina 346
- kao cena neposrednog rada 344
- kao udeo neposrednog rada u kapitalu 344

Nemačka

- nemačka industrija 162
- i birokratski okovi koji je sputavaju 162
- i engleski prosperitet 273
- nemačka poljoprivreda 162
- i feudalne privilegije 162
- nemački proletarijat 367
- revolucionarni ustanak u Pfalcu i Badenu 434.

Panslavizam 143, 144, 227

- cilj panslavizma 144
- demokratski panslavizam 244, 226
- program demokratskog panslavizma 225
- i pangermanizam 235
- i revolucija 236
- kao alijansa malih slovenskih nacija 144
- kao reakcionaran pokret 144
- panslavistički interesi 235
- kao prepreka ponovnom uspostavljanju Poljske 235

Politička ekonomija

- klasična 492
- i kategorija rada 492

Ponuda i tražnja 337

- i troškovi proizvodnje 338
- kolebanje ponude i tražnje 338
- i cena roba 338
- odnos ponude i tražnje 337
- i cena robe 337, 338
- rada 455
- i kapital 455

Porez

- u modernim državama 210
- kao kontrola buržoaskog društva nad vladom 210
- u srednjovekovnom društvu 210
- kao veza između izrastajućeg buržoaskog društva i vladajuće feudalne države 210
- i Rajnski okružni odbor demokrata 19, 21, 28, 30, 37, 199
- i vlada Brandenburg - Manteuffel 35
- kao simptom razdora između krune i naroda 211
- odluka Nacionalne skupštine o uskraćivanju poreza 27, 28, 36, 38, 48, 199, 200, 212, 213, 312

Profit 344, 345

- i najamnina 345
- recipročan odnos između profita i najamnine 345, 346, 441
- porast profita 346
- i najamnina 346
- i porast kapitala 346

Proizvod 346

- masa proizvoda 346
- i masa razmernih vrednosti 346

- i primena mašina 346
 - i troškovi proizvodnje 346
- Proizvodne snage* 342, 344
 - i najamnina 445, 451
 - i položaj radnika 445
 - rada 347
 - i mašinerija 347, 348
 - i podela rada 347, 348
 - porast proizvodnih snaga 452
 - i privremena hiperprodukcija 452, 454
 - i svetsko tržište 452
- Proizvodnja* 347
 - i koncentracija kapitala 452
 - i konkurencija 452
 - i mašine 452
 - i podela rada 452
 - način proizvodnje 347, 348
 - buržoaski način proizvodnje 456;
 - kao polazni istorijski oblik proizvodnje 456
 - i sredstva za proizvodnju 347
 - i troškovi proizvodnje 493
 - porast proizvodnje 348
 - i konkurencija 348
 - i uvećanje tržišta 348
 - sredstva za proizvodnju 340, 348
 - eksploatacija sredstava za proizvodnju 352
 - i društveni odnosi 340
 - i konkurencija 349
 - i način proizvodnje 347
 - i podela rada 349
 - i primena mašina 349
 - i troškovi proizvodnje 348
 - troškovi proizvodnje 337
 - i cena robe 349
 - i masa proizvoda 346
 - i neposredni rad 338
 - i oruda za rad 338
 - i razmenska vrednost robe 337
 - i sirovine 338
 - i sredstva za proizvodnju 348
 - i tržišna cena 348
 - kao mera dobiti 337
 - rada (radne snage) 339, 494; prostog rada 339; radnika 493, 494; i novčana cena životnih sredstava 493
- Pruska*
 - jačanje državne vlasti u Pruskoj 99, 100
 - i borba protiv revolucionarnog pokreta 99, 100
 - kontrarevolucija u Pruskoj 9, 29, 116, 376, 382
 - i buržoazija 393
 - landver u Pruskoj 365 - 358
 - organizacija landvera 356
 - zakon o landveru 356
 - martovska revolucija 1848. 73, 91 - 93, 302
 - i apsolutistička država 94, 96
 - i buržoazija 95 - 97; vlast buržoazije 92
 - i interesi naroda 95
 - i kruna kao predstavnik federalno-apsolutističkog društva 209, 210
 - kao odjek bečke revolucije 302
 - Nacionalna skupština 20, 27, 29, 199, 200, 208, 210 - 213
 - i crvena monarhija • 39
 - i evropska revolucija 209
 - i martovska revolucija u Nemačkoj 209
 - i odluka o uskraćivanju poreza 27, 28, 30, 36, 48, 199, 200, 213, 312
 - i teorija sporazuma • 208
 - kao izraz narodnog suvereniteta 204
 - kao predstavnik modernog buržoaskog društva 203, 209
 - kao sukob feudalnog i buržoaskog društva 209
 - kao predstavnik modernog buržoaskog društva 203, 209
 - raspuštanje Nacionalne skupštine 73, 87, 383, 384
 - opasno stanje u Pruskoj 40, 49, 50, 105, 171, 207, 261, 287, 300, 393
 - i cenzura štampe 291, 292
 - i martovska revolucija 1848. 40
 - pruska buržoazija — vidi *Buržoazija*
 - pruska država 100
 - i finansije 100
 - pruska vlada 20
 - i posredni izbori 88
 - razoružavanje građanske garde 27, 51
 - razvoj buržoaskog društva u Pruskoj 90
 - i apsolutistička država 90
 - i plemstvo 90
 - i staleške razlike 90
 - sloboda štampe 363, 365
 - i klasne borbe 368
 - i ustavna monarhija 368
 - ograničenje slobode štampe 365
 - zakon o štampi 282, 284, 356
 - zakon o industriji i zanatstvu 163
 - i podela rada 163

- zakon o klubovima 281, 356
 - i pravo zbora i udruživanja 281
- zakon o plakatima 282, 356, 362, 363, 366
 - i sloboda štampe 363
 - zakon o zaštiti lične slobode 52
- Rad (Radna snaga)** 333, 335, 492, 494, 496
 - moderna industrija 450
 - i stvaranje vrednosti 495
 - kao mera vrednosti 493, 495, 496
 - kao roba 333 - 335, 443, 447, 455, 458, 492
 - kmetski rad 335
 - kupovina i prodaja rada 494
 - nagomilani rad 339
 - i kapital 339, 341
 - najamni rad 333, 335, 457
 - kao preduslov za borbu protiv postojećih društvenih odnosa 457
 - kao pretpostavka kapitala 342
 - kao slobodan rad 335
 - odnos najamnog rada prema kapitalu 333, 335, 342, 343, 350, 352
 - podela rada 348, 443, 452
 - i akumulacija kapitala 349, 356
 - i konkurencija među radnicima 350, 351
 - i mašine 348, 443 - 445, 453
 - i najamnina 350, 351, 442
 - i sredstva za proizvodnju 349
 - i uprošćavanje rada 350
 - porast sume rada 349
 - i pojeftinjenje robe 349
 - prosečna cena rada 441
 - razmena rada za novac 333, 334
 - razmenska vrednost rada 334
 - ropski rad 335
 - uvećanje proizvodnih snaga rada 347
 - i mašinerija 347 - 348
 - i podela rada 347, 348
 - vrednost rada 492 - 494
 - zavisnost rada od kapitala 346
 - živi rad 341
 - i nagomilani rad 341
- Radnička klasa** 346, 449
 - francuska radnička klasa 460 - 462
 - i republikanci
 - i moć kapitala 346
 - materijalni položaj radničke klase 346
 - i društveni položaj radnika 346
- Radnička asocijacija**
 - i sniženje najamnine 456
- kao sredstvo za borbu protiv postojećih društvenih odnosa 456, 457
- Radnik**
 - kao oruđe za rad 334
 - konkurencija među radnicima 348, 350, 352
 - i podela rada 350
 - i porast kapitala 352
 - najamni radnik 334, 343
 - i kapital 343
 - i prodaja rada kapitalu 334, 335
 - najamnina kao svrha radnikove delatnosti 335
 - položaj radnika 342, 345, 445
 - i krize 447
 - i porast proizvodnog kapitala 342
 - i porast proizvodnih snaga 445, 447
 - životna sredstva radnika 334, 335, 341
 - i neposredna potražnja životnih sredstava 341
- Radno vreme**
 - i cene 338
 - kao mera najamnine 449
 - kao mera vrednosti roba 449
- Razmena**
 - između kapitala i najamnog rada 341
 - razmena rada za novac 333, 334
- Razmenska vrednost** 341
 - cena kao novčani izraz razmenske vrednosti 341
 - kapitala (ili profita) 345
 - masa razmenskih vrednosti 346
 - i masa proizvoda 346
 - rada 334, 345
 - robe 334, 337
 - i troškovi proizvodnje 337
- Revolucija** 390
 - evropska revolucija 1848. 9, 124
 - i evropski narodi 233
 - i kontrarevolucija 18
 - i poraz italijanske revolucije 321
 - i ruski car 89
 - kao odjek francuske februarske revolucije 9
 - francuska revolucija 1848. 18, 68, 332, 419
 - i evropska revolucija 9, 18
 - i kontrarevolucija 18
 - poraz francuske revolucije kao poraz evropske revolucije 68
 - i despotske države 226
 - i krize 272

- kao atak na preživjele društvene odnose 202
- kao izlaz iz kontrarevolucije 172, 212
- mađarska revolucija 1848 - 1849. 49, 139, 141, 147, 395
- martovska revolucija 1848. u Nemačkoj 73, 91 - 93
- i engleska revolucija od 1648. 91, 92
- i francuska revolucija od 1789. 91, 92
- i pangermanizam 235
- vidi i *Pruska*
- odnos prema apsolutističkoj monarhiji i staleškom predstavništvu 202
- proleterska revolucija 332
- i feudalistička kontrarevolucija 332
- uticaj revolucije na trgovinu 271, 272
- u Švajcarskoj 12, 13

Roba 347

- cena robe 336, 337
- i troškovi proizvodnje 337
- tržišna cena robe 337
- ponuda i tražnja robe 336
- i vrednost robe 492
- suma roba kao kapital 341

Sloveni 230

- germanizacija Slovena 230
- kao prepreka poturčavanju 230
- i nova revolucionarna istorija 231
- kao orude kontrarevolucije 232, 233
- politička centralizacija Slovena 231
- i napredak industrije i trgovine 231

Socijalne reforme

- Proudhonovi predlozi u pogledu socijalne reforme 464

Švajcarska 14, 15

- nacionalni sastav 74
- novi savezni ustav Švajcarske 59

- i neutralnost u spoljnoj politici 59
- švajcarski radnici 16, 17
- i evropska revolucija 16
- švajcarsko Nacionalno veće 14, 86
- uzor — država buržoaske republike 332
- Veće kantona u Švajcarskoj 14

Trgovina

- istorija trgovine 273
- i kolebanje tražnje 273

Ustanak

- revolucionarni ustanak 332
- i klasne borbe 332
- u Pfcu i Badenu 1849. 434
- u Bergu 1849. 415
- ustanak u Beču 1848. 69
- kao žarište nemačke revolucije 69
- ustanak u Rimu 69
- i pad kontrarevolucionarne vlade 69

Vlasništvo

- Proudhon o vlasništvu 463
- zemljišno vlasništvo 202
- kao srednjovekovni način proizvodnje i prometa 202
- *krupno* zemljišno vlasništvo kao osnova feudalnog društva 202

Vrednost

- rada (radne snage) 492 - 495
- robe 492
- i potrebno radno vreme 492
- i troškovi proizvodnje 493

Zakon

- kao izraz zajedničkih interesa naroda 203
- kao odraz načina materijalne proizvodnje 203
- zakon o industriji i zanatstvu u Pruskoj 163
- i podela rada 163

Sadržaj

Strana

Predgovor	VII
KARL MARX i FRIEDRICH ENGELS. Članci iz lista »Neue Rheinische Zeitung« (9. novembra do 19. maja 1849).	

NOVEMBAR

Berlinska kriza	5
Kontrarevolucija u Berlinu	7
Bivša kneževina	12
Nove predstavničke ustanove — uspesi pokreta u Švajcarskoj ..	14
Cavaignac i junska revolucija	18
Poziv demokratskog okružnog odbora Rajnske provincije	19
Vlada je optužena	20
Izjava	21
Ispovesti lepe duše	22
»Kölnische Zeitung«	26
Više nikakvih poreza!!!	27
Eichmannova naredba	28
Poziv Rajnskog okružnog odbora demokrata na uskraćivanje poreza	30
Izbori za Savezni sud — Razno	31
Gradsko veće	33
Proglas demokrata Rajnske provincije	34
O proklamaciji vlade Brandenburg-Manteuffel povodom uskraćivanja poreza	35
Javno tužilaštvo i »Neue Rheinische Zeitung«	36
Državno tužilaštvo u Berlinu i u Kelnu	37
Frankfurtska skupština	38
Opsadno stanje svuda	40
Nemačka Centralna vlast i Švajcarska	41

	<i>Strana</i>
Manteuffel i Centralna vlast	48
Drigalski — zakonodavac, građanin i komunist	49
Tri sudska procesa protiv »Neue Rheinische Zeitung«	54
Ličnosti Saveznog veća	56
Izveštaj Frankfurtske komisije o austrijskim stvarima	60
Novosti	65
Manteuffelov organ i Johann — Rajnska provincija i kralj Pruske	66
Revolucionarni pokret u Italiji	67
Nemačka profesorska podlost	71

DECEMBAR

Gospodin Raumer još živi	72
Raspuštanje Nacionalne skupštine	73
Nacionalno veće	74
Državni udar kontrarevolucije	87
Buržoazija i kontrarevolucija	88
Novi saveznik kontrarevolucije	106
Klevete »Neue Rheinische Zeitung«	108
Proces protiv Gottschalka i drugova	109
Pruska kontrarevolucija i pruski sudijski stalež	116
Iš, ne praši!	122
Nova »Sveta alijansa«	123

JANUAR

Revolucionarni pokret	124
Buržoaski dokument	127
Budžet Sjedinjenih Država i hrišćansko-germanski budžet	131
Novogodišnja čestitka	135
Mađarska borba	139
Švajcarska štampa	149
Montesquieu VLI	153
Pruska poternica za Kossuthom	165
Berlinska »National-Zeitung« primarnim biračima	167
Stanje u Parizu	175
Situacija u Parizu	178

FEBRUAR

»Kölnische Zeitung« o izborima	179
Camphausen	182
Prvi štamparsko-krivični proces protiv	
»Neue Rheinische Zeitung«	185
Proces protiv Rajnskog okružnog odbora demokrata	199
Proces zbog uskraćivanja poreza	213
Politički proces	215
Podela rada u listu »Kölnische Zeitung«	216
Lassalle	221
Demokratski panslavizam	224
Prusko finansijsko gazdovanje pod Bodelschwinghom	
i kompanijom	238
Stein	247
Bečki dopisnik lista »Kölnische Zeitung«	249
Saedt	250
»Kölnische Zeitung« o mađarskoj borbi	252
Proglašenje republike u Rimu	256
Dalji doprinos staropruskom finansijskom gazdovanju	257
Denuncijacija	260

MART

Prestona beseda	261
Lassalle	266
Ruge	268
Položaj trgovine	270
Zakletva engleskih vojnika	274
Martovsko udruženje	276
Beč i Frankfurt	278
Tri nova nacrtu zakona	281
Vladine provokacije	285
Hoenzolernski opšti plan reformi	287
Cenzura	291
Milijarda	293
Frankfurtsko martovsko udruženje i »Neue Rheinische Zeitung«	297
Nacrt adrese Drugog doma	299

18. mart	302
»Neue Preussische Zeitung« o 18. martu	303
Hoenzolernski nacrt zakona o štampi	304
Adresna debata u Berlinu	310
Rat u Italiji i Ugarskoj	318
Poraz Pijemonteza	321

APRIL

Francuska spoljna politika	328
Komedija sa carskom krunom	330
Najamni rad i kapital	332
Izručenje političkih emigranata	353
Izjava	355
Sednica Drugog doma u Berlinu 13. aprila	356
Rusi	360
Debata o zakonu o plakatima	362
Lassalle	370
Raspuštanje Drugog doma	372
Poznanj	373

MAJ

Kontrarevolucionarni planovi u Berlinu	376
Lassalle	378
Pruski udarac nogom Frankfurćanima	382
Raspuštanje	384
Lassalle	385
Zabrana skupštine Rajnskih opštinskih veća	389
Kongres rajnskih gradova	390
Treći u savezu	391
Želje za opsadnim stanjem	393
Pruska armija i revolucionarni narodni ustanak	394
Pitanje radnicima	396
Car i njegovi potknezovi	397
Podvizi dinastije Hohenzollern	398
Ofanziva kontrarevolucije i pobjeda revolucije	402
Novi pruski ustav	403
Krvavi zakon u Diseldorfu	404

	<i>Strana</i>
Ustanak u Bergskom okrugu	405
Plaćena podlost lista »Kölnische Zeitung«	406
»Kreuz-Zeitung«	407
Novi pruski udarac nogom Frankfurćanima	408
Nova prekosudska ustavna povelja	409
Elberfeld	414
Uklanjanje lista »Neue Rheinische Zeitung« proglasenjem opadnog stanja	417
Ugarska	420
Mome narodu	428
Kelnskim radnicima	430

KARL MARX i FRIEDRICH ENGELS. Članci i dokumenti 31. maj — jul 1849.

Karl Marx/Friedrich Engels, Uredništvu lista »Frankfurter Journal«	433
Friedrich Engels, Revolucionarni ustanak u Pfalcu i Badenu	439
Karl Marx, 13. jun	434
Karl Marx, Uredniku lista »La Presse«	436
Karl Marx i Friedrich Engels. Iz rukopisne ostavštine	438
Karl Marx, Najamnina	439
Friedrich Engels, Francuska radnička klasa i predsednički izbor	441
Friedrich Engels, Proudhon	459
Friedrich Engels, Proudhon	463

PRILOZI

A. Materijali i dokumenti (novembar 1848 — jun 1849)	469
1. Karl Marx	471
2. Molba Friedricha Engelsa za dozvolu boravka u Bernu	471
3. Deputacija višem javnom tužiocu Zweiffelu	473
4. Saopštenje o saslušanju Marxa, Schappera i Schneidera II na istražnom sudu	473
5. Procesi protiv »Neue Rheinische Zeitung«	474
6. Mandat lozanskog radničkog udruženja Friedrichu Engelsu za radnički kongres u Bernu	474

7. Saopštenje o pretplati na »Neue Rheinische Zeitung« za prvi kvartal 1849	475
8. Sudski proces protiv »Neue Rheinische Zeitung« odgođen	476
9. Sudski proces Drigalskog protiv »Neue Rheinische Zeitung«	476
10. Iz zapisnika sednice komiteta kelnskog radničkog udruženja od 15. januara 1849.	477
11. List »Neue Rheinische Zeitung« oslobođen od optužbe	478
12. Dva procesa protiv »Neue Rheinische Zeitung«	479
13. Demokratski banket	479
14. Banket od 24. februara	480
15. Banket u Gircehin	481
16. Zaključci generalne skupštine radničkog udruženja od 16. aprila 1849.	482
17. Sednica komiteta od 17. aprila 1849.	483
18. Zaključak 1. podružnice kelnskog radničkog udruženja	483
19. Zaključci generalne skupštine od 23. aprila 1849.	485
20. Saopštenje o sazivanju kongresa radničkih udruženja ..	485
21. Urednici lista »Neue Rheinische Zeitung«	486
22. Urednik g. Karl Marx oputovao	486
23. Proces protiv »Neue Rheinische Zeitung«	487
24. Poternica protiv Friedricha Engelsa	487
B. Friedrich Engels, Uvod za zasebno izdanje Marxovog »Najamnog rada i kapitala« godine 1891	491

NAPOMENE I REGISTRI

Napomene	499
Literatura	547
Datumi iz života i rada Karla Marxa i Friedricha Engelsa	567
Registar imena	578
Registar pojmova	608

ILUSTRACIJE

Poseban list uz broj 143 »Neue Rheinische Zeitung« od 15. novembra 1848. sa člankom <i>Vlada je optužena</i>	20-21
---	-------

K. MARX – F. ENGELS
DELA • tom 9

●
Pripremili za štampu saradnici
Instituta za međunarodni radnički pokret
Gligorije Ernjaković i Slobodanka Kovačević
Lektor *Stanka Radovanović*
Registar pojmova izradila *Slobodanka Kovačević*

●
Nacrt za korice *Eduard Stepančić*
Tehnički urednik *Borivoje Miladinović*
Korektor *Olivera Jovanović*

●
Izdavači
Izdavačko preduzeće Prosveta,
Beograd, Dobračina 30
Institut za međunarodni radnički pokret,
Beograd, Trg Marksa i Engelsa 11

●
Štampa *Birografika,* Subotica, Put Moše Pijade 72

●
Tiraž: 5 000 primeraka

